

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum I

Classes socials,
educació, treball
i usos del temps

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum I

**Classes socials, educació, treball i usos
del temps**

*LAIA PINEDA, CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA,
XAVIER BONAL, XAVIER RAMBLA, MARC AJENJO, ALBERT RECIO,
CAROLINA RECIO I SARA MORENO*

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum I

**Classes socials, educació, treball
i usos del temps**

*LAIA PINEDA, CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA,
XAVIER BONAL, XAVIER RAMBLA, MARC AJENJO,
ALBERT RECIO, CAROLINA RECIO I SARA MORENO*

La col·lecció *Polítiques* és la principal col·lecció de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen aquelles investigacions que han estat encarregades i que es consideren més rellevants pel seu interès social i polític. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: abril de 2005

© Fundació Jaume Bofill, 2005

Provença, 324

08037 Barcelona

fbofill@fbofill.org

<http://www.fbofill.org>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S. L.

Guillem Tell, 15, entl. 1a

08006 Barcelona

Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10

editorial@emediterrania.com

www.emediterrania.com

Disseny de la col·lecció: Martí Abril

Disseny de la coberta: Amador Garrell

Maquetació: Jordi Vives

ISBN de l'Obra Completa: 84-8334-656-7

ISBN del Volum I: 84-8334-657-5

DL: B-20.948-2005

Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

Volum I

PRESENTACIÓ	9
<i>Jordi Sànchez Picanyol</i>	
1. EL PANEL DE DESIGUALTATS SOCIALS A CATALUNYA (PAD)	19
<i>Laia Pineda Rüegg</i>	
2. LES CLASSES SOCIALS A CATALUNYA: DESIGUALTATS EN LES CONDICIONS DE VIDA DELS GRUPS SOCIALS	51
<i>Cristina Sánchez Miret i Núria Quintana Garrido</i>	
3. DUES CRUÏLLES DEL SISTEMA ESCOLAR: L'ACCÉS A L'ESCOLA PÚBLICA I A L'ENSENYAMENT SECUNDARI POSTOBLIGATORI	215
<i>Xavier Bonal Sarró, Xavier Rambla Marigot i Marc Ajenjo Cosp</i>	
4. LES DESIGUALTATS EN EL MERCAT DE TREBALL	255
<i>Albert Recio Andreu i Carolina Recio Cáceres</i>	
5. EL REPARTIMENT DEL TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR	329
<i>Cristina Sánchez Miret i Hug Llàcer Palanca</i>	
6. LA GESTIÓ DEL TEMPS QUOTIDIÀ: DIFICULTATS D'ENCAIX, ESCASSETAT I DESIGUALTATS	357
<i>Sara Moreno Colom</i>	

Volum II

1. LA POBRESA A CATALUNYA: POBRESA MONETÀRIA I PRIVACIÓ A CATALUNYA A PRINCIPIS DEL SEGLE XXI

Sara Ayllón Gatnau, Magda Mercader Prats (coord.) i Xavier Ramos Morilla

2. LES DESIGUALTATS SOCIALS I LA SALUT A CATALUNYA

Cristina Sánchez Miret

3. UNA VISIÓ DE LA JOVENTUT A CATALUNYA

Pau Miret Gamundi

4. ELS FILLS: PRESENT I FUTUR

Cristina Sánchez Miret, Núria Quintana Garrido i Hug Llàcer Palanca

5. ELS HABITATGES DE LA POBLACIÓ CATALANA

Carme Trilla Bellart i Joffre López Oller

6. LES LLENGÜES A CATALUNYA

Albert Fabà Prats

ANNEX. RELACIÓ D'ENQUESTADORS I ENQUESTADORES DE TOTES LES ONADES DEL PAD

Presentació

Disposar de dades actualitzades i accessibles sobre la realitat social és sempre un dels esculls més grans als quals els investigadors socials han de fer front. Lamentablement els dèficits de fonts estadístiques i sociològiques sobre el conjunt de la població catalana a partir de les quals dur a terme l'acció investigadora ha estat una constant a Catalunya. Lamentablement la rellevant existència d'un organisme públic responsable d'ordenar i crear registres estadístics, com és l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), no ha estat suficient fins a data d'avui per impulsar projectes que permetessin donar un tomb de relleu en el precari escenari català de les estadístiques socials. És evident que l'Idescat realitza, i així ho ha estat fent, una tasca important —imprescindible— des de la seva creació. Però la limitació de recursos ha fet que algunes de les expectatives que els investigadors socials reclamaven i esperaven d'aquest organisme no sempre s'acomplissin. Cal dir, per evitar que aquestes afirmacions puguin ser mal interpretades, que si l'Idescat no ha pogut anar més lluny, creant per exemple nous instruments de medició de la realitat social equivalents als que funcionen en altres societats europees, no ha estat en cap cas per la deixadesa del seu equip director —ni l'actual ni els precedents— ni per la manca de voluntat dels professionals que treballen o han treballat en aquest organisme. Aquestes persones, directius i professionals de l'Idescat, són els que han tingut la capacitat de posar aquest organisme al servei de la comunitat investigadora. En qualsevol cas no es tracta tant de donar una mirada crítica al passat com de permetre al lector entendre l'origen dels treballs que es presenten en aquests dos volums de la col·lecció Polítiques, impulsada per la Fundació Jaume Bofill.

És important per qui llegeixi aquestes línies saber que el projecte que està a l'origen de les recerques que es presenten en aquests dos volums, va néixer després de constatar les necessitats que sistemàticament manifestaven a la Fundació Jaume Bofill una part de les persones que impulsen recerca social a Catalunya. L'absència de microdades sobre la població catalana i la impossibilitat de disposar de dades longitudinals impedia determinades anàlisis que són força habituals en altres països. A finals de l'any 2000 el Patronat de la Fundació Jaume Bofill va aprovar posar en marxa el projecte del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya, el PaD. Aquest projecte tenia, d'entrada, una doble pretensió. La primera era posar a disposició de la comunitat investigadora les dades socials necessàries que reclamaven diversos investigadors per prosseguir l'anàlisi de la societat catalana. La segona era incidir, mitjançant les evidències dels estudis sociològics, en les administracions públiques, i especialment la Generalitat de Catalunya, de manera que s'adonin de la utilitat d'aquest tipus d'instrument per fer un seguiment i una medició de la realitat social catalana.

És de justícia recordar, anys després i quan el projecte està ja consolidat, l'entusiasme amb què Cristina Sánchez, professora de sociologia de la UdG, Marta Masats, sociòloga i responsable actual de les estadístiques socials de l'Idescat i Oriol Molas, també sociòleg i director de l'empresa GAPS, van recollir la proposta que la Fundació Jaume Bofill els va formular. La seva empenta aquells primers mesos, a la qual després s'hi va afegir la de la sociòloga Laia Pineda, actual coordinadora general del PaD, van ser claus perquè el setembre del 2001 es donés el tret de sortida de la primera onada del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya.

La impossibilitat d'analitzar l'estructura social a partir de la seva evolució continua era, i potser encara és, un dels grans buits en la recerca social a Catalunya. Per intentar subsanar aquesta limitació es va decidir que el projecte prengués el format panel, l'únic que permet amb certes garanties realitzar anàlisi longitudinal en la mesura que posa a disposició informació sobre una mateixa mostra al llarg d'un període de temps. L'objectiu establert en el PaD era el de detectar fets i processos que es produeixen en la vida dels individus i que poden ser el desencadenant de situacions de desigualtat. Sortosament vàrem comptar amb l'experiència d'altres projectes europeus, especialment el britànic, que van ser de gran utilitat per orientar els primers passos del PaD.

Malgrat que el format panel ja marcava una singularitat única d'aquest projecte en referència a altres recerques socials que podien existir en el nostre país, hi va haver un esforç molt clar perquè la informació recollida fos sempre complementària, mai coincident, amb aquests altres projectes. La mateixa escassetat de fonts, que ja he comentat a l'inici d'aquesta presentació, ens obligava a ser molt curiosos en aquesta decisió. De fet, l'Enquesta Metropolitana, impulsada per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona, i l'Enquesta de Salut van ser els dos grans projectes analitzats per evitar reiteracions i també per buscar complementarietats en les fonts estadístiques que fossin útils per produir recerca social de qualitat. Especialment rellevant va ser la col·laboració d'una vintena d'experts acadèmics per acabar de definir el qüestionari en els diversos àmbits on el PaD volia fer atenció, entre altres educació, ocupació, ingressos, habitatge, salut, relacions socials i entorn, treball domèstic i cultura política. Un qüestionari que permet recollir informació de la llar i també de forma individualitzada pels seus integrants i a la vegada que organitza els blocs i les preguntes en funció de criteris de periodicitat diferent, i en funció de si són variables considerades permanents o cícliques.

L'ACCÉS A LES DADES

L'accés a les dades és també una altra de les característiques diferencials del PaD en referència a altres fonts estadístiques. La voluntat per part de la Fundació Jaume Bofill de facilitar als investigadors i investigadores la seva feina ens va portar a prendre la decisió de cedir gratuïtament la matriu de dades a totes aquelles persones que així ens ho sol·licitin. En darrera instància el que esperem és que el coneixement sobre la societat catalana s'incrementi i que serveixi per donar respostes més adequades a les necessitats socials observades. Finalment, l'elaboració de tota aquesta informació sobre desigualtats socials hauria de servir als responsables de les institucions públiques per contrastar la utilitat d'algunes de les seves intervencions (polítiques públiques) i també per preveure'n de noves.

Tothom que les requereixi per la seva investigació podrà tenir accés a les matrius de dades. Una ullada al qüestionari permetrà entendre la dimensió d'aquestes matrius.

Dues mil famílies i prop de cinc mil individus amb més de mil variables, són una referència aproximada de la grandària de la matriu de la primera onada.

Aquests dos volums van acompanyats d'un cd-rom on es recullen diversos arxius amb informació i dades del PaD. Un d'aquests arxius recull una petita base de dades del Panel. Quatre-cents casos i una cinquantena de variables configuren, n'estem convençuts, un reclam per conèixer i experimentar amb les dades d'aquest projecte. El programa estadístic amb el qual l'usuari pot analitzar les dades és el Gandia-Bardwin, un excel·lent paquet informàtic per anàlisi estadística, disponible, a més, en versió catalana. Aquest programa, creat per una important empresa estadística del País Valencià amb seu a Gandia (Tesi), no té res a envejar als paquets estadístics de gran renom. Qualsevol usuari podrà comprovar aquesta afirmació i probablement descobrir un instrument d'anàlisi estadística que en el futur podrà ser-li de gran utilitat.

En el mateix cd-rom es podran trobar els qüestionaris de la primera onada del PaD i també un correu electrònic des del qual plantejar l'accés a la matriu de dades amb tots els casos disponibles. Per descomptat, animem a la persona lectora a interactuar amb la mostra que està recollida en el cd-rom i, si ho creu necessari, a demanar la matriu amb totes les variables que requereixi.

ELS RESULTATS

Els primers resultats de les dades del PaD venen clarament a demostrar la necessitat que hi havia d'un projecte com aquest. Tots els capítols recollits en aquests dos volums són només una petita part del que és possible realitzar amb les dades del PaD. D'entrada, només s'ha fet anàlisi tenint en compte el conjunt de Catalunya, quan seria perfectament possible dur a terme estudis amb un nivell de significació estadístic del 5% per cada una de les demarcacions provincials. De fet, simultàniament a l'aparició d'aquesta publicació, ja hi ha una munió de noves recerques en marxa que vindran a reforçar, millorar i aprofundir el coneixement sobre la societat catalana. Cal tenir molt present que els resultats amb més interès sociològic no són aquells que analitzen el resultat del PaD d'un any concret, sinó els que permetran resseguir l'evolució de la població.

Precisament des de l'1 d'abril de 2005 disposem ja de la segona matriu de dades del PaD, corresponent a dades de l'any 2003, i el setembre de 2005 esperem disposar de la tercera matriu, que recollirà les dades del 2004. L'expectativa, doncs, d'analitzar longitudinalment la població catalana en el període 2002-2005 és gran, i amb tota probabilitat els resultats no decebran.

El coneixement de la realitat social és per a la Fundació Jaume Bofill un instrument al servei de la transformació cap a una major igualtat i justícia social. El PaD ens ha de permetre posar al descobert situacions socials i dinàmiques desconegudes que trenquen el principi d'igualtat. Que existeixen les desigualtats ja ho sabem i també sabem, gràcies a altres estudis que la mateixa Fundació Jaume Bofill ha impulsat els darrers anys, algunes de les característiques d'aquestes desigualtats. El que ens interessa saber són les condicions estructurals a partir de les quals podem detectar i combatre aquestes desigualtats que emergeixen en la societat catalana. Unes desigualtats que no es poden limitar només a unes consideracions monetaristes en el sentit de la quantitat de renda per càpita disponible. Tot i que en aquest projecte s'ha tingut cura especial de la part d'ingressos, rendes i patrimoni —en part gràcies a l'atenció dedicada per Magda Mercader i Marta Masats—, la desigualtat és molt més que això. Una lectura dels capítols, entre altres, de Xavier Bonal sobre educació, o especialment el de Cristina Sánchez sobre classes i grups socials pot enriquir i servir molt millor a la idea segons la qual la desigualtat en la societat contemporània traspasa la dimensió econòmica.

El projecte del PaD té diverses, probablement moltes, limitacions. La més rellevant al meu entendre és la que impedeix que l'anàlisi arribi als extrems superiors i inferiors dels estrats socials. Aquesta limitació ve determinada pel tipus de metodologia emprada. L'enquesta, tot i fer-se presencialment al domicili, deixa fora una part de la població que no es troba representada en la mostra estadística sobre la que descansa el projecte. La qüestió no és la importància numèrica d'aquests sectors socials que no ha estat possible incorporar a la mostra, com de la seva rellevància qualitativa pel que representen de grups extrems. Són conegudes les enormes dificultats per accedir a enquestar els propietaris de les zones residencials de major poder adquisitiu, entre altres motius per la dificultat de contactar-los directament i sense intermediaris —com per exemple el personal del servei domèstic o el personal de la porteria. A l'altre extrem de l'estructura social trobem les

dificultats de localitzar persones amb una residència institucionalitzada i també aquelles que, malgrat disposar d'un domicili propi, es caracteritzen per una situació de desestructuració familiar important que fa més difícil vincular-los a un projecte d'investigació que demana la col·laboració del conjunt de la llar i una continuïtat en el temps. Sabem, doncs, que aquesta és una limitació rellevant especialment si el que pretenem analitzar són les causes i dimensions de les desigualtats.

En aquest punt pot ser bo insistir en la idea que la desigualtat no és un concepte sinònim al de *pobresa* ni tampoc al d'*exclusió social*. És evident que la pobresa i l'exclusió són una expressió de les més contundents que podem trobar, de les desigualtats socials. Però l'itinerari de la desigualtat és molt més llarg, el seu registre és molt més ampli, que les estrictes situacions de pobresa i exclusió. Sembla evident que quan les desigualtats creixen també ho fan la pobresa i l'exclusió, però cal insistir en al idea que no tota desigualtat és reduïble a la pobresa.

En quin moment la desigualtat dona pas a la pobresa? Aquesta no és una pregunta amb resposta fàcil, entre altres motius perquè tampoc coneixem amb detall els mecanismes de com operen les desigualtats. És més, el límits que es poden establir per definir on acaba la desigualtat i on comença la pobresa i l'exclusió seran sempre discutibles i modificables, perquè estan subjectes a definicions amb una innegable càrrega de subjectivitat, més que a realitats socials objectives. Per un altre costat és evident que la nostra és una societat més desigual que pobra, és a dir, on malgrat el fet evident que existeix pobresa i exclusió i ambdues són la cara més amarga i més difícil de conciliar amb l'expansió de la modernitat, allò més rellevant i que afecta més gent és la desigualtat.

Les dinàmiques socials que es produeixen en les societats de mercat capitalistes són màquines generadores de desigualtat. Fer atenció a aquests processos i intentar caracteritzar els elements que s'amaguen darrera les desigualtats observades és una tasca molt important per prevenir-les. La gran dificultat és que les desigualtats socials no són tant òbvies com les situacions de pobresa. El problema és que en els últims anys aquestes desigualtats han donat lloc a una nova pobresa, no només *nova* en el sentit que pot ser protagonitzada per nous subjectes, sinó perquè respon a patrons i perfils no associats fins ara a situacions de pobresa i exclusió. Conscients de les limitacions

que la metodologia d'enquesta comporta per analitzar els grups socials més pobres, que és tant com dir la dificultat d'analitzar la pobresa i l'exclusió a través del PaD, hem prioritzat analitzar les desigualtats socials, entre altres motius perquè una part d'aquestes desigualtats que avui detectem poden estar en l'origen de la pobresa i l'exclusió que es produeixi en un futur immediat.

És important afirmar que la vocació de la Fundació Jaume Bofill no és limitar-se a l'estudi de la realitat social i en particular de les desigualtats. L'objectiu perseguit en darrera instància amb aquest projecte és el de contribuir a partir de les anàlisis socials que permet el PaD a fer que els responsables de les institucions públiques desenvolupin les actuacions més adequades per combatre la desigualtat social. El futur d'aquest projecte va, en part, lligat a aquesta utilitat.

AGRAÏMENTS

No és habitual en les publicacions de la Fundació Jaume Bofill explicitar l'agraïment a algú o alguns en particular, més enllà dels autors. En aquest cas l'excepció està justificada per la magnitud del projecte que es troba a la base del llibre i sobretot per l'esforç de moltes persones que en un moment o un altre han estat formant part de l'equip del PaD. Al marge dels que ja han estat esmentats en aquesta publicació i que d'alguna manera han estat en diverses ocasions la cara visible del projecte, és obligat afirmar que el PaD ha arribat a la quarta onada aquest any 2005 gràcies a l'esforç i a la dedicació de l'equip del PaD: la Laura Puerto, l'Hug Llàcer, la Carla Domínguez, l'Anna Tarrés, la Meritxell Argelagués i la Núria Quintana. També cal fer especial esment a les col·laboracions d'en Xavier Garriga, la Beatriz Galindo, la Sònia Olmeda, l'Anabel Garcia, la Lola Robles, en Lluís Sàez i la Rosa Mur en diferents fases del projecte. Entre els estudiants en pràctiques que han col·laborat en el PaD, també cal agrair a la Laura Cabeza, en Marc Espinosa, la Beatriz Garcia i l'Àlex Aparicio el suport i la il·lusió invertits en el projecte.

Resulta essencial esmentar els equips d'enquestadors i enquestadores del PaD. Sense la seva dedicació i delicadesa en la recollida de les dades i sense el tracte respectuós que

han donat a les famílies que han format part de la mostra, aquest projecte no hauria arribat al punt de maduresa actual. Una menció a tots ells la trobareu el l'annex que conté el volum II.

Dos dels capítols que es reproduïen en aquests volums havien estat publicats amb anterioritat en edicions d'altres institucions. El capítol sobre pobresa, elaborat per Magda Mercader, Sara Ayllón i Xavier Ramos, va ser objecte de publicació conjunta entre la Fundació Un Sol Món i la Fundació Jaume Bofill el febrer del 2004, en el marc de L'observatori de la Pobresa i l'Exclusió Social, que impulsa la Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya. El capítol sobre salut de la sociòloga Cristina Sánchez també va ser publicat en el llibre que recull les ponències presentades en el curs d'estiu de la Universidad Internacional Menéndez Pelayo sobre l'Estat del benestar l'estiu del 2004, dirigit pel catedràtic Vicenç Navarro. A aquestes institucions els agraim les facilitats que ens han ofert per reproduir novament aquests treballs. Una reedició que respon a l'interès del mateixos articles i a l'oportunitat d'arreglar en una mateixa publicació, la que teniu entre mans, una anàlisi global de la societat catalana a partir de les dades del PaD.

En darrer lloc, tot i que en absolut el lloc menys important, vull agrair a totes i cadascuna de les famílies la seva generositat en acceptar formar part del projecte, cedint un temps personal molt rellevant, i permetent als enquestadors realitzar la seva feina. La confidencialitat que un estudi d'aquestes característiques exigeix, no permet citar a cada una de les persones ni tan sols el genèric de les famílies. Això, però, no impedeix fer explícit l'agraïment més sincer. Gràcies a la seva paciència avui Catalunya disposa d'una font de coneixement de la seva realitat social excepcional. Moltes gràcies.

Jordi Sánchez
Director de la Fundació Jaume Bofill
Abril 2005

1 El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD)

Laia Pineda Rüegg

Abstract

El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD) és una enquesta longitudinal impulsada per la Fundació Jaume Bofill per a l'estudi de l'estructura i les desigualtats socials a Catalunya. L'impuls d'aquesta enquesta respon a dos objectius fonamentals: proveir el país d'una font de dades primàries sobre estructura i desigualtats socials amb garanties de qualitat suficients, i fer arribar als responsables de les polítiques públiques dades i estudis que permetin revisar, reorientar i impulsar noves actuacions en matèria de polítiques socials.

En aquest capítol de presentació del PaD ens aturem en les principals característiques del projecte pel que fa als seus continguts i les implicacions metodològiques que es desprenen del fet que sigui una enquesta longitudinal. S'expliquen amb detall els criteris seguits per elaborar la mostra i es contrasten amb la mostra resultant en acabar la primera onada de l'enquesta (2001-2002). El capítol es tanca amb algunes notes sobre el treball de camp i els resultats del control de qualitat.

Índex

Les característiques del PaD	23
· Una enquesta longitudinal	23
· Les dades que es volen recollir	26
· Dues unitats d'estudi: la llar i els seus individus	29
· Els qüestionaris	32
· El disseny de la mostra i els resultats finals	34
· Selecció de les primeres unitats mostrals o seccions censals	36
· Selecció de les unitats mostrals finals o llars	39
· Algunes notes sobre el treball de camp i el control de qualitat	41

LES CARACTERÍSTIQUES DEL PAD

Optar per una enquesta panel, atesa la minsa experiència que el nostre país ha acumulat en aquest tipus d'enquestes, recomana emmirallar-se en les enquestes europees. Panels com el *British Household Panel Survey* (BHPS), el *German Socio-Economic Panel* (GSOEP) o el *Swiss Household Panel* (SHP), són enquestes longitudinals de solvència reconeguda. En el cas del PaD, ens hem centrat en l'experiència anglesa. El *British Household Panel Survey* és un projecte consolidat en el temps i altament reconegut per la seva qualitat. Aquesta enquesta ha estat la guia bàsica per al disseny del nostre projecte, sense que això signifiqui que haguem procedit a fer una mera exportació del mètode.

Una enquesta longitudinal

Un dels potencials més grans de l'enquesta del PaD és que es tracta d'una enquesta longitudinal o enquesta panel. També cal subratllar que es tracta d'un tret diferencial respecte d'altres enquestes de Catalunya, ja que és la primera enquesta longitudinal que s'ha impulsat des de Catalunya amb una mostra estadísticament prou representativa de llars catalanes.¹

1. A Catalunya hi ha hagut llars que han format part de mostres d'enquestes longitudinals impulsades per l'Institut Nacional de Estadística (INE), com per exemple la "Encuesta continua de presupuestos

Des d'un punt de vista estrictament tècnic, una enquesta panel té com a característica bàsica que es fa sempre sobre la mateixa mostra d'individus al llarg de les diferents onades (cicles) en què es realitza. La periodicitat d'un panel no està predeterminada sinó que s'ajusta a la voluntat i/o possibilitats econòmiques de cada projecte. En el nostre cas, vam preveure que la periodicitat del PaD fos anual.

Dit això, no és menys important preguntar-se què en traiem de fer un seguiment de les llars enlloc de renovar la mostra cada vegada que es fa una nova edició de l'enquesta, i més tenint en compte les dificultats tècniques que suposa haver de seguir les llars que es mouen en el territori (canvis de domicili), i els esforços complementaris que cal fer per tal de mantenir la continuïtat de les llars en el projecte. Els avantatges de fer un seguiment d'una mostra panel es poden resumir en quatre aspectes fonamentals: millor qualitat, major quantitat, incorporació de la perspectiva del canvi i major significació de les dades.

Qualitat:

Una mostra panel ens assegura poder recollir molt millor les dades: el retorn a les llars any rere any ens permet depurar errors i validar moltes de les dades recollides. La continuïtat dels enquestadors ens permet evitar errors en l'enquestació² i guanyar confiança en la participació de les llars.

Quantitat:

La mostra panel ens permet desenvolupar amb profunditats diferents els diversos blocs de preguntes en cada una de les onades (un any entrem a fons en el tema de l'educació, l'altre en el treball domèstic, un altre en temes d'habitatge...), de manera que podem acumular molta més informació de cada àmbit en les diferents onades.

Perspectiva del canvi:

La mostra panel ens permet recollir dades molt valuoses, que són les dades sobre el canvi: canvis d'habitatge, canvis en l'estructura de les llars, canvis en el treball, etc. El

familiars" (ECPF), que subministra informació sobre l'origen i el volum de les rendes de les llars a Espanya i la manera com s'utilitzen en les diverses despeses de consum, però mai no han estat mostres estadísticament prou representatives com per fer estudis específics de Catalunya.

2. Som conscients que la continuïtat dels enquestadors també pot ser font de biaixos.

fet que preguntem als mateixos individus any rere any, ens permet conèixer no només quins canvis es produeixen, sinó en quins grups socials, amb quina intensitat, les conseqüències sobre altres aspectes de la vida personal i familiar, etc., sense els biaixos que s'introduirien pel fet d'estar preguntant a cada nova edició de l'enquesta una mostra nova d'individus. Aquesta perspectiva dinàmica de les dades recollides, és un valor afegit que només s'aconsegueix amb mostres panel.

Significació:

La mostra panel, en la mesura que enquestem les mateixes persones onada rere onada, implica que en termes estadístics, els canvis registrats siguin més significatius que si enquestéssim una mostra nova d'individus cada vegada. El panel ens permet disminuir els marges d'error que es deriven de qualsevol mostra, i per tant poder fer afirmacions sobre els canvis que es produeixen en la realitat social encara que aquests siguin, en termes de punts percentuals, més petits.

Consegüentment, l'interès d'una enquesta panel no està tant en la tècnica de mostreig (que només actua com a mitjà) com en el seu fi: maximitzar el potencial analític de les dades que se n'obtenen.

L'enquesta panel incorpora la possibilitat d'una visió longitudinal de la realitat, ens permet anar més enllà de la "instantània" i visionar un període al llarg del temps. Ens permet donar compte de la trajectòria dels individus, analitzar com experimenten els canvis i quina resposta els donen, en el seu entorn socioeconòmic, els individus i les llars. L'enquesta panel, a més, permet disposar d'informació de moments especialment rellevants en la vida dels individus en les nostres societats, com són tots els processos de transició escola-treball, treball-jubilació; emancipació de la llar dels pares a una llar pròpia; pas cap al llinar per sota del qual es considera que s'està en situació de pobresa monetària, entre molts altres processos de canvi.

Finalment cal dir que, tot i que la mostra inicial es manté en les onades successives i l'interès específic rau precisament en la seva continuïtat, el fet d'estar configurada per llars i individus vius, confereix també una certa "vida" a la mostra. És per això que, al llarg de les onades, la mostra experimenta canvis com ara la incorporació de nous

membres (naixements, formació de noves parelles, collida d'avis a la llar, reagrupaments familiars...), la pèrdua de membres (defuncions, estades llargues a l'estranger, separacions, emancipació dels fills...), la desaparició de tota una llar (una persona gran sola que mor, persones que marxen a viure fora de Catalunya, etc.). En aquest sentit, doncs, la mostra d'una enquesta panel combina una dimensió dinàmica (de canvi) amb una dimensió d'estabilitat i continuïtat.

Les dades que es volen recollir

El PaD pretén aportar informació nova sobre les desigualtats socials al nostre país. Partint de la definició de desigualtat com *l'expressió social de les diferents possibilitats dels individus per accedir als béns i als recursos socials*, el PaD ha concentrat els seus esforços a fer emergir no només les diferències entre la població enquestada, sinó també els mecanismes que generen o reforcen les desigualtats socials.

És evident que cap projecte (aquest tampoc) pot analitzar tots els béns i els recursos socials existents. De fet, un dels equilibris més difícils d'aconseguir a l'hora d'elaborar el qüestionari ha estat poder abordar els àmbits principals de l'estructura social amb prou nivell de profunditat. Els àmbits principals sobre els quals s'ha centrat el PaD

Quadre 1.

Blocs del qüestionari de la primera onada i nombre de variables per cada bloc

Bloc del qüestionari	Nombre de variables recollides al bloc	Bloc del qüestionari	Nombre de variables recollides al bloc
Dades bàsiques d'identitat social individual i familiar	80	Habitatge	65
Educació	23	Llengua	20
Treball	177	Posició i relacions socials	34
Treball domèstic i familiar	39	Posició econòmica	76
Salut	11	Cultura política	5

en la seva primera onada són: dades demogràfiques, educació, habitatge, salut, treball productiu, treball domèstic i familiar, ingressos, posició i relacions socials, i cultura política.

Els continguts del qüestionari estan dividits en apartats que agrupen preguntes sobre un mateix tema o amb un mateix objectiu d'anàlisi. Alhora, hi ha temes sencers o preguntes d'algun tema que es repeteixen cada any (preguntes troncats), n'hi ha que només es pregunten en una de les onades (preguntes esporàdiques), i altres que apareixen a més d'una onada (preguntes cícliques).

Tal com es mostra als Quadres 1 i 2, la voluntat de passar, ni que sigui de puntetes,³ pels aspectes més rellevants de l'estructura social, ha resultat necessari en una enquesta llarga. La matriu de la primera onada consta de 840 variables directes per a l'anàlisi (388 al qüestionari individual i 467 al qüestionari de llar).⁴ El volum més reduït de variables en alguns àmbits (com és el cas de la salut) es justifica per l'existència d'altres enquestes a Catalunya⁵ que garanteixen la disposició d'un nombre de dades suficient.

El qüestionari del PaD està pensat per obtenir informació sobre les oportunitats i limitacions de les persones que viuen a Catalunya en referència a aspectes com tenir feina, disposar d'un habitatge, trobar feina d'acord amb els estudis realitzats, assolir el nivell d'estudis que es desitja, accedir a la informació, tenir atenció mèdica, gaudir de bona salut, tenir els ingressos necessaris per viure, tenir cura dels fills i de la família, entre altres. La informació sobre qüestions com aquestes és la que permetrà conèixer les diverses cares de la desigualtat al nostre país. De la mateixa manera podrem arribar a comprendre millor fenòmens com l'analfabetisme funcional, el fracàs escolar, l'atur intermitent i permanent, la sobrequalificació o infraqualificació temporal i permanent al lloc de treball, la temporalitat ocupacional, la dependència de les institucions pú-

3. És el cas del bloc de preguntes de salut, llengua i cultura política.

4. La suma de variables individuals i de llar no suma 840 perquè n'hi ha algunes de comunes que es repeteixen a un i altre qüestionari i que, en sumar-les, només comptabilitzem una vegada.

5. En el cas de les enquestes de salut existeixen l'Enquesta de Salut de Catalunya (ESCA 1994 i 2002) i l'Enquesta de Salut de Barcelona (1983,1986,1992 i 2000).

Quadre 2.

Blocs del qüestionari de la primera onada i detall dels aspectes recollits en cada bloc

Dades bàsiques d'identitat social individual i familiar	Habitatge
Sexe, edat, lloc de naixement, nacionalitat, estat civil. Parentiu amb l'informant principal. Tipus de llar. Fills: nombre de fills, edat i situació de residència. Pares i sogres: lloc de naixement, migracions a Catalunya, nivell educatiu i situació d'ocupació. Parella: data del casament, anys de convivència.	Règim de tinença, metres, anys de residència, protecció oficial. Propietat: data, cost, hipoteca i ajuts. Lloguer: cost i ajuts. Tipus de deficiències de l'habitatge i dificultats per solucionar-los. Adaptació de l'habitatge a les minusvalies. Equipament de la llar: ordinador i Internet, i temps i tipus d'ús que en fan els membres de la llar. Cotxe: disposició. Xarxa familiar: proximitat freqüència de relació. Satisfacció amb l'habitatge i el lloc de residència. Valoració del barri: barri, transports públics, serveis i equipaments públics.
Educació	Llengua
Educació i escolarització dels fills: tipus d'estudis, tipus d'escola, cost i satisfacció amb l'escolarització. Nivell educatiu: estudis acabats i estudis en curs. Responsabilitat-cura dels fills: deures, reunions a l'escola i organització diària. Situació actual respecte de l'ocupació, any d'inici de la vida laboral i pluriocupació.	Llengua pròpia. Ús de llengües: feina, escola, amics, veïns, llar, botigues, inici conversa.
Treball	Posició i relacions socials
Condicions de la situació d'ocupats: tipus de feina, jornada, empresa, contracte, horari, sou, lloc. Condicions de la situació d'aturats: motiu, prestació d'atur, durada, possibilitats de trobar feina i preferències. Condicions de la situació d'inactius: motiu; voluntat, desig i preferències per trobar feina; realització de feinetes. Història laboral dels ocupats: períodes de no-ocupació (atur, embaràs). Història laboral dels aturats: posició i condicions laborals en l'última feina. Història laboral dels inactius: posició i condicions laborals en l'última feina.	Succés familiar greu. Valoració de la posició social pròpia. Valoració de la posició social dels fills. Valoració de la situació social de Catalunya. Valoració dels aspectes de la pròpia vida: nivell econòmic, feina, vida social, què li manca, què el preocupa, etc. Valoració de la relació amb els fills.
Treball domèstic i familiar	Posició econòmica
Personal contractat. Cura dels hospitalitzats. Opinió sobre el repartiment del treball domèstic i familiar. Compaginació de les responsabilitats llar i laborals. Cura d'adults. Realització i repartiment del treball domèstic i familiar dels membres de la llar. Conciliació del treball productiu i del treball domèstic i familiar.	Ingressos familiars nets/bruts. Propietats. Préstecs: proporcionats i rebuts. Despeses. Privacions. Valoració de la situació econòmica. Retard en els pagaments. Assistència institucional. Estalvis. Ingressos propis nets/bruts. Estalvi. Inversions: pla de pensions/jubilació.
Salut	Cultura política
Cobertura sanitària dels membres de la llar. Dificultats per realitzar activitats en la vida quotidiana i grau de dificultat. Valoració del cost dels medicaments. Estat de salut percebut.	Posicionament ideològic: paper del govern, impostos, nacionalisme, eix dreta-esquerra

bliques, la privació i, tot i que en menor mesura,⁶ les situacions de pobresa i l'exclusió social.

Les estadístiques oficials disponibles (tant respecte a Catalunya, com a Espanya i Europa) marquen la tendència a una expansió de les estadístiques sobre fets (dades objectivables), i fan poca atenció als aspectes subjectius dels individus. És fàcil constatar la prioritat absoluta que aquest tipus d'estadístiques tenen per als governs si tenim en compte que l'impuls de polítiques socials requereix disposar d'un bon coneixement de la realitat social. La contrapartida d'aquesta prioritització de les dades objectives genera una mancança recurrent de fonts de dades que s'aturin en els aspectes més subjectius de la vida dels individus com ara les motivacions, valoracions, sentiments i opinions. En coherència amb això, el qüestionari del PaD intenta trobar un equilibri entre les preguntes que busquen recollir dades de caràcter objectiu i aquelles que se centren en els aspectes més subjectius de la vida dels enquestats.

Dues unitats d'estudi: la llar i els seus individus

El PaD té la particularitat de tenir com a unitat d'estudi les llars i els seus individus. Aquesta característica també es remet a la voluntat d'ampliar al màxim el potencial explicatiu de les dades recollides. L'anàlisi és molt més rica si podem comparar situacions individuals comptant amb les característiques de les llars, que no pas si no disposem de cap dada sobre el context immediat en el qual es desenvolupen els individus que volem comparar. Alhora, l'estudi respecte a les llars possibilita l'estudi dels processos de canvi de les llars. Una altra informació que es pot obtenir en la mesura que seguim els canvis que es produeixen a les llars, és la referida als processos de mobilitat geogràfica, així com als processos de formació i dissolució de llars a Catalunya.

6. És sabut per tothom que un instrument de recollida de dades com és una enquesta, tendeix a excloure els dos extrems de la societat: les franges més riques (que mostra moltes reticències a col·laborar) i les franges més empobrides (també amb reticències, però sobretot majors dificultats de localització i seguiment).

Metodològicament, les implicacions que es deriven de fer un estudi de llars i d'individus no són menors. D'entrada, perquè per formar part de la mostra les llars han d'estar d'acord a participar-hi en el seu conjunt (no podíem acceptar llars que volguessin participar-hi només parcialment). En segon lloc, ha calgut desenvolupar un programa que ens permetés codificar els canvis que es produïssin a les llars (altes i baixes de membres), i poder reflectir aquests canvis a les enquestes que es realitzaven immediatament després d'haver estat informats dels canvis en la composició de les llars.⁷

Arribats fins aquí, no podem deixar de fer esment al concepte de *llar*, que fins ara hem utilitzat sense entrar en cap consideració. És fonamental determinar què entenem per *llar* i la manera com la construïm. D'entrada, la llar té un fort component d'espai i podem definir-la com l'"agregació d'individus que conviuen plegats sota un mateix sostre".⁸ Però des de la perspectiva que hem adoptat nosaltres, aquest no és l'únic criteri que utilitzem per construir-la. Certament, els elements objectius resulten fonamentals per no confondre *llar* amb *família*. Però els elements subjectius resulten igualment significatius quan interessa fer emergir les relacions familiars de la llar. Les conseqüències d'incloure aspectes subjectius en la construcció de la llar a més dels objectius (conviure sota un mateix sostre) ens porta a les consideracions següents:

- 1) Membres que s'inclouen a la llar, però que en són absents (no conviuen sota el mateix sostre). Poden ser considerats membres de la llar els individus que no hi viuen durant el període d'enquestació (sempre i quan sigui de forma temporal:⁹ un fill o una filla que estudia a l'estranger, una persona gran temporalment institucionalitzada, un familiar que per motius laborals sempre està fora de la llar però que té aquesta llar com el seu punt de referència, etc.).¹⁰ En el mateix sentit, podran

7. Per resoldre aquesta dificultat tècnica, hem desenvolupat una base de dades que ens permet codificar els canvis de composició de les llars i reflectir aquests canvis en les enquestes que es realitzen amb el programa CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*).

8. Aquesta és la concepció de llar que utilitza el Panel del *British Household Panel Survey* (BHPS).

9. La percepció de temporalitat és subjectiva. Hom pot considerar que un fill està temporalment fora de la llar i aquest fill no tornar mai. O per una llar estar fora un any pot ser percebut com que la persona ja no forma part de la llar i per una altra llar seguir-la considerant com a membre de la llar.

10. Per exemple: es pot considerar el fill o la filla que estudia fora membre de la llar perquè formalment

no ser considerades membres de la llar, les persones que comparteixen el mateix sostre (un hoste, una persona que hi és de pas...)¹¹

- 2) Membres que conviuen sota un mateix sostre, però que formen part de llars diferents. Sota un mateix sostre (mateixa adreça) poden conviure més d'una llar. El que ens permet distingir les llars és el fet que les seves economies no siguin compartides (cada llar assumeix les seves factures, tenen cuines separades, etc.). Són freqüents els casos de famílies que viuen en una mateixa adreça amb economies i espais diferenciats. Així, tot i que existeix una relació familiar entre els membres que viuen a la mateixa adreça, considerarem que són dues llars.
- 3) Membres que no consideren ser una llar (percepció subjectiva), però que conviuen sota un mateix sostre. És el cas dels pisos d'estudiants o d'individus que conviuen sense tenir cap relació familiar, però que pel fet de compartir el mateix sostre i —tot i que només sigui en part— l'economia (lloguer, factures de llum, gas...) els considerarem com una sola llar.

Tot i partir d'aquestes consideracions, cal dir que a la pràctica, en el 95% dels casos la definició de la llar coincideix amb les persones que conviuen sota un mateix sostre. Però cal tenir en compte que en la construcció de la llar, al PaD, es barregen aspectes objectius (espai físic i economies compartides) amb elements subjectius (el fet d'incloure o no com a membres de la llar persones que potser no hi viuen). En qualsevol cas, sempre deixem en mans de l'informant principal¹² de la llar la decisió de descriure'ns qui són els membres que formen part de la llar a cada onada.

Estretament lligat al concepte de *llar*, hi ha el concepte de *família*. Si bé és cert que des de la perspectiva individual tenim una mostra d'individus dels quals analitzem la

no s'ha independitzat, o els avis que estan temporalment hospitalitzats, i que en realitat es reincorporaran a la llar tan bon punt deixin l'hospital, també poden ser considerats membres de la llar malgrat que no hi visquin en el moment en què fem el treball de camp.

11. Per exemple una persona rellogada, una persona allotjada temporalment en una llar de la mostra, una persona considerada hoste, una persona gran itinerant per les llars dels diferents fills, o un fill que marxarà de la llar quinze dies després que nosaltres anem a enquestar-los també pot no ser considerat membre de la llar.

12. En el proper apartat definim de manera acurada la figura de l'informant principal.

vida en diferents aspectes, des del punt de vista de les llars analitzem la vida de tots els individus des de dos vessants: la primera, la realitat que es desprèn del fet de conviure sota un mateix sostre; la segona, la que es desprèn de formar una família i, per tant, estar vinculats per lligams de parentiu. Des del PaD no pretenem teoritzar sobre què és la família —deixem aquesta tasca en mans dels analistes—, però sí explicar perquè recollim les relacions de filiació que vinculen els individus que comparteixen una llar per tal de conèixer millor, socialment parlant, la realitat de les persones que formen part de la nostra mostra. Per tant, per a nosaltres, les famílies es defineixen a partir de les relacions de parentiu que s'estableixen entre els individus d'una mateixa llar.¹³

Metodològicament, designar els vincles de parentiu entre els membres de les llars enquestades implica necessàriament establir un punt de partida: la persona de referència. Aquesta persona és el membre de la llar a partir del qual es construeixen els parentius de tots els membres de la llar. Així, la resta de membres de la llar se situaran com a mare, pare, fill/a, sogre/a, i un llarg etcètera de possibilitats.¹⁴ La persona de referència ha de ser la mateixa durant totes les onades del panel.

Els qüestionaris

Altres implicacions de fer una enquesta segons individu i llar, és la necessitat de tenir diversos qüestionaris. En concret en tenim tres: el qüestionari de llar, el qüestionari individual i el qüestionari d'aproximació (que anomenem *proxym*). Lògicament al qüestionari

13. Per a més informació vegeu el Manual d'ús de l'enquesta, un document de consulta indispensable abans d'explotar la matriu de dades del PaD. El Manual d'ús es pot consultar al web del PaD: <http://www.obdesigualtats.org>.

14. A la primera onada, la figura de la persona de referència i de l'informant principal coincideixen en la mateixa persona. A partir de la segona onada, l'informant principal pot variar (no podem assegurar la disponibilitat de la mateixa persona a cada onada per respondre el qüestionari de llar) però la persona de referència sempre és la mateixa. Tot i que pugui semblar paradoxal, fins i tot si la persona de referència mor, en el marc d'aquella llar la continuem considerant persona de referència i el parentiu de nous membres que s'hi incorporin es definirà a partir de la persona de referència. També cal dir que en la major part dels casos persona de referència i l'informant principal són coincidents al llarg de totes les onades.

de llar demanem informació referent al conjunt de la llar, i al qüestionari individual recollim informació personalitzada de cadascun dels individus que viuen a la llar.

El **qüestionari de llar** el contesta una sola persona que denominem informant principal. L'informant principal pot variar d'una onada a una altra del panel, sempre i quan compleixi dues condicions: 1) Estar suficientment qualificat per respondre el qüestionari de llar (conèixer les dades de la llar: ingressos, habitatge, informació general sobre els seus membres...). En aquest sentit recomanem que l'informant principal sigui sempre un membre del nucli familiar. 2) Ser un membre original de la mostra (MOM),¹⁵ atès que són els membres de la mostra que seguirem fins al final del panel. L'informant principal, com a individu de la llar, també ha de respondre l'enquesta individual.

El **qüestionari individual** és el qüestionari més extens. El passem a tots els membres de la llar majors de 16 anys, a fi de recollir la informació personalitzada de cada membre de la llar. També és el qüestionari que ens permet recollir més informació respecte als aspectes subjectius de la vida dels individus.¹⁶

.....

15. Només els membres que formaven part de la llar a la primera onada del panel reben la categoria de MOM (membres originals de la mostra). Els MOM són els únics membres de la mostra que cal seguir allà on vagin (excepte si marxen fora de Catalunya). Les incorporacions de nous membres a les llars de la mostra tenen la categoria de membres temporals (MT). Als membres temporals, només els seguim i enquestem si formen part d'una llar on hi ha un MOM. Finalment hi ha una tercera categoria, la de membre permanent de la mostra (MP). Els MP són membres temporals que pel fet de tenir un fill amb un MOM es converteixen en membres permanents de la mostra. Això vol dir que malgrat que deixin de formar part de la llar d'un MOM, els continuarem seguint i enquestant fins al final del panel. Un MOM o un MP només deixen de formar part de la mostra en els següents supòsits: defunció, institucionalització o desplaçament fora de Catalunya. Trobareu més informació sobre les diferents categories de membres d'una mostra i les normes del seu seguiment al Manual d'ús: <http://www.obdesigualtats.org>.

16. A la primera onada vam desenvolupar un quart tipus de qüestionari: el qüestionari de parella. El qüestionari de parella és un tipus de qüestionari intermedi entre el de llar i l'individual que només respon la parella de l'informant principal. Consegüentment, a les llars sense nucli ningú no respon aquest qüestionari. De fet el qüestionari de parella és equivalent al qüestionari individual més unes preguntes de llar (en la majoria dels casos preguntes sobre els fills, a fi de conèixer la percepció d'un i altre membre del nucli i poder-les contrastar mitjançant l'anàlisi). Aquest tipus de qüestionari desapareix en les onades posteriors atès que veiem més adequat resoldre les preguntes específicament pensades per a les parelles dels informants principals a través de filtres al qüestionari individual.

La importància de disposar d'un mínim d'informació de cada un dels membres de la llar, fa que tinguem un tercer tipus de qüestionari, el qüestionari *proxy*. El **qüestionari *proxy*** recull les preguntes objectives que considerem que poden ser contestades per algun altre membre de la llar, quan és del tot impossible enquestar el membre directament (perquè és absent de la llar durant el treball de camp, perquè es troba hospitalitzat o incapacitat per contestar l'enquesta, entre altres situacions que tenim delimitades). Òbviament el qüestionari *proxy* no conté cap pregunta subjectiva o d'opinió.

El disseny de la mostra i els resultats finals¹⁷

La mostra de la primera onada consta de 2.000 llars particulars de Catalunya seleccionades aleatòriament, tal com s'explicarà a continuació. En cada una d'elles es designa una persona de referència a partir de la qual es descriuen (en termes de parentiu) la resta de membres de la llar. Totes les persones que l'informant principal anomena¹⁸ esdevenen automàticament membres originals de la mostra (MOM), els quals se seguiran en les successives onades del Panel. En el treball de camp de la primera onada s'intenta entrevistar tots els MOM que en l'any en curs compleixin 16 anys o més; a partir de la segona onada es tracta d'entrevistar també totes les persones que conviuen amb algun MOM. La informació dels menors de 16 anys es recull indirectament a través de les entrevistes als adults (sobretot a partir del qüestionari de llar).

La selecció de les llars que entrevistem en la primera onada segueix un mètode estratificat de mostratge en etapes múltiples, amb una selecció aleatòria sistemàtica de les primeres unitats mostrals (seccions censals) i una selecció aleatòria simple de les unitats finals (adrees), que és aproporcional pel que fa a les províncies.

17. Aquest apartat recull de manera sintètica el document tècnic de la mostra elaborat per Oriol Molas, que és la persona a qui es va encarregar la configuració de la mostra del PaD. Trobareu la versió completa de com es va elaborar la mostra al Manual d'ús: <http://www.obdesigualtats.org>.

18. Ja hem dit que a la primera onada, en el moment de construcció de les llars originals de la mostra, la figura de l'informant principal i la persona de referència són coincidents. En les onades posteriors la persona de referència no canvia, mentre que l'informant principal pot ser un altre membre de la llar, sempre i quan estigui prou qualificat per respondre a les preguntes del qüestionari de llar.

Per tal de garantir una bona representativitat territorial es prenen dues decisions inicials. La primera és la de dissenyar una mostra que sigui representativa no només del conjunt de Catalunya sinó també de les quatre províncies. La segona és la d'utilitzar les seccions censals com a primeres unitats mostrals a partir de les quals seleccionar les llars que formaran part de la mostra original.

La primera decisió és conseqüència de la constatació de la concentració poblacional a la regió metropolitana de Barcelona, on habiten més de tres quartes parts de les llars catalanes, i que ha provocat que, massa sovint, els estudis no hagin pogut recollir informació prou significativa de les persones que viuen a la resta del país.

Partint del $\pm 5\%$ com el màxim marge d'error mostral assumible per a resultats globals (amb un interval de confiança del 95,5%, amb $k=2$, i en el supòsit de màxima indeterminació $p=q=50$), calia observar com a mínim 400 llars a cada una de les quatre províncies catalanes. Tanmateix, la diversitat i complexitat de la província de Barcelona demanava una mostra específica major que finalment vam fixar en 800 llars, repartides proporcionalment, segons la distribució de la població, entre Barcelona ciutat (261), la seva regió metropolitana (470) i comarques centrals (69). És així com arribem a la mida final de la mostra que es compona de 2.000 llars distribuïdes a proporcionalment segons la província (Quadre 3).

Quadre 3.

Distribució territorial del nombre de llars de la mostra original

Àrees	Nombre de llars	Error mostral (en %)
Barcelona	800	$\pm 3,54$
Barcelona ciutat	261	$\pm 6,12$
Regió metropolitana	470	$\pm 4,61$
Comarques centrals	69	$\pm 12,04$
Girona	400	$\pm 5,00$
Lleida	400	$\pm 5,00$
Tarragona	400	$\pm 5,00$
Total	2.000	$\pm 2,78$

e = error mostral (interval confiança = 95,5%, $k = 2$ i $p = q = 50$)

La segona decisió presa, la d'utilitzar les seccions censals com a primeres unitats mostrals, es justifica pel fet que aquestes seccions són les unitats territorials estadístiques més petites d'ús públic. Com que són agrupacions territorials amb mitjanes d'entre 1.000 i 1.200 persones, o aproximadament 400 llars, tenen una gran coherència interna i la informació disponible permet fer-ne classificacions d'estructura social i territorial diferents. Considerant la globalitat de la mostra (2.000 llars) i les seccions més petites, es concreta en 10 el nombre idoni de llars per entrevistar a cada secció censal. Això vol dir seleccionar en primera instància 200 seccions censals en el territori de les 5.186 existents el 1996 (actualització del Cens de 1991).

SELECCIÓ DE LES PRIMERES UNITATS MOSTRALS O SECCIONS CENSALS

Per tal de garantir una bona representativitat les variables d'estratificació de la mostra són territorials i socials: províncies (incloent una subdivisió en el cas de Barcelona), àmbit urbà-rural (grandària del municipi), estructura social (classe treballadora) i situació ocupacional (actius/inactius).

En aquest sentit el primer pas és observar la distribució poblacional segons la grandària del municipi de residència dins de cada un dels 6 territoris dibuixats, i distribuir en la mateixa proporció les 2.000 llars objectiu (Quadre 4):

Quadre 4.

Distribució del nombre de llars per entrevistar, segons territori i grandària municipi

Territoris	Grandària del municipi de residència (nombre d'habitants)					Total
	> 500.000	500.000-100.000	100.000-20.000	20.000-5.000	< 5.000	
Barcelona ciutat	261	-	-	-	-	261
Regió metropolitana de Barcelona	-	180	167	96	27	470
Comarques centrals	-	-	22	26	21	69
Girona	-	-	136	126	138	400
Lleida	-	126	-	85	189	400
Tarragona	-	78	84	126	112	400
Total	261	384	409	459	487	2.000

Tenint en compte la distribució anterior i que aproximadament s'entrevisten 10 llars per secció, iniciem la selecció de les seccions amb l'estratificació del llistat del conjunt de seccions de Catalunya en 18 grups, segons regió i grandària del municipi. Així, el nombre de seccions queda configurat de la manera següent, i són finalment 203 les seccions a seleccionar a causa dels quadrants (Quadre 5).¹⁹

Quadre 5.

Distribució del nombre de seccions, segons territori i grandària del municipi

Territoris	Grandària del municipi de residència (nombre d'habitants)					Total
	> 500.000	500.000-100.000	100.000-20.000	20.000-5.000	< 5.000	
Barcelona ciutat	26	-	-	-	-	26
Regió metropolitana de Barcelona	-	18	17	10	3	48
Comarques centrals	-	-	2	3	2	7
Girona	-	-	14	13	14	41
Lleida	-	13	-	9	19	41
Tarragona	-	8	8	13	11	40
Total	26	39	41	48	49	203

Dins de cada un d'aquests 18 grups es creen 2 subgrups d'igual proporció segons el percentatge de classe treballadora (variable de posició social (Quadre 6) construïda a partir de les preguntes 12 i 13 de l'Estadística de Població de 1996). El procés de construcció d'aquesta variable s'exposa amb tots els detalls al Manual d'ús del PaD, que podeu consultar al web <http://www.obdesigualtats.org>.

En els 36 subgrups resultants s'ordenen les seccions en funció del percentatge de població inactiva, en forma de serpentina (és a dir, en el primer subgrup ascendentment, en el segon descendentment, en el tercer ascendentment...). La selecció sistemàtica posterior produeix l'efecte de dividir cada un dels suposats 36 subgrups finals, en

19. Considerem preferible incorporar una nova secció amb menys de 10 llars, que no pas augmentar el nombre de llars en poques seccions.

Quadre 6.

Categories de la variable posició social

Categories de la variable posició social simplificada	Categories de la variable posició social
1. Classe mitjana propietària	Empresaris agraris amb i sense assalariats Comerciants i hotelers amb i sense assalariats Empresaris de la indústria amb i sense assalariats
2. Classe mitjana assalariada	Professionals liberals Directors/gerents Tècnics alts i mitjans Personal administratiu
3. Classe treballadora	Encarregats Treballadors de la indústria qualificats i no qualificats Treballadors de serveis qualificats i no qualificats Treballadors agraris qualificats i no qualificats
4. No classificables	No classificables

tants subgrups com seccions a seleccionar, de manera que es pot parlar de 203 seccions censals diferenciades en funció de totes les variables utilitzades.

La mecànica final de selecció és força senzilla. Tenint un llistat estratificat i jerarquitzat de totes les seccions de Catalunya, des d'un inici aleatori en cada subgrup (menor que el període) i amb un interval fix (període), se seleccionen les 203 unitats primàries de la mostra o seccions censals dins de 36 subgrups. Com a resultat d'aquest procés resolem treballar en 115 municipis diferents dels 946 del país.

Abans de fer el pas següent (seleccionar les llars) cal fer una comprovació sobre la bondat de la mostra de seccions censals. Per això comparem totes les variables agre-

gades disponibles de les 203 seccions elegides i el total de la població (5.186 seccions), així com de les mostres en els quatre territoris (81 de 3.833 a Barcelona, 41 de 478 a Girona, 41 de 384 a Lleida i 40 de 491 a Tarragona). Les variables utilitzades són: estructura de sexe i edat, origen, nacionalitat, estat civil, nivell educatiu, anys de residència a Catalunya, coneixement del català, ocupació, activitat, posició social, parentiu, nombre de persones per llar, tipologia de la llar i grandària del municipi de residència. Constatem que no hi ha cap desviació significativa.

SELECCIÓ DE LES UNITATS MOSTRALS FINALS O LLARS

En cada una de les 203 seccions cal captar aproximadament 10 llars vàlides, amb una selecció aleatòria d'adreces. Tenint en compte el sistema de captació de les llars i el calendari per al treball de camp, assumim una ràtio mínima del 15% de resposta positiva de primera instància. Això significa que es poden necessitar 70 adreces per secció censal (un total de 14.210 adreces). S'assumeix també, però, un 12% de possibles adreces inutilitzables, amb la qual cosa es creu necessari seleccionar, *a priori*, unes 80 adreces per secció (16.240 adreces en total). Tenint la descripció dels límits geogràfics de cada secció censal s'obtenen de forma aleatòria simple 80 adreces i un nom de referència de la llar. Establim rutes aleatòries per als enquestadors que tenen com a missió captar 10 llars en cada secció censal assignada.

El sistema de captació comença amb el seguiment per part dels enquestadors de les rutes aleatòries en les quals estableixen contacte personalitzat amb les llars. En cada nou contacte presenten una carta signada per la Fundació Jaume Bofill, on s'explica el projecte i es demana la col·laboració de tots els membres de la llar per un període de quatre anys. Si la llar accepta col·laborar, tots els seus membres entren automàticament a formar part de la llista de membres originals de la mostra (MOM) siguin enquestables (majors de 16 anys) o no.

Acabada la primera onada del PaD, es pot fer aquesta ràpida comparativa entre l'objectiu teòric que ens vam marcar (Quadre 7) i els resultats obtinguts en la composició de la mostra finalment captada (Quadres 8 i 9).

Quadre 7.

Nombre de la mostra teòrica

Províncies	Nombre de llars	Nombre d'individus	Nombre d'entrevistats (≥16 anys)
Barcelona	800	2.314	1.952
Girona	400	1.155	960
Lleida	400	1.182	996
Tarragona	400	1.189	988
Total	2.000	5.839	4.896

Quadre 8.

Nombre de la mostra original de la primera onada del PaD

Províncies	Nombre de llars	Nombre d'individus	Nombre d'entrevistats (≥16 anys)
Barcelona	791	2.236	1.786
Girona	400	1.209	932
Lleida	400	1.183	927
Tarragona	400	1.187	944
Total	1.991	5.815	4.589

Quadre 9.

Detall del tipus d'entrevistes realitzades i dels motius de no entrevista (primera onada)

Províncies	Nombre individus (MOM)	Entrevistats (≥16 anys)			No entrevistats						
		En trevis tats per so nalmnt	Questionari proxy	TOTAL	<16 anys	No apte	No present	Rebuig	Al tres	No viuen a la llar	TOTAL
Barcelona	2.236	1.529	257	1.786	359	16	16	24	12	23	450
Girona	1.209	809	123	932	192	7	12	30	20	16	277
Lleida	1.183	827	100	927	180	18	15	28	7	8	256
Tarragona	1.187	815	129	944	170	17	16	22	7	11	243
Total	5.815	3.980	609	4.589	901	58	59	104	46	58	1.226

Val a dir que durant el treball de camp es van dur a terme dues comprovacions de la bondat de la mostra de llars i individus. Amb l'11% i el 50% del treball de camp realitzat es van poder observar els possibles desviaments de la mostra respecte a les dades censals.

En constatar que no s'observaven biaixos importants que demanessin introduir rectificacions ni respecte a la llar (nombre de persones per llar i tipologia de llar) ni respecte a l'individu (estructura de sexe, edat i ocupació), vam continuar amb la captació de les llars sense introduir correccions ni establir quotes.

Un cop finalitzat el treball de camp vam fer una tercera i última comprovació (amb 1.991 llars i 5.815 individus) amb resultats igualment satisfactoris, tot i que era evident que per tal d'ajustar correctament els resultats obtinguts caldria fer reequilibratges i utilitzar variables de ponderació en les matrius de dades finals.²⁰

Algunes notes sobre el treball de camp i el control de qualitat

El treball de camp de la primera onada es va organitzar i desenvolupar íntegrament des de la Fundació Jaume Bofill. Aquest va ser un objectiu perseguit a consciència per tal de poder seguir de prop el procés, disposar de prou flexibilitat com per introduir els canvis que s'estimessin necessaris i vetllar globalment per la qualitat.

El tret de sortida es va donar el mes de setembre del 2001, després d'una formació en profunditat de dos dies dels futurs enquestadors i enquestadores del PaD. La formació dels enquestadors perseguia quatre objectius fonamentals:

- 1) transmetre la filosofia del projecte i les implicacions metodològiques de treballar en una enquesta panel;
- 2) fer una formació acurada sobre el contingut del qüestionari per tal d'assegurar una bona comprensió de les preguntes;

20. Tota la informació referent a la ponderació aplicada per les dades de primera onada es recullen al Manual d'ús que podeu consultar al web: <http://www.obdesigualtats.org>.

- 3) conèixer les eines informàtiques amb les quals s'havia de treballar (bases de dades, programa d'enquestació CAPI);²¹
- 4) trobar-se en equips més reduïts, conèixer la figura del coordinador d'equip, i organitzar les reunions de coordinació i seguiment que es farien al llarg de tot el treball de camp.

Pel que fa al calendari del treball de camp, la primera onada es va desenvolupar entre mitjan setembre del 2001 i abril del 2002. Els mesos de maig i juny del 2002 es van captar les últimes llars, encara que va representar un nombre molt reduït de llars respecte del total de la mostra (5,7%) (Gràfic 1). Tot i no arribar a les 2.000 llars projectades, vam decidir posar punt i final a les 1.991 per no excedir-nos en el calendari.

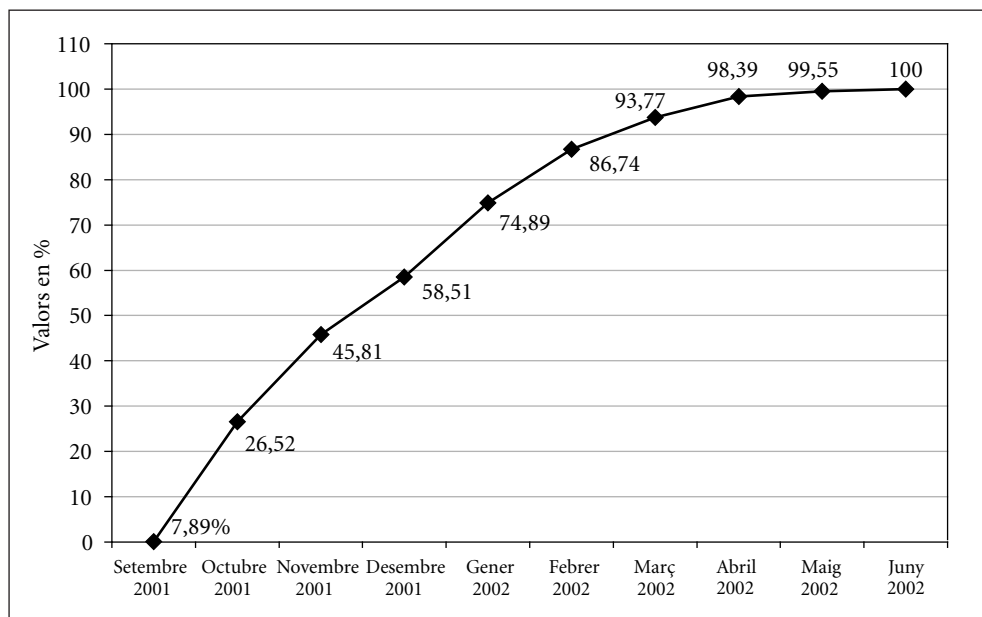
El grau de rebuig quant a la participació al projecte va ser molt més accentuat a la província de Barcelona que a la resta de províncies, tot i que un estudi detallat desvetllaria moltes diferències internes en funció de les característiques d'estructura de les seccions censals, les característiques de les poblacions (nuclis compactes, nuclis dispersos) i les característiques dels enquestadors (una variable de la qual és difícil controlar els efectes).

També volem destacar algunes característiques amb relació al perfil d'enquestadors. Som del parer que el perfil dels enquestadors del PaD ha estat un element clau en l'èxit del projecte. El grau de compromís i implicació de molts d'ells va ser excepcional i la maduresa personal (per edat), el nivell d'estudis (la majoria llicenciats universitaris), i els interessos que van motivar la seva incorporació a l'equip d'enquestadors del PaD, són, d'entrada, elements que sumen qualitat a les dades recollides.

21. El programa CAPI (*Computer Assisted Personal Interview*) és un *software* específic d'enquestació en ciències socials. Desenvolupat per una empresa valenciana (TESI) i amb una certa presència en el mercat, el programa CAPI ha resultat ser una eina fonamental per a l'elaboració de qüestionaris complexos com són els qüestionaris del PaD. A la primera onada es va treballar amb la versió HAPI (*Hand Assisted Personal Interview*) però a partir de la segona onada ja es va comptar amb el CAPI. Per saber-ne més sobre el programa podeu consultar el web <http://www.tesigandia.com>.

Gràfic 1.

Evolució de la captació de la mostra de la primera onada (2001-2002)

Font: Elaboració pròpia.

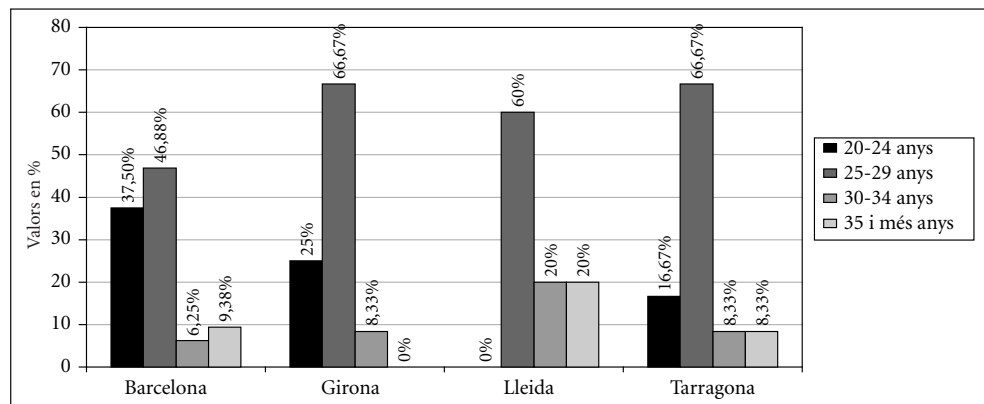
Tal com es pot observar en els gràfics següents, la major part dels enquestadors se situaven en una franja d'edat força jove, un 81% entre 20 i 29 anys, dels quals un 56% estava entre els 25 i 29 anys (Gràfic 2).

Pel que fa al sexe, l'equip d'enquestadors va estar majoritàriament constituït per dones, que van representar un 80% del total (Gràfic 3).

Pel que fa al nivell d'estudis acabats, tal com ja hem comentat, ens situem en un nivell mitjà força elevat, amb un 87,9% d'enquestadors amb estudis universitaris acabats. Cal subratllar que el 12% d'enquestadors amb nivell d'estudis de BUP/COU estava a punt de finalitzar els estudis universitaris (Gràfic 4).

Gràfic 2.

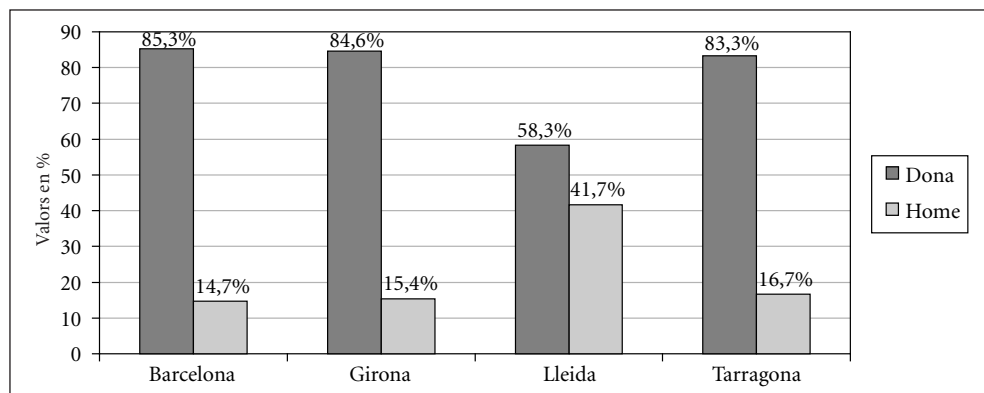
Distribució dels enquestadors, per edat i província

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi del perfil dels enquestadors del PaD en la seva primera edició (M. Murillo i S. Obiol, 2002).²²

Gràfic 3.

Distribució dels enquestadors, per sexe i província

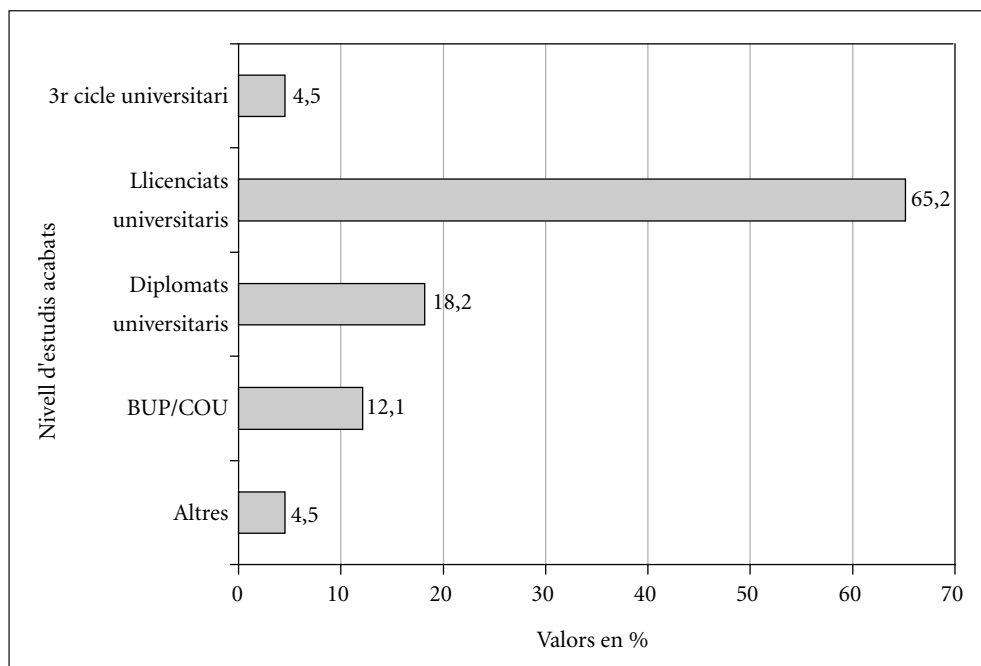
Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi del perfil dels enquestadors del PaD en la seva primera edició (M. Murillo i S. Obiol, 2002).²³

22. Murillo, M. i Obiols, S. (2002). Estudi del perfil dels enquestadors del PaD en la seva primera edició. Fundació Jaume Bofill (Inèdit).

23. Vegeu nota 22.

Gràfic 4.

Distribució dels enquestadors, per nivell d'estudis acabats

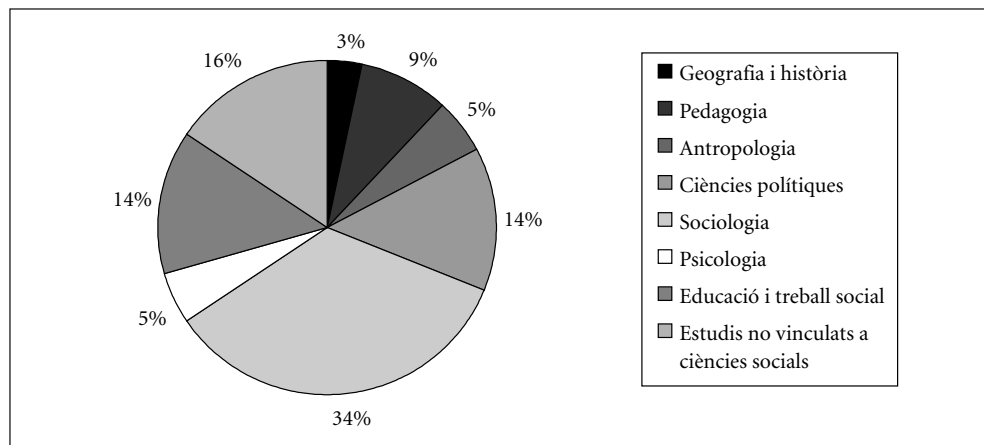
Font: Elaboració pròpia.

Per acabar amb el perfil dels enquestadors, un breu comentari entorn de les titulacions acadèmiques. Un dels criteris seguits en el procés de selecció dels equips d'enquestadors va ser garantir, en la mesura del possible, la formació en ciències socials. Teníem el convenciment que això aportaria una sensibilitat especial per a l'enquesta i en podia facilitar la comprensió. Com es pot observar al Gràfic 5, només el 16% dels enquestadors tenien estudis no vinculats a les ciències socials.

Finalment, ens ha semblat interessant mostrar els interessos que van motivar els enquestadors a treballar per l'enquesta PaD (Gràfic 6). En aquest sentit, arrel d'un petit qüestionari d'avaluació que els vam passar en finalitzar el treball de camp de la primera

Gràfic 5.

Distribució dels enquestadors, per titulació acadèmica

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi del perfil dels enquestadors del PaD en la seva primera edició (M. Murillo i S. Obiol, 2002).²⁴

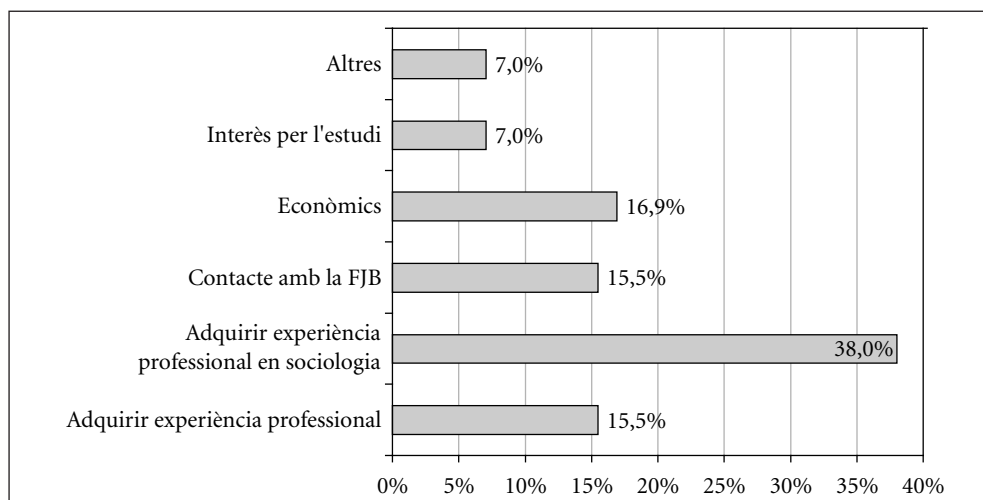
onada, hem sabut que el que va motivar la seva incorporació al projecte va ser, per al 53,5%, l'adquisició d'experiència professional. No podem oblidar que la majoria dels enquestadors s'acabaven de llicenciar i tenien ganes de començar a introduir-se al mercat de treball, o eren estudiants dels últims cursos de la llicenciatura també amb ganes d'iniciar el contacte amb el món laboral. En segon lloc i amb percentatges molt similars, trobem els motius econòmics (16,9%) i l'interès per establir contacte amb la Fundació Jaume Bofill. De més lluny segueix l'interès per l'estudi (un 7%) i altres motivacions de caràcter més minoritari (7%).

Un altre element organitzatiu del treball de camp que pensem que val la pena esmentar (en la mesura que afegeix qualitat a les dades recollides) és l'organització en equips d'enquestadors, i l'encapçalament d'aquests equips per la figura d'un coordinador.

24. Vegeu nota 22.

Gràfic 6.

Distribució dels enquestadors segons els objectius que van motivar la seva incorporació al PaD

Font: Elaboració pròpia a partir de l'estudi del perfil dels enquestadors del PaD en la seva primera edició (M. Murillo i S. Obiol, 2002).²⁵

Els prop de 100 enquestadors amb els quals vam comptar per la captació de la mostra de la primera onada estaven organitzats en 5 equips (dos a Barcelona, un a Girona, un a Lleida i un a Tarragona) que es reunien periòdicament amb el seu coordinador i alguns representants de l'equip central de la Fundació. Destaquem aquest fet perquè les reunions de coordinació van representar un puntal per a la cohesió dels equips d'enquestadors, i una oportunitat per compartir experiències i estratègies de captació, un espai per a la resolució de dubtes i per poder donar orientacions importants a les preguntes del qüestionari que presentaven més problemes.

Treballar amb ordinadors portàtils tampoc va ser un tema menor. Aquesta aposta, tot i la necessitat de desenvolupar programes informàtics específics per donar resposta a

.....
25. Vegeu nota 22.

les necessitats concretes del PaD, es va demostrar molt eficient en termes de comunicació amb els enquestadors, enviaments setmanals de dades per correu electrònic, i els beneficis lògics de poder concentrar la recollida de dades en un ordinador en comptes de treballar amb enquestes en suport paper.

Si bé el treball amb ordinadors portàtils va representar beneficis importants en l'organització i seguiment del treball de camp, cal dir que el benefici principal rau en la qualitat de les dades recollides. El fet de poder programar tots els salts i filtres dels qüestionaris impedia que es generessin errors durant l'enquestació, i la programació de controls bloquejava l'entrada de dades errònies. En termes de consolidació de les dades en una matriu, tenir les enquestes informatitzades també suposava no haver de traspasar totes les enquestes de suport paper a suport informàtic i evitar noves fonts d'error que es desprenen de les tasques de codificació.

Tampoc volem deixar d'esmentar la importància del contacte personal amb les llars. La via de la captació i l'enquestació telefònica es va descartar d'entrada. L'extensió de l'enquesta i els beneficis d'establir contactes personalitzats van ser elements de treball prioritaris. Tot i que no podem contrastar els resultats ja que no vam realitzar cap captació telefònica, estem convençuts de la importància qualitativa d'haver optat per la via de la captació personalitzada de les llars.

Quadre 10.

Resultats del control telefònic al 20% de les llars de la mostra

Objectius	Llars	%
Total de llars enquestades (MOSTRA)	1.990	100 %
Control de qualitat del 20% del total de llars captades: Barcelona (791 llars): 158 llars controlades Girona (400 llars): 80 llars controlades Tarragona (400 llars): 80 llars controlades Lleida (400 llars): 80 llars controlades	398	20 %
Total de llars controlades	Llars	%
Total de llars de la mostra controlades el juliol de 2002	346	86,9 %
Total de llars de la mostra controlades l'octubre de 2002	52	13,1 %
Acompliment dels objectius	398	100 %

Com a última nota del treball de camp, esmentar que també es va realitzar un control telefònic a un 20% de les llars de la mostra, a fi i efecte de poder assegurar que la font de les dades recollides eren realment les llars i els seus membres. Es va controlar un nombre de llars proporcional al nombre de llars captades a cada província. El control telefònic es va fer des de la Fundació i del resultat se'n desprèn que no hi va haver cap incidència que ens pogués fer pensar que la llar no havia estat mai contactada o que les enquestes no haguessin estat contestades pels membres de la llar (Quadre 10).

Tot i que ens podríem allargar molt descrivint les característiques del treball de camp, ens aturarem aquí. Entenem que aquest capítol introductori és un marc de referència necessari per a la lectura dels informes de resultats que es presenten a continuació. Esperem que hagi estat prou aclaridor.

2 Les classes socials a Catalunya. Desigualtats en les condicions de vida dels grups socials

Cristina Sánchez Miret
Núria Quintana Garrido

Abstract

En aquest capítol s'analitzen les desigualtats socials en les condicions de vida de la població catalana a partir de les classes socials. Els resultats de la recerca mostren la pervivència de la classe mitjana propietària, la classe mitjana assalariada i la classe treballadora com a grups centrals d'aquesta estructura. També ens mostren els canvis que s'han produït en les condicions de vida de cada classe i les diferències que subsisteixen entre elles. Molts comportaments de classe han deixat de ser-ho, però això no vol pas dir que les desigualtats hagin desaparegut. Ans al contrari, les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD) posen en evidència que continuen sent una característica fonamental de la nostra societat.

Índex

Presentació: l'anàlisi de l'estructura social	55
La nostra recerca	58
Les classes socials a Catalunya	63
· Les diferències dins de cada classe social	66
Descripció de les classes a partir dels grups socials que les formen	69
· La classe treballadora i els seus grups	69
· El grup I de la classe treballadora	69
· El grup II de la classe treballadora	83
· El grup III de la classe treballadora	94
· El grup IV de la classe treballadora	103
· La classe mitjana assalariada i els seus grups	111
· El grup I de la classe mitjana assalariada	112
· El grup II de la classe mitjana assalariada	120
· El grup III de la classe mitjana assalariada	130
· La classe mitjana propietària	139
Estructura i trajectòria: L'evolució de l'estructura social	145
· La situació de treball mercantil i la posició de classe	147
· El sexe i la posició de classe	150
· La trajectòria vital i la posició de classe	151
· L'origen geogràfic, el lloc on es viu i la posició social	152
Semblances i diferències entre les classes socials	155
Conclusions: La polarització de l'estructura social	168
Annex metodològic	173
· Variable classe social i ocupació	173
· Construcció de l'indicador familiar de classe social	177
· Tractament de les dades	180
· Esquema del procediment analític de l'anàlisi de correspondències múltiples i de la classificació jeràrquica	184
· L'anàlisi de correspondències múltiples (ACM)	184
· MANOVA (anàlisi de la variància multivariant) amb R	189

· Esquema detallat de treball	190
· Variables per a l'anàlisi de correspondències múltiples	192
· Característiques de les particions de les anàlisis de correspondències múltiples	198
· Variables il·lustratives per a l'anàlisi final de correspondències múltiples	202
· Dendogrames	208
Bibliografia	210

PRESENTACIÓ: L'ANÀLISI DE L'ESTRUCTURA SOCIAL

La desigualtat social és una de les característiques determinants de la nostra societat i és un tema recurrent dels estudis socials. Però l'anàlisi d'aquesta desigualtat es pot enfocar de maneres molt diferents. Hi ha una gran distància entre aquelles perspectives que centren l'explicació de la realitat desigual en els individus i els en responsabilitzen, i aquelles que busquen una explicació social de les diferències existents. De fet, les primeres tot just descriuen la situació. Les segones, en canvi, plantegen quins mecanismes socials provoquen que una part de la població gaudeixi d'uns privilegis als quals la majoria no pot accedir. Així, la perspectiva individual deixa pas a l'anàlisi de l'estructura social, que ens permet identificar grups d'individus amb situacions i condicions de vida similars i alhora diferenciats dels altres. A través de l'anàlisi de quins són aquests grups socials, de com són, qui en forma part i què els defineix, podem explicar el tipus de recursos i béns socials que uns tenen i altres no, i l'efecte que això té en la vida de cadascú i en el conjunt de la societat.

Per tant, no és nou parlar de l'estructura social i dels grups que la formen, atès que l'estructura de desigualtats és persistent, però cal veure quins són els nous trets que la defineixen amb l'evolució social. L'anàlisi realitzada amb les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya¹ mostra quins són els grups fonamentals a Catalunya i els canvis més importants que marquen l'inici d'aquest nou segle.

1. Enquesta Panel de Desigualtats Socials a Catalunya, primera onada, 2001-2002.

Tradicionalment s'ha fet servir el concepte de classe social per denominar els grups i explicar les desigualtats existents, però la definició d'aquest concepte mai no ha estat exempta de debat.

D'una banda, des de l'inici de la tradició teòrica sociològica² no hi ha hagut acord sobre com s'ha de definir la classe social. Alhora, també des de l'inici, però especialment en la segona meitat del segle xx, prenen força les veus que reclamen una perspectiva d'anàlisi més oberta.³ Es reivindica que l'estructura social no és només l'estructura de classes. El sexe, l'edat, el lloc on es viu... col·loquen els individus en posicions diferents, amb avantatges o desavantatges respecte dels altres i del conjunt de la societat. Reconèixer que aquestes altres formes de desigualtat són estructurals no significa, però, que deixi de ser pertinent l'anàlisi de classes socials. Cal tenir presents totes les dimensions de l'estructura, atès que les desigualtats coexisteixen i es reforcen entre elles.

D'altra banda, moltes de les recerques sobre desigualtat s'han realitzat sense tenir en compte la classe social perquè la seva operacionalització no ha estat fàcil.⁴ El concepte teòric *classe* no té una traducció directa en una categoria d'anàlisi per a la recerca empírica. No hi ha consens teòric ni sobre quin ha de ser l'indicador de classe social ni sobre com s'ha de construir. Tot i que a partir dels anys vuitanta bona part dels treballs sociològics que es produeixen s'ocupen de com mesurar les classes, les posicions enfrontades entre els diferents corrents teòrics⁵ generen indicadors molt diversos i, per tant, maneres de mesurar la classe completament diferents. Fins i tot alguns dels indicadors ni tan sols es construeixen a partir del treball mercantil,⁶ malgrat que la classe social es defineix precisament a partir de la posició de cadascú en les relacions socials de producció. Principalment ens posicionem en la societat amb la feina remunere-

2. Vegeu autors clàssics de la sociologia com Marx i Weber.

3. Vegeu, per exemple, tot el debat sobre la interrelació entre gènere i classe i quin tipus de desigualtat és més important que l'altra, a Crompton i Mann (1986).

4. Cosa que no passa amb altres variables com ara l'edat, el sexe, l'origen geogràfic, etc., perquè hi ha una tradició clarament establerta de com mesurar-les.

5. Vegeu Sánchez (1994), i Carabaña i De Francisco (1992).

6. Per exemple, la tradició anglosaxona d'anàlisi de dades sobre desigualtat fa servir habitualment el nivell educatiu com a indicador de classe social.

rada que realitzem en el mercat de treball, i les nostres condicions de vida en depenen directament. Però el que és important no és l'activitat que s'executa, sinó en quines condicions es du a terme i el poder i el reconeixement social que suposa.

Aquestes condicions de poder i reconeixement social no són permanents, evolucionen en la mateixa mesura que ho fa la societat, per això en tota explicació de l'estructura hi ha una tensió continuada entre els elements estàtics i dinàmics que la formen. Tan important és saber quins són els grups i quines condicions de vida tenen i quines diferències d'oportunitats socials hi ha entre ells, com saber si la desigualtat augmenta o disminueix amb l'evolució de la societat. Estem acostumats a considerar que vivim en un entorn en què tothom pot arribar allà on vulgui, en què la posició social només depèn de cadascú i de l'esforç que hom faci per situar-se en un lloc o en un altre. És cert, estem en una societat oberta, d'estatus adquirit i no pas adscrit, en la qual l'origen social no és determinant. Però la nostra posició social de naixença continua influïent en les nostres oportunitats de vida, perquè actuen mecanismes socials que reproduïxen la desigualtat, que assegurin que aquells que tenen una situació dominant, de poder i privilegi, la mantinguin.

Una societat oberta, d'estatus adquirit, és una societat mòbil, on els individus poden canviar de classe durant la seva vida. Però les nostres societats són menys mòbils del que s'acostuma a pensar, malgrat la democratització de la societat i el desplegament de l'Estat del benestar.⁷ Alhora, els nivells de consum han augmentat en tots els grups socials i l'estil de vida característic dels diferents grups ha tendit a homogeneïtzar-se. Tot això ha influït en què l'evolució social hagi anat acompanyada d'una imatge d'igualtat d'oportunitats socials i de disminució de les desigualtats entre la ciutadania, que no és real. L'anàlisi de les dades PaD ens confirma la persistència de desigualtats socials i de diferències prou importants entre els diferents grups socials.

7. La universalització de determinats béns socials, per exemple l'augment del nivell educatiu de la població, és vist per molts com un indicador de disminució de les desigualtats socials. Però aquest augment genera una disminució de les desigualtats educatives però no necessàriament de les desigualtats socials. Tenir un alt nivell educatiu no comporta obtenir una determinada posició de classe malgrat que, evidentment, fa possible i fa augmentar les possibilitats d'adquirir-la.

El nostre projecte, el PaD, ha estat pensat no només per conèixer quines són les desigualtats en un moment determinat, sinó també per poder retre compte de la seva evolució. La comparació de les successives onades de recollida de dades ens permetrà comprovar si la tendència de les desigualtats és mantenir-se, augmentar o disminuir. També ens ajudarà a conèixer quins elements de la trajectòria vital de les persones comporten un canvi de posició social. La recerca que presentem aquí és el resultat de l'anàlisi de les dades de la primera onada, els anys 2001-2002. Es descriu quina és l'estructura de classes actual a Catalunya, quins grups la formen i com es caracteritzen, i acaba amb una reflexió sobre quins efectes tindran els canvis ocorreguts i les noves tendències socials en la polarització de les desigualtats.

LA NOSTRA RECERCA

El plantejament teòric i l'estratègia analítica emprats en aquest projecte no han estat els habituals de les recerques sobre desigualtats. En primer lloc, les condicions de vida recollides en l'enquesta del PaD han estat les que han servit per definir els grups socials.⁸ En segon lloc, no s'ha predeterminat la posició de classe dels individus. En tercer lloc, el procés analític s'ha basat en un disseny d'estructuració de la informació a partir de tècniques d'anàlisi multivariant i això implica que la lectura dels resultats s'ha de fer des d'una perspectiva diferent. Vegem-ho en detall.⁹

La recerca que presentem és essencialment una investigació d'estructura de classes, però en el projecte no s'ha predeterminat ni la naturalesa dels grups socials ni la seva definició.¹⁰ No volíem saber només quines són les classes socials a Catalunya, sinó també fins a quin punt és pertinent parlar de les desigualtats en termes d'estructura

8. Habitualment es fa a l'inrevés, és a dir, s'analitzen les diferències en les condicions a partir d'uns grups socials definits teòricament com a classes socials o com a grups d'edat o com a grups de gènere, etc. Però aquest tipus de procediment no permet veure si els grups identificats són realment representatius de l'estructura social del moment.

9. Per a més detalls vegeu l'annex metodològic final del capítol.

10. Aquest plantejament no és nou, ja s'ha realitzat amb molt bons resultats a l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona (vegeu Subirats, Sánchez i Domínguez, 2003).

de classes. És per això que en l'anàlisi s'han contemplat tots els eixos de l'estructura social: la classe, el sexe, l'edat, el lloc de naixement i la província de residència.¹¹ Això no vol pas dir que hàgim anat a veure com viuen les dones i els homes, o els vells i els joves, o la classe treballadora i la classe mitjana. Primer, i sense tenir en compte aquestes variables, hem identificat els grups amb condicions de vida diferents. Segon, hem projectat¹² aquestes variables en els grups resultants i això ens ha permès identificar quin tipus de persones forma cada grup i per tant quina naturalesa estructural tenen. És a dir, si es defineixen fonamentalment a partir del gènere, de l'edat, de l'origen geogràfic, del lloc de residència o de la classe.¹³

L'anàlisi de correspondències múltiples i la partició jeràrquica són dues tècniques d'anàlisi multivariant¹⁴ que permeten posar en relleu de manera interconnectada les semblances i les diferències en una matriu de dades. El mapa de distàncies que en resulta permet identificar grups de població caracteritzats per les variables utilitzades en l'anàlisi. En el nostre cas, per les condicions de vida, els valors i les actituds de la població que viu a Catalunya. La definició dels grups és del tot relacional: cada grup és el que és respecte del que són o no són els altres. Els grups no es defineixen per l'exclusivitat de les seves característiques, sinó per la significativitat d'aquestes característiques. En cada grup són significatives aquelles condicions de vida, aquells valors i aquelles actituds sobrerrepresentades: les que estan per sobre de la mitjana del conjunt dels grups, o sigui, per sobre de la mitjana de Catalunya, tant si aquestes condicions són majoritàries com si no ho són. Per exemple, la coresponsabilització dels

11. Aquestes han estat les variables explicatives utilitzades. Vegeu l'annex metodològic.

12. L'anàlisi de correspondències múltiples permet distingir entre variables actives i il·lustratives. Les primeres són les que configuren els eixos de semblances i diferències a partir dels quals s'estableixen els grups amb condicions de vida diferents. Les segones són les que es reserven per a les variables explicatives, perquè són les que aporten les claus d'interpretació d'aquesta estructura de semblances i diferències, en el nostre cas les que ens permeten parlar de desigualtats socials.

13. Que els grups es defineixin principalment a partir d'una de les dimensions de l'estructura social, en aquest cas la classe, no vol dir que no tinguin també altres característiques de les variables d'estructura social: com a individus tenim alhora una característica de sexe, una d'edat, una d'origen geogràfic, una de lloc de residència i una de classe, i és a partir de totes elles que ens definim.

14. Hem realitzat l'anàlisi multivariant amb el paquet de tractament de dades estadístiques *Système Portable pour l'Analyse des Donnés* (SPAD, versió 4.0).

dos membres de la parella en el treball domèstic no és un comportament habitual en les llars de Catalunya. Aquest comportament passa a ser una característica d'un grup si, tot i que hi sigui minoritari, la coresponsabilitat del treball s'hi dóna en moltes més llars que en la resta de grups.

Aquestes diferències significatives són les que defineixen el perfil del grup perquè en posen en relleu l'especificitat. A més, el grup es defineix per altres resultats que no són significativament diferents dels de la resta de grups. Seguint amb l'exemple d'abans, en la majoria de llars del nostre grup "coresponsable", el repartiment del treball domèstic es continua fent de manera tradicional, com a la resta de grups. Per això individus de grups diferents poden compartir una mateixa característica social, però no el conjunt de les seves condicions de vida. Per exemple, dir que un grup té el nivell més alt d'ingressos no implica ni que a la resta de grups no hi hagi individus amb aquest mateix nivell d'ingressos, ni que tots els membres del grup comparteixin aquesta situació; pot haver-hi casos amb un nivell d'ingressos més baix. Els grups no es defineixen a partir d'una sola variable, sinó per la posició dels individus en el conjunt de les més de tres-centes variables¹⁵ emprades en l'anàlisi. I la posició d'un individu tampoc no depèn d'una sola variable, depèn també de totes elles. El que fa que cada individu estigui en un grup o un altre no és pas que les seves condicions de vida siguin idèntiques a les de la resta del grup, sinó que s'assemblin més a les d'aquest grup que no pas a les dels altres grups.

Una vegada identificats els grups, el pas següent en l'anàlisi consisteix a estudiar-los des de la perspectiva de classe social. Per això, en el nostre procediment analític, el model teòric¹⁶ de classes té un paper diferent de l'habitual, perquè es converteix en una hipòtesi més que cal comprovar a partir dels resultats. Avui dia coexisteixen diferents corrents teòrics¹⁷ que adscriuen els individus a cada classe social segons la seva posició en el treball mercantil, i a partir d'aquesta classificació predeterminada es descriuen els grups. El procediment és el mateix en cada cas, el que canvia és com s'agrupen

15. Vegeu, a l'annex metodològic, les variables utilitzades en l'anàlisi en detall.

16. Vegeu, a l'annex metodològic, com s'ha construït l'indicador de classe social a partir de l'ocupació.

17. Vegeu les diferències entre neomarxistes, neoweberians i funcionalistes a Miguélez *et al.* (1997).

les categories ocupacionals per formar les classes socials.¹⁸ Una vegada definides les categories de classe, s'analitzen les condicions de vida de cada una d'aquestes classes. En el nostre cas, el procediment es fa a la inversa. Sí que hem decidit a priori si un empleat de banca és de la classe treballadora o de la classe mitjana, però hem deixat que siguin les condicions de vida d'aquest individu recollides a la nostra enquesta les que el situïn finalment en una classe o en l'altra. És a dir en un grup de condicions de vida o un altre i, per tant, en una classe social que pot ser diferent de la que havíem pressuposat teòricament. Per això diem que el lligam entre ocupació i classe social és una hipòtesi més que s'ha de comprovar amb els resultats.

En un model tancat, els habituals en la investigació, es pressuposa que el nexa entre classe social i posició de mercat és invariable per a tots els individus amb una mateixa categoria professional. Alhora, la relació entre ocupació i classe queda prefixada i per tant perdem en l'anàlisi la possibilitat de veure com afecten els canvis socials i la mateixa evolució general de la societat en la posició de classe de les diferents categories ocupacionals. Actualment els empleats de banca tenen la mateixa posició de classe que fa deu anys? El canvi de condicions afecta tots els empleats de banca o només els més joves? Una dependenta comparteix posició de classe amb un treballador de fàbrica? Una treballadora de fàbrica i un treballador de fàbrica que comparteixen la mateixa categoria professional gaudeixen de les mateixes condicions de treball? I de classe? I així fins a un llarg etcètera.

La metodologia que hem dissenyat ens permet superar alguna de les mancances dels procediments analítics habituals. La primera, el risc d'estar realitzant una anàlisi social amb categories que responen més a una situació del passat que no pas a la de la societat actual. La segona, la incertesa de posar juntes diverses categories que no tenen la mateixa posició de classe, atès que en tots els models analítics s'agrupen diverses categories ocupacionals en cada classe social. La tercera, obviar els mecanismes de gènere, d'edat o de lloc de naixement, que fan que a igual categoria ocupacional les condicions de treball dels individus siguin diferents.

18. Això té com a conseqüència diferències en el nombre de classes que defineix cada model teòric i en el nom que se'ls dona (Sánchez, 1994).

No podem acabar aquesta explicació del nostre disseny analític sense fer referència a la mostra i a la unitat d'anàlisi utilitzades. El PaD recull informació de tots els membres de la llar, però la mostra que nosaltres hem utilitzat en aquesta recerca ha estat la integrada pel que nosaltres hem denominat *informants principals* —persona de 16 anys o més responsable de la llar— i, en el cas que en tinguin, les seves parelles: un total de 3.179 individus, que es corresponen amb 1.991 llars. La decisió de fer servir aquesta submostra d'individus ha estat el resultat de tenir en compte dues consideracions de naturalesa diferent. La primera, de posicionament teòric: pel que fa a les condicions de vida i a la posició social no és el mateix ser responsable d'una llar que no ser-ho. (No són comparables les condicions de vida d'un fill i d'un pare o una mare si el fill encara està vivint a la llar dels seus progenitors, atès que la posició social real d'aquest fill no es manifestarà fins que formi la seva pròpia llar.) La segona, de caràcter empíric: a les respostes del PaD la manca d'informació total o parcial¹⁹ és molt més nombrosa en els qüestionaris que no són de l'informant principal o de la seva parella.

La nostra unitat d'anàlisi és l'individu però la informació que tenim sobre ell és tant individual com de llar. El PaD ens permet conèixer la realitat individual en el context de la llar, i així queda reflectit en la nostra recerca amb dades de les condicions de vida pròpies i de les condicions de vida familiars. Vivim en família i les característiques que tingui la família modifiquen les nostres oportunitats —tant positivament com negativa—, les nostres relacions i els nostres interessos, i no només les nostres possibilitats de consum.²⁰ Les dues realitats, la individual i la de la nostra llar, interactuen i influeixen l'una en l'altra; de fet, la interdependència familiar és clau per entendre la posició de cada individu en el mercat i, per tant, per entendre la seva posició social. Queda pendent, per a la recerca de les futures onades del Panel, aprofundir en la disjuntiva individu/llar reoberta pel pensament feminista²¹ en l'anàlisi de l'estructura

19. La realització de *proxys* —qüestionaris contestats per un altre membre de la llar que no és l'entrevistat— s'ha produït bàsicament entre els fills i la resta de persones dependents de la parella principal.

20. Alguns autors diuen que la família només s'ha de tenir en compte si analitzem les condicions de vida lligades al consum, perquè aquest és un acte bàsicament familiar (Burrows i Marsh, 1992).

21. Vegeu la polèmica desencadenada en l'àmbit de la sociologia anglosaxona entre H. Leiflud, A. E. Woodward, i J. H. Goldthorpe a finals dels anys vuitanta, reflectida en diferents articles de les revistes *Sociology* i *Acta Sociologica* del 1988 (Leiflud i Woodward, 1988).

social: la classe és individual o és familiar, i per tant compartida per tots els membres de la llar? Així com també queda pendent per a la recerca de la propera onada del PaD l'anàlisi de la classe social d'aquells membres de la llar que no són ni l'informant principal ni la parella de l'informant principal: bàsicament els fills majors de 16 anys no emancipats.

LES CLASSES SOCIALS A CATALUNYA

Els resultats de la recerca duta a terme amb les dades del PaD plasmen amb gran nitidesa la persistència de l'estructura de classes i la seva importància en l'explicació de les desigualtats.²² L'ocupació és l'element central que determina les nostres oportunitats socials. És cert, i ho veurem més endavant, que les classes socials és mostren amb segmentacions internes, en les quals altres variables diferents de l'estructura social, com ara el sexe, l'edat, l'origen geogràfic i el lloc de residència, tenen un paper important.

En l'anàlisi s'identifiquen tres grups centrals: la classe mitjana propietària (9%), la classe mitjana assalariada (41%) i la classe treballadora (50%) (Gràfic 1) Són tres grups socials històricament coneguts però que es presenten caracteritzats amb nous elements i amb contrastos diferents entre ells. No és nou parlar de cap d'aquestes tres classes, però potser cal fer un comentari sobre la classe mitjana propietària. Cal remarcar la seva persistència com a classe social amb entitat pròpia, perquè en la disciplina sociològica se n'ha preconitzat de manera recurrent la desaparició.²³ No és pas això el que diu l'anàlisi de la realitat de Catalunya, i tampoc no és el cas d'altres països europeus,²⁴ malgrat que sí que és cert que el pes relatiu que té com a grup és menor que el de les altres dues classes socials.

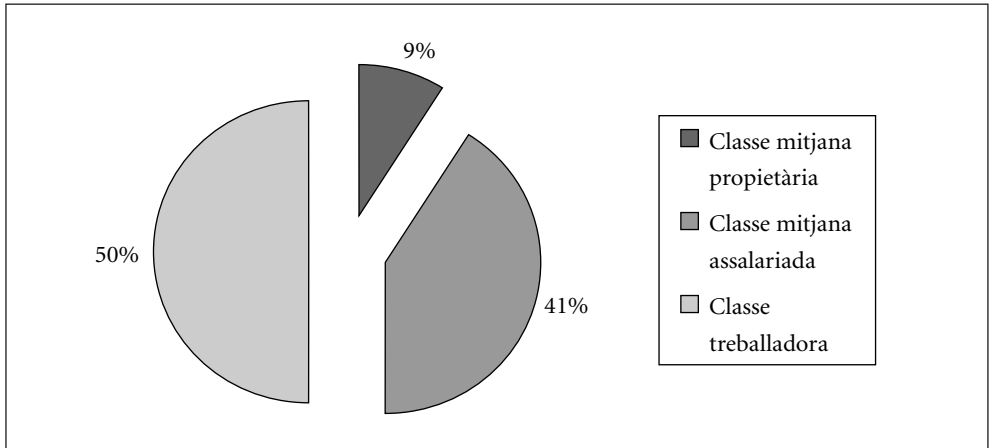
22. Sumant-se als resultats d'altres investigacions d'estructura social que s'han produït en la mateixa línia. Vegeu Subirats, Sánchez i Domínguez (1992 i 2003)

23. Des de la perspectiva teòrica del marxisme, aquesta és una classe social del mode de producció anterior a la industrialització i, per tant, és producte d'una realitat passada i amb tendència a desaparèixer amb l'evolució del capitalisme.

24. Vegeu Bechhofer i Elliot (1983).

Gràfic 1.

Les classes socials a Catalunya

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Aquesta no és, però, tota l'estructura social. El PaD ens ha permès desenvolupar una anàlisi molt acurada dels seus grups centrals, però no abastem els grups més extrems: els més rics i els més pobres si fem servir paràmetres de riquesa. Aquesta és una limitació de la mostra utilitzada, que és habitual en les recerques empíriques, perquè aquests grups, per motius diferents, no tenen significació estadística en la mostra. El grup amb una posició social millor es defineix per una situació dominant en una o diverses àrees socials, la qual cosa proporciona, als individus que en formen part, poder i privilegis dels quals no gaudeix la resta dels seus conciutadans. Formen una elit de grans empresaris de tot tipus (indústria, comunicació...), de governants, d'alts càrrecs de l'Administració pública, etc., normalment amb lligams estrets entre ells que els permeten mantenir d'una generació a l'altra la seva posició i la de les seves famílies. L'ocultació social d'aquesta situació privilegiada es confon moltes vegades amb la creença que la classe dominant ha desaparegut i que no és rellevant per a l'anàlisi de les desigualtats. De fet aquesta idea i la de viure en una societat de classe mitjana es retroalimenten l'una a l'altra, però cap de les dues no és certa.

A l'altre extrem, el grup dels més desafavorits també es fa difús. L'enquesta té una mostra basada en les dades censals, això fa que totes aquelles persones en situació irregular i sense domicili fix no en formin part. De manera que, com veurem en els resultats, parlem de pobresa però no podem pas dir que l'abastem tota. La cara de la pobresa que mostrem és la d'aquella que està regularitzada, però n'hi ha molta que es mou en la marginalitat més absoluta i que, a més, és la que viu en situacions més extremes.

La classe mitjana propietària, empresaris i autònoms, es caracteritza per la possessió dels mitjans de producció, és a dir treballen per compte propi i la seva feina envaeix la resta d'aspectes de la seva vida. Per exemple, són els que tenen la jornada laboral més llarga i tenen més problemes que cap altra classe social per combinar l'horari laboral i l'horari escolar dels fills, atès que la majoria són negocis familiars i hi treballen tots dos membres de la parella. Són una classe amb una situació patrimonial molt bona, encara que aquesta realitat conviu amb situacions de precarietat econòmica. Ideològicament es confirma que és un grup que considera, molt més que la resta, que l'èxit depèn d'un mateix. Políticament se situen més a la dreta que la resta de grups i, en l'eix de nacionalisme espanyol/català, s'identifiquen amb el catalanisme. Encara que en l'imaginari popular a aquest grup se'l consideri català i catalanista, les dades ens mostren que n'està canviant la composició. Una bona part del grup no és nascuda a Catalunya i fins i tot no és nascuda a la resta de l'Estat espanyol.

La classe mitjana assalariada es caracteritza bàsicament per unes bones condicions de treball. La seva posició en el mercat laboral els proporciona un nivell d'ingressos alt i això els permet mantenir un nivell de despesa alt, una de les característiques del seu estil de vida. Un altre dels trets característics del grup és la importància del capital cultural, és la classe amb els nivells educatius més alts. L'educació ha estat el que els ha permès assolir la seva posició social i el coneixement continua sent un actiu important a les seves vides. En les llars d'aquesta classe social és habitual tenir i fer servir l'ordinador i internet. Ideològicament és un grup d'esquerra, més o menys moderada, però que considera que l'èxit depèn de l'actitud i el comportament individual de cadascú.

La classe treballadora es caracteritza per les dificultats econòmiques, per la precarietat de l'habitatge i en general per situacions de pobresa i de privació de determinats béns

de consum: no menjar carn ni peix setmanalment, no comprar roba o sabates cada temporada o no canviar mobles ni electrodomèstics quan es fan malbé. És habitual que tinguin dificultats per arribar a fi de mes i per cobrir despeses bàsiques relacionades amb la salut i l'educació dels fills. Aquesta realitat econòmica està fortament lligada a les males condicions laborals dels ocupats i a la situació d'inactivitat laboral de la majoria del grup.

Les diferències dins de cada classe social

Cap classe social no és homogènia internament, perquè podem distingir-hi capes i subgrups diferenciats resultat de la diversitat de condicions de vida dins d'una mateixa classe. En l'explicació social de la realitat sempre hi ha un punt de tensió analítica entre la singularitat específica de cada un dels casos i el seu nivell d'agregació. Aquest pas és necessari per explicar què passa a la vida de cadascú des de la perspectiva social, depassant allò que és merament individual. L'anàlisi ha de poder trobar aquest punt just d'equilibri que permeti explicar el nombre més gran de casuístiques diferents sense perdre el perfil de les estructures i els fenòmens socials identificats. En el nostre cas hem considerat que aquest punt d'equilibri s'assolia no només explicant quines son les classes socials sinó plasmant l'heterogeneïtat que hi ha dins de cadascuna.

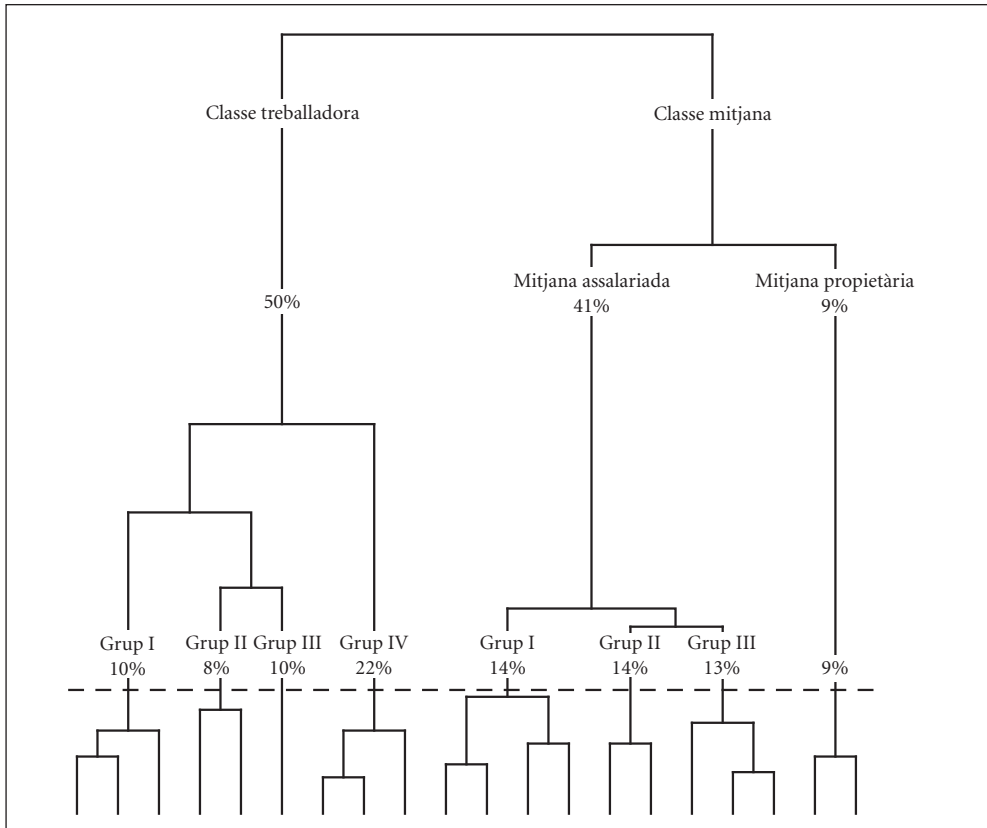
En l'anàlisi hem identificat vuit grups diferents: quatre que formen part de la classe treballadora i tres de la classe mitjana, i que ens descriuen diferències en les condicions de vida dins de cada classe social. Encara que hem tingut en compte les diferències dins de la classe mitjana propietària, aquestes diferències no s'han pogut plasmar en grups diferenciats perquè la mostra no ens ho ha permès. En el següent apartat explicarem com és cadascun d'aquests subgrups amb condicions de vida diferenciades dins de la classe mitjana assalariada i dins de la classe treballadora. També inclourem al final l'explicació amb el mateix detall, de la classe mitjana propietària, com si fos un grup més, per copsar millor les semblances i diferències de totes les posicions socials.

El nombre de grups dins de cada classe és el resultat de la diferència en els perfils socials que hem trobat. El Dendograma 1 ens proporciona una aproximació gràfica

a les relacions estructurals que s'estableixen entre les tres classes i entre els segments o grups interns que formen cada classe social. El que il·lustra el dendograma és el pes i les distàncies de les tres classes socials i dels grups que s'han identificat en cada una d'elles, a partir de les semblances i diferències en les condicions, les actituds i els comportaments de cada un dels individus analitzats.

Dendograma 1.¹

Semblances i diferències entre les classes socials de Catalunya

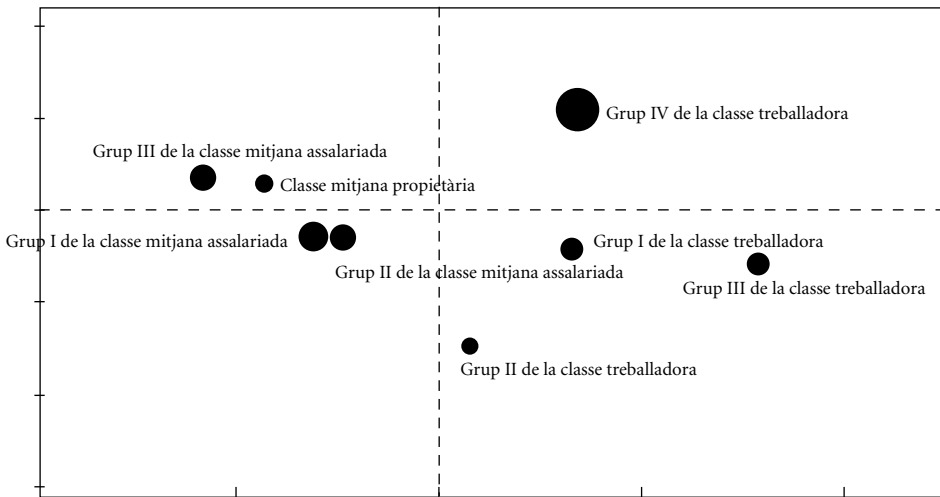
1. La línia horitzontal que parteix el dendograma ens indica la divisió en els vuit grups socials que es descriuen al llarg del document per caracteritzar les tres classes socials.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat que entre els vuit grups identificats les diferències en les condicions de vida també són importants, la lògica de classe és la que els relaciona entre ells i els diferencia d'altres grups, la que reafirma l'estructura caracteritzada per les tres classes socials: mitjana propietària, mitjana assalariada i treballadora. En el dendograma aquesta estructura es fa palesa en el nivell de les unions i en els vincles que s'estableixen entre els grups: quin grup és més semblant a quin altre grup i quina és la successió que es dona de les diferents unions (nusos de l'arbre). El que en resulta és que els grups es relacionen a partir d'una lògica de classe, és a dir, que hi ha una clara divisió entre les condicions de vida de tots aquells grups que són de classe treballadora i les dels que són de classe mitjana.

Gràfic 3.

Els grups de classe mitjana i classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

DESCRIPCIÓ DE LES CLASSES A PARTIR DELS GRUPS SOCIALS QUE LES FORMEN

Els grups socials que componen les classes es defineixen bàsicament a partir de les etapes del cicle vital dels membres que els componen, però d'una manera diferent en els grups de classe treballadora que en els grups de classe mitjana. A la classe treballadora hi ha una divisió clara entre els vells i els que no ho són, malgrat que, en el grup que hem anomenat precari, uns i altres comparteixen les mateixes condicions de vida. Aquesta segmentació per edat no es reproduïx de la mateixa manera en els grups de la classe mitjana assalariada, malgrat que els grups que la formen també tenen mitjanes d'edat diferents. En el cas de la classe mitjana propietària, el percentatge que representa és tan petit que no ens permet diferenciar-hi subgrups, encara que es fa evident que hi ha una segmentació interna important entre els que gaudeixen de condicions econòmiques millors i els que no.

La classe treballadora i els seus grups

La classe treballadora no es presenta com un bloc uniforme. Hi trobem quatre grups diferenciats pel cicle vital, que marca les diferents etapes de relació amb el mercat laboral i amb la vida reproductiva de les persones. Dels quatre grups socials que la formen hi ha dos grups molt envellits, el III i el IV, en què la majoria dels membres estan jubilats, però amb situació econòmica i lloc de residència diferents. Dels altres dos, l'I i el II, hi ha un grup fortament marcat per l'etapa reproductiva dels seus integrants, i un altre grup, el primer que comentarem, en un clar procés de posicionament en el mercat laboral i en la societat.

EL GRUP I DE LA CLASSE TREBALLADORA (9,71%)

Qui són?

Aquest grup està format bàsicament per persones que desenvolupen ocupacions manuals, tant del ram la indústria i dels serveis com de l'agricultura (54,5%), però també hi ha, encara que són més minoritaris, administratius i tècnics mitjans (19%).

És molt barceloní: una mica més de la meitat del grup viu a la ciutat de Barcelona i el 83% a la província de Barcelona.

No és un grup homogeni, s'hi barregen dues realitats diferents, la dels joves i la dels més grans: el 33% del grup té menys de 35 anys i el 28% més de 64 anys. El nivell educatiu és divers, d'una banda hi ha nivells baixos, sense estudis o primaris, i de l'altra universitaris, sobretot entre els més joves.

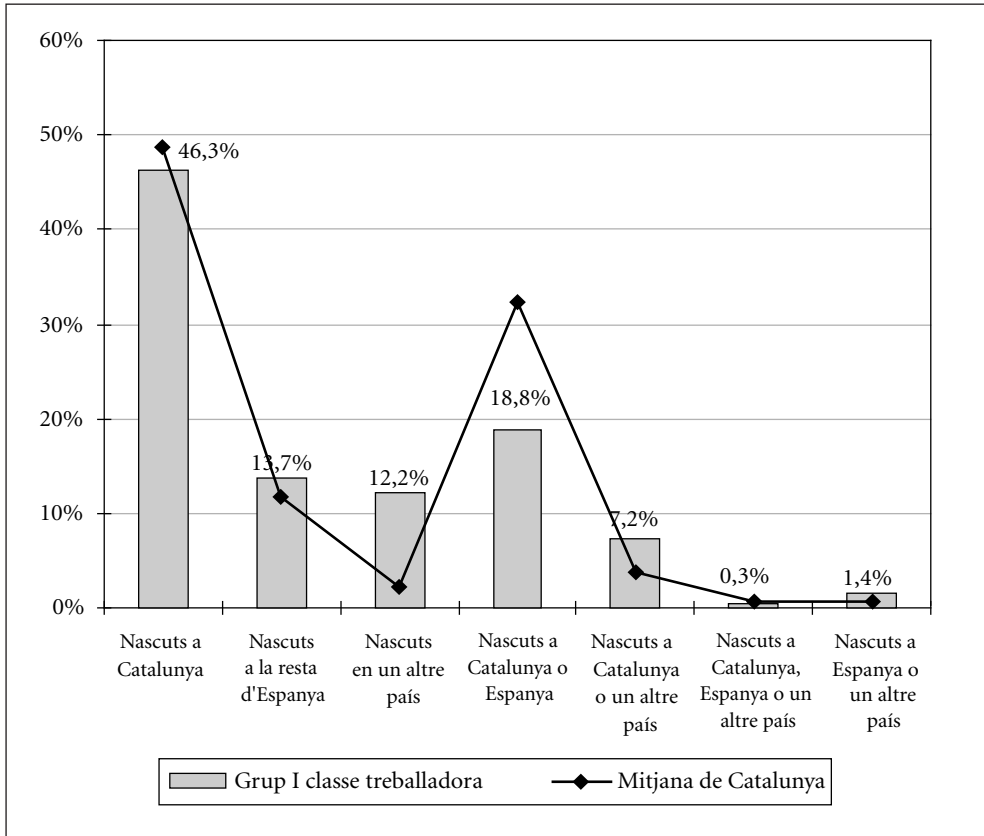
Però és l'origen geogràfic el que fa més singular el grup. No és pas un grup d'immigrants, ni tots els immigrants són en aquest grup (54,5%), però hi ha un 12% de les llars en què tots els membres són nascuts fora de l'Estat espanyol (Gràfic 4). La xifra és més alta encara si observem la composició del nucli de la llar: hi ha un 21% de llars en què els dos membres de la parella són de fora de l'Estat. I l'última dada que situa la procedència de bona part del col·lectiu és que els pares del 30% dels entrevistats d'aquest grup viuen en un altre país.

S'ha d'entendre, doncs, que la situació i el comportament lingüístic siguin molt diversos: la llengua del 45% del grup és el català, la del 38% el castellà i la de l'11% altres llengües que no són ni el català ni el castellà. Però la llengua vehicular és el castellà: el grup en conjunt usa majoritàriament el castellà a la feina; amb els amics tant el castellà com altres llengües, i amb els veïns el català i altres llengües. Només fa servir el català sempre o majoritàriament el 36% del grup.

En comparació amb la resta de grups amb un perfil d'edat activa hi ha pocs ocupats. La meitat del grup està inactiva i gairebé en la meitat de les llars estan inactius tots dos membres de la parella, bàsicament perquè estan jubilats, però un 7% dels integrants del grup no ha treballat mai. L'atur afecta el 8% dels individus del grup i el 9,5% de les llars: en el 4,5% de les llars els dos membres de la parella estan aturats i en el 5% de les llars només ho està un dels dos membres (Gràfic 5). Malgrat que la major part del grup no són pas aturats que busquen la seva primera feina, sí que hem de remarcar que el 70% de la població de Catalunya en aquesta situació es concentra en aquest grup.

Gràfic 4.

Composició de les llars del grup I de la classe treballadora per origen geogràfic

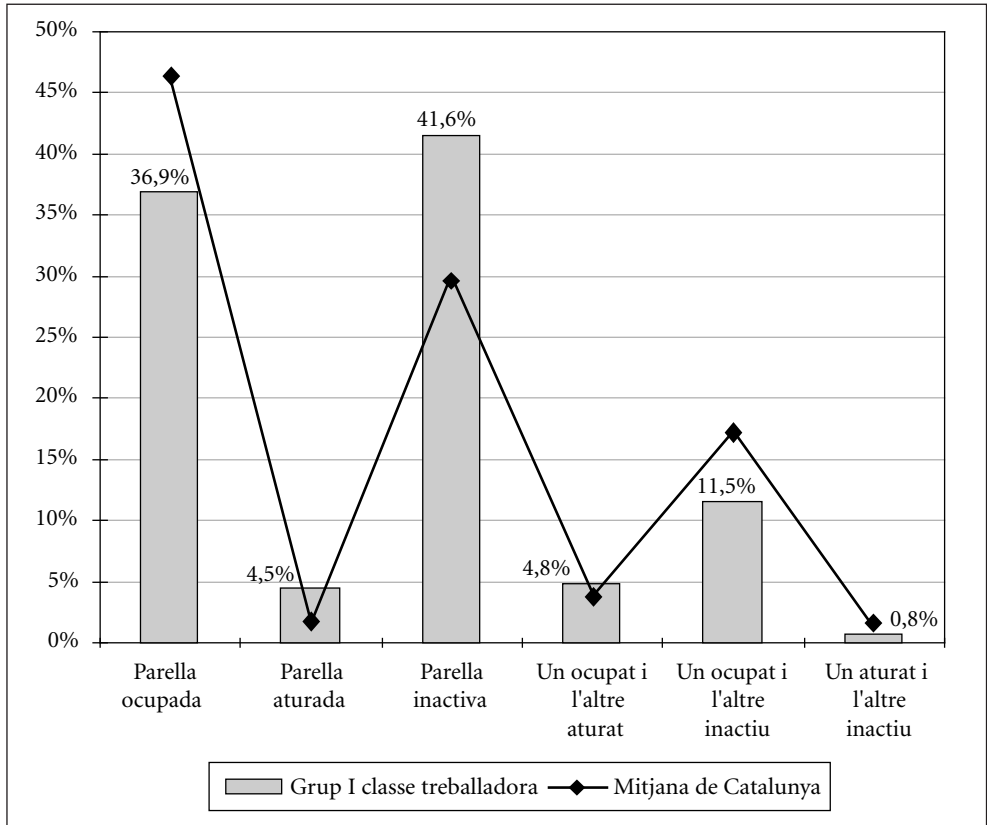

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En definitiva, el col·lectiu més gran d'aquest grup social de la classe treballadora malda per situar-se socialment i per això s'hi troben els immigrants i les capes més joves que busquen la seva primera feina o tot just la tenen. I comparteixen la seva realitat amb un col·lectiu de gent gran que no ha assolit una situació social estable, la qual cosa fa que, malgrat el salt generacional, alguns aspectes de les seves condicions de vida siguin igual de precàries.

Gràfic 5.

Situació de la parella respecte a l'activitat laboral, en llars del grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com viuen?

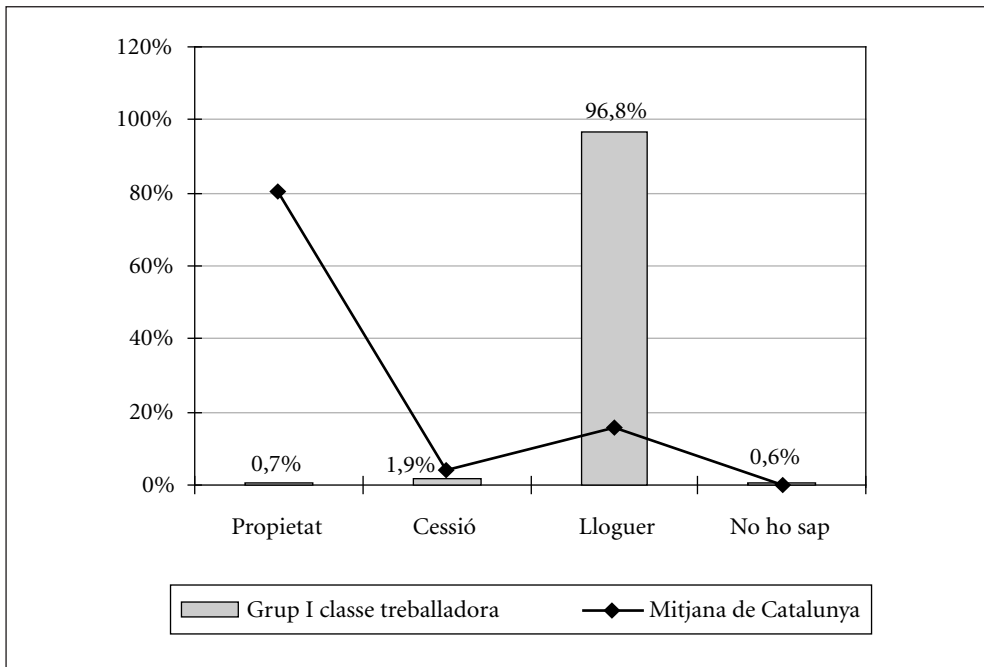
Així doncs, què és el que fa que formin un subgrup dins de la classe treballadora, a més del tipus d'ocupació en el mercat laboral? Bàsicament la situació respecte de l'habitatge, el paper que tenen en la xarxa familiar i l'estructura de la llar, que els situa en una posi-

ció diferenciada de la dels altres grups de classe treballadora. Tot això unit a la situació econòmica marca profundament les condicions de vida d'aquest col·lectiu i dona entitat pròpia a un grup que, a priori, sembla molt heterogeni. Vegem-ho en detall.

La primera dada a remarcar és que és un grup que viu de lloguer (97%) (Gràfic 6) en una societat en què això és poc habitual (15,7%).

Gràfic 6.

Règim de tinença de l'habitatge, en el grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

No estan gaire contents amb l'habitatge on viuen: a gairebé la meitat del grup (47%) no li agrada el seu habitatge i l'11% dels habitatges té problemes greus: d'estructura, humitat, fred i mal aïllament o a causa d'instal·lacions d'aigua, gas o llum deficientes.

Els habitatges d'aquest grup són els que tenen de mitjana menys metres quadrats (76 m²), però és un dels grups que té el cost més alt d'habitatge (197 € al mes). Malgrat que també hi ha una part important del grup —al voltant del 20%— a qui no agrada el barri i que considera que no és un bon lloc per pujar els fills, majoritàriament no canvien de barri perquè tenen la feina a prop, la família a prop o sempre hi han viscut.

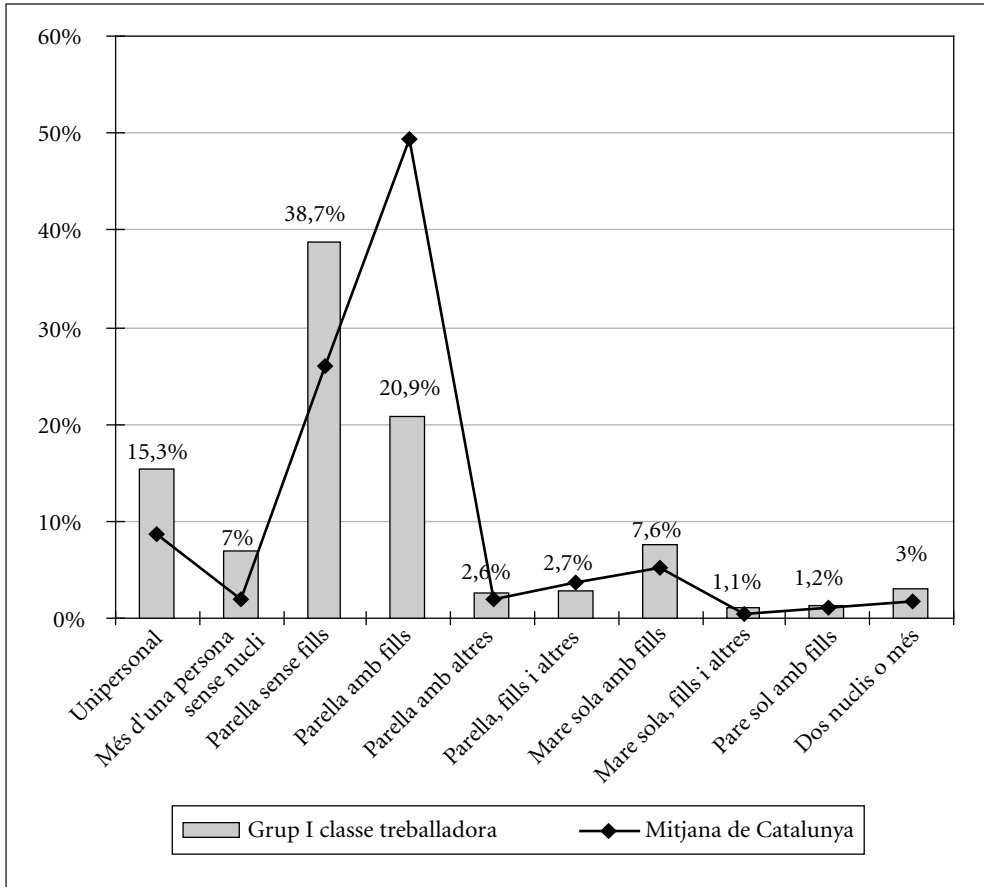
Un altre dels aspectes que més els singularitza és l'estructura de la llar (Gràfic 7). És el grup on hi ha menys llars amb parella: el 15% són llars unipersonals (amb un sol membre), el 7% són llars de més d'una persona però sense nucli, és a dir que no tenen estructura familiar, i el 10% són famílies monoparentals. A més, en el 70% de les llars no hi ha fills. Aquesta darrera és una característica que comparteixen amb els grups III i IV de la classe treballadora, els més envellits.

Tot això no vol dir que les llars del grup siguin petites en nombre de membres: la mitjana és de 2,7 membres per llar i cal dir que a la mostra només tenim tres llars en les quals convisquin nou persones i totes tres pertanyen a aquest grup. Alhora, les llars extenses també hi tenen un espai (6%) i les llars complexes hi representen el 3% (llars amb dos nuclis o més). Com acabem de dir, hi ha poques parelles en comparació amb la resta de grups: el 28% del grup són solters, el doble que en el conjunt de Catalunya, el 7% són separats o divorciats i el 9% vidus. Respecte de la família que no viu a la llar també s'ha de destacar que hi ha més casos que no pas en la resta de grups de persones que no tenen cap familiar a prop (el 19%, quatre punts per sobre de la mitjana), i que és menys habitual que en la resta de grups tenir familiars a prop directes (sanguinis) i indirectes (polítics) alhora. De fet, en general és un grup que es caracteritza per no tenir cura de ningú (74%), el percentatge més elevat de tots els grups. Encara que també hi ha un 9% de casos en què es té cura de nens aliens, segurament néts o, en llars d'immigrants, néts, nebots, amics, coresidents, etc.

La presència significativa de llars extenses i complexes en el grup fa que, quan preguntem si a les llars hi ha dificultats per desenvolupar les activitats de la vida quotidiana amb normalitat i quins són els membres que en tenen, ens apareguin, a més dels membres de la parella, les mares dels dos membres de la parella, és a dir tant la mare com la sogra. O, en un aspecte molt diferent, que a l'hora d'ajudar els nens a fer els deures hi

Gràfic 7.

Tipologia de les llars del grup I de la classe treballadora

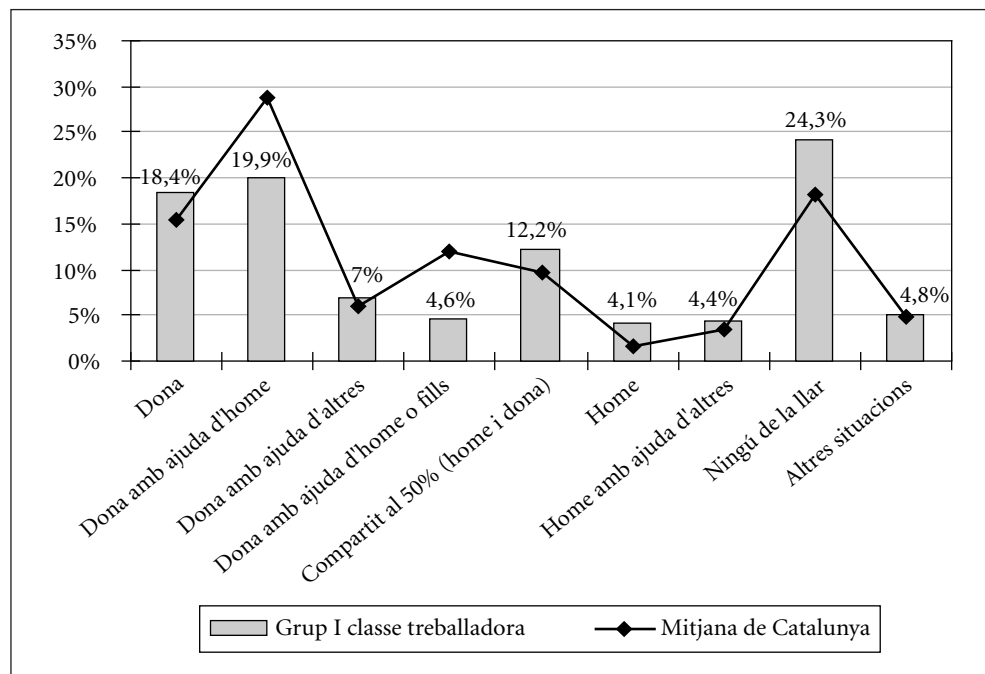
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tinguin una participació important altres membres de la família més enllà dels pares (36%), o també, a tenir cura dels nens mentre els pares treballen (23%). Així mateix en el repartiment del treball domèstic hi ha un 5% de les llars on és responsabilitat d'altres dones de la llar.

Malgrat que és un grup tradicional en l'organització familiar i en el repartiment del treball, hi ha tot un seguit de trets que els acosten més al perfil de la classe mitjana assalariada que no pas al de la treballadora, segurament a causa del perfil més jove que presenta aquest grup i de les situacions de llar atípiques: el percentatge de llars on només realitza la feina la dona (18,4%) és més alt que el del conjunt de Catalunya (15,4%), però alhora és el més baix de tota la classe treballadora. És el grup on en menys llars se n'ocupa la dona amb l'ajut de l'home (només el 19,9%) o amb ajut de l'home i/o els fills (4,6%). Però, en canvi, en aquest grup hi ha el percentatge més alt de llars, dins d'aquesta classe, en què els dos membres de la parella comparteixen la

Gràfic 8.

Previsió, organització i coordinació del treball domèstic i familiar en el grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

feina (12,2%), i hi ha també un 8,5% de llars on qui fa majoritàriament la feina és l'home.²⁵ (Gràfic 8) Respecte dels fills és el grup menys sexista ja que el més habitual a les llars és que col·laborin igual els fills que les filles (73,5%).

Com en tots els grups socials, qui s'ocupa més dels fills són les dones, tanmateix aquest és l'únic grup de la classe treballadora en què l'ajut del pare per fer els deures és força important (43%); però la col·laboració paterna no va més enllà d'això, atès que la presència del pare en altres àmbits és molt reduïda: reunions d'escola i responsabilitat en l'organització del dia a dia dels fills.

El tercer aspecte que els caracteritza fortament com a grup és la situació econòmica: el 24% de les llars queden classificades com a llars pobres²⁶ i el 22% com a llars privades.²⁷ La posició econòmica no és gaire bona però tampoc no és de les pitjors. De fet, si fem una gradació l'hem de qualificar com la tercera més dolenta de tots els grups, i ells mateixos qualifiquen aquest capítol de les seves vides amb una nota molt baixa: 5,8 sobre 10, que seria la nota més alta. La mitjana d'ingressos anuals bruts de la llar és de 14.030 €. I consideren que per arribar bé a fi de mes necessitarien 1.285 € mensuals. El 44% de les llars arriba a fi de mes amb dificultats i el 17% amb molta dificultat (Gràfic 9).

Comprar els medicaments suposa un esforç econòmic considerable per al 22% del grup i les despeses de l'habitatge per al 21%, per tant no és estrany que el 12% de les llars hagi fet ús d'algun tipus de servei social. Alhora no sempre poden comprar el que volen, especialment roba. El tipus d'endeutament és en pagaments concrets: per exemple, el 5% de les llars s'ha endarrerit aquest any en el pagament del lloguer i el 6% en el pagament de rebuts de gas, aigua, llum... Però la majoria de les llars no tenen

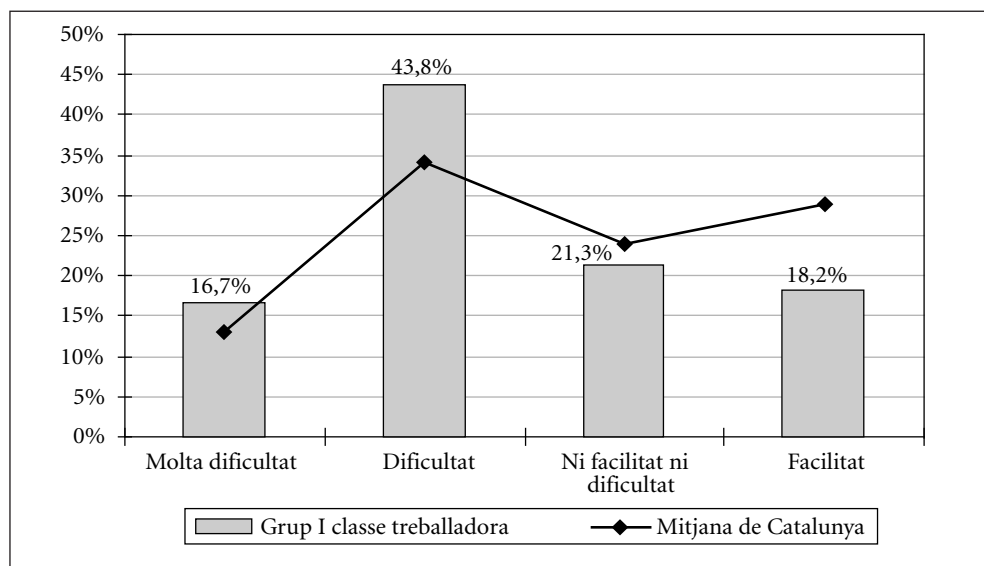
25. Malgrat que no és general, a diferència dels altres grups de la classe treballadora, hi ha un percentatge significatiu d'homes que considera que el treball domèstic és una càrrega.

26. Es consideren pobres aquelles persones que conviuen en llars amb una renda equivalent disponible inferior a un llindar de pobresa igual al 60% de la renda mediana. Vegeu la p. 131 del capítol 1, volum II.

27. Es consideren privades aquelles persones que viuen en llars amb carències en una sèrie d'àmbits (vint-i-dos indicadors de mancances disponibles en el PaD) rellevants a l'hora d'estimar el seu nivell de vida. Vegeu el capítol 1, volum II d'aquesta publicació.

Gràfic 9.

Grau de dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en el grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

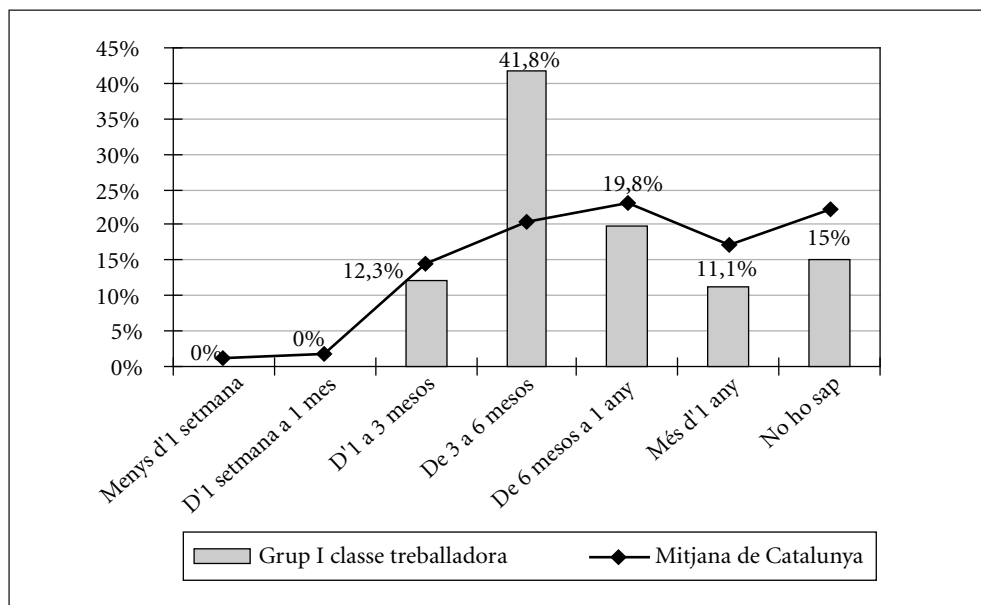
crèdits amb els bancs (73%) i, en les llars que en tenen, l'endeutament és dels més baixos de tots els grups (1.285 €).

Malgrat aquesta situació econòmica precària, no deixen de ser responsables econòmics d'altres membres de la família de fora de la llar: el 24% dels entrevistats han deixat diners a algun familiar, el 5% a amics i el 2% a familiars i amics. I també sorprèn que declaren una de les mitjanes més altes de supervivència en cas de quedar-se sense ingressos (10 mesos).

Certs aspectes de la seva situació laboral han marcat la seva situació econòmica: el 42% dels entrevistats té un contracte temporal que només dura de 3 a 6 mesos (Gràfic 10), en el 19% dels casos van començar a treballar sense contracte; el 93% dels aturats

Gràfic 10.

Durada del contracte laboral dels ocupats del grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

—la xifra més alta de tots els grups— no rep prestació d'atur. Pel que fa al sou, al 45% li han mantingut i al 4% li han abaixat. El 27% no treballa a jornada completa.

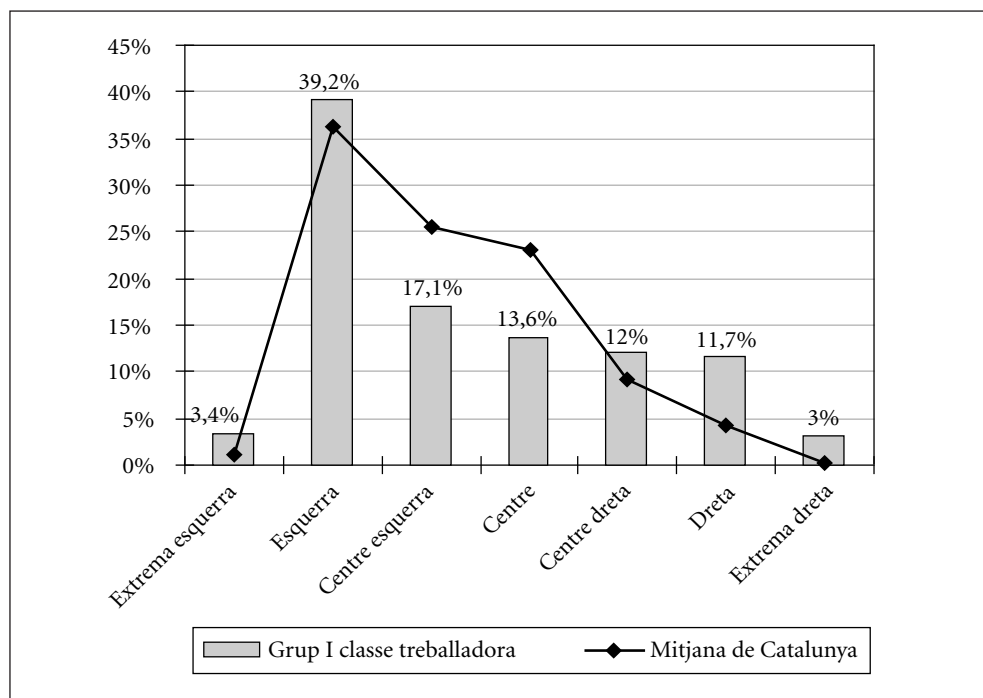
El 8% dels entrevistats compagina més d'una feina, segurament per poder arribar a fi de mes. Segurament no ha ajudat a millorar la situació el fet que el 22,7% dels entrevistats —majoritàriament dones— ha reduït la seva jornada laboral per poder tenir cura dels fills i el 21,7% de les dones ha deixat la feina en tenir-los. No sabem per què han pres aquesta decisió, però és evident que les dificultats de conciliació de les dues realitats hi han tingut un pes important. En aquest grup hi ha força queixes sobre les dificultats que els suposa tenir cura dels fills a l'hora de millorar la seva situació laboral (35%); o en general les responsabilitats domèstiques (41%).

Què pensen? Valors i imaginari social

El seu posicionament polític és majoritàriament d'esquerres, però està més polaritzat que altres grups en els dos extrems: un 39% d'esquerra i un 3% d'extrema esquerra; tot i que els de centre esquerra i els de centre són més nombrosos que els de centre dreta (12%) i dreta (11,7%); aquests dos últims percentatges són molt més elevats que en altres grups socials (Gràfic 11). La posició respecte del nacionalisme repeteix aquesta dualitat: malgrat que la resposta majoritària és "igual de català que espanyol", els percentatges més elevats en comparació amb els altres grups són "més català que espanyol" (26%), "només català" (18%) i "només espanyol" (10%) (Gràfic 12).

Gràfic 11.

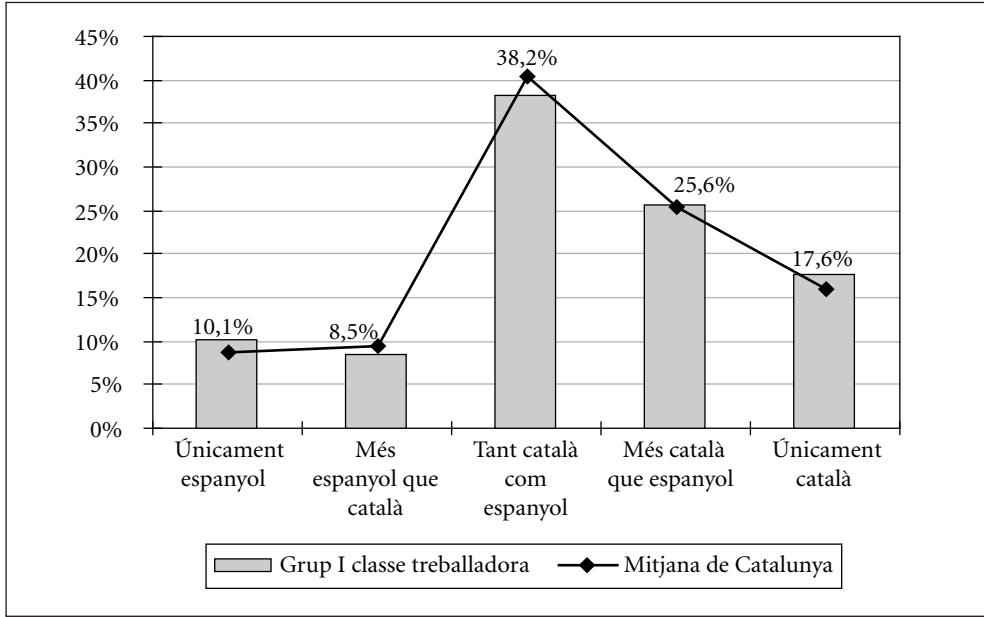
Posició en l'escala de tendència política del grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 12.

Posició en l'escala català/espanyol del grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

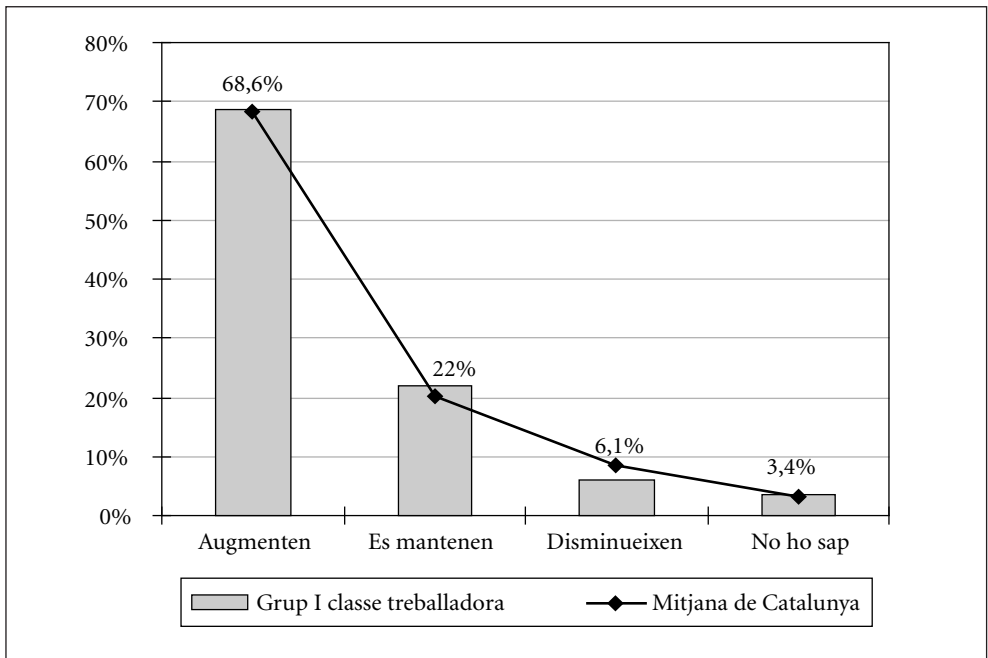
També mostren certa inclinació, malgrat que no és la resposta majoritària, a considerar que el govern és responsable només dels ciutadans més desfavorits i que té l'obligació d'ajudar-los a solucionar els seus problemes. Però d'altra banda és significativa la resposta que és preferible pagar menys impostos i reduir una mica la quantitat i qualitat dels serveis públics i de les prestacions socials.

El grup també està dividit en la valoració comparativa de la seva economia actual respecte de la que tenien l'any passat: un 22% diu que estan millor i un altre 22% diu que estan pitjor. El futur, però, el valoren positivament: el 40% pensa que la seva posició econòmica l'any vinent serà millor (encara que també hi ha un 41% que pensa que estaran igual).

També mostren opinions molt diverses sobre l'existència, la importància i les característiques de les desigualtats: el 43% pensa que l'èxit en la vida depèn de la posició social i el 7,6% pensa que no depèn d'un mateix. En canvi el 18% diu que tots tenim igualtat d'oportunitats i el 9% considera que no hi ha desigualtats socials. Alhora, el 69% del grup afirma que les desigualtats augmenten i el 22% que es mantenen (Gràfic 13).

Gràfic 13.

Percepció sobre l'augment, el manteniment o la disminució de les desigualtats socials en el grup I de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El que els agradaria tenir i no tenen gira al voltant de dos dels àmbits amb condicions més precàries de la seva vida: l'habitatge i el treball. El desig d'una part molt important del grup (35%) és millorar l'habitatge, ja sigui arreglant-lo o canviant-lo per un de nou, i el 8,5% aconseguir una feina o millorar-la. En canvi hi ha una gran diversitat

en les preocupacions però també destaca que, malgrat la situació que hem descrit, el 9,5% del grup afirma que no li preocupa res.

EL GRUP II DE LA CLASSE TREBALLADORA (8,24%)

El 75% dels entrevistats del grup són treballadors manuals i el 16% són tècnics mitjans i administratius. Majoritàriament són treballadors de la indústria (43%) i treballadors de serveis (26%). En la indústria el percentatge més alt és el dels qualificats —el 33% de tot el grup tenen aquesta categoria professional— i en els serveis els no qualificats (15% del total del grup). Si analitzem les llars trobem que les de treballadors manuals són majoritàries (66%) i que hi ha un 15% de llars mixtes de treballadors manuals i treballadors no manuals (tècnics).

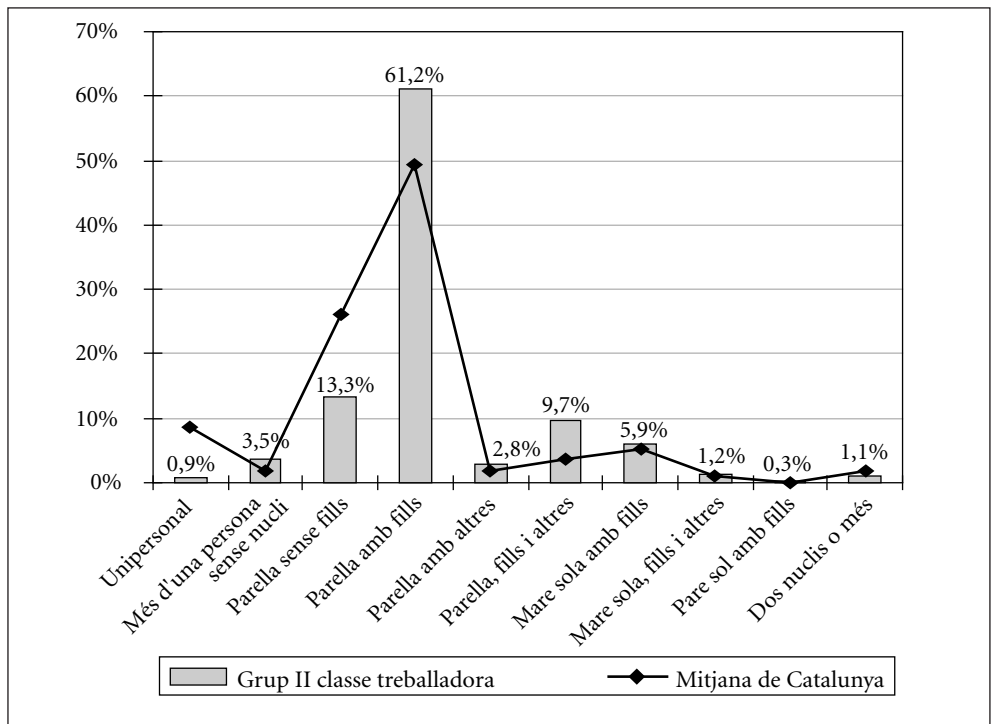
Aquest també és, com l'anterior, un grup fortament arrelat a la província de Barcelona (86%), però menys envellit que la resta de grups de la classe treballadora: el 46% del grup té entre 35 i 49 anys. És un grup amb estudis primaris i secundaris: gairebé a parts iguals hi ha parelles en què tots dos tenen estudis primaris (20%), parelles en què tots dos tenen estudis secundaris (21%), parelles en què un té estudis primaris i l'altre secundaris (26,5%) i parelles en què un no té estudis i l'altre té estudis primaris o secundaris (18%).

L'origen geogràfic del col·lectiu no és especialment significatiu —a la majoria de llars tots els membres són nascuts a Catalunya i gairebé a la meitat ho són tots dos membres de la parella (49%)—, tret del fet que hi ha un 28% de parelles mixtes, amb un membre nascut a Catalunya i l'altre a la resta de l'Estat espanyol. També hi ha un 7% de parelles nascudes fora d'Espanya. Malgrat que predominen els nascuts a Catalunya, majoritàriament la seva llengua és el castellà (62%) —el 61% ha fet l'entrevista en castellà—, i només es considera bilingüe l'11%. Els percentatges de llar són paral·lels als individuals: en el 63% de les llars sempre es parla en castellà i en el 12% castellà i català. Alhora, quan els demanem quina és la llengua que fan servir a les botigues, amb els amics, amb els veïns i a la feina la resposta majoritària també és el castellà, tot i que sobretot a la feina i amb els amics augmenta el percentatge dels que parlen tant en castellà com en català (20%).

Pel que fa al tipus de família cal remarcar especialment la presència de llars amb fills: el 40% de les llars tenen dos fills i el 28% en tenen un. Tot i que en una de cada tres llars els fills tenen més de 16 anys, són característics d'aquest grup els fills petits d'entre 6 i 16 anys (26%) i els fills menors de 6 anys (18%). Les llars monoparentals representen el 7,4% i hi ha un 13% de llars extenses. El 60% del grup són dones i també destaca el nombre de solters (21%) i divorciats (6%) en comparació amb altres grups socials. La xarxa familiar en aquest grup és important: el 50% té els pares a prop, el 40% els sogres, el 61% els germans i el 41% els cunyats.

Gràfic 14.

Tipologia de les llars del grup II de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com viuen?

El grup està fortament marcat per la seva situació econòmica, bàsicament perquè tenen dificultats per arribar a fi de mes, han de fer un esforç econòmic gran per l'habitatge, per l'escolarització dels fills i per altres despeses bàsiques.

Potser cal començar per dir que aquest grup és el que reuneix un nombre més alt d'aturats (el 8%, i el 60% no cobra prestació d'atur) i de llars amb algun dels membres de la parella que forma el nucli de la llar aturats (15%): tots dos aturats (3%), un ocupat i l'altre aturat (9%) i un aturat i l'altre inactiu (3%). Però la problemàtica econòmica que presenta el grup no és només a causa de l'atur; tot el grup en conjunt té una situació difícil: el 44% de les llars arriba a final de mes amb molta dificultat i el 40% amb dificultats. Alhora, la nota mitjana del grup a la seva economia és només un 4,3, és a dir no li donen pas un aprovat.

Passem a analitzar objectivament quina és la situació, perquè no tenen precisament una de les mitjanes d'ingressos anuals de la llar més baixes (22.090 €) i, a més, deixen diners a familiars (18%) i amics (3%); tanmateix tenen una de les xifres de llars pobres (26%) i amb privació de béns de consum (56%) més altes. Sembla que el problema rau en què el nivell de despesa de la llar és molt alt, ho confirma la seva resposta als ingressos nets mensuals mínims per arribar a fi de mes, que dona una mitjana força més alta (1.988 €) que la del conjunt de la classe treballadora i molt similar a la de la classe mitjana. Es priven de molts béns de consum, fins i tot béns necessaris —la meitat de les llars del grup ha de fer un esforç econòmic considerable per comprar els medicaments que els recepta el metge— i viuen al dia —no arriba a 2 mesos de mitjana el temps que diuen que podrien subsistir si es quedessin sense ingressos.

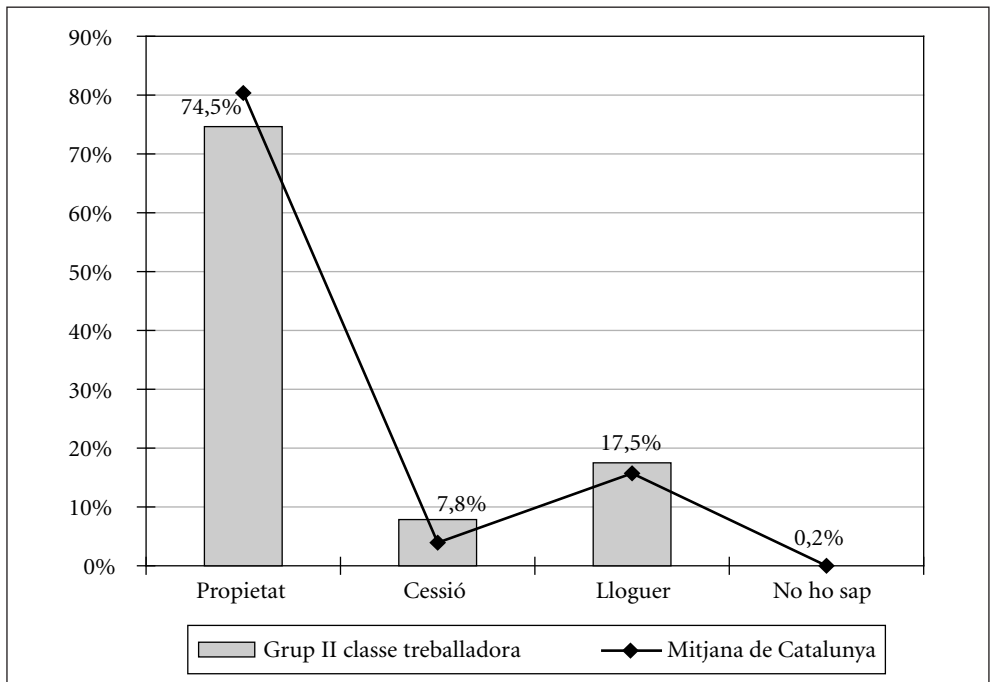
En què es gasten els diners del pressupost familiar? Per començar l'habitatge és un capítol de despesa molt carregós per a aquestes llars: per a la meitat de les llars les despeses de l'habitatge suposen un gran esforç econòmic. La mitjana d'aquest cost és de 304 € al mes, un dels més alts de tots els grups. És un grup on és majoritari el nombre de propietaris de l'habitatge (74%), però també hi ha un 17% de lloguers i un 8% d'habitatge cedit. El 53% de les llars té un préstec o una hipoteca sobre l'habitatge

i tant els propietaris com els llogaters s'han retardat en els pagaments respectius: el 31% de les llars amb hipoteca i el 24% dels que estan de lloguer s'ha retardat aquest any en el pagament, però potser aquesta xifra seria més alta encara entre els llogaters si no fos perquè el 14% ha rebut ajut familiar per pagar els rebuts.

Amb aquesta situació no es fa pas estrany que el 20% de les llars hagi fet ús dels serveis socials, bàsicament per temes relacionats amb l'habitatge, i que el 61% de les llars rebi algun tipus de pensió, subsidi o beca. El retard en els pagaments és més general encara: el 27% de les llars s'ha retardat en el pagament de rebuts d'aigua, gas, llum o telèfon i el 6% en el pagament de compres. Alhora també tenen altres préstecs, de fet és un dels

Gràfic 15.

Règim de tenença de l'habitatge, en el grup II de la classe treballadora

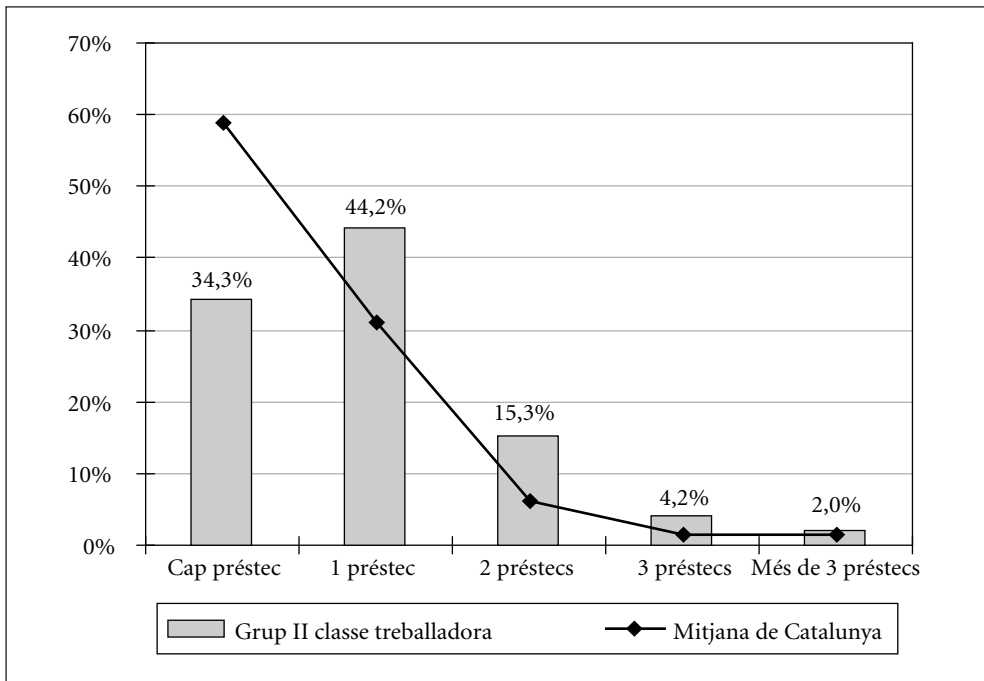
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

grups més endeutat (el 66% de les llars) (Gràfic 16). Els caracteritza tenir més d'un préstec; i amb una quantitat molt alta de mitjana (13.761€).²⁸

Malgrat que hem vist el gran esforç que fan aquestes llars en l'habitatge, aquest és un tema que no només no tenen resolt per problemes de pagament. Tampoc no estan contents amb el seu habitatge. Al 61% dels entrevistats no li agrada l'habitatge on viu, però de tots aquells que volen canviar pràcticament ningú no ho pot fer per raons econòmiques (95%) (Gràfic 17). De fet el 27% del grup declara que no es pot permetre

Gràfic 16.

Nombre de préstecs del conjunt de la llar, en el grup II de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

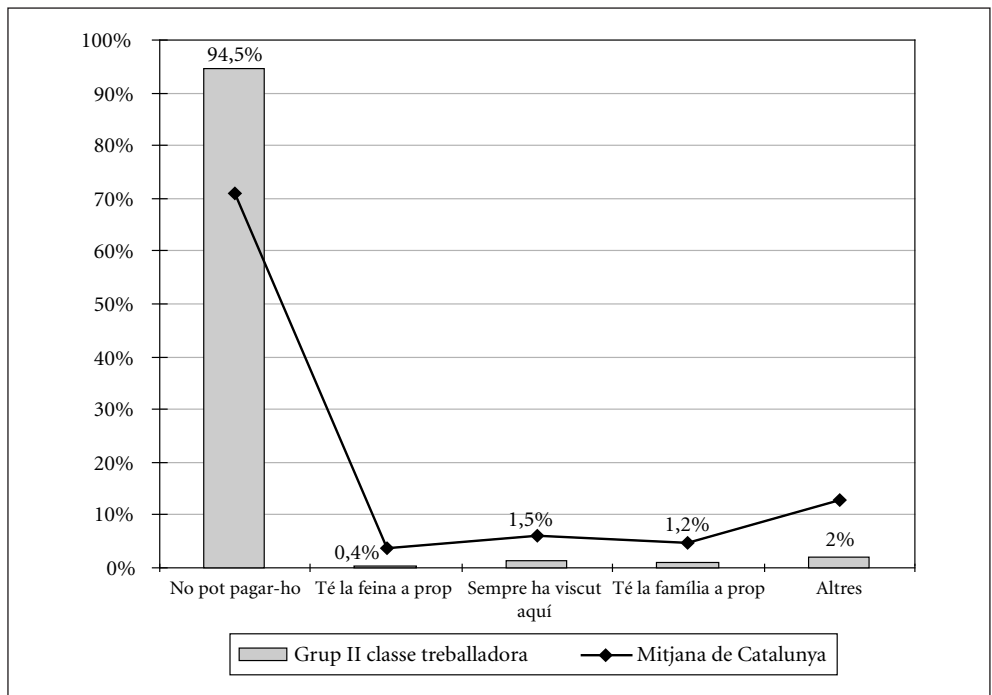
28. Només la mitjana de la classe propietària és lleugerament més alta.

viure en una casa confortable. El 29% dels habitatges tenen deficiències greus: el 9% té problemes d'humitat, el 9% de fred pel mal aïllament, l'11% d'estructura i el 6% d'instal·lacions. En força més de la meitat de casos (63%) aquestes deficiències aconsellen un canvi d'habitatge. En menor mesura però amb la mateixa importància es dóna la circumstància que no els agrada el barri on viuen (46%), resposta preocupant atès que el 31% dels entrevistats considera que no és un bon barri per pujar els fills.

Aturem-nos més en els fills, que són un factor que cal considerar en aquest grup. El repartiment de les tasques de la llar no és fàcil, perquè no ho és la conciliació, tant per

Gràfic 17.

Raó principal per la qual no canvien el lloc on viuen, en el grup II de la classe treballadora

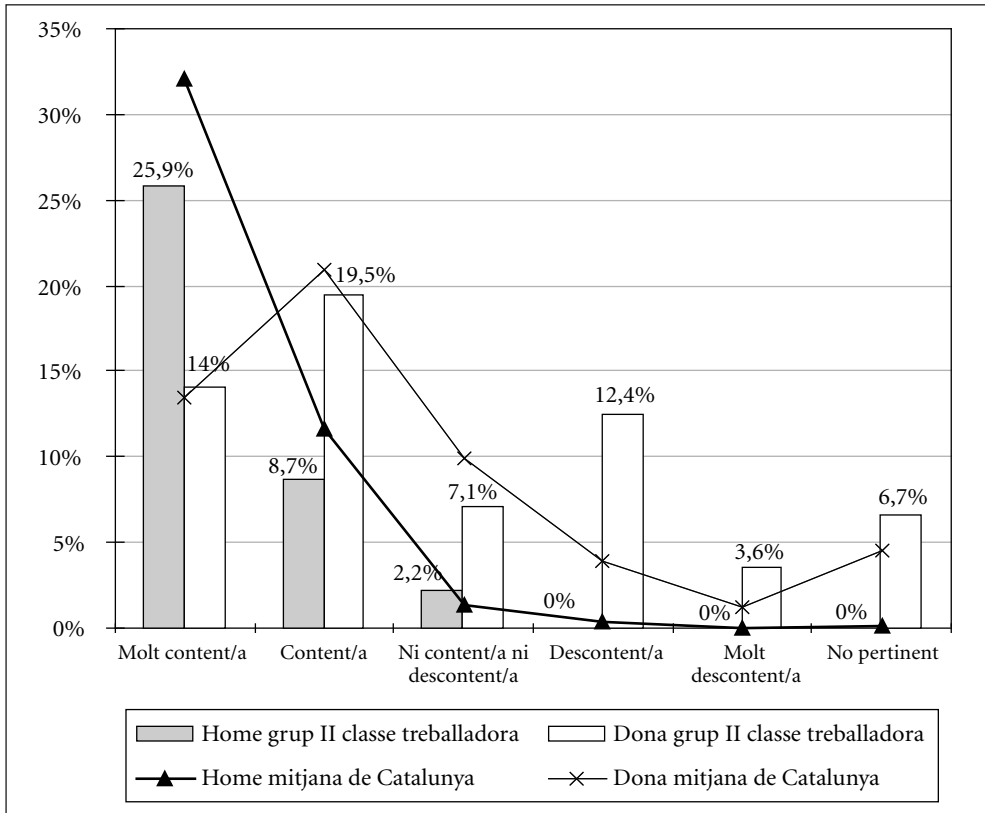

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

les condicions en què aquest grup realitza la seva feina en el mercat laboral com per les circumstàncies de les llars.

A diferència del grup anterior el que caracteritza aquestes llars és el conflicte. És el grup social en què hi ha més conflicte amb la parella —continu (6,8%), sovint (11%), alguna vegada (24%)— i més conflicte amb els fills —és el grup que presenta la inten-

Gràfic 18.
Satisfacció d'homes i dones amb l'aportació de la parella en les tasques domèstiques i familiars, en el grup II de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

sitat més alta: contínuament (9,1%) i sovint (10,8%). Segurament per això, malgrat que com a la resta de grups els homes estan més contents que les dones amb la seva parella, el percentatge d'homes contents o molt contents amb la parella només és del 34%. I les dones del grup tenen opinions una mica més polaritzades que la resta: unes estan molt contentes amb l'aportació de la parella a les tasques domèstiques (14%) i altres n'estan molt descontentes (12,4%).

No podem dir que sigui un grup en què hi hagi més casos que en els altres que consideren que el treball domèstic és una càrrega, però sí que és cert que són característiques d'aquest grup les respostes “càrrega molt gran” i “carrega força gran”. Si ho analitzem segons el sexe veiem que a les llars es dibuixa una situació ben diferenciada per als homes i per a les dones: per al 40% dels homes del grup el treball domèstic i familiar no és cap càrrega i en canvi només hi ha un 9,4% de dones que responen de la mateixa manera. El 23% de les dones diuen que aquestes tasques els representen una càrrega molt gran o força gran.

És un grup tradicional, fortament caracteritzat pel fet que les dones realitzen el treball domèstic, sia soles (20,6%), amb ajut de l'home (33,7%) o amb l'ajut d'altres persones (7,5%). En el 77% de les llars només coordina, preveu i organitza el treball la dona i sembla que això es perpetua en les generacions futures: en el conjunt de Catalunya, en la majoria de llars col·laboren igual els fills que les filles, però en aquest grup col·laboren més les filles que els fills en el 44% de les llars. Però la situació és prou curiosa, ja que també hi ha un 10% de llars en què és l'home (6%) o altres dones de la llar (2%) qui preveu, organitza i coordina el treball domèstic i familiar.

La presència dels progenitors en els temes escolars no és gaire gran, de fet la presència de les mares, encara que més gran, també és menor respecte a altres grups, però en canvi els pares prenen un gran protagonisme, el més alt de tots els grups (23%), en la responsabilització de l'organització del dia a dia dels fills. Potser perquè el 33% de les llars té problemes per combinar l'horari laboral i escolar dels fills —el percentatge més alt de tots els grups— i també perquè és problemàtic combinar l'horari laboral amb les tasques domèstiques i familiars (25%). La solució més adoptada per tenir cura dels fills mentre es treballa és l'escola (20%), però també hi ha un 8% de casos en què té cura dels fills és el pare i un 5% en què ho fan els avis.

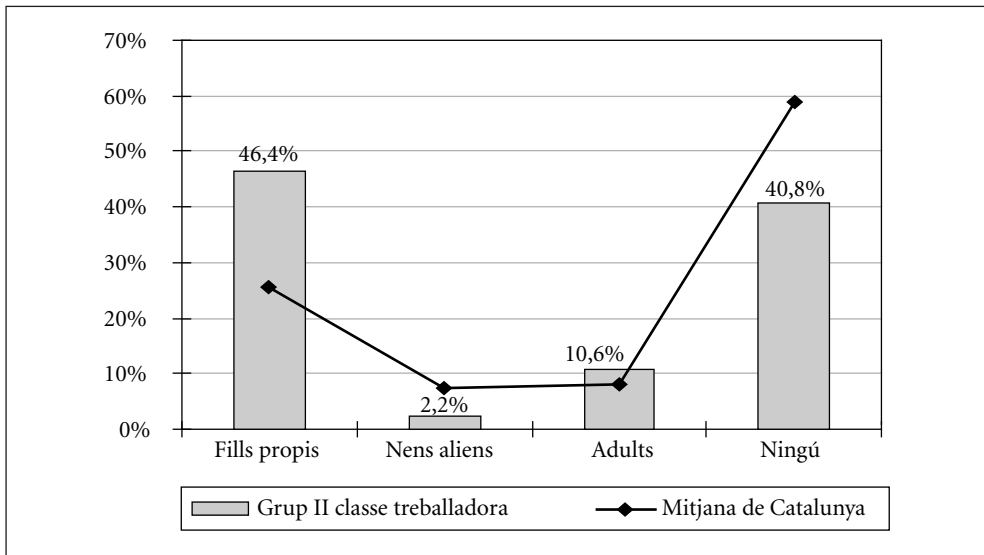
És el grup on més entrevistats contesten que tenen dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral (55%): el 19% opina que tenir cura dels fills els dificulta molt millorar la seva situació familiar, malgrat que el 24% ha reduït la seva jornada laboral per tenir cura dels fills, el 14% ha ajornat l'entrada al món laboral i el 15% ha deixat la feina voluntàriament en tenir un fill.

Tant la situació descrita de dificultats de compaginació horària com el desig d'oferir més possibilitats educatives als fills poden haver influït en què l'escola pública no sigui la tria majoritària: el 51% de les llars porta els fills —tots o algun— a l'escola privada, sia concertada o no.

No acabariem d'entendre bé la càrrega domèstica d'aquest grup i el fet que posin la nota més baixa (només un 4) de tots els grups socials al temps de lleure de què disposen si no tinguéssim en compte dos factors més.

Gràfic 19.

Persones de qui es té cura, en el grup II de la classe treballadora

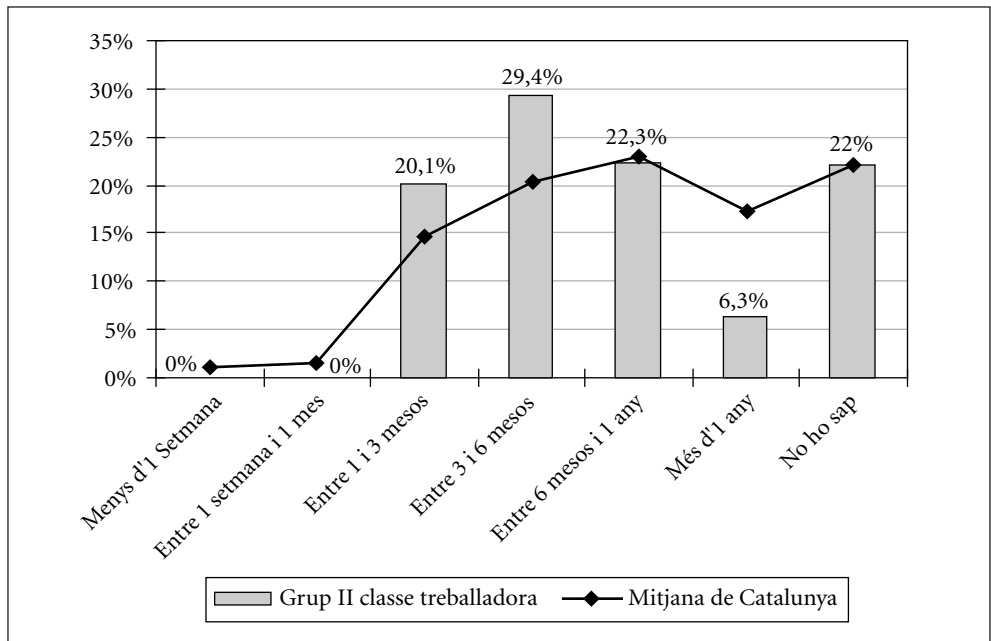
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Comparteixen dos tipus de situacions: tenir cura de fills propis (46%) i tenir cura d'adults (11%): aquest és l'únic grup en què aquests dos conjunts són significatius alhora (Gràfic 19). Alhora, és el grup social en què és més habitual tenir més d'un adult a càrrec. Aquests adults viuen majoritàriament a la mateixa llar (49%). El 9% de les llars té algun membre amb dificultats per fer la seva vida quotidiana, però no són només avis, sinó també fills. El 30% dels entrevistats ha tingut cura d'una persona o persones hospitalitzades al llarg del darrer any.

No és estrany, doncs, que més de la meitat digui que la situació que viu a la llar els dificulta millorar la situació laboral, que el 16% hagi deixat la feina per les càrregues familiars i que el 43% dels aturats que busquen feina vulguin només mitja jornada.

Gràfic 20.

Durada del contracte laboral dels ocupats del grup II de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

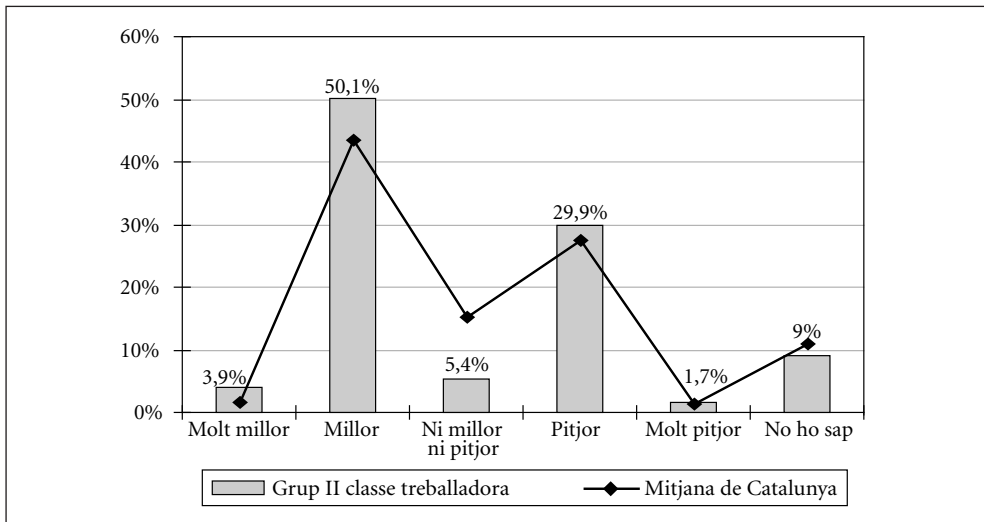
Les condicions que els ofereix el mercat laboral tampoc no són les millors, al 10% de les dones que han tingut fills mentre treballaven o no els han renovat el contracte o han estat acomiadades. Només el 58% dels entrevistats d'aquest grup té contracte indefinit; la resta és de molt curta durada: el 20% d'1 a 3 mesos i el 29% de 3 a 6 mesos (Gràfic 20). I el 12% va començar a treballar sense contracte. A la meitat del grup li han mantingut el sou i al 8% li han abaixat. El 7% té una segona feina a més de la principal, segurament per poder arribar a fi de mes.

Què pensen? Valors i imaginari social

La vida del grup gira al voltant de les dificultats econòmiques i dels problemes a la llar, per això no és estrany que no posin gaire bona nota a la seva vida, ni a la seva feina, ni evidentment a la seva situació econòmica.

Gràfic 21.

Percepció dels pares sobre com ho tindran els seus fills en aquesta vida respecte d'ells, en el grup II de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El grup està dividit en la seva consideració de l'evolució econòmica de la llar respecte de l'any passat: el 22% pensa que aquest any estan millor i el 37% pensa que estan pitjor. En canvi, quan pensen en el futur són més optimistes que no pas pessimistes: el 48% diu que serà millor i només el 22% diu que serà pitjor. També mantenen l'optimisme respecte dels fills: una mica més de la meitat dels entrevistats pensa que els fills ho tindran millor que ells (malgrat que també hi ha un 30% que pensa el contrari) i que la seva classe social serà més alta.

És un grup majoritàriament d'esquerres (46%) i de centre (25%). Tenen molt clar que hi ha desigualtats socials (95%), que aquestes desigualtats augmenten (72%) i que l'èxit social no depèn d'un mateix: per al 45% és la posició social la que determina l'èxit. Però en canvi, tant consideren que el govern és el responsable només del benestar dels ciutadans més desfavorits i té l'obligació d'ajudar-los a solucionar els seus problemes, com que són els mateixos ciutadans els únics responsables del seu propi benestar i han de valdre's sols per solucionar-los.

Malgrat que gairebé la meitat del grup es considera tant català com espanyol, l'11% es defineix només com a espanyol i el 15% més espanyol que català.

Els desitjos que expressen com a resposta a la nostra pregunta de “què li agradaria tenir i no té” estan estretament lligats als problemes quotidians que hem descrit —al 84% el que més li preocupa és ell mateix i la família—: el 39% vol millorar l'economia, el 38% vol millorar l'habitatge, el 15% vol millorar la xarxa familiar i social, i el 10% vol millorar la feina o aconseguir-ne.

EL GRUP III DE LA CLASSE TREBALLADORA (9,79%)

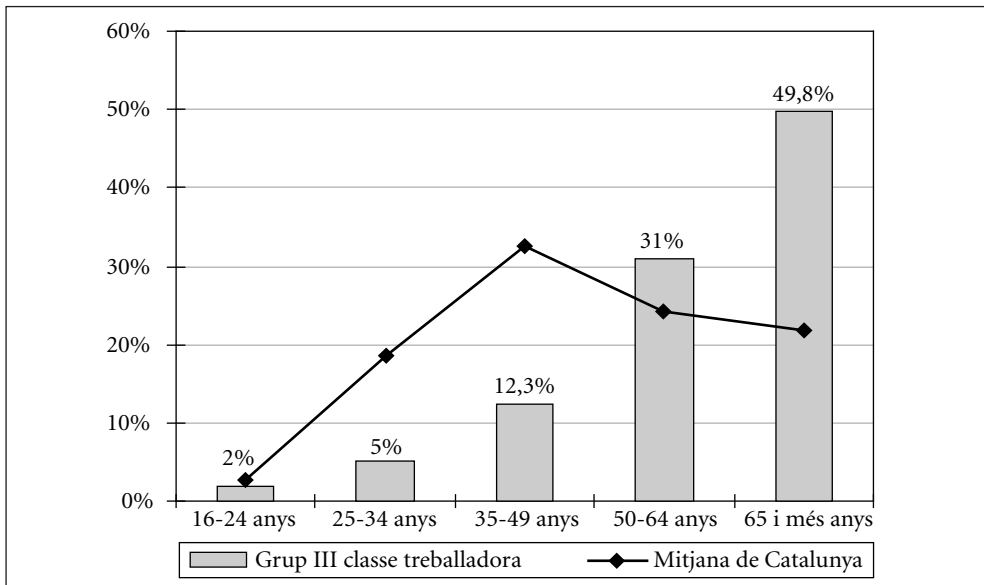
Qui són?

El 71% de les llars d'aquest grup són de classe treballadora, predominen les ocupacions manuals no qualificades, tant de la indústria (21%) com dels serveis (29%), i hi ha més dones en els serveis i més homes en la indústria. La gran majoria estan jubilats; en el 68% de les llars del grup els dos membres de la parella són inactius. Però també

en un 11% de les llars un dels dos membres de la parella està aturat i en el 4% ho estan tots dos. El 9% no ha treballat mai. De fet és un grup majoritàriament de dones (68%), sense estudis, amb una presència important de vídues (16,5%) i molt envellit; la meitat del grup té 65 anys o més (Gràfic 22).

Gràfic 22.

Composició del grup III de la classe treballadora, per edat

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

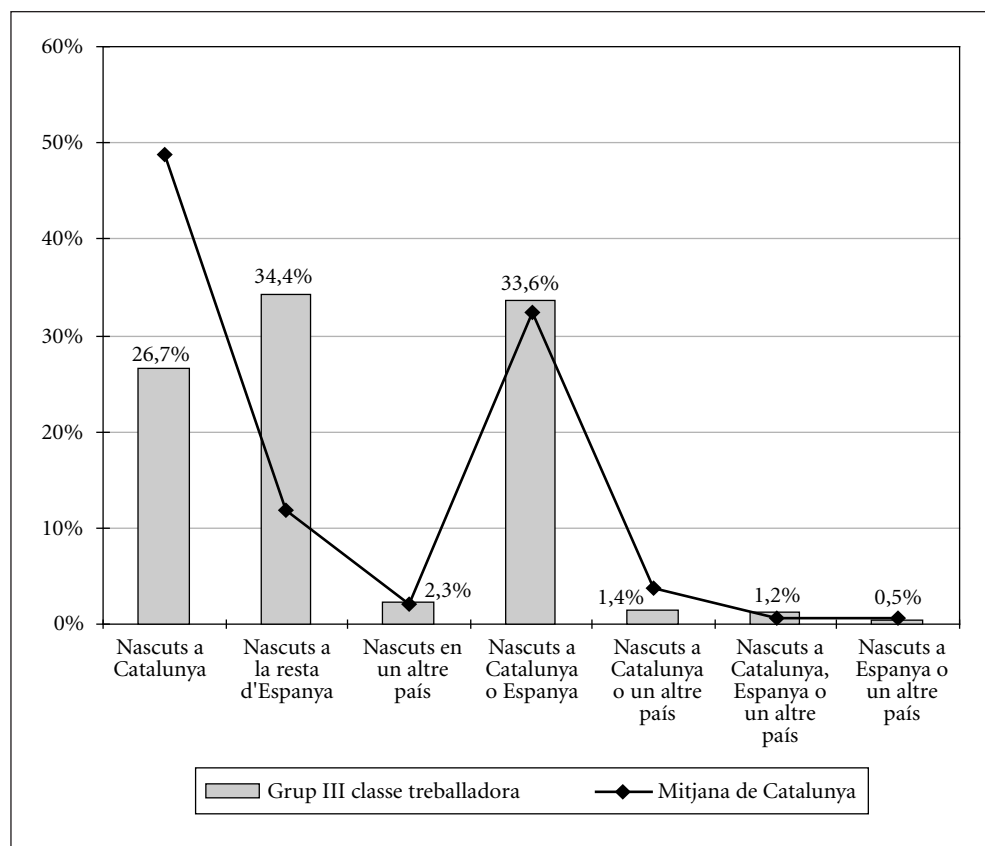
En el 62% de les llars no hi ha fills i la resta (33%) són llars amb fills més grans de 16 anys. Una mica més de la meitat té els fills vivint a prop (56,6%) però també hi ha un 21% de casos en què no es té cap familiar a prop.

L'origen geogràfic del grup està fortament marcat per les onades migratòries de mitjan segle passat: el 64% del grup ha nascut a la resta d'Espanya, en el 56% de les llars tots dos membres del nucli hi han nascut i en una de cada tres llars (Gràfic 23) tots els membres de la llar hi han nascut.

El 75% del grup parla en castellà tant a dins com a fora de casa (amics, veïns, botigues, desconeguts). Torna a ser un grup que resideix a la província de Barcelona (83%), majoritàriament en ciutats mitjanes i a la ciutat de Barcelona (per sobre de la mitjana poblacional).

Gràfic 23.

Composició de les llars del grup III de la classe treballadora, per origen geogràfic

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com viuen? Les seves condicions de vida

Amb dues dades n'hi ha ben bé prou per retre compte de la seva situació: tenen el percentatge més alt de llars pobres (62,%) i en el 87% de les llars hi ha privació d'algun tipus de bé de consum dels que es preguntava a l'enquesta.²⁹ És un grup molt semblant a l'anterior (grup II de la classe treballadora), de fet semblen els mateixos però més envellits i amb un estil de vida diferent, potser són els seus progenitors. L'envelliment agreuja la situació econòmica i hi afegeix problemes de salut. Aquest és el grup amb la nota més negativa de tots els grups pel que fa a la pròpia vida (6,5).

És el grup amb pitjor situació econòmica; fins ara havíem vist dificultats per arribar a fi de mes, aquí podríem dir que ja no hi arriben i han de buscar empara en les institucions (28,5%), tot i que per a molts bona part de la seva situació s'agreuja perquè la seva font d'ingressos és precisament l'Administració pública i les pensions són molt minses: 15% de pensions de viduïtat, 24% de pensions d'invalidesa i 7% d'altres subsidis.

La situació, dins de la gravetat, no és encara pitjor gràcies que la norma de consum predominant en el seu estil de vida és la sobrietat: es priven de consumir la majoria de béns i intenten no endeutar-se. No tenen préstecs (el 70% de les llars, Gràfic 24) o bé, si en tenen, en tenen només un i la quantitat se situa en 4.232 €. ³⁰ Estan molt menys endeutats que la mitjana de Catalunya, però no disposen de recursos per afrontar que la llar deixi de rebre les seves fonts d'ingressos: 5 mesos de mitjana és el temps que podrien sobreviure, diuen, si fallessin els ingressos (Gràfic 25).

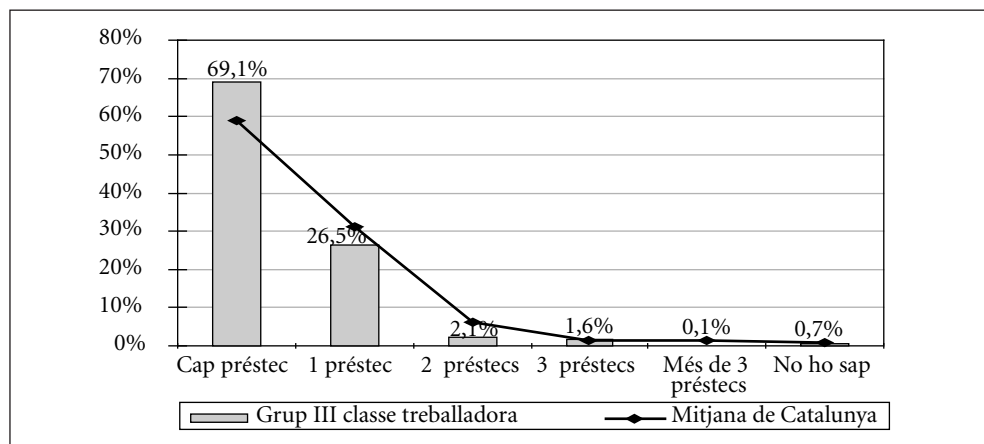
Per exemple és el grup que compra menys roba d'abric (60%) i sabates (55,4%) o roba nova cada temporada (75%) i el que menys va de vacances (72,5%); tampoc no canvien els mobles quan es fan malbé (73%). Sobretot fan una forta contenció de la despesa en roba per poder atendre altres capítols del seu pressupost: el percentatge es redueix força —roba d'abric (50%) i roba de temporada (56%)— si només tenim en compte

29. El 97% de les llars si només tenim en compte que no els consumeixen, deixant de banda les raons d'aquest no consum.

30. Aquesta xifra és la mitjana.

Gràfic 24.

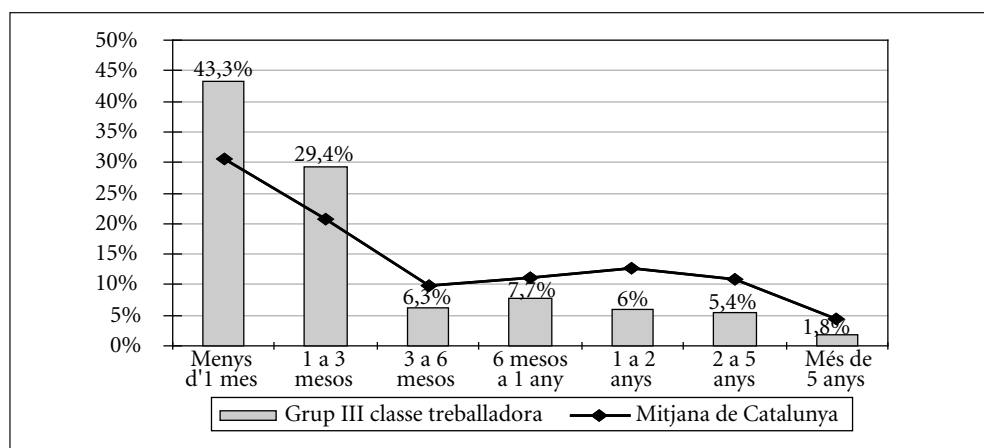
Nombre de préstecs del conjunt de la llar, en el grup III de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 25.

Temps que es poden mantenir les despeses de la llar sense ingressos, en el grup III de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

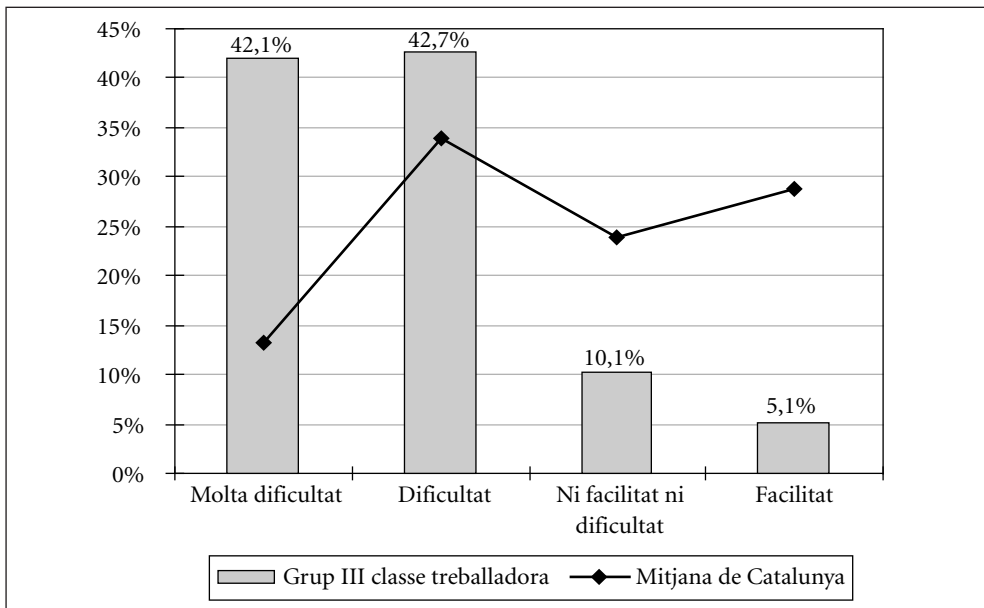
aquells que no en compren perquè no s'ho poden permetre. Malgrat que intenten no gastar també estan endeutats: el 14% de les llars s'ha retardat en el pagament de rebuts d'aigua, gas llum, telèfon o impostos.

La situació econòmica d'aquest grup és molt dura: el 85% de les llars arriba a fi de mes amb dificultat o amb molta dificultat (Gràfic 26). Aquest grup té la mitjana d'ingressos bruts de la llar més baixa (9.270 €). Per exemple, malgrat la gratuïtat per a jubilats i pensionistes, encara hi ha un 32% del grup que declara haver de fer bastant d'esforç o molt d'esforç per pagar els medicaments que li recepta el metge.

La salut (Gràfic 27) és un aspecte important en la definició del grup tant perquè en general consideren que tenen mala salut (la nota és un 4,5), com perquè tenen el per-

Gràfic 26.

Dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en el grup III de la classe treballadora

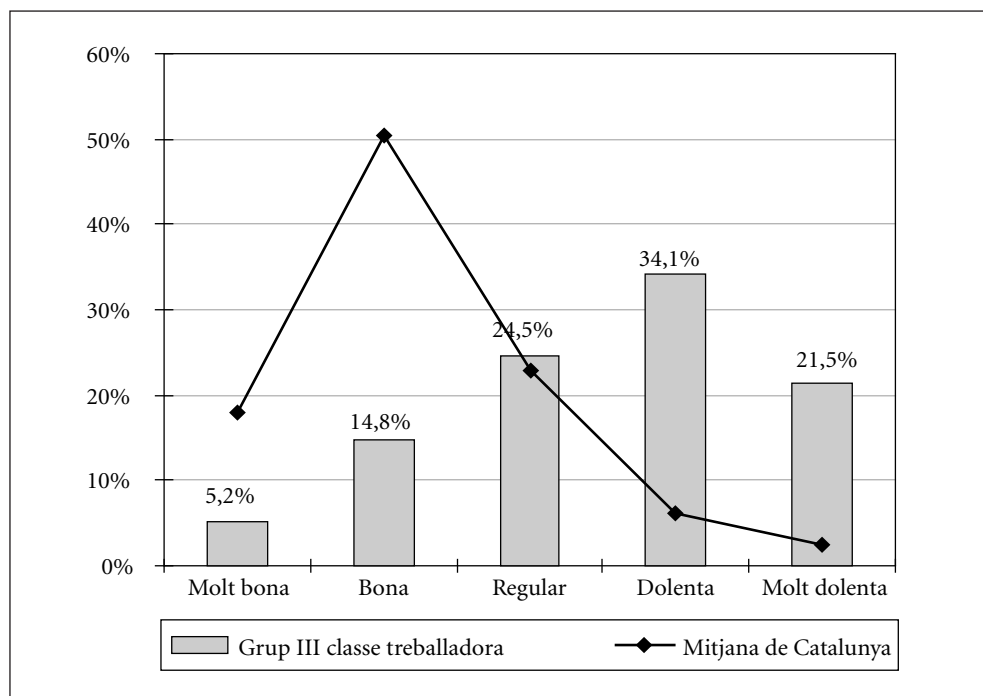
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

centatge més alt de llars amb membres que no poden desenvolupar amb normalitat les tasques de la vida quotidiana.

En aquest grup qui s'ocupa del treball domèstic són les dones: és el grup social que té el percentatge més gran de llars en què només la dona realitza el treball domèstic (28%). I també el grup amb més llars en què el treball el fa la dona amb ajut d'altres dones (9%). Malgrat que el repartiment del treball domèstic no és pas motiu de conflicte en aquestes llars, és el grup on el treball domèstic és una càrrega més feixuga per a les dones, no pas per ideologia o manca de predisposició a realitzar-lo, sinó per condicions físiques deteriorades. Però, tot i així, el grup es caracteritza tant per tenir

Gràfic 27.

Percepció de l'estat de salut, en el grup III de la classe treballadora

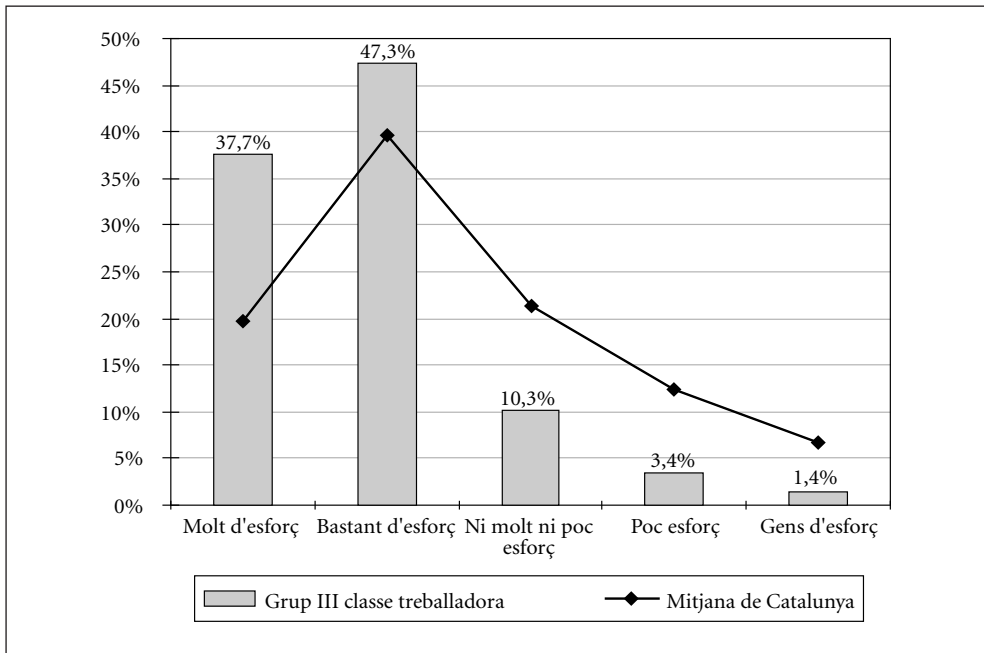
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

cura de nens aliens (15%), com d'adults (12%), encara que el percentatge de llars que no tenen cura de ningú és força alt (66%).

L'habitatge és un altre capítol precari en aquest grup social. El 38% diu que les despeses de l'habitatge suposen un esforç molt gran, malgrat que són el segon grup amb les despeses més baixes tant en el cost total de l'habitatge (100 € de mitjana al mes), com en el cost del lloguer (141 € de mitjana al mes) (Gràfic 28).

També en el 35% dels casos els habitatges tenen deficiències greus, per ordre de més a menys freqüència: problemes estructurals, d'instal·lacions deficientes d'aigua, gas

Gràfic 28.
Esforç econòmic per a les despeses totals de l'habitatge, en el grup III de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

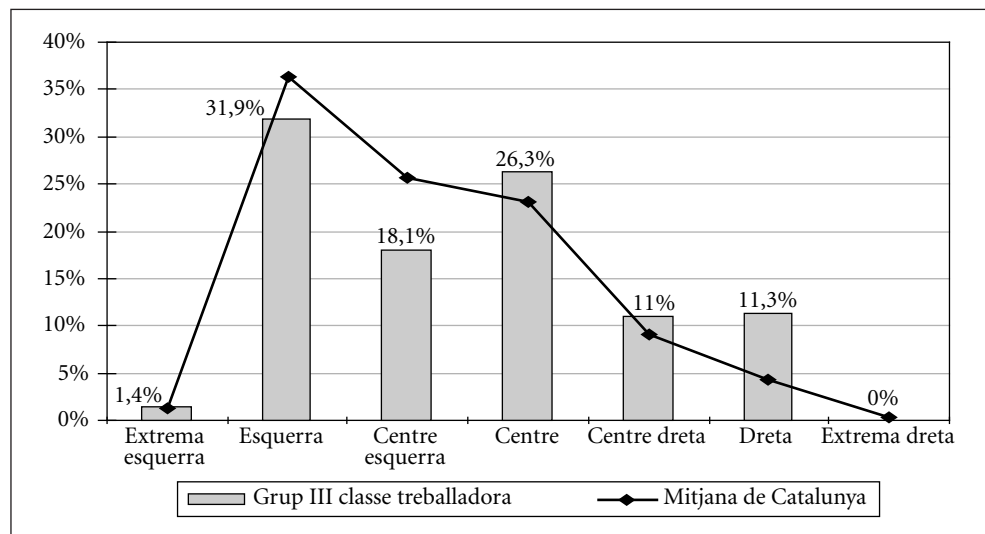
o llum, d'humitat i mal aïllament. Gairebé en la meitat d'aquests casos (42%) seria recomanable un canvi d'habitatge. Hi ha un 22% de llars en què l'habitatge és de lloguer i un 13% en què és de propietat però s'està pagant hipoteca. Entre els que estan en aquesta situació, tant pagament de lloguer com pagament d'hipoteca, pels volts del 20% també s'ha retardat en el darrer any en el pagament d'algun rebut. A un de cada quatre entrevistats no li agrada el barri on viu i gairebé a la meitat no li agrada l'habitatge que té.

Què pensen? Valors i imaginari social

A aquest grup no li queda gaire lloc per a l'optimisme: el 40% pensa que aquest any els ha anat pitjor que l'any anterior i el 30% pensa que l'any vinent encara serà pitjor. Malgrat que consideren, en una mica més de la meitat dels casos, que no hi ha desigualtats socials, sí que consideren que el que ajuda a tenir èxit en la vida és la posició social (58,9%)

Gràfic 29.

Posició en l'escala de tendència política del grup III de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

i les aptituds físiques i l'aprenentatge (40%). Són majoritàriament d'esquerres, però n'hi ha menys casos que en altres grups i, en canvi, proporcionalment n'hi ha més de dretes (11%), de centre dreta (11%) i de centre (26%) (Gràfic 29). I es consideren més espanyols que no pas catalans: el 20% només espanyols, el 15% més espanyols que catalans.

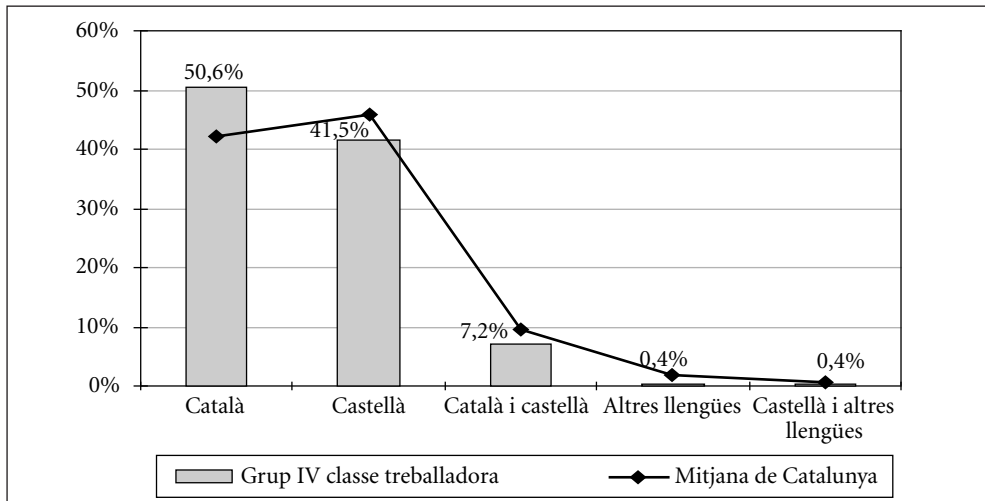
Està clar que quan els demanes què els agradaria tenir i no tenen contesten millorar la qualitat de vida (37%) i millorar l'economia (37%) com a primeres opcions; els membres del grup que encara treballen també volen millorar la feina perquè pensen que és característic del grup treballar a casa, fer més d'una feina, fer "feinetes"... és a dir, condicions de treball força precàries.

EL GRUP IV DE LA CLASSE TREBALLADORA (22%)

Són treballadors manuals (54%), bàsicament treballadors de la indústria qualificats (16%) i no qualificats (13%), però també empresaris sense assalariats (12%) i un

Gràfic 30.

Llengua dels l'entrevistats del grup IV de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

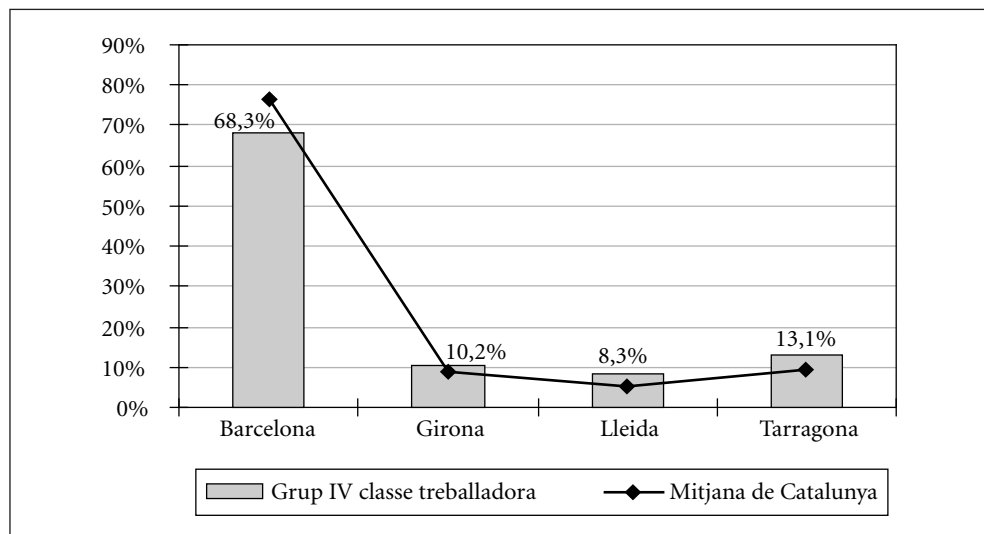
11% del grup no ha estat mai ocupat en el mercat laboral. Aquest és també un grup d'edat avançada —el 61% té 65 anys o més i el 31% de 50 a 64 anys—, i de fet el 90% del grup no treballa.

Aquest grup té una component menys castellana que el grup anterior però la presència dels vinguts de la resta de l'Estat és prou important: el 47% dels entrevistats ho són, i en el 23% de les llars, tots els membres ho són, en una tercera part (34%) hi han nascut tots dos membres de la parella nucli. També, a diferència del grup anterior, la llengua que hi predomina (51%) és la catalana (Gràfic 30). El 49% del grup parla sempre o majoritàriament en català —quan més canvien de llengua és amb els veïns i a la feina— i el 5% fa servir per igual el català i el castellà.

Una altra diferència important és que és un grup característic de les províncies de Girona, Lleida i Tarragona. En el cas de Lleida el 33% dels habitants pertanyen a aquest

Gràfic 31.

Composició del grup IV de la classe treballadora, per província de residència

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

grup, a Tarragona el 30% i a Girona el 25%. Això comporta que una quarta part dels entrevistats visqui en poblacions més petites de 10.000 habitants.

El nivell educatiu és una mica més alt que en el grup anterior; malgrat la similitud en l'edat hi ha força llars en què cap dels dos membres de la parella no té estudis (26%), però en la meitat de les llars o tots dos o un dels dos té estudis primaris.

El tipus de llar sí que reproduceix el perfil del grup anterior. La gran majoria de llars són llars sense fills (64,5%) i la resta són llars amb fills majors de 16 anys (34%). Hi ha un 7% de llars extenses. I el 60% té els fills vivint a prop. El 59% del grup són dones i el 14% vidus, de fet són vídues en la majoria dels casos.

Com viuen?

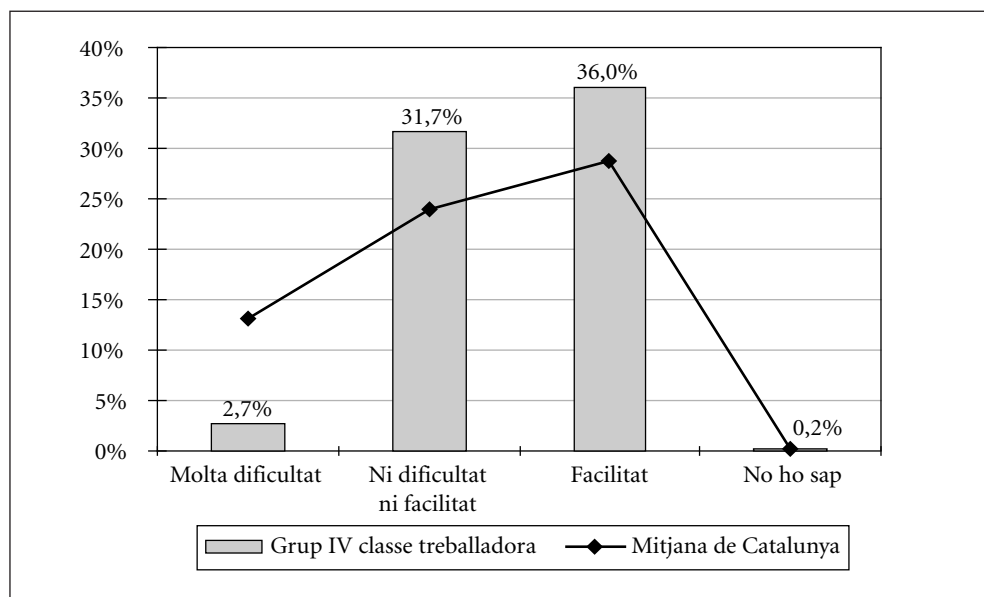
És el patrimoni econòmic d'aquest grup el que els distancia del grup anterior. Això sí, viuen de manera semblant, sense el neguit de la precarietat econòmica però amb el mateix principi d'austeritat en l'estil de vida.

Els indicadors que fem servir per avaluar la posició econòmica de les llars sembla que en aquest grup donen resultats contradictoris; de fet, analitzats de manera aïllada, un a un, no ens donen una imatge correcta de la situació del grup. Per exemple si ens fixem en els ingressos la situació sembla precària: el 24,4% de les llars del grup són llars classificades com a pobres, la mitjana d'ingressos de la llar és de les més baixes (17.836 €), malgrat que hi ha una distància important respecte a la xifra del grup anterior. En canvi la seva valoració subjectiva de la situació de la llar es més positiva que en qualsevol altre grup de la classe treballadora (Gràfic 32): arriben amb facilitat a final de mes (36%) i declaren la xifra més alta de qualsevol grup social en la capacitat de supervivència en cas de quedar-se sense ingressos a la llar, diuen que podrien subsistir més d'un any (16 mesos).

El que passa és que els ingressos de la llar actualment no són gaire alts, a causa d'haver deixat el mercat laboral, o potser fins i tot no ho han estat mai, però aquestes llars han anat construint al llarg de les seves vides —la mitjana d'edat de convivència de la parella és de

Gràfic 32.

Dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en el grup IV de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

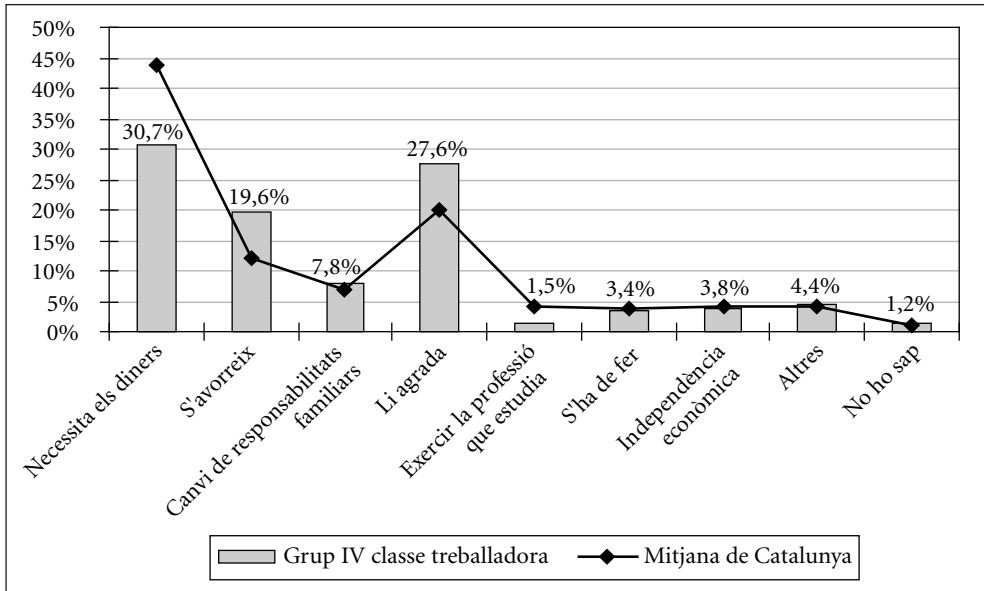
quaranta anys— un patrimoni que ara els permet viure amb tranquil·litat. No tenen pas una mala situació econòmica tant perquè tenen propietats (la mitjana és de més d'una a banda de la casa on viuen: el 25% té una segona residència, el 7% un local comercial, el 29% un garatge o una plaça d'aparcament, el 16% propietats immobiliàries i el 20% un terreny agrari o forestal), com perquè tenen estalvis (60%), han pogut estalviar durant el darrer any (43%) i no estan endeutats: el 79% no té cap préstec.

El que sí que viuen és amb austeritat. No compren roba d'abric (42%), ni van de vacances (35%), ni es compren sabates noves una vegada l'any (34%), ni roba nova cada temporada (46%); però per exemple, només no es pot permetre comprar roba d'abric una vegada l'any el 12% de les llars. Això no vol dir que no necessitin força diners per

a cobrir les despeses de la llar (1.285 €), però sí que els permet aduir com a motius per buscar feina que els agrada treballar o que han canviat les seves responsabilitats domèstiques i no pas l'omnipresent “perquè ho necessito” de la resta de grups de la classe treballadora (Gràfic 33).

Gràfic 33.

Motiu pel qual es voldria tenir una feina que permetés guanyar diners, en el grup IV de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

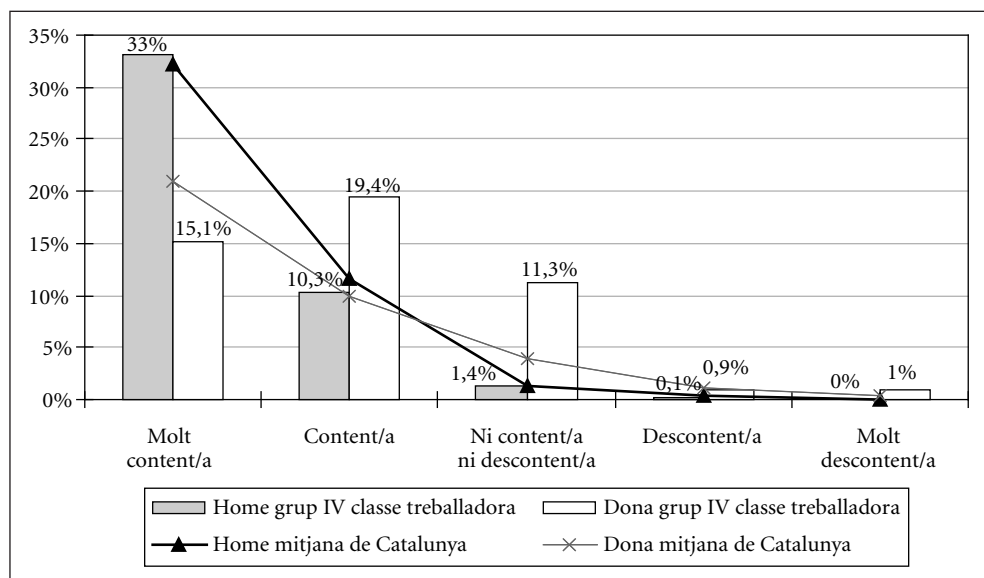
L’habitatge, que és en general un tema carregós per a l’economia de les llars, en aquest grup no és un capítol problemàtic: la mitjana de despeses de l’habitatge és la més petita de tots els grups (10,52%), els que estan de lloguer (només el 5%) tenen un lloguer molt baix 88,34; i només un 8% paga préstec o hipoteca per la rehabilitació o compra de l’habitatge. Estan satisfets amb el lloc on viuen i amb la casa on viuen, i no acostumen a tenir problemes d’habitatge.

Igual que l'altre grup de classe treballadora vella, els caracteritza tenir cura dels néts (17%) i de persones grans o malaltes (11%), encara que majoritàriament no tenen cura de ningú (69%). El 7% de les llars té adults dependents a càrrec seu, en una mica més de la meitat dels casos (55%) convivint a la mateixa llar. Les persones amb dificultats són majoritàriament els homes o els pares d'un dels dos membres de la parella.

Però aquí acaben les coincidències. És el grup on el conflicte pel repartiment del treball domèstic i familiar és menys habitual, tant amb la parella (12%) com amb els altres membres de la llar (18%). Tant els homes com les dones d'aquest grup estan molt contents amb la parella, més homes però que dones, aquesta és una constant de tots els grups socials (Gràfic 34). I consideren majoritàriament que la parella no espera massa l'un de l'altre (80%) pel que fa al repartiment del treball domèstic i familiar.

Gràfic 34.

Satisfacció amb l'aportació de la parella en les tasques domèstiques i familiars, en el grup IV de la classe treballadora

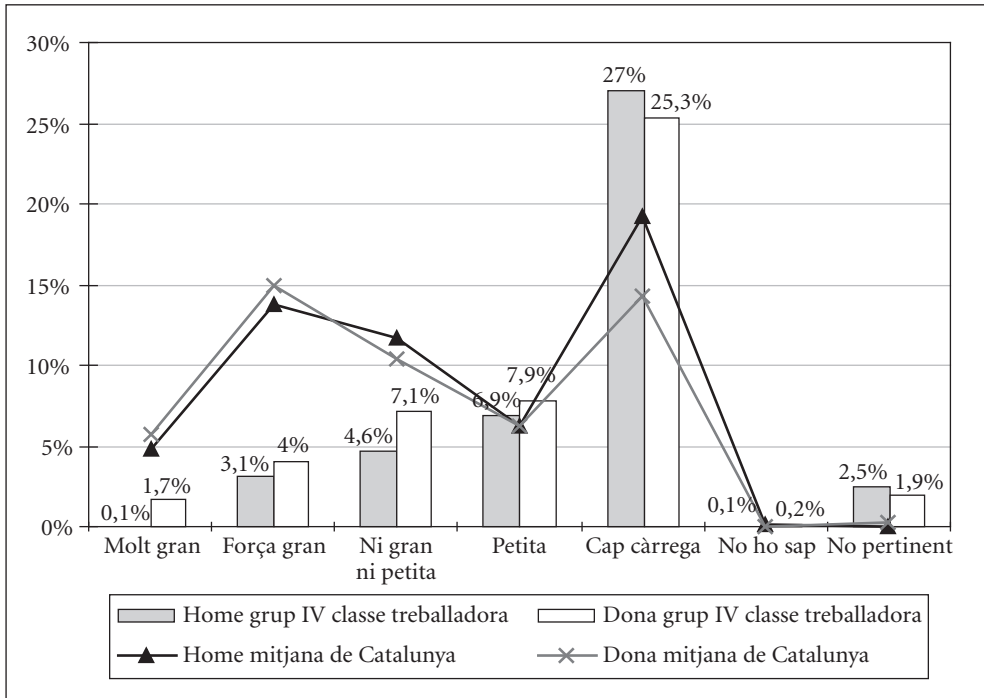

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També és el grup en què hi ha més casos que consideren que el treball domèstic no és una càrrega per a ells (50%). Malgrat que a la majoria de llars el treball el realitza la dona, en aquest grup trobem el percentatge més gran de dones que diu no és cap càrrega el treball domèstic (25,3%) (Gràfic 35). En el 22% de les llars el realitza la dona sola i en el 10% tots dos conjuntament. També hi ha un de llars 4% en què ho fa l'home amb ajut, i un 19% en què no ho fa ningú de la llar.

Gràfic 35.

Càrrega que suposa el treball domèstic i familiar per als homes i dones del grup IV de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

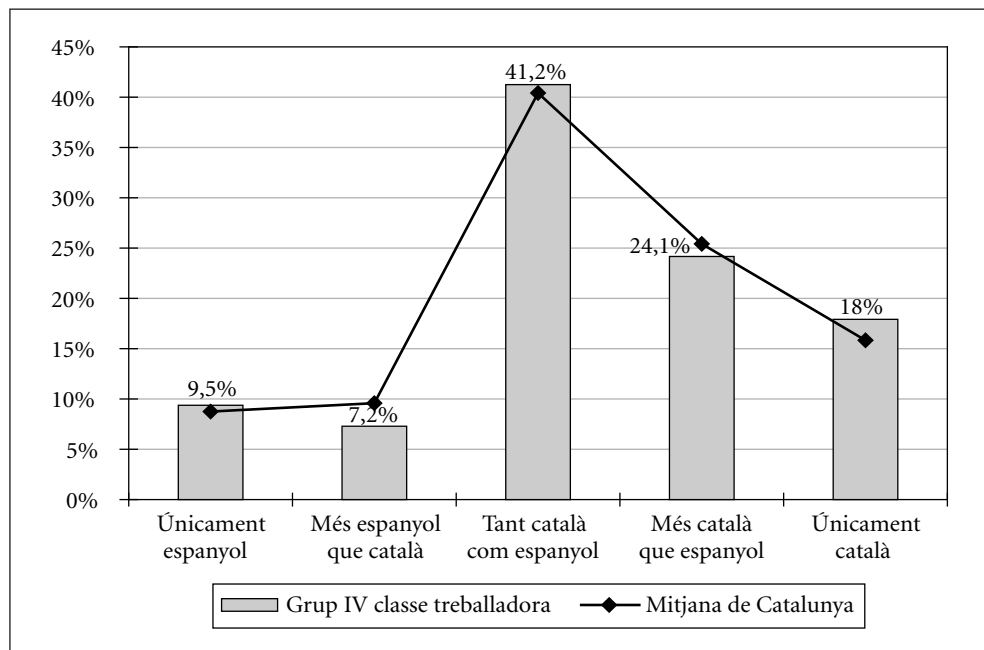
Què pensen? Valors i imaginari social

Les condicions de vida que hem descrit fins aquí no semblen justificar que sigui un grup poc optimista amb el futur —la meitat pensa que la situació econòmica de la llar l'any vinent serà igual que aquest any, i un 18% considera que serà pitjor—, però el cert és que no hem de deixar de tenir present que la seva és una posició relativament fràgil en la mesura que no tenen recursos per mantenir-la. Fins i tot pot ser que no només no puguin augmentar el seu patrimoni sinó que se l'hagin de vendre per poder subsistir.

No podem pas dir, però, que no sigui un grup satisfet. Ho estan amb tots els aspectes de la seva vida, fins i tot amb la salut (7,2%) malgrat l'edat, i de mitjana posen un

Gràfic 36.

Posició en l'escala català/espanyol del grup IV de la classe treballadora

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

notable alt (8) a la vida que tenen. El 28% del grup diu que no li falta res, encara que a un 30% també li agradaria millorar la qualitat de vida.

Tenen una clara consciència social: els preocupa el món i la societat (33%) i contesten més que el conjunt de la població que el govern només és responsable dels ciutadans més desfavorits (26%). Però, en canvi, consideren que el que ajuda a tenir èxit en la vida és l'actitud d'un mateix i el comportament de cadascú (46%) i les aptituds físiques i l'aprenentatge (40%).

Malgrat que políticament el posicionament d'esquerres és el majoritari, a diferència d'altres grups tenen més casos de posicionament al centre (33%), al centre dreta (12%) i a la dreta (5%) que el conjunt dels grups. Respecte del nacionalisme segueixen el perfil general, però estan una mica més polaritzats vers els extrems: el 9% del grup es defineix com a només espanyol i el 18% com a només català (Gràfic 36).

La classe mitjana assalariada i els seus grups

Els grups interns de la classe mitjana assalariada responen a una segmentació per les diferents etapes de la trajectòria vital i per nivells de benestar, la qual cosa dona com a resultat tres grups socials diferents. El grup I (14,53%) és un grup caracteritzat perquè s'està posicionant en el mercat laboral; són joves i fa poc que han format la seva llar, i tot just estan a l'inici de la seva carrera professional. El grup II (13,59%), en canvi, és un grup ja posicionat, amb els fills majoritàriament grans. Gaudeixen d'una bona posició malgrat que no estan exempts de dificultats econòmiques, però sobretot els defineix la manca de solidesa de la seva posició, que ells perceben i els fa ser molt pessimistes amb el futur. El grup III (12,95%) és clarament el grup amb millor situació econòmica de tots. A diferència del grup anterior, amb el qual comparteixen moltes situacions i algunes condicions de vida, la seva posició de classe és molt sòlida.

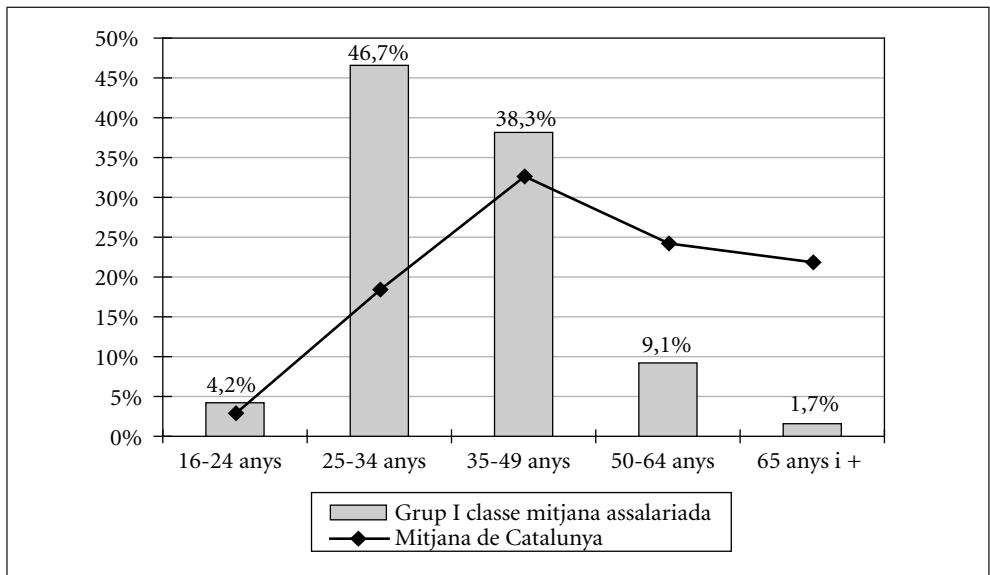
EL GRUP I DE LA CLASSE MITJANA ASSALARIADA (14,53%)

Qui són?

Els tècnics mitjans són el grup més nombrós (32%), seguit dels treballadors qualificats de la indústria (23%). Aquest és més el perfil dels homes; les dones són majoritàriament tècnics mitjans i treballadores dels serveis qualificades. Les llars d'aquest grup es reparteixen gairebé a parts iguals, pels volts del 30%, entre tots dos treballadors no manuals, parelles mixtes treballador no manual i treballador manual i tots dos treballadors manuals. El 59% dels entrevistats d'aquest grup són nascuts a Catalunya i el 58% de les parelles (nucli de la llar) també compleixen aquesta condició. La resta són parelles mixtes (28%) i també hi ha un 10% de parelles nascudes fora de l'Estat espanyol. Hem vist que són majoritàriament nascuts a Catalunya, però la seva llengua no és majoritàriament

Gràfic 37.

Composició del grup I de la classe mitjana assalariada, per edat

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

el català: és el castellà en 50% dels casos, i el català i el castellà per igual en el 13% dels casos. De fet conviuen en aquest grup tres realitats lingüístiques diferents: uns que parlen majoritàriament en català en totes les situacions (amics, feina, llar, botigues), uns que ho fan en castellà i uns altres que usen per igual el castellà i el català.

Són joves: el 4% del grup té entre 16 i 24 anys, el 47% del grup té entre 25 i 34 anys i el 38% de 35 a 49 anys (Gràfic 37).

La majoria, fa relativament poc que han començat la vida junts,³¹ la meitat de les llars no tenen fills, i a més els fills són majoritàriament petits: el 14% de les llars tenen fills de fins a 3 anys i el 5% té fills d'entre 3 i 6 anys.

El nivell d'estudis que caracteritza el grup és el dels estudis secundaris i universitaris, però amb convivència amb altres nivells educatius: en el 24% de les llars els dos membres de la parella comparteixen estudis primaris i secundaris, en el 19% tots dos tenen estudis secundaris i en el 23% de les llars si més no un dels dos membres de la parella té estudis universitaris.

És un grup barceloní (80%), és a dir, està més assentat a Barcelona que la resta de grups i té un percentatge elevat de solters (27%).

Com viuen?

Els principals trets que els cohesionen com a grup són la bona situació econòmica de què gaudeixen malgrat l'endeutament, i que l'habitatge —de compra recent i amb hipoteca— i l'escolarització dels fills són capítols de pes en les despeses de la llar, però en general no els suposen cap problema.

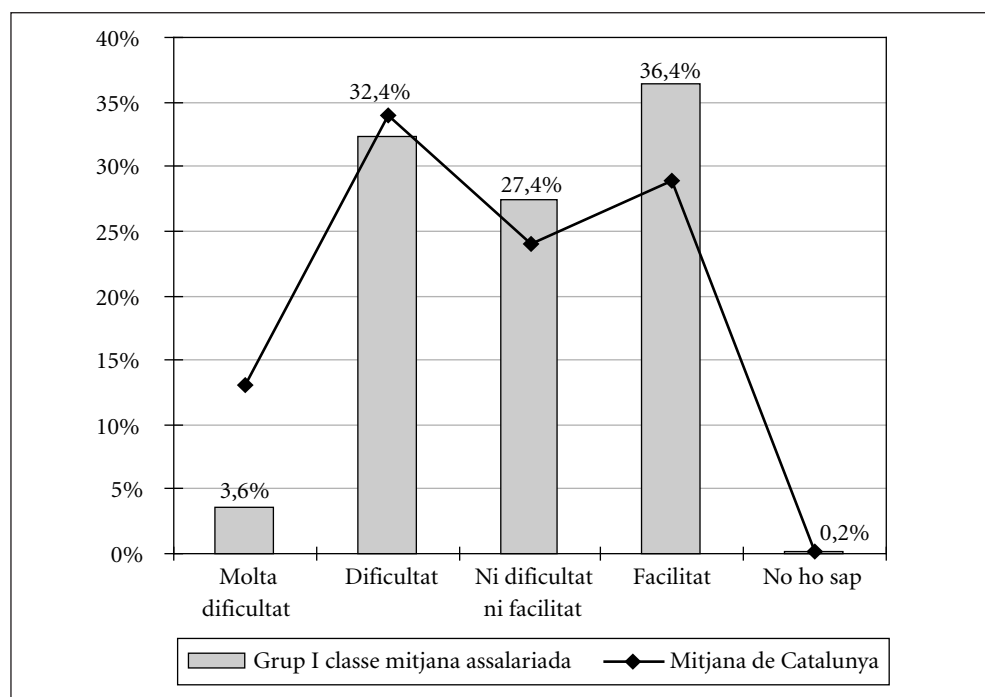
No són llars amb problemes econòmics: tenen un nivell d'ingressos alt (26.214 €), i només hi ha un 5% de llars pobres en aquest grup. El 79% de les llars no es priven de

31. La mitjana d'anys de convivència (10,59) és la més baixa de tots els grups socials.

cap dels béns de consum sobre els que hem demanat informació (consum de carn i peix setmanal, compra de roba i sabates de temporada, canviar mobles i electrodomèstics quan es fan malbé, anar de vacances i fer regals). Alhora, capítols de despeses com ara la compra de medicaments, l'escolarització dels fills i l'habitatge tampoc no els són majoritàriament carregosos, tot i que la mitjana del cost d'escolarització per fill és de 109 € i la del cost de l'habitatge de 311 €. ³² De fet el 37% de les llars arriba amb facilitat a fi de mes (Gràfic 38), malgrat que és un grup amb un nivell d'endeutament

Gràfic 38.

Dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en el grup I de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

32. El 48,6% del grup contesta que els costa bastant d'esforç fer front a les despeses totals de l'habitatge, però segueix sense ser característica del grup la resposta "molt d'esforç".

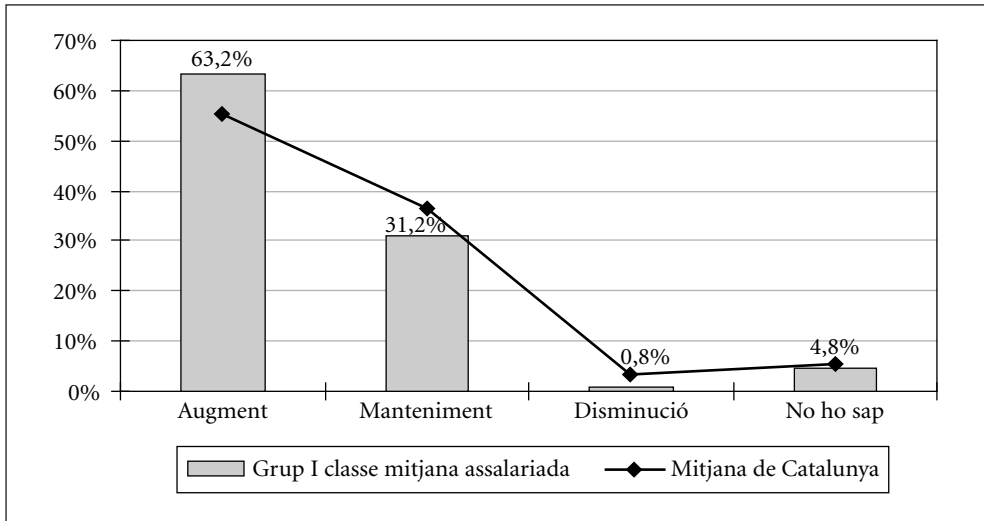
alt (8.980 €), més alt que el del grup II d'aquesta mateixa classe; tot i que aquest altre grup social disposa de més ingressos.

El 41% té un préstec personal i el 7% de les llars més d'un; el 65% de les llars paga hipoteca, la xifra més alta de tots els grups socials. No destaquen com altres grups de la classe mitjana pel seu patrimoni, possiblement perquè encara no han assentat la seva posició, però el 29% té o una plaça de pàrquing o un garatge en propietat. Sí que tenen estalvis (55%) i també una mica més de la meitat ha pogut estalviar al llarg d'aquest últim any (52%). Si es quedessin sense ingressos pensen que podrien mantenir-se amb normalitat 6 mesos de mitjana.

Aquesta bona situació econòmica està directament relacionada amb la feina. Feina a la qual posen força bona nota (7,25) segurament perquè les condicions de treball són

Gràfic 39.

Augment, manteniment o disminució del sou el darrer any, en el grup I de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

bones: tenen una bona posició —un 4% directores o gerents i un 27% quadres intermitjos—, el 66% té un contracte indefinit, malgrat que també hi ha casos de contractació temporal, i al 63% li han pujat el sou aquest darrer any (Gràfic 39). Potser l'única pega que tenen és la jornada —s'acosta a les 40 hores setmanals, 36 hores de jornada oficial i 3 d'hores extres—, i es queixen que els queda poc temps per al lleure, amb prou feines posen un 6 a aquest aspecte de les seves vides. També baixa la seva satisfacció, encara que no tant, en valorar el temps que dediquen als fills (6,95).

La conciliació de la vida laboral i familiar és difícil per a aquest grup; malgrat que en el 22% dels casos han reduït la jornada laboral per tenir cura dels fills, encara hi ha un 34% que tenen problemes per combinar l'horari escolar i el laboral. En general, gairebé la meitat del grup té dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i la vida laboral, i en el 10% dels casos aquestes dificultats són moltes.

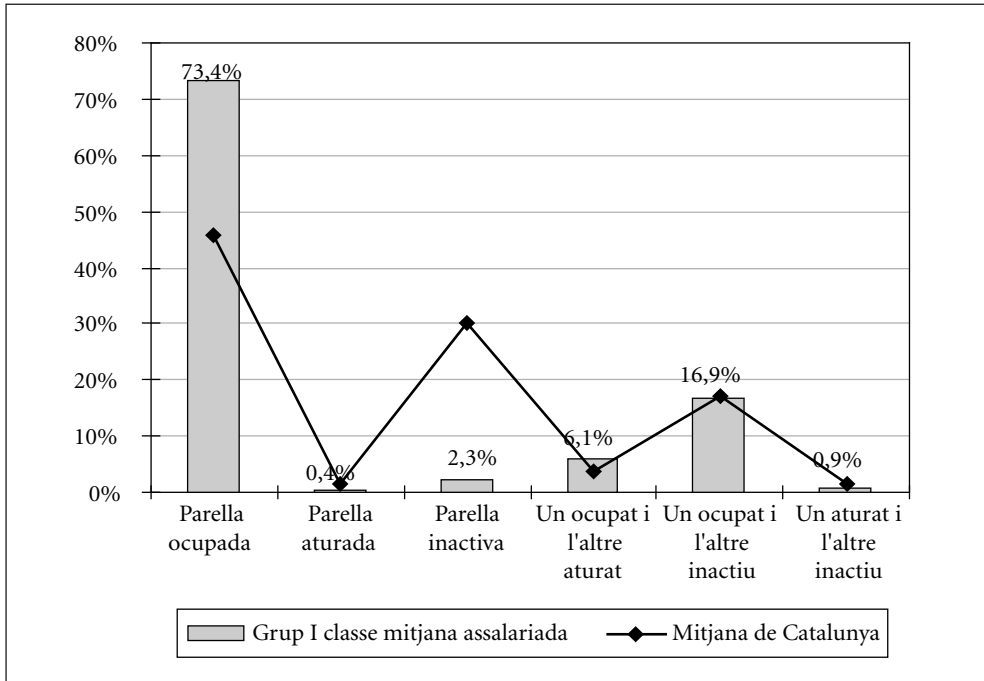
L'atur no sembla que sigui un problema en aquest grup: hi ha un 6% de llars que tenen algun dels dos membres de la parella aturat (Gràfic 40), però gairebé no hi ha llars en què ho estiguin tots dos, situació que certament posaria en perill el seu benestar econòmic, i per això quan se'ls demana per quines raons busquen feina addueixen, més enllà dels motius econòmics, treballar del que s'ha estudiat (20%) o un canvi de responsabilitats familiars (11%).

Sorpren, pel nombre d'hipoteques i per com són de recents les compres (la mitjana se situa en l'any 1992) i també per la grandària (90 m²) i la inexistència de problemes greus en l'habitatge, que una mica més de la tercera part del grup estigui descontenta amb el seu habitatge. En menor mesura, però també de manera significativa, al 28% els desagrada el barri, i malgrat que la raó econòmica pesa en tots els grups, molts no canvien de lloc perquè tenen la família a prop: pares (65%), sogres (45%), germans (53%) i cunyats (40%).

En canvi estan molt satisfets amb l'educació escolar dels fills: només un 12% expressa descontentament. Encara que no és majoritària, mostren certa predilecció per l'escola privada (14%); ara bé, malgrat la seva bona situació econòmica, en el 23% dels casos també han descartat pel cost econòmic algun centre escolar que els agradava.

Gràfic 40.

Situació de la parella respecte a l'activitat laboral, en les llars del grup I de la classe mitjana assalariada

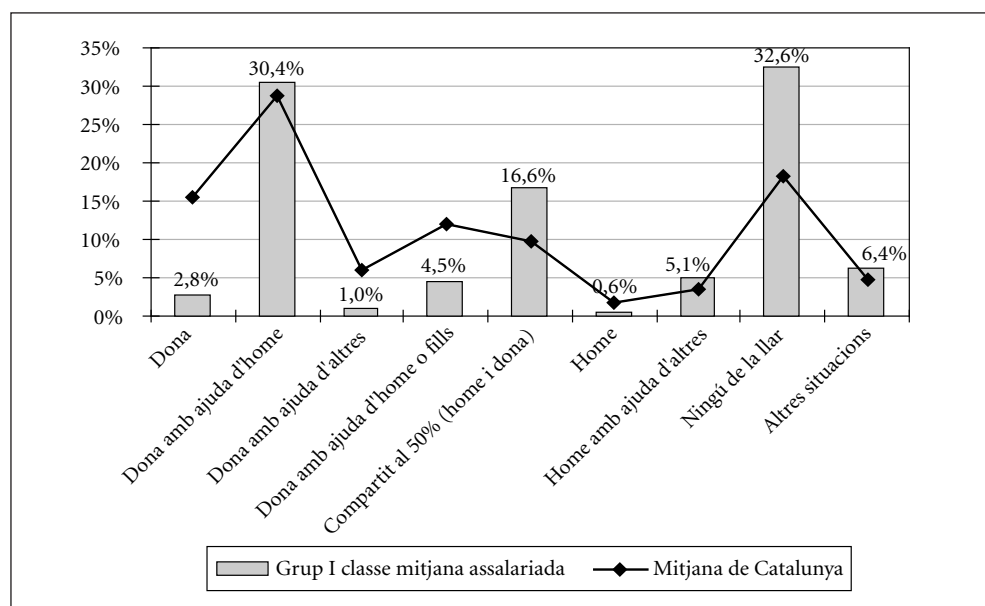
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els fills són un capítol important en la vida d'aquestes llars i malgrat que és la mare qui majoritàriament se n'ocupa, en aquest grup la participació dels pares és alta en comparació amb el conjunt: el 26% dels pares va a reunions d'escola, l'11% es responsabilitza del dia a dia dels fills i el 68% els ajuda a fer els deures (la xifra més alta de tots els grups); aquest darrer percentatge és més alt que el de la participació de les mares (62%). Però això no vol pas dir que hi hagi una coresponsabilització de la cura dels fills entre els dos membres de la parella: en resposta a la pregunta "qui té cura dels seus fills mentre vostè treballa" en el 40% de les llars en té cura la mare, en el 26% els avis, l'escola en el 7%, una persona contractada en el 4% i els pares només en el 3% dels casos.

Aquesta mateixa tendència la trobem en el repartiment del treball domèstic i familiar. És el grup social en què hi ha menys llars on només se n'ocupi la dona: en el 30% de les llars ho fa la dona amb ajut de l'home i en el 17% dels casos tots dos comparteixen el treball (Gràfic 41) —en el 15% comparteixen també l'organització i la coordinació de les tasques—; aquest és el percentatge més alt de treball compartit de tots els grups socials. També s'ha de destacar que el 33% d'aquestes llars responen que el treball domèstic el fa algú de fora de la llar.

Gràfic 41.

Previsió, organització i coordinació del treball domèstic i familiar, en el grup I de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Però continuen sent més les dones (23%) —dels homes només un 6%— les que diuen que el treball domèstic és una càrrega gran o molt gran. En canvi el que fa un gir de 180 graus és la resposta sobre la satisfacció amb l'aportació de la parella; en els altres grups

sempre estan més contents els homes que les dones, però en aquest grup és a l'inrevés: només el 42% dels homes estan contents amb la seva parella, i de les dones el 46%.

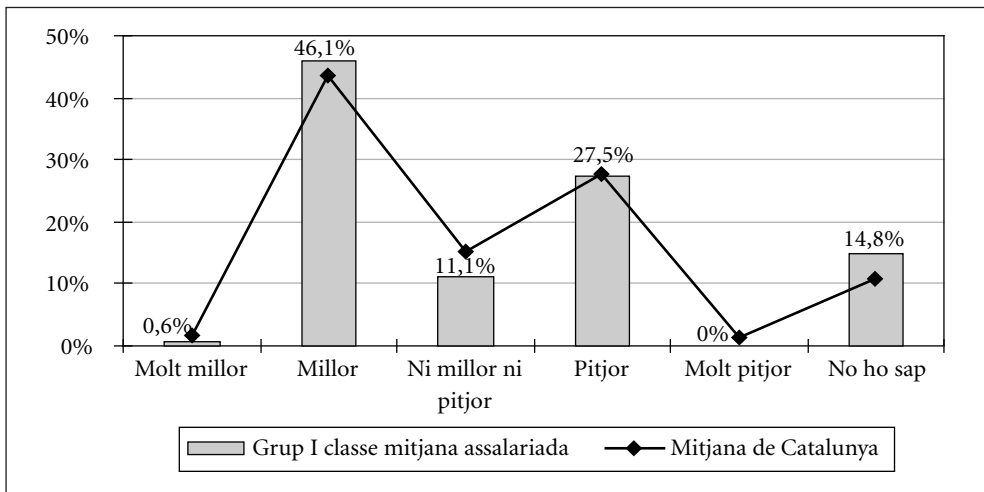
Això sí, el repartiment no està exempt de conflicte: està més estès que en altres grups socials, tot i que és de baixa intensitat: al 35% de les llars contesten que només es produeix conflicte alguna vegada amb la parella i amb els altres membres de la llar una mica més habitualment: en el 29% dels casos alguna vegada i sovint en el 14% de les llars.

Què pensen? Valors i imaginari social

Estan molt contents amb la seva progressió econòmica, gairebé la meitat opina que té millor posició que l'any anterior i encara n'hi ha una mica més que albiren un futur millor. Respecte dels fills també són optimistes i pensen que els anirà millor que a ells (46%), però en aquest cas hi ha una part important del grup (28%) que diu que els

Gràfic 42.

Percepció dels pares sobre com ho tindran els seus fills en aquesta vida respecte d'ells, en el grup I de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

anirà pitjor (Gràfic 42). Gairebé la meitat del grup també opina que els fills tindran la seva mateixa classe social.

Consideren que les desigualtats augmenten (71%) i un 23% diu que es mantenen, però no sembla que relacionin aquest fet amb dificultats en la seva progressió social, atès que els que pensen que l'èxit en la vida no depèn d'un mateix només són el 16%, i en canvi gairebé la meitat del grup (46%) relaciona l'èxit amb l'actitud i el comportament propis de cadascú.

En la mateixa línia el 18% considera que els ciutadans són els veritables responsables del seu propi benestar i tenen l'obligació de valdre's per ells mateixos per solucionar els seus problemes. Encara que la resposta majoritària és que el govern és el responsable del benestar de tots els ciutadans. Resposta més en sintonia amb la preferència ideològica que expressen: el 42% d'esquerra i el 29% de centre esquerra.

Respecte del nacionalisme trobem tres posicionaments diferents: el 13% se senten més espanyols que catalans, el 45% igual d'espanyols que catalans i el 28% més catalans que espanyols.

El que més els preocupa són ells mateixos i la família (72%) i en el 7% dels casos no els preocupa res. I hi ha força coses que ja tenen però que els agradaria millorar: l'habitatge (30%), la feina (12%), l'economia (23%) i la xarxa familiar i social (12%).

EL GRUP II DE LA CLASSE MITJANA ASSALARIADA (13,59%)

Qui són?

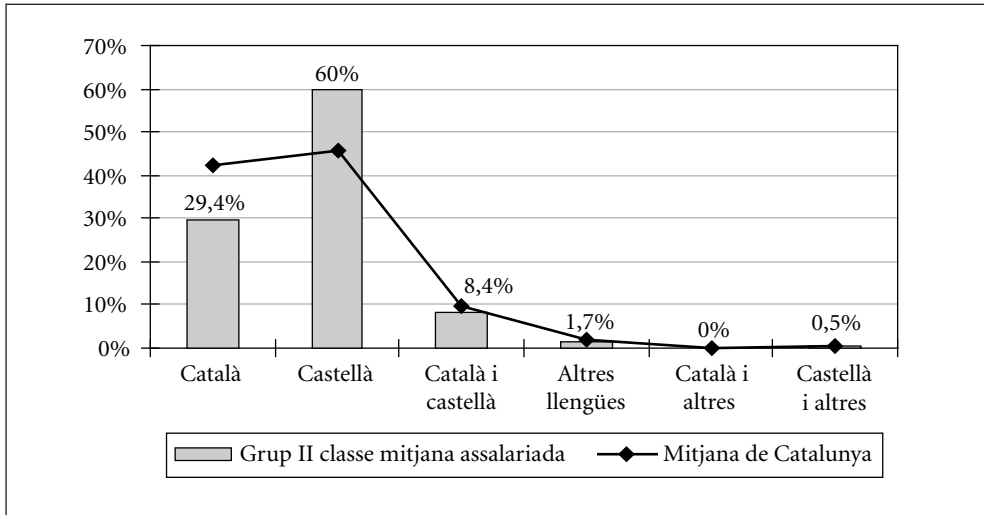
Una quarta part del grup són treballadors qualificats de la indústria, el 24% treballadors dels serveis, el 17% tècnics mitjans i el 8% administratius. En el 45% de les llars tots dos membres de la parella són treballadors manuals i en el 23% són parelles mixtes de treballador manual i no manual.

Hi predominen les llars amb parelles nascudes a la resta d'Espanya (28%) o parelles

mixtes de nascuts a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol (25%). El 60% del grup diu que la seva llengua és el castellà (Gràfic 43); parlen habitualment, per no dir sempre, en castellà, especialment amb el grup d'amics, amb els veïns i a la llar.

Gràfic 43.

Llengua dels entrevistats del grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

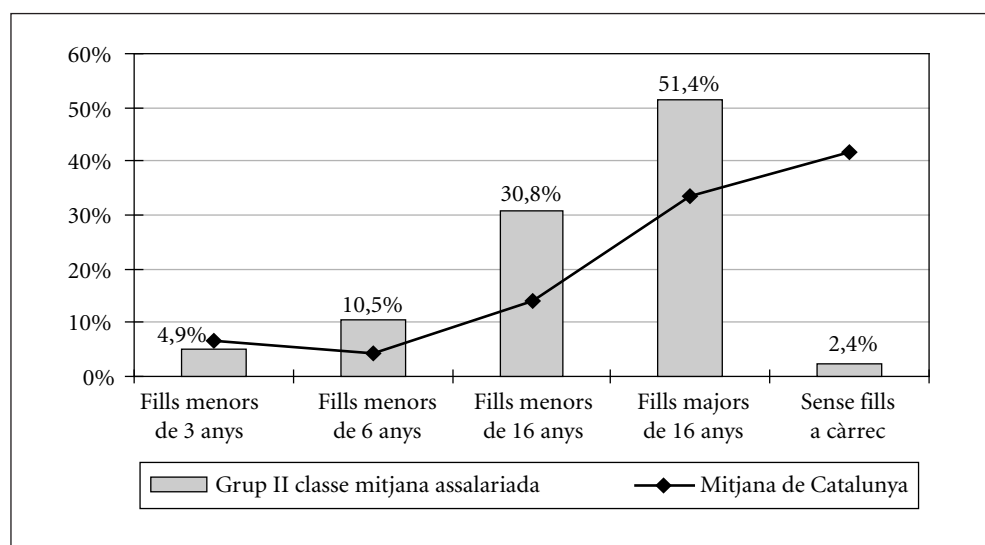
El nivell d'estudis és més baix que en el grup anterior. Tenen majoritàriament estudis primaris i secundaris: en el 30% de les llars tots dos membres de la parella tenen estudis primaris, en el 17% tots dos secundaris, i una de cada quatre llars comparteix ambdós tipus d'estudis. Encara que la majoria del grup viu a Barcelona és característic d'aquest grup residir a Girona (11%) i a Tarragona (10%), que són les províncies que apareixen per sobre de la mitjana del conjunt de Catalunya.

Són menys joves que el grup I de la classe mitjana assalariada: la meitat del grup té entre 35 i 49 anys i el 28% entre de 50 a 64 anys. Això fa també que respecte del grup I canviï el perfil d'edat dels fills: la meitat de les llars tenen fills més grans de 16 anys

i les llars amb fills de 3 a 6 anys només són el 10,5% (Gràfic 44). A la majoria de llars (39%) només hi ha un fill. Hi ha més llars monoparentals que en el grup anterior (8%) i també més llars extenses (7%) i més llars amb més d'un nucli (3%). I, malgrat que tenen familiars a prop, en presenten el percentatge més baix de tots.

Gràfic 44.

Tipologia de les llars amb fills del grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

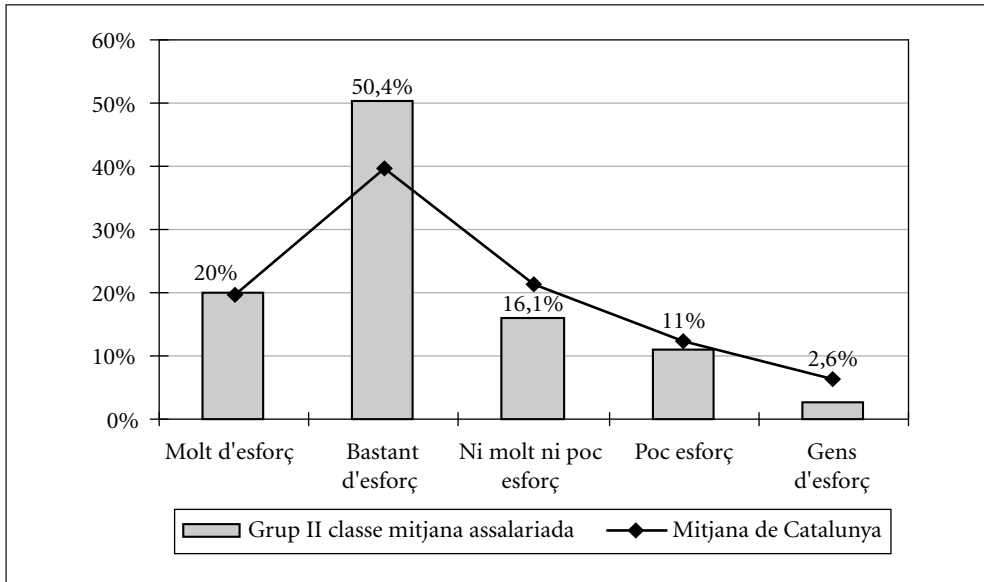
Com viuen?

És un grup fortament marcat per la seva situació econòmica, especialment per la càrrega que els suposen diversos àmbits de despesa del pressupost familiar. Sembla que hagin anat millorant la seva posició amb temps, esforç i l'aprofitament d'una bona situació de mercat, però que els costi mantenir-la, i si les condicions canvien no podran consolidar-la. Una part del grup pensa que perilla la seva posició i així ho manifesta.

Tenen la mitjana d'ingressos anuals bruts més baixa de la classe mitjana (21.656 €) i el 47% de les llars arriba a fi de mes amb dificultat; un 11% de les llars del grup queden classificades com a pobres tenint en compte el nivell d'ingressos de les llars del conjunt de Catalunya. Per tant no fa estrany que la compra de medicaments, i especialment les despeses de l'habitatge (Gràfic 45) i les despeses escolars dels fills, suposin un esforç econòmic considerable per a aquestes llars.

Gràfic 45.

Esforç econòmic per les despeses totals de l'habitatge, en el grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

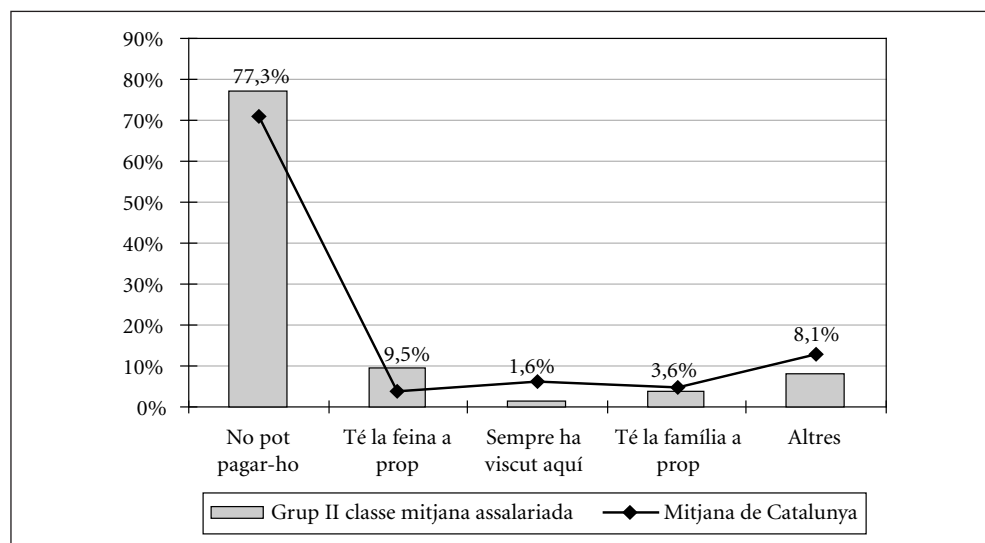
És un grup amb un patrimoni escàs —plaça de pàrquing o garatge (32%), terreny agrari o forestal (12%)—, i el 44% de les llars tenen algun tipus de privació en el consum de béns. El 9% de les llars reben ajut dels serveis socials. Alhora no tenen el mateix nivell d'endeutament que els altres grups socials de classe mitjana, l'eudeuta-

ment és més baix que el de la resta de classe: el 37% paga hipoteca i al 38% de les llars tenen un préstec personal, amb una mitjana de cost de 6.780 €. Malgrat que porten majoritàriament els fills a l'escola pública (59%), el cost per fill és de 85 € al mes i en el 20% dels casos han descartat un centre educatiu perquè aquest suposava per a la llar un cost massa elevat.

El capítol de l'habitatge és important a les seves vides, ja hem vist que és una despesa feixuga per a força llars d'aquest grup, tot i que no tenen un percentatge gaire alt d'hipoteques (37%). Al 38% dels enquestats no li agrada l'habitatge on viu, i una àmplia majoria dels que estan descontents no canvien de lloc perquè no ho poden pagar (77%), tanmateix un 10% no ho fa perquè té la feina a prop (Gràfic 46). En canvi no es queixen especialment del barri, només al 17,5% no li agrada, quan en el conjunt de Catalunya aquesta xifra és del 21%.

Gràfic 46.

Raó principal per la qual no canvien de lloc on viuen, en el grup II de la classe mitjana assalariada

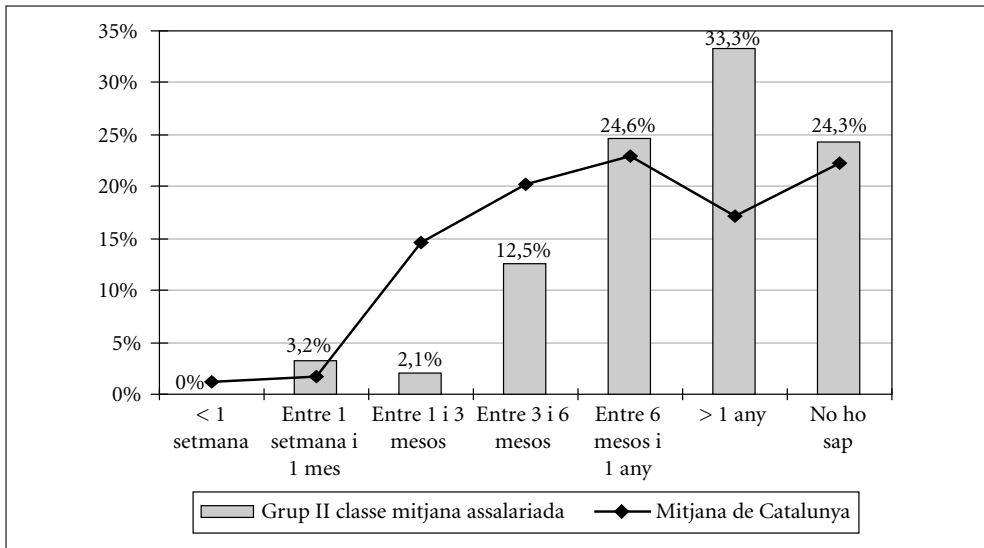

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Posen bona nota a la seva feina (7,33). El 77% té un contracte fix, porten de mitjana de 17 anys a l'empresa i una mitjana de 7 anys en el mateix càrrec, un 29% com a quadres intermedis. Però només posen un 6 de nota a la quantitat de lleure de què disposen, potser perquè tenen de mitjana la jornada laboral oficial més llarga de tots els assalariats (38,5 hores setmanals). En canvi no fan gaires hores extres (no arriba a dues de mitjana setmanal), majoritàriament les cobren (53%) i en general no es veuen obligats a fer-les. És cert que un 22% d'aquest grup té contractes temporals, habitualment de 6 mesos a 1 any i de més d'1 any de durada (Gràfic 47). I que hi ha un 7% de les llars on un dels dos membres de la parella està aturat,³³ però en general tenen una posició

Gràfic 47.

Durada del contracte laboral dels ocupats del grup II de la classe mitjana assalariada

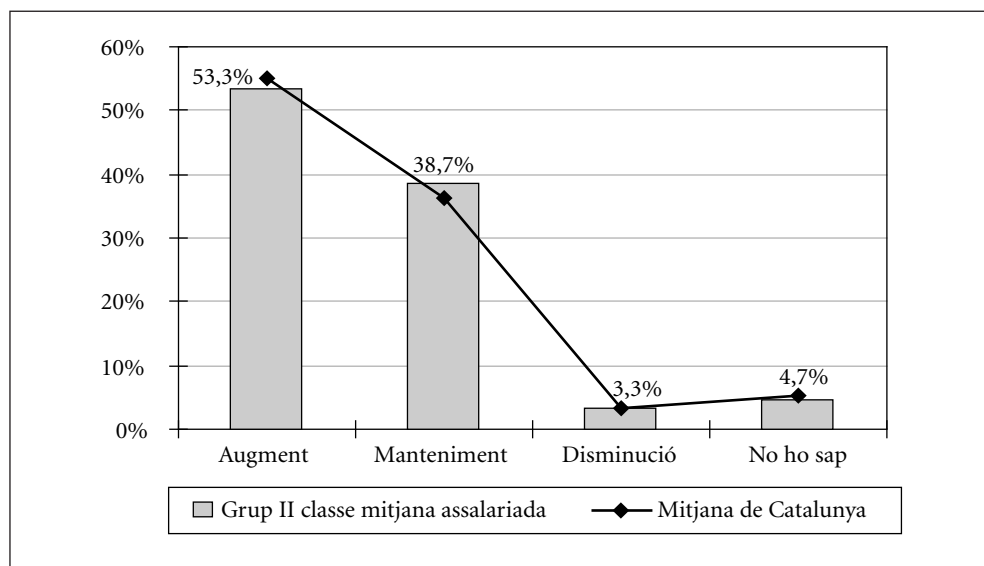

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

33. Malgrat que n'hi ha que diuen que han de treballar per necessitat o perquè s'ha de treballar, altres també contesten que busquen feina perquè els agrada treballar (25%) o perquè han canviat les seves responsabilitats domèstiques (11%).

Gràfic 48.

Augment, manteniment o disminució del sou el darrer any, en el grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

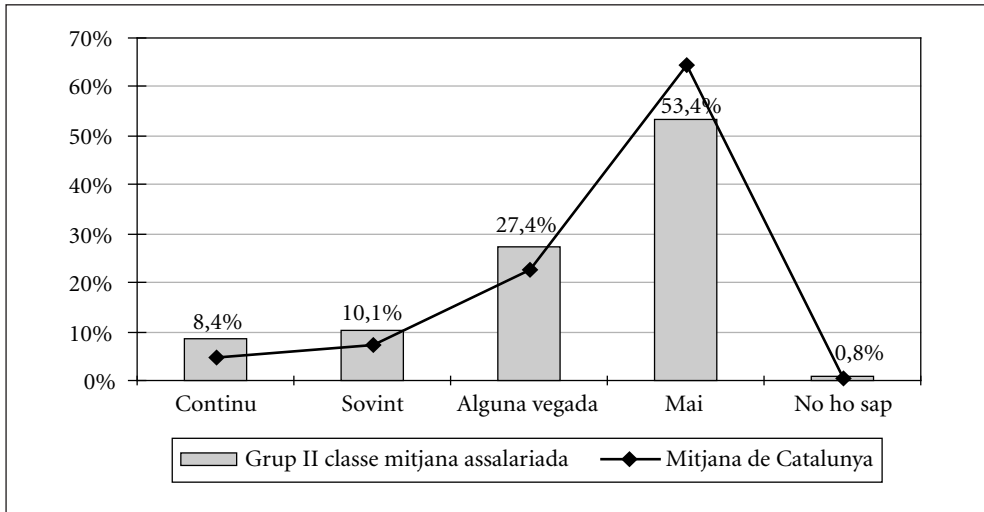
consolidada en el mercat. La nota discordant a la seva situació laboral la posa el salari: el sou en el 42% dels casos no ha pujat aquest darrer any (Gràfic 48), el percentatge més alt de tota la classe mitjana. Malgrat això, la majoria (el 67%) vol conservar jornada laboral i sou i un de cada quatre (25%) vol treballar més hores i cobrar més.

El treball domèstic i familiar en aquest grup és un treball realitzat per les dones —en el 78% de les llars són elles les qui preveuen, coordinen i organitzen el treball—, amb ajut dels homes i dels altres membres de la llar però no sense un cert conflicte en el repartiment. No és habitual el treball compartit entre l'home i la dona. En el 15% de les llars el fa només la dona, en el 36% de les llars el fan les dones amb ajut de l'home i en el 27% les dones amb ajut de l'home i dels altres membres de la llar. El conflicte en el reparti-

ment amb la parella és menys habitual que en el grup anterior; el 43% dels homes estan contents amb l'aportació de la seva parella, i el 35% de les dones també. Tanmateix hi ha un 6% de dones que estan descontentes amb la parella. En canvi, el conflicte amb els fills és el més alt de tots els grups socials: a la meitat de les llars el conflicte és continu, o molt freqüent 19,2% dels casos i de tant en tant en el 27,4% dels casos. No hi ha pràcticament cap llar del grup sense discussions amb els fills per aquest tema.

Gràfic 49.

Conflicte amb membres de la llar tret de la parella pel repartiment del treball domèstic i familiar, en el grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En les dificultats de conciliació del treball i les responsabilitats domèstiques i familiars (39%) hi té un pes molt important el fet de tenir cura de persones grans o malaltes. Un 9% ha deixat la feina per tenir cura d'un familiar, un 8% ha ajornat la seva entrada en el món laboral, i un 5% ha reduït la jornada. Hi ha més casos de dificultats de conciliació de l'horari escolar amb les responsabilitats domèstiques (26%) que no pas amb l'horari laboral (23%), atès que en aquest grup no és habitual la presència a

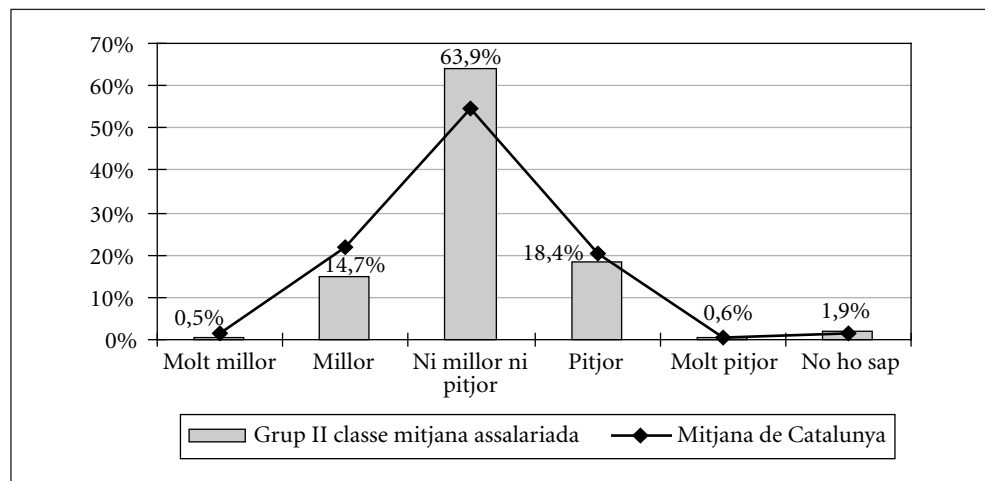
la llar de fills petits i en canvi sí que ho és tenir cura de gent gran. Això no vol pas dir, però, que no hagin hagut de fer canvis en la seva vida laboral per atendre els fills (un 18% ha reduït la jornada laboral). En altres casos s'ho combinen els dos membres de la parella, i els pares responsables del dia a dia dels fills són un 14%. També és important, a l'hora d'ocupar-se dels fills mentre els pares treballen, la presència de la família extensa, majoritàriament avis o persones contractades.

Què pensen? Valors i imaginari social

És l'únic grup de la classe mitjana que no valora positivament la seva evolució econòmica passada i futura (Gràfics 50 i 51). La resposta per a l'any vinent és majoritàriament (42%) igual (Gràfic 51). I la majoria de les seves preocupacions van en aquest sentit. El que més els agradaria és millorar l'economia (35%) i millorar la feina (18%).

Gràfic 50.

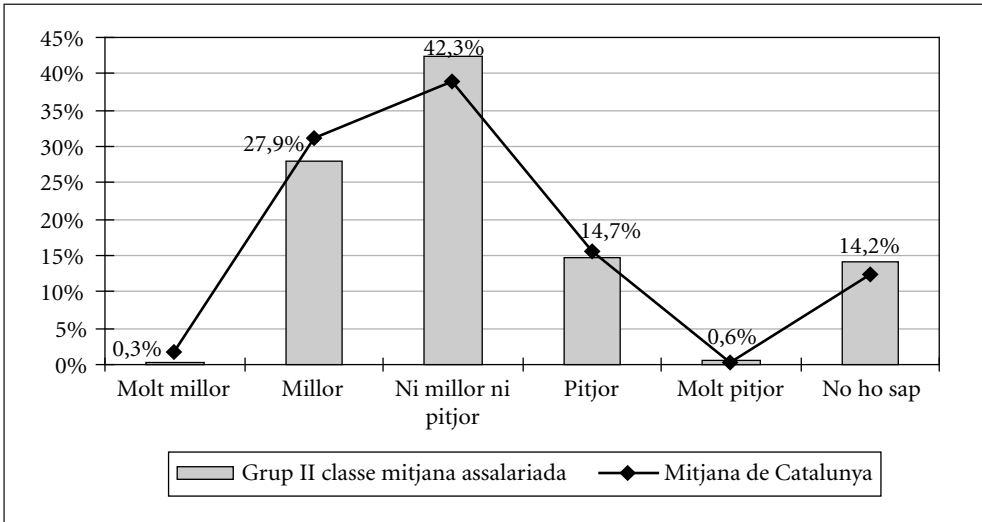
Posició econòmica actual de la llar respecte de l'any anterior, en el grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 51.

Percepció sobre la posició econòmica que es tindrà l'any següent respecte de l'actual, en el grup II de la classe mitjana assalariada

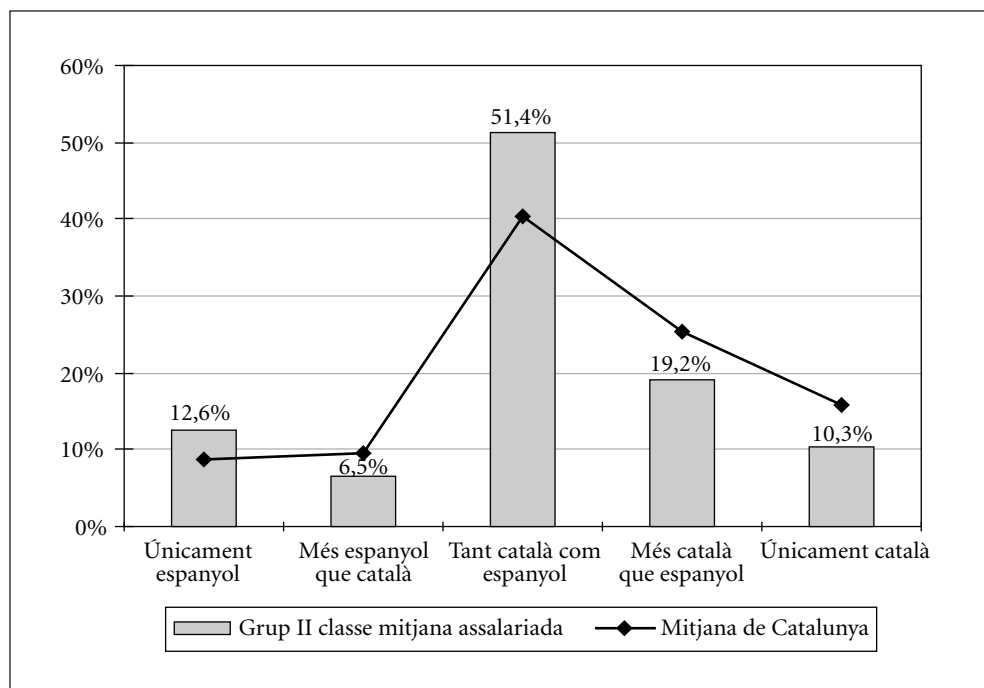
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat aquesta visió pessimista de la seva situació, el 25% pensa que les desigualtats es mantenen i l'11% que disminueixen. Responsabilitzen cadascú del seu èxit en la vida: pensen que l'èxit depèn de l'actitud i el comportament (46%) i de les aptituds físiques i l'aprenentatge (34%); només el 19% considera que no depèn d'un mateix. Tanmateix consideren que els ciutadans són els veritables responsables del seu propi benestar i tenen l'obligació de valdre's per ells mateixos per solucionar els seus problemes. Encara que la resposta majoritària, com en tots els grups socials, és que el govern és el responsable del benestar del conjunt dels ciutadans.

Si més no aquest tipus de plantejament és curiós atès que el seu posicionament polític és d'esquerra (39%) i de centre esquerra (32%) majoritàriament. En el tema del nacionalisme, la meitat del grup es considera tant català com espanyol, i destaca un 13% que només es considera espanyol (Gràfic 52).

Gràfic 52.

Posició en l'escala català/espanyol del grup II de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per acabar la seva descripció, una nota positiva: són més optimistes amb el futur dels seus fills que no pas amb el seu: el 53% diu que ho tindran millor que ells i el 45% que tindran una classe social més alta que la dels pares.

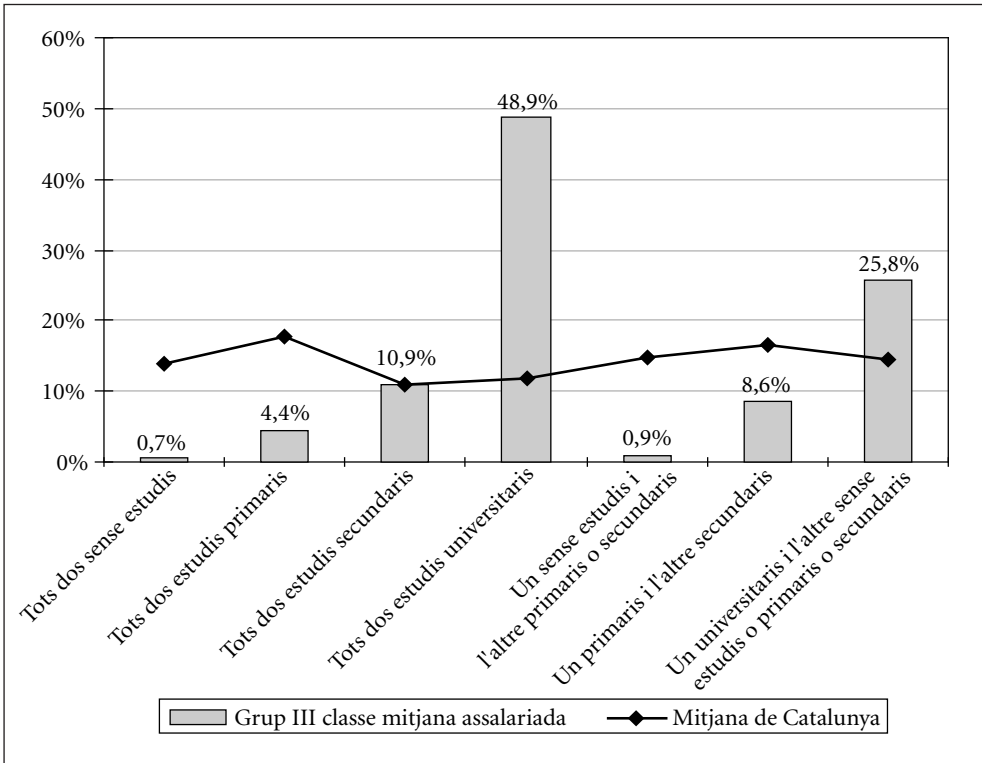
EL GRUP III DE LA CLASSE MITJANA ASSALARIADA (12,95%)

És la classe dels tècnics alts (31%) i dels directors gerents (7%), però també en formen part tècnics mitjans (38%). En el 62% de les llars del grup tots dos membres de la parella són treballadors no manuals.

Els caracteritza un nivell d'estudis alt: en el 75% de casos almenys un dels membres de la parella té estudis universitaris (Gràfic 53).

Gràfic 53.

Nivell màxim d'estudis del nucli de les llars del grup III de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És el grup més català en origen i en llengua. El 68% són nascuts a Catalunya i en el 70% de les llars ho són tots dos membres de la parella. Han fet el nombre més petit (8%) d'entrevistes en castellà. Parlen sempre o majoritàriament en català a la feina; amb els veïns parlen una mica més en castellà i a les botigues parlen majoritàriament

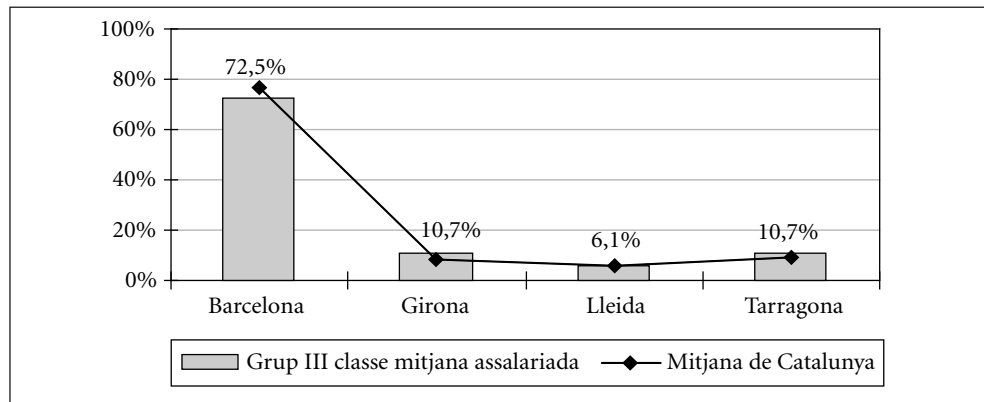
en català. Una part important del grup (28%) també usa habitualment altres llengües que no són ni el català ni el castellà.

Tenen fills de totes les edats, les llars amb fills més grans de 16 anys són les majoritàries (43%) i les llars amb fills menors de 6 anys són un 18%. En el 30% de les llars només hi ha un fill. Com en la resta de grups acostumen a tenir familiars vivint a prop, però una de cada quatre llars no en té cap (és la xifra més alta de tots els grups socials).

Viuen, comparativament, més fora de la província de Barcelona que altres grups (Gràfic 54): a Girona (11%), a Lleida (6%) i a Tarragona (11%), però també hi ha un 25% del grup a la ciutat de Barcelona.

Gràfic 54.

Composició del grup III de la classe mitjana assalariada, per província de residència

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com viuen?

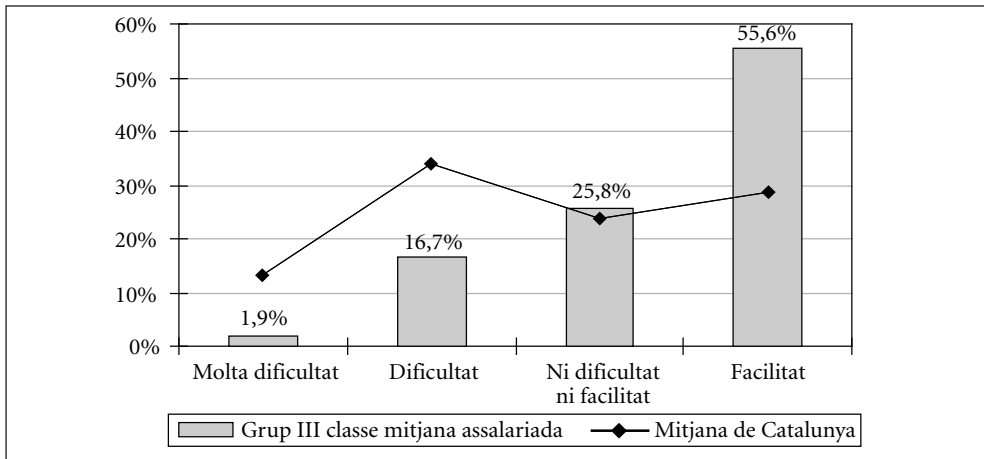
Aquest és el grup social que té una situació econòmica millor. La mitjana d'ingressos anuals bruts de les llars és de 41.336 €. És també el grup amb més capital educatiu i

amb plena disposició de les noves tecnologies del coneixement —el 83% de les llars té ordinador i connexió a internet—, i el que gaudeix de millors condicions de treball.

Més de la meitat de les llars arriben a fi de mes amb facilitat (56%) (Gràfic 55) i no tenen especials problemes en despeses com l’habitatge, els medicaments o l’escolarització dels fills, malgrat que el nivell de despesa és força gran. En aquestes llars no hi ha privació en béns de consum (91%) i pensen que per arribar a fi de mes cal una mitjana de 2.393 €, la més alta de tots els grups socials.

Gràfic 55.

Dificultat amb què s’arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en el grup III de la classe mitjana assalariada

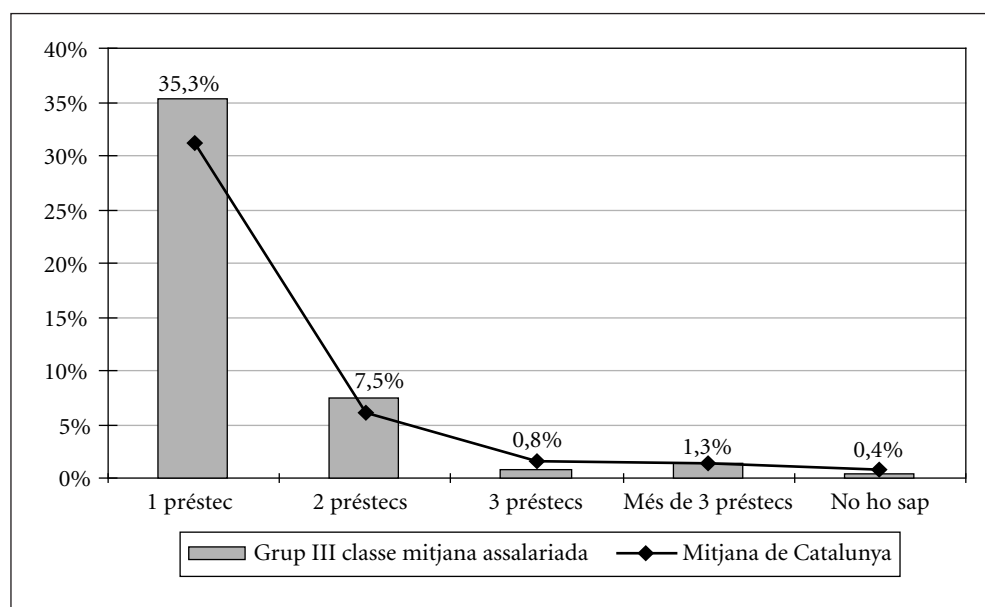
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Més de la meitat de les llars tenen una persona contractada per realitzar les tasques domèstiques (53%), una mitjana de 7 hores a la setmana. Paguen per l’habitatge mensualment 267 € i per l’escolarització mensual de cada fill 134 €, el cost més alt de tots els grups, malgrat que els fills van majoritàriament a l’escola pública (57%); i no és una característica del grup haver descartat un centre educatiu que els agradés perquè no el podien pagar.

Sí que tenen préstecs personals, el 35% de les llars un i el 7,5% dos (Gràfic 56); i el 45% de les llars està pagant hipoteca. La capacitat d'endeutament és la més alta: la suma de la quantitat mitjana de tots els préstecs de la llar és de 12.750 €.

Gràfic 56.

Nombre de préstecs del conjunt de la llar, en el grup III de la classe mitjana assalariada

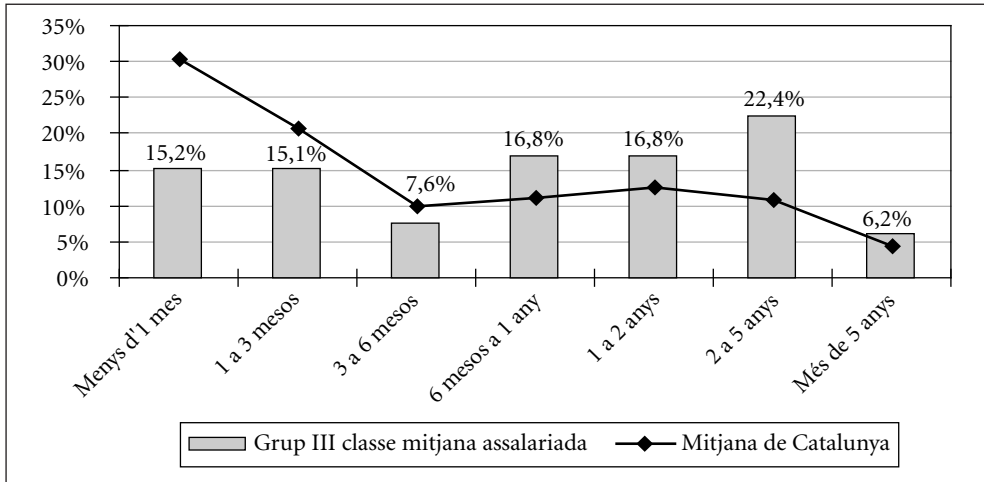

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tenen un bon patrimoni tant en estalvis com en propietats, però no arriben als nivells dels empresaris i autònoms. Gairebé la meitat té un garatge o plaça de pàrquing, el 23% una segona residència, el 18% una propietat immobiliària, el 13% un terreny agrari o forestal i el 7% un local comercial. El 73% de les llars tenen estalvis i el 64% ha pogut estalviar en el decurs d'aquest any i si les llars d'aquest grup es quedessin sense ingressos afirmen que podrien subsistir uns 15 mesos, una de les xifres més altes de tots els grups socials. A més, el 14% dels entrevistats ha deixat diners a familiars i el 3% a amics.

Gràfic 57.

Temps que es poden mantenir les despeses de la llar sense ingressos, en el grup III de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Posen una de les notes més altes a la satisfacció amb la feina (7,48). La meitat del grup (51%) treballa en una empresa pública o participada de diner públic. El 42% són quadres intermitjos a l'empresa i el 8% directors o gerents. Hi ha molts funcionaris (32%)³⁴ i les condicions de treball són bones. A tall d'exemple, al 66% del grup li han pujat el sou. No tot és positiu, la meitat del grup es veu obligat a fer hores extres i el 79% que en fa no les cobra. Tenen una jornada laboral llarga, unes 37 hores setmanals i en fan de mitjana una mica més de 4 d'extres. El 9% té una altra feina a més de la feina principal. De fet, d'un dels aspectes de què estan menys satisfets en la seva vida és del temps que tenen per al lleure, només el qualifiquen amb un 5,9.

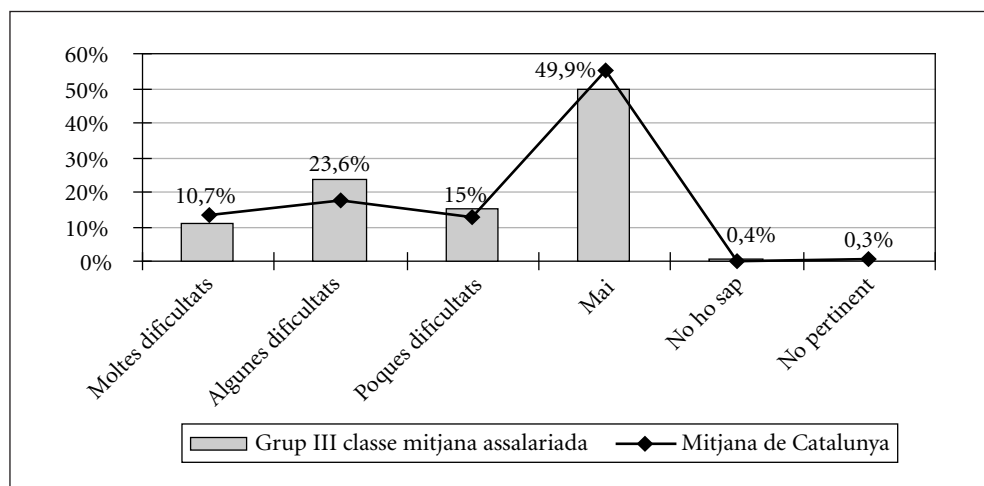
La meitat dels entrevistats tenen problemes per compaginar la seva vida laboral amb les responsabilitats domèstiques: l'11% moltes dificultats i el 39% algunes o poques

34. El 64% de tots els funcionaris de Catalunya pertanyen a aquest grup.

dificultats (Grafic 58). Però no és un grup que es caracteritzi per haver deixat la seva feina o reduït la jornada laboral.

Gràfic 58.

Dificultats que suposa compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral per al grup III de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El repartiment del treball domèstic i familiar no és un tema que origini gaires conflictes a la llar, tot i que n'hi ha, ni en nombre de llars ni en intensitat: amb la parella hi ha conflictes de tant en tant en el 24% de les llars i amb la resta de membres en el 30% de llars. És el grup amb menys llars on només la dona realitza el treball domèstic (6%). Tanmateix no han deixat d'ocupar-se'n, i no és estrany que el 20% de les dones digui que és una càrrega gran o molt gran, mentre que només ho diu el 8% dels homes. En la majoria de llars la feina l'organitza la dona (74%) i la fa la dona amb l'ajut de l'home (32%), o bé amb l'ajut de l'home i dels altres membres de la llar (22%). Només en el 13% de les llars el treball domèstic és compartit. Si que hi ha una presència important del pare en la cura dels fills, si més no en els aspectes relacionats amb l'escola: el 37%

dels pares ajuda els fills a fer els deures, el 55% va a reunions d'escola i el 19% s'ocupa del dia a dia dels fills.

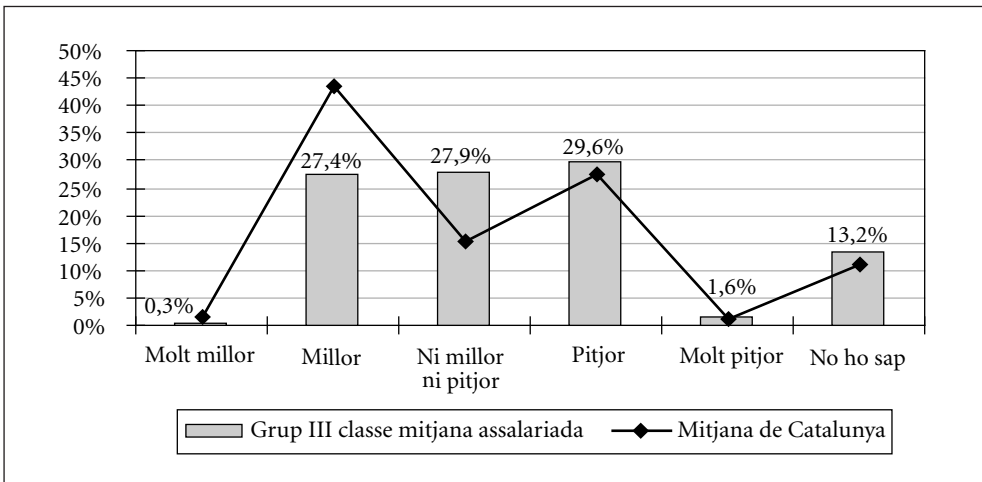
Què pensen? Valors i Imaginari social

Ha quedat clar que tenen una bona posició econòmica, i no tenen motius per pensar que pugui trontollar. Respecte de l'any passat el 24% diu que la seva posició econòmica ha millorat, i en general consideren que la situació es mantindrà igual l'any vinent (54%). En canvi hi ha una nota de pessimisme en la consideració del futur dels fills: el 30% considera que ho tindran pitjor (Gràfic 59).

El 25% diu que no hi ha res que vulgui i no tingui, el 16% voldria millorar la xarxa familiar i social, i el 9% voldria millorar la feina. El que més els preocupa és el món i la societat (35%), tot i que a un 8% no li preocupa res.

Gràfic 59.

Percepció dels pares sobre com ho tindran els seus fills en aquesta vida respecte d'ells, en el grup III de la classe mitjana assalariada

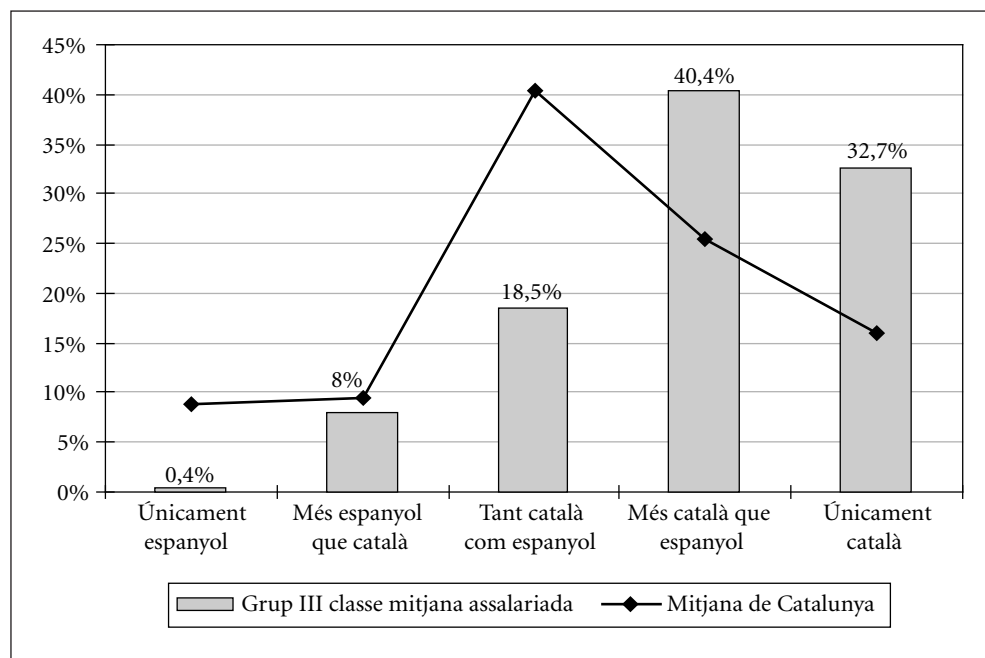
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És el grup que és més unànime en la seva opinió sobre les desigualtats, el 81% considera que augmenten; però malgrat això majoritàriament consideren que l'èxit depèn d'un mateix, de l'actitud i el comportament propis de cadascú (59%). També contesten més generalment que altres grups que el govern és el responsable del benestar de tots els seus ciutadans i que si es vol tenir més i millors serveis públics i prestacions socials (sanitat, educació, pensions...) cal que augmentin els impostos.

Són majoritàriament d'esquerres: el 45% d'esquerra i el 35% de centre esquerra, i són també els que mostren una consciència nacional més clarament catalana: el 40% es considera més català que espanyol i el 33% només català (Gràfic 60).

Gràfic 60.

Posició en l'escala català/espanyol del grup III de la classe mitjana assalariada

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La classe mitjana propietària (9,18%)

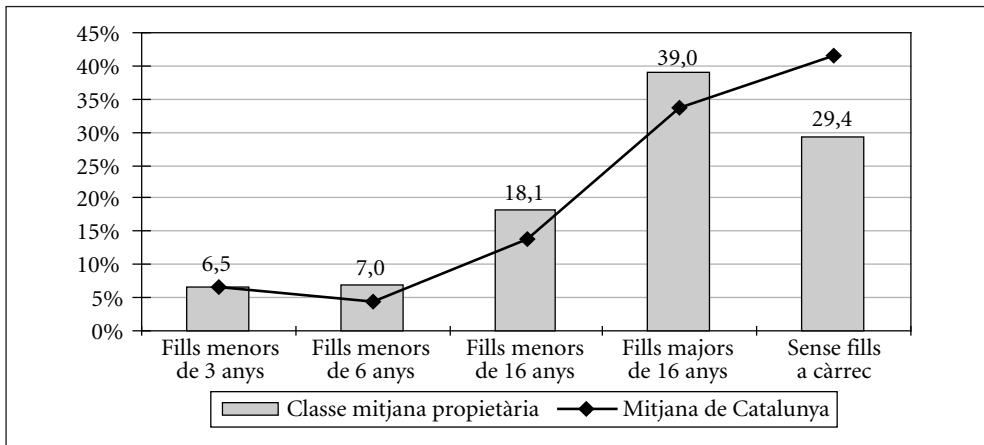
Els empresaris i autònoms conformen aquest grup. El primer element a considerar és el posicionament diferenciat respecte a les altres dues classes, malgrat que la distància que s'estableix amb la classe mitjana assalariada és menor que la que es produeix amb la treballadora. La relació diferent que tenen amb els mitjans de producció —són propietaris i treballen per compte propi— els cohesiona com a grup davant de les altres dues classes socials.

El segon element a considerar és la diversitat de situacions dins del grup. En aquesta classe hi coexisteixen condicions de vida diferents, que no hem pogut reflectir en grups separats per qüestions de volum de mostra; recordem que el conjunt de la classe no arriba al 10% de la població.

Aquest és el grup dels que treballen per compte propi. El 85% dels empresaris i autònoms amb assalariats formen part d'aquest grup i, una mica més de la meitat dels

Gràfic 61.

Tipologia de les llars amb fills de la classe mitjana propietària

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

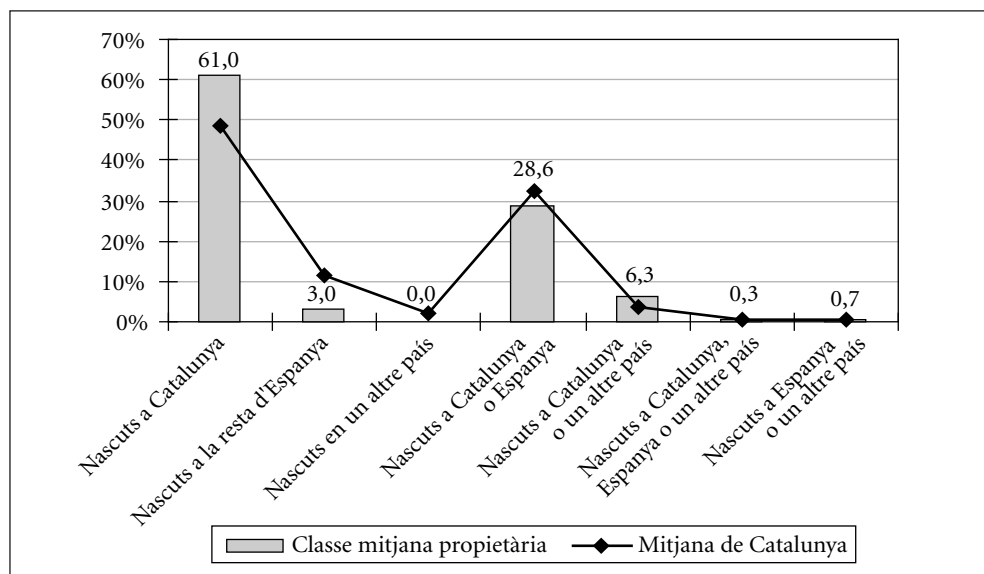
empresaris i autònoms sense assalariats. El 45% són llars d'empresaris amb assalariats, el 24% de classe mitjana propietària i treballadors no manuals, i el 18% de classe mitjana propietària i treballadors manuals.

Aproximadament la meitat de les llars són llars amb fills: la majoria (39%) amb fills més grans de 16 anys i un 13,5% amb fills menors de 6 anys (6,5% menors de 3 anys i 7% menors de 6 anys) (Gràfic 61). Hi ha un 10% de llars monoparentals i un 8% de llars extenses.

El nivell d'estudis és força divers: en el 22% de les llars tots dos membres de la parella tenen estudis primaris, en el 17% un els té primaris i l'altre secundaris i en el 14% tots dos universitaris. De fet, en el 23% de les llars si més no un dels dos membres de la parella té estudis universitaris.

Gràfic 62.

Composició de les llars de la classe mitjana propietària, per origen geogràfic

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És característic del grup viure a Girona (10%) i a Lleida (11%) —especialment en pobles de menys de 10.000 habitants—, però també a la ciutat de Barcelona.

És un grup amb un origen majoritàriament català: pel que fa als individus, el 61% és nascut a Catalunya (Gràfic 62); i, pel que fa al nucli de les llars, en el 59% dels casos són nascuts a Catalunya tots dos membres de la parella. Però és un grup on també tenen cabuda altres orígens geogràfics, tant de la resta de l'Estat com de fora: hi ha un 9% de parelles nascudes fora d'Espanya i un 6% de parelles mixtes nascudes l'un a Catalunya i l'altre en un altre país. El 53% diu que la seva llengua és el català i el 12% és bilingüe català/castellà. De fet acostumen a usar més el català (43%), però l'ús del català perd terreny a la feina en favor del bilingüisme.

Com viuen?

El que els defineix i singularitza més és que la vida personal i la feina formen un continu indestriable. De manera que la influència de la feina en la vida familiar li confereix uns trets diferents dels de la resta de grups. Per posar un exemple, quan demanem quina ha estat la despesa més gran de la llar, apareixen despeses de l'empresa i no pas despeses personals, com en els altres grups. La seva feina té un caràcter diferent a la feina assalariada perquè no només és feina, és el negoci i és la seva vida, més encara quan qui omple de contingut aquesta classe són treballadors per compte propi sense assalariats i empresaris amb pocs treballadors (41%), i no pas els grans empresaris de la societat catalana.³⁵ El 61% són propietaris únics del negoci i el 35% en són copropietaris. Només en el 19% dels casos l'empresa és heretada i en el 16% dels casos treballen en el seu domicili particular. Un 17% fan en realitat de treballadors per a una altra empresa.

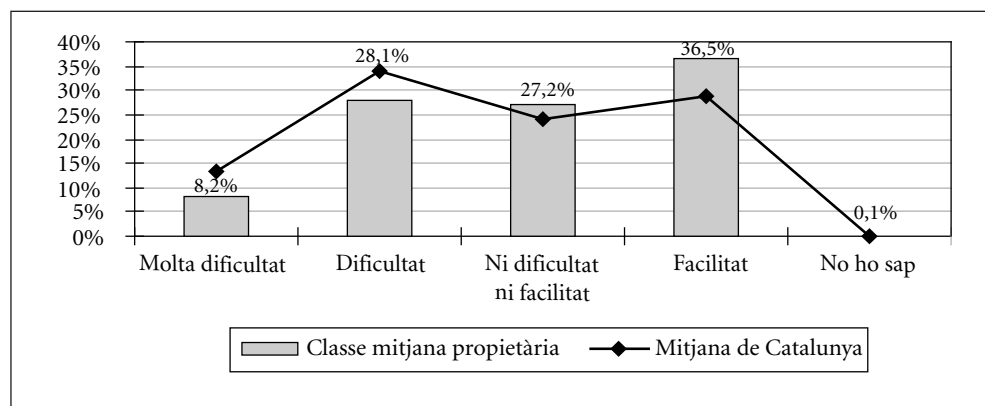
Un segon aspecte a considerar és que és un grup internament dividit per la situació econòmica. D'una banda són el segon grup en la mitjana d'ingressos anuals de la llar, 31.555 €, i els primers en nombre de propietats: el 20% té un local comercial, el 8% un

35. Hem de tenir molt present que qualsevol estudi d'estructura social amb una base mostral com la nostra té limitacions a l'hora de donar informació sobre els grups extrems de l'estructura social, atès que queden subrepresentats i sense significació estadística.

local industrial, el 33% un garatge o plaça de pàrquing, el 19% una propietat immobiliària i el 21% un terreny agrari o forestal. Una mica més de la meitat té estalvis i el 41% va poder estalviar l'any 2001-2002, i si es quedessin sense ingressos pensen que podrien subsistir de mitjana 10 mesos. El 37% de les llars no té cap problema per arribar a fi de mes, malgrat que el seu nivell de despesa és alt: el 32% de les llars té una persona que fa el treball domèstic, és l'únic grup social en el qual és significatiu que aquesta persona tingui contracte; gasten 115 € de mitjana per l'escolarització de cada fill —el 45% de les llars del grup porta els fills a l'escola privada, sigui concertada o no—; la despesa en habitatge també és alta: 231 €. La suma de la quantitat dels préstecs de la llar és la més alta de tots els grups (14.614 €): té hipoteca un 37%, un préstec personal el 41% i dos el 9% del grup; i no es priven de cap bé de consum en el 72% de les llars. A més han deixat diners a familiars (14%) i a amics (3%) al llarg del darrer any.

Gràfic 63.

Dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, en la classe mitjana propietària

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

De l'altra banda, hi ha un 7% de llars considerades pobres i un 11% de les llars es priva d'algun bé de consum i el 10% de dos. Un 3,6% de les llars s'han retardat en el pagament del lloguer i un 2% en la hipoteca. També hi ha un 19% de llars en què les

despeses de l'habitatge suposen molt d'esforç econòmic i un 9% que han rebut ajut familiar per al pagament del lloguer. De fet el 36% de les llars del grup declaren que arriben amb dificultat o molta dificultat a fi de mes.

Són majoritàriament propietaris de l'habitatge on viuen, però en menor proporció que la classe mitjana assalariada: el 83% tenen l'habitatge en propietat, el 12% estan de lloguer i el 4% estan en habitatges cedits. Al 37% del grup no els agrada el seu habitatge i no canvien de casa bàsicament perquè no ho poden pagar (78%), però també perquè tenen la feina a prop (7%) o la família a prop (5%). Respecte del barri, malgrat que estan en general contents amb el lloc on viuen, tenen un percentatge d'insatisfacció (19%) molt proper a la mitjana (21%).

L'organització familiar és més tradicional que en la classe mitjana assalariada. Majoritàriament fan la feina de la llar les dones. S'ocupa de la llar només la dona en el 17% dels casos, la dona amb ajut de l'home en el 22% i la dona amb l'ajut de l'home i els altres membres de la llar en el 14%. És el grup social que més problemes té per combinar l'horari laboral i l'horari escolar dels fills, tot i que el 25% ha reduït la seva jornada per poder-ne tenir cura i que tenen ajuda d'altres familiars i de personal contractat. En general tenen força problemes (37%) per compaginar les responsabilitats domèstiques i la vida laboral. Cal dir que són els que tenen una jornada laboral més llarga: 40,6 hores setmanals, més 3,5 hores extres de mitjana a la setmana. De fet estan molt contents amb la seva feina i li posen una bona nota (7,68), però ho estan menys amb el temps de lleure de què disposen (5,4).

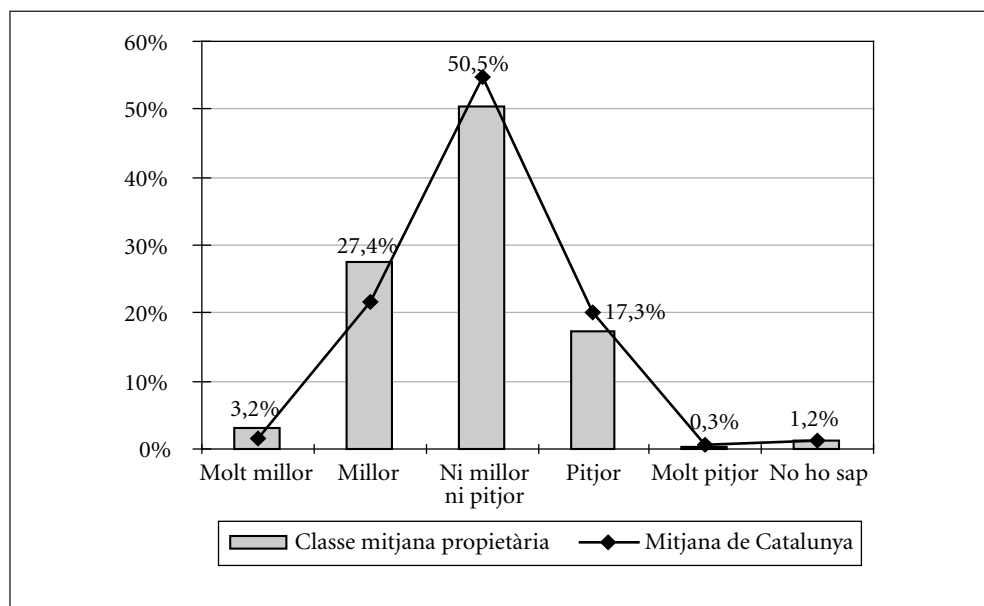
Què pensen? Valors i imaginari social

És un grup que malgrat estar només mitjanament satisfet amb la seva situació econòmica —li posen una nota de 6,5—, són positius amb la seva trajectòria: el 27% considera que els ha anat millor aquest any que l'any passat (Gràfic 64) i encara són més optimistes per al futur, gairebé la meitat del grup considera que els anirà millor (44%).

Són del parer que el que ajuda a tenir èxit en la vida és l'actitud i el comportament (53,5%) i mostren una tendència més gran que en altres grups (16%) a considerar

Gràfic 64.

Posició econòmica actual de les llars de classe mitjana propietària respecte de l'any anterior

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

que tots tenim les mateixes oportunitats.³⁶ I que els ciutadans són els veritablement responsables del seu propi benestar i tenen l'obligació de valdre's per si mateixos per a solucionar els seus problemes (24%).³⁷

El que més els agradaria seria millorar l'habitatge (28,5%), l'economia (28%) i la xarxa familiar i social (12,55%), però també hi ha un 20% que diu que no hi ha res

36. Només és significativa aquesta resposta per al grup de classe mitjana propietària i per al grup I de la classe treballadora que encara té un percentatge més alt: el 18% considera que tots tenim les mateixes oportunitats.

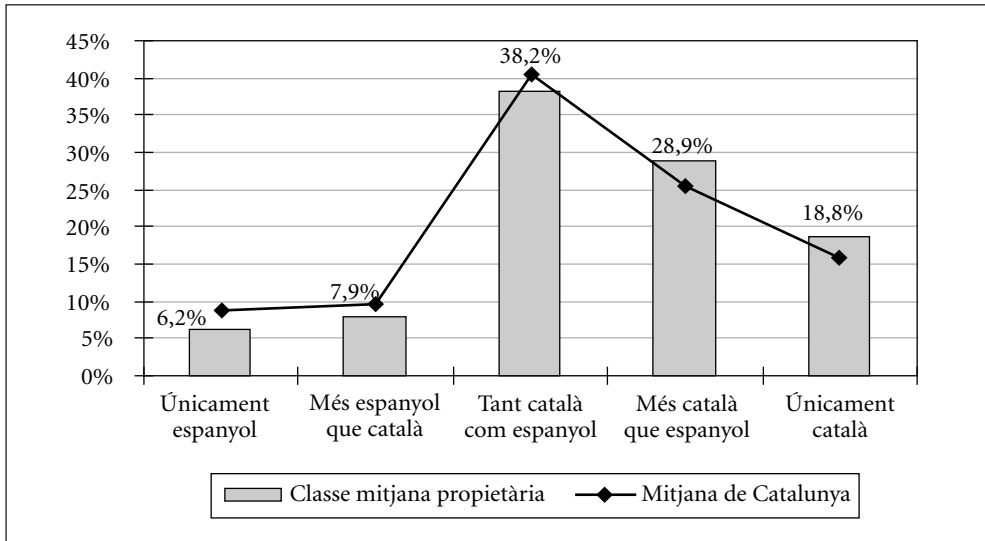
37. És el grup amb el percentatge més alt en aquesta resposta.

que vulgui i no tingui. I a una bona part del grup (31%) el que més li preocupa és el món i la societat.

No és l'opció ideològica més nombrosa, però sí que els caracteritza ser de centre (30%) i de centre dreta (14%). Respecte de l'opció nacionalista el 29% se sent més català que espanyol i el 19% només català, però el posicionament majoritari (38%) és que se sent tan català com espanyol (Gràfic 65).

Gràfic 65.

Posició en l'escala català/espanyol de la classe mitjana propietària

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

ESTRUCTURA I TRAJECTÒRIA: L'EVOLUCIÓ DE L'ESTRUCTURA SOCIAL

Fins aquí la pervivència de les classes socials —mitjana propietària, mitjana assalariada i treballadora— ens ha permès mostrar la continuïtat de l'estructura de classes. Alhora, la

descripció de la formació de les classes i de les seves condicions de vida ens proporciona les claus dels canvis ocasionats amb l'evolució social i ens permet albirar l'aparició de fenòmens nous, dels quals caldrà observar-ne l'evolució en recerques futures.

Són diversos els canvis en l'estructura, tant pel que fa a la definició dels grups socials com pel que fa a les característiques de cada grup i a les diferències amb la resta.

En primer lloc cal esmentar les diferències observades entre el model teòric de classe i l'adscripció final de classe dels individus segons la seva ocupació. Aquest és un tema central atès que s'observen canvis importants en alguns grups d'ocupacions que posen un interrogant a la consideració tradicional de les classes.

En segon lloc cal esmentar la relació que s'estableix entre les classes socials i la resta de variables de l'estructura social que s'han analitzat: el sexe, l'edat, l'origen geogràfic i el lloc de residència. En els nostres resultats es posa en evidència com és la interrelació entre totes les variables la que ens permet una anàlisi més acurada del perquè es produeixen i quins efectes tenen les desigualtats socials.

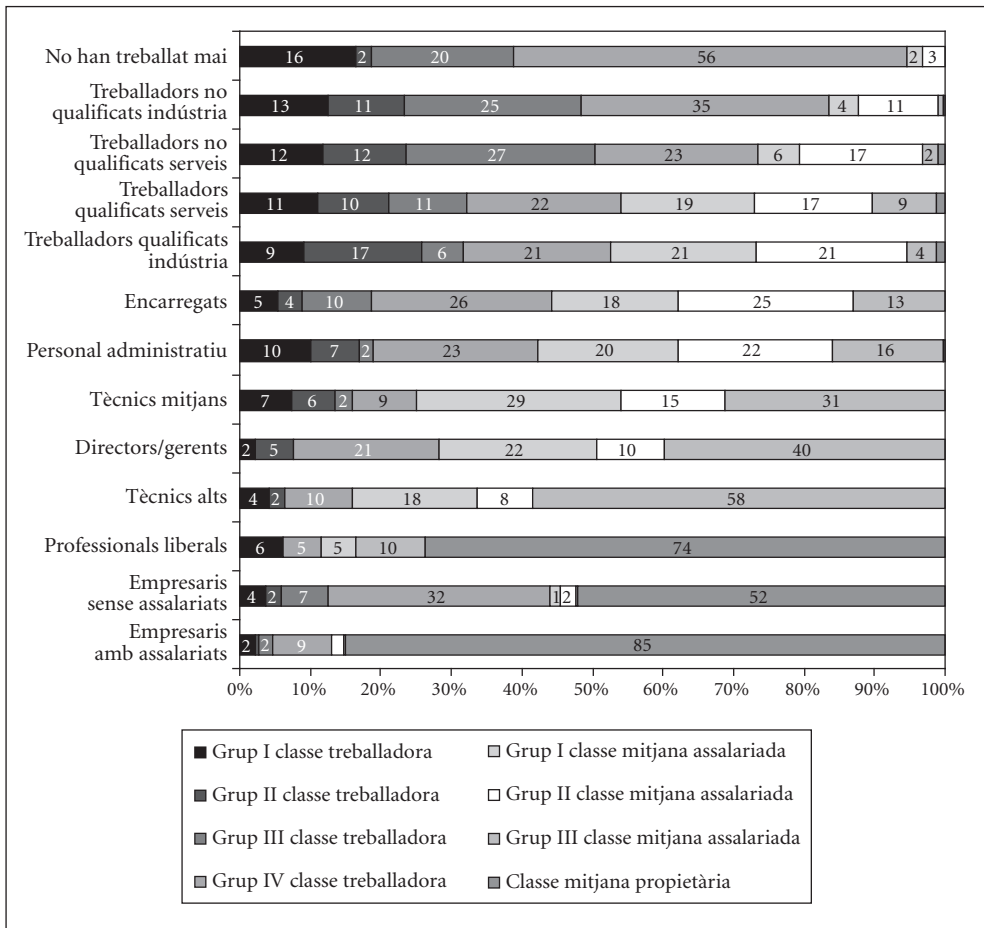
En tercer lloc, aporta molta riquesa als resultats rellegir la descripció de les classes a partir de les semblances i diferències que s'observen entre elles, des de la perspectiva d'aquells comportaments de classe social del passat que han deixat de ser-ho i els nous comportaments que han aparegut. La descripció de les classes i especialment dels grups que les formen posa de manifest que els estils de vida cada vegada s'assemblen més, tot i les diferències per sexe i edat que es donen en cada classe social. Però això no vol pas dir que les desigualtats entre classes hagin deixat de ser importants; al contrari, caldrà que comprovem amb les noves dades del PaD si aquestes desigualtats no només es mantenen sinó que tendeixen a créixer. La desigualtat de benestar social, especialment pel que fa al nivell de riquesa, però també respecte a altres béns socials, continua sent una característica fonamental que separa les condicions de vida de les dues classes mitjanes de les de la classe treballadora.

La situació de treball mercantil i la posició de classe

El primer element que cal considerar és l'evolució que estan experimentant diferents tipus d'ocupacions i categories professionals i els efectes que això té en la seva posició

Gràfic 66.

Relació entre categoria socioprofessional i classes socials

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tradicional de classe. Les transformacions en el mercat, en les situacions i en les condicions de treball estan provocant aquests canvis.

Els tècnics alts mantenen com a grup ocupacional la situació més privilegiada; se situen, clarament, en una posició de classe mitjana, especialment a la capa més alta, i en molts pocs casos pateixen un procés de desclassament amb la jubilació.

El grup dels directors i gerents es comporta de manera més heterogènia. És una categoria ocupacional menys formalitzada que l'anterior (pel que fa a titulació), especialment a la petita i mitjana empresa, i això provoca que la situació no sigui la mateixa per a tots els que comparteixen aquesta categoria. És evident que n'hi ha una part que gaudeix d'una posició privilegiada de mercat, però alhora veiem en el Gràfic 66 com sota aquesta etiqueta s'hi barregen realitats molt diferents.

Dels tècnics mitjans i administratius també són remarcables les diferències internes. És una categoria ocupacional que amaga situacions força diverses i per això els trobem repartits entre gairebé tots els grups de classe social. Però segueixen mantenint com a grup un estatus de classe mitjana; tot i que es comencen a observar els efectes d'una certa proletarització de les seves condicions: el 17% dels administratius se situen dins la classe treballadora activa (grup II de la classe treballadora), així com un 13% dels tècnics mitjans; mentre que el 25% dels administratius i l'11 % dels tècnics mitjans se situen en els dos grups de classe treballadora inactiva (grups III i IV de la classe treballadora) (Gràfic 66). Si més no així ho mostren les seves condicions de vida en la nostra anàlisi.

Alhora, de manera indirecta, l'estatus de la seva categoria ocupacional també ha afectat la situació de mercat d'una part important dels treballadors manuals qualificats. Sembla com si s'estiguessin diluint les diferències entre els treballadors no manuals (tècnics) i els manuals (treballadors de la indústria i dels serveis) qualificats, en la mateixa mesura que el contingut i els processos de realització del treball de tots dos grups han anat convergint. Aquest procés d'homogeneïtzació només es produeix entre les capes més baixes del que tradicionalment s'ha considerat classe mitjana i les més altes del que tradicionalment s'ha considerat classe treballadora. No abraça tot

el grup dels treballadors tècnics mitjans i els administratius i, a més, contrasta amb l'enfortiment de la bona posició de classe de la seva capa més alta: els tècnics alts i els directors i gerents que apareixen sense cap mena de dubte com un dels sectors més privilegiats de mercat, fins i tot encara que siguin joves. Caldrà observar si aquest procés és només conjuntural o si es reafirma la tendència entre les noves generacions i passa a esdevenir-ne una característica estructural.

Els treballadors de la indústria i dels serveis qualificats, encara que majoritàriament se situen en la classe treballadora, tenen una part molt important del grup en una posició de classe mitjana: el 42% dels treballadors qualificats de la indústria i el 45% dels treballadors qualificats dels serveis (Gràfic 66). Principalment és un fenomen que comprèn aquells treballadors que es troben en la seva etapa central de vida productiva i que gaudeixen de molt bones condicions de treball i de privilegis adquirits, que no comparteixen els treballadors de generacions més joves, ni els mateixos treballadors manuals, ni les capes més baixes del treball no manual. Per tant això ens fa pensar que aquesta no passarà pas a ser una característica permanent de l'estructura social, sinó que més aviat respon a la situació històrica viscuda. En canvi, no està tan clara quin serà l'evolució futura entre els treballadors dels serveis, ateses les característiques del sector, les diferències en les condicions de treball i la categorització diferent de les ocupacions respecte de la que històricament s'ha donat en el sector industrial. El que sembla que sí que passarà a ser una característica estructural del mercat és l'augment de les diferències entre el treball qualificat i el no qualificat. Aquest és un tret que marca profundament la nostra estructura social: els treballadors no qualificats se situen tots a la classe treballadora.

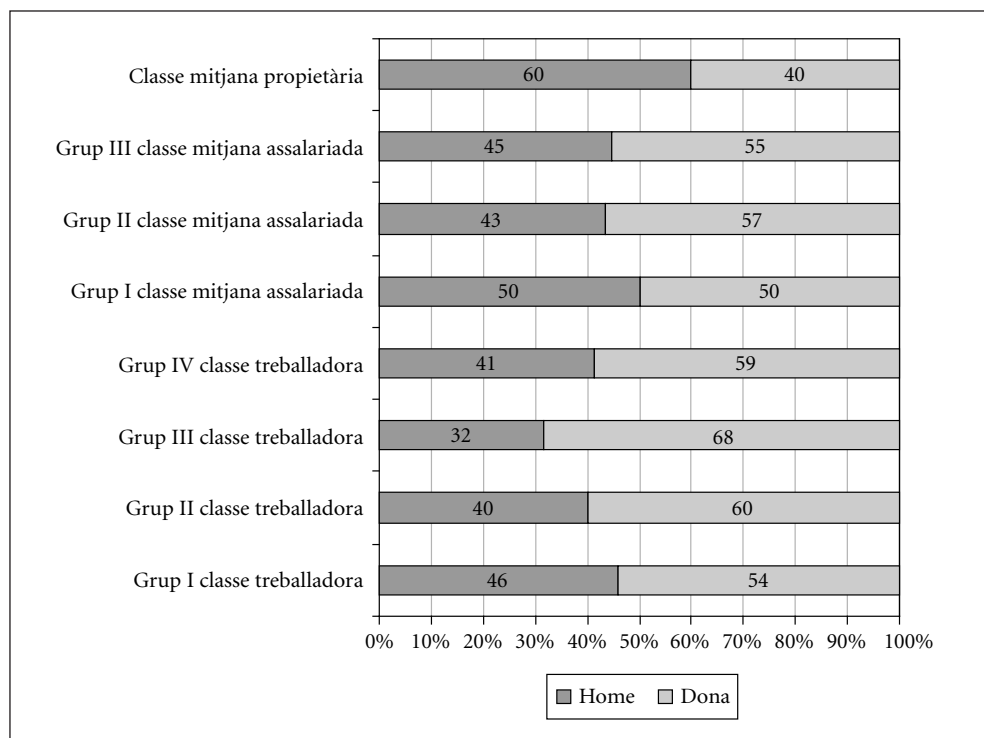
La jubilació té un efecte negatiu en la majoria de categories ocupacionals, però també passa factura a tots aquells que treballen per compte propi. De fet entre els empresaris i autònoms amb i sense assalariats aquest efecte ha tingut una importància especial. Entre els que han deixat l'activitat productiva, especialment els que no tenien assalariats, es produeix en molts casos una situació de desclassament que els porta a compartir condicions de vida amb la classe treballadora, malgrat el recolzament patrimonial que tenen. Aquest sí que és un fenomen nou, malgrat que ja es podia intuir en els resultats d'altres investigacions.

El sexe i la posició de classe

En els resultats del PaD es manifesten les diferències en les condicions de vida entre homes i dones, però no pas com a grups separats dins de l'estructura social, sinó en la convivència diària que ens mostren les variables de llar dins d'una mateixa classe o en cada un dels grups que formen les classes socials. Cap d'aquest subgrups de classe és un grup de gènere i només en el cas del grup III de la classe treballadora el percentatge de dones és molt més alt que el d'homes. En la resta de grups el nombre d'homes i de dones està equilibrat.

Gràfic 67.

Composició dels grups socials, per sexe

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

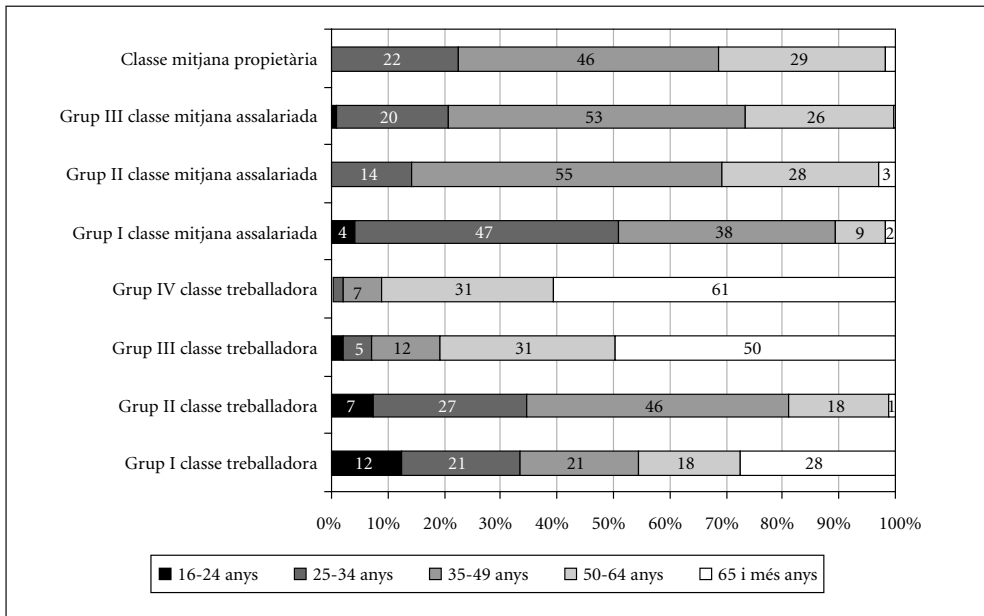
Segurament si la nostra mostra fos més gran, seria possible identificar més grups dins de cada classe i treballar més a fons l'heterogeneïtat de les classes. Això hauria fet emergir els grups de gènere, per què són diferents les condicions i el tipus de vida entre homes i dones, especialment pel que fa a la responsabilització i realització del treball domèstic i familiar. Però alhora homes i dones d'una mateixa classe comparteixen la majoria de les condicions socials de la seva existència.

La trajectòria vital i la posició de classe

En els resultats de la nostra anàlisi l'edat ha emergit com un factor important per a la determinació de les condicions de vida de la població. Això no s'ha de confondre

Gràfic 68.

Composició dels grups socials, per edat

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

amb tenir una estructura segmentada per grups d'edat, perquè no tots els joves tenen les mateixes condicions de vida, ni totes les persones madures ni tots els vells estan en la mateixa situació.

Ara bé, si observem l'edat no en termes físics, sinó socials, les condicions de vida dels grups estan fortament marcades per l'etapa que estan vivint en relació amb el mercat laboral. Ser jove o ser vell té unes implicacions clares en les condicions de vida perquè ni els uns ni els altres no estan en el mercat. Els primers perquè estan intentant posicionar-s'hi i els segons perquè ja no en formen part. Ser jubilat, no tenir relació amb el treball mercantil i dependre de l'Administració pública, encara que només sigui pel que fa a la font d'ingressos —pitjor si se'n depèn en més aspectes— significa un clar descens de les condicions de vida dels individus. Especialment dels de la classe treballadora, però també dels tècnics mitjans i administratius i d'una bona part dels que han treballat per compte propi. Els únics que s'escapen a aquest empobriment són el grup dels tècnics alts i directors gerents i una part dels empresaris amb assalariats.

L'origen geogràfic, el lloc on es viu i la posició social

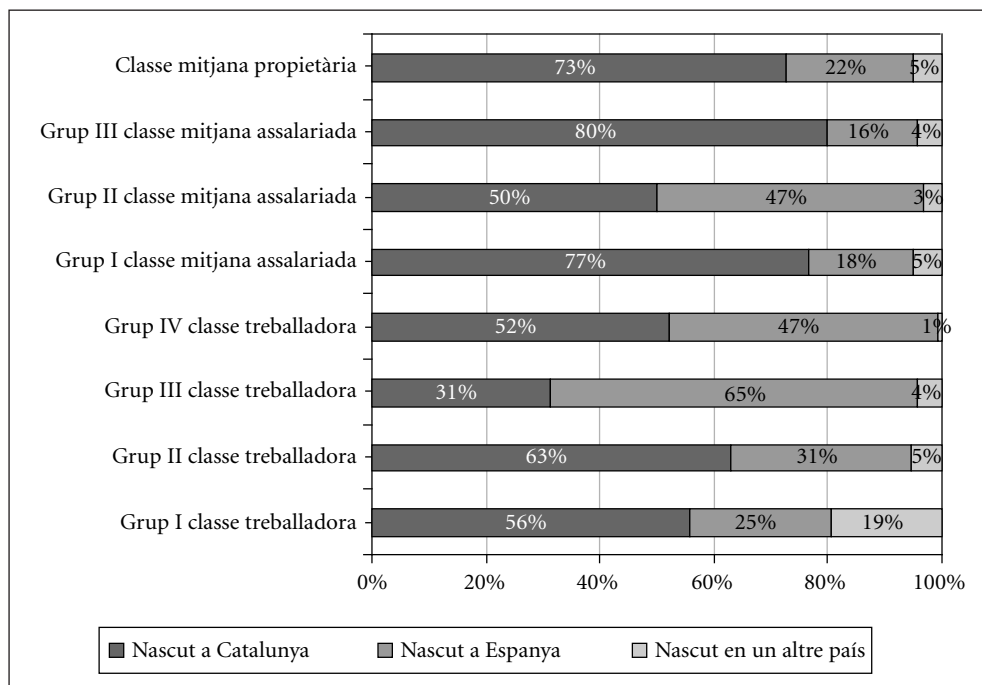
El mateix efecte observat a l'apartat anterior té relació amb el mercat laboral en el cas dels immigrants. Parlem ara dels immigrants de fora de l'Estat espanyol. No tots els immigrants són joves, però ho són més que la població d'acollida i són un col·lectiu que malda per inserir-se en el mercat laboral. Això fa que comparteixin en molts aspectes les mateixes condicions que el grup més jove de la classe treballadora, però amb altres problemes afegits perquè de fet el seu procés d'inserció a la societat abasta tots els àmbits socials.

No hi ha, a la nostra estructura, un grup social d'immigrants sinó que aquests formen part de diferents grups; tant els de la resta de l'Estat que immigraren el segle passat com els nous immigrants, majoritàriament de fora d'Espanya. Això no vol pas dir que no hi hagi diferències entre els grups pel que fa al lloc de naixement dels seus membres.

Els immigrants se situen bàsicament a la classe treballadora. Però dins d'ella ni formen un grup separat, ans comparteixen la seva realitat amb altres orígens geogràfics, ni tots

Gràfic 69.

Composició dels grups socials, per lloc de naixement

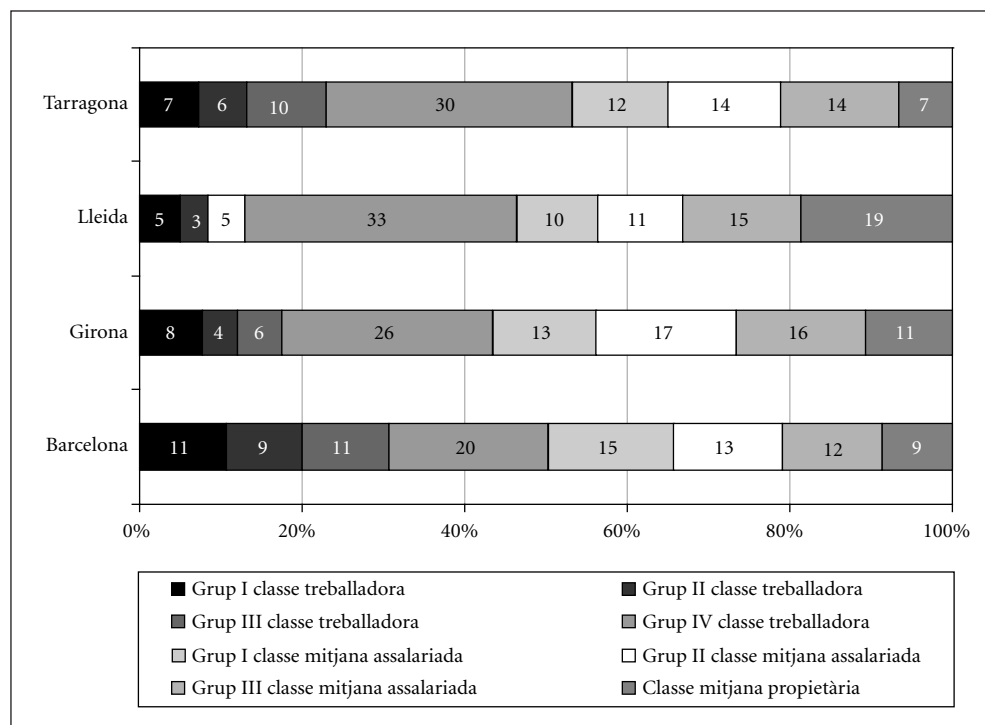
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

els immigrants estan al mateix grup. Posem a tall d'exemple la classe mitjana propietària. Aquesta classe en l'imaginari social sembla que hagi de ser la més "catalana" de totes, per origen, per tradició i per posicionament ideològic. Les dades ens mostren que aquesta és una imatge del passat, i que conviuen autòctons amb arribats d'altres llocs del món. Per tant la posició de classe està molt més determinada per la situació de treball que no pas per l'origen geogràfic.

Un altre element que ens recorda que el territori no és neutre, en aquest cas no per lloc de naixement sinó pel lloc de residència, és la diferent distribució dels grups socials a Catalunya.

Gràfic 70.

Composició dels grups socials, per província de residència

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El lloc on es viu ha influït en les oportunitats socials i alhora modifica, encara que sigui subtilment, les condicions de vida. No podem pas dir que l'estructura social i els grups que la formen siguin diferents segons el lloc de Catalunya de què parlem; tanmateix és cert que els grups socials no tenen el mateix pes a tot el territori i per tant la fesomia social del territori també canvia.

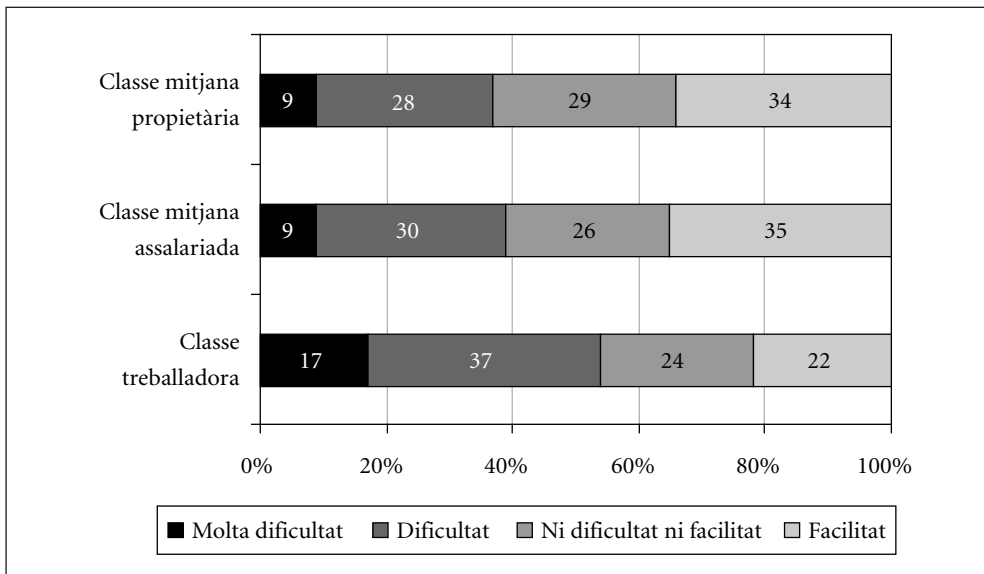
SEMBLANCES I DIFERÈNCIES ENTRE LES CLASSES SOCIALS

L'evolució social ha tingut diversos efectes en les desigualtats entre els grups. Aquestes desigualtats no són les mateixes que en etapes anteriors; molts comportaments de classe han deixat de ser-ho i n'han aparegut de nous. En alguns aspectes, el perfil dels grups socials s'ha allunyat dels estereotips clàssics; en altres no, per exemple en la situació econòmica.

El que no ha canviat és que entre la classe mitjana i la classe treballadora hi ha una diferència important pel que fa al nivell de benestar. La classe mitjana gaudeix d'una situació econòmica millor, sense que això vulgui dir que no hi hagi diferències dins de la mateixa classe mitjana.

Gràfic 71.

Dificultat amb què s'arriba a fi de mes amb els ingressos de la llar, per classe social

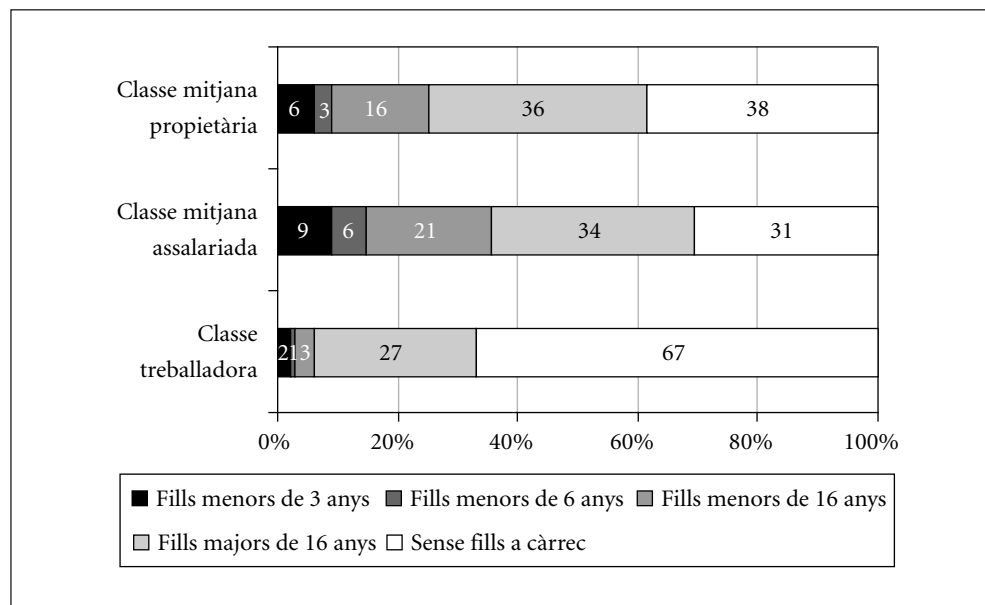

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Però tenir una situació econòmica millor no vol dir exactament tenir una qualitat de vida millor: hem vist que temes com la manca de salut i la manca de temps per al lleure són aspectes que incideixen negativament en el benestar. Tenir o no tenir temps de lleure està relacionat amb la posició en el mercat i amb l'etapa del cicle reproductiu per la qual s'està passant. En aquest segon aspecte tant els grups de classe mitjana com els de classe treballadora que tenen fills petits a casa són els que tenen més problemes amb el lleure.

Gràfic 72.

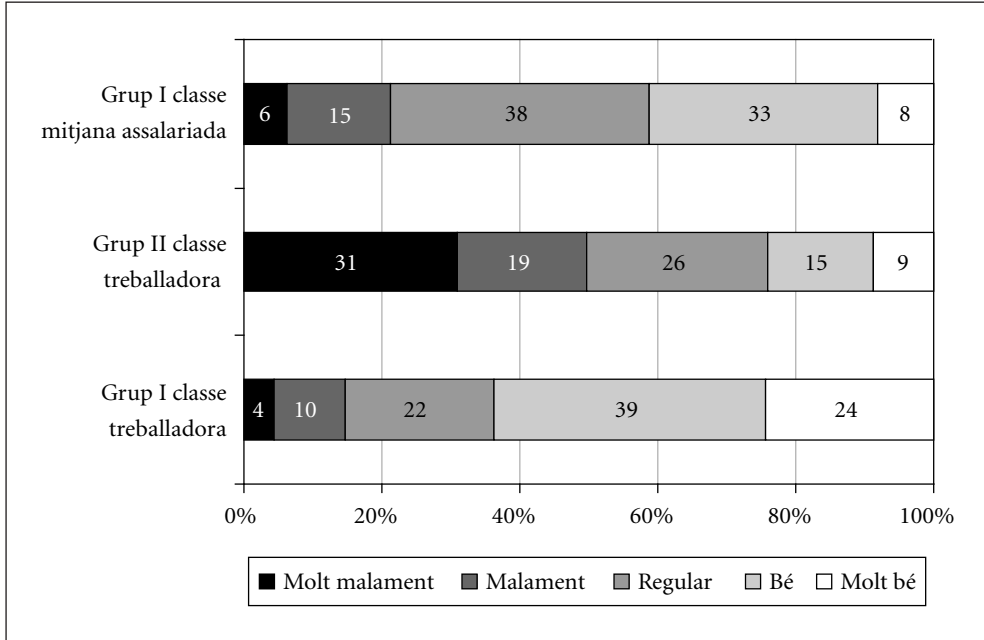
Tipologia de les llars amb fills, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 73.

Valoració sobre la quantitat de lleure de què es disposa, per grups i classe social

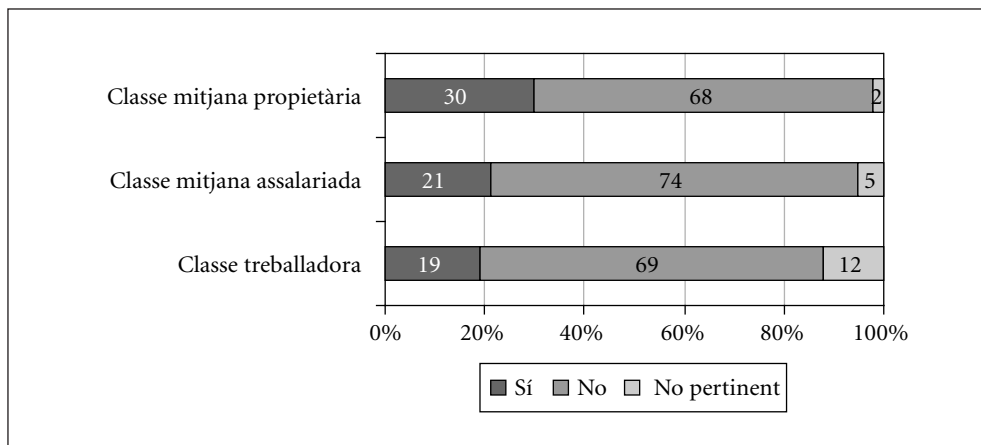
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

D’una banda la jornada laboral és molt llarga, la de la classe mitjana més que la de la classe treballadora, especialment la de la classe mitjana propietària; de l’altra, la situació econòmica de la classe treballadora no els permet alleugerir una part de les responsabilitats domèstiques en la mateixa mesura que la classe mitjana.

D’altra banda, no s’ha de pensar que precisament la classe mitjana és aquella que més ha renunciat o ha disminuït la seva participació en el mercat laboral per atendre les responsabilitats domèstiques; aquest comportament es dona molt més en la classe treballadora, malgrat l’empitjorament que suposa en la situació econòmica de la llar.

Gràfic 74.

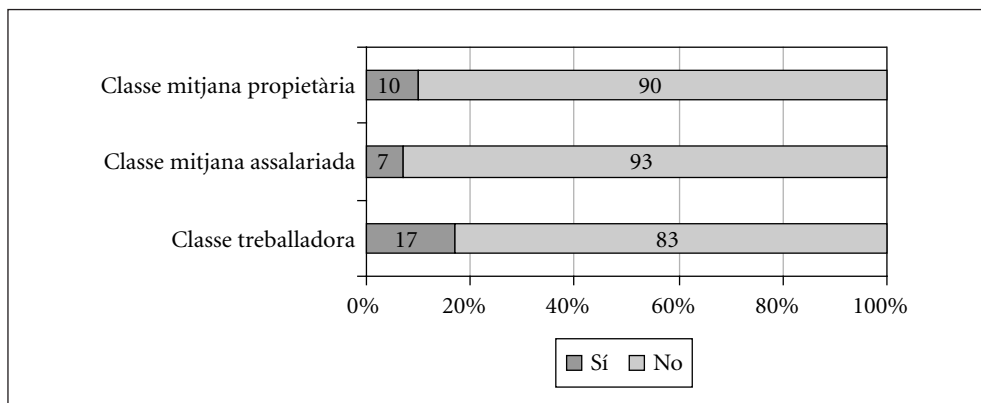
Reducció de la jornada laboral pel fet de tenir un fill, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 75.

Abandonament o no de la feina per tenir cura de familiars, per classe social

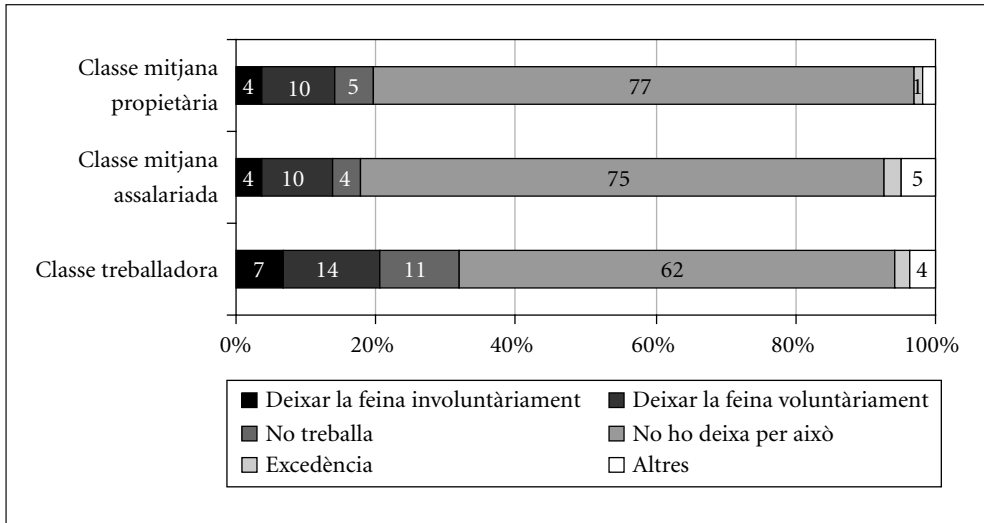

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Possiblement ni la posició de mercat ni la tria de tipus d'escola els dóna la mateixa capacitat d'adaptació i flexibilitat per conciliar els dos móns. Per exemple, en totes dues classes socials assalariades ha coincidit en alguns casos l'acomiadament de les persones contractades per fer la feina de la llar o la no renovació del seu contracte en tenir un fill, però aquesta és una característica bàsicament de la classe treballadora.

Gràfic 76.

Coincidència entre el fet de tenir un fill i deixar la feina, per classe social

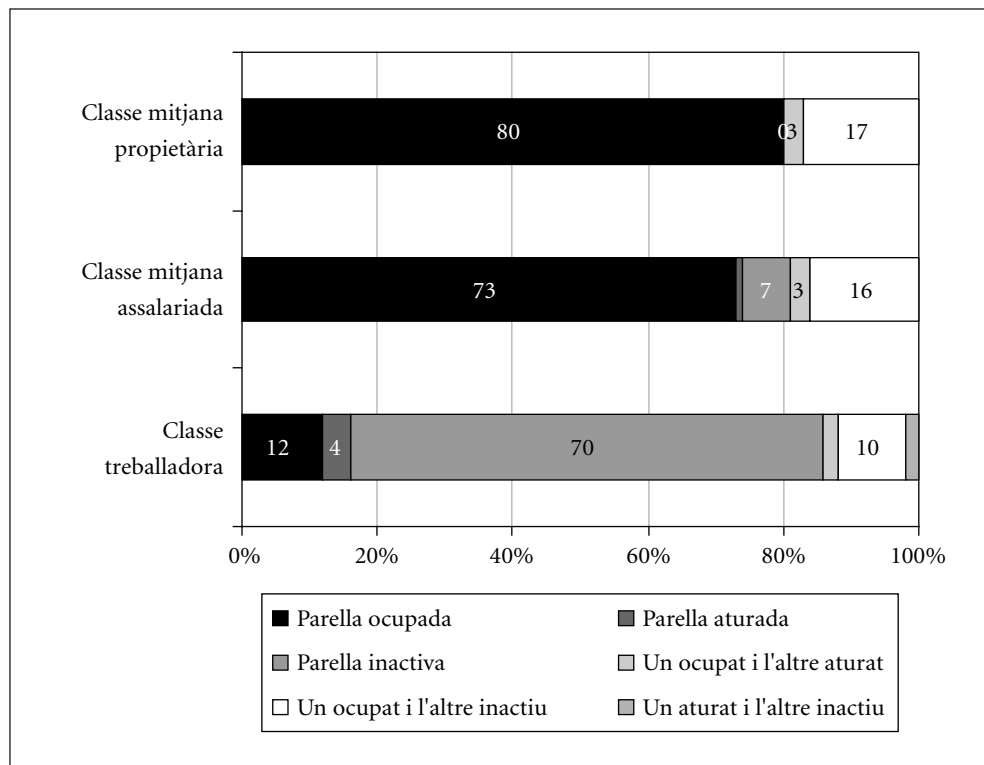
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Amb l'atur passa el mateix, en tots els grups socials assalariats trobem casos d'atur, però aquesta és una situació significativa a la classe treballadora, especialment les llars en què tots dos membres de la parella estan aturats. Així com també destaquen en aquesta classe les llars on tots dos membres de la parella són inactius.

Anar a l'escola privada, concertada o no, no és només un comportament de la classe mitjana, encara que hi estigui més estès; la classe treballadora també porta els seus

Gràfic 77.

Situació del nucli de la llar respecte a l'activitat laboral, per classe social

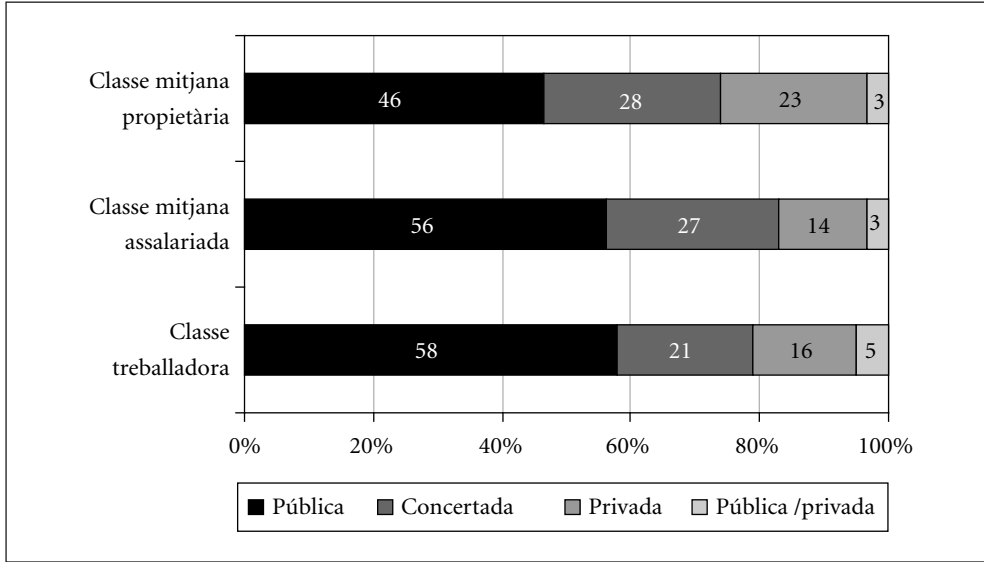
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

fills a aquest tipus de centre. L'elecció de centre també és diferent en la classe mitjana propietària i la classe mitjana assalariada. I dins d'aquesta última hi ha diferències importants entre els grups que la componen.

Dèiem que la salut és un aspecte a tenir en compte per qualificar el benestar i és curiós constatar que tenir o no mala salut no depèn només de l'edat. A Catalunya tenim dos grups de l'estructura social molt envellits, tots dos en una posició de classe treballadora,

Gràfic 78.

Titularitat de l'escola on van els fills, per classe social

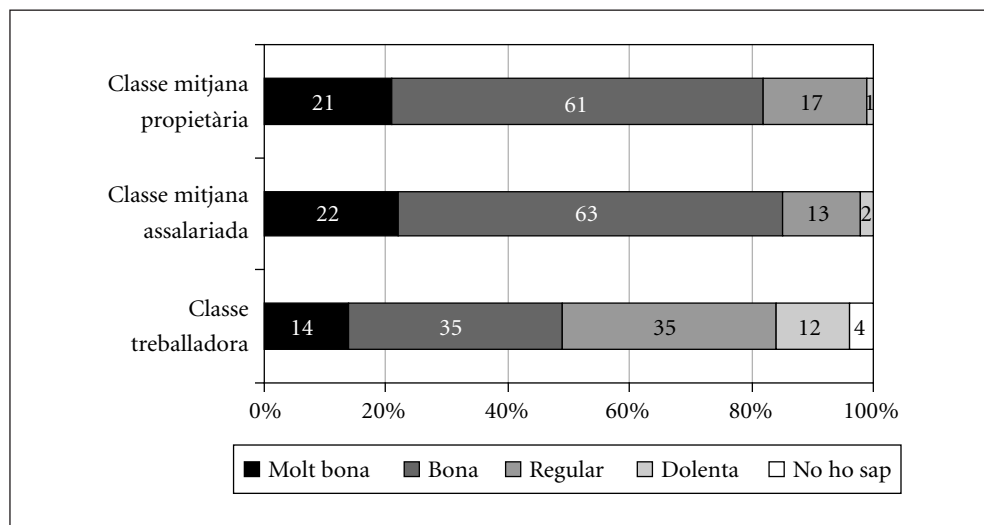
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

un amb no gaires dificultats per arribar a fi de mes i un altre amb moltes dificultats per fer-ho. El primer posa molt més bona nota a la seva salut de mitjana que no pas el segon. Per tant, això ens ha de fer reflexionar sobre tots els aspectes socials que envolten la salut. Són aspectes en què s’ha d’incidir tant com en els mèdics i biològics.

Ser vell no vol dir ser pobre, encara que hi hagi molts més vells pobres que no pas joves pobres. És en la classe treballadora on hi ha una diferència més clara entre estar jubilat o no pel que fa al nivell de riquesa. Tanmateix si quan mesurem la pobresa ho fem només a partir dels ingressos o de la despesa, perdem una part d’informació sobre la totalitat del patrimoni econòmic que incideix especialment entre els més vells, i també entre els no assalariats —empresaris i autònoms—, de manera que no copsem en tota la seva dimensió la situació econòmica d’un individu o d’una llar.

Gràfic 79.

Percepció de l'estat de salut, per classe social

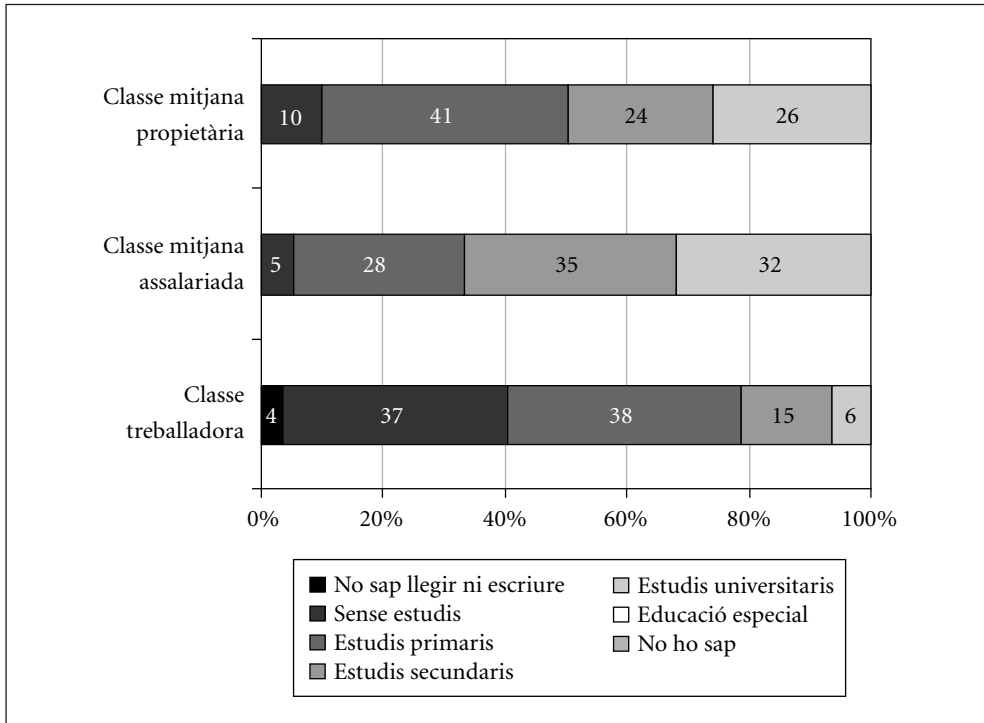
Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El que no podem negar és que ara per ara envellir augmenta el risc de pobresa sobretot en aquells casos en què el pas de l'activitat productiva a la inactivitat productiva suposa un descens important en els ingressos. Alhora la generació a què hom pertany marca l'estil de vida. La població vella actual, especialment els de la classe treballadora i els de la classe mitjana propietària, tenen pautes de consum basades en l'austeritat, al contrari que la població jove actual.

En les noves generacions també hi ha canvis importants. Els estudis estan perdent bona part del seu poder en l'estructuració dels grups; ara encara tenim una estructura social fortament determinada pel nivell educatiu, però s'observa, amb l'augment del nivell educatiu entre els més joves, com les credencials educatives perden força en l'estructuració dels grups. Ja no és exclusiu dels grups de classe mitjana, sobretot de la classe mitjana assalariada, tenir un nivell educatiu alt. D'altra banda s'evidencia que

el mercat no ha ofert a totes les generacions les mateixes condicions de treball i que els més joves malgrat que tenen un “capital acadèmic” millor, entren al mercat amb condicions de treball pitjors que els seus pares.

Gràfic 8o.
 Nivell màxim d'estudis acabats, per classe social

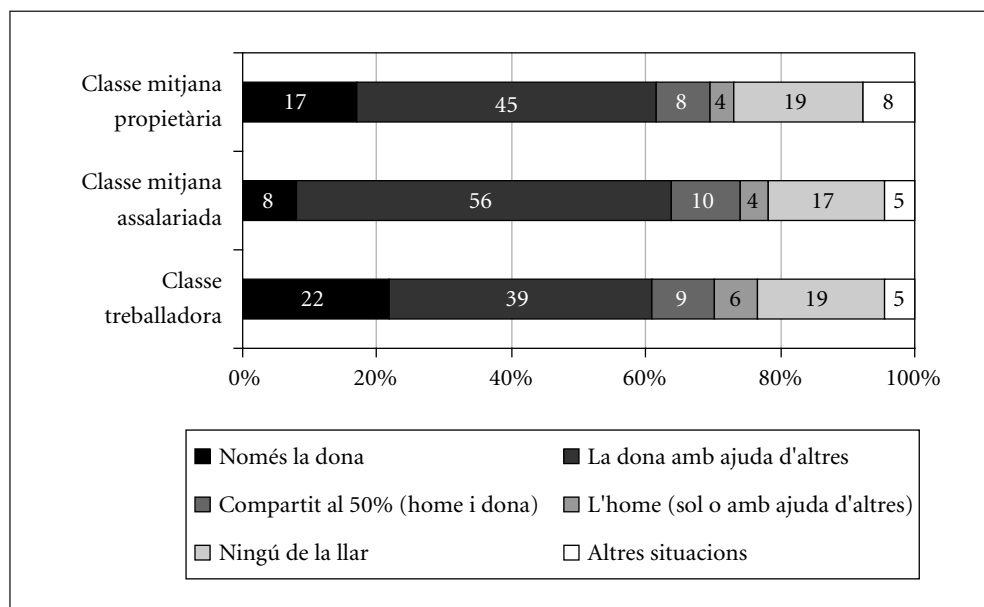

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'estructura familiar de les llars no difereix massa d'una classe social a l'altra a no ser que l'edat dels membres que formen les llars siguin molt diferents. Per exemple en el repartiment del treball domèstic, a la classe mitjana hi ha menys llars on només la dona s'ocupa d'aquest treball, però no hi ha la mateixa diferència entre classes en la coresponsabilització home-dona.

Gràfic 81.

Previsió, organització i coordinació del treball domèstic i familiar, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora, situacions com la monoparentalitat, les separacions o els divorcis, que en algun moment s’han pogut considerar com un signe de modernitat i un comportament de classe mitjana, en l’actualitat no mostren diferències entre les classes. És més, el grup més ric i més a l’avantguarda social de la classe mitjana assalariada —els tècnics alts i directors i gerents—, són els que tenen un percentatge més baix de separacions i divorcis.

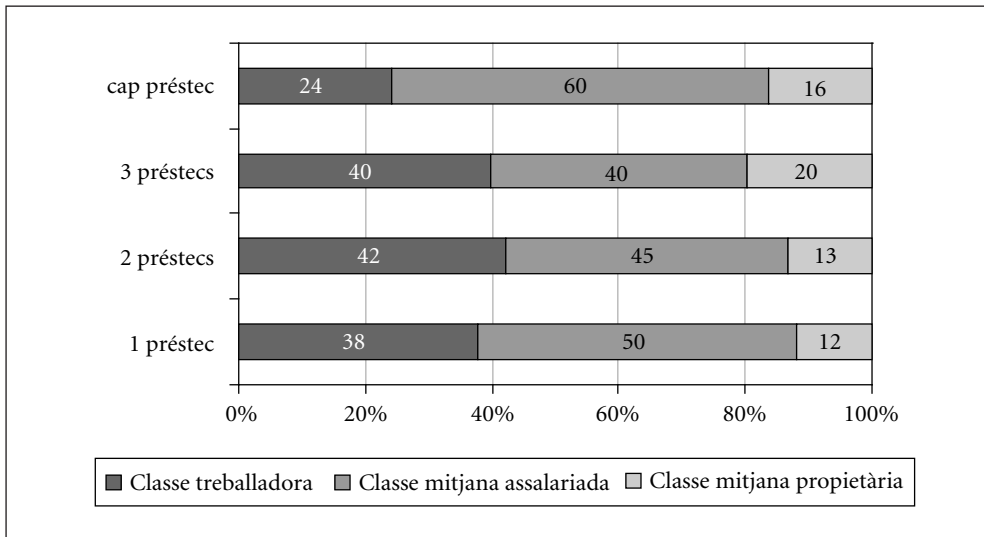
Amb l’evolució de la societat, el contingut del concepte de família ha anat canviant, no només per les noves formes de convivència sinó també —i a això ens volem referir aquí—, perquè s’ha anat fent cada vegada més sinònim de llar. Però el que passa a les llars no s’entén sense tenir en compte la família que depassa les parets de la llar. La

importància de la xarxa familiar és evident en les tres classe socials, però sembla que té un paper més important en la classe treballadora que no pas en la classe mitjana, tant en recolzament econòmic com en l'ajut en la cura de les persones.

L'endeutament és un altre aspecte que ha canviat en la definició de les classes socials. Actualment estar endeutat no és una característica de la classe treballadora. El que és una característica de classe és la capacitat d'endeutament i el tipus d'endeutament que es té. La classe mitjana tant assalariada com propietària és la que més capacitat té d'endeutar-se amb préstecs o hipoteques. La classe treballadora combina aquest tipus d'endeutament, això sí, de menor nivell, amb retards més habituals que la resta de classes en els pagaments del lloguer o de la hipoteca.

Gràfic 82.

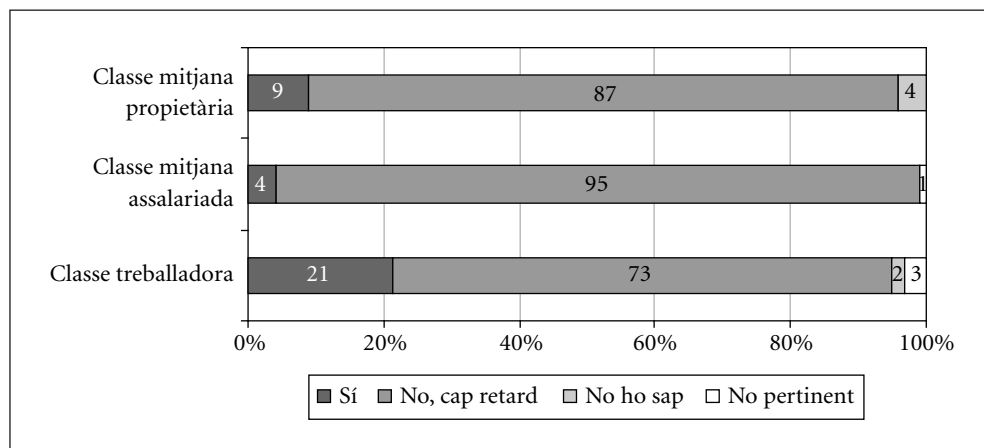
Nombre de préstecs del conjunt de la llar, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 83.

Retard en el pagament del préstec o hipoteca de l'habitatge, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

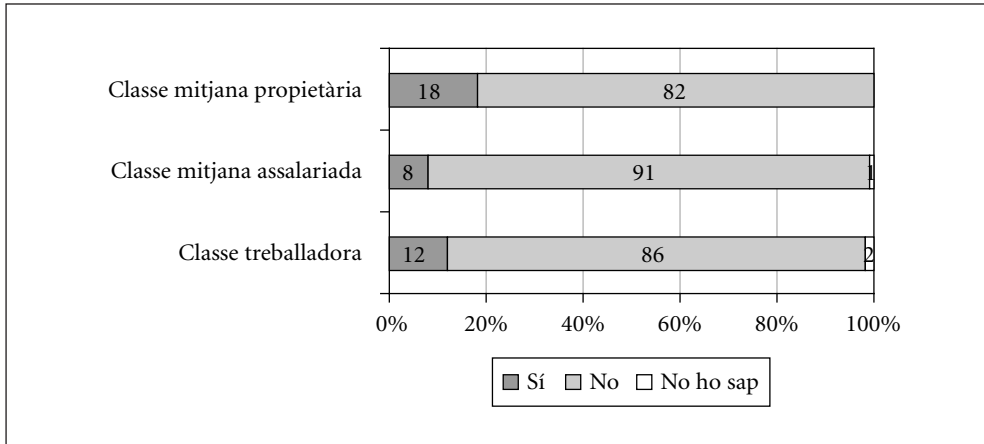
És curiós constatar com canvia la percepció de la vida i dels problemes segons el benestar econòmic de què es gaudeix. D'una banda, com més alta és la posició social, com millor ens sembla que ens ha anat, més ens pensem que ha estat gràcies al nostre esforç, malgrat ser conscients que les desigualtats socials existeixen. De l'altra, més ens preocupem del que passa al món i de com és la nostra societat, potser perquè la immediatesa de la nostra vida quotidiana no presenta gaires dificultats.

Per acabar no podem deixar de parlar d'un dels aspectes clau de la vida dels catalans: l'habitatge. Aquest és el tema cabdal per a moltes famílies, la majoria de preocupacions giren al voltant d'aconseguir-lo, canviar-lo o millorar-lo.

No hi ha una diferència significativa per classe en la importància que té la despesa de l'habitatge per a la llar, malgrat que hi ha diferències en la quantitat i en les dificultats que comporta en el pressupost familiar; tampoc no hi ha una diferència significativa en la proporció dels que estan descontents amb el seu habitatge, ni en els que diuen que

Gràfic 84.

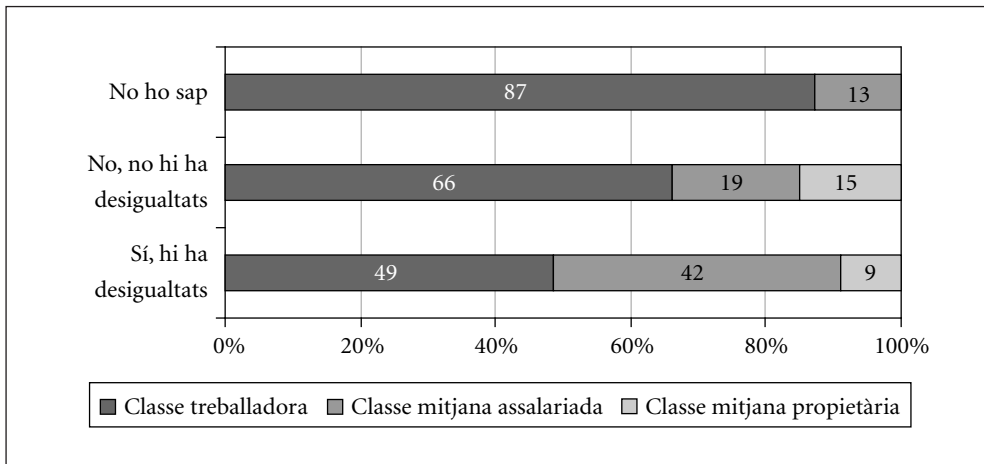
Percepció de la igualtat d'oportunitats, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 85.

Percepció de les desigualtats socials, per classe social

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

no canvien de lloc perquè no ho poden pagar. En el que sí que hi ha diferències entre les classes és en les condicions de l'habitatge i l'entorn. Estar de lloguer, tenir menys nombre de metres quadrats o problemes greus de l'habitatge és una característica de la classe treballadora; també ho és el descontentament amb el barri i la percepció que l'entorn on es viu no és l'adequat per criar els fills.

CONCLUSIONS: LA POLARITZACIÓ DE L'ESTRUCTURA SOCIAL

Qualsevol plantejament d'anàlisi de les desigualtats socials vol donar resposta implícitament o explícita a la pregunta de quines són i com es caracteritzen les classes socials d'un determinat territori? És habitual que quedi en l'ombra una consideració, que acostuma més a ser un dubte que una pregunta en si mateixa, sobre si en l'actualitat persisteixen les classe socials o si els grups es defineixen a partir d'altres característiques.

Els resultats del PaD deixen clar que l'estructura social de Catalunya està fonamentada en l'estructura de classes i mostren la pervivència dels tres grups centrals que es consoliden amb la industrialització: la classe mitjana propietària, la classe mitjana as-salariada i la classe treballadora. Els resultats del PaD també evidencien que no podem continuar parlant d'aquestes classes en els mateixos termes que en el passat. Les dades sobre condicions de vida i posició social posen de manifest la importància dels canvis transcorreguts al llarg del segle xx, especialment a la darrera del segle.

D'una banda, la posició de classe de certes ocupacions de treball mercantil està canviant: s'està diluint la frontera entre treball manual i no manual (tècnics i personal administratiu) tan característica del desenvolupament de la industrialització i de l'estructura de classes que en resultava. Està apareixent una nova frontera entre les ocupacions qualificades i aquelles que no ho són, siguin o no manuals. Aquestes darreres són les que engruixeixen la classe treballadora, i en canvi molts treballadors manuals de la indústria formen part de la classe mitjana. Caldrà veure si aquest canvi és només conjuntural o és estructural, atès que la diferència de condicions de treball entre les generacions més veteranes i les més joves ocupades en el mercat és molt gran. A igual lloc de treball, pitjor situació per als més novells, entre els quals no es consoliden ni

els nivells salarials ni molts dels drets assolits pels treballadors que fa més anys que són a l'empresa. És habitual trobar en una cadena de muntatge, i realitzant exactament la mateixa feina, tot un seguit de treballadors amb condicions laborals molt diferents: uns contractats per empreses de treball temporal (ETT), altres amb contracte de pràctiques, altres amb contracte temporal, altres (previ pacte amb el comitè d'empresa) amb un sou més baix que els més veterans; aquests darrers, si no és que l'empresa els ha jubilat anticipadament, són els que tenen més drets assolits i condicions laborals millors, especialment el nivell salarial. Aquest fenomen és del tot evident entre els treballadors de la indústria, però tampoc no sembla que la situació sigui millor entre els treballadors manuals dels serveis, ni entre els treballadors no manuals d'un sector o l'altre. El contingut i els processos de realització del treball han anat convergint entre tots aquests grups ocupacionals, i les distàncies entre ells s'han anat escurçant.

L'edat ha estat una variable fonamental en la diferenciació interna de les classes. A banda de les condicions salarials de les diferents generacions, l'edat marca les etapes laborals de la població, les etapes reproductives i és reflex dels estils de vida de les diferents generacions.

Pel que fa a les condicions socials d'existència no podem pas dir que sigui millor estar ocupat que no estar-ho: per exemple viuen millor, segons expressen ells mateixos i malgrat l'austeritat del seu estil de vida, els del grup d'inactius amb patrimoni que no pas els del grup en edat activa de la classe treballadora, que mostra dificultats de tot tipus en les seves condicions de vida. Però sí que hem de dir que la inactivitat, sobretot la jubilació, implica per a una part de la població un empitjorament de la situació personal: no tenir relació amb el mercat i dependre de l'Administració pública, encara que només sigui respecte a la font d'ingressos, significa un clar descens de les condicions de vida dels individus. Especialment per als membres de la classe treballadora, però també per a una part de la classe mitjana.

El grup social amb condicions de vida pitjors, amb més casos de pobresa relativa, és una capa de la classe treballadora inactiva, altament feminitzada. Però les nostres dades no ens mostren que hi hagi dos grups socials diferents segons el sexe: un d'homes i un de dones. Els homes i les dones tenen condicions de vida diferents dins de cada classe

social i la discriminació de les dones que resulta del sexisme fa que tinguin pitjors condicions i pitjor tracte en el treball mercantil i un estil de vida diferent, atès que es fan responsables gairebé en exclusiva del treball domèstic i familiar.

Les condicions i l'estil de vida estan fortament influïts pel període de reproducció, especialment en la vida de les dones, però també en la dels homes. Les llars amb fills, sobretot amb fills menors de 16 anys, comparteixen un seguit de problemàtiques independentment de la classe social a què pertanyin. Però les condicions de vida materials i les possibilitats de conciliació de la vida laboral i familiar són molt desiguals: la situació, sense estar resolta en cap classe social, és molt millor per a les dues classes mitjanes que no pas per a la classe treballadora.

Cada vegada és més difícil parlar d'estils de vida diferenciats per classe, no només perquè estiguin molt influïts pel sexe i per l'edat. De fet els comportaments entre classes es van assemblant cada vegada més i van perdent el seu segell d'exclusivitat, però les condicions de vida continuen sent diferents entre els grups socials. És per això que seguim parlant de la importància de les classes socials. La classe mitjana, tant l'assalariada com la propietària, mostra un nivell més alt de benestar que no pas la classe treballadora en tots els àmbits analitzats.

La classe mitjana ha estat la protagonista, des de mitjan segle xx, de l'estructura de classes de les societats capitalistes avançades fins al punt que per alguns autors les classes havien desaparegut perquè tots havíem passat a formar-ne part. No és pot negar que la classe mitjana assalariada té un gran protagonisme en l'estructura actual, sobretot pel poder que té la seva capa més alta, però això no vol pas dir que la resta de classes socials hagin desaparegut ni que no siguin igual d'importants. En l'anàlisi social de les desigualtats no es pot confondre l'estil de vida amb les condicions de vida. El que succeeix amb l'evolució de la industrialització és que cada vegada hi ha aparentment menys comportaments de classe, perquè el consum s'ha convertit en l'estàndard de l'estatus social. El que comprem i allò en què gastem diners ha fet que ens assemblem: una directora i un treballador de fàbrica poden haver anat al mateix lloc de vacances o poden tenir el mateix cotxe; o el director de l'empresa i la secretària poden haver vist la mateixa obra de teatre o portar els nens a la mateixa escola, però això no vol pas dir

que tinguin la mateixa posició de classe. Les condicions reals d'existència de les classes socials s'han fet menys transparents, menys evidents, però segueixen existint i són les que dibuixen l'entramat real de l'estructura social. Així ho mostren els resultats del PaD. Les semblances i les diferències entre les condicions socials de vida són les que, en definitiva, produeixen les desigualtats socials. Ni el volum de consum, ni la quantitat, ni el preu no és el mateix per a cada classe. Però encara que els béns consumits ho siguin, les oportunitats de consumir-los no són les mateixes per a totes les classes socials i l'esforç que suposa aquest consum també és completament diferent. Estem en un món d'aparences, en el qual el consum és el rei, però no ens podem quedar amb aquest miratge.

D'altra banda no podem fer sinònim de benestar social un alt nivell de consum. El benestar social no és això, ni tan sols un alt nivell d'ingressos, malgrat que segurament ambdós són aspectes amb un pes important en la definició d'aquest concepte. Quan parlem de benestar no ens referim només a aspectes materials de la nostra existència, sinó a totes les dimensions de l'ésser humà i de la seva relació amb els altres. Alhora, en aquells vessants purament materials no ens referim a un nivell determinat, sinó que només els podem mesurar des d'un punt de vista relatiu. Per tant el més rellevant en l'anàlisi dels nostres resultats no és pas el nivell de benestar de cada classe, que també ho és, sinó les diferències de benestar entre les classes. La sola existència d'aquestes diferències ja ens parla d'una societat desigual. Aquesta és una característica de la societat invariable en el temps i en l'espai: la desigualtat entre els individus segons la posició social que ocupen, és a dir segons la classe social a què pertanyen.

L'estructura de classes és permanent, les classes que la formen no, i la pertinença de classe de cadascú tampoc no ho és. Posicions que semblen iguals en l'anàlisi estàtica de la posició social, no ho són. Però això només es veu amb l'anàlisi de les trajectòries, tant la del conjunt de la societat com la de cada un dels individus que la formen. Aquesta és una recerca que queda pendent i que el PaD fa possible perquè es poden fer anàlisis longitudinals comparant la informació de les diferents onades d'enquestació. En els resultats de la nostra recerca ja s'albiren diferències de solidesa en la posició dels diversos grups socials que formen les classes. Resultats que ens fan pensar en una estructura més polaritzada que la imatge que presenta. Hi ha grups amb posicions més

sòlides i grups amb posicions més inestables. En el cas de la classe mitjana assalariada hi ha una diferència molt important entre el grup més benestant i la resta. La posició dels primers està plenament consolidada, en canvi els altres dos grups mostren una posició més feble. Aquí no és important si uns són més rics que els altres sinó durant quant de temps poden mantenir el nivell assolit i si la tendència és a consolidar la seva posició o no. Haurem d'observar si aquests dos grups que ara es posicionen com a classe mitjana es continuen mantenint com a grups en aquesta classe, o una bona part dels seus efectius passa a engruixir la classe treballadora. La direcció que prengui la seva trajectòria dependrà principalment de l'estabilitat del mercat laboral i de la continuïtat de les condicions de treball de què gaudeixen actualment. També de la cobertura que els proporcioni l'Estat de benestar i de com els afavoreixen o desfavoreixen les mesures fiscals i socials que s'implantin en la nostra societat d'ara endavant.

La manca de solidesa de la posició social preocupa aquests grups amb posició més feble, especialment aquells que poden iniciar un procés de mobilitat descendent, però és una preocupació que plana sobre tot el conjunt de la societat. La inestabilitat del mercat es reflecteix en l'estructura social, fent-la més mòbil, sense que això sigui un tret positiu. Per això ha esdevingut essencial assegurar l'estatus, perquè ara és més evident que en etapes anteriors que la posició de classe no la tenim assegurada al llarg de tota la vida. Per intentar evitar la inestabilitat, per blindar la nostra posició, assegurarem tot allò que podem (jubilació, cotxe, casa, educació, fills...) i dediquem una part molt important de les nostres vides i dels nostres esforços a garantir-nos un habitatge on viure, com si la casa —especialment— però també la resta de béns que puguem acumular, ens permetessin mantenir la nostra posició de classe malgrat els canvis que puguin produir-se. I atès que la majoria de la població no ho podem fer, assegurant la nostra situació en el mercat; aquesta situació no depèn de nosaltres.

Pot semblar que en les societats tecnològiques modernes i democràtiques les classes s'hagin diluït i l'herència i la posició socials que hom ocupa no siguin rellevants. Res més lluny de la realitat. Els nostres resultats demostren com les desigualtats socials de classe segueixen existint i marcant profundament les nostres vides.

ANNEX METODOLÒGIC

Variable classe social i ocupació

Els grups socials de classe es formen a partir de les similituds i diferències entre les posicions socials dels individus. En la nostra societat parlar de posició social implica d'una manera o altra referir-nos al treball que cada persona desenvolupa en el mercat laboral. El treball segueix ocupant un espai central a les nostres vides i continua sent l'indicador fonamental de les nostres oportunitats de vida. Però no només el fet de tenir-ne o no, que és el que habitualment prenem en consideració. Entre els que treballen, la posició que hom ocupa en la divisió social del treball comporta nivells diferents de recompenses materials i d'estatus i oportunitats socials.

En el capitalisme, les estructures ocupacionals són la manifestació de les relacions de classe, és a dir, de l'estructura de desigualtats, per això l'ocupació és l'indicador clau de la posició en l'estructura social.³⁸ Però no l'ocupació entesa com a contingut tècnic del treball sinó com a posició en les relacions socials de domini, que és el que defineix les condicions en què aquest treball es realitza, independentment del seu contingut tècnic. Per tant l'ocupació com a indicador de classe no pot ser una mera agregació d'ocupacions sinó que cal diferenciar el grau de control que cada ocupació permet exercir sobre la pròpia ocupació i sobre el mercat.³⁹ L'indicador que hem construït recull aquesta dimensió de l'ocupació i estableix categories diferenciades segons les recompenses materials, el nivell d'estatus i les oportunitats socials de cada ocupació.

La Taula A.1 que hi ha a continuació classifica les ocupacions dels individus tenint en compte aquesta dimensió. La classificació en una categoria o una altra depèn de la descripció que cadascú ha fet de la feina que desenvolupa en el mercat laboral. En el cas de la població inactiva aquesta assignació s'ha fet a partir de l'última ocupació que van tenir abans de passar a ser inactius. En el cas dels aturats el procediment és

38. Totes les perspectives teòriques fan servir l'ocupació dels individus com a indicador fonamental de classe, el que canvia són els criteris de classificació de les ocupacions. Vegeu Sánchez (1994).

39. Vegeu Sánchez (1994).

exactament el mateix perquè es classifica la població en aquesta situació segons la seva última ocupació. Només queden sense classificació possible totes aquelles persones, aturades o inactives, que no han estat mai ocupades.

Quadre A.1.

Agrupació de l'ocupació segons la categoria socioprofessional

	Núm. absolut	% del total
Empresaris amb assalariats	125	3,34
Empresaris sense assalariats	288	7,68
Professionals liberals	45	1,19
Directors/gerents	75	2,01
Tècnics alts	229	6,10
Tècnics mitjans	580	15,48
Personal administratiu	204	5,45
Encarregats	93	2,47
Treballadors qualificats indústria	593	15,84
Treballadors no qualificats indústria	288	7,70
Treballadors qualificats serveis	357	9,54
Treballadors no qualificats serveis	358	9,56
Treballadors qualificats agraris	42	1,11
Treballadors no qualificats agraris	3	0,09
Treballadors domèstics	35	0,92
No classificables ⁴⁰	104	2,76
No han treballat mai	291	7,77
NS/NC	36	0,96
Total	3.746	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002, i de Sánchez (1994).

Aquesta agrupació de l'ocupació segons la categoria socioprofessional i la situació de mercat té en compte els diferents eixos que estructuraven el poder de mercat en l'estratificació de les ocupacions. És a partir d'aquests eixos que es construeix l'indicador de classe social: la propietat dels mitjans de producció, el control dels mitjans de producció, el coneixement tècnic i el treball. Per això l'indicador construït contempla quatre dimensions:

.....
 40. Els "no classificables" corresponen a tots aquells casos en què l'ocupació no ha estat prou ben recollida i per falta d'informació no es poden classificar en cap de les categories de l'indicador.

- La relació dels individus amb els mitjans de producció i la seva capacitat d'exploatació del treball d'altri o només del treball propi: propietaris amb assalariats - propietaris sense assalariats / no propietaris dels mitjans de producció.
- La posició d'autoritat i control en l'organització entre els assalariats: controladors (directors, gerents, caps, encarregats...) / treballadors.
- La qualificació tècnica de la feina realitzada entre els assalariats: treball manual / no manual; treball qualificat / treball no qualificat.
- El sector de producció en què es realitza el treball entre els treballadors manuals: agrari / industrial / serveis.

El tipus de producció capitalista que regeix el treball mercantil és el que determina les desigualtats. L'esquema del procés productiu que estableixen Davis i Scase (1985) dibuixa els lligams existents en la societat capitalista actual entre les relacions socials de producció i les ocupacions.

Quadre A.2.
El procés productiu i les relacions de producció

Mitjans de producció	Fàbriques Màquines Força de treball	
Relacions socials de producció	Funcions de capital relacionades amb:	Propietat
		Control i coordinació
		Investigació i desenvolupament tecnològic
	Funcions de treball relacionades amb:	Producció de plusvàlua
		Execució de tasques no productives necessàries

Font: Scase, 1992, pàg. 14.

El caràcter de les funcions de cada tipus d'ocupació és el que atorga a cada una la seva posició en les relacions socials de producció. En el sistema de producció capitalista existeixen funcions de dos tipus: les de capital i les de treball. Les dimensions clau de la primera funció són la propietat, el control i el coneixement tècnic; la de la segona és el treball (tant si produeix plusvàlua com si no). Per tant, aquestes diferències de

funcions i les dimensions que les componen són les que determinen o expressen les desigualtats entre els grups socials existents en una societat concreta.

A partir d'aquesta consideració, les classes socials definides són les següents:

Quadre A.3.

Esquema teòric de classes socials

Classe social	Posició en les relacions socials de producció
Classe dominant	Propietaris de grans empreses
	Directius de grans empreses
	Alts càrrecs de l'Administració pública
Classe mitjana propietària	Empresaris amb assalariats
	Empresaris sense assalariats
	Professionals liberals
Classe mitjana assalariada	Directors/gerents
	Tècnics alts
	Tècnics mitjans
	Personal administratiu
Classe treballadora	Encarregats
	Treballadors qualificats indústria
	Treballadors no qualificats indústria
	Treballadors qualificats serveis
	Treballadors no qualificats serveis
	Treballadors qualificats agraris
	Treballadors no qualificats agraris
Treballadors domèstics	

Font: Elaboració pròpia a partir de Sánchez (1994).

La classe dominant es defineix per la seva situació de poder conferit no només per la possessió dels mitjans de producció o el capital (grans empresaris), sinó també pel control d'aquests elements lligat al coneixement o a la tècnica (alts directius d'empresa pública i privada).

En les classes mitjanes, tenim dues fraccions clarament diferenciades, també alhora, com en el cas anterior, integrades per diversos grups socials. D'una banda la classe mitjana propietària, per a molts autors “vella” classe mitjana, que com el seu nom indica es caracteritza per la possessió dels mitjans de producció. Està formada per diferents nivells de possessió de capital i situació de mercat, relacionats amb si tenen a càrrec seu treballadors o no.

De l'altra la nova classe mitjana, que també està formada per més d'un grup d'ocupacions. La divisió bàsica passa pel control de mà d'obra i de capital (directius, gerents, caps de diversos nivells, etc.) o pel nivell del contingut tècnic que comporta la realització de l'activitat (tècnics alts, mitjans, etc.).

La classe treballadora representa en les relacions socials de producció les funcions de treball, i la divisió bàsica que la caracteritza fa referència al grau de qualificació i al sector d'activitat.

Construcció de l'indicador familiar de classe social

La pràctica més habitual en l'anàlisi empírica ha estat que la perspectiva familiar deixi de ser una perspectiva d'anàlisi en si mateixa i es converteixi en una solució metodològica per ampliar la representació de les dades individuals. Les persones sense vincle amb el mercat laboral, és a dir bàsicament les dones o els joves que no s'han incorporat al mercat laboral, es categoritzen segons la posició del cap de família de la llar en què resideixen. És evident que aquesta pràctica, malgrat que acceptada, no és la solució més adient per retre compte de la realitat familiar i la seva influència en la posició social.

La perspectiva familiar d'anàlisi no pot consistir a tenir en compte la classe social del cap de família i prou. Amb la incorporació massiva i pervivència de les dones en el mercat laboral i l'endarreriment en l'emancipació familiar dels fills, és habitual que a les llars treballi més d'un membre. Per tant aquesta realitat influeix en la posició de classe de tots els membres de la llar i cal que això estigui present en l'anàlisi de la posició individual de classe de cadascú. És per això que en la nostra investigació, a

més de construir un indicador de classe social individual, hem construït un indicador de classe de la llar. Aquest indicador recull quina és la posició de classe de la parella, en el cas que se'n tingui i que s'hi convisqui. Hem dit que és habitual que a les llars hi hagi més d'un membre ocupat en el mercat laboral, però això no vol dir que s'hagi de considerar de la mateixa manera la relació amb el treball mercantil de tots els membres de la llar. Només s'identifica cada família amb el nucli format per la parella i és a partir de la situació de treball d'aquests dos membres que es forma la posició de classe de la llar. Però no hi ha acord en la disciplina sociològica sobre com construir l'indicador familiar. Les propostes són diverses i el debat molt ric però les solucions operatives són difícils i de naturalesa diversa.⁴¹

La posició de classe d'una família ha d'indicar com es reflecteixen les posicions dels

Quadre A.4.

Posició de classe social individual agregada

Classe social	Posició en les relacions socials de producció	
Classe mitjana propietària	Empresaris amb assalariats	Propietaris del mitjans de producció
	Empresaris sense assalariats	
	Professionals liberals	
Classe mitjana assalariada	Directors/gerents	Treballadors no manuals
	Tècnics alts	
	Tècnics mitjans	
	Personal administratiu	
Classe treballadora	Encarregats	Treballadors manuals
	Treballadors qualificats indústria	
	Treballadors no qualificats indústria	
	Treballadors qualificats serveis	
	Treballadors no qualificats serveis	
	Treballadors qualificats agraris	
	Treballadors no qualificats agraris	
Treballadors domèstics		

Font: Elaboració pròpia a partir de Sánchez (1994).

41. Vegeu Graetz (1991).

Taula A.1.

Classe social de la llar segons la posició dels dos membres⁴² de la parella en les relacions socials de producció

	Núm. absolut	%
Classe mitjana propietària	223	7,17
Classe mitjana assalariada	600	19,29
Classe treballadora	1.137	36,50
Classe mitjana propietària + m. assalariada	161	5,18
Classe mitjana propietària + treballadora	189	6,08
Classe mitjana propietària + altres	67	2,18
Classe mitjana assalariada + treballadora	448	14,41
Classe mitjana assalariada + altres	63	2,03
Classe treballadora + altres	126	4,04
Altres	96	3,11
TOTAL	3.115	100,00

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002, i de Sánchez (1994).

membres de la parella en el sistema de producció en la situació de la llar. Construir la classe social de la llar suposa tenir en compte més d'una posició de classe individual, feta en funció de les posicions de treball dels dos membres de la parella, amb la qual cosa les llars en què tots dos membres tenen posicions de classe heterogènia dificulten la construcció de l'indicador de llar si és vol aconseguir una classificació única. Però la classificació única no és la millor solució, es perd molta riquesa per aconseguir operativitat analítica i, malgrat que hi ha resultats interessants, no s'avança gaire respecte a la posició convencional d'estudi de l'estructura social a partir de la posició del cap de família.

En canvi, respectar la convivència en una mateixa llar de posicions diferents de classe i categoritzar-la així és el que dóna a l'indicador de llar la riquesa de la dimensió familiar que necessita l'anàlisi individual de classes per complementar la posició social individual, i ens permet un pas més en el coneixement de l'estructura social i la interrelació dels grups que la formen. Així ho hem fet, doncs, en l'anàlisi del PaD.

42. En les llars sense parella és directament la posició del membre que forma el nucli de la llar.

L'indicador de posició social que hem construït identifica la posició de classe dels dos membres de la parella: en els casos en què hi ha homogeneïtat de posició s'identifica la llar amb aquesta posició i en els casos en què hi ha heterogeneïtat s'identifica la llar amb les dues posicions de classe conjuntament. Hem hagut de renunciar a fer l'indicador a partir dels grups socials que formen cada classe perquè l'indicador era massa desagregat i perdia bona part de la seva operativitat. L'indicador s'ha construït respectant les diferències de classe mitjana propietària, classe mitjana assalariada i classe treballadora, però per tal que totes les categories tinguessin prou representació mostral, els subgrups que les formen no s'han contemplat.

Els resultats ens mostren una forta homogaïmia, la majoria de llars (un 66%) està formada per parelles en què tots dos membres pertanyen a la mateixa classe social.

Tractament de les dades

El procediment en una anàlisi clàssica de l'estructura social consistiria a interrogar la realitat a partir d'una estructura preconcebuda de la relació entre grups socials i classes, i assenyalar les característiques de cada una de les classes socials predefinides així. El plantejament metodològic que fem en la nostra anàlisi és força diferent.

La nostra prioritat no és imposar teòricament⁴³ una posició de classe a cada un dels grups socials definits per la seva ocupació, sinó que alhora que establim les condicions de vida, els valors i les actituds de cada un dels grups socials, n'establim també la posició de classe. Dit d'una altra manera, no només volem caracteritzar els grups socials, també volem que la nostra anàlisi confirmi la relació existent entre els diferents grups socials i les classes.⁴⁴ Per aconseguir-ho hem plantejat una metodologia basada en l'anàlisi multivariant.

43. Amb això no volem negar la importància del cos teòric existent sobre la pertinença de classe social de cada grup social, sinó comprovar empíricament fins a quin punt aquesta relació es manté o ha canviat.

44. Vegeu les anàlisis precedents amb aquesta mateixa metodologia a l'Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona, a Subirats, Sánchez i Domínguez (1992).

Les tècniques d'anàlisi triades han estat l'anàlisi de correspondències múltiples, la partició jeràrquica i l'anàlisi de la variància multivariant: les dues primeres s'han dut a terme amb el paquet estadístic SPAD (*Système Portable pour l'Analyse des Données*) i per l'última s'ha utilitzat el paquet estadístic R.

Tot el procediment analític ha estat dissenyat per aprofundir en les relacions de dependència que s'estableixen entre les variables qualitatives que tractem i, en particular, per poder explicar com es relacionen els diferents valors o categories de les variables els uns amb els altres. Alhora també ens ofereix la millor representació simultània dels dos conjunts de dades definits respectivament per files (individus) i columnes (variables) de la matriu de dades. En definitiva, és el que ens permet traslladar l'estructura jeràrquica d'un conjunt de variables socials a l'espai dels individus; en el cas que aquesta estructura existeixi en les dades.

Un altre aspecte important és que aquesta anàlisi dona a les variables un estatus diferenciat segons la seva importància estructuradora: les variables actives (aquelles que han entrat en l'anàlisi) i les variables il·lustratives (aquelles que enriqueixen la interpretació de l'estructura formada perquè són les que ens expliquen el perquè de l'existència de l'estructura trobada). Alhora, aquesta diferenciació de les variables ens ofereix la possibilitat de caracteritzar amb més informació els grups socials després d'haver finalitzat l'anàlisi, i en un projecte com el nostre aquest és un element molt important perquè podem enriquir la base de dades amb la informació recollida en les diverses onades d'enquesta.

Atesa la riquesa de la base de dades del PaD no s'ha plantejat directament una anàlisi de correspondències múltiples per analitzar els grups socials a partir de tota la informació que conté el PaD (300 variables aproximadament) sobre els diferents aspectes de les condicions socials, les actituds i els valors de la població. Primer s'han dut a terme diverses anàlisis de correspondències múltiples, una de cadascun dels aspectes tractats per l'enquesta, per establir quins són els eixos de desigualtat en cada camp social a explorar.⁴⁵

45. Vegeu els apartats següents d'aquest l'annex: "Esquema del procediment analític de l'anàlisi de correspondències múltiples i de la classificació jeràrquica" i "Característiques de les particions de les anàlisis de correspondències múltiples".

A partir d'aquests eixos resultants de les anàlisis de cada àmbit s'ha realitzat l'anàlisi de correspondències múltiples final, en un procés continu d'estructuració de la informació per abastar tota la seva riquesa i complexitat.

Per tant, en primer lloc hem fet una anàlisi de correspondències múltiples per cada grup temàtic de les variables d'estil de vida de què disposem (29 grups):⁴⁶

1. Propietats
2. Estalvis
3. Privació
4. Esforç
5. Retard en els pagaments
6. Situació econòmica i
7. Nivell econòmic
8. Préstecs
9. Política
10. Despeses
11. Salut
12. Escolarització dels fills
13. Cura d'altres persones
14. Conciliació
15. Treball domèstic i familiar
16. Nivell educatiu
17. Satisfaccions
18. Posició social
19. Barri
20. Habitatge
21. Xarxa familiar
22. Tecnologies de la informació i la comunicació (TIC)
23. Solidaritat familiar
24. Llengua
25. Treball per compte propi
26. Treball per compte d'altri
27. Aturats
28. Inactius
29. Situació econòmica ii

.....
46. Les variables incloses a cada grup temàtic les trobareu a l'apartat "Variables per a l'anàlisi de correspondències múltiples" d'aquest annex.

D'aquests primers 29 grups temàtics en prenem 21, aquells que aporten informació rellevant per caracteritzar els grups. El resultat obtingut són 21 grups, cadascun d'ells dividit en diferents particions, a partir dels quals podem veure les diferents maneres de comportar-se de la població, així com les diferents condicions de vida que tenen. D'aquesta manera fem una primera tipologia dels grups triats per expressar en una variable —en aquest cas una per cada àmbit— la informació que a l'inici teníem expressada en diferents variables.⁴⁷

Els resultats d'aquest primer pas de l'anàlisi ens serviran per incloure la riquesa i especificitat de cada àmbit en l'anàlisi final, però reduint molt les variables directes que participen de l'estructuració dels eixos. En aquesta darrera anàlisi introduïm com a variables il·lustratives els indicadors de classe que hem construït —l'individual i el de la llar—, i també altres variables d'estructura social com ara el sexe, l'edat, l'origen geogràfic i el lloc de residència. Arribats aquí i amb els grups socials definits passem a interpretar els resultats en clau d'estructura social, és a dir, quines són les classes representatives i els grups que les formen, i quines són les característiques d'aquest grup, a partir de tota la informació de l'enquesta.

Aquí hauríem pogut acabar el procés, però a més, per comprovar la bondat dels resultats s'ha fet una anàlisi de la variància multivariant (MANOVA) per esbrinar quins àmbits socials són els més significativament diferents entre els grups. A través d'aquesta tècnica estudiem la relació entre els components obtinguts i les variables de classe social:⁴⁸ la variable dependent és cadascun dels components triats, i l'explicativa és l'indicador de classe social.⁴⁹

47. Vegeu l'apartat següent d'aquest annex.

48. Podem veure la categorització d'aquestes variables a l'apartat "Variables il·lustratives per a l'anàlisi final de correspondències múltiples".

49. En el nostre cas hem fet servir els gràfics per comprovar quines són les classes significativament diferents entre elles en cada eix o component triat. Vegeu l'apartat a continuació.

Esquema del procediment analític de l'anàlisi de correspondències múltiples i de la classificació jeràrquica

L'ANÀLISI DE CORRESPONDÈNCIES MÚLTIPLES (ACM)

Primer pas:

- Realització dels ACM de cada grup temàtic⁵⁰ per establir els eixos de desigualtat en cada camp social.
- Extracció dels factors principals de cada grup temàtic de variables de condicions de vida (2 per cada grup).
- Aquests 21 grups ens serviran per reduir la informació que teníem a l'inici en 21 variables noves (una per cada ACM dels temes).

El resultat són 21 grups temàtics dividits en diferents particions que expressen les maneres de comportar-se i les condicions de vida de la població.

Segon pas:

- Realitzem un segon ACM amb les 21 variables sorgides com a variables actives de l'anàlisi.
- Hi incloem també les variables il·lustratives (és a dir, aquelles que no estructuraran la nostra informació):
 - Indicadors de classe construïts (tant individuals com de llar).
 - Sexe.
 - Edat.
 - Origen geogràfic.
 - Lloc de residència.

Tercer pas:

- Hem de realitzar diferents proves a aquest segon ACM per poder decidir quina és la millor.

50. Vegeu l'apartat anterior sobre "Tractament de les dades".

- Interpretem els resultats en clau d'estructura social:
 - Comprovar quines classes són representatives (i si perduren en l'estructura social).
 - Comprovar quins grups les formen (caracteritzant-los amb tota la informació disponible).
 - Anàlisi del dendograma i decisió del nombre de les particions per analitzar (Quadre 1)

Quadre A.5.

Selecció dels individus i de les variables

Variables nominals actives	
21 Variables	131 modalitats associades
659 . Barri en 4 classes	(5 MODALITATS)
662 . Despeses en 5 classes	(6 MODALITATS)
665 . Propietats en 3 classes	(4 MODALITATS)
668 . Satisfaccions en 5 classes	(6 MODALITATS)
671 . Privació en 3 classes	(4 MODALITATS)
674 . Política en 6 classes	(7 MODALITATS)
677 . Nivell educatiu en 5 classes	(6 MODALITATS)
680 . Llengua en 6 classes	(7 MODALITATS)
683 . Habitatge en 5 classes	(6 MODALITATS)
686 . Retard pagaments en 4 classes	(5 MODALITATS)
689 . Solidaritat familiar en 6 classes	(7 MODALITATS)
692 . Cura altres en 5 classes	(6 MODALITATS)
695 . Esforç econòmic en 7 classes	(8 MODALITATS)
698 . TIC en 6 classes	(7 MODALITATS)
701 . Treball compte altre en 7 classes	(8 MODALITATS)
704 . Treball compte propi en 4 classes	(5 MODALITATS)
707 . TDF en 7 classes	(8 MODALITATS)
710 . Posició social en 7 classes	(8 MODALITATS)
713 . Economia en 6 classes	(7 MODALITATS)
719 . Salut en 5 classes	(6 MODALITATS)
722 . Préstecs en 4 classes	(5 MODALITATS)

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quadre A.6.

Descripció de les particions en vuit grups

DESCRIPTION DE LA COUPURE 'b' DE L'ARBRE EN 8 CLASSES							
CARACTERISATION DES CLASSES PAR LES MODALITES							
CARACTERISATION DES CLASSES PAR LES CONTINUES							
CARACTERISATION PAR LES MODALITES DES CLASSES OU MODALITES							
DE COUPURE 'b' DE L'ARBRE EN 8 CLASSES							
CLASSE 1 / 8							

V.TEST PROBA ---- POURCENTAGES ---- MODALITES							
IDEN POIDS							
CLA/MOD MOD/CLA GLOBAL CHARACTERISTIQUES DES VARIABLES							

9.66	CLASSE 1 / 8				bb1b	305	
41.16	0.000	94.77	95.30	9.71	Classe 1/8	Partition en 8 classes	Cl1 307
34.24	0.000	71.61	88.60	11.95	Habitatge 1/5	Habitatge en 5 classes	Hab1 378
33.86	0.000	58.81	95.05	15.61	Lloguer Règim tinença	habitatge	V103 493
32.68	0.000	46.57	99.21	20.57	*Reponse manquante*	HA TINGUT AJUT FAMILIAR PER LA COMPRA DEL SEU HABITATGE?	442_ 650
32.27	0.000	68.46	83.94	11.84	Solidaritat 1/6	Solidaritat familiar en 6 classes	Sol1 374
32.04	0.000	63.38	86.56	13.19	NO retard llog hag	ALGUN RETARD EN PAGAMENT DE LLOGUERS HABITATGE?	V002 417
31.36	0.000	42.48	98.97	22.50	*Reponse manquante*	QUIN ANY VA COMPRAR O CONSTRUIR L'HABITAGE?	509_ 711
31.29	0.000	58.65	87.12	14.35	NO AJUDA PAGA LLOG	HA TINGUT AJUDA FAMILIAR EN EL PAGAMENT DEL LLOGUER?	V202 453
17.90	0.000	16.19	99.68	59.46	-5 mil preu hab	Preu de l'habitatge en la compra o construcció (milions)	@101 1879
13.56	0.000	13.56	98.21	69.96	*Reponse manquante*	QUANT PAGA AL MES DE PRÉSTEC O HIPOTECA (milers)?	653_ 2211
13.29	0.000	13.74	96.83	68.04	NO PAGA PRÉSTEC	PAGA PRÉSTEC/HIPOTECA PER COMPRA/REHABILITACIÓ HABITATGE?	V102 2150
13.22	0.000	13.55	97.66	69.59	*Reponse manquante*	ALGUN RETARD EN PAGAMENT PRÉSTEC/S/HIPOTEQUES HABITATGE?	88_ 2199
11.93	0.000	21.33	55.28	25.03	1.000.000 o > hab	NOMBRE D'HABITANTS DEL MUNICIPI DE RESIDÈNCIA	V006 791
11.85	0.000	59.15	17.24	2.81	-13.000 pt lloguer	QUANT PAGA DE LLOGUER AL MES?	@101 89
10.87	0.000	61.49	14.45	2.27	49.000-60.999 llog	QUANT PAGA DE LLOGUER AL MES?	@105 72
10.84	0.000	16.51	70.89	41.48	Cap fill llar	Nº FILLS DE INFORMANT PRINCIPAL QUE VIUEN A LA LLAR	V001 1311
10.84	0.000	16.51	70.89	41.48	Llar no fillcàrrec	TIPOLOGIA LLAR AMB FILLS	V005 1311
(...)							

CLASSE 2 / 8									
V.TEST PROBA ---- POURCENTAGES ---- MODALITES								IDEN POIDS	
CLA/MOD MOD/CLA GLOBAL CARACTERISTIQUES								DES VARIABLES	
3.08 CLASSE 2 / 8					bb2b 97				
17.94	0.000	66.98	57.38	2.64	Retard 3/4	Retard pagaments en 4 classes	Ret3	83	
17.66	0.000	66.63	56.48	2.61	2 tipus pagament	NOMBRE RETARD TIPUS PAGAMENT	V003	83	
15.39	0.000	33.66	31.96	5.67	SÍ retard rebuts	RETARD EN PAGAMENT REBUTS AIGUA, TELF, IMPOSTOS, GAS, ETC.?	V001	179	
12.97	0.000	31.27	48.39	4.77	Sí	La llar s ha retardat a l hora de pagar els rebuts de l aigu	IP01	151	
12.94	0.000	16.17	68.48	13.05	Molta dific fi mes	AMBELS INGRESSOS DE LALLAR, COMARRIBA A FINAL DE MES?	V001	413	
11.83	0.000	12.86	69.56	16.67	Sí	Llar privada	PR01	527	
11.73	0.000	15.91	60.61	11.75	Sí	La llar diu que arriba a final de mes amb molta dificultat	IP01	371	
10.77	0.000	34.52	32.58	2.91	Despeses 5/5	Despeses en 5 classes	Des5	92	
10.56	0.000	37.10	31.14	2.59	Cap	1ª DESPESA MÉS GRAN QUE HAN FET DARRER ANY (TANCADA)	V141	82	
10.44	0.000	17.67	47.25	8.24	Classe 2/8	Partition en 8 classes	Cl2	260	
9.58	0.000	13.30	49.80	11.54	Esforç 3/7	Esforç econòmic en 7 classes	Esf3	365	
9.54	0.000	8.89	68.30	23.68	NO,pot canvi moble	PODEN PERMETRE ECONÒMIC CANVIAR MOBLES QUAN FAN MALBÉ?	V002	748	
9.45	0.000	8.63	69.47	24.81	NO,pot vacan 1/any	PODEN PERMETRE ECONÒMIC VACANCES UN COP ANY?	V002	784	
9.33	0.000	16.00	41.82	8.06	NO,pot regal 1/any	PODEN ECONÒMIC REGALAR A AMICS/ FAMILIARS UN COP ANY?	V002	255	
8.94	0.000	7.10	76.58	33.27	NO,vacances 1/any	VAN DE VACANCES UNA VEGADA ANY?	V002	1051	
8.57	0.000	16.40	35.81	6.73	Sí	La llar no es pot permetre econòmicament fer regals a amics	IP01	213	
8.47	0.000	13.18	42.06	9.84	Malament niv econ	EN UNA ESCALA DE 0 A 10, COM VALORA EL SEU NIVELL ECONÒMIC?	@102	311	
8.22	0.000	16.65	32.46	6.01	Política 5/6	Política en 6 classes	Pol5	190	
8.14	0.000	11.46	43.63	11.74	NO,regals 1/any	FAN REGALS A AMICS/GUES I FAMILIARS UN COP ANY?	V002	371	
7.98	0.000	21.63	25.33	3.61	no sap	'MENYS IMPOSTOS_REDUCCIÓ QUALITAT SERVEIS', FAVOR/ CONTRA	V103	114	
7.91	0.000	6.14	77.84	39.07	TREB	classe nucli llar (7)	bx03	1235	
7.79	0.000	8.37	56.32	20.75	Sí	La llar no es pot permetre econòmicament canviar els mobles	IP01	656	
7.55	0.000	9.72	45.92	14.56	NO,pot roba cd tem	PODEN PERMETRE ECONÒMIC COMPRAR ROBA CADA TEMPORADA?	V002	460	
7.50	0.000	5.94	77.01	39.97	CLASSE TREB LL	Classe llar	X302	1263	
7.50	0.000	5.94	77.01	39.97	TREBALL LL	Classe llar	X303	1263	
7.47	0.000	9.98	43.73	13.51	Privació 3/3	Privació en 3 classes	Pri3	427	
7.36	0.000	6.47	68.44	32.63	NO,canvi mobl malb	CANVIEN ELS MOBLES QUAN ES FAN MALBÉ?	V002	1031	

7.16 0.000 7.97 53.60 20.73	Sí La llar no es pot permetre econòmicament anar de vacances unIP01 655
7.12 0.000 14.48 28.34 6.03	*Reponse manquante* N° Metres quadrats QUE TÉ L'HABITATGE 507_ 191
7.05 0.000 6.05 70.56 35.98	Cl treballadora Classe social nucli llar V003 1137
7.05 0.000 6.05 70.56 35.98	Cl treballadora Classe social nucli llar (4classes) CS02 1137
7.05 0.000 6.05 70.56 35.98	Cl treballadora Classe social nucli llar (7classes) CS03 1137
7.04 0.000 5.66 75.60 41.16	EN CASTELLÀ ENTREV LLENGUA ENTREVISTA V202 1301
7.02 0.000 12.82 32.00 7.70	NO,econ poden casaES PODEN PERMETRE ECONÒMICAMENT TENIR CASA CONFORTABLE? V002 243
7.00 0.000 17.16 24.86 4.47	Treb altre3/7 Treball compte altre en 7 classes Alt3 141
6.99 0.000 15.95 25.44 4.92	3 ítems privacióII INDICADOR DE PRIVACIÓ II V004 155
6.97 0.000 5.32 81.35 47.11	NO,estalvia a llar TENEN ALGUN TIPUS D'ESTALVIS A LA LLAR? V002 1489
6.96 0.000 5.33 81.47 47.14	Cl treballadora Classe agrupada V003 1490
6.56 0.000 4.66 87.97 58.17	NO,stal LL últ any LLARG ÚLTIM ANY HAN POGUT ESTALVIAR A NIVELL DE LLAR? V002 1838
6.39 0.000 11.49 29.53 7.92	No manca bany PRALS PROBLEMES DE L'HABITATGE?: MANCA DE BANY C102 250
6.38 0.000 11.36 29.29 7.95	No manca ventilac PRALS PROBLEMES HABITATGE?: MANCA DE VENTILACIÓ G102 251
6.37 0.000 10.87 32.00 9.07	NO,casa confortab TENEN UNA CASA CONFORTABLE? V002 287
6.26 0.000 11.09 29.53 8.21	No viu on voldria PRALS PROBLEMES DE L'HABITATGE?: MANCA D'AIGUA CORRENT A102 259
6.23 0.000 5.28 75.38 44.04	Sempre cast veïns % ÚS LLENGÜES AMB ELS VEÏNS V202 1392
6.23 0.000 11.01 29.53 8.26	No manca WC PRALS PROBLEMES DE L'HABITATGE?: MANCA DE WÀTER B102 261
6.22 0.000 13.92 23.40 5.18	6m-1any empresa TEMPS QUE FA QUE TREBALLA EN AQUESTA EMPRESA @204 164
6.20 0.000 8.97 36.51 12.54	Sí La llar no es pot permetre econòmicament comprar roba nova cIP01 396
6.01 0.000 5.96 62.05 32.09	*Reponse manquante* SITUACIÓ ESCALA TENDÈNCIA POLÍTICA 107_ 1014
5.95 0.000 11.94 25.70 6.64	NO,pot canvi elect PODEN ECONÒMIC CANVIAR ELECTRODOM SI ESPATLLEN? V002 210
5.92 0.000 9.07 33.44 11.36	Satisfaccions 5/5 Satisfaccions en 5 classes Sat5 359
5.71 0.000 4.74 78.73 51.18	ParesIP nas no Cat LLOC DE NAIXEMENT PARES IP AGRUPADA V002 1618
5.68 0.000 9.00 33.19 11.37	SÍ HAB DEFIC GREU TÉHABITATGEALGUNADEFICIENCIAGREU PER VIURE-HI? V101 359
5.65 0.000 4.93 75.08 46.95	CAST a desconegut IDIOMA INICIA CONVERSA AMB UN DESCONEGUT A CATALUNYA? V202 1484
5.64 0.000 3.78 98.23 80.13	NO TÉ PERSONA PAGADA PER FER TASQUES DOMÈSTIQUES/ FAMILIARS? V104 2533
5.62 0.000 7.71 39.05 15.61	Lloguer Règim tinença habitatge V103 493
5.60 0.000 12.38 23.02 5.73	MLTS DIFIC RECURS RECURSOS, HI HAURIA DIFICULTATS SOLUCIONAR PROBLEMES? V001 181
5.55 0.000 5.58 60.16 33.23	Semp cast botigues % ÚS LLENGÜES A LES BOTIGUES V202 1050
(...)	

MANOVA (ANÀLISI DE LA VARIÀNCIA MULTIVARIANT) AMB R

- Anàlisi per comprovar la bondat dels nostres resultats.
- Veiem la relació que s'estableix entre els àmbits socials i les variables de classe.
 - La categoria ocupacional.
 - La variable de classe anterior a l'anàlisi.
- La variable de classe sorgida de l'anàlisi (dividida en 3 i en 8 grups socials).

L'anàlisi de la variància multivariant (MANOVA) no es pot fer dins del programa SPAD. Inclouen aquesta tècnica els següents paquets estadístics, entre altres: SAS, SPSS, MINITAB i R. Aquest últim, l'R, és de distribució lliure i és el que presentarem.

L'R és un paquet estadístic que admet la programació amb el llenguatge S, orientat a objectes. Hi ha moltes llibreries de programes desenvolupades en R que resolen tot tipus de problemes estadístics. Tant el programa R com les llibreries es poden obtenir al web del CRAN (The Comprehensive R Archive Network): <http://cran.r-project.org/>.

L'anàlisi de la variància multivariant és una de les tècniques incloses al paquet base de R. La funció **manova** és l'encarregada d'aquesta tasca. L'ajuda del programa R (**help(manova)**) dona molta informació sobre l'ús d'aquesta funció, la informació que produeix i referències teòriques sobre la MANOVA.

La forma més còmoda de treballar amb R és mitjançant petits programes (R-scripts) fets amb un editor de textos qualsevol que consisteixen en una seqüència de comandaments de R. El Quadre A.7 mostra un exemple de R-script.

Quadre A.7.

Exemple de R-script

```

clsoc<read.delim2(file="../SPAD/Clas_soc_y_factores_con PCA.txt")

names(clsoc)
# [1] "KIDEN"
# [2] "Classe.social.nucli.llar"
# [3] "Classe.agrupada"
# [4] "Ponderació.Entrevistats..4589."
# [5] "Ponderació.individual..5757."
# [6] "Pes.llar"
# [7] "Dificultades.Economicas..Axe.factoriel.1"
# [8] "Dificultades.Economicas..Axe.factoriel.2"
# [9] "Situac..Econ..Relativa..Axe.factoriel.1"
#[10] "Situac..Econ..Relativa..Axe.factoriel.2"
#[11] "Axe.factoriel.1"
#[12] "Axe.factoriel.2"
#[13] "Axe.factoriel.3"
#[14] "Axe.factoriel.4"

attach(clsoc,pos=1)
CPs <- cbind(Axe.factoriel.1, Axe.factoriel.2, Axe.factoriel.3, Axe.factoriel.4)

fit.cl.soc.llar <- manova(CPs ~ Classe.social.nucli.llar,weights=Ponderació.individual..5757.)
summary(fit.cl.soc.llar)

fit.cl.soc.indiv <- manova(CPs ~ Classe.agrupada,weights=Ponderació.individual..5757.)
summary(fit.cl.soc.indiv)

```

ESQUEMA DETALLAT DE TREBALL

L'esquema de treball que s'ha dut a terme per relacionar les condicions de vida amb la classe social es detalla a continuació.

1. Per cada grup temàtic de variables de condicions de vida:
 - Realitzar una anàlisi de correspondències múltiples amb SPAD.

- Desar els factors obtinguts de l'ACM (es recomana desar un o dos factors).
 - Realitzar una anàlisi de conglomerats basat en l'ACM.
 - Desar la variable indicadora de conglomerats.
 - Netejar els nous fitxers de dades per deixar-hi només les noves variables (factors o indicadors de conglomerats, segons el cas), les variables de classe social i les variables d'identificació d'individus.
2. Juxtaponar tots els fitxers de factors obtinguts de l'ACM.
 3. Resumir la informació del fitxer de factors en unes poques (no més de 6) components mitjançant l'anàlisi de components principals, i guardar aquestes components en un nou fitxer de dades: (fitxer 1).
 4. Juxtaponar tots els fitxers d'indicadors de conglomerats.
 5. Resumir la informació del fitxer d'indicadors de conglomerats en unes poques (no més de 6) components mitjançant l'anàlisi de correspondències múltiples, i guardar aquestes components en un nou fitxer de dades: (fitxer 2).
 6. Exportar les dades dels fitxers 1 i 2 a un format de text amb els camps separats per tabuladors.
 7. Des del programa R, realitzar la lectura dels fitxers 1 i 2 amb format de text.
 8. Realitzar les anàlisis de variància multivariants (MANOVA) següents:
 - Variable explicativa discreta: classe social individual resultant de l'ACM (8 grups).
 - Variables dependents: components obtingudes a partir dels factors de condicions de vida (fitxer 1).
 - Variable explicativa discreta: classe social resultant de l'ACM (3 grups).
 - Variables dependents: components obtingudes a partir dels factors de condicions de vida (fitxer 1).

Un exemple de com es duen a terme les tasques que s'han de desenvolupar amb el programa R (passos 7 i 8) es troba al Quadre A.7. Petites modificacions d'aquest R-script permeten completar l'estudi.

Els resultats d'aquestes anàlisis són els que mostra el Quadre A.8.

Quadre A.8.

Resultat de l'anàlisi de la variància multivariant

```

> fit.cl.soc.llar <- manova(CPs ~ Classe.social.nucli.llar, weights=Ponderació.individual..5757.)
> summary(fit.cl.soc.llar)
      Df Pillai approx F num Df den Df Pr(>F)
Classe.social.nucli.llar 10 0.1137 16.5566 40 22644 < 2.2e-16 ***
Residuals      5661
---
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

> fit.cl.soc.indiv <- manova(CPs ~ Classe.agrupada, weights=Ponderació.individual..5757.)
> summary(fit.cl.soc.indiv)
      Df Pillai approx F num Df den Df Pr(>F)
Classe.agrupada 4 0.574 237.349 16 22668 < 2.2e-16 ***
Residuals      5667
---
Signif. codes: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

```

En aquest cas és altíssima la capacitat de les variables de classe social per explicar les diferències individuals en les condicions de vida de la població de Catalunya.

Variables per a l'anàlisi de correspondències múltiples

Quadre A.9.

Variables per a l'anàlisi de correspondències múltiples

Propietats	Segona residència Local comercial Local industrial Garatge o plaça de pàrquing Propietat immobiliària: pis, casa... Terreny agrari o forestal Nombre de propietats
------------	--

Estalvis	<p>Estalvis llar Estalvis propis Estalvis últim any propis Estalvis últim any llar Temps que pot mantenir-se amb estalvis Pla de jubilació</p>
Privació	<p>Tenen casa confortable Es poden permetre tenir una casa confortable Compren roba d'abric Poden comprar roba d'abric un cop l'any Una vegada l'any van de vacances Poden anar de vacances un cop l'any Canvien mobles que es fan malbé Poden canviar els mobles quan es fan malbé Canvien electrodomèstics espatllats Poden canviar els electrodomèstics quan s'espatllen Mengen carn i peix setmanalment Poden menjar carn i peix setmanalment Compren sabates noves cada any Poden comprar sabates noves cada any Compren roba nova cada temporada Poden comprar roba nova cada temporada Compren regals a amics i familiars un cop l'any Poden comprar regals a amics i familiars un cop l'any Nombre d'ítems de privació</p>
Esforç econòmic	<p>Esforç per comprar remeis o medicaments Esforç per pagar escola fills Esforç per despeses extraescolars Esforç per despeses habitatge No tenen recursos per solucionar els problemes de la llar Com arriben a fi de mes Ingressos mínims necessaris per fi de mes Serveis socials Préstecs Ajuts despeses habitatge Ajut institucions</p>
Retards pagaments	<p>Lloguer de l'habitatge Lloguer del negoci Préstec o hipoteca habitatge Rebutis aigua, telèfon, electricitat, gas, impostos Pagaments de compres Nombre de retards en els pagaments</p>
Situació econòmica	<p>Situació econòmica llar en comparació amb els pares Situació econòmica llar en comparació amb el barri Situació econòmica llar en comparació amb el conjunt de catalunya Situació econòmica llar respecte any anterior Situació econòmica llar respecte any vinent Situació econòmica general any vinent en comparació amb l'actual</p>

Préstecs	<p>Nombre de préstecs darrers 5 anys membres llar</p> <p>Algun membre de la llar ha demanat algun préstec el darrer any? Quants?</p> <p>Motiu del primer préstec</p> <p>Motiu del segon préstec</p> <p>Motiu del tercer préstec</p> <p>Quantitat dels préstecs</p>
Política	<p>Qui és responsable del benestar dels ciutadans?</p> <p>D'acord o no amb augmentar els impostos per millorar els serveis públics</p> <p>D'acord o no amb reduir impostos i reduir qualitat i quantitat serveis</p> <p>Eix esquerra-dreta</p> <p>Eix nacionalisme</p>
Despeses	<p>Despesa més gran últim any</p> <p>Segona despesa més gran últim any</p> <p>Tercera despesa més gran últim any</p>
Salut	<p>Estat de salut percebut</p> <p>Cobertura sanitària dels membres de la llar</p>
Escolarització fills	<p>Satisfacció estudis dels fills</p> <p>Satisfacció centre educatiu</p> <p>Satisfacció tipus d'educació que reben</p> <p>Mitjana cost escolarització</p> <p>Llar amb beca escolar</p> <p>Nombre de fills amb beca</p> <p>Escola pública o privada</p> <p>Escola laica o religiosa</p> <p>Centre descaratat pel cost econòmic</p>
Cura d'altres	<p>Ajudar a fer deures</p> <p>Anar a reunions d'escola</p> <p>Organitzar el dia a dia dels fills</p> <p>Tenir cura de persones grans o malaltes</p> <p>Nombre d'hores que dedica a cuidar adults o persones malaltes</p> <p>Nombre d'hores cura fills</p> <p>Tipus persona de la que té cura</p> <p>Adults a càrrec seu</p> <p>On viuen els adults que cuida</p> <p>Hores/setmana que dedica a cuidar adults</p> <p>Qui té cura en primer lloc dels fills mentre vostè treballa</p> <p>Qui té cura en segon lloc dels fills mentre vostè treballa</p> <p>Qui té cura en tercer lloc dels fills mentre vostè treballa</p> <p>Cura d'hospitalitzats l'últim any</p> <p>Nombre membres amb dificultats</p> <p>Membres amb dificultats</p>
Conciliació	<p>Conciliació horari escola-treball</p> <p>Conciliació horari escola i treball domèstic i familiar (tdf)</p> <p>Reducció jornada per cuidar fills</p> <p>Reducció jornada per cuidar adults</p> <p>Deixar feina per cuidar fills</p> <p>Ajornar l'entrada al món laboral per cuidar adults</p> <p>Deixar feina en tenir fills</p>

<p>Treball domèstic i familiar</p>	<p>Lloguer de persona per fer el treball domèstic i familiar Existència de contracte lloguer de la persona que fa el treball domèstic i familiar Hores setmana a treball domèstic i familiar persona llogada Conflicte parella repartiment treball domèstic i familiar Conflicte altres repartiment treball domèstic i familiar Col·laboració fills treball domèstic i familiar Content aportació parella treball domèstic i familiar Expectatives parella treball domèstic i familiar Expectatives altres treball domèstic i familiar Càrrega treball domèstic i familiar Hores treball domèstic i familiar setmana Hores treball domèstic i familiar cap de setmana Realització treball domèstic i familiar Responsabilitat treball domèstic i familiar</p>
<p>Nivell educatiu</p>	<p>Nivell estudis acabats Estudis en curs Resultats estudis Edat fi estudis Nivell educatiu nucli llar Nivell educatiu llar de procedència</p>
<p>Posició social</p>	<p>Què proporciona èxit a la vida Classe social subjectiva Existència desigualtats Desigualtat d'oportunitats Augment desigualtat Fills dificultat trobar feina Fills com ho tindran respecte als pares Fills classe social respecte als pares</p>
<p>Barri</p>	<p>Viu al barri/veïnat on voldria viure Raó per la qual no canvia de lloc Bon barri per pujar els fills Escala 0-10 nota al barri Escala 0-10 nota als transports públics Escala 0-10 nota als serveis i equipaments públics barri</p>
<p>Habitatge</p>	<p>Metres quadrats Règim de tinença Modalitat protecció oficial Cost lloguer Any habitatge Preu habitatge Hipoteca Deficiències greus Deficiència canvi d'habitatge Tipus problema Viu a l'habitatge que voldria</p>

Xarxa familiar	Proximitat familiar Proximitat pares Proximitat sogres Proximitat fills Proximitat germans Proximitat cunyats Freqüència comunicació pares Freqüència comunicació sogres Freqüència comunicació fills Freqüència comunicació germans Freqüència comunicació cunyats Nombre familiars a prop
Horari jornada laboral	Tipus familiars a prop Jornada laboral oficial Hores extra Percentatge hores extra pagades Se sent obligat a fer hores extra Jornada que prefereix
TIC	Ordinador i internet a casa Ús ordinador estudiar Ús ordinador treballar Ús ordinador fer gestions Ús ordinador divertir-se Ús internet estudiar Ús internet treballar Ús internet fer gestions Ús internet divertir-se Ús internet relacionar-se Per a qui es va comprar l'ordinador Disposició cotxe Cotxe cedit empresa
Solidaritat familiar	Ajut lloguer Ajut compra habitatge A qui acudeix si té problema personal greu A qui acudeix si es queda sense ingressos A qui acudeix perquè cuidin algú de la família Ha deixat o donat diners A qui acudeix si té dificultats econòmiques
Llengua	Llengua entrevista La seva llengua Ús a la feina Ús a l'escola Ús amb amics Ús amb veïns Ús a la llar Ús a les botigues Inici conversa Ús majoritari

Treball per compte propi	<p>Es paga autònoms Fa de treballador Copropietat de l'empresa Nombre d'assalariats (empresaris amb assalariats) Nombre d'assalariats (assalariats pròpia empresa) Empresa heretada Temps de treball mateixa empresa</p>
Treball per compte d'altri	<p>Nombre de treballadors Autoritat dins organització Tipus organització Temps a l'empresa Contracte des del primer moment Temps mateix càrrec Evolució sou Tipus de contracte Durada del contracte</p>
Aturats	<p>Voluntariat atur Temps en atur Subsidi Mesos subsidi rebut Mesos queden per rebre subsidi Cerca de feina aturats Tipus jornada feina busca Ingressos per sota dels quals no treballaria</p>
Inactius	<p>Voluntariat inactivitat Motiu per no haver treballat mai Li agradaria tenir feina per guanyar diners Cerca feina inactius Tipus jornada feina inactius Ingressos per sota dels quals no treballaria Pensió Fa feinetes</p>
Treball	<p>Situació respecte activitat laboral Edat inici vida laboral Treball temps complet Nombre de feines Feina a casa Professional liberal</p>
Satisfaccions	<p>Escala 0-10 la seva salut Escala 0-10 el seu nivell econòmic Escala 0-10 la seva parella Escala 0-10 els seus fills Escala 0-10 la seva feina Escala 0-10 la seva vida social Escala 0-10 la quantitat de lleure de què disposa Escala 0-10 fills rendiment escolar Escala 0-10 fills comportament dels fills</p>

Satisfaccions	Escala 0-10 fills estudis que els proporciona o ha proporcionat Escala 0-10 fills la feina que tenen Escala 0-10 fills ambient de la llar Escala 0-10 fills temps que els dedica Escala 0-10 fills el nivell econòmic que els proporciona Escala 0-10 satisfacció vida en general Satisfacció amb la vida respecte any passat Què li agradaria tenir i no té Què és el que més li preocupa
---------------	--

Característiques de les particions de les anàlisis de correspondències múltiples

De cada un dels àmbits analitzats s’ha obtingut una sola variable que recull i estructura la informació de les variables que el formen.⁵¹ Aquesta és una manera de reduir sense perdre riquesa el nombre de variables finals que intervenen en la segona etapa analítica d’aquesta recerca, és a dir, l’anàlisi de correspondències múltiples final. Altrament seria impossible interpretar els resultats de la interacció directa de 300 variables.

En el quadre següent (Quadre A.10) es recull quines han estat les categories de la variable resultant de cada àmbit i una breu descripció del seu contingut.

51. Vegeu l’apartat anterior d’aquest annex.

Quadre A.10.

Característiques de les particions

<p>ESFORÇ ECONÒMIC</p>	<p>1/7: Nivell baix amb certes dificultats per arribar a fi de mes, principalment a causa de l'habitatge però no mostren tendència a demanar préstecs. 2/7: Nivell baix però sense dificultats (van bé). 3/7: No arriben a fi de mes i demanen ajuts a institucions, problemes amb l'habitatge i medicaments. 4/7: Tenen problemes per arribar a fi de mes, els costa l'escolarització dels fills, l'habitatge i els medicaments. 5/7: No els suposa cap esforç, arriben amb facilitat a fi de mes, tot i que tenen algun préstec. 6/7: No és un problema arribar a fi de mes, però els costa esforç l'escolarització dels fills i l'habitatge. 7/7: Arriben amb dificultats a fi de mes, tenen un préstec i els costa l'escola dels fills, l'habitatge i els medicaments.</p>
<p>POSICIÓ SOCIAL</p>	<p>1/7: Consideren que les desigualtats són socials. 2/7: Consideren els individus responsables de les desigualtats. 3/7: Consideren que les desigualtats augmenten, i responen "altres" a la classe social subjectiva. 4/7: Consideren que hi ha desigualtats però són individuals i estan disminuint. Es consideren de classe baixa. 5/7: No saben si augmenten les desigualtats ni la classe social que tenen. 6/7: No saben si augmenten les desigualtats. 7/7: Creuen que les desigualtats no existeixen i es consideren de classe baixa.</p>
<p>DESPESES</p>	<p>1/5: Només contesten 1 despesa. 2/5: Despeses pels fills. 3/5: Despeses per vehicle-negoci. 4/5: Despeses de tot tipus sense ser elevades. 5/5: Sense despeses.</p>
<p>RETARD EN PAGAMENTS</p>	<p>1/4: Cap retard. 2/4: Un tipus de retard. 3/4: Dos tipus de retard. 4/4: Manca la resposta.</p>
<p>PRÉSTECES: de + a - endeutament</p>	<p>2/4 4/4 3/4 1/4: Manca la resposta.</p>

TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR	<p>1/7: Igualitaris en repartiment però no en organització.</p> <p>2/7: El fa la dona però sense conflictes.</p> <p>3/7: Ajut de l'home o fill però sense conflictes.</p> <p>4/7: Igual que l'anterior però amb conflictes.</p> <p>5/7: Entrada d'altres persones en el repartiment.</p> <p>6/7: Les dones no el comparteixen amb ningú.</p> <p>7/7: No el fa ningú de la llar.</p>
TECNOLOGIES DE LA INFORMACIÓ I LA COMUNICACIÓ	<p>1/6: No tenen PC.</p> <p>2/6: Tenen PC i no l'usen.</p> <p>3/6: Tenen PC i en fan molt d'ús.</p> <p>4/6: Tenen PC i connexió i no l'usen.</p> <p>5/6: Tenen PC i connexió i en fan molt d'ús.</p> <p>6/6: Tenen PC i connexió però amb menys ús que l'anterior.</p>
SOLIDARITAT FAMILIAR	<p>1/6: Tenen xarxa familiar - ells proveïdors.</p> <p>2/6: No tenen xarxa familiar.</p> <p>3/6: Tenen xarxa familiar, no han rebut ajut però hi compten.</p> <p>4/6: Tenen xarxa familiar però compten amb els serveis socials.</p> <p>5/6: No compten amb xarxa familiar i sí amb la parella.</p> <p>6/6: Tenen xarxa i ha rebut.</p>
HABITATGE	<p>1/5: Lloguer i volen canviar.</p> <p>2/5: Deficiències greus de l'habitatge.</p> <p>3/5: Cessió.</p> <p>4/5: Propietat sense préstec.</p> <p>5/5: Propietat amb préstec.</p>
LLENGUA	<p>1/6: Bilingües.</p> <p>2/6: Bilingües.</p> <p>3/6: Català majoritàriament.</p> <p>4/6: Català sempre.</p> <p>5/6: Altres i castellà vehicular.</p> <p>6/6: Castellà sempre.</p>
NIVELL EDUCATIU	<p>1/5: Primaris.</p> <p>2/5: Sense estudis.</p> <p>3/5: Secundaris.</p> <p>4/5: Universitaris.</p> <p>5/5: Universitaris estudiant encara.</p>
SITUACIÓ POLÍTICA	<p>1/6: Més català que espanyol, centre i esquerra, sembla que volen que s'administri millor.</p> <p>2/6: Catalans d'esquerres i volen augment d'impostos.</p> <p>3/6: Espanyols, el govern només responsable dels més desafavorits.</p> <p>4/6: Més espanyol que català, centre-dreta.</p> <p>5/6: No saben situar-se en l'eix català/espanyol i són de dretes.</p> <p>6/6: Resposta mancant.</p>

SATISFACCIONS	<p>1/5: Regular salut i nivell econòmic, molt bé lleure i vida social, bé vida en general però sembla que la progressió no és a millor.</p> <p>2/5: Molt bé tot.</p> <p>3/5: Bé vida en general i són optimistes malgrat regular/malament lleure i regular feina.</p> <p>4/5: Regular vida en general i molt malament la feina, el lleure i el nivell econòmic.</p> <p>5/5: Molt malament tot, especialment nivell econòmic i salut, i pessimistes pel futur.</p>
PRIVACIÓ	<p>1/3: Tenen fins a 3 ítems de privació.</p> <p>2/3: No tenen privació.</p> <p>3/3: Més de 3 ítems de privació.</p>
SALUT	<p>1/5: Salut regular.</p> <p>2/5: Bona salut i cobertura privada.</p> <p>3/5: Salut dolenta.</p> <p>4/5: Salut molt dolenta.</p> <p>5/5: Bona salut i cobertura pública però amb assistència privada.</p>
BARRI	<p>1/4: Viuen on volen, bon barri però equipaments dolents.</p> <p>2/4: Tot bé.</p> <p>3/4: Tot molt bé.</p> <p>4/4: No és un bon lloc per viure i no poden sortir-ne per qüestions econòmiques.</p>
ECONOMIA	<p>1/6: Veuen el futur igual però sense solidesa econòmica.</p> <p>2/6: Veuen el futur pitjor.</p> <p>3/6: Veuen el futur millor.</p> <p>4/6: Veuen el futur igual però solidesa econòmica.</p> <p>5/6: Veuen el futur igual però molta solidesa econòmica malgrat estalvis en la mitjana.</p> <p>6/6: Resposta mancant però tenen estalvis.</p>
CURA D'ALTRES	<p>1/5: Cura de grans i petits que no viuen a la mateixa llar.</p> <p>2/5: Cura de fills.</p> <p>3/5: Cura d'adults i membres de la llar amb dificultats.</p> <p>4/5: Cura de ningú.</p> <p>5/5: Cura de membre llar amb dificultats.</p>
TREBALL PER COMPTE PROPI	<p>1/4: Treballador d'una empresa.</p> <p>2/4: Empresari amb assalariats.</p> <p>3/4: No paga autònoms.</p> <p>4/4: Empresari sense assalariats.</p>
TREBALL PER COMPTE D'ALTRI	<ul style="list-style-type: none"> - 1/7: Contracte indefinit, funcionaris. - 2/7: Contracte indefinit 3-6 anys a l'empresa. - 3/7: Contracte indefinit 6-10 anys a l'empresa. - 4/7: Contracte eventual i obra o servei. - 5/7: Contracte 6 mesos-1 any durada. - 6/7: Les formes més atípiques de contractació. - 7/7: Contracte 1-3 mesos durada.

Variables il·lustratives per a l'anàlisi final de correspondències múltiples

A continuació presentem una sèrie de taules que mostren les variables il·lustratives utilitzades per a l'anàlisi final de correspondències múltiples. Aquestes variables ens han servit per enriquir la interpretació de l'estructura resultant d'aquesta anàlisi.

SEXE		
	Núm. absolut	% del total
Home	1.757	45,35
Dona	2.117	54,65
Total	3.874	100,00

EDAT		
	Núm. absolut	% del total
16-24 anys	477	12,31
25-34 anys	774	19,99
35-49 anys	1.062	27,42
50-64 anys	800	20,65
65 anys i més	761	19,64
0-4 anys	0	0,00
5-15 anys	0	0,00
Total	3.874	100,00

ORIGEN GEOGRÀFIC DE LES LLARS		
	Núm. absolut	% del total
Tots nascuts a Catalunya	1.881	48,54
Tots nascuts a la resta d'Espanya	387	9,98
Tots nascuts en un altre país	104	2,70
Mixt Cat./Esp.	1.317	33,98
Mixt Cat./altre país	135	3,48
Mixt Cat./Esp./altre país	30	0,77
Tots nascuts Esp./altre país	22	0,57
Total	3.874	100,00

LLOC DE NAIXEMENT		
	Núm. absolut	% del total
Nascut a Catalunya	2.498	65,16
Nascut a Espanya	1.136	29,62
Nascut en un altre país	200	5,22
No ho sap	0	0,00
Total	3.833	100,00

PROVÍNCIA DE RESIDÈNCIA		
	Núm. absolut	% del total
Barcelona	2.939	75,85
Girona	338	8,73
Lleida	225	5,80
Tarragona	373	9,61
Total	3.874	100,00

CLASSE SOCIAL AGREGADA LLAR		
	Núm. absolut	% del total
Mitjana propietària	280	7,34
Mitjana assalariada	760	19,93
Treballadora	1.412	37,04
Altres	122	3,20
Mitjana propietària + assalariada	194	5,08
Mitjana propietària + treballadora	239	6,28
Mitjana propietària + altres	87	2,28
Mitjana assalariada + treballadora	506	13,27
Mitjana assalariada + altres	73	1,91
Treballadora + altres	140	3,67
Total	3.811	100,00

CLASSE SOCIAL INDIVIDUAL I DESAGREGADA		
	Núm. absolut	% del total
Empresaris amb assalariats	125	3,34
Empresaris sense assalariats	288	7,68
Professionals liberals	45	1,19
Directors/gerents	75	2,01
Tècnics alts	229	6,10
Tècnics mitjans	580	15,48
Personal administratiu	204	5,45
Encarregats	93	2,47
Treballadors qualificats indústria	593	15,84
Treballadors no qualificats indústria	288	7,70
Treballadors qualificats serveis	357	9,54
Treballadors no qualificats serveis	358	9,56
Treballadors qualificats agraris	42	1,11
Treballadors no qualificats agraris	3	0,09
No classificables	39	1,03
Ajut familiar	65	1,73
No ha treballat mai	291	7,77
NS/NC	36	0,96
Treball domèstic	35	0,92
Total	3.746	100,00

CLASSE SOCIAL INDIVIDUAL DESAGREGADA PER SEXE		
	Núm. absolut	% del total
Empresaris amb assalariats home	82	2,18
Empresaris amb assalariats dona	166	4,44
Empresaris sense assalariats home	44	1,16
Empresaris sense assalariats dona	121	3,24
Professionals liberals home	24	0,65
Professionals liberals dona	20	0,54
Directors/gerents home	56	1,49
Directors/gerents dona	19	0,52
Tècnics alts home	121	3,24
Tècnics alts dona	107	2,87
Tècnics mitjans home	219	5,84
Tècnics mitjans dona	361	9,64
Personal administratiu home	82	2,18
Personal administratiu dona	123	3,27
Encarregats home	62	1,65
Encarregats dona	31	0,82
Treballadors qualificats indústria home	428	11,42
Treballadors qualificats indústria dona	166	4,43
Treballadors no qualificats indústria home	115	3,07
Treballadors no qualificats indústria dona	173	4,63
Treballadors qualificats serveis home	133	3,54
Treballadors qualificats serveis dona	225	6,00
Treballadors no qualificats serveis home	95	2,54
Treballadors no qualificats serveis dona	263	7,02
Treballadors qualificats agraris home	16	0,41
Treballadors qualificats agraris dona	25	0,65
Treballadors no qualificats agraris home	2	0,07
Treballadors no qualificats agraris dona	2	0,06
No classificables home	4	0,11
No classificables dona	35	0,92
Ajut familiar home	13	0,34
Ajut familiar dona	52	1,39
No ha treballat mai home	71	1,90
No ha treballat mai dona	220	5,87
NS/NC home	11	0,29
NS/NC dona	25	0,66
Treball domèstic home	0	0,00
Treball domèstic dona	35	0,92
Total	3.746	100,00

CLASSE SOCIAL DESAGREGADA OCUPATS I ATURATS PER SEXE		
	Núm. absolut	% del total
Empresaris amb assalariats home	67	2,97
Empresaris amb assalariats dona	38	1,68
Empresaris sense assalariats home	102	4,52
Empresaris sense assalariats dona	63	2,77
Professionals liberals home	24	1,08
Professionals liberals dona	18	0,80
Directors/gerents home	40	1,79
Directors/gerents dona	19	0,84
Tècnics alts home	98	4,32
Tècnics alts dona	101	4,48
Tècnics mitjans home	187	8,25
Tècnics mitjans dona	325	14,36
Personal administratiu home	55	2,41
Personal administratiu dona	81	3,56
Encarregats home	35	1,55
Encarregats dona	21	0,91
Treballadors qualificats indústria home	322	14,24
Treballadors qualificats indústria dona	102	4,52
Treballadors no qualificats indústria home	64	2,82
Treballadors no qualificats indústria dona	13	0,56
Treballadors qualificats serveis home	81	3,56
Treballadors qualificats serveis dona	145	6,39
Treballadors no qualificats serveis home	62	2,73
Treballadors no qualificats serveis dona	92	4,07
Treballadors qualificats agraris home	12	0,52
Treballadors qualificats agraris dona	7	0,30
Treballadors no qualificats agraris home	1	0,03
Treballadors no qualificats agraris dona	1	0,03
No classificables home	4	0,18
No classificables dona	6	0,26
Ajut familiar home	9	0,39
Ajut familiar dona	17	0,76
No ha treballat mai home	3	0,12
No ha treballat mai dona	5	0,23
NS/NC home	9	0,42
NS/NC dona	1	0,05
Treball domèstic home	0	0,00
Treball domèstic dona	35	1,53
Total	2.264	100,00

CLASSE SOCIAL DESAGREGADA INACTIUS PER SEXE		
	Núm. absolut	% del total
Empresaris amb assalariats home	14	0,98
Empresaris amb assalariats dona	6	0,38
Empresaris sense assalariats home	64	4,32
Empresaris sense assalariats dona	57	3,85
Professionals liberals home	0	0,00
Professionals liberals dona	4	0,25
Directors/gerents home	16	1,05
Directors/gerents dona	0	0,03
Tècnics alts home	24	1,59
Tècnics alts dona	6	0,40
Tècnics mitjans home	32	2,16
Tècnics mitjans dona	36	2,44
Personal administratiu home	27	1,83
Personal administratiu dona	42	2,83
Encarregats home	27	1,80
Encarregats dona	10	0,70
Treballadors qualificats indústria home	105	7,10
Treballadors qualificats indústria dona	63	4,28
Treballadors no qualificats indústria home	51	3,45
Treballadors no qualificats indústria dona	161	10,84
Treballadors qualificats serveis home	52	3,50
Treballadors qualificats serveis dona	80	5,40
Treballadors no qualificats serveis home	33	2,26
Treballadors no qualificats serveis dona	171	11,53
Treballadors qualificats agraris home	4	0,25
Treballadors qualificats agraris dona	19	1,29
Treballadors no qualificats agraris home	0	0,02
Treballadors no qualificats agraris dona	2	0,12
No classificables home	0	0,00
No classificables dona	29	1,93
Ajut familiar home	4	0,28
Ajut familiar dona	35	2,35
No ha treballat mai home	68	4,61
No ha treballat mai dona	215	14,48
NS/NC home	2	0,10
NS/NC dona	24	1,60
Treball domèstic home	0	0,00
Treball domèstic dona	0	0,00
Total	1.482	100,00

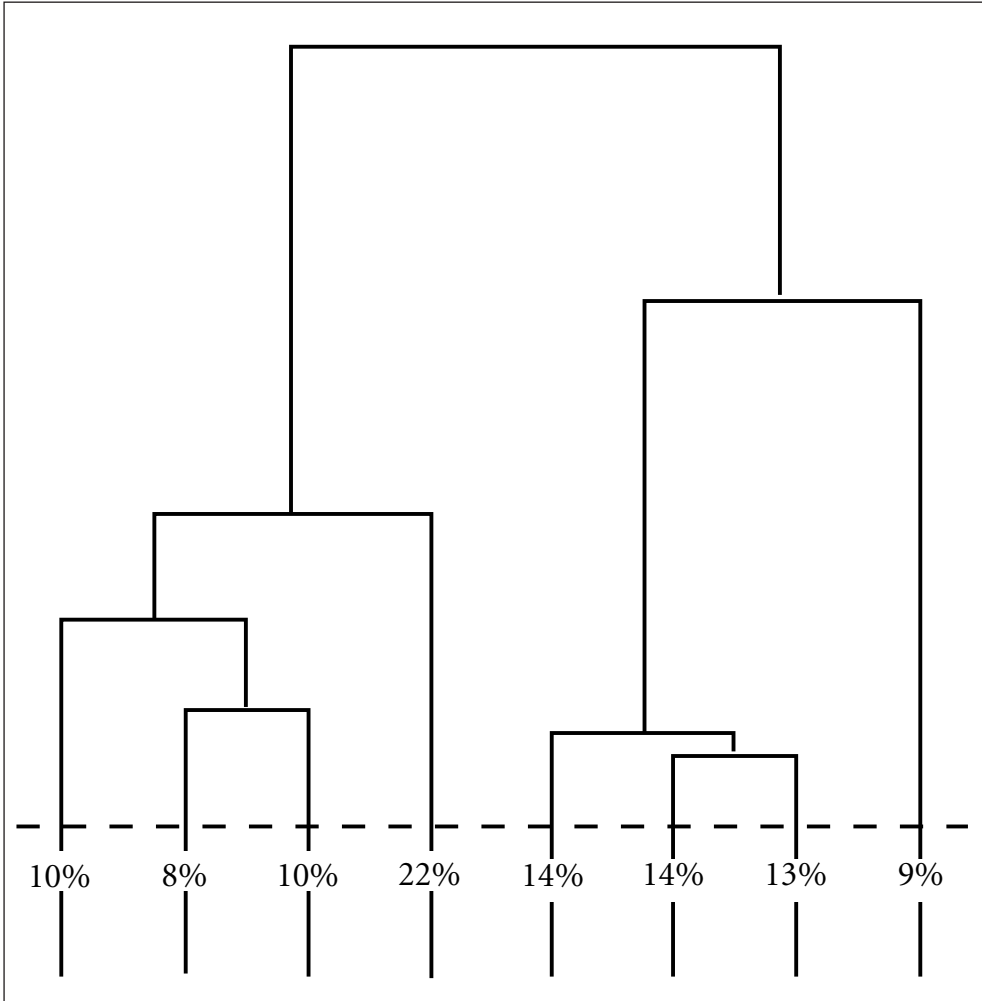
CLASSE SOCIAL DE LA LLAR (NOMÉS PARELLES) PER SEXE (DONA + HOME)		
	Núm. absolut	% del total
Empresaris tots dos	98	3,84
Propietària + mitjana assalariada	50	1,97
Mitjana assalariada + propietària	145	5,65
Treballadora + propietària	157	6,12
Mitjana assalariada tots dos	201	7,87
Treballadors tots dos	351	13,72
Mitjana assalariada tots dos: dona > home	71	2,79
Mitjana assalariada tots dos: home > dona	147	5,75
Treballadora tots dos: dona > home	78	3,05
Treballadora tots dos: home > dona	312	12,18
Interclasse tots dos: dona > home	279	10,90
Interclasse tots dos: home > dona	234	9,13
Propietària + treballadora	71	2,78
Sense categoria + empresària	92	3,58
Sense categoria + mitja assalariada	76	2,95
Sense categoria + treballadora	177	6,92
No classificables	20	0,79
Total	2.561	100,00

Dendogrames

El dendograma és la representació gràfica dels grups que resulten de la comparació de les variables que caracteritzen els individus de la mostra. És molt útil perquè plasma amb gran nitidesa les distàncies que s'estableixen entre els grups. Així veiem quins grups estan més propers entre ells i quins grups són més diferents, a mesura que anem passant d'un nivell a l'altre del dendograma.

Dendograma A.1.

Classificació jeràrquica dels vuit grups socials descrits en la recerca¹

1. La línia horitzontal que parteix el dendograma ens indica la divisió en els vuit grups socials que es descriuen al llarg del document per caracteritzar les tres classes socials.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.:

Bibliografia

ABBOTT, P. (1987): "Women's Social Class Identification: Does Husband's Occupation Make a Difference?", a *Sociology*, vol. 2, núm. 1, p. 91-103.

ABBOTT, P. i SAPSFORD, R. (1987): *Women and Social Class*. Londres - Nova York, Tavistock Publications.

ACKER, J. (1973): "Women and Social Stratification: A Case of Intellectual Sexism", a *American Journal of Sociology*, vol. 78, núm. 4, p. 936-945.

ANDES, N. (1992): "Social Class and gender: An Empirical evaluation of Occupational Stratification", a *Gender and Society*, vol. 6, núm. 2, p. 231-251.

BATISTA, J.M. i SUREDA, J. (1987): "Análisis de correspondencias y técnicas de clasificación: su interés para la investigación en las ciencias sociales y del comportamiento", a *Infancia y Aprendizaje*, núm. 39-40, p. 171-186.

BAXTER, J. *et al.* (1991): *Class analysis and Contemporary Australia*. Melbourne, The Macmillan Company of Australia Pty. Ltd.

BECHHOFFER, F. i ELLIOTT, B. (1983): "Petty Property: the Survival of a Moral Economy", a F. BECHHOFFER i B. ELLIOTT (1983): *The Petite Bourgeoisie. Comparative Studies of the Uneasy Stratum*. Londres, The MacMillan Press Ltd.

BECHHOFFER, F. i ELLIOTT, B. (1983): *The Petite Bourgeoisie. Comparative Studies of the Uneasy Stratum*. Londres, The MacMillan Press Ltd.

BENZECRI, J. P. (1973): *L'analyse des données*. París, Dunot.

BERGER, P. L. (1991): *La revolución capitalista. Cincuenta proposiciones sobre la prosperidad, la igualdad y la libertad*. Barcelona, Ediciones Península.

BERTHOUD, R. i GERSHUNY, J. (2000): *Seven Years in the Lives of British Families. Evidence on the dynamics of social change from the British Household Panel Survey*. The Policy Press.

BISQUERRA, R. (1989): *Introducción conceptual al análisis multivariable*. Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias.

BOTTOMORE, T. (1991): *Classes in Modern Society*. Londres, Harper Collins Academic.

BOTTOMORE, T. (1992): "Breves notas críticas sobre el trabajo y el desempleo", a *El socialismo del futuro*. Fundación Sistema, núm. 6, p. 119-122.

BOURDIEU, P. (1988): *La distinción. Criterios y bases sociales del gusto*. Madrid, Taurus.

BRAVERMAN, H. (1992): "Capitalism and the Division of Labour". A GIDDENS i HELD (eds.) (1992): *Classes, Power and Conflict. Classical and Contemporary Debates*. Londres, The MacMillan Press Ltd.

BURRIS, V. (1992): "La síntesis neomarxista de Marx y Weber sobre las clases", a *Zona Abierta*, núm. 59-60, p. 127-156.

BURROWS, R. i MARSH, C. (1992): *Consumption and Class. Divisions and Change*. Nova York, St. Martin's Press.

CACHÓN, L. (1989): *¿Movilidad social o trayectorias de clase?. Elementos para una crítica de la sociología de la movilidad social*. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas - Siglo XXI de España Editores S.A., Colecció Monografias núm. 100.

CAINZOS, M. A. (1989): "Clases, intereses y actores sociales: un debate postmarxista", a *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 46, p. 81-100.

CALVERT, P. (1982): *The Concept of Class*. Nova York, St. Martin's Press.

CARABAÑA, J. (ed.) (1995): *Desigualdad y clases sociales. Un seminario entorno a Erik O. Wright*. Madrid, Fundación Argentaria - Visor Distribuciones.

CARABAÑA, J. i DE FRANCISCO, A. (comps.) (1992): "Teorías contemporáneas de las clases sociales". Madrid, *Zona Abierta*, núm. 59-60.

CARCHEDI, G. (1975): "Reproduction of social classes at the level of production relations", a *Economy and Society*, vol. 4, núm. 4, p. 361-417.

CARCHEDI, G. (1987): *Class Analysis and Social Research*. Oxford, Basil Blackwell Ltd.

CARREÑO, L., HOMS, O. i SUBIRATS, M. (1987): "Per una tipologia de les capes mitjanes". A J. M. ROTGER (coord.) (1987): *Visió de Catalunya*. Barcelona, Diputació de Barcelona.

CASTELLS, M. (1992): "La informacionalización del trabajo", a *El socialismo del futuro*. Fundación Sistema, núm. 6, p. 87-94.

CLARK, T. N. i LIPSET, S. M. (1991): "Are Social Classes Dying?". a *International Sociology*, vol. 6, núm. 4, p. 397-410.

COMUNIDAD DE MADRID (1992): *Clases sociales: estudio comparativo de España y la Comunidad de Madrid*

1991. (J. Carabaña, dir. i J. J. González, coord.), Madrid, Consejería de Economía de la Comunidad de Madrid.

CORNEJO, J. M. (1988): *Técnicas de investigación social: el análisis de correspondencias*. Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias.

CREDOC (1984): *Le système d'enquêtes sur les conditions de vie et aspirations des français 1978-1982*. (Rapport préliminaire Phase V i Rapport final phase V.) Paris, Centre de Recherche pour l'Étude et l'Observation des Conditions de Vie.

CROMPTON, R. (1993): *Class and Stratification. An Introduction to Current Debates*. Cambridge, Polity Press.

CROMPTON, R. i MANN, M. (1986): *Gender and Stratification*. Cambridge, Polity Press.

DAHRENDORF, R. (1979): *Las clases sociales y su conflicto en la sociedad industrial*. Madrid, Ediciones Rialp.

DALE, A., GILBERT, G. N. i ARBER, S. (1985): "Integrating Women into Class Theory", a *Sociology*, vol. 19, núm. 3, p. 384-409.

DAVIS, H. i SCASE, R. (1985): *Western Capitalism and State Socialism*. Oxford i Nova York, Basil Blackwell.

DEL CAMPO, S. (1989): *La sociedad de clases medias*. Madrid, Espasa-Calpe.

DUKE, V. i EDGELL, S. (1987): "The operationalisation of class in British sociology: theoretical and empirical considerations", a *British Journal of Sociology*, vol. 38, núm. 4, p. 446-453.

ENGUITA, M. F. (1992): "Propiedad, autoridad y cualificación en el análisis de las clases sociales", a *Política y Sociedad*, núm. 11, p. 49-66.

ERIKSON, R. i GOLDTHORPE J. H. (1988): "Debate. Women at Class Crossroads: A Critical Note", a *Sociology*, vol. 22, núm. 4, p. 545-553.

ERIKSON, R. i GOLDTHORPE J. H. (1992): "Individual or Family? Results from Two Approaches to class Assignment", a *Acta Sociologica*, vol. 35, p. 95-105.

FEITO ALONSO, R. (1997): *Estructura social contemporánea. Las clases sociales en los países industrializados*. Madrid, Siglo XXI España Editores.

FUNDACIÓ JAUME BOFILL (1999): *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona, Editorial Mediterrània. Col·lecció Polítiques 24.

GIDDENS, A. (1990): *A Contemporary Critique of Historical Materialism*. Londres, The MacMillan Education LTD.

GOLDTHORPE, J. H. (1992): "Sobre la clase de servicio, su formación y su futuro", a *Zona Abierta*, núm. 59-60, p. 229-263.

GONZÁLEZ, J. J. (1992): "El debate postmarxista sobre las clases", a *Política y Sociedad*, núm. 11, p. 27-48.

GONZÁLEZ, J. J. (1992): "La construcción empírica de las clases", a *Política y Sociedad*, núm. 11, p. 99-122.

GRAETZ, B. (1991): "The Class Location of Families: A Refined Classification and Analysis", a *Sociology*, vol. 25, núm. 1, p. 101-118.

HAMMET, C. McDOWELL, L. i SARRE, P. (1990): *The Changing Social Structure*. Londres, Sage - Open University.

LASH, S. i URRY, J. (1986): *The End of Organized Capitalism*. Oxford, Basil Blackwell Ltd.

LEBART, L. *et al.* (1984): *Multivariate Descriptive Statistical Analysis*. Nova York, Wiley.

LEIULFRUD, H. i WOODWARD, A. E. (1988): "Cross-class families", a *Acta Sociologica*, 31/2.

LEIULFRUD, H. i WOODWARD, A. E. (1988): "Women at class crossroads: a critical reply to Erikson and Goldthorpe's note", a *Sociology*, vol. 22, núm. 4, p. 555-562.

LINDER, M. i HOUGHTON, J. (1990): "Self-Employment and the Petty Bourgeoisie: Comment on Steinmetz and Wright", a *American Journal of Sociology*, vol. 96, núm. 3, p. 727-735.

MARSHALL, G. *et al.* (1989): *Social Class in Modern Britain*. Londres, Unwin Hyman Ltd.

MIGUÉLEZ, F.; GARCIA, T.; REBOLLO, O.; SÁNCHEZ, C. i ROMERO, A. (1997), *Desigualtat i canvi: l'estructura social contemporània*. Barcelona, Edicions Proa.

RUNCIMAN, W. G. (1990): "How many Classes are there in Contemporary British Society?", a *Sociology*, vol. 24, núm. 3, p. 377-396.

SÁNCHEZ, C. (1994): *La definició dels grups socials a la Regió Metropolitana de Barcelona. Un problema teòric i metodològic*. (Tesi doctoral.) Barcelona, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.

SÁNCHEZ CARRIÓN, (ed.) (1984): *Introducción a las técnicas de análisis multivariable aplicadas a las ciencias sociales*. Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

SÁNCHEZ, J. (COORD.). (1999): *Informe per a la Catalunya del 2000*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill - Editorial Mediterrània.

SCASE, R. (1992): *CLASS*. Buckingham, Open University Press.

SUBIRATS, M.; SÁNCHEZ, C. i DOMÍNGUEZ, M. (1992): *Grups i classes socials a la Regió Metropolitana de Barcelona. Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990. Condicions de vida i hàbits de la població. Informe general*, vols. 4 i 5. (Direcció general: Marina Subirats, direcció metodològica: Carlos Lozares.) Barcelona, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.

SUBIRATS, M.; SÁNCHEZ, C. i DOMÍNGUEZ, M. (2003): "Classes socials i estratificació", a *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 2000*. Barcelona, Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.

TEZANOS, J. F. (2001): *La sociedad dividida. Estructura de clases y desigualdades en las sociedades tecnológicas*. Madrid, Edicusa.

VAN PARIJS, P. (1992): "Una revolución en la teoría de las clases", a *Zona Abierta*, núm. 59-60, p. 187-228.

WRIGHT, E. O. (1989): *Classes*. Londres - Nova York, Verso.

WRIGHT, E. O. *et al.* (1992): "The Non-effects of Class on the Gender Division of Labor in the Home: A Comparative Study of Sweden and the United States", a *Gender and Society*, vol. 6, núm. 2, p. 252-282.

WRIGHT, E. O. (1992): "Reflexionando, una vez más, sobre el concepto de estructura de clases", a *Zona Abierta*, núm. 59-60, p. 17-126.

WRIGHT, E. O. (ed.) (1989): *The Debate on Classes*. Londres - Nova York, Verso.

3 Dues cruilles del sistema escolar: L'accés a l'escola pública i a l'ensenyament secundari postobligatori

Xavier Bonal Sarró, Xavier Rambla Marigot i
Marc Ajenjo Cosp

Abstract

Aquest capítol fa ús de les dades de la primera onada del PaD per tal d'avaluar les probabilitats dels joves d'accedir a l'escola pública (en comptes de la privada) i a l'ensenyament secundari postobligatori. Per a cada anàlisi s'explora en primer lloc les relacions bivariades entre la variable dicotòmica referida a l'accés (accedir o no accedir) i variables referides a les característiques individuals i familiars (lloc de residència, situació laboral dels progenitors, classe social, etc.). En segon lloc, s'exposen els resultats d'una regressió logística a partir de les variables més significatives per explicar l'accés a cadascuna de les cruilles descrites. Les anàlisis mostren la importància del factor territorial (municipi de residència) per explicar la probabilitat d'accés a l'escola pública o privada, un resultat que és coherent amb les característiques de la distribució de l'oferta de cada sector de titularitat al territori. D'altra banda, els factors relacionats amb l'origen social de l'individu (classe social, situació laboral dels progenitors o nivell d'estudis de la mare) són els que es mostren més significatius a l'hora d'explicar l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori.

Índex

Introducció	219
L'accés a l'escola pública	221
· Anàlisi bivariada dels factors d'accés a l'ensenyament públic	222
· Anàlisi multivariada dels factors d'accés a l'ensenyament públic	230
· Anàlisi bivariada dels efectes	237
L'accés a l'ensenyament postobligatori	239
· Anàlisi bivariada dels factors d'accés a l'ensenyament postobligatori	240
· Anàlisi multivariada dels factors d'accés a l'ensenyament secundari postobligatori	247
Conclusió: el factor territorial en l'accés als diferents sectors d'ensenyament i en l'accés a la secundària postobligatòria	251
Bibliografia	253

INTRODUCCIÓ¹

Aquest capítol fa ús de les dades de la primera onada del PaD (2001-2002) per tal d'avaluar les probabilitats dels joves d'accedir a l'escola pública (en comptes de la privada) i a l'ensenyament secundari postobligatori. Si bé el fet d'utilitzar dades del PaD no ens permet detallar els càlculs a escala comarcal, aquestes dades sí que ens ofereixen la possibilitat d'aproximar l'anàlisi a una unitat de mesura més directa: la persona entrevistada.

Cal tenir en compte la perspectiva que dona el treball amb dades del PaD (basades en l'entrevista directa) per esbrinar què passa a les principals bifurcacions del sistema escolar, ja que la informació agregada per les unitats territorials que donen altres fonts com ara l'Estadística d'Ensenyament o l'Estadística de Població no dona una imatge versemblant de les seves subdivisions. Aquest capítol explica els factors que afavoreixen la probabilitat de matricular-se a l'escola pública i de cursar l'ensenyament secundari postobligatori. Gràficament, aquestes dues distribucions determinen dues cruïlles decisives, on els camins que pren l'alumnat acaben influint sobre la importància numèrica dels centres públics i privats i dels cicles posteriors al mínim legal. És clar que això no vol dir que les opcions d'aquests moments prefigurin inexorablement l'itinerari escolar d'una persona, ja que pot canviar d'escola o reprendre els estudis en altres moments, però sí que són cruïlles bàsiques que donen forma a una trajectòria educativa de més o menys durada.

1. Aquest capítol ha estat extret del llibre *Les desigualtats territorials en l'ensenyament a Catalunya*, de Xavier Bonal, Xavier Rambla i Marc Ajenjo. Fundació Jaume Bofill i Editorial Mediterrània. Col. Polítiques núm. 43. Barcelona, desembre de 2004.

L'anàlisi observa el complex fenomen que anomena *accés* amb plena consciència del risc de simplificar. De fet, es limita a llegir les dades estadístiques proporcionades per un instrument tan poderós com el PaD. D'aquesta manera, ha calgut reduir la varietat d'opcions a una tria dicotòmica entre els fets d'accedir o bé no accedir a unes menes d'escola o de cicle. Certament, hem de recordar que ni el ventall de possibilitats és tan restringit ni les decisions es prenen fora de context. Però també és important saber quina és la distribució de les característiques socials de l'alumnat que segueix unes vies i unes altres, perquè aquest criteri és molt apropiat per jutjar fins a quin punt l'educació és efectivament igualitària o desigual.

La recerca sobre l'educació dóna una de les raons més decisives per justificar una anàlisi quantitativa. Fa uns anys, quan es mesuraven les desigualtats educatives a Catalunya, s'havia de tenir en compte que l'escola no estava a l'abast de tothom, ni era explícitament un dret social, ni havia de respondre a les mateixes condicions d'igualtat legal que ara. Més endavant, la institucionalització de l'ensenyament obligatori universal ha significat un gran progrés respecte a la situació d'aleshores. Tot i així, la recerca internacional continua fent evidents diverses cares de la desigualtat educativa fins i tot als països rics de l'OCDE, entre els quals figura Espanya (Jonsson i Erikson 2000, OCDE 2001). En altres estudis hem hagut de fer notar també que aquestes desigualtats persisteixen a Espanya (Calero i Bonal 1999) i a Catalunya (Bonal i Rambla 2001, Rambla 1999). Tot plegat suggereix que la distribució de l'accés a l'escola pública i a l'ensenyament postobligatori segurament és esbiaixada, i que lògicament és important conèixer la magnitud d'aquesta desigualtat.

Abans d'abordar els temes específics, recordarem que el PaD fa una altra contribució. Les anàlisis anteriors han comparat unitats territorials però no han pogut justificar fins a quin punt la dimensió territorial de les desigualtats educatives és rellevant. Com que el PaD permet introduir la grandària del municipi de residència en les anàlisis multivariades, facilita una estimació d'aquesta rellevància relativa de la dimensió territorial.

L'ACCÉS A L'ESCOLA PÚBLICA

Per tal d'avaluar les diferències d'accés a l'escola pública hem destriat de la mostra total d'individus del PaD aquells que es troben escolaritzats en les diverses modalitats de l'ensenyament reglat. Aquesta submostra consta de 770 persones, les quals tant poden ser persones entrevistades com persones que viuen a la llar de la persona entrevistada i que estan estudiant en algun dels nivells educatius següents: educació infantil (3-6) i primària, ESO, batxillerat o cicles formatius.

Per a aquesta mostra de 770 individus, aquest apartat cercarà les influències de diferents variables incloses al qüestionari del PaD. Agruparem les variables que tractarem en les anàlisis en les característiques següents:

- Variables descriptives de la mostra: tipus d'estudis en curs i sexe. Tant per les seves característiques com pels efectes que se n'esperen, són variables que no intervindran com a factors explicatius en l'anàlisi de les probabilitats d'accés al sector públic de l'ensenyament.
- Variables de lloc de residència i de lloc de procedència. Són variables dirigides a valorar la influència del lloc de residència en l'accés al tipus d'escola, així com les variables de caràcter migratori construïdes a partir de la informació sobre el lloc de naixement.
- Variables laborals. Variables referides a la situació laboral dels diferents progenitors.
- Variables familiars. Nombre de germans i variables referides a la tipologia de la llar.
- Variables socioeconòmiques. Dintre d'aquesta categoria s'han inclòs variables com el nivell d'estudis del pares, els ingressos de la llar o la classe social.

En aquest apartat presentem l'efecte de les diferents variables explicatives mitjançant dos tipus d'anàlisi. En primer lloc mostrarem els efectes de l'anàlisi bivariada de cadascuna de les variables per separat, i en segon lloc, els resultats d'una anàlisi multivariada mitjançant una regressió logística. Una tercera i última qüestió que tractarem fa referència a algunes conseqüències que pot tenir l'accés a l'escola pública o privada

sobre algunes variables del qüestionari del PaD que poden ser rellevants en la nostra anàlisi (rendiment escolar, esforç econòmic i satisfacció amb l'escola).

Anàlisi bivariada dels factors d'accés a l'ensenyament públic

La distribució de les 770 persones de la mostra segons el tipus d'escola on realitzen els seus estudis es recull a la Taula 1. Malgrat que es tracta d'una submostra d'unes dimensions relativament reduïdes, la seva distribució entre els diferents tipus d'estudis no es distancia en excés de la distribució real de l'alumnat entre centres públics i privats, tot i que s'observa una certa sobrerrepresentació de l'ensenyament privat no concertat.

Les Taules 2 a 7 resumeixen la informació relativa a la participació a l'escola pública dels individus de la submostra, tenint en compte les diverses variables descrites abans. Cada taula recull en les columnes la informació següent: les variables que s'inclouen

Taula 1.

Distribució de la mostra segons tipus d'estudis en curs i tipus d'escola

Estudis en curs		Tipus d'escola			Total
		Pública	Concertada	Privada	
Educació primària	Absolut	229	145	44	418
	% Tipus d'estudi	54,8	34,7	10,5	100,0
Educació secundària obligatòria	Absolut	107	66	33	206
	% Tipus d'estudi	51,9	32,0	16,0	100,0
Batxillerat postobligatori	Absolut	61	19	16	96
	% Tipus d'estudi	63,5	19,8	16,7	100,0
Altres	Absolut	31	5	14	50
	% Tipus d'estudi	62,0	10,0	28,0	100,0
Total	Absolut	428	235	107	770
	% Tipus d'estudi	55,6	30,5	13,9	100,0

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 2.

La incidència de l'escola pública segons els tipus d'estudi i el sexe de la persona entrevistada

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Tipus d'estudi	100,0%	55,6%	0,000
Educació primària	54,3%	54,8%	No
Educació secundària obligatòria	26,8%	51,9%	No
Batxillerat postobligatori	12,5%	63,5%	+
Altres	6,5%	62,0%	No
Sexe	100,0%	55,6%	0,935

Nota:

1. El pes de les categories sempre suma 100.
2. La incidència de l'escola pública és el percentatge de persones d'aquella categoria que estudien en aquestes escoles; per tant, el seu valor complementari fins a 100 és la incidència total de l'escola concertada i privada. El valor total de cada variable coincideix amb la incidència total de l'escola pública a la mostra (55,6%), llevat de les petites variacions provocades per l'exclusió inevitable de les no respostes en alguna variable.
3. El nivell de significació de cada variable és el risc d'error a l'hora d'acceptar que aquella variable incideix sobre el tipus d'escola. L'anàlisi accepta que una variable exerceix una influència significativa si aquest valor és inferior a 0,050; és a dir, tolera tan sols un risc d'error del 5%, o el que és el mateix, requereix una confiança del 95%.
4. El nivell de significació de cada categoria indica si la seva incidència és superior (+) o inferior (-) que el conjunt, o bé si no hi ha prou evidència per afirmar que aquesta incidència és major o menor que la del conjunt (No). Hem graduat aquesta significació segons el criteri següent:

Signe	Significació (s)
+++ ---	$s \leq 0,010$
++ --	$0,010 < s \leq 0,050$
+ -	$0,050 < s \leq 0,100$
No	$s > 0,100$

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

i les seves diferents categories, el pes de les categories en el global de la variable, la incidència de l'escola pública en aquella categoria (és a dir, quin és, de cada categoria, el percentatge que accedeix a l'escola pública) i el grau de significació de cada variable i de les seves categories (vegeu l'explicació detallada a les notes al peu de la Taula 2). Les taules inclouen els resultats de cada categoria només en aquelles variables que s'han mostrat significatives, mentre que en els casos en què la variable no s'ha mostrat significativa (com és el cas del sexe) s'ha optat per prescindir d'aquesta informació.²

La primera aportació d'aquestes dades fa referència al tipus d'estudis i al sexe. El tipus d'estudis marca una diferència important en la mesura que, en la categoria de persones entrevistades que estudien batxillerat, la incidència de l'escola pública és significativament major que en el conjunt de la població. De fet, aquest fet es correspon amb la realitat, ja que aquest és el nivell educatiu amb més proporció d'estudiants escolaritzats al sector públic. El sexe, en canvi, no exerceix cap influència en l'accés a un tipus o altre d'ensenyament.

La Taula 3 respecte al repartiment de l'escolarització entre els sectors públic i privat a cada comarca corrobora que: de fet, a les comarques amb menys habitants és significativament major la incidència de l'escola pública, mentre que a les ciutats que tenen entre 50.000 i 100.000 habitants o a Barcelona és significativament menor. L'únic valor de la variable que no és significativament diferenciat de la mitjana correspon a les ciutats d'entre 100.000 i 500.000 habitants (ciutats com Badalona o l'Hospitalet). La situació d'aquestes localitats menys o més poblades a les quatre províncies es tradueix en una incidència menor de l'escola pública a Barcelona, alhora que una incidència major a les altres tres.

Pel que fa a les variables referides al lloc de naixement, la taula mostra que el lloc de naixement de l'estudiant no exerceix cap influència, però sí que ho fa en canvi l'origen geogràfic dels progenitors: la incidència de l'escola pública és molt més important quan

2. A tall d'exemple, el fet que la variable *sexe* no es mostri significativa vol dir que no podem assegurar que la incidència de l'escola pública sigui major o menor en els nois o en les noies, i per tant la incidència de l'escola pública sempre serà propera al 55,6% del conjunt.

Taula 3.

Incidència de l'escola pública segons l'hàbitat i el lloc de naixement

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Hàbitat de residència	100,0%	55,6%	0,000
Menys de 2.000 habitants	4,9%	89,5%	+++
De 2.000 a 9.999 habitants	16,6%	71,9%	+++
De 10.000 a 49.999 habitants	26,9%	65,4%	+++
De 50.000 a 99.999 habitants	10,6%	43,9%	--
De 100.000 a 499.999 habitants	18,1%	55,7%	No
Barcelona	22,8%	30,1%	---
Província de residència	100,0%	55,5%	0,000
Barcelona	77,4%	50,1%	---
Girona	7,9%	73,8%	+++
Lleida	5,2%	70,0%	+
Tarragona	9,5%	76,7%	+++
Lloc de naixement de l'entrevistat	100,0%	55,6%	0,289
<i>Lloc de naixement del pare</i>	<i>100,0%</i>	<i>55,6%</i>	<i>0,000</i>
A Catalunya	70,6%	54,4%	No
A Espanya	23,5%	51,3%	No
En un altre país	4,1%	87,2%	+++
<i>Lloc de naixement de la mare</i>	<i>100,0%</i>	<i>55,5%</i>	<i>0,000</i>
A Catalunya	76,1%	56,8%	No
A Espanya	18,0%	42,3%	---
En un altre país	5,9%	77,8%	+++
Lloc de naixement dels dos progenitors	100,0%	55,7%	0,000
Ambdós a Catalunya	62,2%	58,2%	+
Ambdós a Espanya	10,4%	56,3%	No
Parella mixta: Catalunya / Espanya	19,5%	39,3%	---
Algun a l'estranger	7,9%	75,4%	+++

Nota: vegeu notes de la Taula 2.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

el pare o la mare han nascut a l'estranger (d'un 87% i d'un 78%, respectivament) que en la resta de casos, mentre que és menor quan la mare ha nascut en una altra comunitat autònoma (d'un 42%). La combinació del lloc de naixement dels dos progenitors

torna a palesar efectes rellevants quan algun dels membres ha nascut a l'estranger. Hi ha, però, un efecte relativament sorprenent: la relació positiva entre la incidència de l'escola pública i el fet que els dos membres de la parella hagin nascut a Catalunya. Una explicació d'aquest fet està relacionada probablement amb la presència de menys parelles mixtes en aquelles localitats amb més predomini de l'escola pública. Aquest fet ens el mostrarà l'anàlisi multivariada en l'apartat següent.

La Taula 4 recull la informació sobre la incidència de l'escola pública segons el nombre de fills que conviuen a la llar i segons la tipologia de la llar. El nombre de fills que conviuen a la llar és un factor remarcable, ja que a la seva categoria modal (2 fills) la incidència és significativament menor que al conjunt de la mostra, i a la categoria següent (3 fills) és major. També cal matisar que no s'observa cap efecte en la categoria d'un sol fill, i que en canvi és molt acusada la incidència major en una altra categoria (5 o més) el pes de la qual és molt lleu. D'altra banda, l'estructura de la llar no és una variable que presenti diferències significatives en l'accés a l'escola pública. A priori esperaríem que a les llars monoparentals hi hagués una major incidència de l'escola pública. Ara bé, com que les llars monoparentals es concentren a les grans ciutats i en

Taula 4.

Incidència de l'escola pública segons el nombre de fills que conviuen a la llar i segons el tipus de llar

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Nombre de fills que conviuen	100,0%	55,6%	0,007
1	17,5%	57,8%	No
2	60,3%	51,2%	---
3	19,6%	64,1%	++
4	3,8%	65,5%	No
5 o més	1,8%	85,7%	++
Estructura de la llar	100,0%	55,6%	0,723

Nota: vegeu notes de la Taula 2.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 5.**Incidència de l'escola pública segons el nivell d'estudis de la llar**

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Estudis acabats del pare	100,0%	55,6%	0,000
Sense estudis acabats	8,6%	77,2%	+++
Primària completa	17,1%	64,6%	++
Graduat escolar	30,1%	59,8%	No
Estudis secundaris	19,2%	47,2%	--
Diplomatura o similar	10,3%	51,5%	No
Llicenciatura, doctorat	14,8%	37,8%	---
Estudis acabats de la mare	100,0%	55,7%	0,000
Sense estudis acabats	8,9%	76,1%	+++
Primària completa	18,5%	65,0%	++
Graduat escolar	25,1%	54,2%	No
Estudis secundaris	20,9%	52,5%	No
Diplomatura o similar	16,9%	50,8%	No
Llicenciatura, doctorat	9,7%	38,4%	---
Nivell màxim d'estudis de la llar	100,0%	55,5%	0,000
Sense estudis acabats	5,8%	82,2%	+++
Primària completa	13,2%	64,7%	++
Graduat escolar	25,3%	61,5%	++
Estudis secundaris	21,7%	50,9%	No
Diplomatura o similar	14,8%	56,1%	No
Llicenciatura, doctorat	19,2%	37,8%	---

Nota: vegeu notes de la Taula 2.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

aquestes la incidència de l'escola pública és menor, possiblement ambdós efectes es compensen i per aquesta raó l'estructura de la llar no apareix com a variable significativa en les diferències d'accés a l'escola pública.

La Taula 5 compara la incidència de l'escola pública segons el nivell d'estudis del pare, de la mare i de tots dos progenitors. Reflecteix una relació negativa clara, en la mesura que aquesta incidència és major quan aquest nivell és menor, mentre que és menor

quan els progenitors són llicenciats. La variable *estudis màxims de la llar* s'ha construït a partir del nivell d'estudis més alt d'un dels dos membres de la parella i el de l'únic membre en el cas de les llars monoparentals. També en aquest cas es mantenen les diferències en la mateixa línia que en les variables individuals.

Una pauta similar a l'impacte del nivell d'estudis sobre la incidència de l'escola pública es deixa notar pel que fa a la situació laboral de la llar (Taula 6). Un resum esquemàtic diria que la incidència és major quan aquesta posició relativa és inferior. Les situacions d'atur o inactivitat augmenten la incidència de l'escola pública (en el cas de la mare només les situacions d'inactivitat). En el cas de la variable conjunta, la situació d'inactivitat també és la que augmenta la incidència de l'escola pública, mentre que a les llars on tots dos progenitors participen al mercat laboral l'escola privada té més

Taula 6.

Incidència de l'escola pública segons la situació laboral familiar

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Situació laboral del pare	100,0%	55,4%	0,001
Treballa (jornada completa)	90,5%	53,2%	---
Treballa (jornada parcial, intermitent)	2,6%	58,8%	No
Aturat	1,8%	100,0%	+++
Inactiu	5,1%	76,5%	++
Situació laboral de la mare	100,0%	55,5%	0,000
Treballa (jornada completa)	50,3%	47,9%	---
Treballa (jornada parcial, intermitent)	18,7%	56,3%	No
Aturada	6,6%	62,0%	No
Inactiva	24,4%	68,6%	+++
Situació laboral de la parella	100,0%	55,6%	0,000
Ambdós actius	72,9%	50,6%	---
Algún/a inactiu/va	27,1%	68,9%	+++

Nota: vegeu notes de la Taula 2.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 7.**Incidència de l'escola pública segons els ingressos i la posició social**

Variable i categories	Pes categories	Incidència escola pública	Significació
Ingressos anuals bruts de la llar	100,0%	54,5%	0,000
De 0 a 12.000 €	20,0%	68,5%	+++
De 12.001 a 18.000 €	23,6%	59,8%	No
De 18.001 a 24.000 €	15,9%	52,6%	No
De 24.001 a 39.000 €	20,8%	51,7%	No
Més de 39.000 €	19,6%	38,6%	---
Posició social del pare	100,0%	55,3%	0,124
Posició social de la mare	100,0%	54,8%	0,000
Classe mitjana propietària	9,8%	43,1%	--
Classe mitjana assalariada	43,0%	47,9%	---
Classe treballadora	43,4%	63,1%	+++
Altres	3,8%	67,9%	No
Posició social màxima de la parella	100,0%	55,6%	0,000
Classe mitjana propietària	21,4%	44,8%	---
Classe mitjana assalariada	43,3%	53,9%	No
Classe treballadora	33,7%	63,1%	+++
Altres	2,5%	91,7%	++

Nota: vegeu notes de la Taula 2.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pes en comparació amb les altres categories de la variable.

La Taula 7, finalment, recull les variables de caràcter socioeconòmic de la llar. Tant uns ingressos anuals bruts per sota de 12.000 euros (dos milions de les antigues pessetes) com una posició social de classe treballadora (de la mare o de la parella) són factors que augmenten la probabilitat d'accés dels fills i filles a l'escola pública.³ En canvi, les llars de classe mitjana patrimonial (empresaris, autònoms, professionals liberals)

3. Hem utilitzat la tipologia de *classe social* ja construïda per l'equip d'investigació del PaD.

opten majoritàriament per anar a un col·legi privat o concertat. D'altra banda, no seria raonable entendre que la neutralitat que revelen les freqüències enregistrades en la classe mitjana assalariada sigui definitiva. Aquest grup abasta tant el personal directiu, tècnic i professional més ben situat com el personal que fa tasques administratives, comercials i burocràtiques. Les dimensions de la mostra no permeten que destriem els dos subgrups, tal com s'ha fet en altres treballs (per exemple, l'estudi de Calero i Bonal de 1999 va mostrar que el segon subgrup també opta més per l'escola privada).

En suma, de l'anàlisi bivariada es desprèn que alguns factors afavoreixen significativament una acusada incidència de l'escola pública. El fet de residir en municipis petits, l'origen estranger d'algun progenitor, el nivell baix d'estudis d'algun dels progenitors, la inactivitat laboral i la pertinença a la classe treballadora són els factors més destacats d'aquesta relació. El subapartat següent reflectirà la influència conjunta d'algunes de les variables seleccionades.

Anàlisi multivariada dels factors d'accés a l'ensenyament públic

Si considerem l'efecte de cada factor sobre la incidència de l'escola pública, podem afinar les nostres observacions fins al detall de cada casella encreuada, però perdem de vista les interaccions entre les variables. Hem de suposar, però, que deu haver-hi interseccions entre algunes de les categories que s'han revelat més influents a l'anàlisi bivariada, com de fet hem hagut de reconèixer en molts comentaris. Dos exemples il·lustren aquesta limitació amb claredat. Quan les taules de contingència indiquen que l'escola pública incideix menys a Barcelona que a les altres províncies, no tenen en compte si aquesta associació estadística es deriva de la grandària diferent de les localitats d'aquesta província. Així mateix, l'estructura de les llars i aquesta incidència semblen independents a primera vista, però ignorem si no distorsiona el resultat el fet que les llars monoparentals es concentren a les ciutats principals.

Una regressió logística que empri totes les variables descrites fins ara ens permetrà ordenar el poder explicatiu d'aquests factors tenint en compte aquestes possibles connexions. La regressió logística permet mostrar quin és l'efecte de cadascuna de les

variables independents sobre la variable dependent –en el nostre cas, la incidència de l'escola pública– un cop descomptat l'efecte de la resta.

El Quadre 1 presenta la informació necessària per justificar les raons per les quals les diferents variables que han intervingut en les anàlisis bivariades han estat incloses o excloses de la regressió logística. Les limitacions imposades per la grandària mostral ($n = 770$) han aconsellat treballar amb el nombre mínim de variables possible i amb un nivell màxim d'agregació de les variables incloses. Les raons que justifiquen l'exclusió es relacionen amb el fet que la variable no s'hagi mostrat significativa, amb la concentració d'un gran nombre de casos de la mostra, amb la quantitat de casos "perduts" o el fet que la informació que recullen queda representada per una altra variable. En els casos de variables d'un mateix grup (pare, mare o llar) hem optat normalment per incloure en les regressions parcials la variable més significativa. No obstant això, a vegades una gran quantitat de casos perduts ens ha invitat a prioritzar el criteri del nombre de casos a la mostra.

El procediment seguit en la regressió logística ha estat cercar el model que expliqués millor la incidència de l'escola pública. D'aquesta manera, en el model s'introdueixen successivament les variables que més expliquen la incidència de l'escola pública, una per una, fins que la introducció d'una variable nova no millora significativament el model. Amb aquest procediment s'aconsegueix un model amb el nombre mínim de variables i que explica el màxim de la variable dependent (principi de parsimònia).

La utilització d'aquest model ens porta a desestimar les variables: *província de residència, estructura de la llar, nivell màxim d'estudis de la parella i posició social de la mare*. Estrictament, aquest procediment no implica que aquestes variables no incideixin en l'accés a l'escola pública, però sí que la seva aportació no s'ha mostrat significativa (cal tenir en compte les limitacions de la mostra). Finalment, el model inclou les variables: *hàbitat de residència, lloc de naixement dels pares, situació laboral dels pares, nombre de fills que conviuen a la llar i ingressos bruts de la llar*.

El pas següent consisteix a comprovar la presència o absència d'interacció entre les variables del model. L'única interacció destacada que apareix és la que es produeix entre la situació laboral de la llar i el nombre de fills que hi conviuen. La interacció

Quadre 1.

Selecció de les variables independents de la regressió logística sobre la probabilitat d'accés a l'ensenyament públic

Variables	Característiques de la variable	Associació més significativa en regressions parcials	Decisió
Nombre d'habitants del municipi de residència		Sí	Incloa
Província de residència		Sí	Incloa
Lloc de naixement de l'individu	Casos concentrats (el 94% Catalunya)		Descartada
Lloc de naixement del pare	Té valors perduts	Associació menys significativa que les altres dues variables	Descartada
Lloc de naixement de la mare	Pocs valors perduts	Associació menys significativa que la variable conjunta	Descartada
Lloc de naixement dels progenitors	No té cap valor perdut	L'associació és més significativa que la de les altres dues	Incloa
Situació laboral del pare	Valors molt concentrats	Menys significació que la variable conjunta	Descartada
Situació laboral de la mare		Menys significació que les altres dues	Descartada
Situació laboral dels progenitors	La mostra és completa i és sensible a les diferències que depenen de la mare	L'associació és més significativa que la de les altres dues	Incloa
Nombre de fills		Sí	Incloa en una tipologia amb la situació laboral de la parella
Estructura de la llar		No és significativa	Incloa (*)
Estudis del pare	Té casos perduts	L'associació és més significativa que la de les altres dues	Descartada
Estudis de la mare		Té menys significació que les altres dues	Descartada
Nivell màxim d'estudis de la parella	Menys casos exclosos que els estudis del pare o la mare	Menys significació que la referida al pare	Incloa
Ingressos anuals bruts de la llar		Sí	Incloa
Posició social del pare	Molts casos perduts	Menys significació que les altres dues	Descartada
Posició social de la mare	Pocs casos exclosos	L'associació és més significativa que la de les altres dues	Incloa
Posició social més alta de la parella	La mostra és completa	Menys significació que la referida a la mare	Descartada

(*) Tot i que l'estructura de la llar no és significativa en l'anàlisi bivariada hem optat per incloure la variable amb l'objectiu d'observar si guanya significació en l'anàlisi multivariada.

Font: Elaboració pròpia.

entre aquestes dues variables revela que quan els dos progenitors són actius, el nombre de fills no fa variar sensiblement les probabilitats d'accés a l'escola pública, mentre que en aquelles situacions en què algun dels membres és inactiu, el nombre de fills influeix positivament en la incidència de l'escola pública, és a dir, com més elevat és el nombre de fills més elevada és la probabilitat que els fills escolaritzats ho estiguin a l'escola pública. D'aquesta manera, el model definitiu per realitzar la regressió logística incorpora les variables següents:

- Nombre d'habitants del municipi de residència
- Lloc de naixement d'ambdós pares
- Situació laboral d'ambdós membres
- Nombre de fills que conviuen a la llar
- Ingressos anuals bruts de la llar

La Taula 8 presenta els coeficients de la regressió logística a partir de dues regressions: la que es duu a terme si s'estudia cada variable per separat i la que es duu a terme un cop s'incorporen totes les variables al model. La informació que apareix a la taula és la següent:

- β Són els coeficients de la regressió logística. Si en una categoria és proper a zero vol dir que aquella categoria es comporta de manera semblant al conjunt, mentre que uns valors positius signifiquen que hi ha una major incidència de l'escola pública i uns valors negatius que aquesta incidència és menor. No se solen interpretar directament, sinó que es transformen en $Exp(\beta)$ per facilitar-ne la lectura.
- Sig. Ens indica la significació del coeficient β , o, el que és el mateix, $Exp(\beta)$. Ens indica quin és el risc d'assumir que β sigui diferent de zero (o $Exp(\beta)$ diferent d'1). En el nostre cas, per decidir des de quin punt l'efecte d'una categoria és significatiu s'ha comparat el valor de cadascuna amb la freqüència de l'escola pública a tota la mostra (55,6%). Quan el valor de Sig. és gran, implica un risc massa elevat per afirmar que el valor és diferent de zero i per tant no podem assegurar que el comportament d'aquell grup (o variable) sigui diferent del conjunt. Si el valor és petit és que podem afirmar sense risc d'error que el valor pertinent és diferent de zero i, per tant, que en aquell grup la incidència de l'escola pública és major o menor que

en el conjunt (en funció del valor positiu o negatiu de β). Cal fer l'advertiment que en aquells casos en què el valor de *Sig.* és diferent de zero, no podem assegurar que una variable no incideixi en la variable dependent. *Sig.* només ens informa sobre el risc que correm en cas que assegurem la seva influència (en una mostra tan petita és probable que moltes variables que no siguin significatives ho passessin a ser si la mostra fos més gran).

- *Exp(β)*. S'obté directament del primer i és el que es coneix com a *odd ratio*. Quan β és proper a zero, *Exp(β)* serà proper a la unitat i, per tant, s'avalua si es troba per sobre o per sota d'1. Indica quants cops és més gran o més petita (en funció de si és un valor per sobre o per sota de la unitat) la probabilitat que algú d'aquella categoria vagi a l'escola pública respecte al conjunt dels entrevistats. Estrictament, cal llegir el valor observat en una categoria com la variació de la relació entre la probabilitat d'anar a una escola pública i la probabilitat d'anar a una concertada/privada quan la variable pren aquest valor en relació amb el conjunt de la variable. Cal observar que hem pres l'opció de fer totes les comparacions per referència a la incidència de l'escola pública en el conjunt de la mostra i no amb una categoria de referència seleccionada.

La comparació entre els coeficients és el que ens informa de si la importància que s'observa en cadascuna de les variables es modifica un cop es controla la resta de variables, i en quin sentit es produeixen els efectes. A tall d'exemple, en l'anàlisi individualitzada del nivell d'ingressos, les famílies amb ingressos inferiors a 18.000 euros (tres milions de pessetes) tenen una probabilitat de dur els fills a l'escola pública un 38% més gran que el conjunt de les famílies de la mostra. Amb la incorporació de la resta de variables, aquesta probabilitat s'incrementa fins al 84%, per la qual cosa cal concloure que la incidència de l'escola pública en les famílies que ingressen pocs diners és encara més gran que la realment observada. Dit d'una altra manera, si els que ingressen menys de 18.000 euros es distribuïssin en el territori (hàbitat de residència) igual que la resta de la població, tinguessin una situació laboral i un nombre de fills semblant a la del conjunt, i no hi hagués cap diferència respecte del lloc de procedència, s'observaria que tenen una probabilitat un 84% més gran de dur els fills a l'escola pública que la resta de les famílies, mentre que aquesta distribució desigual fa que aquesta probabilitat només sigui d'un 38%.

Taula 8.
Coefficients de la regressió logística

	Incidència de les variables per separat			Incidència del conjunt de variables		
	ß	Sig.	Exp(ß)	ß	Sig.	Exp(ß)
Hàbitat de residència		0,000			0,0000	
Menys de 10.000 habitants	0,9009	0,000	2,4618	1,1738	0,0000	3,2341
10.000-49.999 habitants	0,3902	0,003	1,4772	0,5700	0,0001	1,7683
50.000-500.00 habitants	-0,1956	0,113	0,8223	-0,1865	0,1775	0,8299
Barcelona	-1,0954	0,000	0,3344	-1,5573	0,0000	0,2107
Lloc de naixement dels pares		0,000			0,0013	
Ambdós a Catalunya	0,0251	0,838	1,0254	0,0757	0,5997	1,0786
Ambdós a Espanya	-0,0742	0,697	0,9284	-0,3607	0,1022	0,6972
Parella mixta Catalunya / Espanya	-0,7412	0,000	0,4765	-0,5402	0,0029	0,5826
Algun nascut a l'estranger	0,7903	0,001	2,2041	0,8253	0,0023	2,2826
Nombre de fills * Situació laboral		0,000			0,0000	
Ambdós actius amb 1 fill	-0,2310	0,234	0,7937	-0,2694	0,2266	0,7639
Ambdós actius amb 2 fills	-0,6076	0,000	0,5446	-0,8116	0,0000	0,4441
Ambdós actius amb 3 o més fills	-0,3958	0,038	0,6731	-0,0796	0,7188	0,9234
Algun inactiu amb 1 fill	-0,1961	0,529	0,8219	-0,3885	0,2787	0,6781
Algun inactiu amb 2 fills	-0,0656	0,729	0,9365	-0,2307	0,2899	0,7939
Algun inactiu amb 3 o més fills	1,4962	0,000	4,4647	1,7798	0,0000	5,9287
Ingressos anuals bruts de la llar		0,000			0,0000	
18.000 € o menys	0,3222	0,011	1,3801	0,6104	0,0001	1,8413
18.001 € - 39.300 €	-0,1642	0,204	0,8485	-0,0814	0,5763	0,9219
Més de 39.300 €	-0,7173	0,000	0,4880	-0,8692	0,0000	0,4193
No hi ha informació	0,5594	0,014	1,7496	0,3401	0,1777	1,4051
Constant			És diferent en cada variable	0,5736	0,0003	1,7746

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La taula recull la incidència de les variables que exerceixen impactes més acusats sobre l'accés a l'escola pública. Les interpretacions més destacades són les següents:

- Afavoreix considerablement la incidència de l'escola pública la residència en una localitat menor de cinquanta mil habitants, però sobretot, menor de deu mil. Aquest darrer efecte es reforça si es tenen en compte totes les variables. En altres paraules, si a les localitats menys poblades no hi hagués més parelles que tenen pocs fills i tots dos membres de les quals disposen d'una ocupació, si no hi hagués més llars amb ingressos elevats, o menys famílies que no han nascut a l'estranger que al conjunt de la mostra, encara seria major la incidència de l'escola pública. Els residents a municipis petits accedeixen a l'escola pública tres vegades més que el conjunt de la mostra, mentre que si es tracta de residents a Barcelona aquest accés es redueix a una cinquena part de la incidència observada per al conjunt de la mostra.
- És també molt positiva la influència de les llars amb algun progenitor inactiu i més de tres fills, ja que la probabilitat d'accés a l'escola pública es multiplica per sis. En canvi, encara que les famílies siguin nombroses, si ambdós progenitors són actius la incidència de l'escola pública és semblant a la del conjunt de la mostra.
- Els ingressos de la llar contribueixen a la incidència de l'escola pública per sota del llindar de 18.000 euros. Els estudiants que resideixen en aquestes llars accedeixen a l'escola pública gairebé el doble del que ho fa el conjunt, mentre que per als que viuen en llars que superen els 39.000 euros la probabilitat d'accés es redueix al 50% respecte al conjunt.
- El lloc de naixement dels pares només és significatiu quan algun dels progenitors és nascut a l'estranger (tenen una probabilitat d'accés a l'escola pública de més del doble que el conjunt) i per als fills de parelles mixtes (la seva probabilitat d'anar a l'escola pública és poc més de la meitat del conjunt). Aquest darrer fet descarta la hipòtesi que hem assenyalat en l'anàlisi bivariada segons la qual atribuïem la baixa incidència de l'escola pública en la categoria de parelles mixtes a la seva probable concentració en els nuclis urbans, on la presència de l'escola privada és més alta. La regressió logística ens mostra com el menor accés de les parelles mixtes a l'escola pública és independent de l'hàbitat. També cal assenyalar que crida l'atenció que la categoria *ambdós nascuts a Catalunya* no es mostri significativa.

En suma, la regressió logística ratifica la importància dels factors introduïts a l'anàlisi bivariada, però estableix una jerarquia entre ells. És especialment reveladora l'absència, en les primeres posicions d'aquesta ordenació, dels factors que actuen d'acord amb el poder explicatiu dels indicadors de la classe social o del seu correlat del nivell d'estudis. En canvi, la influència principal correspon al territori, la situació laboral combinada amb la familiar, els ingressos i l'origen geogràfic.

Anàlisi bivariada dels efectes

Comentarem breument unes altres associacions estadístiques de la distribució de les persones entrevistades pels sectors escolars. És rellevant destriar-les perquè fan referència més aviat als efectes que no pas als factors d'aquesta variable. Les Taules 9, 10 i 11 resumeixen aquests efectes tenint en compte en aquest cas les tres opcions d'escola: pública, concertada i privada.

El resultat general indica que la tria del sector privat gairebé no influeix sobre la percepció dels resultats, però agreuja el cost de l'escola i la sensació d'esforç econòmic, i

Taula 9.

Relació entre el tipus d'escola i la percepció del rendiment escolar del fill o filla

			Tipus d'escola			
			Pública	Concertada	Privada	Total
Rendiment escolar	Bé	Total	330	188	79	597
		% de tipus	77,3%	80,3%	76,7%	78,1%
	Ni bé ni malament	Total	66	26	20	112
		% de tipus	15,5%	11,1%	19,4%	14,7%
	Malament	Total	31	20	4	55
		% de tipus	7,3%	8,5%	3,9%	7,2%
Total	Total	427	234	103	764	
	% de tipus	100%	100%	100%	100%	

Significació = 0,187.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

a més consolida una major satisfacció per l'educació dels fills. Les variables de tipus econòmic ens assenyalen que, si bé la tria de l'escola pública pot tenir molta relació amb els costos de l'ensenyament, també es dona el cas que un 40% de les famílies que opten per l'escola pública considera que aquesta opció no comporta cap esforç econòmic. La percepció semblant del rendiment escolar del fill/a i les valoracions majoritàriament positives de l'escola (tot i que superiors en l'escola privada) sembla que apuntin que per a moltes famílies l'opció per l'escola pública no és una opció secundària o "inevitable".

Taula 10.

Relació entre el tipus d'escola i l'esforç econòmic (despesa mensual)

Què li costa l'escolarització del fill?

Tipus d'escola	Mitjana (€)	N	Desviació típica
Pública	48,05	369	67,03
Concertada	123,56	233	120,45
Privada	209,76	105	171,74
Mitjana	97,03	707	121,85

Significació = 0,000.

		Tipus d'escola				
		Pública	Concertada	Privada	Total	
Esforç econòmic per l'escola	Sí, molt	Total	46	17	26	89
		% de tipus	11%	7,2%	24,8%	11,7%
	Sí, bastant	Total	82	68	29	179
		% de tipus	19,5%	28,9%	27,6%	23,6%
	Sí, una mica d'esforç	Total	121	92	33	246
		% de tipus	28,8%	39,1%	31,4%	32,4%
	No, cap	Total	171	58	17	246
		% de tipus	40,7%	24,7%	16,2%	32,4%
Total	Total	420	235	105	760	
	% de tipus	100%	100%	100%	100%	

Significació = 0,000.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 11.**Relació entre el tipus d'escola i la satisfacció**

Està satisfet amb el tipus d'educació del seu fill?

		Tipus d'escola			
		Pública	Concertada	Privada	Total
Sí	Absolut	340	218	97	655
	% tipus d'estudi	81,5	93,6	95,1	87,1
No	Absolut	77	15	5	97
	% tipus d'estudi	18,5	6,4	4,9	12,9
Total	Absolut	417	233	102	752
	% tipus d'estudi	100	100	100	100

Significació = 0,000.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ACCÉS A L'ENSENYAMENT POSTOBLIGATORI

Per avaluar les diferents probabilitats d'accés a l'ensenyament postobligatori ens basarem en el mateix procediment que hem emprat per valorar les diferències d'accés a l'ensenyament públic o privat. En aquest cas, hem seleccionat una submostra del PaD que inclou tots els individus d'entre 16 i 29 anys, amb l'objectiu d'excloure de l'anàlisi tots aquells individus que per la seva edat no poden haver accedit encara a l'ensenyament secundari postobligatori i aquells individus de 30 anys o més que haurien accedit a aquesta etapa educativa fa 15 anys o més. D'aquesta manera aconseguim neutralitzar les diferències generacionals en els nivells formatius de la població, unes diferències que ja hem observat que són notables.

La mostra amb les característiques descrites està formada per 1.138 individus, els quals, igual que en l'anàlisi anterior, o bé són persones entrevistades o bé conviuen a la llar de la persona entrevistada. Agrupem les variables que tractarem en les anàlisis en les característiques següents:

- Variables generals i individuals. Sexe, edat i posició en la llar. La posició en la llar és un indicador que fa referència a si l'individu s'ha independitzat o no. S'han considerat que sí en aquells casos en els quals l'informant principal és el mateix individu, la seva parella, o algú de la seva generació (germà, cosí, etc.). S'ha considerat que no s'han independitzat aquells casos en els quals l'informant principal és algun membre d'una generació anterior (pare, mare, avi...).
- Variables de lloc de residència i de lloc de procedència. Hàbitat i província de residència, i lloc de naixement de l'individu i dels seus progenitors.
- Variables laborals. Situació laboral dels diferents progenitors.
- Variables socioeconòmiques. Nivell d'estudis, classe social del nucli de la llar i nivell d'ingressos de la llar. Cal tenir en compte que en aquestes dues darreres variables hi ha certes diferències de concepte en funció de quina sigui la posició en la llar. Així, per als qui són fills o similars, la classe social de referència serà la del pare i la mare, mentre que ens referirem a la classe social pròpia o de la parella en aquells casos en què l'individu s'hagi independitzat. El mateix procediment s'ha utilitzat en la variable referida als ingressos: sempre considerem els ingressos de la llar, que corresponen als ingressos del pare i de la mare en els casos en què l'individu no s'ha independitzat i als ingressos propis i de la parella (si és el cas) quan l'individu s'ha independitzat.

Les variables referides als progenitors, com en l'anàlisi anterior, es descomponen en variables referides al pare i a la mare més una variable conjunta. Emprarem el mateix sistema que en l'apartat anterior per seleccionar quina de les tres serà la més significativa per intervenir en la regressió logística posterior.

Anàlisi bivariada dels factors d'accés a l'ensenyament postobligatori

En aquest cas hem optat per descompondre la variable dependent en tres categories en comptes de dues en l'anàlisi bivariada. L'objectiu és poder distingir entre l'accés a la via acadèmica o professional de l'ensenyament postobligatori. D'aquesta manera, la variable diferencia els que no han accedit a cap tipus d'ensenyament més enllà de l'obligatori, els que han accedit a l'ensenyament secundari professional (l'antiga FP o els nous cicles formatius) i els que han accedit al batxillerat.

Les taules següents mostren les relacions bivariades entre les variables independents i l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori. Per tal de no fer feixuga la lectura hem optat per incloure només la variable referida a ambdós progenitors en aquells casos en els quals la informació sobre només un d'ells és redundant. Posteriorment, les característiques i la significació de cadascuna de les variables ens proporcionaran els criteris per determinar quines variables seran incloses en la regressió logística.

Les Taules 12, 13 i 14 ens mostren que tant el sexe, com l'edat, com el fet que l'individu s'hagi independitzat són variables significatives en l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori. Sembla que els millors resultats acadèmics femenins es tradueixen en un major accés a l'ensenyament secundari acadèmic. També l'edat es mostra significativa

Taula 12.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons el sexe

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Home	31,0	23,5	45,6	100
Dona	22,7	17,3	60,0	100
Total	27,0	20,5	52,5	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 13.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons l'edat

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
De 16 a 19 anys	21,2	12,2	66,7	100
De 20 a 24 anys	26,2	20,4	53,4	100
De 25 a 29 anys	31,1	25,2	43,6	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 14.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons la posició a la llar

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
S'ha independitzat	39,6	25,5	35,0	100
No s'ha independitzat	21,4	18,3	60,4	100
Altres situacions	15,6	12,5	71,9	100

Significació = 0,00.

Nota: Les categories de la variable corresponen a les posicions següents dins la llar:

- S'ha independitzat: la formen tots aquells que, respecte de l'informant principal, ocupen alguna de les posicions següents: informant principal, parella, germà/ana, cosí/ina, gendre/jove, cunyat/da.
- No s'ha independitzat: la formen tots els qui, respecte de l'informant principal, ocupen alguna de les posicions següents: fill/a, nét/a, nebot/da, o fillastre/a.
- Altres: la formen tots els qui, respecte de l'informant principal, ocupen alguna de les posicions següents: rellogat, amic o amiga, persona contractada, company o companya de pis, altres.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

perquè el grup d'edat més jove accedeix més a l'ensenyament secundari (especialment l'acadèmic) que els altres; una relació que reflecteix l'augment de les taxes d'escolarització en aquests nivells educatius en el transcurs de la darrera dècada. Finalment, l'accés a la secundària postobligatòria també és diferent en funció de la posició a la llar de l'individu: com és lògic, els que s'han independitzat han accedit menys a la secundària acadèmica que aquells que encara viuen amb els pares.

La Taula 15 fa referència a la grandària del municipi de residència. Pot observar-se que la probabilitat d'accés al vessant acadèmic de l'ensenyament secundari és semblant en aquells municipis amb menys de 100.000 habitants, sensiblement inferior als municipis d'entre 100.000 i 500.000 i especialment alta a la ciutat de Barcelona.

La Taula 16 correspon al lloc de naixement dels progenitors, una variable construïda a partir del lloc de naixement del pare i de la mare. El fet que ambdós progenitors siguin nascuts a Catalunya fa augmentar sensiblement l'accés a l'ensenyament secundari acadèmic, mentre que aquest accés és més reduït en el cas que algun dels progenitors o

Taula 15.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons el nombre d'habitants del municipi de residència

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Menys de 2.000 habitants	24,4	26,7	48,9	100
De 2.000 a 9.999 habitants	27,8	24,9	47,3	100
De 10.000 a 49.999 habitants	26,9	21,1	52,0	100
De 50.000 a 99.999 habitants	28,4	20,9	50,7	100
De 100.000 a 499.999 habitants	35,5	22,3	42,1	100
Barcelona	18,2	13,4	68,4	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 16.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons el lloc de naixement dels progenitors

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Ambdós a Catalunya	15,6	16,7	67,7	100
Ambdós a Espanya	38,8	22,1	39,1	100
Parella mixta: Catalunya / Espanya	24,8	30,3	45,0	100
Algun a l'estranger	34,3	10,0	55,7	100

Significació = 0,00.

Nota: En el cas que només un dels progenitors visqués amb l'entrevistat, i amb l'objectiu de no perdre mida de la mostra, s'ha considerat com si es tractés de parelles endogàmiques i el lloc de naixement de tots dos membres fos el mateix.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tots dos hagin nascut en un altre indret de l'Estat espanyol. Els fills de parelles mixtes, d'altra banda, són els que més accedeixen a la secundària professional, mentre que gairebé el 40% dels fills de parelles nascudes a la resta de l'Estat no accedeixen a la secundària postobligatòria.

Taula 17.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons la situació laboral dels progenitors

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Ambdós actius	22,1	15,6	62,3	100
Algun inactiu	30,2	26,3	43,5	100

Significació = 0,00.

Nota: En el cas que només un dels progenitors convisqui amb l'entrevistat, i amb l'objectiu de no perdre mida de la mostra, s'ha considerat la mateixa situació laboral per a ambdós progenitors.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La situació laboral familiar es recull a la Taula 17. Aquesta és també una variable construïda a partir de la situació laboral de cada membre de la parella. D'altra banda, la seva reducció a només dues categories respon a l'escàs nombre de casos que presentaven algunes d'elles quan es contemplaven també les categories d'ocupació o atur. La taula manifesta la relació positiva esperada entre l'accés a la secundària acadèmica i la situació d'activitat laboral d'ambdós progenitors. I al contrari, quan algun dels dos membres de la parella és inactiu són més els individus que no accedeixen a l'ensenyament postobligatori o els que ho fan a la formació professional.

La Taula 18 recull la informació relativa al nivell màxim d'estudis de la parella. La variable s'ha construït prenent com a referència el membre de la parella amb més estudis, i el nivell d'estudis de l'únic membre en el cas de les llars monoparentals. Com ja han assenyalat molts estudis sobre les desigualtats educatives, el nivell d'estudis dels progenitors juga un paper fonamental a l'hora d'explicar les diferències d'accés als estudis postobligatoris. Més del 80% dels fills de pare o mare amb estudis universitaris accedeixen a la secundària acadèmica, mentre que aquesta proporció es redueix al 21,6% en aquelles famílies sense estudis acabats. La taula també permet constatar que l'ensenyament professional no és una opció que contemplin els fills de pares amb un nivell d'estudis elevat.

Taula 18.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons el nivell màxim d'estudis dels progenitors

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Sense estudis acabats	58,4	20,0	21,6	100
Primària completa	27,7	30,2	42,1	100
Estudis secundaris	14,1	16,0	69,9	100
Estudis universitaris	6,4	7,8	85,8	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La Taula 19 fa referència a la distribució de l'accés a l'ensenyament postobligatori segons la classe social de la llar. La variable *classe social de la llar* construïda pel PaD consta de 10 categories que corresponen a diferents combinacions de les quatre categories que componen la classe social de l'individu (classe mitjana propietària, classe mitjana assalariada, classe treballadora i altres). En el nostre cas, la dispersió de casos que es produïa mantenint les 10 categories de la variable ens ha obligat a reduir la variable

Taula 19.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons la classe social de la llar

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
Algun membre classe mitjana propietària	23,7	15,5	59,8	100
Ambdós classe mitjana assalariada	11,1	9,0	79,9	100
Classe mitjana assalariada + classe treballadora	12,7	30,6	56,7	100
Ambdós classe treballadora	41,0	25,8	33,3	100
Altres situacions	25,3	20,0	54,7	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

a 5 combinacions. Aquestes combinacions ens permeten mantenir les categories més significatives i alhora concentrar el nombre de casos per a fer viable posteriorment la regressió logística. La Taula 19 confirma que la classe mitjana assalariada és el grup social amb més accés a l'ensenyament postobligatori i que les classes mitjanes pràcticament prescindeixen de l'alternativa de l'ensenyament professional. Aquest tipus d'ensenyament sí que és una opció freqüent entre la classe treballadora, grup social que, d'altra banda, és el que menys accedeix a la secundària postobligatòria.

Finalment, la Taula 20 ens mostra la correspondència positiva entre el nivell d'ingressos de la llar i l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori. També en aquest cas pot observar-se com l'accés a l'ensenyament postobligatori té una clara correspondència amb els ingressos de la llar. L'opció de l'ensenyament professional, en canvi, es distribueix de forma més o menys homogènia en els tres nivells d'ingressos intermedis i és baixa en els dos extrems.

En suma, l'anàlisi bivariada dels factors que afavoreixen l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori ens ha mostrat com pràcticament totes les variables incloses com a variables independents presenten diferències significatives entre les seves categories. Les taules ens confirmen, que les transicions educatives acostumen a ser un episodi

Taula 20.

Accés a l'ensenyament secundari postobligatori segons els ingressos anuals bruts de la llar

	No hi han accedit (%)	Professional (%)	Acadèmic (%)	Total (%)
De 0 a 11.999 euros	40,3	14,3	45,4	100
De 12.000 a 17.999 euros	33,2	24,2	42,6	100
De 18.000 a 23.999 euros	29,1	23,3	47,6	100
De 24.000 a 35.999 euros	16,5	22,5	61,0	100
36.000 euros o més	11,4	19,4	69,2	100

Significació = 0,00.

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

significatiu a l'hora d'explicar les diferents trajectòries individuals en funció de factors com l'origen social, el nivell d'estudis dels pares, la situació laboral o l'hàbitat de residència. El repàs de les taules també permet observar que existeix un comportament desigual dels grups socials en el fet de contemplar la formació professional com una alternativa vàlida a l'ensenyament acadèmic, una alternativa que pràcticament només és contemplada per la classe treballadora i de la qual prescindeixen les classes mitjanes. L'anàlisi multivariada de l'apartat següent ens permetrà respondre a la qüestió de quina és la jerarquia dels factors que determinen les diferents probabilitats d'accés a l'ensenyament secundari postobligatori i si es mantenen les relacions descrites després d'incloure totes les variables.

Anàlisi multivariada dels factors d'accés a l'ensenyament secundari postobligatori

Per fer la regressió logística ens veiem obligats a reduir la variable depenent de tres a dues categories. D'aquesta manera, la variable depenent es definirà distingint aquells individus que sí que han accedit a l'ensenyament secundari postobligatori ($SPO = 1$) d'aquells que no ho han fet ($SPO = 0$). Hem optat també per la decisió següent: hem inclòs aquells individus que van accedir a l'antiga formació professional a la categoria de *no accés* (tot i tractar-se d'un ensenyament postobligatori), mentre que aquells que han realitzat o realitzen cicles formatius sí que s'inclouen a la categoria dels que hi accedeixen. Aquesta opció, evidentment subjectiva, respon a la desigual titulació d'ensenyament obligatori que feia possible l'accés a l'ensenyament acadèmic o professional en el sistema regit per la LGE. Els nous cicles formatius de la LOGSE, en canvi, són una opció equivalent a l'opció del batxillerat, ja que requereixen haver obtingut el graduat d'ESO.⁴

4. És a dir, l'opció entre la formació acadèmica i professional depèn, en el sistema LOGSE, formalment de l'estudiant, mentre que, en el model anterior, la FP era una opció clarament devaluada perquè s'hi accedia sense la necessitat del graduat en ensenyament obligatori. La inclusió dels cicles formatius a la categoria d'accés no vol dir que no estiguem davant d'una opció amb un valor socialment inferior a l'opció acadèmica. No obstant això, el fet que a hores d'ara el 38% de l'alumnat que obté el graduat d'ESO opti per realitzar cicles formatius ens indica que aquest és un aspecte en clar procés de canvi.

Seguint el mateix procediment que hem emprat en l'anàlisi de la incidència de l'escola pública, presentem al Quadre 2 un resum que exposa els criteris seguits per a la inclusió o exclusió de les diferents variables en la regressió logística. Igual que en l'anàlisi de l'apartat anterior, hem optat per excloure les variables amb una associació menys

Quadre 2.

Selecció de les variables independents de la regressió logística sobre la probabilitat d'accés a l'ensenyament postobligatori

Variables	Característiques de la variable	Associació més significativa en regressions parcials	Decisió
Sexe		Sí	Inclusa
Edat		Sí	Inclusa
Situació a la llar	Pocs casos a <i>altres situacions</i> (reducció a dues)	Sí	Inclusa (reducció a dues categories: <i>sí i no</i> [inclou <i>altres</i>])
Nombre d'habitants del municipi de residència	Dispersió de casos en sis categories	Sí	Inclusa (reducció a quatre categories)
Província de residència		No	Descartada
Lloc de naixement de l'individu		No	Descartada
Lloc de naixement d'algun progenitor	Pèrdua de casos	Menys significativa que la variable conjunta	Descartada
Lloc de naixement dels progenitors		Sí	Inclusa
Situació laboral d'algun progenitor	Pèrdua de casos	Menys significativa que la variable conjunta	Descartada
Situació laboral dels progenitors		Sí	Inclusa
Nivell màxim d'estudis d'algun progenitor	Pocs casos perduts (estudis de la mare)	Sí	Inclusa (estudis de la mare)
Nivell màxim d'estudis dels progenitors		Menys significativa que <i>estudis de la mare</i>	Descartada
Classe social del nucli de la llar		Sí	Inclusa (reducció a cinc categories)
Ingressos anuals bruts de la llar	Excés de categories	Sí	Inclusa (reducció a tres categories)

Font: Elaboració pròpia.

significativa en les regressions parcials en les variables que aporten una informació semblant. També hem recodificat algunes variables per evitar la presència de categories amb pocs casos o per concentrar els casos d'aquelles categories la presència de les quals no aporta una informació significativament diferent de la d'una altra categoria de la variable (per exemple, en el cas dels ingressos anuals bruts de la llar les diferències significatives s'observen per damunt de 24.000 euros, per la qual cosa hem recodificat les tres primeres categories de la variable en *menys de 24.000 euros*).

Utilitzant el mateix procediment que en l'apartat anterior, hem determinat el model a partir de la inclusió progressiva de les variables classificades com a *incloses* en el Quadre 2. El model definitiu inclou les variables següents:

- Sexe
- Situació familiar
- Lloc de naixement dels progenitors
- Nivell màxim d'estudis de la mare
- Classe social del nucli de la llar

La Taula 21 presenta els coeficients de la regressió logística a partir de dues regressions: la que es duu a terme si s'estudia cada variable per separat i la que es duu a terme un cop s'incorporen totes les variables al model. Igual que en el cas de la incidència de l'escola pública, la comparació entre els coeficients és el que ens informa de si la importància que s'observa en cadascuna de les variables es modifica un cop es controla la resta de variables, i en quin sentit es produeixen els efectes.

La taula recull la incidència de les variables que exerceixen impactes més acusats sobre l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori. Les interpretacions més destacades són les següents:

- El factor que més incideix en la probabilitat d'accedir a l'ensenyament postobligatori és el nivell d'estudis de la mare. La probabilitat d'accés a aquest nivell d'ensenyament en el cas dels fills i filles de mares amb estudis superiors és sis vegades superior a la del conjunt de la mostra, mentre que en els casos en què la mare no té estudis

Taula 21.
Coeficients de la regressió logística

	Incidència de les variables per separat			Incidència del conjunt de variables		
	β	Sig.	Exp(β)	β	Sig.	Exp(β)
Sexe		0,001			0,001	
Home	-0,206	0,001	0,814	-0,273	0,001	0,761
Dona	0,206	0,001	1,229	0,273	0,001	1,313
Situació familiar		0,000			0,000	
S'ha independitzat	-0,471	0,000	0,624	-0,303	0,000	0,739
Altres situacions	0,471	0,000	1,602	0,303	0,000	1,353
Lloc de naixement dels progenitors		0,000			0,000	
Ambdós a Catalunya	0,793	0,000	2,210	0,471	0,000	1,601
Ambdós a Espanya	-0,586	0,000	0,557	-0,355	0,001	0,701
Altres situacions	-0,207	0,032	0,813	-0,116	0,317	0,890
Nivell d'estudis de la mare		0,000			0,000	
Sense estudis	-1,736	0,000	0,176	-1,288	0,000	0,276
Primària acabada	-0,884	0,000	0,413	-0,765	0,000	0,465
Estudis secundaris	0,331	0,141	1,392	0,223	0,364	1,249
Estudis universitaris	2,289	0,000	9,864	1,831	0,000	6,241
Classe social del nucli de la llar		0,000			0,000	
Algun membre de classe mitjana propietària	0,023	0,878	1,023	-0,193	0,264	0,825
Ambdós de classe mitjana assalariada	1,062	0,000	2,892	0,661	0,001	1,937
classe mitjana assalariada + classe treballadora	0,241	0,168	1,272	0,360	0,062	1,434
Ambdós de classe treballadora	-1,039	0,000	0,354	-0,709	0,000	0,492
Altres situacions	-0,286	0,117	0,751	-0,120	0,589	0,887
Constant	És diferent en cada variable			1,419	0,000	4,131

Font: Elaboració pròpia a partir del PaD. Primera onada: 2001-2002.

és redueix a gairebé una quarta part en comparació amb el conjunt de la mostra o més de la meitat quan la mare no ha completat l'educació primària.

- En segon lloc, la classe social del nucli de la llar té també un pes important en la probabilitat d'accedir als estudis postobligatoris. En el cas que ambdós progenitors pertanyin a la classe mitjana assalariada aquesta probabilitat és gairebé el doble que la del conjunt de la mostra. En el cas dels fills de classe treballadora la seva probabilitat d'accés és gairebé la meitat que la del conjunt de la mostra. El pes de la procedència social de la classe mitjana assalariada, juntament amb el factor *estudis de la mare*, ens confirma la importància atorgada a l'educació per aquells sectors socials la reproducció dels quals es fonamenta en l'adquisició de capital cultural.
- Els coeficients de la regressió logística ens indiquen també que persisteixen diferències en funció del lloc de naixement dels progenitors. El fet que ambdós progenitors siguin nascuts a Catalunya és un factor que afavoreix l'accés a l'ensenyament postobligatori. I, al contrari, no ho afavoreix el fet que ambdós progenitors hagin nascut a la resta de l'Estat.
- Finalment, ser dona o no haver-se independitzat de la família són fets que actuen també com a factors que afavoreixen l'accés a l'ensenyament secundari postobligatori.

CONCLUSIÓ: EL FACTOR TERRITORIAL EN L'ACCÉS ALS DIFERENTS SECTORS D'ENSENYAMENT I EN L'ACCÉS A LA SECUNDÀRIA POSTOBLIGATÒRIA

L'anàlisi bivariada dels factors de l'accés a l'escola pública i a l'ensenyament secundari postobligatori, així com les regressions logístiques que tenen en compte aquests factors, ens confirmen que no tota la població es troba en una situació semblant a l'hora d'enfrontar-se a aquestes cruïlles del sistema d'ensenyament. En efecte, les anàlisis subratllen, igual que han fet altres estudis (Villarroya 2000, Calero i Bonal 1999), la persistència de desiguals probabilitats d'accés a l'ensenyament privat o a l'ensenyament postobligatori que depenen, entre altres, de factors com el municipi de residència, la classe social, el nivell d'estudis dels pares o la situació laboral familiar. Descomptant l'efecte de tots els altres factors, els que més destaquen són el fet de viure en una localitat petita i de viure

en una llar amb tres o més criatures la mare o el pare de les quals es troba en situació d'inactivitat laboral. Per tant, aquesta imatge més precisa ve a dir-nos que les famílies més propenses a triar l'escola pública són aquelles que tenen les escoles privades lluny o bé pocs recursos econòmics en comparació amb el nombre de fills.

Per bé que aquest capítol no ha pres el territori com a unitat d'anàlisi, sí que podem, però, remarcar la seva importància relativa com a factor explicatiu de les probabilitats desiguals d'accés a l'ensenyament privat o la secundària postobligatòria. D'una banda, com ha mostrat la nostra anàlisi, és remarcable el fet que la grandària del municipi tingui un pes important per determinar l'accés a l'ensenyament públic. El fet de residir en municipis petits redueix sensiblement la probabilitat d'accés a l'ensenyament privat. Això no hauria de suposar cap problema des del punt de vista de la política educativa; de fet, és la xarxa pública aquella que ha d'assegurar una bona distribució de l'oferta escolar en el territori. Ara bé, els capítols anteriors han evidenciat que el rendiment educatiu és sensiblement més alt a les escoles privades, una diferència que a més ha augmentat des de la generalització de la LOGSE i que es manifesta especialment en les graduacions a l'ESO i al batxillerat. D'una altra banda, l'anàlisi bivariada dels factors d'accés a l'ensenyament postobligatori ens confirma que l'hàbitat de residència és una variable significativa, i ho és fonamentalment per la diferència que presenten els municipis entre 100.000 i 500.000 habitants, en els quals la probabilitat d'accés a l'ensenyament postobligatori és notablement més baixa que a Barcelona. La regressió logística ens indica que la variable territorial en aquest cas és menys important que les variables relacionades amb la classe social d'origen, el nivell d'estudis màxim de la llar o el lloc de naixement.

En definitiva, aquesta anàlisi té en compte el territori com un factor més de les desigualtats educatives. Indica en primer lloc que el territori és més decisiu que d'altres variables, com la classe social o els ingressos de la llar, a l'hora d'explicar l'accés a l'ensenyament públic o privat. En segon lloc, el territori no constitueix un factor tan decisiu en l'accés a l'ensenyament postobligatori, però cal no oblidar que aquest accés és significativament baix en els municipis que tenen entre 100.000 i 500.000 habitants. Aquestes consideracions són sens dubte rellevants a l'hora de valorar les intervencions polítiques necessàries per garantir la igualtat d'oportunitats educatives.

Bibliografia

BONAL, X. i RAMBLA, X. (2001). “La política educativa a Catalunya: universalització, fragmentació i reproducció de les desigualtats”, a R. Gomà i J. Subirats (eds.) *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000)*. Barcelona: Universitat de Barcelona – Universitat Autònoma de Barcelona.

CALERO, J. i BONAL, X. (1999). *Política educativa y gasto público en educación. Aspectos teóricos y una aplicación al caso español*. Barcelona: Pomares-Corredor.

JONSSON, J. O. i ERIKSON, R. (2000). “Understanding Educational Inequality: The Swedish Experience”, a *L'Année Sociologique*, núm. 50 (2), pàgs. 345-382.

OCDE (2001). *Knowledge and Skills for Life*. París: OCDE.

RAMBLA, X. (1999). “Evolució de l'ensenyament a Catalunya. La classe, el gènere i els règims escolars comarcals”, a J. Sánchez (coord.). *Informe per a la Catalunya del 2000*. Barcelona: Editorial Mediterrània.

VILLARROYA, A. (2000). *La financiación de los centros concertados*. Madrid: CIDEMECD.

4 Les desigualtats en el mercat de treball

Albert Recio Andreu i Carolina Recio Cáceres

Abstract

L'objecte d'aquest capítol es analitzar les desigualtats generades en el mercat laboral. En el nostre model social el treball mercantil constitueix una activitat central en la vida de la gent i en gran mesura condiona les seves vides. Els impactes de l'activitat laboral són diversos i es donen tant en el procés d'entrada en l'activitat (atur, cerca de feina, etc.) com en les condicions que tenen les persones ocupades en aspectes com els salaris, l'estabilitat laboral, la jornada, etc. Es constata que aquestes diferències són importants i sovint sistemàtiques quan es tenen en compte determinades característiques personals, com és el cas del gènere, el nivell educatiu o la posició laboral de les persones. L'estudi avalua la mida d'aquestes desigualtats i suggereix algunes de les raons que permeten explicar-les, encara que en alguns casos la natura d'aquestes desigualtats està subjecta a un debat posterior que el nostre treball tracta de situar.

Índex

Les persones davant l'activitat laboral remunerada: breu aproximació teòrica	259
La diferent situació respecte al treball mercantil	271
· Participació i ocupació	272
· Atur	276
· Subocupació i presència irregular	278
· Els pluriactius	283
Ocupacions, activitat i tipus d'empresa	284
· Situació sociolaboral	285
· L'ocupació	288
· Les empreses	293
Els efectes de la posició laboral: situació contractual, temps de treball i salaris	296
· Situació contractual	296
· Jornada laboral	302
· Salaris	307
L'experiència de l'atur	312
· L'experiència de l'atur: freqüència i durada	312
· La situació dels aturats	320
· El procés de cerca	323
· Més enllà de l'atur: les feinetes dels inactius	326
Breu reflexió final	327

“La paraula treball descriu una activitat que és obligatòria per a uns i, al mateix temps, la font de prestigi i remuneracions que altres frueixen o persegueixen amb anhel. Resulta evident que utilitzar el mateix terme en ambdós casos suposa un frau”.

John Kenneth Galbraith, *L'economia del frau innocent*

LES PERSONES DAVANT L'ACTIVITAT LABORAL REMUNERADA: BREU APROXIMACIÓ TEÒRICA

El treball ha estat en tots els temps una de les activitats humanes més importants. Una activitat que permet obtenir productes i serveis necessaris per a la vida humana, i que té moltes implicacions en la vida personal. Genera, en dosis variables, satisfaccions —creativitat, realització de les pròpies capacitats, cooperació, afirmació social, etc.— i molèsties —esgotament psíquic i corporal, riscos per a la salut, avorriment, etc. El balanç entre ambdós depèn de factors sovint corelacionats: condicions físiques, característiques de la feina, tipus d'organització, relacions socials. Al llarg de la història unes mateixes activitats s'han dut a terme sota diferents tipus de relacions socials, que suposen una distribució diferent del poder entre les persones i que tenen una influència directa sobre les condicions, el contingut i el reconeixement social de la pròpia activitat. Sense anar lluny en el temps podem observar que l'activitat laboral es desenvolupa en el nostre país sota normes socials diferents: d'una banda el treball mercantil, que es fa a canvi d'una remuneració monetària i que a la vegada pot ésser un treball autònom, en el qual la persona organitza per si mateixa l'activitat, o un treball assalariat, on es treballa a les ordres d'altri a canvi d'un salari (de fet, la realitat és sempre més complexa, i avui també trobem situacions mixtes d'autònoms que de fet són assalariats); d'altra banda, el treball domèstic i les diverses formes de treball social no remunerat. Si mirem una mica més enllà fàcilment trobem en el nostre món (i possiblement contribuint a

satisfer el nostre model de vida) formes diverses de treball “forçat” com ho mostren la presència d’esclavatge, treball infantil, servitud, treball a les presons, etc.

En aquest capítol ens concentrarem a analitzar la situació del treball mercantil. En una societat monetaritzada aquest constitueix un element clau per permetre la subsistència de les persones. Per una gran majoria de la societat, no propietària dels mitjans de producció, el treball assalariat esdevé la font d’ingressos principal. Però la importància del treball mercantil va més enllà de l’obtenció quotidiana d’ingressos, en la mesura que la major part d’institucions de l’Estat del benestar estan configurades (tant pel que fa a recursos com als drets) al voltant de la situació laboral present i passada de les persones. Aquesta centralitat de l’activitat mercantil va sovint més enllà de la qüestió dels ingressos monetaris. En bona mesura la situació laboral de la gent configura la seva posició social, i en el cas de moltes persones la seva personalitat s’associa a la seva carrera professional o situació laboral. És evident, per tant, que el mercat laboral juga un paper central en la configuració de les desigualtats socials.

Abans d’entrar a analitzar aquestes desigualtats convé discutir-ne la naturalesa, ja que es tracta d’una realitat multidimensional que genera efectes en molts i diversos plans socials.

L’aproximació més senzilla és la de considerar com a element bàsic la qüestió de l’ocupació, diferenciant entre qui té i qui no té una feina retribuïda, qui té més possibilitats de trobar-ne. De fet, aquest és l’enfocament dominant a les polítiques econòmiques actuals. Per exemple, l’objectiu central de la política d’ocupació de la Unió Europea és, en termes quantitativs, el de la taxa d’ocupació, el percentatge de persones en edat de treballar que tenen una feina remunerada. Sovint també aquesta és una consideració bàsica en els debats sobre exclusió social on es considera que l’atur (o la no ocupació) és un factor primari d’aquesta situació. Sens dubte, tenir o no feina remunerada té un valor important per a la majoria de gent. I és perfectament observable que les probabilitats d’estar sense feina estan intrínsecament relacionades amb altres desigualtats socials, per exemple les de gènere. Però reduir el debat a aquestes desigualtats pot comportar perdre de vista altres aspectes igualment importants. De fet, la consideració de l’ocupació com una bona mesura de benestar social és una preocupació relativament moderna

que té a veure no tan sols amb la greu crisi ocupacional dels darrers trenta anys, sinó també amb la renovada empena conservadora d'aquest període. Quan es va formular el concepte de *plena ocupació*, estava associat a una ocupació que garantís ingressos suficients i una activitat adequada a les capacitats personals, i es considerava subocupació totes aquelles activitats remunerades que no assolissin aquests objectius. Avui es considera ocupació qualsevol activitat remunerada que s'hagi dut a terme durant un període de temps anterior a la realització de les enquestes d'ocupació (habitualment haver treballat una hora durant els quinze dies anteriors a l'entrevista), i no es té en compte ni el nivell de les remuneracions ni les condicions de la feina. Un procés que s'ha produït aparentment com una reforma tècnica de les estadístiques ocupacionals, però que en el fons és el resultat d'una evolució en la política socioeconòmica, que ha deixat de considerar l'ocupació com un mitjà per garantir una forma de vida digna. Per això, si bé la diferenciació entre els aturats i els ocupats representa una distinció important, no resol ni de bon tros el problema de les desigualtats, perquè es pot estar ocupat de moltes formes, que donen lloc a situacions molt diverses pel que fa a les condicions de vida de les persones.

La segona desigualtat és, òbviament, la del volum d'ingressos. Les desigualtats salarials són una característica dels mercats laborals moderns. I en una economia monetària tenen una influència directa sobre les condicions de vida de la gent. La consideració de les desigualtats de salaris és, com veurem, un tema difícil d'analitzar i discutir. En el pla del coneixement el problema principal rau en la qualitat de la informació. Per a moltes persones el volum dels seus ingressos constitueix un tema tabú del qual no els agrada donar gaire informació (les raons són diverses: temor a que es converteixin en informació fiscal, temor a les comparacions, etc.). La valoració correcta dels ingressos monetaris té, a més, el factor addicional de la complexitat de molts sistemes retributius: encara que predomina el sistema de catorze pagues, sovint varia el volum de les dues extremes, algunes empreses en paguen alguna més, una part dels ingressos són en forma d'incentius personals variables, alguns sectors paguen a preu fet... A més, hi ha la valoració monetària de les retribucions indirectes com les que es fan en espècie, les dietes no considerades ingressos en termes fiscals (i que possiblement els subjectes no computen com a tals, per exemple els tiquets restaurant o els àpats subvencionats). Habitualment el pes d'aquests components, de difícil reconeixement, augmenta a mesura

que s'ascendeix per la jerarquia laboral i l'escala salarial, essent més fàcil de conèixer els guanys de les persones amb salaris inferiors. Tot això pot afectar les mesures de la desigualtat i fer difícil una anàlisi acurada dels canvis que s'estan produint.

Constatar l'existència de desigualtats salarials no és el mateix que explicar-les o justificar-les. Tot debat sobre la desigualtat té alguna relació amb la valoració que fem de la seva existència. Podem jutjar les desigualtats discutint les raons que les generen i avaluant-les d'acord amb algun criteri de justícia, que en alguns casos portarà a considerar-les inacceptables i en altres a justificar-les. I podem valorar les desigualtats pels efectes que generen. Per exemple, si trobéssim que una determinada malaltia es produeix per una diferència genètica segurament estariem d'acord que no hi ha una injustícia social al darrere, però que els seus efectes són desafortunats i cal, en la mesura que sigui possible, ajudar les persones amb la deficiència genètica (jutjaríem "natural" la desigualtat i ens concentraríem a mitigar-ne els efectes). Si de cop es descobrís un tractament mèdic que permetés curar aquesta deficiència però que no s'apliqués a tothom per raons econòmiques, polítiques, etc. (com passa actualment en el tractament de la sida), segurament la nostra valoració canviaria i considerariem directament injusta la distribució de la malaltia. Per això quan es discuteix de desigualtats cal veure en quin nivell se situa l'anàlisi. Aquesta és una qüestió important a l'hora de discutir sobre desigualtats salarials, i és un punt on les diverses teories no arriben a un acord. Per als economistes del corrent econòmic dominant, els anomenats neoclàssics, les diferències salarials són bàsicament diferències justificables perquè el mercat competitiu retribueix a cadascú segons les seves aportacions productives: el salari retribueix la productivitat de cada individu i, per tant, les diferències de sous entre persones indiquen la valoració social de la seva activitat productiva. Existeixen diferents teories que miren d'explicar perquè les persones tenen productivitats desiguals, la més coneguda és la del capital humà, que suposa que la productivitat dels individus està directament relacionada amb el nivell de formació assolit en el sistema educatiu i en el lloc de treball. Per tant, la productivitat seria en aquest cas una "qualitat" associada al subjecte (com el seu codi genètic), bàsicament obtinguda pel seu propi esforç en el procés d'aprenentatge i formació, i només la considerariem injusta si fos palès que aquest procés de formació es fa en unes condicions que neguen la igualtat d'oportunitats. De fet, la teoria del capital humà, malgrat el seu èxit polític, ha estat força contestada dins la pròpia

acadèmia, incloent notables autors neoclàssics que han aportat altres explicacions alternatives o complementàries —com la dels salaris d'eficiència, que suposa que més enllà del nivell de coneixements el resultat del treball depèn de la dedicació i cura que hi posen els subjectes, i aquesta està en funció de processos motivacionals complexos entre els quals entra una retribució justa. En aquest cas alguns diferencials de salaris s'explicarien com a resultat de les polítiques d'incentivació empresarial que es mantindrien quan les empreses observessin que l'incentiu —personal o col·lectiu— dóna fruits (i per tant les diferències de sou representarien diferències d'eficiència). O les que simplement contemplen que les diferències salarials paguen diferències innates entre les persones, o compensen determinats aspectes de la vida laboral. Però en tot cas la diferència sempre s'explica per raons d'eficiència productiva, i es considera que qualsevol alteració d'aquestes raons comportaria una pèrdua de producte social; l'única via per alleugerir la situació dels que en surten malparats (els que per la seva productivitat reduïda reben salaris petits) és per mitjans redistributius que criden a la solidaritat entre persones desiguals. Estem, per tant, en un cas semblant al de la malaltia genètica “natural”. De fet, l'anàlisi convencional proposa dues possibilitats: o la redistribució (també qüestionada pel supòsit que un excessiu nivell d'impostos pot desanimar l'esforç dels més productius), o l'alteració de la productivitat individual per via de la inversió educativa (només acceptable si funcionen les discutides hipòtesis de la teoria del capital humà).

Però aquestes teories no esgoten el camp de l'anàlisi de les desigualtats salarials. Existeixen moltes aportacions crítiques des d'un punt de vista alternatiu. Un punt de partida bàsic és l'observació de la dificultat gairebé insalvable de mesurar adequadament l'aportació productiva de cada individu i de comparar activitats molt diferents. Els corrents de la segmentació del mercat laboral, que recullen una bona part d'aquestes recerques, han mostrat que en la fixació de salaris hi intervé un nombre important d'elements institucionals: naturalesa de les polítiques i regulacions públiques, grau d'influència sindical, lleis migratòries, valors socialment acceptats, estructura dels mercats de productes, grau de monopsoni en el mercat laboral, formes d'organització del treball (que són el resultat, en bona mesura, de les pròpies polítiques empresarials). Tot un conjunt de factors que tenen el doble resultat de generar formes molt desiguals de treball i d'aprenentatge, i de “legitimar” o simplement “imposar” una determinada

estructura salarial. Abonen aquesta proposta l'evidència empírica de les importants diferències existents en el camp dels salaris i de l'organització laboral en països diferents, només explicable per processos històrics diferenciats, marcats per la presència d'unes o altres ideologies, d'uns o altres equilibris de forces socials, etc.

En els darrers anys l'aportació de l'economia feminista ha afegit noves evidències en aquesta direcció. És un fet comprovat arreu del món que els salaris de les dones són substancialment inferiors als dels homes. Encara que es comparin persones amb situacions laborals iguals (tipus d'ocupació, nivell educatiu, branca d'activitat, grandària de l'empresa, etc.) queda una diferència inexplicable que cal atribuir directament a la discriminació. Però l'anàlisi feminista ha mostrat que les diferències no es limiten a retribuir de forma diferent a persones que fan la mateixa feina, sinó també al fet que la segmentació del mercat laboral en el pla de gènere dona lloc a la creació de feines masculines o femenines, i a la menysvaloració sistemàtica de les segones. Aquest és, per tant, un debat que obre una perspectiva important en la qüestió de les qualificacions: ¿en quina mesura aquestes responen a diferències substancials en la productivitat i les dificultats intrínseques de la feina? o ¿en quina mesura són el resultat de processos socials que simplement legitimen desigualtats, i fan passar com a poc valuós el que fan determinades persones? Un debat que és fructífer en el cas del gènere, però que també cal tenir en compte en altres camps, com el de les migracions, les tasques manuals, etc.

Una tercera dimensió important de la desigualtat fa referència a les qüestions d'estabilitat i precarietat laborals. Les enquestes habitualment ens donen dades de la situació en un moment del temps. Però és evident que les necessitats de consum de les persones són recurrents i quotidianes, i el que dona sentit a una ocupació és la seva capacitat de garantir-nos un flux continuat. De fet, la importància de comptar amb una situació ocupacional estable no es redueix als ingressos, té una forta influència sobre altres aspectes vitals. Les persones necessiten marcs estables de desenvolupament que els permetin mantenir una xarxa de relacions socials i materials coherent. Els processos formatius, que tan importants resulten pel desenvolupament de les relacions laborals, estan influïts pel marc de referència en el qual tenen lloc. Un marc laboral inestable genera dificultats en molts àmbits de la vida quotidiana: inseguretats extrema respecte

al futur, dificultat d'establir relacions socials sòlides, dificultats per assolir autonomia, etc. En un pla més elemental el volum d'ingressos d'un període de temps ve afectat tant pel nivell de salari per unitat de temps, com per la seva duració temporal (dies, setmanes, mesos). L'elevat percentatge d'ocupacions temporals explica, per exemple, que gairebé el 25% de les persones que a l'Estat espanyol declaren ingressos salarials a l'IRPF, declarin rendes inferiors al que representa estar tot l'any cobrant el salari mínim, cosa que per si mateixa denota un grau elevat de dependència d'una part de la població ocupada.

Els efectes de la precarietat laboral no es limiten als aspectes salarials, també tenen repercussions en molts altres aspectes de la vida social: possibilitats de desenvolupament professional, de creació de xarxes relacionals, efectes psicològics negatius, possibilitats d'entrar en compromisos econòmics a llarg termini, efectes sobre la salut (entre altres pel major o menor coneixement de l'entorn de treball), etc. És obvi que les ocupacions difereixen pel seu grau de seguretat ocupacional, si bé a vegades aquest no es pot mesurar amb una sola variable, ja que un model contractual pot tenir impactes diferents segons el context en el qual s'aplica: no és el mateix un contracte temporal generat com una espècie de contracte de prova que donarà lloc a una situació estable, que un altre de curt termini; ni està igual de protegit un treballador amb contracte estable segons sigui el tipus d'empresa on treballa (que pot comportar un cost d'acomiadament molt diferent). Ni tampoc es pot considerar *per se* que totes les situacions de precarietat contractual tenen un impacte semblant a la vida de la gent: no és equivalent la situació de temporalitat d'una persona adolescent que accepta una feina estacional per obtenir uns ingressos per satisfer una necessitat de consum, que el d'un adult permanentment forçat a canviar de lloc de treball. Per això tampoc hi ha un acord teòric a l'hora d'analitzar l'impacte de la temporalitat en la vida de la gent. Per uns economistes aquesta no és una qüestió preocupant perquè es redueix a un mecanisme d'inserció al mercat laboral que dona lloc a una transició cap a l'ocupació adulta, mentre que per d'altres es tracta realment d'un procés que margina una part de la població de forma persistent.

Una quarta dimensió té a veure amb la jornada laboral. El temps dedicat al treball mercantil condiona la resta de la vida laboral de formes molt diverses. La longitud

és un factor important, ja que determina quantes hores quedaran lliures per fer altres activitats (treball domèstic, lleure, relacions familiars, participació sociopolítica, formació no laboral...). Com que alguna d'aquestes activitats varia al llarg del cicle vital (especialment treball domèstic i formació), la jornada laboral pot condicionar la vida personal de forma diferent a persones en situacions vitals diverses. Però l'impacte de la jornada laboral no es limita a la seva durada. També influeix la seva distribució i variabilitat. Per a la vida quotidiana les hores no són homogènies. Els nostres horaris vitals estan condicionats per aspectes biològics (el nostre cos està dissenyat per dormir de nit) i socials. Una gran part de la nostra vida laboral està formada per activitats rígides per convencions socials i, sobretot, pel fet que les fem amb altres persones: això és evident quan parlem de moltes activitats d'atenció a altres persones (cura d'infants, gent gran), d'activitats relacionals (trobades amb amics i familiars, participació en tota mena d'associacions i entitats), i fins i tot moltes activitats de lleure mercantil sotmeses a horaris particulars (esdeveniments esportius, cinema i teatre, etc.). Per això, les possibilitats d'ús del temps lliure varien segons els horaris laborals, i per a la majoria de persones no és el mateix treballar de dia o de nit, en jornada compacta o partida (que sovint allarga el temps que dediquem realment a l'activitat laboral mercantil ja que augmenta el temps de viatge a la feina), en torns, en festius o dies feiners, etc. De la mateixa forma que una activitat a temps parcial no té el mateix impacte si es realitza en un horari compatible amb altres activitats domèstiques (per exemple en hores coincidents amb l'horari escolar) que coincideixi en un horari de màxima activitat domèstica i social (per exemple una jornada a temps parcial de 7 a 11 del vespre pot impedir coses tan diverses com cuidar criatures o participar en molts actes socioculturals).

En els darrers anys s'està introduint la variabilitat de la jornada laboral per fer front als pics d'activitat que tenen algunes empreses en determinats moments (poden ser de tipus estacional, setmanal, diari o aleatori). La seva implantació significa que les persones poden veure alterada la seva jornada en funció d'aquests canvis, sobre escales molt diferents segons el casos: en alguns es tracta d'una jornada de duració diferent segons l'època de l'any, en altres de disponibilitat per part de l'empresa d'un cert nombre d'hores (el que es pot traduir en haver de treballar alguns dissabtes o allargar la jornada laboral alguns dies o canviar els dies de vacances), i en altres d'un

canvi freqüent de la jornada laboral (especialment usual al comerç detallista). Aquesta variació afecta, sense cap mena de dubte, l'organització de la vida quotidiana amb graus diferents, essent la darrera modalitat la que segurament té una incidència més important, ja que obliga a una adaptació contínua de la resta d'activitats als canvis imposats per les empreses.

Cap d'aquestes qüestions es reparteix de forma homogènia. Determinats col·lectius laborals es veuen més exposats que altres a les demandes de flexibilitat de jornada. Aquest fet suposa en molts casos que persones que treballen en activitats o empreses diferents tenen possibilitats diverses d'organitzar la seva vida domèstica i social. Unes desigualtats es combinen amb les que es deriven del nivell d'ingressos i situació social d'aquestes: els impactes d'una jornada laboral massa llarga o en horari inusual poden ser diferents per a persones amb ingressos alts (que poden solucionar una part dels problemes recurrent a la contractació d'altres persones), en famílies de diversos membres adults (que potser poden combinar algunes activitats amb un repartiment adequat de tasques), o unitats monomarentals amb baixos ingressos (on la "conciliació" pot esdevenir un malson permanent).

Una cinquena font de desigualtats té a veure amb les possibilitats efectives de veu i control. En teoria les condicions laborals estan determinades per les lleis i els contractes laborals. Però es un fet ben conegut que unes i altres deixen molts aspectes inconcrets, i que entre el paper escrit i la seva concreció real sovint es produeixen diferències substancials. Individualment els assalariats tenen un poder reduït per aconseguir l'acompliment dels seus drets o per millorar les seves condicions, per fer notar la seva veu quan les coses són insatisfactòries. Per això és important la capacitat d'organització col·lectiva, que constitueix un mitjà important per fer sentir la veu dels treballadors, impulsar millores en les condicions laborals, controlar l'acompliment de lleis i contractes, i denunciar abusos. Encara que formalment tothom té dret a afiliar-se a una organització sindical, a la pràctica aquest dret pot estar dificultat o impedit per la dependència individual que en molts casos tenen els assalariats per raons diverses (grandària de l'empresa o centre de treball, contractes temporals, relacions laborals personalitzades, etc.). Hi ha pocs dubtes que en aquells països on s'ha produït una forta davallada de la sindicalització, aquest fet ha tingut una incidència directa sobre

l'increment de les desigualtats. Per això treballar en empreses amb o sense presència de sindicats, amb o sense probabilitat efectiva d'afiliació, constitueix per si mateix un element de desigualtat que sovint pot tenir efectes sobre àmbits diversos de la vida laboral: salut laboral, flexibilitat d'horaris, ingressos, etc.

Una sisena desigualtat fa referència a la salut laboral. Aquesta és també una qüestió complexa que recull molts altres aspectes. El que és, però, evident és que cada any es produeixen milers d'accidents laborals que provoquen morts i lesions greus. I, possiblement, estigui menys estudiat el fet que la salut de les persones té en l'àmbit laboral una de les seves fonts de problemes, en forma de malalties professionals, lesions que esdevenen patologies persistents, estrès i depressions, etc. Sense comptar ni els efectes més indirectes que determinades vivències laborals poden provocar sobre el comportament de les persones amb efectes negatius per a la salut, ni el fet obvi que aquest és en part el resultat dels ingressos generats en el mateix mercat. Treballar té implicacions directes sobre la salut, però aquestes varien molt segons les característiques de l'entorn de treball, la forma d'organització i les característiques de cada feina, els tipus de pressions que rep cada persona i que està relacionat amb el model jeràrquic i la cultura de cada empresa. Estudiar les desigualtats en l'esperança de vida relacionades amb l'experiència laboral obre preguntes substantives sobre les desigualtats.

Una setena problemàtica té a veure amb la realització personal i professional. Es tracta sens dubte de qüestions més difícils d'analitzar, però no per això menys pertinents. Les diferents activitats laborals es diferencien pel grau de llibertat que deixen a les persones per permetre més o menys creativitat, per propiciar carreres professionals més o menys llargues, per afavorir o no un aprenentatge continuat, per proporcionar més oportunitats de cooperació o, al contrari, caracteritzar-se per un elevat grau de coacció sobre el comportament individual. Tota una sèrie d'efectes provocats pels models d'organització del treball, pel predomini de formes de direcció més autoritàries o més democràtiques, per la incidència que tenen les regulacions professionals, per les estructures de gènere. Unes situacions que estan íntimament relacionades amb aspectes com el reconeixement social de la pròpia tasca i amb l'existència d'una carrera professional. Mentre unes activitats proporcionen als individus unes certes possibilitats de carrera, promoció social i autorealització, altres esdevenen meres

formes d'obtenció d'ingressos amb un elevat cost personal en forma de monotonia i alienació. O, simplement, de manca de reconeixement social, com passa amb moltes de les feines que les estructures patriarcal transformen en “feines femenines”. De fet, tot el debat recent sobre el treball femení exposa aquesta diversitat de situacions en mostrar que la situació laboral de les dones es mou entre el “sostre de vidre” (indicador de les limitacions de carrera que experimenten les dones que entren en mercats laborals caracteritzats per l'existència de prestigiades carreres professionals) i “el sòl enganxifós” (característic d'una gran quantitat d'ocupacions de salaris baixos i reconeixement socioprofessional escàs).

En definitiva, podem avaluar les desigualtats laborals partint d'angles diferents. Tots ells ens aporten informació important sobre la situació laboral de les persones, i l'impacte de l'activitat laboral mercantil sobre el conjunt de les seves vides. I, de fet, aquesta avaluació multidimensional és la que caldria fer, si les polítiques d'ocupació es preocupessin realment de buscar una vida satisfactòria per a tothom. El reduccionisme actual que es concentra a valorar positivament només el nivell d'ocupació, sense tenir en compte moltes altres qüestions, com que aquests llocs de treball garanteixin ingressos satisfactoris, permetin dur a terme una vida social plena, no tinguin impactes negatius per a la salut o no generin discriminacions inacceptables només pot entendre's o per un deliri economicista que cal redreçar, o perquè representa els interessos d'unes minories socials poc preocupades per la situació de la resta de ciutadania.

Reconèixer l'existència de desigualtats no vol dir explicar-les ni que el seu impacte social sigui particularment greu. De fet podríem considerar que les desigualtats són lleus si es reparteixen de forma aleatòria entre totes les persones, de manera que els que estan pitjor en una escala de desigualtat estan millor a l'altra, i viceversa. Això és el que pressuposava Adam Smith, i segueixen creient molts economistes liberals, que el mercat acaba per igualar els avantatges i desavantatges nets de les diferents professions, de manera que, per exemple, una tasca més perillosa, o menys estable, dona lloc a una retribució més alta, o que una tasca més monòtona té una jornada laboral més reduïda que una de més creativa. Si per contra trobem que determinats grups socials o determinades situacions (per exemple la contractació temporal) estan sistemàticament associades a molts dels nivells inferiors de cada escala, podem pensar que la

situació és realment greu i estem davant de situacions sistemàtiques de desigualtat que requereixen respostes més generals.

Cal assenyalar també que, a l'hora d'avaluar les desigualtats, convé distingir entre situacions conjunturals o permanents. No és el mateix tenir una feina precària puntual que estar tota la vida treballant amb contractes temporals. Ni experimentar un atur de curta duració que de llarga. A curt termini tothom pot acceptar salaris baixos, males jornades laborals o contractes temporals a condició que sigui una situació transitòria o una espècie de "peatge" que cal pagar per entrar al mercat laboral. Però és molt més difícil de suportar una situació permanent. Una part del debat actual sobre el paper de la precarietat se centra en aquesta qüestió: si les males condicions laborals cal entendre-les com a situacions de "transició" vers situacions més consolidades, o es tracta de segments permanents del mercat laboral. Això només es pot veure si s'utilitzen mecanismes com el panel de dades, que segueixen a les persones al llarg del temps i permeten veure quina trajectòria laboral segueixen.

De la mateixa manera, podem interpretar l'existència de desigualtats com el resultat de situacions "naturals", sobre les que poca cosa es pot fer directament, o com el resultat d'organitzacions laborals específiques que es generen com a resultat del predomini d'uns interessos determinats o com a resultat d'unes determinades ideologies socials. En el primer cas, la lluita contra les desigualtats esdevé una activitat que només pot limitar-se a les polítiques redistributives, orientades a alterar, mitjançant la despesa i els ingressos públics, els resultats que es produeixen en el mercat laboral, a fi d'evitar que els grups socials desfavorits, amb menor capacitat productiva, es vegin obligats a subsistir en condicions indignes. Per contra, si es considera que la situació al mercat laboral és el producte de discriminacions de diversa mena, generades per la intervenció de diverses institucions socials i per les polítiques laborals de les empreses, resulta patent que es poden produir intervencions en el funcionament del mercat laboral que tendeixin a reduir aquestes desigualtats i a oferir una situació laboral millor a tothom.

Les teories socials (econòmiques, sociològiques) no han arribat a assolir ni una visió unitària ni un mètode clar que permeti discriminar en quina mesura és més important una o altra explicació. En gran mesura perquè la tasca dels científics socials no està

exempta de subjectivismes i ideologia, ni tampoc ha assolit mètodes de recerca que permetin resoldre els debats d'una manera senzilla. El corrent dominant, neoclàssic, tendeix a situar-se més a prop de la lectura naturalista del mercat laboral. I, sovint, consideren que les úniques distorsions que es produeixen vénen provocades per les regulacions públiques i l'actuació sindical. Però també entre els seus seguidors es donen veus crítiques com les que reconeixen que sovint els mercats laborals poden estar dominats per estructures monopsonistes que donen molt poder a les empreses; o reconeixen que, per exemple, les diferències salarials entre homes i dones no es poden explicar completament per raons de productivitat. A l'altra banda, es troba una magmàtica varietat de formulacions alternatives (postkeynesians, marxistes, institucionalistes) que analitzen el mercat laboral com una estructura social complexa que tendeix a generar desigualtats entre les persones. En tot cas, els diferents autors d'aquests corrents es diferencien més per les claus interpretatives particulars amb què raonen la seva anàlisi, que no pas en la valoració social de les desigualtats com un fet social poc desitjable i alterable per polítiques socioeconòmiques a diferents nivells.

No estem en condicions, ni pretenem, fer una valoració completa d'aquestes teories. Ni tampoc entrarem a analitzar totes les desigualtats que es donen al mercat laboral, però valia la pena fer un mapa mínim de les situacions que cal considerar i de la forma d'analitzar-les. Les dades de la primera onada del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (2001-2002) ens permeten destacar alguna d'aquestes desigualtats, i, per tant, aporta una primera mirada sobre l'estat de la qüestió que esperem es pugui aprofundir amb les onades successives, que tindran l'avantatge d'oferir informació sobre els aspectes dinàmics que no es poden captar en un treball de foto fixa.

LA DIFERENT SITUACIÓ RESPECTE AL TREBALL MERCANTIL

La primera aproximació és l'anàlisi de la relació de les persones amb el treball mercantil. El model tradicional es fonamentava en una divisió sexual que pressuposava que tots els homes adults havien d'estar dedicats al treball mercantil i les dones casades fora del mercat, en les tasques de cura de la llar. Encara que el model mai va funcionar del tot, en conjunt comportava una situació força diferenciada en la relació

de la gent respecte al treball mercantil. Avui en canvi aquest model està qüestionat i, almenys en teoria, es defensa una participació general en el mercat laboral. Els canvis, però, han estat més complets, ja que a la vegada que es produeix una mobilització de les dones vers el treball mercantil, es redueix la seva durada en aquest, a causa de la doble tendència de retardar el temps d'entrada al mercat laboral i d'avançar el moment de sortida.

Per visualitzar quina és la situació cal, doncs, comparar les diferències de gènere considerant a la vegada diferents grups d'edat. Les variables útils per fer l'anàlisi són la *taxa d'activitat* (percentatge de la població que està oferint la seva força de treball), la *taxa d'ocupació* (percentatge de població efectivament ocupada) i la *taxa d'atur* (percentatge d'actius en situació de cerca de feina). Aquesta tercera variable ens donarà informació del grau de dificultats que diferents col·lectius experimenten a l'hora de trobar un lloc de treball. Les dades d'ocupació poden amagar però una inserció molt diferent al mercat laboral. Una part de la població ocupada pot mantenir una relació feble amb el treball mercantil, participant només a temps parcial o de forma irregular. Per això hem considerat que cal completar l'anàlisi oferint dues mesures del pes de les ocupacions irregulars, la primera (*percentatge de temps parcial*) mesura el percentatge de persones ocupades a temps parcial, la segona (*percentatge de participació feble*) suma aquest grup amb els que manifesten tenir una participació irregular.

Com és previsible els valors agregats d'aquestes variables tendeixen a amagar qüestions importants lligades al pas del temps, ja que els factors d'edat influeixen en la relació de la gent amb el mercat laboral. Per això hem procedit a fragmentar les dades més importants per grups d'edat.

Participació i ocupació

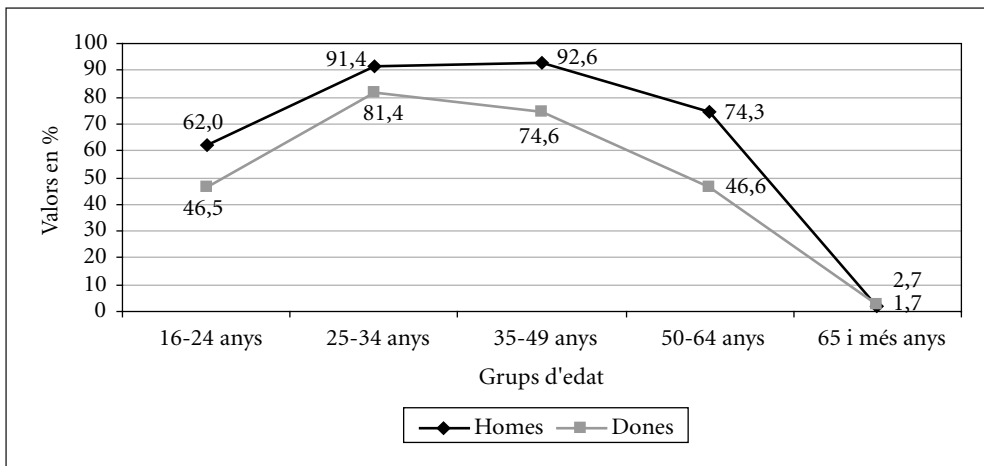
La participació al mercat laboral és variable al llarg del temps. L'edat és, per tant, un element que influeix en la vida laboral de les persones. En el món tradicional els homes entraven joves al mercat laboral, i s'hi quedaven la resta de la seva vida fins a la jubilació (que sovint es produïa pròxima a la seva mort). Les dones, en canvi, no tan

sols entraven en menor proporció al mercat, sinó que moltes es retiraven ben aviat, coincidint amb el casament o la maternitat.

Ara el model és força diferent. La vida laboral de les persones pot dividir-se en tres etapes: una primera d'entrada, on sovint es combina estudi i treball remunerat; una segona de participació bastant plena en el mercat; i una tercera de retirada gradual sovint molt abans de l'edat legal de jubilació. Per això la millor forma d'analitzar la posició vers el mercat laboral és analitzant la situació per diferents grups d'edat. Aquesta anàlisi permet situar les primeres desigualtats en la vida laboral de la gent, especialment en els aspectes de gènere i nivell educatiu.

Gràfic 1.

Taxa d'activitat, per grups d'edat i gènere

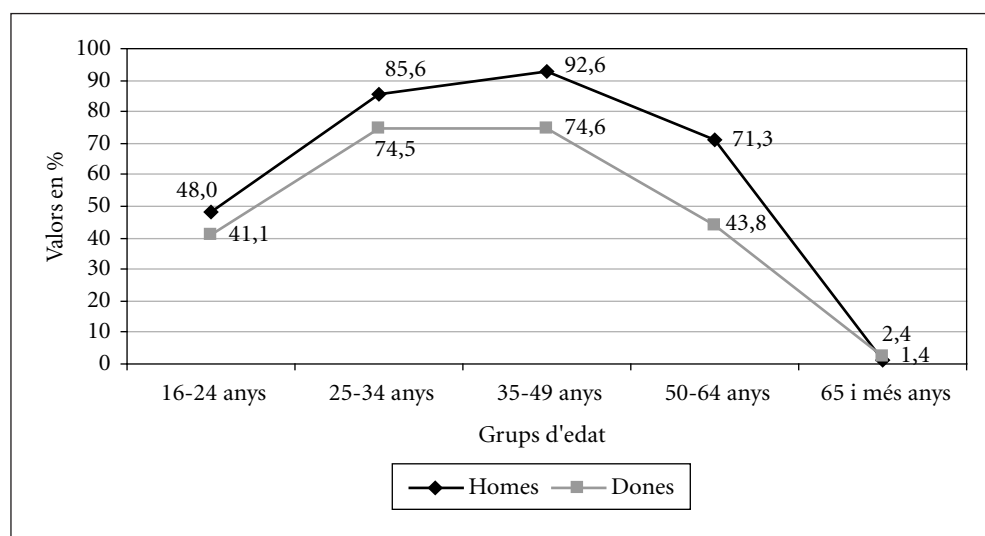
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa al gènere (vegeu Gràfics 1 i 2) la primera qüestió òbvia és que per a tots els nivells d'edat les taxes d'activitat i ocupació de les dones són inferiors a les dels homes. I això també passa per tots els nivells educatius, si bé la diferència es redueix a mesura que augmenta el nivell educatiu. Això suposa que segueixen persistint rols de gènere

que es poden observar analitzant la situació declarada per a les persones inactives. És però visible que el perfil de participació al llarg del temps d'homes i dones té una forma semblant, això indica que moltes dones ja no surten aviat del mercat laboral, sinó que s'hi mantenen en una proporció elevada.

Gràfic 2.

Taxa d'ocupació, per grups d'edat i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Resulta també evident que en el període 50-64 anys es produeix una davallada de la participació laboral d'homes i dones, molt més ràpida en el segon cas. Aquesta caiguda de la participació laboral anterior a l'edat de jubilació legal es pot interpretar de forma diversa i requereix una recerca específica. Tant pot constituir un procés de retirada voluntària, associat a polítiques de prejubilacions, com un mera expulsió involuntària del mercat laboral, on la pèrdua del lloc de treball i la dificultat de trobar-ne un de nou porta a una sortida prematura per vies diverses (acollir-se a esquemes de pensions assistencials, obtenir una pensió d'invalidesa, o simplement subsistir amb els ingressos d'altres familiars...), la divisió entre una i altra situació sovint és subtil, ja

que és possible que en alguns processos de prejubilacions generalitzades les decisions personals estiguin fortament influïdes per l'entorn.

També en aquesta qüestió la retirada de les dones és més forta que la dels homes, com cal esperar en una societat on segueixen imperant rols de gènere que actuen de moltes formes: menys oportunitats d'ocupació per a dones d'edat elevada, més acceptació social perquè passin a centrar-se en les tasques de la llar (i la creixent activitat de cura de familiar d'edat avançada), etc.

Taula 1.

Taxa d'activitat, per grups d'edat i nivell educatiu

Grups d'edat	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)
16-24 anys	0	72,7	73	44,9	66,2
25-34 anys	50,0	69,4	83,3	87,9	93,6
35-49 anys	74,2	67,8	84,1	90,2	94,6
50-64 anys	36,8	43,1	59,8	68,0	87,2
65 i més anys	0	1,9	1,7	5,1	6,5

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si prenem en consideració els nivells educatius (vegeu Taules 1 i 2) també trobem diferències significatives. Cal indicar que la categoria d'analfabets recull un nombre molt reduït de persones, i per tant els seus valors no són gaire significatius. Per a la resta podem observar que com a norma general les taxes d'activitat i ocupació creixen amb el nivell d'estudis.

L'única excepció important es produeix en el grup de joves menors de 24 anys, en el qual les persones amb nivells educatius baixos tenen taxes d'activitat superiors a la resta, segurament perquè s'està produint un procés d'inserció diferent: els que surten més aviat del sistema educatiu s'orienten al mercat laboral mentre que la resta prolonga la seva escolarització. L'altre fet més significatiu el constitueix l'important diferència de participació en el cas dels universitaris d'edat avançada. Cal assenyalar que es tracta d'un percentatge petit de població, i que la seva persistència laboral es

Taula 2.

Taxa d'ocupació, per grups d'edat i nivell educatiu

Grups d'edat	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)
16-24 anys	0	47,7	65,7	39,2	59,4
25-34 anys	50,0	64,1	74,6	80,9	90,2
35-49 anys	54,5	60,5	80,6	86,4	91,2
50-64 anys	31,5	40,8	57,2	63,5	83,8
65 i més anys	0	1,7	1,4	3,4	6,5

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pot explicar en part per la situació particular que ocupen en el mercat laboral: llocs directius, millors condicions laborals, ocupacions públiques on no es donen les pressions d'expulsió, etc.

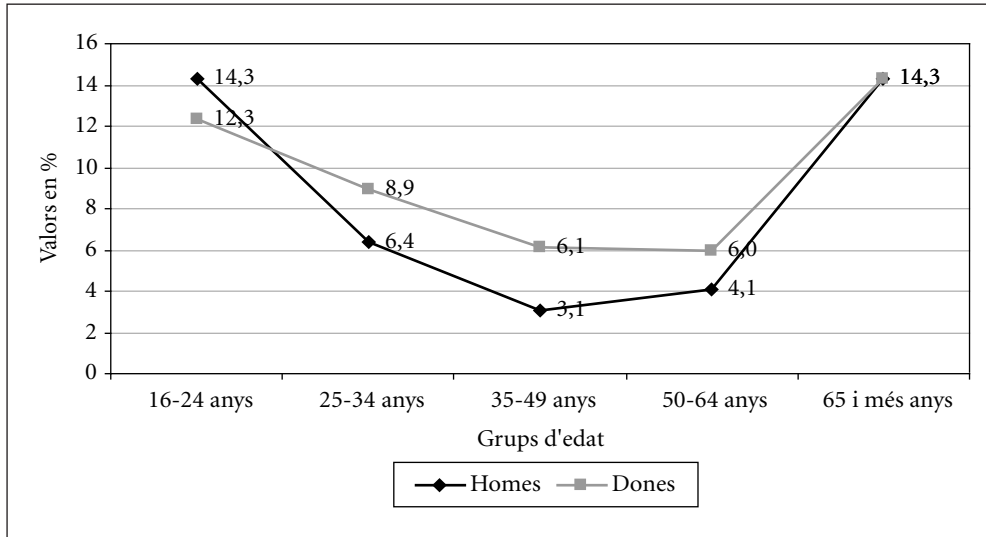
Atur

La participació en el mercat laboral inclou la situació de cerca del lloc de treball. I és evident que no és el mateix estar ocupat que buscant feina.

De fet, el resultat global de la mostra indica una situació d'un baix nivell d'atur, especialment si es compara amb èpoques recents. Però també aquí es donen diferències importants. Per norma general les dones pateixen nivells d'atur superiors als dels homes (vegeu Gràfic 3), amb una sola excepció, les dones amb educació secundària, possiblement relacionat amb els perfils professionals que ofereixen el tipus d'estudis secundaris que fan homes i dones. Cal tenir en compte que, a més, la situació dels titulats de secundària està determinada per l'elevat percentatge de gent a la franja més jove d'edat, sovint en fase de continuació d'estudis o d'entrada al mercat laboral, cosa que pot afectar les xifres d'atur: de fet les diferències de participació nois/noies en aquest grup d'edat s'expliquen per un percentatge de noies que estant estudiant (i per tant es compten com a inactives) que de nois. Aquests tenen un menor èxit educatiu i entren més al mercat laboral i pateixen, per tant, nivells més elevats d'atur.

Gràfic 3.

Taxa d'atur, per grups d'edat i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 3.

Taxa d'atur, per grups d'edat i nivell educatiu

Grups d'edat	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)
16-24 anys	0	34,4	10,0	12,7	10,3
25-34 anys	0	7,6	10,4	8,4	3,6
35-49 anys	22,5	10,7	4,2	4,2	3,6
50-64 anys	14,4	5,3	4,3	6,6	3,9
65 i més anys	0	11,8	5,2	33,3	4,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si analitzem la incidència de l'educació per grups d'edat trobem també resultats significatius (vegeu Taula 3). Com a norma general les taxes d'atur es redueixen amb l'edat, i assoleixen nivells menors en la franja 35-49 anys que significa el moment de

més participació laboral. Després els nivells d'atur augmenten, encara que no espectacularment, sens dubte pel fet que una part dels aturats i aturades potencials deixen el mercat, com hem vist anteriorment. Per tots els nivells d'edat els universitaris experimenten taxes d'atur menors que la resta, i les persones analfabetes i sense estudis taxes superiors.

Aquesta relació sistemàtica entre nivell educatiu i atur no és tan clara entre els que només tenen estudis primaris i secundaris. Segurament perquè la segmentació laboral en termes d'ocupacions i gènere, crea oportunitats desiguals per a tothom (i també genera expectatives diferenciades). Especialment sembla que les persones amb nivells de secundària experimenten més problemes d'ocupació en els extrems de la seva vida laboral: el que suggereix un procés d'entrada més complicat (és més fàcil trobar una feina poc definida professionalment que una on sovint es prefereix gent amb experiència) i el de sortida (el reciclatge de persones amb un determinat perfil professional és més complicat, o simplement hi juguen altres prejudicis, com el que afecta l'ocupació de dones adultes). Cal, a més a més, tenir en compte que partim d'un mercat on el nombre de persones sense estudis és reduït (la majoria són persones inactives), i l'enquesta s'ha fet en una situació de baixa desocupació que tendeix a apaiagar les diferències.

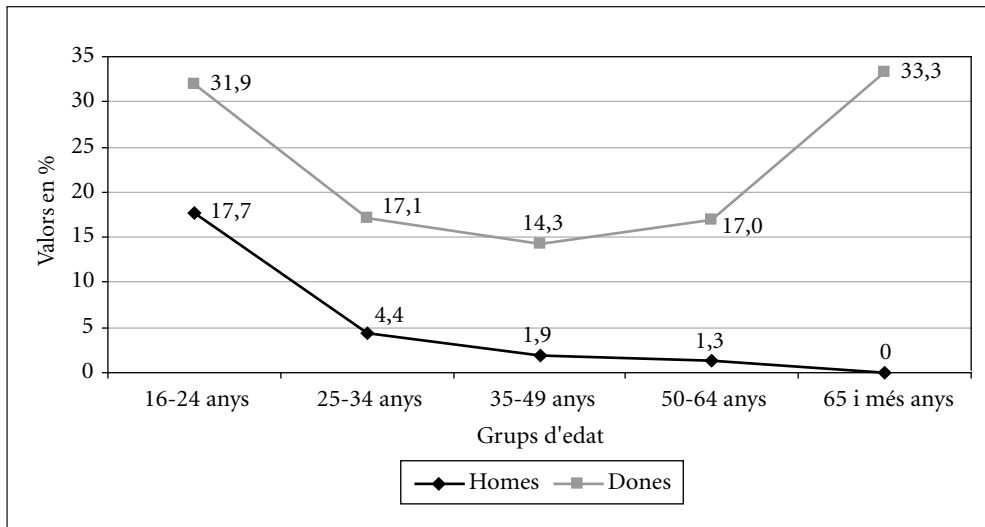
Subocupació i presència irregular

El volum i el nivell d'ocupació total no és un indicatiu suficient per avaluar el grau de participació al mercat laboral, ja que pot donar-se el cas que un ampli grup d'ocupats ho sigui de forma limitada quant al nombre d'hores i els nivells d'ingressos assolits. Per això convé avaluar quin percentatge de persones només participen parcialment en el mercat, i veure si les diferències són significatives. Per fer-ho hem elaborat dos indicadors. El primer, el que anomenem *percentatge de subocupació* calcula el percentatge d'ocupació a temps parcial. El terme subocupació és discutible en la mesura que pot tractar-se d'una elecció voluntària (i en aquest cas l'ortodòxia no ho consideraria com a tal, ja que parteix de considerar que l'activitat la defineix cadascú), però en tot cas indica una situació de presència feble en el mercat i gairebé sempre d'ingressos reduïts. El segon inclou tota la participació irregular, sumant les persones amb ocu-

pació a *temps parcial amb les que declaren una presència irregular*. En aquest segon cas podria tractar-se d'una presència permanent i intensa, però irregular pel tipus de jornada laboral, però el fet que les dues taxes presentin comportaments força similars quant a la seva distribució fa pensar que es tracta bàsicament de dos models diferents de subocupació.

Gàfic 4.

Taxa de subocupació, per grups d'edat i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En tots dos casos les dones presenten nivells de subocupació clarament superiors als dels homes per qualsevol nivell d'educació i edat (vegeu Gràfic 4). Mentre que per als homes aquesta taxa es redueix dràsticament a partir dels 25 anys, per a les dones la taxa es manté elevada per a tots els grups d'edat i nivells educatius. Tot i que els percentatges de subocupació femenina són més baixos en el cas de les universitàries, es mantenen en canvi per sobre del 10%, malgrat que en aquest cas la raó sembla ser el procés d'entrada al mercat laboral, ja que en el cas dels homes, el universitaris i els estudiants de secundària tenen nivells més elevats de subocupació que la resta (vegeu Taula 4).

Taula 4.

Taxa de subocupació, per nivell d'estudis i per gènere

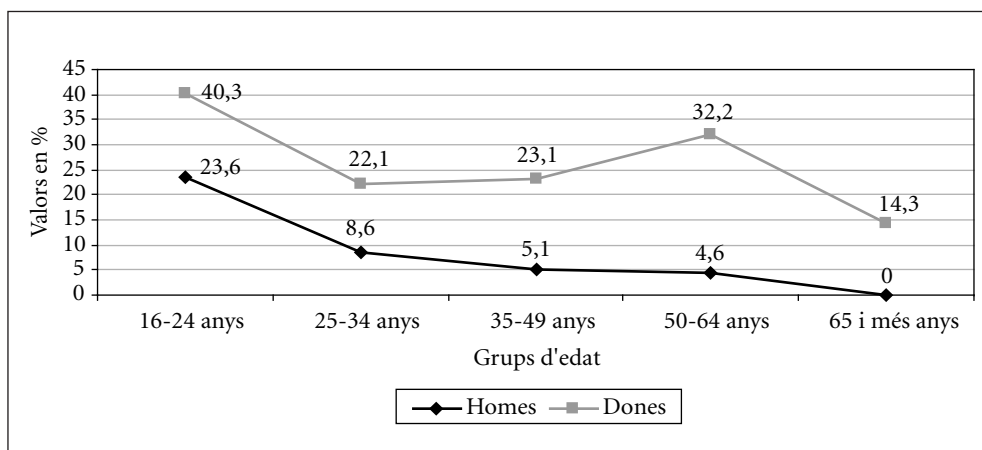
Nivell d'educatiu	Homes (%)	Dones (%)
Analfabets	0	7,0
Sense estudis	0,7	23,4
Primaris	3,2	19,9
Secundaris	6,2	18,8
Universitaris	5,8	13,4

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per tant, es prefigura una situació que està caracteritzada per la proliferació d'ocupacions a temps parcial o irregulars (vegeu Gràfic 5) entre la gent jove, i una presència disminuïda per una part important de les dones de totes les edats.

Gràfic 5.

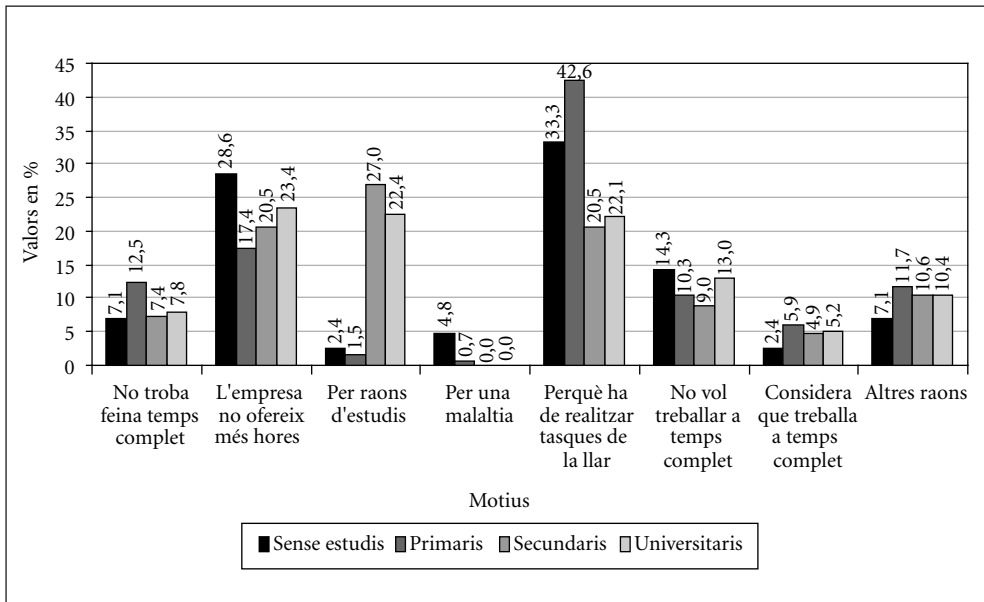
Taxa d'ocupació atípica, per grups d'edat i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En el cas del temps parcial hem preguntat, a més a més, les causes que condueixen a desenvolupar aquest tipus de feines. És evident que hi poden haver moltes raons. Algunes són totalment involuntàries —quan es declara que no es troba una feina a temps complet o l’empresa no ofereix més hores—, altres totalment voluntàries o relacionades amb circumstàncies personals elegides per l’individu —no voler una feina de temps complet, compaginar-lo amb estudis—, o imposades per una situació no volguda —malaltia—, d’altres depenen de l’estatus social de l’individu —realització de feines de la llar. A vegades pot no haver-hi una raó clara, i altres considerar que es treballa a temps complet. Quan analitzem els resultats obtenim una perspectiva força aclaridora.

Gràfic 6.
Motius de tenir una feina a temps parcial, per nivell d’estudis

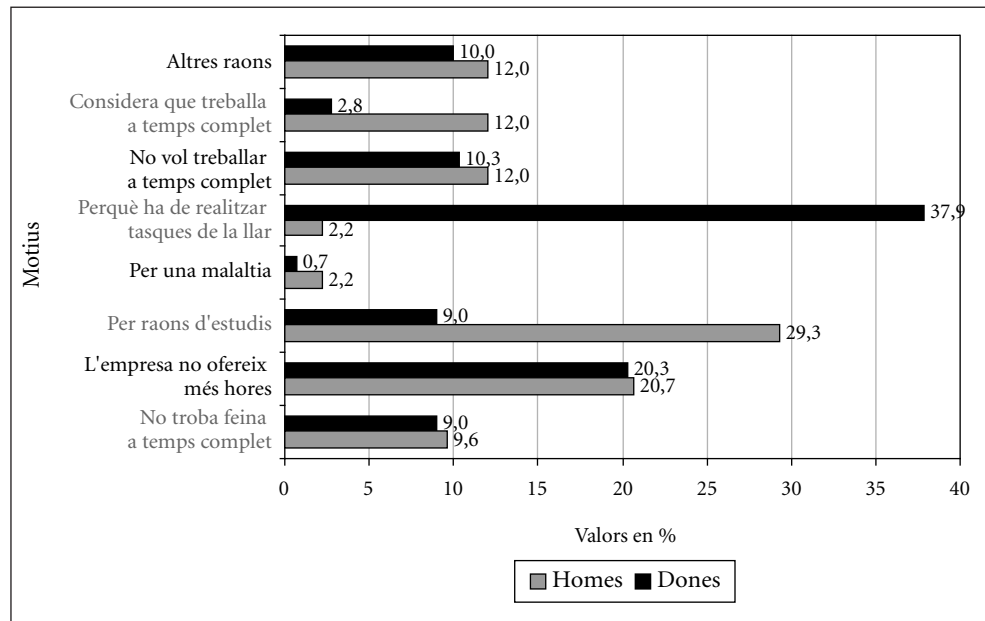

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Aproximadament un 30% de les persones amb feines a temps parcial les tenen de forma involuntària, i el percentatge és el mateix per a homes que per a dones (vegeu Gràfics 6 i 7). El percentatge és més alt entre les persones amb nivells educatius baixos que entre les persones de nivells superiors, la qual cosa com veurem posteriorment, es pot explicar per les característiques especials dels llocs de treball a temps parcial, més habituals en feines de qualificació formal baixa. També és força semblant el percentatge de persones que manifesten que es tracta d'una preferència personal, lleugerament superior entre els homes i els universitaris (podria pensar-se que és un col·lectiu que té una certa capacitat de negociar la jornada laboral). Les diferències importants estan a la resta de raons que porten a acceptar aquest tipus d'ocupacions. Mentre el motiu dels estudis és molt més important en el cas dels homes, les tasques familiars constitueixen un motiu quasi exclusivament femení.

Gràfic 7.

Motius de tenir una feina a temps parcial, per gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El 38% de les dones en feines a temps parcial les fan per compaginar-les amb tasques de la llar, si bé el nivell és molt superior en els nivells educatius baixos, segueix essent una raó important entre les dones amb nivells educatius més alts. De fet, aquest resultat ens situa davant de dos fets: *a)* que en la posició de les dones al mercat laboral segueix jugant un paper molt important la seva situació dins la família *b)* que les dones amb nivells d'estudis inferiors tendeixen a acceptar més aquest tipus de feines. Això es pot deure tant al fet que el nivell educatiu influeixi en l'acceptació de rols familiars més tradicionals, com que els llocs de treball a temps parcial siguin més habituals en les activitats en les quals s'ocupen aquestes dones. Aquest resultat contrasta amb la situació dels homes, en la qual gairebé el 30% dels treballadors a temps parcial hi treballen per raons d'estudis, i és també elevat el percentatge dels que ho consideren una feina a temps complet. El lloc de naixement marca també diferències, mentre que també en aquest cas el pes relatiu de les feines domèstiques no varia, el fet significatiu és el creixement dels percentatges d'involuntarietat entre els nascuts a la resta d'Espanya i els estrangers, fet que recull una situació d'estatus diferent.

Taula 5.

Motius de tenir una feina a temps parcial, per lloc de naixement

Motius	Catalunya %	Espanya %	Estranger %
No troba feina temps complet o no li ofereixen més hores	26,7	39,4	42,9
Per raons d'estudis	17,3	1,6	10
Per una malaltia	1	1,6	0
Ha de realitzar tasques de la llar	29	29,5	33,3
No vol treballar a temps complet	10,7	6,6	23,8
Considera que treballa a temps complet	4,7	8,2	0
Altres raons	10,6	12	0

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els pluriactius

Al costat de les persones amb subactivitat, existeix un altre grup en la situació inversa. Persones que tenen més d'una activitat professional (i per tant una font diversificada

d'ingressos). Una situació que globalment es dóna en un 8% dels ocupats, un percentatge reduït, però significatiu. El que resulta bastant evident és que es tracta d'una situació força diferent de la dels subocupats: el percentatge d'homes amb una segona i tercera feina és superior al de les dones, el dels universitaris clarament superior a la resta i el dels nascuts a Catalunya també. Sembla, per tant, bastant clar que en el mercat laboral actual la possibilitat de diversificar les fonts d'ingressos augmenten amb l'estatus social dels individus (vegeu Taula 6).

Taula 6.

Persones que tenen més d'una feina, per gènere, nivell d'estudis i lloc de naixement

Variables	Segona feina (%)	Tercera feina (%)
Gènere		
Homes	8,5	1,1
Dones	7,6	0,9
Nivell d'estudis		
Analfabets	0	0
Sense estudis	7,3	0
Primària	6	0,3
Secundària	8,2	0,6
Universitària	13,4	3,2
Lloc de naixement		
Catalunya	8,6	1,2
Espanya	5,8	0,3
Estranger	7,8	1

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

OCUPACIONS, ACTIVITAT I TIPUS D'EMPRESA

Les persones treballen en institucions, activitats i categories diferents. I, com veurem, aquestes tenen influència sobre les condicions de treball. Les diferències personals també influeixen sobre la posició laboral. El que no està clar és en quina mesura es tracta d'un problema de mèrits personals, o d'un procés de selecció social que es jus-

tifica per les pròpies diferències personals. No estem en condicions de discutir aquesta qüestió, només de mostrar com les diferències personals es relacionen amb diferents situacions al mercat laboral.

Situació sociolaboral

En primer lloc considerem la situació social de les persones respecte al treball mercantil. La gran majoria de població és assalariada, però resulta patent que les dones ho són en una proporció més gran, així com també són més nombroses en la categoria, avui bastant residual, d'ajudes familiars. Un fenomen que s'explica pel fet que la jerarquia social que s'estableix en el mercat laboral està relacionat amb el sistema jeràrquic del model patriarcal (vegeu Taula 7).

Taula 7.
Ocupació, per situació sociolaboral i gènere

Situació sociolaboral	Homes (%)	Dones (%)	Amdós sexes (%)
Assalariats	75,9	81,8	78,8
Empresaris i autònoms	22,5	14,0	18,4
Cooperativistes	0,8	0,7	0,7
Ajudes familiars	0,5	1,9	1,2
Arrendataris	0,1	0	0
Altres	0,1	1,6	0,8

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002

De la mateixa forma que si mirem l'origen geogràfic (vegeu Taula 8), trobem que són els nascuts a Catalunya els que tenen més oportunitat d'ésser empresaris, mentre que són els nascuts a la resta d'Espanya els que són assalariats en una proporció més elevada (i de fet, indica la persistència de la situació de dependència en què va tenir lloc el procés migratori de fa uns quaranta anys). La categoria estrangers ocupa una posició intermèdia a causa de la superposició de situacions migratòries (i l'enquesta no recull l'intens procés dels darrers anys).

Taula 8.

Ocupació, per situació sociolaboral i lloc de naixement

Situació sociolaboral	Catalunya (%)	Resta d'Espanya (%)	Estranger (%)
Assalariats	77,4	84,5	79,4
Empresaris i autònoms	19,7	13,3	15,7
Cooperativistes	0,8	0,6	0
Ajudes familiars	1,2	0,6	2,9
Arrendataris	0,1	0	0
Altres	0,7	1,1	2,0

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En canvi el nivell d'estudis no sembla condicionar tant la situació social. Cal ser prudents en aquest cas, de fet, la categoria d'empresari i autònom inclou situacions molt diverses. Els empresaris en un moment del temps són el resultat d'un procés històric concret, en el qual no sempre ha calgut un nivell educatiu elevat per gestionar empreses. I sovint, a més a més, els directius d'alt nivell a les grans empreses figuren con assalariats de la mateixa. En tot cas el que sembla clar és que els titulats superiors no tenen necessàriament una gran vocació empresarial.

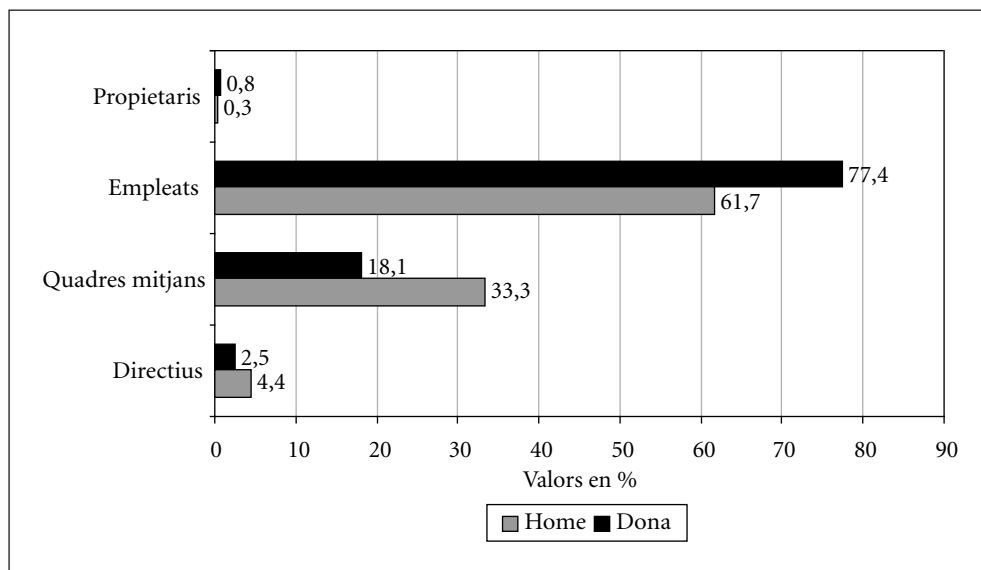
Si considerem la posició jeràrquica que les persones tenen dins de les empreses trobem una relació clara entre el seu rol social i algunes característiques personals.

En aquest cas els nivells d'ocupacions jeràrquiques estan clarament relacionades amb el gènere —els homes ocupen en molta major proporció els llocs de directiu i quadre intermedi—, el nivell educatiu —com més alt és aquest més possibilitat d'ocupar feines directives— i el lloc de naixença —estrangers i nascuts a la resta d'Espanya tenen més possibilitats d'estar en posicions subordinades (vegeu Gràfic 8 i Taules 9 i 10).

Aquest fet permet diferents interpretacions. Es pot considerar que simplement el mercat laboral diferencia segons les capacitats de cadascú, i que els homes educats són per tant els que tenen millors aptituds per fer tasques de responsabilitat. Però també

Gràfic 8.

Responsabilitat o autoritat al lloc de treball, per gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 9.

Responsabilitat o autoritat al lloc de treball, per nivell educatiu

Responsabilitat o autoritat al lloc de treball	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)
Directius	0	0	1,9	3,9	5,7
Quadres mitjans	0	11,6	22,4	25,4	34,5
Empleats	100,0	85,3	74,8	69,5	58,4
Propietaris	0	1,6	0,5	0,5	0,4

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

es pot considerar que són les característiques personals les que legitimen per desenvolupar determinats rols socials, i en una societat patriarcal i meritocràtica, posseir una determinada titulació justifica estar en situacions de direcció. O que simplement els rols directius s'obtenen per uns determinats processos que són més assequibles a persones amb determinades característiques.

Taula 10.

Responsabilitat o autoritat al lloc de treball, per lloc de naixement

Responsabilitat o autoritat al lloc de treball	Catalunya (%)	Espanya (%)	Estranger (%)
Directius	3,8	2,9	1,2
Quadres mitjans	27,3	22,5	9,4
Empleats	67,6	74,0	85,9
Propietaris	0,5	0,6	1,2

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ocupació

Un altre camp de diferenciació el constitueix el de les ocupacions. Aquestes són sempre una barreja de coneixements tècnics particulars i rols socials, que sovint requereixen processos específics d'aprenentatge i vies d'accés. Per això no és estrany que les ocupacions es relacionin amb característiques personals de la gent, i que un cop més tinguin una relació estreta amb el gènere, el nivell educatiu i el lloc de naixença (que de fet recull aspectes d'edat i nivell educatiu).

Existeix una forta diferenciació sexual de les professions. Algunes són netament masculines (treballadors manuals de la indústria i la construcció, directius, treballadors agraris) i d'altres netament feminitzades (treballadores de serveis, administratives, etc.). Cal indicar que la situació laboral dels homes sembla més diversificada que la de les dones (els tres grups ocupacionals més importants de les dones cobreixen el 54,2% de tota l'ocupació femenina, mentre que en el cas dels homes només representen

el 43,5%). Això ens mostra un component jeràrquic: la major presència masculina en ocupacions clarament jeràrquiques (directius i encarregats), i la major presència femenina en els llocs més subordinats: la categoria de tècnics mitjans és clarament femenina contràriament al que succeeix amb els tècnics superiors. Tanmateix la presència femenina és relativament més important en les ocupacions no qualificades de la indústria, els serveis i l'agricultura. Sembla, en canvi, que es produeix una relació clara entre el nivell educatiu i la professió. Com més alt és aquell, més tecnificada és la posició de la gent. Hi ha però algunes excepcions, com el percentatge relativament alt d'universitaris que tenen ocupacions de treballadors de serveis, o la poca rellevància que tenen els estudis secundaris respecte als primaris per assolir llocs directius.

L'estructura ocupacional es desenvolupa dins d'una estructura sectorial d'activitats. Sovint ambdues se superposen, ja que la classificació ocupacional segueix en part les característiques tècniques de les feines (per exemple, el 90,4% dels treballadors agraris estan ocupats al propi sector). Però també té a veure amb aspectes de la pròpia organització sectorial, per exemple, els directius tenen un pes més gran tant en activitats relativament burocratitzades i amb una relativa presència de personal tècnic, com ara el sector financer, com en aquelles on predomina la petita i mitjana empresa i la presència de tècnics és reduïda. En alguns sectors, especialment comerç i serveis a les empreses destaca una important polarització de situacions, cosa que pot considerar-se un indicatiu del tipus de relacions socials que operen en aquests sectors, tal i com mostra el Quadre 1, en el qual es mostren les categories socioprofessionals sobrerrepresentades en cada sector d'activitat.

Les diferents activitats tenen també molta importància pel que fa a les condicions laborals, sovint relacionades amb les característiques productives de cada sector, el seu grau de competència, estacionalitat, formes d'organització que influeixen en molts aspectes de la vida laboral. També aquí trobem que les característiques personals influeixen molt en la distribució sectorial.

Un dels fets més evidents és l'elevada segmentació per gènere que caracteritza els diferents sectors. Alguns són clarament masculinitzats, en particular la construcció, els subministraments d'energia i aigua, la majoria de sectors industrials (amb excepció

Quadre 1.

Categories amb sobrerepresentació en els diferents sectors d'activitat

Sectors d'activitat	Categories amb sobrerepresentació
Agricultura	Treballadors agraris
Indústria	Encarregats
	Treballadors qualificats indústria
	Treballadors no qualificats indústria
Construcció	Encarregats
	Treballadors qualificats indústria
	Treballadors no qualificats indústria
Comerç	Directius
	Comercials i encarregats
	Treballadors no qualificats de serveis
Hostaleria	Directius
	Treballadors no qualificats de serveis
	Treballadors qualificats de serveis
Transport	Tècnics mitjans
	Administratius i comercials
	Tècnics qualificats de serveis
Finances	Directius
	Tècnics superiors
	Tècnics mitjans
	Comercials
	Administratius
Serveis a les empreses	Directius
	Tècnics superiors
	Tècnics mitjans
	Comercials
	Administratius
Admimistració pública	Tècnics no qualificats de serveis
	Tècnics superiors
	Tècnics mitjans
	Administratius
	Forces Armades
Ensenyament	Tècnics superiors
	Tècnics mitjans
	Tècnics qualificats de serveis
Sanitat	Tècnics superiors
	Tècnics mitjans
	Tècnics qualificats de serveis
Altres serveis	Directius
	Encarregats
	Tècnics qualificats de serveis
Treball domèstic	Tècnics no qualificats de serveis

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

del tèxtil i de la pell, i l'alimentació) i de l'agricultura; i altres netament feminitzats, especialment el servei domèstic i la sanitat. En cap sector existeix una situació equilibrada i, sens dubte, els rols de gènere tenen importància en les seves lògiques de funcionament (vegeu Taula 11).

Taula 11.
Ocupació, per sector d'activitat i gènere

Sector d'activitat	Home (%)	Dona (%)	Total (%)
Agricultura	7,2	3,7	5,6
Indústria			
Alimentació, begudes, tabac	2,8	4,0	3,4
Tèxtil i pell	2,1	5,0	3,4
Paper i fusta	4,9	1,9	3,5
Química	5,2	2,4	3,9
Metall i electrònica	14,2	5,6	10,3
Altres indústries	2,1	0,9	1,5
Electricitat, aigua i gas	1,6	0,4	1,5
Total indústria	32,9	20,2	27,5
Construcció	14,0	1,5	8,3
Comerç	9,0	14,6	11,5
Hostaleria i turisme	3,8	7,1	5,3
Transport i comunicacions	6,2	3,3	4,9
Finances	3,0	2,0	2,5
Immobiliàries i serveis a les empreses	6,2	9,9	7,9
Administració pública	5,8	6,3	6,1
Ensenyament	6,0	13,9	9,6
Sanitat	2,5	9,2	5,5
Altres serveis	3,4	4,6	3,9
Serveis domèstics	0,1	3,6	1,7
Forces Armades	0,0	0,1	0,0
TOTAL	100,0	100,0	100,0

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És també evident que els estrangers tendeixen a concentrar-se en sectors específics, així destaca la seva presència al servei domèstic, a l'hostaleria, la construcció, l'agricultura i uns pocs sectors industrials (vegeu Quadre 2).

Quadre 2.

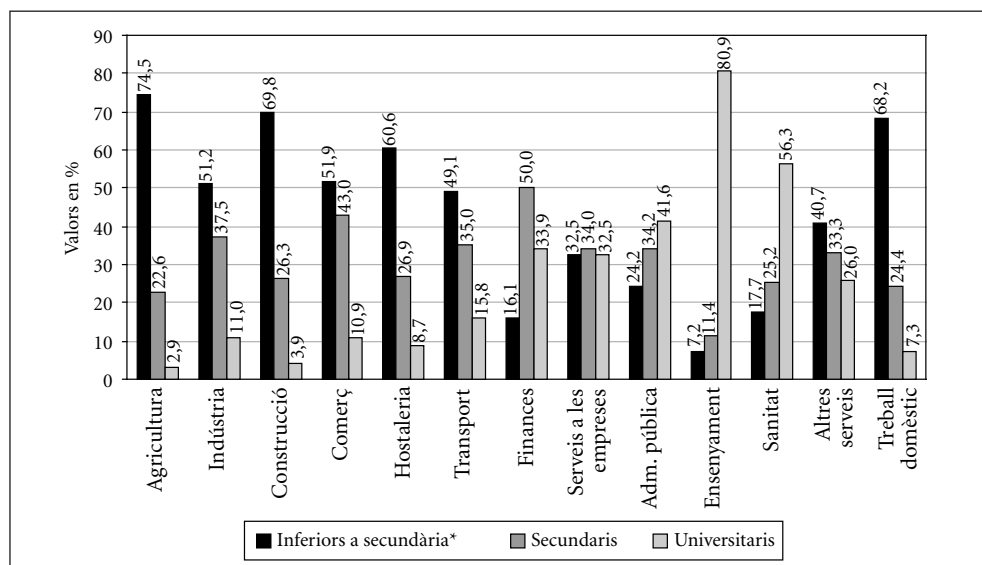
Grau de representació en els diferents sectors, per lloc de naixement

Grau de representació	Nascuts a Catalunya	Nascuts a la resta de l'Estat	Nascuts a l'estranger
Sectors sobrerrepresentats	Agricultura	Construcció	Treball domèstic
	Finances	Transport i comunicacions	Construcció
	Ensenyament	Administració	Hostaleria
Sectors subrepresentats	Treball domèstic	Finances	Ensenyament
	Construcció	Altres serveis	Finances
		Agricultura	Serveis a les empreses

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Ocupació, per sector d'activitat i nivell d'estudis

* Agrupació de les categories de resposta: analfabets, sense estudis i estudis primaris.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa als nivells educatius, aquests es relacionen amb la composició professional de cada sector. L'educació, la sanitat i les finances representen els nivells més alts de titulats universitaris, mentre que l'agricultura, la construcció i la indústria tenen baixos nivells educatius. La qüestió és si podem parlar de graus quantitativament diferents de qualificació entre sectors, o simplement aquestes divergències reflecteixen el fet que cada activitat requereix processos diferenciats de formació (educació formal en uns casos, més laboral en d'altres).

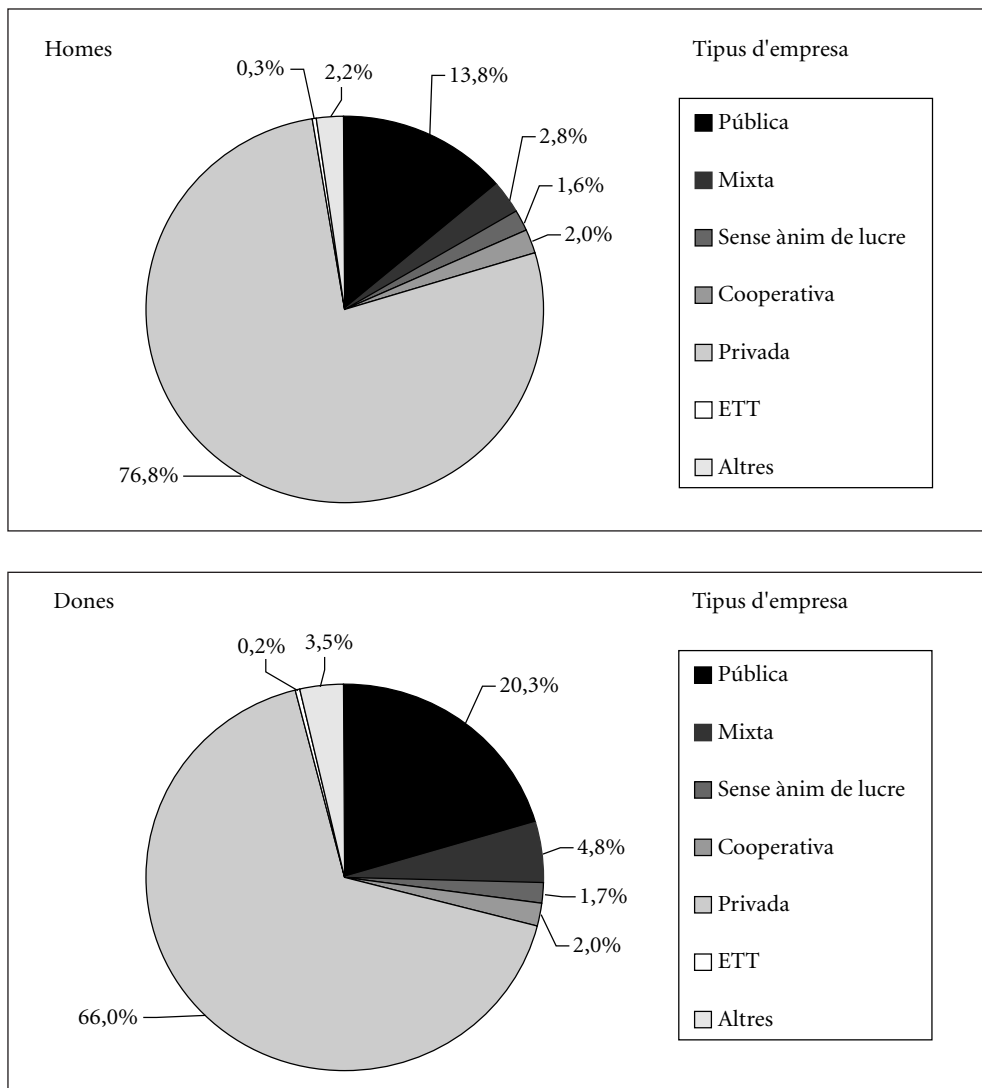
Les empreses

Cal considerar finalment el tipus d'empresa on es treballa, ja que les formes de funcionament varien molt, especialment si es tracta d'una institució pública, on predominen pautes administratives i estatus, que en general són més garantistes de drets laborals, que no pas en l'empresa privada on es pot donar un ventall més ampli de situacions. Quan tenim en compte aquesta variable també trobem diferències significatives. El sector públic ocupa en major proporció dones (vegeu Gràfic 10) i persones amb nivells educatius superiors (Taula 12).

Això ens està indicant, per exemple, que en el cas de les dones es dóna una forta diferenciació entre les dones amb nivells educatius alts, prioritàriament ocupades en el sector públic i les de nivells baixos, bàsicament ocupades al sector privat. O que més de la meitat de titulats universitaris treballa en el sector públic i el tercer sector (entitats sense ànim de lucre i cooperatives), la qual cosa suposa que una gran part de les carreres professionals està determinada fora dels mecanismes de l'empresa privada. O que aquesta tendeix a crear un nombre relativament limitat de llocs de treball per a titulats superiors. Un cas particular és el de les ocupacions en empreses de treball temporal on els universitaris semblen sobrerrepresentats, i que indicaria que els llocs de treball que ofereixen aquestes empreses representen més oportunitats d'ingressos per a persones que estan de pas, i no tant com a mecanismes d'inserció en una carrera professional.

En conjunt l'anàlisi de les característiques de les ocupacions ens mostra que els diferents sectors i empreses es caracteritzen per una forta diferenciació professional, i

Gràfic 10.
Ocupació, per tipus d'empresa i per gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 12.
Ocupació, per tipus d'empresa i nivell educatiu

Tipus d'empresa	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)	Total (%)
Pública	0	7,0	6,0	13,0	40,7	17,0
Mixta	0	1,2	1,6	4,0	7,3	3,8
Sense ànim de lucre	0	0	1,0	1,3	3,5	1,7
Cooperativa	0	1,2	2,5	20,0	1,7	2,0
Privada	70,0	83,6	83,6	77,3	44,0	71,6
ETT	0	0	0,1	0,1	0,6	0,2
Altres	10,0	4,1	4,6	1,2	1,8	2,8
No ho sap	20,0	2,9	0,7	1,0	0,4	-

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

aquesta s'associa amb una diferenciació personal important en aspectes de gènere, nacionalitat i nivell d'estudis. Pot considerar-se que es tracta simplement d'un procés lligat a la formació necessària per ocupar cada lloc de treball, però alguns elements apunten en una altra direcció, com és el cas de la sobrerrepresentació de dones amb nivells educatius elevats en el sector públic en lloc del privat, la qual cosa denota que a més de la qualificació professional, intervenen altres factors que orienten a les persones en espais socialment diferents. I això sense tenir en compte un fet que surt fora de la nostra anàlisi, que és l'impacte que té la posició laboral de pares i mares sobre els processos de socialització dels fills. En la nostra anàlisi no hem explorat la relació entre classe social i posició laboral pel fet que com que la divisió de classe es basa en la situació socioprofessional, l'anàlisi resulta redundant. Ens hem permès però, aplicar el criteri de classe social de la parella (que per tant reforça la posició social de la família) a l'estructura sectorial; i el resultat mostra que en cada sector productiu predomina una determinada identificació (i alguna altra n'està absent), fet que pot implicar la visió que tenen les persones de la seva situació social en funció del sector on treballen. És però un simple indicatiu que caldria analitzar amb recerques específiques.

Quadre 3.

Sectors d'activitat i identificació de classe

Classe obrera	Classe mitjana	Classe mitjana propietària
Treball domèstic	Ensenyament	Agricultura
Construcció	Finances	Comerç
Hostaleria	Administració pública	Hosteleria
Indústria	Sanitat	Serveis a les empreses
Comerç	Altres serveis	Construcció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

ELS EFECTES DE LA POSICIÓ LABORAL: SITUACIÓ CONTRACTUAL, TEMPS DE TREBALL I SALARIS

El fet que persones diferents treballin en ocupacions diverses ja és en si una possible font de desigualtats, en la mesura que cada activitat conté, com ja hem discutit anteriorment, una gran varietat d'aspectes: prestigi social, esforç físic, risc, potencial de creativitat i de carrera laboral, etc. El PaD permet esbrinar algunes d'aquestes qüestions, i mostrar com les diferències es transmeten de moltes formes

Situació contractual

Ja hem assenyalat com la situació contractual constitueix un element molt important de diferenciació. La durada i protecció legal d'un contracte incideix sobre l'estabilitat d'ingressos i hàbits de vida de les persones, ja que una feina estable permet organitzar la vida amb una certa fiabilitat. També perquè en cas de pèrdua del lloc de treball, les condicions en què aquest fet es produeix solen ésser molt diferents segons la situació contractual (i poden tenir un impacte important sobre les condicions de jubilació). Però, a més a més, incideixen en molts altres aspectes com poden ser la definició de carreres professionals, els sous i, especialment, la situació de poder relatiu que s'estableix amb l'empresa i de la qual se'n poden derivar altres aspectes més difícils

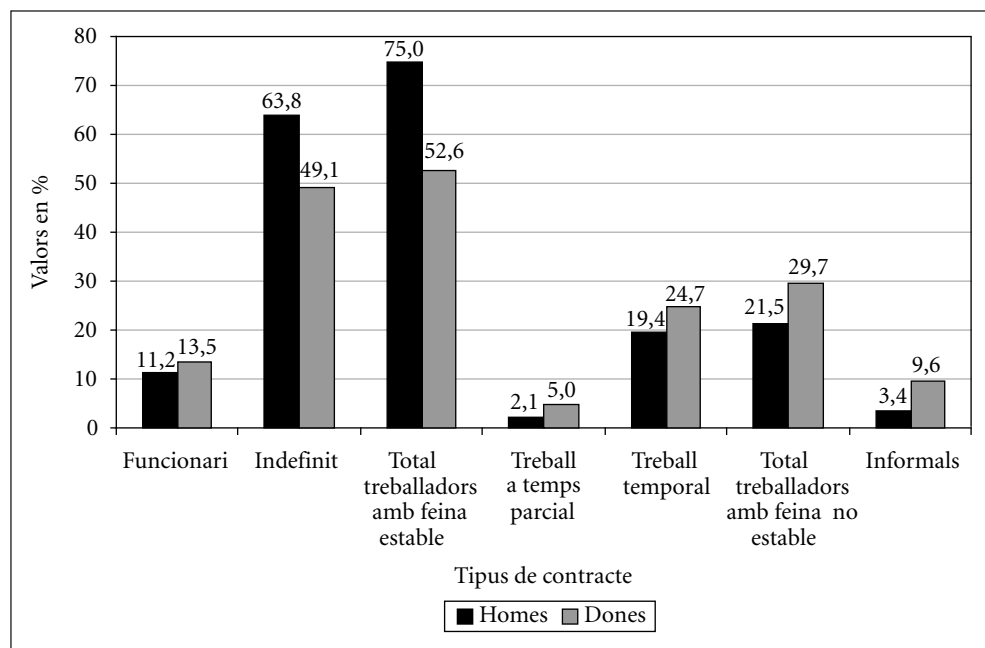
d'analitzar: prolongacions de jornades, feines perilloses, canvis en les condicions de treball, sindicalització i no participació en conflictes laborals, reconeixement o no de la qualificació, etc.

El PaD dona una informació bastant exhaustiva de la situació contractual de les persones. A fi d'afavorir una presentació senzilla (i trobar resultats estadístics significatius) hem procedit a agrupar alguna de les categories. En particular, hem considerat com una sola figura tot tipus de contracte temporal. En aquest cas, a les raons ja manifestades s'hi afegeix el fet, prou analitzat al nostre país, que el model concret de contracte temporal ha anat canviant en el temps en funció dels canvis en les regulacions, perquè les empreses que volen tenir treballadors temporals simplement s'adapten a les figures adequades en cada moment (les que poden suportar millor una inspecció de treball o els donen dret a descomptes de les contribucions socials...). Des del punt de vista dels assalariats, resulta bastant indiferent el tipus de contracte si és temporal. Potser l'únic element rellevant és la durada, però també en aquest cas podem trobar moltes situacions de contractacions curtes però recurrents que fan que la forma sigui el de menys. L'altra categoria agrupada és la que hem anomenat contracte informal, que inclou els que declaren no tenir contracte per treballar a preu fet, cobrar en espècies o no treballar a sou. Es tracta d'un grup potencialment més heterogeni, perquè pot incloure situacions d'elevada precarietat com professionals que treballen a comissió. Els resultats obtinguts mostren una situació més propera al primer grup, encara que també es pot deure a un nivell més alt d'ocultació de les condicions reals d'aquests treballadors, aquest fet també justificaria la seva característica d'informalitat. Alguns casos de nova pobresa detectats entre sectors de classe mitjana (per exemple comercials lliures que tenien una escassa cobertura social i que després d'un accident o malaltia greu han esdevingut pobres) suggereixen que no es tracta d'una elecció adequada.

Les situacions contractuals presenten fortes diferències en pautes ben establertes. Per gènere, el homes tenen nivells molt més alts de contractes estables (75,2%) que les dones (62,6%), però amb una estructura diferent (vegeu Gràfic 11). Mentre els funcionaris representen menys del 15% dels treballadors estables masculins, les dones suposen un 21,5%, la qual cosa indica la incidència del sector públic en l'ocupació estable femenina. També en la resta de situacions homes i dones tenen fortes diferències. Les

Gràfic 11.

Ocupació, per tipus de contracte i per gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

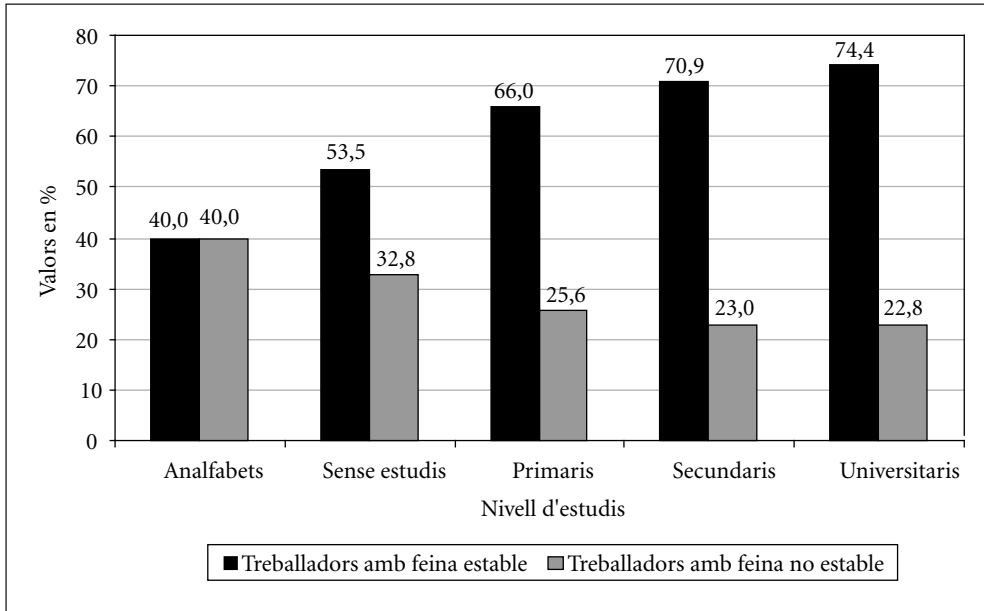
dones tenen nivells més alts de contractes a temps parcial i de feines informals, mentre que la precarietat masculina tendeix a concentrar-se en la contractació temporal més formalitzada. Les dones no només tenen més probabilitats d'ocupació precària, sinó que també tenen més probabilitats de patir formes de precarietat més accentuades.

Si el gènere resulta una variable significativa, també ho és el nivell d'estudis. L'estabilitat laboral augmenta amb el nivell educatiu (vegeu Gràfic 12).

I tan o més significativa és la relació estreta entre la categoria funcionari i el nivell d'educació universitària. De fet, és el sector públic el que sembla jugar un paper crucial en la relació tan estreta entre nivell educatiu i estabilitat. També es donen fortes

Gràfic 12.

Ocupació, per tipus de contracte i nivell d'estudis

Nota: Treballadors amb feina estable = Funcionaris i indefinits. Treballadors amb feina no estable = Temps parcial i contracte temporal.

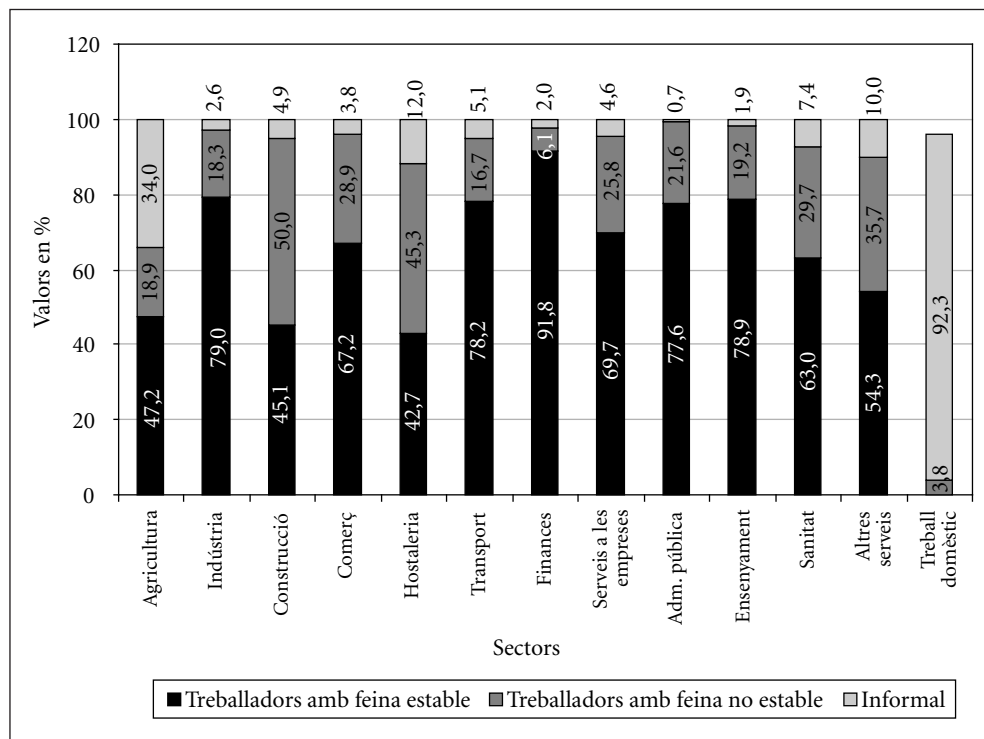
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

diferències respecte a les situacions de precarietat: les persones amb nivells educatius baixos tenen nivells molt més alts de feines informals i tota mena de contractes temporals, mentre que entre els universitaris destaquen els interins (la qual cosa mostra un cop més l'estreta relació educació-sector públic) i els contractes en pràctiques, que constitueixen els contractes temporals de millor qualitat.

És evident que aquesta diferència de situació de les persones està relacionada amb la seva posició professional i sectorial. Per sectors la precarietat és especialment pronunciada al servei domèstic, pràcticament dominat per la informalitat; l'agricultura, l'hostalera, (ambdós amb elevats nivells d'informalitat); i els altres serveis col·lectius i personals.

En l'extrem oposat es troben les finances, la indústria, l'ensenyament i l'Administració pública. A excepció del primer, tots ells mostren, però, nivells de precarietat relativament elevats, malgrat que la seva situació sigui relativament millor (vegeu Gràfic 13).

Gràfic 13.
Ocupació, per sector d'activitat i situació contractual

Nota: Treballadors amb feina estable = Funcionaris i indefinits. Treballadors amb feina no estable = Temps parcial i contracte temporal. Informal = Contracte a preu fet + Contracte en espècies i sense sou
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Hem fet una anàlisi més acurada dels contractes per sectors i gènere. El fet més destacable és que a tots els sectors, excepte a l'Administració pública, les dones tenen nivells de precarietat superiors als homes. Òbviament es mantenen les diferències en el pes

de funcionaris, entre sectors dominats per l'empresa privada i sectors on el sector públic hi té un paper substancial. No es troben diferències significatives entre diversos subsectors industrials quant a temporalitat. Els contractes a temps parcial, bàsicament femenins tenen més incidència a l'hostaleria, els serveis socials i personals, i el comerç. És complex explicar aquestes diferències sectorials. Sembla clar que hi influeix el tipus d'empresari (públic o privat), les formes organitzatives i la influència de la variabilitat en el nivell d'activitat. Però també hi poden tenir influència altres factors, com la presència sindical, que potser explica perquè a la indústria els llocs de treball són més estables, o el paper que juga la diferent composició de gènere dominant a cada sector, i que permet imposar unes determinades condicions contractuals.

Taula 13.

Ocupació, per categoria socioprofessional i situació contractual

Categoria	Funcionaris (%)	Indefinits (%)	Total treballadors estables (%)	Treball a temps parcial (%)	Treball temporal (%)	Total treballadors no estables (%)	Informals (%)	TOTAL (%)
Directius	23,1	66,7	89,8	0,0	7,7	7,7	2,6	2,2
Tècnics i professionals	23,2	60,0	83,2	2,2	13,5	15,7	1,1	10,4
Tècnics de suport	19,3	61,1	80,4	1,0	16,6	17,6	2,0	16,6
Administratius	23,3	48,8	72,1	2,3	23,4	25,7	2,3	4,8
Comercials	0,0	75,5	75,5	2,0	16,3	18,3	6,0	2,8
Encarregats	1,2	85,5	85,5	1,2	8,4	9,6	3,6	4,7
Treb. qualificats indústria	0,4	70,6	70,6	3,7	21,9	25,6	2,8	13,8
Treb. no qualificats indústria	0,0	56,8	56,8	2,3	35,6	37,9	4,6	7,4
Treb. qualificats serveis	15,6	48,3	48,3	5,5	24,1	29,6	6,7	19,4
Treb. no qualificats serveis	2,3	44,6	44,6	7,5	28,7	36,2	10,3	12,0
Treb. agrícoles	0,0	22,9	22,9	2,9	28,4	31,6	45,7	20,0
Forces Armades	92,9	0,0	92,9	0,0	7,1	7,1	0,0	0,8

Nota: Contracte temporal = Contracte temporal formatiu + Contracte temporal + Fix discontinu.

Informal = Contracte a preu fet + Contracte en espècies i sense sou.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les mateixes diferències es tornen a reproduir quan tenim en compte les ocupacions. En aquest cas resulta evident que la posició jeràrquica hi juga un paper crucial, ja que són els directius i els encarregats els que tenen nivells més alts d'estabilitat, seguits dels tècnics i professionals, i els tècnics de suport (grups amb forta presència en el funcionariat. Un fet notable és el dels administratius amb un nivell mitjà d'estabilitat malgrat que el sector públic garanteix una bona proporció de feines estables. En l'altre extrem hi ha els treballadors agraris i els treballadors no qualificats dels serveis (grup en el qual s'inclouen les treballadores domèstiques). La qualificació tal com s'entén convencionalment té una forta influència en l'estabilitat de l'ocupació.

En conjunt podem destacar diversos trets: un elevat nivell general de temporalitat; però amb fortes diferències segons la situació ocupacional (que segueix línies de desigualtat que tenen a veure amb la posició jeràrquica dins l'empresa); la presència del sector públic; el gènere (en si mateix una diferència que reflecteix un altre tipus de jerarquia); i el nivell reconegut de qualificació (que té un element important en el grau d'educació formal).

Jornada laboral

Ja hem comentat que la jornada laboral constitueix un element important que condiciona la vida de les persones. Les desigualtats quant a la jornada constitueixen, per tant, un aspecte important en l'anàlisi de les desigualtats. El PaD només permet estudiar els aspectes de durada de la jornada, sens dubte un aspecte essencial, però no l'únic important. Com ja s'ha comentat en parlar dels contractes a temps parcial, la jornada individual pot diferir per raons personals, però hi ha bones raons per pensar que en bona part la jornada laboral està determinada per les característiques operatives de cada activitat. En aquest cas cal tenir en compte tant aspectes operatius i tecnològics, com les característiques institucionals dominants: tipus d'empresa, negociació col·lectiva.

Per analitzar aquesta qüestió hem tingut en compte les respostes sobre la jornada laboral oficial setmanal, com a indicador més adequat. Com es pot observar l'interval 35-40 hores constitueix la jornada laboral "normal" (bàsicament l'interval 37,5-40 hores).

Però també és notori que més d'un 13% dels entrevistats considerin oficials setmanes superiors al màxim legal, cosa que representa un indicatiu que a la pràctica la jornada laboral pot superar sovint l'oficial. Resulta evident que les jornades prolongades són més habituals entre els homes, de la mateixa manera que les més reduïdes són més freqüents entre les dones, que més habitualment accepten llocs de treball a temps parcial (vegeu Taula 14).

Taula 14.

Durada de la jornada laboral, per gènere

Jornada laboral	Homes (%)	Dones (%)	Total (%)
Menys de 10 hores	3,0	4,9	4,0
Menys de 30 hores	6,4	18,2	12,2
Entre 30 i 35 hores	6,8	13,2	10,0
Entre 35 i 40 hores	67,2	55,1	60,7
Entre 40 i 45 hores	6,1	3,1	4,6
Més de 45 hores	11,5	5,5	8,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Però, on s'aprecien més clarament les diferències és en l'estructura de les jornades per nivells educatius i sectors. Les jornades laborals prolongades es redueixen quan augmenta el nivell educatiu, i són particularment poc habituals entre els universitaris (vegeu Taula 15). Aquest és, en canvi, el col·lectiu que en major proporció se situa a la jornada de 30-35 anys (cosa que pot constituir una jornada laboral completa de curta durada).

L'anàlisi sectorial aclareix la situació (vegeu Gràfic 14). La relativa baixa jornada dels professionals s'explica per les condicions laborals que operen en sectors com l'ensenyament (sens dubte el de jornada laboral normal més reduïda), l'Administració pública i la sanitat. A l'extrem contrari l'agricultura, l'hostaleria i el comerç representen una forta presència de jornades prolongades. Alhora que en aquests dos últims casos, en el servei domèstic i en els altres serveis, existeixen elevats percentatges de jornades reduïdes. El sector industrial es presenta com un sector més tradicional pel que fa a

Taula 15.**Durada de la jornada laboral, per nivell educatiu**

Jornada laboral	Analfabets (%)	Sense estudis (%)	Primaris (%)	Secundaris (%)	Universitaris (%)	Total (%)
Menys de 10 hores	11,1	9,5	3,3	3,5	3,7	4,0
Menys de 30 hores	0	12,7	10,6	12,2	14,2	12,2
Entre 30 i 35 hores	22,2	3,2	5,9	7,6	20,3	10,0
Entre 35 i 40 hores	66,7	52,5	60,2	65,5	55,6	60,7
Entre 40 i 45 hores	0	8,9	6,2	3,8	2,5	4,6
Més de 45 hores	0	12,0	12,3	7,6	3,7	8,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

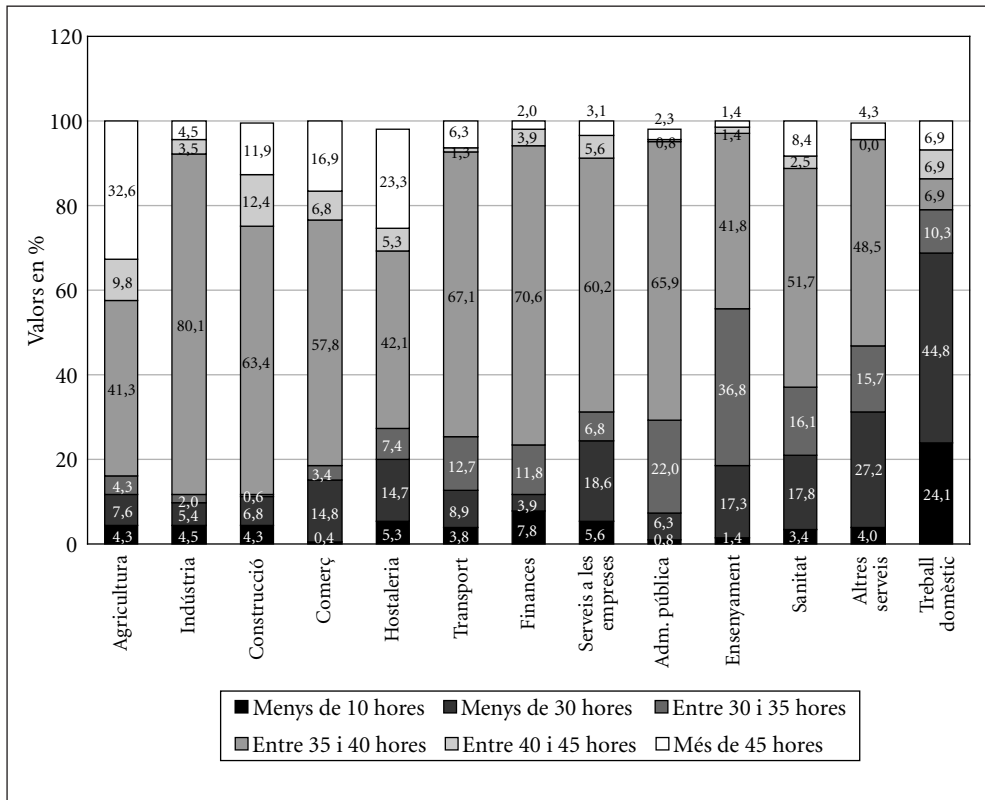
jornada, amb una forta concentració de la jornada normal de 35-40 hores. Tot això indica que les pautes horàries obeeixen molt més als aspectes estructurals dels sectors, ja esmentats anteriorment, que no a les eleccions individuals dels treballadors. I resulta també palès que els contextos empresarials en què treballen les persones amb elevats nivells educatius, els permeten gaudir de jornades laborals més reduïdes.

Per completar aquesta anàlisi s'analitzen les respostes sobre el nombre d'hores extres. Un 24% dels entrevistats reconeix prolongacions de jornada superiors a les 6 hores setmanals. Com era d'esperar el percentatge d'homes que habitualment prolonga la jornada és superior al de les dones (31,4% d'homes i un 16,4% de les dones).

L'anàlisi sectorial aporta algunes sorpreses. Entre els sectors on les hores extres apareixen com més habituals figuren la construcció, l'hostaleria, el transport, els serveis personals (sectors on aquests resultats són esperables) conjuntament amb l'educació (vegeu Gràfic 15). Potser pot donar-se el cas que la percepció de jornada prolongada depengui en part del que es considera "normal", i mentre en alguns sectors la gent accepta com a normal les llargues jornades, en altres diferencia més entre el que és normal i el que és complementari. Resulta evident que a excepció de l'ensenyament (on és possible que la gent compti el temps de feina no reconegut, fet a la llar), són les

Gràfic 14.

Durada de la jornada laboral, per sector d'activitat

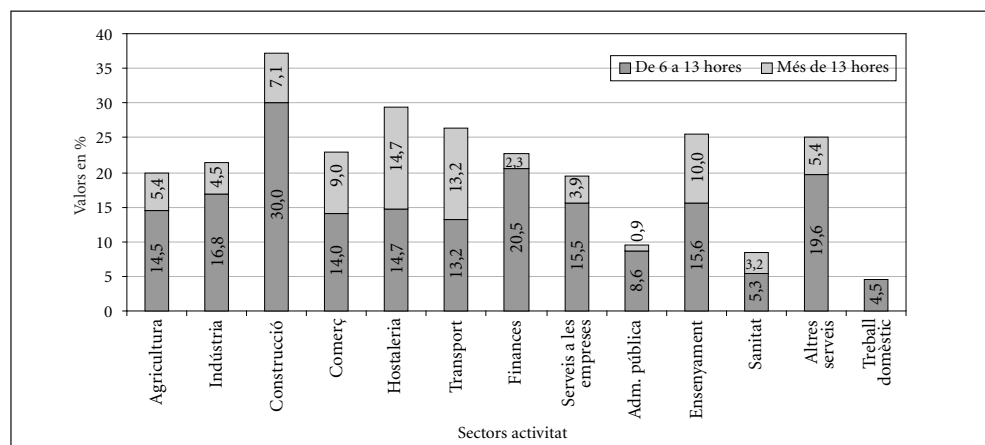

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

activitats associades al sector públic, i al servei domèstic, bàsicament a temps parcial, les que tenen prolongacions de jornada menys habituals. Per categories professionals, resulta també evident que són les ocupacions que suposen tasques de comandament (directius, encarregats) les que més habitualment prolonguen la jornada laboral, seguides de les dels treballadors qualificats de la construcció i dels comercials (vegeu Taula 16).

Gràfic 15.

Persones que fan hores extres, per sector d'activitat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 16.

Durada de la jornada laboral, per categoria socioprofessional

Jornada laboral	Directius (%)	Tècnics i professionals (%)	Tècnics de suport (%)	Administratius (%)	Comercials (%)	Encarregats (%)	Treb. qualificats indústria (%)	Treb. no qualificats indústria (%)	Treb. qualificats serveis (%)	Treb. no qualificats serveis (%)	Treb. agrícoles (%)	Forces Armades (%)	Total (%)
Menys de 10 hores	6,3	2,6	1,6	1,1	1,6	2,0	3,5	3,0	4,4	8,4	4,6	-	4,0
Menys de 30 hores	4,2	9,3	11,9	13,3	6,5	4,1	5,5	4,4	18,6	26,6	6,1	-	12,2
Entre 30 i 35 hores	8,5	12,3	16,7	12,2	3,2	4,1	1,6	4,4	13,1	7,6	4,6	-	10,0
Entre 35 i 40 hores	45,1	71,3	63,5	67,8	61,3	73,5	80,3	77,0	52,5	46,2	30,8	-	60,7
Entre 40 i 45 hores	8,5	1,0	3,5	4,4	6,5	7,1	5,1	5,2	4,7	2,7	12,3	-	4,6
Més de 45 hores	27,5	3,6	2,8	1,1	20,9	9,2	3,9	5,9	6,7	8,4	41,6	-	8,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Salaris

Estudiar les desigualtats de salaris constitueix un dels aspectes més bàsics en el debat sobre les desigualtats, ja que determina una bona part de la renda dels individus. Però també es tracta d'un dels aspectes més difícils de conèixer, per raons diverses de tipus social i cognitiu. En el primer pla hi ha la qüestió de la privacitat de què sovint està envoltada la informació sobre salaris. De fet els individus tenim una postura contradictòria: tendim a protegir la informació sobre els nostres ingressos, i en canvi ens agrada donar pistes externes del nostre nivell de consum. Però el fet és que sovint les preguntes sobre ingressos tenen nivells alts de no respostes, i possiblement es tendeix a menysvalorar els ingressos reals. La qüestió cognitiva ve lligada a la dificultat que sovint té determinar quina és la base de comparació, donada l'estructura molt variada de les percepcions salarials pel que fa al nombre (i volum) de les pagues extra, la importància dels complements salarials, com hores extra o alguna paga particular, etc.

Si comparem salaris és necessari, a més a més, diferenciar entre salaris/hora o salaris per unitat de temps superior (per exemple salari setmanal o mensual). Comparar els salaris/hora és la forma més precisa de comparar el preu que es paga per diferents activitats laborals. Però segurament resulta una mesura inadequada per avaluar la renda monetària que assoleix cada individu (i que determina la seva disponibilitat de despesa): un treballador o treballadora eventual, amb un contracte de curta durada pot tenir un salari/hora acceptable, però en canvi reunir un nivell d'ingressos anuals relativament petit. O, és el cas de les persones amb ocupacions a temps parcial, encara que el sou per hora sigui acceptable, els ingressos mensuals seran minsos. Per tot això, l'estudi dels salaris és un tema força complicat, i que requereix estudis específics, com els que s'han realitzat a Catalunya a partir de l'Enquesta de Costos Salarials.

En el cas del PaD, la diversitat de preguntes no permet un tractament tan acurat. Sovint alguna de les preguntes té un nivell de resposta baix que no permet aprofundir gaire. Per això presentem resultats que semblen raonables però que estimem provisionals. Després de provar diferents possibilitats considerem el sou net al mes com la figura que permet un tractament menys problemàtic, i que ens permet copsar línies de desigualtat prou clares.

Com és conegut, els salaris de les dones tendeixen a ésser menors que el dels homes (vegeu Taula 17), fins i tot quan es té en compte el nivell educatiu. És evident que una part d'aquestes diferències poden explicar-se per la incidència del temps parcial en les ocupacions femenines, però una altra part s'ha d'atribuir, necessàriament a una clara discriminació que adopta formes diverses, com és la construcció de categories retributives, limitacions en els processos de promoció, manca de reconeixement de determinats aspectes de la seva prestació laboral, etc.

Taula 17.
Nivell d'ingressos, per gènere

Salari	Home (%)	Dona (%)
Menys de 60.000 ptes.	2,1	8,9
Entre 60.001 i 120.000 ptes.	14,3	33,2
Entre 120.001 i 180.000 ptes.	37,3	32,9
Entre 180.001 i 240.000 ptes.	25,6	13,7
Entre 240.001 i 300.000 ptes.	10,4	8,7
Entre 300.001 i 360.000 ptes.	6,5	2,2
Entre 360.001 i 420.000 ptes.	1,7	0,4
420.001 ptes. o més	2,1	0,4

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També resulta evident que el nivell educatiu constitueix un element favorable a l'increment de les retribucions, encara que un cop més sembla que és el nivell d'educació superior el que obté un impacte proporcionalment més alt. Però encara més importància que l'educació té la situació professional (vegeu Taula 18). Si ens fixem en els nivells alts de salaris (superiors a les 300.000 ptes. l'any 2001) gairebé el 60% dels directius assoleix aquest nivell, percentatge que baixa al 24,4% en el cas dels tècnics superiors, i a un 9,4% en els comercials (un grup molt diferenciat internament), i és molt limitat en la resta de grups professionals. En l'extrem contrari els ingressos menors a les 120.000 ptes. són freqüents entre els treballadors no qualificats dels serveis (61,3%), els no qualificats de la indústria (44,6%) i els agrícoles (55%).

Taula 18.**Nivell d'ingressos mensuals, per categoria socioprofessional**

Categoria professional	Menys de 60.000 ptes. (%)	Entre 60.001 i 120.000 ptes. (%)	Entre 120.001 i 180.000 ptes. (%)	Entre 180.001 i 240.000 ptes. (%)	Entre 240.001 i 300.000 ptes. (%)	Entre 300.001 i 360.000 ptes. (%)	Entre 360.001 i 420.000 ptes. (%)	Entre 420.001 i 480.000 ptes. (%)	Entre 480.001 i 540.000 ptes. (%)	540.001 ptes. o més (%)
Directius	3,3	3,3	6,7	16,7	13,3	26,7	13,3	3,3	6,7	6,7
Tècnics i professionals	0,7	4,6	17,1	32,2	21,1	15,8	4,6	1,3	0,7	2,0
Tècnics mitjans	2,3	16,6	34,3	27,5	14,3	4,2	0,4	0,4	-	-
Administratius	2,6	24,7	51,9	14,3	3,9	1,3	-	1,3	-	-
Comercials	3,1	28,1	21,9	21,9	15,6	9,4	-	-	-	-
Encarregats	2,7	12,2	35,1	29,7	14,9	1,4	1,4	1,4	-	1,4
Treb. qualificats indústria	0,5	22,3	55,0	17,3	3,2	0,9	0,5	-	-	-
Treb. no qualificats indústria	3,3	41,3	42,1	10,7	2,5	-	-	-	-	-
Treb. qualificats serveis	8,6	25,8	30,8	19,1	10,8	4,0	0,6	-	-	-
Treb. no qualificats serveis	16,2	45,1	33,3	3,4	1,0	1,0	-	-	-	-
Treb. agrícoles	10,0	50,0	40,0	-	-	-	-	-	-	-
Forces Armades	-	-	7,1	78,6	14,3	-	-	-	-	-

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Altres factors igualment importants són el tipus de contracte i d'empresa. Com és previsible entre els ingressos mensuals més baixos figuren els contractats a temps parcials (73,2% ingressos inferiors a les 120.000 ptes. mensuals), els treballadors informals (85% dels que declaren cobrar a preu fet estan per sota d'aquest nivell), els de contractes formatius (68,8%). I en canvi, els funcionaris i els treballadors fixos tenen nivells salarials més alts. Un fet destacable de l'enquesta és que els funcionaris no tan sols són els que tenen una proporció menor de salaris baixos (el 3,4% per sota de les 120.000 ptes.), sinó que constitueixen el major percentatge de salaris alts (18% per sobre de les 300.000 ptes. mensuals). Cal però matisar aquests resultats en diferents sentits. En primer lloc els sous públics són fiscalment transparents, cosa que possiblement fa

que el treballador públic sigui més procliu a donar bona informació. En segon lloc, el nivell educatiu del sector públic és comparativament més alt i legitima retribucions més elevades. En tercer lloc, estem parlant de salari net al mes, una xifra que amaga les possibles diferències generades per pagues-extra i altres premis i plusos. És, per exemple, notori que en el sector públic les pagues només inclouen el sou-base, mentre que en moltes empreses les pagues són mensualitats senceres. O, mentre al sector públic els alts directius són assalariats, en el privat cobren rendes del capital en formes diverses (opcions sobre accions, etc.). Per això, seria molt més realista comparar els ingressos anuals, però les respostes en aquest sentit no permeten extreure'n conclusions.

Taula 19.
Nivell d'ingressos, per tipus de contracte

Salari	Funcionari (%)	Indefinit (%)	A temps parcial (%)	Temporals (%)			Informals (%)	
				Temporal formatiu	Contracte temporal	Fix discontinu	Contracte a preu fet	Especíes o sense sou
Menys de 60.000 ptes.	-	3,5	26,6	18,8	3,7	11,6	30	25
Entre 60.001 i 120.000 ptes.	3,4	19,5	44,6	50,0	36,1	39,5	55,0	50,0
Entre 120.001 i 180.000 ptes.	19,3	39,2	23,2	25,0	41,9	37,2	15,0	25,0
Entre 180.001 i 240.000 ptes.	23,2	24,1	1,8	6,3	13,2	7,0	-	-
Entre 240.001 i 300.000 ptes.	35,7	7,1	1,8	-	4,0	-	-	-
Entre 300.001 i 360.000 ptes.	14,0	4,0	-	-	1,1	2,3	-	-
Entre 360.001 i 420.000 ptes.	2,9	1,1	-	-	-	-	-	-
Entre 420.001 i 480.000 ptes.	0,5	0,2	-	-	-	-	-	-
Entre 480.001 i 540.000 ptes.	0,5	0,2	-	-	-	2,3	-	-
540.001 ptes. o més	0,1	0,3	-	-	-	-	-	-

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Sectorialment trobem resultats força previsibles: servei domèstic, comerç, agricultura i tèxtil, presenten els nivells més baixos de retribucions; mentre que educació, sanitat, electricitat, aigua, gas i transports tenen percentatges més alts de retribucions. Es tracta, però, de resultats que cal prendre amb una certa prevenció perquè es tracta d'una mostra relativament petita. Sorprèn, per exemple, la inexistència de salaris alts en el sector financer, que contradiu altres fonts d'informació. Cal però considerar la importància d'un factor ja esmentat: el valor del sou mensual pot alterar-se si varia el nombre de pagues.

L'anàlisi del nombre de pagues anuals mostra fortes diferències que depenen de la situació laboral de les persones. Malgrat que la norma dominant és la de 14 pagues anuals, no es tracta d'una figura universal. Les empreses públiques i els sectors associats a les mateixes són els que més es concentren en aquesta pauta. Però a la resta hi ha diferències de més i de menys. Entre els de més, destaquen algunes branques d'activitat, com la banca, on més del 50% de treballadors superen les 14 pagues, i per categories professionals els directius, els encarregats i els comercials, per aquest ordre. En els dos primers casos és obvi que es tracta dels col·lectius que formen part del nucli de poder de l'empresa, encara que els segons de forma bastant subordinada, i en molts casos la iteració de pagues constitueix sovint un incentiu autoconcedit. Els comercials, una categoria que barreja venedors de botigues i agents de grans empreses, estan lligats als diferents models d'incentius típics d'aquesta activitat. En la banda baixa se situen, com és habitual, les treballadores de serveis no qualificats, com ara les treballadores de serveis domèstics que no reben a vegades ni dotze pagues, perquè treballen a preu fet, o assalariats discontinus, que deixen de cobrar alguns mesos a l'any.

És, per tant, difícil esbrinar amb precisió l'estructura salarial, que, a més a més de les dificultats esmentades, es desenvolupa sobre un teixit empresarial molt complex. Algunes coses però resulten clares: els directius figuren, com es pot preveure, entre els més ben remunerats. Els segueixen els tècnics, amb una situació en bona part dependent del sector públic. En canvi, els treballadors de serveis i agraris se situen a la cua de la distribució salarial. Un fet que també s'ha de comparar amb les desigualtats de jornada estudiades anteriorment i que mostra que el grau de desigualtat creix quan es combinen diferents elements.

L'EXPERIÈNCIA DE L'ATUR

Les desigualtats no es donen tan sols respecte a les condicions de treball. Potser, més important encara que les desigualtats de salaris i condicions de treball és l'experiència de l'atur. No es tracta solament d'una pèrdua d'ingressos, sinó de tots els efectes negatius que van associats a la manca d'ocupació: incertesa davant el futur, pèrdua d'autoestima, estigma social, dependència d'altri, impossibilitat d'accedir a l'habitatge, etc. És evident que tots aquests efectes negatius no es mostren amb la mateixa profunditat a totes les societats ni en tots els individus. Depèn del context general i de les pautes de comportament dominants. Els elements més estigmatitzadors és més fàcil que es produeixin en situacions de baix atur, i en societats molt competitives i individualitzades. En canvi, quan l'atur és massiu, moltes persones entenen que es tracta d'un mal col·lectiu, d'una experiència molt compartida, i la societat esdevé més tolerant i solidària. De la mateixa forma, les institucions no mercantils, i els rols socials associats a les mateixes, tendeixen a esmorteir aquests efectes negatius. Segurament la societat catalana ha conviscut millor amb l'atur que altres societats perquè s'han combinat totes aquestes raons: llargues temporades d'atur massiu (lligades a fases de destrucció generalitzada de llocs de treball), concentració de l'atur en col·lectius socialment "febles": dones, joves que han obtingut un cert suport familiar i social. Les coses poden ser diferents en el cas que l'atur sigui menys generalitzat o afecti col·lectius amb menys suport social, com pot ser el cas dels immigrants estrangers pobres. Amb tot, l'experiència sembla que resulta traumàtica i frustrant, i el que cal veure és si es tracta d'un fenomen aleatori, o contràriament, segueix unes pautes més o menys clares. Cal subratllar, a més a més, que en el moment de realització de l'enquesta, l'atur és una situació relativament petita, cosa que redueix el nombre d'observacions d'aturats i, possiblement, dóna lloc a situacions menys típiques de les que es poden trobar en situació d'atur generalitzat.

L'experiència de l'atur: freqüència i durada

Potser la figura que millor capta les desigualtats reals o potencials és el fet d'haver experimentat o no una situació d'atur. Si l'experiència és traumàtica, haver-la sofert o

no significa una diferència crucial. I, de fet, l'enquesta assenyalava que gairebé la meitat de les persones enquestades han experimentat algun cop aquesta situació, la qual cosa per si sola és un bon indicador de la seva importància. L'enquesta pregunta també quantes vegades s'ha experimentat la situació, amb la intenció d'analitzar si s'ha tractat d'una experiència recurrent o només d'un sol trànsit.

Es tracta, però, d'una qüestió més complexa del que sembla, perquè la pròpia experiència pot ser molt diferent segons la persona i el context. En primer lloc, en tractar-se d'una pregunta general, que es dirigeix a persones molt diverses, pot recollir respostes que signifiquin coses molt diferents. Així, podem diferenciar l'atur produït en el procés d'entrada al món laboral —sens dubte frustrant perquè retarda la inserció laboral i l'emancipació social—, i el que es produeix per pèrdua d'un lloc de treball —amb un clar significat de pèrdua d'una estabilitat prèvia, i sovint de destrucció d'una carrera professional. En segon lloc, perquè es poden donar situacions alternatives igualment indesitjables: o la persistència d'un llarg període d'atur que porta a les persones a greus penúries financeres i un fort impacte emocional per totes les qüestions ja esmentades, a les que sovint cal afegir la necessitat de realitzar una reconversió professional sempre difícil, o, per contra experimentar una situació d'atur recurrent combinada també, amb curts períodes de feina retribuïda que poden fins i tot, generar alts i baixos emocionals lligats a les expectatives d'estabilització quan s'obté un nou lloc de treball i de frustració quan es torna a perdre. És fins hi tot possible que, si es tracta d'ocupacions de molt curta durada, les persones les considerin una part de la situació d'atur, entesa com una situació d'extrema inseguretats econòmica. Per complicar més el paisatge cal considerar, a més, altres tipus de situacions. D'una part, les d'alguns sectors caracteritzats per l'estacionalitat recurrent, en els quals a vegades el període d'atur es veu com una part del propi model laboral (fins i tot es pot confondre amb una espècie de vacances). De l'altra, l'experiència de les prejubilacions que expulsen a determinats col·lectius del mercat laboral i converteixen l'atur en una jubilació anticipada, en aquest cas sense estigma social i dependent, això sí, de la generositat de la pensió a què es té dret. En conjunt cal recordar que la pregunta sobre l'experiència d'atur pot estar recollint situacions molt diverses i, per tant, només la podem prendre com un indicador vàlid que ens apunti algunes pistes de desigualtat.

El millor indicador de desigualtats és el que separa els que han experimentat atur dels que no l'han experimentat mai. La resta és més complexa. Una sola experiència d'atur molt severa pot tenir efectes més duradors que un període d'inestabilitat recurrent de curta durada. Però també és possible les combinacions d'ambdós: un període llarg d'atur, trencat per experiències laborals relativament curtes fins a trobar una situació estable. O diverses experiències d'atur sever combinades amb llargues temporades de feines regulars... Per això les diferències en la resta són més difícils d'interpretar i les dades agregades poden amagar moltes històries diferents.

Si partim de l'anàlisi de la diferència entre els que experimenten o no atur, la primera qüestió interessant és que, a excepció dels més joves, l'experiència d'atur és inversa a l'edat. Podria pensar-se que la situació fos la inversa, que com més anys s'està al mercat laboral més exposat s'està a experimentar situacions d'atur, i en canvi trobem que això només és vàlid per a la gent jove (el grup de 25-34 anys té més experiència d'atur que el de 16-24). Aquesta dada recull sens dubte la complexitat de la història laboral del país (vegeu Taula 20).

Taula 20.

Persones que han estat a l'atur, per grups d'edat

Nombre de vegades a l'atur	Menys de 24 anys (%)	Entre 25 i 34 anys (%)	Entre 35 i 49 anys (%)	Entre 50 i 64 anys (%)	65 anys o més (%)	Total (%)
Mai	71,5	44,1	52,4	67,6	66,7	55,8
Una vegada	19,7	30,7	28,6	21,0	33,3	26,5
Entre 2 i 3 vegades	7,6	17,2	13,4	7,4	0	12,4
Més de 3 vegades	1,2	8,0	4,6	4,0	0	4,0

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Una història convulsa però que ha afectat de forma desigual les persones. I sembla evident que qui menys episodis d'atur experimenta és qui té més possibilitats de mantenir-se en el mercat laboral. Un fet que és sens dubte clau a l'hora de discutir de polítiques de pensions. Cal entendre que els efectes de l'atur són diversos, i un d'ells és el de treure gent del mercat laboral, el conegut efecte "treballador desanimat" que

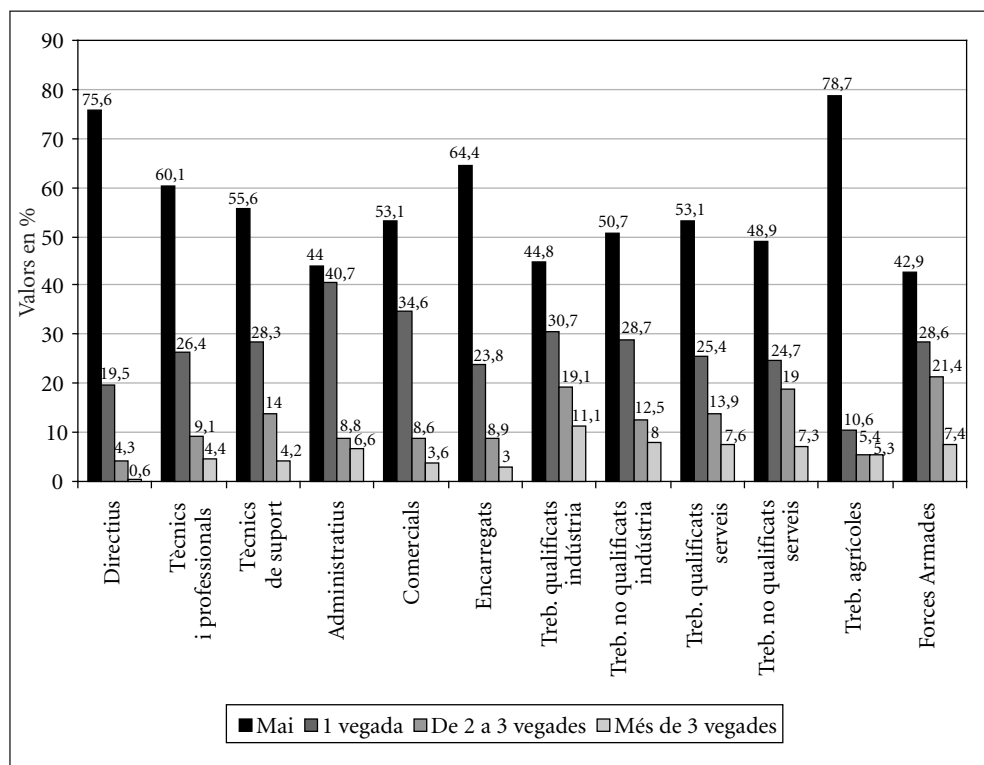
es manifesta de moltes formes: prejubilacions anticipades, dones que es dediquen a tasques familiars (per exemple, cuidant familiars), invalideses (a vegades forçades com a alternativa a l'acomiadament), prolongació dels estudis..., i per tant no sempre cal que tinguem altes taxes d'atur de gent adulta per pensar que aquesta situació no afecta, i podem esperar que quan es donen acomiadaments massius, una part dels afectats pot acabar sortint del mercat. I, per això, pot ser possible trobar un baix volum d'experiència d'atur entre els ocupats. A més, cal comptar amb una diferència en l'experiència generacional. Una part dels llocs de treball precaris, que generen experiències d'atur recurrents, es focalitzen entre els joves. Però aquest tipus de feines eren menys habituals fa trenta o quaranta anys quan la gent més gran va accedir al mercat laboral, i per tant el que aquesta figura ens indicaria és que les desigualtats reflecteixen, en part, moments diferents de la història laboral del país.

L'altre aspecte rellevant són les diferències d'atur respecte a l'estructura productiva i les ocupacions. Directius i agricultors (que inclouen una part de propietaris autònoms, seguit d'encarregats i tècnics superiors) són els que tenen percentatges més baixos d'experiència d'atur. Un fet que indica que la propietat i la jerarquia són factors propicis al manteniment del lloc de treball i que, almenys en el mercat laboral, el risc és molt més elevat quan més baixa és la posició laboral de les persones. Els treballadors manuals presenten nivells molt més elevats d'experiència d'atur i percentatges més elevats de recurrència. Un resultat que és coherent quan tenim en compte les estructures familiars i constatem que són les llars de classe treballadora les que acumulen més atur, seguides dels matrimonis mixtos de classe treballadora i classe mitjana assalariada, mentre que els de classe mitjana assalariada estan a la cua pel que fa a patir aquesta situació (vegeu Gràfic 16).

L'anàlisi sectorial reforça en part aquests resultats, en mostrar que els sectors amb menys experiència d'atur són l'agricultura (un cop més el doble fet d'un sector petit i dominat per la pagesia autònoma que amaga, però, la seva pèrdua continuada d'efectius), el sector financer, i el de l'energia i l'aigua, l'ensenyament i alguns subsectors industrials (alimentació, paper i fusta). Es tracta en molts casos de sectors dominats per la carrera administrativa (ensenyament), o per grans empreses caracteritzades pel fet d'organitzar-se en mercats interns grans i estables i, per tant, sectors que ofereixen

Gràfic 16.

Experiència d'atur, per categoria socioprofessional

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

feines estables i, en alguns casos processos ordenats de prejubilació que permeten eludir la situació d'atur. En l'extrem contrari se situen el servei domèstic (potser una activitat que s'agafa quan no hi ha més alternativa), els serveis personals i col·lectius, la construcció i alguns subsectors industrials que han experimentat importants convulsions (metall, química). Sorpren el relatiu alt nivell d'atur i de recurrència en el sector de l'Administració pública, potser explicable perquè una part dels seus membres hagin acabat a l'Administració després de treballar en altres camps, en tot cas dir que el resultat sembla si més no xocant (vegeu Taula 21).

Respecte a les característiques personals, resulta coherent, un cop més, l'estreta relació existent entre atur i nivell educatiu, que reafirma els resultats que hem anat trobant al llarg de tota l'anàlisi. No es troba en canvi una clara relació respecte al gènere. Cal indicar que aquest sí que és un resultat aparentment estrany que pot tenir una explicació. Aquesta no és altra que la incidència del ja comentat efecte "treballadora desanimada", que comporta que l'atur femení sovint es camufla en inactivitat, i que només restin al mercat laboral les dones amb més probabilitats de trobar un lloc de treball.

Taula 21.
Experiència d'atur, per sector d'activitat

Sector activitat	Mai (%)	Una vegada (%)	Entre 2 i 3 vegades (%)	Més de 3 vegades (%)
Agricultura	70,4	15,2	8,0	6,4
Indústria				
Alimentació, begudes, tabac	61,1	26,4	11,1	1,4
Tèxtil i pell	51,3	34,2	11,9	2,6
Paper i fusta	66,2	18,9	3,0	2,8
Química	46,3	32,9	13,8	6,8
Metall i electrònica	48,6	31,3	14,4	5,8
Altres indústries	62,1	20,7	6,9	10,2
Electricitat, aigua i gas	69,6	13,0	13,0	4,3
Construcció	48,4	33,3	11,3	6,9
Comerç	54,6	29,5	19,3	3,6
Hostaleria i turisme	56,0	21,0	14,0	9,0
Transport i comunicacions	54,8	29,0	16,0	22,0
Finances	66,1	23,2	5,4	5,4
Immobiliàries i serveis a les empreses	53,8	27,2	11,3	7,8
Administració pública	46,7	32,8	12,4	8,2
Ensenyament	63,5	18,9	14,0	9,3
Sanitat	59,3	25,2	11,3	4,0
Altres serveis	57,8	25,3	8,4	8,4
Serveis domèstics	48,5	21,2	27,3	3,0
Total	56,0	26,5	12,5	52,0

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 22.

Durada de l'atur, per gènere, nivell d'estudis i categoria socioprofessional

Temps a l'atur	De 0 a 4 mesos (%)	Fins a 14 mesos (%)	Fins a 3 anys (%)	Més de 3 anys (%)	Atur de llarga durada (%)
Gènere					
Home	25,1	50,9	23,8	0,3	24,1
Dona	37,0	44,4	17,1	1,3	18,4
Estudis					
Analfabets	75,0	25,0	0	0	0
Sense estudis	30,8	41,6	24,6	3,1	27,7
Primaris	20,8	48,0	22,5	1,4	23,9
Secundaris	32,8	50,6	16,6	0	16,6
Universitaris	31,0	46,2	22,8	0	22,8
Categoria socioprofessional					
Directius	21,1	52,6	26,4	0	26,4
Tècnics i professionals	26,5	50,0	23,6	0	23,6
Tècnics de suport	31,1	48,7	20,1	0	20,1
Administratius	31,6	42,1	26,3	0	26,3
Comercials	21,2	48,5	24,3	6,1	30,4
Encarregats	21,2	57,6	21,2	0	21,2
Treb. qualificats indústria	30,5	46,7	22,0	0,9	22,9
Treb. no qualificats indústria	37,5	45,8	14,6	2,1	16,7
Treb. qualificats serveis	31,7	47,9	19,1	1,4	20,5
Treb. no qualificats serveis	44,0	38,1	17,8	0	17,8
Treb. agrícoles	6,3	75,5	18,8	0	18,8
Forces Armades	28,6	57,1	14,3	0	14,3
Total	31,0	47,8	20,4	0,8	21,2

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'anàlisi de la durada de l'atur corrobora algun d'aquests supòsits, i els completa. Com a norma general un 30% dels treballadors que han experimentat atur ho han fet per un període curt, un 20% per una llarga temporada (superior als 14 mesos), i el 50%

restant una mitjana d'uns 9 mesos. Quan analitzem les característiques d'aquesta situació apareixen alguns resultats interessants. El més notable és el de la major incidència relativa de l'atur de llarga durada entre les persones de més edat. Així mateix també trobem que l'atur de llarga durada té més importància en col·lectius en què l'atur és menys habitual, per exemple, entre directius, treballadors professionals i comercials. Un fet que il·lustra la complexitat del problema (vegeu Taula 22). En algunes feines és freqüent estar a l'atur, però aquest dura poc (igual que la feina), com és el cas de la construcció, l'hostaleria o el servei domèstic. Per això els treballadors no qualificats

Taula 23.

Durada de l'atur, per sector d'activitat

Temps a l'atur	De 0 a 4 mesos (%)	Fins a 14 mesos (%)	Fins a 3 anys (%)	Més de 3 anys (%)	Atur de llarga durada (%)
Agricultura	21,4	57,1	21,4	0	21,4
Indústria					
Alimentació, begudes, tabac	30,4	52,1	17,4	0	17,4
Tèxtil i pell	25	43,7	28,1	3,1	31,2
Paper i fusta	33,3	42,8	23,8	0	23,8
Química	21,1	60,6	15,6	0	15,6
Metall i electrònica	27,8	51,1	21,1	0	21,1
Altres indústries	62,5	37,5	-	-	-
Electricitat, aigua i gas	-	71,5	28,6	-	28,6
Construcció	43,8	45,3	10,9	-	10,9
Comerç	37,4	40,5	21,3	1,1	22,4
Hostaleria i turisme	46,2	46,2	7,7	-	7,7
Transport i comunicacions	20,6	55,9	20,9	2,9	23,8
Finances	29,4	47	17,6	5,9	23,5
Immobiliàries i serveis a les empreses	31,4	45,7	22,9	-	22,9
Administració pública	22,4	41,4	36,2	-	36,2
Ensenyament	27	46	27	-	27
Sanitat	28,9	55,3	15,8	-	15,8
Altres serveis	37	48,1	14,8	-	14,8
Serveis domèstics	46,7	46,6	6,7	-	6,7
Total	30,9	47,6	20,7	0,8	21,5

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de la indústria i els serveis tenen taxes relativament petites d'atur de llarga durada. Cal però assenyalar que aquesta aparent benignitat de la situació d'atur s'explica, en part, perquè alguns dels sectors caracteritzats per relacions laborals de durada curta, han experimentat en els darrers anys una expansió sostinguda, que explica la facilitat de trobar una nova feina quan es perd l'anterior. Però la situació podria ésser completament diferent si la conjuntura del sector fos diferent.

En l'altre extrem tenim sectors i activitats (vegeu Taula 23) on l'ocupació és predominantment estable, però on la pèrdua del lloc de treball genera grans dificultats per trobar alternatives. Aquesta situació l'experimenten amb més freqüència els treballadors de nivells alts de qualificació, o els que es troben en un sector en retrocés continuat, com és el cas del tèxtil. Mentre que en les activitats d'elevada rotació, l'atur és un interval relativament habitual entre feines (i aquesta és possiblement també la situació dels mercats laborals que experimenten els joves), en altres esdevé una situació persistent de la qual se'n deriven costos econòmics, psicològics i personals molt elevats. L'estudi de les successives onades del panel permetrà corroborar aquesta situació quan es pugui analitzar la trajectòria laboral i econòmica d'aquestes persones sotmeses a mercats on és difícil retornar un cop s'hi ha perdut la posició.

La situació dels aturats

En el moment de realització de l'enquesta el nivell d'atur era baix i, per tant, no constituïa un problema tan dramàtic com en anys anteriors. Malgrat aquesta dada optimista, una taxa d'atur del 6,7%, és evident que segueix representant una situació dramàtica per a les persones afectades, i cal per tant analitzar alguns aspectes de la situació.

Si bé la situació d'atur comporta molts aspectes negatius, un dels més evidents és la manca d'ingressos que suposa. I, per tant, un dels aspectes a considerar és quina és la situació dels aturats respecte a la percepció d'un subsidi. I el que trobem és que els perceptors de subsidi constitueixen una minoria del 37,2%. Comptant que els aturats que busquen feina per primera vegada només representen un 8% del total d'aturats, ens queda un 55% de persones en atur que han tingut feina anteriorment, i que no

perceben cap mena de prestació, bé perquè han esgotat tot el període de prestacions a què tenien dret, bé perquè no han cotitzat prou anteriorment.

Una pista d'aquesta situació ens la pot donar el tipus de feina que tenien abans. Sens dubte la composició de l'atur pot variar al llarg del temps en funció del tipus de problemes específics de cada sector en cada conjuntura. Aquesta anàlisi ens mostra una situació ben particular, amb una forta presència d'aturats provinents dels sectors industrial i de l'hostaleria. En el primer cas estem possiblement davant d'un procés de reconversió industrial que indica que es pot estar generant una nova bossa d'aturats que es veuran obligats a un complex procés de recol·locació. En el segon cas, l'elevada proporció d'aturats d'hostaleria podria ser un exemple clàssic d'activitats precàries que generen aturats també precaris quan baixa l'activitat (l'enquesta es va fer en el període tardor/hivern, en què prolifera aquesta situació).

L'anàlisi més detallada dels perceptors de subsidis (vegeu Taula 24) reafirma tota l'anàlisi anterior que indica que les desigualtats es manifesten al llarg de tota l'experiència laboral, inclòs l'atur. Les persones amb més nivells d'educació, que com hem comprovat gaudeixen de feines millors, tenen graus més amplis de cobertura de prestacions que les persones de nivells inferiors. Les categories laborals superiors (tècnics superiors, tècnics mitjans, encarregats) tenen també nivells de cobertura superiors que els treballadors manuals. El tipus de contracte sembla menys rellevant, però cal tenir en compte algunes qüestions. En primer lloc que no hi ha funcionaris perquè aquests, per definició, no són mai acomiadats, encara que els acomiadats laborals del sector públic tenen un nivell de cobertura més gran que els del privat. La majoria de contractes temporals generen drets automàtics a l'atur, sempre que s'hagi cotitzat un temps suficient, amb excepcions, com els contractes formatius i, per tant, és normal que en alguns casos el percentatge sigui elevat. Cal, però, observar que un dels més utilitzats, el d'obra i servei, presenta un nivell de cobertura baix. I els treballadors informals no reben res. Això també és un bon indicatiu que la precarietat no és una situació en blanc i negre, sinó un espai amb matisos on sempre es pot trobar una situació pitjor que una altra.

Hi ha altres aspectes interessants. Els directius no perceben prestacions, de fet ja hem vist que no és freqüent la figura del directiu aturat, i possiblement molts d'ells tenen

Taula 24.

Aturats que perceben prestacions, per gènere, edat, nivell d'estudis i categoria socioprofessional

Variables	Prestació contributiva (%)	Prestació complementària (%)	Total (%)
Gènere			
Home	31,8	3,0	34,8
Dona	30,5	8,5	39,0
Edat			
16-24 anys	21,9	-	21,9
25-34 anys	36,6	2,4	39,0
35-49 anys	34,0	10,6	44,6
50-64 anys	29,0	12,0	50,0
65 i més anys	33,3	-	33,3
Nivell d'estudis			
Analfabets	0,0	33,3	33,3
Sense estudis	2,5	12,5	37,5
Primaris	23,4	4,3	27,7
Secundaris	40	5,5	45,5
Universitaris	36,8	0	36,8
Categoria			
Directius	-	-	-
Tècnics i professionals	71,4	-	71,4
Tècnics de duport	38,5	15,4	53,9
Administratius	33,3	-	33,3
Comercials	-	25,0	25,0
Encarregats	60,0	20,0	80,0
Treb. qualificats indústria	38,5	-	38,5
Treb. no qualificats indústria	37,5	-	37,5
Treb. qualificats serveis	20,6	-	20,0
Treb. no qualificats serveis	26,5	14,7	41,2
Treb. agrícoles	-	-	-
Forces Armades	33,3	-	33,3

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

esquemes d'ingressos alternatius (encara que com hem vist un cop un directiu ha perdut la feina l'atur es prolonga i, per tant, és possible que alguns esgotin el temps de prestació). Els aturats d'edat avançada tenen nivells de cobertura inferiors als de l'edat adulta respecte a la prestació contributiva, però es compensa parcialment en el cas de la prestació assistencial. També les dones i algunes categories laborals (encarregats, treballadors no qualificats dels serveis, comercials...) milloren la seva situació quan es té en compte la pensió assistencial. Val a dir que, com que aquesta s'atribueix a persones que han esgotat els drets a una prestació contributiva, és per si sol un indicatiu del grau de dificultat de sortida de l'atur. El fet que el percentatge de dones perceptores sigui superior al dels homes, té a veure també amb l'existència de dones soles amb càrregues familiars. En el cas dels aturats d'edat avançada (més grans de 50 anys), en molts casos la situació es pal·lia perquè un cop esgotada la prestació passen a sistemes assistencials, que els garanteixen pobresa per la resta de les seves vides, donada la migradesa de totes les pensions assistencials, incloses les d'atur. Cal pensar per tant que les desigualtats laborals es prolonguen en l'atur i més enllà, en la situació postlaboral.

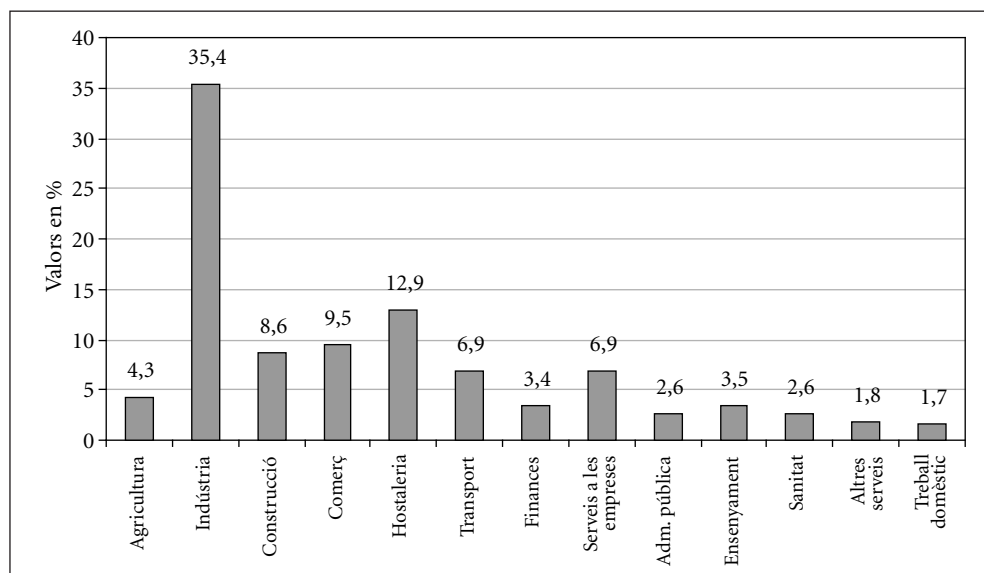
El procés de cerca

Una part de l'activitat dels aturats consisteix a buscar feina. De fet, no tots busquen el mateix, ja que la majoria de gent tracta de mantenir-se en el mateix camp i situació en què estava abans de perdre la feina (vegeu Gràfic 17). Per això, una bona pista per veure com opera el mercat laboral (i possiblement un coneixement necessari per elaborar bones polítiques d'ocupació), és veure per quins canals busquen feina les persones en atur. Un fet que mostra que la segmentació laboral està també institucionalitzada en el mercat.

La via més triada és la de dirigir-se directament a les empreses, la segona els contactes personals i, en tercer lloc, el sistema públic d'ocupació. Una dada que per si sola indica l'elevat nivell d'informalitat que predomina en el procés de contractació. La importància relativa de cada via presenta fortes diferències d'acord amb les característiques de les persones. Algunes vies són exclusives d'alguns grups, com les borses de treball (sovint lligades a col·legis professionals o institucions educatives, encara que també n'hi ha d'altra mena en algunes activitats de serveis). Els contactes personals semblen

Gràfic 17.

Sector d'activitat on treballava abans de quedar-se a l'atur

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 25.

Mitjà més emprat per cercar feina, per gènere

Mitjà emprat	Home (%)	Dona (%)
Oficines d'ocupació (INEM i Generalitat)	14,7	23,8
Directament a les empreses	29,4	17,5
ETT	5,9	12,5
Amics i coneguts	23,5	21,3
Anuncis	11,8	7,5
Sindicats i ONG	0	1,3
Borses de treball de les institucions	1,5	3,8
Oposicions	1,5	0
Autoocupació	2,9	3,8
Altres	1,5	1,3
Cap	2,9	6,3

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

més importants per a les persones amb nivells educatius mitjans-baixos, mentre que els universitaris confien en mecanismes més formals o amb la negociació individual.

Les diferències en les vies utilitzades per trobar feina poden explicar-se per les diferents experiències de cerca d'ocupació que varien d'uns grups de persones a altres. També pel fet que la gent amb un procés educatiu més llarg ha tingut una socialització que dóna més importància al currículum professional i als mèrits individuals, factor que els predisposa a orientar-se cap a medis més formals de cerca. La via dels anuncis de premsa sembla també específica de determinats col·lectius. Constitueix una via important per a tècnics i comercials, fet que sembla raonable si es té en compte l'existència de premsa especialitzada en mercats d'aquesta mena (si més no a les pàgines dominicals d'*El País*).

Entre homes i dones també hi ha diferències importants (vegeu Taula 25). Especialment per la major confiança masculina en els contactes directes amb les empreses i en els anuncis, i la major tendència femenina a optar per la via dels serveis d'ocupació (la via dels amics i coneguts és en canvi gairebé igual d'important per a tothom). Aquesta situació reflecteix força bé alguns trets de la discriminació de gènere que impera al mercat laboral. En el contacte directe o en els anuncis, dues vies on l'empresa té una gran part de la iniciativa, les dones es veuen com a aspirants de segona ocupació. Les seves oportunitats es troben en aquelles situacions on les empreses necessiten mà d'obra i seleccionen menys alguns aspectes. I aquesta és una situació més habitual quan recorren als serveis d'ocupació que quan utilitzen les seves pròpies vies.

Hi ha dos detalls importants més, encara que el petit volum de la mostra obliga a ésser cautelosos en les conclusions. El primer fa referència a la gent sense esperança, els que no veuen cap via per trobar feina. Coincideixen amb els grups que sistemàticament tenen una pitjor situació laboral: dones, persones amb nivells educatius baixos, treballadors no qualificats dels serveis. La segona fa referència a l'autoocupació, una de les línies bàsiques de la política comunitària d'ocupació. Els aturats que veuen aquesta via com a sortida són molt pocs. Bàsicament homes, amb estudis universitaris, i en activitats tècniques o de serveis. No sembla que sigui una opció universal, perquè

per molts dels aturats és una quimera per manca de recursos, experiència i capacitat tècnica, característiques que manquen a moltes de les persones en atur.

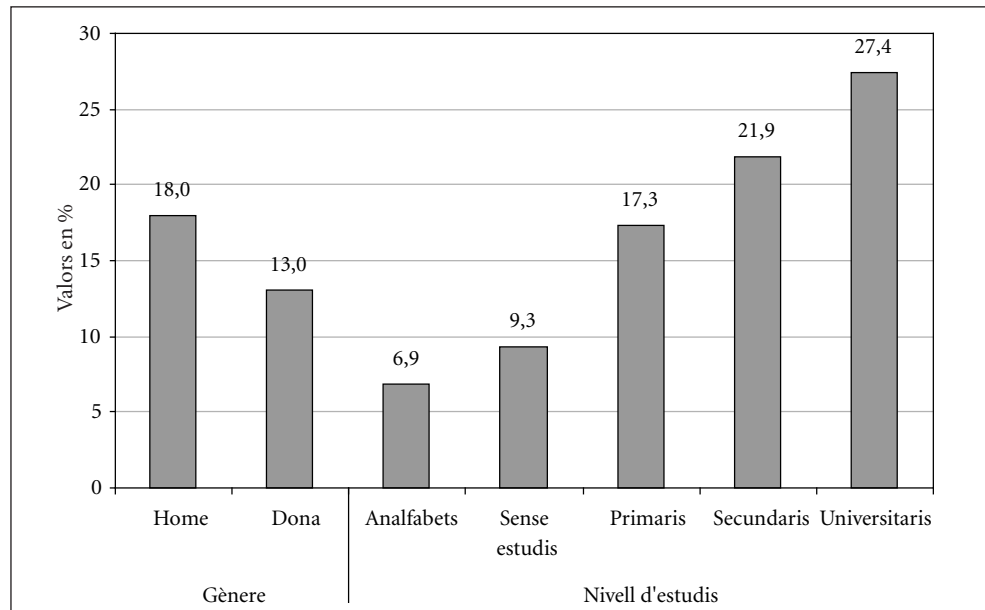
Més enllà de l'atur: les feinetes dels inactius

Després de la vida laboral normal algunes persones obtenen algunes feines que permeten augmentar els seus ingressos, i en molts casos ocupar part del seu temps vital fent activitats que consideren gratificants (vegeu Gràfic 18).

És, com en el cas dels superactius un grup minoritari. Amb activitats que suposen un nombre relativament reduït d'hores de treball (el 78% són de menys de 24 hores

Gràfic 18.

Inactius que declaren fer "altres feinetes", per gènere i nivell d'estudis

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

setmanals), reporten una quantitat d'ingressos modesta (en un percentatge similar un 79,8% menys de 60.000 ptes. mensuals, encara que pot ser un suplement important per a un pensionista).

L'anàlisi d'aquest fenomen dona un perfil semblant al dels superactius, les persones amb nivells d'estudis alts i experiència laboral tècnica tenen més possibilitats que la resta d'obtenir ingressos complementaris. Una situació que caldria investigar amb més detall i que hauria de fer pensar els que defensen de forma generalitzada l'allargament de la vida laboral.

BREU REFLEXIÓ FINAL

L'objectiu del nostre informe era analitzar si, en el mercat laboral català, s'observa l'existència de desigualtats sistemàtiques. I es pot concloure que, amb tota la prudència que calgui, aquestes, com ja intuïem són importants. I possiblement estiguin en alguns casos (com els ingressos salarials) menysvalorades i, com ja hem comentat a l'inici, no estiguem en condicions de mesurar-ne altres aspectes.

No es tractava tan sols d'analitzar desigualtats, també de copsar-ne les línies. Algunes resulten nítides, i es poden classificar entre les que afecten les característiques de les persones i les que afecten les estructures empresarials. En tots dos camps hem trobat pistes. En el primer destaquen els aspectes de gènere, nivell educatiu i lloc de naixement. S'hi pot afegir la classe social, però com que aquest concepte ha estat elaborat segons la posició laboral resulta força redundant. Potser una variable diferent (per exemple, classe social dels pares, lloc de residència) donaria altres pistes. En el camp de les empreses resulta rellevant el tipus d'empresa (pública, privada), el tipus de contractació i el nivell jeràrquic. Potser manca per explorar la qüestió de la grandària de l'empresa, però en les primeres explotacions no hem trobat resultats substancials. L'estructura ocupacional, que sovint combina aspectes personals i d'empresa (de fet les ocupacions tenen a veure amb nivells educatius, especialització productiva i posició jeràrquica) ha resultat en molts casos una pista rellevant per explicar les desigualtats.

Trobar les desigualtats potser és, però, el més fàcil. El problema és interpretar-les i valorar-les. Algunes, com les de gènere, són tan punyents que fàcilment s'interpreten com una discriminació inacceptable. Però altres tenen una valoració més controvertida. Especialment les que es deriven de les diferències de nivells educatius. Per bona part de la producció acadèmica els diferents nivells educatius reflecteixen les diferències de mèrit i d'aportació productiva i, per tant, són desigualtats justificades. Si aquest és el veredict, l'única via de reducció de les desigualtats que ens queda és mirar d'aconseguir que tothom assoleixi el màxim nivell educatiu. Però hi ha altres interpretacions possibles. Com la que considera que el mercat laboral és un mercat amb places limitades per a les ocupacions decents, i simplement es limita l'entrada seguint l'ordre de nivell educatiu. O els que consideren que l'èxit professional té menys de coneixement i més de formes de comportament i acceptació de situacions a les quals els universitaris, per origen social i formació, hi estan més avesats. En aquest cas la valoració i les estratègies contra la desigualtat canvien. En el nostre cas resulta a més evident la diferenciació que genera el sector públic. I podem pensar que una bona part de la millor situació laboral de les persones amb nivells educatius alts ha tingut més a veure amb l'expansió de l'ocupació pública en un context laboral relativament protegit, que no pas amb el mer increment del nivell educatiu. Aquest fet obre un altre debat sobre si convé aprofundir en la desregulació o privatització de totes les institucions laborals, o pel contrari promoure una regulació més amable per a les classes treballadores. Si, com suposem, el funcionament social necessita de moltes i variades tasques, i les desigualtats són en si mateixes indesitjables (especialment quan pensem que suposen inseguretats econòmica i social, ingressos insuficients, atur més o menys recurrent), tenim l'obligació d'aprofundir en el seu coneixement per tal de trobar-ne les vies de resposta més adients. Esperem que les successives onades del PaD serveixin per millorar aquest coneixement que aquí només hem encetat.

5 El repartiment del treball domèstic i familiar

Cristina Sánchez Miret i Hug Llàcer Palanca

Abstract

Quan parlem de treball és habitual pensar en el treball mercantil i oblidar el treball domèstic i familiar. Aquest article aborda la realitat d'aquest tipus de treball a les llars de Catalunya. Hem analitzat qui fa el treball domèstic, ja sigui membre de la llar o no, i qui té cura de les persones grans o petites. Alhora, demanem als entrevistats què suposa el treball domèstic i familiar a les seves vides des de la perspectiva dels conflictes familiars, en la relació amb els altres membres de la llar, i des de la perspectiva dels conflictes amb el treball en el mercat laboral.

Índex

Assistència externa retribuïda per a la realització del treball domèstic i familiar	333
El repartiment del treball domèstic entre els membres de la llar	336
Conflictes en el repartiment del treball domèstic i familiar	341
Organització familiar i escolarització dels fills	344
Conciliació de la vida familiar i laboral	349
Tenir cura d'adults	354
Conclusions	355

El repartiment del treball domèstic i familiar és un tema molt important en les llars, no només perquè és fonamental per a la qualitat de vida de les famílies, sinó també perquè delimita el tipus de disponibilitat que tindran els seus membres per al mercat laboral. Tradicionalment aquest tipus de treball ha estat responsabilitat i tasca principal de les dones, però semblava que amb els canvis que s'han anat succeint en la societat, especialment amb l'entrada cada vegada més massiva de les dones al mercat laboral, el repartiment dels dos tipus de treball, el productiu i el reproductiu, seria una realitat que canviaria i s'igualaria entre els dos sexes. Vegem si això ha estat així i les implicacions que té per a la qualitat de vida d'un i altre sexe, però abans una nota metodològica important: quan parlem del repartiment del treball domèstic i familiar les dades són fruit de la resposta de tots els membres de la llar sobre el que fan ells mateixos i la resta de membres de la llar. Per tant aquest és un indicador molt ric, atès que no només ens permet tenir una apreciació més acostada a la realitat del que passa a les llars, sinó que també ens permet veure la mesura diferent que té cada membre del seu propi paper i del paper dels altres.

ASSISTÈNCIA EXTERNA RETRIBUÏDA PER A LA REALITZACIÓ DEL TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR

Malgrat que la majoria de llars catalanes no tenen assistència externa retribuïda per a la realització del treball domèstic i familiar (78,9%), la xifra de llars catalanes que

sí que en tenen és prou important: a 2 de cada 10 llars de Catalunya estan pagant alguna persona de fora de la llar perquè faci fonamentalment el treball domèstic, però també, en menor mesura, perquè tingui cura d'algun membre de la llar. El 18,2% de les llars tenen algú a qui paguen per realitzar només les tasques domèstiques, un 0,8% tenen una persona que té cura d'algun o alguns membres de la llar (infants, malalts, gent gran...), i un 1,7% de les llars tenen ajut per ambdós tipus de tasques domèstiques.

Aquestes persones no acostumen a estar contractades, només en el 5,7% de les llars diuen que sí que ho estan, i a la resta, el 93,6% no és un treball amb relació contractual. La mitjana d'hores setmanals que fa aquest personal domèstic és de 6,68 hores, i el més freqüent a les llars és que es facin d'1 a 9 hores setmanals (80%). De 10 a 19 hores setmanals un 8% de llars, de 20 a 29 hores un 4,3%, de 30 a 39 hores un 4,3%, i més de 40 hores setmanals un 1,5%.

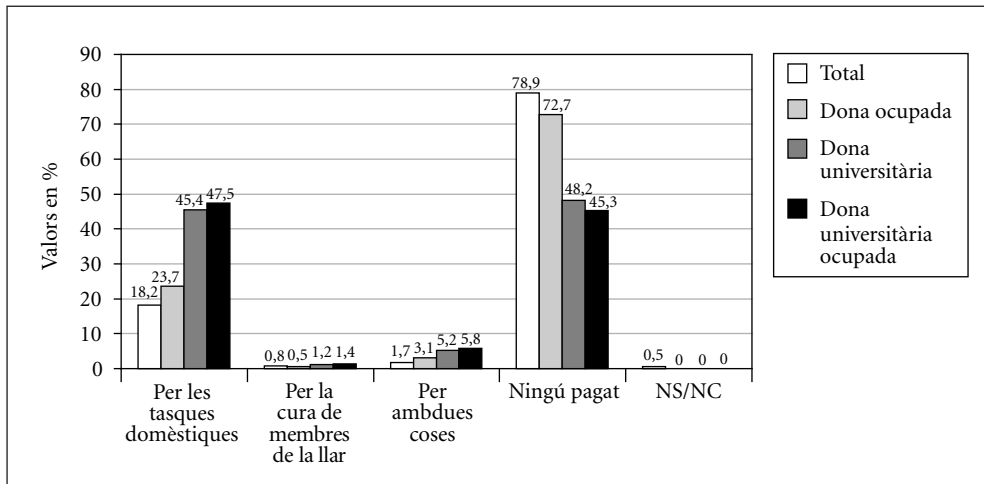
Pel que fa al nombre d'habitants del municipi de residència, on més llars amb ajut domèstic hi ha és a la ciutat de Barcelona on el percentatge puja fins al 25,6%, és a dir, 1 de cada 4 llars. En canvi el nombre d'hores no és significativament diferent.

Per classe social, la classe mitjana propietària es caracteritza especialment per tenir assistència externa retribuïda per al treball domèstic: tant per a les tasques domèstiques (25,5%), com per aquestes i per tenir cura de membres de la llar (33,1%). És també en aquesta classe social on hi ha el percentatge més alt de persones amb relació contractual per realitzar aquest tipus de tasques (18%), i alhora, malgrat que no és majoritari, apareix com a significatiu el nombre més alt d'hores —més de 40 hores (4,4%)— encara que hi ha més casos en aquest grup social que en la resta que responen que no ho saben (6,5%). En canvi, la classe treballadora és la que menys ajut d'aquest tipus té: en el 91,8% dels casos no paguen ajut domèstic (vegeu Gràfic 1).

Segons les característiques socials de la dona, augmenta o disminueix el percentatge de llars amb ajut domèstic contractat. Les dones universitàries, estiguin (54,7%) o no (51,8%) ocupades, tenen els percentatges més alts d'assistència externa retribuïda al treball domèstic, seguides de tot el col·lectiu de dones ocupades (27,3%), però dins

Gràfic 1.

Personal pagat per a la realització de tasques domèstiques i familiars, en llars amb dones ocupades i/o amb estudis universitaris

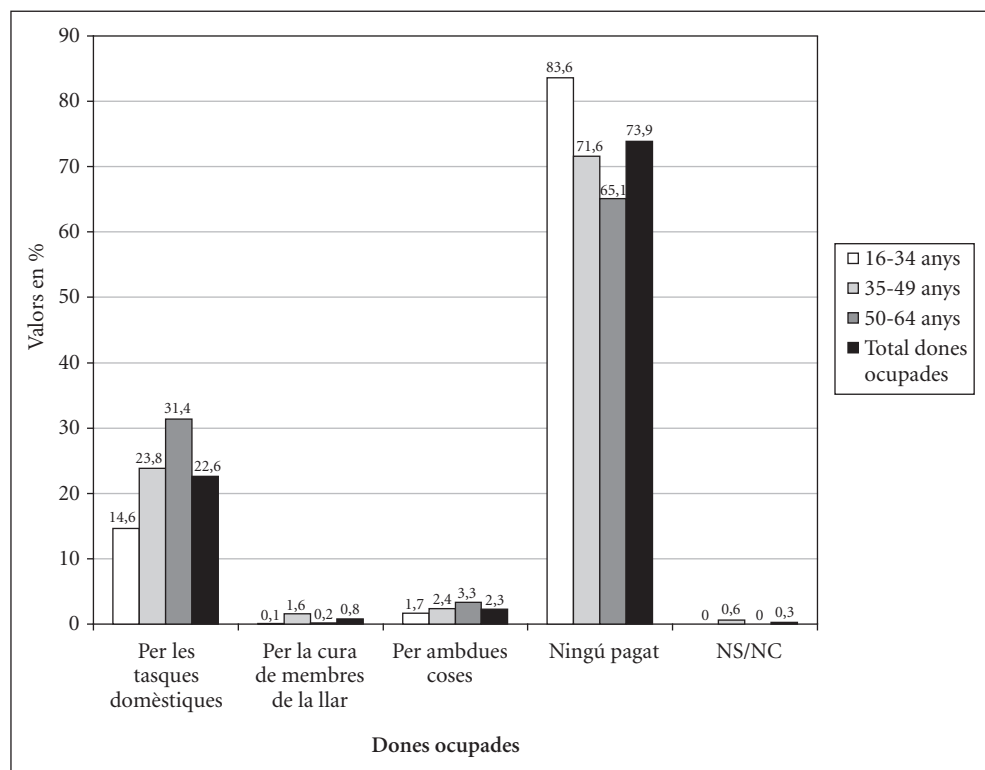
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

d'aquest col·lectiu de les ocupades al mercat laboral no són les més joves les que més ajut tenen, sinó les de 50 a 64 anys (34,9%) (vegeu Gràfic 2).

En conjunt podem dir que tenir o no ajut domèstic i familiar pagat no només està influït per les circumstàncies concretes de la llar, pel volum de feina i la dificultat per realitzar el treball domèstic i tenir cura dels membres dependents de la família, sinó que també està relacionat amb el cicle de vida de la llar i amb la capacitat econòmica de la mateixa.

Gràfic 2.

Personal pagat per a la realització de tasques domèstiques i familiars en llars amb dones ocupades per trams d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

EL REPARTIMENT DEL TREBALL DOMÈSTIC ENTRE ELS MEMBRES DE LA LLAR

La pregunta sobre qui realitza el treball domèstic a les llars no s'explica de la mateixa manera segons si és l'home o la dona qui contesta. Aquesta és una primera dada a tenir en compte, però s'hi ha d'afegir que, malgrat que els percentatges de repartiment del

treball no siguin exactes, queda clar, i ambdues bandes coincideixen, qui fa majoritàriament el treball de la llar: les dones en el 61,34% dels casos segons resposta dels dos membres nucli de la llar (home i dona).

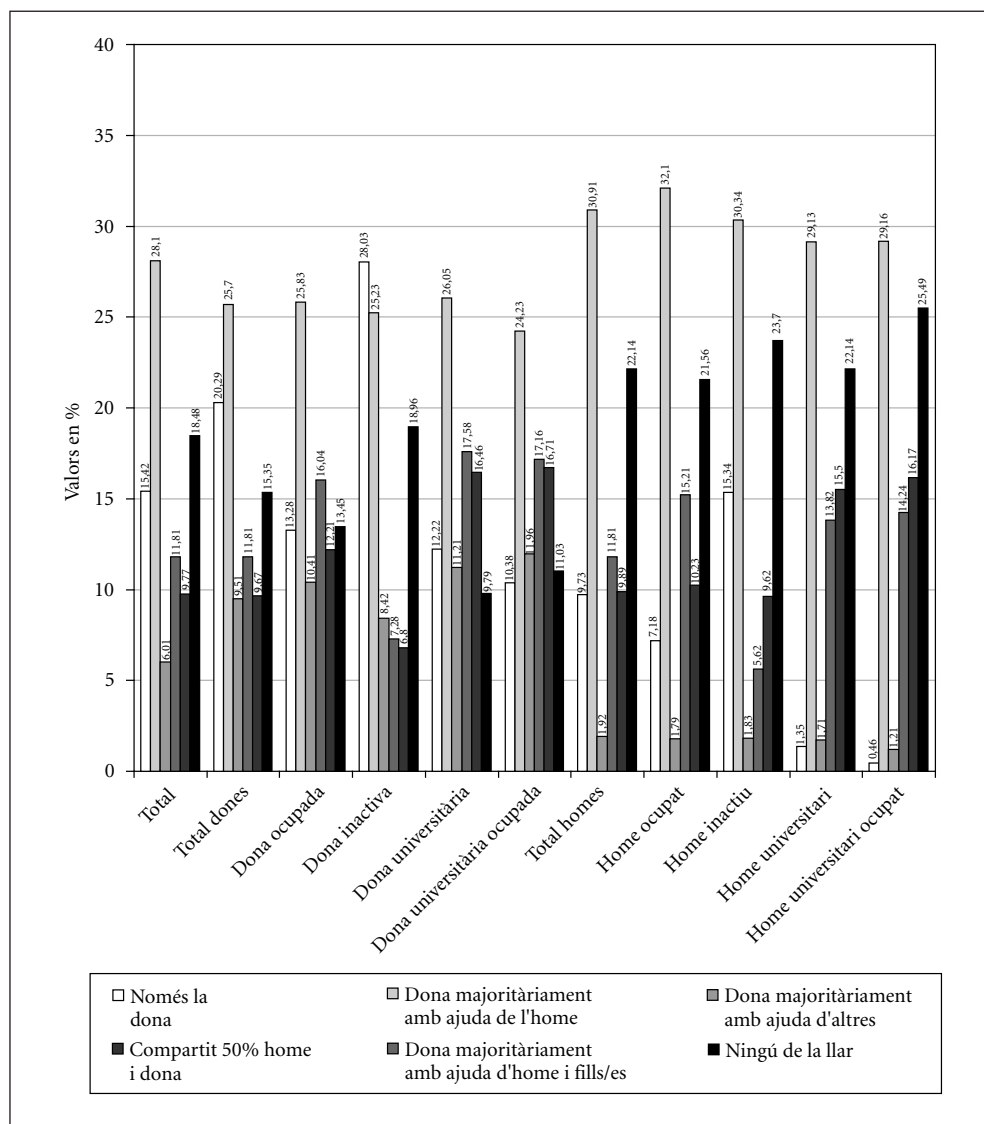
Actualment encara hi ha un 15,42% de les llars on el treball domèstic i familiar només el realitzen les dones, podem pensar que aquesta dada està molt influïda per les llars on la dona no treballa però no és així: quan la dona està també ocupada al mercat laboral el percentatge és d'un 13,28%, és a dir, que no influeix gaire que la dona estigui treballant fora de la llar perquè segueixi ocupant-se ella sola de les tasques domèstiques i familiars. També és cert que augmenta el nombre de llars on el treball domèstic i familiar és compartit al 50% entre els dos membres de la parella. Pel total de les llars tenim un 9,77% de casos d'igualtat en el repartiment, i per les dones ocupades el percentatge puja a un 12,21%. De fet, on trobem un major nombre de casos amb igualtat de repartiment és entre les dones universitàries, ja estiguin ocupades o no (16,5%) (vegeu Gràfic 3).

Segons la classe social, la classe mitjana assalariada es caracteritza, en comparació a la resta, per una freqüència més alta de la categoria de resposta: “dona majoritàriament amb ajuda d'home i fills (15,2%)”; i també per un nombre major de casos en què hi ha un repartiment igualitari de les tasques: “compartit al 50% home i dona” (10,3%). En canvi, a la classe treballadora trobem que la resposta està més polaritzada cap al fet que és només la dona (17,1%) la que s'encarrega de les tasques domèstiques de la llar. La classe mitjana propietària no mostra cap tret significatiu en el repartiment de les tasques domèstiques entre els membres de la llar.

Hem començat dient que la percepció que tenen els homes i les dones no és la mateixa, i així ho veiem en el Gràfic 3, especialment per a la resposta “només dona” on hi ha molta diferència entre el que diuen els homes i les dones per a cada un dels col·lectius analitzats. És curiós però que no trobem aquestes diferències en les dades sobre llars amb repartiment igualitari de les tasques, segurament perquè quan es parteix de la base que un membre “fa” i l'altre “ajuda”, la percepció del que significa aquesta “ajuda” en el conjunt del volum de treball a realitzar en una llar és molt diferent (vegeu Gràfic 4).

Gràfic 3.

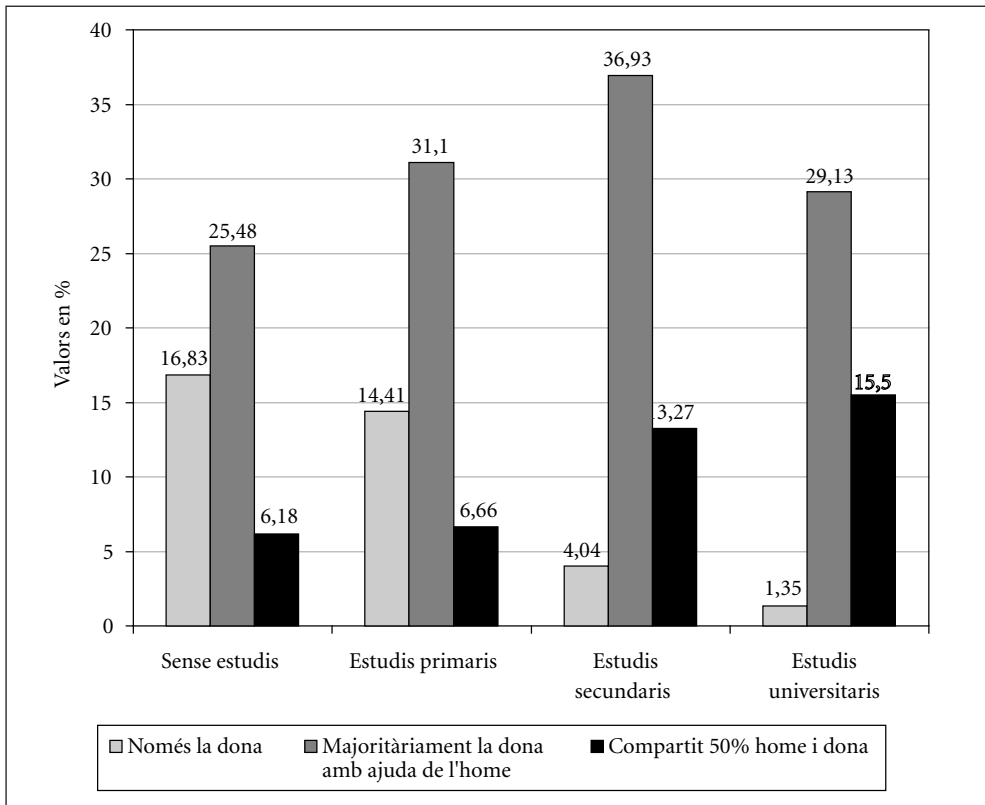
Repartiment del treball domèstic entre els membres de la llar, segons resposta del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 4.

Repartiment del treball domèstic entre els membres de la parella, per nivell d'estudis

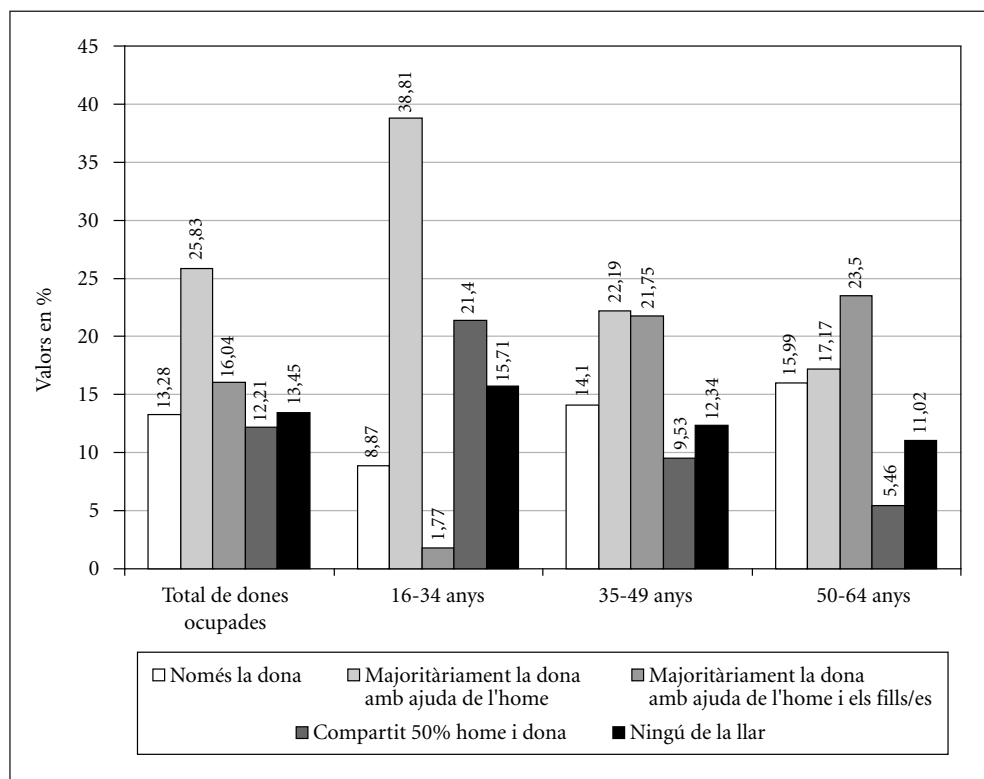

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

De fet no podem dir que les coses no han canviat, encara que queda clar que el canvi ha estat molt reduït. Les generacions més joves fan més treball compartit igualitàriament amb la parella que no pas les més grans, i alhora, quant més alt és el nivell d'estudis dels homes més comparteixen el treball domèstic amb les seves parelles. Però la mitjana de treball domèstic entre homes i dones segueix sent molt diferent: dones 72,1% i homes 22,7% (vegeu Gràfics 5 i 6).

Gràfic 5.

Repartiment del treball domèstic entre els membres de la parella, per dones ocupades, per trams d'edat

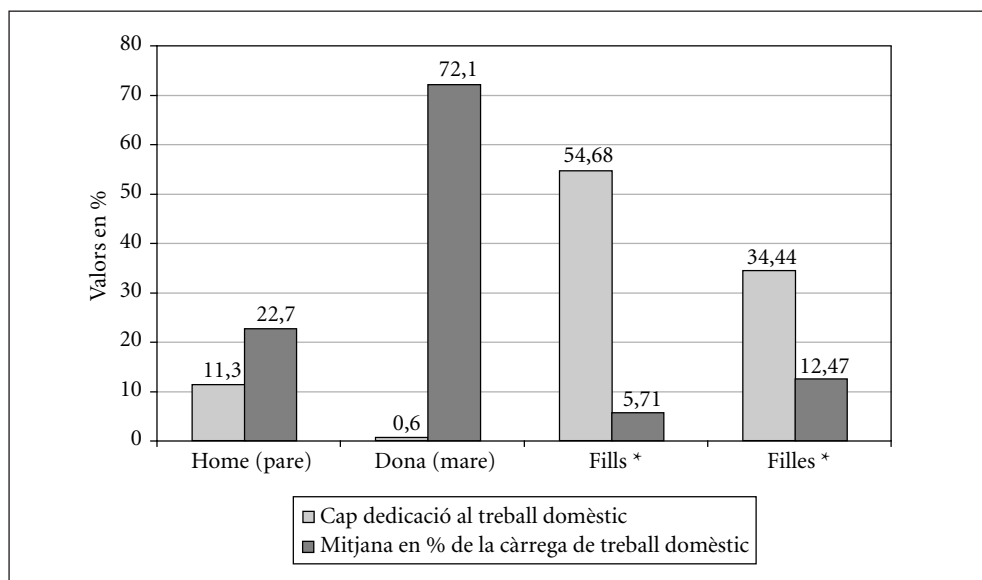

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

D'altra banda, si fem una ullada a la col·laboració dels fills a les llars, els resultats mostren, segons l'opinió dels pares, que encara hi ha un nombre important de llars on col·laboren més les filles que els fills. Tot i que a les llars amb fills menors de 16 anys la resposta que "col·laboren igual" és majoritària (52,1%), a les llars amb fills més grans de 16 anys el percentatge de "col·laboren igual fills que filles" només és d'un 39,2%. Cert és que veiem en el Gràfic 7 que també hi ha casos en què col·laboren els nois més que les noies però la diferència de percentatges entre uns i altres és molt gran encara:

Gràfic 6.

Repartiment del treball domèstic entre els diferents membres de la llar

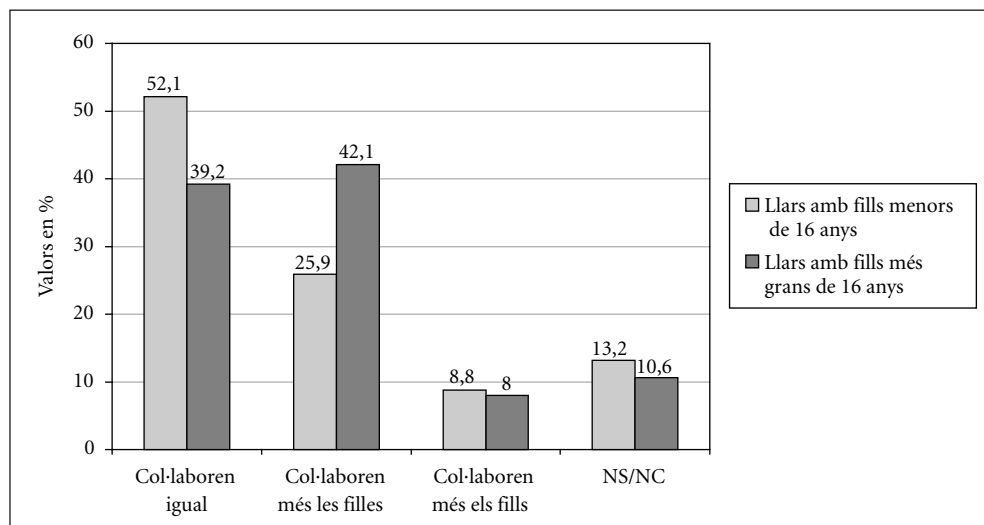
* Referit a llars amb fills majors de 16 anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

les filles en llars amb fills menors de 16 anys col·laboren en el 25,9% dels casos més que els seus germans, i en les llars amb fills majors de 16 anys el percentatge arriba al 42,1%. Alhora, a les llars amb fills majors de 16 anys, la mitjana de treball domèstic que realitzen les filles és del 12,47% i dels fills només del 5,71% (vegeu Gràfic 7).

CONFLICTES EN EL REPARTIMENT DEL TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR

Per a la majoria de les llars catalanes el repartiment de les tasques domèstiques i familiars no és pas un punt de conflicte amb la parella (73,8%). Mentre que, per a la resta, el més habitual és el conflicte esporàdic: pel 19,8% del conjunt d'entrevistats ho és alguna vegada, pel 3,5% ho és sovint, i pel 1,7% ho és contínuament. En canvi

Gràfic 7.**Col·laboració dels fills i les filles en la realització del treball domèstic**

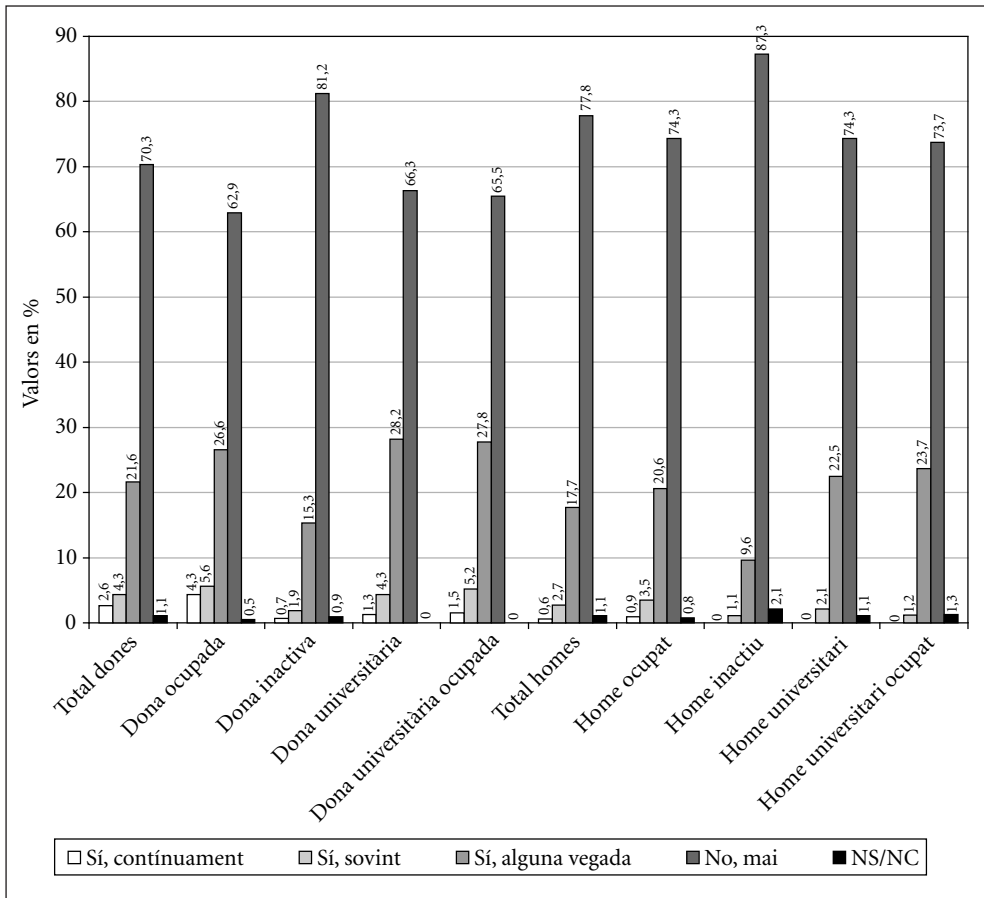
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

amb els altres membres de la llar, és a dir, majoritàriament fills, hi ha més casos de conflicte que amb la parella: “sí, contínuament” 4,3%, “sí, sovint” 8,4%, “sí, alguna vegada” 23,6%, i “no, mai” 59,8%.

Evidentment la percepció de a qui li toca fer què dels dos membres de la parella està influïda per l'edat, perquè són les noves generacions on més fàcil és trobar, si més no en el discurs, la idea d'igualtat en tots els àmbits. Els entrevistats i entrevistades de 50 anys en endavant es caracteritzen per contestar que no hi ha conflicte en molta més mesura que la resta: de 50 a 64 anys (85,1%) i de 65 o més (86,5%). En la resta de casos el conflicte puja de freqüència o intensitat amb l'edat, malgrat que el grup d'edat més jove és el que més conflicte té, aquest se situa característicament en la resposta que fa referència al conflicte esporàdic: de 16 a 24 anys “sí, alguna vegada” (41,7%). Aquesta opció és la més habitual per a tots, però destaca que de 25 a 34 anys augmenta la resposta “sí, sovint” (5,6%), i de 35 a 49 anys la que augmenta en comparació a la resta és la de “sí,

Gràfic 8.

Conflicte en el repartiment del treball domèstic entre els membres de la parella, per ocupació i nivell d'estudis

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

contínuament” (2,8%), i la de “sí, sovint” (5,5%) és molt semblant a la que donen els de 25 a 34 anys. És a dir, sembla que quant més jove és l’entrevistat, més casos de conflicte hi ha, però aquests són més esporàdics; en canvi, quan augmenta l’edat dels entrevistats, el conflicte no està tan estès però és més freqüent dins d’una mateixa llar.

Per sexe i edat també hi ha diferències en la resposta, especialment entre els més joves on els homes tenen una mica més la percepció que el conflicte es produeix amb més freqüència que les dones de la seva mateixa edat.

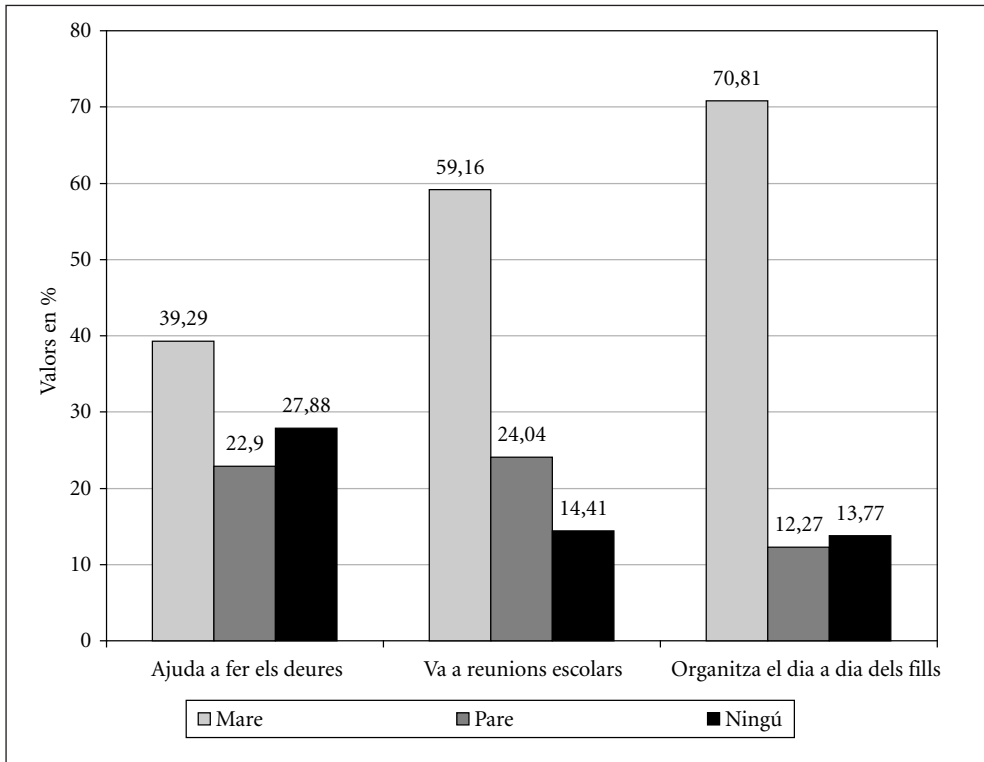
Segons la classe social, els que tenen en conjunt més conflicte són la classe mitjana assalariada, perquè tenen més casos de “sí, alguna vegada” (27,4%), però hem de tenir en compte que a la classe treballadora, malgrat que són minoritaris, hi ha més casos de conflicte amb més intensitat de freqüència: la resposta a “sí, contínuament” és del 2,7%.

Analitzem la percepció del conflicte amb la parella pel repartiment de les tasques domèstiques i familiars, des del punt de vista d’homes i dones ocupats, i també pel col·lectiu d’universitaris (vegeu Gràfic 8).

L’activitat o inactivitat de la dona suposa un canvi considerable en la presència de conflicte pel repartiment de tasques a les llars catalanes: la resposta de les dones ocupades a la inexistència de conflicte és només del 62,9% del casos, mentre que per a les inactives és del 81,2%. En canvi pels homes la resposta d’existència de conflicte, malgrat que segueix la mateixa gradació, és menor: els homes ocupats diuen que no hi ha conflicte en el 74,3% del casos i els inactius en el 87,3%. Alhora les dones ocupades contesten, en major mesura que els homes ocupats, que el conflicte és continu: dones 4,3% i homes 0,9%. Pel que fa als universitaris passa el mateix, la percepció de conflicte de la dona és més alta que la dels homes però amb xifres inferiors a la del conjunt d’ocupats en el cas de les dones i amb xifres molt semblants en el cas dels homes.

ORGANITZACIÓ FAMILIAR I ESCOLARITZACIÓ DELS FILLS

A la nostra enquesta demanem tot un seguit d’informacions per conèixer com s’estructuren les relacions familiars entorn dels fills. En aquest apartat en parlarem des de dos punts de vista diferents. D’una banda sabrem qui ajuda a fer els deures, qui va a les reunions escolars i qui organitza el dia a dia dels nens; i de l’altre sabrem de viva veu quines dificultats tenen les famílies per conciliar la vida laboral amb la cria dels fills.

Gràfic 9.**Organització familiar i suport en l'escolarització dels fills**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

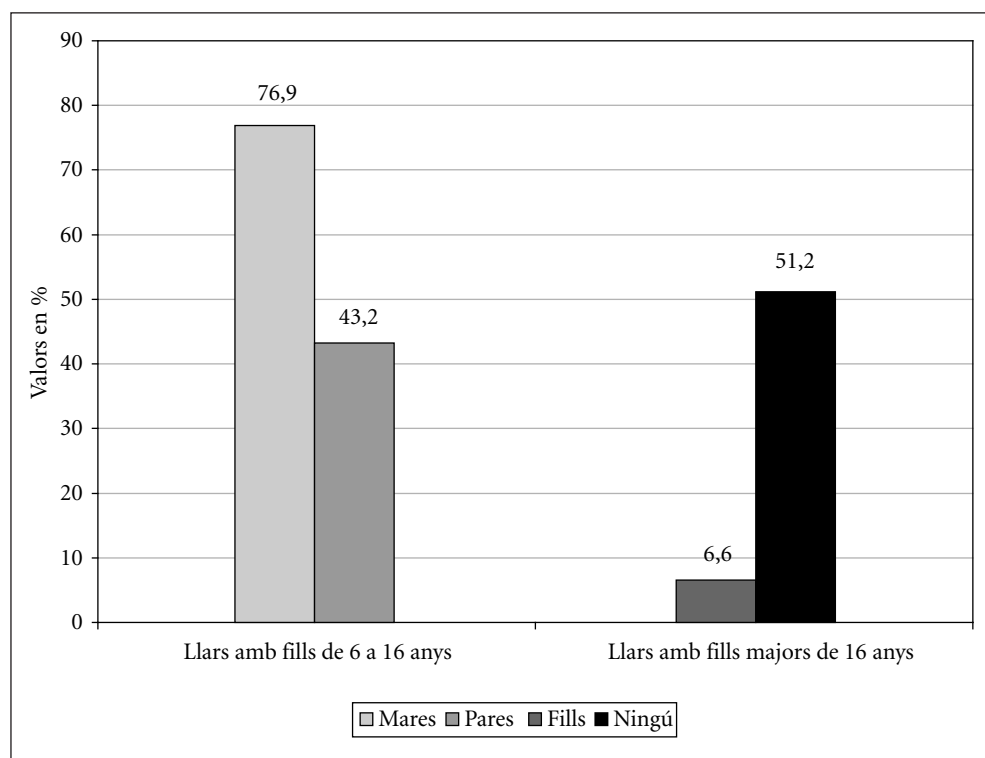
Ajudar a fer els deures, anar a reunions d'escola i organitzar el dia a dia dels fills és cosa de les mares que, encara que no exclusivament, en són les principals protagonistes.¹ Vegem-ho en detall al Gràfic 9. Al 39,29% de les llars són les mares les que ajuden a fer els deures als fills; els pares 22,9%, i ningú un 27,88%. Els germans i germanes

1. Aquestes tres preguntes són multiresposta, és a dir que en una llar es poden encarregar d'aquestes tasques més d'una persona alhora, i per això els percentatges no sumen cent. Així mateix, quan diem que al 10% de les llars ho fan els pares pot ser que ho facin sols o amb algun altre membre familiar.

6,58%, i altres familiars 1%. Evidentment, en els casos en què no ajuda ningú els fills és majoritàriament perquè a aquests no els cal ajuda, no pas per desatenció dels pares. També s'ha de tenir present que en les llars complexes hi juguen un paper important altres membres de la família, més enllà del nucli de pares i fills que conviuen a la llar. A les llars extenses en l'ajut amb els deures d'escola hi té un paper important una de les àvies (6,6%), i també la categoria "altres familiars dones" (7%). I en la tasca d'anar a reunions d'escola també es manifesta la presència de les àvies (6,6%), dels avis (1,8%), i d'altres persones (6,9%).

Gràfic 10.

Suport en la realització dels deures de l'escola segons edat dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

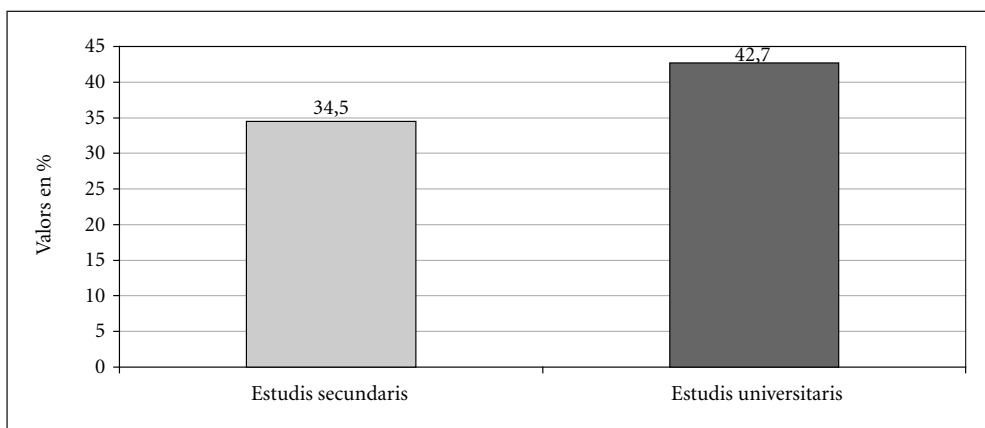
A mesura que augmenta l'edat dels fills escolaritzats augmenta també l'autonomia d'aquests respecte dels pares. A les llars amb fills més grans de 16 anys guanya protagonisme el paper dels propis fills (6,6%) en l'ajut amb els deures en detriment dels pares, i també augmenta la resposta ningú (51,2%). En canvi, a les llars amb fills entre 6 i 16 anys el paper dels pares és fonamental: les mares ajuden a fer els deures en el 76,9% dels casos i els pares en el 43,2% (vegeu Gràfic 10).

Si el que fem és observar les llars segons el nivell educatiu que tenen (vegeu Gràfic 11), trobem que quant més alt és el nivell educatiu més augmenta l'ajut del pare. Les llars amb un nivell d'estudis secundaris (34,5%) i d'estudis universitaris (42,7%) tenen percentatges més alts de col·laboració dels pares. A les llars sense estudis són molt importants les opcions de ningú (48,3%) i altres (20,4%); i a les llars sense estudis i estudis primaris o secundaris també l'opció ningú (67,5%); segurament aquests percentatges es veuen influïts per la presència de fills més grans en aquest tipus de llars.

La implicació dels pares en la relació amb l'escola també està protagonitzada per les mares (vegeu Gràfic 9). A les reunions d'escola hi van en primer lloc les mares (59,2%),

Gràfic 11.

Suport en la realització dels deures de l'escola segons nivell d'estudis del pare

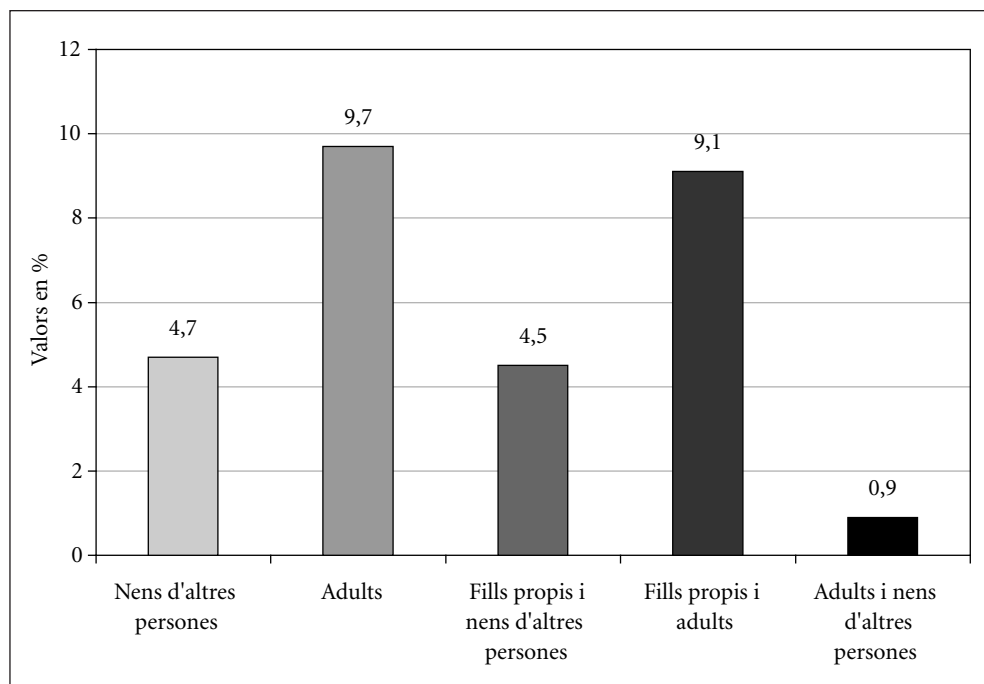
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

en segon lloc els pares (24%), en tercer lloc ningú (14,4%), i després els germans o ells mateixos (1,6%), i els avis (0,6%).

El perfil general en la planificació del dia a dia dels fills és molt semblant al que hem dit fins ara, però el paper de les mares encara pren més importància: només en el 12,3% de les llars els pares tenen un paper important en la planificació, al 70,8% de les llars ho fan les mares, al 3,3% de les llars els fills i al 13,7% han respost que ningú (vegeu Gràfic 9).

Gràfic 12.

Llars que tenen cura de nens i/o d'adults

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

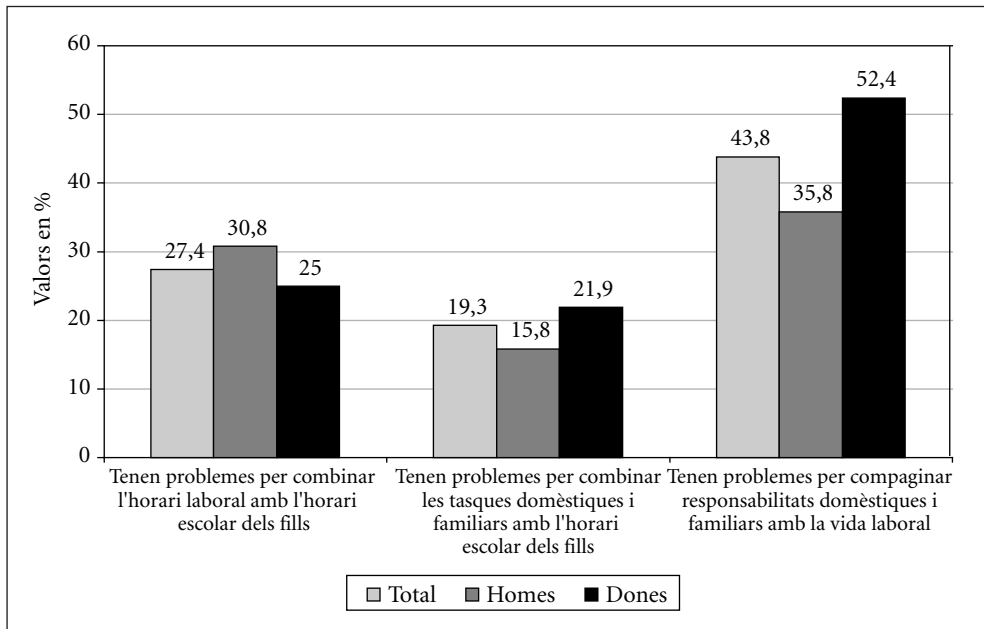
Tenir cura dels fills no només ho fan els pares; força entrevistats tenen cura desinteressadament de nens que no són els seus fills. En el 95,5% de casos es té cura de fills propis, en el 4,7% de nens aliens, en el 9,7% d'adults, en el 4,5% de fills i nens, en el 9,1% de fills i adults, i en el 0,9% de nens i adults. Les llars formades per un nucli sense estudis són els que més fills d'altres persones cuiden (vegeu Gràfic 12).

CONCILIACIÓ DE LA VIDA FAMILIAR I LABORAL

Endinsem-nos ara més profundament en les estratègies de les famílies per conciliar la vida familiar i la vida laboral. Veurem, com ja ho hem dit més amunt que les pro-

Gràfic 13.

Conciliació entre la vida laboral i familiar, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tagonistes seran les dones, que és sobre qui recau la necessitat i l'obligació de dur a terme aquesta conciliació.

El percentatge d'entrevistats amb fills escolaritzats que contesten afirmativament a la pregunta de si els suposa un problema combinar l'horari laboral amb l'horari escolar dels fills, és de 27,4%. En aquest cas, hi ha un nombre més alt d'homes (30,8%) que no pas de dones (25%) que diuen que tenen problemes. Hem de tenir present que són les dones les que majoritàriament han fet canvis en la seva jornada laboral per poder compaginar tenir cura dels fills amb la feina (vegeu Gràfic 13).

Respecte del fet de combinar les responsabilitats domèstiques i familiars amb l'horari escolar dels fills, els que responen que sí són 19,3%. Alhora, en la freqüència en què es tenen dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, el percentatge dels entrevistats que tenen dificultats és del 43,8%. Els percentatges de les diferents categories de resposta són els següents: “mai” 55% dels casos, 18,3% “alguna vegada”, 12,6% “poques vegades” i 12,9% “moltes vegades”.

Més de la meitat de les dones tenen dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral. El 22% de les dones “alguna vegada”, el 15,6% “poques vegades” i el 14,6% “moltes vegades”. Entre els homes, la majoria no tenen dificultats (62,4%). El 9,8% en té “poques vegades”, el 14,5% “alguna vegada” i l'11,4% “moltes vegades”.

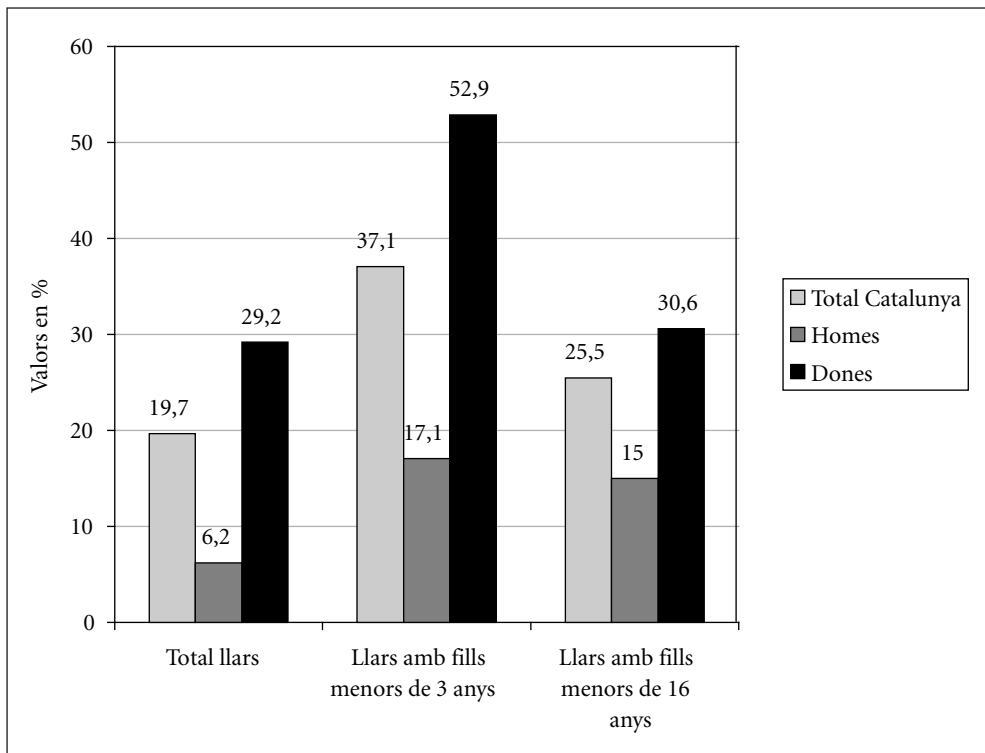
En la resposta a la pregunta de si li suposa un problema combinar l'horari laboral amb l'horari escolar dels fills, l'edat dels fills és clau. El “sí” és molt més alt en les llars amb menors de 3 anys (47,1%) i en els menors de 16 anys (42,9%), i en canvi és minoritari a les llars amb majors de 16 anys (13,8%).

En canvi, en resposta a la problemàtica de la combinació de les tasques domèstiques i familiars amb l'horari escolar, la gran diferència en el tipus de llar segons l'edat dels fills la marca que els fills siguin més grans de 16 anys. En aquestes llars només un 9,3% respon que “sí”, i en canvi en les llars de menors de 3 anys ho fa el 44,4%, en les de menors de 6 anys ho fa el 31,2%, i en les menors de 16 anys ho fa el 28%.

Alhora és la classe mitjana propietària la que declara una freqüència més alta de complicacions —”moltes vegades” (19,32%)— per compaginar responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral. Segurament aquesta dada està influïda per dues raons de caire diferent. D’una banda la realitat laboral de la petita i mitjana empresa a Catalunya, i de l’altra, que la classe mitjana propietària es caracteritza per tenir cura tant d’adults (19,24%), com de fills i adults (18,77%) amb una freqüència més alta que la resta de grups socials. Per això també la compaginació amb l’horari escolar se’ls fa més difícil: problemes per combinar l’horari laboral amb l’horari escolar (46,09%), i amb les tasques domèstiques i familiars (31,44%), també.

Gràfic 14.

Reducció de la jornada laboral quan es té cura dels fills, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El 19,7% dels entrevistats han reduït la jornada laboral per poder tenir cura dels seus fills. A aquesta dada s'ha d'afegir el percentatge de la població (5,4%) que ha abandonat el mercat laboral per tenir cura d'alguna persona gran o malalta. Aquest tipus de decisió la prenen les dones (29,2%), malgrat que també hi ha casos d'homes que han reduït la jornada laboral per tenir cura dels fills (6,2%) (vegeu Gràfic 14). Trobem el mateix comportament per sexe a l'hora de tenir cura d'una persona gran o malalta, però les diferències s'escurcen una mica: entre les dones el 6,8% i entre els homes el 3,4%.

Si tenim en compte l'edat dels fills, la reducció de la jornada laboral per poder tenir cura dels fills es dona especialment a les llars amb menors de 3 anys (37,1%), i a les llars amb menors de 16 anys (25,5%). A les llars amb fills menors de 3 anys més de la meitat de les dones han reduït la seva jornada laboral (52,9%), i en canvi dels homes només el 17,1%.

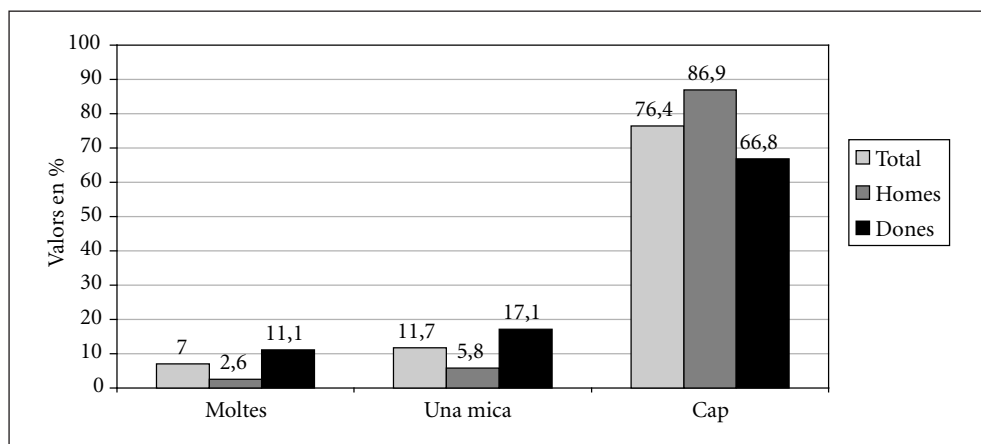
Vegem com influeix el nivell d'estudis de la llar en la reducció de la jornada laboral per conciliar-la amb la vida familiar. Les llars amb un nivell d'estudis universitaris tenen el percentatge més alt (26,6%), potser perquè són els que més s'ho poden permetre econòmicament, i també perquè la seva situació de mercat els dona més flexibilitat; tot i que el percentatge de les llars sense estudis (23%) i de les llars amb estudis secundaris (24,7%) també són molt alts. En canvi, si parlem de tenir cura d'una persona gran o malalta són els universitaris els que tenen el percentatge més baix (1,8%); tot el contrari del grup de llars amb un nivell d'estudis mixt sense estudis i primaris o secundaris que tenen un percentatge que dobla el del conjunt de la població (11,7%).

Pel que fa a la classe social de la llar, han reduït la jornada laboral per poder tenir cura dels seus fills significativament la classe mitjana propietària (31,12%), i en canvi les llars mixtes de classe mitjana assalariada i treballadora es caracteritzen per no haver reduït la jornada laboral en un percentatge molt alt (84,50). Alhora les llars que menys han reduït la seva jornada laboral per tenir cura d'una persona gran o malalta són les llars de classe mitjana assalariada (2,91%).

Per acabar ens aturarem en les dificultats per millorar la situació laboral de mares i pares. El 7% diu "moltes", l'11,7% diu "una mica", el 76,4% diu "cap" (Gràfic 15).

Gràfic 15.

Dificultats per millorar la situació laboral quan es té cura dels fills, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els homes majoritàriament no tenen dificultats per millorar la seva situació laboral a causa dels fills (86,9%). Entre les dones, malgrat que el percentatge més alt també és el de les que contesten que no (66,8%), les xifres són molt diferents. Del grup de les dones, el 17,1% contesten que tenen “una mica” de dificultats mentre que pels homes aquest percentatge és del 5,8%. Per acabar, entre les dones hi ha un 11% que tenen moltes dificultats, i entre els homes el percentatge baixa al 2,6%.

Pel que fa al nivell educatiu, a les llars amb estudis universitaris està per sota de la mitjana el “sí, molt” (2,6%), i a les llars amb nivell d'estudis primaris la resposta característica és “sí, una mica” (2,9%). Les llars on només un dels dos membres de la parella té estudis universitaris, en canvi, tenen com a resposta significativa “sí, una mica” (21,1%). Són també les llars de classe mitjana assalariada les que contesten significativament “sí, una mica” (17,69%). Alhora l'estat civil dels pares també és prou important: per als separats el percentatge de “sí, una mica” (24,8%) és molt més alt, i per als divorciats la situació encara és pitjor: “sí, molt” (17%)

TENIR CURA D'ADULTS

Malgrat que les llars sense adults al seu càrrec són majoritàries (93,3%), a Catalunya actualment hi ha un 4,2% de llars amb un adult al seu càrrec, i amb més d'un adult al seu càrrec 0,9%. Aquest tipus de llars no estan igualment repartides per tot el territori. Els municipis de menys de 2.000 habitants es caracteritzen per aquest tipus de llars: amb un adult al seu càrrec (8%); i també les províncies de Lleida (7,4%) i Tarragona (7%).

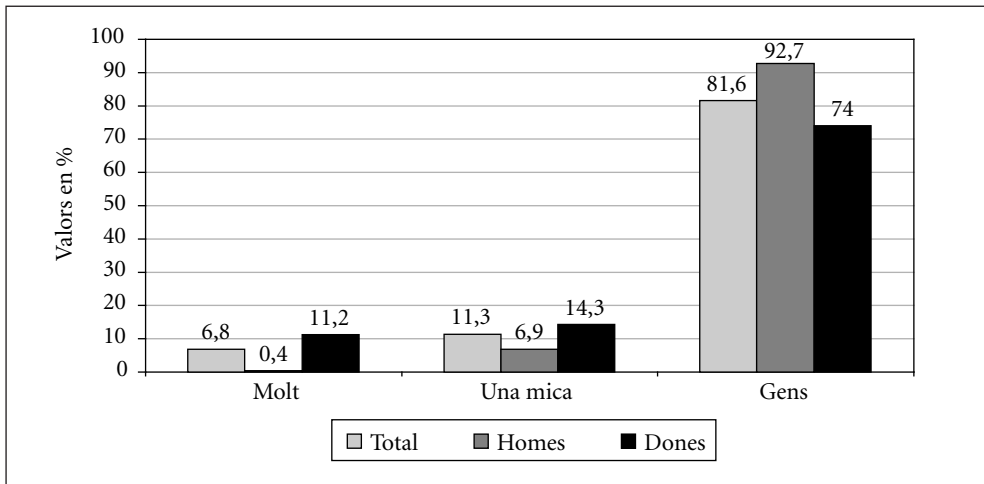
Per classe social, és la classe mitjana assalariada la que menys adults cuida, i en canvi la classe mitjana propietària es caracteritza per un adult al seu càrrec (6,3%), i la classe treballadora per més d'un adult (1,4%).

Com a resposta a la pregunta d'on viuen aquests adults dels quals es té cura ens responen: “a la mateixa llar” (43,4%), “fora de la seva llar” (52,8%), “uns a la mateixa llar i uns altres en una altra llar” (1,7%), “no sap / no contesta” (2,1%). En el percentatge d'hores que es dediquen a tenir cura d'aquests adults la resposta “no ho sé” és molt alta (20%). La situació és molt variada, però la majoria de casos se situen per igual en els intervals fins a 2 hores, de 5 a 10 hores i de 10 a 20 hores amb aproximadament un 16% en cada cas, i per relació amb l'ocupació d'inactius (6%). Cal assenyalar que, segons els estudis dels entrevistats, al nivell educatiu més baix —sense estudis (56,9%)—, el més habitual és que aquestes persones dependents visquin a la mateixa llar; i entre els que tenen un nivell educatiu universitari que ho facin en una altra llar (82,1%).

Tenir cura d'adults també dificulta millorar la situació laboral. Els entrevistats contesten: “sí, molt” 6,8%, “sí, una mica” 11,3%, “no, gens” 81,6%. Percentatges molt semblants als de tenir cura dels fills, tot i que en aquell cas tenim un 4% que no contesta. Per classe social no hi ha diferències significatives però sí que n'hi ha per sexe. Són també les dones les que responen en més casos que tenen dificultats, malgrat que tant per homes (92,7%) com per dones (74%) són majoritaris els que diuen que no. El 14,3% de les dones tenen una mica de dificultat per millorar la situació laboral, i dels homes només el 6,9%. També hi ha un 11,2% de dones que tenen moltes dificultats per millorar la situació laboral, i dels homes només el 0,4%.

Gràfic 16.

Dificultats per millorar la situació laboral quan es té cura de persones adultes, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

CONCLUSIONS

Dèiem al començament que en una societat igualitària, el repartiment del treball domèstic hauria de ser igual o similar entre homes i dones, per trencar la dicotomia tradicional que associa el treball domèstic i familiar a les dones, i el treball productiu, el de mercat, als homes. El que hem vist a les dades és que malgrat que les dones s'han incorporat al mercat laboral i fan treball productiu, els homes no s'han incorporat de la mateixa manera a les tasques reproductives. Això és especialment patent a les llars on els dos membres de la parella estan ocupats, i segueix sense existir un repartiment al 50% del treball domèstic. És cert que les dades ens mostren que sí que s'ha evolucionat i, per exemple, entre els universitaris ocupats (16,5%) i especialment entre els més joves ocupats (21,4%), el percentatge de llars on la feina es realitza al 50% entre els dos membres de la parella és més alt que per al conjunt de la població, però aquest increment no pot amagar el fet que estem molt lluny de la igualtat.

Un altre fet important a destacar és que malgrat la realitat tan desigual que es dibuixa, el conflicte que es genera a les llars, tot i que n'hi ha, és relativament escàs: hem vist com la majoria de llars diuen que aquest no és un punt de conflicte amb la seva parella, fins i tot quan la dona està ocupada, i havent vist la xifra de participació en el treball domèstic dels homes més la càrrega de treball que suporten les dones. És cert que entre les més joves, les ocupades i les universitàries puja el nivell de conflicte, però malgrat això les dades sembla que ens diguin que està força assumit que el treball domèstic encara és “cosa de dones”.

En darrer lloc no podem deixar de fer esment als fills perquè són les generacions futures, i tal com socialitzen ara serà el seu futur i també el de la societat, quan siguin grans. Hem vist que d'una banda, els fills col·laboren poc en les tasques domèstiques, cosa que implica d'entrada que aquest tipus de treball tindrà poc valor per a ells, però el més important és que no col·laboren igual nois i noies —les noies ho fan més— i es reproduïx el patró de divisió sexual del treball, no només pel que veuen en els seus pares i mares sinó també pel que estan fent ells, la qual cosa marca diferències prou importants entre germans i germanes.

La família demana un esforç de dedicació molt important no només pels fills, encara que especialment, sinó també per aquells adults dependents que necessiten una cura especial. Les dades ens mostren que aquest esforç no està però repartit de la mateixa manera en tots els membres de la llar. Són les dones, principalment les mares però no només elles, les que s'ocupen dels petits i no tan petits; i les mares, dones i filles les que s'ocupen de les persones adultes que necessiten atenció. L'esforç que han de fer les dones és doble tant perquè a les llars no hi ha un repartiment equitatiu de les tasques domèstiques i familiars entre homes i dones, com perquè la conciliació de la vida familiar i laboral encara passa perquè les dones renunciïn, en part o totalment, a la seva vida laboral. Les administracions públiques no estan posant a l'abast de les llars, i per descomptat tampoc ho fa el mercat, ni els recursos ni els mecanismes necessaris per aconseguir una conciliació real; i aquesta es produeix a partir de solucions individuals que afecten la vida personal i social de les dones, limitant directament les seves oportunitats.

6 La gestió del temps quotidià: dificultats d'encaix, escassetat i desigualtats

Sara Moreno Colom

Abstract

L'escrit exposa els resultats d'una primera anàlisi orientativa de l'estudi de la problemàtica del malestar del temps en les societats occidentals contemporànies. Un malestar que, si bé es va començar a manifestar entre les dones adultes que es troben en règim de doble presència, sembla que cada vegada s'estén més entre diversos col·lectius. En concret, s'analitzen tres aspectes relacionats amb la gestió del temps quotidià: la manca d'encaix entre l'estructura temporal de les societats del benestar i la vida quotidiana de bona part de la ciutadania; la percepció del temps escàs; i la relació entre les desigualtats socials i el temps. En última instància, es vol conèixer a quines persones i de quina manera afecta l'anomenat malestar del temps.

Índex

Introducció	361
Les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya	362
El model d'anàlisi emprat	365
Les dificultats d'encaix	366
L'escassetat de temps	378
Les desigualtats socials i el temps	392
Aproximació tipològica a les estratègies de gestió del temps quotidià	417
· Model 1: disponibilitat i accessibilitat absoluta pel temps de treball domèstic i familiar	418
· Model 2: disponibilitat absoluta pel temps de treball remunerat	419
· Model 3: disponibilitat i accessibilitat absoluta pel temps de treball remunerat	420
· Model 4: doble presència (a)	420
· Model 5. doble presència (b)	421
· Model 6. Triple presència	422
Conclusions	422
Bibliografia	428

INTRODUCCIÓ¹

L'objecte d'estudi d'aquest treball és la problemàtica del malestar del temps en les societats occidentals contemporànies. Aquesta problemàtica sorgeix, a final del segle xx, com a denúncia a l'organització social del temps vigent en aquestes societats, que, com apunten diverses veus dins les ciències socials (Bimbi i Capecchi 1986; Balbo, 1987; Torns *et al.* 2002), perjudica especialment les dones que viuen en règim de doble presència. En aquest context, les transformacions socials dels últims anys, i especialment la imposició de l'estratègia de la flexibilitat en el mercat laboral, sembla que està fent extensible l'anomenat malestar del temps a més col·lectius.

Genèricament, es parteix d'un concepte de temps que va més enllà de la seva concepció quantitativa, unificada i lineal. Aleshores, el punt de partida és la consideració de la doble dimensió objectiva i subjectiva d'un concepte que té elements clarament qualitius i heterogenis. I, per tant, la necessitat de tenir present la relació existent entre el temps i la posició que s'ocupa en l'estructura social, així com l'experiència biogràfica.

Les dades analitzades es presenten com una primera aproximació a l'estudi de les estratègies de gestió del temps quotidià. Més concretament, l'anàlisi s'interroga sobre

1. Aquest article és una versió resumida del quart capítol del treball de recerca *La dimensió temporal de la vida quotidiana*, dirigit per la Dra. Teresa Torns i llegit al Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona el juliol de 2004.

l'ús i la distribució del temps quotidià, així com sobre les motivacions, actituds i imaginàries que s'amaguen darrere les estratègies temporals amb relació al que es coneix com les condicions objectives de vida. En definitiva, l'objectiu rau a aprofitar el valor heurístic de la dimensió temporal i avançar, des d'una perspectiva interessada en les desigualtats socials i el benestar quotidià, en la caracterització de les problemàtiques derivades de la gestió del temps quotidià.

LES DADES DEL PANEL DE DESIGUALTATS SOCIALS A CATALUNYA

Les dades que analitzo procedeixen de la primera onada (2001-2002) del PaD, Panel de Desigualtats Socials a Catalunya. Metodològicament, el PaD es basa en entrevistes personals realitzades als domicilis on es procura entrevistar tots els membres de la llar majors de 15 anys. Pel que fa a la mostra, la primera onada del PaD inclou 1.991 llars, 5.814 individus i 4.589 persones majors de 15 anys entrevistades. La mitjana d'edat del conjunt de persones entrevistades és de 45,61 anys de les quals un 51,2% són dones i un 48,8% homes. Les persones de 16 a 64 anys² representen més de la meitat de la mostra, i és el tram 35-49 anys el més important en nombre amb un 21,3%, seguit del tram 50-64 anys amb un 17%, el tram 25-34 anys amb un 16,3% i el tram 16-24 anys amb un 13%. Quasi un 15% dels individus de la mostra tenen menys de 16 anys i un 17,5% són majors de 64 anys (Taula 1).

Taula 1.

Distribució de la població mostral, per grups d'edat i gènere

	0-4 anys	5-15 anys	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més
Home	5,7%	10,0%	13,6%	16,9%	21,7%	17,1%	15,0%
Dona	5,3%	9,0%	12,5%	15,6%	21,0%	16,9%	19,9%
Total	5,5%	9,4%	13,0%	16,3%	21,3%	17,0%	17,5%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

2. En el cas que m'ocupa, analitzo exclusivament la situació de les persones que es troben entre els 16 i els 64 anys, tal i com exposo més endavant.

Pel total de la mostra, una tercera part de les llars està formada per dues persones, un 24% per tres i un 22% per quatre, de manera que la dimensió mitjana de les llars és de 2,82. Les llars uninuclears representen el 70% (d'aquestes un 47% són amb fills i un 23% sense), les llars unipersonals representen un 14% i les llars monoparentals un 10% (vegeu el capítol 5 de C. Trilla i J. Lòpez, en el volum II d'aquesta publicació). Cal fer referència a les diferències que suposen aquestes dades si s'observen per edats, ja que les llars unipersonals creixen fins a un 32% entre els nuclis de més de 65 anys. Les llars monoparentals són especialment importants en el nucli de l'edat adulta (de 35 a 64 anys), i un 86% del total són encapçalades per dones.

En el cas que m'ocupa, analitzo la situació de les persones que es troben en edat laboral (16-65 anys) donada la centralitat que atribueixo al temps de treball remunerat en la definició de les estratègies de gestió temporal. Concretament, les persones entre 16 i 64 anys representen el 67,6% del total de la mostra del PaD, entre les quals el 49,9% són homes i el 50,1% dones, tot i que es dona una presència masculina lleugerament major entre els grups d'edats 16-24 i 25-34 anys. El nivell d'estudis és més baix entre les dones, tal com ho proven els percentatges de les categories estudis primaris (31,9%) i estudis secundaris (31%), a diferència dels homes amb un 32,6% i 37% respectivament. A més, el 14,1% de les dones no té estudis o la primària incompleta enfront de l'11,8% dels homes que es troben en aquesta situació. En canvi, el 23% de dones té estudis universitaris per sobre del 18,5% dels homes (Taula 2).

S'observa que la classe social segueix el mateix patró que el nivell d'estudis tot i que és més baixa entre les dones. Concretament, la classe mitjana propietària representa el 15,5%

Taula 2.

Distribució de la població mostral, per nivell d'estudis

	Sense estudis	Estudis primaris	Estudis secundaris	Estudis universitaris
Home	11,8%	32,6%	37,0%	18,5%
Dona	14,1%	31,9%	31,0%	23,0%
Total	12,9%	32,2%	34,0%	20,8%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

d'homes davant del 9,3% de dones, la classe mitjana assalariada inclou el 30,4% d'homes i el 37,2% de dones i la classe treballadora respon al 47,1% d'homes i el 40,5% de dones. Amb relació a la categoria *altres* hi ha un percentatge més elevat de dones (Taula 3).

Taula 3.
Distribució de la població mostral, per classe social i gènere

	Classe mitjana propietària	Classe mitjana assalariada	Classe treballadora	Altres
Home	15,5%	30,4%	47,1%	7,0%
Dona	9,3%	37,2%	40,5%	13,0%
Total	12,2%	34%	43,5%	10,3%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És, però, en la situació laboral on s'observen més diferències de gènere. Doncs bé, el 70,6% d'homes treballa a jornada completa, mentre que en el cas de les dones és un 45,8%. En canvi, pel que fa al treball parcial, s'observa una major presència femenina amb un 11,2% de dones i un 3,4% d'homes. Aquesta tendència es manté amb grau

Taula 4.
Distribució de la població mostral, per situació laboral i gènere

	Home	Dona	Total
Jornada completa	70,6%	45,8%	58,1%
Temps parcial	3,4%	11,2%	7,3%
Treballa de forma variable	2,8%	5,1%	3,9%
No treballa, busca primera feina	0,3%	0,4%	0,4%
No treballa, busca feina	5,4%	5,0%	5,2%
S'ocupa de les tasques de la casa	0,4%	17,9%	9,2%
Jubilat	4,9%	1,8%	3,3%
Estudiant	7,4%	7,8%	7,6%
Invalidesa laboral	2,1%	1,9%	2,0%
Rendista	--	0,2%	0,1%
Altres situacions d'inactivitat	2,8%	2,9%	2,8%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

menor entre les persones que treballen de forma intermitent, amb un 5,1% de dones i un 2,8% d'homes. La diferència més gran es dona en el cas de les persones que s'ocupen de les tasques de la llar, amb un 0,4% de casos entre els homes i el 17,9% de dones. En canvi, el 4,8% d'homes estan jubilats i només ho estan un 1,8% de dones. Pel que fa a la resta de categories es dona una tendència força similar entre homes i dones, de manera que prop d'un 5% no treballa però busca feina, el 7,5% està estudiant, un 2% té la invalidesa laboral i quasi un 3% es troba en altres situacions (Taula 4).

EL MODEL D'ANÀLISI EMPRAT

El model d'anàlisi utilitzat parteix d'una sèrie de preguntes del PaD a partir de les quals construeixo el que es pot anomenar un conjunt d'indicadors temporals. La varietat de blocs temàtics que inclou el PaD permet l'elaboració d'aquest conjunt d'indicadors que fan referència a aspectes objectius i alguns de percepció subjectiva. En el cas que m'ocupa, em baso en preguntes dels blocs d'educació, treball productiu i treball domèstic i familiar, i analitzo els indicadors següents:

- les dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral (percepció subjectiva);
- la raó de treballar a temps parcial (valoració subjectiva);
- el nombre d'hores a la setmana que dedica al temps de treball domèstic i familiar (mesura horària del temps);
- la preferència pel temps de treball remunerat segons el salari (valoració subjectiva);
- la raó de no tenir un treball remunerat (valoració subjectiva).

Sóc conscient que, en la mesura que es tracta d'una aproximació quantitativa, l'anàlisi queda limitada per la mesura horària del temps i la dificultat de captar les motivacions, actitud i imaginaris de l'individu a l'hora d'escollir.

El model d'anàlisi proposat preveu l'anàlisi de les estratègies de gestió temporal segons el conjunt d'eixos de desigualtat que travessen l'estructura social. Concretament, em

fixo en la influència de la classe social,³ el gènere, l'edat, la situació laboral i el nivell d'estudis, com a factors socials que condicionen la capacitat de gestió temporal de les persones. Amb la intenció de fer operatiu el cicle de vida, considerat un factor d'influència, construeixo una nova variable a partir de vincular el gènere amb l'edat. Val a dir que per aquesta qüestió segueixo la proposta metodològica de l'estudi realitzat per Torns *et al.* (2002).

El tractament de les dades s'ha fet a partir de l'encreuament sistemàtic de tres variables, ja que totes les variables apareixen agrupades en funció del gènere. Conscient del risc que pot suposar una anàlisi basada en encreuaments trivariats, per la disminució de la significació de les dades en obtenir grups massa reduïts, he cregut oportú realitzar l'anàlisi des de la perspectiva de gènere. Penso que una anàlisi d'aquestes característiques em pot permetre una millor aproximació a les estratègies de gestió del temps quotidià. Aquestes estratègies intueixo que s'expliquen, en bona mesura, per una complexa interacció entre el gènere, la classe social, l'edat, la situació laboral i el nivell d'estudis.

LES DIFICULTATS D'ENCAIX

En el context de les transformacions econòmiques i socials de la societat occidental contemporània, la vida quotidiana pot esdevenir un escenari de conflicte en la mesura que s'hi doni una manca d'encaix entre la norma temporal i la subjectivitat temporal. Per aquesta raó, sembla possible plantejar que les dificultats d'encaix varien en funció de la posició que ocupen les persones en l'estructura social, així com de les motivacions, actituds i imaginaris relacionats amb la dimensió temporal de la vida quotidiana.

La pregunta del PaD “té dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral?”, permet una primera aproximació a l'anàlisi d'aques-

3. Pel que fa a aquesta variable estructural, cal dir que he optat per utilitzar les mateixes categories que proposa el PaD per tal de facilitar l'explotació de les dades estadístiques. En aquest sentit, la classe social apareix agrupada en quatre categories: classe mitjana propietària, classe mitjana assalariada, classe treballadora i altres. Si bé en l'anàlisi poso més èmfasi en les tres primeres donada la seva definició major.

ta manca d'encaix, a partir de la constatació de la seva existència, el seu volum i les característiques dels col·lectius que la viuen. En el cas que m'ocupa, entenc que les responsabilitats domèstiques i familiars impliquen temps de treball domèstic i familiar, i que la vida laboral suposa temps de treball remunerat. Així, l'existència de dificultats posa de relleu la manca d'encaix entre el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. Val a dir que es tracta de dades de percepció, de manera que cal tenir present que poden respondre a una sobreestimació o subestimació de la situació personal.

A partir de les dades, es fa palès que un 44% de la població observada manifesta tenir algun grau de dificultat a l'hora de compaginar el temps de treball remunerat amb el temps de treball domèstic i familiar. Més concretament, un 52,7% de dones i un 35,9% d'homes. La consideració del cicle de vida, la classe social, el nivell d'estudis i la categoria professional permet una aproximació més detallada al volum i característiques de les persones que perceben aquestes dificultats a l'hora de gestionar els temps de la vida quotidiana i que, per tant, condicionen les seves estratègies temporals.

Segons el cicle de vida, les dones entre 16 i 24 anys són les que més dificultats tenen per compaginar les responsabilitats domèstiques i la vida laboral, ja que només un 23,3% diu no tenir mai cap problema. Però les dades en nombres absoluts mostren com la xifra de dones del tram 16-24 anys que té un treball remunerat i responsabilitats domèstiques i familiars és molt inferior a la resta de trams d'edat, entre els quals destaca el grup 35-49 anys on el 26,1% respecte del total afirma tenir algun tipus de dificultat enfront del 2,7% del tram 16-24 anys. Pel que fa al valor més alt de manca de dificultats, aquest es troba entre els homes de 50 a 64 anys amb un 81,7% dels casos. Aleshores, si bé entre les dones de 25 a 49 anys disminueix el percentatge relatiu de les categories de dificultat més elevades, entre els homes augmenta el grau de dificultat amb més casos de *moltes vegades*. A grans trets, s'observa que la tendència en funció del cicle de vida és la mateixa en ambdós gèneres, però els percentatges són notablement diferents entre homes i dones. Val a dir que en les franges d'edat que van dels 25 als 49 anys, considerat el període central de l'edat adulta on acostuma a coincidir la major càrrega de treball (remunerat i domèstic/familiar), es dona una divergència menor entre els homes i les dones (Taula 5).

A partir d'aquestes consideracions, sembla possible plantejar dues hipòtesis entorn de l'edat i el factor generacional. D'una banda, el fet que el tram d'edat que va dels 16 als 24 anys és on les persones manifesten tenir més dificultats (cal tenir present que es tracta d'una dada relativa i no absoluta, així doncs, el nombre total d'individus d'aquest grup és inferior al total de les altres edats), permet plantejar la hipòtesi de l'existència del que es pot anomenar la triple presència. Es tractaria d'aquella situació en què les persones han d'assumir les responsabilitats del treball remunerat, el treball domèstic i familiar, i els estudis. De manera que a la càrrega de treball doble se li suma el temps d'estudi i, per tant, es poden accentuar els problemes per compaginar les diverses responsabilitats. En aquest sentit, caldria considerar la importància de compaginar els estudis i el treball remunerat, malgrat la inexistència de càrregues familiars fortes com ara la cura dels fills i les persones adultes dependents. Aquesta situació es donaria entre les persones joves que estudien i treballen, algunes de les quals entrarien al mercat laboral per poder establir la seva llar, i aquest fet sovint podria implicar una sèrie de responsabilitats domèstiques i familiars fins al moment no assumides en la llar d'origen. A més, cal tenir present que els joves representen un dels col·lectius més vulnerables a la flexibilitat i precarietat del mercat laboral, i aquest aspecte podria accentuar les dificultats a l'hora de construir l'estratègia temporal.

D'altra banda, sembla possible considerar el factor generacional com un aspecte que influeix, en diverses direccions, la percepció de les dificultats per compaginar el temps quotidià. L'existència d'una divergència major entre gèneres en les generacions més grans fa pensar en el manteniment d'unes pautes culturals marcades per la divisió sexual del treball, a partir de les quals l'home no percep la seva responsabilitat en el treball domèstic i familiar. Aquest aspecte explicaria l'alt percentatge d'homes majors de 50 anys que afirmen no tenir cap problema per compaginar la vida laboral i la vida familiar. En canvi, la disminució de la divergència entre gèneres en les generacions més joves podria ser un indicador de la lenta, però progressiva, pèrdua de pes de la divisió sexual del treball. Aquesta pèrdua sobretot es faria manifesta amb un canvi de valors fruit de la desnaturalització del model *male breadwinner*. En aquest sentit, les dones joves tindrien una major consciència de la necessitat de redistribuir la càrrega total de treball, i els homes joves una major responsabilitat a l'hora d'assumir les tasques de la llar. A més, sembla possible plantejar el factor generacional pel fet que les gene-

racions més joves han estat educades en un context de canvi econòmic i social en el qual sembla augmentar el malestar del temps. Aquest fet podria arribar a influir en la percepció de les dificultats en la gestió del temps quotidià, donada la manca d'encaix entre la norma temporal i les necessitats temporals de les persones. En aquest sentit, les generacions més grans manifestarien menys dificultats, ja que la forta naturalització de l'organització del temps industrial esdevindria un obstacle per percebre aquesta dificultat d'articulació.

Taula 5.

Dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, per el cicle de vida i gènere

	Moltes vegades	Alguna vegada	Poques vegades	Mai
Dona 16-24 anys	30,0%	20,0%	26,7%	23,3%
Home 16-24 anys	6,5%	25,8%	12,9%	48,4%
Dona 25-34 anys	18,9%	24,6%	13,2%	43,4%
Home 25-34 anys	16,9%	22,1%	8,9%	51,2%
Dona 35-49 anys	14,3%	24,8%	13,9%	46,6%
Home 35-49 anys	14,1%	14,4%	12,8%	58,1%
Dona 50-64 anys	8,5%	15,4%	21,3%	54,8%
Home 50-64 anys	3,1%	7,0%	5,8%	81,7%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Respecte a la influència de la classe social per gènere (Taula 6), s'observa que, per a una bona part de la població, les dificultats varien en funció de la classe social més enllà de les diferències de gènere. A la classe mitjana propietària és on hi ha més diferències entre homes i dones, ja que el 22,4% de dones manifesta tenir dificultats davant del 8,1% d'homes que diu tenir-ne. Aquestes dades fan pensar en la hipòtesi d'una major redistribució de la càrrega total de treball entre els homes i les dones de classe mitjana assalariada i de classe treballadora, donat que mantenen tendències més homogènies. La tendència d'aquestes classes socials reflecteix un lleuger augment del percentatge d'homes en les categories que representen un grau major de dificultat, i una discreta disminució del percentatge de dones amb problemes per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars. Es tracta d'un aspecte que ja ha estat assenyalat en altres

estudis com ara el de Torns *et al.* (2002) on es parla d'una major proximitat entre gèneres en el que anomenen les “noves classes mitjanes”. S'observa, però, que el citat estudi detecta una major divergència entre gèneres respecte a les persones de classe treballadora. Una qüestió, per tant, que caldria seguir explorant per tal d'aclarir-la.

D'altra banda, sembla que cal pensar en la influència de les transformacions que ha experimentat el mercat laboral durant el darrers anys amb el progressiu augment de l'ocupació femenina. Diversos estudis posen de manifest que les dones de classe mitjana són les que han protagonitzat, en gran mesura, aquest fenomen, donat que moltes de les dones de classe treballadora ja estaven en el mercat laboral i s'adaptaven a la norma del temps industrial, malgrat les dificultats que els pogués suposar. Aquest fet podria explicar per què les dones de classe mitjana propietària viuen com a més problemàtica la situació actual amb una percepció major de les dificultats per compaginar el temps de treball domèstic i familiar amb el temps de treball remunerat. Malgrat les diferències en el volum de la població, s'observa que el 22,4% de les dones de classe mitjana propietària afirma tenir *molts problemes* per compaginar el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar, mentre que en el cas de les dones de classe mitjana assalariada es dóna en un 14,3%, i en el cas de les dones de classe treballadora en un 12,5%. En canvi, els percentatges en la categoria de dificultats *alguna vegada* són inferiors per a les dones de classe mitjana propietària.

Segons C. Sánchez⁴ el fet que sigui la classe mitjana propietària la que declara una freqüència més alta de complicacions per compaginar responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, pot respondre a dues raons de caire diferent: a la realitat laboral de la petita i mitjana empresa a Catalunya, i al fet que la classe mitjana propietària es caracteritza per tenir cura tant d'adults (19,24%) com de fills i persones adultes (18,77%), amb una freqüència més alta que la resta de grups socials. Per aquesta raó, C. Sánchez pensa que la compaginació amb l'horari escolar també és més difícil entre les persones de classe mitjana propietària, ja que un 46,09% té dificultats per combinar l'horari laboral amb l'horari escolar, i un 31,44% les tasques domèstiques i familiars.

4. Vegeu el capítol 5 d'aquest volum sobre el repartiment del treball domèstic i familiar.

Taula 6.

Dificultat per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, per classe social i gènere

	Moltes vegades	Alguna vegada	Poques vegades	Mai
Classe mitjana propietària dona	22,4%	15,5%	17,2%	44,8%
Classe mitjana propietària home	8,1%	11,8%	10,2%	68,3%
Classe mitjana assalariada dona	14,3%	25,1%	15,4%	45,3%
Classe mitjana assalariada home	11,2%	15,8%	10,6%	61,4%
Classe treballadora dona	12,5%	23,3%	13,8%	49,8%
Classe treballadora home	13,3%	14,3%	8,6%	62,0%
Altres dona	10,0%	5,0%	35,0%	50,0%
Altres homes	--	36,4%	18,2%	45,5%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Val a dir, però, que aquestes dades es refereixen a les persones de cada classe social en general, sense tenir present les diferències entre classes segons el gènere.

D'altra banda, aquestes dades semblen contràries al que s'afirma en l'estudi de T. Torns *et al.* (2002) respecte a les dones de les anomenades "noves classes mitjanes urbanes" entre les quals sembla produir-se un cert fenomen d'ocultació del treball domèstic i familiar, a diferència de les dones de classe treballadora. Però, es tracta d'un estudi que inclou una aproximació qualitativa a l'anàlisi dels imaginaris col·lectius vigents entorn de la distribució del treball entre homes i dones. En aquest sentit, les dades no són comparables amb l'aproximació empírica de caràcter quantitatiu que estem fent, a més de les ja esmentades diferències respecte a la definició de la variable classe social.

La consideració de la categoria professional permet seguir aprofundint en la caracterització de les persones que manifesten tenir algun tipus de dificultat per gestionar el temps quotidià. S'observa que la categoria de tècnic alt és la que acumula un percentatge més elevat de dificultat, tant pel cas dels homes com pel de les dones, sobretot entre les persones que diuen tenir alguna dificultat per compaginar ambdues responsabilitats (un 17,8% d'homes i un 33,3% de dones). A més, els valors de les categories professionals de tècnic alt, director i treballador de serveis qualificats ocupen el segon lloc

en termes de dificultat en ambdós gèneres. Contràriament, els valors més baixos, pel que fa a l'existència de dificultat, responen a les categories d'altres administratius i treballador agrari també per ambdós gèneres. Per tant, s'observa que dins del mercat laboral són les persones que ocupen els llocs de treball més qualificats les que diuen tenir *més dificultats* per compaginar el temps de treball domèstic i familiar amb el temps de treball remunerat. Altres estudis posen de relleu aquesta diferència a partir de la qual sembla possible afirmar que com millor és la situació de la persona dins del mercat laboral més consciència té de les problemàtiques de gestió del temps. En aquest sentit, l'estudi *Working in Britain* (AADD, 2000) apunta que l'augment del descontentament amb les hores treballades és més evident entre els grups d'executius, tècnics i professionals. Val a dir però, que el mateix estudi destaca el malestar de les dones ocupades en treballs no qualificats.

De fet, les dades posen de manifest algunes diferències entre gèneres segons la categoria professional, de manera que les dificultats entre els homes varien en funció del sector d'activitat i les qualificacions (Taula 7a). Concretament, es donen valors alts entre els treballadors de serveis, encarregats i comercials, i valors baixos entre els treballadors dels sectors industrial i agrari. Aquest aspecte permet plantejar la hipòtesi de les diferències en el temps de treball remunerat en funció del sector d'activitat. D'una banda, és possible pensar que en els sectors econòmics tradicionals, l'agrari i l'industrial, es dona una major naturalització de la norma temporal del temps industrial, a diferència del sector serveis que es caracteritza per una major diversitat i flexibilitat horària que dificultaria les estratègies de gestió temporal de les persones ocupades. Tanmateix, des de la sociologia del treball s'ha posat de manifest que la flexibilitat i precarietat del mercat laboral afecta tots els sectors d'activitat, i entre aquests la indústria és una de les grans perjudicades, sobretot en les àrees de producció on es dona molta rotació de torns. Aleshores, sembla necessari pensar que les diferències entorn de la categoria professional tenen a veure amb aspectes de percepció. En aquest sentit, es podria pensar que entre els treballadors del sector industrial i agrari, sovint de classe treballadora, existeix una forta interiorització de les pautes culturals que es desprenen de l'anomenat model *male breadwinner*. En canvi, els homes amb càrrecs mitjans ocupats en el sector serveis tindrien una percepció major de les responsabilitats domèstiques i familiars, la qual cosa els portaria a manifestar més dificultats a l'hora de gestionar el temps

quotidià, més enllà de la flexibilitat i desregulació del temps de treball pròpia d'aquest sector. Sembla pertinent relacionar aquestes categories professionals amb homes de classe mitjana assalariada, la qual cosa fa palesa la necessitat de considerar altres factors més enllà de les condicions laborals pròpies del lloc de treball en funció del sector.

En canvi, entre les dones, no s'observa aquesta diversitat de percepció amb relació a la categoria professional, ja que més de la meitat de les dones afirma tenir dificultats per compaginar el temps de treball domèstic i familiar amb el temps de treball remunerat. De fet, es tracta d'un fenomen que sembla respondre a la tendència homogeneïtzadora, fruit de la situació laboral, que es dona entre les dones ocupades. Malgrat aquesta homogeneïtat, destaca el grau de dificultats de les dones amb càrrecs alts, directores i comercials entre les quals més del 20% diu tenir *moltes dificultats*, enfront de les treballadores de la indústria i serveis qualificades i no qualificades, que majoritàriament diuen tenir *algunes o poques dificultats* (Taula 7b). Novament, aquestes dades semblarien contradictòries amb la hipòtesi que entre les dones de les “noves classes mitjanes urbanes” es dona una certa ocultació del treball domèstic i familiar, mentre que les dones de classe treballadora són les que més reconeixen la doble identitat productiva i

Taula 7a.

Dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, per categoria laboral dels homes

	Moltes vegades	Alguna vegada	Poques vegades	Mai
Director o gerent	13,9%	13,0%	15,7%	57,4%
Tècnic alt	15,0%	17,8%	12,1%	55,1%
Tècnic mitjà	11,6%	9,8%	8,9%	69,6%
Altres administratius	--	8,3%	4,2%	87,5%
Comercial	12,2%	19,5%	12,2%	56,1%
Encarregat	15,8%	19,3%	7,0%	57,9%
Treballador de la indústria qualificat	12,6%	16,8%	6,3%	64,2%
Treballador de la indústria no qualificat	8,3%	16,7%	8,3%	66,7%
Treballador de serveis qualificat	14,7%	14,0%	12,4%	58,9%
Treballador de serveis no qualificat	6,7%	15,6%	11,1%	66,7%
Treballador agrari	3,8%	7,7%	11,5%	76,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

reproductiva (T. Torns *et al.*, 2002). En qualsevol cas, es tracta d'una qüestió que caldrà tenir present i aprofundir de cara a la realització d'altres estudis.

Taula 7b.

Dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral, per categoria laboral de les dones

	Moltes vegades	Alguna vegada	Poques vegades	Mai
Directora o gerent	22,2%	22,2%	13,3%	42,2%
Tècnica alta	20,0%	33,0%	12,0%	35,0%
Tècnica mitjana	13,5%	19,2%	20,5%	46,8%
Altres administratives	7,2%	20,3%	14,5%	58,0%
Comercial	33,3%	6,7%	10,0%	50,0%
Encarregada	7,4%	25,9%	7,4%	59,3%
Treballadora de la indústria qualificada	18,0%	23,0%	9,8%	49,2%
Treballadora de la indústria no qualificada	17,5%	22,5%	15,0%	45,0%
Treballadora de serveis qualificada	12,0%	25,3%	16,3%	46,4%
Treballadora de serveis no qualificada	12,9%	20,1%	18,0%	48,9%
Treballadora agrària	10,0%	10,0%	10,0%	70,0%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les dades que fan referència al nivell d'estudis permeten aprofundir en la qüestió de la percepció temporal en ambdós gèneres. El cas és que a mesura que augmenta el nivell d'estudis de les persones, augmenta la percepció de les dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral. Tanmateix, sembla necessari parlar d'una paradoxa en aquest sentit respecte a les conseqüències que aquest fet suposa per a les dones i per als homes. Si bé l'augment progressiu de la percepció de les dificultats en el cas de les dones aniria acompanyat d'una major consciència de la necessitat de redistribuir la càrrega total de treball, en el cas dels homes sembla que suposa una major percepció i assumpció de les responsabilitats del treball domèstic i familiar.

Les diferències més grans per gènere es donen entre les persones sense estudis, mentre que els valors de les persones amb estudis secundaris són els que mostren un grau menor de divergència entre homes i dones i, per tant, una tendència més homogènia. Tot i així, és entre el col·lectiu de persones amb estudis secundaris on es donen els valors més alts de *moltes dificultats* per compaginar el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. En canvi, són les dones amb estudis universitaris les que quantitativament manifesten tenir més dificultats, independentment de la freqüència de les dificultats, amb més del 60% dels casos (Taula 8).

Taula 8.

Dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars, per nivell d'estudis i gènere

	Moltes vegades	Alguna vegada	Poques vegades	Mai
Dona sense estudis	14,1%	17,6%	14,1%	54,1%
Home sense estudis	8,7%	4,3%	2,9%	84,1%
Dona estudis primaris	11,8%	19,0%	12,9%	56,3%
Home estudis primaris	10,3%	12,1%	10,0%	67,6%
Dona estudis secundaris	19,7%	22,8%	13,8%	43,7%
Home estudis secundaris	12,9%	19,7%	9,4%	57,9%
Dona estudis universitaris	13,4%	27,1%	20,4%	39,1%
Home estudis universitaris	13,0%	14,3%	13,4%	59,3%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Aleshores, s'observa que la variable nivell d'estudis permet aprofundir en la caracterització de les estratègies temporals ja que posa de manifest diferències internes entre el col·lectiu dels homes i el de les dones. Es tracta de diferències que segueixen una mateixa tendència, malgrat que els percentatges són diferents entre ambdós gèneres. A partir d'aquestes dades és possible plantejar la hipòtesi que les dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars amb la vida laboral varien en funció de la percepció i el significat atribuït al temps de treball remunerat i al temps de treball domèstic i familiar, i el nivell d'estudis és un indicador que condiciona fortament.

A tall de síntesi, s'observa que les dades analitzades posen de manifest l'existència d'una manca d'encaix entre l'estructura temporal d'una societat occidental com la catalana i la vida quotidiana de bona part de la seva ciutadania. Més concretament, sembla que es tracta d'un fenomen que afecta, segons dades de percepció, quasi la meitat de la població en edat laboral. Tanmateix, la percepció de dificultats a l'hora de compaginar el temps quotidià sembla que no respon a un perfil concret, sinó que abasta una heterogeneïtat de situacions. En aquest sentit, es confirmaria la tesi defensada en la recerca de Torns *et al.* (2002) entorn de l'heterogeneïtat de la presència doble com una de les característiques més destacades. En el cas que m'ocupa, seria possible afirmar que aquesta heterogeneïtat representa una manifestació del ventall d'estratègies de gestió temporal, algunes de les quals es distanciarien del model *male breadwinner*. Doncs bé, en la mesura que es dona una manca d'encaix entre l'organització social del temps vigent i la subjectivitat individual és possible parlar d'una disminució de la influència de les pautes socioculturals, subjacents en el model citat, en la gestió del temps quotidià.

A més, sembla que es constata la influència del cicle de vida, la classe social, la categoria laboral i el nivell d'estudis en les dificultats per gestionar el temps quotidià. D'aquesta manera, es fa palesa la necessitat de considerar les diferències entre les persones més enllà de les desigualtats de gènere marcades per la divisió sexual del treball. En aquest sentit, s'observa que entre el col·lectiu de dones es dona una major diversitat en funció d'aquest conjunt de variables estructurals en comparació amb el col·lectiu dels homes. Així, entre les dones, les joves de categoria professional qualificada (tècnica mitjana-alta o directiva), de classe mitjana propietària i les que tenen estudis universitaris són les que manifesten un major grau de dificultats per articular el temps quotidià. En canvi, en el cas dels homes, s'observa que els que tenen més de 50 anys, treballadors agraris, de la indústria o serveis no qualificats i els de classe mitjana propietària són els que menys dificultats manifesten a l'hora de compaginar el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. Altrament, s'observa un major grau de proximitat entre el comportament de dones i homes de classe mitjana assalariada, fet que qualifico com a paradoxa en epígrafs anteriors, ja que la major percepció de les dificultats suposa per a les dones la necessitat de delegar responsabilitats domèstiques i familiars, i pels homes la necessitat d'assumir-les.

Val a dir, però, que aquestes dades mereixen un tractament específic i amb més profunditat pel que fa a la percepció i significat de la dimensió temporal de la vida quotidiana. El cas és que la manca de dificultats pel perfil d'home descrit en el paràgraf anterior, segurament respon al fet que no percep la responsabilitat i significat del temps de treball domèstic i familiar. En aquest sentit, les dades aporten prou elements per pensar que bona part de les dificultats que actualment es donen en la societat a l'hora de construir l'estratègia de gestió temporal tenen al darrere la divisió sexual del treball. Tanmateix, s'observa que les persones amb un nivell d'estudis alt, de classe mitjana i ocupades en professions més qualificades tendeixen a tenir més consciència de la necessitat de compaginar la vida laboral i la vida familiar. Aquestes dades fan pensar que a mesura que augmenta el nivell de vida augmenta el valor del temps més enllà del temps de treball remunerat, i per tant, la demanda de més temps de vida i benestar quotidià.

Per aquesta raó, penso que cal posar un èmfasi especial en dos aspectes. D'una banda, sembla necessari tenir present el que anomeno el factor generacional donada la seva influència en la capacitat per qüestionar l'organització del temps actual i les pautes culturals establertes. És a dir, en bona mesura, les generacions més grans prenen com a referent el model temporal industrial "normalitzat" construït sobre la divisió social i sexual del treball, a diferència de les generacions més joves educades en uns altres paràmetres. Per bé que no es tractaria d'un canvi cultural radical en l'organització del temps social, sinó d'un augment progressiu de la sensibilitat respecte al malestar del temps en la societat complexa.

D'altra banda, es posa de manifest la necessitat de considerar la importància de la percepció i el significat atribuïts als temps, en el cas que m'ocupa, per al reconeixement del temps de treball domèstic i familiar, i les responsabilitats que suposa més enllà de la divisió sexual del treball. En aquest sentit, l'absència de dificultats manifestes per compaginar el temps quotidià per part d'algunes dones no implica, forçosament, la inexistència de problemes a l'hora de compaginar el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. Doncs bé, senzillament pot respondre a la manca de consciència de les responsabilitats domèstiques i familiars que s'executen com a "naturals" sense replantejar-ne la responsabilitat ni distribució temporal. Sembla

pertinent plantejar la hipòtesi de la normalització del model *male breadwinner* on els homes són els encarregats de portar els diners a casa, i les dones adultes d'assumir les responsabilitats del treball domèstic i familiar que implica una estructura temporal rígida. En canvi, els homes amb més nivell d'estudis tindrien una major percepció de les responsabilitats que implica el temps de treball domèstic i familiar, i la necessitat de distribuir-lo amb la parella.

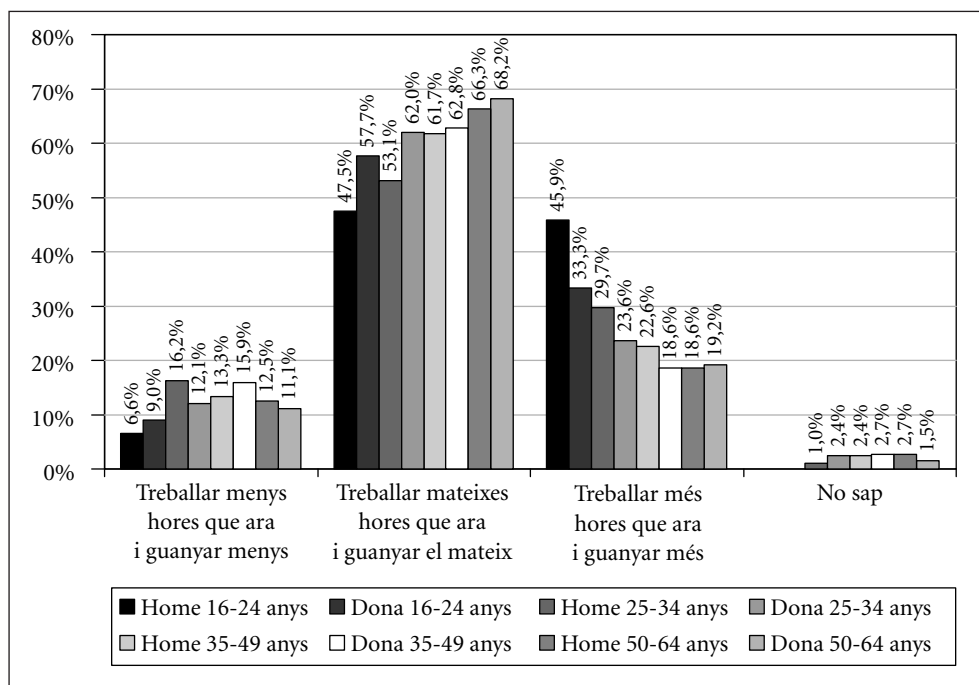
L'ESCASSETAT DE TEMPS

El temps es percep com un bé escàs en la societat occidental contemporània, per bé que l'escassetat de temps no es manifesta d'igual manera entre totes les persones. Amb l'objectiu de realitzar una primera aproximació empírica a aquesta qüestió, analitzo dues preguntes del PaD que permeten la construcció d'indicadors entorn del valor del temps i el projecte de vida. Tal com apunten diverses veus, en la mesura que es percep el temps com un bé escàs augmenta la necessitat de fer-ne un ús productiu i planificar el futur per tal d'evitar malgastar-lo (Nowotny, 1992; Luhmann, 1992). La hipòtesi que mantinc és que en la societat occidental contemporània conviuen dues concepcions del temps que condicionen i modelen les estratègies temporals quotidianes de les persones. D'una banda, el temps entès com a mercaderia i subjecte a l'equació temps-diner on el guany econòmic limita l'horitzó temporal al present, i d'altra banda, la concepció del temps com a bé escàs que es regeix per l'equació cost-benefici a través de la qual es busca maximitzar l'ús del temps amb una perspectiva encarada al futur. Per tant, el que vull analitzar és quina relació existeix entre ambdues concepcions del temps i els condicionants socials de l'estructura social.

En primer lloc, em fixo en la pregunta entorn de les preferències del treball remunerat amb relació al guany econòmic, per tal d'identificar el predomini del valor del temps com a mercaderia o com a bé escàs segons els eixos de desigualtat social assenyalats. Entenc que la preferència de *treballar més i guanyar més diners* pot ser un indicador de la concepció del temps-diner, i, al contrari, la preferència de *treballar menys i guanyar menys diners* representaria un indicador de la concepció basada en l'equació cost-benefici.

Respecte al cicle de vida, s'observa que a mesura que augmenta l'edat augmenta la satisfacció amb la situació actual i disminueix el percentatge de casos que preferirien *treballar més hores i guanyar més diners*. Si bé és una tendència que es dona en ambdós gèneres, els percentatges són diferents entre homes i dones, així, els primers manifesten una menor satisfacció amb la situació actual. Tanmateix, cal destacar que el valor més alt de casos que preferiria *treballar menys hores que ara i guanyar menys diners* respon als homes de 25 a 34 anys amb un 16,2%, seguit de les dones de 35 a 49 anys amb un 15,9% (Gràfic 1). Aquesta darrera dada és probable que respongui a la problemàtica associada al règim de doble presència molt propi entre les dones d'aquesta edat. Una situació en que la responsabilitat de la càrrega total de treball pot implicar un valor

Gràfic 1.
Preferències pel treball remunerat, per el cicle de vida i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

major del temps més enllà del mercat laboral i una major percepció del malestar del temps. Aquest aspecte permetria pensar en un predomini de la concepció del temps com a bé escàs en la modulació de l'estratègia temporal. A partir d'aquestes dades, sembla possible plantejar la hipòtesi entorn de l'evolució del significat atribuït al temps quotidià en funció de l'etapa del cicle de vida de les persones. De manera que les preferències de les franges d'edat més joves es debatrien entre el manteniment de la situació actual o l'augment del temps de treball remunerat amb un significat del temps directament associat a l'equació temps-diners. En canvi, en els trams d'edat més grans les preferències serien més heterogènies, malgrat que majoritàriament es prefereix el manteniment de la situació actual, es dona una major diversitat en el significat subjectiu atribuït al temps.

Com s'ha vist en l'apartat anterior, el nivell d'estudis actua com una variable explicativa de les diferents percepcions respecte al temps quotidià. A partir d'aquesta, novament es posa de manifest una major heterogeneïtat entre les dones que entre els homes pel que fa al valor del temps de treball remunerat, sobretot en els nivells d'estudis extrems. Així, les dones sense estudis són les que menys satisfetes estan amb la seva situació actual, entre les quals un 37,2% preferiria treballar més i guanyar més diners. Les dones amb estudis primaris i secundaris, pràcticament tenen els mateixos valors de preferències, i són els casos que més satisfacció manifesten amb la situació actual. En canvi, en el cas dels homes són els que tenen estudis universitaris els que mostren una major preferència per la situació actual, mentre que els valors més baixos es donen entre els d'estudis secundaris. En aquest sentit, s'observa una divergència de preferències en funció del gènere, excepte en el cas de les persones amb estudis universitaris (Taula 9).

En síntesi, les persones sense estudis són les que manifesten més la preferència de treballar més hores que ara i guanyar més diners, i les persones amb estudis universitaris són les que més preferència manifesten de *treballar menys hores que ara i guanyar menys*. En aquest sentit, cal tenir present que les persones amb nivell d'estudis baixa és molt probable que tinguin ocupacions amb salaris més baixos en comparació amb les persones amb més estudis ocupades en llocs de treball d'escala salarial superior. Per aquesta raó, sembla necessari aprofundir en les condicions de vida material de les persones per tal d'obtenir més elements a l'hora de relacionar el nivell d'estudis i el valor

del temps. Si es considera que el poder adquisitiu està lligat al nivell d'estudis, sembla pertinent plantejar la hipòtesi que com més baix és el nivell d'estudis, més condicionat està per l'equació temps-diner el valor atribuït al temps. En canvi, entre les persones amb un nivell d'estudis més alt la percepció del temps estaria més desvinculada de la jornada laboral i, en definitiva, del temps de treball remunerat ja que es valoraria el temps a partir de paràmetres més enllà dels estrictament monetaris. Aleshores, seria entre aquest conjunt de persones que es faria més manifesta l'escassetat de temps i la tendència a la planificació.

Taula 9.

Preferències d'homes i dones pel treball remunerat, per nivell d'estudis

	Treballar menys hores que ara i guanyar menys	Treballar mateixes hores que ara i guanyar mateix	Treballar més hores que ara i guanyar més	No sap
Home sense estudis	3,3%	57,8%	36,7%	2,2%
Dona sense estudis	8,5%	45,7%	37,2%	8,5%
Home estudis primaris	13,3%	60,1%	24,2%	2,4%
Dona estudis primaris	10,2%	66,2%	21,5%	2,0%
Home estudis secundaris	12,5%	56,5%	29,2%	1,7%
Dona estudis secundaris	11,9%	65,5%	21,0%	1,5%
Home estudis universitaris	17,3%	61,3%	19,9%	1,5%
Dona estudis universitaris	18,4%	61,8%	19,0%	0,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La classe social també actua com una variable que condiciona el valor del temps. Doncs bé, els homes de classe treballadora representen el valor més alt de casos que preferiria *treballar més i guanyar més*, i les dones de classe mitjana propietària representen els valors més alts de persones que voldrien *treballar menys i guanyar menys*. S'observa que entre les classes mitjanes pràcticament es donen les mateixes preferències amb una major divergència segons el gènere en la classe mitjana propietària que l'assalariada, i són les persones de classe treballadora les que manifesten més preferència per *treballar més i guanyar més* amb un grau de divergència entre gèneres pròxim al de la classe mitjana assalariada (Taula 10).

De nou, a la llum d'aquestes xifres, cal tenir present les condicions materials de vida de les persones amb relació als salaris a l'hora de definir les preferències respecte al temps de treball remunerat. En el cas de la classe social sembla més pertinent parlar de les diferències salarials, i per tant, tenir en compte la seva influència en la percepció i el significat del temps quotidià que condiciona les estratègies de gestió temporal. Tanmateix, s'observen algunes petites diferències entre les classes mitjanes prou interessants per destacar-les. El cas és que el 14,9% d'homes de classe mitjana assalariada manifesta preferir *treballar menys i guanyar menys* enfront del 12,3% d'homes de classe mitjana propietària, i la situació és a la inversa en el cas de les dones. En aquest sentit, sembla possible plantejar la hipòtesi entorn de les diferències en la disponibilitat laboral i el valor dels diners. D'una banda, els homes de classe mitjana propietària, majoritàriament petits empresaris, estarien més condicionats pel valor dels diners que els homes de classe mitjana assalariats i amb un sou fix cada més. D'altra banda, en el cas de les dones de classe mitjana propietària i assalariada no es donaria tant aquesta distinció en funció de la situació laboral, ja que majoritàriament ambdues es troben en condició d'assalariades.

A grans trets, s'observa que més del 50% de la població està satisfeta amb la seva situació actual, i aquest aspecte posa de manifest la centralitat del temps de treball remunerat en les estratègies de gestió temporal de les persones, donada la naturalització de l'orga-

Taula 10.

Preferència d'homes i dones pel treball remunerat, per classe social

	Treballar menys hores que ara i guanyar menys	Treballar mateixes hores que ara i guanyar mateix	Treballar més hores que ara i guanyar més	no sap
Home classe mitjana propietària	12,3%	65,6%	20,8%	1,4%
Dona classe mitjana propietària	16,8%	58,4%	20,8%	4,0%
Home classe mitjana assalariada	14,9%	60,1%	23,8%	1,3%
Dona classe mitjana assalariada	15,4%	65,5%	18,2%	0,9%
Home classe treballadora	12,4%	55,7%	29,6%	2,3%
Dona classe treballadora	9,4%	63,4%	24,9%	2,4%
Home altres	16,7%	55,6%	27,8%	0,0%
Dona altres	13,6%	36,4%	50,0%	0,0%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

nització industrial del temps basada en la jornada laboral. Les persones més satisfetes amb la situació actual són les del tram d'edat 50-64 anys amb estudis universitaris, tant pel que fa al cas dels homes com per a les dones. En aquest sentit, es poden plantejar dos factors que explicarien aquestes dades. D'una banda, el factor salarial donada la satisfacció amb el salari propi d'un lloc de treball qualificat amb relació al temps que s'hi dedica. D'altra banda, el factor generacional pel fet que es tractaria d'una etapa del cicle de vida en què les expectatives professionals i els projectes de vida no són tan ambiciosos com en els trams d'edat més joves. Per bé que aleshores, caldria analitzar a quines expectatives de futur es vincula la concepció del temps com a mercaderia.

S'observa que són més abundants els casos en què es preferiria *treballar més i guanyar més* que aquells en què es preferiria *treballar menys i guanyar menys*. Aleshores, sembla convincent la hipòtesi de la centralitat del temps de treball remunerat com un mitjà per guanyar diners que portaria implícit el valor del temps-mercaderia, sobretot entre les persones joves, sense estudis i pocs recursos econòmics. Concretament, pel que fa al cas del tram d'edat 16-24 anys s'observa una diferència amb relació al gènere, ja que són els homes els que més preferirien *treballar més i guanyar més*. Aquest aspecte es podria connectar amb el que ja he apuntat al voltant del retorn dels valors propis del model *male breadwinner*, donat que els homes joves assumirien el paper de portadors de diners a casa. En canvi, entre les dones joves, semblaria que existeix una major conformitat que es podria explicar per un projecte de vida orientat fora del mercat laboral a la llarga i una menor capacitat de decisió a l'hora de gestionar el temps quotidià. Tot i així, es tracta d'una qüestió que caldria aprofundir, per tal de precisar fins a quin punt respon a un retorn o a la normalització del model *male breadwinner*.

Altrament, s'observa una tendència entre les persones amb més nivell d'estudis a preferir *treballar menys i guanyar menys diners* i, per tant, a mantenir una concepció del temps com a bé escàs. Per bé que caldria tenir en compte la relació del nivell d'estudis amb l'escala salarial com a garantia d'estabilitat econòmica, sembla confirmar-se la importància del nivell cultural amb relació a l'escassetat de temps.

A més, s'observa una relació entre la insatisfacció amb la situació actual i el significat i valor del temps estretament relacionat amb l'equació temps-diner, ja que en tots els

casos que disminueixen els valors de la preferència per la situació actual augmenten els valors per la preferència de *treballar més i guanyar més*. En canvi, en aquells casos en què el percentatge de satisfacció amb la situació actual és superior augmenta el percentatge de casos que preferirien *treballar menys i guanyar menys*. Així doncs, sembla complir-se la hipòtesi entorn de la relació de l'estabilitat econòmica i el nivell cultural amb la concepció del temps escàs, ja que la inestabilitat econòmica i el nivell d'estudis baix explicarien el manteniment de l'equació temps-diner en la modulació de les estratègies temporals quotidianes.

La segona pregunta del PaD, a partir de la qual es pot realitzar una aproximació al significat i valor atribuït al temps quotidià i modulador de les estratègies de gestió temporal, demana les raons per les quals no es treballa a temps complet.⁵ Si s'entén que la norma temporal passa per tenir una feina a jornada completa, l'anàlisi dels casos en què no se segueix aquesta pauta pot aportar pistes entorn de la caracterització d'aquelles persones per a les quals la jornada laboral no esdevé l'eix central de l'estratègia de gestió temporal. En la mesura que es coneguin els motius es podrà aprofundir en la concepció del temps que hi ha darrere d'aquesta situació. Per bé que no és possible associar la centralitat de la jornada laboral en l'estratègia de gestió temporal a la concepció del temps-diner, aquesta pregunta permet aproximar-se al projecte de vida que guia les estratègies de gestió temporal. Doncs bé, facilita dades respecte a la dimensió disponibilitat / no disponibilitat en el mercat laboral.

Amb relació al cicle de vida, s'observa que més enllà dels 25 anys (edat màxima en què la raó majoritària són els estudis), les estratègies es diversifiquen en funció del gènere. En el cas dels homes, els estudis es mantenen com una raó important, juntament amb la manca d'una oferta de la feina actual per treballar a jornada completa i la malaltia o discapacitat amb un 12,9%. En canvi, entre les dones de més de 24 anys les feines de la llar i cura esdevenen la raó principal. Val a dir que aquesta raó disminueix de manera considerable en les dones de 50 a 64 anys, una vegada superada l'etapa del cicle de vida on s'acumulen les responsabilitats reproductives i productives. Paral·lelament, igual

5. De fet, es tracta d'una pregunta que inclou l'Enquesta de Població Activa (EPA) per a l'Estat espanyol, o bé l'Eurostat per a Europa.

que en el cas dels homes, la segona raó amb més percentatge és el fet de no tenir una oferta per treballar a temps complet en la feina actual, i aquesta és una de les raons principals entre les persones de més de 50 anys. Cal destacar que entre els homes que es troben en la franja de l'edat adulta (35-64 anys) més d'un 25% dels que no treballen a temps complet és perquè no vol. En canvi, pel cas de les dones aquesta raó esdevé mínimament significativa en el tram 50-64 anys. D'altra banda, entre els homes d'edat adulta es donen molts casos en què es considera que sí que es treballa a temps complet, raó inexistente entre les dones.

A partir d'aquestes dades es pot plantejar la hipòtesi que el cicle de vida influencia la trajectòria laboral de les persones, sobretot la de les dones, la qual cosa suposaria el manteniment del model *male breadwinner*. Més concretament, l'estudi de C. Sánchez al capítol 5 d'aquest volum posa de manifest que el 19,7% de la població observada en el PaD ha reduït la jornada laboral per poder tenir cura dels seus fills, a més del 5,4% que ha abandonat el mercat laboral per tenir cura d'alguna persona gran o malalta. S'observa que es tracta d'una estratègia majoritàriament femenina (29,2%), malgrat que també hi ha casos d'homes que han reduït la jornada laboral per tenir cura dels fills (6,2%). Es manté la diferència en el cas de tenir cura d'una persona gran o malalta, tot i que disminueixen les diferències. A més, l'anàlisi de C. Sánchez en l'estudi esmentat apunta que són les llars amb fills menors de tres anys on més es dona la reducció de jornada laboral per poder tenir cura dels fills i les filles, on més de la meitat de les dones han reduït la jornada laboral (52,9%), enfront del 17,1% d'homes.

S'observa que es donen més casos de treball a temps parcial entre els homes del tram d'edat de 16 a 24 anys (35,4%), i aquesta xifra disminueix a mesura que augmenta l'edat fins a l'11,5% en el tram 50-64 anys. Es fa palesa la poca acceptació del temps de treball parcial a l'Estat espanyol, tal i com mostren les dades de l'EPA, amb un alt percentatge de gent que prefereix treballar a temps complet, superior en el cas dels homes. En aquest sentit, s'apunta que la majoria de persones que realitzen el seu treball a temps parcial a l'Estat espanyol ho fan de manera involuntària donades les demandes de l'empresa, molt relacionades amb el sector i el tipus d'activitat. Aleshores, en comparació amb la resta de trams d'edat, es pot relacionar l'alt percentatge de treball a temps parcial entre els joves amb la inestabilitat laboral. De manera que els joves tindrien menys

capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat, ja que es tracta d'un dels col·lectius més vulnerables a la flexibilitat i precarietat del mercat laboral.

En el cas de les dones, s'observa la tendència inversa a la dels homes, de manera que a mesura que augmenta l'edat augmenta el percentatge de treballadores a temps parcial, aspecte que sembla paral·lel a l'augment de les càrregues familiars (Taula 11). El cas és que entre les dones més joves de 16 a 24 anys, i a partir dels 50 anys, més del 30% voldria una feina a jornada completa.

Aquestes dades posen de relleu la realitat del treball a temps parcial a l'Estat espanyol com una modalitat de poc èxit i feminitzada. A partir de les dades de l'EPA i l'enquesta de l'*European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions* (Fagan *et al.*, 2001) s'observa que només el 8% de persones ocupades a l'Estat espanyol ho estan a temps parcial, de les quals el 85% són dones. Segons aquest estudi la menor preferència espanyola pel treball a temps parcial estaria relacionada amb l'existència del model *male breadwinner / limited part-time*, que també permetria explicar la baixa taxa d'ocupació femenina i l'alta taxa d'atur femení. Concretament, aquest model es dona en països amb un Estat de benestar dèbil, sobretot respecte al suport a les famílies, que fa extensible la dependència en les xarxes familiars de suport. A més, aquests països acostumen a tenir un sistema econòmic caracteritzat per l'existència d'economia informal, més tradició de negocis familiars i unes taxes d'ocupació limitades respecte al treball a temps parcial. Per aquestes raons, en els països on es dona aquest context, sovint les preferències de les dones respecte al temps de treball remunerat es debaten entre un treball remunerat a temps complet o no treballar. Aquesta estratègia respondria a un càlcul més propi del temps escàs i, per tant, al balanç entre el cost i el benefici.

La classe social actua com a variable que permet precisar algunes diferències en les estratègies de gestió temporal de les persones treballadores a temps parcial. En primer lloc, s'apunta que bàsicament són les dones de classe mitjana propietària i classe treballadora les que treballen a temps parcial motivades per les feines de la llar i cura, a diferència de les dones de classe mitjana assalariada que ho fan perquè estudien, o bé perquè la mateixa feina no els ofereix una jornada completa. Així, s'observa un comportament més homogeni entorn del model *male breadwinner* entre les dones de

Taula 11.

Raó d'homes i dones per no treballar a temps complet segons el cicle de vida

Sexe + grup d'edat	No ha trobat feina a jornada completa	Aquesta mateixa feina no li ofereix més hores	Estudis	Feines de la llar i cura	Malaltia o discapacitat	No vol	Considera que sí que treballa jornada completa	Altres
Home 16-24	17,6%	8,8%	58,8%	5,9%	--	5,9%	2,9%	--
Dona 16-24	16,0%	14,0%	52,0%	10,0%	--	6,0%	--	2,0%
Home 25-34	--	29,0%	25,8%	0,0%	12,9%	12,9%	6,5%	12,9%
Dona 25-34	7,4%	22,1%	4,4%	47,1%	--	10,3%	--	5,9%
Home 35-49	5,0%	25,0%	--	10,0%	--	25,0%	25,0%	10,0%
Dona 35-49	8,6%	18,1%	1,9%	46,7%	--	9,5%	5,7%	9,5%
Home 50-64	--	27,3%	--	--	--	27,3%	36,4%	9,1%
Dona 50-64	8,2%	27,9%	--	31,1%	3,3%	19,7%	--	6,6%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

classe mitjana propietària i de classe treballadora, a diferència de les dones de classe mitjana assalariada amb una major disponibilitat pel temps de treball remunerat i un projecte de vida paral·lel a la trajectòria laboral. Tanmateix, és entre les dones de classe mitjana assalariada i les dones de classe treballadora que es troben els valors més alts de persones que no treballen a temps complet perquè no volen.

En canvi, en el cas dels homes la tendència homogènia es troba entre els homes de classe mitjana assalariada (53,1%) i els homes de classe treballadora (21,4%), que en bona mesura treballen a temps parcial per poder estudiar, mentre que els homes de classe mitjana propietària consideren que sí que treballen a temps complet (33,3%), o bé prefereixen treballar a temps parcial sense més raó (26,7%) (Taula 12).

Resulta interessant l'aproximació de l'estudi de C. Sánchez (cap. 5 d'aquest volum) a aquesta qüestió a partir de la classe social de la llar. Des d'aquesta perspectiva s'observa que la classe mitjana propietària és la que més ha reduït la jornada laboral per poder tenir cura dels fills (31,12%), i, en canvi, el 84,5% de les llars mixtes de classe mitjana assalariada i treballadora no han reduït la jornada laboral. Paral·lelament, les llars que

menys han reduït la seva jornada laboral per tenir cura d'una persona gran o malalta són les llars de classe mitjana assalariada (2,91%).

Aquestes dades posen de manifest la importància de les condicions materials d'existència, pel fet que es dona més reducció de la jornada laboral per la cura dels fills i filles entre aquelles persones amb més poder adquisitiu i que, per tant, no estan tan condicionades pel valor material del temps de treball remunerat. Altrament, com s'apunta en epígrafs anteriors, sembla que existeix una tendència entre les famílies de classe mitjana a assumir la cura dels menors que es podria relacionar amb la reificació de la maternitat que suposa una sobreprotecció dels fills. Per bé que les dades posen de manifest que aquesta estratègia de caire familiarista se sustenta sobre la base del model *male breadwinner*, ja que són bàsicament les dones les que treballen a temps parcial per la cura dels fills i filles. Contràriament, les preferències dels homes es deuen a altres raons.

Pel que fa a la cura de persones adultes, sembla pertinent plantejar la hipòtesi que esdevé una responsabilitat assumida en aquells casos en què el projecte de vida es defineix segons el model *male breadwinner*, aspecte que explicaria perquè són més les dones de classe treballadora i de classe mitjana propietària les que redueixen la jornada per poder assumir aquesta responsabilitat.

Pel que fa al volum de persones que treballa a temps parcial, s'observa que entre els homes el percentatge per classe social és força semblant entre les classes mitjanes i la classe treballadora, entorn del 30% de casos. En canvi, entre les dones es donen més casos de dones de classe treballadora (47%), seguit de les dones de classe mitjana assalariada (33,2%) i, finalment, les dones de classe mitjana propietària (14,1%).

Segons el nivell d'estudis, s'observa que la majoria de dones amb nivell d'estudis baix decideixen treballar a temps parcial per poder dedicar-se a les feines de la llar (Taula 13). En canvi, a mesura que augmenta el nivell d'estudis augmenten els casos en què les dones no treballen a temps complet per poder estudiar, o bé per manca d'una oferta de la feina actual. El nivell d'estudis actua com a variable que sembla influir en el grau de disponibilitat de les dones pel temps de treball remunerat i el temps de treball

Taula 12.

Raó d'homes i dones per treballar a temps parcial, per classe social

	No ha trobat feina jornada completa	Aquesta mateixa feina no li ofereix més hores	Estudis	Feines de la llar i cura	Malaltia o discapacitat	No vol	Considera que sí que treballa jornada completa	Altres
Dona classe mitjana propietària	5,0%	10,0%	--	40,0%	5,0%	12,5%	7,5%	20,0%
Home classe mitjana propietària	3,3%	20,0%	6,7%	--	--	26,7%	33,3%	10,0%
Dona classe mitjana assalariada	10,6%	26,6%	21,3%	24,5%	--	9,6%	1,1%	4,3%
Home classe mitjana assalariada	9,4%	28,1%	53,1%	--	--	6,3%	--	3,1%
Dona classe treballadora	9,8%	18,8%	8,3%	43,6%	--	12,0%	1,5%	4,5%
Home classe treballadora	14,3%	17,9%	21,4%	7,1%	14,3%	10,7%	3,6%	10,7%
Dona altres	--	37,5%	--	50,0%	--	6,3%	--	6,3%
Homes altres	--	--	50,0%	33,3%	--	--	--	16,7%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

domèstic i familiar, de manera que hi ha més coincidència del projecte de vida amb la trajectòria laboral. En canvi, en el cas dels homes, aquesta influència no es dona ja que l'heterogeneïtat no inclou la disponibilitat pel temps de treball domèstic i familiar. Tot i això, sembla possible parlar d'una tendència a partir de la qual a mesura que augmenta el nivell d'estudis dels homes, es dona una percepció del temps més enllà de la disponibilitat absoluta pel mercat laboral. Aquesta tendència s'il·lustra amb els casos de treballadors que manifesten preferències per estudiar i no voler treballar a jornada completa, dada que és possible que respongui a una percepció del temps com a bé escàs i a un projecte de vida més enllà del mercat laboral. En aquest sentit, les dades d'homes i dones amb estudis universitaris posen de manifest un comportament

diferent entre gèneres, que pot respondre al fet de les majors dificultats amb què es troben les dones dins del mercat laboral en determinades categories professionals, i la major pressió i exigència a la qual es veuen sotmeses. Doncs bé, mentre que les dones busquen una ocupació a jornada completa a mesura que augmenta el nivell d'estudis, entre els homes es valora el temps, més enllà del mercat laboral, a mesura que augmenta el nivell d'estudis.

Pel que fa a la perspectiva de la llar que ofereix l'estudi de C. Sánchez (cap. 5 d'aquest volum), les llars amb nivell d'estudis universitaris tenen el percentatge més alt (26,6%) de reducció de la jornada per la cura dels fills. En aquest sentit, s'apunten el factor salarial i la situació laboral com a raons explicatives, ja que aquest percentatge representa les persones que més s'ho poden permetre econòmicament i que gaudeixen d'una major flexibilitat qualitativa respecte al temps de treball remunerat. Tanmateix, s'observa que els valors de les llars sense estudis (23%) i de les llars amb estudis secundaris (24,7%) també són força alts. En canvi, en el cas de la reducció de la jornada per a la cura d'una persona gran o malalta són molt baixos entre les llars amb estudis universitaris (1,8%), a diferència de les llars amb un nivell d'estudis mixt (sense estudis, i primaris o secundaris) que tenen un percentatge que dobla el del conjunt de la població (11,7%). Però, cal tenir present que són principalment les dones les que decideixen reduir el temps de treball remunerat per a les tasques domèstiques i familiars o la cura de les persones.

Les dades de les taules anteriors posen de manifest el manteniment, en bona mesura, del model *male breadwinner*, pel qual existeix un projecte de vida orientat a la disponibilitat absoluta per al mercat laboral i un projecte de vida orientat a la disponibilitat absoluta per a l'àmbit familiar. El primer seria el propi dels homes i el segon el de les dones. Però diversos estudis entorn de les diferències de gènere en el mercat laboral apunten que les responsabilitats domèstiques no són l'única raó per la qual les dones tenen unes taxes d'ocupació més baixes, ja que també cal tenir present les condicions del mercat laboral, com ara les desigualtats salarials o la discriminació de gènere (Fagan *et al.*, 2001). Aquests aspectes són presents en la modulació de les estratègies de gestió temporal.

En el cas que m'ocupa, s'observa que les dades en percentatges absoluts mostren una lleugera disminució en el volum de persones que treballen a temps parcial i el grau de

Taula 13.

Raó de tenir un treball a temps parcial, per nivell d'estudis i gènere

	No ha trobat feina jornada completa	Aquesta mateixa feina no li ofereix més hores	Estudis	Feines de la llar i cura	Malaltia o discapacitat	No vol	Considera que sí que treballa jornada completa	Altres
Home sense estudis	--	100,0%	--	--	--	--	--	--
Dona sense estudis	2,6%	33,3%	--	48,7%	5,1%	7,7%	--	2,6%
Homes estudis primaris	18,2%	13,6%	9,1%	9,1%	9,1%	4,5%	18,2%	18,2%
Dona estudis primaris	14,3%	18,4%	--	45,9%	--	14,3%	1,0%	4,1%
Home estudis secundaris	9,8%	22,0%	34,1%	4,9%	0,0%	14,6%	7,3%	7,3%
Dona estudis secundaris	7,2%	18,1%	22,9%	30,1%	0,0%	9,6%	6,0%	3,6%
Home estudis universitaris	--	22,6%	35,5%	--	6,5%	19,4%	16,1%	--
Dona estudis universitaris	9,0%	23,9%	16,4%	23,9%	--	10,4%	--	16,4%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

divergència entre gèneres respecte a les dades a l'Estat espanyol. Tot i així, s'observa que entre les dones es dona una tendència força majoritària, tot i que depèn del cicle de vida i el nivell d'estudis, per la qual es prefereix treballar a temps parcial per poder disposar de temps per fer-se càrrec de les feines de la llar i cura. En canvi, entre els homes, aquesta és una raó inexistente que fa palès el manteniment del model *male breadwinner* i un projecte de vida paral·lel a la trajectòria laboral.

Val a dir que la importància del nivell d'estudis en l'opció de treballar a temps parcial fa pensar en el que es ve apuntant entorn de la relació del nivell cultural i la concepció del temps escàs. De manera que entre aquelles persones amb més nivell d'estudis sembla que es dona la tendència a distanciar-se de la concepció del temps-mercaderia. Per bé que aquesta qüestió posa de manifest el temps escàs com a condicionador a l'hora

de modular les estratègies de gestió temporal, caldria aprofundir entorn del projecte de vida que es manté en aquests casos. Doncs bé, es pot pensar que la satisfacció professional permet el càlcul segons l'equació del temps escàs donat que les expectatives laborals ja estan cobertes.

En qualsevol cas, l'anàlisi de les estratègies de gestió temporal a partir de les preferències de les persones respecte al temps de treball remunerat ha de tenir en compte el context de cada país, sobretot respecte al tipus de polítiques i al sistema econòmic. En aquest sentit, C. Fagan (2001) apunta que existeix un *feedback* entre la intervenció política i les preferències de les persones, a partir del qual es posa de relleu l'existència del model *male breadwinner / limited part-time* propi de l'Estat espanyol que influeix en les preferències entorn del temps de treball remunerat de les persones.

LES DESIGUALTATS SOCIALS I EL TEMPS

La hipòtesi forta d'aquest treball planteja que, al darrere del ventall d'estratègies temporals, és possible dibuixar l'eix de les desigualtats socials de temps a partir del qual s'observa que no totes les persones tenen les mateixes possibilitats per gestionar el temps quotidià. Per tal de realitzar una primera aproximació a aquesta qüestió, analitzo les diferències en la pràctica temporal de la vida quotidiana segons els eixos de desigualtat descrits. Els estudis sobre l'ús social del temps posen de relleu que l'ús horari és un bon indicador per analitzar les desigualtats que hi ha entre les persones respecte de les estratègies de gestió temporal (Izquierdo, 1988; Álvaro Page, 1996). Si bé es tracta d'un indicador que informa de les diferències en la pràctica temporal, no recull informació de les diferències en la percepció que hi ha al darrere de cada pràctica. En aquest sentit, els estudis qualitius sobre el temps posen de relleu la importància d'aprofundir en la subjectivitat que hi ha al darrere de cada activitat perquè sovint la pràctica no coincideix amb el significat. Per aquesta raó, i en funció de les possibilitats que ofereix el PaD, construeixo dos indicadors per abordar la qüestió plantejada: un indicador de caràcter objectiu amb relació al temps de treball domèstic i familiar, i un indicador que recull dades de percepció amb relació al caràcter voluntari o no de la situació d'inactivitat laboral.

El primer indicador es fixa en la pregunta del PaD entorn del nombre d'hores per dia laborable que es dediquen a la realització de les tasques domèstiques i familiars. Es tracta d'una pregunta que aporta informació entorn de la duració del temps de treball domèstic i familiar, per bé que es limita a una anàlisi quantitativa on no es precisen les tasques que inclou aquesta activitat. Tanmateix, penso que la distribució horària pot portar pistes entorn del caràcter flexible o rígid del temps de treball domèstic i familiar en les estratègies temporals quotidianes. Tot i així, caldrà tenir present que es basa en una concepció del temps mesurable en funció de la lògica diacrònica de l'activitat laboral. El fet de centrar la qüestió en els dies laborables facilita l'anàlisi de la pràctica temporal donada la síntesi de les dimensions diària i diacrònica basades en una concepció del temps quantificable, lineal i homogènia. Per tant, es tracta d'una anàlisi que permet conèixer l'ús horari de les persones amb relació al treball domèstic i personal, però que no capta la responsabilitat ni la càrrega associada a aquesta activitat, ni la lògica sincrònica sobre la qual sovint es desenvolupa. És a dir, no permet reconèixer el significat i la percepció del treball domèstic i familiar, i ni si es realitza en combinació amb el treball remunerat en règim de doble presència. En qualsevol cas, l'objectiu d'aquest treball passa per una primera exploració orientada a la caracterització de l'eix de desigualtats de temps. I de cara a futures recerques, caldria superar els límits de l'anàlisi quantitativa a partir d'instruments que facilitessin la captació d'aquestes dades qualitatives.

Segons el cicle de vida, els valors més baixos de realització de treball domèstic i familiar amb relació a un dia laborable responen al conjunt de persones de 16 a 24 anys, on els valors dels homes es troben lleugerament per sobre del de les dones. En segon lloc, apareixen els homes del tram d'edat 50-64 anys en què un 22,2% no dedica cap hora al dia a la realització de les tasques domèstiques i familiars, es tracta del valor més elevat en aquest sentit. En canvi, les dones d'aquest mateix tram d'edat (50-64 anys) són les que més hores dediquen al dia a les tasques domèstiques i familiars. Aquestes dades il·lustren una clara diferència en l'ús i la distribució del temps de treball domèstic i familiar entre les persones d'aquesta generació amb el grau de divergència més elevat. En canvi, els valors del tram d'edat anterior (35-49 anys) tenen un menor grau de divergència entre homes i dones, amb els valors de realització de treball domèstic i familiar més alts entre els homes i una menor dedicació de les dones respecte al tram d'edat de 50 a 64 anys.

La tendència que indiquen aquestes xifres es correspon força amb la tendència que sorgeix de l'anàlisi de les dades de l'apartat anterior. En aquest sentit, sembla pertinent parlar de nou del factor generacional en funció del qual es detectaria un incipient canvi en l'ús i la distribució del temps de treball domèstic i familiar entre homes i dones. Aquest seria el cas del tram d'edat 35-49 anys considerada l'edat central adulta on s'acostumen a acumular les càrregues familiars fortes amb el treball remunerat, sobretot si es té present el retard en l'edat d'emancipació i maternitat propi dels darrers anys a la societat occidental contemporània. En canvi, en el grup d'edat 50-64 anys s'observa un comportament en l'ús i la distribució del temps de treball domèstic i familiar característic del model temporal industrial basat en la divisió sexual del treball.

L'homogeneïtat respecte a l'escassa dedicació al temps de treball domèstic i familiar entre les persones menors de 25 anys posa de manifest que els problemes per compaginar el temps quotidià entre aquest col·lectiu només afecten una minoria, tal i com s'intueix en l'apartat anterior. Aquesta homogeneïtat es trenca en el tram d'edat següent on més de la meitat dels homes de 25 a 34 anys dedica menys d'una hora al dia a la realització de les tasques domèstiques i familiars, a diferència de les dones que majoritàriament hi dedica més d'una hora al dia. El fet que a partir dels 25 anys sorgeixi la divergència entre gèneres posaria en dubte la hipòtesi del factor generacional per aquest tram d'edat. En aquest sentit, es podria pensar que es tracta d'un factor que afecta una generació molt concreta, els fills i filles de la dècada dels 60 del segle XX, educada en un clima marcat pel progressiu augment institucional de la igualtat entre homes i dones. Contràriament, les generacions més joves haurien crescut en un context que donaria per descomptada aquesta situació, la qual cosa podria esdevenir un efecte contrari i un retorn als valors marcats per les diferències de gènere que accentuen el valor tradicional d'allò femení i masculí. Val a dir, però, que semblen existir altres raons que explicarien l'aparició d'aquesta divergència com ara que les dones s'emancipen abans que els homes i, per tant, assumeixen les responsabilitats abans, o bé que a partir d'una certa edat col·laboren més les filles que els fills a casa. De fet, aquesta darrera qüestió es fa palesa en l'estudi de C. Sánchez (cap. 5 d'aquest volum) on s'observa que, segons l'opinió dels pares, fins als 16 anys majoritàriament es considera que fills i filles col·laboren igual. Mentre que a les llars amb fills i filles majors de 16 anys es considera que les filles realitzen una mitjana de treball domèstic i familiar superior als fills.

Altrament, sembla possible pensar que els homes no assumeixen part de les tasques domèstiques i familiars fins que no apareixen el que es coneix com les càrregues familiars rígides, cura dels fills o adults dependents. El cas és que diversos estudis han posat de relleu que les càrregues familiars en aquest sentit, i especialment la cura dels fills, tendeixen a homogeneïtzar el comportament d'ambdós gèneres.

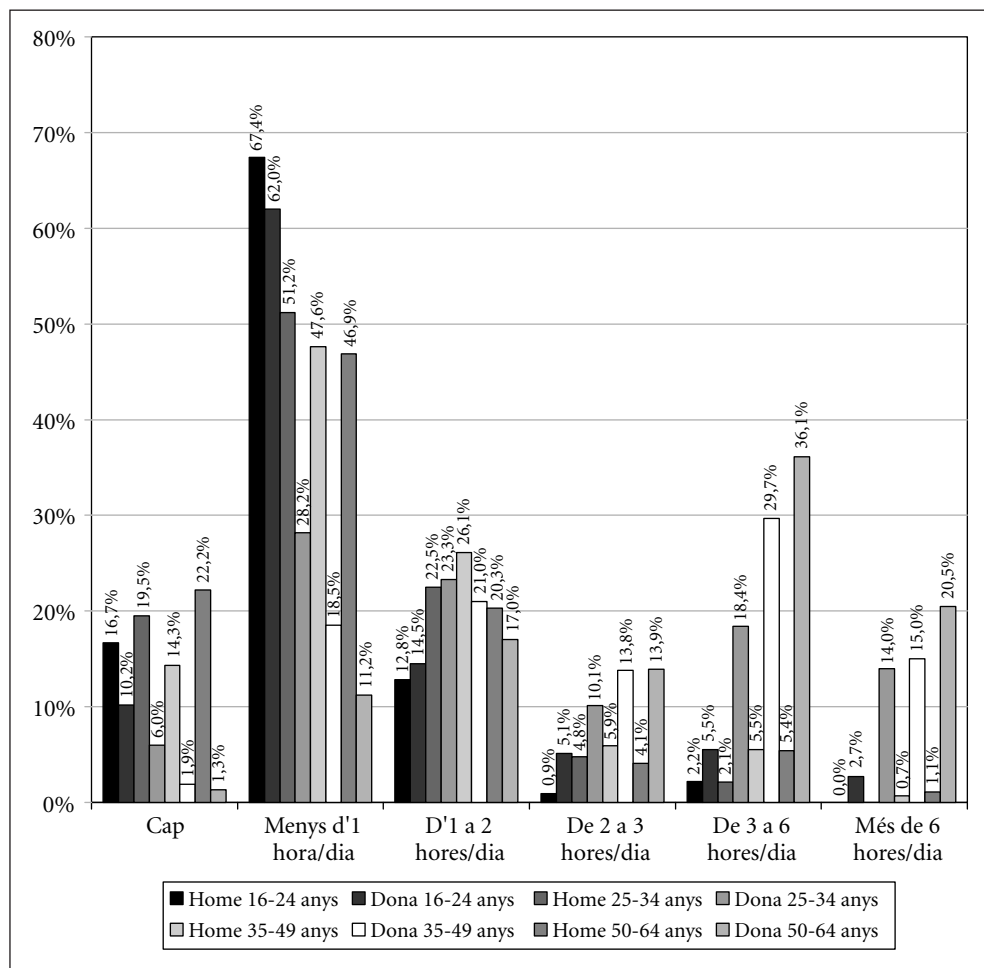
Amb tot, s'observa que el tram d'edat 35-49 anys representa l'etapa del cicle de vida en què el temps de treball domèstic i familiar apareix de manera més rígida entre homes i dones, la qual cosa suposaria una dependència major d'aquestes persones a l'hora de gestionar el temps quotidià. En canvi, seria l'edat jove fins als 25 anys el moment del cicle de vida en què el temps de treball domèstic i familiar es manifestaria més flexible, facilitant una major autonomia de les persones pel disseny de les seves estratègies de gestió temporal. Contràriament, les dones de 50 a 64 anys serien les que viurien el temps de treball domèstic i familiar de manera més rígida, a diferència dels homes d'aquest grup d'edat per als quals suposaria un temps força flexible. Aquesta divergència es donaria en el tram d'edat 25-34 anys en menor grau respecte a la duració i, per tant, rigidesa en el cas de les dones. En aquests casos caldria parlar de diferències amb relació al grau d'autonomia i dependència a l'hora de gestionar el temps quotidià donada una càrrega rígida de treball domèstic i familiar (Gràfic 2).

Respecte a la relació entre la distribució del temps de treball domèstic i familiar i la classe social de les persones, s'observa que els valors més alts de dedicació es donen entre les persones de classe treballadora, tant pel que fa als homes com a les dones, tot i que entre els homes també es donen els valors més elevats de no realització de treball domèstic i familiar. En aquest sentit, caldria tenir presents les diferències respecte al volum de persones per cada categoria, ja que la classe treballadora és la que inclou el nombre total més elevat. Aquest aspecte explicaria, en bona part, l'existència d'una major diversitat dins d'aquesta categoria (Gràfic 3).

D'altra banda, és probable que aquestes dades responguin a les diferències respecte al poder adquisitiu, de manera que la major capacitat econòmica de les persones de classe mitjana permetria contractar una persona per a la realització de les tasques domèstiques i familiars, a diferència de les persones de classe treballadora amb menor

Gràfic 2.

Hores en dies laborables de treball domèstic, per cycle de vida i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

capacitat econòmica. En aquest sentit és possible que els valors més baixos entre les classes mitjanes responguin, en bona mesura, al que es pot anomenar la mercantilització d'una part del treball domèstic i familiar, i la disminució del temps dedicat a aquestes

tasques. Val a dir, però, que algunes veus apunten que aquesta salarització del treball domèstic i familiar es dóna en determinades tasques de la llar com ara planxar, cuinar o netejar. En canvi, tot allò que fa referència a l'organització de la llar no s'acostumaria a delegar. En qualsevol cas, caldria aprofundir més en aquest aspecte per tal d'analitzar qui assumeix les tasques que no es mercantilitzen i que requereixen un determinat temps de treball domèstic i familiar, malgrat que no s'identifiqui com a tal.

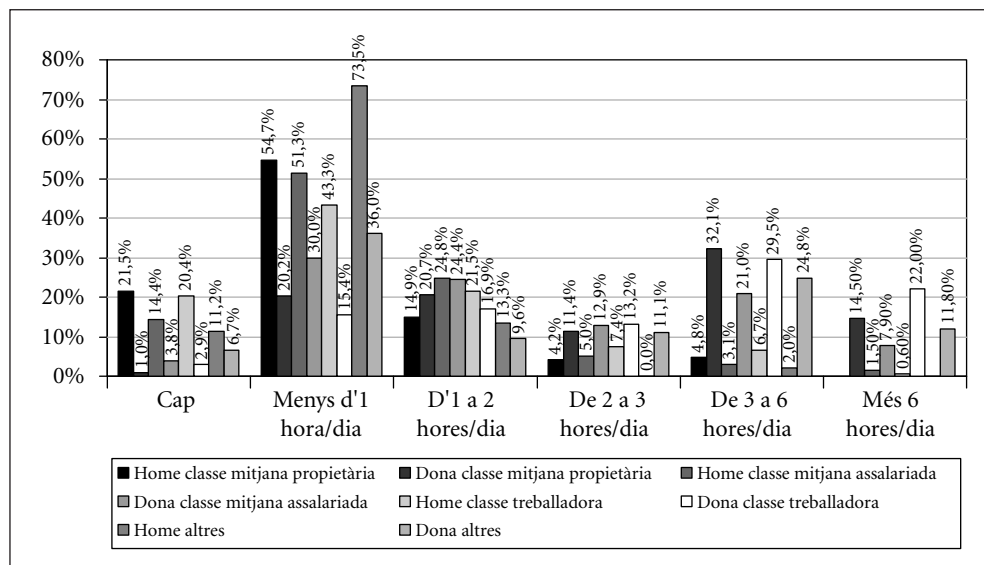
En aquest sentit, l'estudi de C. Sánchez (capítol 5 d'aquest volum) apunta que, malgrat que la majoria de llars catalanes no tenen assistència externa retribuïda per a la realització del treball domèstic i familiar (78,9%), 2 de cada 10 llars de Catalunya estan pagant alguna persona per a la realització d'aquestes tasques. Més concretament, la classe mitjana propietària es caracteritza per tenir assistència externa retribuïda per al treball domèstic, tant per a les tasques domèstiques (25,5%) com per a les tasques domèstiques i la cura de membres de la llar (33,1%). En canvi, pel cas de la classe treballadora, el 91,8% de llars no paguen ajut domèstic.

Tot i així, s'observen diferències entre la classe mitjana propietària, amb una major divergència entre gèneres, i la classe mitjana assalariada on coincideixen alguns valors entre homes i dones com ara la realització d'una a dues hores al dia de les tasques domèstiques i familiars (24%). Aquesta xifra semblaria il·lustrar el cas de les noves classes mitjanes urbanes, esmentat en l'apartat anterior (Torns *et al.*, 2002), on els dos membres de la llar són presents en el mercat laboral i es dóna una major proximitat entre gèneres. En aquest sentit, s'observen diferències entre les dones en funció de la classe social, ja que les dones de classe mitjana propietària i les dones de classe treballadora majoritàriament dediquen més de dues hores al dia a les tasques de la llar (més de tres les segones), a diferència de les dones de classe mitjana assalariada que hi dediquen majoritàriament menys de dues hores al dia. Aquestes dades indicarien una clara diferència en l'ús i la distribució del temps de treball domèstic i familiar entre les dones en funció de la classe social. Aleshores, serien les dones de classe mitjana assalariada les que viurien aquest temps de manera més flexible, enfront de la rigidesa més pròpia de les dones de classe treballadora i classe mitjana propietària que assumirien una major càrrega davant la manca de distribució amb la seva parella o la resta de membres de la llar. Tot i que caldria aprofundir en la situació laboral d'aquestes dones,

sembla probable que la major presència de les dones de classe mitjana assalariada en el mercat laboral explicaria que aquestes dediquin menys temps al treball domèstic i familiar. Aquest fet suposaria una pèrdua de contundència del model *male breadwinner* que es mantindria de forma més majoritària entre la classe mitjana propietària i la classe treballadora.

Gràfic 3.

Hores en dies laborables de treball domèstic i familiar, per classe social i gènere

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La situació laboral actua com una variable que posa de relleu una major heterogeneïtat de les dones amb relació a la realització de les tasques domèstiques i familiars enfront de l'homogeneïtat del cas dels homes. De fet, es tracta d'un aspecte que se subratlla amb especial atenció en l'estudi de Torns *et al.* (2002) pel cas de la doble presència, on s'observa que l'heterogeneïtat és més acusada entre el gènere femení que el masculí, fet que atribueixen, en bona part, a la situació laboral tant pel que fa a les característiques

de l'ocupació (tipus de jornada i tipus de contracte) com per la seva absència (atur). Tot i així, s'observa que si bé en les diverses situacions laborals dels homes, a excepció dels que s'ocupen de les tasques de la llar que són una minoria poc representativa, majoritàriament es dedica com a màxim menys d'una hora al dia, més de la meitat de les dones dedica més de dues hores al dia a les tasques domèstiques i familiars (Taula 14).

Més enllà dels valors esperats que indiquen que les dones joves que estudien són les que menys hores dediquen a les tasques de la llar i les dones que s'ocupen d'aquestes activitats són les que més hores hi dediquen, resulta interessant contrastar les dades entre gèneres pel cas de la jornada completa i el temps parcial. Doncs bé, mentre les treballadores a temps parcial dediquen més hores al dia a les tasques de la llar (la majoria més de dues hores al dia) que les treballadores a jornada completa (la majoria menys de dues hores al dia), en el cas dels homes es dona la situació inversa. El 23,2% dels homes que té una feina a jornada completa dedica d'una a dues hores al dia al treball

Taula 14.

Hores en dies laborables de treball domèstic i familiar, per situació laboral de les dones

	Cap	Menys d'1 hora/dia	D'1 a 2 hores/dia	De 2 a 3 hores/dia	De 3 a 6 hores/dia	Més de 6 hores/dia
Jornada completa	5,8%	30,0%	25,9%	12,8%	21,8%	3,7%
Temps parcial	1,5%	25,8%	18,2%	11,6%	31,3%	11,6%
Treballa de forma variable	--	20,7%	13,8%	13,8%	36,8%	14,9%
No treballa, busca primera feina	--	66,7%	--	--	33,3%	--
No treballa, busca feina	--	16,1%	11,5%	16,1%	32,2%	24,1%
S'ocupa de les tasques de la casa	--	6,8%	9,6%	14,1%	32,2%	37,2%
Jubilada	1,9%	19,0%	17,4%	11,6%	31,0%	19,0%
Estudiant	13,4%	68,8%	15,2%	1,8%	--	0,9%
Invalidesa laboral	5,6%	--	11,1%	11,1%	61,1%	11,1%
Rendista	--	66,7%	--	--	--%	33,3%
Altres situacions d'inactivitat	9,3%	18,5%	20,4%	18,5%	9,3%	24,1%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

domèstic i familiar, mentre que en el cas dels homes que treballa a temps parcial es redueix a un 6,1% (Taula 15).

Taula 15.

Hores en dies laborables de treball domèstic i familiar, per situació laboral dels homes

	Cap	Menys d'1 hora/dia	D'1 a 2 hores/dia	De 2 a 3 hores/dia	De 3 a 6 hores/dia	Més de 6 hores/dia
Jornada completa	18,9%	50,5%	23,2%	4,1%	3,1%	0,2%
Temps parcial	22,4%	59,2%	6,1%	4,1%	8,2%	--
Treballa de forma variable	5,3%	57,9%	26,3%	5,3%	5,3%	--
No treballa, busca primera feina	--	100,0%	--	--	--	--
No treballa, busca feina	13,0%	50,6%	19,5%	9,1%	7,8%	--
S'ocupa de les tasques de la casa	--	--	66,7%	--	33,3%	--
Jubilat	22,1%	39,6%	19,1%	9,6%	7,4%	2,2%
Estudiant	9,5%	76,2%	11,9%	--	2,4%	--
Invalidesa laboral	18,9%	32,4%	10,8%	18,9%	13,5%	5,4%
Altres situacions inactivitat	17,5%	57,5%	12,5%	2,5%	10,0%	--

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En canvi, el nivell d'estudis representa un factor que intervé directament en les hores dedicades al treball domèstic i familiar en ambdós gèneres a partir d'una tendència inversa (Taula 16). A mesura que augmenta el nivell d'estudis dels homes augmenta la seva dedicació diària al treball domèstic i familiar, a diferència de les dones entre les quals a mesura que augmenta el nivell d'estudis disminueix el nombre d'hores que aquestes dediquen a les tasques domèstiques i familiars. Per aquesta raó, sembla convincent que el nivell d'estudis representi un indicador de la percepció de la necessitat de redistribuir el temps de treball domèstic i familiar entre gèneres qüestionant la divisió sexual del treball. De fet, diversos estudis posen de manifest el pes d'aquesta variable estructural amb relació al reconeixement del treball domèstic i familiar i la

seva distribució. Entre aquests, destaquen els resultats de l'*Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona: condicions de vida i hàbits de la població (1990)* o el citat estudi de Torns *et al.* (2002) en el qual destaca la importància del nivell d'estudis amb relació a l'heterogeneïtat de la doble presència, que és una de les variables utilitzades per a la identificació dels models de reconeixement de la doble presència.

Taula 16.

Hores en dies laborables de treball domèstic i familiar, per nivell d'estudis i gènere

	Cap	Menys d'1 hora/dia	D'1 a 2 hores/dia	De 2 a 3 hores/dia	De 3 a 6 hores/dia	Més de 6 hores/dia
Home sense estudis	27,6%	40,3%	15,7%	6,5%	8,2%	1,70%
Dona sense estudis	2,5%	11,3%	13,8%	14,2%	33,8%	24,30%
Home estudis primaris	22,2%	46,1%	21,7%	4,0%	5,8%	0,20%
Dona estudis primaris	2,4%	17,8%	16,1%	14,3%	29,9%	19,60%
Home estudis secundaris	15,1%	54,2%	19,5%	6,8%	3,4%	0,90%
Dona estudis secundaris	6,1%	35,2%	18,8%	9,3%	20,2%	10,50%
Home estudis universitaris	8,7%	56,0%	26,5%	5,2%	2,9%	0,60%
Dona estudis universitaris	3,8%	33,6%	27,4%	11,3%	20,0%	3,80%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

A partir de les figures anteriors es posa de relleu l'existència d'una distribució desigual del temps de treball domèstic i familiar entre gèneres, a partir de la qual resulta convincent la hipòtesi de la influència de la divisió sexual del treball en l'ús i la distribució dels temps de la vida quotidiana de les persones. Tanmateix, les dades apunten a una heterogeneïtat major en la realització del treball domèstic i familiar entre les dones que els homes, que posen de relleu diferències en l'ús i la distribució del temps de treball domèstic i familiar segons el cicle de vida, la classe social, la situació laboral o el nivell

d'estudis. És probable que aquestes dades responguin a dos factors: la incorporació massiva de les dones al mercat laboral i l'augment de la percepció de la necessitat de redistribuir el temps de treball domèstic i familiar. La presència en el mercat laboral sembla que representa el principal indicador a partir del qual explicar les diferències en el cas de les dones i posar de manifest el fenomen de la doble presència que condiciona, bàsicament en les dones, l'ús i la distribució dels temps de la vida quotidiana. Així, les dones que tenen un treball remunerat, de classe mitjana assalariada i amb un nivell d'estudis alt són les que menys hores diàries dediquen a les tasques domèstiques i familiars. Per aquest col·lectiu, semblaria que el temps de treball domèstic i familiar respon a una estructura més flexible en comparació amb el col·lectiu de dones que es dediquen a les tasques de la llar, entre les quals la major duració del temps domèstic i familiar sembla que suposa una major rigidesa a l'hora de definir les seves estratègies de gestió temporal. Però, caldria tenir present que la distribució al llarg del dia del treball domèstic i familiar entre les dones ocupades és menys flexible, ja que s'ha de combinar amb el treball remunerat, i aquest aspecte suposaria una rigidesa major i, per tant, més dependència per gestionar el temps quotidià. En aquest sentit, s'observa que caldria aprofundir en aspectes com ara el contingut de les tasques, o bé el ritme i el moment en què es realitza el treball domèstic i familiar per tal de definir amb més precisió la rigidesa o flexibilitat del temps de treball domèstic i familiar.

En qualsevol cas, més enllà de l'heterogeneïtat pròpia del gènere femení, el que es fa palès és la diferència entre gèneres respecte a la distribució horària del temps de treball domèstic i familiar, ja que en el cas dels homes representa majoritàriament un temps flexible que permet una autonomia major per a la gestió del temps quotidià. En aquest sentit, s'apunta que el canvi que ha suposat l'entrada o permanència de les dones a l'àmbit laboral no ha tingut la seva equivalència en l'entrada o presència dels homes en l'àmbit domèstic i familiar (Torns *et al.*, 2002). Les dades referents al tram d'edat 25-34 anys on es trenca l'homogeneïtzació entre gèneres pròpia del grup d'edat anterior posen en dubte el factor generacional que sembla reduir-se al tram d'edat 35-49 anys, que es correspon a l'etapa del cicle de vida on s'acostumen a acumular les càrregues familiars fortes amb el treball remunerat. Aquest aspecte, juntament amb el fet que sembla que a partir dels 16 anys les filles col·laboren més que els fills a casa, faria pensar en un retorn a les pautes de comportament més pròpies del model *male breadwinner*, a

excepció de les generacions filles de la dècada dels 60-70 del segle xx. En aquest sentit, és necessari aprofundir en aquesta qüestió ja que la major aproximació que es dóna entre el comportament d'homes i dones en el tram d'edat 35-49 anys podria respondre a un factor generacional o a un factor conjuntural del cicle de vida.

Finalment, cal destacar el nivell d'estudis, com a variable que intervé en l'ús i percepció del temps per a la realització de les tasques domèstiques i familiars. S'observa que els homes amb un nivell d'estudis alt dediquen més hores a les tasques de la llar. En canvi, a mesura que augmenta el nivell d'estudis de les dones disminueix el temps de treball domèstic i familiar. Aleshores, des del punt de vista de les estratègies temporals, caldria afirmar que els homes amb un nivell d'estudis més alt viuen el temps de treball domèstic i familiar de manera més rígida, la qual cosa els suposa una dependència major per a la gestió del temps quotidià, a diferència dels homes amb un nivell d'estudis baix pels quals representaria un temps pràcticament inexistent i, per tant, totalment flexible. En canvi, en el cas de les dones es donaria la situació contrària, ja que per a les que tenen un nivell d'estudis més alt el temps domèstic i familiar esdevindria més flexible que per a les dones amb nivells d'estudis baix i sense consciència de la desigualtat horària que suposa assumir la responsabilitat de més càrrega total de treball.

El segon indicador construït per abordar la hipòtesi principal d'aquest treball de recerca es basa en la pregunta del PaD: "va deixar de treballar voluntàriament o involuntàriament?" De fet, es tracta d'una qüestió controvertida perquè la percepció de deixar de treballar com quelcom voluntari no implica forçosament una major capacitat a l'hora de gestionar el temps quotidià. La formulació de la pregunta és incorrecta, en el sentit que vincula *a priori* el caràcter voluntari amb un conjunt de motius, i l'involuntari amb un altres, sense tenir present la subjectivitat, experiència i nivell de consciència de les persones. Doncs bé, cal tenir present el paper que juguen els condicionants socioculturals i, per tant, el grau de naturalització de l'ordre temporal establert. En el cas que m'ocupa, més enllà de fixar-me en el caràcter voluntari o involuntari de la decisió, m'interessa analitzar el conjunt de raons que s'exposen segons els eixos de desigualtats socials indicats. Per tant, en última instància, es tracta d'una aproximació objectiva en la mesura que les raons que s'exposen són empíricament objectivables, per bé que serà interessant tenir present la percepció personal vinculada a la decisió.

En qualsevol cas, considero oportú advertir que l'anàlisi no considera que les raons voluntàries es remetin a una major capacitat de gestió temporal. Un dels casos més exemplificadors en aquest sentit, és el de l'abandó voluntari del mercat laboral per part d'una dona en el moment de tenir un fill. És necessari aprofundir en el procés d'aculturació d'aquesta persona per tal de conèixer si es tracta d'una estratègia temporal completament voluntària o condicionada per la forta interiorització de les pautes socioculturals sobre les quals se sustenta el model *male breadwinner*.

Respecte a la població observada, un 17% de persones entre 16 i 64 anys no treballa, i d'aquestes un 35,4% són homes i un 64,6% són dones. Les raons més freqüents per les quals s'ha deixat de treballar són, per ordre, involuntàriament per malaltia o incapacitat, voluntàriament per tenir un fill i voluntàriament per casament. La primera és més freqüent entre els homes, mentre que la segona i la tercera pràcticament només es dóna entre les dones. En aquest sentit, semblaria que els homes tenen menys capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat que les dones, però cal tenir present la influència cultural del model *male breadwinner* a l'hora d'extrapolar la capacitat de decisió entorn del temps de treball remunerat a la capacitat de gestió temporal de les persones. Doncs bé, en el cas de les dones l'abandó voluntari del mercat laboral per casament o cura dels fills es pot explicar per una forta interiorització de les responsabilitats associades al paper de la dona en l'esmentat model.

La Taula 17 mostra la relació del cicle de vida amb les raons per deixar el treball remunerat. Pel que fa als homes, s'observa que el 56,9% d'homes entre 16 i 24 anys deixen de treballar per estudiar. Però en el tram d'edat següent, si bé es mantenen els estudis com una de les raons més exposades, cal destacar el percentatge de casos que al·ludeixen a la malaltia com a raó involuntària. Aquestes dades avancen el que és la tendència majoritària, un 52,2% de casos, en el tram d'edat 35-49 anys. En canvi, a partir dels 50 anys augmenten les causes de jubilació entre les quals s'observa un major percentatge de causes per jubilació involuntària. Aquestes dades posen de manifest l'augment de prejubilacions com un aspecte involuntari en la trajectòria de vida de molts homes de 50 a 64 anys. D'altra banda, és interessant destacar el percentatge d'homes de 35 a 49 anys que decideix deixar el treball remunerat perquè no vol treballar més, un 8,7% de casos que destaca amb relació al baix valor dels altres trams d'edat.

Taula 17.**Raó per deixar el treball remunerat, per el cycle de vida dels homes**

	Home 16-24 anys	Home 25-34 anys	Home 35-49 anys	Home 50-64 anys
Voluntàriament, volia deixar de treballar	3,9%	3,2%	8,7%	3,9%
Voluntàriament, va tenir un fill	--	6,5%	--	--
Voluntàriament, jubilació anticipada	--	--	--	16,5%
Voluntàriament, edat jubilació	--	6,5%	8,7%	5,5%
Voluntàriament, no feina	--	--	--	1,6%
Voluntàriament, estudis	56,9%	32,3%	--	--
Involuntàriament, jubilació	--	--	--	5,5%
Involuntàriament, acomiadament	7,8%	6,5%	26,1%	15,7%
Involuntàriament, prejubilació	--	--	--	14,2%
Involuntàriament, fi de contracte	2,0%	9,7%	4,3%	--
Involuntàriament, malaltia	5,9%	29,0%	52,2%	37,0%
No sap	23,5%	6,5%	--	--

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En canvi, les dades pel cas de les dones (Taula 18) semblen posar de relleu unes estratègies més homogènies, ja que excepte les dones de 16 a 24 anys que majoritàriament decideixen deixar de treballar per estudiar, a partir dels 25 anys moltes abandonen el mercat laboral en el moment de casar-se o tenir un fill. Tanmateix, sembla possible parlar d'un canvi generacional entre les dones que condicionen la seva trajectòria laboral al treball reproductiu, ja que el 37,3% de les dones de més de 50 anys apunten el casament com la raó principal, mentre que les dones dels trams d'edat 25-34 i 35-49 anys representen respectivament un 5% i un 27,2%. El cas és que entre les generacions més joves, en bona mesura, es deixa de treballar en el moment de tenir un fill, concretament el 55% de les dones de 25 a 34 anys i el 32,3% de les dones de 35 a 49 anys, sense oblidar que les xifres fan referència exclusivament a aquelles dones que abandonen el mercat laboral. És possible que aquestes dades il·lustrin els canvis que suposa la incorporació massiva de les dones al mercat de treball. En concret, a l'Estat espanyol aquest fenomen té lloc a partir dels anys 80 del segle xx, de manera que les dones que avui tenen més de 50 anys no es veurien afectades per aquesta transformació. En canvi, el fet que moltes de les dones de les generacions més joves que abandonen el mercat

laboral ho fan majoritàriament quan tenen un fill, podria respondre a l'augment de la participació femenina en el mercat laboral i la disminució dels casos d'abandó en el moment de casar-se. Aquesta hipòtesi es podria lligar a la reificació de la maternitat que apunten diversos estudis des de la sociologia de la família.

Taula 18.

Raó per deixar el treball remunerat segons el cicle de vida de les dones

	Dona 16-24 anys	Dona 25-34 anys	Dona 35-49 anys	Dona 50-64 anys
Voluntàriament, volia deixar de treballar	--	6,7%	12,1%	9,1%
Voluntàriament, casament	--	5,0%	17,2%	37,3%
Voluntàriament, va tenir un fill	11,1%	55,0%	32,3%	11,4%
Voluntàriament, jubilació anticipada	--	--	--	2,7%
Voluntàriament, edat jubilació	2,2%	--	--	1,4%
Voluntàriament, no feina	--	--	3,0%	2,7%
Voluntàriament, estudis	48,9%	1,7%	--	0,9%
Involuntàriament, jubilació	--	--	--	0,9%
Involuntàriament, acomiadament	--	10,0%	13,1%	6,4%
Involuntàriament, prejubilació	--	--	--	2,7%
Involuntàriament, fi de contracte	2,2%	10,0%	4,0%	0,9%
Involuntàriament, malaltia	4,4%	5,0%	15,2%	20,5%
No sap	31,1%	6,7%	3,0%	3,2%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per tant, sembla que el cicle de vida actua com una variable que influencia la trajectòria laboral de les persones i la seva capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat. Si bé en el tram d'edat 16-24 anys els estudis són la raó principal per abandonar el treball remunerat en ambdós gèneres, a partir dels 25 anys es dona una diferència entre homes i dones. En aquest sentit, es pot parlar d'una tendència principal entre les estratègies de les dones que majoritàriament decideixen abandonar el mercat de treball en el moment de casar-se o tenir un fill, i una pluralitat d'estratègies secundàries més freqüents en aquelles edats no considerades les centrals respecte a les responsabilitats reproductives. En canvi, en el cas dels homes s'observa que entre les generacions més joves els estudis són la raó principal, però a mesura que augmenta l'edat ho és la malaltia. De manera que entre els homes joves sembla possible parlar d'una major capacitat

de decisió respecte al temps de treball remunerat en comparació amb els homes més grans. Tanmateix, en cap cas s'observa que les responsabilitats domèstiques i familiars siguin una causa per abandonar el mercat laboral.

Aquestes dades posen de manifest la major disponibilitat per al mercat laboral dels homes respecte de les dones, marcada pel model *male breadwinner* basat en la divisió sexual del treball i l'equació temps-diner. Així, sembla possible afirmar que el projecte de vida de la majoria dels homes gira entorn del mercat laboral, de manera que la no presència en edat laboral probablement respon a causes involuntàries. Contràriament, el projecte de vida de les dones marcat pel model *male breadwinner* suposa una disponibilitat absoluta pel temps de treball domèstic i familiar. En aquest sentit, les dades semblen mostrar un manteniment del pes d'aquest model ja que majoritàriament les dones abandonen el mercat laboral donades les responsabilitats domèstiques i familiars, tot i que la pluralitat d'estratègies secundàries fa pensar en una pèrdua progressiva de pes d'aquesta estricta divisió.

Com apunto en epígrafs anteriors, malgrat que les xifres exposades indicarien una major capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat de les dones respecte als homes, ja que el casament i el fet de tenir un fill apareixen com a raons voluntàries per abandonar el mercat laboral, caldria aprofundir més en aquest fenomen per tal d'analitzar la capacitat de percepció i el significat atribuït al temps de treball remunerat. Doncs bé, la interiorització del model *male breadwinner* pot actuar com un obstacle cultural a l'hora de decidir sobre el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. En aquest sentit, algunes propostes empíriques posen de relleu la necessitat de diferenciar aquelles dones que abandonen el mercat laboral perquè la centralitat del temps de treball domèstic i familiar representa per elles una finalitat en si mateixa, d'aquelles dones la disponibilitat absoluta de les quals per la família és fruit d'una estratègia instrumental (F. Miguélez *et al.*, 1998). El que es proposa en definitiva és l'anàlisi de la centralitat del temps de treball remunerat i domèstic i familiar en funció de l'eix finalitat/mitjà.

Finalment, sembla possible parlar d'un augment del valor del temps més enllà del mercat laboral, i per tant l'equació temps-diner, entre aquelles persones de 35 a 49 anys

que decideixen abandonar el mercat laboral perquè volen deixar de treballar justament en el tram d'edat central on coincideix la càrrega de treball reproductiu i la càrrega de treball productiu. Doncs bé, es pot fer la hipòtesi que aquelles persones en una situació de doble càrrega de treball (doble presència) perceben el valor del temps més enllà del valor monetari. Com apunto en apartats anteriors, es tracta de l'etapa de la vida en què es dóna una major aproximació en el comportament d'homes i dones. Tanmateix, cal aprofundir en aquesta qüestió per tal d'analitzar si respon a una situació estructural o conjuntural o bé a un factor d'edat o generacional. Des de la perspectiva del factor d'edat, sembla possible plantejar la hipòtesi que en l'etapa de la vida on s'acumulen les responsabilitats reproductives i productives és més probable que el valor del temps es deslligui de la percepció estrictament material, sobretot donada la manca de temps fruit de la doble o triple càrrega de treball. En canvi, des de la perspectiva del factor generacional, semblaria possible plantejar la hipòtesi que aquelles generacions que han crescut amb les transformacions socials de les darreres dècades perceben amb més facilitat el valor del temps més enllà de l'equació temps-diner pròpia del model temporal industrial. D'altra banda, sembla força evident que entre aquelles generacions més joves, del tram d'edat 16-24 anys, pràcticament no existeixen casos en què es deixa de treballar perquè no es vol treballar més, ja que representa l'inici de l'edat laboral. En qualsevol cas, es fa palès que caldrà aprofundir en aquesta qüestió.

Respecte a la variable classe social (Taula 19) s'observa que els homes de classe mitjana propietària són els que tenen una major capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat, ja que abandonen el mercat laboral per jubilar-se en un 53,1% dels casos. Entre els homes de classe mitjana assalariada, la jubilació també apareix com la raó més comuna a l'hora de deixar de treballar, tot i que cal destacar que el percentatge es distribueix entre l'edat de jubilació (34,3%), la jubilació anticipada (13,7%) i la prejubilació involuntària (11,8%). Mentre que els valors més alts de raons involuntàries es donen entre els homes de classe treballadora, amb un 24,8% de casos per malaltia o discapacitat, el 13,3% per prejubilació i l'11,5% per acomiadament. Així, aquestes dades permeten exposar la hipòtesi que els homes de classe mitjana, sobretot els propietaris, tenen una capacitat de decisió major respecte del temps de treball remunerat que els homes de classe treballadora, la trajectòria laboral dels quals està més subjecta a causes involuntàries. Val a dir però, que novament cal tenir present

la situació material d'existència amb relació a la categoria econòmica, molt vinculada a les estratègies de gestió temporal.

Taula 19.

Raó per deixar el treball remunerat, per classe social dels homes

	Classe mitjana propietària	Classe mitjana assalariada	Classe treballadora	Altres
Voluntàriament, volia deixar de treballar	6,3%	3,9%	2,1%	--
Voluntàriament, va tenir un fill	--	--	0,7%	--
Voluntàriament, jubilació anticipada	7,3%	13,7%	12,2%	--
Voluntàriament, edat jubilació	53,1%	34,3%	18,2%	--
Voluntàriament, estudis	--	2,9%	5,2%	12,5%
Involuntàriament, jubilació	15,6%	14,7%	9,8%	--
Involuntàriament, acomiadament	3,1%	7,8%	11,5%	25,0%
Involuntàriament, prejubilació	--	11,8%	13,3%	--
Involuntàriament, fi de contracte	--	2,9%	1,4%	--
Involuntàriament, malaltia	13,5%	7,8%	24,8%	12,5%
No sap	1,0%	--	0,7%	50,0%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa a les dones (Taula 20), s'observa que el casament marca especialment la trajectòria laboral de les dones de classe mitjana assalariada (30,3%) i de classe treballadora (24,8%). En canvi, sembla que les dones de classe mitjana propietària es mostren més condicionades pel mercat laboral, de manera que entre elles es donen els valors més alts per jubilació, tant voluntària com involuntària. Tanmateix, cal tenir present les diferències en el volum de població implicada en cada cas, ja que el 69,5% de dones que abandonen el mercat laboral són de classe treballadora, el 15,2% de classe mitjana assalariada i el 7,2% de classe mitjana propietària. Aquestes dades poden respondre a la baixa participació en el mercat laboral de les dones de classe mitjana propietària a diferència de les dones de classe mitjana assalariada que s'incorporen, en bona part, al mercat laboral a partir de la dècada dels 80. D'altra banda, caldria tenir present la capacitat de percepció i el significat atribuït al temps de treball remunerat per tal d'aprofundir en l'anàlisi de la capacitat de decisió. El cas és que ambdós aspectes permeten matisar la primera lectura de les dades exposades, on sembla que les dones de

classe mitjana assalariada i de classe treballadora tenen més capacitat de decisió sobre el temps de treball remunerat.

Taula 20.

Raó per deixar el treball remunerat, per classe social de les dones

	Classe mitjana propietària	Classe mitjana assalariada	Classe treballadora	Altres
Voluntàriament, volia deixar de treballar	13,4%	5,6%	5,5%	2,6%
Voluntàriament, casament	9,0%	30,3%	24,8%	28,9%
Voluntàriament, va tenir un fill	13,4%	15,7%	15,5%	13,2%
Voluntàriament, jubilació anticipada	7,5%	1,1%	4,5%	--
Voluntàriament, edat jubilació	17,9%	6,7%	7,3%	2,6%
Voluntàriament, no feina	3,0%	1,1%	1,4%	--
Voluntàriament, estudis	--	5,6%	0,4%	11,8%
Involuntàriament, jubilació	14,9%	5,6%	3,3%	7,9%
Involuntàriament, acomiadament	0,0%	10,1%	9,4%	--
Involuntàriament, prejubilació	--	3,4%	3,7%	--
Involuntàriament, fi de contracte	--	3,4%	2,9%	--
Involuntàriament, malaltia	17,9%	11,2%	18,7%	6,6%
No sap	3,0%	0,0%	2,6%	26,3%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si es comparen les dades per gènere, s'observa un comportament més proper entre homes i dones de classe treballadora amb un alt percentatge de casos de jubilació involuntària i malaltia o discapacitat. En canvi, en el cas de les classes mitjanes, si bé aquestes raons són freqüents entre les dones, no ho són tant pel cas dels homes, que majoritàriament abandonen el mercat laboral per jubilació voluntària. De manera que aquestes dades posarien de manifest la segmentació del mercat laboral en funció de les qualificacions i la segregació de gènere, fent palesa la divisió social i sexual del mercat laboral.

Finalment, la qüestió de l'abandó del mercat laboral per malaltia o discapacitat sembla que mereix un tractament específic. L'existència de desigualtats en la salut produïda per factors socials ha estat àmpliament descrita en la literatura científica al llarg de

les dues darreres dècades.⁶ Hi ha una evidència clara que la gent de classe més desfavorida presenta un nivell de salut pitjor que la població més benestant (C. Borrell, J. Benach, 2002). En el cas que m'ocupa, es podria parlar d'un efecte indirecte de la capacitat econòmica en la gestió del temps fruit de les desigualtats de salut. En aquest cas, la capacitat adquisitiva de les persones no representaria un indicador directe de la capacitat de decisió del temps de treball remunerat, sinó que faria palesa la relació entre la classe social i el temps de vida.

L'estudi de C. Borrell i J. Benach (2002) apunta que les classes socials menys afavorides presenten un estat de salut pitjor i més trastorns crònics. En aquest sentit parlen de les desigualtats de classe en l'estat de salut que augmenten amb l'edat. Posen de relleu que per al grup de majors de 64 anys un 35% dels homes de classes menys benestants declaren una salut percebuda com a regular o dolenta, mentre que entre els homes de classe mitjana aquest percentatge és de 45%. Amb tot, apunten que la població treballadora de classes socials menys afavorida té unes condicions contractuals pitjors, està més exposada als riscos laborals clàssics, als riscos psicosocials i té més risc de patir accidents laborals. Aquests aspectes explicarien perquè la capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat dels homes de classe treballadora és menor, a més de condicionar el seu temps de vida i la capacitat de gestió temporal.

D'altra banda, també es parla de les desigualtats en salut segons el gènere, on cal tenir en compte l'impacte que tenen les diferències en el treball laboral i domèstic que les dones i els homes realitzen (C. Borrell, J. Benach, 2002). Donat que les responsabilitats familiars són assumides majoritàriament per les dones, entre les quals les de classes més desfavorides hi dediquen més temps, s'apunta que la sobrecàrrega resultant d'aquesta dedicació amb la de la feina remunerada s'associa a un estat de salut pitjor. Tanmateix,

6. A l'Estat espanyol l'estudi de les desigualtats socials en la salut s'inicia a partir dels anys 80, es desenvolupa progressivament a principis dels anys 90 i creix marcadament des de la meitat d'aquella dècada. És l'any 1996 quan es publica el primer informe global sobre desigualtats en salut a Espanya amb conclusions i recomanacions específiques per reduir les desigualtats, i als darrers anys diversos grups d'investigadors han documentat progressivament l'existència de desigualtats en salut (C. Borrell i J. Benach (coords.), 2002).

d'uns anys ençà s'ha iniciat una línia de recerca orientada a explorar l'efecte del gènere en la percepció individual de l'estat de salut. Aquest és el cas de *L'Enquesta de salut de Barcelona 2000* (Artazcoz *et al.*, 2003) que mira d'entendre la paradoxa de la major longevitat de les dones i el millor estat de salut dels homes.

En qualsevol cas, l'estudi de C. Borrell i J. Benach (2002) mostra com entre la població treballadora casada o que viu en parella les exigències familiars no s'associen a l'estat de salut dels homes i de les dones de classes més benestants. Mentre que en el cas de les treballadores manuals es relacionen amb el mal estat de salut percebut, la limitació crònica de l'activitat, el patiment d'algun trastorn crònic, a més de suposar menys exercici físic en el temps de lleure i menys hores de son. De manera que les desigualtats en salut segons el gènere i la classe social jugarien un paper important en la definició de les desigualtats socials de temps.

Val a dir però, que en el cas que m'ocupa s'observa que la malaltia o la discapacitat és una raó freqüent d'abandó del mercat laboral sobretot per a les persones de classe treballadora (18,7%) i les de classe mitjana propietària (17,9%). Tot i que aquestes dades semblen contradictòries amb les reflexions exposades fins aquí, cal tenir present les diferències en el volum de població implicada i el major grau de divergència en el comportament d'homes i dones de classe treballadora i classe mitjana propietària. En aquest sentit, sembla possible pensar que les dones de classe mitjana propietària assumeixen una càrrega de treball domèstic i familiar major que les dones de classe mitjana assalariada, fet que en alguns casos podria condicionar l'estat de salut i explicaria perquè la malaltia és una causa més freqüent entre les primeres.

Segons el nivell d'estudis s'observa que les estratègies dels homes (Taula 21) són més homogènies que les de les dones, entre les quals es dona una divergència més gran, tot i que s'observa una tendència segons la qual els valors més alts de causes voluntàries es donen entre aquelles persones amb més nivell d'estudis. Entre els homes amb més nivell d'estudis, es dona un comportament diferent respecte als que tenen estudis secundaris i els que tenen estudis universitaris. Els homes amb estudis secundaris opten, majoritàriament, per deixar de treballar per estudiar (28,1%), en canvi, entre els homes amb estudis universitaris hi ha més casos d'abandó del mercat laboral en

l'edat de la jubilació (34%) o simplement perquè es vol deixar de treballar (14%). Els valors més alts de causes involuntàries es dona entre els homes sense estudis entre els quals destaca l'alt percentatge de casos d'homes sense estudis que abandonen el mercat de treball per malaltia o discapacitat (25%).

Com ja he comentat, en el cas de les dones (Taula 22) augmenten les diferències segons el nivell d'estudis, sobretot respecte a la decisió d'abandonar el mercat laboral en el moment de casar-se o tenir un fill. Així, les dones amb un nivell més baix d'estudis són les que més decideixen abandonar el mercat laboral en el moment de casar-se. I a mesura que augmenta el nivell d'estudis, disminueix el percentatge de casos per casament i augmenta el percentatge de casos que atura la trajectòria laboral en el moment de tenir un fill. En aquest sentit, sembla possible parlar en termes de parèntesi de la trajectòria laboral en el moment de tenir un fill, a diferència de l'abandó del mercat laboral per casament que sembla respondre a una decisió definitiva marcada per un projecte de vida orientat al treball domèstic i familiar. Aquest aspecte, de nou, posa de manifest la necessitat d'un tractament més específic respecte a la percepció i consciència individual al voltant de la responsabilitat del temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar, per tal d'identificar si l'abandó del mercat laboral per casament resta condicionat per l'imaginari cultural. D'altra banda, aquesta aproximació també permetria analitzar si l'abandó del mercat laboral en el moment de tenir un fill es deu a una decisió temporal, en la mesura que existeix la voluntat de reincorporar-se una vegada la criatura sigui més gran, o bé es tracta d'una decisió definitiva. En aquest sentit, també caldria tenir present que el significat actual no garanteix un canvi d'opinió a la llarga.

Respecte a les dones amb més nivell d'estudis, s'observa que abandonen el mercat laboral per estudiar un 18,1% les dones amb estudis secundaris i un 24,1% les dones amb estudis universitaris (Taula 22). Aquesta opció sembla inserir-se dins d'un projecte de vida centrat en una major disponibilitat pel temps de treball remunerat i la disminució del temps de treball domèstic i familiar. En canvi, i a diferència del cas dels homes, són les dones amb estudis secundaris les que més decideixen deixar la feina perquè no volen treballar més (12,8%), dades que possiblement responen a l'imaginari cultural propi del model *male breadwinner*. Finalment, igual que els homes, les dones sense

estudis representen els valors més alts d'abandó del mercat laboral involuntàriament a causa de la malaltia o discapacitat (22,4%).

El nivell d'estudis sembla actuar com una variable que condiona la capacitat de decisió del temps de treball remunerat i, per tant, l'estratègia de gestió temporal i el projecte de vida de les persones especificant les diferències segons el cicle de vida i la classe social. D'una banda, a mesura que augmenta el nivell d'estudis augmenten els valors dels casos d'abandó del mercat laboral per causes voluntàries. De l'altra, sembla possible parlar de diferències entre les dones en funció del nivell d'estudis, ja que aquelles dones amb un nivell d'estudis més alt valoren un projecte de vida entorn del mercat laboral, mentre que les dones amb un nivell d'estudis més baix semblen no estar condicionades per la trajectòria laboral sinó per les responsabilitats domèstiques i familiars. Tanmateix, s'observa que entre les persones amb més nivell d'estudis es dona una diferència entre els homes i les dones, perquè els homes amb estudis secundaris tenen un comportament més similar al de les dones amb estudis universitaris. Concretament, es tracta dels col·lectius que abandonen amb més freqüència el mercat laboral per estudiar, i en el cas de les dones ho fan en menor mesura per causes domèstiques i familiars. Aquest aspecte sembla respondre a la tendència entre les dones amb nivell d'estudis més alt a un projecte de vida cada vegada més centrat en la carrera professional i menys disponibilitat absoluta pel temps de treball reproductiu. D'altra banda, els homes amb un nivell d'estudis mig-alt sembla que són els que més reconeixen el temps de treball domèstic i familiar. Entre aquests sembla possible plantejar la hipòtesi que els que tenen estudis universitaris entenen com a prioritat la carrera professional per davant de les responsabilitats familiars, a diferència dels homes amb estudis secundaris.

Les dades que recullen les figures anteriors posen de manifest l'existència de diferències en les estratègies temporals, segons la percepció i consciència de les responsabilitats laborals i domèstiques i familiars. Si bé es fa palès que es tracta d'una qüestió que mereix un tractament més específic per tal de considerar la capacitat de percepció i el significat atribuït al temps de treball remunerat i al temps de treball domèstic i familiar, s'observen alguns aspectes significatius.

Taula 21.

Raó per deixar el treball remunerat, per nivell d'estudis dels homes

	Sense estudis	Estudis primaris	Estudis secundaris	Estudis universitaris
Voluntàriament, volia deixar de treballar	0,8%	3,9%	2,6%	14,0%
Voluntàriament, va tenir un fill	--	--	--	4,0%
Voluntàriament, jubilació anticipada	11,1%	13,7%	8,8%	6,0%
Voluntàriament, edat jubilació	26,2%	28,8%	21,9%	34,0%
Voluntàriament, no feina	2,0%	--	--	--
Voluntàriament, estudis		2,0%	28,1%	6,0%
Involuntàriament, jubilació	14,7%	10,2%	6,1%	18,0%
Involuntàriament, acomiadament	8,3%	12,2%	6,1%	4,0%
Involuntàriament, prejubilació	9,1%	11,2%	6,1%	4,0%
Involuntàriament, fi de contracte	0,8%	2,9%	0,9%	--
Involuntàriament, malaltia	25,0%	13,7%	8,8%	10,0%
No sap	2,0%	1,5%	10,5%	--

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 22.

Raó per deixar el treball remunerat, per nivell d'estudis de les dones

	Sense estudis	Estudis primaris	Estudis secundaris	Estudis universitaris
Voluntàriament, volia deixar de treballar	4,2%	6,7%	12,8%	6,9%
Voluntàriament, casament	24,9%	28,0%	5,3%	13,8%
Voluntàriament, va tenir un fill	8,0%	17,7%	21,3%	13,8%
Voluntàriament, jubilació anticipada	3,5%	5,2%	1,1%	--
Voluntàriament, edat jubilació	10,2%	8,8%	3,2%	10,3%
Voluntàriament, no feina	0,7%	1,8%	3,2%	3,4%
Voluntàriament, estudis		0,6%	18,1%	24,1%
Involuntàriament, jubilació	5,2%	5,5%	5,3%	3,4%
Involuntàriament, acomiadament	7,0%	8,8%	1,1%	6,9%
Involuntàriament, prejubilació	4,0%	1,8%	--	--
Involuntàriament, fi de contracte	1,2%	2,1%	5,3%	3,4%
Involuntàriament, malaltia	22,4%	8,5%	10,6%	6,9%
No sap	8,7%	4,3%	12,8%	6,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Sembla possible parlar de dos projectes de vida diferents que condicionen la capacitat de gestió temporal de les persones. De fet, es tracta d'una qüestió que es posa de relleu en altres estudis, entre els quals destaco la recerca elaborada pel QUIT (DGICYT SEC98-0570), en el qual es proposa una classificació de models de vida quotidiana en funció del temps central en la vida de la persona (Miguélez i Torns, 1998). En el cas que m'ocupa, penso que és possible plantejar l'existència de dos projectes de vida que influeixen les estratègies temporals i, per tant, la capacitat de gestió temporal de les persones, en funció de la disponibilitat i accessibilitat pel temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar. El primer cas correspondria al projecte de vida caracteritzat per la centralitat del temps de treball remunerat que suposa una disponibilitat absoluta per al mercat laboral, així com el fet que la persona esdevé totalment accessible per a les responsabilitats que es poden despendre d'aquesta centralitat. En canvi, el segon cas respondria al projecte de vida on el temps de treball domèstic i familiar esdevé central, la qual cosa implica la disponibilitat absoluta en detriment d'altres temps, i el fet que la persona esdevé accessible per a tots els membres de la família i les diverses responsabilitats domèstiques.

Amb relació al model *male breadwinner*, s'observa que el primer model és el que tradicionalment han seguit els homes, mentre que el segon bàsicament respon al cas de les dones. Però, a partir de les dades analitzades, sembla possible plantejar la hipòtesi d'una lleugera pèrdua de pes d'aquesta estricta divisió sexual del treball que es manifesta amb un ventall d'estratègies temporals a cavall entre els dos models extrems definits. Tanmateix, les dades analitzades posarien de relleu l'existència de la doble presència entre bona part d'aquest ventall d'estratègies temporals. Aquest aspecte ha estat analitzat en altres treballs que apunten l'heterogeneïtat de la doble presència (Torns *et al.*, 2002). En aquest sentit, també cal fer referència a un estudi anterior que apunta l'existència de models en transició entre la centralitat del temps de treball remunerat o la centralitat del temps de treball domèstic i familiar en la vida quotidiana de les persones (Miguélez i Torns, 1998).

Més enllà de les raons voluntàries o involuntàries que porten a les persones a abandonar el mercat laboral, sembla que la variable nivell d'estudis actua com un indicador de les diferències entorn de la percepció i el significat del temps quotidià amb relació

a les responsabilitats i expectatives individuals. Aquest aspecte es dona sobretot en el cas de les dones, mentre que entre els homes s'observa una major influència de la variable classe social respecte a la capacitat de decisió entorn del temps de treball remunerat. De fet, es tracta d'una qüestió prou significativa que sembla respondre al manteniment del model *male breadwinner*, ja que l'home es manté com el portador de diners a casa de manera que a menor poder adquisitiu més dependència del mercat laboral. Contràriament, la presència de la dona al mercat laboral s'entendria com un complement a l'economia domèstica, per aquesta raó la capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat estaria més condicionada per aspectes socioculturals que no pas per aspectes materials. Per bé que caldrà aprofundir en aquest sentit a partir de l'ús de tècniques qualitatives que permetin una major aproximació a l'imaginari social que condiciona l'estratègia de gestió temporal.

Finalment, cal destacar el que pot ser una tendència creixent entre les persones amb nivell d'estudis alt i de classe mitjana, ja que destaquen els percentatges de persones que deixen el mercat laboral perquè volen deixar de treballar. En aquest sentit, es pot relacionar aquesta tendència amb un sentit del valor del temps major més enllà del mercat laboral. Tot i que caldria precisar que en el cas de les dones es tractaria d'un aspecte més comú entre les que tenen estudis secundaris que entre les que tenen estudis universitaris. Per aquestes darreres, la disponibilitat i accessibilitat del temps de treball remunerat sembla ser més forta, i aquest aspecte es pot vincular amb una major importància de la trajectòria professional en el projecte vital.

APROXIMACIÓ TIPOLÒGICA A LES ESTRATÈGIES DE GESTIÓ DEL TEMPS QUOTIDIÀ

Amb l'objectiu de sintetitzar els resultats obtinguts en l'anàlisi exposat elaboro, *ad hoc*, una aproximació tipològica de les estratègies de gestió del temps quotidià en el context català. Es tracta d'una primera classificació a títol orientatiu que busca obtenir una visió panoràmica entorn de les estratègies de gestió temporal. Per tant, no respon a una tipologia exhaustiva. A més, caldria complementar-la a partir de dades que facilitessin una millor captació de la manera en què les persones construeixen i donen sentit a les

estratègies temporals quotidianes. És a dir, les motivacions, actituds i imaginaris que guien la gestió del temps quotidiana.

Model 1: disponibilitat i accessibilitat absoluta del temps de treball domèstic i familiar

Aquest model es caracteritza per una disponibilitat absoluta del temps de treball domèstic i familiar de manera que la persona esdevé accessible per a tots els membres de la llar i les responsabilitats domèstiques. Des de la pràctica temporal el temps de treball domèstic i familiar esdevindria un temps rígid, ja que seria un temps ocupat de treball continu i estructurat. En canvi, el temps de treball remunerat representaria un temps flexible, ja que en cas de tenir presència en l'estratègia de gestió temporal seria de manera esporàdica i discontinua i oferiria un marge de gestió objectiva major. En aquest sentit, sembla que l'estratègia temporal es basaria en el model *male breadwinner / limited part-time* pel qual es prefereix no treballar (mercat laboral) abans que tenir un treball a temps parcial. Aquesta estratègia que respondria a l'equació cost-benefici pel fet que es busca maximitzar l'ús del temps més enllà de la seva conversió directa en diners. Aleshores, sembla possible pensar que la representació social del temps que hi ha al darrere d'aquesta estratègia temporal està vinculada a la divisió sexual del treball, amb un procés d'aculturació fort.

Bàsicament correspondria al cas de dones, de classe treballadora i nivell d'estudis baix que abandonen el mercat laboral en el moment de casar-se. Si bé també caldria tenir en compte la presència, tot i que menor, de dones amb un nivell d'estudis més alt i de classe mitjana que abandonen el mercat laboral en el moment de tenir un fill. Entre les primeres predominaria una concepció del temps industrial, mentre que entre les segones seria més adequat parlar d'una estratègia temporal modulada amb relació al temps escàs.

Model 2: disponibilitat absoluta pel temps de treball remunerat

Es correspondria amb una disponibilitat pel temps de treball remunerat que suposa el valor del temps associat a l'equació temps-diner pròpia del model temporal industrial. De manera que aquest model inclou aquelles persones amb un projecte de vida definit exclusivament entorn de la trajectòria laboral, la qual cosa implica una manca de significat, i molts cops presència, del temps de treball domèstic i familiar. Des de la pràctica temporal, el temps de treball remunerat representa un temps rígid i estructurat, i el temps domèstic i familiar apareix com un temps flexible, discontinu i amb poca presència en les estratègies de gestió temporal. En aquest cas l'estratègia laboral està totalment subjecta a la lògica del mercat laboral i, per tant, la situació laboral representa un factor d'influència en la modulació de l'estratègia temporal quotidiana. Dins d'aquest grup, caldria aprofundir en les diverses manifestacions de la flexibilitat del temps de treball remunerat, és a dir, el control o imposició de la irregularitat horària de la jornada laboral.

Aquest segon model inclouria majoritàriament homes, tot i que faria referència a un perfil doble. D'una banda, homes amb un nivell d'estudis baix, de classe treballadora i bàsicament ocupats en el sector industrial i agrari; i de l'altra, homes amb estudis primaris o secundaris, de classe mitjana propietària, amb una categoria professional de tècnic mitjà. En el primer perfil, semblaria més adequat pensar en una disponibilitat absoluta pel mercat laboral i poca capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat. En canvi, el segon perfil és el que segurament respondria als casos de disponibilitat absoluta pel mercat laboral i una major capacitat de decisió respecte al temps de treball remunerat.

Val a dir que aquest model inclouria també aquells casos en què es treballa a temps parcial perquè no s'ha trobat una feina a jornada completa, o bé no es treballa a causa d'una malaltia o discapacitat. Es tracta de casos en què la voluntat de les persones és tenir un treball remunerat, però les circumstàncies concretes no ho permeten, per tant, persones amb un projecte de vida definit per la disponibilitat absoluta per al mercat laboral. Concretament, el primer cas semblaria més propi dels homes, joves i adults, de classe mitjana assalariada i sense estudis, enfront del segon cas que més aviat res-

pondria al perfil d'homes de classe treballadora sense estudis. A més hi ha el cas dels homes adults de classe mitjana propietària amb estudis primaris amb una feina a mitja jornada, tot i que consideren que tenen una feina a temps complet.

Model 3: disponibilitat i accessibilitat absoluta pel temps de treball remunerat

Es tracta d'un model amb els mateixos trets del model anterior, però en aquest cas es donaria una diferència respecte a la dimensió de la pràctica temporal del treball remunerat. Doncs bé, aquest respondria a una estructura flexible, sobretot pel que fa a la seva distribució, la qual cosa suposa més capacitat de gestió en les estratègies de gestió temporal de les persones, però una accessibilitat absoluta. És a dir, semblaria que la disminució de la rigidesa del temps de treball remunerat implica una major exigència d'accessibilitat, ja que cal estar localitzable bona part del dia. El cas és que la manca d'una jornada laboral fixa es traduiria en la seva extensió al llarg del dia, tot i que esdevindria més permeable. Els homes, de classe mitjana propietària i assalariada, amb estudis universitaris, i directius o tècnics alts serien el perfil més proper a aquest model. També caldria incloure el cas d'algunes dones de classe mitjana, amb un nivell d'estudis alt i una categoria professional de tècnica alta i directiva entre les quals la manca de presència de temps de treball domèstic i familiar segurament s'explicaria a partir de la mercantilització d'una bona part d'aquest.

Model 4: doble presència (a)

Es tractaria del model on es combinaria la disponibilitat i l'accessibilitat pel temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar, és a dir, amb règim de doble presència. La necessitat de combinar el temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar permet pensar en una estratègia temporal sobre la base lògica de la sincronització. Per tant, amb una concepció del temps més enllà del temps industrial de caràcter quantitatiu, lineal i diacrònic. Les dificultats que es desprenen d'aquesta situació permeten pensar en una major consciència del malestar del temps, entès com

un bé escàs. Tanmateix, la presència del temps de treball remunerat seria superior que la del temps de treball domèstic i familiar, ja que es tractaria de persones amb una feina a jornada completa que dedicarien d'una a dues hores al dia a la realització de treball domèstic i familiar. En aquest cas, des de la dimensió objectiva, ambdós temps respondrien a una estructura rígida i continua.

El perfil d'aquest model es correspondria a dones, joves i adultes, amb estudis secundaris o universitaris, una ocupació qualificada i molt probablement amb càrregues familiars (fills o cura d'adults). D'altra banda, també caldria pensar, en menor mesura, en el cas d'homes, joves i adults, de classe mitjana assalariada, amb estudis secundaris i treballadors qualificats del sector serveis, o amb estudis universitaris i càrrecs de tècnics alts i directius, ambdós segurament amb fills.

Model 5: doble presència (b)

Aquest model seria una variant del model anterior on la presència del temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar en les estratègies de gestió temporal seria més equilibrada, ja que es tractaria de persones ocupades a temps parcial. En aquest cas, no es donaria l'accessibilitat pel temps de treball remunerat, malgrat representar un temps flexible en termes de durada i moment. En canvi, el temps de treball domèstic i familiar respondria a una estructura més rígida en tant que un temps continu i estructurat que suposaria una major accessibilitat. Aquest model seria més propi del model de *male breadwinner* d'altres països europeus amb un Estat de benestar més fort que facilita l'extensió del treball a temps parcial. En aquest cas, sembla possible pensar en una disminució de les dificultats per gestionar el temps quotidià i, per tant, menys vivència del malestar del temps, per bé que una presència important del temps com a bé escàs. La maximització de l'ús del temps no estaria tan subjecta a la trajectòria laboral, i prevaldrien altres valors com per exemple el de la maternitat. Tot i que també caldria pensar en estratègies temporals que busquen combinar el temps de treball remunerat amb el temps de formació, la combinació dels quals no suposa tanta dificultat com en el cas anterior. En aquesta situació, seria lògic pensar en un projecte de vida orientat a la carrera professional, malgrat que caldria aprofundir-hi.

En funció de les dades, sembla possible parlar de l'existència d'aquest model pel cas de dones, joves i adultes, amb estudis, sobretot primaris i secundaris, de classe mitjana assalariada o classe treballadora i probablement amb càrregues familiars. I alguns homes joves i adults amb estudis primaris o secundaris, de classe treballadora i amb possibles càrregues familiars.

Model 6: triple presència

Aquest seria el model propi de l'estratègia temporal definida en funció de l'opció de treballar a temps parcial per poder estudiar, per tant, orientada a desenvolupar un projecte de vida paral·lel a la trajectòria laboral. En aquest cas, el caràcter del temps de treball remunerat estaria condicionat per la categoria professional, per bé que sembla possible pensar en feines inestables i d'irregularitat horària. En canvi, el temps d'estudi, com a prioritat i eix central de l'estratègia temporal, seria l'element estructurador, de manera que tindria un caràcter rígid, estructurat i continu. El règim de triple presència vindria definit per la presència de responsabilitats més o menys fortes respecte al temps de treball domèstic i familiar. És a dir, responsabilitats que anirien més enllà del cas en què es comparteixen les feines de la llar parental. Per tant, caldria pensar en aquells casos en què s'ha format una llar pròpia amb o sense fills. La combinació d'aquests treballs generaria forces dificultats a l'hora de modular l'estratègia temporal i l'accentuació de la vivència de l'escassetat de temps. Seria l'exemple més clarificador de la vinculació directa entre la multiplicitat d'activitats i els papers assumits en la societat i la concepció del temps escàs.

Aquest seria el cas de dones joves de classe mitjana propietària o assalariada, amb estudis secundaris o universitaris, i el cas d'homes joves de classe mitjana assalariada o treballadora, amb estudis secundaris o universitaris.

CONCLUSIONS

L'anàlisi exposada al llarg d'aquest treball representa una primera aproximació empírica a l'estudi de l'anomenada problemàtica del malestar del temps. En concret, s'han

estudiat tres aspectes relacionats amb la gestió del temps quotidià: la manca d'encaix entre l'estructura temporal de les societats del benestar i la vida quotidiana de bona part de la seva ciutadania; la percepció del temps escàs i les desigualtats socials relacionades amb el temps.

Respecte a les dificultats per encaixar la pauta temporal dominant i el temps quotidià s'observa que el 44% de la població catalana, segons les dades del PaD, reconeix tenir dificultats per compaginar les responsabilitats domèstiques i familiars i la vida laboral. En aquest sentit, sembla possible parlar de l'existència d'un conflicte entre la racionalitat del temps industrial i la subjectivitat temporal de la vida quotidiana. Les fonts estadístiques analitzades recullen dades de percepció de les persones però no permeten aprofundir en el significat atribuït al temps quotidià, ni en la manera en què es construeix i dona sentit a la vida quotidiana. Tot i així, les diferències registrades segons els eixos de desigualtat fan pensar en la importància de la percepció i consciència individual a l'hora de definir l'estratègia temporal.

La constatació de les diferències entre homes i dones indicaria una major percepció del malestar del temps entre el col·lectiu de les dones que viuen en règim de doble presència. En aquests casos, es posaria de manifest la influència dels elements contextuals referits a l'augment de la presència femenina en el mercat laboral paral·lel al manteniment del model *male breadwinner*. Des d'aquesta perspectiva, sembla possible afirmar que la situació laboral homogeneïtza les dones. Tanmateix, cal aprofundir en aquesta qüestió, ja que el nivell d'estudis i la categoria professional semblen perfilar aquesta homogeneïtat genèrica. El cas és que les diferències respecte a aquestes dues variables posen de manifest diversos graus de percepció del malestar a l'hora de modular l'estratègia temporal. Aquestes variables també cal tenir-les presents pel cas dels homes.

En aquest sentit, el nivell d'estudis esdevé una variable clau, ja que a major nivell d'estudis augmenta la percepció de les dificultats. Per tant, cal pensar que en aquells casos en què no es manifesten dificultats és possible que o bé s'hagin naturalitzat, o bé no existien donada una manca de consciència i percepció de la responsabilitat que es desprèn del conjunt de tasques domèstiques i familiars en la gestió del temps quotidià. Altrament, la categoria professional sembla posar de manifest diferències, atenent a

les condicions laborals i als horaris propis de cada sector i professió. Amb relació a aquest aspecte, s'observa que és als sectors industrial i agrari on es manifesten menys dificultats a l'hora de modular l'estratègia temporal, per bé que serien els més vinculats al model *male breadwinner*. D'igual manera, les categories professionals baixes perceben en menor mesura el conflicte en la gestió i combinació del temps de treball remunerat i el temps de treball domèstic i familiar.

Pel que fa a la manifestació de l'escassetat de temps en la vida quotidiana sembla que, efectivament, la percepció del temps escàs és més freqüent entre les persones de classe i nivell d'estudi alt. Aleshores, sembla possible pensar que a la societat occidental contemporània coexisteixen dues concepcions del temps diferents a partir de les quals es modulen les estratègies temporals quotidianes: el temps mercaderia i el temps com a bé escàs, ambdós fruit de la racionalització del temps, per bé que regits per càlculs estratègics diferents. En la mesura que es dona aquesta doble concepció augmenta la complexitat de l'estructura temporal de la societat, ja que s'erosiona l'homogeneïtat pròpia de la pauta temporal industrial. Aquesta erosió té més a veure amb la representació del temps, que no pas amb la pràctica temporal, ja que es manté la importància de la jornada laboral en la definició de l'estratègia temporal. De fet, diversos estudis posen de relleu que el temps es mostra menys escàs entre persones aturades que entre les ocupades. En el cas que m'ocupa, s'observa que el temps es mostra més escàs entre aquelles persones que gaudeixen d'estabilitat econòmica i un nivell d'estudis alt. Doncs bé, entre les persones de classe social baixa i nivell d'estudis baix preval la concepció del temps mercaderia.

La primera exploració, des d'una perspectiva quantitativa, de les estratègies de gestió temporal sembla que fa pertinent la hipòtesi d'una pluralitat que encobreix una desigualtat. És a dir, que al darrere del ventall d'estratègies temporals es pot dibuixar l'eix de les desigualtats socials de temps. L'anàlisi realitzada fa pensar que la definició d'aquest eix suposa captar una complexa interacció entre el gènere, la classe social, l'edat, la situació laboral i el nivell educatiu. Així, es posa de relleu la importància de la divisió social i sexual del treball, per bé que caldria precisar la seva influència a partir d'altres factors socials.

Concretament la divisió social i sexual del treball pren la forma del model *male breadwinner*, tot i que sembla detectar-se una discreta pèrdua de la seva força estructuradora. Val a dir que les dades respecte a aquesta qüestió són un mica confuses, ja que coexisteix la tendència a naturalitzar el model entre les generacions més grans, una certa ruptura entre generacions intermèdies i un cert retorn a les seves pautes entre membres de les generacions més joves. La concreció d'aquesta dada sembla que ve donada per la variable classe social, donada la tendència a homogeneïtzar les estratègies de gestió temporal entre les classes mitjanes assalariades. Respecte a aquesta qüestió, altres estudis concreten que es tracta d'un fenomen que es dona en les classes mitjanes urbanes, i al·ludeixen de manera indirecta les diferències en funció del territori.

Si bé l'emergència de noves estratègies de gestió temporal entre la població catalana faria palesa la pèrdua de pes del model *male breadwinner*, les diferències de classe i gènere segueixen tenint importància en la seva definició. De fet, caldria parlar d'una major pèrdua del pes estructurador del gènere i el manteniment del de la classe social. En qualsevol cas, el caràcter complex d'aquesta qüestió fa necessari una anàlisi més detallada que tingui present altres factors socials com el cicle de vida o el nivell d'estudis.

S'observa que l'allargament del període d'estudis, com una característica pròpia de les transformacions socials de les darreres dècades, implica una major homogeneïtat entre les estratègies temporals d'homes i dones que es manté fins als 25 anys, edat en què es dona el que podria anomenar-se el factor tisora, ja que representa el moment en què se segmenta aquesta homogeneïtat per raons de gènere. A grans trets, es podria dir que al llarg de l'etapa de joventut existeix una homogeneïtat d'estratègies de gestió temporal que es manté fins al període central de l'edat adulta. Aleshores, sembla necessari vincular la variable gènere amb la variable edat, ja que aquesta combinació permet captar la diversitat d'estratègies temporals entre les dones. En aquest sentit, considero la importància de la variable cicle de vida a través de la qual és possible aprofundir de manera sintetitzada en les diferències a l'hora de gestionar el temps quotidià segons el gènere i l'edat.

Altrament, la consideració del nivell d'estudis com a variable útil per a l'aproximació al volum i les característiques de la diversitat d'estratègies de gestió temporal, sembla

actuar com un indicador del significat temporal, així com de la percepció i consciència de les responsabilitats domèstiques i familiars. Dóna compte de les diferències respecte a la percepció de la necessitat de redistribuir el temps de treball domèstic i familiar, a més de les diferències amb relació al valor del temps mercaderia o bé escàs. A través de l'anàlisi es posa de manifest un fenomen paradoxal, donat que el nivell d'estudis actua de manera inversa entre homes i dones. És a dir, entre les dones amb més nivell d'estudis augmenta la percepció de la necessitat de redistribuir la càrrega total de treball, mentre que els homes amb més nivell d'estudis tendeixen a percebre la necessitat d'assumir part de la càrrega total de treball. De cara a futures recerques, seria interessant aprofundir en la manera en què homes i dones construeixen i donen significat a les seves estratègies temporals amb relació a aquest fenomen. Més enllà d'aquest aspecte, els resultats obtinguts fan palès que es tracta d'una variable que influencia sobretot les estratègies de gestió temporal de les dones. En qualsevol cas, s'observa que la consideració de les diferències en el nivell d'estudis permet aprofundir en les desigualtats socials de temps, més enllà de les diferències de classe i gènere.

Altrament, sembla necessari considerar la importància de l'eix relacionat amb les desigualtats socials de salut a l'hora d'analitzar les diferències en la capacitat de gestió temporal de les persones. De fet, es tracta d'un aspecte que apareix en l'anàlisi d'algunes de les qüestions que planteja el PaD, que fan referència al que es pot anomenar una condició humana absolutament rellevant. El cas és que l'aparició d'un nombre important de casos en què no es treballa per malaltia o discapacitat fa necessari considerar les desigualtats de salut en la modulació de les estratègies de gestió temporal. Concretament, sembla que el que es podria anomenar la bona salut és una qüestió que apareix desigualment distribuïda en el sistema d'estratificació i que afecta directament la capacitat de control temporal. Les dades analitzades indiquen que la població més afectada per aquesta qüestió es troba entre la classe treballadora i les persones sense estudis, sobretot homes. Per aquesta raó, sembla possible plantejar les desigualtats de salut, molt vinculades a les desigualtats de classe i educació, com un element que permet aprofundir en la caracterització de la diversitat d'estratègies temporals.

En qualsevol cas, i en funció de les dades analitzades, sembla possible constatar el manteniment de la centralitat del temps de treball remunerat en l'imaginari individual.

Tanmateix, es detecten algunes tendències de canvi respecte a l'organització social del temps industrial. Aquestes tendències evoquen situacions diverses i, a vegades, contradictòries, com ara: persones que pateixen les conseqüències de la irregularitat i inestabilitat laboral; persones que treballen a temps parcial o abandonen el mercat laboral per tal de poder disposar de temps per a realitzar altres activitats com ara estudiar; persones que abandonen temporalment el mercat de treball en el moment de tenir un fill. Respecte a aquest darrer cas caldria diferenciar aquelles situacions en què l'elecció respon a la percepció d'assumir com a responsabilitat aquesta tasca, d'aquells casos en què se sobrevalora el temps de cura dels menors, en tant que reificació de la maternitat/paternitat, per sobre del temps de treball remunerat. En la mesura que aquest trencament esdevingui majoritari entre les dones caldria parlar del retorn a l'imaginari social del model *male breadwinner* per part de trajectòries biogràfiques que se n'havien desmarcat.

Amb tot, es planteja la necessitat de tenir present el procés de socialització en la mesura que influeix en el desenvolupament de les concepcions i percepcions individuals entorn del temps. En aquest sentit, l'anàlisi de les diferències en el procés d'aculturació del model *male breadwinner* segurament permetrien aprofundir en la caracterització de l'eix de desigualtats socials de temps. Ja que en la mesura que aquest procés d'aculturació es veu afectat pels canvis en l'organització del temps de treball remunerat i en l'estructura familiar, sembla que s'alteren les estratègies temporals pròpies del temps industrial. En aquesta punt, potser caldria preguntar-se fins a quin punt, com apunta J. P. Dupuy (1980), la reducció del temps a quelcom de quantificable, acumulable, susceptible de ser estalviat, emmagatzemat, intercanviat, comprat o venut és una de les marques més visibles de l'alienació i la paràlisi de l'autonomia de la societat.

Amb tot, seria suficient que aquest treball contribuís al reclam per a una consideració major de la dimensió temporal dins de la teoria social. En el cas que m'ocupa, elaboro aquest reclam a partir d'una aproximació a l'estudi de la vida quotidiana i sota l'interès per les desigualtats socials. Com apunta A. Heller (1977), l'estructura social no es reflecteix en la vida quotidiana, però la vida quotidiana sempre expressa quelcom sobre la realitat social. En qualsevol cas, la problemàtica del malestar del temps sorgeix en un context de canvi, i en aquest escenari la dimensió temporal es mostra

molt explicativa. En la mesura que això es pugui constatar en futures investigacions, s'obtidran elements teòrics i empírics susceptibles de ser usats en l'elaboració de polítiques socials orientades a gestionar les desigualtats socials de la societat occidental contemporània marcada pel malestar del temps.

Bibliografia

AADD (2003). *Diferències i desigualtats de gènere en salut. Enquesta de salut de Barcelona 2000*. Barcelona, Observatori Barcelona - Ajuntament de Barcelona.

AADD (2000). *Working in Britan*. ESRC Future of Work Programme, Data Archive, University of Essex.

ÁLVARO PAGE, M. (1996). *Los usos del tiempo como indicadores de las discriminaciones entre los géneros*. Madrid, Instituto de la Mujer, Colecció Estudios, núm. 46.

ARTAZCOZ, L. *et al.* (2003). *Diferències i desigualtats de gènere de salut*. Barcelona, Estudis/monografies, Aj. Barcelona.

BALBO, L. (1987). *Time to care. Politiche del tempo e diritti quotidiani*. Milà, Franco Angeli.

— (1991) *Tempi di vita*. Milà, Feltrinelli.

BIMBI, F. (1995). “Metafore di genere tra lavoro non pagato e lavoro pagato. Il tempo nei rapporti sociali di sesso”, a *Polis*, núm. 3.

— (1999) “Measurement, Quality and Social Changes in Reproduction Time: the Twofold Presence of Woman and Gift Economy”, a HUFTON, O. i KRAVARITOU, Y. *Gender and the use of time*. La Haya, Kluwer Law Int.

BIMBI, F. i CAPECCHI, V. (1986). *Strutture e Strategie della vita quotidiana*. Milà, Franco Angeli.

BORRELL, C. i BENACH, J. (coords.)(2002). *Les desigualtats en la salut a Catalunya*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill i Ed. Mediterrània. Politiques, 35.

CAVALLI, A. (1985). *Il tempo dei Giovanni*. Bolonya, Il Mulino.

CARRASQUER, P. *et al.* (1998). “El trabajo reproductivo”, a *Papers*, núm. 55, p. 95-114.

- CARRASQUER, P. i TORNIS, T. (2002). "La doble presència", a *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 16, p. 143-152.
- COLECTIVO IOÉ (1996). *Tiempo social contra reloj. Las mujeres y la transformación en los usos del tiempo*. Madrid, Instituto de la Mujer.
- DUPUY, J.P. (1980). *La révolution du temps choisi*. París, Albin Michel.
- DURÁN, M. A. (1986). *La jornada interminable*. Barcelona, Icaria.
- (coord.) (1998). *The future of work in Europe (gendered patterns of time distribution)*. Comissió Europea - DGV.
- ELIAS, N. (1989). *Sobre el tiempo*. Madrid, Fondo de Cultura Económica.
- FAGAN, C. et al. (2001). *Gender, employment and working time preferences in Europe*. Irlanda, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- GARCÍA SAINZ, C. (1998). *La carga global de trabajo. Un análisis sociológico*. Tesi doctoral, Facultad de Ciencias Políticas y Sociología, Universidad Complutense de Madrid.
- GERSHUNY, J. (1994). *Changing Times*. Oxford, Oxford University Press.
- HELLER, A. (1977). *Sociología de la vida cotidiana*. Barcelona, Península.
- INE (2003). *Encuesta de empleo del tiempo (EET) 2002-2003*.
- IZQUIERDO, M. J. (1988). *La desigualdad de las mujeres en el uso del tiempo*. Madrid, Instituto de la Mujer.
- LUHMANN, N. (1992). "El futuro no puede empezar: estructuras temporales en la sociedad moderna", a RAMOS TORRE, R. (coord.). *Tiempo y sociedad*. Madrid, CIS, Colección Monografías núm. 129, p. 161-182.
- MIGUÉLEZ, F. i TORNIS, T. (1992). *Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990. vol. II. Treball, condicions econòmiques i formes de consum*. Barcelona, Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana-Diputació de Barcelona.
- (1998) "Introducción al análisis del trabajo y de la vida cotidiana", a *Papers*, núm. 55, p. 9-25.
- MIGUÉLEZ, F. et al. (1998). "Las estructuras de sentido de la vida cotidiana", a *Papers*, núm. 55, p. 151-179.

NOWONTY, H. (1992). “Estructuración y medición del tiempo: sobre la interrelación entre los instrumentos de medición del tiempo y el tiempo social”, a RAMOS TORRE, R. (ed.). *Tiempo y sociedad*. Madrid, CIS, Colecció Monografías, núm. 129.

PERULLI, A (1996). *Il tempo da oggetto a risorsa*. Milà, Franco Angeli.

SARALEGUI, J. (1997). “Proyecto del Instituto Nacional de Estadística para la encuesta europea de Empleo del Tiempo en España (EET) Eurostat”, a *Revista Internacional de Sociología*, núm. 18, p. 193-204.

TORNS, T. (2002). “La perspectiva de la vida quotidiana en les polítiques publiques”, a *Barcelona Societat. Revista d'informació i estudis socials*.

— (2003) *Les polítiques de temps: un repte per a les polítiques de l'Estat del Benestar*. Barcelona, Fundació Nous Horitzons.

TORNS, T. i CARRASQUER, P. (1999). “El perquè de la reproducció”, a *Papers*, núm. 59, p. 99-108.

TORNS, T. et al. (2002). *El estudio de la doble presencia: una apuesta por la conciliación de la vida laboral y familiar*. Proyecto I+D+I Exp. 37/00, Instituto de la Mujer.

TORNS, T. i MIGUÉLEZ, F. (coord.) et al. (2000). *Temps i ciutat*. Barcelona, Consell Econòmic i Social de Barcelona.

TORNS, T.; BORRAS, V. i MORENO, S. (2004). *La vida quotidiana: exploració d'un marc conceptual i d'una proposta d'indicadors*. Ajuntament de Barcelona. (Inèdit).

El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD) és una enquesta longitudinal per a l'estudi de l'estructura i les desigualtats socials a Catalunya impulsada per la Fundació Jaume Bofill. La seva pretensió principal és oferir a la comunitat investigadora les dades socials necessàries per a l'anàlisi de la societat catalana. I, en segona instància, espera poder fer arribar els resultats dels estudis a les administracions públiques catalanes perquè puguin revisar, reorientar i impulsar noves actuacions en matèria de polítiques socials.

Els dos volums que presentem són un recull ampli i divers de les principals anàlisis elaborades a partir de l'explotació de les dades de la primera onada del PaD. L'amplitud de temes que aborda l'enquesta, tot combinant el nivell de llar amb l'individual, ha permès anàlisis d'àmbits específics (treball, habitatge, llengua, salut, ingressos, educació) així com anàlisis transversals (estudi de les classes socials, la joventut, els fills).

La publicació porta adjunt un cd-rom amb una mostra parcial de les dades de la primera onada (2001-2002), que permet a qualsevol usuari fer operacions d'anàlisi estadística descriptiva i multivariant. La demanda de la matriu completa es pot fer des del web del PaD: www.obdesigualtats.org.

Editorial Mediterrània

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut,
joventut, habitatge
i llengua

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut, joventut, habitatge i llengua

*SARA AYLLÓN, MAGDA MERCADER, XAVIER RAMOS,
CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA, HUG LLÀCER, PAU MIRET,
CARME TRILLA, JOFFRE LÓPEZ I ALBERT FABÀ*

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut, joventut, habitatge
i llengua

*SARA AYLLÓN, MAGDA MERCADER, XAVIER RAMOS,
CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA, HUG LLÀCER,
PAU MIRET, CARME TRILLA, JOFFRE LÓPEZ
I ALBERT FABÀ*

La col·lecció *Polítiques* és la principal col·lecció de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen aquelles investigacions que han estat encarregades i que es consideren més rellevants pel seu interès social i polític. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: abril de 2005

© Fundació Jaume Bofill, 2005

Provença, 324

08037 Barcelona

fbofill@fbofill.org

<http://www.fbofill.org>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S. L.

Guillem Tell, 15, entl. 1a

08006 Barcelona

Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10

editorial@emediterrania.com

www.emediterrania.com

Disseny de la col·lecció: Martí Abril

Disseny de la coberta: Amador Garrell

Maquetació: Jordi Vives

ISBN de l'Obra Completa: 84-8334-656-7

ISBN del Volum II: 84-8334-658-3

DL: B-20.949-2005

Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)

Impressió a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

Volum II

1. LA POBRESA A CATALUNYA: POBRESA MONETÀRIA I PRIVACIÓ A CATALUNYA A PRINCIPIS DEL SEGLE XXI	9
<i>Sara Ayllón Gatnau, Magda Mercader Prats (coord.) i Xavier Ramos Morilla</i>	
2. LES DESIGUALTATS SOCIALS I LA SALUT A CATALUNYA	159
<i>Cristina Sánchez Miret</i>	
3. UNA VISIÓ DE LA JOVENTUT A CATALUNYA	183
<i>Pau Miret Gamundi</i>	
4. ELS FILLS: PRESENT I FUTUR	247
<i>Cristina Sánchez Miret, Núria Quintana Garrido i Hug Llàcer Palanca</i>	
5. ELS HABITATGES DE LA POBLACIÓ CATALANA	287
<i>Carme Trilla Bellart i Joffre López Oller</i>	
6. LES LLENGÜES A CATALUNYA	321
<i>Albert Fabà Prats</i>	
ANNEX. RELACIÓ D'ENQUESTADORS I ENQUESTADORES DE TOTES LES ONADES DEL PAD	407

Volum I

PRESENTACIÓ

Jordi Sánchez Picanyol

1. EL PANEL DE DESIGUALTATS SOCIALS A CATALUNYA (PAD)

Laia Pineda Rüegg

2. LES CLASSES SOCIALS A CATALUNYA: DESIGUALTATS EN LES CONDICIONS DE VIDA DELS GRUPS SOCIALS

Cristina Sánchez Miret i Núria Quintana Garrido

3. DUES CRUÏLLES DEL SISTEMA ESCOLAR: L'ACCÉS A L'ESCOLA PÚBLICA I A L'ENSENYAMENT SECUNDARI POSTOBLIGATORI

Xavier Bonal Sarró, Xavier Rambla Marigot i Marc Ajenjo Cosp

4. LES DESIGUALTATS EN EL MERCAT DE TREBALL

Albert Recio Andreu i Carolina Recio Cáceres

5. EL REPARTIMENT DEL TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR

Cristina Sánchez Miret i Hug Llàcer Palanca

6. LA GESTIÓ DEL TEMPS QUOTIDIÀ: DIFICULTATS D'ENCAIX, ESCASSETAT I DESIGUALTATS

Sara Moreno Colom

1

La pobresa a Catalunya: Pobresa monetària i privació a Catalunya a principis del segle XXI

Sara Ayllón Gatnau, Magda Mercader Prats (coord.)
i Xavier Ramos Morilla

Abstract

Cada dia es fa més evident a Catalunya que, al costat del progrés econòmic de bona part de la societat catalana hi ha una realitat persistent, la de la població que pateix situacions de pobresa. L'anàlisi detallada de les dades de la primera onada del PaD (2001-2002), ens porta a fer una constatació fonamental: la pobresa es manifesta de formes molt complexes i variades.

L'estudi no només s'ocupa de la quantificació de la pobresa sinó que en ressegueix els perfils a través del gènere, l'edat, l'estat civil, la situació d'activitat, l'habitatge o l'estat de salut, entre d'altres. A les ja conegudes formes de pobresa associades a la vellesa i a la inactivitat s'hi afegixen formes noves, vinculades als efectes de l'atur i a l'empitjorament de les condicions de treball. Finalment també s'analitzen els índexs de privació de les llars catalanes en tres àmbits: la privació bàsica de consum, la privació bàsica d'habitatge i la privació secundària. L'anàlisi de privació, que complementa l'estudi de la pobresa monetària, fa emergir les limitacions de moltes llars en l'accés a determinats béns que incideixen directament sobre el seu nivell de vida. L'estudi assenyala que les limitacions són especialment importants pel que fa a l'accés a l'habitatge de les llars més joves.

Índex

Introducció	13
La dimensió monetària de la pobresa a Catalunya l'any 2000	21
· Una visió panoràmica de la pobresa monetària	21
· Quants pobres hi ha a Catalunya?	21
· La pobresa per grups d'edat	25
· La pobresa segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència	28
· Pobresa i família	32
· Un enfocament a partir del tipus de família	32
· La pobresa segons la grandària de la llar	37
· Pobresa i mercat de treball	40
· L'efecte de l'activitat econòmica de la persona de referència	40
· Pobresa segons la concentració de persones ocupades al nucli familiar	44
· Pobresa entre la població assalariada	46
· Pobresa segons la categoria socioprofessional de la persona de referència	49
· Pobresa i atur o inactivitat	50
· Pobresa i règim de tinença de l'habitatge	55
· Pobresa i salut	57
· Pobresa i nova immigració	63
· Pobresa i nivell educatiu	65
· Síntesi. Els grups de risc de la pobresa monetària a Catalunya	70
La privació a Catalunya l'any 2000	72
· Privació i pobresa monetària	76
· Una visió panoràmica de la privació	78
· Privació per grups d'edat	79
· Privació segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència	80
· Privació i família	82
· Un enfocament per tipus de família	82
· Privació segons la grandària de la llar	86
· Privació i mercat de treball	88
· L'efecte de l'activitat econòmica de la persona de referència	88

· Privació segons la concentració d'ocupats al nucli familiar	90
· Privació entre la població assalariada	92
· Privació segons la categoria socioprofessional de la persona de referència	94
· Privació i atur o inactivitat	95
· Privació i règim de tinença de l'habitatge	97
· Privació i salut	99
· Privació i nova immigració	102
· Privació i nivell educatiu	103
· Síntesi. Els grups de risc de la privació a Catalunya	105
Conclusions i reflexions finals	107
Annex metodològic	111
· Pobresa monetària i privació: dues perspectives complementàries per a l'estudi de la pobresa a Catalunya	111
· El PaD: nova font de microdades per a l'estudi de la pobresa a Catalunya	116
· Què és el PaD?	116
· La representativitat poblacional de la mostra del PaD	119
· La problemàtica associada als ingressos al PaD 2001	127
· Opcions metodològiques adoptades a l'anàlisi	130
· Metodologia emprada per a l'anàlisi de la pobresa monetària	131
· Metodologia emprada per a l'anàlisi de la privació	135
· La construcció dels grups poblacionals	145
Bibliografia	153

INTRODUCCIÓ¹

Cada dia es fa més evident a Catalunya que, al costat d'un progrés econòmic de bona part de la societat catalana, hi ha una nova realitat, la de la població en situació de risc de pobresa i exclusió social. Es tracta d'una pobresa no sempre lligada al fet de passar gana, sinó a la dinàmica econòmica i social de les societats més riques.

Segons els indicadors socials primaris sobre pobresa i distribució de la renda publicats per la Unió Europea i referents a l'any 1999, l'Estat espanyol se situa en el grup de països a la cua d'Europa, amb un dels diagnòstics més greus de pobresa monetària. En relació amb la mitjana europea, una proporció més elevada de persones es troben en situació de risc de pobresa, i tant la intensitat com la durada d'aquesta és també superior a la mitjana comunitària.² Les últimes estimacions recollides sobre les tendències en el nivell de pobresa al conjunt de l'Estat no són optimistes: després d'uns anys (la dècada dels vuitanta) de lleu reducció de les taxes de pobresa, a principis dels anys noranta s'hauria produït un canvi de tendència.³ Catalunya no n'és una excepció. Segons les

1. Aquest estudi va ser publicat el desembre de 2003 per la Fundació Un Sol Món i la Fundació Jaume Bofill amb el títol *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*, un informe de l'Observatori de la Pobresa i l'Exclusió Social de La Fundació Un Sol Món de la Caixa de Catalunya. De l'esmentat estudi l'únic que no es reproduïx aquí és l'annex estadístic.

2. Vegeu Eurostat (2003) i García-Serrano *et al.* (2001).

3. Vegeu Del Río i Ruiz Castillo (1997), Martínez *et al.* (1998) i Cantó *et al.* (2002).

estimacions disponibles d'edicions anteriors de l'Observatori, la pobresa a Catalunya l'any 1996 afectava un 15,2% de les llars catalanes.

Diversos són els elements que poden ajudar a entendre aquesta nova problemàtica social.⁴ Un mercat de treball en el qual persisteix l'atur, la precarietat de l'ocupació i els baixos salaris; els canvis en les formes tradicionals de família; les tendències dels últims anys en el preu de l'habitatge i les noves formes d'immigració són potser quatre dels elements de canvi social més importants a l'hora d'entendre l'emergència d'aquestes noves formes de precarietat econòmica, pobresa i exclusió social. A més d'aquests canvis socials no es pot obviar el paper que haurien de jugar les polítiques públiques per tal de combatre aquestes problemàtiques.

En efecte, malgrat la reducció de les xifres d'atur dels últims anys, a Catalunya l'any 2002 hi ha una mitjana de 294.700 persones en edat activa que volen treballar però no troben feina, un 9,6% de la població activa (no inclou els aturats que busquen la primera feina). Per aquest mateix any 2002, un 40,2% dels aturats fa més d'un any que són a l'atur. A més a més, la feina constitueix cada dia menys una garantia de poder escapar de les situacions de vulnerabilitat econòmica. La precarietat en l'ocupació i els baixos salaris que han caracteritzat el model de creixement econòmic de les últimes dècades, fan que la nova pobresa ja no s'associï només a la inactivitat i a la malaltia, sinó que la nova pobresa afecta cada dia més la població treballadora.⁵

Un segon element que pot ajudar a entendre les noves formes de pobresa, té l'arrel en les tendències demogràfiques recents, les quals indiquen que s'estan produint canvis importants en les formes tradicionals de família, la qual cosa comporta sovint l'emergència de llars financerament més vulnerables. Avui la família a Catalunya ja no és un tot homogeni basat en la tradicional parella amb fills. Les opcions de vida són cada vegada més variades, les ruptures familiars més freqüents i els fills en el marc del

4. Vegeu els treballs anteriors de l'Observatori de la Pobresa i l'Exclusió Social de la Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya, així com les contribucions de Van den Bosch *et al.* (1993), Masats (1996) o Mercader i Delicado (1998). Vegeu també els treballs de Càritas Diocesana (1983, 1985) i EDIS (1996, 1998).

5. L'any 2002, el 86% dels contractes de treball registrats van ser temporals segons dades de Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya. Vegeu també Carrasquer i Romero (1999).

matrimoni cada cop són menys la regla. En les últimes dècades s'observa un augment significatiu de les llars monoparentals i unipersonals. Les estadístiques també són reveladores d'aquests canvis.⁶

Les interrelacions entre els canvis demogràfics i la pobresa no són, tanmateix, senzilles, i estan certament condicionades per molts altres factors. Si bé, aquestes tendències demogràfiques suggereixen un debilitament de la xarxa familiar contrasten amb les taxes de dependència juvenil que mostren una tendència alcista els últims anys. Capellades i Farré (2001) constaten que els patrons d'emancipació dels joves catalans difereixen considerablement dels d'altres països europeus. A Catalunya preval la permanència a la llar dels pares i, si bé es detecta un cert augment de les formes alternatives d'emancipació, aquestes no deixen de ser bastant minoritàries.

Tal com apunten diversos autors, els efectes sobre la pobresa del deteriorament del mercat de treball a Catalunya han quedat molt mitigats per la xarxa familiar i l'ajust demogràfic dels últims anys. Malgrat les elevades taxes d'atur i precarietat en l'ocupació, molt superiors a la mitjana europea, des d'una perspectiva familiar, Catalunya es caracteritza per tenir un dels percentatges més baixos de llars en les quals tots els membres estan a l'atur o són inactius, és a dir, llars on no hi ha ningú que treballi⁷. Els efectes de la precarietat laboral, especialment intensa entre les dones i els joves, s'han vist molt atenuats per les estratègies en el si de les famílies. El retard en les decisions d'emancipació i/o formació de noves famílies o el reagrupament familiar, en un context en el qual la protecció social per fer front a aquesta precarietat laboral ha estat molt limitada, són exemples d'aquestes estratègies. És poc sorprenent que Catalunya presenti avui una de les taxes de fecunditat més baixes del món. Roigé (2001) defensa que Catalunya manté un dels índexs de complexitat familiar més alts d'Europa, amb un elevat grau de residència intergeneracional. En efecte, a Catalunya la família és

6. Segons Capellades i Farré (2001) es produeix un augment remarcable de les llars unipersonals i monoparentals entre 1991 i 1996. El percentatge de naixements de dones no casades sobre el total a Catalunya assoleix la xifra d'un 20,3% l'any 2000 en comparació al 12,9% del 1994. Igualment reveladora és la xifra de divorcis a l'Estat espanyol (separacions i nul·litats): de cada 100 matrimonis registrats, 27 acabaren en divorci l'any 1990 i 47,3 l'any 2000. Vegi's també Ajenjo i Blanes (1999).

7. Vegeu Mercader (2001).

vista com una institució fonamental en la protecció dels seus membres davant de l'adversitat econòmica.⁸

Aquestes tendències en l'emancipació juvenil, tampoc són independents de les referents al preu de l'habitatge, el tercer element important de canvi per entendre les noves realitats de pobresa i exclusió social a Catalunya. A la dècada dels noranta, el preu de l'habitatge s'ha incrementat gairebé d'un 25% més que els salaris mitjans bruts. Per tant, l'esforç econòmic que suposa l'habitatge és cada vegada superior per al conjunt de la població, però encara ho és més per a un col·lectiu de joves que normalment obtenen sous per sota la mitjana de la població. Aquesta tendència alcista s'ha reforçat en els últims anys.

Finalment, un quart element de canvi és l'arribada del fenomen de la nova immigració. Catalunya presenta una de les taxes de creixement de població estrangera més altes d'Europa. Si la de dret a Catalunya l'any 1996 era de 114.000 individus, l'any 2002 superava els 328.000, molt per sobre dels nivells observats des d'una perspectiva històrica recent. La naturalesa d'aquesta immigració també ha canviat. Entre el 2001 i el 2002 la població estrangera no comunitària ha representat un augment vertaderament important, per exemple, el 2002, quatre de cada deu immigrants a Catalunya provenia del continent africà.

Davant d'aquestes dinàmiques de canvi, certament no es pot obviar el paper que juguen les polítiques públiques en el combat de la pobresa i l'exclusió social. Si els anys vuitanta es van caracteritzar per un increment de la despesa social, lligada sobretot a les reformes en el sistema de pensions i a la universalització de l'educació i la sanitat al conjunt de l'Estat, els anys noranta ho han estat per un debilitament de l'acció pública en el camp social. Les xifres de despesa social per habitant en són una bona mostra. Diversos estudis recents⁹ han destacat el baix nivell de despesa pública social a Catalunya (i a Espanya) i el seu procés de divergència respecte als països membres

8. D'acord amb la classificació d'estats del benestar àmpliament utilitzada d'Esping-Andersen (1993), Espanya (i Catalunya) se situaria dins dels règims d'estats del benestar corporativistes en els quals l'Estat intervindria només quan s'acaba la capacitat de la família de protegir els seus membres.

9. Vegeu Navarro (2003) i Navarro i Quiroga (2003).

de la Unió Europea. Catalunya mostra la despesa pública social més baixa de la Unió Europea (amb l'excepció d'Irlanda).¹⁰

Pel que fa a la protecció financera de les rendes baixes, en les últimes dècades el sistema de prestacions de la Seguretat Social s'ha anat transformant i adaptant a aquestes noves realitats socials, introduint un conjunt de programes assistencials que integrarien les pensions mínimes, les pensions no contributives i assistencials, el subsidi assistencial d'atur o la prestació per fill a càrrec. A aquest conjunt de programes d'àmbit estatal s'hi afegeix a Catalunya l'últim esglaió de la protecció amb vocació universal, la PIRMI. Aquest programa instaurat a principis dels anys 90 lluny de consolidar-se com un instrument flexible que garanteixi uns recursos mínims a qualsevol persona en situació de necessitat a Catalunya, tal com ha passat amb els programes de rendes mínimes a Navarra o Euskadi¹¹, s'ha convertit en un sistema residual amb condicions d'accés que deixen fora de la seva cobertura bona part de la població en situació de pobresa extrema.¹²

En aquest context, l'objectiu del treball és contribuir a un millor coneixement de les realitats actuals de pobresa i exclusió social a Catalunya. El treball se centra fonamentalment en l'estudi de la dimensió econòmica d'aquests fenòmens i ofereix una descripció exhaustiva dels recursos i les condicions de vida de la població més desfavorida a Catalunya l'any 2000.

El cert és que no hi ha gairebé consens entre els científics socials sobre com mesurar el fenomen de la pobresa. Davant d'aquesta manca de definició, l'aproximació d'aquest estudi serà eminentment pragmàtica. La qüestió clau que cal plantejar és com aproximar-se a la mesura de la pobresa de manera vàlida, que tingui sentit en el context català

10. La despesa pública social a Catalunya representava el 17,5% del PIB al 1999. Aquest percentatge està per sota l'espanyol (19,9%) i molt lluny de la mitjana de la UE-15 (27,6%). A més, l'evolució relativa d'aquesta despesa ha estat negativa des del 1993, quan representava el 21,8% del PIB.

11. Vegeu Laparra *et al.* (2002) per al cas de la comunitat de Navarra o Sanzo (2002) per al cas del País Basc.

12. Per una revisió crítica dels canvis recents en l'estat del benestar vegi's Adelantado (2000). Per una anàlisi de l'impacte sobre la pobresa del conjunt de prestacions assistencials a l'Estat vegi's Levy i Mercader (2001).

i que sigui útil per al disseny de polítiques. Per tant, l'objectiu de l'estudi no pot ser oferir una xifra única de pobresa o proporcionar un mètode "oficial" per mesurar-la, ja que aquests objectius no tenen massa sentit atesa la naturalesa mateixa del fenomen. En aquest monogràfic, l'objectiu és molt menys ambiciós. Es provarà d'apropar-se des de diferents perspectives a la mesura de la dimensió econòmica de la pobresa, per veure què és possible dir sobre la pobresa econòmica a Catalunya a principis del segle XXI. Més concretament, se centrarà l'interès en la identificació dels grups que pateixen una situació de risc més elevat de pobresa i exclusió social en el context català. Es farà a partir de dues aproximacions complementàries: una de més convencional, basada en els ingressos de les famílies i, una altra, fonamentada en el nivell de vida, mesurat a partir de les condicions de privació que suporten les famílies.

L'anàlisi dels ingressos permetrà estudiar la dimensió monetària de la pobresa. Tal com postula l'aproximació dels drets, el dret a un nivell mínim de recursos és una condició necessària per garantir la participació social (vegeu Atkinson, 1989). Des d'aquesta perspectiva, s'estudiarà la població que no és capaç d'assolir un nivell mínim de recursos a Catalunya. La dimensió monetària és important no només des de la perspectiva dels drets. Els indicadors de pobresa monetària juguen un paper clau en el conjunt d'indicadors que recentment ha elaborat la Unió Europea per a l'anàlisi i el seguiment de les realitats de pobresa i exclusió social als diferents estats membres. L'enfocament a través dels ingressos es fonamentarà en un llinar relatiu a la distribució de la renda a Catalunya i, metodològicament, seguirà les directrius recentment marcades per la Unió Europea en l'establiment dels indicadors socials primaris de pobresa i distribució de la renda.¹³

L'examen de la privació permetrà complementar l'anàlisi corresponent als ingressos. Es tracta d'estudiar la població que sofreix una acumulació important de mancances que incideixen directament sobre el seu nivell de vida, a causa de la falta de mitjans econòmics. S'estudien les carències de la població en una sèrie d'àmbits com el de l'alimentació, el consum en alguns béns bàsics o les condicions de l'habitatge. Més

13. Vegeu http://www.europa.eu.int/comm/employment_social.

concretament en aquest treball, s'estudia la privació en tres àmbits: la privació bàsica de consum, la privació bàsica d'habitatge i la privació secundària. La privació bàsica de consum recull els aspectes més bàsics de la privació relacionats amb el consum de béns bàsics com l'alimentació, el vestit o el calçat, els medicaments o les despeses d'aigua o llum de la casa. Es tracta d'identificar les persones que pateixen dificultats, que es podrien qualificar com a bàsiques per a la subsistència, lligades a la dimensió més absoluta de la pobresa. La privació bàsica d'habitatge recull els aspectes més fonamentals de l'habitatge, com el fet de disposar de vàter o d'aigua corrent. Finalment, la dimensió secundària recull aspectes potser menys bàsics, però que també integren aspectes fonamentals del benestar, com el fet de disposar d'alguns béns d'equipament a la llar, poder reparar-los quan es fan malbé o no patir problemes econòmics per poder anar de vacances almenys un cop l'any.

Tal com mostra l'evidència empírica,¹⁴ les aportacions de l'enfocament de la privació a l'hora d'identificar les llars i persones en situació de pobresa i exclusió social, són importants, ja que la mesura de la privació permet incorporar la multidimensionalitat de la pobresa a l'anàlisi. Els resultats de la introducció d'aquesta multidimensionalitat forcen a fer un salt cap a l'observació dels processos d'acumulació i erosió dels recursos de les llars i les persones, i cap a una comprensió més àmplia de les dinàmiques de pobresa i exclusió social. A més a més, la present aproximació a la privació permet superar algunes de les limitacions que tradicionalment s'han atribuït a la variable dels ingressos monetaris, per la seva falta de fiabilitat. A l'inici de l'annex metodològic s'aprofundeix en la complementarietat que presenten l'anàlisi de la pobresa monetària i el de la privació a l'hora de mesurar la pobresa.

En aquest treball, l'estudi de la pobresa i privació segons diferents tipologies de persones i llars constitueix una part essencial, per tal d'oferir una diagnosi dels perfils de la pobresa a Catalunya. A més a més d'una anàlisi per edats, sexes i estat civil de la població catalana, l'estudi per grups considera la relació entre la pobresa i la família, el mercat de treball, la inactivitat, l'habitatge, l'estat de salut, la nova immigració i el

14. Vegeu Nolan i Whelan (1996) i Martínez i Ruiz-Huerta (1999).

nivell educatiu. Aquesta visió per grups permet tenir una primera observació de com diferents col·lectius estan afectats per les situacions de risc de pobresa i privació, per, a partir d'aquí, plantejar una primera sèrie d'hipòtesis sobre les possibles causes i dinàmiques que duen cap aquesta situació. Tenir en compte els diferents col·lectius aporta molta llum en la comprensió del fenomen i pot ser d'utilitat en un primer pas pel disseny de polítiques públiques. La manera com s'han construït els grups poblacionals que s'estudien es detalla al darrer epígraf de l'annex metodològic.

L'estudi es fonamenta en l'evidència procedent de la primera onada del PaD, el Panel de Desigualtats Socials a Catalunya, amb informació de l'any 2000. El PaD és una nova enquesta representativa de la població catalana que viu en llars privades a Catalunya amb una mostra de 1.991 llars i 5.757 individus. Aquesta nova font estadística, conté informació detallada molt valuosa per a l'anàlisi social en general i per a l'estudi de la pobresa econòmica en particular, en les dues vessants que s'han volgut tractar: la pobresa monetària i la privació (l'epígraf sobre el PaD com a nova font de microdades de l'annex metodològic conté tota la informació referent a aquesta nova base de dades).

Aquest treball consta de dos grans apartats: el primer, examina la pobresa monetària, a partir de l'explotació de la distribució dels ingressos familiars. Seguint en bona mesura les metodologies proposades a escala europea, es presenten estimacions de la pobresa monetària per al conjunt de la població catalana i per als diferents grups poblacionals ja assenyalats, de cara a caracteritzar la població amb un risc elevat de pobresa monetària. Tota l'anàlisi de la pobresa monetària està basada en tres índexs de pobresa que capturen diferents dimensions del fenomen: el risc de pobresa, la intensitat i la severitat de la pobresa. A més d'estudiar el risc de pobresa per als diferents grups, hi ha també una descripció de la importància d'aquests dins de la població pobra.

El segon apartat ofereix una observació paral·lela de la privació. La primera part s'ha focalitzat en la relació entre pobresa monetària i privació. A continuació, s'han construït els índexs de privació de cada una de les dimensions —bàsica de consum, bàsica d'habitatge i secundària—, així com l'índex de privació global, per als diferents col·lectius d'interès, identificant els grups amb graus de privació relativa més importants entre la població catalana.

La síntesi de les principals conclusions i qüestions obertes s'exposen a l'epígraf de "Conclusions i reflexions finals".

Es tanca el monogràfic, amb l'annex metodològic¹⁵ que conté tres parts. A la primera part es discuteixen, des d'una perspectiva més teòrica, les aportacions a la mesura de la pobresa de les aproximacions basades en els ingressos i en la privació i s'emfasitza la complementarietat entre aquestes dues aproximacions. Una bona part de l'annex metodològic està dedicada a presentar el PaD, el seu abast i les seves principals limitacions, ja que es tracta d'una base de dades nova i poc coneguda encara. A la darrera part de l'annex metodològic s'explica de manera més precisa les opcions concretes que hi ha al darrere de les estimacions de pobresa monetària i privació.

LA DIMENSIÓ MONETÀRIA DE LA POBRESA A CATALUNYA L'ANY 2000

Una visió panoràmica de la pobresa monetària

QUANTS POBRES HI HA A CATALUNYA?

Aquesta pregunta, per a la qual tothom vol una resposta concreta i precisa, és difícil de respondre. Per poder mesurar la pobresa monetària, cal fer una sèrie de tries metodològiques que inevitablement introdueixen judicis de valor a l'anàlisi, i que en bona mesura en condicionen els resultats. Bona part de les tries fetes en aquest apartat per mesurar la pobresa monetària es fonamenten en les directrius fixades per la Comissió Europea en l'establiment d'un conjunt d'indicadors socials per a l'avaluació de la pobresa i la distribució de la renda. El detall de la metodologia emprada per mesurar la pobresa monetària és a l'annex metodològic.

15. L'estudi original també inclou un annex estadístic amb un conjunt de taules que complementen l'anàlisi presentada en cada un dels apartats de l'estudi. Podeu accedir a l'annex estadístic consultant la font original *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*. Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya i Fundació Jaume Bofill, desembre 2003, o bé descarregar-vos els arxius de l'estudi de <http://www.obrasocial.caixacatalunya.es> o del web de la Fundació Jaume Bofill <http://www.obdesigualtats.org>.

D'aquesta manera, l'anàlisi de la pobresa monetària se centra únicament en la dimensió relativa de la pobresa i es consideren pobres aquelles persones que conviuen en una llar amb una renda equivalent disponible inferior al 60% de la renda mediana.¹⁶ L'escala d'equivalència utilitzada que ajusta la renda familiar a les necessitats de la llar és l'anomenada escala de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic) modificada. La unitat d'anàlisi en la qual es fonamenta l'estudi és la llar, sota el supòsit que tots els membres de la llar comparteixen el mateix nivell de benestar i la unitat de ponderació és el nombre d'individus a la llar. Pel que fa a la definició d'ingrés, s'ha usat l'ingrés disponible anual de la llar.

D'acord amb les opcions metodològiques adoptades la taxa de pobresa a Catalunya l'any 2000 era d'un 18,6 %, és a dir, 1.181.700 individus patirien el risc de la pobresa. De manera més precisa, un 18,6% de la població catalana viuria en llars amb uns ingressos equivalents per sota del llindar de pobresa establert en el 60% de la renda mediana, llindar que per a una persona sola té un valor de 5.805,8 euros l'any (966.000 pessetes).¹⁷ Es tracta d'un percentatge de pobresa molt proper, encara que lleugerament per sota del del conjunt de l'Estat, i significativament més elevat que el de la mitjana dels països europeus, tal com evidencia el Gràfic 1 que mostra les taxes de pobresa als diferents països Europeus l'any 1999.

Val la pena assenyalar que es tracta d'una taxa de pobresa més elevada que la que s'havia obtingut en estudis anteriors. Segons les dades publicades per l'*Observatori a La pobresa a Catalunya. Informe 2002*, la taxa de pobresa l'any 1996 era d'un 15,2% a les llars catalanes.¹⁸ Igualment, estimacions basades en l'Enquesta de Pressupostos

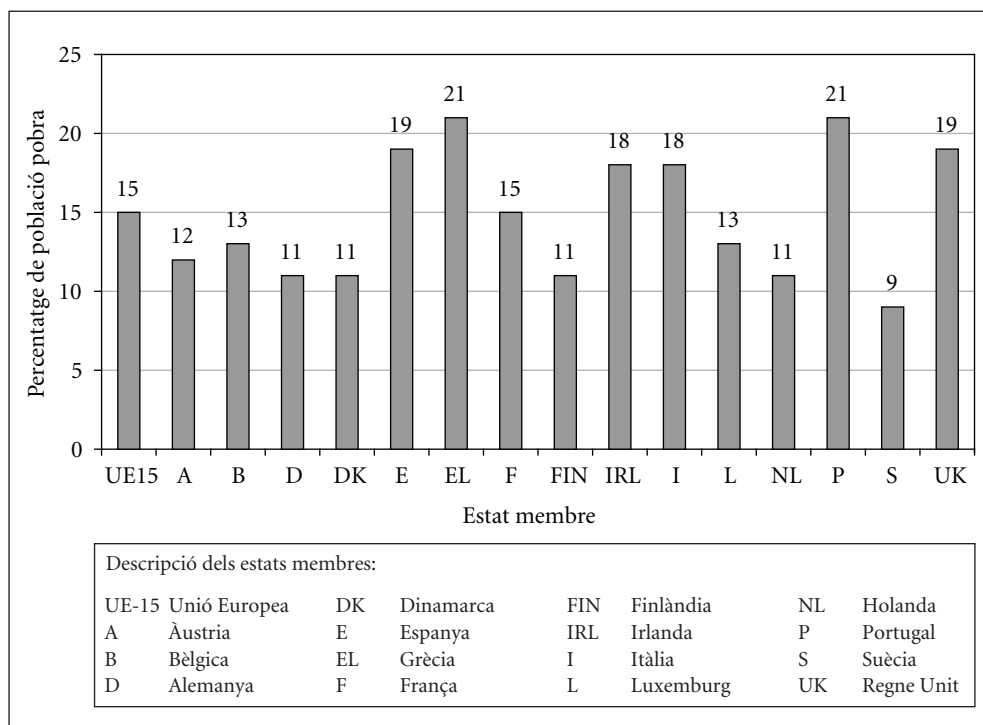
.....
16. Si bé en anteriors informes de l'Observatori el llindar de pobresa emprat era el 50% de la renda mitjana, ha semblat oportú modificar-lo d'acord amb els indicadors socials europeus. La mitjana és un estimador de posició molt sensible als valors extrems de la cua alta de la distribució. Cowell i Victoria-Feser (1996) mostren que en presència de dades contaminades, per exemple a causa d'errors de mesura, els estimadors de pobresa basats en un llindar fixat d'acord amb la mediana són més robustos que els basats en la mitjana. Malgrat tot, val a dir que, en el cas de Catalunya, el 50% de la renda mitjana és molt similar al 60% de la renda mediana.

17. Vegeu la Taula A.8 a l'annex metodològic, on es descriu el valor dels llindars per als diferents tipus de família.

18. Tot i que tant les dades com les opcions metodològiques utilitzades en l'Informe 2001 difereixen

Gràfic 1.

Percentatge de pobresa en cada un dels estats membres de la Unió Europea. 1999

Font: *Statistics in Focus. Population and Social Conditions*, 2003.

Familiars per a l'any 1990-91 situaven la taxa de pobresa en termes de renda disponible entre un 14 i un 15%. Una primera comparació temptativa entre aquestes xifres i les de l'any 2000 obtingudes aquí, suggereix que la pobresa a Catalunya s'ha incrementat de manera significativa durant els anys noranta. En qualsevol cas, l'evolució de la taxa

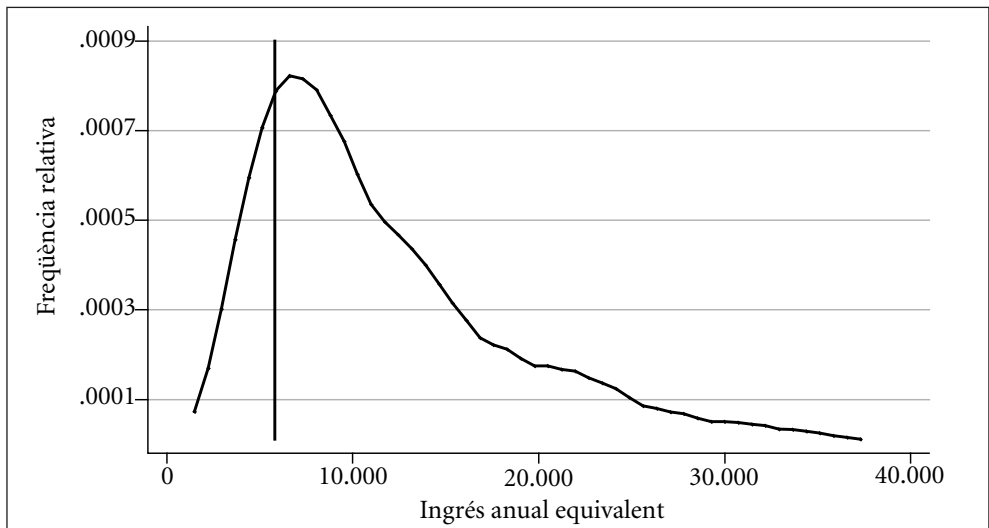
substancialment de les adoptades en aquest informe, els llindars de pobresa utilitzats en ambdós informes són coherents. En altres paraules, quan s'estima el llindar de pobresa utilitzat en l'*Informe 2001* amb les dades del PaD s'obté una xifra (720.100 pessetes del 1996) que es troba dins del rang de valors utilitzats en l'*Informe 2001*.

de pobresa a Catalunya requereix una anàlisi molt més acurada que s'espera abordar en futurs treballs, ja que ni les bases de dades ni les metodologies emprades en aquests treballs són exactament equivalents.

El Gràfic 2 mostra la funció de densitat de la renda (equivalent) a Catalunya l'any 2000, de manera que es pot veure el percentatge de la població per a cada nivell de renda. Tal com pot observar-se en el gràfic, la població catalana està molt concentrada entorn del llindar de pobresa, cosa que fa que petits canvis en el llindar comportin estimacions de pobresa força diferents. La Taula 1 mostra el percentatge de la població amb rendes per sota del 50 i del 70% de la renda mediana. Per sota d'un llindar del 50% de la mediana, equivalent a 4.838,1 euros/any (805.000 pessetes), encara hi ha un 11,3% de la població catalana, mentre que per sota d'un llindar del 70 per cent de la mediana (6.773,4 euros o 1.127.000 ptes/any) un 27,1% del total.

Gràfic 2.

Funció de densitat de l'ingrés anual equivalent a Catalunya i llindar de pobresa. Dades monetàries en euros/any

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 1.

Percentatge de pobres, intensitat i severitat de la pobresa a Catalunya segons diferents llindars

Llindar (com a % de la mediana)	50%	60%	70%
Llindar de pobresa (€/any)	4.838,1	5.805,8	6.773,4
Percentatge de pobres	11,3	18,6	27,1
Intensitat	2,0	4,2	6,9
Severitat	0,5	1,3	2,4
Població pobra (en milers)	721,5	1.181,7	1.720,7

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

A més a més del percentatge de població pobra —que ens indica la proporció d'individus a la població que viuen per sota del llindar de pobresa—, la Taula 1 ofereix també els nivells d'intensitat i severitat de la pobresa mitjans pel conjunt de la població catalana. La intensitat de la pobresa depèn de la distància de les rendes dels pobres al llindar de pobresa mentre que la severitat de la pobresa, igual que l'anterior depèn de la distància al llindar de pobresa, però dóna més importància als individus més pobres. Aquests valors mitjans pel conjunt de la població serviran de referència per avaluar la situació d'intensitat i severitat relativa de la pobresa dels diferents col·lectius estudiats.¹⁹

LA POBRESA PER GRUPS D'EDAT

No tots els grups demogràfics són igualment vulnerables al problema de la pobresa. Els infants i la gent gran se situen entre els grups demogràfics més propensos a patir-ne. Els primers perquè poc o res poden fer per alterar el seu benestar econòmic, els segons perquè són dependents de rendes no laborals. En el cas de la pobresa infantil aquesta dependència és especialment important perquè la pobresa a edats joves té conseqüències molt profundes sobre les oportunitats vitals dels individus. En els últims anys, el problema de l'atur juvenil i el deteriorament del mercat de treball ha deixat els joves en un estat de semidependència.

.....
19. A l'annex metodològic es dóna el detall de com es construeixen aquests indicadors.

S'analitza a continuació, quin és el risc de pobresa monetària per als diferents grups d'edat. La Taula 2 presenta el risc de pobresa per grups d'edat, així com les taxes d'intensitat i severitat expressades en relació amb la mitjana poblacional.

Taula 2.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons grups d'edat

Grups d'edat	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Menys de 16 anys	14,2	0,6	0,5
16-29 anys	18,2	1,1	1,2
30-49 anys	12,3	0,6	0,6
50-64 anys	20,5	1,1	1,1
65 o més anys	33,3	1,8	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

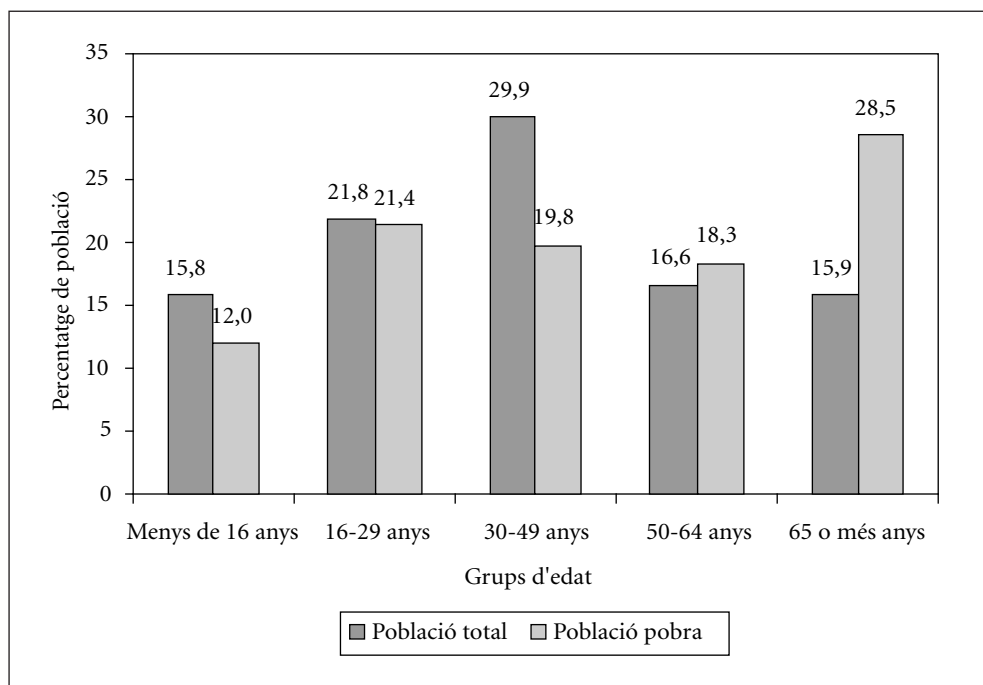
Segons les dades de renda, el grup d'edat amb un risc de pobresa més important és el de les persones grans. Més de tres de cada deu estarien en situació de pobresa amb nivells d'intensitat i severitat molt alts, un 80% per sobre la mitjana. S'observa també en el Gràfic 3 com el percentatge de persones grans que són pobres pràcticament dobla el pes poblacional d'aquest grup, de manera que el risc de pobresa a Catalunya es troba especialment associat a les llars amb persones d'edat avançada.

La població amb edats entre 50 i 64 anys, i els joves d'entre 16 i 29 anys serien grups amb una taxa similar a la mitjana (dos de cada deu, aproximadament, patiria el risc de la pobresa), mentre que els grups d'edat amb un risc més baix serien els nens i les persones entre 30 i 49 anys. La taxa de pobresa infantil és sorprenentment baixa, del 14,2%, lleugerament inferior a l'obtinguda en estudis anteriors per a l'any 1990, que utilitzaven metodologies similars.²⁰

20. Vegeu Mercader i Delicado (1998).

Gràfic 3.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons grups d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tal com constaten estudis anteriors en l'àmbit català i espanyol, el deteriorament del mercat de treball (que s'esperaria que es reflectís amb unes taxes de pobresa més elevades entre els joves i els seus fills), no influeix negativament en l'anàlisi de pobresa per aquests grups.²¹ Sens dubte, les baixes taxes de pobresa entre aquests col·lectius no es

21. El citat estudi de Mercader i Delicado (1998) ja posava en relleu aquest resultat que contrasta amb les elevades taxes de pobresa infantil que presenten països com el Regne Unit o els Estats Units (vegeu, per exemple, les contribucions de Vleminckx i Smeeding, 2001).

poden explicar sense tenir en compte els importants canvis demogràfics dels últims anys, relacionats amb el retard en l'emancipació dels joves i els importants ajustos en la fecunditat que, a Catalunya, presenta un dels nivells més baixos del món. Tant la decisió d'emancipació com l'arribada dels fills sembla que van lligades (majoritàriament) al gaudi d'una seguretat econòmica suficient. Els resultats semblen indicar que, globalment, a Catalunya s'emancipa i té fills qui s'ho pot permetre econòmicament. L'anàlisi per tipus de llar acabarà de complementar aquestes observacions per grups d'edat.

LA POBRESA SEGONS EL SEXE I L'ESTAT CIVIL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

L'examen de la vessant de pobresa entre homes i dones es pot fer des de diverses perspectives. Aquí es presenta una visió de la pobresa segons si la persona de referència és un home o una dona, de manera que no s'estan considerant totes les dones i homes, sinó només els que són persona de referència de la llar. Tal com s'assenyala en l'annex metodològic, l'anàlisi que es presenta ignora les desigualtats en el si de la parella, ja que considera la llar com un tot homogeni.

La Taula 3 mostra les taxes de pobresa de les llars on la persona de referència és un home o una dona, tenint en compte també el seu estat civil. El Gràfic 4 presenta la importància poblacional i la distribució de la població pobra per sexes. Segons el PaD al voltant d'un terç de la població catalana viu en una llar on la persona de referència és una dona (gairebé dos milions de persones). La resta, en canvi, ho fa en llars amb un home al capdavant. Tenint en compte la definició que s'ha fet servir de persona de referència, les dades indiquen que l'home segueix sent la persona que, de manera generalitzada, més guanya a la llar.

El risc de pobresa és superior en la població que viu en llars amb una dona al capdavant que la que té un home com a persona de referència. Les diferències entre sexes, de mitjana, no són però gaire importants: per sobre d'un 22% de les llars amb la persona de referència femenina serien pobres, percentatge superior, doncs, al 17% de les llars que tenen un home com a persona de referència.

Lògicament, les llars encapçalades per dones es troben sobrerrepresentades entre la població pobra catalana respecte al seu pes poblacional. Sobre la població pobra total,

Taula 3.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Segons el sexe de la persona de referència			
Home	17,0	0,9	0,8
Dona	22,1	1,2	1,2
Segons l'estat civil de la persona de referència			
Si la persona de referència és home			
Casat	15,7	0,8	0,8
Solter	23,1	1,3	1,2
Separat o divorciat	14,0	0,3	0,2
Vidu	15,5	0,5	0,3
Si la persona de referència és dona			
Casada	17,3	0,8	0,8
Soltera	26,2	1,9	2,1
Separada o divorciada	21,1	1,0	0,9
Vídua	36,7	2,1	2,1
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

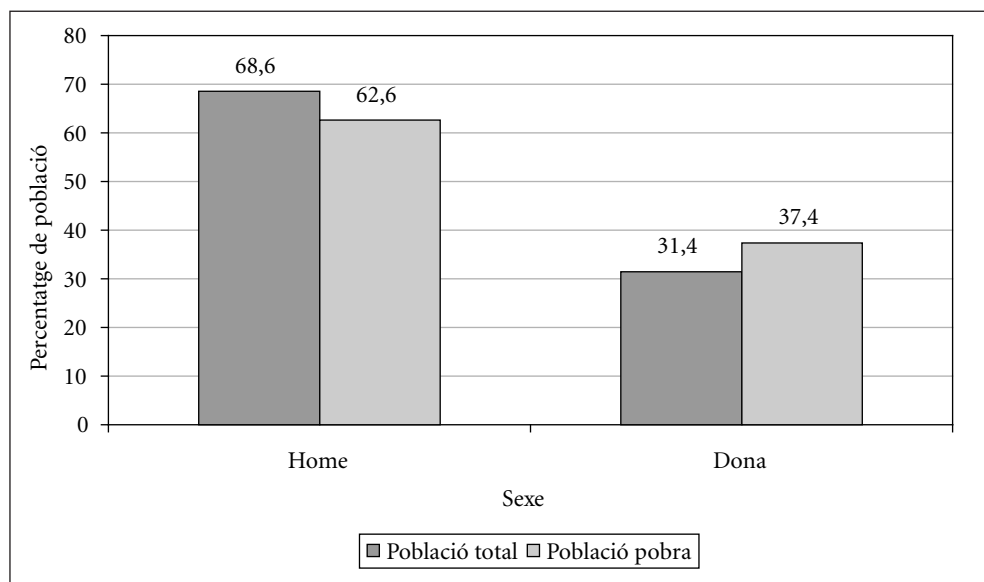
poc més d'un terç conviuria en una llar femenina, mentre que un 62,6% ho faria en llars amb un home al capdavant.

Com ja es va fer visible en anteriors estudis i es constatarà aquí també, hi ha una sèrie de característiques que diferencien les llars encapçalades per dones de les encapçalades per homes, relacionades amb la vellesa i la monoparentalitat, sovint associada a la viduïtat, el divorci i la separació.

Com es desprèn de la Taula 3, en el cas dels homes, excepte per als solters, totes les taxes de pobresa es troben per sota de la mitjana poblacional, mentre que per a les

Gràfic 4.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el sexe de la persona de referència

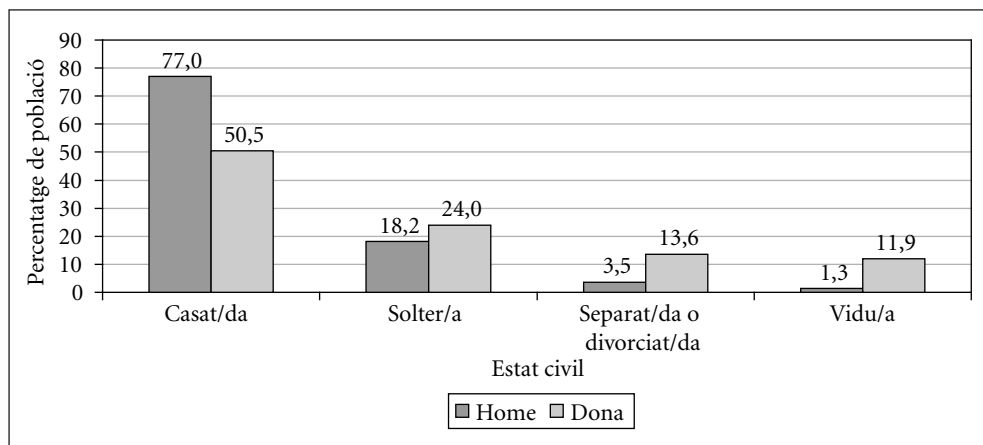
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

dones solteres i vídues, les taxes d'intensitat i severitat de la pobresa doblen les del conjunt de la població.

El Gràfic 5 mostra la distribució de la població total segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència. Com es deriva del gràfic, quan la persona de referència és un home, aquest és, majoritàriament, casat, i en un segon nivell, però a molta distància, solter. D'acord amb el PaD, menys d'un 5% dels individus que viuen en llars encapçalades per homes, tindrien un separat, divorciat o vidu com a cap de la llar. Els percentatges en el cas de les llars encapçalades per dones es troben molt més repartits entre els diferents estats civils: dos de cada quatre individus viuria en una llar on la persona de referència és casada, una de cada quatre, soltera, i la resta separada, divorciada o vídua.

Gràfic 5.

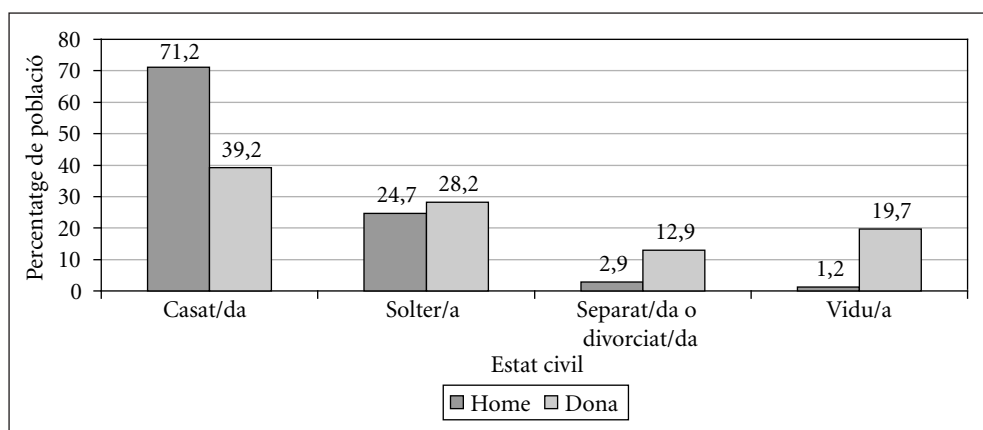
Distribució de la població total a Catalunya segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 6.

Distribució de la població pobre a Catalunya segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Més interessant és la diferència de perfils de les llars pobres encapçalades per homes i dones segons el seu estat civil, i així ho il·lustra el Gràfic 6. És fàcil comprovar com, quan una llar pobre és encapçalada per un home, aquest és casat en set de cada deu casos, mentre que en el cas de les dones, només seria així en quatre de cada deu. En el pol oposat, gairebé un 33% dels individus pobres que viuen en llars encapçalades per una dona, tenen una vídua, separada o divorciada com a persona de referència, percentatge que cau fins al 4% quan la persona de referència és un home. Finalment, la condició de solter/a sembla trobar-se associada al risc de pobresa per part d'ambdós sexes.

Pobresa i família

Quina és la incidència de la pobresa per diferents tipus de famílies a Catalunya? En aquests epígraf s'estudia la pobresa segons els diferents tipus de famílies i la grandària de les llars.

UN ENFOCAMENT A PARTIR DEL TIPUS DE FAMÍLIA

Per provar de respondre aquesta pregunta s'ha construït una tipologia que classifica les llars segons l'edat de la persona de referència (jove, d'edats intermèdies o persona gran), si la persona de referència viu en parella o no, i segons si a la llar hi ha nens (menors de setze anys) i joves (amb edats entre els setze i els vint-i-nou anys). A la Taula A.13 de l'annex metodològic es detalla com s'ha fet aquesta tipologia de famílies que permetrà complementar la visió demogràfica anterior.

El Gràfic 7 i la Taula 4 reflecteixen, respectivament, la importància poblacional de cada una de les categories, la seva distribució entre la població pobre i les taxes de pobresa segons les diferents tipologies de família que s'analitzen amb detall a continuació.

D'acord amb el que ja mostrava l'anàlisi per grups d'edats i com queda clarament reflectit a la Taula 4, les taxes de pobresa són més elevades en les edats avançades que en nuclis on la persona de referència està en edat activa. Gairebé una mitjana de quatre (39,3%) de cada deu individus que viuen en llars envellides són pobres. Aquestes categories es recullen als tipus de llars "10. Persona gran, nucli sense parella" i "11. Persona gran, nucli

amb parella”. Com il·lustra el Gràfic 7, el col·lectiu de persones pobres que conviuen amb una persona gran al capdavant representa 382,3 mil persones, un terç de la població pobra a Catalunya, mentre que el seu pes poblacional és de només un 15,3%. Els índexs d'intensitat i severitat de la pobresa que es presenten a la Taula 4 indiquen que les situacions de pobresa severa també són més freqüents entre la gent gran.

La majoria, un 70%, d'aquesta població pobra envellida viu en llars en les quals hi conviu una parella de pensionistes. És interessant assenyalar, però, que la taxa de pobresa més alta la tenen les famílies on la persona de referència és d'edat avançada i no viu en parella. Tant és així, que pràcticament una de cada dues persones que conviuen en aquest tipus de família serien pobres. La precarietat d'aquest grup és especialment intensa quan en aquestes llars hi conviuen varis membres; aquest grup, a més, presenta les taxes d'intensitat i severitat de pobresa monetària més altes de la societat catalana, o sigui, els més pobres d'entre els pobres es trobarien vivint en aquest tipus de llar. Pel que fa a la intensitat, la taxa és gairebé tres vegades la taxa mitjana que trobem a la població total, igual que la severitat que pràcticament triplica la del conjunt de la població. El col·lectiu de persones grans pobres que viuen sense parella està constituït per uns 116 mil individus, i el formen, en un 79,7% dels casos, una llar encapçalada per una dona l'edat mitjana de la qual és de 74 anys, i, en un 74,2% dels casos, és vídua.

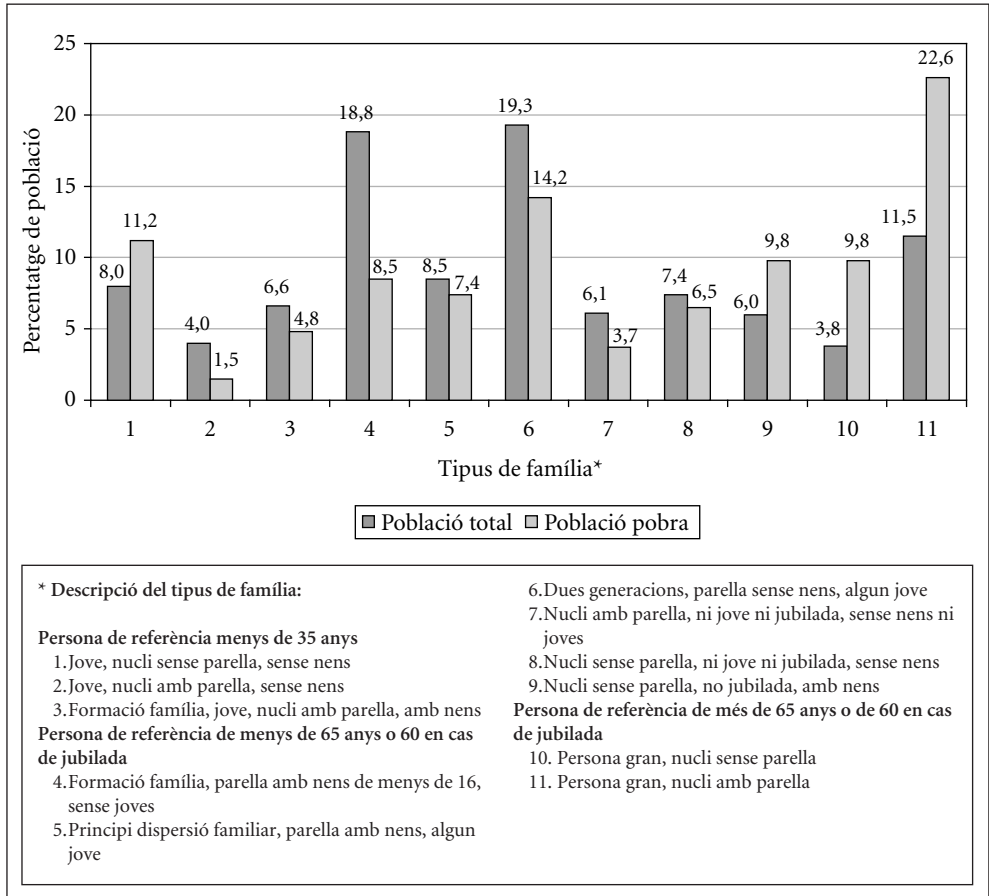
Als informes de la pobresa a Catalunya del 2001 i del 2002, ja es descrivia el col·lectiu de dones grans i soles com el tipus de pobresa estructural de Catalunya, ateses les dificultats d'aquestes persones de beneficiar-se de la millora de les condicions econòmiques. En aquest informe, de nou, es constata aquesta realitat.

Si l'evidència empírica recent tendeix a destacar la pobresa en les llars monoparentals més envellides, un segon col·lectiu amb un risc de pobresa elevat és el de llars formades per un pare o mare sol en edat activa amb algun menor a càrrec. Aquest tipus de llar es recull en la categoria “9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens”.²² Tres de cada

22. Es tracta de llars monoparentals on la persona de referència té algun menor a càrrec. Almeda (2001) destaca la importància de distingir aquest col·lectiu de llars monoparentals, de les més envellides ja que es tracta de dues realitats molt diferents.

Gràfic 7.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el tipus de família

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

deu de les persones que hi conviuen tenen recursos per sota del llindar de pobresa. La carència d'aquestes persones i, sobretot, la severitat d'aquesta pobresa dobla els nivells que corresponen a la població en el seu conjunt. Les persones que viuen en aquests nuclis representen un 9,8% del total de pobres, unes 116 mil persones.

Taula 4.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el tipus de família

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència menys de 35 anys	17,5	1,0	0,9
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	25,8	1,7	1,8
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	6,8	0,2	0,2
3. Formació família, jove, nucli amb parella, amb nens	13,7	0,5	0,3
Persona de referència de menys de 65 anys o 60 en cas de jubilada	14,1	0,7	0,8
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves	8,4	0,3	0,2
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens de menya de 16, algun jove	16,1	0,9	0,8
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	13,6	0,7	0,8
7. Nucli amb parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves	11,5	0,7	0,8
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens	16,3	0,8	0,8
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	30,5	1,9	2,1
Persona de referència de més de 65 o de 60 en cas de jubilada	39,3	2,1	2,1
10. Persona gran, nucli sense parella	48,5	2,8	2,7
11. Persona gran, nucli amb parella	36,3	1,9	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És important assenyalar que en aquest cas també hi ha, en un 69,2% dels casos, llars monoparentals amb menors que tenen una dona al capdavant majoritàriament separada, divorciada o vídua. Sovint, en un 78,0%, aquesta mare o pare amb nens conviu amb altres adults o joves a la llar.

El risc de pobresa es redueix per sota de la mitjana del conjunt de la població quan en aquest nucli no hi ha nens. La categoria “8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens” conté llars amb 2,3 adults de mitjana que, en un 63,1% dels casos, també tenen una dona al capdavant. Es tracta d’un grup poblacional heterogeni que integra,

per exemple, mares amb joves, altres relacions de parentiu més complexes o llars amb membres sense cap vincle familiar. Un 7,4% de la població catalana viuria en aquests tipus de llar que apareix subrepresentada entre els pobres en ingressos.

L'anàlisi també posa en relleu l'emergència d'un nou col·lectiu de risc: els nuclis familiars sense parella amb una persona jove al capdavant (categoria "1. Jove, nucli sense parella, sense nens"). Una de cada quatre persones que viuen en aquest tipus de llar es trobaria en situació de pobresa amb uns índexs d'intensitat i severitat de gairebé el doble de la mitjana poblacional. Aquest col·lectiu té un pes important en la població pobra, ja que en representa un 11%.

Es podria pensar que aquest col·lectiu l'integren joves que s'han emancipat però que no viuen en parella. Al cap i a la fi, són els joves els que estan patint més els efectes del deteriorament del mercat de treball. Però una anàlisi més detallada de les dades confirma que no és així. En un 89,0% dels casos aquest jove conviu amb altres adults o joves a la llar, i, en la majoria de casos, aquests adults són els seus pares i germans. No es tracta, doncs, de joves que s'han emancipat, sinó de joves que no han sortit de casa dels pares i que, dins de la llar, són els que, d'acord amb les dades analitzades, més diners guanyen. És un fet especialment punyent que una de cada quatre persones que viu en aquest tipus de llar no aconsegueixi escapar de la pobresa. Les dades semblen corroborar el que ja s'havia trobat en d'altres treballs recents pel conjunt de l'Estat: els joves que treballen juguen un paper clau en la prevenció de la pobresa en llars de baixa renda. El coixí familiar, en aquest cas des dels fills a pares i germans, sembla que seria l'estratègia de moltes famílies de baixa renda per escapar de la pobresa.²³ En qualsevol cas, caldrà aprofundir en l'anàlisi d'aquest resultat i les seves possibles implicacions.

Les parelles joves sense fills (categoria "2. Jove, nucli amb parella, sense nens") presenten la taxa de pobresa més baixa de totes les categories. Un 6,8% seria pobre, d'acord amb les estimacions fetes, el que equival a un 1,5% de la població pobra. Quan hi ha parella, si aquesta treballa, esdevé un element clau en la reducció del risc de pobresa, tal com es veu en l'anàlisi que segueix.

23. Vegeu Cantó i Mercader (2001).

Probablement un altre dels resultats més sorprenents és la taxa de pobresa de les famílies en formació, o sigui de les parelles amb nens menors de 16 anys, en la mesura que les taxes de pobresa d'aquest col·lectiu es troben per sota de la taxa mitjana de la població. Aquest és el cas de la persona de referència tant quan té una edat inferior als 35 anys com quan té més edat. Aquestes llars es recullen a la taula a les categories 3 i 4 “Formació de família”. De fet, d'acord amb els resultats obtinguts (que no es presenten a la taula), la menor taxa de pobresa d'entre tots els tipus de llars és la de les llars formades per una parella sola amb un sol nen/a menor de setze anys. Tal com ja s'assenyalava en l'epígraf anterior, aquest resultat tampoc es pot desvincular dels canvis demogràfics que han afectat les pautes d'emancipació i fecunditat dels darrers anys. Malgrat aquest baix risc de patir els efectes de la pobresa per les persones que viuen en llars en la fase de formació de família, atès l'important pes demogràfic que té aquesta categoria, un 13,3% de la població pobra pertany a aquest col·lectiu.

Els tipus de llars a les categories 5 i 6, estan constituïts majoritàriament per nuclis amb parella i fills joves, i concentren una part important de la població catalana (un 27,8%). La grandària mitjana d'aquestes llars és superior a la de la resta de grups, ja que hi conviuen una mitjana d'entre quatre i cinc persones. Aquest tipus de llars tenen un risc de pobresa per sota de la mitjana (d'un 16,1 i un 13,6%, respectivament), però ja que el seu pes poblacional és important, acaben representant més d'un 21,6% de la població pobra.

Finalment, el “Nucli amb parella, sense nens ni joves”, quan la persona de referència es troba en edat activa, recollida a la categoria 7, també mostra un risc de pobresa per sota de la mitjana poblacional. Es tractaria majoritàriament de parelles sense fills o amb fills que ja s'han emancipat.

LA POBRESA SEGONS LA GRANDÀRIA DE LA LLAR

L'anàlisi del risc de pobresa segons el nombre de membres que conviuen a la llar complementa aquesta anàlisi per categories de tipus de família. L'estudi segons la grandària de la llar revela que el risc més elevat de pobresa el pateixen les llars unipersonals i les més grans, amb sis o més membres (vegeu a continuació la Taula 5). Per a aquestes llars de grandària elevada, el risc assoleix un màxim del 45%, és a dir, gairebé la meitat

Taula 5.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la grandària de la llar

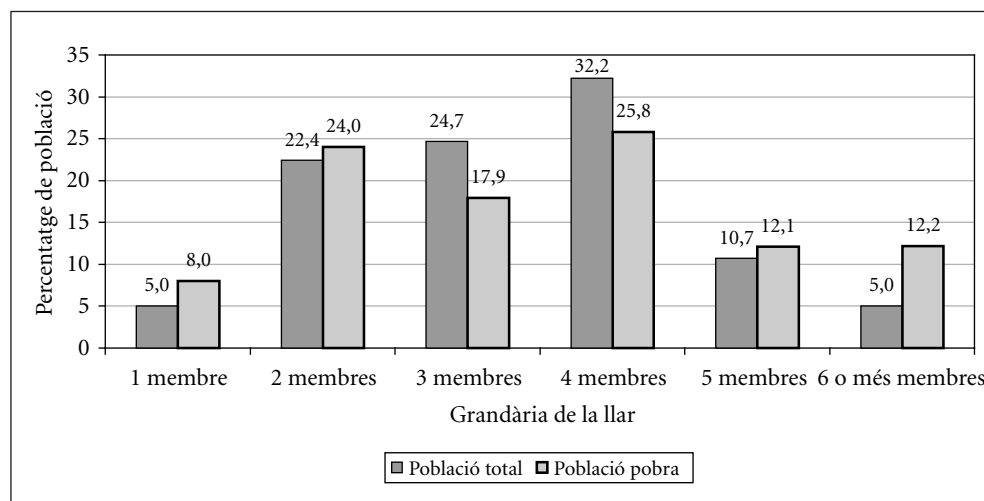
Número de membres	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
1 membre	29,9	1,4	1,2
2 membres	19,9	1,1	1,2
3 membres	13,4	0,7	0,8
4 membres	14,9	0,6	0,5
5 membres	21,0	1,3	1,4
6 o més membres	45,4	3,2	3,5
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 8.

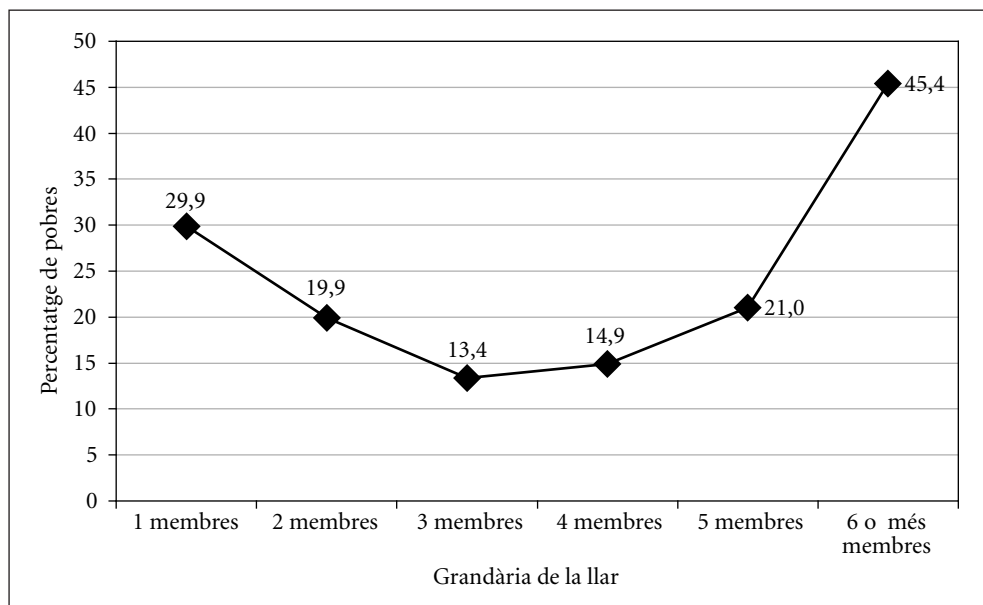
Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la grandària de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Relació entre la grandària de la llar i el percentatge de pobres a Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de la població en aquest grup se situa per sota del llindar de la pobresa. Per a les llars unipersonals, una de cada tres seria pobre. El Gràfic 8 mostra com, si bé a la població catalana només un 10% dels catalans viuen en llars unipersonals i de més de cinc membres, aquest percentatge s'eleva al 20% quan es parla de la població pobre. Cal però tenir present aquí que les llars unipersonals i en menys mesura les més nombroses, es troben subrepresentades al PaD.

Tal com il·lustra el Gràfic 9 es pot parlar d'una relació en forma de U entre pobresa i grandària de la llar: decreixent per a les llars fins a tres membres, i creixent per a les llars amb quatre individus o més. Les situacions de més intensitat i severitat també es concentren als extrems, molt especialment a partir dels cinc membres. El risc de patir pobresa severa a les llars amb més de cinc membres és 3,5 vegades el risc mitjà.

En tercer i quart lloc, i amb una proporció de pobres encara per sobre de la mitjana de la població, hi ha les llars formades per cinc i dos membres, amb taxes de pobresa del 21,0% i del 19,9%, respectivament. Les taxes de pobresa de les llars formades per tres i quatre membres són les úniques que es troben per sota de la mitjana de la població.

Tot i que el risc de pobresa es trobi especialment associat a les llars més petites i més grans, la majoria de la població pobra viu en llars de dos, tres i quatre membres. Aquests tres grups concentren el 67,7% de la població pobra total, atès el seu pes poblacional més elevat.

Pobresa i mercat de treball

En aquest epígraf s'estudia la població que viu en llars la persona de referència de les quals no està jubilada. Les llars d'estudiants no formen part d'aquest camp d'estudi. Primer s'ofereix una visió panoràmica per passar, després, a l'anàlisi més en detall del col·lectiu dels assalariats.

L'EFECTE DE L'ACTIVITAT ECONÒMICA DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 6 i el Gràfic 10 ofereixen la distribució de la població total i pobra, i el risc de pobresa segons l'activitat econòmica que realitza la persona de referència, distingint entre els que treballen, els aturats, les persones en situació d'invalidesa laboral, i altres tipus d'inactius.

Quan la persona de referència de la llar està en situació d'atur, invalidesa laboral o altres situacions d'inactivitat, el risc de pobresa en les seves tres dimensions (abast, intensitat i severitat) és molt elevat, se situa a nivells que doblen els de la població en el seu conjunt. Entre tres i quatre de cada deu d'aquestes persones es trobarien en situació de pobresa. En conjunt, aquesta població comptaria amb 648 mil persones (per sobre d'un 10% del total de la població catalana). Les situacions més greus —quan la severitat dobla la mitjana de la població en el seu conjunt—, es troben en la categoria dels aturats i d'altres inactius. Els col·lectius que conviuen amb una persona de

Taula 6.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

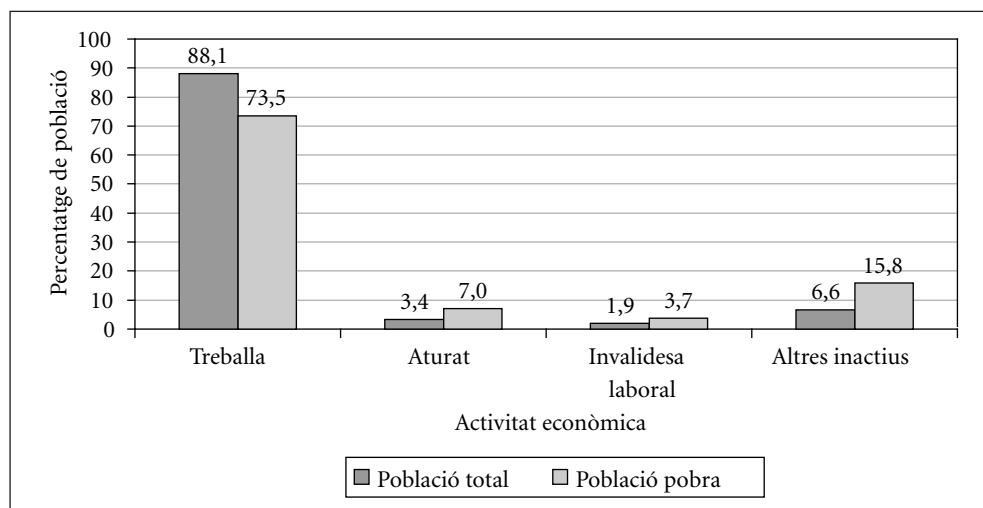
Activitat econòmica	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Treballa	12,7	0,6	0,6
Aturat	31,5	2,0	2,3
Invalidesa laboral	29,1	1,4	1,4
Activitat no econòmica (altres inactius)	36,3	2,1	2,2
Població total	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 10.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

referència amb invalidesa laboral presenten uns nivells d'intensitat i severitat elevats, però lleugerament inferiors als dels aturats i altres inactius.

Amb un risc de pobresa per sota de la mitjana hi ha les llars amb una persona de referència que treballa. Quan la persona de referència treballa, entre una i dues persones de cada deu es trobarien en situació de pobresa. Malgrat tractar-se d'un grup amb un risc mitjà o baix, representa el 73,5% de la població pobra (607,5 mil individus) dins d'aquest subgrup poblacional. Són les llars amb persones que treballen i que no són capaces de superar la situació de precarietat econòmica. Aquest és un tema que s'analitzarà amb més detall en les pàgines següents.

La Taula 7 mostra la situació en relació amb la pobresa per al col·lectiu dels treballadors, distingint entre els treballadors per compte propi i els que desenvolupen una activitat per compte d'altri. Malauradament, la falta de resposta a l'enquesta pel que fa al tipus de treball realitzat és rellevant. Aquesta falta obliga a prendre amb molta precaució qualsevol conclusió que es pugui extreure d'aquesta taula.

Les taxes de pobresa a la població amb la persona de referència treballant per compte propi són significativament més baixes que les que corresponen al conjunt de la població treballant per compte d'altri. Poc més de quatre de cada cent individus que

Taula 7.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Treballa per compte d'altri ²	12,1	0,6	0,6
Treballa per compte propi ³	4,5	0,1	0,1
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

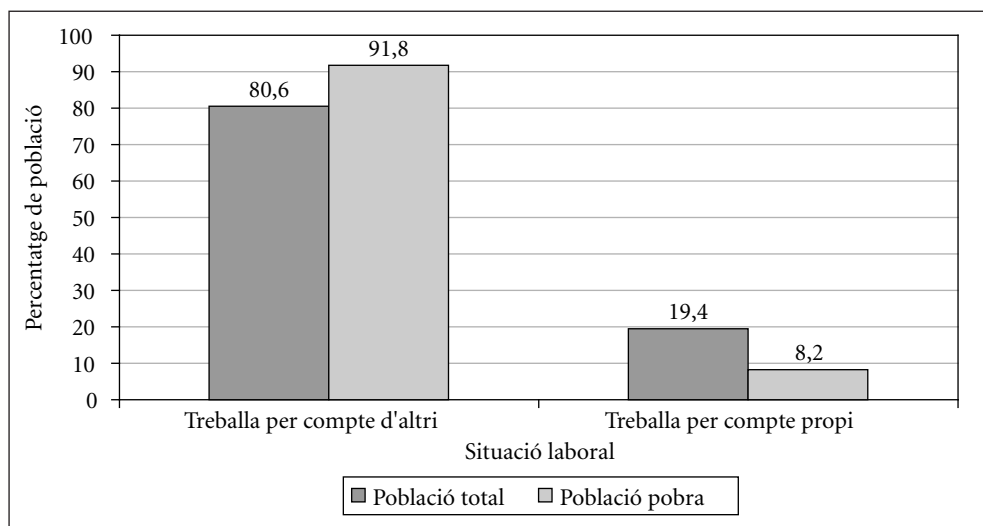
2. Inclou també 'Ajuda en el negoci familiar' i arrendataris o masovers.

3. Inclou també els cooperativistes o socis / treballadors d'una SAL o d'una SLL.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 11.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

viuen en llars on la persona de referència és un treballador per compte propi serien pobres a Catalunya. En la mateixa línia, les taxes d'intensitat i severitat es troben molt per sota de la mitjana de la població. Els treballadors per compte propi representen el 19,4% de la població treballadora però entre la població pobra aquest percentatge cau al 8,2%, i així ho mostra el Gràfic 11.

D'acord amb les dades disponibles es tracta, en un 50,7% dels casos, de professionals liberals. També el 71,8% dels treballadors per compte propi diuen ser propietaris o copropietaris del seu negoci i minoritàriament treballadors d'altres empreses. Un 82,9% d'aquests treballadors es constitueixen com a autònoms o paguen alguna mutualitat obligatòria i, pel que fa a la categoria professional, es tracta majoritàriament de directius o gerents d'empreses en un 33,6% dels casos, de treballadors agraris, en un 7,5%, o de treballadors qualificats del sector serveis, en un 12,7%, entre d'altres.

POBRESA SEGONS LA CONCENTRACIÓ DE PERSONES OCUPADES AL NUCLI FAMILIAR

La Taula 8 mostra el risc de pobresa segons el nombre de persones ocupades, distingint entre els nuclis familiars amb parella i els nuclis familiars sense parella, informació que complementa la de l'epígraf anterior, integrant la importància que, cada dia més, té la presència de la dona al mercat de treball. A l'hora de comptar els ocupats a cada llar només es té en compte la persona de referència i la seva eventual parella. La població jubilada està fora del camp d'estudi, excepte els menors de 60 anys.

Taula 8.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal²

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
La persona de referència viu en parella	11,9	0,6	0,5
Cap membre treballa	44,4	3,3	3,9
1 membre treballa	17,4	0,7	0,6
2 membres treballen	7,1	0,3	0,3
La persona de referència no viu en parella	23,2	1,4	1,5
No treballa	39,3	2,7	3,3
Treballa	21,0	1,2	1,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

2. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

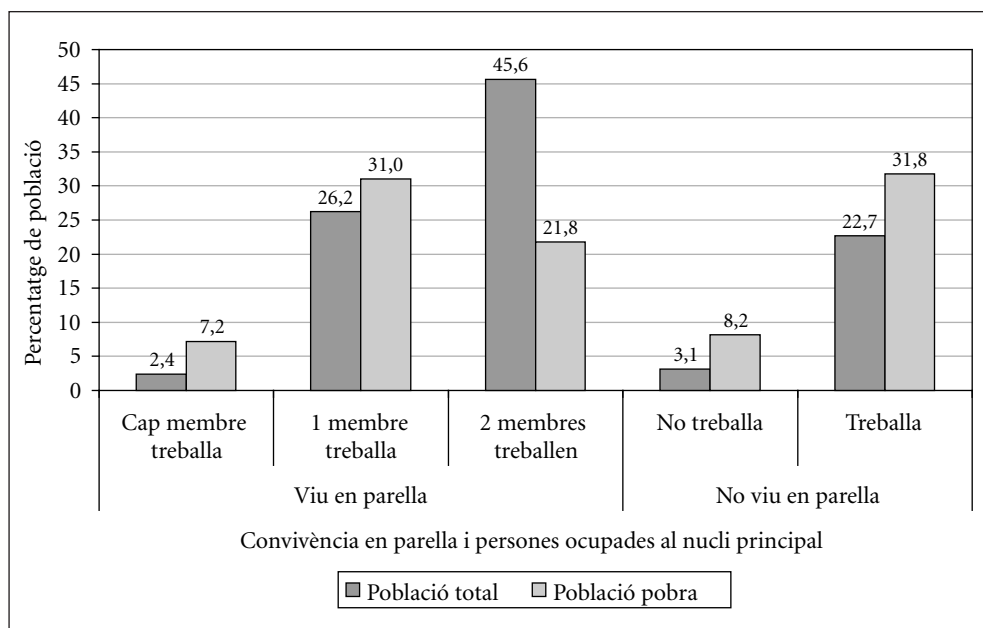
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com era previsible, els riscos més alts de pobresa, en les seves tres dimensions d'abast, intensitat i severitat, es concentren en les llars en les quals cap membre treballa, tant si la persona de referència viu en parella com si no hi viu. El total d'individus pobres que viuen en aquest tipus de llars són uns 120.000 i representen un 15,4% de la població de pobres, tal com mostra el Gràfic 12. Es tracta de llars la persona de referència

(i l'eventual parella) de les quals està a l'atur o inactiva. Les llars amb parella on cap membre treballa apareixen en una situació lleugerament menys favorable que quan la persona que no treballa no viu en parella, tot i que estadísticament aquesta diferència no és significativa.

Gràfic 12.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal¹

1. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El risc de pobresa es redueix significativament quan algun membre del nucli treballa. El percentatge de pobres es divideix pràcticament per dos, mentre que la severitat de la pobresa es divideix per entre 3 i 5, segons si la persona viu en parella o no. Quan la parella treballa, el risc de pobresa és baix o molt baix, d'un 7,1%.

L'ocupació no garanteix una cobertura adequada davant del risc de pobresa econòmica. Encara que el risc de pobresa es redueixi quan augmenta el nombre de membres que treballen, el gruix de la població en situació de precarietat el constitueixen les llars amb algun ocupat. En efecte, el 94,5% de la població conviu en llars on la persona de referència està en edat activa i algun membre del nucli principal treballa, fet que no evita que gairebé un 85% de la població pobra considerada visqui en llars amb un ocupat. L'epígraf següent reflecteix que, en un context del mercat de treball de salaris baixos i precarietat en l'ocupació, tenir feina ja no constitueix sempre una garantia contra la pobresa econòmica.

És interessant destacar que, malgrat tenir un risc de pobresa relativament baix (7,1%), més d'un 21,8% de la població pobra conviu en llars amb una parella al capdavant i on tots dos membres treballen. Malgrat els esforços d'aquestes parelles per sortir de la vulnerabilitat econòmica que pateixen, l'ocupació de tots dos no és suficient per garantir-los un nivell de vida suficient, si bé aquests col·lectius són capaços de superar els problemes de pobresa severa. Com s'analitza en l'epígraf següent, la temporalitat en el contracte d'almenys un dels dos treballadors es revela com un factor clau per entendre la pobresa d'aquest col·lectiu.

POBRESA ENTRE LA POBLACIÓ ASSALARIADA

La Taula 9 mostra que no només el nombre d'ocupats és important a l'hora d'entendre el risc de pobresa. L'estabilitat de la relació amb el mercat de treball i el tipus de jornada és crucial per al col·lectiu dels assalariats, especialment quan a la llar només hi ha una persona ocupada.

Entre 3 i 4 de cada 10 de les persones que conviuen en llars amb un sol assalariat treballant amb contracte temporal o a temps parcial són pobres. El grau d'intensitat i severitat d'aquesta pobresa és notablement alt, i se situa a un nivell que dobla i triplica el del conjunt de la població. La població pobra en aquest col·lectiu és de gairebé 160 mil persones (138,7 mil amb contracte temporal i 20,6 mil amb contracte a temps parcial).

Taula 9.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nombre d'ocupats al nucli principal, el tipus de jornada i el tipus de contracte entre la població assalariada

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
2 ocupats	5,2	0,2	0,2
Ambdós jornada completa i fixos	3,8	0,2	0,2
Ambdós fixos, un jornada completa i l'altre parcial o intermitent	4,0	0,1	0,0
Un fix i jornada completa i l'altre amb contracte temporal	7,3	0,4	0,4
Ambdós contractes temporals (ambdues jornades)	12,6	0,2	0,0
La persona de referència assalariada i la parella, compte propi	4,2	0,2	0,2
1 ocupat	18,8	1,0	1,0
Fix i jornada completa	11,5	0,4	0,3
Fix i jornada parcial	33,0	3,0	3,9
Contracte temporal (ambdues jornades)	41,4	2,7	3,0
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

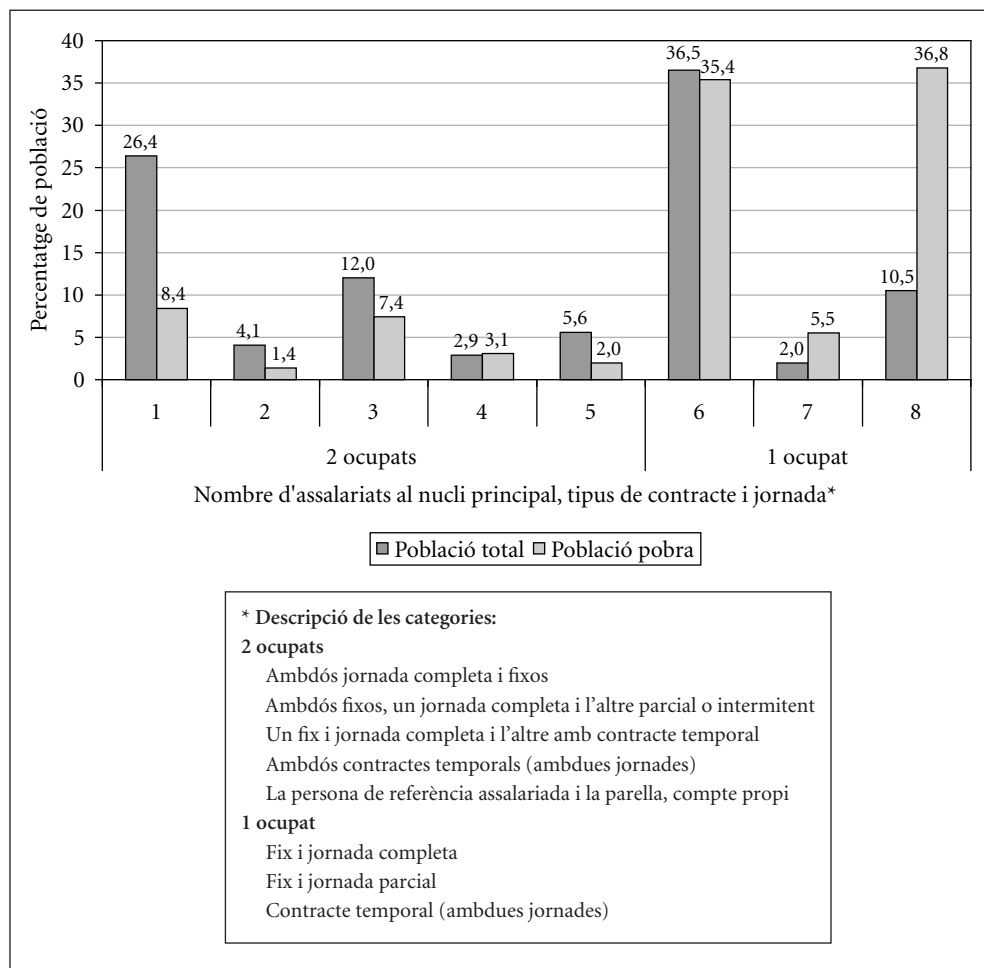
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quan només hi ha un assalariat, però aquest treballa a jornada completa i és fix, el risc de pobresa es redueix molt sensiblement (fins a un 11,5%), així com els nivells de severitat i intensitat d'aquesta pobresa. Tanmateix, atès el pes poblacional d'aquest grup, més d'un terç de la població pobra s'integra en aquest tipus de llar (vegeu Gràfic 13).

La situació més favorable en termes de risc de pobresa és per a les persones que viuen en nuclis amb parelles on tots dos membres treballen a jornada completa i són fixos: només quatre de cada cent tindrien rendes per sota del llindar. A mesura que es deteriora el vincle amb el mercat de treball de la parella d'ocupats el risc de pobresa augmenta. Quan l'ocupació d'un membre és fixa i a jornada completa i l'altre té un contracte temporal, la precarietat creix (7 de cada 100 estarien en situació de pobresa), i quan tots dos tenen un contracte temporal 12 de cada 100 passen a estar en situació de risc.

Gràfic 13.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el nombre d'ocupats, el tipus de jornada i el tipus de contracte entre la població assalariada

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat aquest augment en la taxa de pobresa, el risc per a aquest col·lectiu segueix sent relativament baix. L'ocupació del segon membre apareix com una garantia per evitar situacions de pobresa, i, sobretot, de pobresa més severa. Els nivells de severitat i intensitat per a aquest grup són molt baixos. Tanmateix, cal recordar que, atès l'important pes poblacional de les llars amb dos ocupats, aquests col·lectius representen una part important de la pobresa a Catalunya.

D'acord amb aquesta evidència, moltes famílies aconsegueixen escapar de la pobresa monetària, i, per tant, tenir un nivell de vida mínimament acceptable perquè dediquen una part molt important del seu temps al treball remunerat.

El treball a temps parcial o el fet de desenvolupar una activitat per compte propi per part del segon ocupat dins del nucli familiar no es tradueix en un deteriorament respecte a la situació de dos assalariats, jornada completa i fixos.

POBRESA SEGONS LA CATEGORIA SOCIOPROFSSIONAL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 10 presenta el risc de pobresa segons la categoria professional de la persona de referència, distingint entre directius o gerents d'empresa, tècnics de diferents graus, treballadors de la indústria i els serveis, qualificats o no, i treballadors del sector agrari.

D'entre les persones que viuen en llars la persona de referència de les quals treballa, les que pateixen un nivell de precarietat més alt són els treballadors no qualificats de la indústria i els serveis, juntament amb els treballadors del sector agrari. Entre dos i tres persones de cada deu que formen part d'aquest col·lectiu estarien en situació de pobresa. Aquests constituïrien un 31,3% del total de la població pobra que viu en llars on la persona de referència treballa, és a dir, unes 141 mil persones (vegeu el Gràfic 14). Dels 450.200 treballadors en situació de pobresa, gairebé la meitat són treballadors qualificats de la indústria o els serveis, si bé el risc de pobresa d'aquest col·lectiu es troba entorn d'un 16%. Les taxes de pobresa per als grups de directius, tècnics i administratius, i d'altres són relativament baixes. Cal destacar la importància

Taula 10.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Categoria professional	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Director o gerent d'empresa	3,2	0,1	0,1
Tècnic alt (administratiu, comercial o tècnic)	1,0	0,1	0,2
Tècnic mitjà (administratiu, comercial o tècnic)	6,8	0,5	0,5
Altres administratius, comercials o encarregats	1,1	0,0	0,1
Treballador indústria qualificat	15,7	0,5	0,2
Treballador indústria no qualificat	22,8	1,4	1,4
Treballador serveis qualificat	16,5	1,0	1,0
Treballador serveis no qualificat	23,8	1,2	1,3
Treballador agrari	27,4	1,0	0,8
No classificable	13,7	0,4	0,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

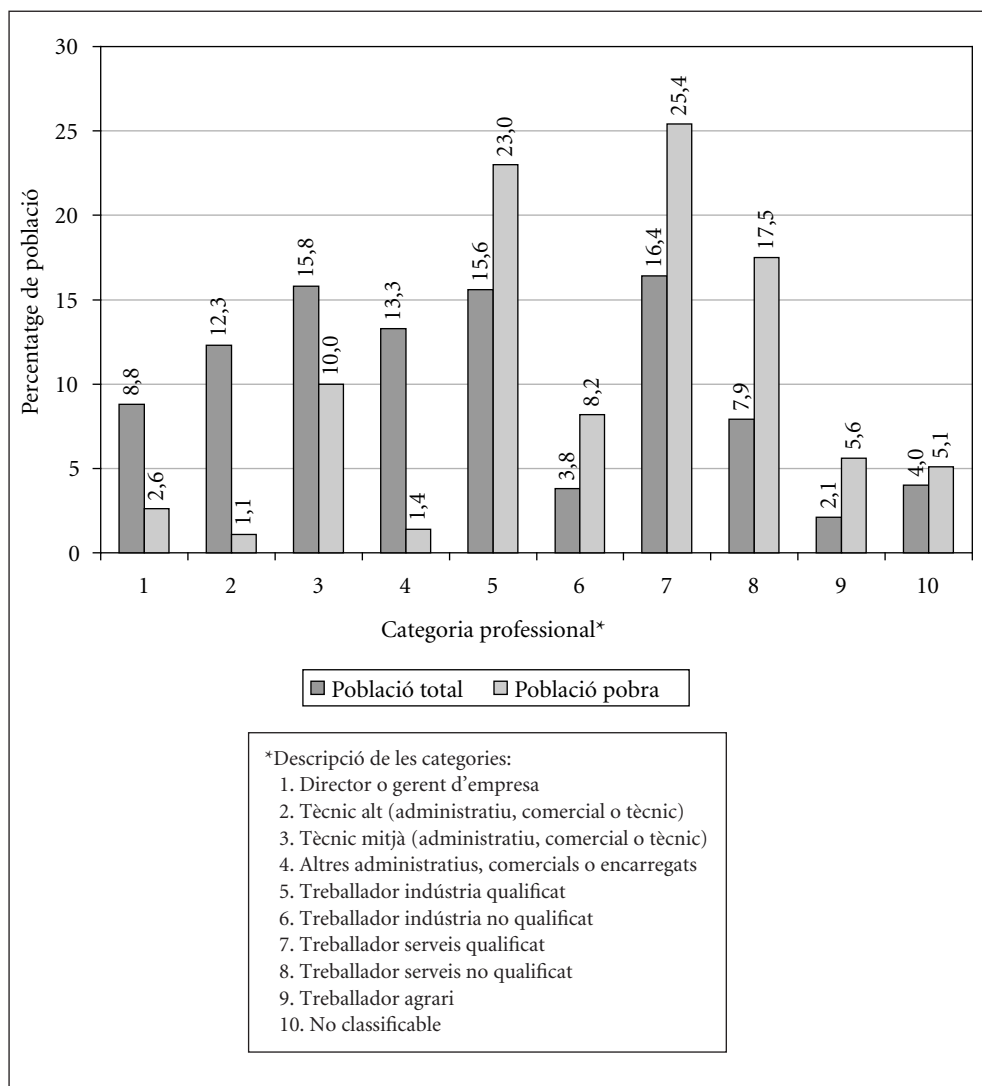
del col·lectiu de tècnics mitjans dins dels pobres, que representa un 10% d'aquesta població.

Pobresa i atur o inactivitat

Com ja s'ha constatat en l'anàlisi precedent, un dels grups de risc més afectats de pobresa és el de les llars la persona de referència de les quals està aturada o és inactiva. S'ha vist que aquest elevat risc ocorre en els períodes d'inactivitat durant els anys de vida activa, però també a la jubilació. A la Taula 11 s'estudia la pobresa durant els períodes d'inactivitat i atur, tenint en compte el tipus de prestació pública que rep la persona de referència que pertany a aquest grup. Aquesta informació es complementa amb una anàlisi de tres poblacions dins d'aquest col·lectiu. D'una banda, la situació de les persones de referència

Gràfic 14.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

que es declaren inactives o aturades però que diuen realitzar alguna feineteta. En segon lloc, l'efecte que té sobre aquestes llars que hi hagi algun altre membre que treballi. I, finalment, l'impacte de rebre més d'una prestació pública a la llar.

Alguns resultats interessants emergeixen de l'anàlisi d'aquesta Taula 11. Segons les xifres del PaD, la població que viu en llars on la persona de referència rep algun tipus

Taula 11.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència aturada o inactiva

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Segons tipus de prestació			
Atur ²	36,1	1,1	0,9
Jubilació	33,7	1,9	1,9
Viduitat	53,7	2,9	2,7
Invalidesa	42,1	2,5	2,6
PIRMI o altres ³	35,6	2,3	3,0
Altres efectes			
No rep cap prestació	32,0	1,9	1,8
La llar rep més d'una prestació ³	33,0	1,9	2,0
A la llar hi ha algun membre que treballa	28,6	1,5	1,7
La persona de referència inactiva			
Fa una feineteta	19,9	0,9	0,6
No fa cap feineteta	39,1	2,2	2,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

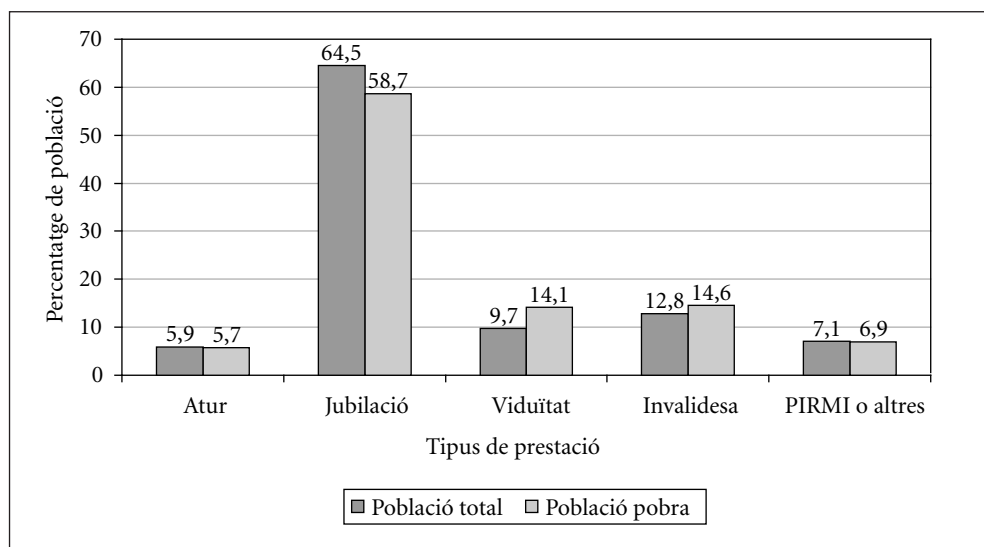
1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.
2. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur), i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).
3. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si cap llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de prestació pública és d'1.180.000 persones (un 18,5% de la població catalana total). Un 64,5% d'aquests són jubilats, un 12,8% rep pensions d'invalidesa, un 9,7% prestacions de viduïtat, un 5,9% prestació d'atur²⁴ i el 7,1% restant rep una prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mínimes d'Inserció (en endavant PIRMI), o altres prestacions.²⁵ El Gràfic 15 mostra aquesta distribució.

Gràfic 15.

Distribució de la població total i pobra inactiva o aturada a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

24. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur) i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).

25. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur en el còmput del tipus de prestació assignat.

Per al conjunt del col·lectiu receptor de prestacions públiques el risc de pobresa és rellevant en les seves tres dimensions, abast, intensitat i severitat. Entre quatre i cinc de cada deu persones d'aquests col·lectius estarien en situació de pobresa.

D'entre els receptors d'algun tipus de prestació pública, són els jubilats i els receptors d'una prestació d'atur els que, en el seu conjunt, estan una mica millor, ja que mostren un risc de pobresa lleugerament més baix que la resta pel que fa a les situacions de pobresa més extrema. El PaD no permet distingir entre les prestacions contributives i no contributives de vellesa i invalidesa, ni tampoc entre la prestació contributiva i l'atur assistencial per manca de suficients observacions, però de ben segur, si poguéssim distingir entre aquests tipus de prestacions identificaríem un major risc de pobresa en els col·lectius de jubilats i aturats amb una prestació de nivell més baix. Les situacions d'intensitat i severitat més greus també es donen entre els receptors d'un subsidi d'invalidesa, una pensió de viduïtat o una PIRMI.

És molt freqüent que en les llars amb una persona inactiva o aturada al capdavant s'hi rebi més d'una prestació pública. De fet segons les dades del PaD, del total de la població que conviu amb una persona de referència inactiva o aturada, un 67% viuria en llars que reben més d'una prestació. Aquesta acumulació de prestacions no sembla tenir cap efecte significatiu sobre els nivells de pobresa d'aquest col·lectiu, que mostra un risc de pobresa similar al de la mitjana d'aquest grup.

També segons el PaD, del total de la població que viu en llars amb una persona de referència inactiva o aturada, en un 36% dels casos algun membre treballa. Aquest efecte del treballador en aquestes llars sembla ser de petita magnitud pel que fa als nivells de pobresa d'aquest col·lectiu, atès que es mostra molt similar al de la mitjana del grup, si bé estadísticament és significatiu. Tal com s'assenyala en l'annex metodològic, també pot ser que estigui mal recollida la renda de les persones fora del nucli principal en aquest tipus de llar.

Igualment, el PaD ofereix informació interessant pel que fa a la població inactiva que desenvolupa algun tipus de feineteta, malgrat la seva condició d'inactivitat. Un 12,8% de la població amb un inactiu al capdavant reconeix fer algun tipus de feineteta, i els efectes

d'aquesta feineta es manifesten en una reducció del risc de pobresa d'aquest col·lectiu, que mostra nivells de pobresa molt similars als de la mitjana del conjunt de la població catalana, i també reduccions molt significatives sobretot pel que fa a la pobresa extrema. Aquest efecte posa en relleu la importància que el disseny de les prestacions públiques no penalitzi la participació al mercat de treball dels col·lectius d'aturats i inactius.

A Catalunya, també hi ha un grup de llars on la persona de referència és inactiva però no rep cap prestació, i on hi viuen 364 mil persones. Mostren una situació de risc també elevat, similar al de la població amb la persona de referència inactiva. Es tracta d'un grup molt heterogeni que inclouria grups amb un alt risc de pobresa, des d'aturats sense prestació, persones amb algun tipus d'invalidesa no coberta pel sistema de prestacions, fins a rendistes.

Pobresa i règim de tinença de l'habitatge

Un altre dels factors claus a l'hora d'entendre les noves formes de pobresa és el relacionat amb l'habitatge. El Gràfic 16 mostra la distribució de la població segons el règim de tinença de l'habitatge principal de la llar, distingint entre les categories de propietat —amb i sense préstecs o hipoteques—, lloguer i cessió gratuïta o semigratuïta. Com il·lustra aquest gràfic, segons el PaD, el 80,8% de la població catalana viu en llars amb règim de propietat (un 49,8% sense pagaments pendents i un 31% amb préstecs o hipoteques pendents). Gairebé un 15% hi viu en règim de lloguer, i el 4,5% restant en règim de cessió gratuïta o semigratuïta.²⁶ Aquest últim col·lectiu el configuren, en la seva majoria, llars que viuen en una casa cedida per algun familiar (pares que cedeixen segones residències als fills, per exemple).

La Taula 12 reflecteix la pobresa segons el règim de tinença de l'habitatge principal de la llar. Els resultats d'aquesta taula no donen lloc a l'ambigüitat. Tres de cada deu per-

26. Aquesta distribució és coherent amb la distribució del parc d'habitatges segons el règim de tinença provinent d'altres fonts. Per exemple, Trilla (2001) troba que el 86% dels habitatges són de propietat, mentre que el 14% són de lloguer.

Taula 12.

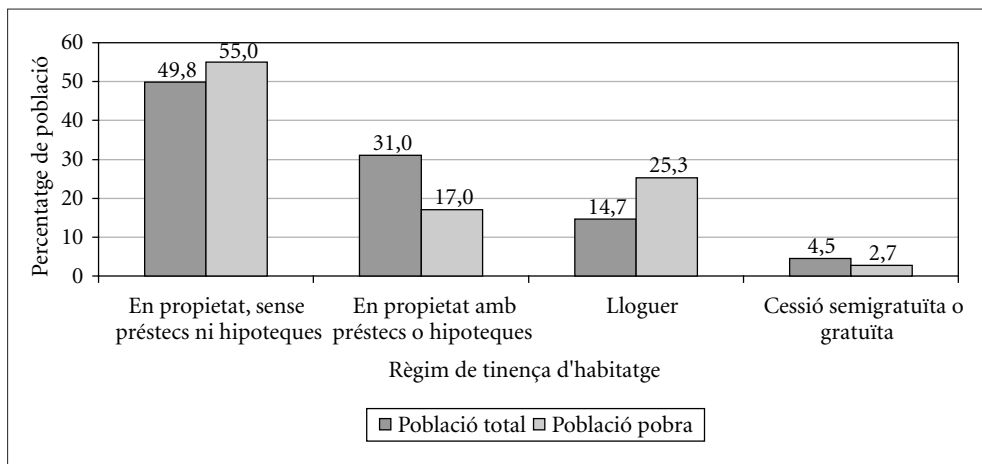
Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Règim de tinença d'habitatge	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
En propietat, sense préstecs ni hipoteques	20,5	1,0	0,9
En propietat amb préstecs o hipoteques	10,2	0,5	0,4
Lloguer	32,0	2,1	2,4
Cessió semigratuïta o gratuïta	11,1	0,6	0,7
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 16.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

sones en un habitatge de lloguer té rendes per sota del llindar de pobresa. La intensitat i la severitat de la pobresa d'aquest col·lectiu dobla les de la mitjana de la població. En aquest tipus de llar s'hi concentrarien uns 300 mil individus pobres, que representen una quarta part de la població pobra. Una part important dels individus que viuen de lloguer, per tant, sembla fer-ho perquè no poden comprar un habitatge.²⁷ El següent grup de risc en ordre decreixent d'importància és el dels propietaris sense préstecs ni hipoteques pendents. Dos de cada deu estarien en risc de pobresa. Aquests representen més de la meitat de la població de pobres de Catalunya. Una part important dels pobres que són propietaris sense préstecs ni hipoteques pendents són persones grans que viuen en habitatges mal adaptats o que no han gaudit d'un manteniment adequat.²⁸ D'acord amb Trilla (2001), aquesta és una de les problemàtiques importants que presenten els habitatges de propietat a finals dels anys noranta.

La situació més avantatjosa la mostren els col·lectius que han accedit a la propietat recentment i encara estan pagant préstecs i hipoteques, o bé els que es beneficien d'una cessió gratuïta o semigratuïta. En aquests grups només una de cada deu persones estaria entre els pobres, amb uns nivells d'intensitat i severitat baixos.

Val la pena assenyalar aquí que el concepte de renda emprat a l'anàlisi no té en compte els costos de l'habitatge.

Pobresa i salut

Sens dubte, l'estat de salut dels membres que formen una llar és una altra de les característiques que cal tenir en compte quan s'estudia la pobresa, i és així des d'una doble perspectiva. D'una banda, la malaltia o discapacitat d'una persona té conseqüències

27. En efecte, d'acord amb un estudi recent del Parlament Europeu (MacLennan, Stephens i Kemp, 1997) els usuaris del parc de lloguer es poden classificar en quatre grans grups, tres dels quals tindrien rendes baixes: (i) llars d'edat avançada, amb ingressos baixos, i amb condicions de l'habitatge molt desfavorables; (ii) joves solters, que conviuen amb altres persones, també amb ingressos baixos o a l'atur, i en els habitatges de pitjor qualitat; (iii) llars pobres que no poden permetre's arribar a ser propietaris, i (iv) joves amb feina, en lloguer transitori, però que, amb el temps, arribaran a ser propietaris.

28. L'edat mitjana dels individus pobres que viuen en llars de propietat és de 54 anys.

molt importants sobre les possibilitats d'aquesta i de les persones que en tenen cura d'incorporar-se plenament al mercat de treball, cosa que fa que, molt sovint, la llar depengui de rendes no salarials i de la protecció social que l'Estat del benestar els pugui proporcionar. D'altra banda, tal com apunten Gómez (1998) i Borrell i Benach (2003), les condicions de vida de la població pobra fan que aquest col·lectiu sigui més sensible a estats de salut deteriorats, perquè estan exposats a una situació global menys saludable, i perquè disposen de menys renda per cobrir necessitats bàsiques (mantenir una dieta prou rica o comprar medicaments, etc).²⁹ Normalment, les classes socials menys avantatjades treballen en ocupacions que són més propenses a factors de risc físics i psicosocials, habiten en vivendes de menys qualitat (és a dir, amb pitjors característiques i amb pitjors serveis) i, sovint, viuen en àrees on hi ha més contaminació ambiental (Davey Smith *et al.*, 1994).

Per tant, l'estat de salut i els baixos nivells de renda són dos elements que es retroalimenten formant un cercle viciós, de tal forma que les persones pobres pateixen pitjors condicions i nivells de vida que els porten a estats de salut més deteriorats i, al mateix temps, un pitjor estat de salut representa un impediment per poder sortir de la situació de pobresa.

En aquesta secció, s'analitzen les taxes de pobresa a les llars amb persones discapacitades, amb adults dependents,³⁰ i segons la percepció subjectiva de l'estat de salut de la persona de referència.

La Taula 13 presenta taxes de pobresa segons la condició de discapacitat de la persona de referència, discapacitat que pot ser física-sensorial, física-motriu, psíquica o mental. Segons es deriva dels resultats obtinguts, el percentatge d'individus pobres a les llars que tenen una persona de referència amb una discapacitat, pràcticament dobla la de la resta de la població catalana. De cada deu individus que viuen en llars on la persona de referència té una discapacitat, gairebé quatre són pobres. Dins del col·lectiu de la població pobra, aquests individus representen un 4,4% del total.

29. Aspectes que s'estudiaran en el proper apartat amb l'anàlisi de la privació a Catalunya.

30. El col·lectiu dels dependents i discapacitats només coincideix en un 38% dels casos.

Taula 13.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la condició de discapacitat de la persona de referència, la presència de membres amb alguna discapacitat o d'adults dependents a la llar

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència			
Sense discapacitat	18,2	1,0	1,0
Amb discapacitat	35,3	1,3	1,2
Membres de la llar amb discapacitat			
Cap discapacitat	17,2	0,9	0,9
Almenys un discapacitat a la llar	32,6	1,8	1,9
Adults dependents a la llar			
Cap dependent	17,3	0,9	0,9
Almenys un adult dependent a la llar	37,0	2,1	2,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

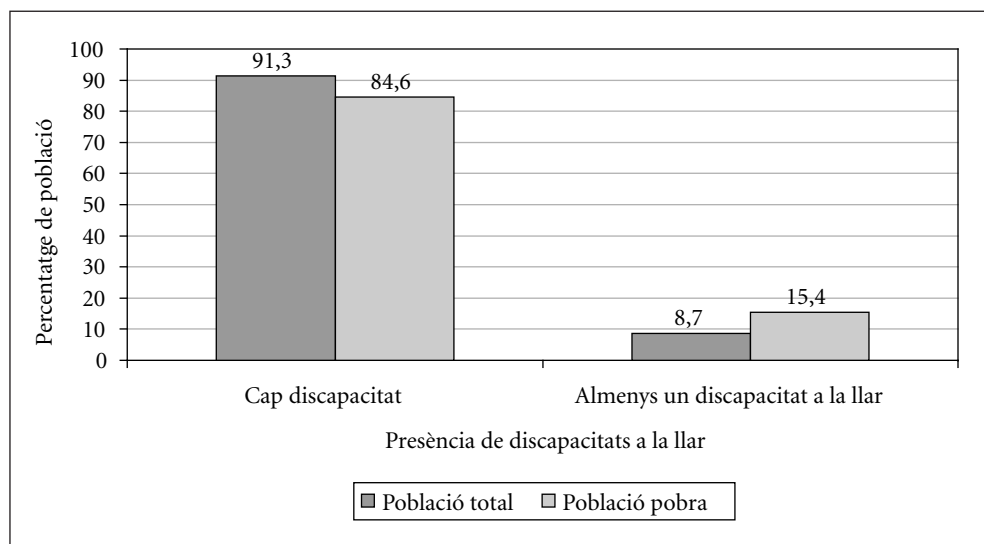
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La mateixa taula mostra també les taxes de pobresa segons si a la llars hi ha cap discapacitat. Els percentatges a la població total són ara molt més importants. Gairebé nou de cada cent catalans viurien en una llar on algun membre pateix una discapacitat. Les taxes de pobresa, una vegada més, pràcticament es doblen quan a la llar hi ha persones amb alguna discapacitat. D'entre la població pobra, les llars amb persones discapacitades representen un 15,4%, percentatge que no arriba al 9% quan es tracta del conjunt de la població (vegeu Gràfic 17).

La mateixa Taula 13 mostra les taxes de pobresa de la població si conviu amb una persona adulta dependent. D'acord amb la informació de què es disposa, s'ha considerat com a dependent el membre de la llar adult amb dificultats per menjar sol, per caminar cent metres, per baixar o pujar escales, per moure's dins de casa, per vestir-se sol, i per

Gràfic 17.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la presència de discapacitats o no a la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

realitzar la higiene personal autònomament. Els resultats són, una vegada més, clars: el percentatge d'individus pobres es dobla amb la presència d'adults dependents a llar. Alhora, si bé els individus que viuen en llars amb adults dependents representen poc més del 6,3% de la població catalana, aquest percentatge passa al 12,7% quan es tracta de la població pobra.

Una manera alternativa d'analitzar la relació entre pobresa i salut consisteix a veure què opinen els membres de la llar del seu estat de salut, i com aquesta percepció subjectiva es relaciona amb els ingressos de la llar. Els resultats, quant a la persona de referència, mostren una relació clara i directa entre pobresa i estats de salut deteriorats, tal com es pot veure a la Taula 14.

Taula 14.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la percepció de l'estat de salut general i la condició de jubilat o no de la persona de referència

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Estat de salut			
Molt bona o bona	13,3	0,6	0,6
Regular	26,0	1,6	1,8
Molt dolenta o dolenta	42,4	2,4	2,5
Jubilats			
Molt bona o bona	24,4	1,0	0,8
Regular	42,1	2,8	3,1
Molt dolenta o dolenta	69,3	3,8	3,7
No jubilats			
Molt bona o bona	11,9	0,6	0,6
Regular	20,1	1,2	1,3
Molt dolenta o dolenta	25,7	1,5	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

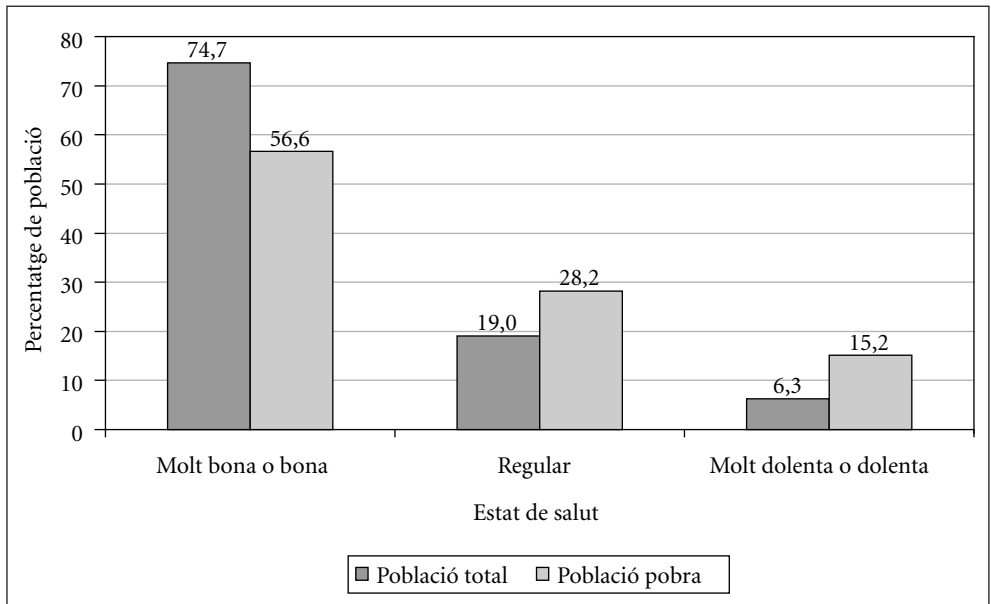
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

S'observa que quan la persona de referència de la llar diu gaudir d'un estat de salut bo o molt bo, només el 13,3% dels individus serien pobres. En l'extrem oposat, quatre de cada deu individus serien pobres quan la llar l'encapçala una persona amb un estat de salut dolent o molt dolent. Les taxes de pobresa també són força superiors a la mitjana quan es tracta d'estats de salut regulars.

El Gràfic 18 dibuixa clarament com la població pobra es troba clarament sobrerrepresentada quan es tracta d'estats de salut deteriorats. Per exemple, el percentatge d'individus pobres amb un estat de salut dolent o molt dolent és més de dues vegades el pes poblacional d'aquest grup. En total, un 43,4% de la població pobra patiria un estat de salut regular, dolent o molt dolent.

Gràfic 18.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la percepció de l'estat de salut de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'estat de salut està molt relacionat amb l'edat dels individus, fins al punt que es podria pensar que la relació negativa entre estat de salut i pobresa ve explicada, en gran part, pel major percentatge de persones grans que declaren tenir una salut dolenta o molt dolenta. Per investigar si, efectivament, la relació entre l'estat de salut i l'edat distorsiona la relació entre pobresa i estat de salut, els dos panells inferiors de la Taula 14 presenten les taxes de pobresa per als tres estats de salut considerats, segons la persona de referència estigui o no jubilada. En primer lloc, cal destacar que la relació negativa entre estat de salut i pobresa es manté. Tant per a les persones jubilades com per a les no jubilades, un millor estat de salut està relacionat amb una taxa de pobresa més baixa. Així mateix, com era previsible, les taxes de pobresa dels jubilats són molt més elevades (doblen) que les dels no jubilats amb el mateix estat de salut. Per tant, si bé

és cert que l'edat incideix en la relació entre l'estat de salut i la pobresa, aquest efecte és especialment important en les persones d'edat avançada, ja que el risc de pobresa monetària, sobretot la més extrema, està associada a les persones grans amb un estat de salut dolent o molt dolent.

Pobresa i nova immigració

Un dels nous col·lectius amb un risc més elevat de pobresa és el dels nous immigrants que ha crescut de manera important a Catalunya. La Taula 15 mostra el risc de pobresa econòmica d'aquest col·lectiu, i aquest mateix risc segons l'origen d'aquesta població immigrant, ja sigui d'Europa, o de l'Àfrica, l'Amèrica Central, del Sud o d'Àsia. El Gràfic 19 mostra també la distribució de la població total i pobra segons la condició d'immigrant de la persona de referència. Atesa la poca mostra que hi ha al PaD per aquesta anàlisi (76 observacions), només es donen els resultats de dos grups d'immigrants segons el seu origen: els procedents del continent europeu i els de fora d'aquest.

Taula 15.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència i el seu origen

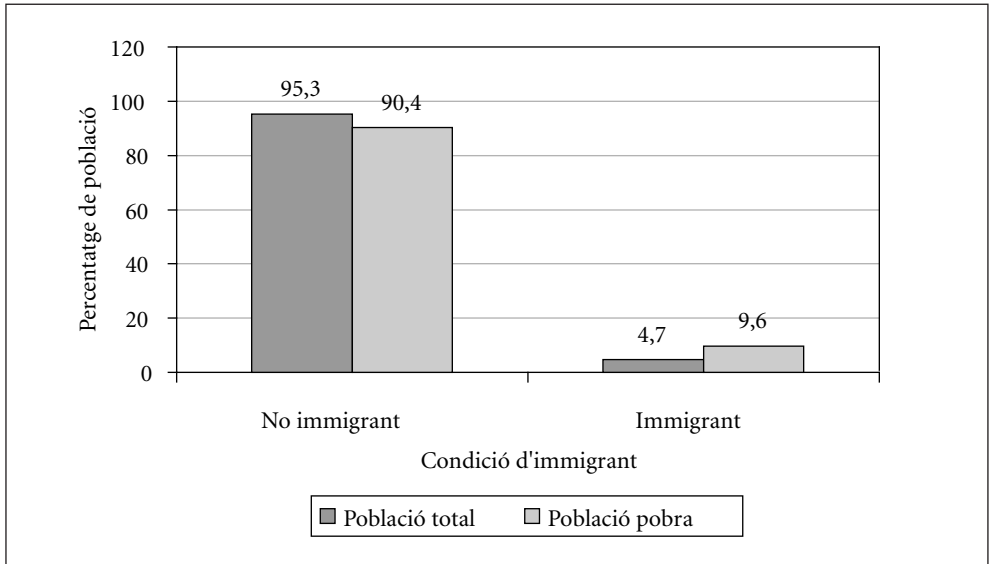
	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència			
No immigrant	17,6	0,9	0,9
Immigrant	38,1	2,4	2,8
Segons l'origen de la població immigrada			
Europa	15,8	1,1	1,4
Amèrica del Sud, Central, Àsia o Àfrica	44,7	2,8	3,3
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 19.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència

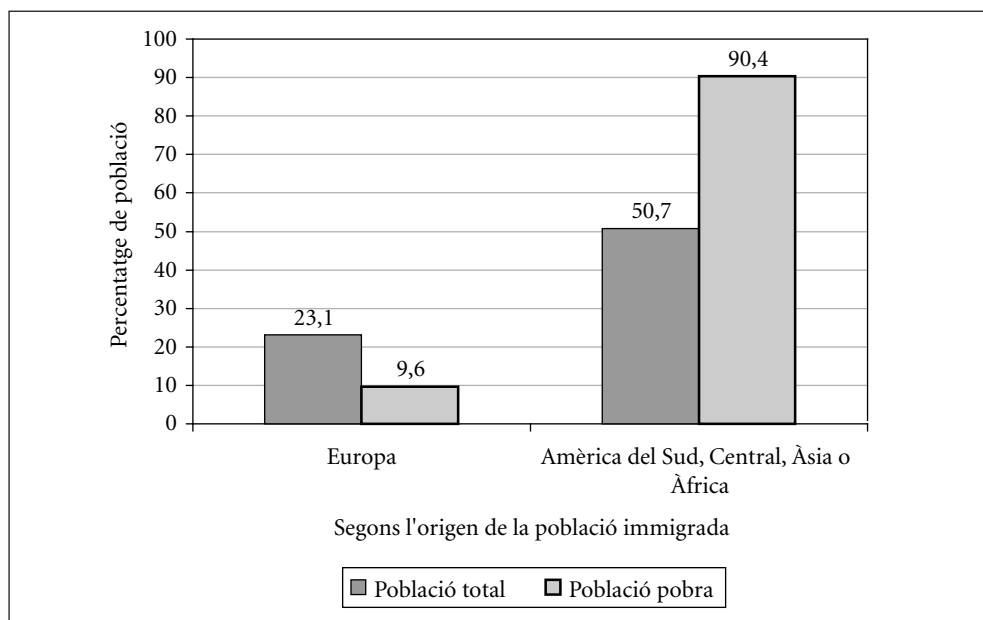

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

D'acord amb els resultats obtinguts, quatre de cada deu persones immigrants no europees es troben en situació de pobresa. La intensitat i severitat d'aquesta pobresa és igualment elevada, cosa que indica que aquest col·lectiu també està sobrerrepresentat a la pobresa extrema. La situació d'aquest col·lectiu és molt diferent segons el país d'origen. La Taula 15 reflecteix que en la pitjor situació estarien els immigrants d'origen africà, els procedents d'Amèrica del Sud, Central o d'Àsia. Els immigrants procedents d'Europa mostren una taxa de pobresa inferior a la mitjana del conjunt de Catalunya. En suma, però, el pes d'aquesta població immigrant sobre el total de pobres és d'un 9,6% (vegeu Gràfic 20).

Gràfic 20.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons l'origen de la persona de referència immigrada

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pobresa i nivell educatiu

La formació és, sens dubte, un element clau a l'hora de garantir la igualtat d'oportunitats i combatre la pobresa econòmica. La teoria econòmica potser més influent per analitzar la relació positiva que s'observa entre el nivell educatiu i d'ingressos d'un individu és la teoria del capital humà. Aquesta prediu que els coneixements i aptituds adquirits en el procés educatiu són importants determinants del nivell de renda salarial.³¹ Per tant, cal esperar trobar una relació positiva entre el nivell d'estudis i el nivell

31. Per altra banda, una de les principals teories alternatives a la del capital humà, la teoria de la senya-

mig de renda, i per tant, una relació negativa entre un baix nivell d'estudis i el risc de pobresa, sobretot per als col·lectius les rendes salarials dels quals representen una part important de la renda familiar.³²

Ara bé, a l'hora d'analitzar la relació entre educació i pobresa a Catalunya, cal tenir ben present que el nivell educatiu dels grups d'edat més joves és substancialment més alt que el dels grups més vells. Per il·lustrar aquest canvi el Gràfic 21 dibuixa la distribució dels nivells educatius per a les persones de referència menors i majors de 40 anys (grup d'edat jove i grup d'edat gran). Els dos trets més importants d'aquest efecte de l'agrupació per edat en el nivell d'estudis són la menor proporció de persones de referència del grup jove en els dos nivells educatius inferiors (sense estudis i amb estudis primaris), i la major proporció d'aquests en el nivell d'estudis secundaris.³³

A continuació s'analitza la relació entre el nivell educatiu de la persona de referència i la pobresa. La Taula 16 plasma les taxes de pobresa segons el nivell d'estudis més elevat de la persona de referència a la llar, i el Gràfic 22, les distribucions de la població total i pobra. Els resultats no deixen lloc als dubtes: d'acord amb el que es preveia, hi ha una relació monotònica decreixent entre el nivell educatiu i el risc de pobresa. El risc de pobresa més rellevant el pateixen els individus que conviuen amb una persona de referència que no té estudis: el 44% d'aquestes persones serien pobres. La situació d'aquests és molt similar a la d'aquells que no van completar els estudis primaris. Un 36,3% de la població pobra total viu en llars la persona de referència de les quals no té la primària completa.

El percentatge de pobres es redueix a la meitat quan la persona de referència té el graduat escolar —dues de cada deu estarien en situació de pobresa en aquest cas—,

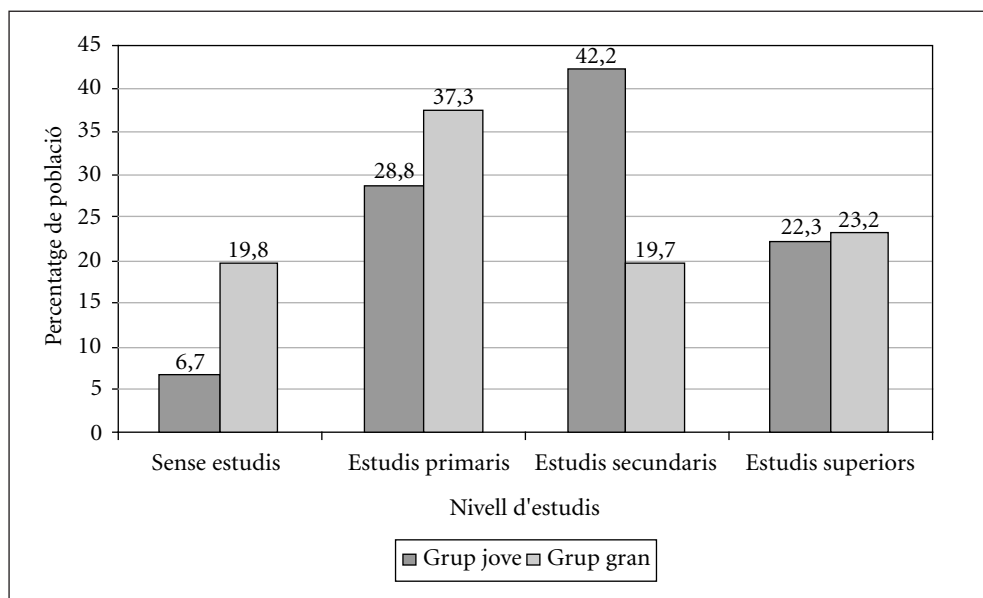
lització, prediu que són els títols obtinguts en el sistema educatiu, més que els coneixements adquirits en el procés educatiu, els que serveixen de senyal en el mercat de treball i, per tant, els que donen accés a millors carreres professionals i salaris més alts.

32. Els col·lectius que depenen principalment de les pensions de jubilació contributives també s'inclourien, ja que aquestes s'estableixen en funció de les rendes salarials que perceben quan es trobaven en actiu.

33. Aquest canvi en els nivells educatius queda també reflectit en les dades del Padró d'Habitants de 1996 contingudes a *La pobresa a Catalunya. Informe 2001*.

Gràfic 21.

Distribució de la població total a Catalunya segons el nivell d'estudis i el grup d'edat¹ de la persona de referència

1. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tot i que en aquest grup hi ha gairebé el 40% de la població pobra total (467,5 mil persones).

El risc de pobresa baixa considerablement en nivells educatius superiors al graduat escolar, tanmateix s'hi constata una bossa de pobres entre els nivells educatius més elevats. Gairebé un 24% de la població pobra té un nivell d'educació superior al graduat escolar. Fins i tot, un 9,2% del total del pobres tenen estudis universitaris.

Com s'ha apuntat més amunt, el gran canvi en el nivell educatiu de la població catalana aconsella desagregar aquesta anàlisi en dos grups d'edat: el grup jove, integrat

Taula 16.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència

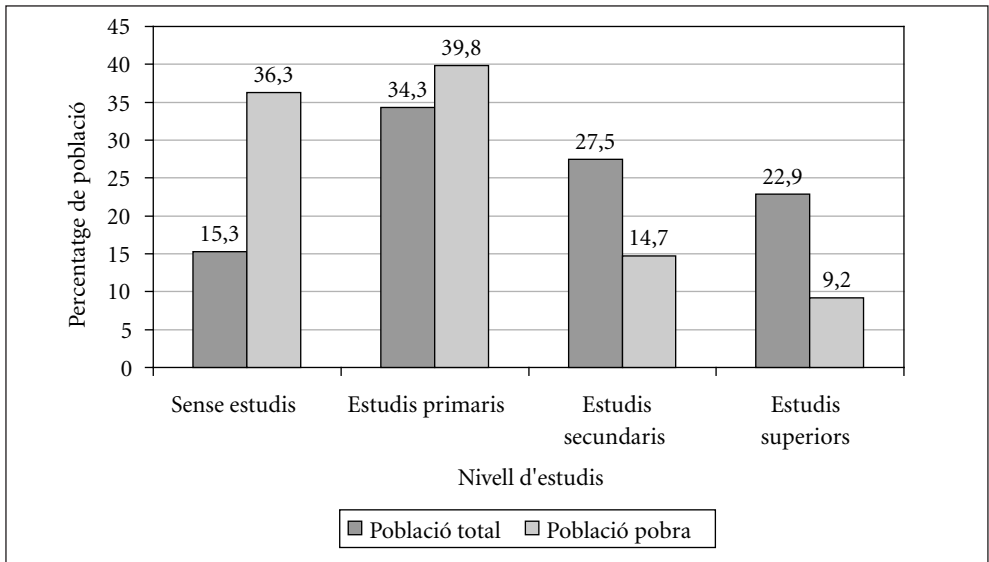
Nivell d'estudis	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Sense estudis	44,0	2,4	2,5
Estudis primaris	21,5	1,1	1,0
Estudis secundaris	9,9	0,5	0,5
Estudis superiors	7,5	0,5	0,5
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 22.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

per les persones de referència menors de 40 anys, i el grup gran, integrat per les de 40 o més anys. D'acord amb les estimacions de la Taula 17, el grup jove mostra taxes de pobresa més elevades que les del grup gran. Aquestes diferències podrien explicar-se, entre d'altres, per dos fets. Per una banda, els grups d'edat més joves es troben en una etapa més primerenca de la seva carrera laboral i, per tant, tenen rendes inferiors. Per altra banda, el mercat de treball pateix un desajust important entre l'educació dels treballadors —sobretot dels joves— i les necessitats del lloc de treball que ocupen, de la qual cosa resulten salaris més baixos per a les generacions més joves.³⁴

L'únic col·lectiu amb taxes de pobresa més altes per al grup d'edat més gran és l'integrat per persones de referència sense estudis. Això s'explica pel fet que no hi ha cap persona de les generacions joves que no sàpiga llegir ni escriure a la mostra del PaD.

Taula 17.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència i el grup d'edat²

Nivell d'estudis	Percentatge de pobres		Intensitat relativa		Severitat relativa	
	Grup jove	Grup gran	Grup jove	Grup gran	Grup jove	Grup gran
Sense estudis	26,8	47,1	1,6	2,5	2,0	2,5
Estudis primaris	22,9	20,9	1,0	1,1	0,7	1,1
Estudis secundaris	13,7	5,5	0,7	0,3	0,7	0,3
Estudis superiors	10,5	5,9	0,7	0,4	0,7	0,5
Conjunt població	18,6		1,0		1,0	

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

2. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

34. En efecte, com il·lustra el treball de J. Oliver *et al.* (2002) per al mercat de treball espanyol, el nivell educatiu —sobretot dels joves— és més elevat que les necessitats del lloc de treball que acaben ocupant. Per tant, al mercat de treball hi ha un problema de sobreeducació. Aquest 'excés educatiu' implica que

Per acabar aquesta anàlisi de la pobresa econòmica per grups poblacionals, s'ha estimat la probabilitat de pobresa a partir d'un model multivariant prohibit la variable dependent del qual és binària segons la llar sigui, o no, pobra. Les variables explicatives d'aquest model són les que s'han analitzat en aquesta secció, i inclouen la composició familiar, passant per la situació socioeconòmica de la parella, el règim de tinença de l'habitatge, si hi ha adults dependents a la llar, la condició d'immigrant, i el nivell educatiu de la persona de referència.³⁵ Els resultats d'aquesta estimació permeten confirmar tant la direcció com el significat estadístic dels efectes descrits. Per tant, els resultats examinats del risc de pobresa que pateixen els diferents col·lectius són vàlids quan es passa a una anàlisi multivariant.

Síntesi. Els grups de risc de la pobresa monetària a Catalunya

Una conclusió clara emergeix d'aquesta primera anàlisi: la pobresa econòmica té moltes cares a Catalunya. Als qui la pateixen no se'ls pot caracteritzar amb un únic perfil.

Per una banda, aquest monogràfic posa en evidència la cara més tradicional de la pobresa, associada a la vellesa i la inactivitat. Entorn d'un terç de la població catalana pobra viu en una llar on la persona de referència té més de 65 anys (o més de 60, si està jubilada). D'entre la població d'edat avançada, les situacions més greus es donen en els nuclis sense parella, en la majoria dels casos amb una dona al capdavant. D'entre la població pobra, un 13,6% viu en llars la persona de referència de les quals es troba en situació d'inactivitat (invalidesa laboral, viduïtat o d'altres), si bé està en edat activa. Conjuntament, aquests dos col·lectius representen gairebé la meitat dels pobres

la renda d'aquestes joves és inferior a la que podrien tenir si no existís el problema de la sobreeducació i, per tant, contribueix a explicar unes taxes de pobresa més altes per als més joves amb el mateix nivell d'estudis que les persones de més edat. Tanmateix, altres autors com Alba (1993) consideren que aquest excés educatiu és més aparent que real, ja que simplement reflecteix un deteriorament de la qualitat de l'educació.

35. Les variables sobre l'estat subjectiu de salut de la persona de referència, el tipus de prestacions que reben els inactius o aturats o el sexe, entre d'altres, no s'han incorporat a la regressió perquè es troben molt correlacionades amb les altres variables explicatives del model.

de Catalunya (un 42,4% del total). Es tracta de llars, en bona mesura, de persones dependents d'algun tipus de prestació pública, ja sigui d'invalidesa, viduïtat, vellesa o d'altres. L'examen per tipus de prestació que rep la persona de referència ha permès constatar que els perceptors de pensions de viduïtat, invalidesa, d'altres com la PIRMI, i en menys mesura, els perceptors de pensions de jubilació, són col·lectius amb unes taxes de pobresa monetària molt elevades.

Per altra banda, al costat d'aquesta cara més tradicional hi ha les noves formes de pobresa que afecten la població activa que pateix els efectes de l'atur i del deteriorament progressiu del mercat de treball com a mecanisme de garantia de rendes. En aquest sentit, l'anàlisi revela un risc molt elevat de pobresa monetària entre les persones en llars encapçalades per un aturat, si bé el pes poblacional d'aquest col·lectiu sobre el total de pobres és relativament més petit, d'un 5%. El gruix de la població activa en situació de pobresa és el constituït per llars en les quals hi ha algun ocupat. Més de la meitat de la població pobra a Catalunya conviu en llars on hi ha almenys una persona ocupada al nucli principal, tot i que el risc de pobresa sigui notablement més baix que la mitjana poblacional quan la persona de referència treballa. És igualment alt el risc per a les persones en llars amb una sola persona ocupada amb contracte temporal o a temps parcial. D'entre els treballadors, quan la persona de referència és un treballador o treballadora no qualificat, ja sigui a la indústria o als serveis, o un treballador agrari, el risc de pobresa monetària també se situa per sobre de la mitjana. L'ocupació de dos membres al nucli aconsegueix reduir-ne molt significativament el risc, un dels més baixos d'entre tots els grups, malgrat que gairebé un 14,4% de la població pobra a Catalunya pertany a llars on tots dos membres de la parella treballen.

Un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o dependents a la llar, així com un deteriorat estat de salut de la persona de referència, agreugen de manera significativa el risc de precarietat econòmica per a les persones afectades.

Sorprèn el baix nivell de pobresa monetària entre la població infantil, situant-se molt per sota del corresponent a la mitjana poblacional. Aquest resultat pot ser un indicador del fet que a Catalunya no siguin les llars més desfavorides aquelles que, de mitjana,

tenen fills. Alternativament, pot ser que la renda monetària no estigui captant de manera adequada el nivell de vida de les famílies amb fills a càrrec. L'estudi de la privació serà interessant per aclarir aquest punt. Igualment baixes són les taxes de pobresa monetària per al conjunt de la població jove, un fet que, sens dubte, està lligat a les estratègies que les famílies tenen per tal de fer front a la precarietat del mercat de treball per als joves. Malgrat que les taxes de pobresa monetària estan per sota de la taxa mitjana, nens i joves constitueixen un terç del total de la població pobre.

Un altre dels factors de risc de pobresa monetària està lligat a la monoparentalitat. Quan tenim un nucli sense parella amb la persona de referència en edat activa i amb nens a càrrec, el risc de pobresa monetària és important. Aquest col·lectiu representa un 9,8% del total de la població pobre. Al costat d'aquest resultat, en la línia del que s'obté en països propers, es constata, per primer cop, l'emergència d'un nou col·lectiu de risc, el de les llars encapçalades per un jove que sovint conviu amb els seus pares i germans. Un 11,2% de la població pobre viuria en aquest tipus de llar, que mereix un estudi més en profunditat que el que traça aquest monogràfic.

Una altra, d'entre aquestes noves cares de la pobresa monetària, és la de la nova immigració, amb un risc de pobresa monetària que gairebé dobla el del conjunt de la població. Un 9,6% de la població pobre seria immigrant. Finalment, el risc de pobresa és sensiblement superior en aquells que lloguen l'habitatge que en els que opten per la compra o estan en situació d'accés a la propietat. En aquest darrer cas, els llogaters representen un 25,3% de la població pobre a Catalunya, mentre que el gruix de la població pobre es concentra en habitatges de propietat sense càrregues pendents.

LA PRIVACIÓ A CATALUNYA L'ANY 2000

En l'apartat anterior s'ha estudiat la pobresa monetària a Catalunya utilitzant la renda com a únic indicador del nivell de vida dels individus. Tanmateix, el nivell de renda es correspon només de forma imperfecta amb el nivell de vida en les societats contemporànies. Les decisions d'estalvi i desestalvi prèvies a l'observació de la renda corrent, i la impossibilitat d'incloure la variable riquesa en l'anàlisi poden tenir efectes

importants sobre el nivell de vida de les persones. Malgrat tot, aquests dos factors no es veuen reflectits en la renda corrent.

Aquest apartat té la intenció de complementar l'anàlisi de la pobresa monetària amb una anàlisi sobre la privació de la població a Catalunya que tingui en compte aquests elements. L'aproximació de la privació estudia les carències de la població en una sèrie d'àmbits (o dimensions) rellevants a l'hora d'estimar-ne el nivell de vida. Es passa, doncs, d'un enfocament unidimensional, basat en un sol indicador, la renda corrent, a un de multidimensional, en el qual es tenen en compte els aspectes que es consideren fonamentals per assolir un nivell de vida mínim.

Per tal d'avaluar el nivell de privació de la població catalana, s'ha tingut en compte la informació continguda en un conjunt de 22 indicadors de mancances disponibles al PaD que permeten aproximar-se al nivell de vida de les persones. Aquests indicadors es recullen a la Taula 18 on es mostra el percentatge de la població catalana afectada per cada una de les mancances. En tots els casos es tracta de situacions de mancaça degudes a la falta de mitjans econòmics. Tal com es pot observar, els indicadors s'agrupen en tres dimensions: la dimensió bàsica de consum, la dimensió bàsica d'habitatge i la dimensió secundària.

Com es desprèn de la taula, la dimensió bàsica de consum conté 8 indicadors que recullen situacions d'alimentació inadequada, falta de recursos per renovar el vestuari, problemes econòmics per comprar medicaments, o dificultats per afrontar les despeses corrents, com haver-se retardat en el pagament del lloguer, la hipoteca o algun dels rebuts de l'aigua, el gas o la llum. Un percentatge reduït però significatiu de la població viu en llars en les quals no es poden permetre menjar carn i peix setmanalment, unes 66.000 persones per al conjunt de Catalunya. Significativa també és la proporció de la població en llars que pateixen retards en el pagament de despeses bàsiques relacionades amb l'habitatge, o que declaren que comprar els medicaments receptats pel metge els suposa un esforç molt gran. Aquests percentatges de la població amb mancances s'incrementen quan es consideren altres partides de despesa com les relacionades amb el vestit i el calçat. Un 6% de la població catalana declara que no es pot permetre comprar sabates un cop l'any i entre un 11 i un 12% dels catalans no es poden permetre econòmicament comprar roba anualment.

Taula 18.

Percentatge d'individus a la població catalana afectats per tipus de mancaça

Tipus de mancaça	%
DIMENSIO BÀSICA CONSUM	
La llar no es pot permetre econòmicament comprar carn i peix setmanalment	1,04
Comprar medicaments que recepta el metge suposa un esforç molt gran per a la llar	3,58
La llar no es pot permetre econòmicament comprar roba d'abric un cop a l'any	11,07
La llar no es pot permetre econòmicament comprar roba nova cada temporada	12,85
La llar no es pot permetre econòmicament comprar sabates cada any	6,05
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar el lloguer de l'habitatge	1,61
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar la hipoteca	2,68
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar els rebuts de l'aigua, el gas o el llum	6,01
DIMENSIO BÀSICA HABITATGE	
L'habitatge té una deficiència greu i la llar té moltes o força dificultats per solucionar-la amb els recursos de què disposa	7,33
A la llar hi manca aigua corrent i/o vàter i/o bany	0,40
A la llar hi ha problemes d'humitat	1,92
A la llar hi ha problemes de manca de ventilació, esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat	3,76
A la llar hi ha males instal·lacions d'aigua, gas o llum	1,99
A l'habitatge hi ha problemes de fred per mal aïllament	1,92
DIMENSIO SECUNDÀRIA	
La llar amb els ingressos que té diu que arriba a final de mes amb molta dificultat	14,24
Les despeses de l'habitatge suposen per a la llar molt d'esforç	19,71
La llar no es pot permetre econòmicament una casa confortable	8,47
La llar no es pot permetre econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé	23,92
La llar no es pot permetre econòmicament canviar els electrodomèstics quan s'espatllen	5,34
A la llar no hi ha cap membre que disposi sempre de cotxe	2,11
La llar no es pot permetre econòmicament fer regals a amics o familiars un cop a l'any	7,61
La llar no es pot permetre econòmicament anar de vacances un cop a l'any	23,83

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per altra banda, la dimensió bàsica d'habitatge conté 6 indicadors que recullen deficiències relacionades amb les condicions i instal·lacions de l'habitatge, com tenir un habitatge amb alguna deficiència greu i tenir problemes financers per solucionar-la, patir problemes d'humitat, de fred o de seguretat, com esquerdes a la paret o aluminosi, tenir instal·lacions deficientes d'aigua, gas o llum, o no disposar d'aigua corrent, vàter o bany. Segons l'anàlisi realitzada amb el PaD, un percentatge molt reduït de

la població catalana viu encara en habitatges sense aigua corrent i/o vàter i/o bany. El pes de la població en habitatges amb problemes d'humitat, de fred, o amb males instal·lacions d'aigua, gas o llum és també reduït però significatiu, un 2% del total. Gairebé un 4% de la població viu en llars on hi manca la ventilació, hi ha esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat. Finalment, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les.

Finalment, la tercera dimensió de la privació estudiada és l'anomenada dimensió secundària que conté 8 indicadors. Recullen situacions de manca més generalitzades entre la població que les recollides en els indicadors de les dues dimensions bàsiques, però que corresponen a béns o activitats considerats, en la majoria d'estudis, com a necessitats que qualsevol persona s'hauria de poder permetre. En aquest sentit, cal ressaltar que les situacions de manca incloses en aquesta dimensió secundària en cap cas afecten més d'una quarta part de la població catalana. En la dimensió secundària s'inclouen indicadors com el de si la llar disposa de cotxe, si la llar es pot permetre econòmicament una casa confortable, canviar els mobles i electrodomèstics quan es fan malbé, fer regals a amics i familiars o anar de vacances un cop l'any. També es tenen en compte variables més subjectives, com el grau de dificultat amb què la llar arriba a final de mes o l'esforç que li suposen les despeses d'habitatge. Un 14% de la població a Catalunya declara arribar a final de mes amb molta dificultat. Gairebé una quarta part (un 24%) declara no poder permetre's econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé o anar de vacances un cop l'any. Per a un 20% de la població les despeses de l'habitatge li suposen molt d'esforç.

Una anàlisi acurada de la població amb mancances (vegeu apèndix metodològic per a més detall) permet constatar que un 53,5% de la població catalana viu en llars en les quals s'hi manifesta alguna manca en algun dels àmbits considerats. Al voltant d'una quarta part de la població catalana (un 24,5%) pateix alguna situació de manca bàsica de consum, mentre que la població afectada per alguna de les mancances bàsiques d'habitatge és només d'un 9,2% i la privació secundària afecta aproximadament la meitat de la població. A més a més, un 7% dels individus que pateixen mancances ho fan en els tres àmbits de privació, el 41% en dos dels tres

àmbits i el 52% en una de les tres dimensions. Aquestes interseccions, però, no afecten totes les dimensions de la mateixa forma. Quatre de cada deu individus (39,4%) que suporten caresties en l'habitatge també en tenen en els altres dos àmbits. Aquest percentatge disminueix substancialment per aquells que en pateixen en les dimensions bàsica de consum o secundària. Per exemple, tres quartes parts dels que pateixen alguna mancança en la dimensió bàsica de consum també ho fan en un altre àmbit, mentre que els que en tenen en la dimensió secundària gairebé la meitat també en pateixen en un altre àmbit. Finalment, el 47,8% dels que experimenten caresties en la dimensió secundària només n'experimenten en aquest àmbit, mentre que aquest percentatge es redueix a menys de la meitat per als altres dos col·lectius, és a dir, els que n'experimenten en les dues dimensions bàsiques: de consum i d'habitatge. Així, les llars que suporten caresties en la dimensió bàsica tenen més possibilitats de patir-ne en els altres àmbits.

Per tal d'avaluar la privació que pateix la població, s'agrega la informació continguda en cada un dels indicadors de mancança recollits a la taula 18 en un índex. D'aquesta manera, s'obté un índex per a cada dimensió (bàsica consum, bàsica habitatge i secundària) i un de global que recull la informació dels 22 indicadors. Un cop construït aquest índex i per tal que l'anàlisi de la privació sigui coherent amb el de pobresa monetària, s'ha definit el llindar de privació de manera que s'obtingui un grup poblacional de grandària comparable al dels pobres segons el criteri de renda. El llindar de privació adoptat és el que correspon a un índex de privació global igual al 12,8 i una taxa agregada de privació d'un 18,9% de la població. El detall pel que fa a la metodologia utilitzada per mesurar la privació es troba a l'annex.

Privació i pobresa monetària

L'objectiu principal d'aquest epígraf és estudiar quina és la relació entre renda corrent i nivell de vida a Catalunya, i, d'aquesta forma, complementar l'anàlisi sobre la pobresa monetària, basada en la renda corrent. Més concretament, l'estudi se centrarà en la privació de la cua baixa de la distribució de la renda.

En primer lloc, és obligat examinar el comportament de la privació al voltant del llindar de pobresa monetària utilitzat en aquest estudi. La Taula 19 presenta el valor mitjà dels índexs de privació global, segons les tres dimensions estudiades per diferents trams de renda. Els trams de renda s'expressen en funció de la renda mediana i cal recordar aquí que el llindar de pobresa monetària s'ha establert en el 60% de la renda mediana. Les dades d'aquesta taula són prou reveladores: la població amb una renda inferior al llindar de pobresa monetària mostra uns índexs de privació molt superiors als de la mitjana poblacional per a les tres dimensions de privació considerades.

La Taula 19 mostra que els valors mitjans dels índexs de la població pobra dupliquen els del conjunt de la població. Si bé en termes generals la mitjana de l'índex global de privació decreix amb l'ingrés, la població que es troba a l'extrem més baix de la distribució (renda inferior al 40% de la mediana) no és la que mostra un índex de privació més elevat en cap de les tres dimensions considerades. El nivell de privació mitjà de la població en aquest interval és similar al dels individus que es troben just per sota del llindar. L'anàlisi de la privació en aquest punt permet il·lustrar la complementarietat entre els dos enfocaments de mesura adoptats. En termes dels índexs de privació, el tram de renda en una situació de desavantatge més gran és el de les rendes compreses entre el 40 i el 50% de la mediana, i no el de les rendes menors al 40 per cent de la

Taula 19.

Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Catalunya

Trams de renda com a % de la mediana	Població		Valors mitjans			
	Nombre d'individus	%	Índex bàsic consum	Índex bàsic habitatge	Índex secundari	Índex global
< 40	286.200	4,50	10,19	4,77	24,89	13,67
40 – 50	435.260	6,84	16,66	5,88	28,80	17,72
50 – 60	460.290	7,24	13,29	2,81	23,06	13,62
60 – 70	538.970	8,47	6,04	3,68	16,76	9,03
70 – 80	434.880	6,84	4,78	3,95	12,72	7,25
> 80	4.205.400	66,11	3,08	2,17	8,12	4,54
TOTAL	6.361.000	100,0	5,44	2,83	12,42	7,08

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

mediana. Així mateix, és interessant constatar que just per sobre del llindar de pobresa monetària hi ha una part important de la població (gairebé un milió), amb uns índexs de privació mitjana per sobre (o molt propers) dels del conjunt de la població. Aquests individus tenen rendes entre el 60 i el 70 o el 80% de la mediana.

En termes generals, si bé no hi ha evidència suficient que permeti identificar un nivell de renda com a llindar objectiu que separi els individus que presenten privació múltiple dels que estan lliures d'aquestes situacions de mancança, el llindar de pobresa monetària establert aconsegueix captar la població amb uns nivells de privació mitjans més rellevants.

Per tant, tot i que els índexs de privació augmenten quan disminueix la renda, a Catalunya les dades mostren que l'anàlisi de la privació pot resultar un complement molt valuós a l'hora d'identificar aquells individus en risc de pobresa i exclusió social. Aquest fet és, com s'argumentava al principi d'aquest apartat sobre la privació a Catalunya l'any 2000, una de les principals motivacions dels estudis multidimensionals de privació i, per tant, la seva corroboració empírica a Catalunya omple de sentit aquesta anàlisi de privació, i permet veure fins a quin punt pobresa monetària i privació duen als mateixos resultats, per exemple, en termes de col·lectius afectats.

Una visió panoràmica de la privació

Per tal de caracteritzar la privació a Catalunya, a continuació s'examina la privació que pateixen els mateixos col·lectius analitzats a l'apartat anterior. Per tant, les reflexions que es presenten tot seguit, segueixen de forma paral·lela l'anàlisi per grups poblacionals realitzada per a la pobresa monetària.

Les taules que es presenten mostren el risc de privació per als diferents grups poblacionals (el risc queda definit com el nombre d'individus en situació de privació sobre el total d'individus de cada grup, i expressat en percentatge), així com el valor mitjà dels índexs de privació dels diferents àmbits de privació (bàsica de consum, bàsica d'habitatge i secundària) i de l'índex de privació global en relació amb la mitjana

poblacional. Per tant, aquests índexs recullen el nivell relatiu de privació per cadascun dels àmbits de privació. Per una millor comoditat, també s'exposen els riscos de pobresa monetària obtinguts en l'apartat anterior de cadascun dels col·lectius estudiats. Això facilitarà la comparació dels resultats de pobresa monetària i de privació per a un col·lectiu determinat, i es faran paleses les similituds i diferències entre les dues anàlisis.

PRIVACIÓ PER GRUPS D'EDAT

A diferència de les observacions fetes en termes de renda, el risc de privació dels infants és similar al de les persones grans, i, en ambdós casos, relativament elevat tal com mostra la Taula 20. L'índex mitjà de privació global coincideix en els infants, els joves i les persones grans, i se situa 10 punts percentuals per sobre del corresponent al conjunt de la població. Tot i que aquests dos grups presenten riscos de privació molt similars, és interessant destacar que el tipus de privació que pateixen és diferent. Mentre el col·lectiu de persones grans pateix, sobretot, privació bàsica de consum, el grup integrat pels infants en pateix sobretot d'habitatge.

Taula 20.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons l'edat dels membres que componen la llar

Grups d'edat	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Menys de 16	14,2	21,5	1,0	1,2	1,1	1,1
16-29	18,2	19,3	1,0	1,1	1,1	1,1
30-49	12,3	16,2	0,8	1,1	0,9	0,9
50-64	20,5	16,1	1,1	0,8	0,9	0,9
65 o més	33,3	23,4	1,3	0,8	1,0	1,1
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per altra banda, la població amb edats compreses entre els 30 i els 64 anys suporten riscos de privació menors que se situen una mica per sota de la taxa de privació de tota la població.

De les dades de privació i de pobresa monetària, en destaca el protagonisme del grup d'infants, amb riscos més baixos de pobresa monetària, però més alts de privació. Aquest fet mostra la importància de complementar les anàlisis estàtiques de renda amb les de privació, per tal d'entendre el procés d'acumulació i erosió dels recursos al llarg del temps, i per tal d'identificar d'una manera correcta els col·lectius més vulnerables. Per la seva banda, les persones grans, tot i tenir riscos importants de privació i pobresa monetària, presenten taxes de privació molt més baixes (10 punts percentuals inferiors) que les taxes de pobresa monetària, cosa que reflecteix una situació més avantatjosa en la dimensió d'habitatge.

PRIVACIÓ SEGONS EL SEXE I L'ESTAT CIVIL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La taxa de privació de les persones que conviuen en llars encapçalades per una dona és superior a les que tenen un home al capdavant, i aquestes taxes són molt similars a les taxes de pobresa monetària tal com mostra la Taula 21.

D'altra banda, i en la línia de l'apartat anterior, les taxes de privació varien de forma important segons l'estat civil de la persona de referència. Les taxes i els nivells de privació són superiors als de la mitjana poblacional per a les persones de referència solteres, separades i divorciades, tant si es tracta de dones com si es tracta d'homes. En el cas dels homes, els casats i els vidus, especialment aquests darrers, tenen taxes de privació per sota de la mitjana poblacional, com succeïa amb les taxes de pobresa monetària. Les llars encapçalades per homes solters són les que presenten taxes de privació més altes, especialment pel que fa a la dimensió bàsica de consum, l'índex de la qual és un 50% superior al de la mitjana poblacional. Per acabar, cal afegir el cas sorprenent dels divorciats o separats, que si bé presentaven les taxes de pobresa més baixes entre els homes, tenen taxes de privació per sobre de la mitjana poblacional. D'acord amb els valors mitjans dels índexs, seria en la dimensió bàsica d'habitatge on aquest subgrup patiria nivells més alts de privació.

Taula 21.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Segons el sexe de la persona de referència						
Home	17,0	17,8	0,9	1,0	0,9	0,9
Dona	22,1	21,1	1,1	1,1	1,2	1,2
Segons l'estat civil de la persona de referència						
Si la persona de referència és home						
Casat	15,7	15,7	0,8	1,0	0,8	0,8
Solter	23,1	26,5	1,5	0,9	1,3	1,3
Separat o divorciat	14,0	22,5	1,0	1,4	1,2	1,2
Vidu	15,5	11,6	0,6	0,2	0,5	0,5
Si la persona de referència és dona						
Casada	17,3	15,2	0,8	0,8	0,9	0,9
Soltera	26,2	25,3	1,2	1,5	1,3	1,3
Separada o divorciada	21,1	25,4	1,6	1,6	1,8	1,7
Vídua	36,7	33,7	1,8	1,1	1,5	1,5
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa a les dones, les taxes de pobresa monetària i privació són força similars, de manera que les dones casades serien les úniques amb una taxa de privació inferior a la mitjana poblacional —igual com succeeix en el cas de la pobresa monetària. A les dificultats de les dones solteres i les separades o divorciades, s'hi afegeixen les que mostren les dones vídues que són les que pateixen un risc de privació més elevat. El seu índex de privació bàsica de consum es trobaria un 80% per sobre la mitjana poblacional, i, el secundari, un 50%.

Privació i família

La composició familiar juga un paper important per determinar el nivell de vida, i, per tant, el nivell de privació de les persones. A continuació, s'analitza la privació per tipus de família. Com s'ha fet en l'estudi de la pobresa monetària, aquesta anàlisi és rellevant, atès que incorpora aspectes com les 'càrregues' familiars que tenen els diferents tipus de llar, el nombre de persones que poden estar vinculades al mercat de treball, i l'etapa de la carrera professional en la qual es troben els membres actius del nucli familiar. A continuació es completa l'anàlisi considerant la grandària de la llar.

UN ENFOCAMENT PER TIPUS DE FAMÍLIA

La Taula 22 dibuixa les taxes de privació i el valor mitjà dels índexs de privació per onze tipus de famílies diferents. En primer lloc, s'observa la privació de les llars amb una persona gran al capdavant (categories 10 i 11). D'acord amb l'anàlisi realitzada per grups d'edat, el col·lectiu de persones grans mostrava una de les taxes de pobresa monetària més marcades. La informació continguda a la Taula 22 indica clarament que aquesta conclusió s'ha de puntualitzar, ja que els riscos de privació són molt diferents si la persona gran encapçala una llar amb o sense parella. La taxa de privació de les llars encapçalades per un persona gran sense parella és la més alta entre totes les categories del cicle vital. Quatre de cada deu persones que viuen en aquest tipus de llar es troben en situació de privació. Addicionalment, tal com indica el valor mitjà dels índexs de privació en les diferents dimensions, aquest grup pateix un dels nivells relatius de privació més alts en cadascun dels àmbits de privació, especialment en el de consum. Per tant, aquest tipus de llar presenta una taxa i uns nivells de privació molt elevats.

En canvi, quan la persona de referència de la llar és una persona gran que viu amb la parella (categoria 11), el risc de privació es redueix a la meitat, i se situa just per sobre la mitjana del total de la població (19,2%). Aquesta davallada en la taxa de privació és molt més important que la reducció observada en la taxa de pobresa, i s'explica pel bon comportament dels nivells relatius de privació bàsica d'habitatge i de privació secundària. En altres paraules, tot i que les persones que conviuen en llars encapçalades per persones grans amb parella tenen unes rendes suficientment baixes com per tenir

Taula 22.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el tipus de família

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència menys de 35 anys						
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	25,8	20,1	1,3	1,1	1,1	1,1
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	6,8	13,0	0,7	0,6	0,8	0,8
3. Formació família, jove, nucli amb parella, amb nens	13,7	27,7	1,1	2,2	1,3	1,4
Persona de referència de menys de 65 anys o de 60 si jubilada						
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves	8,4	16,4	0,8	0,8	0,9	0,9
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens i algun jove	16,1	24,7	1,1	1,4	0,9	1,0
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	13,6	10,9	0,6	0,8	0,8	0,7
7. Nucli amb parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves	11,5	16,4	1,1	0,8	0,8	0,9
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens	16,3	20,9	1,2	1,0	1,3	1,2
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	30,5	22,7	1,1	1,4	1,7	1,5
Persona de referència de més de 65 o més de 60 si jubilada						
10. Persona gran, nucli sense parella	48,5	40,2	2,1	1,3	1,5	1,7
11. Persona gran, nucli amb parella	36,3	19,2	1,2	0,7	0,9	1,0
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

una taxa de pobresa monetària que duplica la taxa del conjunt de Catalunya, suporten nivells de mancances similars a la mitjana de la població catalana.

Un segon col·lectiu amb un risc de privació prominent és el de les famílies joves en formació amb nens, on la persona de referència té menys de 35 anys, i, per tant, els nens són relativament petits (categoria 3). Gairebé tres de cada deu de les persones que conviuen en aquest tipus de llar suportarien privacions o estarien privats (la taxa de privació és del 27,7%). L'elevada taxa de privació d'aquest col·lectiu contrasta amb la taxa relativament baixa de pobresa monetària. Els nivells relatius de privació en tots els àmbits de privació d'aquest grup també són elevats, sobretot en termes de

privació bàsica d'habitatge. Per tant, és un segment poblacional jove, amb càrregues familiars que disposa de la renda suficient per evitar el risc de pobresa, però no tant com per no patir carències importants, sobretot d'habitatge. Si bé caldria analitzar-los amb més detall, aquests destacats nivells de privació en la dimensió d'habitatge són certament una conseqüència dels importants costos (tant de compra com de lloguer) de l'habitatge als quals es veuen obligats a fer front les famílies joves.

Quan la persona de referència d'aquesta família en formació és major de 35 anys (categoria 4), i, segurament, es troba en una fase més madura de la carrera laboral, la taxa de privació disminueix de forma dràstica fins el 16,4%, i se situa, per tant, per sota la mitjana del conjunt de la població. Aquesta davallada important del risc de privació, que també s'observa, però en menor mesura, en termes de pobresa monetària, es veu acompanyada de nivells relatius de privació molt més baixos que els del col·lectiu anterior.³⁶ En particular, pel que fa referència a la privació bàsica d'habitatge, aquesta se situa clarament per sota la mitjana poblacional.

A l'anàlisi de la pobresa monetària es feia evident l'emergència d'un nou col·lectiu de risc format per nuclis familiars sense parella ni nens amb una persona jove al capdavant (categoria 1). L'examen de la privació corrobora la difícil situació d'aquest grup, amb una taxa de privació per sobre la mitjana catalana (del 20,1%). Els nivells relatius de privació d'aquest grup són especialment preocupants en la dimensió bàsica de consum. Cal recordar que a diferència del que es pugui pensar, aquest grup no està majoritàriament integrat per joves que s'han emancipat i que no viuen en parella, sinó per joves que encara conviuen amb altres familiars, sobretot pares i germans. Per tant, és una situació difícil, on els joves són la persona de referència de la llar, ja que la resta d'adults que hi viuen (com els seus pares) no aconsegueixen obtenir rendes superiors a la dels joves. La renda total del nucli familiar no els permet escapar de la pobresa monetària i, a més a més, pateixen nivells de privació importants en aspectes bàsics.

La situació de les parelles joves sense fills (categoria 2) és molt diferent, ja que per a aquest col·lectiu, la taxa de privació es redueix de forma substancial. De fet, les parelles joves

36. Aquesta diferència, però, només és estadísticament significativa al 10%.

sense fills presenten una de les taxes de privació més baixes de totes les categories. Atesa la baixa taxa de pobresa monetària observada en aquest tipus de llars, es pot concloure que les parelles joves sense fills constitueixen un dels grups més privilegiats, tant en termes de pobresa monetària com de privació. La composició d'aquestes parelles joves sense nens difereix de forma substancial d'aquells nuclis encapçalats per joves que conviuen amb els pares, ja que les parelles joves no pateixen la 'càrrega' que suposen els altres adults. És interessant destacar, que malgrat que aquest tipus de llars es troba en una etapa molt primerenca del cicle vital, el nivell relatiu de privació bàsica d'habitatge és molt baix. Això és, de ben segur, un indicador de la seva solvència econòmica, sobretot si treballen, i, per tant, de les escasses restriccions del crèdit que tenen.

Els nuclis familiars constituïts per una parella amb nens de menys de 16 anys i algun jove (categoria 5) mostren una taxa de privació força més elevada que la taxa mitjana poblacional. L'anàlisi dels nivells relatius de privació indica que aquest col·lectiu sofreix nivells importants de privació sobretot d'habitatge. En efecte, els índexs de privació bàsica (tant de consum com d'habitatge) es troben per sobre la mitjana poblacional, cosa que revela que els nivells relatius de privació bàsica d'aquest col·lectiu són importants, i molt superiors als del col·lectiu de parelles amb nens de menys de 16 anys sense joves. La diferència però entre les llars amb nens menors sense o amb algun jove estadísticament no és significativa.

El tipus de llar amb un menor risc de privació és l'integrat per una parella sense nens i amb algun jove (categoria 6). En aquest cas només un de cada deu individus patirien privació. Tant aquesta baixa taxa com el nivell de privació són coherents amb la relativament baixa taxa de pobresa monetària. Tot i que la grandària mitjana d'aquestes llars és superior a la de la resta de grups, la possible participació en el mercat de treball tant de la parella com d'algun jove, juntament amb l'absència de nens menors de 16 anys, contribueixen a fer que els nivells de privació siguin els més baixos de tots els grups (un 10,9%).

Els nuclis familiars integrats per una parella que no és ni jove ni jubilada sense nens ni joves (categoria 7) mostren una taxa de privació que se situa just per sota la mitjana catalana (16,4%). Si es mira quin dels diferents àmbits de privació és el responsable

d'aquesta taxa, s'observa que les mancances més importants es donen en la dimensió bàsica de consum. Tot i que la taxa de privació està per sota la mitjana poblacional, aquest resultat no deixa de ser sorprenent. Per una banda, la seva taxa de pobresa monetària és relativament baixa (11,5%), i, per l'altra, aquests nuclis familiars, composts per parelles (per tant amb la possibilitat de tenir dues persones que treballin) que s'haurien de trobar en una etapa madura de la seva vida professional (majors de 35 anys i no jubilades), no tenen 'càrregues' ni de nens ni de joves.

S'examina a continuació un dels col·lectius tradicionalment colpejats per la pobresa monetària: el de les llars monoparentals amb algun menor a càrrec (categoria 9). El risc de privació, tot i trobar-se clarament per sobre del conjunt de la població (22,7%), no és tant elevat com el seu risc de pobresa monetària, que es troba 12 punts percentuals per sobre el del conjunt de la població. Aquest quadre, però, canvia sensiblement quan es té en compte el valor mitjà dels índexs de privació en els diversos àmbits, ja que aquestes llars monoparentals mostren elevats nivells relatius de privació d'habitatge i secundària.

Finalment, la taxa de privació dels nuclis sense parella que no són ni joves ni jubilats, i que tampoc tenen cap menor a càrrec (categoria 8), és inferior (en dos punts) a la taxa de privació de les famílies monoparentals amb menors a càrrec (categoria 9). Així mateix, els nivells relatius de privació del primer grup són sensiblement menors als de les famílies monoparentals en totes les dimensions menys en la privació bàsica de consum. Quan es compara aquests dos grups, és important assenyalar que mentre els nuclis sense parella i sense menors a càrrec no pateixen greus nivells de privació d'habitatge, sí que en suporten les famílies monoparentals amb nens al seu càrrec. Cal recordar també, que la categoria 8 està formada per un grup molt heterogeni de persones: des de llars amb individus que no tenen cap parentiu, fins a fills adults que viuen amb els pares.

PRIVACIÓ SEGONS LA GRANDÀRIA DE LA LLAR

Tal com s'ha fet en l'anàlisi de la pobresa monetària, a continuació es complementa l'estudi de privació i família amb un examen segons la grandària de la llar. En termes

generals, les taxes de privació de les llars amb diferents grandàries presentades a la Taula 23 no difereixen substancialment de les de pobresa monetària de la Taula 5, i reproduïdes a la primera columna. Malgrat tot, val la pena fer dues matisacions.

Taula 23.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la grandària de la llar

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
1 membre	29,9	31,9	1,7	1,5	1,3	1,4
2 membres	19,9	19,7	1,1	1,0	1,0	1,0
3 membres	13,4	16,0	0,8	1,0	0,9	0,9
4 membres	14,9	17,3	0,8	0,9	1,0	0,9
5 membres	21,0	15,7	1,0	0,9	1,1	1,0
6 o més memb	45,4	32,5	1,8	1,3	1,4	1,5
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En primer lloc, les llars que tenen un risc més elevat de privació segueixen sent les llars amb grandàries menors i majors (és a dir, les integrades per un sol membre i les integrades per sis o més), amb taxes de privació semblants a les de pobresa monetària. Tres de cada deu persones que pertanyen a aquest tipus de llars tenen mancances prou importants com per considerar-les en situació de privació. Cal afegir que només aquests dos tipus de llars sofreixen nivells relatius de privació elevats i molt superiors a la mitjana poblacional en tots i cadascun dels àmbits de privació.

En segon lloc, la relació en forma de U entre pobresa i grandària de la llar, no es compleix en termes de privació. La relació entre el risc de privació i grandària de la llar és decreixent en gairebé totes les grandàries de llar inferiors a sis membres. És a dir, a mesura que s'incrementa la grandària de la llar la taxa de privació es redueix en les de menys de sis membres. Com s'ha esmentat, les llars amb sis o més membres mostren una taxa molt superior a tots els tipus de llar excepte a les unipersonals.

Privació i mercat de treball

Per començar s'estudia la privació de les llars on la persona de referència no està jubilada, per passar més endavant a veure els efectes de l'ocupació en el nucli principal de la llar. A continuació, s'analitza el risc de privació entre la població assalariada i, finalment, segons la categoria professional de la persona de referència.

L'EFECTE DE L'ACTIVITAT ECONÒMICA DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 24 presenta la població pobre i amb privació segons l'activitat econòmica de la persona de referència, distingint entre els que treballen, els aturats, les persones en situació d'invalidesa temporal i altres inactius.

Quan la persona de referència de la llar no treballa, és a dir, està en situació d'atur, invalidesa temporal o en altres situacions d'inactivitat laboral, el risc de privació és molt alt. Entre els que no treballen, els aturats són els que s'enfronten a un risc de privació més gran. Quatre de cada deu individus que conviuen en llars on la persona de referència està a l'atur es trobarien en una situació de privació econòmica. Aquest

Taula 24.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

Activitat econòmica	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Treballa	12,7	16,1	0,8	1,0	0,9	0,9
Aturat	31,5	40,0	2,6	1,0	1,8	1,9
Invalidesa laboral	29,1	25,3	1,8	1,9	1,5	1,6
Activitat no econòmica (altres inactius)	36,3	31,9	1,7	1,7	1,5	1,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

col·lectiu pateix sobretot nivells importants de privació en les dimensions bàsica de consum i secundària, però no d'habitatge. En canvi, les llars encapçalades per persones que es troben en situació d'invalidesa laboral o en altres situacions d'inactivitat laboral, sí que presenten problemes greus de privació d'habitatge, a més de mostrar-ne en les altres dues dimensions.

Les llars encapçalades per persones que treballen presenten riscos de privació que se situen just per sota del risc mitjà del conjunt de la població, amb tot, com que el seu pes poblacional és molt important, el 78,1% de la població privada no jubilada viu en aquest tipus de llars. El fet que la taxa de privació sigui més gran que la de pobresa monetària indica que, a més d'aquelles llars amb persones que treballen i que no són capaces de superar el llindar de la pobresa monetària, n'hi ha d'altres que, tot i no ser considerats pobres en renda, suporten privacions econòmiques.

D'entre les llars encapçalades per persones que treballen és interessant saber quina és la situació en termes de privació dels que ho fan per compte propi i dels que ho fan per compte d'altri (vegeu la Taula 25). Tanmateix, abans de passar a comentar l'evidència empírica per a aquests dos col·lectius cal recordar que la notable falta de resposta dins d'aquests col·lectius obliga a prendre amb molta precaució les conclusions que segueixen.

Taula 25.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Treballa per compte d'altri	12,1	14,4	0,7	1,1	0,8	0,8
Treballa per compte propi	4,5	13,2	0,7	0,5	0,8	0,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les taxes de privació per a la població amb la persona de referència treballant per compte propi són lleugerament més baixes que les que corresponen al col·lectiu de llars encapçalades per un treballador per compte d'altri.³⁷ En qualsevol cas, d'acord amb allò esmentat anteriorment, les taxes de privació d'aquests dos col·lectius es troben per sota les de la mitjana de la població. El que resulta més significatiu és que la taxa de privació de les llars encapçalades per un treballador per compte propi és molt més elevada que la seva taxa de pobresa monetària. Malgrat això, cal destacar que el nivell relatiu de privació d'habitatge és la meitat del de la mitjana poblacional, i que els índexs globals de privació són molt similars per a totes dues situacions laborals.

PRIVACIÓ SEGONS LA CONCENTRACIÓ D'OCUPATS AL NUCLI FAMILIAR

La Taula 26 mostra el risc i els nivells relatius de privació dels diferents àmbits segons el nombre de persones ocupades al nucli principal, distingint entre famílies amb parella i sense. Recordi's que en aquesta anàlisi només es té en compte l'ocupació de la persona de referència i la seva eventual parella, i que no es considera la població jubilada o prejubilada (a partir dels 60 anys).

Les taxes de privació segueixen el mateix patró que les de pobresa monetària. Els nuclis familiars on cap membre treballa, tant si la persona de referència viu en parella com si no, presenten els riscos de privació més elevats. Per a aquestes llars, on tant la persona de referència com la parella, si n'hi ha, són aturades o inactives, els nivells relatius de privació en els tres àmbits són també els més prominents de tots els grups. En aquest sentit, cal destacar que quan la persona de referència viu en parella (i cap dels dos membres treballa) els nivells relatius més rellevants de privació es troben a la dimensió bàsica de consum (amb nivells que doblen la mitjana catalana). Ara bé, si la persona de referència no viu en parella (i no treballa), a més a més, pateix nivells de privació molt considerables (que de nou gairebé doblen la mitjana poblacional) en l'àmbit bàsic d'habitatge.

37. Noteu que la mitjana ponderada de les taxes de privació d'aquests dos col·lectius no es correspon (és inferior) a la taxa de privació que mostra la Taula 24 per al conjunt de treballadors, atès que el conjunt de llars encapçalades per individus dels quals se'n desconeix si treballen per compte d'altri o per compte propi experimenta una taxa de privació més elevada que la del conjunt de tots els treballadors.

Taula 26.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal²

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
La persona de referència viu en parella						
Cap membre treballa	44,4	32,2	2,3	1,1	1,9	1,9
1 membre treballa	17,2	20,0	1,0	0,8	1,1	1,0
2 membres treballen	7,1	14,6	0,6	1,1	0,7	0,8
La persona de referència no viu en parella						
No treballa	39,3	36,4	2,1	1,8	1,8	1,9
Treballa	21,0	19,2	1,1	1,1	1,2	1,2
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El risc de privació es redueix significativament quan la persona de referència treballa, però aquest és inferior al risc mitjà del conjunt de la població només quan els dos membres treballen. Per tant, l'ocupació no només no garanteix una cobertura adequada enfront del risc de pobresa monetària, sinó que tampoc representa una garantia davant del risc de privació. Atès l'important pes poblacional de les llars amb algun ocupat, el 89,5% de la població amb privació en edat activa viu en llars on almenys un dels dos membres de la parella treballa.

A l'hora d'estudiar la pobresa monetària destacàvem que un 21,8% de la població pobra en edat activa conviu en llars encapçalades per una parella, els dos membres de la qual treballen. En termes de privació, aquest percentatge s'incrementa significativament fins al punt que un 36,8% de la població catalana amb privació en edat activa viu en aquest tipus de llars.

PRIVACIÓ ENTRE LA POBLACIÓ ASSALARIADA

Tal com succeeix en el cas de la pobresa monetària, la Taula 27 mostra que el tipus de contracte laboral i de jornada de treball són elements claus per entendre millor el risc de privació. Com s'analitza a continuació amb més detall, a diferència del que succeeix per la pobresa monetària, el fet de comptar amb dos ocupats no representa una garantia davant del risc de privació si el segon perceptor treballa amb un contracte temporal.

En efecte, la presència d'un contracte temporal sembla que és sinònim de problemes importants de privació. Això es manifesta clarament als nuclis familiars en els quals

Taula 27.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el nombre d'ocupats, tipus de jornada i contracte entre la població assalariada²

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
2 ocupats						
Ambdós jornada completa i fixos	3,8	8,4	0,3	0,8	0,5	0,5
Ambdós fixos, un jornada completa i l'altre parcial o intermitent	4,0	3,3	0,3	0,5	0,6	0,5
Un fix i jornada completa i l'altre amb contracte temporal	7,3	26,0	0,8	2,5	1,1	1,1
Ambdós contractes temporals (ambdues jornades)	12,6	27,5	0,5	4,9	0,9	1,3
La persona de referència assalariada i la parella, compte propi	4,2	6,8	0,6	0,5	0,3	0,4
1 ocupat						
Fix i jornada completa	11,5	9,9	0,6	0,6	0,8	0,7
Fix i jornada parcial	33,0	25,9	0,7	0,4	1,8	1,3
Contracte temporal (ambdues jornades)	41,4	32,5	1,6	1,9	1,7	1,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. El nombre d'ocupats només fa referència al nucli principal.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

l'únic assalariat treballa amb un contracte temporal. Tres de cada deu individus que conviuen en aquest tipus de llars patirien privació, i els nivells de privació en els tres àmbits se situarien molt per sobre dels nivells mitjans del conjunt de la població. Quan hi ha dos ocupats a la llar, i almenys un d'ells té un contracte temporal, els risc de privació també està per sobre el risc mitjà del conjunt de la població catalana. Adicionalment, aquests dos col·lectius mostren nivells molt elevats de privació bàsica d'habitatge. D'aquests, el cas més preocupant es dona quan els dos ocupats tenen un contracte temporal, ja que aquests tipus de llars no només mostren una taxa de privació superior, sinó que també pateixen nivells molt més elevats de privació bàsica d'habitatge (cinc vegades superior a la mitjana poblacional).

Un altre grup que també mostra un remarcable risc de privació és el de les llars que només compten amb una persona ocupada treballant a temps parcial. Entre dos i tres de cada deu individus que hi viuen es trobarien en situació de privació. Malgrat això, els nivells de privació tant en l'àmbit bàsic de consum com en l'àmbit bàsic d'habitatge són relativament baixos, sobretot en el segon, i només pateixen problemes importants de privació en l'àmbit secundari. És, per tant, probable que es tracti de persones de referència que es veuen obligades a participar en el mercat de treball només a temps parcial, tant si és per motius relacionats amb l'atenció a familiars, com per la impossibilitat d'accedir a un treball a jornada completa.

La presència d'un ocupat treballant a jornada completa i amb un contracte fix, garanteix en termes generals, riscos de privació relativament baixos, i sempre per sota del risc del conjunt de la població, a excepció, com ja s'ha vist, d'aquells nuclis familiars on el segon ocupat treballa amb un contracte temporal.

Finalment, tal com es fa palès en relació amb la pobresa monetària, el treball a temps parcial o el fet de desenvolupar una activitat per compte propi per part del segon ocupat no significa un deteriorament en la taxa de privació respecte a la situació on els dos assalariats treballen a jornada completa amb un contracte fix, ans el contrari. El cas de les llars amb un dels dos membres del nucli principal ocupats a temps parcial mereix un comentari addicional. S'ha dit que aquest col·lectiu mostra una taxa de privació més baixa que la del col·lectiu integrat per dos membres treballant a jornada completa

i amb contracte fix; possiblement, perquè gran part de l'escassa oferta de treballs a temps parcial els ocupen segons perceptors de renda que, en conviure amb persones de referència que obtenen rendes relativament altes, es poden permetre escollir el tipus de jornada laboral. Per tant, la seva renda resulta una aportació complementària, però no estrictament necessària perquè la llar pugui assolir un nivell de vida mínim. No obstant, aquesta evidència s'ha d'interpretar amb molta cura, ja que el nombre d'observacions mostrals d'aquest grup és relativament petit.

PRIVACIÓ SEGONS LA CATEGORIA SOCIOPROFSSIONAL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 28 reflecteix el risc i els nivells relatius de privació segons la categoria professional de la persona de referència, distingint entre directius o gerents d'empresa,

Taula 28.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Categoria professional	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Director o gerent d'empresa	3,2	5,6	0,2	0,5	0,4	0,4
Tècnic alt (administratiu, comercial o tècnic)	1,0	4,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Tècnic mitjà (administratiu, comercial o tècnic)	6,8	5,8	0,4	0,1	0,6	0,5
Altres administratius, comercials o encarregats	1,1	9,9	0,4	0,5	0,7	0,6
Treballador indústria qualificat	15,7	23,3	1,0	1,9	1,3	1,3
Treballador indústria no qualificat	22,8	26,5	0,8	4,2	1,1	1,4
Treballador serveis qualificat	16,5	22,4	0,8	1,3	1,0	1,0
Treballador serveis no qualificat	23,8	21,9	1,2	1,3	1,4	1,3
Treballador agrari	27,4	18,4	1,0	1,4	0,8	1,0
No classificable	13,7	12,1	0,8	0,3	0,7	0,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tècnics de diferents graus, treballadors de la indústria i els serveis, qualificats o no, i treballadors del sector agrari.

D'entre les persones que viuen en llars encapçalades per una persona que treballa, els que tenen un risc més important de privació són els treballadors de la indústria i dels serveis. Entre dues i tres persones de cada deu d'aquests col·lectius estarien en situació de privació. La distància que hi ha en termes de risc de privació entre aquests treballadors i els directors, tècnics, altres administratius, comercials o encarregats és molt significativa. Aquest últim grup presenta taxes de privació que no arriben a la meitat de la taxa pel conjunt de la població catalana. La diferència en nivells de privació entre els treballadors de la indústria i els serveis i els tècnics alts o mitjans també és força gran per a tots els àmbits de privació. El grup pitjor situat és el dels treballadors de la indústria no qualificats, amb una taxa de privació del 26,5%. Aquest grup (juntament amb els treballadors de la indústria qualificats) suporta nivells particularment elevats de privació d'habitatge.

El col·lectiu dels treballadors agraris il·lustra uns nivells de privació similars a la mitjana de la població i significativament inferiors als nivells de pobresa monetària, fet que evidenciaria la impossibilitat de captar adequadament les rendes d'aquest col·lectiu.

Privació i atur o inactivitat

Com posa de manifest l'anàlisi de pobresa monetària, les llars encapçalades per una persona aturada o inactiva (ja sigui en edat activa o jubilada) presenten sistemàticament taxes de pobresa monetària molt elevades. Així mateix, l'examen precedent també constata els problemes de privació que pateixen aquests col·lectius. A continuació, i amb l'ajut de la Taula 29, s'estudia amb més detall aquest col·lectiu segons el tipus de prestació que rep la persona de referència. En primer lloc, és un imperatiu destacar que, tal com s'observa en el cas de la pobresa monetària, una gran majoria del conjunt de perceptors de prestacions públiques pateixen greus problemes de privació. D'entre tots aquests col·lectius, els jubilats són els millor situats, amb una taxa de privació que no difereix de la poblacional, i amb nivells de privació per sota la mitjana catalana en

gairebé totes les dimensions de privació. A l'altre extrem hi ha les persones de referència que reben una prestació de viduïtat. Aquest col·lectiu mostra una situació molt precària, atès que una de cada dues persones que viuen en aquest tipus de llar serien privades i tindrien un nivell mitjà de privació dues vegades superior a la mitjana del conjunt de la població. Molt precària és també la situació d'aquells que reben prestacions d'atur i d'invalidesa, sobretot pel que fa a la dimensió bàsica de consum.

Taula 29.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència inactiva o aturada

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Segons tipus de prestació						
Atur ²	36,1	36,2	2,5	1,2	1,6	1,8
Jubilació	33,7	18,3	1,1	0,6	0,8	0,9
Viduïtat	53,7	50,7	2,5	1,9	1,9	2,1
Invalidesa	42,1	29,9	2,2	1,7	1,6	1,8
PIRMI o altres ³	35,6	30,0	1,2	1,0	1,3	1,3
Altres efectes						
No rep cap prestació	32,0	35,4	1,9	1,6	1,6	1,7
La llar rep més d'una prestació ³	33,0	23,5	1,4	0,9	1,2	1,2
A la llar hi ha algun membre que treballa	28,6	24,0	1,3	1,0	1,1	1,2
La persona de referència inactiva						
Fa una feineta	19,9	8,0	0,5	1,0	1,0	0,8
No fa cap feineta	39,1	28,3	1,6	1,1	1,2	1,3
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.
2. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur) i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).
3. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat les elevades taxes de privació que configuren tots aquests grups, cal destacar que són menors que les taxes de pobresa monetària. Això significa que el precari nivell de vida d'aquestes persones no depèn únicament de la seva renda corrent, sinó que altres factors com els estalvis, en el cas d'alguns inactius, o les inversions prèvies en habitatge, en el cas dels jubilats, possiblement juguen un paper positiu a l'hora de mitigar el nivell de privació.

Com s'ha posat de manifest en l'examen de la pobresa monetària, hi ha factors que poden ajudar a mitigar les condicions de vida pobres de les persones que conviuen en els col·lectius de llars encapçalades per perceptors de prestacions públiques. En aquest sentit, el fet de comptar amb algun membre que treballi suposa una reducció important tant del risc com dels nivells de privació. Malgrat tot, el risc i els nivells de privació d'aquests col·lectius segueixen estant per sobre la mitjana poblacional. Així mateix, i a diferència de la pobresa monetària, les llars que reben més d'una prestació també veuen substancialment reduït el risc de privació respecte de les llars que no en reben cap o una, diferències estadísticament significatives. Això suggereix un possible error de mesura en la renda familiar quan a la llar hi ha més d'un perceptor de prestacions.

Tanmateix, l'element més efectiu a l'hora d'ajudar a mitigar l'elevat risc i nivells de privació d'aquests col·lectius, és el fet de realitzar alguna feineta. Efectivament, el col·lectiu de llars encapçalades per un inactiu que declara fer algun tipus de feineta és l'únic que mostra taxes de privació inferiors a la taxa mitjana del conjunt de la població catalana. En particular, el fet de fer-ne suposa una reducció de 20 punts percentuals respecte de no fer-ne cap.

Privació i règim de tinença de l'habitatge

Les condicions de l'habitatge constitueixen una de les tres dimensions de l'anàlisi de la privació. Per tant, el règim de tinença de l'habitatge és per si mateix un element clau a l'hora d'entendre millor el patró de la privació a Catalunya. No obstant, el règim de tinença de l'habitatge no només és important perquè es tracta d'un element constitutiu de l'índex de privació, sinó que en el cas de disposar d'un habitatge en propietat del

qual encara s'està pagant la hipoteca, si bé no té cap incidència directa sobre la pobresa monetària (ja que s'estima utilitzant la renda de la llar com a indicador), té un efecte molt clar sobre el nivell de vida, i, per tant, sobre la privació d'aquestes famílies. En la Taula 30, això queda perfectament reflectit en la diferència entre la taxa de privació de les llars que viuen en un habitatge en propietat sense o amb hipoteca. Els individus que viuen en un habitatge de propietat hipotecat tenen una taxa de privació força més prominent (19,4%) que els que viuen en un habitatge de propietat sense pagaments pendents (12,5%). Per veure l'efecte de la càrrega que suposa la hipoteca només cal comparar aquestes taxes de privació amb les taxes de pobresa monetària obtingudes en el primer apartat. Cal recordar que els individus sense hipoteca tenen un risc més elevat de pobresa monetària que els que encara tenen pagaments pendents. És a dir, és possible que els individus que viuen en un habitatge de propietat hipotecat tinguin un nivell mitjà de renda prou important per estar menys exposats al risc de pobresa monetària que els individus sense hipoteca, no obstant la càrrega econòmica de la hipoteca provoca, si més no en part, que el seu nivell mitjà de vida sigui inferior i que, per tant, estiguin més exposats al risc de privació.

El que no canvia en aquesta anàlisi de privació respecte de l'anàlisi de pobresa monetària és que el col·lectiu que pateix les taxes i els nivells de privació més contundents

Taula 30.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Règim tinença habitatge	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
En propietat, sense préstecs ni hipoteques	20,5	12,5	0,8	0,6	0,8	0,8
En propietat amb préstecs o hipoteques	10,2	19,4	0,9	0,6	1,0	1,0
Lloguer	32,0	39,5	1,7	3,3	1,7	1,9
Cessió semigratuïta o gratuïta	11,1	18,2	1,1	0,7	1,2	1,1
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

és el d'individus que viuen en un habitatge de lloguer. Aquests presenten una taxa de privació que dobla la de la mitjana poblacional, i un nivell de privació d'habitatge que triplica el de la mitjana del conjunt de la població. Malgrat que el grup de llogaters és un col·lectiu relativament heterogeni, l'elevat nivell de privació d'habitatge és la conseqüència de la interrelació de diversos factors: nivells de renda baixos, problemes per accedir al mercat del crèdit i tenir pocs incentius per condicionar, o, si més no, millorar, un habitatge que no els pertany.

Privació i salut

En l'apartat sobre la dimensió monetària de la pobresa l'estat de salut representa un factor clau a l'hora de determinar el nivell de vida dels individus, ja que pot interferir de forma important en la participació laboral tant dels malalts i discapacitats com dels que en tenen cura. Com corroboren les observacions de pobresa monetària, aquesta circumstància condueix a situacions de pobresa econòmica que, per la seva banda, poden impedir el gaudi de les condicions necessàries per evitar estats de salut deteriorats, com disposar d'un habitatge confortable, seguir una dieta equilibrada o poder comprar els medicaments necessaris. D'acord amb aquests arguments, que duen cap a un cercle viciós, juntament amb l'evidència sobre la incidència de la pobresa monetària entre els individus amb un estat de salut precari, o a les llars amb presència de discapacitats o adults dependents, s'esperaria trobar nivells de vida relativament baixos en aquestes llars.

Els resultats de la Taula 31 mostren que, efectivament, el nivell de vida d'aquests col·lectius és molt inferior al d'aquells individus que no tenen problemes greus de salut o de discapacitació. D'acord amb el primer panell de resultats de la Taula 31, les llars encapçalades per discapacitats s'enfronten a un risc de privació del 35,5%, que pràcticament duplica el risc de les llars encapçalades per una persona no discapacitada.

Per altra banda, com succeïa en el cas de la pobresa monetària, el simple fet de conviure amb un discapacitat o un adult dependent, incrementa tant el risc com els nivells de privació. El següent panell de resultats evidencia que les llars amb discapacitats tenen

Taula 31.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la condició de discapacitat de la persona de referència, i la presència de membres amb alguna discapacitat o adults dependents a la llar

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència						
Sense discapacitat	18,2	18,5	1,0	1,0	1,0	1,0
Amb discapacitat	35,3	35,5	2,0	1,2	1,8	1,8
A la llar hi ha persones amb discapacitat						
Cap discapacitat	17,2	17,8	0,9	1,0	1,0	0,9
Almenys una persona discapacitada	32,6	30,0	1,8	1,4	1,5	1,6
A la llar hi ha adults dependents						
Sense dependents	17,3	18,5	1,0	1,0	1,0	1,0
Almenys un adult dependent	37,0	24,4	1,7	1,1	1,2	1,3
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: elaboració pròpia a partir del PaD 2001 sobre una mostra de 1.730 llars.

nivells de privació especialment elevats en l'àmbit bàsic de consum (un 80% per sobre de la mitjana poblacional).

Finalment, d'acord amb les taxes de privació segons l'estat de salut subjectiu de la persona de referència que presenta la Taula 32, la relació entre l'estat de salut i el risc de privació és negativa. És a dir, tant el risc com els nivells de privació són molt menors en aquells individus que conviuen en llars on la persona de referència gaudeix d'una molt bona salut, que en aquelles altres llars on la salut de la persona de referència és dolenta o molt dolenta.

Com ja s'ha comentat en l'apartat anterior, l'estat de salut d'una persona està molt lligat a la seva edat. En la present anàlisi també s'ha volgut fer l'exercici de comparar

Taula 32.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la percepció subjectiva de l'estat de salut i la condició de jubilat o no de la persona de referència

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Conjunt població						
Molt bona o bona	13,3	14,1	0,7	1,0	0,8	0,8
Regular	26,0	25,6	1,3	1,0	1,2	1,2
Molt dolenta o dolenta	42,4	35,6	2,1	0,9	1,8	1,8
Població jubilada						
Molt bona o bona	24,4	14,2	0,8	0,6	0,7	0,7
Regular	42,1	25,7	1,3	0,9	1,0	1,1
Molt dolenta o dolenta	69,3	46,5	2,6	1,0	1,9	2,0
Població no jubilada						
Molt bona o bona	11,9	14,1	0,7	1,1	0,8	0,8
Regular	20,1	25,5	1,3	1,0	1,2	1,2
Molt dolenta o dolenta	25,7	28,9	1,8	0,8	1,7	1,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

les taxes de privació distingint entre la població jubilada i la que no ho està. Com es pot comprovar, la relació entre estats de salut deteriorats i privació es manté tant per la població jubilada com per la que no ho està. Amb tot, hi ha diferències de nivell importants, ja que els jubilats amb un estat de salut dolent o molt dolent tenen moltes més privacions que els individus amb el mateix estat de salut, però que encara no s'han jubilat. Tant és així que pràcticament un de cada dos individus jubilats amb una salut dolenta o molt dolenta es trobarien en situació de privació, amb taxes de privació a nivell bàsic de consum de 2,6 vegades les del conjunt de la població.

Privació i nova immigració

En la Taula 33 el col·lectiu dels nous immigrants té un risc de privació que dobla el de la població no immigrant. Entre quatre i cinc de cada deu immigrants, doncs, es trobarien en una situació de privació alarmant, sobretot pel que respecte a l'habitatge. Igual com passava a la pobresa monetària, l'origen dels immigrants és rellevant a l'hora de determinar-ne el risc de privació. Els millor situats són els immigrants europeus, amb una taxa de privació del 27%. Per interpretar correctament aquest risc de privació cal tenir present que aquest està integrat per dos col·lectius ben diferents: els individus més benestants que provenen d'algun país membre de la Unió Europea, Suïssa i Noruega, i els que provenen d'altres països europeus, amb nivells de vida, generalment, molt inferiors. El pes relatiu d'aquest segon grup, juntament a les seva situació molt més precària, fa que aquest col·lectiu tingui una taxa de privació mitjana per sobre de la del conjunt de Catalunya.

Els immigrants que provenen de l'Amèrica del Sud o Central, Àsia o Àfrica, mostren una taxa de privació molt superior a la dels immigrants europeus, segons la qual,

Taula 33.

Percentatge de població pobre i amb privació i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència i el seu origen

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índex			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència						
No immigrant	17,6	17,6	1,0	0,9	1,0	1,0
Immigrant	38,1	44,0	1,7	4,0	1,5	1,8
Segons l'origen de la població immigrada						
Europa	15,8	26,9	1,7	4,1	1,1	1,6
Amèrica del Sud, Central, Àsia o Àfrica	44,7	49,2	1,7	4,0	1,6	1,9
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pràcticament un de cada dos immigrants estaria en situació de privació. Possiblement el que esdevé més preocupant és la situació d'aquests individus respecte a l'habitatge, doncs el valor mitjà de l'índex de privació d'habitatge quadruplica l'índex mitjà del conjunt de la població.

Privació i nivell educatiu

De l'anàlisi prèvia entre educació i pobresa monetària se'n deriva que la formació constitueix un factor important per entendre el patró del nivell de vida a Catalunya. Tanmateix, l'educació no només contribueix a millorar el nivell de vida en la mesura que proporciona més ingressos, sinó que també té un segon efecte directe sobre el nivell de vida dels individus. Els individus més formats tenen menys dificultats en una societat moderna i desenvolupada, caracteritzada per elevats fluxos d'informació i institucions complexes que, tot i que ajuden a estructurar la societat, requereixen del ciutadà una certa habilitat per assolir un bon nivell de vida.

Com en l'examen de la pobresa monetària, a continuació s'observa la relació entre l'educació i la privació tenint en compte el nivell d'estudis de la persona de referència de la llar, distingint entre els menors i els majors de 40 anys. La Taula 34 recull la informació rellevant per analitzar la relació entre la privació i el nivell d'estudis de la persona de referència de la llar. Les taxes de privació corroboren la principal conclusió de l'examen de la pobresa monetària: hi ha una relació decreixent entre el nivell educatiu i el risc de privació.

Com era previsible, el grup que mostra problemes de privació més greus és el de les llars encapçalades per persones sense cap títol, és a dir, els que no saben ni llegir ni escriure, els que tot i no haver cursat estudis saben llegir i escriure, i els que no han finalitzat l'educació primària. El grup integrat per persones amb graduat escolar encara pateix taxes de privació lleugerament superiors a la mitjana poblacional. Per tant, els estudis secundaris de grau mitjà representen el punt de tall entre aquells que pateixen riscos de privació per sobre i per sota la mitjana catalana. D'entre els col·lectius amb riscos de privació inferiors a la mitjana catalana, els més ben posicionats són els que han cursat educació superior, amb una taxa de privació del 9%.

Taula 34.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència i segons el grup d'edat²

Nivell d'estudis	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Conjunt població						
Sense estudis	44,0	40,4	2,2	1,5	1,9	1,9
Estudis primaris	21,5	19,9	1,1	1,0	1,1	1,1
Estudis secundaris	9,9	13,7	0,7	1,0	0,8	0,8
Estudis superiors	7,5	9,0	0,4	0,7	0,5	0,5
Grup jove						
Sense estudis	26,8	46,1	2,7	2,2	2,3	2,4
Estudis primaris	22,9	34,3	1,6	1,4	1,6	1,6
Estudis secundaris	13,7	19,3	0,9	1,3	1,0	1,0
Estudis superiors	10,5	5,3	0,3	0,5	0,4	0,4
Grup gran						
Sense estudis	47,1	39,4	2,1	1,4	1,8	1,8
Estudis primaris	20,9	14,1	0,9	0,8	0,9	0,9
Estudis secundaris	5,5	7,5	0,4	0,8	0,6	0,6
Estudis superiors	5,9	10,8	0,5	0,7	0,6	0,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els dos últims panells de la Taula 34 il·lustren el risc i els índexs relatius de privació dels dos grups d'edat considerats en l'estudi de la pobresa monetària. D'acord amb els resultats, el grup jove mostra taxes i nivells de privació més elevats que el grup gran. Per tant, les llars encapçalades per persones de referència sense estudis menors de 40 anys (és a dir, que pertanyen al grup d'edat jove) són les que afronten el risc i els nivells de privació més greus.

Finalment cal concloure que les observacions entorn de la privació per grups poblacionals es veuen corroborades per una anàlisi de regressió multivariant. En particular, s'ha estimat la probabilitat de privació a partir d'un model pròbit, amb les mateixes variables explicatives que les utilitzades per a l'examen multivariant de la pobresa monetària, i quatre regressions per mínims quadrats ordinaris, on les variables dependents han estat els nivells de privació de cadascun dels àmbits de privació, i el nivell de privació global. La conclusió és que els principals resultats d'aquest segon apartat sobre la privació dels diferents col·lectius són vàlids en una anàlisi multivariant.

Síntesi. Els grups de risc de la privació a Catalunya

L'anàlisi de la privació a Catalunya ha permès constatar que una part significativa de la població pateix mancances, tant si és en la dimensió bàsica de consum, en la d'habitatge o en la dimensió secundària. Per exemple, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les, o un 14% diu que arriba a final de mes amb molta dificultat.

Per grups poblacionals, la cara més tradicional de la pobresa monetària, vinculada a la inactivitat i a la vellesa, tampoc escapa de la privació, si bé amb algunes diferències. El nivell mitjà de privació de la població d'edats avançades és significativament més baix que el risc de pobresa monetària. Entorn d'un 20% de la població catalana que pateix privació viu en una llar on la persona de referència té més de 65 anys (o més de 60 si està jubilada). Dins del col·lectiu de la gent gran, però, les diferències de privació són notables, segons si la persona gran viu en un nucli amb parella o sense. Mentre que les persones grans amb un nucli sense parella pateixen un risc de privació molt alt, que afecta especialment la dimensió bàsica de consum, quan la persona gran conviu amb parella els seus nivells de privació són molt similars a la mitjana. Contrastant amb els resultats de pobresa monetària, s'observa que el col·lectiu de la gent gran apareix amb tanta privació com el de la població dels infants o la dels joves en el seu conjunt.

Per altra banda, un 14,4% de la població privada en edat activa viu en llars on la persona de referència no està jubilada, però es troba en situació d'inactivitat (invalidesa

laboral, viduïtat o d'altres). Aquest col·lectiu també pateix un risc de privació elevat. Conjuntament, el col·lectiu de la gent gran i el de la població en edat activa, però en situació d'inactivitat, representen gairebé un terç de la població en risc de privació a Catalunya (un 29,5% del total). L'examen sobre el tipus de prestació que rep la persona de referència ha permès constatar que els perceptors de pensions de viduïtat, d'invalidesa, o d'altres com la PIRMI, són els col·lectius amb unes taxes de privació més prominents, mentre que els perceptors de pensions de jubilació mostren un risc mitjà molt proper al del conjunt de la població, i significativament més baix en la dimensió d'habitatge.

Per altra banda, la població amb privacions que conviu amb una persona de referència laboralment activa constitueix un 64,1% del total. S'ha constatat un risc de privació alt per al col·lectiu de persones en llars encapçalades per un aturat amb un risc de privació és elevat, sobretot en la dimensió bàsica de consum i en la dimensió secundària i més reduït en la dimensió bàsica d'habitatge. Tal com s'afirmava en el cas de la pobresa monetària, el gruix de la població activa en situació de privació és el constituït per llars en les quals hi ha algun ocupat. Gairebé un 90% de la població amb privació en edat activa a Catalunya conviu en llars en les quals almenys hi ha un ocupat. De fet, la privació apareix molt més associada a la temporalitat en l'ocupació que la pobresa monetària. El risc de privació és més gran quan la persona de referència treballa amb un contracte temporal o a temps parcial, però la situació no millora gaire en termes de privació quan a la llar hi ha dos ocupats, tots dos amb un contracte temporal. La privació en la dimensió bàsica d'habitatge de les persones en una llar on tots dos membres de la parella treballen amb un contracte temporal és cinc vegades superior a la mitjana. Malgrat els esforços de moltes parelles, si la precarietat en l'ocupació els permet escapar de la pobresa monetària, no els permet d'evitar nivells elevats de privació.

De nou, un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o adults dependents a la llar o bé un deteriorat estat de salut de la persona de referència, empitjoren de manera molt important el risc de privació econòmica d'aquestes llars, tal com succeïa en el cas de la pobresa monetària.

Una cara nova de la privació és la de la pobresa que afecta les llars en formació, quan la persona de referència té menys de trenta-cinc anys. Aquesta nova cara està vinculada a la 'càrrega' que representen els nens i els joves per a les famílies. Si bé les famílies en formació sembla que poden garantir un nivell mínim de recursos corrents, en termes de privació sobretot pel que fa referència a les condicions de l'habitatge, se situarien entre els grups amb un risc més elevat.

En canvi, hi ha una part important de les famílies monoparentals que, malgrat mostrar un risc elevat de pobresa monetària, aconsegueixen reduir molt sensiblement el risc de privació. Tot i això, els nivells de privació en la dimensió bàsica d'habitatge i secundària són elevats en el cas de les llars monoparentals amb menors a càrrec.

Els indicadors de pobresa i privació tampoc coincideixen per als treballadors agraris. Els nivells de privació d'aquest col·lectiu se situen per sota dels nivells mitjans, a diferència d'allò que passava amb la pobresa monetària. Les dificultats per mesurar acuradament les rendes d'aquests grups a l'enquesta podrien explicar aquestes diferències.

La població immigrant extraeuropea mostra un risc de privació que gairebé dobla el del conjunt de la població. Igualment, el risc de privació és sensiblement superior per a aquells que estan en situació d'accés a la propietat o que lloguen l'habitatge. En aquest darrer cas, els llogaters representen un 30,9% de la població privada, un percentatge similar al corresponent a la població amb privació que es concentra en habitatges de propietat sense càrregues pendents.

CONCLUSIONS I REFLEXIONS FINALS

Tal com s'anunciava a la introducció d'aquest treball, el principal objectiu al llarg d'aquestes pàgines ha estat contribuir a un millor coneixement de les realitats actuals de la pobresa i l'exclusió social a Catalunya. A través, fonamentalment, de l'estudi de la dimensió econòmica d'aquests fenòmens, s'ha ofert una descripció exhaustiva dels recursos i les condicions de vida de la població més desafavorida a Catalunya l'any 2001 a partir de les microdades que ofereix el PaD.

Una de les principals conclusions del treball és que els qui pateixen pobresa monetària i privació a Catalunya no es poden caracteritzar a partir d'un únic perfil, sinó que són fenòmens complexos, associats a un conjunt també complex de situacions i circumstàncies.

Per una banda, l'anàlisi evidencia la cara de la pobresa potser més tradicional, associada a la vellesa i la inactivitat. Conjuntament, aquests dos col·lectius representen gairebé la meitat dels pobres, segons els ingressos, a Catalunya. D'entre els individus amb privació, el pes d'aquest grup es redueix a un terç, ja que té un risc mitjà de privació inferior al risc de pobresa monetària. Pel que fa als nivells de privació, s'ha detectat que són especialment elevats en les persones grans que viuen en un nucli sense parella (vídues en un 71,8% dels casos), especialment en la dimensió bàsica de consum, i en les persones de referència en edat activa que es declaren inactives o en situació d'incapacitat. Per altra banda, les persones grans que viuen en parella i els perceptors de pensions de jubilació mostren uns nivells de privació, especialment en la dimensió bàsica d'habitatge, per sota dels de la mitjana poblacional.

El fet que el col·lectiu de persones grans i inactives estigui integrat en bona mesura per persones dependents d'algun tipus de prestació pública, tant si és de vellesa, invalidesa, viduïtat com d'altres, fa pensar que les prestacions mínimes i assistencials del sistema de garantia de rendes són insuficients; no només perquè les prestacions actuals no permeten una correcta participació social de bona part d'aquest col·lectiu (entre tres i quatre de cada deu persones dins d'aquest grup patirien els efectes de la pobresa monetària) sinó, i encara és més greu, perquè una part no pot escapar de la pobresa més absoluta, lligada a la privació en la dimensió bàsica de consum.

Al costat d'aquesta cara de la pobresa lligada a la vellesa i a la inactivitat, hi ha les noves formes de pobresa que afecten la població activa que arrossega els efectes de l'atur i del progressiu deteriorament del mercat de treball com a mecanisme de garantia de rendes. En aquest sentit, s'ha constatat un risc molt alt de pobresa monetària, i sobretot de privació en la dimensió bàsica de consum (i també secundària) en les persones que viuen en llars encapçalades per un aturat, el pes dels quals, sobre el total, és relativament reduït, però els efectes d'aquesta pobresa severs. Novament, es posa

de manifest la inadequada protecció que ofereix el sistema de garantia de rendes a la població aturada a Catalunya.

Si aquesta població inactiva té la possibilitat de vincular-se al mercat de treball de manera informal, aconseguix reduir de manera significativa la seva precarietat de recursos i els seus nivells de privació. El resultat indicaria la importància del fet que els sistemes de garantia de rendes s'estableixin de manera que no es penalitzi l'esforç personal i els possibles vincles amb el mercat de treball.

La pobresa monetària i la privació no només afecten la gent gran, els inactius o els aturats. Els resultats mostren que, si bé el risc de pobresa i privació es redueix de manera significativa quan algú al nucli de la llar treballa, el gruix de la població que pateix la pobresa i, encara més, la privació és el constituït per les persones que conviuen en llars on algú al nucli treballa. L'anàlisi ha permès associar la precarietat en l'ocupació amb el risc de pobresa i privació. El risc de pobresa, i especialment el risc de privació, és elevat quan al nucli només hi ha un ocupat i aquest treballa amb un contracte temporal o a temps parcial. Quan al nucli hi ha dos ocupats, i tots dos treballen de manera precària, tot i que aconseguixen reduir sensiblement el risc de pobresa monetària, es constata que sofreixen uns nivells de privació, sobretot pel que fa a la dimensió bàsica d'habitatge, molt elevats. Malgrat els esforços de moltes parelles per escapar de la vulnerabilitat econòmica, la precarietat en l'ocupació no els permet l'accés a un habitatge digne.

D'entre els treballadors, quan la persona de referència és un treballador o treballadora no qualificat, tant si és a la indústria com als serveis, el risc de pobresa monetària i privació també se situa per sobre de la mitjana.

L'examen de les condicions de vida ha permès corroborar una cara nova de la privació que no s'observa per a la pobresa monetària i que afecta les llars en formació més joves. Encara que les famílies més joves en formació sembla que són capaces de garantir un nivell mínim de recursos corrents, en termes de privació, sobretot pel que fa referència a les condicions de l'habitatge, se situarien entre els grups en pitjor situació. Les famílies monoparentals amb menors dibuixen també un risc elevat de pobresa monetària

i uns nivells de privació per sobre de la mitjana. En conjunt, si l'anàlisi en termes de pobresa monetària situava les persones grans en clar desavantatge, quan s'observen les condicions de vida, els nivells de privació per a la gent gran són equivalents als dels grups dels infants o els joves.

Finalment, aquest treball també ha confirmat que un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o dependents a la llar, així com un deteriorat estat de salut de la persona de referència, agreugen de manera significativa el risc de precarietat econòmica i de privació de les persones afectades. Igualment, el risc de pobresa i sobretot de privació és més alt per aquells que lloguen l'habitatge, i per a la població immigrant no europea.

S'han anat remarcant al llarg d'aquest monogràfic algunes de les limitacions que caldrà subsanar en futurs estudis. Tanmateix, es confia que aquest treball posi en evidència de manera prou contundent les realitats de pobresa i exclusió social a Catalunya i la necessitat d'una acció pública molt més decidida de cara a combatre aquestes situacions. S'és conscient, però, que les recomanacions polítiques no són senzilles.

Al llarg d'aquest treball s'ha recalcat la necessitat d'una adequada política de garantia de rendes. L'anàlisi fa ben palesa la importància que tenen les polítiques laborals, les familiars, les d'habitatge, les de salut, les d'educació o d'immigració, en l'establiment d'allò que hauria de ser una estratègia integral per combatre la pobresa i l'exclusió social a Catalunya.

ANNEX METODOLÒGIC

Aquest annex té per objectiu presentar de forma sintètica les opcions conceptuals i metodològiques adoptades en aquest estudi i presentar les dades microeconòmiques utilitzades per avaluar la pobresa a Catalunya. En la primera part, es descriu des d'una perspectiva conceptual la complementarietat entre les dues aproximacions a la mesura de la pobresa que s'empren en aquest monogràfic: la de la pobresa monetària i la de la privació. En una segona part, es presenten els continguts del PaD, la font de dades microeconòmiques en la qual es basa aquest treball. Atès que es tracta d'una nova base de dades i que és una de les primeres vegades que s'utilitza, s'ha cregut oportú aprofundir en el seu abast i limitacions per a l'estudi de la pobresa a Catalunya. Finalment, en la tercera part es detalla la metodologia utilitzada en l'anàlisi de la pobresa monetària i la privació.

Pobresa monetària i privació: dues perspectives complementàries per a l'estudi de la pobresa a Catalunya

A pesar de la importància que tenen les xifres de pobresa en el debat públic, el concepte de pobresa, pràcticament com qualsevol concepte de naturalesa social, està subjecte a ambigüitats i confusions. Si una cosa queda clara de la recerca empírica sobre la mesura de la pobresa és que no hi ha una manera “correcta” o única de mesurar aquest fenomen. Qualsevol aproximació empírica a la mesura de la pobresa comporta un conjunt de decisions metodològiques i conceptuals que duen inevitablement a l'adopció de judicis de valor. Aquestes tries, si bé permeten mesurar el concepte, allunyen sovint el consens necessari pel que fa als resultats o conclusions de l'anàlisi.

Sen (1976) distingeix dues fases fonamentals a l'hora de mesurar la pobresa: la de la identificació i la de l'agregació. La identificació consisteix a delimitar, per a una població determinada, qui és pobre i qui no ho és. Aquesta fase demana, entre altres aspectes, l'establiment d'un llindar de pobresa o d'un indicador de benestar. L'agregació, en canvi, resumeix, sovint a través d'un índex, el nivell de pobresa d'una determinada societat. Si durant els anys setanta i vuitanta, el problema de l'agregació va centrar

bona part dels esforços dels investigadors en aquest camp, i avui es coneixen prou bé les propietats dels diferents índexs i instruments disponibles per dur a terme l'agregació, més recentment, els esforços sobre la mesura s'estan concentrant en la correcta identificació de la població de risc. Aquest darrer tema ha centrat i centra l'esforç de molts investigadors socials.

De manera generalitzada, i a causa probablement de la influència que la Unió Europea ha tingut en l'elaboració de xifres de pobresa en les últimes dècades, el concepte de pobresa s'ha identificat amb el de pobresa relativa mesurada en una sola dimensió, la dels recursos econòmics, normalment a través dels ingressos monetaris. Ja l'any 1975 el Consell Europeu de Ministres considera en situació de pobresa aquells "individus i famílies els recursos dels quals són tan minsos que no els permeten compartir les formes de vida mínimament acceptables a l'estat membre on viuen". D'acord amb aquesta definició, la majoria d'estudis publicats durant els anys vuitanta i noranta per Eurostat es fonamenten en una visió relativa de la pobresa: consideren que una persona és pobra quan la seva renda 'ajustada o equivalent' està per sota del 50% de la renda mitjana de l'estat en què viu.³⁸

Malgrat la importància que l'aproximació monetària té en els estudis de pobresa, aquest enfocament unidimensional i relatiu ha estat objecte de moltes crítiques, sobretot per part d'aquells que veuen la pobresa, no tant com la manca de recursos corrents, sinó com la impossibilitat de compartir un nivell de vida digne en una determinada societat. En els últims anys hi ha hagut un canvi important en l'orientació dels estudis de pobresa, cap a una voluntat d'integrar la multidimensionalitat del fenomen i identificar-ne els processos que estan al darrere de la seva emergència i agreujament. També s'ha produït un canvi terminològic, de la "pobresa" s'ha passat a dir-ne "exclusió social". En el conjunt d'indicadors socials que la Unió Europea ha posat en marxa recentment per a l'avaluació i seguiment dels diferents plans nacionals per a la inclusió social es manifesta aquest canvi d'èmfasi. Si bé els indicadors de pobresa monetària juguen un paper central com a indicadors de risc de pobresa i exclusió, el conjunt

38. D'aquestes primeres anàlisis, el treball d'O'Higgins i Jenkins (1989) n'és una bona mostra.

d'indicadors socials és molt més ampli i integra aspectes relacionats amb l'ocupació, l'atur, l'educació, la salut i l'habitatge entre d'altres.³⁹

Una crítica fonamental a l'enfocament basat només en la renda rau en les limitacions que presenta com a única eina de mesura del benestar econòmic. De fet, la renda només és una *proxy* imperfecta del nivell de vida, ja que persones amb els mateixos recursos corrents poden gaudir, a la pràctica, de nivells de vida molt diferents. Això ha portat a una prolífica literatura amb aproximacions complementàries a la de la renda entre les quals caldria destacar la de la privació. Segons aquesta perspectiva, el concepte de pobresa consistiria en una situació de carestia en una sèrie d'àmbits com el de l'alimentació o el consum d'altres béns bàsics, les condicions de l'habitatge o qualsevol altra àrea que es consideri rellevant en cada societat i moment. Segons l'aproximació de la privació, es tracta d'identificar com a pobres o amb privació aquells que, a causa de la insuficiència de recursos, mostren una acumulació de mancances en aspectes considerats fonamentals en la determinació del nivell de vida d'una societat.

En el treball pioner de Townsend (1979), aquest autor analitza 'estils de vida' al Regne Unit i desenvolupa una sèrie d'indicadors de privació objectiva, és a dir, estudia si les famílies presenten mancances a les llars en les quals viuen i si poden participar en activitats on la majoria de la població participa. En el seu treball original, Townsend s'aproxima a l'anàlisi de les condicions 'objectives' de privació relativa a través de la definició de l'estil de vida compartit o aprovat de manera generalitzada per cada societat, i estudia si hi ha un punt en l'escala de la distribució de recursos per sota del qual les famílies tenen cada vegada més dificultats per compartir els costums, les activitats i les dietes d'aquest estil de vida. Ateses les dificultats que empíricament s'han trobat per establir aquest punt de tall a l'escala de renda, les anàlisis posteriors de privació com la de Nolan i Whelan (1996), i molts d'altres, s'han centrat en l'aprofundiment de la relació entre privació i pobresa monetària, integrant la mateixa privació com a element constitutiu del benestar econòmic a l'hora de determinar la condició de pobre.

39. Vegeu http://www.europa.eu.int/comm/employment_social. En aquesta pàgina web es poden consultar els diferents documents i indicadors elaborats com a part de l'estratègia de coordinació oberta i impulsada per a la construcció de l'Europa Social.

Els estudis sobre renda i privació posen de manifest que la relació empírica entre aquests conceptes és molt menor del que a priori s'hauria pogut anticipar. Una bona part de les persones, que s'identifiquen com a pobres d'acord amb la renda, no experimenten privació, ja que l'ús de la renda com a únic indicador de benestar seria problemàtic. La identificació de pobres amb els individus que pateixen privació també és problemàtica perquè una proporció important dels individus amb privació no se situa a la cua baixa de la distribució de la renda. El fet és que el nivell de vida està condicionat no només pels recursos corrents, sinó per un concepte més ampli i proper al de la renda permanent que incorporaria els estalvis així com altres actius, i els béns i serveis públics.

Si bé el nivell de renda d'un individu condiciona o determina el seu grau de privació, hi ha arguments de pes per pensar que individus que gaudeixen de la mateixa renda pateixen graus de privació diferents. En altres paraules, per una sèrie de raons, que s'addueixen tot seguit, el nivell de renda es correspon només de forma imperfecta amb el nivell de vida en les societats contemporànies. Els dos arguments més importants estan relacionats amb les decisions d'estalvi i desestalvi prèvies a l'observació de la renda corrent, i amb la impossibilitat d'incloure la variable riquesa en l'anàlisi.

En primer lloc, la utilització de la renda anual no permet tenir en compte les pautes d'estalvi i desestalvi seguides pels individus en els períodes previs al cobert per l'enquesta. L'estalvi o desestalvi acumulat certament condiciona de forma important la capacitat de consum corrent i, per tant, influeix sobre el nivell de vida dels individus. En conseqüència, persones amb un mateix nivell de renda corrent poden tenir nivells de vida diferents, o en altres paraules, graus de privació diferents.

En segon lloc, quan s'utilitza la variable renda no es té en compte la riquesa dels individus. Aquesta constitueix una font addicional de recursos i una garantia que facilita l'accés al crèdit, i, per tant, condiciona les pautes d'estalvi i desestalvi. Tant la riquesa com l'accés al crèdit que aquesta facilita, estan molt més vinculades a certes inversions o consums (com la inversió en habitatge o l'adquisició d'equipament per a la llar) que a la renda corrent. Per tant, hi ha elements importants que determinen el nivell de vida individual que no estan estretament vinculats al nivell de renda corrent dels individus, però que sí que es tenen en compte a l'hora de mesurar la privació.

Altres consideracions també juguen un paper afí a l'hora d'explicar el grau de dissociació entre la renda corrent i el nivell de vida dels individus. Per una banda cal tenir en compte els problemes de subestimació de rendes no homogènia que presenten la majoria de bases de dades. Com que la subestimació de la renda no afecta de la mateixa manera tots els col·lectius, les dades de renda poden conduir a errors a l'hora d'avaluar la situació econòmica de determinats grups poblacionals. Addicionalment, la dificultat per avaluar correctament les diferents necessitats dels individus que pertanyen a diferents llars no permet estimar de forma inequívoca els recursos necessaris per assolir un cert benestar econòmic. Per altra banda, l'exclusió d'una sèrie de components no monetaris del nivell de vida pot ser important a l'hora d'avaluar el nivell de vida de certs col·lectius. Aquests components no monetaris inclouen, entre d'altres, les retribucions en espècie relacionades amb el treball, la producció, per exemple agrícola, dedicada a l'autoconsum, la propietat, sobretot de l'habitatge, o les prestacions no monetàries que resulten de la utilització dels serveis públics i comunitaris.

Malgrat les crítiques que ha rebut l'ingrés com a aproximació al nivell de vida de les persones, alguns autors com Atkinson (1989) n'han reivindicat l'ús en les anàlisis de pobresa des d'una perspectiva diferent, la dels drets socials. En la societat actual, cal garantir el dret de qualsevol persona a un mínim de recursos, com a condició necessària per a la participació social. Des d'aquesta perspectiva, la població que no és capaç d'assolir un mínim de recursos ha de ser motiu de preocupació social, independentment d'altres qüestions.

Aquestes observacions porten a considerar l'estudi de la pobresa a Catalunya no només des de la perspectiva dels ingressos, sinó també a partir de l'aproximació de la privació. L'objectiu és el de mesurar la pobresa des d'aquestes dues vessants: la dels ingressos i la de la privació. Per una banda, l'anàlisi dels ingressos permet aprofundir en una de les dimensions claus de la pobresa, la pobresa monetària, i determinar quina és la població que a Catalunya no assoleix un nivell mínim d'ingrés. Per altra banda, i tal com mostra l'evidència empírica, les aportacions de l'enfocament de la privació a l'hora d'identificar les llars i persones en situació de pobresa i exclusió social, són importants, ja que la mesura de la privació permet incorporar la multidimensionalitat de la pobresa a l'anàlisi. Els resultats de la introducció d'aquesta multidimensionalitat

demanen un salt cap a l'estudi dels processos d'acumulació i erosió dels recursos de les llars i les persones, i cap a una comprensió més àmplia de les dinàmiques de pobresa i exclusió social. L'examen de la privació també està relacionat amb el de les capacitats i funcionaments referits per Sen (1980, 1983, 1999). Sen defensa la mesura del nivell de vida en termes de capacitats. És la capacitat de funcionar el més proper al benestar social. L'anàlisi de la pobresa hauria de ser sensible a les diferències que per raó d'edat, de sexe o d'incapacitat, per exemple, fan que determinades persones, encara que tinguin el mateix nivell de recursos, es trobin en situacions clarament desavantatjoses per a la consecució dels seus fins.

En aquest monogràfic només es prova d'oferir una primera descripció dels col·lectius en situació de risc de pobresa monetària i de risc de privació. S'espera poder aprofundir en una identificació més adient del col·lectiu de pobres a Catalunya en futurs monogràfics, combinant la informació dels ingressos amb els de la privació tal com ho fan, oficialment, a Euskadi o Irlanda.⁴⁰

El PaD: nova font de microdades per a l'estudi de la pobresa a Catalunya

QUÈ ÉS EL PAD?⁴¹

El PaD és l'abreviatura del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya, creat per l'Observatori de les Desigualtats Socials de la Fundació Jaume Bofill⁴² amb l'objectiu d'aportar nova informació que permeti a investigadors i agents socials conèixer millor quins són els mecanismes que generen la desigualtat a Catalunya. El PaD se centra, entre altres coses, en qüestions relacionades amb l'educació, l'habitatge, la salut, el treball, els ingressos o la distribució de responsabilitats dins d'una llar. El PaD pregunta

40. Vegeu Layte *et al.* (2000) o Sanzo (2000). També Lollivier i Verger (1997).

41. Nota de l'editor: Tot i que el PaD es descriu àmpliament a l'inici d'aquesta publicació, ens ha semblat pertinent reproduir una valoració externa i rigorosa de qui ha fet ús de les dades del PaD i n'exposa tant el potencial com les limitacions.

42. Per a més informació vegeu www.obdesigualtats.org o www.fbofill.org

sobre les oportunitats i limitacions dels catalans a l'hora de trobar feina, de tenir els recursos necessaris per viure, de gaudir de bona salut, de poder tenir cura dels fills o altres membres de la llar, de disposar d'atenció mèdica, etc. Es tracta, per tant, d'una base de dades extraordinàriament rica en informació, pensada i dissenyada per facilitar la investigació social a Catalunya.

Un dels aspectes destacables del PaD és el fet que recull molta informació dels membres de la llar, i no només de l'informant principal com acostuma a passar en aquest tipus de base de dades. D'aquesta manera, el PaD permet la investigació sobre aquells que normalment no són persona de referència, com ara els joves o els discapacitats. En concret, el PaD inclou quatre tipus de qüestionari: un per a l'informant principal, un per a la parella de l'informant principal, un qüestionari individual i un de *proxy*. L'informant principal és la persona de la llar que respon a totes les preguntes del qüestionari, tant les que fan referència a la seva persona com al conjunt de la llar. És el que, per exemple, informa del règim de tinença de l'habitatge, de la presència d'infants a la llar, del nombre de membres o de si la llar es pot permetre econòmicament un determinat bé. El qüestionari de la parella de l'informant principal i l'individual són molt similars, i inclouen només informació personal, com ara el nivell d'estudis més

Taula A.1.

Composició de la mostra del PaD 2001 segons tipus de qüestionari

Composició de la mostra del PaD 2001	
Nombre de llars a la mostra	1.991
Qüestionaris d'informant principal	1.991
Qüestionaris de parella de l'informant principal	1.188
Qüestionaris individuals	801
Qüestionaris <i>proxy</i>	609
Nens menors de 16 anys	868
Individus que no col·laboren	300
Nombre d'individus a la mostra	5.757

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

elevat aconseguit, el sou mensual o la percepció de l'estat de salut. Quan un dels membres no es troba present a la llar en el moment de l'entrevista, s'utilitza el qüestionari *proxy*, mitjançant el qual algun altre membre respon a algunes preguntes en nom de la persona absent. La Taula A.1 d'aquest annex presenta el nombre de qüestionaris que inclou el PaD 2001 i el total de la mostra.

Un altre aspecte important del PaD és que recull molta informació sobre diferents aspectes de la vida dels individus que, fins a l'arribada del PaD, no eren presents a la societat catalana d'una forma consistent. Com es detalla més endavant, a l'epígraf sobre la metodologia emprada per a l'anàlisi de la privació d'aquest annex, aquesta informació inclou elements objectius —com les condicions i l'equipament de la llar o el fet d'haver-se retardat en el pagament d'algun rebut— i valoracions subjectives —com la percepció individual sobre la dificultat per arribar a final de mes o per satisfer certes necessitats—. A més, el PaD proporciona informació sobre si la llar prefereix no tenir un determinat bé, o no el té perquè no se'l pot permetre econòmicament.⁴³ Aquesta informació, com s'argumenta al principi de l'anàlisi de privació, esdevé crucial per distingir entre la població que pateix privació i la que no en pateix. Per tant, el PaD brinda una oportunitat única per avaluar el nivell de vida dels individus que fins ara no estava a l'abast dels investigadors. Cal advertir que el PaD ofereix més possibilitats en l'estudi de l'exclusió social que les que s'han explotat en aquest monogràfic. En particular, el PaD ofereix dades de gran interès en relació amb la importància de la xarxa familiar i social i amb la participació política de les persones, informació que no s'examinarà, si bé constituiria un bon complement d'aquest estudi, d'orientació més econòmica.

Com indica el seu nom, el PaD és un panel, o sigui que l'enquesta es realitza cada any sobre les mateixes famílies, cosa que permet no només conèixer què succeeix en un moment concret, sinó també fer un seguiment de les trajectòries vitals dels individus.⁴⁴

43. Aquesta informació sí que està disponible, si més no de forma parcial, al Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE). Aquesta enquesta, però, no és representativa per a Catalunya, sinó només per a Espanya i per als altres països que hi participen.

44. La Fundació Jaume Bofill té el compromís de garantir el projecte del PaD com a mínim durant quatre onades, del 2001 al 2005.

Tant és així, que l'objectiu del PaD és continuar entrevistant aquells membres que deixen la llar, per exemple, per formar-ne una de nova. Aquesta perspectiva longitudinal permet introduir en anàlisis futures l'estudi de la dinàmica de la pobresa. Tal com posa de manifest la recerca empírica, és tracta d'un aspecte clau en aquest camp, ja que una bona part de la població identificada com a pobra segons el seu nivell d'ingressos només pateix una situació de pobresa transitòria. La fotografia estàtica de la pobresa tendeix a sobrerrepresentar aquells col·lectius que experimenten una pobresa de més llarga durada.⁴⁵ A més a més, les dades longitudinals possibiliten la investigació dels efectes que tenen sobre la pobresa els canvis claus en la vida de les persones, com són les transicions de l'ocupació a l'atur, el cas de divorci o separació, el moment de l'emancipació dels joves o l'arribada dels fills.

Aquesta anàlisi longitudinal, però, haurà d'esperar almenys un any, ja que requereix informació —per a dos o més períodes— que encara no està a l'abast dels investigadors. Per tant, els resultats deriven de les dades de la primera onada (de tall transversal), de les entrevistes realitzades entre l'octubre del 2001 i el juny del 2002.

LA REPRESENTATIVITAT POBLACIONAL DE LA MOSTRA DEL PAD

Atès que fa poc que s'utilitza el PaD, ha calgut fer una anàlisi molt acurada de l'abast i les limitacions d'aquesta nova font d'informació a Catalunya.

Mostreig i factors d'elevació de la mostra

El disseny de la mostra és polietàpic, i combina el mostreig estratificat, el basat en conglomerats i el sistemàtic. Es va fixar en 2.000 el nombre de llars per entrevistar. Per tal de garantir la representativitat territorial a nivell provincial es van definir quatre estrats bàsics, un per a cada província. Es va fer una primera assignació no proporcional d'elements de la mostra a cada estrat: 800 llars per a Barcelona i 400 per als altres tres estrats. La província de Barcelona es va dividir en tres estrats, Barcelona ciutat, regió

45. Vegeu Cantó *et al.* (2002).

metropolitana i comarques centrals, i es va fer una distribució proporcional de llars que calia entrevistar entre aquestes tres zones. Per tant, és com si es treballés amb sis estrats i amb una assignació no proporcional.

Cadascun d'aquests sis estrats es va dividir en tres subestrats segons la grandària del municipi (es van fer cinc trams: menor de 5.000, entre 5.000 i 20.000, de 20.000 a 100.000, de 100.000 a 500.000, i més gran de 500.000 habitants). Així, es van definir divuit estrats (no totes les grandàries de municipi estan presents en cadascun dels sis estrats originals).

La manera com es van seleccionar les llars dins de cadascun dels divuit estrats va ser mitjançant una tria prèvia d'algunes seccions censals de l'estrat, que funcionen com a conglomerats de llars. El 1996 a Catalunya hi havia 5.186 seccions censals amb, com a màxim, 2.500 persones (870 llars aproximadament) en cada una. Per raons d'eficiència en el treball de camp, es va fixar en 10 el nombre idoni de llars a entrevistar per secció censal. Això vol dir que es van haver de seleccionar prop de 200 seccions censals (finalment se'n van seleccionar 203).

Es van ordenar les seccions censals de cada un dels divuit estrats segons el percentatge de classe. Cada estrat es va dividir per la meitat segons aquesta ordenació, que va donar lloc a un total de trenta-sis estrats que intenten reflectir la variabilitat segons el territori, la grandària del municipi i les característiques sociològiques. Dins de cada nou estrat es van ordenar les seccions censals segons el percentatge de persones inactives, i es va fer un mostreig sistemàtic de les seccions censals corresponents a cada un dels trenta-sis estrats.

Una vegada triats els conglomerats (seccions censals) on s'haurien de seleccionar les llars, dins de cadascun es van escollir de forma aleatòria 80 adreces. Els enquestadors havien de captar 10 llars per secció censal. No es van seguir rutes ni cap mètode sistemàtic, ja que es considerava que l'elecció feta fins aleshores era vàlida per a tots els membres de la secció censal. Quan una llar seleccionada originalment no vol col·laborar, l'enquestador ho intenta amb una altra de la llista de 80 adreces.

Per tal de garantir la representativitat de la mostra s'ha construït un factor d'elevació poblacional. Si s'estudia el disseny de la mostra s'observa que l'assignació de llars entrevistades a cadascun dels trenta-sis estrats no ha estat feta de forma proporcional (en cas de fer-ho als estrats que formen Barcelona capital i la regió metropolitana els haurien correspost més llars). Per tant, hi ha llars de la mostra final que representen un nombre diferent de llars poblacionals. Per tal de garantir la representativitat de la mostra s'ha d'assignar a cada llar mostral el que s'anomena factor d'elevació poblacional. El factor d'elevació d'una llar és el nombre de llars poblacionals representades per aquesta unitat mostral i és el pes que la llar tindrà a l'hora de fer qualsevol càlcul estadístic amb la mostra. Aquest factor es corregeix pel factor disseny de la mostra.⁴⁶ A més a més, aquest pes s'ha reescalat de manera que la població total es correspongui amb la del Cens de l'any 2001, és a dir, 6.361 milers de persones.

Estructura de la població al PaD i a altres fonts estadístiques

Per tal de comprovar la fiabilitat de la mostra del PaD per a l'estudi de la pobresa a Catalunya, s'ha considerat necessari establir una sèrie de primeres comparacions entre les dades del PaD i les provinents de fonts externes, particularment del Cens de Població i de l'Enquesta de Població Activa per a Catalunya (en endavant, EPA), per tal de veure els desajustos d'estructura de la població, entre aquesta nova font i les citades. En particular, s'ha establert una simple comparació de l'estructura de la població per grups d'edats, grandària de la llar i relació amb l'activitat econòmica (només per la població major de setze anys).

Abans de passar a comentar els resultats d'aquestes taules, cal assenyalar que la mostra del PaD és només representativa dels individus que viuen en llars privades, deixant

46. En un mostreig aleatori simple, on es trien amb equiprobabilitat n individus dins d'una població de mida N , cada cas mostral representa el mateix nombre d'individus poblacionals: N/n . Per tant, cada element de la mostra tindrà un factor d'elevació igual a N/n . En general, per a dissenys mostrals més complexos, el factor d'elevació de cada element de la mostra és l'invers a la probabilitat que l'element mostral tenia de formar part de la mostra. Aleshores, en un mostreig estratificat com el que ens ocupa, amb trenta-sis estrats, el factor d'elevació d'una llar mostral és el quocient del nombre de llars que, a la població, pertanyen al seu estrat, partit pel nombre de llars mostrals que comparteixen estrat amb ell.

de banda, pel seu propi disseny, a les persones que viuen en institucions, al carrer o no tenen residència estable.⁴⁷ De fet, els impulsors del PaD són molt conscients que aquesta font de dades no permet l'anàlisi de les situacions de pobresa més extrema. Caldrà tenir en compte, doncs, que aquesta enquesta, com totes les que habitualment s'utilitzen en aquest tipus d'estudis, deixa fora del seu àmbit de cobertura una part de la població catalana que, en molts casos, és la més afectada pels nous fenòmens d'exclusió social. Dades no oficials afirmen que a Catalunya hi podria haver fins a 8.000 individus sense sostre⁴⁸ i 34.594 persones que viuen en allotjaments col·lectius. Deixar de banda aquests grups de risc és, sens dubte, una limitació d'aquest estudi, que caldrà tenir present per complementar els resultats amb els que provenen d'estudis específics sobre aquests col·lectius exclosos.

Pel que fa a l'estructura per edats de la població, el PaD és molt similar al Cens de l'any 2001. Les diferències percentuals més importants es donen a la població d'edats entre els 60 i 79 anys, que es trobaria infrarepresentada al PaD, gairebé un 9% (vegeu Taula A.2 d'aquest annex metodològic) i els nens i joves fins a 19 anys que es trobarien sobrerrepresentats en un 6%. Els percentatges per a la resta de grups d'edat varien com a màxim un 3% respecte al Cens, percentatge que no representa cap biaix important a l'anàlisi.

Gens sorprenents són els resultats de la Taula A.3 que exposem a continuació, en la qual s'observa una infravaloració de llars amb un sol membre (el PaD recolliria un 67% de la població total en aquest grup) i de les llars amb grandària relativament elevada (sis o més membres), tot i que les diferències en aquest cas no arriben al 7%. Aquest biaix és comú en les enquestes com el PaD, la britànica o l'espanyola (EPF). Per altra banda, s'hi troben sobrerrepresentades, sobretot, les llars de dos i de quatre membres (ambdues en 11 punts percentuals respecte al Cens).

47. Si bé en el PaD es fa un esforç per captar llars on altres membres que en depenen viuen fora, tant si és en una residència per a la gent gran, un pis d'estudiants, un hospital, un centre de menors, una presó o altres institucions, aquesta informació no s'ha tingut en compte en aquest treball.

48. En aquest sentit Baquer (1999), en un estudi sobre els sense sostre a la ciutat de Barcelona, argumenta que el nombre de persones sense llar ateses va augmentar de 1.529 l'any 1993, a 1.931 l'any 1996. Així mateix, el nombre d'estades en centres d'atenció primària va passar de 23.000 a 56.000, en aquests mateixos anys.

Taula A.2.

Estructura per edats de la població catalana l'any 2001. Comparació entre el PaD i les dades del Cens de Població

Edats	PaD (en milers)	Idescat (en milers)	PaD/Idescat (en %)
0-19 anys	1.256	1.218	103,1
20-39 anys	2.005	2.069	96,9
40-59 anys	1.651	1.658	99,6
60-79 anys	1.043	1.139	91,6
80 i més anys	265	258	102,7

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i PaD 2001.

Taula A.3.

Dimensió de les llars catalanes l'any 2001. Comparació entre el PaD i les dades del Cens de Població

Membres	PaD (en milers)	Idescat (en milers)	PaD/Idescat (en %)
1	338	500	67,6
2	723	651	111,1
3	558	520	107,3
4	515	463	111,2
5	141	137	102,9
6 o més	57	61	93,4

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i PaD 2001.

Els resultats no són molt satisfactoris pel que fa a l'activitat socioeconòmica de la població, atès que les diferències entre fonts són importants sobretot pel que fa referència als aturats, que apareixen infrarepresentats a la mostra de 17 punts percentuals respecte a l'EPA (vegeu Taula A.4). Per grups d'edat (Taula A.5), els problemes de subestimació més greus són entre els aturats més joves (de 16 a 19 anys), ja que el PaD només recolliria el 33% d'aquesta població. La falta de col·laboració d'alguns joves a

l'enquesta, com es comenta més endavant, és una possible causa d'aquest biaix. Els aturats majors de 20 anys també estarien infrarepresentats al PaD amb un màxim de 9 punts percentuals en relació amb l'EPA pel grup de 25 a 54 anys. Igualment, si bé la població global dels inactius al PaD seria un 89% de la registrada a l'EPA, la Taula A.6 mostra com les persones classificades en 'Altres situacions d'inactivitat' (mestresses de casa, estudiants, rendistes, etc.) al PaD són molt més freqüents que a l'EPA. Cal recordar aquí que aquests són també biaixos típics en aquest tipus d'enquestes.

Taula A.4.

Població de més de 16 anys a Catalunya segons la seva relació amb l'activitat econòmica l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)

Activitat econòmica	PaD (en milers)	EPA (en milers)	PaD/EPA (en %)
Ocupats	2.868	2.765	103,7
Aturats	237	288	82,3
Inactius	1.991	2.233	89,2
Total	5.096	5.286	96,4

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Taula A.5.

Població aturada a Catalunya segons grups d'edat l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)¹

	De 16 a 19 anys	De 20 a 24 anys	De 25 a 54 anys	Més de 54 anys
PaD (en milers)	9	42	148	19
EPA (en milers)	27	44	163	19
PaD/EPA (en %)	33,3	95,5	90,8	100,0

1. No inclou els aturats que busquen la primera feina atès que l'EPA no els inclou en aquesta informació.

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Taula A.6.

Inactius a Catalunya segons la situació d'inactivitat l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)

	Estudiant	Jubilat o pensionista	Es dedica a la llar	Incapacitat permanent	Altres
PaD (en milers)	336	913	518	93	131
EPA (en milers)	317	1006	692	147	70
PaD/EPA (en %)	106,0	90,8	74,9	63,3	187,1

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Si a primer cop d'ull aquests desajustos poden semblar importants, l'evidència empírica mostra que són similars als d'altres comparacions semblants amb enquestes com el Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) o l'Enquesta de Pressupostos Familiars (EPF).⁴⁹ En definitiva, una primera anàlisi de la representativitat poblacional del PaD 2001 permet constatar que aquesta s'assembla a la que presenten enquestes d'aquesta naturalesa en l'àmbit espanyol o europeu.

Falta de resposta al PaD

Un segon problema del PaD és la falta de resposta parcial, és a dir, quan la llar col·labora en el Panel, però la mostra no inclou tota la informació que hauria de contenir per aquesta llar, tant si és perquè algunes variables concretes no es contesten com perquè alguns individus de la llar seleccionada no col·laboren.

Tal com passa en les enquestes d'aquesta naturalesa, la falta de resposta individual és la conseqüència del fet que no tots els individus que pertanyen a llars que col·laboren, responen al qüestionari individual, ja sigui perquè decideixen no fer-ho deliberadament o perquè no hi són en el moment de l'entrevista.

.....
 49. Vegeu Andrés i Mercader (2001), Alegre *et al.* (2001), i Sanz (1995) per a la comparació detallada d'aquestes dues enquestes amb fonts externes.

Més concretament, tal com s'esmentava, la mostra del PaD 2001 conté 5.757 individus que conviuen en 1.991 llars. D'aquests 5.757 individus, 609 contesten a través d'un qüestionari *proxy* (un 10,6% del total). Per aquests individus només es disposa d'informació parcial. Es coneix, per exemple, si treballen, però se'n desconeix la situació laboral, el tipus de contracte que tenen, o l'ofici. Un problema més greu que el dels individus *proxy* és el dels individus majors de 16 anys dels quals no hi ha cap informació perquè han decidit no col·laborar. Aquest problema afecta 270 adults.⁵⁰ Tot això fa que per a un 15,7% de la mostra d'individus majors de 16 anys hi hagi informació incompleta en els qüestionaris individuals, ja sigui parcial o total. A aquests casos, s'hi afegeix també el problema d'aquells individus que, tot i col·laborar-hi, decideixen no respondre a algunes de les preguntes del qüestionari.

Una primera anàlisi de la falta de resposta individual revela que la majoria de les persones de la llar que no col·laboren són els joves o els avis molt grans. En aquest últim cas, a causa de la impossibilitat de moltes d'aquestes persones grans per contestar cap qüestionari.

D'altra banda, la falta de resposta parcial també afecta variables concretes com les d'ingrés o de privació, que també poden ser importants per a alguns col·lectius, especialment els situats als extrems de la distribució de la renda.

Cal tenir en compte que l'anàlisi no corregeix el problema de falta de resposta. Les estimacions que es presenten, doncs, no tenen en compte les observacions amb informació no disponible.⁵¹ A més, ja s'assenyala en el text aquells casos en què s'espera que la falta de resposta introdueixi un biaix més important. Cal poder aprofundir i tractar més acuradament aquest problema en futurs treballs.

50. També hi ha 30 casos de persones que no col·laboren de les quals desconeixem l'edat.

51. S'ha inclòs al peu de les diferents taules que s'han elaborat a l'annex estadístic la importància de la falta de resposta en cada cas, per tal que el lector tingui en compte la importància dels possibles biaixos que aquesta pot causar (recordem que podeu consultar l'annex estadístic d'aquest estudi a: <http://www.obrasocial.caixacatalunya.es> o a <http://www.obdesigualtats.org>).

De cara a l'efecte global que la falta de resposta pot tenir sobre els resultats, si bé és un problema important, no afecta de forma substancial el monogràfic. Això és gràcies al fet que aquest estudi està molt centrat en l'anàlisi del conjunt de la llar, i en les característiques de la persona de referència de la llar, de qui generalment se'n té la informació completa.

LA PROBLEMÀTICA ASSOCIADA ALS INGRESSOS AL PAD 2001

La primera onada del PaD conté informació força completa dels ingressos disponibles corrents de la llar l'any 2000, cosa que facilita l'anàlisi de la pobresa monetària a Catalunya. La informació sobre ingressos del PaD es pot agrupar en la recollida a nivell individual i de llar. D'una banda, la matriu de dades inclou allò que en el qüestionari consta com a 'ingrés mensual net', que seria el conjunt de rendes que l'individu ingressa procedent de qualsevol tipus de font de renda (treball, prestacions públiques, capital mobiliari i immobiliari, i altres ingressos regulars i irregulars). Aquest ingrés mensual seria net de pagaments a compte de l'IRPF i cotitzacions a la Seguretat Social. A nivell individual també s'afegeixen, de manera més detallada, els ingressos mensuals i anuals procedents del treball (per compte propi i d'altri). L'enquesta també fa un esforç important d'inclusió dels ingressos procedents d'activitats laborals secundàries. D'altra banda, l'enquesta dóna informació sobre 'l'ingrés anual' que rep la llar en el seu conjunt.⁵² Aquesta informació es desglossa a la Taula A.7.

Malauradament, la informació sobre els ingressos és una informació més nominal que real en aquesta primera onada del PaD. La recollida de la informació va anar acompanyada d'una certa confusió per part dels enquestadors a l'hora d'omplir els qüestionaris (les preguntes d'ingrés es podien respondre en milers o milions), cosa que va resultar en un nombre exageradament alt de valors extrems. És per això que bona part de la feina

52. A l'enquesta, aquesta variable d'ingrés anual pel que fa al conjunt de la llar s'anomena 'ingrés anual brut'. Tanmateix, es creu que en el context institucional català el concepte d'ingressos que la gent coneix no és el de la remuneració bruta, sinó el dels ingressos nets de pagaments a compte de l'IRPF i cotitzacions a la Seguretat Social. Per tant, cal defensar que, malgrat la terminologia emprada en el qüestionari, al darrere d'aquest ingrés anual hi tindriem un concepte més proper a l'ingrés net que al brut.

Taula A.7.

Informació sobre ingressos als qüestionaris del PaD 2001¹

A. Informació ingressos corrents individuals
1. Tota la població major de 16 anys Ingressos mensuals nets
2. Assalariats, ajuda familiar o masover Sou net al mes (inclòs als qüestionaris proxys) Sou brut anual Sous bruts i nets procedents de segones i terceres feines
3. Treballadors per compte propi o cooperativistes Sou net al mes Beneficis anuals nets sense considerar el total del sou
4. Aturats No es té el valor de la prestació però se sap si rep prestació d'atur
5. Inactius Només coneixem si l'inactiu, rep prestació de jubilació rep prestació d'invalidesa rep prestació de viduïtat rep prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mímines d'Inserció (PIRMI) rep altres tipus de subsidis o ajuts rep una beca
6. Població que es declara inactiva, si realitzen algun tipus de feineteta Sou net al mes Sou brut anual
7. Llars amb nens en edat escolar Import mensual o anual de beques o ajuts per estudiar
B. Informació ingressos corrents de la llar
Ingressos anuals bruts de la llar

1. Els qüestionaris *proxy* no inclouen aquesta informació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

abans de fer l'estimació de la pobresa, ha consistit a estudiar les diferents distribucions de la renda que apareixen a l'enquesta, per tal de treballar en la més adequada.

Els problemes més greus en la recollida de la informació s'han detectat en la variable 'ingrés mensual net', contestada a nivell individual. Aquest fet ha portat a decidir no utilitzar-la per a les estimacions de pobresa fins que es disposi de la segona onada del panel, i se'n pugui contrastar el contingut i eliminar-ne els possibles problemes de mesura. Una primera exploració de la informació sobre rendes del treball assalariat va ser molt més satisfactòria.

Afortunadament, aquest problema va ser molt menor en el cas de la variable 'ingrés anual' recollida a nivell de la llar i, per tant, s'ha basat l'anàlisi en aquesta variable. Cal tenir en compte que, per la mateixa naturalesa d'aquesta pregunta —es tracta de la renda agregada per totes les fonts i tots els membres de la llar l'últim any—, resulta sovint una subestimació de la renda verdadera de la llar. Pot ser perquè l'informant principal no sigui capaç de tenir en compte tots els components de la renda i n'obviï (deliberadament o no) alguns. Pot ser també perquè la persona informant no conegui amb detall les rendes de tots els membres. És probable, a més, que la subestimació creixi amb la grandària de la llar.⁵³

Com ja s'ha assenyalat, els problemes de falta de resposta parcial afecten les variables d'ingrés i el cas de l'ingrés anual de la llar no és una excepció. Del total de 1.991 llars que hi ha a la mostra, 1.209 responen a la pregunta en milers o milions, 593 llars no donen la resposta exacta sinó l'interval en el qual es troba la seva renda i, finalment, 189 llars no donen cap informació.

Pel que fa a les 593 observacions que responen a la variable en interval, s'ha imputat el punt mig de l'interval.⁵⁴ Amb tot, s'ha ajustat la imputació per aquells casos en què

53. En principi, la informació recollida a nivell individual hauria de ser més acurada que la recollida a nivell de la llar. L'experiència suggereix que quan els ingressos es recullen com un agregat de fonts i rendes, aquesta és només una aproximació imperfecta als vertaders valors d'ingrés.

54. Val a dir que els intervals en aquesta variable al PaD són relativament petits, de 3.000 euros.

la suma de les rendes del treball declarades era superior a l'ingrés anual declarat, com una millor manera d'aproximar-se al vertader valor de la renda anual de la llar.

S'han deixat de banda les 189 llars de les quals no s'ha aconseguit cap informació, ja que en aquestes llars calia un treball molt més ambiciós. La falta de resposta en la declaració dels ingressos és més freqüent en determinats col·lectius com el dels treballadors per compte propi, agricultors o perceptors de rendes del capital, no només per la propensió que poden tenir aquests col·lectius a amagar una part de la renda que guanyen, sinó per la mateixa dificultat que comporta l'estimació dels seus ingressos. És probable, també, que una part d'aquesta població es centri a les cues de la distribució, cosa que fa difícil de preveure el possible biaix sobre les estimacions de pobresa que representa aquesta omisió. S'espera que en futurs treballs es puguin corregir i quantificar aquests biaixos.

Finalment, en un acte de prudència, s'ha decidit basar l'anàlisi en la mostra del PaD que s'obté després de podar el 2% de la població en els extrems de la distribució de la renda. L'examen que es presenta, per tant, no està basat en les 1.991 observacions del PaD original, sinó en 1.730 observacions de llars i 4.995 d'individus. La tècnica de poda és útil per tal de fer que els càlculs estadístics siguin més robustos (menys sensibles) a la presència de valors atípics a les dades mostrals. Les dades atípiques apareixen per múltiples causes (errors de mesura o de transcripció, existència d'individus que realment tenen poc a veure amb la resta de la mostra, etc.), i poden arribar a fer que els resultats de les anàlisis estadístiques siguin poc representatives de la població estudiada. Per tant, l'esmentat mecanisme de poda és adient per mitigar-ne els efectes.

Opcions metodològiques adoptades a l'anàlisi

Un cop descrit el que es pretén mesurar i la informació disponible per fer-ho, cal abordar, a continuació, la descripció dels detalls pel que fa a les metodologies d'anàlisi de la pobresa monetària, primer, i de l'anàlisi de la privació, després. També es presenten, al final, els grups poblacionals emprats per caracteritzar els col·lectius de risc, i el perfil de la pobresa i la privació a Catalunya.

METODOLOGIA EMPRADA PER A L'ANÀLISI DE LA POBRESA MONETÀRIA

La mesura de la pobresa monetària no és tampoc una tasca senzilla. Encara que es restringeixi l'atenció a la dimensió dels ingressos, hi ha tota una sèrie de qüestions metodològiques importants que cal resoldre en la mesura de la pobresa monetària que són de màxima rellevància empírica, per bé que aquest treball no aprofundirà en aquests temes. Aquestes qüestions inclouen l'elecció d'un llindar de pobresa, de la unitat d'anàlisi perceptora de renda, de l'escala d'equivalència, i la unitat de ponderació del període de referència en el qual es mesuren els ingressos, o la definició mateixa d'ingrés.⁵⁵

En aquest monogràfic s'ha optat per un enfocament molt pragmàtic a l'hora de mesurar la pobresa monetària. Les decisions metodològiques es fonamenten, en bona part, en les directrius que recentment ha fixat la Comissió Europea en l'establiment d'un conjunt d'indicadors socials per a l'avaluació de la pobresa i l'exclusió social als diferents països europeus, basades en el treball a fons d'un grup d'experts en aquest camp d'estudi.⁵⁶

L'examen de la pobresa monetària se centra únicament en la dimensió relativa de la pobresa. Es consideren pobres aquelles persones que conviuen en llars amb una renda equivalent disponible inferior a un llindar de pobresa igual al 60% de la renda mediana.

La unitat d'anàlisi en la qual es fonamenta l'estudi és la llar que, segons el PaD, és la persona o el conjunt de persones que comparteixen un allotjament per viure-hi (mínim sis mesos, excloent estudiants en període de vacances) o que comparteixen un menjar al dia i que tenen l'habitatge com la seva residència única o principal. Es

55. Per a una discussió general d'aquestes qüestions i les seves implicacions empíriques en el context de les comparacions entre països vegeu, per exemple, Atkinson *et al.* (1993) o Mercader (1993). Per una anàlisi de la sensibilitat en la composició de la pobresa en la tria de l'escala d'equivalència vegeu, també, Duclos i Mercader (1999).

56. Vegeu Atkinson *et al.* (2002).

considera que tots els individus, nens, adults, o gent gran, dins d'una mateixa llar comparteixen la renda conjunta de la llar i gaudeixen del mateix nivell de benestar econòmic.⁵⁷ Aquest benestar econòmic no només depèn de la renda total de la llar sinó també de les necessitats d'aquesta llar. Per tal d'ajustar la renda familiar a les necessitats de les llars s'utilitza l'escala d'equivalència anomenada de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic) modificada. Segons aquesta escala d'equivalència, les necessitats de la llar augmenten amb el nombre d'infants (menors de 14 anys) i d'adults d'acord amb la següent relació:

$$E_h = 1 + 0,5 \cdot (A_h - 1) + 0,3 \cdot C_h$$

on E_h és el nombre d'adults equivalents, A_h és el número d'adults i C_h és el nombre de menors de 14 anys a la llar h . Es tracta d'una escala d'equivalència molt emprada actualment en el context internacional per la seva simplicitat, i perquè es troba a mig camí de bona part de les escales d'equivalència existents. A partir de la renda i del nombre d'adults equivalents de cada llar, s'estima la renda equivalent de la llar, com el quocient entre la renda familiar i el nombre d'adults equivalents, E_h .

D'acord amb aquestes hipòtesis, a Catalunya el llindar de pobresa corresponent per a una llar formada per un sol adult seria, l'any 2000, de 5.805,8 euros/any (966.000 pessetes/any). Es tracta d'una xifra molt propera al Salari Mínim Interprofessional (en endavant SMI) vigent aquest mateix any (d'un total de 5.947,2 euros). A la Taula A.8 d'aquest annex es detalla el valor del llindar de pobresa per famílies amb diferents grandàries i composicions d'acord amb l'escala d'equivalència emprada.

Es considera que un individu és pobre quan viu en una llar amb una renda equivalent inferior al llindar de pobresa que li correspon segons la seva composició. La distribució personal (que no familiar) de la renda amb què es treballa s'elabora reponderant cada llar pel nombre d'individus que hi ha, atès que interessa el nombre de persones que pateixen la pobresa i no el nombre de llars.

57. Caldrà tenir en compte que com que l'estudi es basa en la llar, l'anàlisi que es presenta amaga les dificultats que tenen certs col·lectius com els joves o les dones a la societat actual.

Taula A.8.**Llindars de pobresa segons grandària i composició de la llar a Catalunya**

Composició de la llar	Nombre d'adults equivalent	Llindar de pobresa (€/any)
Llar unipersonal	1	5.805,8
Un adult amb 1 nen	1,3	7.547,5
Parella d'adults	1,5	8.708,7
Parella d'adults amb 1 nen	1,8	10.450,4
Parella d'adults amb 2 nens	2,1	12.192,2
Parella d'adults amb 3 nens	2,4	13.933,9
Parella d'adults amb 1 nen i un adult	2,3	13.353,3

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així, el risc de pobresa monetària es mesura a partir de la renda de la llar, ajustada a través de l'escala de l'OCDE modificada. Cada llar rep un pes igual al nombre de membres que hi ha. El risc de pobresa monetària s'estableix a partir d'un llindar relatiu igual al 60% de la renda equivalent mediana a Catalunya. Les decisions metodològiques segueixen els indicadors de nivell 1 establerts per la Unió Europea.

Com ja s'ha assenyalat en l'epígraf anterior, les observacions es basen en l'ingrés disponible net, mesurat a partir de l'ingrés anual de la llar en la matriu de dades del PaD. El concepte de renda utilitzat que aproxima aquesta variable és el de renda disponible anual, que inclou els sous i salaris, tant del treball per compte d'altri com el corresponent a compte propi, les rendes del capital mobiliari i immobiliari i les transferències regulars, tant si són públiques com privades. Aquestes quantitats apareixen netes d'impostos⁵⁸ i cotitzacions a la Seguretat Social.

En aquest treball no s'examina tota una part de l'enquesta que fa referència a les despeses associades al cost de l'habitatge principal. Com és ben sabut, en els últims anys han

58. Més exactament, les diferents fonts de renda apareixen netes de les retencions corresponents a l'IRPF.

augmentat considerablement els costos associats a l'habitatge principal, que són una part cada cop més important del pressupost familiar. Tal com argumenten Atkinson i Cazes (1990), si les despeses associades a l'habitatge principal es consideren una part exògena del pressupost familiar, té sentit considerar els recursos (de renda o despesa) nets d'aquestes despeses.

Pel que fa a l'índex de pobresa, avui hi ha un ventall molt ampli d'índexs de pobresa, d'entre els quals es pot triar a l'hora de quantificar el fenomen. La recerca acadèmica en aquest camp ha estat, a més, molt prolífera aquests últims anys, cosa que fa que avui es coneguin bé les propietats de cada un d'aquests índexs.⁵⁹ Aquest estudi se centrarà únicament en tres d'aquestes mesures: el percentatge de pobres, H, el desnivell de la pobresa (o *poverty-gap*), PG, i l'índex de Foster-Greer-Thorbecke de paràmetre 2. El motiu pel qual s'han triat és que cada un mesura aspectes diferents de la pobresa: l'abast (o magnitud), la intensitat i la severitat del fenomen.⁶⁰ De fet, aquests tres índexs pertanyen a la família dels índexs de $FGT\alpha$ descomposables de forma additiva. Sigui (x_1, x_2, \dots, x_n) una distribució de la renda sobre la qual mesurar la pobresa, on x_i representa la renda de l'individu i , i z el llindar de pobresa. La família dels índexs de $FGT\alpha$ té la fórmula analítica següent:

$$FGT_{\alpha} = \frac{1}{n} \cdot \sum_{i \in \Sigma q} \frac{(z - x_i)^{\alpha}}{z}$$

on el sumatori Σq fa referència a la població per sota del llindar de pobresa.

Per un valor d' α igual a 0 (zero) hi ha l'índex més simple, i també el més utilitzat a la pràctica, el percentatge de pobres, que dona la proporció de la població amb un nivell de renda inferior al llindar de pobresa. Aquest índex mesura l'abast o magni-

59. Per a una revisió d'aquests índexs vegeu, per exemple, Foster (1984). Vegeu també Sen (1976) i Atkinson (1987). Els índexs de pobresa també es presenten amb detall en el treball pioner a l'Estat de Ruiz-Castillo (1987).

60. S'ha seguit en aquest punt el treball de Ravallion (1992).

tud del fenomen de la pobresa o, altrament dit, risc de pobresa. Si la principal virtut d'aquest és la seva simplicitat, presenta el problema (entre d'altres) de ser insensible a la intensitat de la pobresa, és a dir, si algun pobre esdevé sobtadament més pobre, el percentatge de pobres no s'altera.

Una millor mesura de la intensitat de la pobresa és l'anomenat desnivell de la pobresa (o *poverty-gap* en anglès), basat en el dèficit agregat de pobresa, que depèn de la distància entre les rendes dels pobres i el llindar de pobresa i que, adequadament normalitzat, correspon al FGT per un valor d' $\alpha = 1$.

Un dels problemes que planteja aquest índex és que no és una bona mesura de la severitat de la pobresa, perquè no té en compte la desigualtat de la renda entre els pobres: l'índex no varia si es transfereix renda d'un individu pobre a un no tan pobre (però que roman pobre després de la transferència). Un índex que sí té en compte la severitat de la pobresa és el de FGT per un valor d' $\alpha = 2$, i ho fa ponderant les distàncies de pobresa per elles mateixes, donant així un pes més elevat als pobres amb rendes més allunyades del llindar de pobresa.

METODOLOGIA EMPRADA PER A L'ANÀLISI DE LA PRIVACIÓ

Les decisions metodològiques a prendre per poder portar a terme l'anàlisi de la privació no estan exemptes d'un cert grau de subjectivitat. En primer lloc, cal definir les dimensions per mesurar la privació i seleccionar els indicadors que integraran cadascuna d'aquestes dimensions. Els problemes i les consideracions que cal tenir presents a l'hora de seleccionar els indicadors són diversos, i alguns d'ells són de difícil solució. Òbviament la primera qüestió que cal adreçar és quins són els aspectes o elements que s'haurien de tenir presents per tal de mesurar adequadament les diverses facetes o cares de la privació. Mack i Lansley (1985), en un estudi ja clàssic realitzat per al Regne Unit, adopten un enfocament "consensual" per determinar la llista d'indicadors. D'aquesta manera, aquests dos autors observen aquells elements que una àmplia majoria de la població té com a necessitats. Amb el temps, l'estudi de Mack i Lansley s'ha convertit en un punt de referència per a estudis posteriors, ja que aquests últims no han disposat de la informació per poder determinar els diferents elements considerats 'necessitats'

—i en aquest sentit, aquest estudi no és una excepció. Per tant, la llista d'indicadors proposada per Mack i Lansley ha exercit una influència important sobre els estudis europeus que s'han dedicat a analitzar la privació, de manera que els estudis de privació desenvolupats a partir de la segona meitat de la dècada dels vuitanta mostren un fort consens pel que fa al conjunt d'indicadors utilitzats.

La voluntarietat o impossibilitat econòmica d'una situació de manca és un aspecte fonamental que cal tenir en compte a l'hora de definir els indicadors de privació. Certes situacions de manca es donen de forma voluntària i responen als gustos i les preferències dels individus. Per exemple, un dels indicadors tradicionalment utilitzats de privació bàsica fa referència a la possibilitat de comprar carn i peix amb certa freqüència. Els individus vegetarians, és a dir, aquells que per raons de gustos o conviccions no mengen ni carn ni peix, declararien no comprar aquests productes bàsics, i si no es té en compte que aquesta decisió no és la causa d'una restricció econòmica, sinó que és el resultat de les seves preferències, s'estaran identificant com a individus amb privació de forma errònia. Per tant, és imprescindible definir els indicadors de privació en termes de la impossibilitat econòmica per part dels individus d'adquirir un cert bé o servei o de realitzar alguna acció —informació que inclou el PaD.

Respectant, en la mesura del que ha estat possible, els treballs sobre la matèria, per estudiar la privació a Catalunya s'agrupen els indicadors que han estat àmpliament utilitzats als estudis previs en tres grans dimensions, la dimensió bàsica de consum, la dimensió bàsica d'habitatge i la dimensió secundària, d'acord amb els dos criteris següents:

1. En primer lloc, s'han inclòs aquells béns i situacions que es pot considerar que formen part de les necessitats bàsiques i que la majoria de la població a Catalunya pot cobrir, com alimentar-se adequadament, comprar roba nova o sabates de tant en tant, disposar de serveis fonamentals a la llar, tenir bany i vàter, o tenir bones instal·lacions d'aigua, gas o llum, etc. Ja que algunes d'aquestes necessitats tenen un caràcter més vinculat al consum i d'altres estan més relacionades amb decisions d'inversió vinculades a l'habitatge, s'ha distingit entre una dimensió bàsica de consum i una dimensió bàsica d'habitatge.

2. En segon lloc, s'han considerat altres béns (i situacions) de possessió menys generalitzada, i potser no considerats tan necessaris, però la carència dels quals és la causa de la manca de recursos per obtenir-los i, per tant, no és fruit de l'elecció personal o d'un determinat estil de vida. Aquests béns i situacions s'han englobat en una dimensió denominada secundària, i inclouen aspectes com no poder canviar els mobles o els electrodomèstics quan es fan malbé, no poder disposar de cotxe o no poder anar de vacances un cop l'any.

Com es veurà més endavant, aquestes tres dimensions recullen àrees de privació diferenciades, en el sentit que els individus que mostren graus considerables de privació en cadascuna de les tres dimensions pertanyen a grups poblacionals no necessàriament coincidents. La informació del PaD 2001 permet considerar els aspectes més importants que normalment s'utilitzen en la literatura econòmica per mesurar la privació.⁶¹

Tal com mostra la Taula 18 de l'apartat sobre privació, la dimensió bàsica de consum conté 8 indicadors que recullen situacions d'alimentació inadequada, falta de recursos per renovar el vestuari, problemes econòmics per comprar medicaments, o dificultats per afrontar les despeses corrents, com haver-se retardat en el pagament del lloguer, la hipoteca o algun dels rebuts de l'aigua, el gas o la llum.

Un percentatge reduït però significatiu de la població viu en llars en les quals no es poden permetre menjar carn i peix setmanalment, unes 66.000 persones per al conjunt de Catalunya. Significativa també és la proporció de la població en llars que pateixen retards en el pagament de despeses bàsiques relacionades amb l'habitatge, o que declaren que comprar els medicaments receptats pel metge els suposa un esforç molt gran. Aquests percentatges de la població amb mancances s'incrementen quan es consideren altres partides de despesa com les relacionades amb el vestit i el calçat. Un 6% de la població catalana declara que no es pot permetre comprar sabates un cop l'any i entre un 11 i un 12% dels catalans no es poden permetre econòmicament comprar roba anualment.

61. Vegeu Nolan i Whelan (1996), i Martínez i Ruiz-Huerta (1999).

Per altra banda, la dimensió bàsica d'habitatge conté sis indicadors que recullen deficiències relacionades amb les condicions i instal·lacions de l'habitatge, com tenir un habitatge amb alguna deficiència greu i tenir problemes financers per solucionar-la, patir problemes d'humiditat, de fred o de seguretat, com esquerdes a la paret o aluminosi, tenir instal·lacions deficientes d'aigua, gas o llum, o no disposar d'aigua corrent, vàter o bany.

Segons l'anàlisi realitzada amb el PaD, un percentatge molt reduït de la població catalana viu encara en habitatges sense aigua corrent i/o vàter i/o bany. El pes de la població en habitatges amb problemes d'humitats, de fred, o amb males instal·lacions d'aigua, gas o llum és també reduït però significatiu, un 2% del total. Gairebé un 4% de la població viu en llars on hi manca la ventilació, hi ha esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat. També, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les.

Finalment, la tercera dimensió de la privació estudiada és l'anomenada dimensió secundària que conté vuit indicadors. Recullen situacions de mancança més generalitzades entre la població que les recollides en els indicadors de les dues dimensions bàsiques, però que corresponen a béns o activitats considerats, en la majoria d'estudis, com a necessitats que qualsevol persona s'hauria de poder permetre. En aquest sentit, cal ressaltar que les situacions de mancança incloses en aquesta dimensió secundària en cap cas afecten més d'una quarta part de la població catalana.

En la dimensió secundària s'inclouen indicadors tals com el de si la llar disposa de cotxe, si la llar es pot permetre econòmicament una casa confortable, canviar els mobles i electrodomèstics quan es fan malbé, fer regals a amics i familiars o anar de vacances un cop l'any. També es tenen en compte variables més subjectives, com el grau de dificultat amb què la llar arriba a final de mes o l'esforç que li suposen les despeses d'habitatge.

Un 14% de la població a Catalunya declara arribar a final de mes amb molta dificultat. Gairebé una quarta part (un 24%) declara no poder permetre's econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé o anar de vacances un cop l'any. Per a un 20% de la població les despeses de l'habitatge li suposen molt d'esforç.

Per tal d'analitzar la rellevància de les tres dimensions, a continuació s'estudia l'acumulació de mancances, per a cada una de les dimensions i entre dimensions.

La Taula A.9 mostra la distribució de la població catalana segons el nombre de mancances per cadascuna de les tres dimensions de la privació, així com per les tres dimensions considerades conjuntament. Com es desprèn de la distribució mostrada en l'última columna de la taula, un 53,5% de la població catalana viu en llars en les quals s'hi manifesta alguna mancança en algun dels àmbits considerats (el 46,5% restant no pateix cap situació de mancança).

Taula A.9.

Percentatge de població afectada per tipus de mancança segons nombre de mancances

Nombre de mancances	Dimensió bàsica consum		Dimensió bàsica habitatge		Dimensió secundària		Totes les dimensions	
	%	% acumulat	%	% acumulat	%	% acumulat	%	% acumulat
Més de 10	-		-		-		1,16	1,16
10	-		-		-		0,47	1,63
9	-		-		-		1,00	2,63
8	-		-		-		1,18	3,81
7	-		-		0,18	0,18	1,97	5,78
6	0,16	0,16	-		1,64	1,82	2,67	8,45
5	0,76	0,92	0,08	0,08	2,45	4,27	3,74	12,19
4	1,11	2,03	0,96	1,04	3,23	7,50	5,37	17,56
3	3,47	5,50	1,30	2,34	8,65	16,15	7,03	24,59
2	6,27	11,77	2,31	4,65	10,09	26,24	10,39	34,98
1	12,76	24,53	4,57	9,22	22,82	49,06	18,56	53,54
0	75,48	100,00	90,79	100,00	50,94	100,00	46,46	100,00
TOTAL	100,00		100,00		100,00		100,00	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Segons dimensions, al voltant d'una quarta part de la població catalana (un 24,5%) pateix alguna situació de mancança bàsica de consum. En canvi, la població afectada per alguna de les mancances bàsiques d'habitatge és només d'un 9,2%. Finalment,

pel que fa a l'àmbit de privació secundària, aproximadament la meitat de la població experimenta alguna situació de manca.

Com era previsible, les dues dimensions bàsiques de la privació, que recullen els aspectes més fonamentals de la privació, afecten una part més petita de la població que la dimensió secundària de privació, que té en compte elements no tan necessaris.

Fins ara s'ha analitzat l'acumulació de mancances dins d'un mateix àmbit. Cal tenir present també els individus amb alguna manca en diferents àmbits. És a dir, és important conèixer fins a quin punt els individus que pateixen alguna carestia en una de les dimensions també en suporten en d'altres, o si pel contrari, els individus que pateixen mancances en una dimensió no en sofreixen en d'altres.

Una primera anàlisi agregada de correlacions simples entre les diferents dimensions indica que hi ha una relació positiva entre les tres dimensions, però que aquesta no és particularment forta.⁶² Això suggereix que hi ha un grup de persones que acumulen mancances en més d'una dimensió. El detall de la Taula A.10 i el Gràfic A.1 d'aquest annex revela que només el 7% dels individus que pateixen mancances ho fan en els tres àmbits de privació, el 41% en dos dels tres àmbits i el 52% en una de les tres dimensions. Aquestes interseccions, però, no afecten totes les dimensions de la mateixa manera. Quatre de cada deu individus (39,4%) que suporten caresties en l'habitatge també en tenen en els altres dos àmbits. Aquest percentatge disminueix substancialment per aquells que en pateixen en les dimensions bàsica de consum o secundària. Per exemple, tres quartes parts dels que pateixen alguna manca en la dimensió bàsica de consum també ho fan en un altre àmbit, mentre que els que en tenen en la dimensió

62. Les dues àrees més relacionades són la bàsica de consum i la secundària, amb un coeficient de correlació (r) del 0,64, mentre que la dimensió bàsica d'habitatge mostra un vincle molt més feble amb les altres dues dimensions —amb coeficients de correlació respectivament del 0,15 i 0,27 amb les dues altres dimensions (bàsica de consum i secundària). Pel que fa referència a la relació entre cadascun d'aquests tres àmbits i l'índex global, la dimensió secundària és la que mostra una relació més forta ($r = 0,91$); relació molt similar a la de la privació global i la dimensió bàsica de consum ($r = 0,82$). Finalment, i com es pot deduir de les correlacions anteriors, la dimensió bàsica d'habitatge és la que té un grau d'associació més feble amb la privació global ($r = 0,50$).

secundària gairebé la meitat també en pateixen en un altre àmbit. Finalment, el 47,8% dels que experimenten caresties en la dimensió secundària només n'experimenten en aquest àmbit, mentre que aquest percentatge es redueix a menys de la meitat per als altres dos col·lectius, és a dir, els que n'experimenten en les dues dimensions bàsiques: de consum i d'habitatge.

Per tant, patir carències en un dels àmbits d'alguna forma condiona la possibilitat que l'individu en pateixi en més d'un àmbit. En particular, els que en suporten en

Taula A.10.

Distribució de la població amb alguna mancança a Catalunya

	Nombre d'individus	%
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	6,8
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.400.000	41,1
Amb alguna mancança en només 1 dimensió	1.774.800	52,1
Total	3.405.400	100,00

Amb alguna mancança bàsica de consum	1.559.900	100,00
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	14,8
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.173.300	75,2
Amb alguna mancança només en aquesta dimensió	156.000	10,0

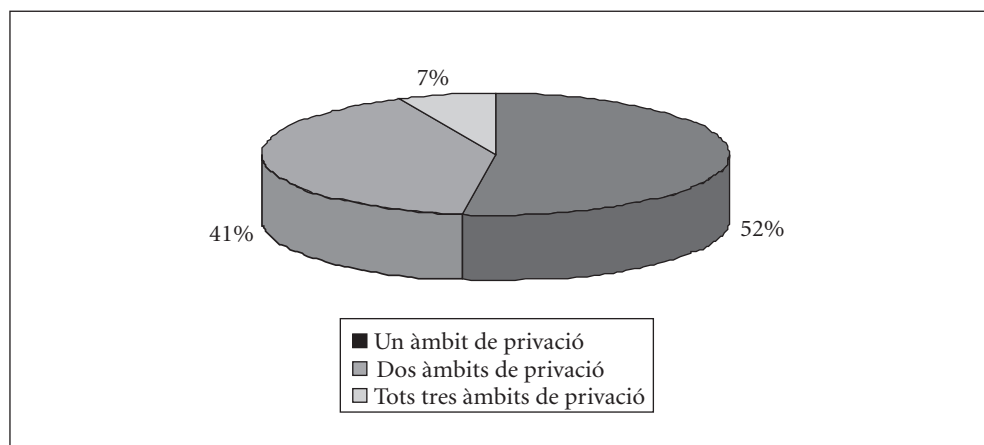
Amb alguna mancança bàsica d'habitatge	585.900	100,0
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	39,4
Amb alguna mancança en 2 dimensions	227.900	38,9
Amb alguna mancança en només aquesta dimensió	127.400	21,7

Amb alguna mancança secundària	3.120.800	100,00
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	7,4
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.398.800	44,8
Amb alguna mancança en només aquesta dimensió	1.491.400	47,8

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic A.1.

Distribució de la població amb mancances segons el nombre de dimensions on en pateixen

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

la dimensió bàsica d'habitatge tenen més possibilitats de patir-ne també en altres àmbits, mentre que els que en sofreixen en la dimensió secundària són els que menys possibilitats tenen de patir-ne simultàniament en altres àmbits.

Des d'un punt de vista metodològic, cal destacar que, tal com s'apuntava a l'hora de definir les tres dimensions de la privació, aquestes diferències posen de manifest que els tres àmbits (i per tant, els índexs de privació que se'n deriven) mesuren aspectes diferents del nivell de vida, no necessàriament influïts pels mateixos factors.

En segon lloc, i una vegada definides les dimensions rellevants, cal construir un índex de privació per a cadascuna de les dimensions, que sintetitzi de forma satisfactòria, el nivell de privació de cada individu. En altres paraules, cal establir un mecanisme que permeti agregar la informació continguda en cadascun dels indicadors per a cada una de les dimensions rellevants. D'aquesta forma s'obté un índex que mesura la privació en cada una de les dimensions per a cada individu.

L'índex de privació per a una determinada dimensió, P_d , s'ha construït com la suma ponderada i normalitzada a 100 dels valors que prenen els diferents indicadors de manca per a cada dimensió d (o àmbit) per a cada individu. És a dir:

$$P_d = \frac{\sum_{i=1}^n I_i p_i}{\sum_{i=1}^n p_i} \cdot 100$$

on I_i és una variable dicòtoma que pren el valor 1 quan la llar no posseeix el bé i -èssim i el valor 0 en cas contrari, i p_i és la proporció de persones que no pateix privació en aquest àmbit. La utilització d'aquestes ponderacions (p_i) permet donar una major importància a aquells indicadors per als quals hi ha una major proporció de llars que no mostra privació. És a dir, ajuda a atorgar un major pes a aquelles situacions de privació més minoritàries. El valor d'aquest índex es pot interpretar com el percentatge de privació experimentat per un individu en relació amb el valor teòric màxim, que s'assoliria si l'individu patís privació en totes les situacions de manca considerades per calcular l'índex.

L'índex de privació global s'elabora de manera semblant, agregant els 22 indicadors de manca que conjuntament integren les tres dimensions de privació.

La Taula A.11 d'aquest annex complementa la informació de la Taula A.10 mostrant els valors dels índexs mitjans de privació calculats d'acord amb la metodologia presentada. Més concretament, la taula mostra el nivell relatiu de privació (en relació amb la mitjana) de la població que pateix algun tipus de carestia en els diferents àmbits. D'entre els individus que en suporten en més d'un àmbit, cal destacar que la majoria ho fan en les dimensions de consum i secundària (una tercera part dels individus que pateixen alguna manca). En els altres col·lectius les combinacions són molt més reduïdes. Els que en sofreixen en els àmbits d'habitatge i secundària representen el 6,6% dels individus amb alguna manca, mentre que només el 0,04% en pateixen en les dues dimensions bàsiques de consum i habitatge. Això indica que els que en suporten en aquests dos àmbits, també en tenen en la dimensió secundària, cosa que denota la diferent naturalesa de les dimensions de privació estudiades.

Taula A.11.

Distribució de la població amb alguna mancança i quocients mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya

Alguna mancança en les següents dimensions	Població total		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Individus	%	Global	Bàsic consum	Bàsic habitatge	Secundari
Almenys una mancança en cada dimensió	230.600	6,77	4,94	5,39	11,15	3,54
Bàsica de consum i habitatge*	1.200	0,04	1,29	2,28	5,61	-
Bàsica de consum i secundària	1.172.100	34,42	2,61	4,02	-	2,44
Bàsica de habitatge i secundària	226.700	6,66	2,54	-	11,16	2,11
Bàsica de consum	156.000	4,58	0,74	2,58	-	-
Bàsica d'habitatge	127.400	3,74	1,13	-	9,83	-
Secundària	1.491.400	43,80	0,88	-	-	1,48
Total individus amb alguna mancança	3.405.400	100,00	1,9	1,9	1,9	1,9

* Aquest subgrup només conté una observació.

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans pel conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per tant, una de les conclusions importants que es deriva de la taula és que els individus que arrossegueu mancances en més d'un àmbit, normalment, tenen nivells de privació superiors en cadascun dels àmbits afectats. Per exemple, un quocient mitjà global de 4,94 indica que aquelles persones que presenten alguna mancança en cada una de les dimensions tenen un índex de privació que quintuplica el valor de l'índex global del conjunt de la població.

També cal tenir en compte que el nivell relatiu de privació dels individus que només suporten caresties en la dimensió secundària és de l'1,5% respecte a la privació mitjana en aquest àmbit, mentre que si, a més a més de mancances en la dimensió secundària, també en sofreixen en alguna de les dimensions bàsiques, la privació mitjana relativa es dobla. Alhora, si els individus estan subjectes a mancances en els tres àmbits, el nivell de privació secundària és 3,5 vegades superior al nivell mitjà de privació secundària.

Per tant, i en termes generals, els individus que en tenen en més d'un àmbit no només es troben en pitjors condicions a causa d'aquesta acumulació de caresties en diferents àmbits, sinó que també carreguen amb nivells de privació més elevats en cadascun dels àmbits de privació.

Finalment, l'última decisió metodològica que cal tenir present fa referència al lliniar de privació que ha de permetre distingir la població que pateix privació de la que no en pateix. D'acord amb la literatura econòmica internacional i per tal que l'anàlisi de la privació sigui coherent amb el de pobresa monetària, s'ha definit el lliniar de manera que s'obtingui un grup de grandària comparable al dels pobres segons el criteri de renda. El lliniar de privació adoptat és el que correspon a un índex de privació global igual al 12,8 i una taxa agregada de privació d'un 18,9% de la població.

LA CONSTRUCCIÓ DELS GRUPS POBLACIONALS

Tal com ja s'ha assenyalat, un dels objectius principals consisteix a identificar els grups en situació de risc de pobresa i privació, per a això, s'han construït una sèrie de grups poblacionals d'interès a partir de la informació del PaD. La Taula A.12 que segueix recull els grups dels quals es descriuen els nivells de pobresa i de privació. El detall referit a la construcció d'aquests grups s'inclou al Requadre A.1.

Com es pot comprovar, molts d'aquests grups han estat creats entorn del concepte de persona de referència de la llar. S'ha identificat a la persona de referència de la llar com qui té els ingressos mensuals més elevats, sense tenir en compte el seu parentiu amb la resta de membres de la llar, el seu sexe o la seva edat. No es tracta, doncs, del tradicional pare cap de família ni tampoc d'allò que l'enquesta considera informant principal, tot i que en bona part dels casos coincideixen, bé amb la parella o bé amb l'informant principal.⁶³ Altres estimacions tenen en compte el nucli familiar, tant si està format per un únic individu —la persona de referència—, o per dos —la persona de referència i la seva parella.

.....
63. Només en casos excepcionals (quan a la llar tots els membres guanyen el mateix o quan ningú de la llar dona informació pel que fa a l'ingrés mensual net) s'ha escollit a l'informant principal com a persona de referència.

Taula A.12.

Grups poblacionals utilitzats per a l'anàlisi de la pobresa monetària i la privació a Catalunya

Grups poblacionals
<p>A. Característiques demogràfiques</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Grups segons l'edat de tots els membres de la llar 2. Sexe i estat civil de la persona de referència 4. Tipus de família 5. Grandària de la llar
<p>B. Mercat de treball</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència 2. Situació laboral (treballadors per compte propi o per compte d'altri) 3. Nombre d'ocupats dins del nucli principal de la llar 4. Tipus de contracte i jornada laboral entre la població assalariada al nucli principal 5. Categoria professional de la persona de referència
<p>C. Inactivitat o atur</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tipus de prestació que rep la persona de referència 2. Altres efectes: presència d'un treballador o d'altres membres perceptors de prestacions 3. L'efecte de la realització d'una feina quan la persona de referència és inactiva
<p>D. Règim de tinença de l'habitatge</p>
<p>E. Salut</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. La persona de referència té alguna discapacitat 2. Presència de discapacitats o adults dependents a la llar 3. Percepció subjectiva de l'estat de salut de la persona de referència
<p>F. Immigració</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Condició d'immigrant de la persona de referència 2. Origen de la persona de referència immigrada
<p>G. Estudis</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nivell d'estudis de la persona de referència 2. Nivell d'estudis de la persona de referència segons el grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula A.13.

Detall dels trets demogràfics que caracteritzen la tipologia de família utilitzada

	1	2	3	4	5	6	7
Persona de referència menys de 35 anys							
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	x				y	Y	
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	x				y	y	x
3. Jove, nucli amb parella, amb nens	x			x		y	x
Persona de referència de menys de 65 anys o menys de 60 en cas de jubilada							
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves		x		x		y	x
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens de menys de 16, algun jove	y	x		x	x	y	x
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	y	x			x	y	x
7. Nucli amb Parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves		x				y	x
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens		x			y	y	
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	y	x		x	y	y	
Persona de referència de més de 65 o més de 60 en cas de jubilada							
10. Persona gran, nucli sense parella			x		y	y	
11. Persona gran, nucli amb parella			x	y	y	y	x

Segons l'edat de la persona de referència:

- (1) Menor de 35 anys
- (2) Menor de 65 anys o 60 en cas de jubilat
- (3) Més de 65 anys o més de 60 en cas de jubilat

Segons els membres de la llar:

- (4) Presència de nens
- (5) Presència de joves (fora del nucli)
- (6) Presència d'altres adults (fora del nucli)
- (7) Presència de parella

Nota: x fa referència a una característica que és obligatòria en determinat tipus de llar, mentre que y denota una característica que pot ser que es compleixi i pot ser que no. Per exemple, a les llars on la persona de referència és jove i viu amb parella amb nens pot ser que hi visquin també altres adults.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Requadre A.1

Detall sobre la construcció dels grups poblacionals emprats a l'anàlisi

A. Característiques demogràfiques

Grups d'edat: edat de tots els individus de la llar calculada a partir de la data de naixement i del dia de l'entrevista. Es distingeix entre els menors de 16 anys, els joves a partir dels 16 anys i fins a 29 anys, els intervals d'edat entre 30 i 49, entre 50 i 64, i a partir de 65 anys.

Sexe i estat civil: només es consideren aquestes característiques per a la persona de referència. En relació a la variable estat civil, es distingeix entre casats/des, solters/res, separats/des legalment o divorciats/des i vidus/es.

Tipus de família: es considera l'edat de la persona de referència i la presència d'altres membres a la llar —distingint entre parella, nens, joves i altres adults. Es té en compte la variable parentiu per identificar la parella, i l'edat dels membres per separar els nens dels joves i dels altres adults (vegeu Taula A.13).

Grandària de la llar: nombre de membres a la llar. Es consideren totes les llars de sis membres o més, conjuntament.⁶⁴

B. Mercat de treball**Relació amb l'activitat econòmica habitual de la persona de referència:**

Treballador: es considera que una persona treballa quan declara que treballa a jornada completa, a temps parcial o de forma variable i intermitent respecte a la jornada.

.....
64. No es tenen en compte els membres de la llar que no hi viuen però que en podrien dependre econòmicament com ara avis que són en una residència per a la gent gran o fills estudiant fora de la ciutat on viuen els pares.

Aturat: declara que no treballa però busca feina —sigui aquesta la primera feina, o no.

Invalidesa permanent: la persona de referència diu tenir una invalidesa laboral.

Altres inactius: inclou les categories ‘Mestressa de casa o s’ocupa de les tasques de la llar’, ‘Estudiant’, ‘Rendista’ o ‘Altres situacions d’inactivitat’.

Segons la situació laboral de la persona de referència:

Treballador per compte d’altri: agrupa ‘Assalariat’, ‘Ajuda familiar’, ‘Arrendatari o masover’.

Treballador per compte propi: inclou ‘Empresari, autònom, professional’, ‘Cooperativista o treballador d’una SAL o d’una SLL’.

Segons la concentració de l’ocupació dins del nucli familiar: Només es té en compte el treball de la persona de referència i la seva eventual parella, i s’utilitza la informació anterior referent a la situació laboral.

Segons el tipus de contracte i jornada de la població assalariada: (de nou es té en compte només la persona de referència i la seva eventual parella):

Fix: si l’individu diu que és funcionari o té un contracte indefinit.

Temporal: contractes de pràctiques, d’aprenentatge, d’obra i servei, d’interinitat o eventuals, entre d’altres.

Jornada completa

Jornada parcial: parcial, variable o intermitent.

Segons la categoria professional: s’utilitza la informació tal i com es presenta al PaD, però s’agrupen les categories ‘Altres administratius o treballadors no manuals’, ‘Comercials’ i ‘Encarregats’ en un mateix grup.

C. Inactivitat o atur

Tipus de prestació:

Prestació d'atur: inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat)

Pensió de jubilació

Pensió d'invalidesa

Pensió de viduïtat

PIRMI o altres: inclou la prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mínimes d'Inserció, els ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas.⁶⁵

Altres efectes:

No rebre cap prestació: es consideren només aquelles llars on explícitament la persona de referència aturada o inactiva fa constar que no rep cap prestació o pensió.

La llar rep més d'una prestació: es tenen en compte aquelles llars on altres membres inactius o aturats de la llar fan constar que reben algun tipus de pensió o prestació (es consideren les mateixes prestacions que anteriorment).

A la llar hi ha algun membre que treballa: les estimacions es fan per aquelles llars on algun dels seus membres treballa, tant si és a jornada completa, parcial o intermitent.

La persona de referència fa alguna feineta: només es consideren les llars on la persona de referència és inactiva, i segons si declara fer 'alguna feineta' o no.

D. Règim de tinença de l'habitatge

La informació del PaD ha estat resumida en les següents categories:

En propietat sense préstecs ni hipoteques: inclou 'Propietat totalment pagada',

65. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

‘Propietat per herència o donació total de l’habitatge’, ‘Propietat per herència o donació parcial de l’habitatge’ i ‘Altres tipus de propietat’.

En propietat amb préstecs o hipoteques: ‘Propietat amb pagaments pendents (hipoteca)’.

Lloguer: inclou ‘Lloguer amb contracte a terminis’, ‘Lloguer amb contracte indefinit’, ‘Subarrendament’ i ‘Altres tipus de lloguer’.

Cessió semigratuïta o gratuïta : agrupa ‘Cedit semigratuïtament’, ‘Cedit gratuïtament per un familiar que no viu a la llar’, ‘Cedit gratuïtament per l’empresa on treballa un membre de la llar’, ‘Cedit gratuïtament per algun organisme o institució’ i ‘Altres tipus de cessió gratuïta’.

E. Estat de salut

La persona de referència té alguna discapacitat: es considera que la persona de referència té alguna discapacitat si a la fitxa familiar s’hi fa constar que té una discapacitat ‘Física sensorial’, ‘Física motriu’, ‘Psíquica’, una ‘Malatia mental’ o ‘Altres’.

Presència de discapacitats o adults dependents a la llar:

A la llar hi ha almenys una persona discapacitada: es té en compte la mateixa informació que anteriorment, però per a tots els membres de la llar.

A la llar hi ha almenys un adult dependent: es considera una persona com adult dependent si ella mateixa o algun dels membres respon afirmativament que té ‘Dificultats per menjar sol’, ‘Dificultats per caminar cent metres’, ‘Dificultats per baixar o pujar escales’, ‘Dificultats per moure’s dins de casa’, ‘Dificultats per vestir-se sol’ i/o ‘Dificultats per realitzar la higiene personal autònomament’.

La percepció subjectiva de l’estat de salut de la persona de referència: les cinc categories que consten al PaD s’agrupen en tres: ‘Salut molt bona’ i ‘Salut bona’, ‘Salut regular’, ‘Salut dolenta’ i ‘Salut molt dolenta’. La mateixa anàlisi es fa tenint en compte la condició de jubilat de la persona de referència.

F. Immigració

Segons la condició d'immigrant de la persona de referència: es consideren immigrants tots els individus que fan constar un país de naixement diferent a l'Estat espanyol.

Segons l'origen de la població immigrada⁶⁶:

Europa: inclou Estats membre de la Unió Europea i resta del continent europeu.

Àfrica, Àsia, Àmerica Central o del Sud

G. Estudis

Segons el nivell d'estudis aconseguit per la persona de referència:

Sense estudis: inclou les categories 'No sap llegir ni escriure', 'No ha cursat estudis però sap llegir i escriure' i 'Primària incompleta (certificat d'escolaritat)'.
Estudis primaris: agrupa 'Primària completa (graduat escolar)', 'Comerç o estudis mercantils (graduat escolar)' i 'EGB o Batxillerat elemental (graduat escolar)'.

Estudis secundaris: 'FP1 o oficial industrial', 'FP2 o pèrit mercantil o mestre industrial', 'BUP o Batxillerat superior', 'COU', 'Educació secundària obligatòria (ESO)', 'Cicles formatius de grau mitjà', 'Cicles formatius de grau superior' i 'Batxillerat post-obligatori LOGSE'.

Estudis superiors: 'Diplomatura universitària, arquitectura o enginyeria tècnica', 'Llicenciatura universitària, arquitectura o enginyeria' i 'Doctorat, estudis de postgrau, màster, MIR o similar'.

Segons el nivell d'estudis i el grup d'edat:

S'agrupen els individus segons si pertanyen a un 'grup d'edat jove' (tenen menys de 40 anys) o un 'grup d'edat gran' (40 o més anys).

66. No hi ha observacions ni d'Austràlia ni d'Amèrica del Nord.

Bibliografia

ADELANTADO, J. (coord.) (2000). *Cambios en el Estado del Bienestar*. Icaria, Antrazyt, Economía, Universitat Autònoma de Barcelona.

AJENJO, M i BLANES, A. (1999). “La població de Catalunya”, a *Informe per a la Catalunya del 2000*. Fundació Jaume Bofill. Ed. Mediterrània, Barcelona.

ALBA, A. (1993). “Mismatch in the Spanish labour market: Overeducation?”, a *Journal of Human Resources*, 24 (2), p. 259-78.

ALMEDA, E. (2001). “Les famílies monoparentals i les ruptures matrimonials”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*, Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 120-143.

ALEGRE, J; ARCARONS, J; CALONGE, S. i MANRESA, A. (2001). “El método de fusión Estadística: una aplicación entre la encuesta de presupuestos familiares (EPPF90) y una muestra de declarantes del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas (IRPF90)”, a *Desigualdad, redistribución y bienestar: una aproximación a partir de la microsimulación de reformas fiscales*, Labeaga i Mercader (coord.). Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

ANDRÉS, L. i MERCADER, M. (2001). “Sobre la fiabilidad de los datos de renta en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE, 1994)”, a *Revista Estadística Española*, n. 148, vol. 43, juliol-desembre. Instituto Nacional de Estadística, Madrid.

ATKINSON, A. B. (1987). “On the measurement of poverty”, a *Econometrica*, vol. 55, p. 794-764.

ATKINSON, A. B. (1989). *Poverty and Social Security*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.

ATKINSON, A. B. i CAZES, S. (1990). “Measures de la pauvreté et politiques sociales”, a *Observations et Diagnostiques Economiques*. Revue de l’OFCE, n. 33, p. 105-130.

ATKINSON, A. B. (1998). *Poverty in Europe*. Yrjö Jahnsson Lectures, Blackwell Publishers.

ATKINSON, A. B; GARDINER, K; LECHÈNE, V. i SUTHERLAND, H. (1993). “Comparing low incomes in France and the United Kingdom: evidence form household expenditure surveys”, a *Microsimulation Unit Discussion Paper Series*, n. 1. Departement of Applied Economics, University of Cambridge.

ATKINSON, T; CANTILLON, B; MARLIER, B. i NOLAN, B. (2002). *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*. Oxford University Press, Oxford.

BAQUER, B. (1999). “El col·lectiu dels sense sostre a Barcelona: algunes possibles respostes”, a *Les desigualtats socials a Catalunya*. Ed. Mediterrània, Polítiques 24. Barcelona, p. 381-399.

BORRELL, C. i BENACH J. (2003). *Les Desigualtats en la Salut a Catalunya*. Ed. Mediterrània, Polítiques 35. Barcelona.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2000). *La pobreza infantil en España: alcance, evolución y duración*, Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series, n. 66. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Comité Español UNICEF.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2001). “Young people leaving home: the impact on poverty in Spain” a *The Dynamics of Child Poverty in Industrialised Countries*. Editat per Bruce Bradbury, Stephen Jenkins i John Micklewright. Cambridge University Press, p. 215-235.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2001). “Pobreza y familia: ¿son los jóvenes una carga o una ayuda?”, a *Papeles de Economía Española*, n. 88, p.151-165, Madrid.

CANTÓ, O; DEL RÍO, C. i GRADÍN, C. (2002). “La evolución de la pobreza estática y dinámica en España en el período 1985-1995”, a *Papeles de Trabajo*, n. 24. Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

CAPELLADES, J. i FARRÉ, M. (2001). “Evolució de la nupcialitat i la fecunditat”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 25-59.

CÀRITAS DIOCESANA (1983). *Un aspecte de la marginació a casa nostra: els beneficiaris del FAS*. Diòcesis de Barcelona, Barcelona.

CÀRITAS DIOCESANA (1985). *La cara amagada de l'atur*. Diòcesis de Barcelona, Barcelona.

CARRASQUER, P. i ROMERO, A. (1999). “El treball i l'ocupació a Catalunya”, a *Informe per a la Catalunya del 2000*. Jordi Sànchez (coord.). Ed. Mediterrània, Barcelona.

COWELL, F. A. i VICTORIA-FESER, M. P. (1996). “Poverty Measurement with Contaminated Data: A Robust Approach”, a *European Economic Review*, vol. 4, p. 1761-1771.

DAVEY-SMITH, G; BLANE, D. i BARTLEY, M. (1994). “Explanations for socio-economic differentials in mortality. Evidence from Britain and elsewhere”, a *European Journal of Public Health*, 4, p. 131-44.

DEL RÍO, C. i RUIZ-CASTILLO, J. (1997). “TIP's for poverty analysis. The case of Spain, 1980-81 to 1990-91”, a *Investigaciones económicas*, XXV (1), p. 63-91.

Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme de la Generalitat de Catalunya. Gabinet de Comunicació, Oficina de Premsa: www.gencat.es/dict/premsa/9_afers_lab/text_afers03/contract.pdf

DUCLOS, J. Y. i MERCADER, M. (1999). "Household needs and poverty: with application to Spain and the UK", a *The Review of Income and Wealth*, Sèrie 45, núm. 1, març, p. 77-98.

EDIS (1996). *Las condiciones de vida de la población pobre en la Diócesis de Barcelona*. Fundación Foessa, Sèrie Pobreza 15, Madrid.

EDIS (1998). *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe General*. Fundación Foessa, Colección de Estudios.

ESPING-ANDERSEN, G. (1993). *Los tres mundos del Estado del bienestar*. Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana.

EUROSTAT (2003). "Poverty and Social exclusion in the EU after Leaken-part I", a *Statistics in Focus: Population and Social Conditions*, Theme 3-8.

FOSTER, J. E. (1984). "On economic poverty: a survey of aggregate measures", a *Advances in Econometrics*, vol. 3, p. 215-251.

GARCÍA-SERRANO, C; Malo, M. A. i Toharia, L. (2001). *La pobreza en España. Un análisis crítico basado en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE)*. Colección de Estudios, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

GÓMEZ, E. (1998). "Descripción analítica de la población pobre", a *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*. Fundación Foessa, Colección de Estudios, p. 301-356.

Institut d'Estadística de Catalunya, Estadística Bàsica de Catalunya. Demografia, economia i qualitat de vida: www.idescat.es

Instituto Nacional de Estadística, INEbase. Mercado de Trabajo. Indicadores sociales: www.ine.es

LAPARRA, M.; AGUILAR, M; LIBERAL, B; PÉREZ, B. i CORERA, C. (2002). "El impacto de las rentas mínimas en el espacio social de la exclusión social a partir del caso de Navarra", a *Pobreza y exclusión: la última red de protección social*, Luis Moreno (comp.), CSIC Politeya, Madrid.

LAYTE, B; NOLAN, B. i WHELAN, C. T. (2000). "Targeting Poverty: Lessons from monitoring Ireland's National Antipoverty Strategy", a *Journal of Social Policy*, 29, p. 553-575.

Levy, H. i Mercader, M. (2001). "Eficacia y eficiencia de los subsidios asistenciales en la lucha contra la

pobreza en España. El sistema actual y alternativas de reforma basadas en el establecimiento de una Renta Mínima Garantizada”, a *Políticas públicas y redistribución de la renta*. Fundación BBVA, de propera aparició. Disponible com a document de treball del Departament d’Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona: <http://www.eco.uab.es>

LOLLIVIER, S. i VERGER, D. (1997). “Pauvreté existence, monétaire ou subjective sont distinctes”, a *Économie et Statistique*, 308-9-10, p. 113-142.

MACK, J. i LANSLEY, S. (1985). *Poor Britain*. Allen and Unwin, Londres.

MACLENNAN, D; STEPHENS M. i KEMP, P. (1997). *La Politique du Logement dans les États Membres de l’Union Européenne*. Parlament Europeu, Direcció General d’Estudis, Luxemburg.

MARTÍNEZ, R; RUIZ-HUERTA, J. i AYALA L. (1998). “Desigualdad y pobreza en la OCDE: una comparación de diez países”, a *Economiaz*, n. 40, primer cuatrimestre, p. 42-67.

MARTÍNEZ, R. i RUIZ-HUERTA, J. (1999). “Algunas reflexiones sobre la medición de la Pobreza. Una aplicación al caso español”, a *III Simposio sobre Igualdad y Distribución de la Renta y la Riqueza*. J. M. Maravall (ed.) Fundación Argentaria, Madrid.

MASATS, M. (1996). “La distribució social de la renda”, a *Nota d’Economia*, n. 56. Departament d’Economia i Finances, Generalitat de Catalunya.

MERCADER, M. (2001). “El coixí familiar: Una peça clau en la lluita contra la pobresa i l’exclusió social a Catalunya”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 76-89.

MERCADER, M. (1993). “Bajos niveles de renta en España y una comparación con el Reino Unido y Francia”, a *La distribución de la renta*, vol. II. I Simposium sobre Igualdad y Distribución de la Renta y la Riqueza. Fundación Argentaria, p. 137-149.

MERCADER, M. i DELICADO, P. (1998). “La dimensió econòmica de la pobresa a Catalunya, 1973-1990”, a *Les desigualtats socials a Catalunya*. Mediterrània, Polítics 24, p. 261-311. Barcelona.

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2002). *Plan Nacional para la Inclusión Social en el Reino de España*. juny 2001-juny 2003, Madrid.

MINISTERIO DE FOMENTO, Información estadística. Boletín núm. 34.3, 17/09/2003: www.mfom.es

NAVARRO, V. i QUIROGA, À. (2003). “La protección social en España y su desconvergencia con la Unión Europea”. Informe preparat per al seminari ‘La convergència social de Espanya con la Unión Europea’, Universidad

INTERNACIONAL MENÉNDEZ Y PELAYO, Santander, 1-5 de setembre 2003. També a www.vnavarro.org

NAVARRO V. (2003). *L'Estat del Benestar a Catalunya*. Manuscrit: www.vnavarro.org

NOLAN, B. i WHELAN, C.T. (1996). *Resources, Deprivation and Poverty*. Clarendon Press, Oxford.

O'HIGGINS, M. i JENKINS, S. (1989), *Poverty in Europe: Estimates for 1975, 1980 and 1985*. Article presentat a Eurostat conference, Noordwijk.

OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2001). *La Pobresa a Catalunya. Informe 2001*. Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya, Barcelona.

OBSERVATORIO PERMANENTE DE LA INMIGRACIÓN. Delegación del Gobierno para la Extranjería y la Inmigración. Ministerio del Interior. Anuario Estadístico de Extranjería (1996-2002): www.mir.es/dgei

OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2003): *La Pobresa a Catalunya. Informe 2002*. Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya, Barcelona.

OLIVER, J; RAYMOND, J. L; Mañé, F. i Sala, H. (2002). "Educación Formal y Demanda de Cualificación de la mano de Obra en España. Una Visión a Largo Plazo", a *Document d'Economia Industrial*, n. 14, Centre d'Economia Industrial, Barcelona.

RAVALLION, M. (1992). *Poverty Comparisons. A Guide to Concepts and Methods*. The World Bank, Washington, D.C.

ROIGÉ, X. (2001) "Canvis en la família i relacions generacionals" a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*, Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 60-75.

RUIZ-CASTILLO, J. (1987). *La medición de la pobreza y de la desigualdad en España, 1980-81*. Estudios Económicos, Banco de España, n. 42.

SANZ, B. (1995). "La articulación macro-micro en el sector hogares: de la Encuesta de Presupuestos Familiares a la Contabilidad Nacional", a *Papeles de Trabajo*, n. 27/95, Instituto de Estudios Fiscales.

SANZO, L. (2000). *La pobreza en la Comunidad Autónoma de Euskadi*, Mimeo.

SANZO, L. (2002). *La política de lucha contra la pobreza en Euskadi, Contenido y resultados*, treball presentat en el II Simposio de la Red Renta Básica, Vitoria-Gasteiz.

SEN, A. (1976). "Poverty: An ordinal approach to measurement", a *Econometrica*, vol. 44, n. 2, p. 219-231.

SEN, A. (1980). "Equality of what?", a *Tanner Lectures on Human Values*. S. McMurrin (ed.). Cambridge University Press.

SEN, A. (1983). "Poor, relatively speaking", a *Oxford Economic Papers*, n. 35.

Sen, A. (1999). *Commodities and Capabilities*. Oxford University Press, Oxford India Paperbacks.

TOWNSEND, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin Books, Harmondsworth.

TRILLA, C. (2001). *La Política d'Habitatge en una Perspectiva Europea Comparada*. Col·lecció Estudis Socials, n. 9. Fundació La Caixa, Barcelona.

VAN DEN BOSCH, K; CALLAN, T; ESTIVILL, J; HAUSMAN, P; JEANDIDIER, B; MUFFELS, R. i YFANTOPOULOS, J. (1993). "A comparison of poverty in seven European countries and regions using subjective and relative measures", a *Journal of Population Economics*, vol. 6, p. 235-259.

VLEMINCKX, K. i SMEEDING (Ed.) (2001). *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations*. The Policy Press, Bristol.

2 Les desigualtats socials i la salut a Catalunya

Cristina Sánchez Miret

Abstract

La qualitat de vida que proporciona l'Estat del benestar als ciutadans és un tema de vital importància per a les societats en el seu conjunt, però especialment ho és per als membres que la componen. En aquestes pàgines ens centrarem en la vida quotidiana dels ciutadans de Catalunya, atès que les dades del PaD de Catalunya ens diuen com viuen, què els agrada, què els falta i quins problemes tenen. Al qüestionari del PaD no es demana als enquestats quina opinió els mereix l'Estat del benestar ni com els afecten les polítiques públiques o la seva absència. Se'ls demana què està passant a les seves vides i a la de les seves famílies i, per tant, tenim una radiografia molt acurada del que suposa viure a Catalunya per a cada un dels grups socials. És a partir de l'anàlisi d'aquesta situació que queda clar quines són les mancances de l'Estat del benestar a Catalunya, en quins camps cal actuar i quins efectes tenen sobre els ciutadans els tipus d'actuacions que es duen a terme.

Índex

Introducció	163
L'estat de salut percebut i la satisfacció amb la salut	164
El tipus de cobertura sanitària	169
L'esforç econòmic que suposa la compra de serveis i medicaments	172
La cura de persones grans o malaltes	174
Conclusions	178
Bibliografia	181

INTRODUCCIÓ¹

El que omple de contingut el concepte de desigualtat social és la diferència d'accés que trobem, entre els ciutadans d'una mateixa comunitat, en quantitat i qualitat, als recursos i béns socials. La desigualtat social no és un fenomen modern, ha existit sempre. El que va variant és el grau en què es presenta, i el tipus de recursos i béns socials de què parlem, atès que cada societat i moment històric té com a referent uns mínims acceptables de condicions i qualitat de vida. Són aquells col·lectius amb més poder econòmic, polític, social i cultural els que gaudiran de més oportunitats, i aquestes es traduiran en condicions de vida millors. Aquests privilegis d'uns sobre els altres, és evident que actuen negativament sobre els grups socials més desfavorits però també, encara que sempre resulta més difícil d'acceptar, actuen negativament en el desenvolupament de la societat com a conjunt. Malgrat aquesta constatació de la manca d'igualtat social i els prejudicis que suposa, les desigualtats segueixen existint, i fins i tot tendeixen a créixer, tant perquè són la base sobre la qual es recolza el nostre model de societat com perquè se n'emascara l'existència.²

1. Aquest article ha estat publicat anteriorment per la Diputació de Barcelona (vegeu Navarro, V. 2003).

2. Els grups dominants en tots els àmbits socials tendeixen a fer un discurs de legitimació de les desigualtats amagant-ne la causa social, i fonamentant-les en la dimensió de diferència individual producte de l'esforç, la sort, el caràcter, la intel·ligència, etc.

En aquest article ens acostarem a una part de les desigualtats socials a Catalunya, les relacionades amb la salut, bàsicament a partir de cinc preguntes del PaD de Catalunya: l'estat de salut percebut, la satisfacció amb aquesta que té cadascú, el tipus de cobertura sanitària, l'esforç que suposa per a la llar la compra dels medicaments que recepta el metge i la cura de persones grans o malaltes. Analitzarem les dades observant quines desigualtats hi ha i com afecten els diferents col·lectius socials: les dones i els homes, els joves i els vells, els immigrants i els nascuts a Catalunya, la classe mitjana i la classe treballadora.

Abans, però, cal tenir molt present la interrelació entre els diferents factors d'explicació, encara que nosaltres parlem dels col·lectius per separat. Els homes i les dones, els joves i els vells, no només són això, els ciutadans tenim alhora un sexe, una edat, un origen geogràfic i una classe social, i és a partir de totes aquestes dimensions que s'explica la nostra vida quotidiana —condicions de vida, béns, usos, valors i costums— i la posició que ocupem en la societat. Així, doncs, no té les mateixes oportunitats o la mateixa qualitat de vida una dona que un home, però també hi ha diferències entre una dona de classe mitjana assalariada i una de classe treballadora.

L'ESTAT DE SALUT PERCEBUT I LA SATISFACCIÓ AMB LA SALUT

L'estat de salut percebut i la satisfacció amb aquesta són dues maneres diferents d'aproximar-se a la valoració que fan els entrevistats de la seva salut. Els dos casos són indicadors subjectius de salut, però es diferencien en el fet que el primer avalua l'estat de salut i el segon ens informa sobre com viu aquest estat de salut l'entrevistat. Evidentment els dos indicadors estan estretament relacionats, però mostren algunes diferències prou interessants: els dos indicadors segueixen la mateixa tendència però el de satisfacció accentua més els trets característics dels diferents col·lectius de població. Comencem per l'estat de salut percebut.

La resposta dels ciutadans de Catalunya a l'estat de salut percebut és força bona. Per una mica més de la meitat de la població l'estat de salut és bo (52,4%); i aproximadament per a 1 de cada 5 la salut és “molt bona” (19,1%) i “regular” (20,7%). Els entrevistats

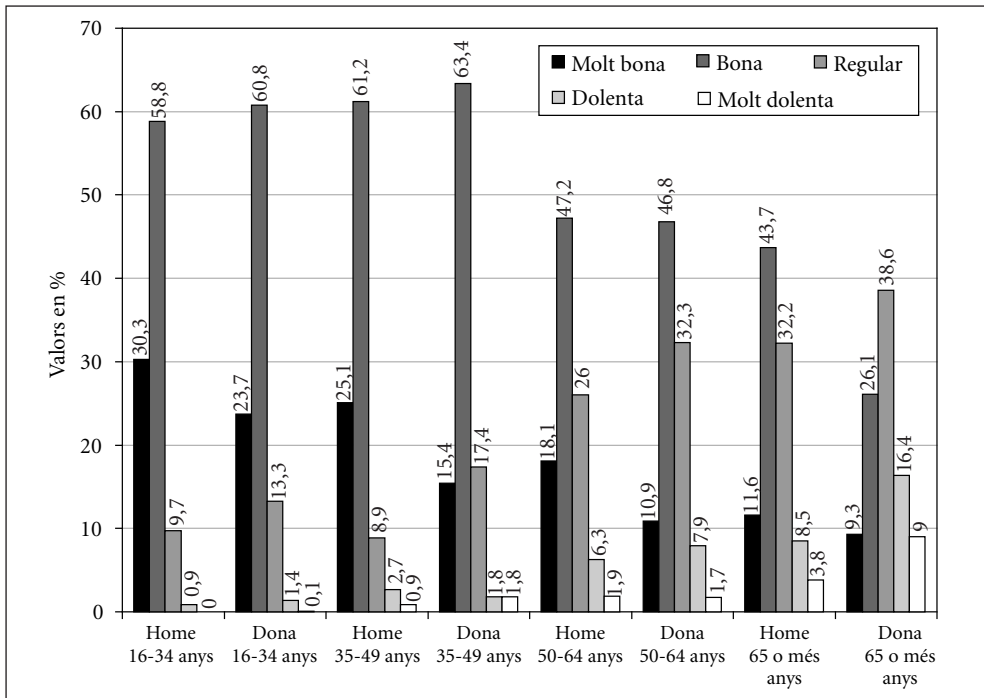
que qualifiquen la seva salut de “dolenta” o “molt dolenta” no arriben a 1 de cada 10 (5,1% i 2,1% respectivament).

Són les dones les que tenen un estat de salut percebut pitjor, i es caracteritzen per les respostes negatives: “regular” (23,9%), “dolent” (6,1%) i “molt dolent” (2,8%). En canvi, els homes es caracteritzen per contestar que tenen una salut “molt bona” (23,1%).

Per edat, la norma genèrica és que a més edat pitjor és l'estat de salut percebut, i en els diferents grups d'edat les diferències entre els sexes es mantenen en el mateix sentit (Gràfic 1).

Gràfic 1.

Estat de salut percebut, per sexe i grups d'edat

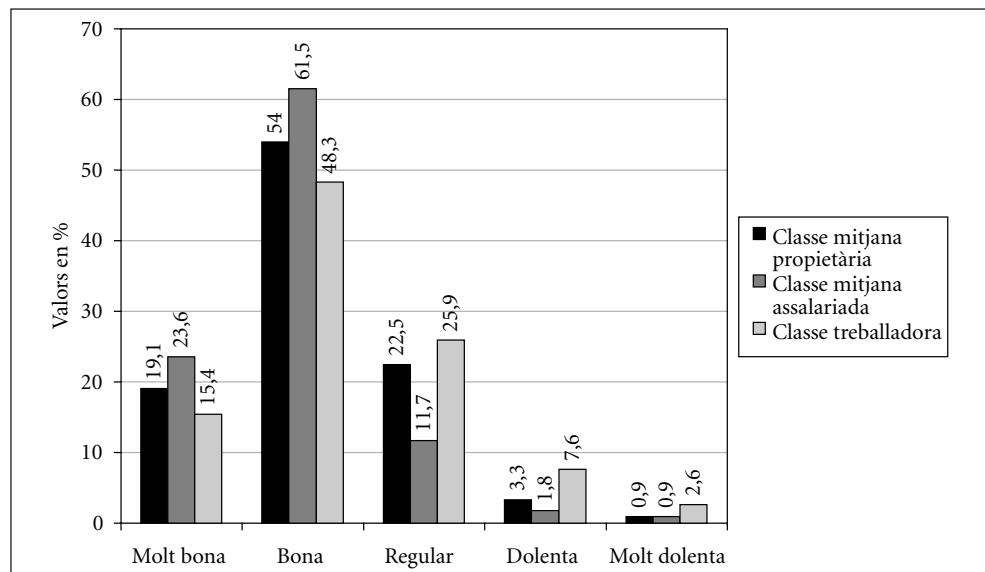
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com més alt és el nivell educatiu millor és l'estat de salut percebut. Així, doncs, són els que tenen estudis secundaris i universitaris els que tenen una freqüència més alta de respostes positives: els que tenen estudis secundaris responen amb un 23,3% “molt bona”, i amb un 60,6% “bona”; i els que tenen estudis universitaris en un 29,4% “molt bona”, i en un 61,4% “bona”. El tipus de resposta que dóna la població segons el nivell educatiu està molt influïda per l'edat del grup i, alhora, per la classe social.

És la classe mitjana assalariada —que té el percentatge més alt de titulats universitaris— la que, en comparació a les altres classes, té un estat de salut millor: apareixen com a significatives per al grup les categories de resposta “molt bona”(23,6%) i “bona” (61,55%). En canvi, per a la classe treballadora la situació és molt diferent. Malgrat que la categoria de resposta majoritària segueix sent la de “bona” (48,3%), aquesta ja no arriba ni a la meitat del grup i apareixen com a significatives les categories de “dolenta” (25,9%) i “molt dolenta” (7,6%) (Gràfic 2).

Gràfic 2.

Estat de salut percebut, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En resposta a la pregunta de com valora la seva salut en una escala de 0 a 10, on 10 representa la total satisfacció amb la salut, la mitjana dels catalans és força alta: 7,47. La resposta majoritària és “bé” (47,3%), seguida de “molt bé” (28,3%), de “regular” (17,4%), de “malament” (4%) i de “molt malament” (2,3%). Malgrat aquesta resposta de conjunt positiva, hi ha diferències prou significatives per sexe i edat. Les respostes que caracteritzen les dones en comparació als homes són les negatives: “regular” (20%) i “molt malament” (3,1%); en canvi, els homes responen amb molta més freqüència “molt bé” (31%).

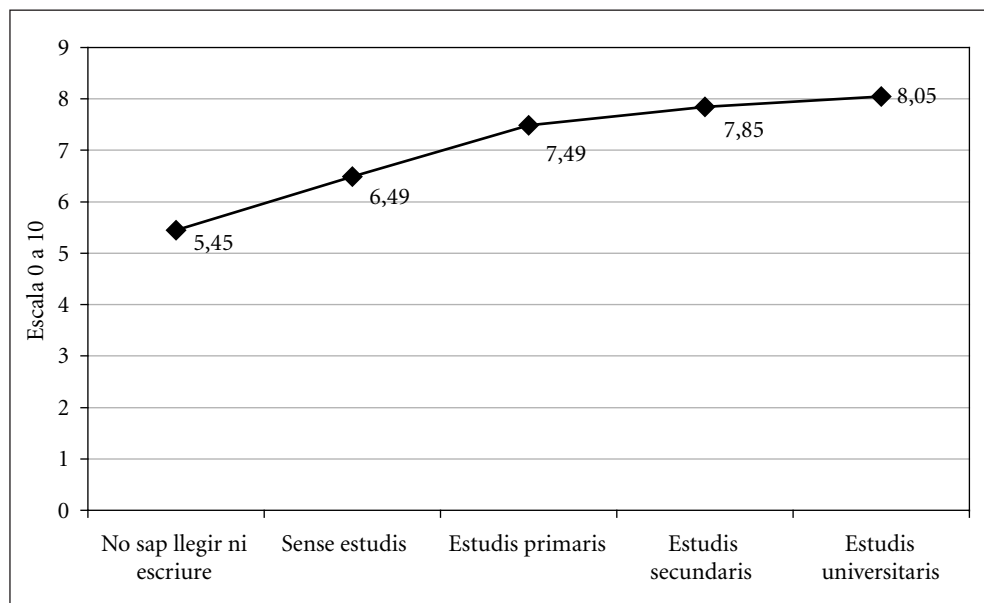
La insatisfacció amb la salut creix a mesura que augmenta l’edat: els més grans de 65 anys es caracteritzen per la categoria de resposta “molt malament” (6,4% que representa el 55% d’aquest tipus de resposta), “malament” (7,8%, que representa el 39,3% d’aquests tipus de resposta) i “regular” (29,7%); els de 50 a 64 anys es caracteritzen per la resposta “regular” (23,1%), els de 35 a 49 per la categoria “bé” (55,9%), i els de 25 a 34 i els menors de 25 per la resposta “molt bé” (36,6% i 41,9% respectivament). Per origen geogràfic, els nascuts a la resta de l’Estat espanyol són els que més es caracteritzen per una valoració negativa de la seva salut: “molt malament” (5,7%), “malament” (7,4%) i “regular” (22,4%); i els nascuts en un altre país per la resposta més positiva “molt bé” (36,8%). Dades del tot influïdes per la diferència d’edats entre els dos col·lectius.

Per nivell d’estudis, a mesura que aquest augmenta millor és la puntuació que de la seva salut fan els entrevistats (Gràfic 3), pensem però que el nivell educatiu està directament relacionat amb l’edat —només les generacions més joves tenen índexs significatius d’estudis universitaris—, i amb la classe social.

El col·lectiu de ciutadans que no sap llegir ni escriure es caracteritza per les opcions de resposta “molt malament” (15,5%), “malament” (16,4%) i “regular” (36,5%), és a dir, que gairebé el 70% del col·lectiu no està content amb la seva salut. Els que no tenen estudis però saben llegir i escriure, els caracteritzen les mateixes opcions de resposta, però ara els que no estan satisfets no arriben al 50% del grup: “molt malament” (7,3%), “malament” (9,4%) i “regular” (27,8%). Els que tenen estudis primaris es caracteritzen per la resposta “regular” (19,8%); els que tenen estudis secundaris per

Gràfic 3.

Valoració de l'estat de salut, per nivell d'estudis (mitjana)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

la resposta “molt bé” (33,5%); i els que en tenen d'universitaris per les respostes “molt bé” (35%) i bé (56%).

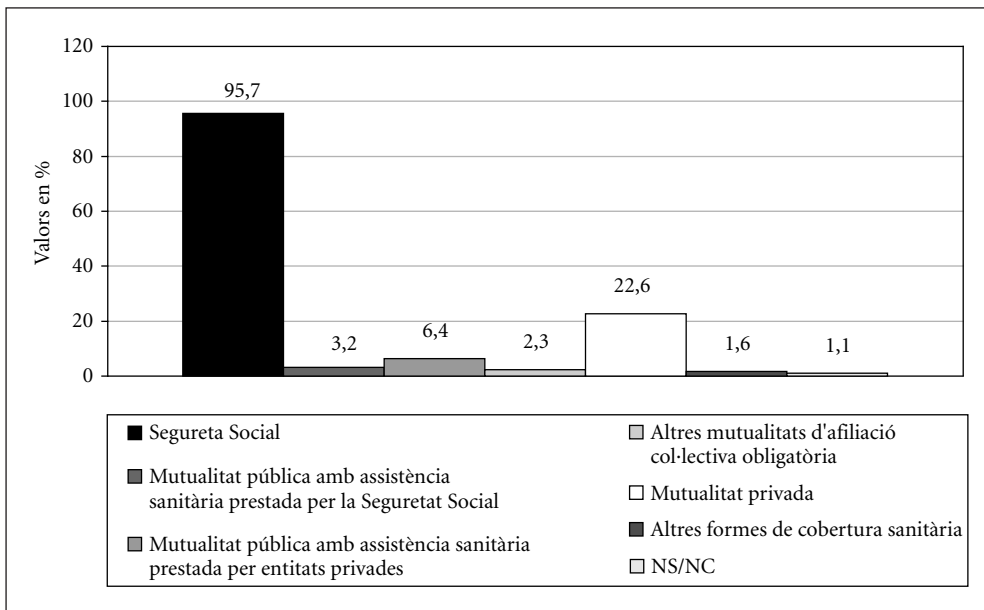
Per classe social, és la classe treballadora la que es mostra menys satisfeta amb la seva salut: “molt malament” (3,7%), “malament” (5%) i “regular” (21%); i la classe mitjana assalariada la que es mostra més satisfeta: “bé” (54%) i “molt bé” (33%).

L'anàlisi per territori no és significativa en aquest cas, tret a la província de Girona que és on menys responen “molt malament” els entrevistats (0,5%); i per nombre d'habitants del municipi, només s'ha de comentar que els de 100.000 a 499.999 habitants tenen un percentatge de resposta significativament més alt a la categoria “malament” (6,2%).

EL TIPUS DE COBERTURA SANITÀRIA

El sistema sanitari públic és el pilar fonamental de la cobertura sanitària de les llars catalanes: el 95,7% de les llars tenen cobertura pública de la Seguretat Social,³ el 2,3% pertanyen a altres mutualitats d’afiliació col·lectiva obligatòria, l’1,6% respon que gaudeix d’altres formes de cobertura sanitària, i no saben quina cobertura tenen l’1,1% de les llars. Però alhora el 22,6% de les llars declaren que tenen assistència sanitària d’una mutualitat privada (Gràfic 4). Anem a veure qui són.

Gràfic 4.
Cobertura sanitària dels membres de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
3. El 6,4% de les llars pertanyen a una mutualitat pública amb assistència sanitària prestada per una entitat privada.

La presència de les diferents formes de cobertura sanitària varia en el territori. D'una banda, la província de Lleida té percentatges més alts de mutualitat privada, i la de Tarragona altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria; tot al contrari de la província de Barcelona que se situa per sota de la mitjana en aquests tipus de mutualitat. Girona és la que més fidelment manté el perfil de cobertura sanitària del conjunt de Catalunya.

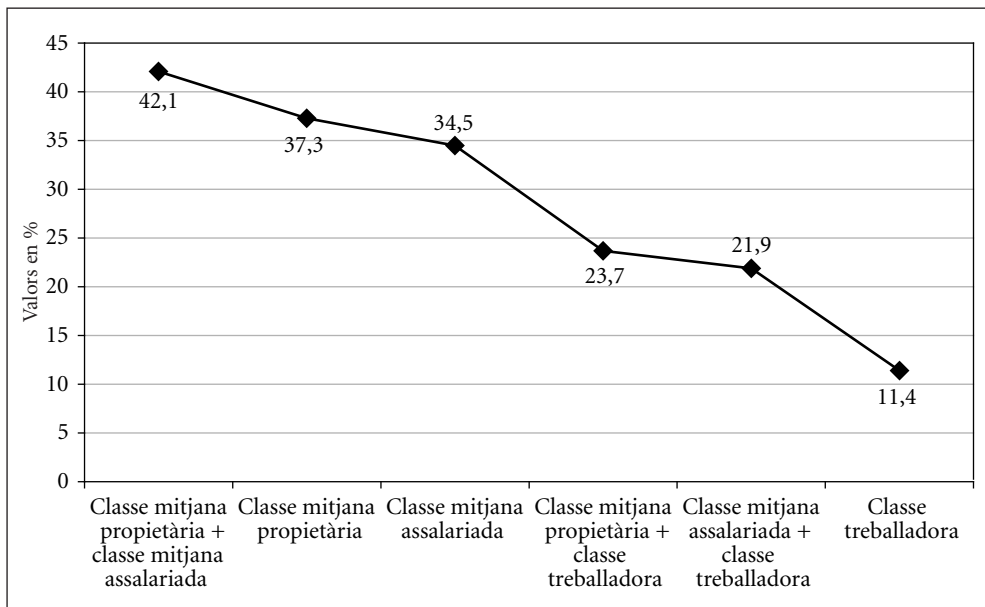
D'altra banda, segons el nombre d'habitants del municipi de residència també trobem diferències importants. Barcelona ciutat es caracteritza per la mutualitat pública amb assistència sanitària prestada per entitats privades (10,4%). A l'altre extrem trobem els municipis de 2.000 a 9.999 habitants, que es caracteritzen per les altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria (3,8%, el 23% d'aquesta modalitat es dona a les llars de municipis amb aquest nombre d'habitants), i per altres formes de cobertura sanitària (3,3%, el 31% del total d'aquesta modalitat). Els municipis de 10.000 a 49.999 habitants es caracteritzen per la mutualitat privada (26,3%), i per estar per sota de la mitjana de Catalunya en les mutualitats públiques amb assistència sanitària prestada per entitats privades (4%). Els municipis de 50.000 a 99.999 habitants estan subrepresentats, és a dir, tenen menys casos en comparació a la resta de tipus de municipi en la mutualitat privada (17,7%), i els de 100.000 a 499.999 habitants estan subrepresentats en les mutualitats públiques amb assistència sanitària tant de la Seguretat Social (1,3), com d'entitats privades (3,4%), i també de les mutualitats privades (18,1%).

Aquesta primera visió de les diferències en el territori s'explica perquè les classes socials no es reparteixen de la mateixa manera en el territori català, i alhora per les diferències entre grups socials dins d'una mateixa classe. Per exemple, la singularitat de Barcelona ve donada per un percentatge més alt de classe mitjana assalariada, i per un perfil més jove i amb un nivell educatiu més alt de la població. Les mutualitats públiques amb assistència sanitària privada són un tipus de cobertura que està molt lligada als funcionaris; i és a les grans ciutats de Catalunya, i especialment a Barcelona, on hi ha una concentració més alta del sector dels serveis i de llocs de treball de les administracions públiques. D'altra banda, és als municipis més petits on trobem un percentatge més alt de classe mitjana propietària, però especialment dels propietaris agraris i ramaders.

Segons la classe social de l'entrevistat, és a dir amb dades individuals, la mutualitat privada és característica de la classe mitjana propietària (32,4%) i de la classe mitjana assalariada (32%), però en aquest darrer cas comparteix protagonisme amb les mutualitats públiques amb assistència sanitària prestada per entitats privades (11,4%) i per les altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria (3,3%). La classe treballadora té una freqüència significativament molt per sota de la mitjana en totes aquelles formes de cobertura sanitària que no són la Seguretat Social. Els immigrants nascuts en un altre país, malgrat que la resposta majoritària que donen és la Seguretat Social (94,4%), es caracteritzen com a col·lectiu per la resposta “no ho sap” (7,1%), i per la resposta “altres formes de cobertura sanitària” (3,8%), que és on s'agrupen totes les respostes que no s'han pogut classificar.

Gràfic 5.

Llars amb mutualitat privada, per classe social

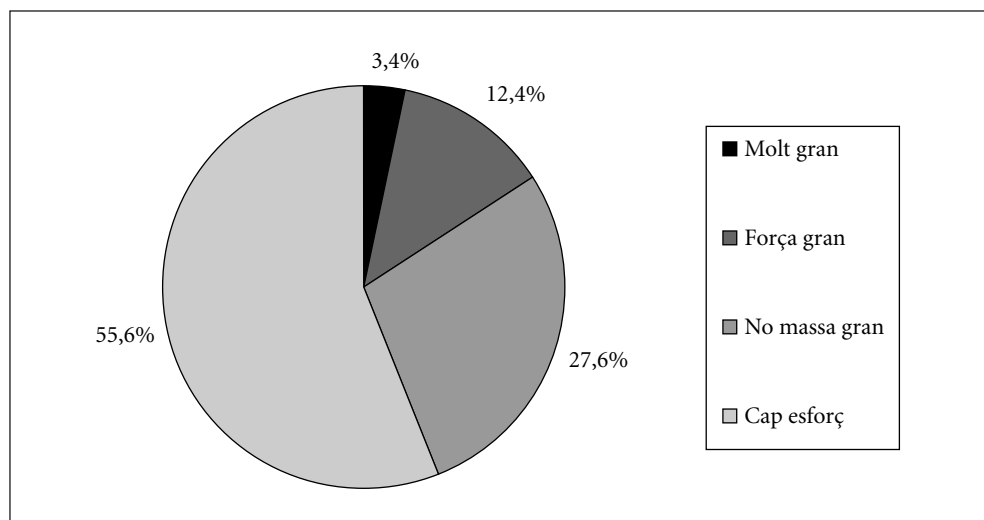
Font: Elaboració pròpia amb dades de llar del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ESFORÇ ECONÒMIC QUE SUPOSA LA COMPRA DE SERVEIS I MEDICAMENTS

Un altre aspecte molt important de les llars de Catalunya, no només per a la seva salut sinó també per a la seva economia, és que la compra de remeis i medicaments que els recepta el metge els suposa un esforç econòmic. Per al 43,4% de les llars els suposa un esforç, encara que de diferent grau: per al 27,6% és un esforç “no massa gran”, per al 12,4% és “força gran” i pel 3,4% és “molt gran”. A la resta de llars (55,6%) no els suposa cap esforç (Gràfic 6).

Gràfic 6.

Esforç econòmic de les llars per la compra de medicaments

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

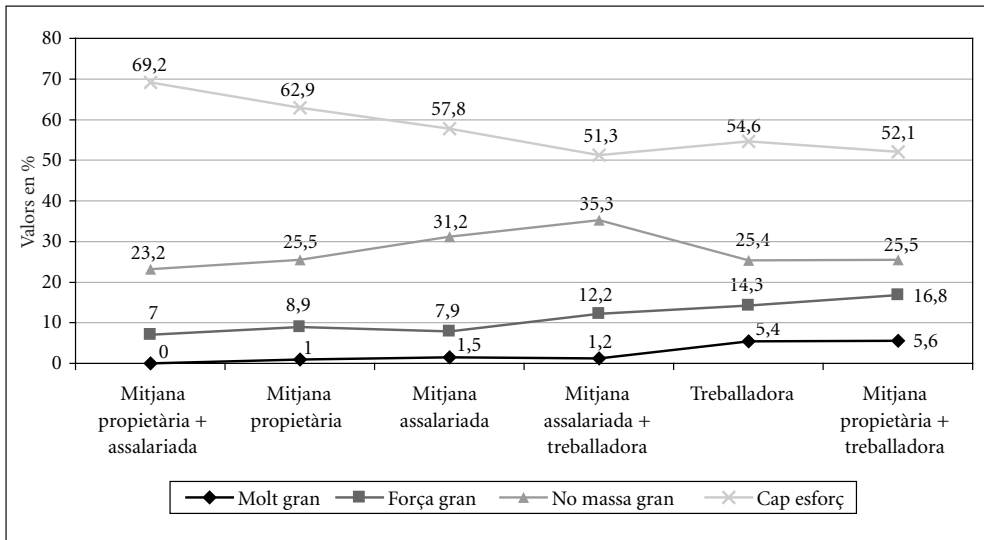
En aquest cas, l'edat avançada dels individus juga a favor de la inexistència d'esforç, atès que no han de pagar els medicaments receptats. Són els més grans de 65 anys els que presenten una situació millor, sense que això vulgui dir que a cap d'aquestes llars no els suposa un esforç (una de cada 4). Per exemple, les llars unipersonals que estan

formades majoritàriament per dones vídues grans, en el 65,6% dels casos declaren que no els suposa cap esforç. En canvi, a 1 de cada 5 llars extenses —nucli més altres parents— diuen que l’esforç és “força gran” (20%).

Per classe social, és la classe treballadora la més perjudicada: les llars de classe treballadora es caracteritzen, en comparació a la resta, per respondre que és un esforç “molt gran” (5,4%), i per estar per sobre de la mitjana en “força gran” (14,3%). En canvi, en les llars de classe mitjana assalariada i classe treballadora,⁴ la resposta que és diferent és la de “no massa gran” (35,3%), que està 8 punts per sobre de la mitjana, i que denota una situació millor. De fet, per ingressos, les categories de resposta més negatives s’associen a les llars amb ingressos més baixos (Gràfic 7).

Gràfic 7.

Esforç econòmic de les llars per la compra de medicaments, segons classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

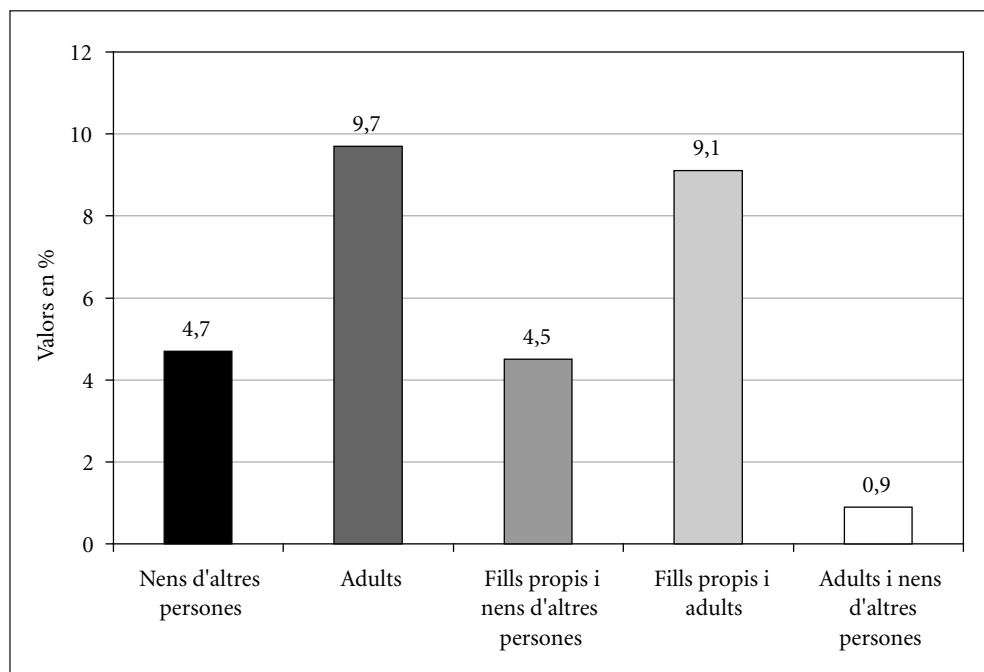
4. La classe social de la llar assenyalada la posició de classe del nucli de la llar, en els casos en què la classe social dels dos membres no coincideix, apareix la classe social dels dos membres de la parella, per exemple: classe mitjana propietària i classe treballadora.

LA CURA DE PERSONES GRANS O MALALTES

El 6% de les llars tenen algun membre amb dificultats per menjar, desplaçar-se, vestir-se o realitzar la seva higiene personal. D'aquestes llars, la majoria tenen només un membre amb dificultats per desenvolupar les tasques de la vida quotidiana (88,9%), però també hi ha força llars d'aquestes amb dos membres amb dificultats (7,8%), i fins i tot n'hi ha en les quals els membres són tres (1,7%). En la majoria de llars la persona sense autonomia és la mare d'un dels dos membres de la parella nucli de la llar (29%), seguit en nombre de casos per un dels dos membres de la parella nucli de la llar: per la dona (21,6%) i per l'home (17,6%). Després se situa la categoria de resposta "fills i

Gràfic 8.

Llars que tenen cura de nens i/o d'adults

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

filles” (16,1%), seguida de la del pare d’un dels dos membres de la parella nucli de la llar (8,5%). També hi ha un 7,2% de casos de persones amb altres parentius.

Des del punt de vista territorial, la diferència més significativa és que a la província de Tarragona gairebé es dobla el percentatge de llars amb algun membre amb dificultats per desenvolupar la seva vida quotidiana.

Les llars amb un nivell educatiu d’estudis primaris són les que tenen el percentatge més alt de llars (9,9%) amb algun membre amb dificultats per desenvolupar les tasques habituals de la vida quotidiana. Per classe social, disminueix significativament el nombre de llars a la classe mitjana assalariada (3%).

Però tenir cura de les persones va més enllà de la llar, com mostra el Gràfic 8.

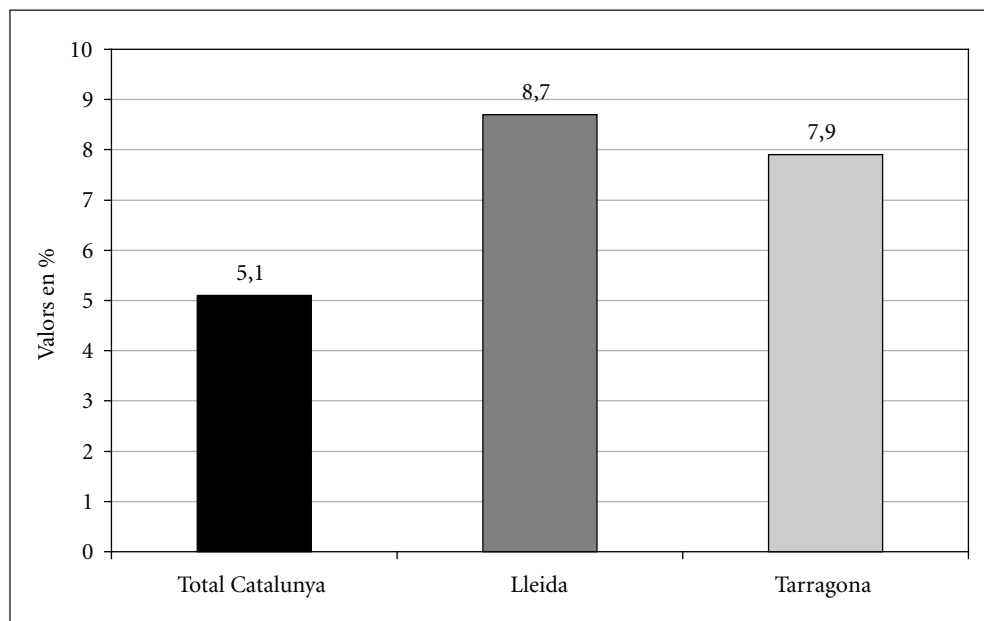
Anem a veure les xifres tenint en compte també els adults dels quals es té cura i que no viuen a la llar. Malgrat que les llars sense adults al seu càrrec són majoritàries (93,3%), a Catalunya actualment hi ha un 4,2% de llars amb un adult al seu càrrec, i amb més d’un adult el 0,9%. Aquest tipus de llars no estan igualment repartides per tot el territori. Els municipis de menys de 2.000 habitants es caracteritzen, comparativament parlant, per aquest tipus de llars: amb un adult al seu càrrec (8%), i també les províncies de Lleida (8,7%) i Tarragona (7,9%) (Gràfic 9).

Per classe social, és la classe mitjana assalariada la que menys adults cuida, i en canvi la classe mitjana propietària es caracteritza per un adult al seu càrrec (6,3%), i la classe treballadora per més d’un adult (1,4%).

Com a contesta a la pregunta d’on viuen aquests adults que cuida, ens responen majoritàriament “fora de la llar de l’entrevistat” (52,8%), seguit de la resposta “a la mateixa llar” (43,4%), “uns a la mateixa llar i uns altres a una altra llar” (1,7%), i “no sap / no contesta” (2,1%). Pel que fa al percentatge d’hores que es dediquen a tenir cura d’aquests adults la resposta “no sé” és molt alta (20%), segurament perquè les necessitats fluctuen, i perquè no és una feina que es faci amb un horari predeterminat. La situació és molt variada, però la majoria de casos se situen per igual en els inter-

Gràfic 9.

Llars amb adults al seu càrrec

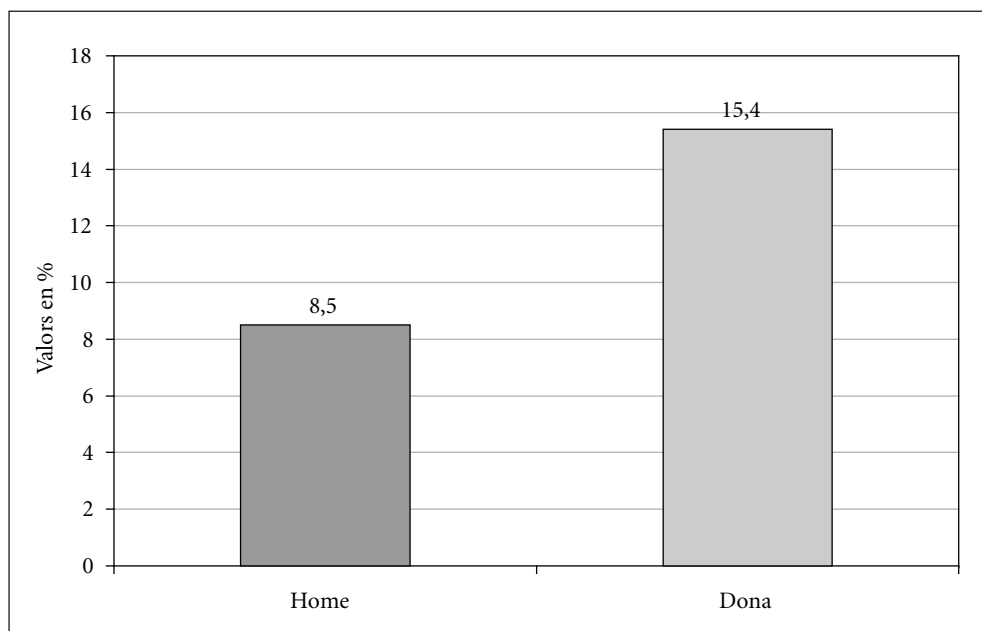
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vals fins a 2 hores, de 5 a 10 i de 10 a 20 hores amb aproximadament un 16% en cada cas. Cal assenyalar que segons els estudis dels entrevistats, en el nivell educatiu més baix —sense estudis (56,9%)—, el més habitual és que aquestes persones dependents visquin a la mateixa llar, i entre els que tenen un nivell educatiu universitari que ho facin en una altra llar (82,1%).

Alhora, en resposta a la pregunta de si té cura o ha tingut cura d'alguna persona hospitalitzada en els darrers 12 mesos, el 12,3% dels entrevistats respon que sí. El percentatge de les dones (15,4%) és el doble que el dels homes (8,5%) (Gràfic 9), i són els més grans (més de 65 anys) els que menys ho han fet (9,3%).

Gràfic 9.

Cura de persones hospitalitzades en el darrer any, per sexe de qui s'ha responsabilitzat de la cura

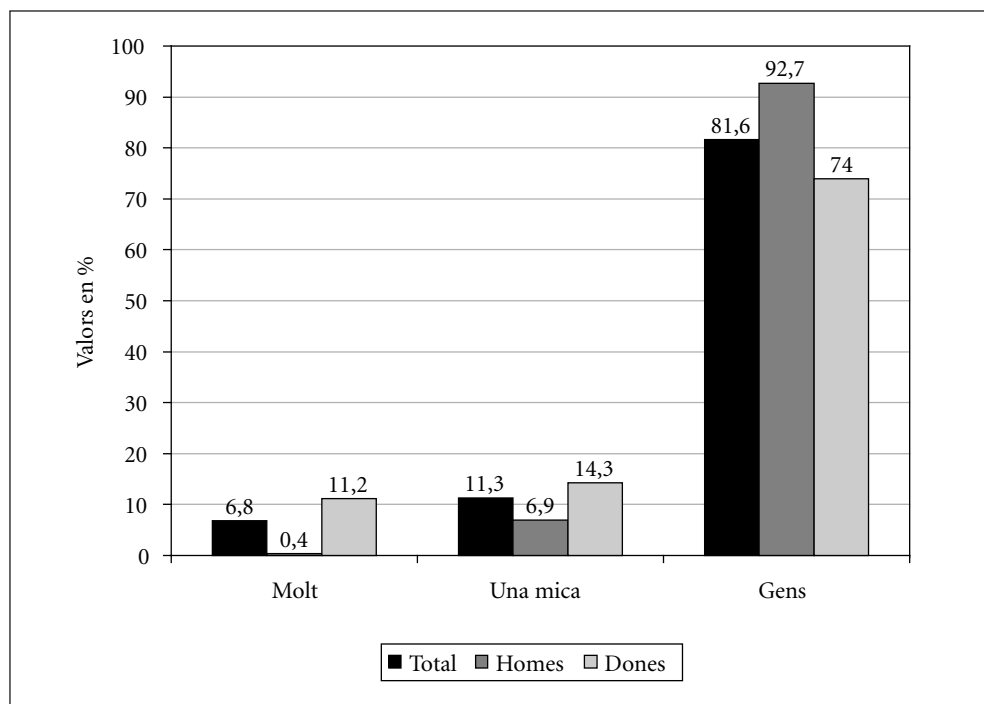

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tenir cura dels adults dependents té efectes importants en el benestar de la llar, especialment en les respostes de les dones. Per exemple, dificulta millorar la situació laboral: “sí, molt” 6,8%, “sí, una mica” 11,3%. Per classe social no hi ha diferències significatives, però sí que n’hi ha per sexe. Són també les dones les que responen en més casos que tenen dificultats, malgrat que tant per homes (92,7%) com per dones (74%) són majoritaris els que diuen que no. El 14,3% de les dones tenen una mica de dificultat per millorar la situació laboral i dels homes només el 6,9%. També hi ha un 11,2% de dones que tenen moltes dificultats per millorar la situació laboral i dels homes només el 0,4% (Gràfic 10).

Gràfic 10.

Cura de persones adultes i dificultats per millorar la situació laboral, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

CONCLUSIONS

Les dades del PaD de Catalunya demostren clarament que la qualitat de vida de la població catalana no és la mateixa per a tots els ciutadans, i que les diferències entre el benestar dels ciutadans s'explica per les seves característiques socials; de manera que el que es posa de relleu no és pas que un ciutadà sigui diferent d'un altre, sinó que els ciutadans conviuen en una situació de desigualtat social sobre la qual l'Estat ha d'actuar. No és altre que aquest el paper de l'Estat del benestar: reduir la desigualtat

social proporcionant a tots els ciutadans les mateixes oportunitats no només legals, sinó també de fet o de resultats. Hem vist que els eixos socials que ens expliquen les desigualtats a Catalunya actualment són bàsicament la classe social, el sexe, l'edat i l'origen geogràfic.⁵

Per acabar cal que tornem a parlar de quin és el paper de l'Estat i quines són les polítiques públiques necessàries per reduir, si no es poden fer desaparèixer, aquestes desigualtats.

Pel que fa a la cobertura sanitària i al fet que la classe mitjana contracta cobertura sanitària privada paral·lela a la pública, no podem caure en explicacions simplistes —no saben en què gastar-se els diners o ho fan com a element de distinció—, o funcionals per al sistema —permet que funcioni millor el sistema perquè no usen els serveis públics i, per tant, en redueixen els costos. Sinó que hauríem de reflexionar sobre el que té aquest comportament de crítica implícita al funcionament del sistema públic: prou conegudes són les llistes d'espera, el temps programat per a les visites, les diferències entre zones

5. Segur que el lector trobarà a faltar en aquest resum el nivell educatiu i el nivell econòmic, factors que han aparegut al llarg de l'explicació. No és pas que els obviem sinó que atès que aquests factors de desigualtat tenen un referent de classe social, és més a través d'aquesta última que s'explica la desigualtat que no pas directament per ells, malgrat que també hi contribueixen. Intentarem posar un exemple entenedor: tenir una titulació universitària és un bé social molt preuat però la posició social de la persona que té aquesta titulació depèn del tipus de feina que acaba exercint en el mercat laboral. El títol universitari dóna més oportunitats de tenir una bona feina (tècnic alt, directiu, etc.), però si aquesta no s'aconsegueix, la nostra posició social, malgrat tenir un títol, serà del nivell que determini la feina que fem, per exemple, treballador de la cadena d'una empresa de cotxes. Alhora, respecte del nivell econòmic cal dir que és evident que determina les possibilitats que tenim d'adquirir béns socials de tota mena, però els mecanismes socials que estableixen la desigualtat d'oportunitats són molt més complexos que tot això. Per exemple, el nivell econòmic de les persones i del conjunt de la llar possibilita unes determinades actuacions en el camp de la salut però no sempre es duen a terme (mútues privades, medicina alternativa, etc.), i això sí que està relacionat amb la classe social de les persones i de les llars. No podem dir però, que el nivell econòmic no estigui alhora relacionat amb la classe social, i de fet la classe mitjana en el seu conjunt té un nivell econòmic més alt que la classe treballadora, però determinats estrats de la classe mitjana disposen de menys diners que altres estrats de la classe treballadora; i en canvi, les pautes de “en què gasten els diners” segueixen essent de classe, és a dir que són diferents (és el cas de tenir o no contractada una mútua privada o un altre tipus de cobertura sanitària a més a més de la pública).

i centres de la xarxa pública, i la definició restringida d'aspectes de salut que cobreix. És necessari que s'ampliïn les prestacions del Servei Nacional de Salut, i es promogui la utilització d'aquest servei per part de totes les classes socials, perquè així es garanteix que el servei públic de salut tingui més importància política i més finançament.

Així mateix hem vist com entre els immigrants és característic el desconeixement de quin tipus de cobertura sanitària tenen. Calen, doncs, polítiques que afavoreixin la integració i el ple coneixement dels immigrants del sistema sociosanitari del nostre país, que és el seu d'acollida.

Alhora les dades també ens mostren com a una bona part de les llars catalanes els suposa un esforç pagar els medicaments i remeis que els recepta el metge, especialment a la classe treballadora i a les que tenen els ingressos més baixos, cosa que no passa amb les llars de jubilats per tenir-ho com a prestació per part del Servei Nacional de Salut. Cal que aquesta sigui, però, una prestació estesa a tota la població, o si més no a aquells col·lectius de risc, perquè de la mateixa manera que l'atenció és universal també ho ha de ser el tractament en tots els seus aspectes, perquè si no les oportunitats de guarir-se són molt desiguals per als diferents col·lectius socials.

Si parlem ara de l'atenció als dependents (persones grans o malaltes que veuen reduïda la seva autonomia quotidiana momentàniament o permanentment), el que les dades posen de manifest és que aquesta és una realitat que, atès el grau d'envelliment de la població catalana, cada vegada anirà més en augment, i que de moment la responsabilitat de tenir-ne cura recau en la família. Bé, de fet, dir-ho així és un eufemisme, perquè la realitat és que recau en les dones, és a dir, mares, esposes i filles —però també parentes més llunyanes— dels malalts que han d'adaptar la seva vida a tenir cura dels altres, fins i tot deixar la feina. Es necessiten polítiques públiques que facilitin la conciliació entre les responsabilitats laborals i familiars, però han de ser polítiques que tinguin en compte les desigualtats entre els sexes i articulin mesures d'igualtat de gènere, perquè sinó contribuiran a reproduir el problema. Aquesta situació pot canviar molt segons les polítiques públiques que s'apliquin, o en la seva absència passar a ser un element més que augmenta el conjunt de desigualtats socials que afecten les dones.

Alhora, en l'atenció als adults es posa de manifest que la problemàtica es distribueix diferentment en el territori i afecta més unes províncies determinades, Lleida i Tarragona, i d'altra banda els municipis més petits independentment de la província. Caldria, doncs, que les polítiques públiques tinguessin en compte les particularitats territorials tant com les de gènere o classe social, per tal que els serveis estiguessin disponibles allà on hi ha col·lectius que els necessitin.

Per acabar només dir que l'estat de salut està directament relacionat amb la qualitat de vida de què gaudeix una persona, i que per aconseguir nivells de salut millors i iguals per a la població cal contemplar en el seu conjunt la vida dels ciutadans.⁶ És a dir, la salut es veu influïda pel tipus de treball que tenim i, sobretot, per les condicions en què realitzem aquest treball, per les possibilitats que tenim d'aconseguir un habitatge digne, per les oportunitats que tenen els nostres fills de rebre una bona educació i els vells de tenir una vida autònoma. I, per descomptat, també es veu influïda per la importància que dóna l'Estat a la salut i a la qualitat de vida de la població, i per les polítiques públiques que porta a terme per tenir un bon sistema sanitari que faci que la salut dels ciutadans no depengui del nivell econòmic que aquests tinguin, de la quantitat d'informació de què disposin o siguin capaços de processar, del sexe i/o edat que tinguin, de si acaben o no d'arribar a Catalunya i en quines condicions ho han fet, i en definitiva de la seva classe social que encara avui en dia està relacionada amb pautes de mortalitat diferencial.

Bibliografia

ADELANTADO, J. (coord.) (2000). *Cambios en el Estado del Bienestar. Políticas sociales y desigualdades en España*. Barcelona, Icaria.

BORRELL, C.; BENACH, J. (coords.) (2003). *Les desigualtats en la salut a Catalunya*. Barcelona, Mediterrània. Col. Polítiques, 35.

6. L'Organització Mundial de la Salut defineix la salut com el benestar físic, psíquic i social complet, i considera que les desigualtats són diferències innecessàries, evitables i injustes.

Fundació Jaume Bofill (1999). *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona, Mediterrània. Col. Polítics, 24.

GOMÀ, R.; SUBIRATS, J. (coord.) (1998). *Políticas públicas en España. Contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Madrid, Ariel Ciencia Política.

MIGUÉLEZ, F.; GARCÍA, T.; REBOLLO, O.; SÁNCHEZ, C.; ROMERO, A. (1997). *Desigualtat i canvi. L'estructura social contemporània*. Barcelona, Proa.

NAVARRO, V. (2002) *Bienestar insuficiente, democracia incompleta. Sobre lo que no se habla en nuestro país*. Barcelona, Anagrama.

NAVARRO, V. (ed.) (2002). *The Political Economy of Social Inequalities. Consequences for Health and Quality of Life*. Nova York, Baywood Publishing Company Inc.

NAVARRO, V. (coord.) (2003). *L'Estat del benestar a Catalunya*. Diputació de Barcelona.

SÁNCHEZ, J. (coord.) (1999). *Informe per a la Catalunya del 2000. Societat, Economia, Política i Cultura*. Barcelona, Mediterrània.

SÁNCHEZ, C. (2003). *Les desigualtats a Catalunya a partir de les dades de l'Enquesta Panel de Desigualtats de Catalunya 2001-2002. Avanç primers resultats*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill. (Inèdit)

WILKINSON, R. G. (1996). *Unhealthy Societies. The Afflictions of Inequality*. Londres, Routledge.

3 Una visió de la joventut a Catalunya

Pau Miret Gamundi

Abstract

Des d'una perspectiva biogràfica, la joventut és una etapa vital que transcorre entre la infantesa i el món adult. Delimitar-la en un interval d'edats no és tasca fàcil i a les estadístiques oficials no és estrany veure ballar aquest rang d'edats en funció del moment històric en què s'han publicat. En el cas que ens ocupa s'ha considerat que la joventut comença als quinze anys i es perllonga fins als quaranta. Aquests són els i les joves que es fotografien amb tot luxe de detalls, a partir de les dades del PaD (2001-2002).

Altres preguntes a les que s'intenta donar resposta fan referència al procés d'emancipació dels joves, analitzant les variables que hi intervenen. En tercer lloc, aprofitant la informació retrospectiva de les generacions més grans de la mostra, es reconstrueixen algunes dimensions de la seva joventut, com la transició de deixar l'escola, inserir-se en el mercat de treball o formar una parella. Finalment, s'explota una succinta informació disponible sobre els fills i filles dels entrevistats i algunes qüestions sobre habitatge.

Índex

Presentació	187
Joves i joventut: construcció de l'objecte d'estudi	188
Descripció dels joves: les variables independents o factors explicatius	192
· El sexe, l'edat, la província de residència, la grandària del municipi i el lloc de naixement	192
· El nivell d'instrucció	195
· La inserció al mercat de treball	197
· La distribució de la renda	203
Característiques de l'emancipació familiar a Catalunya l'any 2001	207
· Primer pas: l'edat	210
· Segon pas: el lloc de naixement	210
· Tercer pas: el sexe	214
· Quart pas: el nivell d'instrucció	216
· Cinquè pas: estar estudiant	217
· Sisè pas: la grandària del municipi de residència	218
Deixar l'escola, començar a treballar	219
· Deixar l'escola	221
· Entrar a treballar	227
Al voltant de l'informant principal al PaD	232
· Formació de la parella	233
· Fills a casa, fills emancipats	236
· L'habitatge dels joves	237
Conclusions	240
Annex estadístic	243
Bibliografia	245

PRESENTACIÓ

Aquest informe és una de les mirades parcials encarregades per la Fundació Jaume Bofill que centra la seva atenció sobre la joventut en particular. Però la joventut és, certament, un concepte multidimensional, tan ampli que pot ser tractat des de diverses perspectives, si s'aprofiten totes les possibilitats que ofereix el PaD. De fet, al concepte de joventut se n'hi associen molts d'altres, com poden ser l'educació, el treball o la família, que segurament seran tractats més en profunditat en altres estudis realitzats amb aquesta font de dades.

Per començar, es farà un prolegomen sobre què s'entén per joventut, per continuar amb una descripció dels i de les joves a Catalunya l'any 2001 a la llum del PaD¹. En una tercera part, es delimitaran les característiques que feien que uns joves estiguessin emancipats i uns altres no. Finalment, es presentaran alguns indicadors que han permès reconstruir la informació retrospectiva, defensant la seva utilitat i evidenciant els seus problemes.

1. El treball de camp de la primera onada del PaD abraça des de setembre de 2001 fins a juny de 2002: en conseqüència, es considerarà l'any 2001 com a data de referència del PaD. Tractant-se d'una base de dades que de moment només abraça una onada, la informació proveïda és forçosament transversal, amb algunes excepcions en què la informació retrospectiva ha possibilitat una anàlisi biogràfica.

El treball que aquí es presenta sobre el PaD és responsabilitat plena del seu autor, Pau Miret Gamundi, investigador del Centre d'Estudis Demogràfics de Barcelona, especialista en temes sobre l'emancipació juvenil en aquesta institució.

S'ha fet ús de les tècniques estadístiques necessàries per treballar amb una mostra com la que es té entre mans; es recomana, però, a qui no hi estigui versat, que en prescindeixi, que oblidí els instruments i es quedi només amb la substància de l'anàlisi.

JOVES I JOVENTUT: CONSTRUCCIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI

La joventut es defineix com un procés progressiu d'acumulació de mitjans per accedir a la vida adulta, procurant-se una llar independent, una autonomia financera i unes relacions personals diferents a les de la família d'origen (Gil Calvo, 1985 i 2001; Garrido i Requena, 1996). En altres paraules, el concepte de joventut té tres dimensions ineludibles, a saber, llar, feina i família. En efecte, mentre que ser jove és qüestió d'edat (i per ser-ho, segons la majoria de les definicions *oficials*, només cal tenir entre 15 i 30 anys), la joventut és un procés vers l'emancipació i l'autonomia familiar (Casal *et al.*, 2003). Aquí es té la intenció de tractar no només sobre els joves, sinó més específicament sobre la joventut, una etapa vital que es va perdent pas a pas, a mesura que es van adquirint les característiques que conformen el món adult; un procés quasi sempre vitalment irreversible i sovint inevitable.

Un dels aspectes fonamentals que delimiten la joventut és la dependència familiar, és a dir, conviure *encara* amb els pares; deixar enrere la joventut suposa començar a viure *pel teu compte*. Aquesta primera onada del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD), proporciona majoritàriament informació sobre un instant en el temps (amb l'excepció d'algunes preguntes retrospectives, que més endavant es descobriran), per aquest motiu no és possible saber quan algú va deixar de viure amb els seus pares, sinó només si un individu estava convivint l'any 2001 si més no amb un dels seus pares o si, pel contrari, no vivia amb cap dels dos (Gràfic 1).

D'aquesta manera, pot comprovar-se que la proporció de població que no convivia

ni amb el pare ni amb la mare era insignificant entre els i les menors de 15 anys, i que les diferències més importants es trobaven entre els 15 i els 39 anys, de manera que, mentre que als 15-19 anys un 95% dels catalans i catalanes convivia almenys amb un dels pares, als 35-39 anys estaven en aquesta situació de convivència un 15% de la població de Catalunya, sense apreciar-se diferències significatives entre els 35-39 i els 55-59 anys (Gràfic 1). En conseqüència, els llindars d'edat que cal considerar en l'anàlisi de l'emancipació residencial a Catalunya, és a dir, en el fet de viure *per compte propi*, van dels 15 als 39 anys, tot i que els processos més substancials es circumscriuen dins el rang d'edats dels 20 als 35 anys.

Amb tot, com que es tracta d'una font de dades transversal, no és possible conèixer sense dubte si s'havia produït realment un procés d'emancipació de la família de procedència, ja que es podria donar el cas que (1) els pares, malauradament, fossin morts (i aquest era el motiu dramàtic per no viure amb ells), o podia ocórrer que (2) entre els que vivien amb els pares s'incloués gent que d'antuvi havia deixat la llar paterna però que hi havia retornat, o bé podia ser que, (3) en realitat, haguessin estat els pares els que van anar a viure amb els seus fills, quan aquests ja estaven emancipats. Aquestes són unes primeres limitacions d'aquesta investigació, tot i que s'assumirà que aquestes possibilitats gairebé no van tenir efecte sobre els indicadors que es presenten.

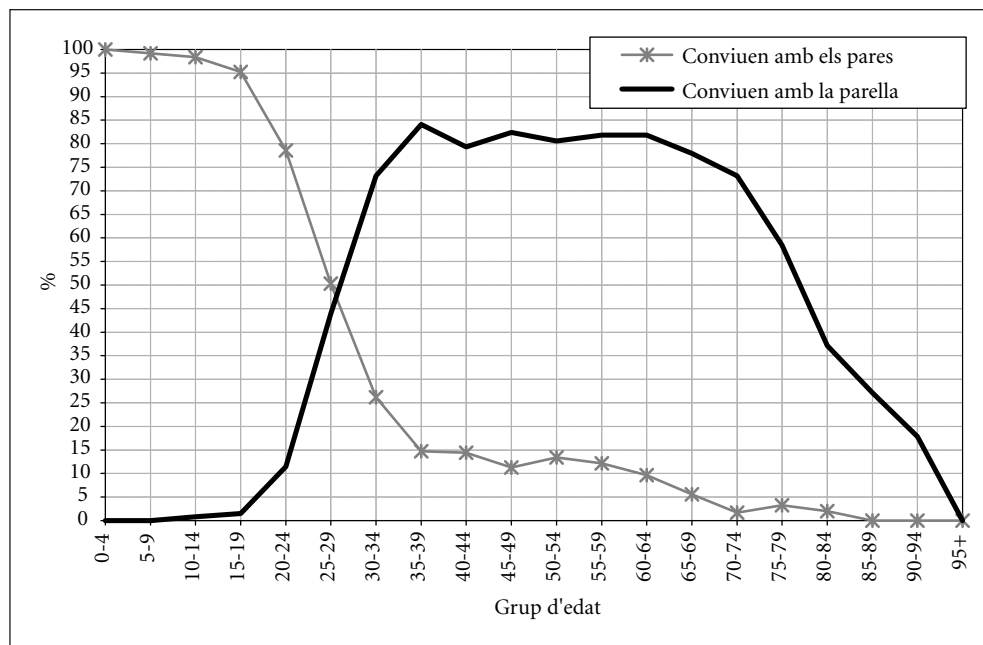
Una altra dimensió que es tindrà en compte per destriar operativament el concepte de joventut és la convivència en parella (Gràfic 1): la constitució d'un nucli familiar implica deixar de formar part del nucli d'origen, malgrat que en alguns casos pugui no suposar la formació d'una llar independent a la dels pares.² A Catalunya, en l'any 2001, entre els menors de 15 anys ningú no convivia amb la seva parella, i ho feia molt poca gent amb menys de 20 anys (en concret, un 1,5% als 15-19 anys), però a partir de la vintena d'aniversaris, la proporció de població amb parella era més elevat com major era el grup d'edat considerat, fins a abastar un màxim del 84% als 35-39 anys, una cota similar fins als 60-65 anys (Gràfic 1). Utilitzant com a llicència analítica imaginar

2. En el mateix sentit, també caldria haver considerat els nuclis familiars monoparentals, els quals constitueixen un nucli familiar independent del de procedència, tanmateix el seu baix nombre ha fet desistir d'aquesta possibilitat.

una grup fictici que, al llarg del seu curs vital, hagués mostrat les proporcions per edat de població convivint amb parella que mostra el Gràfic 1, es podria concloure que el rang d'edats sensibles a l'inici d'una parella era a la Catalunya del 2001 dels 20 als 39 anys (com efectivament és el cas: vegeu Miret, 2003).

Gràfic 1.

Proporció de persones segons grups quinquennals d'edat que conviuen amb els pares i proporció dels que conviuen amb la seva parella

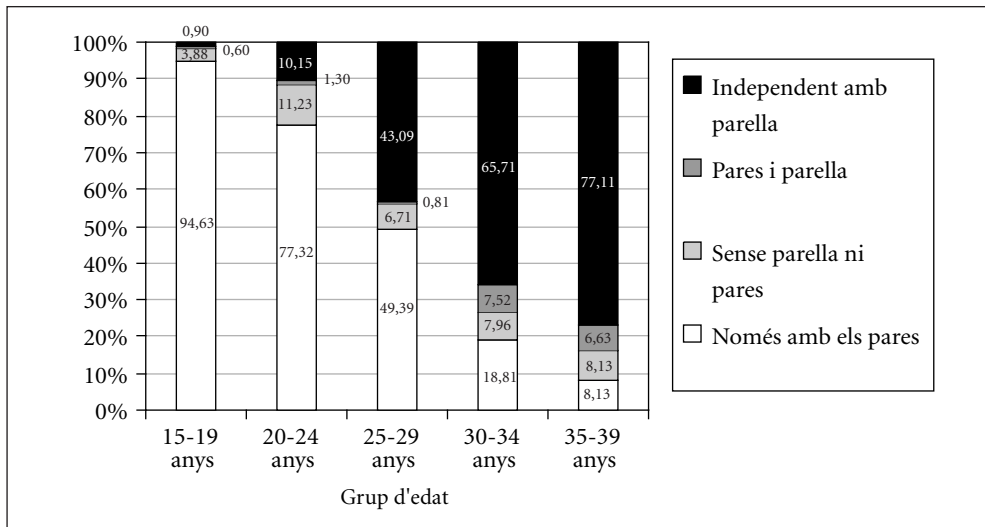
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En definitiva, afegint el fet de no conviure amb els pares amb el de cohabitar amb la parella, la finestra d'observació que interessa per analitzar la joventut abasta des dels 15 fins als 39 anys, motiu pel qual aquest serà el rang d'edats seleccionats com *els i les joves* a efectes d'aquesta investigació. Certament, entre el rang d'edats 15-39, les dues situacions de convivència més habituals eren o bé conviure només amb els pares o

només amb la parella, sense barrejar pares i parella en una mateixa llar (Gràfic 2): es tracta del que s'anomena família nuclear. No obstant això, les altres dues possibles situacions de convivència no eren insignificants: per una part, viure independentment dels pares però fora d'una unió (és a dir, sol o en un grup de persones no emparentades)

Gràfic 2.

Classificació de la població de 15 a 39 anys per grups quinquennals d'edat segons situació de convivència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

involucrava un 4% de la població de 15-19 anys, un 11% als 20-24 anys i a un 7-8% entre els 25 i els 39 anys; i, per altra part, convisure amb la parella i els pares (formant una llar extensa) afectava des de l'1% entre els menors de 30 anys fins a un 7% més enllà d'aquesta edat. En conclusió, als 35-39 anys, entre els adults joves, del 15% que convivia amb els seus pares, es pot estimar que la meitat residien també amb la seva parella, i del 15% que no convivia amb la seva parella, es pot estimar que la meitat vivien per compte propi.

En resum, s'analitzarà la població de 15 fins a 39 anys (ambdós inclosos), i es definirà operativament la joventut com aquella situació de convivència amb els pares i sense viure amb una parella. Quines característiques tenien aquests individus respecte als que ja no convivia amb els pares o havien format una unió? Aquesta és la pregunta d'investigació que, per començar, es vol contestar per a la Catalunya de 2001 amb les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD).

DESCRIPCIÓ DELS JOVES: LES VARIABLES INDEPENDENTS O FACTORS EXPLICATIUS

Les característiques que es poden utilitzar en la definició de joventut, vénen determinades per la base de dades posada a la nostra disposició pel PaD. En aquest apartat es presenten quins són els possibles factors per delimitar la joventut amb tota la informació que ens proporciona aquesta font. La mostra de joves del PaD es compon de 2.017 catalans i catalanes d'entre 15 i 39 anys, 1.012 homes i 1.005 dones.

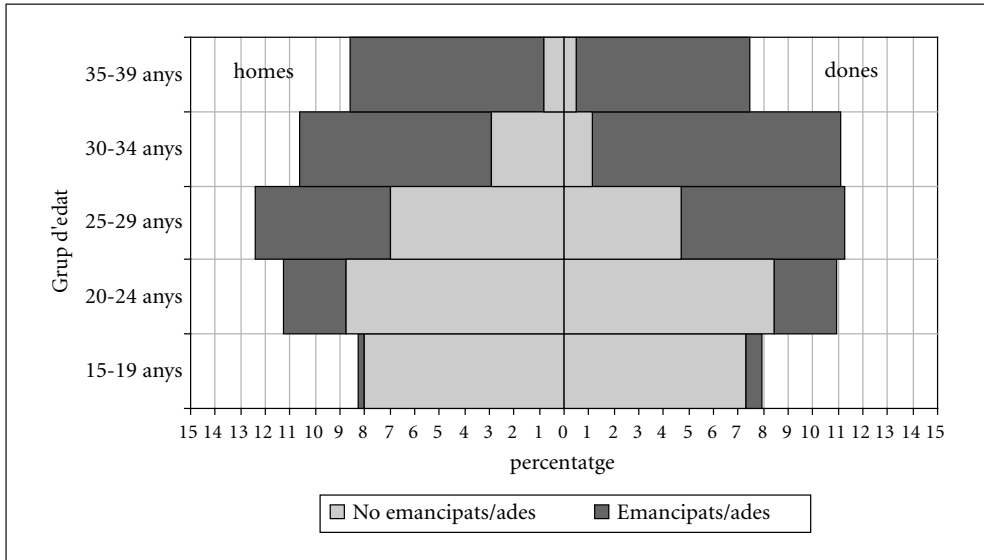
El sexe, l'edat, la província de residència, la grandària del municipi i el lloc de naixement

La piràmide del Gràfic 3 presenta l'estructura per sexe i edat de la població jove. En la piràmide s'ha dividit els emancipats dels que no ho estan (segons la definició presentada en l'apartat anterior), i a primer cop d'ull, abans d'entrar en una anàlisi més aprofundida, es veu com tant el sexe com l'edat són variables decisives en la delimitació de la joventut, ja que, per una part, els homes estan proporcionalment menys emancipats que les dones (dins d'un mateix grup d'edat), i, per l'altra, com més jove s'és, menor grau d'autonomia familiar es té; la primera conclusió podria ser un efecte de calendari (els homes s'emancipen més tard) i la segona conclusió és, certament, un reflex obvi de les pautes biogràfiques (com més gran et fas, major és la tendència a emancipar-te).

A més del sexe i l'edat, es poden copsar gràcies al PaD tres variables de tipus geogràfic o espacial, a saber, la província de residència, la grandària municipal (vegeu Taula 1) i el lloc de naixement.

Gràfic 3.

Piràmide de població entre 15 i 39 anys segons si s'estava o no emancipat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El PaD té una selecció de la mostra a escala provincial no proporcional, de manera que les províncies de Girona, Lleida i Tarragona van ser voluntàriament sobrerrepresentades; per aquest motiu, es fa necessari ponderar les dades mitjançant uns pesos que reequilibrin la mostra segons la distribució real de la població a Catalunya. Per això, un 40% dels joves de la mostra residien a la província de Barcelona, i el 60% restant es repartien en parts similars en les altres tres províncies. Un cop aplicada la ponderació corresponent obtenim els valors que es mostren en una segona columna a la Taula 1: els joves residents a la província de Barcelona representaven en realitat un 76% dels joves catalans, un 9% els entrevistats a Girona, el mateix percentatge els de Tarragona i un 5% els de Lleida. Cal remarcar que tots els estadístics descriptius que es presenten en aquest informe han estat degudament ponderats. A la Taula 1 també es presenta la diferència entre el nombre d'individus de la mostra del PaD i a quants representaven.

Taula 1.

Grandària de la mostra (n) dels joves (15-39 anys) en el PaD segons província de residència i número d'habitants al municipi de residència

	Província de residència								
	Barcelona		Girona		Lleida		Tarragona		grandària
	mostra	ponderat	mostra	ponderat	mostra	ponderat	mostra	ponderat	ponderat
Grandària municipal									%
Menys de 2.000 h.	8	16	48	21	92	30	53	26	4,49
De 2.000 a 9.999 h.	98	185	108	47	104	33	106	51	15,24
De 10.000 a 49.999 h.	209	395	214	95	47	15	113	54	26,97
De 50.000 a 99.999 h.	107	203	43	19			58	27	12,01
De 100.000 a 499.999 h.	174	331			122	37	73	35	19,44
1.000.000 h. o més	240	453							21,85
TOTAL	836	1.583	413	182	365	115	403	193	
%	41,45	76,36	20,48	8,78	18,10	5,55	19,98	9,31	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Una tercera variable relacionada amb el territori que serà considerada, és el lloc de naixement del jovent català: en concret, l'any 2001, un 85% de la població d'entre 15 i 39 anys havia nascut a Catalunya, un 8% a Espanya i un 7% fora d'Espanya.

A més del sexe, de l'edat i de les tres variables geogràfiques que s'acaben de presentar, se'n van utilitzar d'altres que, a escala individual, indicaven el nivell d'instrucció més alt assolit, si s'estava o no estudiant, l'activitat laboral i els ingressos personals. En total, nou variables conformen els possibles factors explicatius de la joventut a Catalunya l'any 2001, que en aquest apartat només es pretén descriure, però que en el següent s'utilitzaran com a peces en el trencaclosques del concepte de joventut a Catalunya a trenc d'alba del segle XXI.

El nivell d'instrucció

El nivell d'instrucció, malauradament, és desconegut per a part de la mostra del PaD, especialment entre la població més jove, problema que afecta de manera molt similar ambdós sexes (Gràfic 4): així, aquesta manca d'informació respecte al grau educatiu afecta un 25% dins el grup de 15-19 anys, el 10% en el de 20-24 anys i poc més del 5% per als de 25 o més anys.³

És obvi que tothom amb més de 15 anys de vida ha disposat de temps suficient per fer-se amb un títol educatiu, ni que sigui de primària, sempre i quan, és cert, el temps de formació s'hagi desenvolupat com un procés continu i sense interrupcions; en conseqüència, no tenir estudis formals pot ser utilitzat com a indicador de fracàs escolar: així, el 5-10% de joves sense estudis pot ser considerat com la cota de fracàs escolar entre els joves a Catalunya l'any 2001, un percentatge que no s'havia reduït en els darrers anys, ja que afectava de manera similar tots els grups d'edat analitzats (Gràfic 4).⁴

En general, però, no tenir estudis era una situació molt minoritària. Així, als 15-19 anys, la majoria tenien estudis secundaris (un 65%), al voltant d'un 25% de la població havia assolit una educació primària, i fins i tot un 2% dels homes i un 4% de les dones de 15-19 anys tenien estudis universitaris; es percep així, ja entre els més joves, el major grau educatiu de les dones respecte als homes.⁵

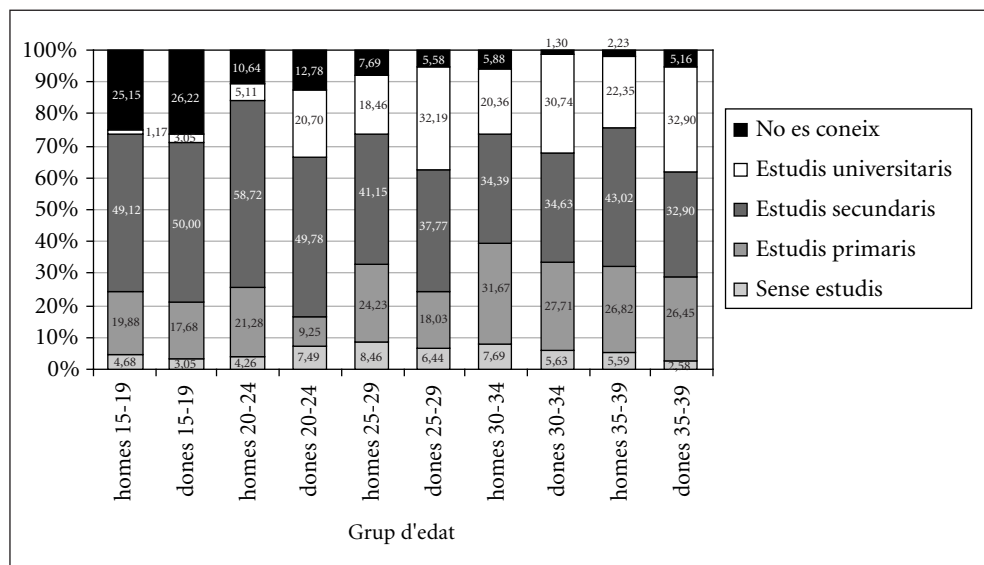
3. En els percentatges que s'exposaran a continuació no seran considerats els casos en què no es precisa el grau educatiu.

4. Tanmateix, en comparar aquests nivells de joves sense estudis a Catalunya amb les dades del Cens de població de 2001 (Taula A.1, annex estadístic), es comprova que el fracàs escolar està una mica sobreestimat amb el PaD, ja que en realitat abraçava entre un 2 i un 4% de la població jove.

5. En comparar aquestes dades amb les del Cens de 2001, el nivell d'instrucció als 15-19 anys apareix un xic sobreestimat amb el PaD, ja que, segons la informació censal (vegeu Taula A.1, annex estadístic), l'educació primària obligatòria apareix com la més comuna per a aquest grup d'edat (44% dels homes i 42% de les dones l'havien assolit als 15-19 anys), seguida de la primària incompleta (31% i 27% respectivament). Per altra part, l'educació secundària (batxillerat o formació professional) abastà un 21% dels barons i un 28% de les dones. Finalment, pràcticament ningú als 15-19 anys quedà registrat amb una educació universitària.

Gràfic 4.

Joves segons sexe, grup d'edat i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tot i que els estudis de secundària eren els més habituals per a ambdós sexes (el 65% dels homes i el 60% de les dones de 20-24 anys tenien una educació mitjana), també per al grup d'edat 20-24, mentre que el segon nivell d'instrucció en importància per als barons d'aquesta edat eren els estudis primaris (24%), per a les dones eren els estudis universitaris (24% de les de 20-24 anys tenien estudis superiors); complementàriament, dins aquest grup d'edat, el tercer grau educatiu més comú entre els homes eren els estudis universitaris (6%), i per a les dones els primaris (11%).⁶

6. Segons el Cens de 2001, certament, la secundària era el nivell d'instrucció més habitual als 20-24 anys, tot i que els percentatges són més baixos que els registrats amb el PaD, en concret, d'un 43% per als homes i d'un 47% per a les dones (Taula A.1, annex estadístic). Molts, tanmateix, semblaven aturats al nivell de la primària, ja fos incompleta (12% dels homes, 8% de les dones) o finalitzada, ja fos l'EGB o l'ESO, tal i com es registrarà per a un 31% dels homes i per a un 23% de les dones. Finalment, havien assolit ja un grau universitari un 11% dels homes i un 20% de les dones de 20-24 anys.

Com es podia esperar, a major edat, major proporció de població jove amb estudis universitaris, però, mentre que la màxima proporció entre els homes arribava a poc més del 20%, entre les dones era del 35%: quasi quinze punts percentuals de diferència entre sexes; tanmateix, cal apuntar que aquests percentatges d'universitaris amagaven una divisió de gènere respecte a l'elecció entre carreres de tres anys o de més temps: per als joves universitaris majors de 30 anys, mentre que entre els homes un 30% tenia una diplomatura o enginyeria tècnica i un 70% tenia una llicenciatura o enginyeria superior, entre les dones aquestes proporcions eren respectivament del 40 i del 60%, és a dir, amb una major importància per a elles que per a ells del primer cicle universitari sobre el segon.⁷

La inserció al mercat de treball

El treball és l'altre gran eix sobre el qual gira el concepte de joventut: la inserció en el mercat laboral és una transició que entronca la joventut amb el món adult. D'antuvi, l'etapa de formació o bé era inexistent o bé precedia la feina, tanmateix, en l'actualitat, els joves catalans sovint combinen l'educació amb el treball. A la Taula 2 es mostra com es reflecteixen aquestes dues variables per als diferents grups d'edat analitzats. Un altre cop, un primer problema amb el qual cal enfrontar-se és la manca d'informació que tenim en analitzar la variable, en especial entre els més joves: sabem si estudien o no, i la seva situació d'activitat en el 73% de la població de 15-19 anys, per a un 88% en el grup d'edat de 20-24 anys i d'un 92% del de 25-29 anys, i és necessari esperar a observar la població de 30-39 anys per tenir una informació gairebé completa de si

7. L'accés cada cop major a la universitat queda reflectit amb claredat amb les dades censals, ja que si als 35-39 anys un 18% dels homes i un 23% de les dones havien assolit un títol universitari, aquest percentatge era major com més jove era el grup d'edat considerat: als 30-34 anys era d'un 20% i 27% per homes i dones respectivament, i als 25-29 anys d'un 21% i 32% respectivament. Sens dubte, l'efecte de la caiguda en la natalitat de les generacions més joves està sent en part compensada amb un increment en l'accés a l'educació universitària. Per altra part, l'elecció diferencial per gènere entre diplomatura i llicenciatura també queda confirmada amb les dades censals, tot i que la distància no és tan forta com l'estimada pel PaD (vegeu Taula A.1, annex estadístic).

Taula 2.

Joves segons relació amb els estudis, per grup d'edat i situació d'activitat

	Grup d'edat	Ocupats (%)	Inactius (%)	Total (%) ¹
No estudien	15-19 anys	14,33	4,18	21,79
	20-24 anys	38,96	3,25	50,00
	25-29 anys	66,40	7,33	79,63
	30-34 anys	67,41	11,09	84,70
	35-39 anys	76,74	8,16	88,52
Estudien	15-19 anys	3,58	48,06	51,64
	20-24 anys	14,72	21,00	37,66
	25-29 anys	9,78	2,65	12,83
	30-34 anys	8,65	1,55	10,64
	35-39 anys	7,55	0,00	7,55
Total	15-19 anys	17,91	52,24	73,43
	20-24 anys	53,68	24,24	87,66
	25-29 anys	76,17	9,98	92,46
	30-34 anys	76,05	12,64	95,34
	35-39 anys	84,29	8,16	96,07

1. Aquests totals indiquen el percentatge de casos de cada grup d'edat i la seva relació amb els estudis dels quals es disposa d'informació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

estan estudiant i de la situació d'activitat (en concret, per aquestes edats, es té per un xic més del 95% dels individus).⁸

En l'aspecte de l'activitat laboral, com es podia esperar, com major era el grup d'edat considerat, menor era la proporció dels que tenien l'estudi com a única activitat, registrant-se un 50% en el grup d'edat 15-19 anys, un 40% als 20-24 anys i al voltant del 10% més enllà dels 25 anys; certament, l'etapa de formació està encara molt lligada a l'edat.⁹ Així, per exemple, els de 15-19 anys eren pràcticament tots o bé estudiants

8. També aquí, i ja en el Gràfic 5, no han estat considerats els individus dels quals es mancava d'informació.

9. La Taula A.2 de l'annex estadístic ens mostra les proporcions d'estudiants segons el Cens de 2001 a

Taula 3.

Ingressos mensuals mitjans (en pessetes) dels joves segons grup d'edat i sexe

HOMES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
n (amb informació)	105	153	149	153	137
% casos perduts	39,66	37,04	33,18	25,00	18,45
Mitjana	76.439	124.397	211.189	265.834	298.952
Error (95%)	29.851	27.453	36.242	39.741	46.363
Desviació típica	156.060	173.251	225.707	250.803	276.868
DONES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
n (amb informació)	111	160	162	179	147
% casos perduts	37,64	31,91	24,65	13,11	14,04
Mitjana	53.410	113.329	206.498	223.438	214.905
Error (95%)	23.884	28.668	39.042	38.050	39.213
Desviació típica	128.383	185.015	253.534	259.729	242.569

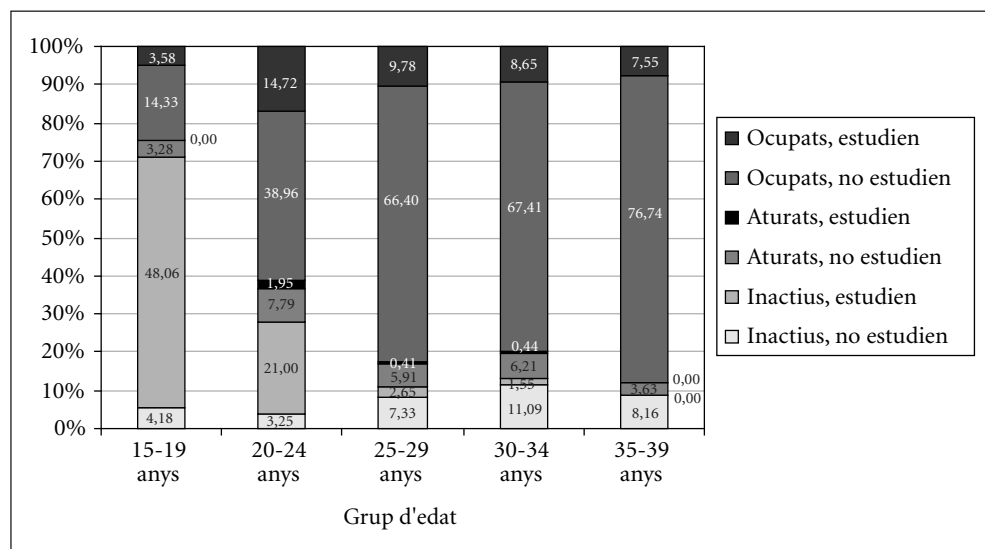
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

o bé ocupats en estat pur, ja que quasi tothom que a aquesta edat estava estudiant es declarà inactiu, i els que no estaven estudiant es van declarar actius (Gràfic 5). Però aquesta dicotomia tan clara es trencava per a la població de 20-24 anys: certament, entre els que no estudiaven, o bé s'estava ocupat o bé aturat (eren, doncs, actius), però pràcticament la meitat entre els que estaven estudiant es trobaven alhora treballant. Certament, com ja s'havia fet notar en altres estudis (per exemple, Garrido i Requena, 1996), molts joves avui en dia combinen estudis i feina. Finalment, més enllà dels 25 anys la pràctica totalitat dels joves no estaven estudiant i es trobaven dins del mercat de treball i amb feina, tot i que un important 6% estava a l'atur i un significatiu 10% combinava treball i formació (Gràfic 5).

Catalunya per grups d'edat, confirmant-se així les dades descobertes amb el PaD: als 15-19 anys, un 62% dels homes i un 70% de les dones eren exclusivament estudiants, percentatges que als 20-24 anys eren respectivament de 22% i 27%, als 25-29 anys del 5% per ambdós sexes, i més enllà dels 30 anys ho eren al voltant de l'1%.

Gràfic 5.

Situació d'activitat dels joves segons grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

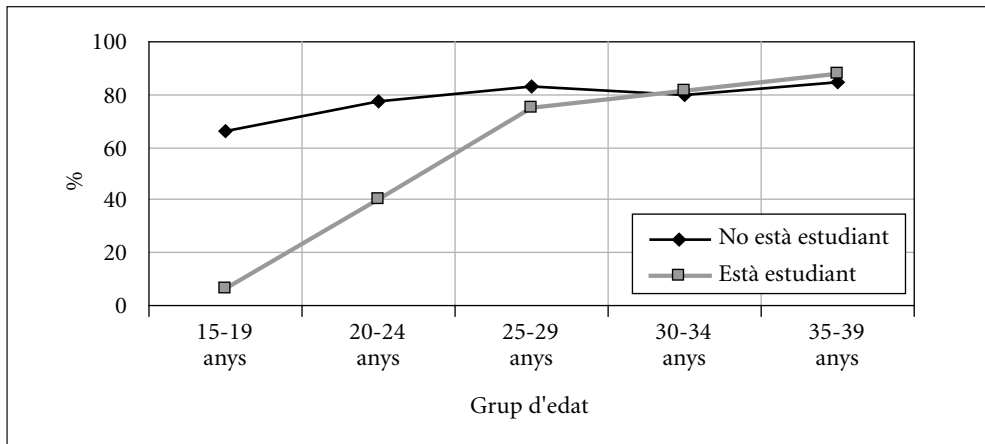
Una sentència que va tenir cert ressò a finals dels setanta fou aquella que predicava que la universitat era una *fàbrica d'aturats* (Martín Moreno i de Miguel, 1979); la forta entrada a la universitat havia produït que els títols aconseguits en aquesta institució no trobessin el seu reflex en el mercat de treball. Es tenen amb el PaD totes les variables necessàries per contrastar aquesta hipòtesi entre els joves catalans, ja que es disposa del nivell d'instrucció i de la situació d'activitat dels individus, a més de la seva edat, sexe i de si es trobava estudiant o no en el moment de l'enquesta.

El disseny de l'anàlisi és senzill, ja que només cal controlar sexe i edat a l'hora d'esbrinar si estar estudiant o no i el nivell d'instrucció assolit tenen un efecte significatiu sobre la probabilitat d'estar ocupat a Catalunya l'any 2001. Les variables de control són necessàries, ja que el fet d'estar ocupat està, òbviament, molt influenciat per l'edat (com major és aquesta, major la probabilitat d'estar treballant) i pel sexe (per les divisions

de gènere presents a la societat catalana). Tanmateix, en construir un model explicatiu de la probabilitat d'estar ocupat, la variable més explicativa és si l'individu es troba o no escolaritzat: així, mentre que la probabilitat de tenir feina era d'un 80% si una persona no estava estudiant, era d'un 40% si estudiava. En definitiva, encara hi havia una forta implantació del model en què se separava el treball i els estudis.

Gràfic 6.

Probabilitat d'estar ocupat per grup d'edat i relació amb els estudis

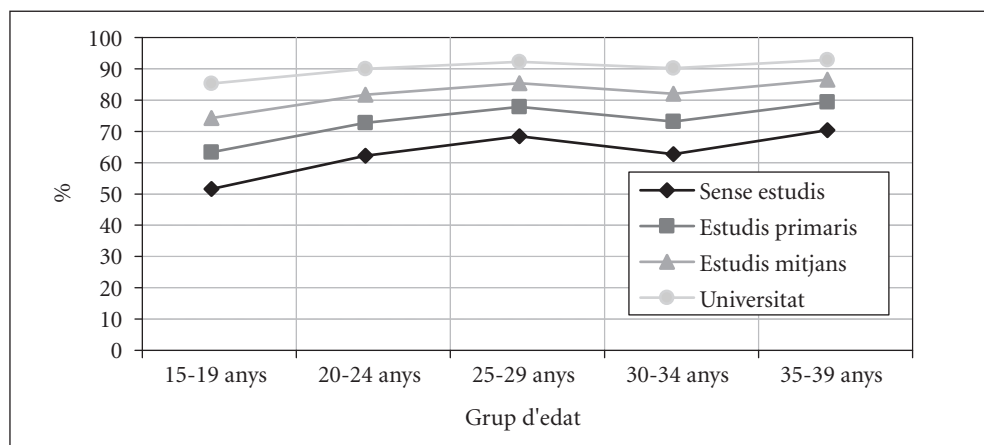

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

Però aquesta realitat tan contundent depèn, en gran mesura, de l'edat considerada, ja que és més acusada com menor és el grup d'edat, i deixa de tenir presència per als majors de 25 anys (Gràfic 6): així, la probabilitat d'estar ocupat per a un jove de 15-19 anys era del 7% si encara estava estudiant, però del 66% si havia acabat els estudis, i als 20-24 anys aquests percentatges foren del 40% i del 78% respectivament; en contrast, a partir dels 25 anys, el fet d'estar o no escolaritzat no influïa per a res en la probabilitat de tenir feina. En definitiva, els estudis suposaven un clar retard en l'entrada al mercat de treball, tot i que no una intensitat final diferent (tal i com es pot comprovar amb altres fonts: vegeu Miret, 2004).

Gràfic 7.

Probabilitat d'estar ocupat de la població que ha finalitzat els estudis per grup d'edat i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

La següent variable a considerar és el nivell d'instrucció, per a la qual apareix un model que senyala clarament que a major grau educatiu, major probabilitat d'estar treballant (Gràfic 7), de manera que un nivell d'instrucció superior suposava una probabilitat d'estar ocupat onze punts percentuals superior a la del nivell d'instrucció immediatament anterior; queda, doncs, desmentida plenament la hipòtesi que un nivell d'instrucció universitari suposa un major atur. Un altre tema seria, però, si la feina responia al tipus de preparació de l'universitari, punt que no podem respondre amb aquesta anàlisi.

Finalment, cal preguntar-se si es van donar en aquest sentit models específics per gènere. De fet, aquesta variable sorgeix amb força, ja que el fet de ser dona suposava una probabilitat menor de tenir feina, un cop havien estat controlades les variables degudes a l'edat, al fet d'estar estudiant i al nivell d'estudis, de manera que mentre un home universitari que hagués acabat d'estudiar tenia una probabilitat d'un 95% d'estar treballant, independentment de la seva edat, per a la dona amb les mateixes característiques la probabilitat era deu punts percentuals més baixa (Gràfic 8).

La distribució de la renda

Tot i que l'activitat laboral és una dimensió important del concepte de joventut, aquesta variable ha estat substituïda o combinada en alguns estudis per la dels ingressos (molt especialment, en l'àmbit de l'economia: vegeu, per exemple, Toharia *et al.*, 2001), atès que és la renda personal la que situa un individu en una escala de major a menor autonomia econòmica. Malauradament, per a aquesta variable hi ha un volum important de casos sense informació: un 30% de la mostra d'individus d'entre 15 i 39 anys no aporten la seva renda mensual, percentatge al qual cal afegir un 5% que afirmen desconeixer-la. Per reduir aquest percentatge, s'assumirà que qui no va explicitar la seva renda individual, si era inactiu, no ingressava diners a casa.

Amb aquest supòsit, a la Taula 3, s'ofereix l'estimació dels ingressos mitjans dels joves segons grups d'edat i sexe, així com l'error mostral associat a aquest estadístic i la desviació típica. Com es pot observar, la mitjana d'ingressos és major com més gran és el grup d'edat considerat, i també és superior per als homes que per a les dones: així, mentre que els barons de 15-19 anys van tenir l'any 2000 una renda mensual mitjana de 76.439 pessetes, per als de 35-39 anys va ser de 298.952 pessetes; i per a les dones, els ingressos mensuals mitjans per als grups d'edat 15-19 a 35-39 anys van oscil·lar des de les 23.884 pessetes per a les més joves fins a les 214.905 pessetes per a les més grans.¹⁰ Però la dispersió (mesurada a través de la desviació típica) també va ser molt elevada, així com l'error estadístic; punts que indiquen, per una part, que la desigualtat sobre els ingressos dels joves era molt àmplia (per a un grup d'edat i sexe determinat), i que l'interval de confiança al voltant de la mitjana d'ingressos era preocupant per la seva amplitud.¹¹

Un cop fetes totes aquestes apreciacions, es pot procedir a representar la distribució de renda dels joves catalans mitjançant un diagrama de caixa, un gràfic que mostra els

10. Per al càlcul d'aquests estadístics, s'ha considerat la renda agrupada en intervals, i s'han elaborat a partir de la marca de classe o punt mitjà de l'interval.

11. L'interval de confiança s'obté sumant i restant l'error a la mitjana calculada. Així, per exemple, per a les dones de 15-19 anys, tenint en compte l'error estadístic, els ingressos mitjans oscil·laven entre 29.526 i 77.293 pessetes.

Taula 4.

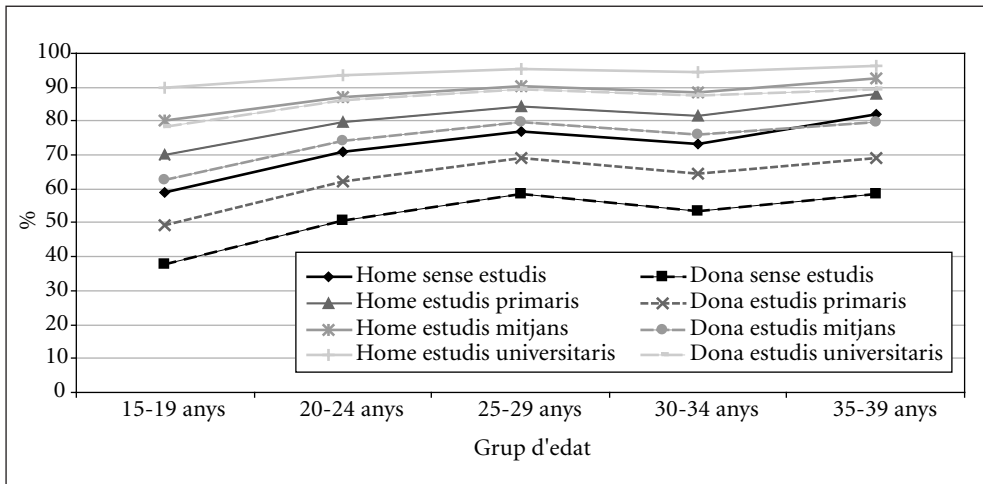
Model explicatiu per etapes de la probabilitat d'estar ocupat: segons escolarització, edat, nivell d'instrucció, i sexe

	1r pas		2n pas		3r pas		4r pas	
	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.
Escolarització								
No està estudiant	0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.
Està estudiant	-1,85	0,000	-3,32	0,000	-3,64	0,000	-4,01	0,000
No se sap	-0,09	0,918	-0,03	0,863	-0,49	0,980	-1,72	0,284
Grup d'edat								
15-19 anys			0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.
20-24 anys			0,57	0,057	0,43	0,137	0,53	0,077
25-29 anys			0,94	0,002	0,71	0,023	0,84	0,008
30-34 anys			0,69	0,027	0,46	0,130	0,64	0,046
35-39 anys			1,06	0,000	0,80	0,006	1,15	0,000
Interacció estar estudiant amb grup d'edat								
20-24 anys			1,67	0,001	1,60	0,003	1,48	0,008
25-29 anys			2,81	0,000	2,68	0,000	2,52	0,000
30-34 anys			3,44	0,000	3,47	0,000	3,29	0,000
35-39 anys			3,60	0,000	3,41	0,000	3,14	0,000
Nivell d'instrucció								
Sense estudis					0,00	ref.	0,00	ref.
Primaris					0,48	0,001	0,47	0,001
Secundaris					1,00	0,000	1,02	0,000
Universitaris					1,70	0,000	1,80	0,000
Especial					0,38	0,407	0,09	0,570
No se sap					1,16	0,655	0,71	0,587
Sexe								
Home							0,00	ref.
Dona							-0,88	0,000
Interacció sexe amb escolarització								
Està estudiant							0,95	0,023
No se sap							21,75	0,999
Interacció SEXE (dona) amb grup d'edat 35-39 anys								
CONSTANT	1,46	0,000	0,68	0,003	0,06	0,996	0,37	0,440
-2 log versemblança		1992		1809		1759		1711
Millora punts percentuals				9,22		2,74		2,74

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 8.

Probabilitat d'estar ocupat de la població que ja ha finalitzat els estudis per edat, nivell d'instrucció i sexe

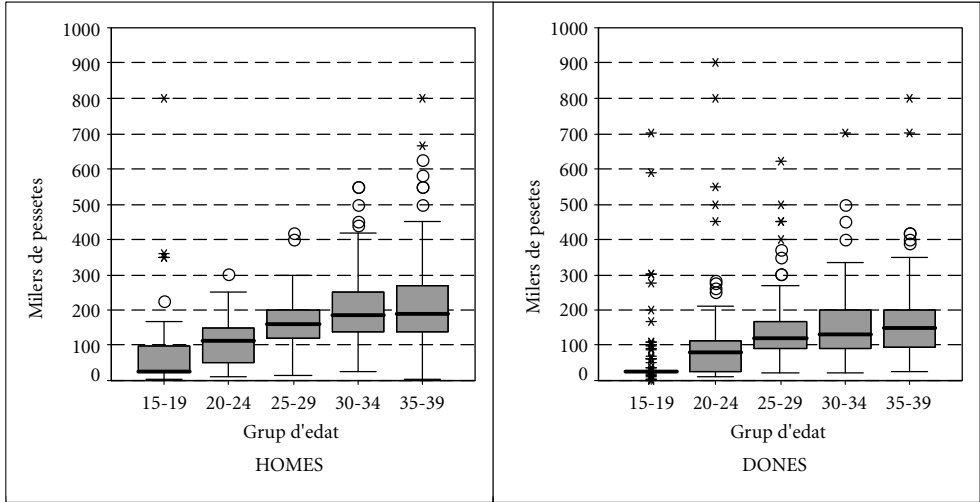
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

anomenats cinc números resum d'una distribució, dividint aquesta en quatre segments (amb un 25% de casos a cadascun d'ells): així, la línia horitzontal més baixa presenta el mínim, la caixa dibuixa de baix a dalt els tres quartils (el 25% o quartil primer, el 50% o quartil segon o mediana, i el 75% o tercer quartil) i, finalment, la línia vertical superior indica el màxim de la distribució; a més, es mostren els valors atípics (senyalats amb un cercle), que apunten aquells casos clarament fora de la distribució central, i els valors extrems (senyalats amb un asterisc), que col·loquen els valors abruptament externs a la distribució.

El Gràfic 9 representa la distribució de la renda segons grup d'edat i sexe, i es comprova que, com ja s'havia anotat, per una part, (1) a major edat, majors ingressos i que, per altra part, (2) els homes, dins un mateix grup d'edat, tenen uns ingressos superiors a les dones. També es pot observar que, sense considerar els valors de la gent que té una

Gràfic 9.

Distribució de la renda segons grup d'edat i sexe

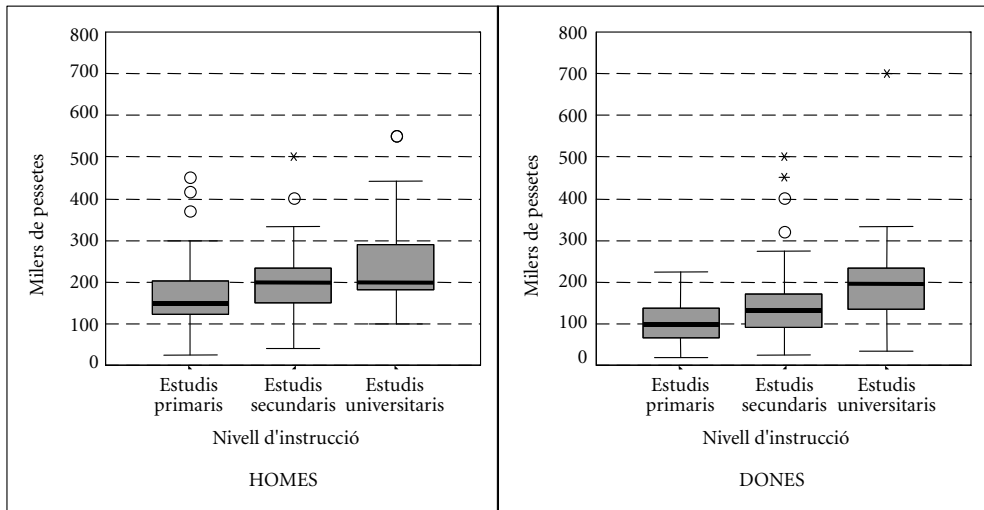
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

renda atípicament o extremadament per sobre dels seus companys, com major és el grup d'edat, major és la diferència que es dona en la distribució d'ingressos.

Aquesta anàlisi s'ha fet també per als grups d'edat 30-34 anys segons nivell d'instrucció, per esbrinar si es pot considerar que un major grau d'instrucció suposa una major renda (Gràfic 10), i, eliminant d'aquesta submostra a qui no té renda en absolut, es pot concloure que a major nivell d'estudis, major renda, però també major desigualtat entre els components d'un determinat grup d'instrucció. A més, un altre cop s'evidencia que la variable gènere influencia per si mateixa la distribució de renda, ja que per a un mateix nivell d'instrucció, les dones tenen una renda inferior als homes.

Gràfic 10.

Distribució de la renda per a la població de 30-34 anys segons nivell d'instrucció i sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

CARACTERÍSTIQUES DE L'EMANCIPACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA L'ANY 2001

No totes les característiques apuntades per definir la joventut tenien la mateixa importància, i fins i tot n'hi ha algunes de les quals es pot prescindir. Es proposa aquí utilitzar la tècnica de la regressió logística (Jovell, 1995)¹² per destriar el gra de la palla. La variable dependent és estar emancipat familiarment, és a dir, residir en una llar independent a la dels pares o conviure amb la teva parella (independentment de si els pares també viuen amb tu). Es tracta que les variables independents descrites en l'apartat anterior indiquin la seva posició com a factors explicatius d'aquest objecte d'estudi.

12. Aquesta mateixa tècnica és la que s'ha utilitzat en l'anàlisi de la relació entre nivell d'instrucció i ocupació, tot i que s'ha considerat més convenient presentar-la aquí.

A la Taula 5 s'ofereixen els sis passos realitzats en la construcció d'aquest model explicatiu de la joventut a Catalunya l'any 2001; cada pas es correspon amb la introducció d'una variable independent significativa per a la comprensió de l'objecte d'estudi; començant per l'edat (1r pas), passant pel lloc de naixement (2n), el sexe (3r), el nivell d'instrucció (4rt), si s'està o no cursant estudis (5è), i finalment el número d'habitants del municipi de residència (6è). El model busca expressar la probabilitat d'un individu d'entre 15 i 39 anys que no està convivint amb els seus pares o que ha constituït una unió conjugal (fos matrimoni o unió consensual), estimant uns paràmetres que descriuen l'efecte de cada variable independent o factor explicatiu sobre la variable dependent o objecte d'estudi.¹³

L'objecte d'estudi, com s'havia comentat, és una variable binària, que indica si s'està o no emancipat familiarment. Per altra part, els factors explicatius poden ser o bé variables numèriques o bé categòriques. En el primer cas, una variable numèrica, el model informa de quant canvia la variable dependent per cada unitat en què canvia la independent; en el segon, una variable categòrica, el model exposa la diferència de cada categoria de la variable independent respecte a una categoria de referència. Aquestes consideracions tècniques, que poden semblar a primer cop d'ull un mica obtuses, s'aniran presentant i posant a la pràctica a continuació amb la meta final, cal recordar, de delimitar al màxim el concepte de joventut, en el cas concret de Catalunya, l'any 2001.

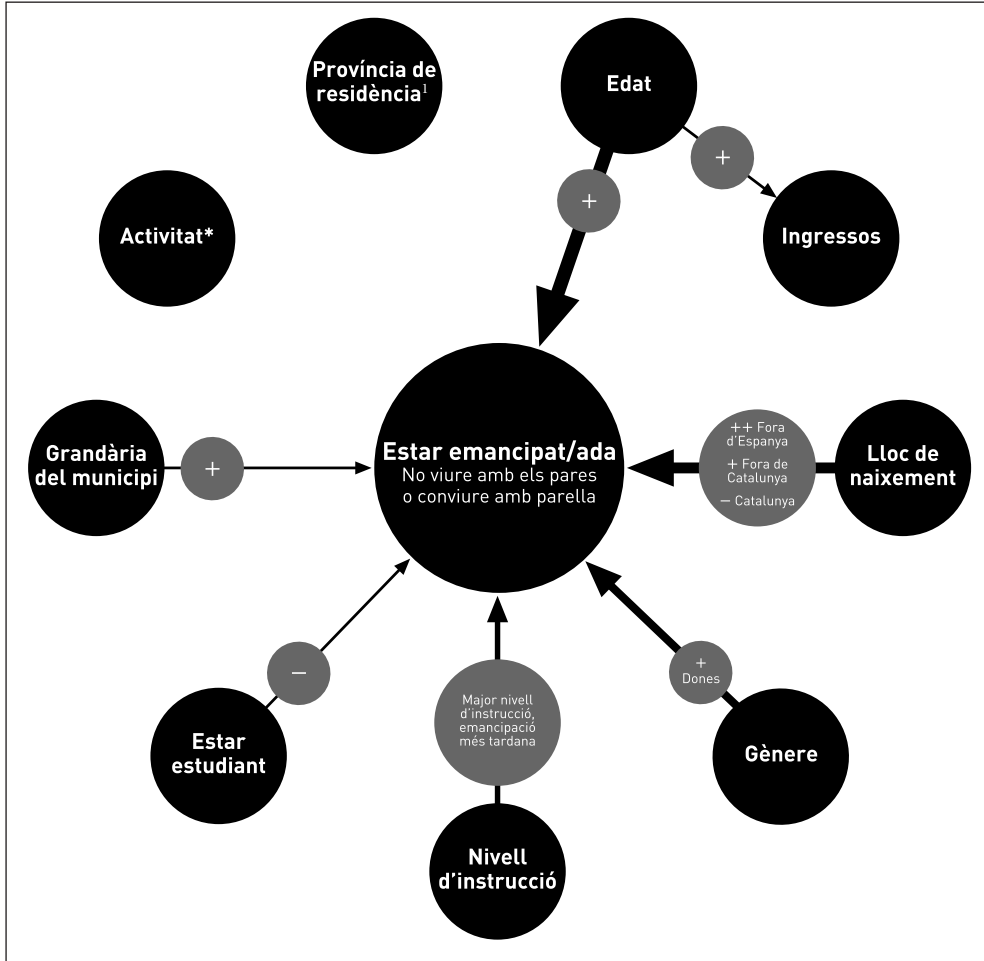
Per començar, hi ha dues variables que no tenen raó de ser en el model, ja que no ajuden en res a distingir els que estaven emancipats dels que no ho estaven; aquestes

13. La significació dels paràmetres s'ofereix al costat d'aquests, abastant des d'un nivell de significació estadística del 99% (quan el valor que mostra la columna corresponent és menor de 0,01), passant per un del 95% (amb un valor menor de 0,05) fins a un nivell de significació del 90% (menor de 0,10); quan el valor és superior a 0,10 es pot concloure que l'estimació d'un paràmetre no és significativament diferent a aquell amb el qual el comparem.

La forma d'esbrinar fins a quin punt aquesta variable ens ajuda a comprendre les característiques de la joventut és mitjançant el valor obtingut per menys dues vegades el logaritme de la versemblança (vegeu a la Taula 5, el valor de $-2 \log. versemblança$), valor que cal anar progressivament disminuint de forma que es vagi perfilant un model explicatiu cada cop més adient: la perfecció en aquest sentit s'abastaria si aquest valor fos igual a zero, cosa que significaria que s'estava en posició d'afirmar exactament si algú estava o no emancipat en funció dels trets recollits en el model.

Gràfic 11.

Diagrama del model explicatiu de l'emancipació a Catalunya, 2001²

1. La província de residència i l'activitat desenvolupada no estan relacionades amb el fet d'estar o no emancipat.

2. A major gruix de fletxa, major nivell de relació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

dues variables que es rebutgen d'entrada són la província de residència i la situació d'activitat laboral. És a dir, amb les dades del PaD, s'afirma que en la situació d'emancipació familiar dels joves catalans, per una part, la divisió administrativa provincial no hi tenia res a veure, i, per altra part, que estar ocupat, aturat o inactiu no era un tret característic en l'emancipació juvenil. Tots els altres factors explicatius sí que ajuden a emmarcar la joventut a Catalunya, tot i que uns més que d'altres.

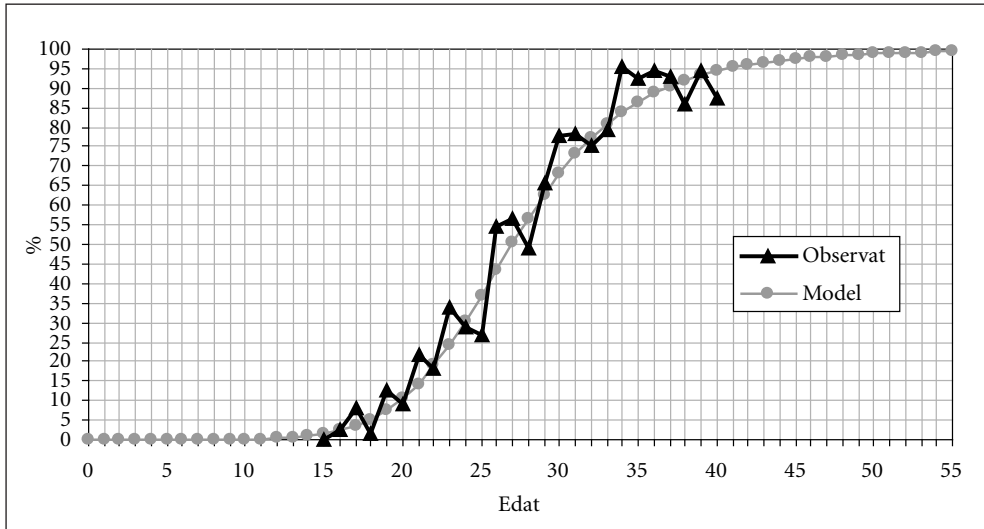
Primer pas: l'edat

El model de joventut construït situa l'edat com la variable més important per definir aquest concepte: la probabilitat d'estar emancipat familiarment segueix la pauta per edat clàssica de la distribució logística (Gràfic 12),¹⁴ amb una proporció mínima d'1,3% emancipats als 15 anys, i que arriba a un 95% d'emancipats al voltant dels 40 anys, proporció que podem considerar com a nivell de l'emancipació definitiva a Catalunya. En definitiva, com es podia suposar, la joventut té com a component fonamental ser jove d'edat, i a mesura que ets menys jove, augmenten les teves probabilitats d'estar emancipat o, segons la definició donada, de viure en una llar separada de la dels pares o convivint amb la teva parella. Amb aquesta distribució es pot comprovar que a Catalunya l'any 2001, als 23 anys, un 25% de la població estava ja familiarment emancipada, els 27 anys és l'edat en què ho estaven la meitat i els 32 anys aquella en què ja no residien amb els pares o havien format parella un 75% de la població catalana.

Segon pas: el lloc de naixement

Però aquesta pauta per edat canviava molt segons on s'hagués nascut (Gràfic 13). Si només considerem els nascuts a Catalunya (la immensa majoria, un 85% dels joves) es pot comprovar que l'edat mínima de l'emancipació no eren els 15 ni els 16 anys (en què pràcticament ningú vivia emancipat familiarment), sinó més aviat calia situar-la

14. El gràfic representa el percentatge per edat d'emancipats registrats i el deduït segons el model construït.

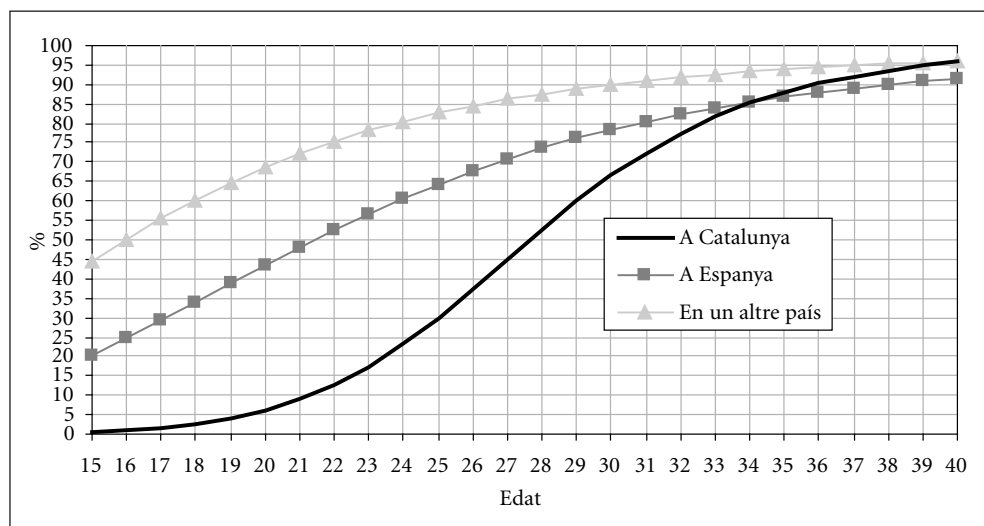
Gràfic 12.**Proporció de població emancipada per edat**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

als 18 anys. De fet, si s'havia observat entre aquestes edats més joves un percentatge d'emancipats més elevat, era per la contribució que a aquest indicador li va fer l'alt nivell d'emancipació de la població nascuda a Espanya (fora de Catalunya) i, encara més, de la nascuda fora d'Espanya. Aquestes proporcions probablement les van causar processos paral·lels d'emancipació i migració, malgrat que aquest fenomen no es pot comprovar amb les dades transversals del PaD. En general, la pauta d'emancipació dels individus nascuts a Catalunya respecte al total de residents al país, era un any més tardana entre els més joves i mig any més retardada entre els de major edat: així, per observar un 25% d'emancipats calia arribar als 24 anys d'edat, als 27,5 anys per veure un 50% dels joves emancipats i als 31,5 anys per copsar que un 75% estaven ja emancipats; la intensitat final de l'emancipació, però, mesurada als 40 anys, continuava sent del 95%, de manera que s'estima que un 5% dels joves catalans mai s'emancipaven del nucli familiar de procedència.

Gràfic 13.

Proporció de població emancipada per edat i lloc de naixement

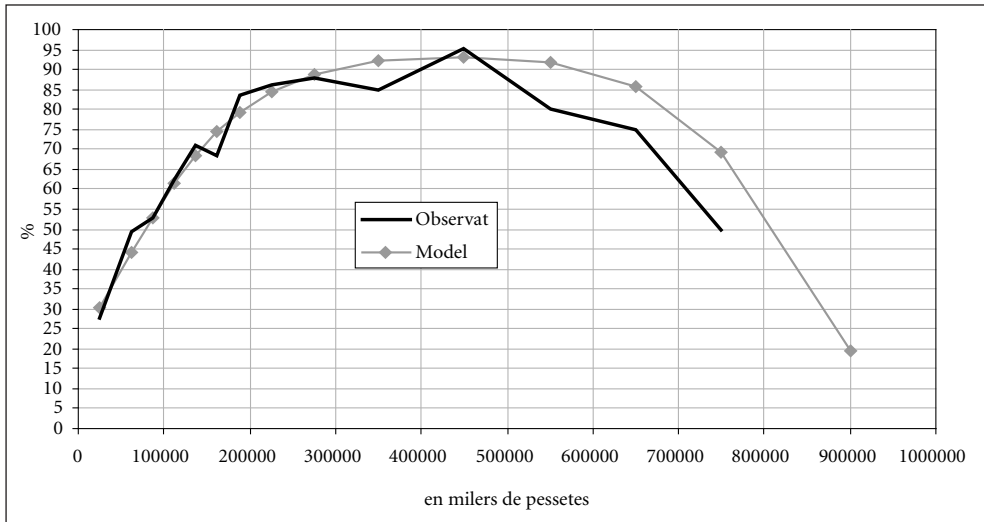

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

La tercera variable que cal analitzar és la referent a la renda personal. La relació entre els ingressos i la probabilitat d'estar emancipat té forma d'*U* invertida (Gràfic 14)¹⁵: la probabilitat d'estar emancipat era major quant més es guanyava, amb un màxim per sobre del 90% de probabilitat si la renda mensual era d'entre les 350.000 i les 550.000 pessetes, punt a partir del qual la probabilitat disminuïa.¹⁶ Òbviament, la zona de la distribució que més interessa és la inicial, ja que són molt pocs els joves que perceben més de 350.000 pessetes mensuals! En conclusió, uns ingressos majors suposaven una probabilitat major d'estar emancipat; una afirmació que no sobta gaire el sentit comú. Podem fer un petit experiment (virtual) per esbrinar la probabilitat d'estar emancipat

15. Es tracta, doncs, d'una paràbola, que pot ser descrita amb la renda i la renda al quadrat.

16. Qui amb una renda superior a cinc centes mil pessetes mensuals no s'emancipava era perquè hi havia algun tipus de vincle amb els pares molt difícil de destruir.

Gràfic 14.**Proporció de població emancipada segons ingressos**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

segons les circumstàncies conjunturals de l'any 2001: així, amb una renda de 120.000 pessetes mensuals (que era el quartil primer entre els homes de 25-29 anys i el quartil segon entre les dones dins del mateix grup d'edat), la probabilitat d'estar emancipat era d'un 64%; si augmentava la renda fins a 160.000 pessetes mensuals (el quartil segon entre els homes de 25-29 anys i el tercer entre les dones del mateix grup d'edat), la probabilitat augmentava fins a un 75%, i si es cobraven 200.000 pessetes (renda que com a mínim tenien un 25% dels homes de 25-29 anys més rics) la probabilitat s'incrementava fins a un 80%.

No es pot, tècnicament, utilitzar com a variables independents l'edat i la renda alhora, ja que els ingressos estan corelacionats amb l'edat, és a dir, com s'ha vist en l'apartat anterior, a major edat, ingressos més elevats.¹⁷ Tècnicament, en conseqüència, cal seleccionar una de les dues variables: s'ha escollit l'edat, que té els avantatges que pot

ser capturada de manera més simple.¹⁸ A més, l'edat es presta menys a la imprecisió o a la no contestació per part dels entrevistats que la renda.

També s'ha comprovat que, en contra d'allò que es podria intuir, la renda no pot ser substituïda per la variable de la relació amb l'activitat laboral, ja que en comparar els ocupats amb els aturats o els inactius i el seu efecte sobre l'emancipació juvenil, cap categoria apareix amb una probabilitat d'estar emancipat estadísticament diferent a les altres. Per aquest motiu, la variable referida a la relació amb l'activitat no està inclosa en el model explicatiu, ja que la relació amb l'activitat del jove no serveix per avaluar el seu nivell d'emancipació.

Tercer pas: el sexe

La següent variable a introduir en el model explicatiu és el sexe (Taula 5): les dones joves, independentment de la seva edat i lloc de naixement tenien una probabilitat d'estar emancipades significativament superior a la dels homes. Els paràmetres estimats a la Taula 5 exposen la diferència en la relació entre aquells que estan emancipats i aquells que no ho estan, aïllant l'efecte de cada variable independent, és a dir, un cop controlades les altres variables independents incloses en el model. Així, ser dona suposa que aquesta relació d'emancipació és el doble que la dels homes, amb independència del valor de les altres variables.

17. La coeficient r de Pearson entre les dues variables és de 0,5; valor que en ciències socials pot ser considerat com molt alt. Cal anotar, per arrodonir la justificació de la decisió de no incloure la renda, que si el model inclou alhora l'edat i els ingressos, aquests últims deixen de ser estadísticament significatius per a l'explicació de la joventut.

18. Ja que mentre que només és necessari utilitzar el logaritme de l'edat com a variable independent, per a introduir la renda en el model és necessari utilitzar els milers de pessetes que es guanyen i el quadrat d'aquesta quantitat; només així s'observa la pauta dibuixada en el Gràfic 14.

Taula 5.
Model explicatiu de la joventut a Catalunya 2001

	1r pas		2n pas		3r pas		4t pas		5è pas		6è pas	
	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.	e^{β}	Sig.	β	Sig.	e^{β}	Sig.
Logaritme de l'EDAT	7,43	0,000	8,46	0,000	8,59	0,000	6,52	0,000	6,41	0,000	6,63	0,000
LLOC DE NAIXEMENT												
Catalunya			0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Espanya			16,39	0,000	16,03	0,000	15,00	0,001	15,13	0,001	16,50	0,000
Altres països			18,45	0,000	19,09	0,000	21,11	0,000	20,59	0,000	20,67	0,000
No se sap			14,74	0,195	14,75	0,186	13,83	0,206	12,48	0,251	12,25	0,284
INTERACCIONS EDAT AMB LLOC DE NAIXEMENT												
Catalunya			0,00		0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Espanya			-4,65	0,001	-4,54	0,001	-4,19	0,002	-4,22	0,002	-4,63	0,001
Altres països			-4,98	0,000	-5,17	0,000	-5,76	0,001	-5,61	0,001	-5,66	0,000
No se sap			-4,63	0,182	-4,63	0,173	-4,42	0,184	-4,04	0,222	-3,99	0,246
SEXE												
Homes					0,00	ref.	1,00	ref.	1,00	0,00	ref.	1,00
Dones					0,61	0,000	1,83	0,70	0,70	0,000	2,02	0,73
NIVELL D'INSTRUCCIÓ												
Sense estudis												
Primaris					0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Secundaris					-0,15	0,370	-0,14	0,370	-0,14	0,370	-0,19	0,388
Universitaris					-10,34	0,000	-8,75	0,001	-8,75	0,001	-8,78	0,001
No se sap					-21,05	0,000	-20,29	0,000	-20,29	0,000	-21,17	0,000
INTERACCIONS DE L'EDAT AMB:												
Estudis Secundaris					3,08	0,000	6,11	0,000	2,63	0,001	2,61	0,001
Estudis Universitaris					6,11	0,000	5,92	0,000	5,92	0,000	6,15	0,000
ESCOLARITZACIÓ												
No estudia									0,00	ref.	1,00	ref.
Està estudiant									-0,53	0,002	0,59	0,001
No se sap									-0,10	0,768	-0,19	0,873
HABITANTS DEL MUNICIPI DE RESIDÈNCIA												
Menys de 2.000 habitants											0,00	ref.
De 2.000 a 9.999 habitants											0,62	0,107
De 10.000 a 49.999 habitants											0,58	0,091
De 50.000 a 99.999 habitants											0,90	0,024
De 100.000 a 499.999 habitants											0,53	0,108
1.000.000 o més											1,32	0,000
CONSTANT	-24,47	0,000	-28,08	0,000	-28,80	0,000	-21,61	0,000	-21,21	0,000	-22,58	0,000
-2 log. de la versemblança			1,787		1,679	1,656	1,547	1,538	1,538	1,516	1,516	1,516
Millora (absoluta)			108		108	23	109	109	10	10	21	21
Millora (%)					6,02	1,37	6,59	6,59	0,62	0,62	1,39	1,39

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quart pas: el nivell d'instrucció

Això es pot comprovar en introduir com a variable independent el nivell d'instrucció (Gràfic 15, 5è pas, a la Taula 5). Així, per exemple, si comparem els i les joves sense estudis, la pauta per edat de la proporció d'emancipades és clarament superior al dels barons (amb una diferència per a les edats centrals de quinze punts percentuals), de manera que, per observar una mateixa proporció de població que no conviu amb els seus pares o que ho fa amb la seva parella entre aquells i aquelles que no tenen estudis, calia comparar els homes amb les dones dos o tres anys més joves.

El nivell d'instrucció assolit provoca una pauta diferencial per edat en la probabilitat d'estar emancipat familiarment (Gràfic 10), influïnt de la mateixa forma en homes que en dones. La pauta per edat era pràcticament idèntica per a tots aquells que disposaven com a màxim d'educació primària (que constituïa la categoria de referència), és a dir, entre qui no havia finalitzat uns estudis bàsics i qui sí que ho havia fet però s'havia quedat amb aquest nivell d'estudis.¹⁹

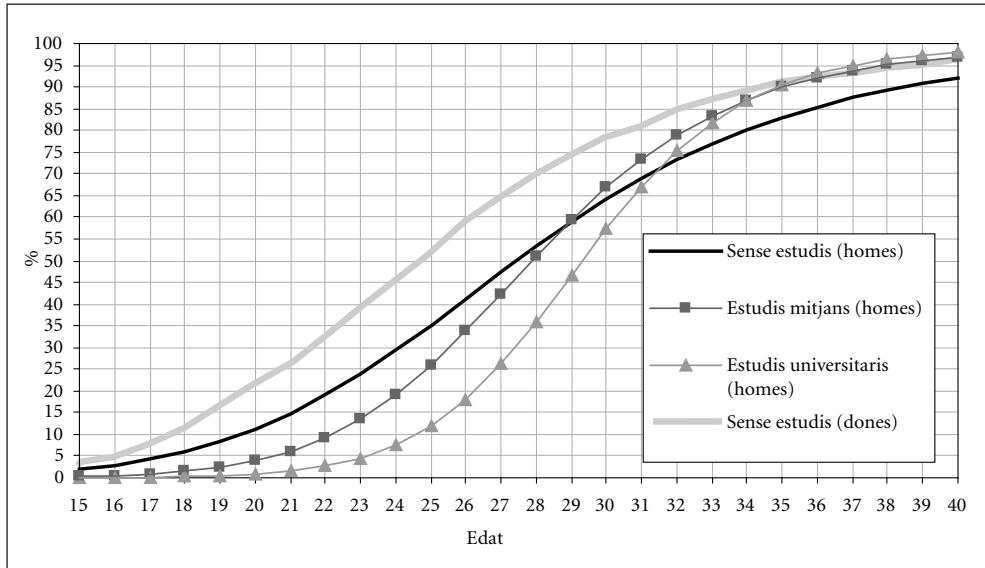
Tanmateix, la forma de la pauta per edat en la proporció d'emancipats no era la mateixa si es tenia un títol d'estudis mitjans. En comparació amb els que tenien com a màxim una educació primària, els estudis secundaris suposaven una probabilitat menor d'estar emancipats si es tenia menys de 29 anys, però la probabilitat d'estar emancipat era major si s'havia ja sobrepassat aquesta edat. També tenir estudis universitaris implicava una emancipació notablement més tardana, ja que les proporcions d'emancipats eren inferiors als de com a màxim primària fins als 32 anys, i igualaven als dels estudis secundaris només més enllà dels 34 anys (Gràfic 10).

Sens dubte, tenir estudis comportava una menor emancipació com més jove s'era, tot i que a edats menys joves podia inferir-se una recuperació de l'emancipació per als de major nivell d'instrucció; en definitiva, s'aprecia que el nivell d'instrucció molt

19. Com es pot comprovar al 4rt pas de la Taula 5 no hi ha diferència significativa entre el nivell d'emancipació de la gent sense estudis i aquells amb estudis primaris (la significació és major a 0,10).

Gràfic 15.

Proporció de població emancipada segons edat, sexe i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

probablement provocava un endarreriment de l'emancipació, un retard del moment de deixar de viure amb els pares.²⁰

Cinquè pas: estar estudiant

Aquesta realitat de l'educació adquireix major protagonisme en introduir-se la següent variable independent en el model explicatiu, a saber, si s'estava o no estudiant en el moment de l'enquesta (Taula 5, cinquè pas): en efecte, la probabilitat d'estar emanci-

20. Un tret cultural del sud d'Europa, ja que al nord o centre Europa és comú deixar de viure amb els pares quan s'inicia l'educació universitària.

pat si algú estava cursant estudis era un 60% la d'algú que no ho estava. En conclusió, no només l'educació endarrerix l'emancipació, sinó que l'escolarització és un fort entrebanc a la mateixa.

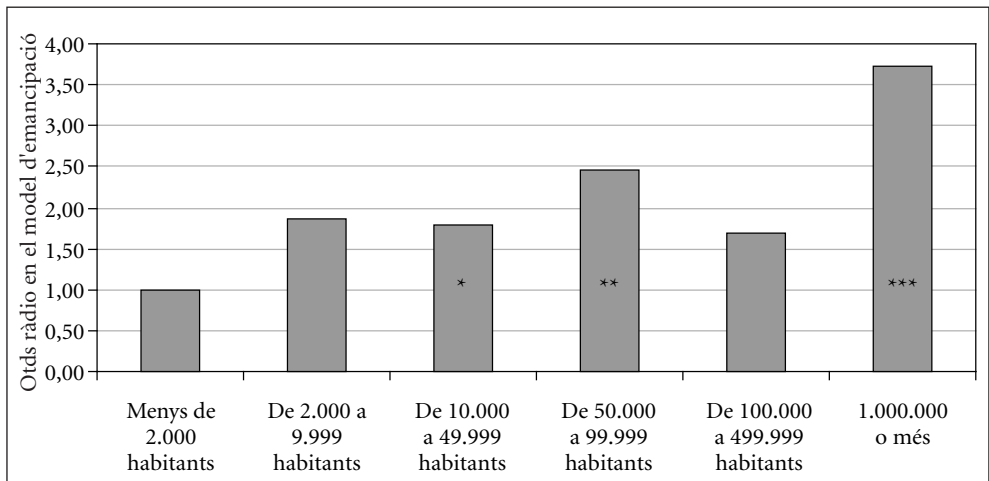
Sisè pas: la grandària del municipi de residència

Aquest recorregut per les característiques de la joventut s'acaba amb la darrera variable independent utilitzada, la grandària del municipi de residència (Taula 5, sisè pas). En general, un municipi més gran suposava una probabilitat major d'estar emancipat, tot i que aquest efecte només s'observava amb suficient significació estadística per als municipis majors d'un milió d'habitants (Gràfic 16).

En definitiva, el model construït és el que es pot veure esquemàticament al Gràfic 11, i en tota la seva amplitud matemàtica a la Taula 5.

Gràfic 16.

Probabilitat d'estar emancipat segons grandària del municipi¹

1. Coeficients que expressen la probabilitat d'estar emancipat. Vegeu Taula 5.

* significatiu al 90%, ** significatiu al 95%, *** significatiu al 99%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

DEIXAR L'ESCOLA, COMENÇAR A TREBALLAR

Com que al PaD es recull l'edat en què es va acabar l'escola i l'edat en què es va començar a treballar, és possible estimar les pautes per aquests dos fenòmens tan lligats a la transició entre la joventut i el món adult. D'aquesta manera, es pot reconstruir la memòria de les generacions presents a Catalunya l'any 2001 en referència a la sortida de l'escola —sempre i quan, òbviament, alguna vegada s'hi hagués entrat—, i respecte a la inserció al mercat laboral, en cas d'haver-hi treballat fora de l'àmbit domèstic o reproductiu alguna vegada a la vida.

Per situar les generacions en el seu marc històric, es presenta un diagrama de Lexis (Gràfic 17), amb les tres perspectives temporals en què estan emmarcades les persones que en breu explicaran un aspecte de la seva història escolar i laboral, a saber: (1) la perspectiva de l'edat, (2) la de l'any en què vivien i (3) la de la generació²¹ a la qual pertanyen. Així, (1) l'eix horitzontal del diagrama ofereix l'edat, marcada des del naixement (edat 0) fins al 75è aniversari, en talls cada cinc anys que es perllonguen d'esquerra a dreta en el gràfic; (2) a l'eix vertical tenim l'any natural dins del continu històric, que en el Gràfic 17 comença l'any 1921 i acaba en el moment en què foren recollides les dades del PaD, l'any 2001 (els anys són senyalats amb línies de baix a dalt); i, finalment, (3) les línies diagonals delimiten les generacions, des del moment en què van néixer (quan el rellotge del curs vital es va posar a edat zero), i marcant tots els aniversaris cada cinc anys com a recordatori de l'edat que tenien a cada moment temporal.²²

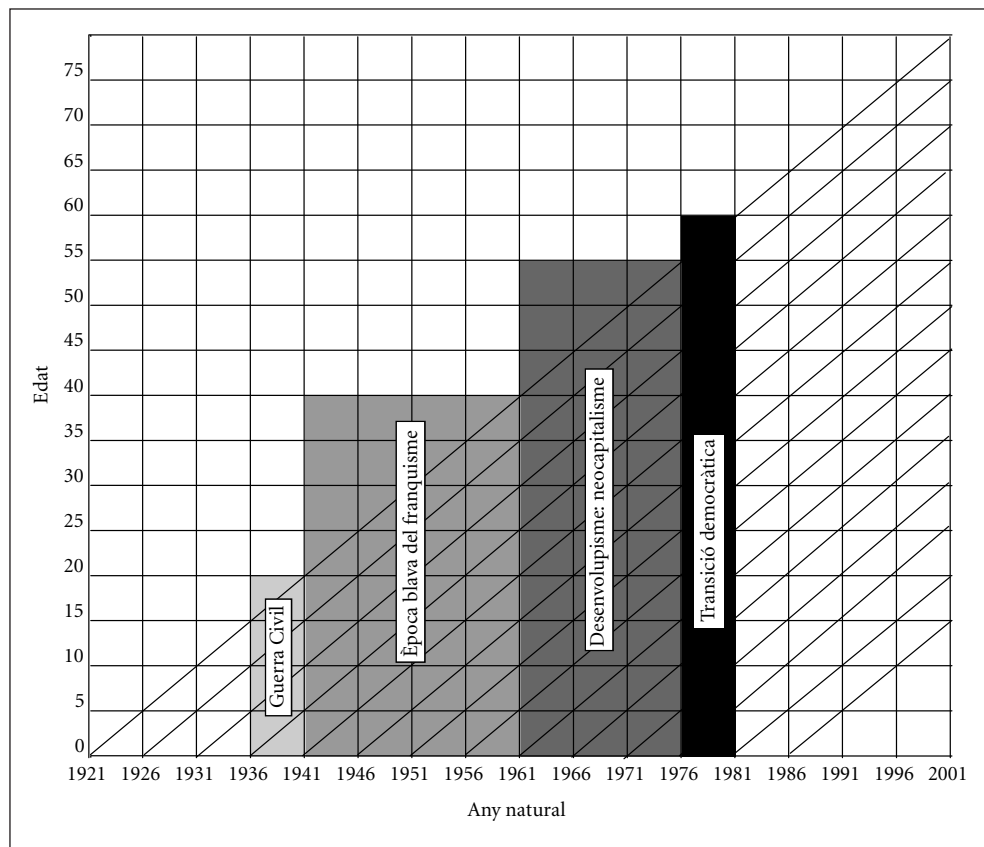
No totes les generacions van ser joves en les mateixes circumstàncies: per exemple, els nascuts l'any 1921 van complir el 15è aniversari l'any 1936 (només cal resseguir el punt on es creua la línia diagonal corresponent a la seva generació —que comença l'any 1921— amb la línia horitzontal corresponent a l'edat 15, i mirar a quin moment correspon amb la línia vertical), un any marcat per l'esclat de la Guerra Civil espa-

21. En anàlisi demogràfica, s'entén com a generació l'any de naixement d'una persona, de manera que tothom que va néixer en un any natural determinat comparteix una mateixa generació amb els seus congèneres. La generació així considerada també se la coneix com a *cohort de naixement*.

22. Per a qualsevol dubte sobre la interpretació del gràfic es recomana consultar Leguina, 1981, p. 26 i seg.

Gràfic 17.

Diagrama de Lexis que mostra les trajectòries biogràfiques de les generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

nyola; i quan finalitzà el conflicte bèl·lic tenien 20 anys, i en la llarga postguerra que aleshores es va iniciar van cremar els seus ser joves, i van complir 25 anys el 1946 i 30 anys el 1951, període històric que habitualment s'anomena *l'època blava* dins del règim franquista. En contrast, els nascuts entre 1941 i 1945 van centrar el seu periple per la joventut coincidint amb el desenvolupament industrial dels anys seixanta, i amb els canvis culturals que s'albiraven en aquesta època; sens dubte, van ser joves d'un altra

manera. Una joventut que segurament va ser molt diferent a la dels nascuts l'any 1961, que van complir 15 anys coincidint amb la mort de Franco i l'inici de la transició cap a la democràcia política, i que en fer 20 anys van tenir la possibilitat de votar en unes eleccions que van portar al poder el PSOE a l'Estat espanyol, hègira política sota la qual van viure a nivell estatal durant tot el seu període juvenil. Certament, són tres exemples de circumstàncies vitals ben diferents.

En aquest apartat es tractarà de dues dimensions respecte a la transició que suposa passar de la joventut al món adult, a saber, deixar l'escola i entrar al mercat laboral. Les generacions analitzades seran les nascudes amb posterioritat a l'any 1921, ja que així ho permet la informació retrospectiva que es pot obtenir amb la primera onada del PaD. S'estudiarà la població catalana segons el grup quinquennal de generacions al qual pertany i el seu sexe. La tècnica que s'utilitzarà serà la taula de vida, amb la qual, per a una base estàndard de 100 persones nascudes durant un mateix període temporal, es construeix, per una part, (1) una taula amb les probabilitats per edat de deixar l'escola i, per altra, (2) una altra taula amb les probabilitats d'aconseguir una primera feina: són, en el primer cas, els i les *supervivents* que encara anaven a l'escola a una edat donada, i, en el segon cas, són els i les que, a una determinada edat, mai no havien tingut una feina (vegeu Leguina, 1981, p. 72-77).

Deixar l'escola

Cal recordar, però, que no es pregunta sobre el moment en què per primera vegada es van abandonar els estudis (pregunta amb la qual es podria construir amb propietat una taula de supervivència), sinó quan, si una persona no estava estudiant l'any 2001, va deixar per darrer cop d'estudiar. Així, no es pot descartar que part dels que aleshores es trobaven estudiant, especialment entre les generacions més antigues, hi haguessin tornat després de deixar d'estudiar quan eren joves: per això, les corbes que exposen les pautes de sortida del sistema educatiu formal poden estar un xic sobreestimades.²³

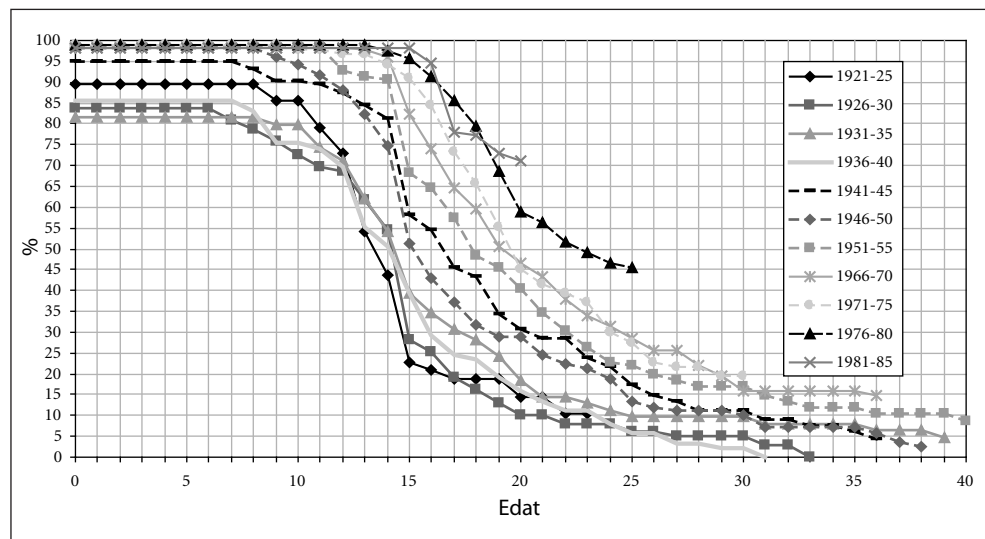
23. Es poden comparar aquestes dades amb el percentatge de població només estudiant segons el Cens de 2001, que es presenta a la Taula A.2 de l'annex estadístic.

Es dibuixa així, en el cas de l'escolarització, una línia que assenyalava la proporció de persones que encara anaven a l'escola a cada edat, des dels 0 fins als 40 anys, o l'edat a què havien arribat quan es va fer l'enquesta, ja que al 2001 només tenien com a mínim 40 anys les generacions nascudes abans de 1960 (Gràfic 18 per als homes i 19 per a les dones).

No totes les generacions parteixen de la totalitat dels seus efectius, ja que alguns mai no van estar escolaritzats: a ells i elles no se'ls va donar l'oportunitat de deixar l'escola, ja que no van entrar-hi, motiu pel qual van tenir una joventut en cert sentit escapçada. Així, no tots els grups de generació i sexe van iniciar el seu camí formatiu amb un 100% dels seu components (vegeu Gràfics 18 i 19), sinó que una part important de les cohorts de naixement més antigues no van tenir accés al sistema educatiu: com va ser el cas d'un 10% de les generacions 1921-25, un 16% de les generacions masculines 1926-30, i un 23% de les femenines nascudes al mateix període; o entre les generacions

Gràfic 18.

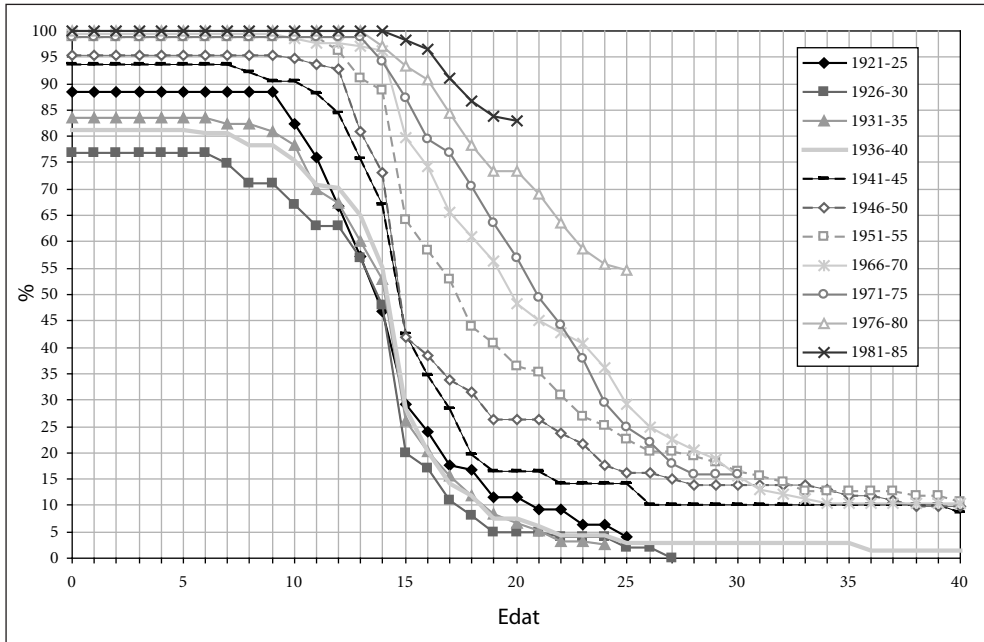
Proporció d'homes encara a l'escola segons edat i grup de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 19.

Proporció de dones encara a l'escola segons edat i grup de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

1931-35, a un 19% dels homes i a un 16% de les dones se'ls va negar el dret d'anar a l'escola. Trepitjar una escola, si més no durant la infantesa, va ser amb el pas del temps cada cop més habitual, de manera que només un 5% de les generacions 1941-45 mai no van anar a l'escola, i aquesta situació educativa pràcticament va desaparèixer per als homes nascuts de 1945 en endavant, i per a les dones nascudes amb posterioritat a 1950: entre ells i elles, tothom va anar a escola alguna vegada a la vida.

Una dimensió de la joventut és la que té a veure amb l'escolarització, ja que abandonar l'educació és una de les transicions que porten cap al món adult. Per a les generacions més antigues utilitzades, aquest procés tenia una primera fase entre els 10 i els 15 anys

(Gràfics 18 i 19), període vital en el qual es produïa una caiguda en l'escolarització d'entre cinquanta i seixanta punts percentuals. Aquest és un indicador clar de fins a quin punt, per aquestes generacions catalanes, la joventut va ser un període de vida en gran part coincident amb l'adolescència, i va anar poc més enllà.

Aquesta diferència entre els escolaritzats als 10 anys i als 15 anys va disminuir substancialment per a les generacions 1941-50, que van viure l'etapa vital al final de l'època blava del franquisme; molt més amb les generacions 1951-55, que van veure com augmentaven els seus anys d'escola alhora que històricament tenia lloc el *desenvolupisme* de principis dels anys seixanta, i va desaparèixer per a les generacions posteriors, que es van beneficiar de la posada en marxa del sistema de l'Educació General Bàsica (EGB), dins de la Llei general d'educació del 1970: per als nascuts amb posterioritat a 1955, deixar l'escola abans dels 14 anys era una il·legalitat; per a ells i per a elles, el procés de deixar l'escola tindria lloc sempre dels 15 anys en endavant, però aquesta no havia estat, ni de bon tros, la situació habitual entre els joves catalans, sinó que era una autèntica novetat històrica.

Evidentment, com més jove era un generació menor era la pauta susceptible de ser analitzada: en efecte, els joves tenien menys història recorreguda per contar. Així, per al grup de generacions més joves observat (els nascuts durant el període 1981-85, que tenien 15-19 anys en el moment de l'enquesta), només podem abastar la seva història educativa fins al límit dels 20 anys, sempre i quan se suposi que els congèneres més joves (que tot just havien complert els 15 anys aleshores) es comportessin com els que eren més grans (que n'havien complert 19). Podem afirmar així, com s'acaba de comentar, que la pràctica totalitat van ser escolaritzats (tot i que hi ha un 2% dels barons que no ho va ser), que ningú va deixar l'escola abans dels 15 anys (com era preceptiu legalment), i que el període d'escolarització va ser clarament superior per a les dones que per als homes: així, tot i que als 16 anys un 95% d'ambdós sexes continuava a l'escola, als 17 anys hi continuava un 78% dels nois però un 91% de les noies, als 18 anys aquest percentatge era respectivament de 77% i 87%, als 19 anys de 73% i 84% i, fins on es pot albirar per a la generació 1981-85, als 20 anys, mentre que un 71% dels homes nascuts en el primer quinquenni de la dècada dels vuitanta seguien escolaritzats, ho estaven un 83% de les dones; deu punts percentuals que informen d'una important

diferència de gènere a favor de les dones joves respecte a la seva inversió en formació en comparació amb la masculina.²⁴

Al grup de generacions 1976-80 el podem seguir fins als 25 anys, i podem apreciar com el degoteig de l'escola va començar més tard que per a les generacions anteriors, però abans que per a les generacions posteriors: les generacions més joves clarament estudiaven més que les més grans, però menys que les més joves. Així, als 25 anys, els homes nascuts al 1976-80 estaven estudiant quinze punts percentuals més que els nascuts cinc anys abans, i encara més categòrica era la diferència percentual de les dones, que assolía els vint-i-cinc punts percentuals de diferència. Les mateixes generacions 1976-80, als 20 anys, continuaven estudiant una proporció deu punts menor que les generacions cinc anys més joves. A més, es mantenia la diferència de deu punts percentuals en el percentatge de encara escolaritzats entre homes i dones: així, als 25 anys, mentre que seguïen estudiant un 45% d'ells, ho feien un 55% d'elles.²⁵

La sortida de l'escola de les generacions 1971-75 va ser també clarament més primerenca que per a les generacions cinc anys més joves, que acaba de ser descrita. S'ha pogut reconstruir la seva pauta educativa fins al llindar dels 30 anys, edat en la qual, segons aquestes dades, encara anaven a l'escola un 19% dels homes i un 16% de les dones;²⁶ la major inversió educativa de les dones respecte als homes, en conseqüència, encara no s'havia posat en marxa. Els nascuts el 1971-75, considerat en el seu conjunt, van començar a deixar l'escola a partir dels 14 anys, acabada l'escolarització aleshores obligatòria (l'EGB), però als 17 anys, en el límit del final de l'educació secundària,

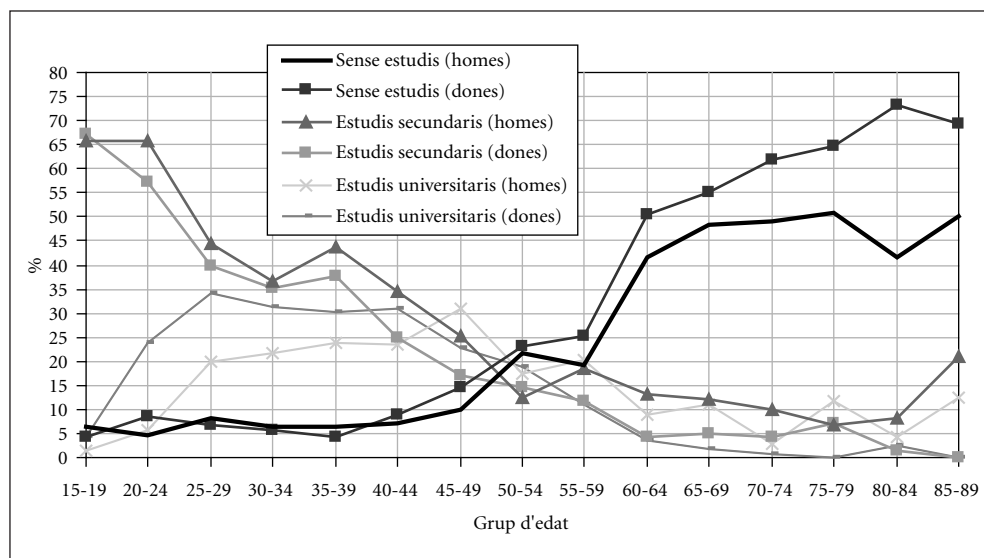
24. Acaben de fer-se públics els primers resultats definitius del Cens de població de 2001, una operació estadística molt propera en el temps amb la que s'està analitzant. Segons aquestes dades (Taula A.2, annex estadístic), als 15-19 anys, un 62% dels homes i un 70% de les dones residents a Catalunya estaven només estudiant (fora, doncs, del mercat de treball). A aquests percentatges caldria afegir-hi els de qui es trobava alhora treballant i estudiant, classificats ara per ara en el Cens només com a ocupats. Tot i així, es reflecteix novament amb les dades censals aquesta diferència de deu punts percentuals entre sexes.

25. Tot i que, a més d'estudiar, podien estar també treballant, aquests percentatges semblen força elevats. Malgrat tot, segons el Cens de 2001, als 20-25 anys, es registra un 26% dels homes i un 30% de les dones que encara estaven estudiant com a única activitat.

26. Segons el Cens de 2001, eren estudiants a temps complet (sense estar dins del mercat de treball) un 8,5% dels homes i un 9% de les dones.

Gràfic 20.

Nivell d'instrucció segons grup de generacions i sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

estaven encara estudiant 3 de cada 4 catalans i catalanes, i als 23 anys, habitualment frontera final de l'educació universitària, encara estaven dins el sistema educatiu poc més del 35%. La pauta d'escolarització per a les generacions 1966-70 va ser molt similar a aquesta darrera, de manera que es pot parlar d'una pauta comuna per a les generacions catalanes 1961-70.

L'extensió de l'escolarització es va veure finalment reflectit en un cada cop més elevat nivell d'instrucció per a les generacions (Gràfic 20). En efecte, que a major edat correspongui un nivell d'instrucció menor només té com a explicació l'accés molt més restringit de les generacions més antigues al sistema d'educació formal respecte a les generacions més joves. També s'observa una clara discriminació per gènere entre les generacions més antigues, ja que els percentatges de sense estudis són substancialment més elevats entre les dones que entre els homes: així, mentre que la meitat dels barons

entre els 65 i 90 anys no havien assolit cap grau educatiu, aquest indicador arribava a un 50% per a les dones de 60-64, i anava augmentant cinc punts percentuals a mesura que es considerava un grup d'edat cinc anys més gran, fins a assolir un 70% per a les majors de 80 anys (Gràfic 20).

També en els nivells d'instrucció més enllà de la primària es constata aquesta tendència, tot i que s'inverteix la causada pel gènere. Entre els 15 i els 35 anys, com major és el grup d'edat, major la proporció de població amb estudis universitaris (naturalment, és un efecte de l'edat, ja que han tingut més temps per acabar-los). Aquests percentatges assoleixen un màxim entre els 25 i els 45 anys (generacions 1956-75), d'un 25% per als homes i un 30% per a les dones, i inicien un descens a partir dels 50 anys que situa el nivell d'universitaris més enllà dels 60 anys en un 10% per als homes i un 5% per a les dones.

En definitiva, com més antiga era una generació, menys temps havia estat escolaritzada, és a dir, més aviat havia abandonat el sistema educatiu; i mentre que entre les generacions més contemporànies la dona havia passat molts més anys a l'escola que l'home, entre les més antigues es va donar la situació oposada.

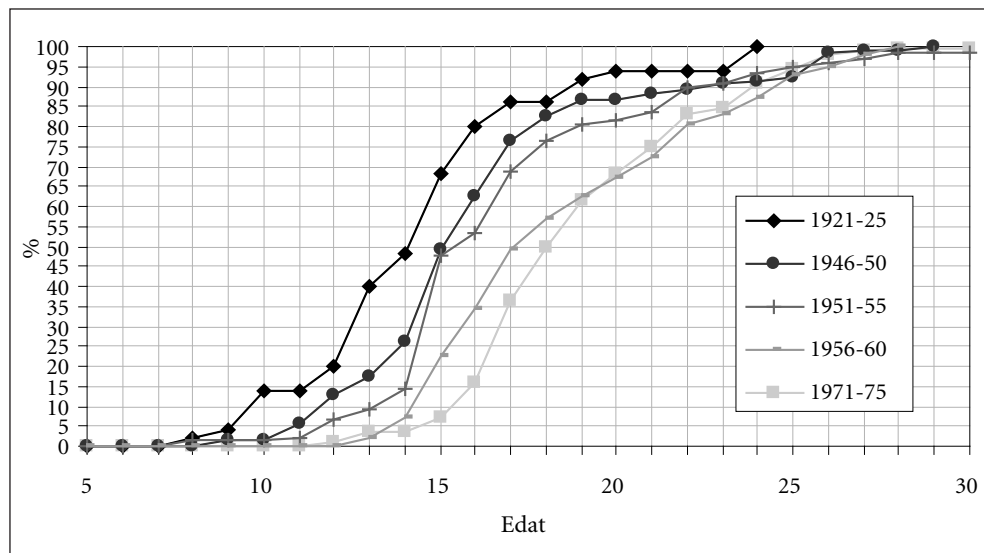
Entrar a treballar

Amb la informació del PaD també es pot formar una idea força precisa d'un altra dimensió del pas de la joventut al món adult, a saber, l'entrada en el mercat de treball a través de la primera ocupació. Els Gràfics 21 i 22 presenten el percentatge acumulat per edat d'homes i dones respectivament que han aconseguit una primera feina.

Es perfilen tres grans grups de generacions masculines respecte a la pauta d'entrada al mercat de treball: la dels nascuts entre 1921 i 1945, la dels nascuts entre aquest darrer any i el 1950, i els nascuts amb posterioritat a 1950. El Gràfic 21 mostra aquestes pautes diferencials per a les generacions més representatives de cadascuna, i s'observa una incorporació al mercat de treball cada cop més tardana, fenomen que suposava perllongar l'etapa vital de la joventut. En efecte, entre les generacions més antigues, un

Gràfic 21.

Proporció acumulada d'homes algun cop ocupats, per grups de generacions

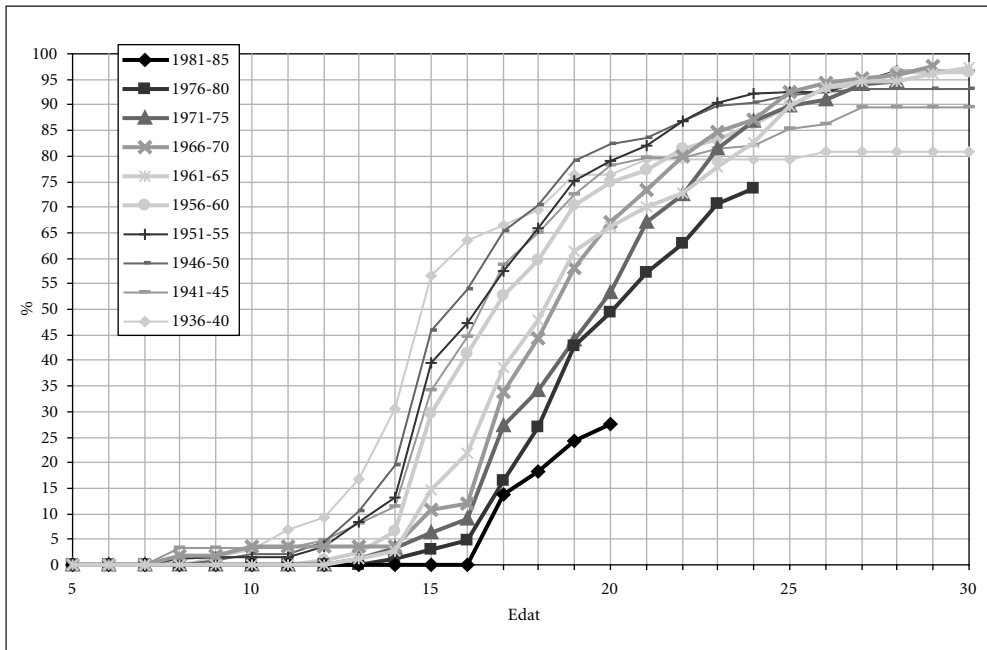
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

15% assegurava que ja havia entrat al mercat de treball quan tenia 10 o 11 anys (una entrada molt precoç amb els estàndards actuals); percentatge que s'assolia als 13 anys per a les generacions 1946-50, als 14 per a les de 1951-55, i als 16 anys per als nascuts el 1971-75. Així també, mentre que la meitat de les generacions 1921-25 treballaven als 14 anys, va ser als 15 anys quan van abastar aquesta cota els nascuts al 1946-55, als 17 anys els de les generacions 1956-60, i als 18 anys els nascuts el 1971-75. I així podem veure el desplaçament de tota la corba que representa la freqüència acumulada dels homes algun cop al mercat de treball. En totes les pautes es constata una entrada al mercat de treball relativament primerenca, una més habitual (sempre en relació al total de la generació) i una de tardana.

Les pautes femenines d'entrada al mercat de treball s'agrupen en tres conjunts generacionals (Gràfic 22): (1) des de les més antigues (nascudes l'any 1925) fins a la

Gràfic 22.

Proporció acumulada de dones algun cop ocupades, per grups de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

generació de 1940, (2) les cohorts de naixement de 1941-60, i (3) les nascudes amb posterioritat a 1960 (en lloc de dues bibliografies, com assenyala Luis Garrido en el seu llibre (1992), se'n troben tres).

Les dones nascudes entre 1925 i el final de la Guerra Civil (1939) van entrar molt aviat a treballar (en comparació amb les més joves), tot i que moltes mai no van tenir una feina fora de l'àmbit domèstic. Així, un 10% ja havien treballat quan tenien 11 o 12 anys, un 18% als 13 anys, un 30% als 14 anys, un 70% als 18 anys, i van assolir el màxim d'algun cop ocupades als 21 anys amb un 80%; és a dir, un 20% d'elles mai no van tenir una feina fora de l'economia de la llar.

Les generacions femenines 1941-45 van començar a treballar més tard, i també va augmentar el nombre que treballaven, si més no un cop a la seva vida, que va ser del 90%, deu punts més que les nascudes als anys vint i trenta. Per a les generacions femenines 1946-50 el calendari d'entrada en el mercat de treball es va avançar i la intensitat es va incrementar: als 13 anys ja havien treballat algun cop en un 11%, als 15 anys en un 46%, als 20 anys en un 82% i la intensitat final va abastar un 93%. Les nascudes als anys cinquanta van entrar a treballar cada cop més tard, però en major proporció que les seves companyes més grans, de manera que pràcticament la totalitat d'elles van estar vinculades al mercat laboral alguna vegada.

Com es pot comprovar en el Gràfic 22, hi va haver un canvi substantiu entre les nascudes el 1956-60 i les nascudes el 1961-65; no va ser simplement una continuació de la tendència històrica.

Aquesta ha estat també la característica de les generacions nascudes els anys seixanta que, a més, van entrar a treballar més tard que les anteriors, tendència que va continuar per a les generacions més contemporànies, és a dir, com més joves eren, més tard s'iniciaven les joves en el mercat de treball, tot i que pràcticament entre aquestes generacions totes treballaven si més no un cop a la vida. Així, les nascudes a la dècada dels seixanta van experimentar una edat mínima d'entrada al mercat de treball de 14 anys, havien tingut una feina algun cop en un 25% als 16 anys, en un 50% als 18 anys, en un 75% als 21 anys les més joves entre elles (amb 30 anys al 2001), i als 23 les més grans (amb 40 anys al 2001); i quasi la totalitat d'elles (un 97%) van treballar algun cop.

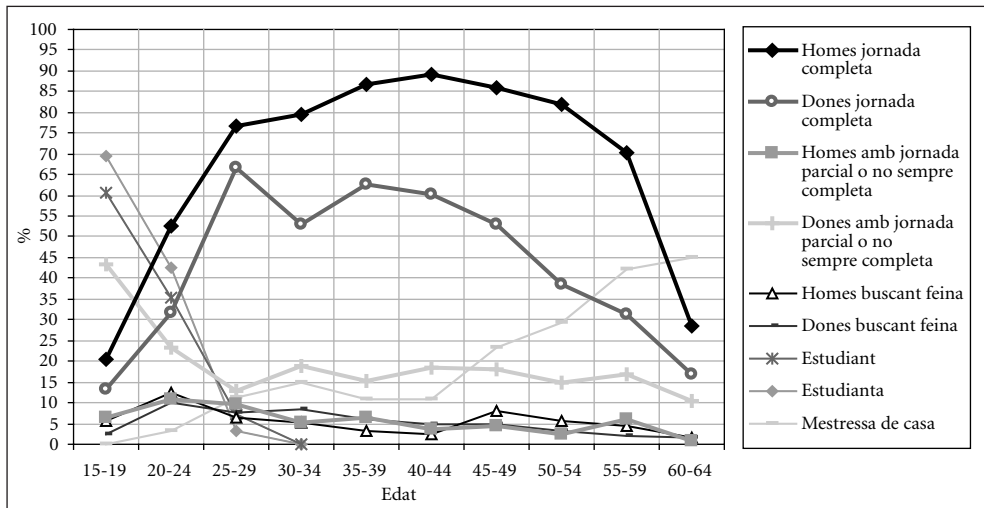
L'entrada de la dona al mercat de treball s'ha produït històricament més i més tard, evolució que suposa una prolongació de la joventut. Entre les nascudes el 1981-85, als 20 anys, un 72% no havien entrat mai al mercat de treball, quan allò normal per a les generacions femenines cinc anys més joves havia estat que, en aquesta edat, la meitat de la població hagués estat algun cop ocupada; però és que, a mesura que mirem més enllà en el temps, les diferències es fan més estridents: les nascudes els anys seixanta havien treballat algun cop a la seva vida quan tenien 20 anys en un 66%, les nascudes el 1956-60 en un 75%, les nascudes el 1951-55 en un 79%...

No és possible fer una anàlisi longitudinal sobre el tipus d'activitat laboral que les persones tenien a cada moment de la seva vida, tot i que sí que es pot tenir una panoràmica general de la situació quan es va fer el PaD, comparant joves amb no tan joves (Gràfic 23). Les diferències observades barregen els efectes de canvi històric amb els efectes de discriminació o idiosincràsia per gènere.

La situació d'estudiant com a activitat exclusiva és molt minoritària als 25-29 anys, i desapareix més enllà dels 30 anys. En el cas de les dones, a més, destaca entre les més joves la forta presència del treball a jornada parcial, tal com feien un 43% de les de 15-19 anys, un 23% als 20-24 anys i un 13% als 25-29 anys. En general, la pauta per edat entre els 15-19 anys i els 30-34 anys mostrava una menor proporció d'homes estudiants i de dones estudiantes o treballant a temps parcial com major era el grup d'edat considerat, la qual era *compensada* per una més elevada proporció d'homes

Gràfic 23.

Proporció de població segons situació d'activitat i jornada laboral, per sexe i edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

ocupats a jornada completa i de dones treballant a temps complet o dedicades en exclusiva a l'economia domèstica.

Si s'utilitza la figura analítica d'imaginar que les proporcions observades es corresponen a una cohort fictícia que experimentés aquests percentatges al llarg de la seva vida, es pot imaginar que la pauta majoritària masculina de transitar de la joventut al món adult suposava deixar d'estudiar per incorporar-se al mercat de treball amb una feina a temps complet. Tanmateix, entre els barons, un 5% es trobava a l'atur i un altre 5% tenia una jornada parcial o no sempre completa. Per altra part, tot i que la majoria de les dones joves en fer-se adultes també deixaven d'estudiar i accedien a una feina a jornada completa, una part molt significativa patia una situació de jornada parcial i continuava mantenint-la (15-20%), o es dedicava en exclusivitat a ser mestressa de casa (10-15%). Certament, el model de dedicar-se plenament a l'economia domèstica havia disminuït substancialment al llarg del temps (entre les majors de 45 anys estava menys present com més antiga era una generació), però no havia desaparegut i el treball a temps parcial (també en certa mesura relacionat amb la necessitat de combinar la feina amb el treball domèstic) continuava tenint un pes específic similar per a les adultes joves que per a les més grans (Hakim, 2003).

AL VOLTANT DE L'INFORMANT PRINCIPAL AL PAD

La primera onada del PaD va utilitzar quatre tipus de qüestionaris, de manera que a cada llar només a un individu se li van fer les preguntes relatives a la llar en general, entre aquestes, les que són d'especial interès pel tema de la joventut són la informació relativa a l'habitatge, al tipus de parella que s'ha format —si conviu en una unió matrimonial o consensual—, o algunes característiques dels fills ja emancipats. A aquesta persona se la va dotar de l'estatus d'*informant principal*, i sobre les dades aportades per ell o ella s'ha elaborat aquest apartat.

La mostra la componen 1.991 informants principals, dels quals 811 eren homes i 1180 eren dones.²⁷

27. S'ha aplicat com a ponderador el pes corresponent a l'informant.

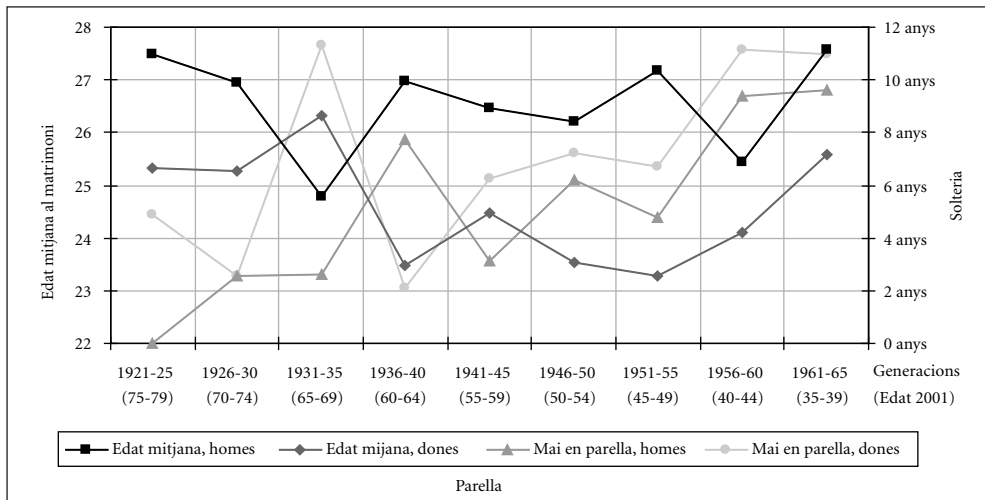
Formació de la parella

El procés de formació de la parella presenta una intensitat i una pauta per edat o calendari; els dos indicadors seran estimats en aquest apartat. Es considerarà que tothom que estava solter i no vivia amb la seva parella en el moment del treball de camp del PaD era perquè mai havia format una unió: aquest serà l'indicador d'intensitat en la formació de la parella. De manera complementària, s'assumirà que el calendari calculat a partir de la pregunta referent als anys de convivència en parella entre aquells i aquelles informants principals que formaven una unió (fos matrimonial o consensual) el 2001 era representatiu de la pauta per edat en la formació familiar: sobre aquesta informació s'ha construït l'edat mitjana de formació de la parella (Gràfic 24).

Està comprovat que la mortalitat entre els solters és més alta que entre els casats (vegeu, per exemple, Miret, 1993). Aquest fet provoca que les proporcions de solteria

Gràfic 24.

Edat mitjana de la formació de la parella i percentatge de població mai en parella

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

pateixin una subestimació, major com més antiga és una generació. Per altra part, es consideren com a indicadors de solteria definitiva els registrats als 45-49 anys (tal i com es fa habitualment en aquest tipus d'anàlisi, vegeu Hajnal, 1955), i els nascuts amb posterioritat a 1955 encara no havien assolit els 45 anys el 2001; així, per exemple, les generacions 1961-65, les més joves analitzades ara, tenien 35-39 anys i encara podien incrementar la seva formació de parelles (tot i que ja no com a *joves*).

Així, considerant la solteria àmpliament, no només com a estat civil sinó també excloent dels solters aquells que es trobaven cohabitant en parella tot i que no casats, es comprova com la solteria masculina s'ha anat incrementant, amb l'única excepció d'aquells nascuts durant la Guerra Civil espanyola. En comparar aquesta evolució amb la que es desprèn per altres operacions estadístiques, es posar en quarantena alguns d'aquests resultats, ja que no va ser aquesta l'evolució real, sinó que des de les generacions 1921-25 a 1941-45 la solteria masculina a Catalunya va créixer lleugerament del 8 a l'11% (Cabré, 1999).

També els indicadors de solteria femenina presenten una tendència en ziga-zaga que no responen a la realitat, ja que aquesta fou, en realitat, cada cop més reduïda, passant del 12% per a les generacions nascudes el 1921-25 al 9% observat per a les nascudes al 1941-45 (Cabré, 1999).

Amb tot, una tendència plenament constatada és la que apunta que, des de les generacions nascudes als anys quaranta fins a les nascudes durant el primer quinquenni de la dècada dels seixanta, la solteria no ha deixat d'augmentar, i mentre que era molt reduïda aleshores, en l'actualitat voreja el 10%,²⁸ una mica més alta en el cas dels homes.

Els indicadors de calendari han estat calculats sobre la pauta de formació de la parella entre els 15 i els 35 anys (ambdós inclosos) de les generacions. També en el cas de l'edat mitjana s'ofereixen a la Taula 6 els errors estàndards de les estimacions,²⁹ i a

28. A més, cal tenir en consideració els errors mostrals, que abasten el 5% per a les estimacions sobre la solteria definitiva de les generacions masculines 1936-40 i les femenines 1931-35, tot i que, en general, oscil·len entre el 2 i el 3%, valors molt més assumibles.

29. Que, malauradament, arriben sovint a l'any i fins i tot s'enfilen en alguns casos als dos anys.

més la desviació típica com a indicador de dispersió del calendari. Tampoc en el cas del calendari l'evolució és molt diàfana, tot i que la tendència de l'edat mitjana sembla indicar que la formació de la parella va anar rejuenint-se des de les generacions analitzades més antigues fins a les nascudes als anys cinquanta, de manera molt més acusada per a les dones, però per a les generacions més joves ja s'aprecia un punt d'inflexió en sentit contrari, és a dir, cap a l'endarreriment del calendari en la formació de la parella. En efecte, per a Catalunya, l'edat mitjana al matrimoni va anar rejuenint-se entre les generacions 1921-25 i 1936-40, passant entre els homes de 29,7 anys als 17,5 anys i entre les dones de 27,5 anys als 25,0 anys respectivament. Sens dubte, les dades del PaD en aquest apartat en particular ofereixen algunes deficiències en la fiabilitat (vegeu Taula 6). Un altre cop, es comprova que l'evolució més contemporània és més

Taula 6.

Solteria, edat mitjana i desviació típica de l'edat al matrimoni (i error estàndard associat a la solteria i a l'edat mitjana)

	1921-25 (75-79)	1926-30 (70-74)	1931-35 (65-69)	1936-40 (60-64)	1941-45 (55-59)	1946-50 (50-54)	1951-55 (45-49)	1956-60 (40-44)	1961-65 (35-39)
Solteria, homes	0,00%	2,56%	2,60%	7,76%	3,13%	6,22%	4,79%	9,41%	9,59%
Solteria, dones	4,88%	2,56%	11,31%	2,11%	6,25%	7,21%	6,70%	11,16%	11,00%
Edat mitjana, homes (anys)	27,50	26,95	24,79	26,97	26,45	26,21	27,18	25,43	27,58
Edat mitjana, dones (anys)	25,32	25,26	26,33	23,49	24,48	23,53	23,29	24,11	25,59
Desviació típica, homes (anys)	3,84	3,54	3,50	3,58	3,25	3,56	3,63	3,38	3,49
Desviació típica, dones (anys)	4,89	4,58	4,04	3,43	3,85	3,66	3,72	3,53	3,16
Error estàndard mostral de la solteria									
Homes	0,00%	2,86%	2,51%	4,87%	2,70%	3,27%	3,24%	4,03%	3,90%
Dones	3,81%	2,86%	4,79%	2,37%	3,95%	3,52%	3,52%	4,12%	4,34%
Error estàndard mostral de l'edat mitjana									
Homes (anys)	0,96	0,83	0,86	0,86	0,72	0,87	0,87	0,80	0,79
Dones (anys)	1,66	1,46	1,11	0,80	1,03	0,91	0,93	0,86	0,70

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

plausible, però el valor de les edats mitjanes tal i com s'han calculat aquí continuen sent, per aquestes generacions més joves, una mica subestimades.

Destacar, finalment, que per als homes, aquest indicador sempre ha estat molt homogeni (amb una desviació típica de 3,5 anys), i per a les dones l'homogeneïtat va augmentar entre les generacions nascudes abans de la Guerra Civil (la desviació típica era de 5 anys per a les nascudes al 1921-25), i va arribar a ser la mateixa que per als homes a partir de les nascudes amb posterioritat a 1936.

En conclusió, respecte a la dimensió de la formació de la parella en la transició de la joventut al món adult per a les generacions catalanes, s'aprecia en l'actualitat un increment en els nivells de solteria entre els i les joves, així com un endarreriment de la constitució de la parella.

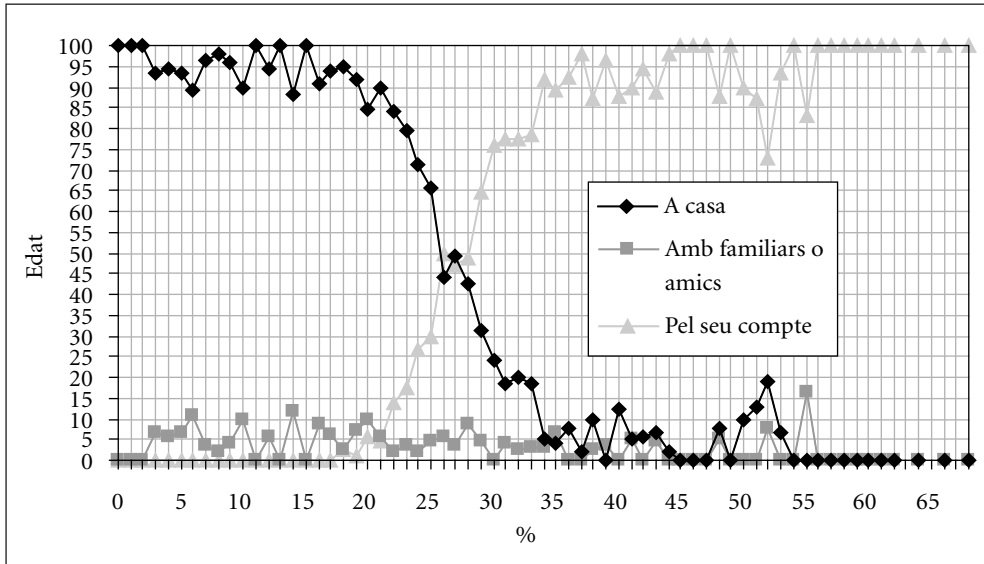
Fills a casa, fills emancipats

També es pot conèixer si els fills de l'informant —si els té— conviuen amb ell o no. Amb aquestes dades, s'ha construït un arxiu amb la situació de residència de tots els fills i filles de l'informant a més de la seva edat. En total, els 3.322 fills recollits per l'enquesta es distribuïen segons presenta el Gràfic 25 respecte a la seva situació de convivència. S'observa clarament com els canvis s'experimenten a la Catalunya contemporània entre els 19 i els 37 anys, de manera que, mentre que els nois i les noies de 19 anys vivien a casa els pares (o amb altres familiars), als 37 anys pràcticament tothom vivia pel seu compte. En efecte, utilitzant la llicència de pensar en una generació fictícia que seguís la pauta observada a la Catalunya de 2001, podem suposar que als 24 anys un 25% ja no conviurien amb els seus pares (emancipació precoç), als 27 anys un 59% viurien ja pel seu compte i als 30 anys ja ho farien un 75%.

Els que no conviuen amb els seus pares, però, no ho feien gaire lluny: en concret, aproximadament un 10% residien en el mateix barri que els pares (i fins i tot en alguns casos anecdòtics en el mateix edifici), un 30% més residien en el mateix poble o ciutat, i al voltant d'un 50% més residien a Catalunya (Gràfic 26).

Gràfic 25.

Amb qui residien els fills dels informants principals

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

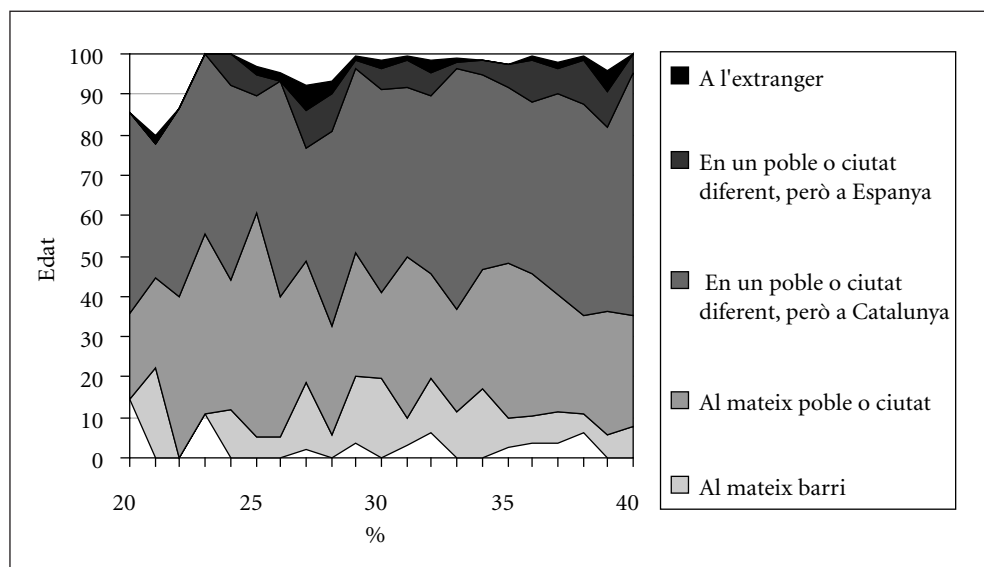
L'habitatge dels joves

Pel que fa al tipus de tinença de l'habitatge, també, només és pregunta als informants principals; entre aquests n'hi ha 576 que tenien entre 20 i 39 anys, i aquesta serà la mostra que informi sobre el tema: òbviament, tots aquests joves es trobaven vivint com a persona de referència dins de la seva llar, ja que només les persones amb aquest estatus podien ser informants principals del PaD.

El Gràfic 27 recull les situacions més comunes respecte a aquest punt. Per als més joves (20-24 anys) ja emancipats allò més habitual era tenir un habitatge amb un lloguer temporal (42%). Es pot veure així la importància del lloguer en l'emancipació dels

Gràfic 26.

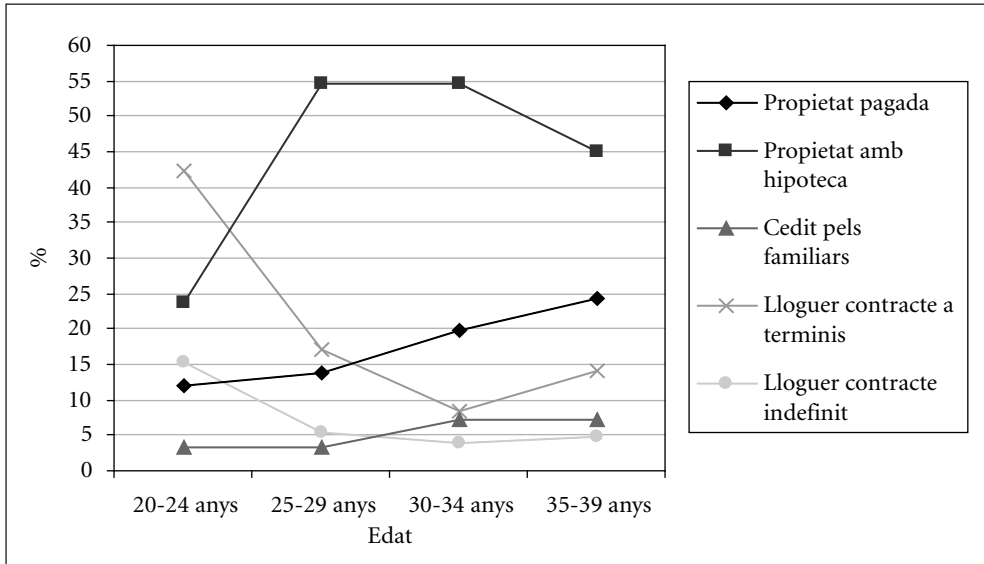
Lloc de residència dels fills emancipats dels informants principals respecte als seus pares

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

joves (vegeu en aquest sentit, Jurado, 2003). Aquest *camí* era menys utilitzat com major era l'edat, i arribava a un mínim per als de 30-34 anys del 10%.

Més enllà dels 25 anys l'opció més normal entre els joves caps de llar era tenir una propietat amb l'ajut d'una hipoteca; mentre que aquesta era la tinença en un 25% dels joves de 20-24 anys, un 55% entre els de 25 a 34 anys, i un 45% entre els de 35-39 anys compartien la propietat de la casa amb una entitat financera. A mesura que el grup d'edat considerat era menys jove o més adult, augmentava la proporció de joves caps de llar que eren propietaris i que ja havien pagat l'habitatge en la seva totalitat, una tendència que feia que aquesta proporció fos del 12% als 20-24 anys, d'un 14% als 25-29 anys, del 20% als 30-34 anys i del 25% als 35-39 anys; en definitiva, podem estimar que als 30-34 anys un de cada cinc joves ja emancipats era propietari del seu

Gràfic 27.**Tipus de tinença de l'habitatge entre els joves**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pis i ja el tenia pagat, i als 35-39 anys aquest percentatge era d'un de cada quatre. Aquestes dades apunten a l'extraordinària importància de la tinença en propietat entre els joves emancipats.

Complementàriament, el lloguer (fos a termini o indefinit) tenia una importància menor com major era l'edat, i era d'un 5% més enllà dels 25 anys.

Finalment, cal destacar que l'habitatge cedit pels familiars no era insignificant (4% als 20-29 anys i 7% als 30-39 anys), com ja han posat al descobert altres estudis sobre aquest tema (vegeu, per exemple, Trilla, 2000).

CONCLUSIONS

S'ha definit la joventut com la població entre 15 i 39 anys que conviu amb els seus pares sense haver format una parella estable; complementàriament, ja *no és jove* —segons la nostra definició— aquell que resideix en una llar independent a la dels pares o conviu amb la seva parella. S'han utilitzat nou variables en l'anàlisi de la joventut a Catalunya l'any 2001: (1) sexe, (2) edat, (3) província de residència, (4) lloc de naixement, (5) grandària del municipi de residència, (6) nivell d'instrucció, (7) si s'està o no estudiant, (8) activitat laboral i (9) ingressos personals; i s'han seleccionat les realment operatives per delimitar la joventut i construir amb elles un model descriptiu.

Així, s'ha trobat que no són efectives ni la província de residència ni l'activitat laboral, motiu pel qual no han estat considerades.

El pes de l'edat és el factor que influeix de forma més contundent el fet d'estar emancipat de la família d'origen: com era d'esperar, a mesura que et fas gran, disminueix la probabilitat de romandre al domicili patern; de totes formes, la pressió, l'actitud o l'aptitud d'un jove per emancipar-se no deu ser molt alta a Catalunya quan als 27 anys encara la meitat del joves no havien format una llar independent. A més, aquesta pauta per edat era tremendament diversa en comparar uns joves amb uns altres segons el seu lloc de naixement: per exemple, entre els no nascuts a Catalunya, als 25 anys, un 65% estava emancipat si havia nascut a Espanya i un 75% ja ho estaven si havien nascut a l'estranger. Molt probablement, aquest model tan contrastat tenia a veure amb la relació entre emancipació i mobilitat residencial, però, amb tot, la pauta d'emancipació dels residents a Catalunya que han nascut al país encara es presenta molt més tardana.

Per altra banda, sembla que a les dones joves les empenyien cap a l'emancipació de la família d'origen forces de major intensitat que les sofertes pels homes, ja que aquests mostren una emancipació substancialment més tardana.

El nivell d'instrucció també influïa, tot i que d'una manera específica entre els menors i entre els majors de 30 anys, ja que si fins a aquesta edat, a major nivell d'instrucció

menor probabilitat d'estar emancipat, més enllà d'aquesta edat el grau educatiu no tenia cap efecte sobre el nivell d'emancipació.

Històricament, la població catalana ha guanyat en anys d'escolarització, i s'ha reduït de forma important l'analfabetisme i la manca d'estudis. Entre les generacions més antigues analitzades, un de cada quatre nens i nenes mai no van assistir a l'escola, entre els nascuts als anys quaranta aquest percentatge es va reduir a un 5% i es va esvaïr per a les generacions més contemporànies. A més, deixar l'escola, per als que hi anaven, era una transició que cada cop tenia lloc més tard, de manera que les generacions catalanes obtenien un major nivell d'instrucció com més joves eren, i així, com que moltes persones entre les més antigues no van ser mai escolaritzades, les més contemporànies han experimentat una gran entrada a l'educació secundària i a la universitat. En efecte, respecte al nivell d'estudis, es constata un clar efecte generació (les generacions més antigues havien gaudit menys de l'educació), combinat amb un efecte gènere (en comparar les dones amb els homes, dins un mateix grup de generacions, aquelles havien accedit notablement menys a l'educació).

Aquesta pauta d'escolarització es complementa amb la d'entrada al món del treball. El model respecte a la inserció laboral ha estat mot diferent per a homes i per a dones. Per als primers, la tendència ha estat entrar més tard com més jove era una generació, de manera que néixer després en el temps ha suposat una joventut més extensa, amb una dedicació major a l'estudi i una inserció més tardana a la feina.

En contrast, per a les dones, la dimensió d'entrada al mercat de treball presenta en el temps analitzat dues tendències clares: des d'un model on relativament poques entraven a treballar i aquelles que ho feien començaven molt joves, cap a un model en què s'incrementa la proporció de les que tenien una feina fora de casa, si més no algun cop mentre es mantenia el calendari d'entrada; és a dir, cap a un model més contemporani en què s'entra a treballar cada cop més tard però tothom entra algun cop al mercat de treball. Per exemple, si entre les generacions més antigues, una de cada quatre dones mai no treballà fora de l'àmbit domèstic, tot i que les que sí que ho feien van entrar a la feina força joves; les nascudes a principis dels anys quaranta van tenir una primera feina més tard i quasi totes van estar dins el món laboral si més no un cop a la vida

(una de cada deu, però, va treballar sempre en l'economia domèstica); tanmateix, les nascudes durant el segon quinquenni de la dècada de 1940 van treballar més i més aviat, tendència que es va trencar entre les més joves que van iniciar el procés contrari, és a dir, un retard sostingut en el calendari d'entrada, tot i que es mantenia una inserció al mercat de treball cada cop major.

Respecte a la formació de la parella, una altra dimensió amb què es construeix la joventut, les dades assenyalen que, des de les generacions més antigues considerades fins a les nascudes als anys cinquanta, s'ha produït un avançament del calendari, és a dir, les parelles es constituïen cada cop més aviat; tanmateix, entre les generacions més joves s'observa clarament el procés contrari: cada cop s'uneixen en parella més tard.

ANNEX ESTADÍSTIC

Taula A.1.

Proporció de població a Catalunya per nivell d'instrucció segons grup d'edat i sexe

HOMES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
Sense estudis	3,69	2,89	3,27	3,60	4,13
Obligatòria incompleta	31,00	12,45	12,14	12,23	13,85
Obligatòria completa	44,16	30,85	28,66	28,69	30,34
Batxillerat	13,81	20,73	14,01	14,54	15,55
FP Grau Mitjà	5,51	10,77	9,25	10,34	8,88
FP Grau Superior	1,82	11,55	11,63	10,74	8,71
Secundària	21,15	43,04	34,90	35,63	33,14
Diplomatura	0,00	7,69	9,61	7,84	6,82
Llicenciatura	0,00	3,08	11,42	12,02	11,71
Universitat	0,00	10,77	21,03	19,86	18,54

DONES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
Sense estudis	3,21	2,31	2,45	2,83	3,61
Obligatòria incompleta	26,62	7,77	7,90	9,52	12,47
Obligatòria completa	42,25	23,16	22,52	26,13	29,89
Batxillerat	20,09	24,17	14,82	15,58	15,52
FP Grau Mitjà	5,25	9,55	8,29	9,08	8,87
FP Grau Superior	2,58	13,28	12,37	10,06	6,84
Secundària	27,92	47,00	35,49	34,72	31,23
Diplomatura	0,00	14,70	15,47	12,01	9,93
Llicenciatura	0,00	5,06	16,18	14,78	12,87
Universitat	0,00	19,76	31,65	26,79	22,80

Font: Elaboració a partir de les dades definitives del Cens 2001.

Taula A.2.

Proporció de població només estudiant a Catalunya segons grup d'edat i sexe

	Homes	Dones
15-19 anys	61,91%	70,39%
20-24 anys	22,47%	26,88%
25-29 anys	4,60%	5,14%
30-34 anys	1,15%	1,72%
35-39 anys	0,49%	1,16%

Font: Elaboració a partir de les dades definitives del Cens 2001.

Bibliografia

- CABRÉ, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona, Proa (La Mirada Social).
- CASAL, J.; GARCÍA, M.; MERINO, R.; QUESADA, R. (2003). *Enquesta als joves de Catalunya 2002: Avançament de resultats*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Secretaria General de Joventut (Aportacions, 19).
- GARRIDO, L. (1992). *Las dos biografías de la mujer en España*. Madrid, Instituto de la Mujer (Estudios, 33).
- GARRIDO, L. i REQUENA, M. (1996). *La emancipación de los jóvenes en España*. Madrid, Injuve.
- GIL CALVO, E. (1985). *Los depredadores audiovisuales. Juventud urbana y cultura de masas*. Madrid, Tecnos.
- GIL CALVO, E. (2001). *Nacidos para cambiar. Cómo construimos nuestras biografías*. Madrid, Taurus.
- HAINAL, J. (1955). "Age at Marriage and Proporcions Marring", a *Population Studies*, v. VII, n. 2, novembre 1953, p. 111-136.
- HAKIM, C. (2003). *Models of the Family in Modern Societies: Ideals and realities*. Aldershot, Ashgate.
- JOVELL, A.J. (1995). *Análisis de regresión logística*. Madrid, CIS (Cuadernos Metodológicos).
- JURADO GUERRERO, T. (2003). "La vivienda como determinante de la formación familiar en España desde una perspectiva comparada", a *Revista de Investigaciones Sociológicas*, n. 103 (juliol-setembre 2003), p. 113-157.
- LEGUINA, J. (1981). *Fundamentos de demografía*, Madrid, Siglo XXI.
- MARTIN MORENO, J. i DE MIGUEL, A. (1979). *Universidad, fábrica de parados*. Barcelona, Vicens Vives.
- MIRET, P. (1993). "Casarse, cuestión de vida o muerte", a *Funeralia*, n. 7 (desembre 92-gener 93), Girona, Fira de Girona.
- MIRET, P. (2003). "La nupcialitat a Catalunya durant el període 1975-2000" [en línia]. Informe elaborat pel Centre d'Estudis Demogràfics per a l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.ced.uab.es/PERSONAL/documents/pmiret/Nupcialitat%20a%20Catalunya.pdf> [consultada gener 2004]
- MIRET, P. (2004). "¿Qué relación tiene el aumento en los años de escolaridad no obligatoria en la emancipación de los jóvenes en Cataluña durante la segunda mitad del siglo xx?". Comunicació presentada

en el VII Congrés Internacional de la Asociación de Demografía Histórica, celebrat a Granada de l'1 al 3 d'abril de 2004 (segona versió).

TOHARIA, L.; DAVIA, M. A. i HERNANZ, V. (2001). *Flexibilidad, juventud y trayectorias laborales en el mercado de trabajo español*. Madrid, CIS (Opiniones y Actitudes, 40).

TRILLA, C. (2000). *Els joves catalans i l'habitatge*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut (Estudis, 3).

4 Els fills: present i futur

Cristina Sánchez Miret, Núria Quintana Garrido
i Hug Llàcer Palanca

Abstract

Aquest capítol s'ocupa de l'anàlisi de les llars amb fills de Catalunya, en tres aspectes diferents: la seva escolarització, la percepció que tenen els pares del futur dels fills i les satisfaccions que aquests fills proporcionen als pares. Són molts els aspectes relacionats amb els fills que no tractarem, i fins i tot d'aquells dels quals parlarem se'n podrien dir més coses, però el cert és que l'anàlisi de les dades del PaD ens dona una informació prou valuosa sobre la importància que té per a les llars l'educació dels fills i, en general, sobre la importància de les vides dels nostres fills per a nosaltres i per a la nostra societat.

Índex

L'escolarització dels fills en l'ensenyament obligatori	251
· Satisfacció amb l'escolarització dels fills	253
· Cost econòmic de l'escolarització	254
· Escola pública i escola privada	258
· Classes socials i escolarització dels fills	263
L'escolarització en l'ensenyament postobligatori	269
Satisfaccions i aspiracions dels pares	271
· Valoració dels fills segons els pares	272
· Valoració del rendiment escolar dels fills	273
· Comportament dels fills	274
· La feina que tenen els fills	276
· L'ambient de la llar	277
Expectatives de futur	279
A tall de conclusió	284

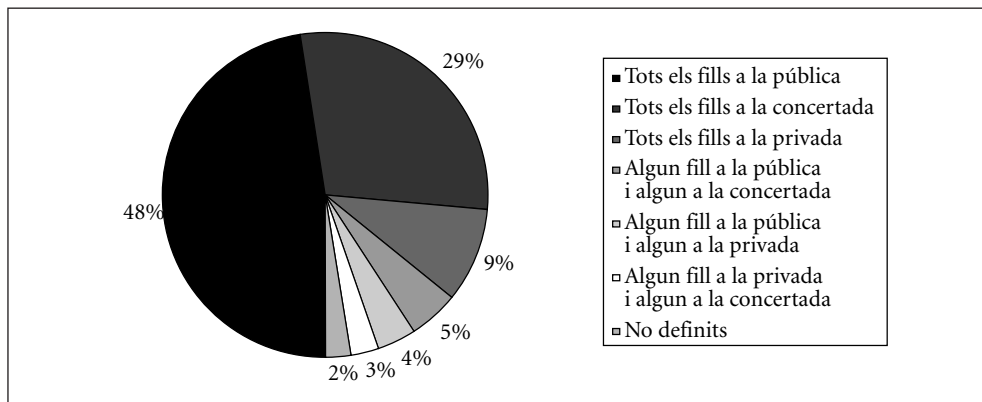
L'ESCOLARITZACIÓ DELS FILLS EN L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

La majoria de les llars de Catalunya amb fills escolaritzats en l'ensenyament obligatori els porten a l'escola pública (48%). Aquesta dada influeix —en l'actualitat l'escola pública és laica— en què la majoria de les llars portin els fills a un centre laic (65%). No totes les llars porten els fills al mateix tipus d'escola, hi ha llars que han optat per solucions mixtes (12%), però entre aquestes darreres, les que inclouen els centres públics com una de les opcions també són majoritàries (9%) (Gràfics 1 i 2).

El mapa escolar de Catalunya no està equilibrat en el territori pel que fa a l'oferta dels diferents tipus de centres i això es reflecteix en l'opció educativa que trien les llars segons el lloc de residència. Com més petita és la localitat on es resideix, més llars hi ha que porten els seus fills a l'escola pública i com més gran és, a l'inrevés. A la ciutat de Barcelona és on menys llars porten els seus fills a l'escola pública, només una de cada cinc. Així mateix, Barcelona és la ciutat on més llars trien l'opció d'escola religiosa (27%).

Gràfic 1.

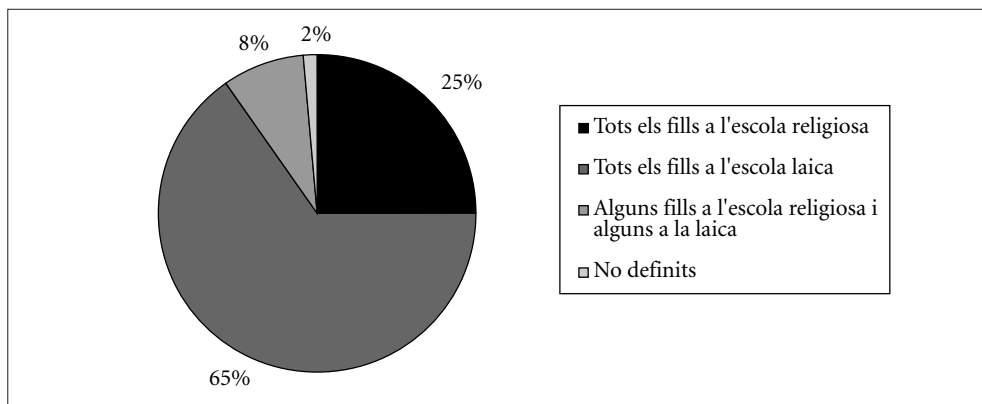
Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills ¹

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 2.

Tipus d'escola on les llars escolaritzen els seus fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
 1. Per tot aquest apartat de l'article (L'escolarització dels fills en l'ensenyament obligatori) les dades fan referència només als germans de les llars que estan en l'ensenyament obligatori.

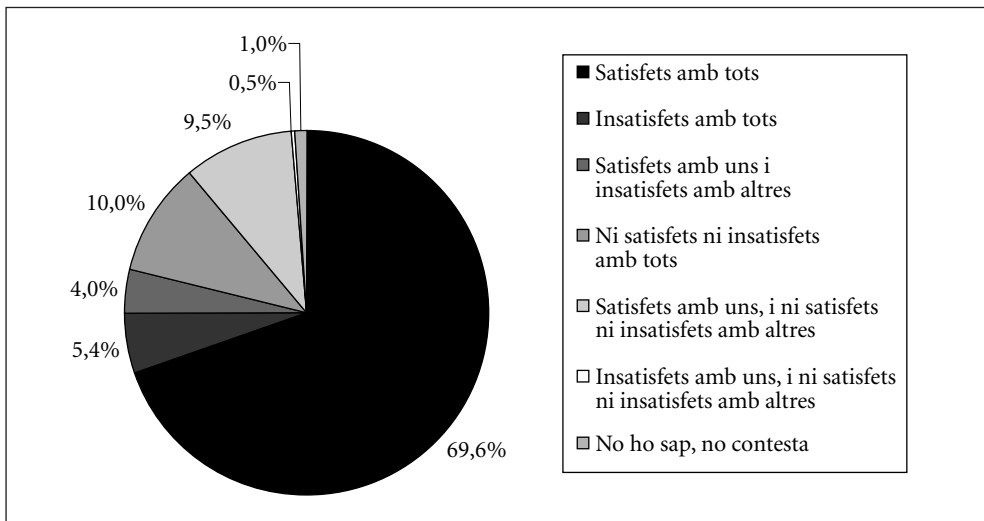
Satisfacció amb l'escolarització dels fills

Podem afirmar que la majoria de llars estan contentes amb el centre escolar on van els seus fills i amb els resultats escolars que hi obtenen (Gràfic 3), però més endavant veurem diferències importants per tipus de llar i tipus de centre. Les llars que declaren que a tots els fills els van bé els estudis són moltes (70%), seguides de lluny per les que diuen que a tots els va ni bé ni malament (només un 10% dels casos). Però també hi ha llars en què els estudis dels fills van malament (5%) i altres en què la situació és diversa i la resposta és diferent per cada fill (14%).

Si deixem de banda el rendiment escolar dels fills i demanem per la satisfacció amb el tipus d'educació escolar que imparteixen els centres educatius on estan escolaritzats els fills, la satisfacció encara és més alta (Gràfic 4). El 82% de les llars estan satisfetes amb l'educació que reben els fills, tot i que també hi ha un 11% que no ho està. Finalment, en el 6% dels casos depèn de quin fill es parla, d'uns n'estan satisfets i d'altres no.

Gràfic 3.

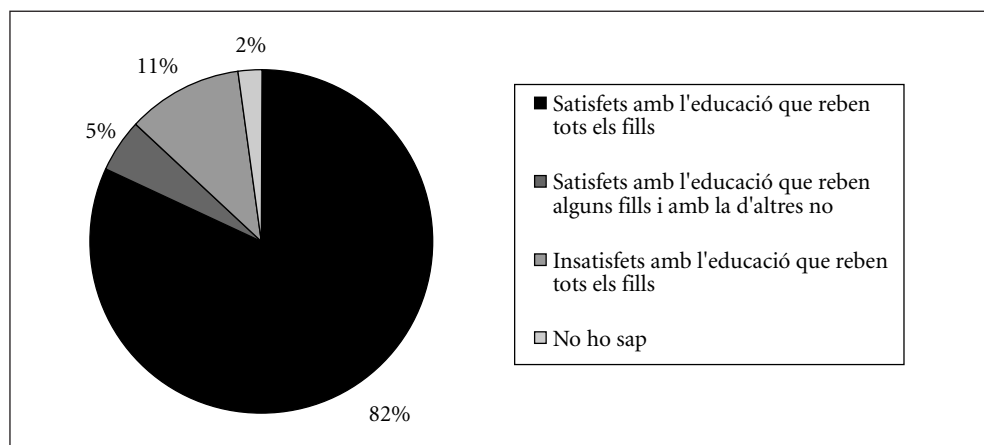
Satisfacció dels pares amb els resultats escolars dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 4.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació que reben els fills al centre escolar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

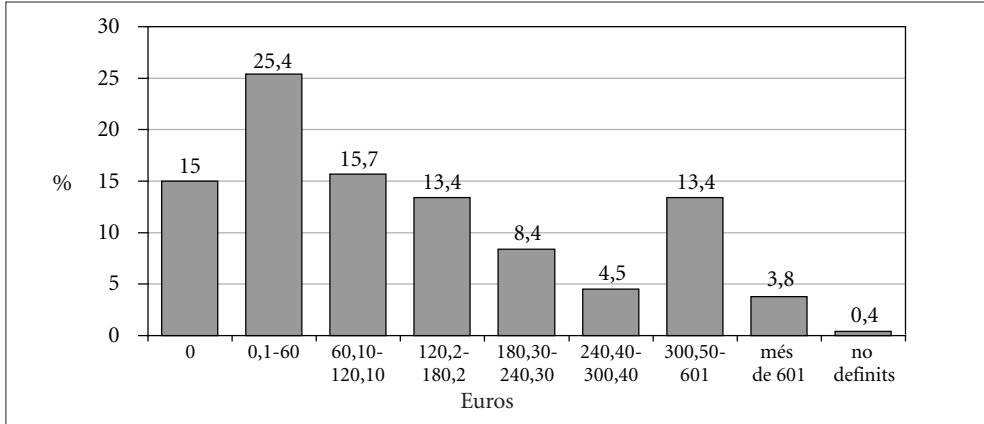
Cost econòmic de l'escolarització

La mitjana mensual que estan pagant les llars de Catalunya és de 91 euros per fill escolaritzat, la qual cosa situa la despesa per llar en 158 euros de mitjana per al conjunt dels fills. Les diferències entre llars són importants: mentre que un 15% no paga res, hi ha un 17,2% que paga més de 300 euros al més per aquest capítol de la despesa domèstica (Gràfic 5).

Si fem un càlcul de què suposa la despesa per escolarització dels fills en el balanç de la llar, esbrinem que les llars catalanes destinen el 7% dels seus ingressos a l'escolarització dels fills. Ens pot semblar que és un percentatge petit, però per a la majoria de llars aquest capítol de la despesa és carregós: per al 14% de les llars el cost de l'escolarització representa entre l'11% i el 20% dels ingressos anuals de la llar (Gràfic 6).

Gràfic 5.

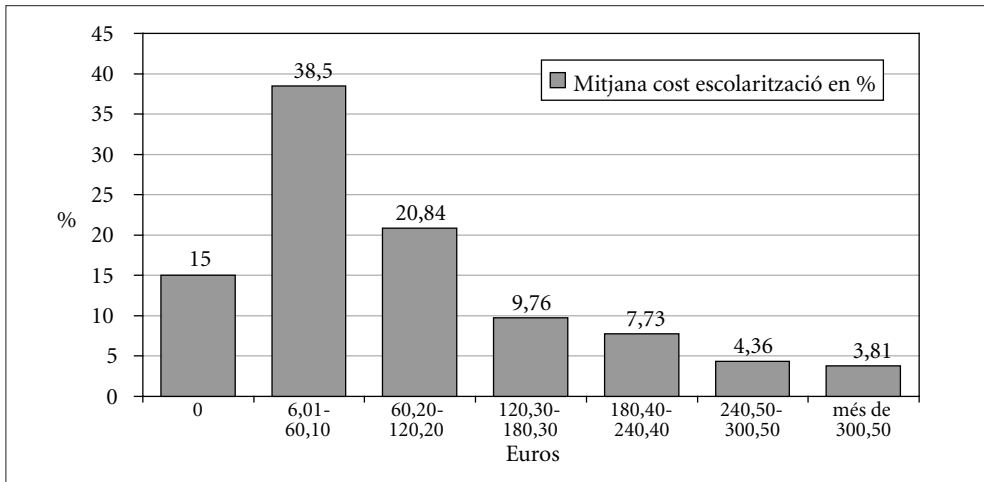
Cost mensual a la llar de l'escolarització dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 6.

Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització per fill escolaritzat

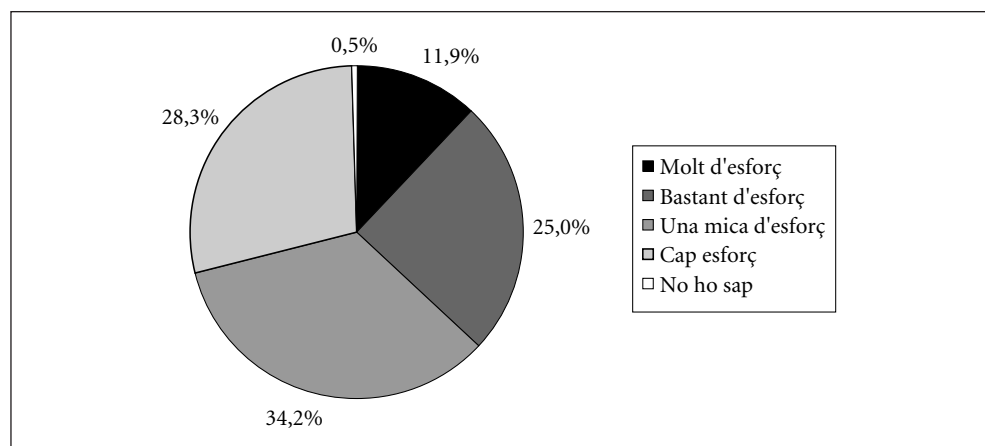

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així ho confessen les famílies. La majoria (el 71%) declara que sí que fa un esforç, malgrat que hi ha diferències en el grau d'aquest esforç: per a una tercera part del total de les llars l'esforç és petit (34%) —contesten “una mica d'esforç”—, per a una quarta part (25%) és bastant d'esforç, i per a un 12% de les llars pagar les despeses d'escolarització dels fills suposa molt d'esforç econòmic (Gràfic 7).

Gràfic 7.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills

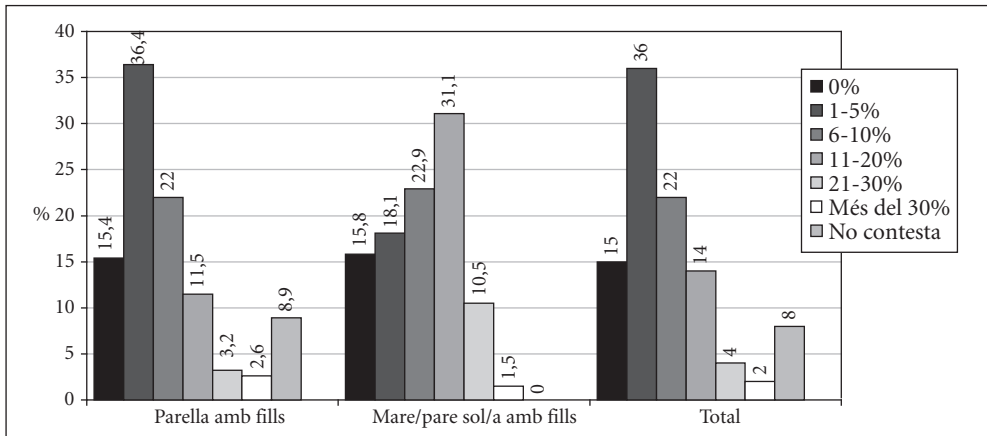
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a les despeses extraescolars (Gràfic 9) trobem el mateix, però els percentatges són menors. Per començar, hi ha un 12% de llars en les quals els fills no duen a terme activitats extraescolars i, en el 22% de les llars en què els fills en fan, això no suposa cap esforç econòmic per a l'economia familiar.

Hem de fer especial esment a les famílies monoparentals, perquè l'escolarització dels fills els resulta molt més carregosa (Gràfic 8). El percentatge de resposta “em suposa molt d'esforç pagar l'escolarització dels fills” és més del doble (27%) en aquestes famílies que en la resta i alhora també hi ha el doble de casos que declaren que pagar les activitats extraescolars dels fills els suposa bastant d'esforç (Gràfic 9).

Gràfic 8.

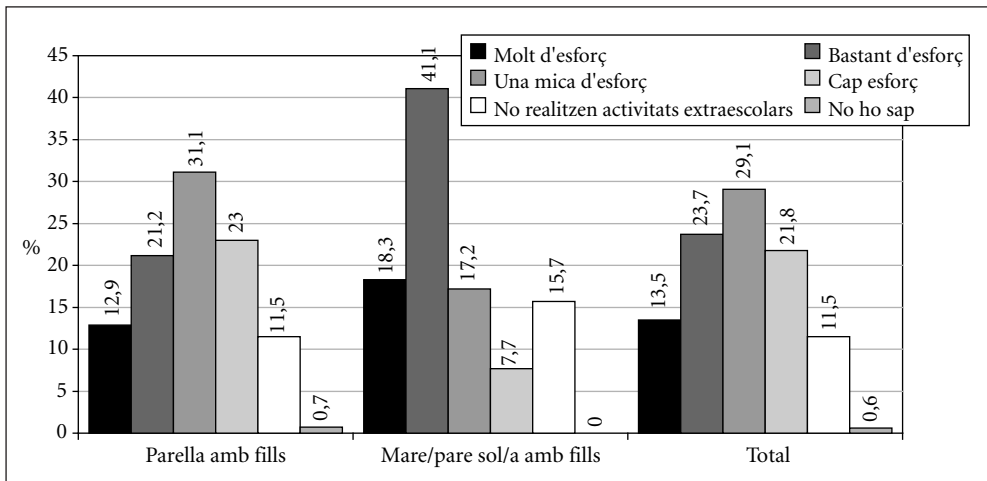
Percentatge del cost d'escolarització dels fills sobre els ingressos anuals de la llar, per tipus de família

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Esforç econòmic de la llar per les activitats extraescolars, per tipus de família

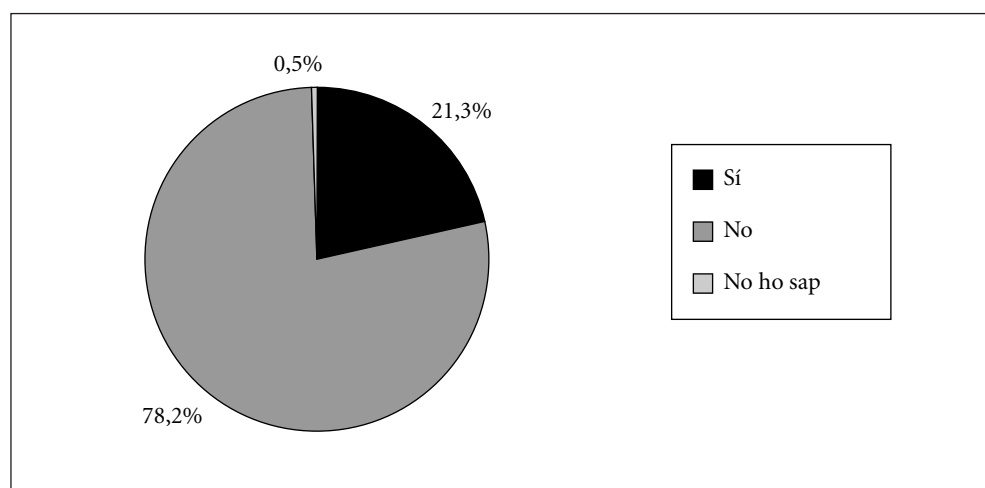

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També ens trobem amb força llars de Catalunya, una de cada cinc, que han descartat algun centre escolar que els agradava per a l'educació dels seus fills perquè no podien assumir el cost econòmic que comportava (Gràfic 10).

Gràfic 10.

Llars que han descartat algun centre educatiu pel seu cost econòmic

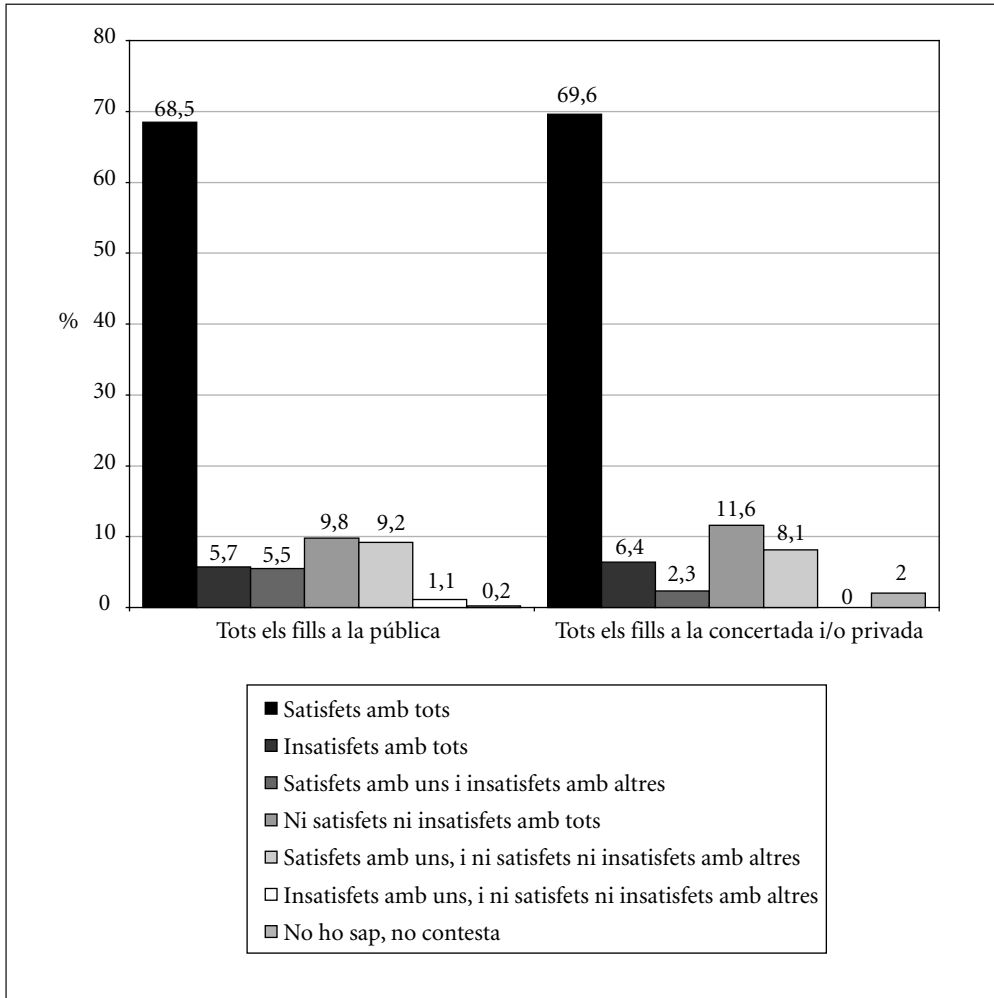
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Escola pública i escola privada

Vegem quines implicacions té portar els fills a un tipus d'escola o un altre. Mentre que no hi ha diferència en la satisfacció amb els estudis dels fills segons el tipus d'escola (Gràfic 11), sí que n'hi ha respecte al tipus d'educació escolar que reben els fills: hi ha més casos d'insatisfacció entre els que van a l'escola pública (19%) que no pas entre els que van a escola concertada (5%) o a l'escola privada (4%) (Gràfic 12).

Gràfic 11.

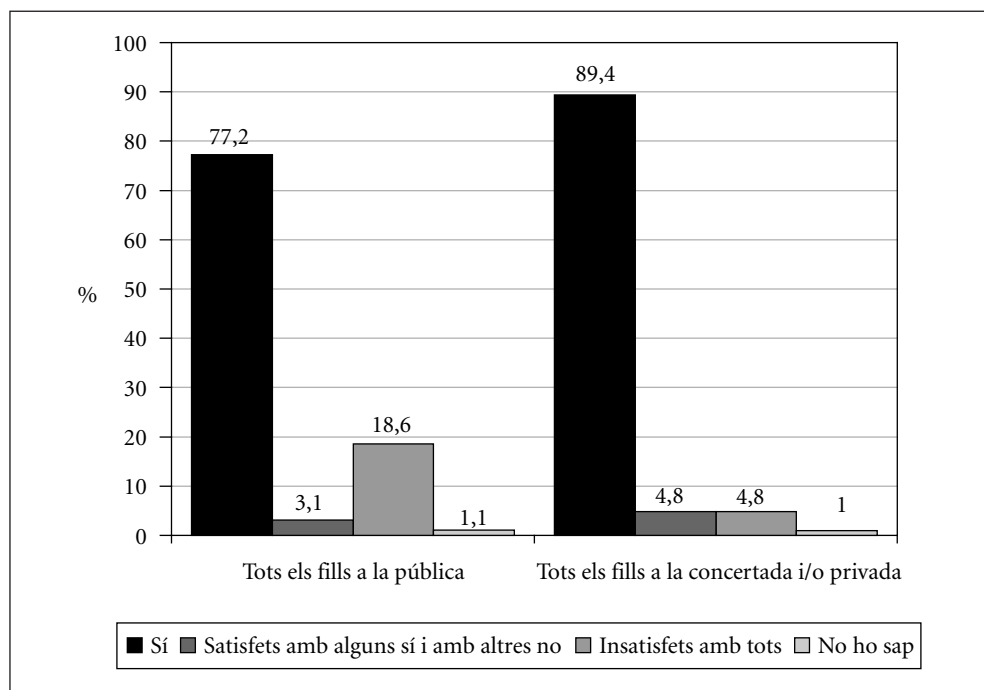
Satisfacció dels pares amb els estudis dels fills, per titularitat del centre escolar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 12.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació escolar que reben els fills, per titularitat del centre educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora, malgrat que la diferència no és gaire gran, hi ha més llars que han descartat un centre educatiu pel cost econòmic entre els que ara van a l'escola pública (24%) que no pas entre els que van a la privada i/o concertada (20%), i aquest fet pot estar influïnt en la valoració de l'escola.

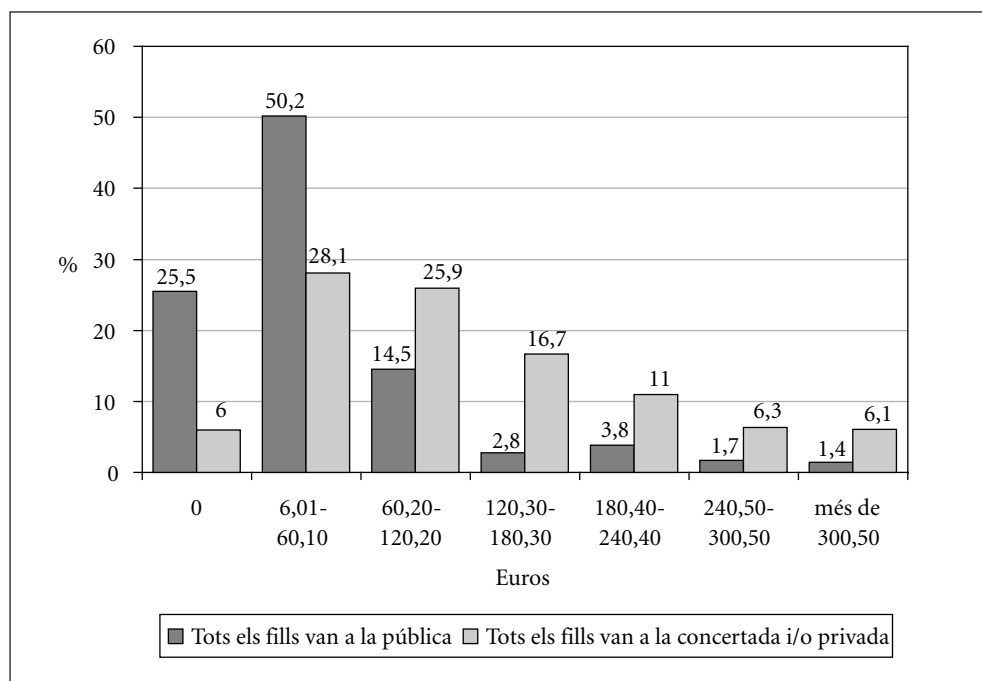
El cost econòmic també és diferent, no només perquè l'escola pública és gratuïta sinó perquè malgrat això s'estableix un gradient de nivell de despesa. Només el 25%, és a dir una de cada quatre llars que porta els fills a l'escola pública, diu que el cost és zero,

i la meitat situa la mitjana del cost d'escolarització per cada fill escolaritzat entre 6 i 60 euros mensuals. En resum, portar els fills a l'escola pública costa 48 euros mensuals per fill de mitjana, a la concertada costa 114 euros i a la privada 162 euros. Però hem de tenir present que sovint els que van a la concertada, malgrat que no és majoritari, paguen entre 120 i 240 euros mensuals, i els que van a la privada, paguen sovint més de 240 euros al mes (Gràfic 13).

Aquestes diferències de despesa tenen implicacions diferents en els pressupostos familiars: mentre que l'escolarització dels fills a l'escola pública només suposa el 5% dels ingressos

Gràfic 13.

Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització per fill escolaritzat, per titularitat del centre educatiu

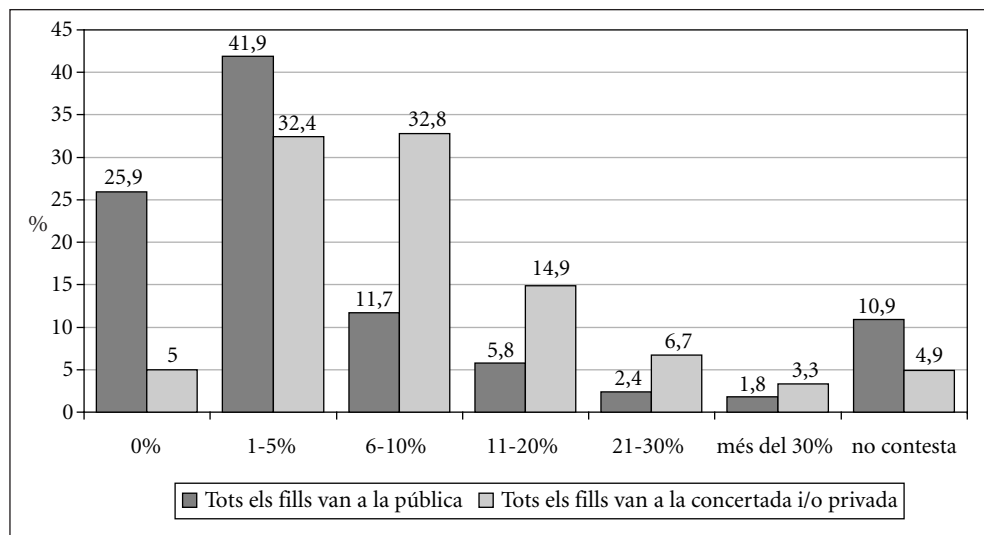

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

anuals de la llar, la mitjana s'incrementa fins al 7% per a les famílies que els porten a una escola concertada i fins al 15% per als que els porten a una escola privada. La importància, però, de les despeses d'escolarització en el conjunt del pressupost familiar no té a veure només amb el tipus de centre al qual van els fills (Gràfic 14).

Gràfic 14.

Cost d'escolarització dels fills sobre els ingressos anuals de la llar, per titularitat del centre educatiu

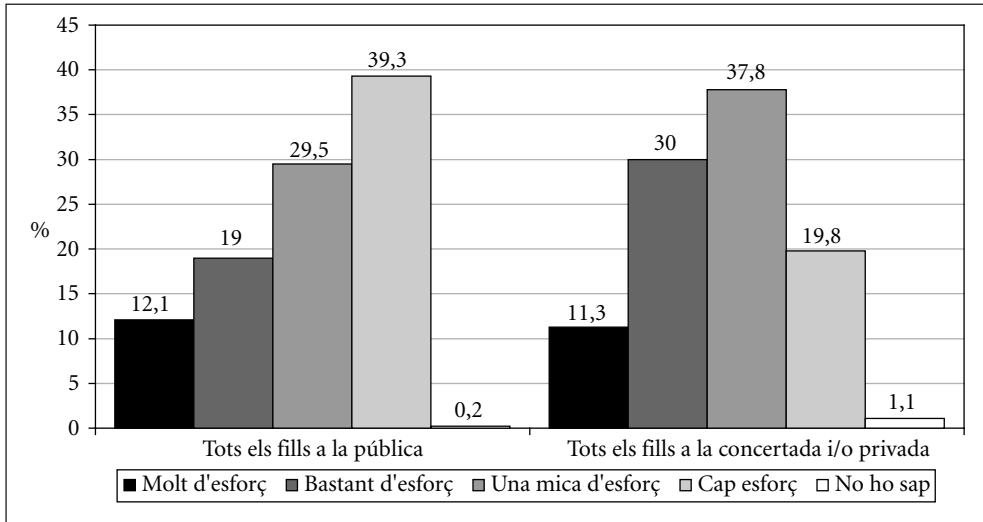

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En conseqüència resulta menys carregós, econòmicament parlant, per a les famílies portar els nens a l'escola pública que no pas a la privada o a la concertada: el 39% de les llars que porten els fills a l'escola pública diuen que l'escolarització no els suposa cap esforç, i un altre 30% que només els suposa una mica d'esforç. Malgrat això no hem d'oblidar que a la resta de famílies que porten els fills a l'escola pública (31%) també els resulta carregosa econòmicament l'escolarització (Gràfic 15). I, a més, hem d'afegir-hi les activitats extraescolars, que representen un esforç econòmic per a tres de cada quatre llars que porten els fills a l'escola pública.

Gràfic 15.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills, per titularitat del centre educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Classes socials i escolarització dels fills

En les característiques de l'escolarització dels fills té un pes important la classe social de la llar en què viuen.

Gairebé la meitat de les llars de classe mitjana porten els fills a l'escola privada o concertada (Gràfic 16).² Evidentment aquesta tria té implicacions importants en el cost de l'escolarització (Gràfic 17). La mitjana del cost mensual per fill escolaritzat en la classe mitjana és de 124 euros, i la de la classe treballadora 58 euros.³ Però alhora, fins i tot dins del grup dels que trien una escola pública o del grup de llars que escu-

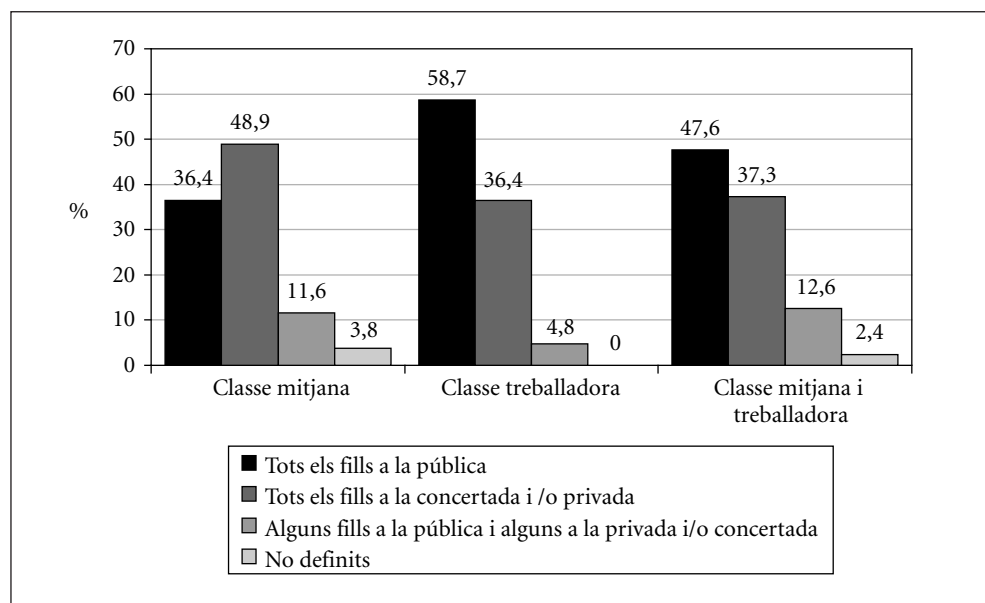
2. El 12% de les llars de classe mitjana porta algun dels seus fills a l'escola privada o concertada i algun a la pública.

3. El de les llars de classe mitjana i classe treballadora és de 97 euros.

llen una escola privada, el cost també és diferent. És a dir, la mitjana del que paga la classe mitjana assalariada d'escolarització per fill en l'escola pública és més alta que la mitjana del que paga la classe treballadora, i a l'inrevés, la mitjana del que paga la classe treballadora en l'escola privada és més baixa que la mitjana del que paga la classe mitjana en aquest tipus d'escola, la qual cosa ens indica que hi ha diferències en l'elecció de centre.

Gràfic 16.

Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills, per classe social

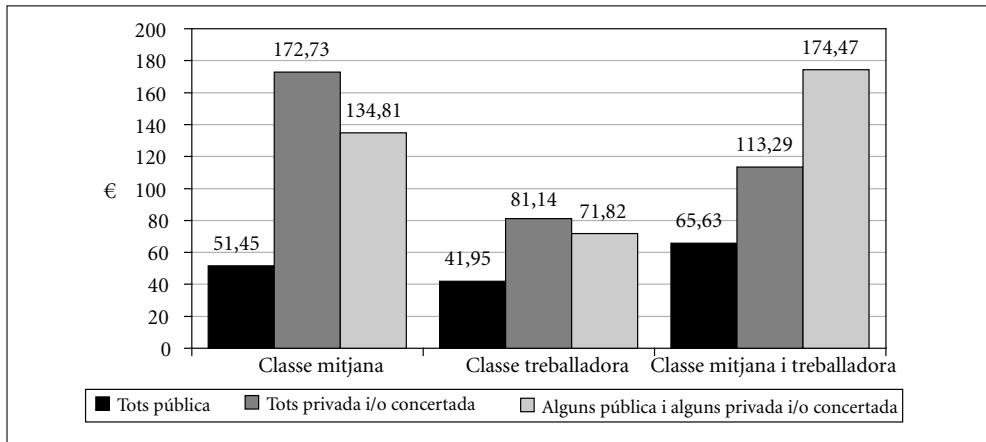

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tant la classe mitjana com la classe treballadora diuen en el 28% dels casos que no els suposa cap esforç pagar l'escolarització dels fills. Allò que les diferencia és que en el cas de la classe mitjana, el triple de llars contesten que fan un esforç molt gran per pagar l'escolarització dels fills (18%) (Gràfic 18).

Gràfic 17.

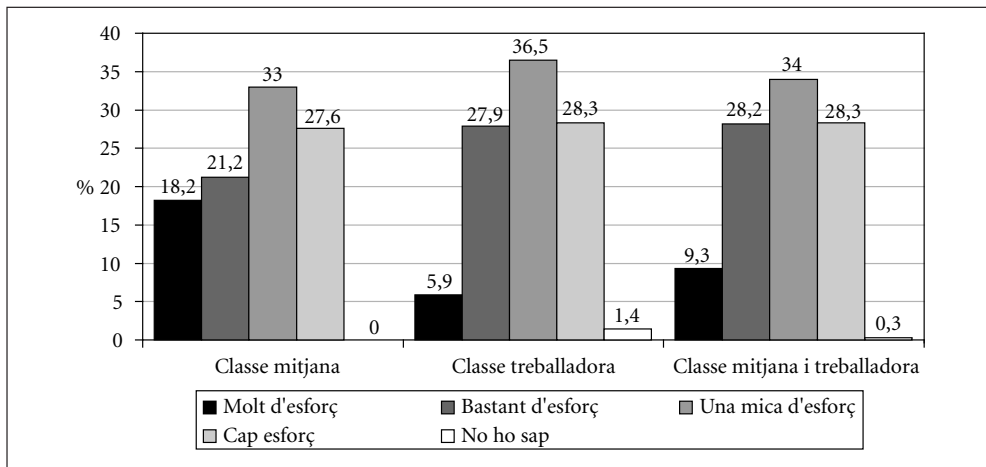
Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització, per titularitat del centre educatiu i per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 18.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills, per classe social

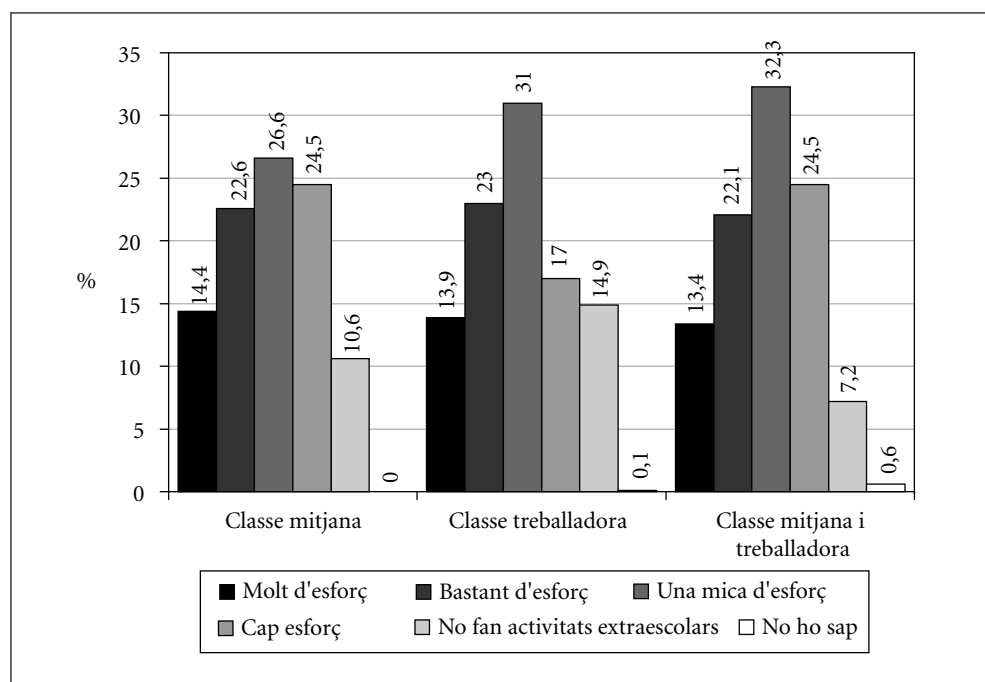

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora, en el capítol de les activitats extraescolars, el primer que cal assenyalar és que hi ha més llars en la classe treballadora en les quals els fills no fan activitats extraescolars que no pas en la classe mitjana, però la diferència és molt petita (4 punts). Per la resta només podem assenyalar que hi ha més casos de llars per les quals no suposa cap esforç pagar les activitats extraescolars entre la classe mitjana; en canvi, en la classe treballadora n'hi ha més a les quals això suposa una mica d'esforç. En ambdues classes socials hi ha un 37% de llars que fan un esforç econòmic considerable (“molt d'esforç” i “bastant d'esforç”) per pagar aquest tipus d'activitats (Gràfic 19).

Gràfic 19.

Esforç econòmic de la llar per les activitats extraescolars, per classe social

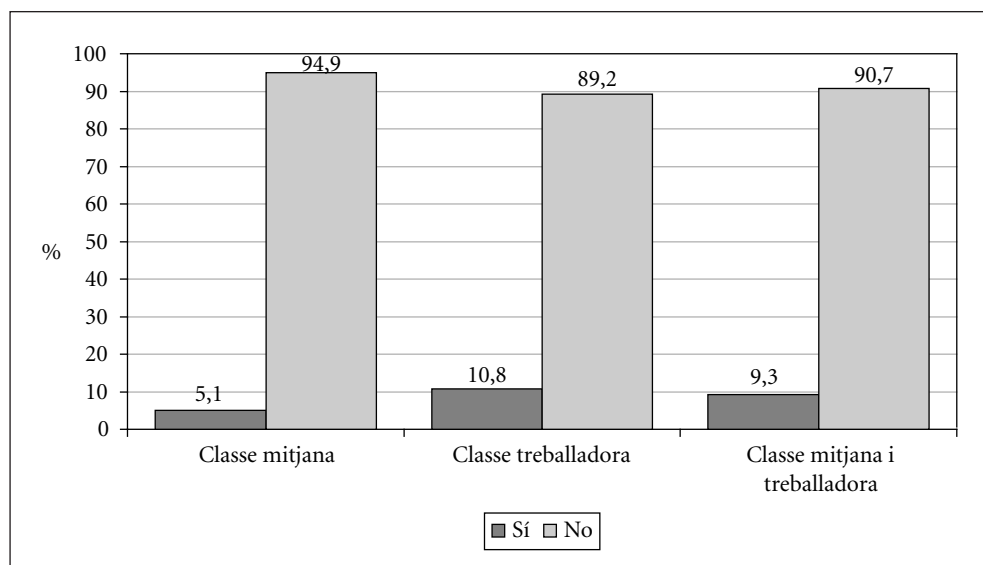

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat que en totes les classes socials hi ha llars que reben ajuts o beques d'escolarització, les diferències també són importants: en la classe mitjana propietària és on es dona menys aquesta situació, que és molt més característica de la classe mitjana assalariada i de la classe treballadora, tot i que, de les dues darreres, en la primera només hi ha un 8% de casos, mentre que en la segona el percentatge s'eleva a un 11% (Gràfic 20).

Gràfic 20.

Llars que reben ajuts per beca o escolarització, per classe social

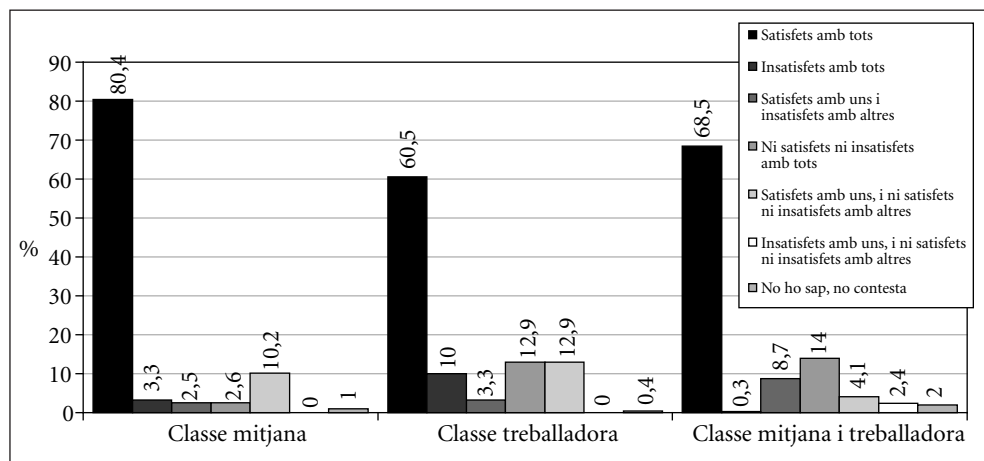

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Totes les llars, en conjunt, estan majoritàriament satisfetes (70%) del rendiment escolar dels fills, però la classe mitjana assalariada és la que més satisfeta n'està (86%) i la classe treballadora la que menys: un 10% de les llars, el doble de la mitjana pel conjunt, diu que als seus fills els van malament els estudis. Les llars mixtes de classe mitjana assalariada i classe treballadora es caracteritzen pel fet que en el 12% dels casos estan satisfetes d'alguns dels seus fills però d'altres no (Gràfic 21).

Gràfic 21.

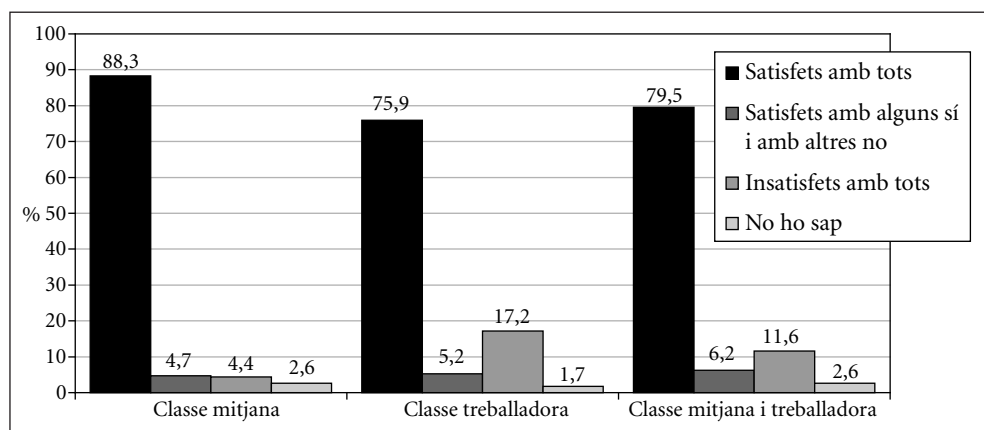
Satisfacció dels pares amb els estudis dels fills, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 22.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació que reben els fills al centre escolar, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora també és la classe treballadora la que més es queixa del tipus d'educació escolar que reben els fills (19% de les llars) (Gràfic 22). Respecte de les llars de classe mitjana, en aquesta classe social es doblen els casos de llars que han descartat algun centre educatiu perquè no podien assumir-ne el cost econòmic (28%).

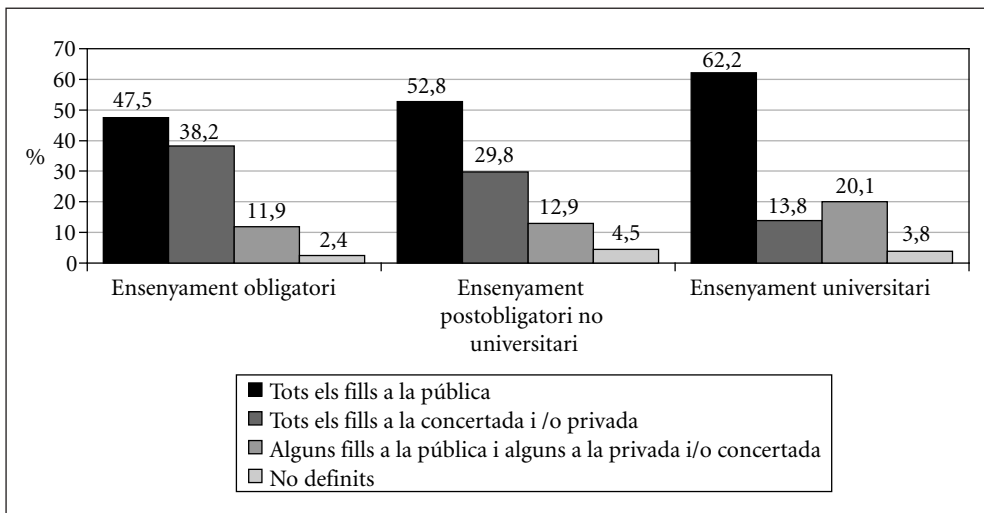
L'ESCOLARITZACIÓ EN L'ENSENYAMENT POSTOBLIGATORI

En les llars amb fills en l'ensenyament postobligatori també predomina l'opció de l'escola pública. De fet, la seva presència augmenta respecte de les llars amb fills en l'ensenyament obligatori (Gràfic 23).

Malgrat aquest augment de la presència de centres públics, la mitjana del cost d'escolarització per fill escolaritzat també augmenta a mesura que ens allunyem de l'es-

Gràfic 23.

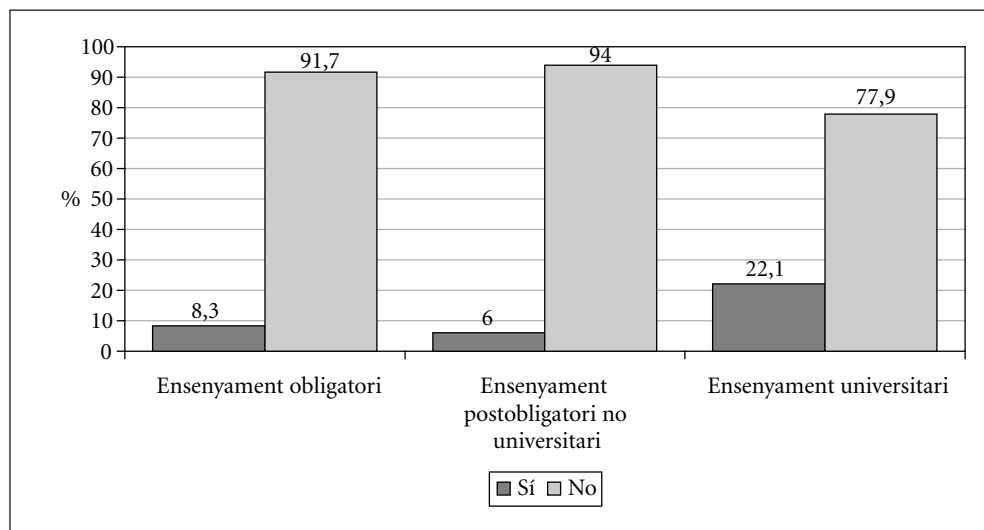
Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills, per nivell educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 24.

Llars que reben ajuts per beca o escolarització, per nivell educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

colarització obligatòria: se situa en 103 euros per l'ensenyament postobligatori no universitari i en 143 euros per l'universitari.

En canvi, pel que fa al nombre de llars que diuen que els suposa un esforç econòmic pagar l'educació dels fills, no hi ha diferències significatives respecte de l'etapa d'ensenyament obligatori.

Pel que fa al nombre de llars amb beques o ajuts per a l'educació cal destacar que el percentatge de les llars amb fills universitaris és el 22%, mentre que en les etapes educatives anteriors no arriba al 10%, ni de bon tros, el percentatge de llars que tenen aquest tipus d'ajut (Gràfic 24).

Un aspecte en el qual no apareixen diferències significatives entre les diferents etapes

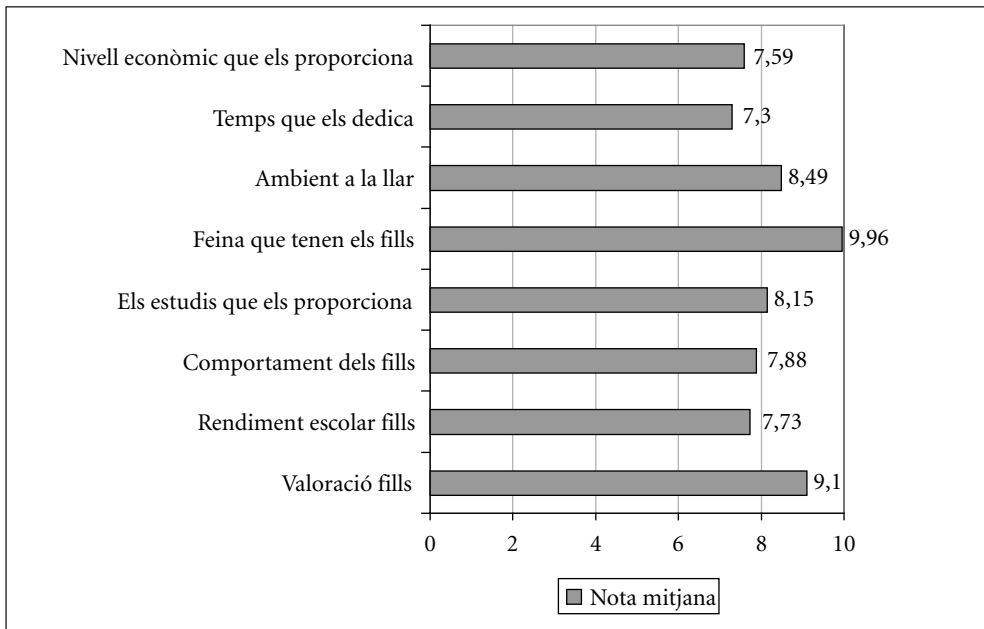
educatives és la satisfacció amb els estudis dels fills i la satisfacció amb el tipus d'educació que reben.

SATISFACCIONS I ASPIRACIONS DELS PARES

A continuació parlarem de les satisfaccions de les mares i els pares respecte a diversos aspectes de la vida dels seus fills i també veurem com valoren determinats aspectes de la relació pares-fills. En el qüestionari tenim una bateria de preguntes que s'havien de contestar puntuant-les en una escala de 0 a 10, segons si s'estava menys satisfet (0) o més satisfet (10) amb els temes que es plantejaven. Per tant, per dir-ho col·loquialment,

Gràfic 25.

Valoració que fan els pares d'aspectes relatius als fills (nota de 0 a 10)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vegem quina és la nota que han posat els pares als seus fills en els aspectes següents: com valoren els fills, com valoren el seu rendiment escolar, el seu comportament, l'ambient de la llar, la feina que tenen, el temps que els poden dedicar, els estudis que els han proporcionat, el nivell econòmic de la llar (Gràfic 25).

La valoració global dels fills ha estat molt bona, per tant, la nota que es posa als fills és molt alta: un 9,1. També són bones les valoracions dels diferents aspectes que es puntuen. Vegem-ho de nota més alta a menys alta.

El tema pel qual els pares expressen més satisfacció és per la feina dels seus fills; malgrat que la diversitat en la resposta és important, la mitjana és molt alta, la puntuació és 9,96. La puntuació que rep l'ambient que tenen els fills a la llar també és molt bona: 8,49. També és molt alta la nota que es donen els mateixos pares pels estudis que proporcionen o han proporcionat als fills: 8,15. Aquests són els aspectes que mereixen una nota per sobre de 8.

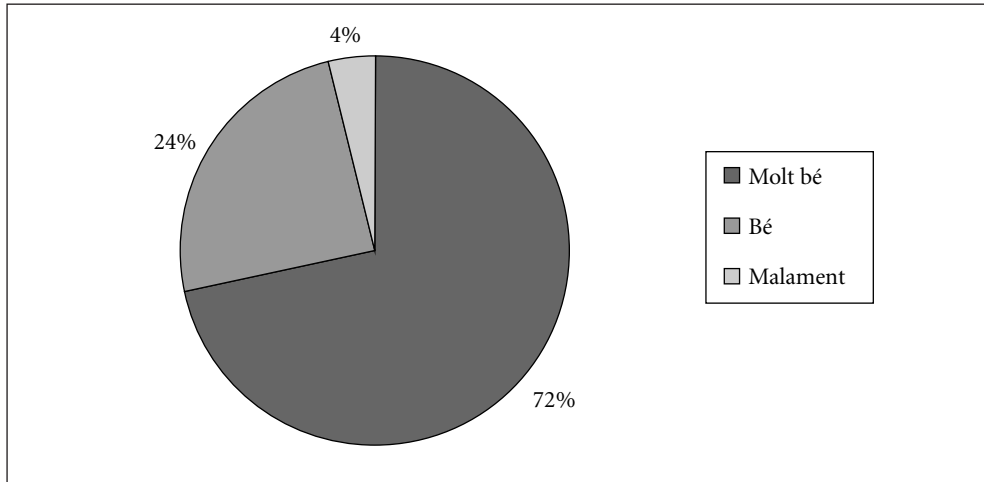
Vegem quins altres aspectes s'han quedat amb un notable baix. Comencem pel comportament dels fills, on la nota ja no és tan bona però continua sent força alta: 7,88. A continuació hi ha el nivell econòmic que els pares proporcionen als fills que encara viuen a la llar; la nota és 7,52. Si parlem del rendiment escolar dels fills, la nota és 7,33. La mateixa puntuació reben els pares pel temps que dediquen als fills i per l'ambient de la llar.

Passem ara a veure aquestes puntuacions amb més detall.

Valoració dels fills segons els pares

La valoració que fan els pares dels seus fills ha estat molt bona: la resposta donada ha estat “molt bé” de manera majoritària (72%) i “bé” (24%). Només en el 4% dels casos la resposta és negativa (Gràfic 26).

Per classe social s'ha de destacar que sembla que la classe mitjana està més satisfeta amb els seus fills que no pas la classe treballadora: la classe treballadora té una resposta més

Gràfic 26.**Valoració que fan els pares dels seus fills**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

alta que la resta a la categoria “regular” (5,17%) i les llars de classe mitjana assalariada més classe treballadora es caracteritzen per la resposta “bé” (30,98%)

Valoració del rendiment escolar dels fills

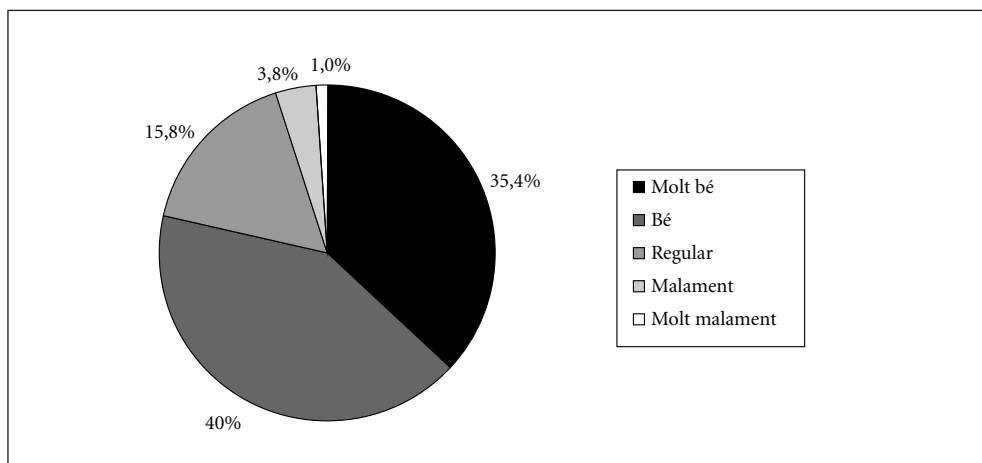
La majoria de llars puntua amb un “bé” (40%) el rendiment escolar dels seus fills. En segon lloc trobem les llars que diuen que ho fan “molt bé” (35,4%). Per tant, ja ho hem vist abans, la valoració és molt positiva tot i que el 15,8% diu que “regular”, el 3,8% diu que “malament” i l’1% diu que “molt malament” (Gràfic 27).

Destaca el cas dels municipis de 100.000 a 499.999 habitants, on el “molt malament” arriba a un percentatge del 4,1%. Alhora, les llars amb un nivell educatiu més baix també són les que estan més descontentes. Les llars amb estudis primaris es caracterit-

zen per la resposta “molt malament” (3,7%) i les llars mixtes sense estudis i primaris o secundaris per la resposta “malament” (13,7%).

Gràfic 27.

Valoració que fan els pares del rendiment escolar dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

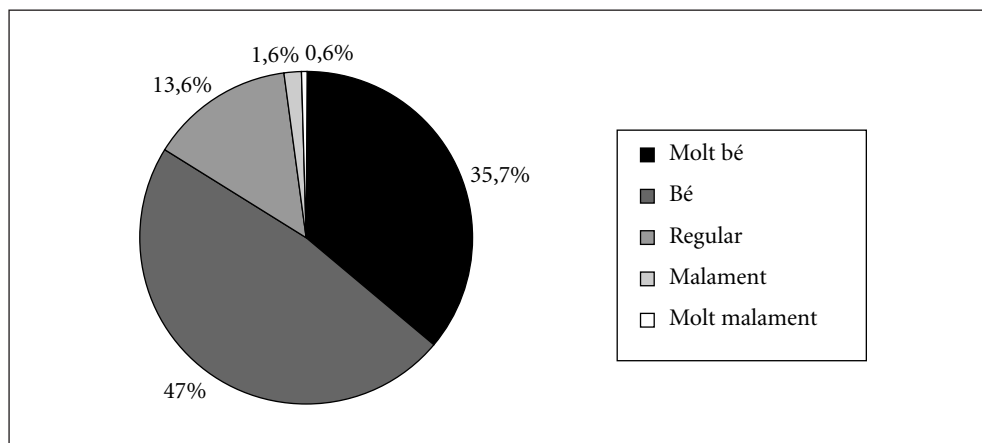
Comportament dels fills

Si parlem del comportament dels fills, les respostes positives també són majoritàries. La majoria diu que “bé” (47%), seguida dels que afirmen que “molt bé” (35,7%). Que és “regular” ho diu el 13,6%, “malament” l’1,6% i “molt malament” el 0,6%. Les llars amb un nivell d’estudis més baix sembla que són les que més problemes tenen amb el comportament dels fills (Gràfic 28). Les llars amb un nivell educatiu de sense estudis i primaris o secundaris es caracteritzen perquè sumen un 7,7% en la resposta “malament”.

Passem a parlar del grau de satisfacció dels pares amb els estudis que proporcionen o han proporcionat als fills. El perfil de la resposta de la població és positiu. La majoria

Gràfic 28.

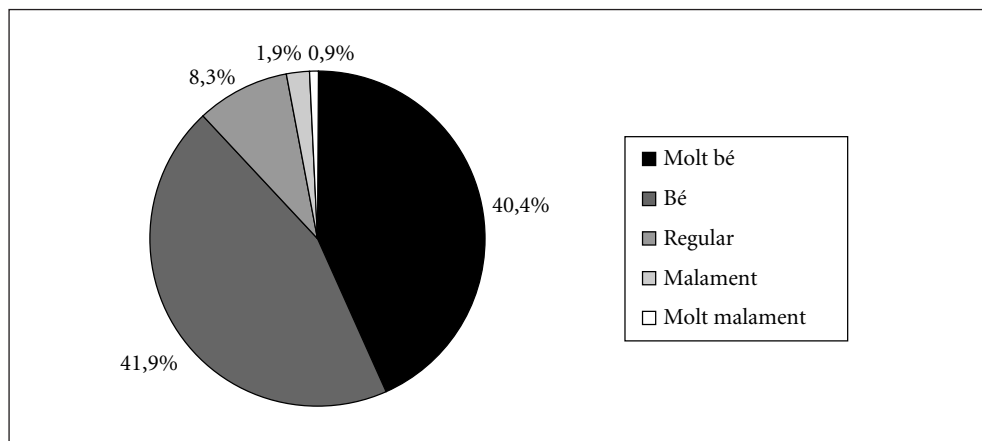
Valoració que fan els pares del comportament dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 29.

Valoració que fan els pares dels estudis proporcionats als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

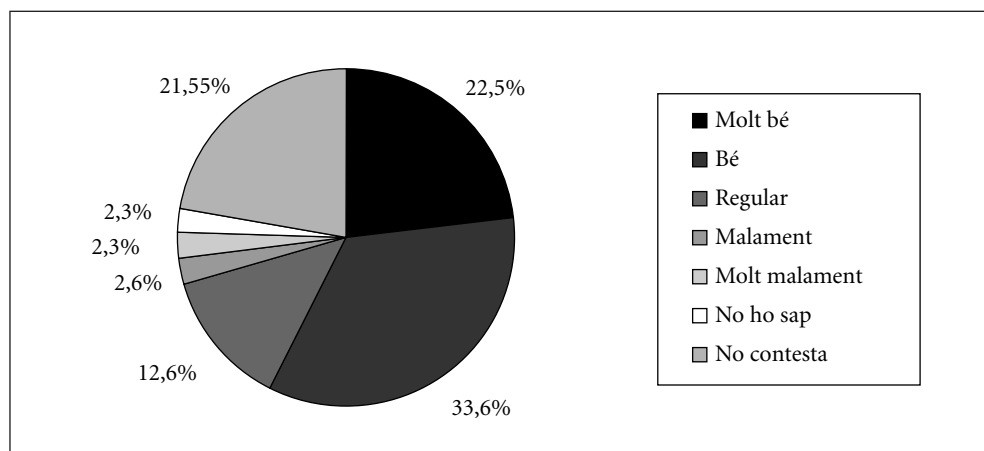
de llars se situen en la categoria “bé” (41,9%) i la categoria “molt bé” (40,4%). Però també hem de tenir present que un 8,3% respon que no estan pas gaire satisfets (“regular”) i un 3% gens satisfets (contesten “malament” i “molt malament”) (Gràfic 29). Per nivell educatiu les llars sense estudis són les que estan més descontentes: “molt malament” (6,1%), “malament” (4,4%) i “regular” (14%).

La feina que tenen els fills

Si parlem de la feina que tenen els fills hi ha molta més diversitat en la resposta, tot i que la mitjana és molt alta. La majoria diu que “bé” (33,6%) i “molt bé” (22,5%); que és “regular” ho afirma el 12,6%, que va “malament” el 2,6% i “molt malament” el 2,3%. No contesta el 21,5% i diu que no ho sap el 2,3% (Gràfic 30).

Gràfic 30.

Valoració que fan els pares de la feina que tenen els fills

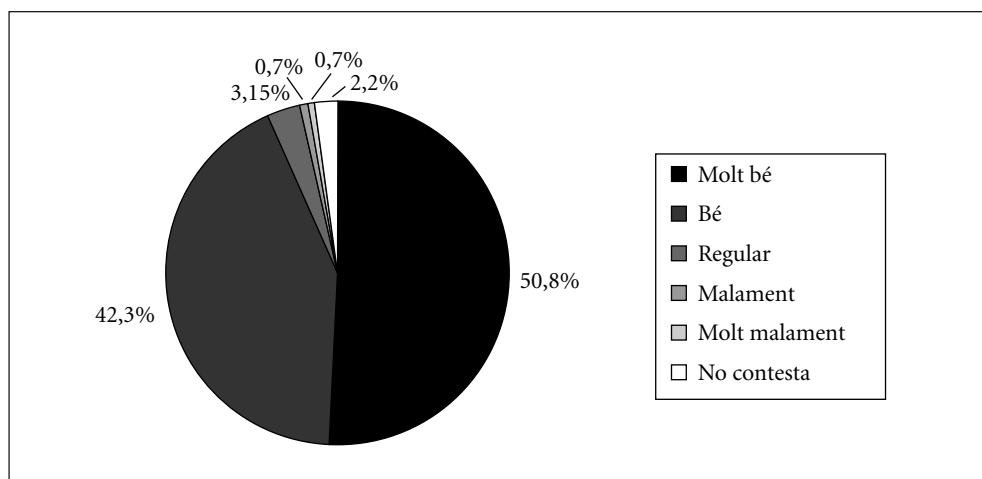
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ambient de la llar

La puntuació és molt bona; la meitat diu que està molt bé (50,8%) i bé” (42,3%). Considera que és “regular” només el 3,15% i que està “malament” i “molt malament”, el 0,7%. Només el 2,2% dels casos no contesta (Gràfic 31).

Gràfic 31.

Valoració que fan els pares de l'ambient que gaudeixen els fills a la llar

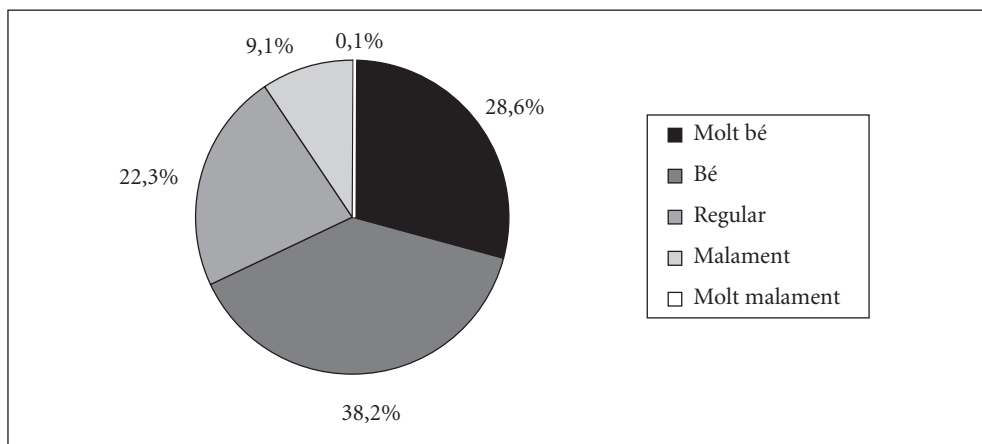
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Parlem ara del grau de satisfacció dels pares amb el temps que dediquen als seus fills menors de 16 anys. Com en el cas de l'ambient de la llar, la nota és alta però no tant: 7,3 de puntuació mitjana. El perfil de la població és majoritàriament “bé” (38,2%), després hi ha les opcions “molt bé” (28,6%), “regular” (22,3%), “malament” (9,1%) i “molt malament” (0,1%) (Gràfic 32).

Pel que fa al nivell econòmic que proporcionen els pares als fills que encara viuen a la llar, la majoria n'estan satisfets: “bé” (48,2%), seguit de “molt bé” (24,8%) i de “regu-

Gràfic 32.

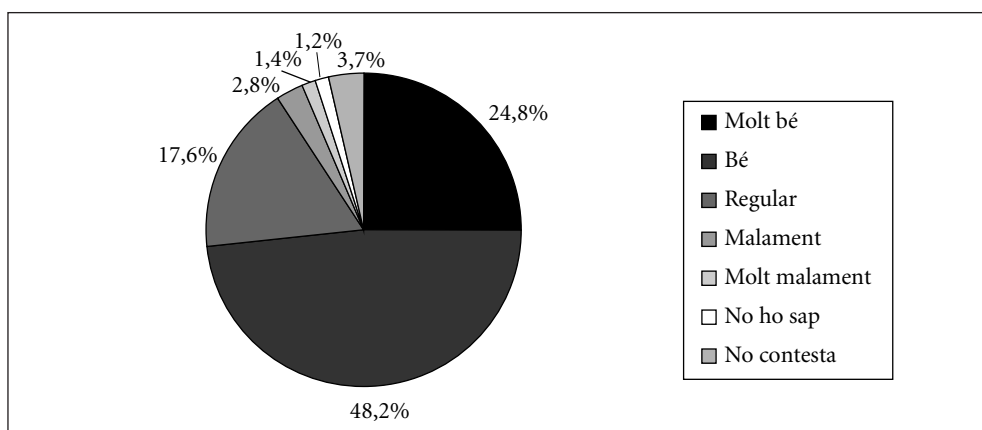
Valoració que fan els pares del temps que dediquen als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 33.

Valoració que fan els pares del nivell econòmic que proporcionen o han proporcionat als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

lar” (17,6%); “malament” només ho afirma el 2,8% i “molt malament” només l’1,4%. No ho sap l’1,2% i no contesta el 3,7% (Gràfic 33). Els pares de les llars amb el nivell educatiu més baix, sense estudis, són les que menys satisfetes estan en aquest aspecte: “molt malament” (6,8%) i “malament” (5,7%).

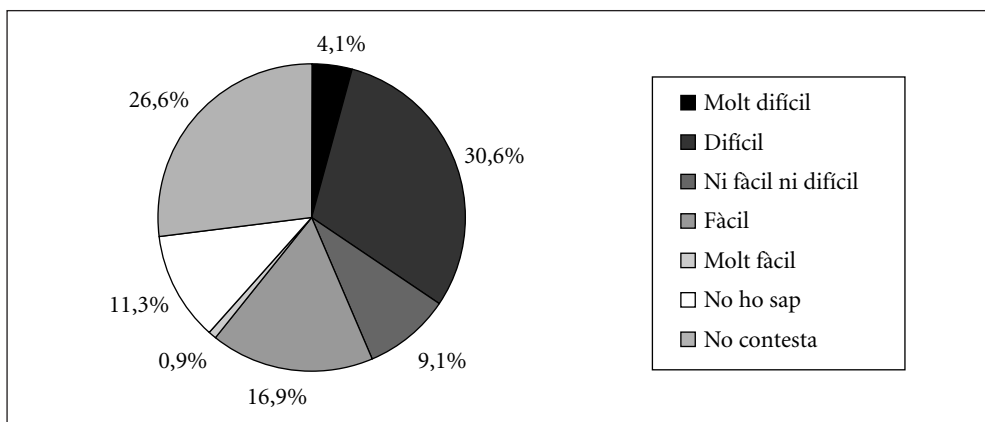
EXPECTATIVES DE FUTUR

Ara parlarem del futur dels fills. Hem demanat als nostres entrevistats un seguit d’opinions sobre com els anirà la vida, als seus fills. D’una banda els hem demanat si els serà fàcil o difícil trobar feina, si ho tindran millor o pitjor que els seus pares en aquesta vida i quina classe social tindran.

Els catalans són pessimistes respecte de la feina dels fills, contesten majoritàriament que ho tindran difícil (un 30,6%) i un 4,1% diu que ho tindran molt difícil. Només un 16,9% pensa que els serà fàcil i un 0,9% molt fàcil; el 9,1% diu que no els serà ni fàcil ni difícil. Finalment, el 26,6% no contesta i l’11,3% no ho sap (Gràfic 34).

Gràfic 34.

Valoració que fan els pares sobre la facilitat que tindran els fills de trobar feina

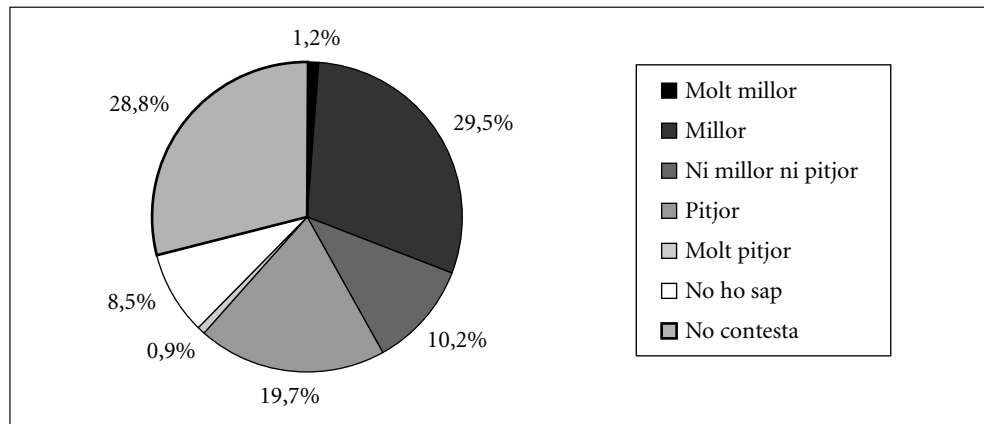
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per nivell d'estudis de la llar, les llars amb estudis secundaris (15,1%) i les llars amb estudis universitaris (13,6%) es caracteritzen per la resposta “ni fàcil ni difícil” respecte a la resta de grups.

A la pregunta sobre si els fills i les filles ho tindran millor o pitjor que els entrevistats, curiosament la resposta és optimista malgrat el pessimisme mostrat en les possibilitats de trobar feina. La majoria diu que els anirà millor (29,5%) perquè segurament estan valorant coses que van més enllà de com es guanyaran la vida. Però també hi ha un 19,7% que diu que ho tindran pitjor; i no serà ni millor ni pitjor segons un 10,9%. Els extrems: “molt millor” (1,2%) i “molt pitjor” (0,9%) són respostes minoritàries. Els que no responen a aquesta pregunta són el 28,8% i diuen no saber-ho el 8,5% (Gràfic 35).

Gràfic 35.

Valoració que fan els pares de la situació social futura dels fills en comparació a la seva

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

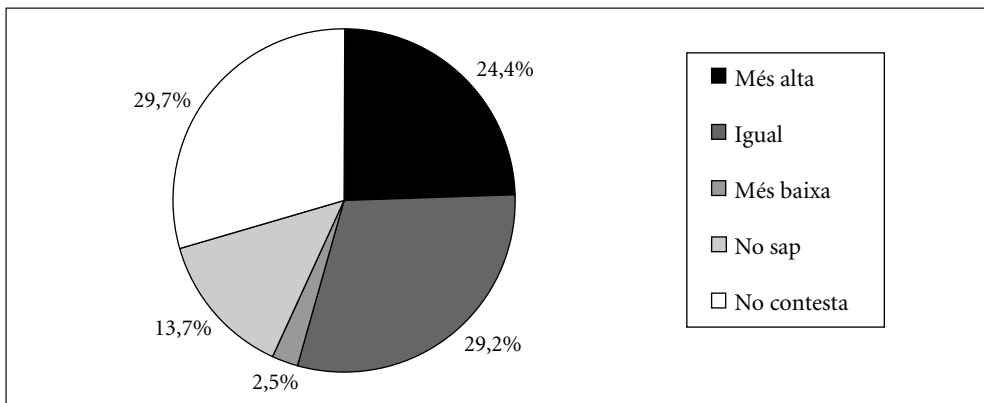
Si ho analitzem des del punt de vista del nivell educatiu, els més optimistes són els que tenen estudis secundaris, que diuen que els fills ho tindran millor en un percentatge per sobre de la mitjana poblacional (49,5%). En canvi, els que tenen estudis universitaris es

caracteritzen per la resposta “ni millor ni pitjor” (19,5%). Així mateix, la classe social de la llar també té una gran influència en l’opinió: les classes millor situades són les que pensen que ho tindran com ells: la classe mitjana propietària (17,87%) i la classe mitjana assalariada (17,94%) es caracteritzen per la resposta “ni millor ni pitjor”.

Per acabar fem una ullada a quina opinió tenen els pares de la posició social que assoliran els seus fills respecte de la que els ofereixen ells a la seva llar. En resposta a la pregunta “Com pensa que serà la classe social dels fills respecte de la seva”, el 24,4% dels entrevistats pensa que serà més alta, el 29,7% creu que serà igual i el 2,5% creu que serà més baixa; diuen no saber-ho el 13,7% dels entrevistats, i no contesten el 29,2% (Gràfic 36).

Gràfic 36.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills

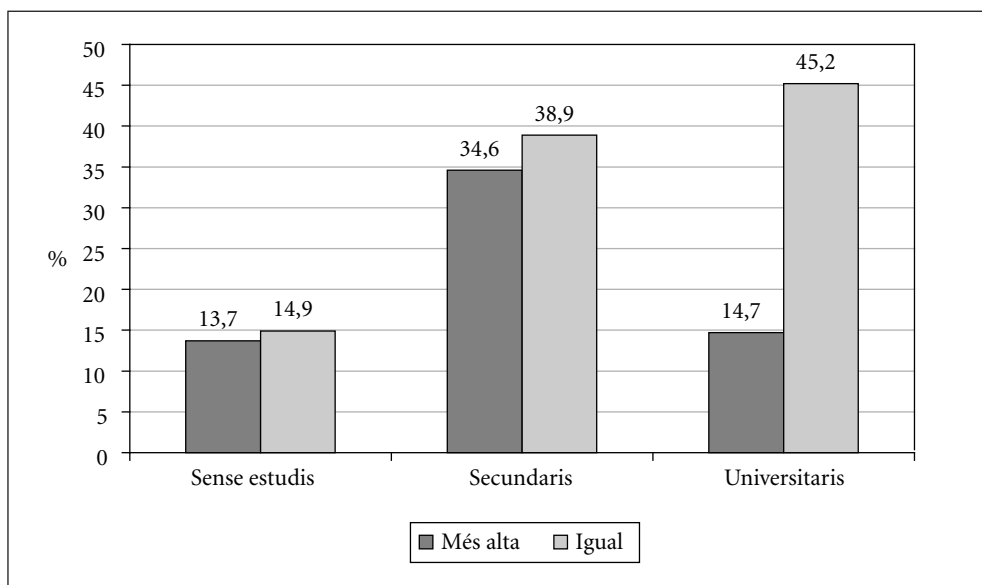
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si ho analitzem des del punt de vista del nivell educatiu de la llar (Gràfic 37), la situació és una mica complexa. Les llars sense estudis tenen l’opinió que la classe social dels seus fills serà més alta que la seva (13,7%) o igual (14,9%), per sota de la mitjana. Les llars on els dos membres de la parella tenen estudis secundaris mostren la situació contrària, estan per sobre de la mitjana de manera significativa en l’opinió que els seus

fills tindran una classe social més alta que no pas ells (34,6%) i en l'opinió que tindran la mateixa que ells (38,9%). En canvi en les llars on tots dos tenen estudis universitaris mostren el percentatge més alt en la consideració que els seus fills tindran la mateixa classe social que ells (45,2%) i també tenen un percentatge molt més baix en l'opinió que els seus fills tindran una classe social més alta que la seva (14,7%). Les llars mixtes d'estudis primaris i secundaris diuen de manera significativa que els seus fills tindran una classe social més alta (34,6%); i en canvi el que caracteritza les llars mixtes de sense estudis i primaris o secundaris alhora és que opten més, respecte a les altres classes, per totes aquelles opcions que no situen els seus fills en la seva mateixa classe social, de manera que només el 15% de les llars d'aquest nivell educatiu diu que tindran la mateixa classe social que ells.

Gràfic 37.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills, per nivell d'estudis de la llar

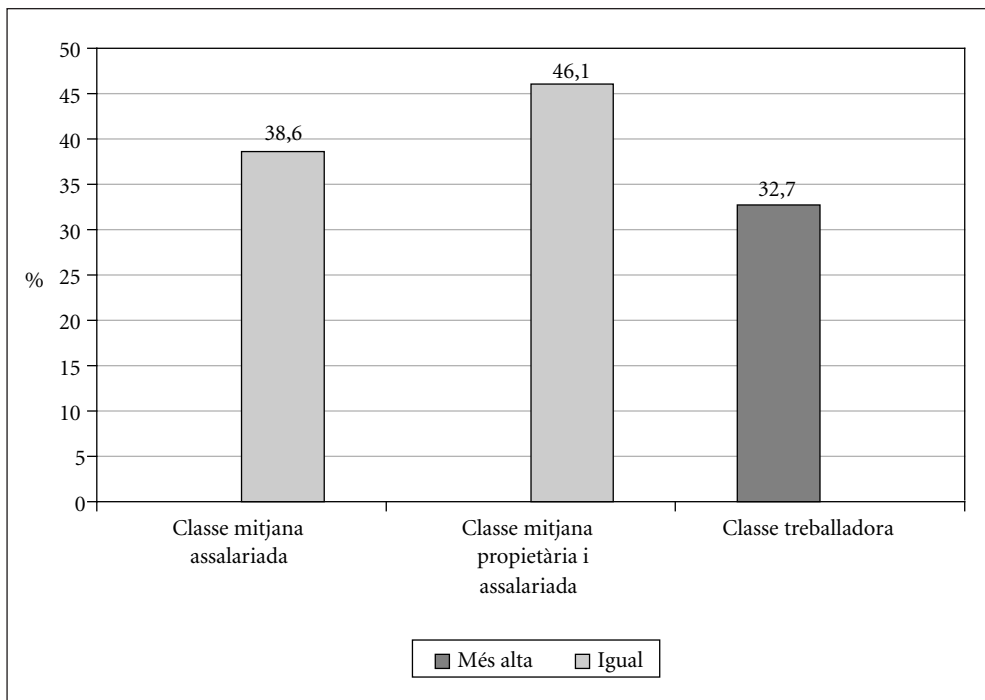

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En la resposta que tenim segons la classe social (Gràfic 38) veiem un reflex de la satisfacció dels pares amb la classe social que ells tenen: la classe mitjana assalariada es caracteritza per triar la resposta “igual” (38,60%) i les llars amb classe mitjana propietària i assalariada també (46,1%); en canvi, la classe treballadora contesta significativament que la classe social dels fills serà més alta (32,7%).

Gràfic 38.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les diferències es donen també segons el nombre d'habitants del municipi de residència: els municipis de 10.000 a 49.999 habitants responen més majoritàriament que la classe social dels fills serà igual (36,7%) o bé que no ho saben (17,8%), i els que

viuen en municipis de 50.000 a 99.999 habitants pensen que la classe social dels fills serà més baixa (5,2%). Les llars dels municipis de 100.000 a 499.999 habitants són les que menys contesten que la classe serà igual (19,6%), i aquesta categoria deixa de ser majoritària en aquest tipus de territori.

A TALL DE CONCLUSIÓ

L'escolarització dels fills és un capítol molt important per a les llars catalanes, no només pel cost econòmic que els suposa sinó principalment perquè les famílies són molt conscients de la importància que té per al futur dels seus fills el pas per l'escola.

El que ens diuen les famílies és que no sempre poden triar l'escola que volen per als seus fills: una de cada cinc ha descartat un centre escolar a causa del seu cost. Alhora, en moltes llars l'educació dels fills resulta massa costosa per a l'economia domèstica; no només aquelles llars que porten els fills a l'escola privada, sinó també un percentatge important de les que els porten a l'escola pública. El cert és que hi ha diferències importants entre el cost econòmic de l'escola pública i la privada, però no són les úniques diferències: també n'hi ha en el grau de satisfacció expressat per les famílies respecte del rendiment escolar dels fills i del tipus d'educació que s'imparteix en el centre escolar on estan escolaritzats. D'aquests dos darrers aspectes se'n queixen més les llars que porten els seus fills a l'escola pública que no pas aquelles llars que els porten a la privada. D'altra banda no hem d'oblidar que la tria del centre escolar per als fills no es produeix en igualtat de condicions entre totes les famílies de Catalunya: ja hem vist que l'oferta no és la mateixa en tot el territori i, el que és més important, com millor és la posició social, més oportunitats de tria hi ha; és a dir, hi ha més llars de classe treballadora que han de renunciar a un centre educatiu que els agrada perquè no poden afrontar el seu cost econòmic.

Però la vida dels nostres fills no gira només al voltant de l'escolarització: la relació mares/pares-fills és fonamental en la vida familiar i ho és també, i tan important com les credencials educatives, per a les perspectives de futur. En les llars catalanes, els pares i les mares estan molt satisfets amb els seus fills i són més optimistes que no pas

pessimistes amb el futur que els espera. Tornem a trobar, però, diferències importants segons la classe social de la llar, la qual cosa ens indica la importància que tenen les condicions socials de pertinença en l'esdevenidor de la nostra vida.

5 Els habitatges de la població catalana

Carme Trilla Bellart i Joffre López Oller

Abstract

L'habitatge és una de les múltiples perspectives des de les quals es poden analitzar les condicions de vida de la població. Partint de l'explotació de la primera onada del PaD (2001-2002) i prenent com a element de contrast altres investigacions dutes a terme amb anterioritat, aquest informe aborda la forma d'allotjament dels residents a Catalunya.

A l'estudi s'examinen indicadors de l'espai físic dels habitatges i, aprofitant les potencialitats del PaD, s'introdueixen elements de caràcter més social com ara els tipus i el perfil socioeconòmic de les llars, el règim de tinença, la satisfacció residencial, les necessitats subjectives de rehabilitació, l'esforç que comporta el pagament mensual de l'habitatge, el paper de la família en l'accés a l'habitatge, la disposició de segones residències o el lligam entre classe social i superfície de l'habitatge. L'edat del nucli de la llar és una variable que es té especialment en compte en la mesura que permet identificar estats d'allotjament molt diferenciats. La mida mostral del PaD permet, en certes ocasions, la desagregació dels resultats amb relació a les províncies.

Índex

Introducció	291
Característiques de les llars	292
· Edat del nucli de llar	293
· Tipus de llar	294
· Dimensió de les llars	296
· Ingressos de les llars	297
Característiques dels habitatges	299
· El règim de tinença	299
· Habitatges protegits	302
· Dimensió dels habitatges	304
· Estat dels habitatges	307
· Disposició de segona residència	309
Ús i valoració dels habitatges	310
· Temps de residència en l'habitatge actual	310
· Satisfacció amb l'entorn i el barri de l'habitatge	311
El cost de l'habitatge	312
· Cost mensual de l'habitatge	312
· Ajuts al pagament de l'habitatge	317
· Dificultats de pagament	318

INTRODUCCIÓ

El Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) permet una aproximació a les condicions de vida de la població catalana, en el sentit més ampli de la paraula (salut, educació, treball, habitatge, relacions socials, capacitat econòmica...). L'habitatge és una de les perspectives des de la qual es poden analitzar aquestes condicions. I, malgrat que la manera com les llars resolen les seves necessitats d'habitatge no és independent d'altres processos socioeconòmics, la manera com es resolen, o es procuren resoldre, és un bon indicador i reflex del context social general. Entendre l'habitatge és, en certa manera, entendre també una mica millor la nostra societat.

Existeixen altres sistemes d'aproximació a l'estudi de l'habitatge a Catalunya. Un d'ells és a partir dels censos de població i habitatge, especialment els dels anys 1991 i 2001 (quan estigui explotat en tota la seva riquesa), com a font més habitual i sòlida de referència per conèixer el nombre d'habitatges, les seves característiques, els seus usos i la interrelació entre habitatge, població i llars.

Metodològicament molt semblant al PaD, el Panel de Llars de la Unió Europea ofereix informació des de l'any 1994, però sense desagregar-la per comunitats autònomes o províncies fins l'any 1999; Catalunya només hi surt recollida de forma agregada amb les Illes Balears i la Comunitat Valenciana.

La tercera via és l'estudi *L'habitatge a Catalunya*,¹ dut a terme dues vegades, una primera l'any 2000 i una segona l'any 2002. Aquest estudi, a diferència del Panel de Llars de la UE o del PaD, està enfocat específicament a indagar la forma d'allotjament de la població a Catalunya i, per tant, ofereix un ventall més ampli d'informació dels diferents aspectes de l'habitatge; amb una mostra de 2.000 casos, permet una desagregació dels resultats a nivell provincial.

L'avantatge del PaD en relació a les aproximacions anteriors és que combina tots els aspectes metodològicament més interessants esmentats: la condició de panel i la vocació de continuïtat en onades successives, permeten fer un seguiment de les trajectòries individuals i familiars al llarg del temps; el nivell de representació territorial permet arribar fins a l'anàlisi provincial; i la multiplicitat de temàtiques que el PaD contempla permet establir relacions transversals que enriqueixen la visió estricta de l'allotjament, especialment en els aspectes econòmics i de percepció subjectiva.

Tant per la quantitat com per la qualitat de la informació que ha proporcionat la primera onada del PaD, es pot realitzar una aproximació a les condicions d'allotjament de la població catalana que ratifica, en alguns casos, o complementa i enriqueix, en d'altres, les dades disponibles fins avui.

CARACTERÍSTIQUES DE LES LLARS

La llar és la unitat d'anàlisi que sol utilitzar-se a l'hora d'examinar les característiques dels habitatges d'una població. La raó fonamental és que les llars constitueixen les unitats de convivència bàsiques de les persones en els habitatges. Parlar de llars no vol dir, però, parlar d'un únic tipus estàndard. Justament el que està succeint darrerament és el creixement d'altres formes de vincles familiars diferents de la "tradicional" llar uninuclear,² la qual cosa incideix de manera directa en els requeriments que hauria de

1. Estudi encarregat pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya a l'Institut DEP i a Carme Trilla.

2. Una llar uninuclear està formada per un matrimoni o una parella amb o sense fills.

satisfer l'habitatge. En efecte, cal tenir present que cada tipus de llar té unes necessitats diferenciades tant pel que fa als equipaments, la superfície, la localització, com a les condicions econòmiques.

Edat del nucli de la llar

La propensió a la formació de llars és diferent segons els diversos trams d'edat de la població. La taxa mitjana de la població de Catalunya és del 36,8%, i varia des de 9,4% per als més joves fins a un màxim del 48,5% per a aquells d'edats compreses entre 35 i 49 anys (Taula 1a).

Per tant, la distribució per edats de les llars catalanes, si ens atenem a l'edat mitjana dels integrants del nucli de la llar,³ mostra una forta concentració en els trams entre

Taula 1a.
Població i llars comparades per trams d'edat

Edat mitjana del nucli de la llar	Població (1)	%	Llars (2)	% (3)	% llars/ població
16-24 anys	761.277	14,1%	83.979	3,6%	9,4%
25-34 anys	1.085.043	20,1%	387.237	16,6%	30,4%
35-49 anys	1.397.381	25,8%	793.135	34,0%	48,5%
50-64 anys	1.060.349	19,6%	552.862	23,7%	44,5%
65 anys i més	1.104.113	20,4%	517.871	22,2%	40,0%
TOTAL	5.408.163	100%	2.332.751	100%	36,8%

(1) Cens d'Habitants de 2001

(2) Llars del Cens d'Habitants de 2001

(3) Percentatges obtinguts del PaD

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

3. El PaD no permet conèixer la identitat de la persona principal (persona de referència o cap de llar). El concepte de nucli de la llar que s'utilitza en aquest estudi equival a l'informant principal i la seva parella, quan n'hi ha.

Taula 1b.

Joves que han constituït una nova llar

Edat	Percentatge
18-24 anys	14,8%
25-29 anys	44,9%
30-34 anys	70,9%
TOTAL joves	41,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

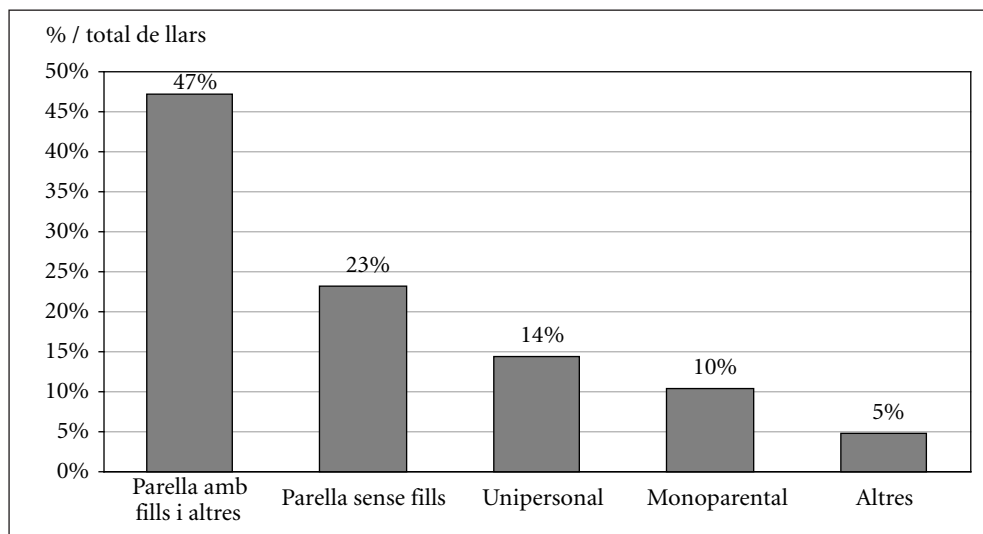
35 i 64 anys (58%), seguida d'un important 22,2% de més de 65 anys. Aquests percentatges són superiors en tots els casos als de la distribució de la població de les mateixes edats (Taula 1a).

En els trams joves, en canvi, es constata una presència lògicament molt menor de llars que d'efectius, ja que el procés emancipatori s'allarga fins a ben entrats els 30 anys. Com que aquest treball només es basa en una única onada del PaD, és a dir, en un tall temporal, no es pot veure quina és la tendència en el temps en la formació de llars per cada tram d'edat.

De fet, de l'explotació del PaD només se'n pot treure que tan sols el 15% dels joves entre 18 i 24 anys han abandonat la llar d'origen per constituir-ne una de nova; la proporció augmenta amb l'edat, de manera que se situa en el 45% entre els joves entre 25 i 29 anys, i arriba al 71% entre els que tenen de 30 a 34 anys (Taula 1b).

Tipus de llar

La primera onada del PaD mostra que, si bé les llars uninuclears eren el 70% de totes les llars catalanes existents l'any 2000 (un 47% amb fills i un 23% sense), la següent categoria en importància són les llars unipersonals, que representen un 14% del total (Gràfic 1). Cal assenyalar, però, que aquest percentatge, malgrat la seva importància, és força infe-

Gràfic 1.**Tipus de llars**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

rior a la mitjana europea que se situa al voltant del 27%.⁴ El tercer lloc en importància l'ocupen les llars monoparentals, amb un 10% del total de llars de Catalunya.

Aquesta distribució general amaga, però, diferències molt importants segons l'edat mitjana del nucli de la llar (Taulles 2a i 2b):

1. Les llars unipersonals creixen fins a un 32% entre els nuclis de més de 65 anys.
2. Les llars monoparentals són especialment importants en els nuclis d'edats adultes (de 35 a 64 anys). Cal precisar que les llars monoparentals encapçalades per dones són el 86% del total.

4. Font: TRILLA, C. *La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada*. Barcelona, Fundació La Caixa, 2000.

Taula 2a.

Tipus de llar segons l'edat del nucli de la llar (% horitzontals)

Edat mitjana nucli llar	Unipersonal	Parella sense fills	Parella amb fills i altres	Mono-parental	Altres	TOTAL
16-24 anys	14,9%	21,6%	17,6%	13,5%	32,4%	100%
25-34 anys	11,1%	30,3%	47,2%	6,7%	4,7%	100%
35-49 anys	7,3%	7,8%	69,1%	12,4%	3,4%	100%
50-64 anys	10,2%	23,3%	49,1%	14,7%	2,7%	100%
65 anys i més	31,9%	41,9%	16,2%	5,2%	4,8%	100%
TOTAL	14,0%	29,0%	47,0%	10,0%	5,0%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 2b.

Tipus de llar segons l'edat del nucli de la llar (% verticals)

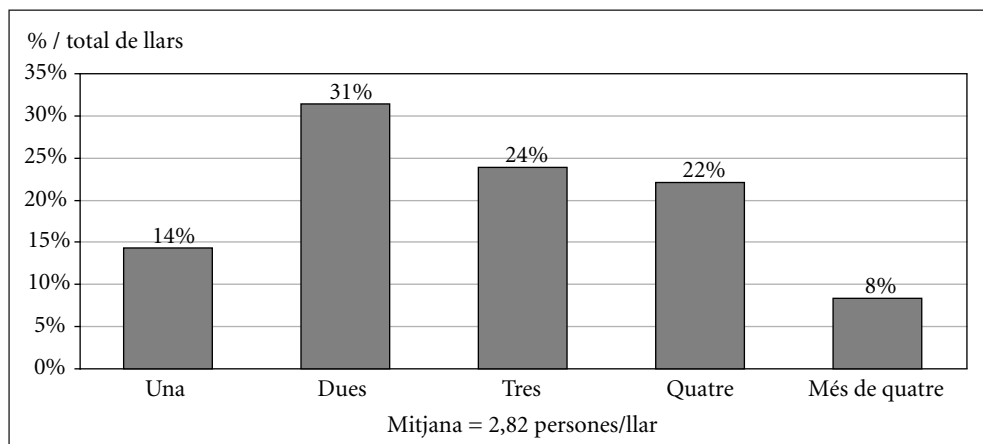
Edat mitjana nucli llar	Unipersonal	Parella sense fills	Parella amb fills i altres	Mono-parental	Altres	TOTAL
16-24 anys	3,7%	3,3%	1,3%	4,6%	24,2%	3,6%
25-34 anys	12,8%	21,6%	16,6%	10,6%	16,2%	16,6%
35-49 anys	17,2%	11,4%	49,8%	40,3%	24,2%	34,0%
50-64 anys	16,9%	23,7%	24,6%	33,3%	13,1%	23,7%
65 anys i més	49,3%	39,9%	7,6%	11,1%	22,2%	22,2%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

- Un 32% de les llars joves s'han constituït en altres formes de convivència diferents de les majoritàries; principalment es tracta de més d'una persona compartint l'habitatge, però sense cap vinculació familiar.

Dimensió de les llars

Una tercera part de les llars catalanes està formada per dues persones, un 24% per tres, i un 22% per quatre (Gràfic 2).

Gràfic 2.**Nombre de persones per llar**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La dimensió mitjana de les llars a Catalunya l'any 2000 és de 2,82 persones, i se situa en la mateixa línia que la d'altres països mediterranis del sud d'Europa, els quals, malgrat la reducció contínua d'aquesta dimensió que s'experimenta, encara compten amb llars comparativament més grans que al centre i nord d'Europa.⁵

Ingressos de les llars

Els ingressos mitjans bruts per llar l'any 2000 són a Catalunya de 1.833 € mensuals.

La distribució general d'ingressos del PaD revela que el 64% de la població es troba per sota d'aquesta mitjana, el 40,7% per sota dels 1.140 €, el 23,3% per sota dels 780 € i el 13,4% per sota dels 600 €. En l'extrem oposat, s'observa un 10% de les llars amb ingressos superiors a 2.400 € mensuals (Taula 3).

5. La mitjana de persones per llar als països de la UE l'any 2000 era de 2,4. Font: TRILLA, C. *La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada*. Barcelona, Fundació La Caixa, 2000.

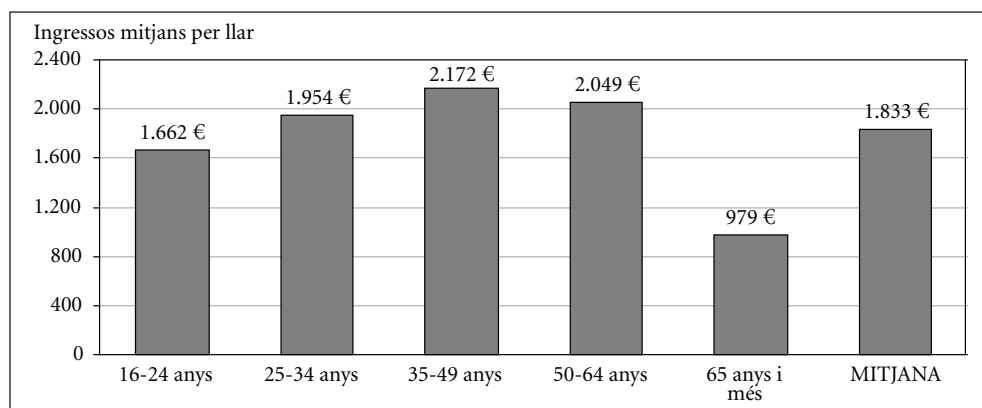
Aquests ingressos mitjans es distribueixen de manera diferent segons l'edat del nucli de la llar: al Gràfic 3 es comprova com la capacitat econòmica d'una llar augmenta amb l'edat del seu nucli fins als 50 anys, quan s'assoleix una mitjana màxima de

Taula 3.
Ingressos bruts mensuals per llar

Trams d'ingressos	% llars	% acumulat
Menys de 360 €	2,8%	2,8%
360 € - 600 €	10,6%	13,4%
600 € - 780 €	9,9%	23,3%
780 € - 1.140 €	17,4%	40,7%
1.140 € - 1.800 €	23,2%	63,9%
1.800 € - 2.400 €	14,5%	78,4%
2.400 € - 3.600 €	11,7%	90,1%
3.600 € - 4.800 €	5,7%	95,8%
Més de 4.800 €	4,4%	100%
Mitjana d'ingressos mensuals bruts	1.833 €	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 3.
Ingressos bruts mensuals segons l'edat mitjana del nucli de la llar (€)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

2.172 € mensuals. El descens és particularment fort en les llars de majors de 65 anys, els ingressos de les quals cauen fins als 979 € mensuals.

CARACTERÍSTIQUES DELS HABITATGES

El règim de tinença

El 83% de les llars catalanes se situaven, l'any 2000, en habitatges de la seva propietat o cedits i la resta, el 17%, en lloguer. Aquest resultat coincideix gairebé exactament amb el del darrer Cens d'Habitatges de 2001, segons el qual els habitatges de propietat suposen el 83,3% del total i els de lloguer el 16,4%.

Taula 4.

Règim de tinença de l'habitatge a Catalunya

Règim de tinença	% llars PaD		Cens 2001	
Propietat				
Propietat totalment pagada	45,9%	82,9%	45,8%	83,3%
Propietat amb pagaments pendents	27,2%		27,6%	
Propietat per herència o donació	5,1%		5,5%	
Altres tipus de propietat	0,3%		-	
Cedit i altres	4,4%		4,3%	
Lloguer				
Lloguer amb contracte a terminis	7,2%	17,1%	16,7%	16,7%
Lloguer amb contracte indefinit	9,4%			
Altres tipus de lloguer	0,5%			
TOTAL	100%		100%	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

6. S'entén, és clar, el pagament de l'accés a l'habitatge, ja que aquí no es compten les despeses d'ús i manteniment.

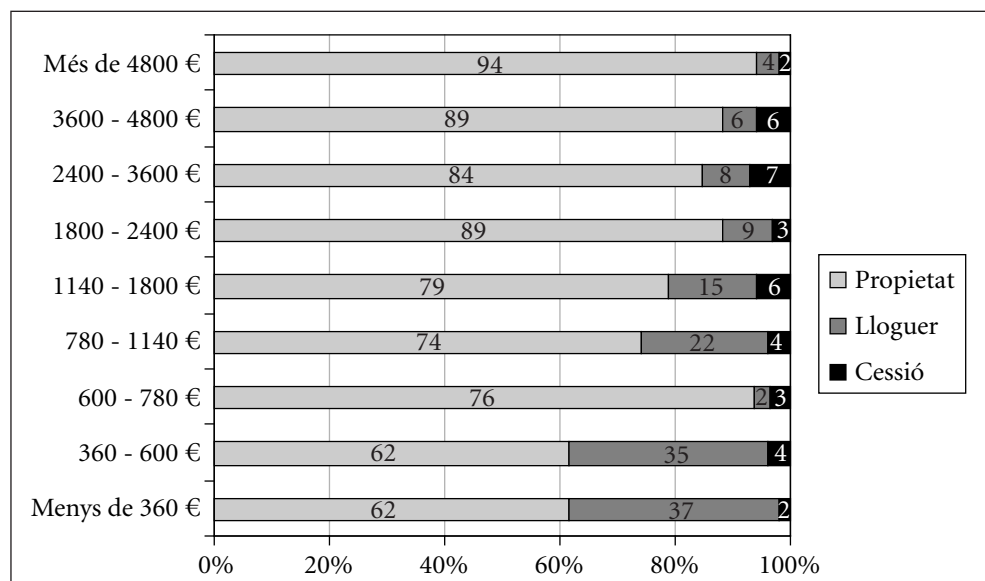
Si es té en compte que en un 46% de les llars l'habitatge està totalment pagat, que en el 5,1% és heretat o rebut, i que en el 4,4% és cedit, es pot afirmar que el 56% de la població catalana no ha de destinar cap recurs per al pagament del seu habitatge.⁶ Els que sí que han de pagar són el 27,2% de les llars en propietat amb pagaments pendents i el 17,1% que estan en lloguer (Taula 4).

De les llars en lloguer del PaD, més de la meitat, és a dir, el 9,4% del total, disposa de contractes indefinits, mentre que el 7,2% està subjecte a contractes amb termini fixat. Com veurem més endavant, aquesta diferència és un element clau en la renda mensual que han de pagar.

A partir de les diverses informacions treballades pel PaD es pot aprofundir en el perfil de les llars segons el règim de tinença dels habitatges:

Gràfic 4.

Règim de tinença segons el nivell d'ingressos mensuals bruts de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

1) En primer lloc, a partir del PaD es constata una forta correlació entre el règim de tinença i el nivell d'ingressos de les llars.

La modalitat de lloguer és molt més freqüent entre les llars amb ingressos més baixos: arriba al 40% entre les llars per sota dels 600 € mensuals, mentre que baixa al 5% entre les llars per sobre dels 4.800 € mensuals (Gràfic 4).

2) En segon lloc, amb el PaD es pot estudiar també la relació entre el règim de tinença i l'edat del nucli de les llars (Taula 5). Entre els joves més joves (de 16 a 24 anys) el lloguer és la modalitat de residència majoritària (56,8%), a diferència del que s'esdevé en els altres trams d'edat on la propietat i l'habitatge cedit són els règims més estesos, amb percentatges sempre superiors al 84%.

Taula 5.

Règim de tinença segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Règim de tinença	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més
Propietat	39,2%	77,0%	79,0%	84,0%	79,4%
Cedit	4,1%	7,1%	5,3%	2,5%	3,3%
Lloguer	56,8%	15,9%	15,7%	13,6%	17,3%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

3) En tercer lloc, el règim de tinença també es diferencia clarament segons l'origen del nucli de la llar. Per més que, com s'ha dit, el 83% de les llars s'allotja en habitatges de propietat o cedit, entre les llars formades per persones nascudes a Catalunya o Espanya aquest percentatge puja gairebé fins al 90%. En canvi, entre les llars amb algun integrant del nucli nascut a l'estranger, el règim de propietat i cessió baixa extraordinàriament fins al 62% i el lloguer se situa en el 38% (Taula 6).

4) També es constaten diferències significatives en el territori pel que fa a la tinença dels habitatges. La distribució provincial evidencia com a la província de Barcelona el parc de lloguer és força superior al de la mitjana (18,7%) i, a Lleida, inferior (9,4%)

Taula 6.

Règim de tinença segons l'origen geogràfic del nucli de la llar

Règim de tinença	Nascut a Catalunya	Nascut a Espanya	Nascut a Catalunya i Espanya	Altres*
Propietat	84,8%	88,8%	84,2%	59,0%
Cedit	5,2%	0,0%	4,4%	3,0%
Lloguer	10,1%	11,2%	11,4%	38,0%
TOTAL	100%	100%	100%	100%

* Amb algun membre del nucli nascut fora de Catalunya i Espanya.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 7.

Règim de tinença dels habitatges segons la província de residència

Règim de tinença	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona
Propietat	77,5%	82,8%	82,9%	81,3%
Lloguer	18,7%	12,1%	9,4%	12,8%
Cedit	3,8%	5,2%	7,7%	5,9%
TOTAL	100%	100%	100%	100%

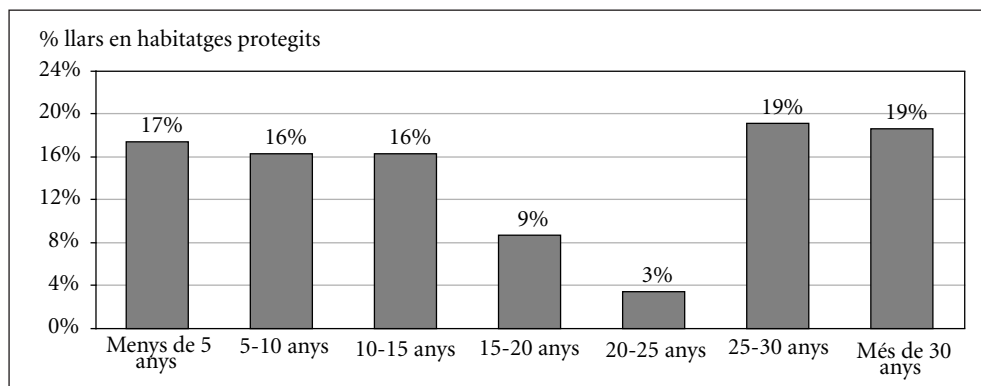
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

(Taula 7). La major proporció de lloguer a Barcelona ve explicada, en gran mesura, pel pes de Barcelona ciutat, on el parc d'habitatges de lloguer és més important que a la resta de Catalunya.⁷

Habitatges protegits

El 10,4% de les llars de Catalunya declara allotjar-se en habitatges que són d'algun tipus de modalitat protegida. Dins d'aquest grup de llars, el 17% fa menys de cinc

7. Segons el darrer Cens de 2001, el lloguer representa a la ciutat de Barcelona el 28,5% de tots els habitatges principals del municipi.

Gràfic 5.**Nombre d'anys de residència en habitatges protegits**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 8.**Ingressos bruts mensuals de les llars segons la modalitat del seu habitatge**

Trams d'ingressos	% total llars	% acumulat	% llars en habitatges protegits	% acumulat
Menys de 360 €	2,8%	2,8%	1,5%	1,5%
360 € - 600 €	10,6%	13,4%	9,1%	10,6%
600 € - 780 €	9,9%	23,3%	20,3%	30,9%
780 € - 1.140 €	17,4%	40,7%	22,5%	53,4%
1.140 € - 1.800 €	23,2%	63,9%	14,1%	67,5%
1.800 € - 2.400 €	14,5%	78,4%	13,6%	81,1%
2.400 € - 3.600 €	11,7%	90,1%	10,9%	92,0%
3.600 € - 4.800 €	5,7%	95,8%	6,7%	98,7%
Més de 4.800 \$	4,4%	100%	1,3%	100%
Mitjana d'ingressos mensuals bruts	1.833 €		1.544 €	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

anys que hi viu; el 16% entre cinc i deu anys, i un altre 16% entre 10 i 15 anys (Gràfic 5). Els percentatges més elevats corresponen a les llars que porten entre 25 i 30 anys (19%), i més de 30 anys (19%) vivint en habitatges protegits.

Les llars que viuen en habitatges protegits no presenten un perfil diferenciat pel que fa a l'edat del nucli de la llar o al règim de tinença en comparació a la mitjana de la població. La proporció de lloguer és exactament la mateixa, 17,1%. Però, en canvi, sí que es produeixen diferències en el nivell d'ingressos (Taula 8).

La mitjana mensual d'ingressos bruts és gairebé 300 euros inferior a la del conjunt de la població (1.544 €). De fet, el valor modal se situa en trams d'ingressos diferents: per al conjunt de llars la moda està entre 1.140 € i 1.800 € (un 23,2% del total) i, per a les llars en habitatges protegits, baixa al tram inferior, entre 780 € i 1.140 € (un 22,5% del total) (Taula 8).

Dimensió dels habitatges

El 44% de la població catalana viu en habitatges d'entre 60 i 90 metres quadrats, i un 16% en habitatges més petits de seixanta metres quadrats. El 40% restant es distribueix en habitatges de 90 a 120 metres quadrats (24%) i habitatges més grans de 120 metres quadrats (16%) (Taula 9).

Taula 9.
Superfície dels habitatges on se situen les llars

Superfície	% llars
Menys de 60 m ²	16,5%
60 m ² - 90 m ²	43,8%
90 m ² - 120 m ²	24,2%
Més de 120 m ²	15,6%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

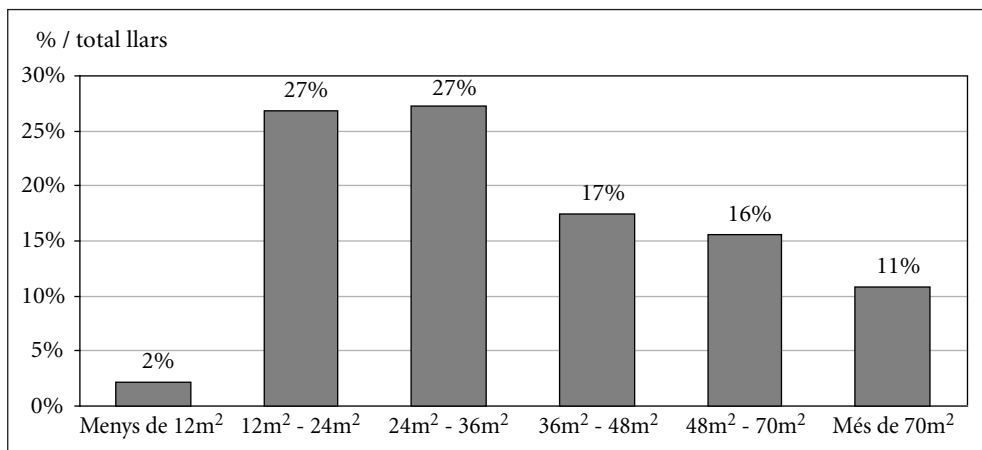
La superfície mitjana dels habitatges principals a Catalunya és de 96 metres quadrats. A la província de Barcelona aquesta superfície és menor que a la resta del territori, amb 90,4 m²; a les altres províncies, en canvi, és substancialment més alta: a Lleida és de 117,2 m², a Girona de 114,5 m² i a Tarragona de 111,3 m².

Pel que fa a la densitat, de l'encreuament entre la superfície dels habitatges i el nombre de residents a les llars s'obté que la disponibilitat mitjana a Catalunya és de 40,6 metres quadrats per persona. De cara a estimar nivells d'amuntegament, si s'adopta com a indicador una superfície inferior a 12 metres quadrats per persona, s'observa que un 2% de les llars es troba per sota d'aquest llindar, és a dir, que aquesta situació afecta unes 125.000 persones aproximadament (Gràfic 6).

Segons el tipus de llar, la disponibilitat de metres quadrats per persona varia notablement d'un màxim de 79,3 metres quadrats en les llars unipersonals, fins als 27,7 metres quadrats de les llars formades per una parella amb fills i/o altres membres, és a dir, com a mínim tres persones (Taula 10).

Gràfic 6.

Metres quadrats per persona

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 10.**Metres quadrats per persona segons el tipus de llar**

Tipus de llar	m ² per persona
Unipersonal	79,3
Parella sense fills	48,0
Monoparental	37,5
Altres	32,6
Parella amb fills i altres	27,7
TOTAL	40,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 11.**Metres quadrats per persona segons la classe social del nucli de la llar**

Classe social nucli de la llar	m ² per persona
Classe mitjana propietària	54,4
Classe mitjana propietària + classe treballadora	34,9
Classe mitjana assalariada	44,9
Classe mitjana assalariada + classe treballadora	33,5
Classe treballadora	37,5
TOTAL	40,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El nombre de metres quadrats per persona tampoc és independent de la classe social del nucli de la llar: la classe social amb més metres quadrats per persona és la classe mitjana propietària (54,4 m²), seguida de la classe mitjana assalariada (44,9 m²). Per sota la mitjana, es troben la classe treballadora (37,5 m²), els nuclis de llar formats per un membre de classe propietària i un altre de la classe treballadora (34,9 m²), i els integrats per un membre de la classe mitjana assalariada i un de la classe mitjana assalariada (33,5 m²) (Taula 11).

Estat dels habitatges

A partir del PaD l'estat dels habitatges es pot determinar a través de dos tipus d'indicadors, uns de caràcter objectiu, i uns altres de caràcter subjectiu.

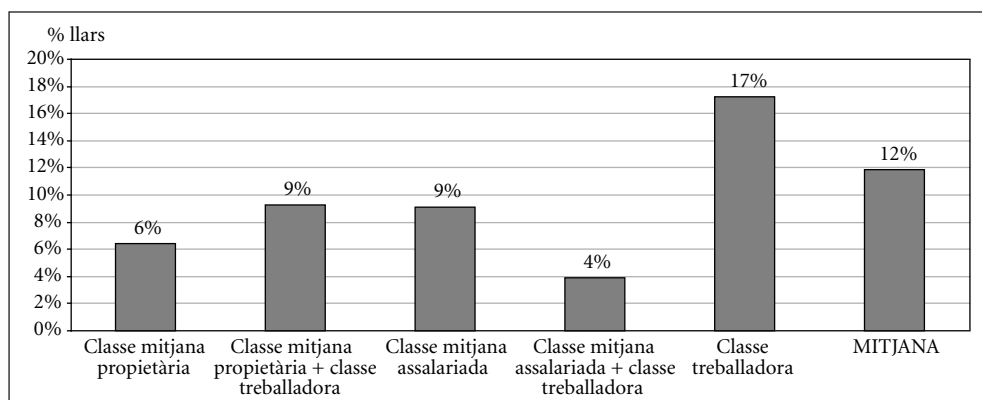
Els primers indicadors, els objectius, es basen en variables que fan referència als serveis i les condicions dels habitatges: la manca d'aigua corrent, de bany, les males instal·lacions (d'aigua, gas i llum), els problemes d'humitat, el mal aïllament, la mala ventilació, les esquerdes a les parets o l'existència d'aluminosi.

Segons aquests indicadors, el 8,7% de les llars de Catalunya l'any 2000, és a dir, unes 200.000, pateixen com a mínim alguna problemàtica significativa en els seus habitatges.

Els segons indicadors, els subjectius, són el resultat de les afirmacions dels informants de les llars segons si els seus habitatges presenten o no alguna deficiència greu a l'hora de viure-hi. D'acord amb aquest segon indicador, el nombre de llars que viuen en habitatges amb problemes pujaria fins a l'11,9%.

Gràfic 7.

Deficiències greus a l'habitatge segons la classe social del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En l'expressió d'aquesta necessitat subjectiva s'observen diferents intensitats segons la classe social (Gràfic 7): el nivell màxim, amb un 17%, es detecta en els nuclis de llar de classe treballadora, mentre que disminueix fins al 6% en els nuclis de llar de classe mitjana treballadora, i al 4% en els nuclis integrats per un membre de la classe mitjana assalariada i un altre de la classe treballadora.

I també s'esdevé el mateix en la desagregació de resultats per províncies: els informants de les llars de Barcelona (13%) declaren tenir proporcionalment més deficiències que no pas els de Tarragona (11%), Girona (9%), o Lleida (6%).

Pel que fa a la possible solució d'aquests problemes, segons l'opinió de les llars afec-

Taula 12.

¿Solucionarien les obres de rehabilitació les mancances de l'habitatge?

Resposta	% llars amb mancances
Sí	64,5%
No, cal un canvi d'habitatge	28,1%
No ho sap	7,4%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 13.

Dificultats econòmiques de les obres de rehabilitació

Dificultats econòmiques	% llars amb mancances
Moltes dificultats	51,9%
Força dificultats	16,1%
Algunes dificultats	14,2%
Cap dificultat	8,7%
No ho sap	9,2%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tades, només el 28,1% pensa que caldria canviar d'habitatge (Taula 12), mentre que el 64,5% declara que n'hi hauria prou amb obres de rehabilitació.

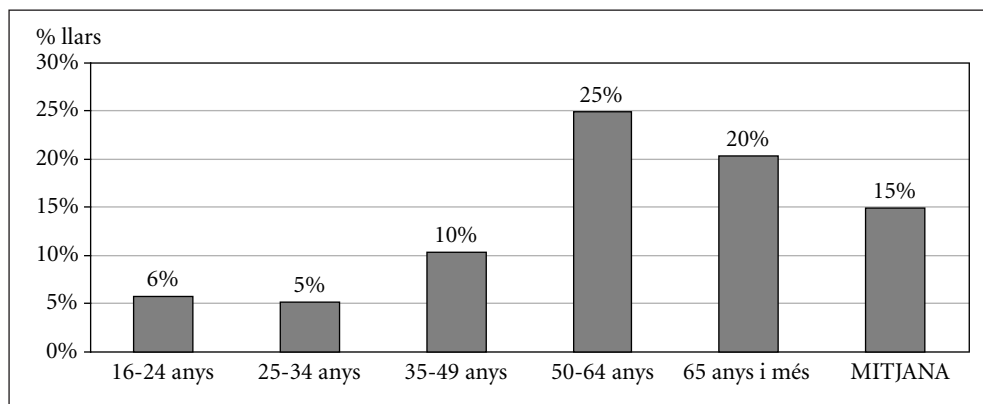
Des de la perspectiva de l'esforç econòmic que aquestes obres suposarien, el 51,9% de les llars amb deficiències manifesta que tindria moltes dificultats per poder fer-hi front i un altre 16% que li representaria força dificultats. Únicament en el 9% dels casos no seria cap problema (Taula 13).

Disposició de segona residència

Segons el PaD, el 15% de les llars catalanes, és a dir, unes 350.000, disposen d'una segona residència en propietat⁸ i, d'aquestes, un 9,8% en té més d'una. La disposició d'una segona residència en propietat augmenta segons la classe social, des del 9% de la classe treballadora, fins al 20% en la classe mitjana propietària.

Gràfic 8.

Llars que disposen d'una segona residència segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

8. Aquest xifra coincideix exactament amb la de l'estudi *L'habitatge a Catalunya* (2002) del Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

També varia el grau de disposició de segona residència entre les diverses edats, que se situen al punt màxim en els trams per sobre de 50 anys, on arriba a ser d'entre el 20% i el 25% (Gràfic 8).

En una distribució per zones, les diferències en disposició de segona residència, en canvi, són escasses: 14,9% entre les llars de la província de Barcelona; 13,8% entre les de Girona; 15,0% entre les de Lleida; i un 16,7% entre les de Tarragona.

ÚS I VALORACIÓ DELS HABITATGES

Temps de residència en l'habitatge actual

Les llars catalanes han viscut en l'habitatge actual 17 anys de mitjana. El 28,6% des de fa menys de 5 anys, un 15% entre 5 i 10 anys, i un 11,1% entre 10 i 15 anys. Per contra, un 35% de la població porta més de 20 anys sense haver canviat de domicili, i un 16% més de 30.

Es pot establir una relació directa entre l'edat mitjana del nucli de la llar i els anys de residència a l'habitatge: el 71,6% de les llars joves fa menys de 5 anys que viu en

Taula 14a.

Temps de residència a l'habitatge actual segons l'edat del nucli de la llar (% verticals)

Anys a l'habitatge	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més	TOTAL
Menys de 5 anys	71,6%	57,2%	28,9%	15,5%	9,8%	28,6%
5-10 anys	9,0%	29,7%	19,4%	8,3%	4,0%	15,0%
10-15 anys	1,5%	3,5%	17,9%	9,3%	9,8%	11,1%
15-20 anys	3,0%	2,8%	15,9%	11,4%	7,3%	10,4%
20-25 anys	11,9%	0,4%	10,6%	11,4%	11,3%	9,2%
25-30 anys	0,0%	3,5%	2,3%	20,9%	16,8%	9,7%
Més de 30 anys	3,0%	2,8%	5,0%	23,3%	41,2%	16,1%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 14b.

Temps de residència a l'habitatge actual segons l'edat del nucli de la llar (% horitzontals)

Anys a l'habitatge	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més	TOTAL
Menys de 5 anys	10,2%	34,5%	35,6%	12,8%	6,8%	100%
5-10 anys	2,4%	34,0%	45,3%	13,0%	5,3%	100%
10-15 anys	0,5%	5,5%	56,6%	19,8%	17,6%	100%
15-20 anys	1,2%	4,7%	54,1%	25,9%	14,1%	100%
20-25 anys	5,3%	0,7%	40,4%	29,1%	24,5%	100%
25-30 anys	0,0%	6,3%	8,2%	50,9%	34,6%	100%
Més de 30 anys	0,8%	3,0%	11,0%	34,1%	51,1%	100%
TOTAL	3,6%	16,6%	34,1%	23,6%	22,2%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

l'habitatge actual i, en canvi, el 41,2% de les llars de majors de 65 anys en porta més de 30. De totes maneres, és remarcable el nombre de llars adultes, entre 35 i 49 anys, i 50 i 64 anys, que duen vivint menys de cinc anys a l'habitatge actual: 28,9% i 15,5%, respectivament (Taules 14a i 14b).

Satisfacció amb l'entorn i el barri de l'habitatge

Bona part de les llars viuen en el barri i l'indret on desitgen viure (79,2%) però, en canvi, no n'hi ha tantes que viuen en l'habitatge que voldrien (65,4%).

Ara bé, el grau de satisfacció amb el barri no és homogeni i augmenta progressivament amb l'edat del nucli de la llar: 59,2% a les llars de menys de 25 anys; 69,2% a les d'entre 25 i 34 anys; 77,6% a les d'entre 35 i 49 anys; 81,5% a les d'entre 50 i 64 anys; i 90,1% a les llars on el nucli té més de 65 anys. La mateixa pauta es reproduïx amb el grau de satisfacció amb l'habitatge actual, ja que a una mica més de la meitat dels joves no els agrada i, per contra, només el 19,8% de les llars de més de 65 anys estan insatisfetes (Taula 15).

Taula 15.

Llars satisfetes amb el barri i l'habitatge on viuen actualment

Edat nucli de la llar	Llars satisfetes amb el barri	Llars satisfetes amb l'habitatge
16-24 anys	59,2%	48,6%
25-34 anys	69,2%	53,8%
35-49 anys	77,6%	61,2%
50-64 anys	81,5%	68,4%
65 anys i més	90,1%	80,2%
MITJANA	79,3%	65,4%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

EL COST DE L'HABITATGE**Cost mensual de l'habitatge**

Per més que les condicions actuals d'accés a l'habitatge s'han endurit darrerament, cal tenir present que, tal com s'ha dit, tan sols el 43% de les llars catalanes l'any 2000 havia de pagar pel seu habitatge: el 27% per habitatges de propietat que tenien pagaments pendents, i un 16% per habitatges de lloguer (vegeu la Taula 4).

Pel que fa a l'estudi del cost de l'habitatge per a aquells que l'estan pagant, cal distingir, per tant, entre els que estan en lloguer i els que tenen pagaments pendents de compra.

En el cas del lloguer, si bé els nous contractes de lloguer a Catalunya l'any 2000 van arribar a un import mitjà de 355 € mensuals,⁹ el lloguer mitjà de totes les llars que viuen en aquesta modalitat és de 219 € al mes. Aquesta diferència és deguda al fet que les rendes estan molt condicionades per l'any del contracte, ja que fins l'any 1985 estaven pràcticament congelades. Aquesta és la raó per la qual el cost mitjà dels contractes

9. Segons dades de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge, a partir de l'explotació de les fiances dels contractes de lloguer.

anteriors a 1985 és molt més moderat, de 128 € mensuals, mentre que els posteriors a aquesta data, que arrenquen d'un lloguer de mercat i augmenten anualment amb l'IPC, són marcadament superiors, fins arribar als 314 € mensuals com a mitjana del darrer quinquenni (Taula 16).

El major cost dels contractes de lloguer recents afecta de ple els joves, que són els que accedeixen més tard al mercat de l'habitatge. Com mostra el Gràfic 9, a les llars entre

Taula 16.

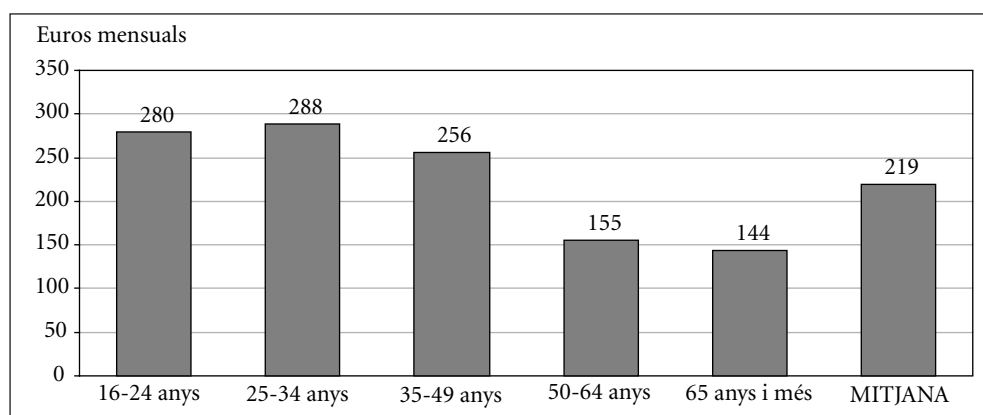
Cost mensual del lloguer segons l'any d'inici de residència a l'habitatge

Any d'inici de residència a l'habitatge actual	Import mensual del lloguer
Entre 1995 i 2000	314 €
Entre 1985 i 1994	220 €
Abans de 1985	128 €
MITJANA	219 €

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Cost mensual dels habitatges de lloguer segons l'edat del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

16 i 34 anys els lloguers mitjans es mantenen al voltant dels 280 € mensuals, mentre que baixen a 155 € al mes per a les llars de més de 50 anys, i a 144 € al mes per a les llars de més de 65 anys.

El major cost del lloguer dels joves significa per a ells una major pressió relativa ja que, com s'ha vist, són el col·lectiu que més utilitza aquesta modalitat de tinença. La Taula 17 evidencia com les 47.644 llars joves, entre els 16 i 24 anys, que estan en lloguer i que suposen el 12% del total de Catalunya, suporten el 15,3% del total de lloguers pagats. Inversament, les llars adultes i grans, de més de 50 anys, són el 45,9% de les llars però només suporten el 28,1% de tots els lloguers pagats a Catalunya.

En conseqüència, a la mateixa taula s'observa com l'import del lloguer representa per a les llars més joves una major proporció dels ingressos que la mitjana de llogaters.

Taula 17.

Cost mensual del lloguer segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Total llars	%/total	% llars en lloguer (1)	Nombre llars en lloguer	%/total (2)	Lloguer mitjà €/mes	%/total lloguers pagats (3)	Ingressos mitjans €/mes	%/total ingressos llars lloguer (4)	Esforç mitjà (5)
16-24 anys	83.979	3,6%	56,8%	47.644	12,0%	280 €	15,3%	994 €	10,3%	28,2%
25-34 anys	387.237	16,6%	15,9%	61.498	15,4%	288 €	20,3%	1.343 €	18,0%	21,4%
35-49 anys	793.135	34,0%	15,7%	124.375	31,2%	256 €	36,5%	1.396 €	37,8%	18,3%
50-64 anys	552.862	23,7%	13,6%	75.101	18,8%	155 €	13,3%	1.128 €	18,5%	13,7%
65 anys i més	517.871	22,2%	17,3%	89.486	22,5%	144 €	14,8%	746 €	14,6%	19,3%
MITJANA	2.332.751	100%	17,1%	398.430	100%	219 €	100%	1.152 €	100%	19,0%

(1) % de llars en lloguer sobre el total de llars per grup d'edat (% horitzontal)

(2) % de llars en lloguer sobre el total de llars en lloguer per grup d'edat (% vertical)

(3) % del total de lloguers pagats que suporta cada grup d'edat (% vertical)

(4) % dels ingressos totals que suposa el lloguer de l'habitatge per grup d'edat (% vertical)

(5) % dels ingressos destinats al pagament del lloguer de l'habitatge per grup d'edat (% horitzontal)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 18.

Cost mensual de la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Total llars	%/total	% llars amb hipoteca (1)	Nombre llars amb hipoteca	%/total (2)	Hipoteca mitjana €/mes	%/ import total quotes pagades (3)	Ingressos mitjans €/mes	%/ ingressos totals llars amb hipoteca (4)	Esforç mitjà (5)
16-24 anys	83.979	3,6%	27,0%	22.670	3,4%	447 €	3,6%	3.195 €	4,7%	14,0%
25-34 anys	387.237	16,6%	57,3%	221.663	33,6%	450 €	35,1%	2.068 €	29,7%	21,8%
35-49 anys	793.135	34,0%	37,3%	295.244	44,8%	414 €	43,0%	2.471 €	47,2%	16,7%
50-64 anys	552.862	23,7%	17,8%	98.447	14,9%	462 €	16,0%	2.677 €	17,1%	17,3%
65 anys i més	517.871	22,2%	4,1%	21.458	3,3%	308 €	2,3%	1.112 €	1,5%	27,7%
MITJANA	2.332.751	100%	28,3%	658.944	100%	431 €	100%	2.344 €	100%	18,4%

(1) % de llars amb hipoteca sobre el total de llars per grup d'edat (% horitzontal)

(2) % de llars amb hipoteca sobre el total de llars amb hipoteca per grup d'edat (% vertical)

(3) % del total de quotes pagades que suporta cada grup d'edat (% vertical)

(4) % dels ingressos totals que suposa la hipoteca per grup d'edat (% vertical)

(5) % dels ingressos destinats al pagament de la hipoteca de l'habitatge per grup d'edat (% horitzontal)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'esforç mitjà per al pagament del lloguer a Catalunya és del 19%, mentre que per als joves entre 16 i 24 anys puja al 28,2% i per als de 25 a 34 anys, al 21,4%. La pressió menor és la suportada per les llars entre 50 i 64 anys (13,7%). L'esforç s'endureix quan es tracta de llars de persones de més de 65 anys, entre les quals torna a pujar al 19,3%.

Pel que fa a la compra d'habitatges, el nombre de llars que estan pagant préstecs o hipoteques per als seus habitatges, se situa prop de les 660.000 a Catalunya. El pagament per la compra de l'habitatge es concentra marcadament en els trams d'edats compresos entre 25 i 49 anys: el 78% del total de llars que paguen hipoteques pertanyen a aquestes edats.

L'import mitjà del pagament mensual de les hipoteques, 431 € mensuals, gairebé dobla l'import mitjà del lloguer.

No s'observen massa diferències segons l'edat dels nuclis de la llar, llevat de les de majors de 65 anys, que paguen una quota mitjana sensiblement inferior, de 308 € (Taula 18). De totes maneres, cal tenir present que les llars de persones grans no representen una part important de les llars hipotecades, tant pel que fa al volum que paguen com pel nombre que són. El 78% de tot el valor de les hipoteques és suportat per les llars d'entre 25 i 34 anys (35%) i les d'entre 25 i 49 anys (43%).

Els períodes d'amortització dels préstecs són força llargs:¹⁰ malgrat que un 44% són per un període comprès entre 10 i 20 anys, el 38% són per 20 i 30 anys i un 12% per més de 30.

A més, la durada dels préstecs s'escurça a mesura que l'edat del nucli de llar és més alta: 25, 20, 18, 15 i 14 anys, segons que el nucli tingui menys de 25 anys, entre 25 i 34 anys, entre 35 i 49 anys, entre 50 i 64 anys i més de 65 anys, respectivament.

Taula 19.

Períodes d'amortització dels préstecs per a la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Nombre d'anys
16-24 anys	25
25-34 anys	20
35-49 anys	18
50-64 anys	15
65 anys i més	14
MITJANA	18,7

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
 10. Períodes calculats com la diferència entre la data inicial del contracte i la data final de venciment. No són, doncs, el nombre d'anys restants per al pagament complet del préstec o la hipoteca.

Comparativament amb les llars en lloguer, l'esforç que realitzen les llars amb una hipoteca és lleugerament inferior, del 18,5% (Taula 18). Segons l'edat del nucli de la llar, l'esforç major és el de les llars de persones majors de 65 anys (27,2%), i el de les llars joves adultes, de 25 a 24 anys (21,8%). Més de la meitat de les llars en aquest tram d'edat estan actualment pagant una hipoteca per als seus habitatges, de manera que si bé són el 16,6% de les llars catalanes, representen el 33,6% de les que estan hipotecades.

El fet que l'esforç real per al pagament de l'habitatge no experimenti massa variacions segons el règim de tinença, tot i que l'import mitjà de les hipoteques (431 € mensuals) gairebé dobla el del lloguer, es deu al també enorme diferencial entre els ingressos de les llars amb lloguer i de les que paguen hipoteques. Si la mitjana d'ingressos bruts mensuals per llar a Catalunya l'any 2000, tal i com s'ha mostrat anteriorment, és de 1.833 €, el de les llars en lloguer és de 1.153 € i, per contra, el de les llars amb hipoteca de 2.344 €. I si tan sols es consideren les llars amb hipoteca amb nuclis de menys de 50 anys, el 82% del total, la quantitat dels ingressos mensuals bruts s'incrementa fins als 2.700 €.

Ajuts al pagament de l'habitatge

Per bé que les xifres anteriors sobre l'esforç que suposa el pagament de l'habitatge tan sols fan referència als ingressos bruts propis de la llar, la veritat és que en la majoria de casos són la font principal a l'hora de comprar o llogar un habitatge.

Tanmateix, força llars han rebut ajut familiar per al pagament de l'habitatge. En el cas del lloguer, són un 9,3% les llars ajudades. La intensitat de l'ajuda puja en el cas dels joves: prop del 20% de les llars de menys de 25 anys i prop del 12% de les d'entre 25 i 34 anys (Taula 20).

Però, davant d'aquests ajuts, adquireixen molta més importància els que les famílies donen per a la compra de l'habitatge, que arriben a prop del 18% dels casos. Els ajuts familiars a joves puguen, en el cas de la compra, al 27% o 28% dels casos.

Aquests ajuts familiars adopten la forma de donació de diners (60%) o de préstecs a retornar (34%).

Taula 20.

Llars que han rebut ajuts familiars en el pagament del lloguer i la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Ajut familiar en el pagament del lloguer % llars en lloguer	Ajut en la compra de l'habitatge % llars en propietat
Menys de 25 anys	19,6%	26,7%
Entre 25 i 34 anys	11,6%	28,2%
Entre 35 i 49 anys	4,5%	18,5%
Entre 50 i 64 anys	10,1%	11,7%
65 anys i més	8,3%	11,4%
MITJANA	9,3%	17,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Dificultats de pagament

Per al 19% de les llars catalanes pagar l'habitatge suposa molt esforç, i per a un altre 39%, bastant (Gràfic 10).

Territorialment, és a la província de Barcelona on hi ha una major proporció de llars per a les quals l'esforç és màxim (20,7%), aquest percentatge baixa al 14,5% de les llars de Girona, el 10,6% de les de Lleida, i el 13,7% de les de Tarragona (Taula 21).

Les llars en habitatges de lloguer expressen una pressió major que les que paguen hipoteca: el percentatge de llars que declaren tenir moltes dificultats per fer front a les despeses de l'habitatge s'incrementa fins al 24,4%, la qual cosa coincideix amb el fet, abans esmentat, que aquestes llars dediquen una major part dels seus ingressos al pagament mensual de l'habitatge.

Taula 21.

Esforç econòmic que suposa per a la llar les despeses de l'habitatge

	TOTAL	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Propietat	Lloguer
Molt esforç	19,0%	20,7%	14,5%	10,6%	13,7%	18,2%	24,4%
Bastant esforç	38,8%	38,7%	42,2%	35,0%	38,7%	39,1%	38,7%
Ni molt ni poc esforç	21,2%	20,5%	23,0%	27,2%	22,1%	21,6%	18,4%
Poc esforç	13,3%	12,4%	12,9%	18,5%	17,7%	13,8%	10,5%
Gens d'esforç	7,2%	7,1%	6,6%	8,1%	7,6%	6,9%	7,4%
No ho sap o no és pertinent	0,6%	0,6%	0,8%	0,5%	0,2%	0,5%	0,6%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les dificultats econòmiques sovint es tradueixen en retards en el pagament de l'habitatge o del subministrament dels serveis bàsics.

La intensitat dels casos de retards declarats en el pagament de l'habitatge és diferent segons el règim de tinença dels habitatges: el 7% de les llars amb préstecs hipotecaris per a la compra han manifestat haver patit aquesta mena d'endarreriments, en front del 12% de les llars en lloguer.

Pel que fa al pagament dels serveis bàsics (aigua, llum, gas...) es reproduïx la mateixa pauta: malgrat que la mitjana de llars que manifesten haver patit retards en el pagament d'aquests serveis és del 6,2%, la proporció disminueix fins al 4,9% a les llars en propietat, i augmenta fins al 10,8% en les llars en lloguer.

6 Les llengües a Catalunya

Albert Fabà Prats

Abstract

El PaD 2001-2002 conté diverses preguntes que fan referència a qüestions lingüístiques. Respecte a altres treballs, té dues innovacions metodològiques interessants: la utilització sistemàtica d'una escala percentual per avaluar l'ús lingüístic, i la reponderació de les dades, d'acord, entre altres variables, amb el lloc de naixement de les persones enquestades. Aquest darrer aspecte proporciona una credibilitat especial a les seves dades.

Quant a la llengua d'identificació, a Catalunya hi ha dos grups principals: els catalanoparlants (43,3%) i els castellanoparlants (43,4%). Molt lluny, hi ha els bilingües identitaris (8,8%) i els que declaren tenir altres llengües d'identificació (4,4%). Aquesta variable identitària influeix de manera decisiva en l'ús lingüístic, la qual cosa proporciona les següents mitjanes d'ús del català: 62,22%, a l'escola; 50,56%, a la feina; 51,6%, a les botigues; 45,94%, amb els amics; 45,28%, a la llar, i 42,81%, amb els veïns.

Índex

Introducció	325
Qüestions metodològiques	327
· Les preguntes	328
· Les mostres	329
· Les ponderacions	331
Els resultats	336
· La llengua d'identificació	337
· L'ús lingüístic	341
· A la llar, amb els amics, els veïns i a les botigues	342
· A la feina i l'escola	345
· En converses amb un desconegut	347
· Preferències lingüístiques i llengua de l'enquesta	349
· Resum i conclusions	351
Taules de contingència	353
· La llengua d'identificació	354
· La llengua d'identificació i altres variables lingüístiques	354
· Llengua d'identificació, territori, edat i origen geogràfic	358
· Llengua d'identificació, nivell d'instrucció i classe social	363
· Llengua d'identificació, autoposicionament “nacional” i polític	366
· Una panoràmica més àmplia	377
· Per grandària municipal	377
· Per edat	378
· Per lloc de naixement	380
· Per classe social	382
· Resum i conclusions	383
Una anàlisi multivariable: els <i>clusters</i>	388
· Qüestions metodològiques	388
· Els conglomerats obtinguts	389
· Taules de contingència	393

· Encreuaments amb les variables lingüístiques	393
· Encreuaments amb variables sociodemogràfiques	397
· Un assaig de síntesi	401
Bibliografia	405

INTRODUCCIÓ

Fa una dècada, quan hom parlava sobre les dades de què disposàvem sobre la situació de les llengües (i especialment del català) a Catalunya, gairebé resultava un tòpic afirmar que teníem una bona perspectiva sobre els coneixements lingüístics de la població, però que de l'ús pràcticament no en sabíem res.

A hores d'ara (fruit, potser, d'aquesta insistència?), el nombre d'enquestes sobre la situació de les llengües al Principat de Catalunya és molt notable. La inflexió es va produir cap a mitjan dècada dels anys noranta del segle passat. Només de repassar-ne la llista, ja ens en fem el compte: CIS-1993 (Siguan, 1999), Inuscat-1996 (Aragay, 1996), CIS-1996 (CIS, 1996), EUOC¹-1997 (Institut DYM, 1998), CIS-1998 (Siguan, 1999), Fabà *et al.*-2000 (Fabà *et al.*, 2003), CIS-2001 (CIS, 2001), PaD (2001-2002), Castells i Tubella-2002 (Castells i Tubella, 2002)² i EULC-2003 (Idescat, 2004). Però, a hores d'ara, només disposem d'un treball de síntesi (que no abraça, encara, els tres darrers estudis, perquè es va elaborar abans de publicar-ne els resultats), que podem consultar al núm. 17 de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (AADD, 2003)³. Encara

1. També coneguda com a DYM-97.

2. Algunes de les característiques d'aquestes enquestes es poden consultar a ROMANÍ, J. M. (2002), i TORRES, J. (2003a).

3. És en tràmit de publicació un altre treball de síntesi, però aquest cop de la darrera enquesta efectuada, l'EULC-03.

resulta més important, però, que la darrera enquesta (Estadística d'Usos Lingüístics a Catalunya 2003 - EULC03) forma part de l'estadística oficial, per la qual cosa se n'assegura l'establiment d'un sèrie cronològica quadriennal.

Quin és el lloc que ocupa la informació sobre la situació de les llengües a Catalunya, que ens forneix el Panel de Desigualtats a Catalunya, en aquest ampli panorama?

D'una banda, se situa entre les enquestes de temàtica diversa que inclouen algun tipus d'informació lingüística (CIS 1996 i 2001, i Castells i Tubella 2002). Això ja ens n'indica els avantatges i els inconvenients, des del punt de vista sociolingüístic. Les preguntes que es refereixen exclusivament a les llengües solen ser escadusseres (la qual cosa ens proporciona una perspectiva necessàriament limitada). Per contra, les possibilitats d'encreuar aquesta informació amb altres variables sociodemogràfiques són molt àmplies.

El PaD 2001-2002 es refereix, exclusivament, a tres aspectes, però tots força importants: la llengua d'identificació, l'ús lingüístic en diverses situacions (a la llar, amb els amics, els veïns, a les botigues, l'escola, la feina, o amb converses amb un desconegut) i la llengua en què es va realitzar l'enquesta. Conté (respecte a altres treballs) dues interessants innovacions metodològiques: la utilització sistemàtica d'una escala percentual per avaluar l'ús lingüístic, i la reponderació de les dades, d'acord, entre altres variables, al lloc de naixement dels enquestats. Tractarem més àmpliament l'interès d'aquestes dues innovacions en el proper apartat de metodologia.

Tal com hem assenyalat, es pot obtenir un doll inesgotable d'informacions a partir dels encreuaments entre les vuit preguntes lingüístiques de l'enquesta i la resta de variables. En aquest informe ens hem limitat a fer-ho amb les següents: territori, edat, origen geogràfic, nivell d'instrucció, classe social, identitat "nacional" i autopoïcament polític. Tot i la limitació, l'encreuament sistemàtic d'aquestes variables amb les preguntes lingüístiques ens "inundava" de taules i gràfics, sovint redundants. Hem optat, doncs, per presentar aquests encreuaments, però només amb la llengua d'identificació (atès que diversos estudis afirmen l'amplia correlació entre la identificació lingüística dels parlants i el seu ús lingüístic). I hem fet un tractament més succint,

a l'apartat “Taules de contingència”, subapartat “Una panoràmica més àmplia”, de la resta d'anàlisis bivariants obtingudes. Sempre ens hem assegurat que aquests resultats fossin estadísticament significatius, mitjançant la prova de khi quadrat.

Així, en aquest treball, podem consultar, al tercer apartat, els resultats de les vuit preguntes, i els de la llengua en què es va efectuar l'enquesta; al quart apartat, les anàlisis bivariants entre la llengua d'identificació, d'una banda, i les variables sociodemogràfiques esmentades anteriorment, de l'altra; i al darrer apartat, una anàlisi multivariable de “conglomerats”, que clou l'informe amb un assaig de síntesi.

Finalment, un comentari terminològic. La complexa situació lingüística de Catalunya fa aconsellable utilitzar termes diferenciats per conceptes que sovint s'entortolliguen en l'ús lingüístic quotidià. Passa això amb la paraula “catalanoparlant”. Sovint la utilitzem indistintament per referir-nos a les persones que consideren que la seva llengua és el català (i, en aquest cas, ens referim a la llengua d'identificació), com a les que la van aprendre a casa seva, de petits (i parlem de la llengua inicial), com als que la saben parlar (ara fem referència a la competència lingüística oral), o simplement a l'ús lingüístic en general, o en un determinat context. Per evitar aquests equívocs, utilitzarem el nom de catalanòfons (o castellanòfons), per a les persones que afirmen que el català (o el castellà) és la seva identitat lingüística; catalanoparlants inicials, per a les que van aprendre el català com a primera llengua, a casa seva; i catalanoparlants a seques, quan aquestes persones emprin majoritàriament el català.⁴

QÜESTIONS METODOLÒGIQUES

Farem algunes referències a tres aspectes que considerem importants: les preguntes analitzades, les mostres emprades, i les ponderacions, especialment la que es refereix al lloc de naixement dels enquestats.

4. Aquests usos lingüístics no són contradictoris amb els que assenyala el diccionari de l'IEC. Així, “*catalanoparlant*: Que parla en català” i “*francòfon*: De parla francesa”.

Les preguntes

Ja hem indicat que les preguntes lingüístiques eren vuit, tot i que també inclourem en l'anàlisi les preferències lingüístiques dels enquestats, i la llengua en què es va efectuar l'entrevista. Les enumerarem, tot indicant les opcions de resposta, i en farem un petit comentari.

A. Quina és la seva llengua?

Les opcions de resposta eren català, castellà, gallec, àrab, francès, anglès, altres, llengua dels signes i no sap/no contesta. Hi havia la possibilitat de triar, simultàniament, diverses respostes, per la qual cosa hem agrupat, en una sola categoria, el cas català i castellà, alhora (on figuraran els enquestats que hagin triat simultàniament ambdues opcions de resposta). En fer aquest agrupament, i en ajuntar “gallec, àrab, francès, anglès, altres, i llengua dels signes” en una única opció (altres situacions) el resultat és el que utilitzarem en aquestes pàgines: català, castellà, català i castellà, altres situacions i no sap/no contesta. “Altres situacions”, doncs, inclourà bàsicament les altres llengües (diferents del català i el castellà); tanmateix, atès que es podien triar dos o tres opcions a la vegada, no és pot descartar que, en alguns d'aquests casos (sempre molt minoritaris), també s'hagi triat el català o el castellà, junt a alguna altra llengua.

B. Al llarg de la setmana amb quina freqüència ha parlat en català, en castellà o en altres llengües als següents llocs? A la feina, a l'escola, amb els amics, els veïns, a la llar, a les botigues.

La freqüència s'expressava mitjançant un percentatge (no s'assegurava que el total de percentatge d'ús del català, el castellà i altres llengües sumés 100).

Aquest mètode per avaluar l'ús lingüístic té força interès. D'una banda, el percentatge d'ús facilita un grau més alt d'objectivació, que altres maneres d'avaluar-lo (com ara: “usa el català molt, bastant, poc o gens”, que té un caire molt més subjectiu). I obvia el problema de l'engruiximent de les opcions que combinen l'ús de diverses llengües (especialment català i castellà), que ens apareix en altres enquestes, amb percentatges

significatius. Com hem de comptabilitzar aquests casos, com un ús al 50% d'ambdues llengües? O en un percentatge més asimètric d'una respecte a l'altra? En el nostre cas aquest problema no hi és. Finalment, ens permet un tractament analític molt divers. En podem fer la mitjana d'ús de català, castellà o altres llengües. Però també podem agrupar els enquestats per tipologies d'ús (els qui utilitzen el català un 0%, de 0 al 25%, etc.). En general, doncs, és un mètode més versàtil.

Aquesta manera d'avaluar l'ús ja s'havia utilitzat en altres ocasions —EUOC-97, a Institut DYM (1998)—, tot i que limitat a una pregunta sobre l'ús en general. La principal novetat del PaD 2001-2002 és que s'ha emprat sistemàticament en preguntes referides a diferents situacions.

C. Quan vostè s'adreça a un desconegut o desconeguda, en quin idioma inicia la conversa?

Les opcions de resposta eren: en català, en castellà, en català o castellà indiferentment, en una altra llengua, no ho sap, no pertinent (no s'adreça mai a desconeguts/des).

D. Preferències lingüístiques de l'enquesta.

El protocol lingüístic de l'enquesta era molt clar. Les persones que feien l'entrevista preguntaven als enquestats/des si volien fer-la en català, en castellà o els era indiferent. En aquest darrer cas, l'entrevista es realitzava en català. Disposarem, per tant, de dues dades: les preferències lingüístiques dels enquestats, i la llengua en què es va efectuar l'enquesta.

Les mostres

Com ja hem indicat anteriorment, el PaD és una àmplia enquesta que, en la seva primera onada (2001-2002), va ser contestada per gairebé 4.500 persones, representatives de la població de Catalunya de més de 15 anys, per la qual cosa té un marge d'error prou petit com per extreure'n conclusions significatives. Tot i això, pel que fa a les preguntes lingüístiques, la mostra és menor, en la majoria dels casos al voltant de 3.800 perso-

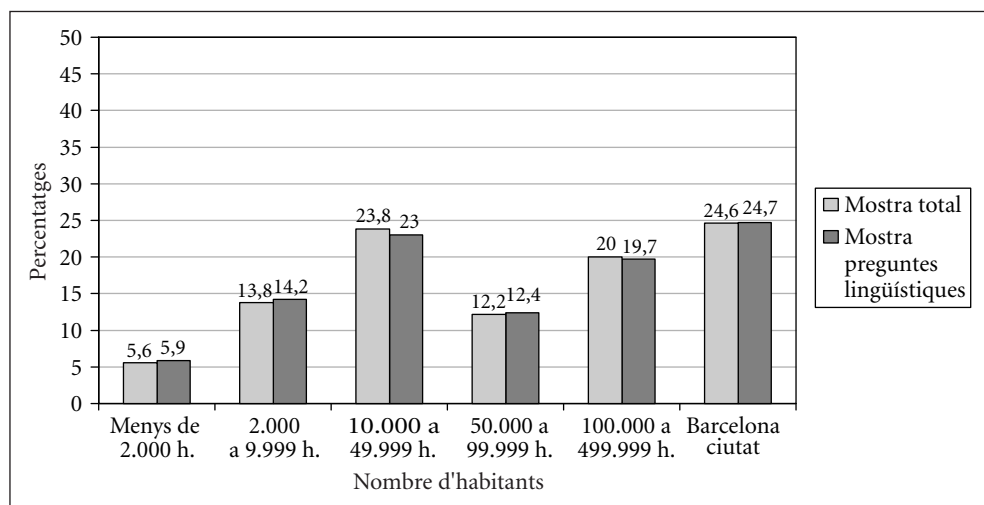
nes. La diferència entre ambdues mostres es deu al fet que una part de les preguntes (sobre les característiques de la llar) van ser respostes per algun altre membre de la llar, que no va respondre el qüestionari individual (en què s'inclouen les preguntes lingüístiques). Aquesta dissemblança, atès que les reponderacions que comentarem en el proper apartat es van fer al conjunt de la mostra, fa necessari comparar algunes de les variables sociodemogràfiques de la mostra més àmplia, amb la de les persones que van contestar les preguntes lingüístiques.

Els percentatges són pràcticament els mateixos, per la qual cosa no hi ha biaixos significatius de la segona mostra, respecte a la primera. Passa el mateix amb les variables sexe, lloc de naixement, edat i nivell d'instrucció.

A la gran majoria de les preguntes analitzades la mostra era de 3.858 persones, amb un marge d'error (amb un nivell de confiança del 95% i una variància $p=q=0,5$) de

Gràfic 1.

Nombre d'habitants del municipi de residència. Comparació de la mostra total i la mostra de les preguntes lingüístiques

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

$\pm 1,61$ punts. En algunes preguntes (ús a la feina, a l'escola) la mostra era més minsa, perquè el nombre de persones per a les quals aquesta situació no els era pertinent era nombrós. A la taula següent indiquem el nombre de casos d'algunes de les mostres emprades, i el marge d'error corresponent.

Taula 1.

Contingents d'algunes mostres i marges d'error associats

Pregunta	Nombre d'enquestes	Marge d'error
<i>Clusters</i>	3.817	$\pm 1,62$
Ús a la feina	2.144	$\pm 2,16$
Ús a l'escola	406	$\pm 4,96$

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Finalment, en efectuar els encreuaments, les submostres obtingudes, normalment, tenen un volum més petit als citats més a dalt. Per aquest motiu, ens hem limitat a estudiar les que assolien valors iguals o superiors a les 400 enquestes. Conseqüentment, en molt poques ocasions hem pogut obtenir dades en què una de les variables fos l'ús a l'escola, per raons òbvies. Únicament hem deixat de tenir en compte aquest criteri general quan les diferències entre les xifres de les diverses opcions eren força grans, superiors, en qualsevol dels casos, a la suma dels marges d'error considerats.

Les ponderacions

Si les mostres de les enquestes s'efectuessin de manera perfectament aleatòria (és a dir, si tots els components de l'univers estudiat tinguessin les mateixes possibilitats de formar part de la mostra), la seva representativitat estaria assegurada (amb els marges d'error corresponents).

Però aquesta condició òptima resulta difícil d'aconseguir. Entre altres raons, qualsevol enquesta sempre té un cert rebuig, la qual cosa pot implicar un determinat biaix. Per

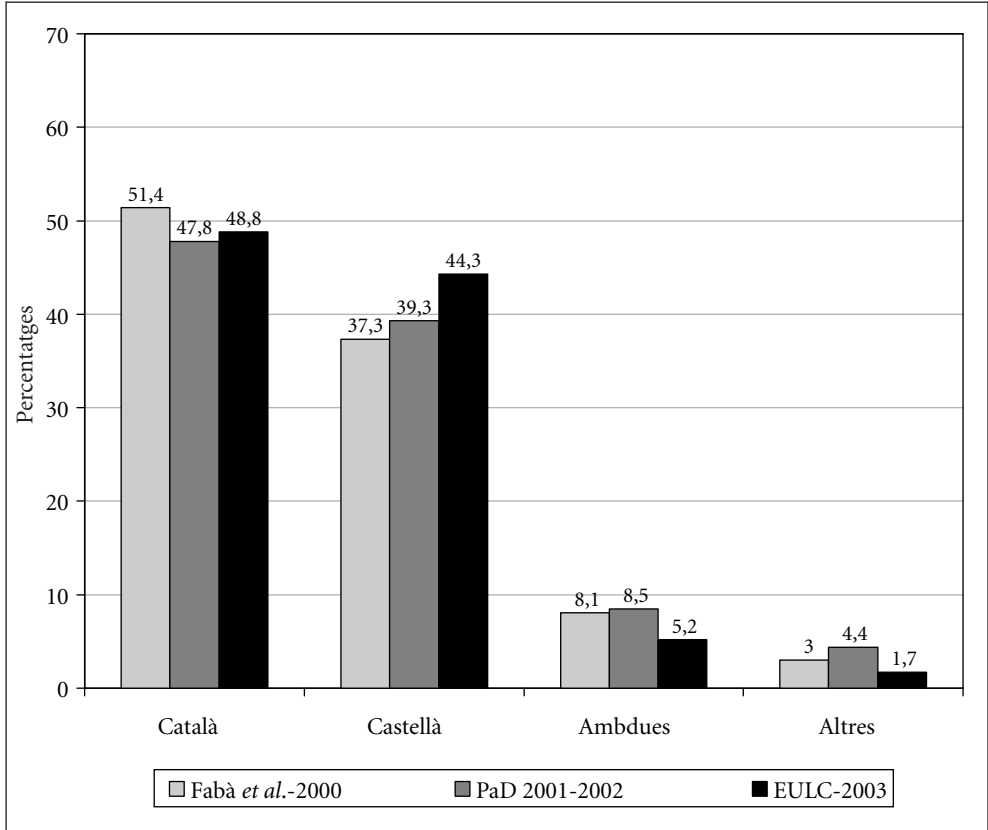
limitar aquesta possibilitat, molt freqüentment els estudis demoscòpics estableixen la necessitat que les mostres compleixin alguns requisits: que comptin amb una quota determinada d'individus, per exemple, d'acord a una o diverses variables sociodemogràfiques. De forma estàndard, aquestes variables acostumen a ser, com a mínim, el territori (quotes per províncies, per nombre d'habitants, etc.), el sexe i l'edat. La composició numèrica de les quotes s'estableix d'acord als contingents respectius dels censos i els padrons, pel que fa a aquestes variables (o altres estudis demogràfics, que es considerin prou solvents).

El contingent d'aquestes quotes es determina, per tant, de forma proporcional als dels corresponents estudis que es prenen com a referent. Això, de vegades, produeix un problema: els contingents d'alguns d'aquests grups són excessivament petits, si hom en vol desagregar les dades. Per evitar-ho, s'estableixen contingents no proporcionals, amb un nombre més gran de casos, dels que caldria si l'afixació fos estrictament proporcional. Però per evitar una distorsió de les dades del conjunt de l'enquesta, cal aplicar uns coeficients de reponderació per a aquests casos. Així s'ha fet, per exemple, tant al PaD 2001-2002 com a l'EULC-03 (Idescat, 2004).

Si hom compara les dades d'alguna pregunta d'enquestes força recents (en les quals s'han aplicat quotes o reponderacions, respecte a les tres variables abans esmentades), hom adverteix uns resultats semblants. Vegem, per exemple, la llengua d'identificació de les enquestes Fabà *et al.*-2000 (Fabà *et al.*, 2003), PaD 2001-2002 i EULC-03 (Idescat, 2004) (vegeu Gràfic 2).

Les xifres són, com hem dit, molt semblants, la qual cosa podria avalar, d'entrada, la seva plausibilitat. Però, per confirmar-ho, seria important contrastar-les amb el *límit de representativitat de Torres*.⁵ Aquest sociolingüista (ateses les àmplies diferències, d'enquestes força coetànies, entre preguntes relativament semblants) va proposar de contrastar els valors de la variable origen geogràfic (lloc de naixement) dels enquestats, i els dels censos o padrons de l'any més proper a l'enquesta en qüestió. Va establir que la diferència entre ambdues xifres no podia ser superior a la suma del marge d'error de l'enquesta més dos

.....
5. Veure Vila, F. X. (2003) i Torres, J. (2003b).

Gràfic 2.**Llengua d'identificació**

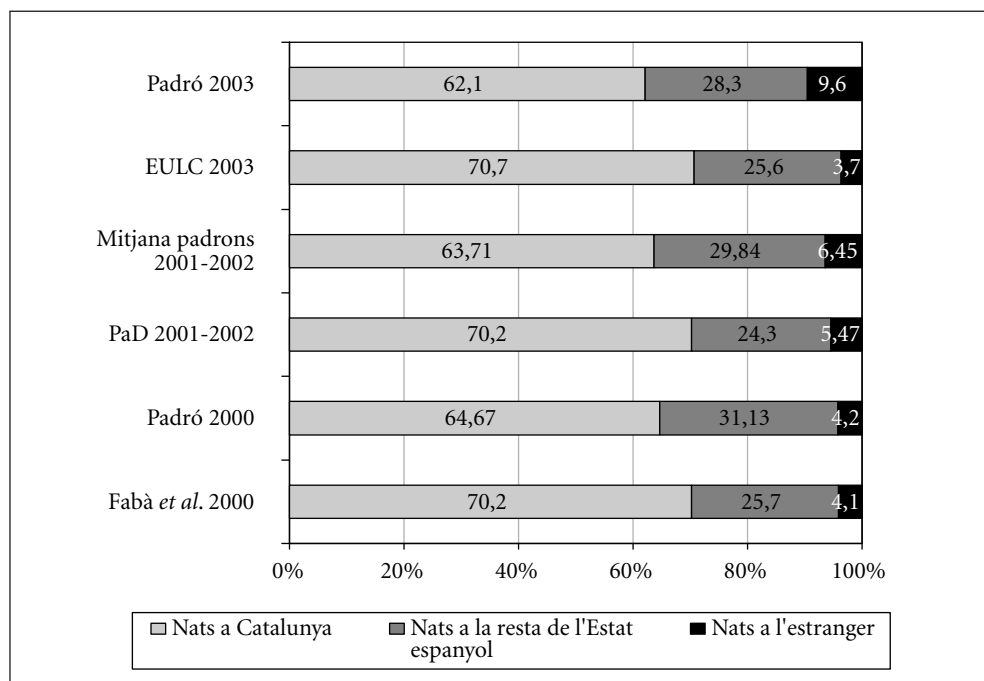
Font: Elaboració pròpia a partir de Fabà *et al.*-2000, PaD-2001/2002), EULC-03.

punts addicionals. Què passa si apliquem aquest criteri a les enquestes esmentades, tot considerant com a referència els padrons dels anys corresponents? (vegeu Gràfic 3).

Els patrons són força semblants entre els tres estudis: les enquestes compten amb un nombre superior de persones nascudes a Catalunya que els respectius padrons, i hi ha una subrepresentació de les nascudes a la resta de l'Estat espanyol o a l'estranger. Dintre

Gràfic 3.

Lloc de naixement dels enquestats, segons les enquestes i els padrons corresponents

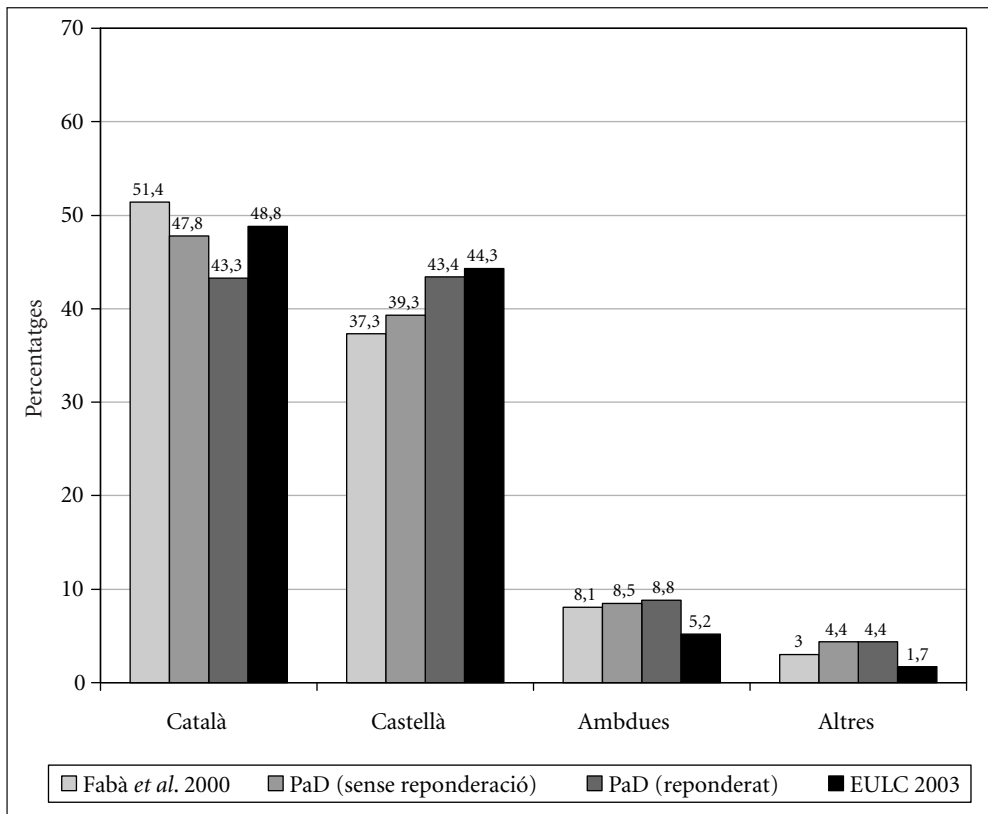
Font: Elaboració pròpia a partir de les enquestes: Fabà *et al.* 2000, PaD 2001-2002, padrons 2000 i 2003, EULC 2003.

de les semblances, les dues primeres (Fabà *et al.* i PaD 2001-2002) encara s'assemblen més, mentre que l'EULC-03 compta amb una representació més bona dels nascuts a la resta de l'Estat espanyol, i una subrepresentació més marcada dels nascuts a l'estranger. Si hom apliqués el sedàs de Torres (tot considerant únicament el percentatge de nats a Catalunya), les diferències respectives serien molt semblants (de 6,6 punts, 6,49 punts i 8,6 punts, respectivament). L'augment de dos punts de la darrera enquesta és conseqüència, d'una banda del creixement del nombre d'estrangers (d'acord al Padró del 2003) i de la seva subrepresentació (la més marcada de totes tres) en l'enquesta.

Tot i que el PaD es troba ben situat, atès que era possible reponderar les dades, tot considerant la variable origen geogràfic, així s'ha fet. Malgrat tot, per qüestions tècniques, la font que s'ha emprat ha estat el Cens del 2001. La diferència, tot aplicant la reponderació, és la següent (vegeu Gràfic 4):

Gràfic 4.

Llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia a partir de Fabà *et al.* 2000, PaD 2001-2002, EULC 2003.

El canvi només afecta al volum dels catalanòfons i els castellanòfons, i deixa pràcticament intactes els contingents dels altres dos grups. En el primer cas, tot i que el marge

és escàs, produeix un canvi qualitatiu important: mentre en l'enquesta no reponderada els catalanòfons eren el grup més nombrós, al PaD reponderat es produeix un clar equilibri entre els dos principals grups lingüístics.

A partir d'ara, totes les xifres es refereixen a l'enquesta reponderada. Així, doncs, el PaD 2001-2002 esdevé la primera enquesta, amb dades lingüístiques, reponderada d'acord a la variable de l'origen geogràfic (que diversos estudis, cada cop més, assenyalen com una variable amb una notòria correlació amb l'ús lingüístic).

En la presentació de les dades no hem tingut en compte els percentatges de no ho sap/no contesta, per la qual cosa és possible que la suma de les xifres que es presenten no sumi 100. En qualsevol dels casos, aquests percentatges sempre són molt minsos i no afecten substancialment els resultats finals.

ELS RESULTATS

Dividirem aquest apartat en quatre subapartats. En el primer, avaluarem els resultats de la llengua d'identificació. Cada cop més, les anàlisis sobre la situació de les llengües a Catalunya confirmen la notable correlació entre aquesta variable i l'ús lingüístic, per la qual cosa és especialment important copsar-ne el capteniment.

Segonament, estudiarem l'ús lingüístic. Tot distingint tres grups: l'ús a la llar, amb els amics, els veïns i a les botigues, d'una banda; a la feina i a l'escola, de l'altra; i, finalment, en converses amb un desconegut. El contrast entre els dos primers i el darrer és metodològic: mentre a aquells se n'avaluava l'ús mitjançant un percentatge, en el cas de la llengua amb desconeguts hi havia diverses opcions de resposta, i calia triar-ne una. Pel que fa al primer i el segon cas, hi ha una diferència, d'una banda, de precisió (no sabem a què ens referim exactament quan preguntem sobre l'ús a la feina o a l'escola: la llengua que usem amb els consumidors, amb els companys de feina, amb els caps...; l'idioma que emprem amb els companys de classe, el de les activitats acadèmiques...?). I de l'altra, de grandària de la mostra, tal com hem exposat en l'apartat anterior.

En el tercer subapartat, estudiarem les preferències lingüístiques, quant a la llengua de l'enquesta, i la llengua en què es va desenvolupar la conversa entre els enquestadors i els enquestats.

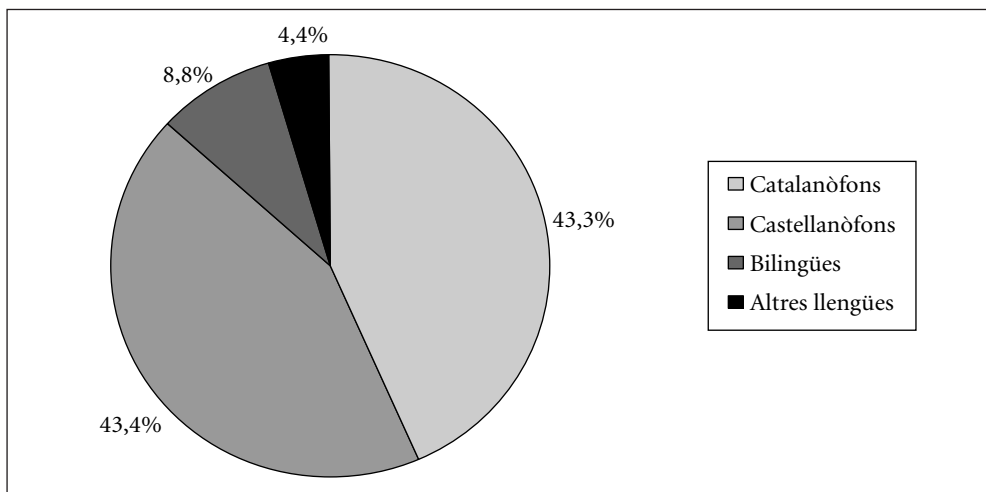
I clourem aquestes ratlles amb unes conclusions.

La llengua d'identificació

Recordem el comentari terminològic que hem fet a la introducció. En aquest informe anomenarem catalanòfons a les persones que afirmen que la seva llengua és el català; altrament, parlarem de castellanòfons. Els qui afirmen que tenen dues llengües d'identificació, el català i el castellà, seran els bilingües identitaris (en els gràfics, per simplificar, només hi posarem "bilingües"), mentre que no caldrà buscar un mot específic pels que declaren altres llengües d'identificació, atès que no en parlarem gaire (Gràfic 5).

Gràfic 5.

Llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Doncs, bé, segons l'enquesta, a Catalunya hi ha dos grans grups identitaris, amb una importància numèrica relativament semblant, la dels catalanòfons (43,3%) i els castellanòfons (43,4%). Molt lluny, hi ha els bilingües identitaris (8,8%) i els que declaren tenir altres llengües d'identificació (4,4%).

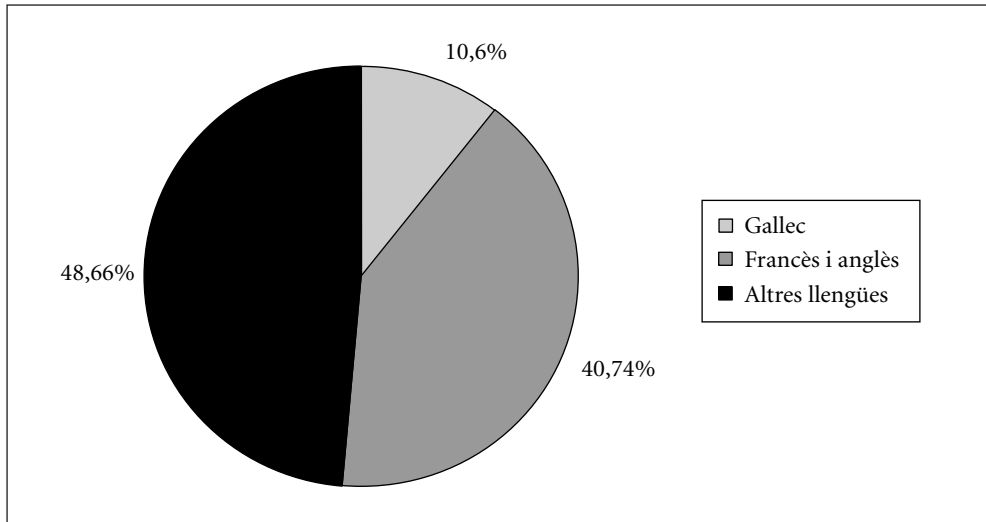
Aquesta situació reflecteix ben clarament la gran importància que van assolir al Principat les grans immigracions dels anys cinquanta, seixanta i setanta, amb l'aportació d'importantíssims contingents de població que tenien com a llengua el castellà. Aquesta importància encara seria més manifesta si hom fes referència a la llengua inicial (la que la població va aprendre, de petita, a casa seva). El PaD no conté aquesta pregunta, però altres fonts ens indiquen que, pel que fa a aquest aspecte, els castellanoparlants inicials sempre estan aproximadament deu punts per sobre dels que tenen el català com a llengua inicial (a l'EULC-03, per exemple, els percentatges respectius són d'un 53,5% de castellanoparlants inicials, respecte a un 40,4% de catalanoparlants, també inicials). I que hi ha un percentatge significatiu de catalanòfons que tenien com a llengua inicial el castellà. Conseqüentment, si hi apliquéssim aquest esquema, els castellanoparlants inicials serien els més nombrosos, amb més d'un 50% de la població, i els catalanoparlants inicials no n'arribarien al 40%. Que amb aquestes xifres, la situació actual sigui relativament equilibrada és fruit de la capacitat d'atracció del català, que s'ha mantingut en aquestes dècades, tot i la important allau immigratòria. Una capacitat d'atracció, però, relativament limitada, ja que el català només ha aconseguit atreure una part minoritària (no més enllà del 15 o el 20%) de les persones amb llengua inicial castellana.

També és important assenyalar el 4,4% d'enquestats amb altres llengües. És un grup relativament heterogeni, com podem copsar al Gràfic 6.

La gran majoria dels gallegòfons són persones no nascudes a Catalunya (segurament nascudes a Galícia) que mantenen el gallec com la seva llengua d'identificació (no sabem si de forma exclusiva o combinada amb el castellà i/o el català), que provenen de les immigracions ja esmentades. Però els dos grups principals són els anglòfons i francòfons, d'una banda; i els qui afirmen tenir altres llengües d'identificació. El primer també és, probablement, un conjunt complex (un testimoni de la seva complexitat

Gràfic 6.

Altres llengües d'identificació, tret del català o el castellà

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

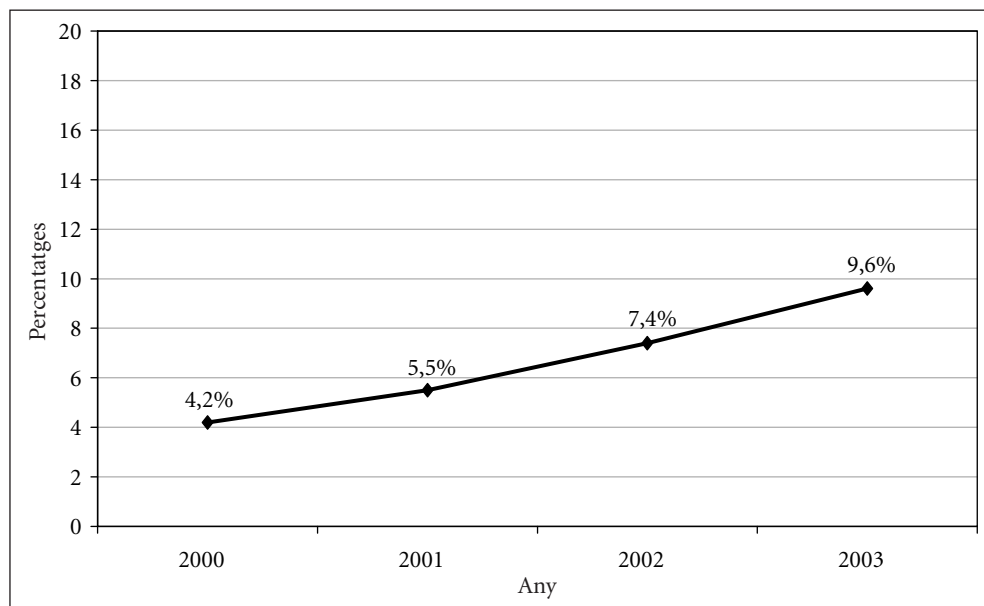
és que es migparteix entre els nascuts a Catalunya i els nats a l'estranger), mentre el segon és, majoritàriament, el de les persones immigrades que han arribat a Catalunya més recentment.

Perquè aquesta és una altra. Si fins fa uns anys, hom considerava que, a partir de mitjan dècada dels setanta, el procés immigratori s'havia aturat, ara ja es pot parlar amb claredat d'una nova onada immigratòria, amb un creixement molt intens d'ençà els darrers anys del segle xx. Una onada immigratòria formada, contràriament a l'anterior, bàsicament per estrangers (persones que no han nascut a l'Estat espanyol). N'és un bon testimoni l'evolució dels estrangers als padrons, des del 2000 fins al 2003 (respecte a la població de 15 anys o més) (vegeu Gràfic 7).

Sembla que és convenient analitzar els valors que obtindria la identitat lingüística, sense l'aportació dels estrangers. Vegem-ho.

Gràfic 7.

Percentatge de nats a l'estranger, respecte a la població de 15 anys o més

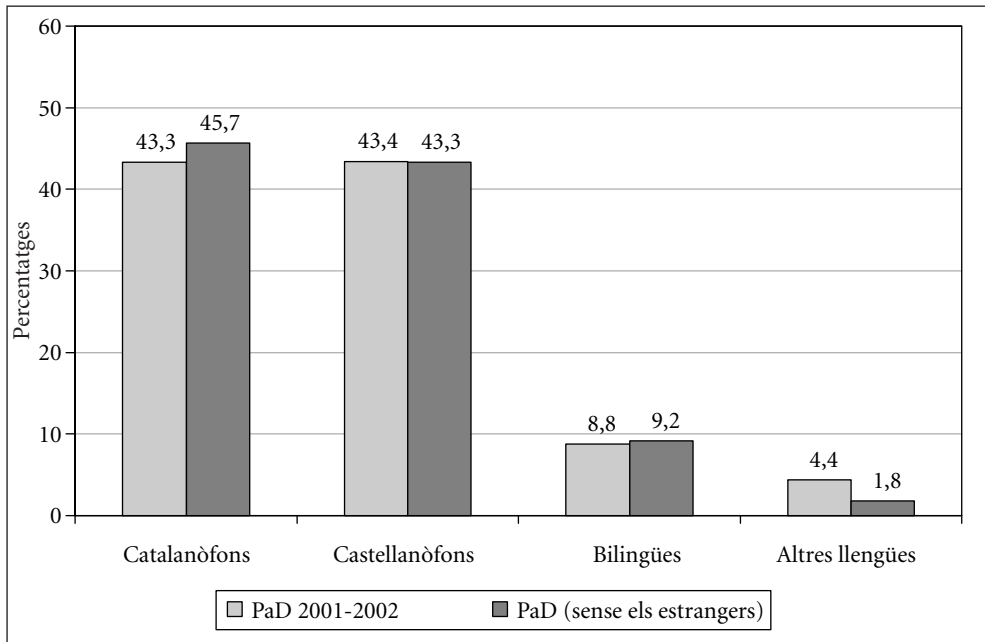

Font: Idescat. Padrans continus de població 2000-2003.

Les diferències no són aclaparadores. Però es produeix un canvi qualitatiu. Sense comptabilitzar els estrangers, el grup majoritari és el dels catalanòfons. I si hom agrupa els no catalanòfons, com hem fet anteriorment, la situació és molt equilibrada: aproximadament un 45% de la població serien catalanòfons, 45% no catalanòfons, i gairebé un 10% bilingües identitaris. Per contra, com hem vist abans, amb els estrangers, els no catalanòfons serien majoritaris, amb gairebé un 48% de la població, davant d'un 43% de catalanòfons. El més significatiu, de tot plegat, és que si les tendències al creixement dels estrangers es mantenen, aquesta discordança es pot incrementar.

Gràfic 8.

Llengua d'identificació, amb la població estrangera o sense

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ús lingüístic

No ho hem dit fins ara, però convé remarcar-ho. Com sempre en les enquestes, les dades són declarades. I és possible que els enquestats tinguin una determinada propensió a inflar o desinflar les diverses opcions de resposta, sense que això s'adigui necessàriament als usos efectuats veritablement. Hem de prendre'ns, doncs, els resultats més com a indicatius de les grans tendències sobre l'ús lingüístic que com a xifres exactes.

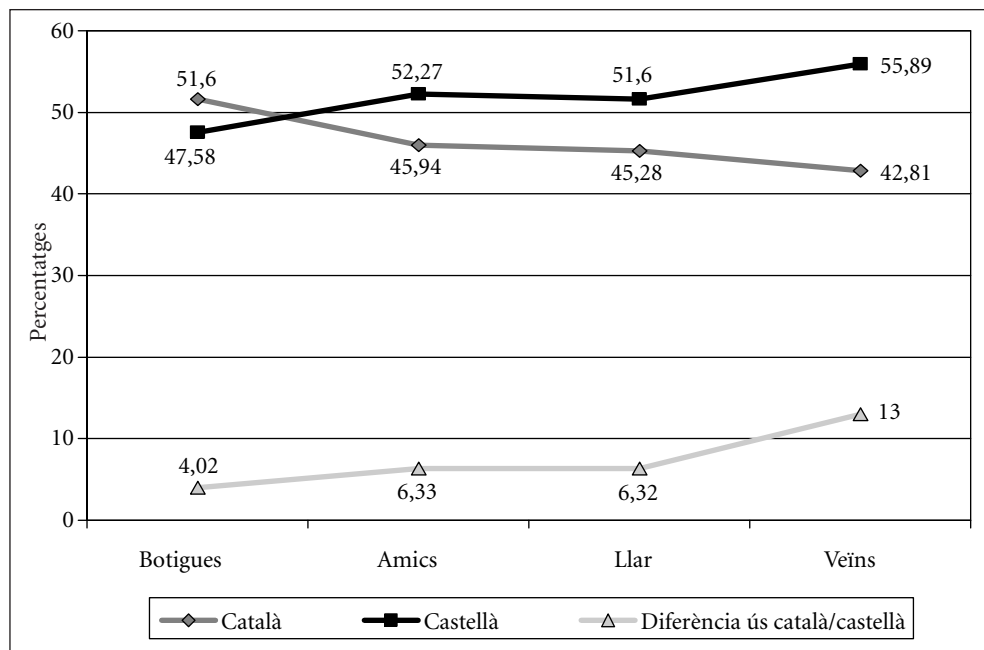
En cadascun dels apartats següents, exposarem les dades mitjançant tres mètodes: les mitjanes d'ús del català i el castellà (l'ús d'altres llengües sempre és molt baix); l'agrupació dels enquestats en tipologies, d'acord a l'ús, també del català i/o del castellà; i,

finalment, una altra agrupació, però atenent exclusivament al percentatge d'ús del català. La perspectiva que podem oferir serà, doncs, força completa.

A LA LLAR, AMB ELS AMICS, ELS VEÏNS I A LES BOTIGUES

Gràfic 9.

Mitjanes d'ús del català i el castellà a les botigues, amb els amics, a la llar i amb els veïns

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La mitjana d'ús del català està sempre per sota de la del castellà, excepte en l'ús lingüístic a les botigues, on el català és majoritari. Tot i això, la diferència entre ambdós usos, en aquest cas, és la més petita de totes, només de 4 punts. Allà on l'ús del català és més baix és amb els veïns, i també allà on la distància entre l'un i l'altre és més gran, de 13 punts a favor del castellà.

Per interpretar aquestes dades, probablement, caldria atènyer a diversos elements: el caràcter més o menys “públic” de les situacions; la possibilitat (o no) de triar els interlocutors per part dels catalanòfons (hom tria molt més els amics o la parella, que els veïns, posem per cas); les normes o hàbits lingüístics en interaccions “mixtes” (de catalanòfons amb no catalanòfons), etc. D’entrada, sembla com si les situacions més “públiques” (a les botigues) facilitessin més l’ús del català, mentre les més vinculades a la “privacitat” conduís al fenomen contrari; i d’aquestes últimes, el pitjor cas fóra aquell on la possibilitat de “triar” els interlocutors fos més difícil, i les interlocucions es produïssin de manera més propera a l’atzar. Cal prendre’s, però, aquestes possibles interpretacions d’una manera indicativa, atès que el ventall de possibilitats és molt petit.

Si de les mitjanes passem a una aproximació més rica en matisos, ens trobarem amb la Taula 2 i el Gràfic 10.

Taula 2.

Ús del català i el castellà a les botigues, amb els amics, a la llar i amb els veïns

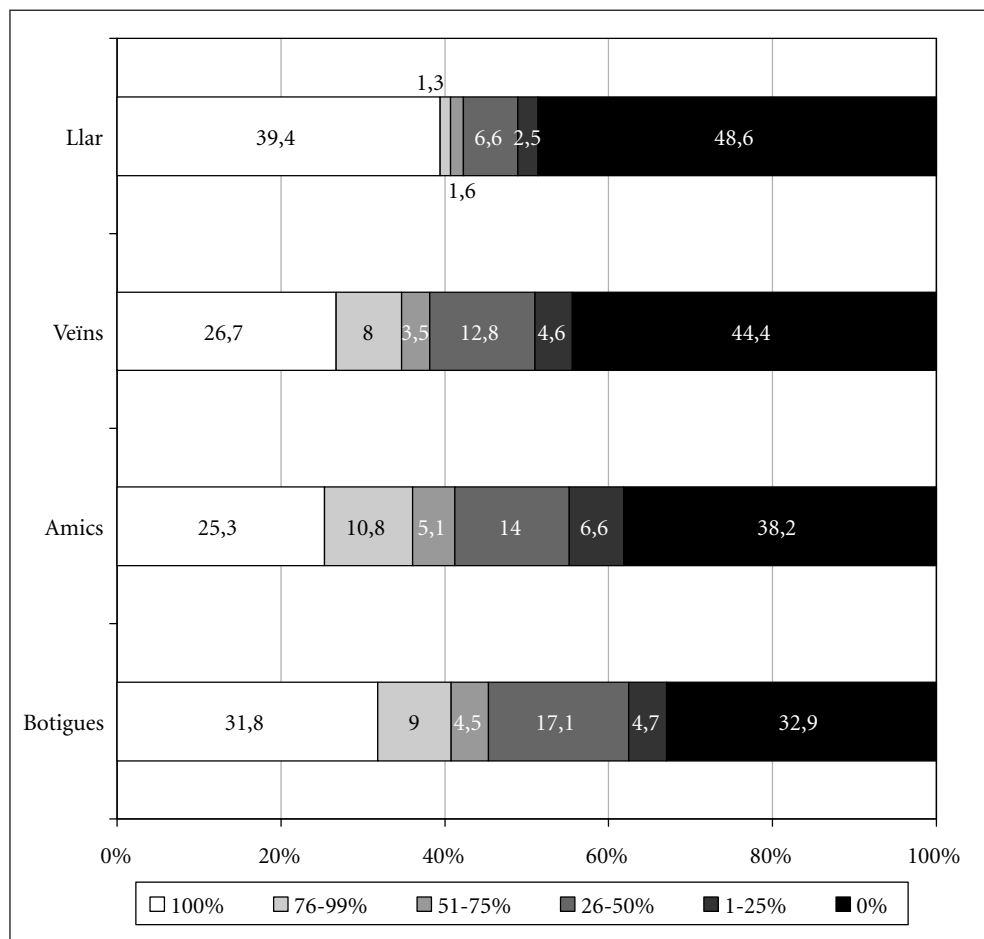
	Sempre en català	Majoritàriament en català	Igual en català que en castellà	Majoritàriament en castellà	Sempre en castellà
Botigues (3.831)	31,8%	13,9%	14,9%	7,2%	32%
Amics (3.858)	25,3%	15,8%	11,9%	8,8%	35,9%
Llar (3.858)	39,4%	3%	5,8%	3,3%	45,1%
Veïns (3.857)	26,7%	11,5%	10,8%	6,6%	43%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si ens fixem únicament en els dos casos extrems (el dels que utilitzen sempre el català, i els que no l’empren mai), podem apreciar que és en l’ús a la llar on aquests percentatges esdevenen més nombrosos. Així, al gràfic, els usos combinats de català i castellà, a la llar, només són importants per a un 12% de la població. Per contra, si els ajuntéssim serien el grup majoritari (amb el 36%, aproximadament), tant pel que

Gràfic 10.

Ús del català a les botigues, amb els amics, els veïns i la llar, per grups percentuals

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

fa a les botigues, com amb els amics. I el segon grup, per ordre d'importància, amb els veïns. Podem obviar aquests casos, o tenir-ne poca consideració, quant als usos lingüístics a la llar, però de cap de les maneres en les altres situacions.

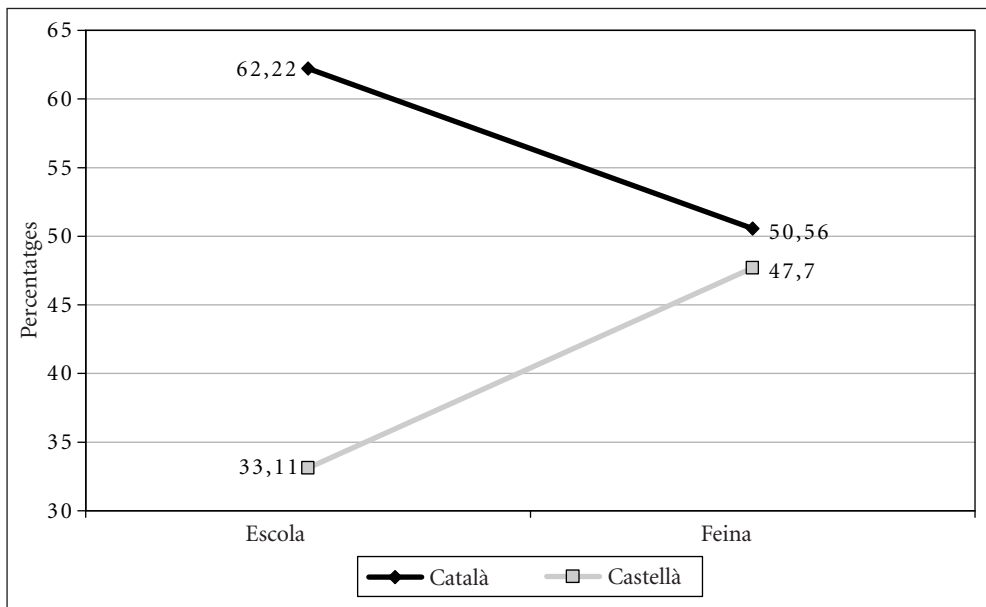
Tot retornant a les diferències que es produïen entre els mitjanes d'ús del català (tret de l'ús a la llar), l'ús majoritari del català a les botigues es produeix gràcies a un increment de l'ús exclusiu del català (un 31,8% de la població, enfront d'un 25,3% i un 26,7% amb els amics i els veïns, respectivament, d'acord tant al gràfic com la taula), i un decrement de l'ús nul (un 32,9%, enfront d'un 38,2% amb els amics i, especialment, d'un 44,4%, amb els veïns). L'acció combinada d'ambdós factors produiria el contrast del Gràfic 9. O, també en el cas dels veïns, el pes majoritari dels que no usen gens el català, afavoriria que aquesta situació se situés a la cua, quant a la mitjana d'ús del català.

A LA FEINA I L'ESCOLA

Aquestes dues situacions són més difícils d'interpretar, atès que no s'especifica a què ens estem referint. L'ús lingüístic a l'escola ¿ens parla, exclusivament, de l'ús entre els

Gràfic 11.

Mitjanes d'ús del català i el castellà a la feina i l'escola

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

companys de classe dels enquestats (recordem que només en són, aproximadament, uns 400), o bé es refereix a l'ús general, tot incloent les interlocucions acadèmiques? Si hom compara la mitjana d'ús (62,22), amb altres resultats que es refereixen a l'ús amb companys de classe (a l'EULC-03, per exemple, un càlcul ponderat de les diverses opcions de resposta assoliria un valor d'una mica més de 50 punts), més aviat ens decantaríem per la segona de les opcions. Pel que fa a l'ús a la feina, la situació seria relativament semblant.

Taula 3.

Ús del català i el castellà a l'escola i la feina

	Sempre en català	Majoritàriament en català	Igual en català que en castellà	Majoritàriament en castellà	Sempre en castellà
Escola (406)	29,9%	27%	13,6%	12,3%	11,3%
Feina (2.144)	17,8%	26,8%	15,2%	13,1%	23,7%

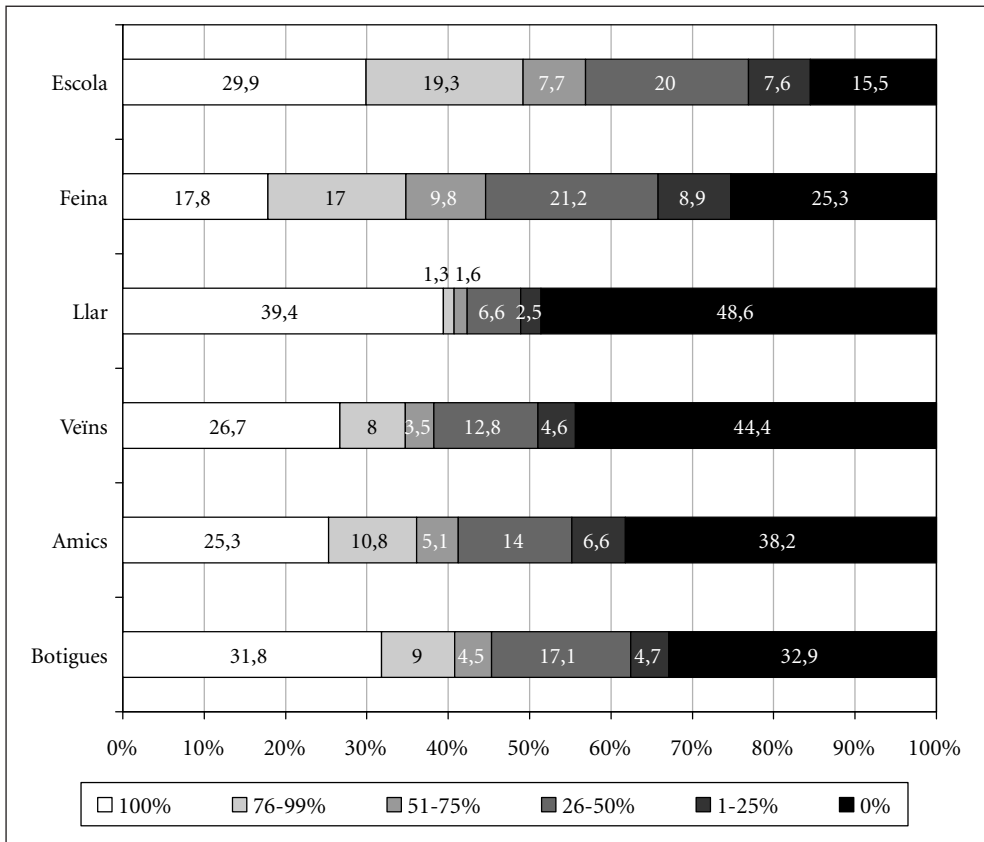
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Finalment, tot i les diferències assenyalades entre les situacions de l'apartat anterior i aquest, hem volgut observar-les conjuntament, per tenir-ne una perspectiva més global, al Gràfic 12.

S'hi insinuen tres tipologies: la llengua a la llar, on els casos en què es combina l'ús del català i el castellà és molt feble (només ateny a un 12% del conjunt dels enquestats); l'ús a l'escola i a les botigues, on l'ús exclusiu del català es troba al voltant del 30% del conjunt; i, finalment, els altres casos, en què aquest ús exclusiu va del 20% al 25% del total d'enquestats.

Gràfic 12.

Ús del català a les botigues, amb els amics, els veïns, la llar, a la feina i l'escola per grups percentuals

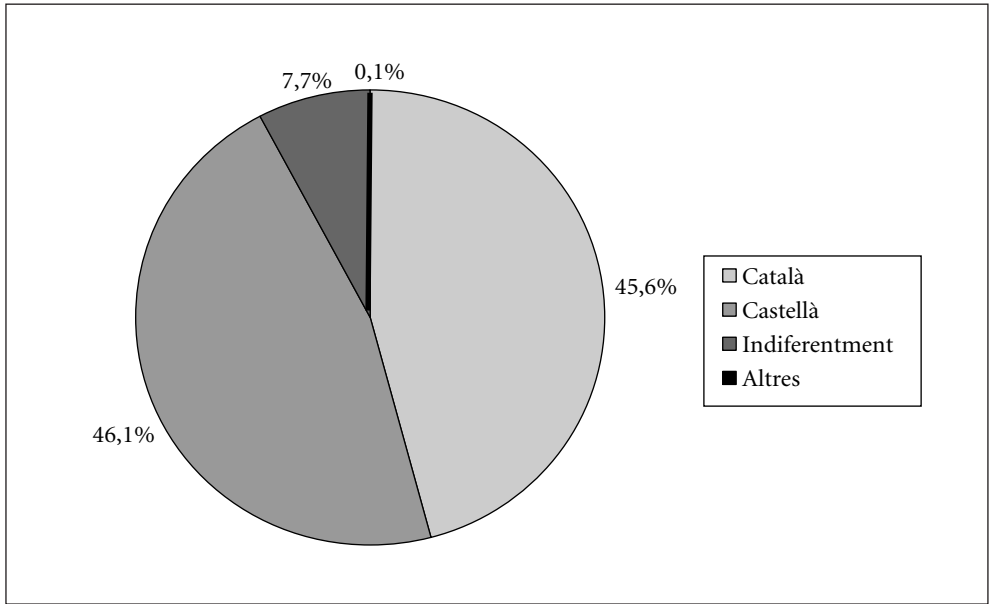
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

EN CONVERSES AMB UN DESCONEGUT

Recordem que la manera en què s'avalua l'ús lingüístic en aquesta pregunta és diferent a les anteriors. Així, si abans es demanava un percentatge d'ús del català, el castellà o altres llengües, ara les opcions de resposta són les que s'assenyalen al Gràfic 13.

Gràfic 13.

Llengua amb què inicia converses amb un desconegut

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els resultats dibuixen un panorama força equilibrat entre el català i el castellà, amb un petit percentatge de persones que utilitzen de forma indiferenciada ambdues llengües. Les altres llengües obtenen un valor molt baix. Per interpretar de forma adequada aquestes dades, cal tenir en compte que no és el mateix preguntar per la llengua que hom parlava amb el seu pare, o la seva mare, o els fills; que atendre a les preguntes de l'apartat anterior sobre l'ús lingüístic amb els veïns, els amics, o a les botigues; que respondre a una pregunta com la que aquí comentem: quina llengua parla amb un desconegut.

Probablement, els resultats de la llengua familiar siguin molt més fiables (es fàcil de recordar la llengua que es parla o es parlava amb els progenitors, o amb els fills, atès

que es refereix a pocs casos i, com hem vist, molt polaritzats en les situacions extremes); més problemàtic és concedir un valor absolut a l'ús en altres situacions (amb els amics, els veïns, les botigues...), atès que les situacions són més nombroses, i més diverses. Els haurem de concedir un significat més indicial, per tant, com l'expressió de tendències de fons. Finalment, la pregunta que ara comentem encara té un caràcter més accentuadament indicial. Hom pot enumerar qui són els seus amics (i com hi parla), però resulta més difícil de recordar les vegades en què s'ha tingut necessitat de preguntar a algun desconegut, al carrer, alguna indicació (l'hora, la manera d'apropar-se a un lloc determinat, etc.). I probablement l'ús lingüístic, en aquestes situacions, depèn molt del context (hom no farà el mateix si la pregunta es fa al peu de la boca de metro de la línia 1, al Fondo, a Santa Coloma de Gramenet, que si la situació es produeix a la vora de l'Ebre, al bell mig de Tortosa). Fet i fet, però, la pregunta s'ha utilitzat com una manera (sempre aproximada) d'intentar copsar el capteniment lingüístic de la població, en iniciar-se una conversa.⁶ Consegüentment, durant aquest informe, no ens hi referirem d'una manera especial.

Preferències lingüístiques i llengua de l'enquesta

En iniciar-se l'entrevista, es preguntava a les persones enquestades si es volia que aquesta es realitzés en català, en castellà, o els resultava indiferent. En aquest darrer cas, es feia en català.

Aquest protocol ens forneix dues informacions importants: d'una banda, una certa predisposició dels enquestats a utilitzar una llengua o l'altra; i, en segon lloc, una mesura indirecta sobre la capacitat de parlar en català, ni que sigui en un context tan limitat com una entrevista pautaada, com la del PaD que analitzem. Ens hi referirem, tant des d'un punt de vista, com de l'altre.

La gran majoria dels enquestats van triar el català, per fer l'enquesta, mentre que una petita porció (d'un 4,7%) escollien l'opció "indiferent". Tot plegat, el grup dels que

.....
6. Vegeu Fabà, A. (2003) i (en premsa).

Taula 4.
Preferències lingüístiques de l'enquesta

Català	55,3%
Castellà	40%
Indiferent	4,7%

N= 3.839

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

triaven el castellà, va esdevenir una minoria. Això sí, una minoria molt significativa. Si hom compara aquestes xifres amb les del percentatge de parlants de 15 anys o més que afirmen “saber parlar” el català, segons el Cens del 2001, la discrepància és manifesta. El 2001, un 74,60% eren, potencialment, parlants del català, i només un 60% el van parlar efectivament, a l'enquesta. D'on provenen, aquests gairebé 15 punts de diferència?

D'una banda, hom pot posar en qüestió el rigor de les dades del Cens del 2001, tal com ho ha manifestat la xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans.⁷ Però, de l'altra, hi ha prou indicis que les autoavaluacions sobre la capacitat de parlar el català, produeixen un biaix, especialment entre els no catalanòfons: sempre n'hi ha un nombre superior que diuen que saben parlar en català, dels que el parlen en un context favorable.

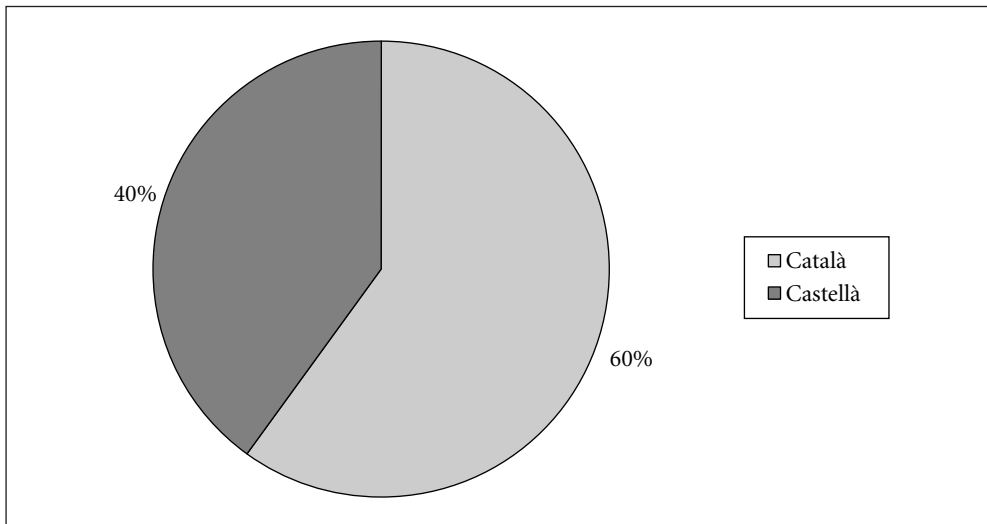
Així, a l'enquesta Fabà *et al.* de l'any 2000, un 81% dels enquestats afirmava que podia parlar en català, però només un 72% l'usaven efectivament durant l'entrevista de l'enquesta. Val a dir que, en aquest cas, el protocol lingüístic era diferent al del PaD: allà, les enquestadores s'adreçaven en català a les persones entrevistades, i només canviaven al castellà quan els mateixos enquestats ho feien. Doncs bé, en encreuar aquestes dades amb la llengua d'identificació, entre els catalanòfons la coincidència entre la capacitat de parlar el català i la llengua efectivament utilitzada en l'entrevista era plena; per contra, entre els bilingües identitaris i els castellanòfons, hi havia una

7. Vegeu Xarxa CRUSCAT (2004).

diferència de més de 15 punts, sempre a favor de l'autoavaluació sobre la competència oral en català. Tot sembla indicar, doncs, que el prestigi del català en fa sobrevalorar, en aquests casos, el seu coneixement.

Gràfic 14.

Llengua de l'enquesta

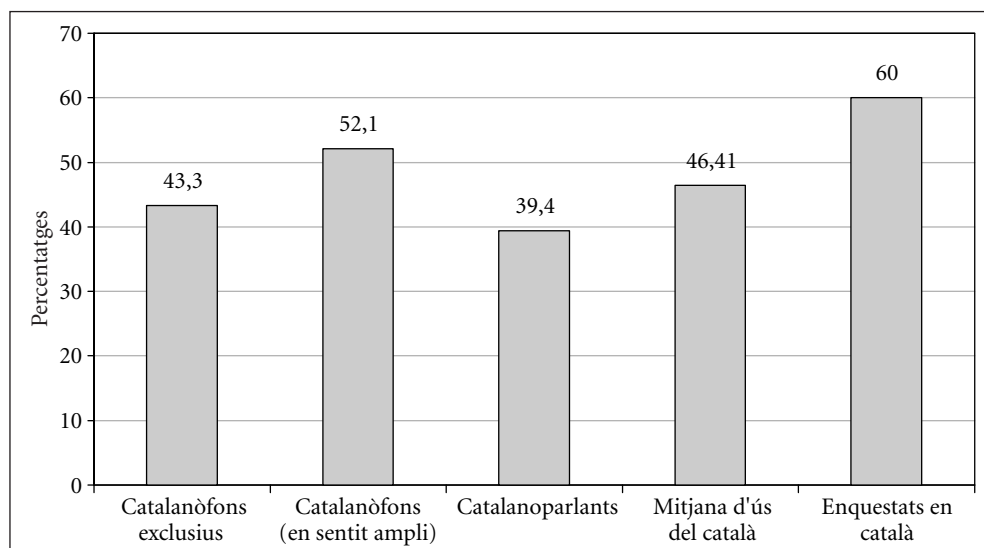
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Resum i conclusions

Per resumir les diverses dades exposades, hem recorregut a un expedient convencional, però efectiu. Hem col·locat, davant per davant, els resultats del percentatge de catalanòfons (exclusius, o en sentit ampli, afegint-hi els bilingües identitaris), el dels catalanoparlants (hem calculat els enquestats que afirmaven parlar un 50% o més, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues); la mitjana d'ús de català de les situacions anteriors; i, finalment, el percentatge d'enquestats que han efectuat l'entrevista en català.

Gràfic 15.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, amb un 39,4% del total. Aquí és important tenir en compte com hem definit aquest grup. Es tracta de les persones que afirmen emprar, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues un 50% o més de català. Si féssim el mateix, però amb el castellà, el resultat seria d'un 35,6% del conjunt. Enmig ens quedaria un volum important d'enquestats (del 25% del total) que es trobarien en situacions mixtes (com ara utilitzar un 50% o més el català a les botigues, però menys d'aquesta xifra a la llar). Tot plegat, ja ens indica la complexitat de la situació sociolingüística catalana, on el pes d'aquests casos més allunyats dels "extremes" és força important.

Si ara abordem l'ús del català, però des del punt de vista de les mitjanes, la xifra és més notable, tot i que no arriba al 50%. És normal que sigui més alta, atès que les situacions

mixtes que anteriorment no consideràvem o l'ús del català dels que no l'usen majoritàriament però l'utilitzen (ni que sigui amb uns percentatges relativament baixos), ara sí que estan comptabilitzades.

Una perspectiva sintètica de l'ús lingüístic del català ens la proporcionen, doncs, ambdues dades. El volum dels usuaris majoritaris del català arriba gairebé al 40% de la població, mentre que la mitjana d'ús és una mica més alta, al voltant dels 46 punts, amb una escala de 0 a 100. En qualsevol dels casos, doncs, l'ús del català no és majoritari, almenys des del punt de vista que l'hem analitzat aquí.

Si hom relaciona aquestes xifres amb la del nombre de catalanòfons, el resultat és molt similar, la qual cosa indica l'àmplia dependència (com veurem més endavant) d'ambdues variables. Amb els matisos corresponents, que podrem apreciar a la següent secció. Si s'hi afegeix el nombre de bilingües identitaris, les xifres són més importants, per sobre, en qualsevol dels casos, de les dades sobre l'ús. Probablement, això ens indica que l'aportació dels bilingües a l'ús lingüístic del català no es pot situar al mateix nivell que la dels catalanòfons.

Finalment, l'única xifra que depassa a bastament el 50% és la del percentatge d'enquêtats que parlaren en català a l'entrevista (recordem, d'altra banda, que era la suma dels que manifestaven la voluntat de fer l'entrevista en català, o bé els resultava indiferent). És un primer testimoniatge que hi ha un potencial desaprofitat: persones que podrien parlar en català (perquè en tenen la capacitat, provada, atès que aquesta no és una dada declarada, sinó que s'efectuà realment), i que volen fer-ho, o no els representa un problema, però que, a la seva vida quotidiana no l'empren, ni de bon tros, de forma majoritària. Entre el volum de catalanoparlants (un 39,4%) i aquests "catalanoparlants potencials" (60%) hi ha un salt, pràcticament, de 20 punts percentuals.

TAULES DE CONTINGÈNCIA

Dedicarem una atenció especial als encreuaments amb la llengua d'identificació, atesa la important correlació que es produeix entre aquesta variable i l'ús lingüístic. Però,

per completar la panoràmica, farem un resum tot encreuant les dades amb la grandària municipal, l'edat, el lloc de naixement dels enquestats i la classe social.

La llengua d'identificació

Començarem analitzant la relació entre la llengua d'identificació i les principals preguntes de tipus lingüístic (ús lingüístic, de forma percentual, i llengua de l'enquesta). Continuarem amb l'encreuament amb el territori, l'edat, l'origen geogràfic, el nivell d'instrucció i la classe social, per acabar amb l'autoposicionament nacional i polític.

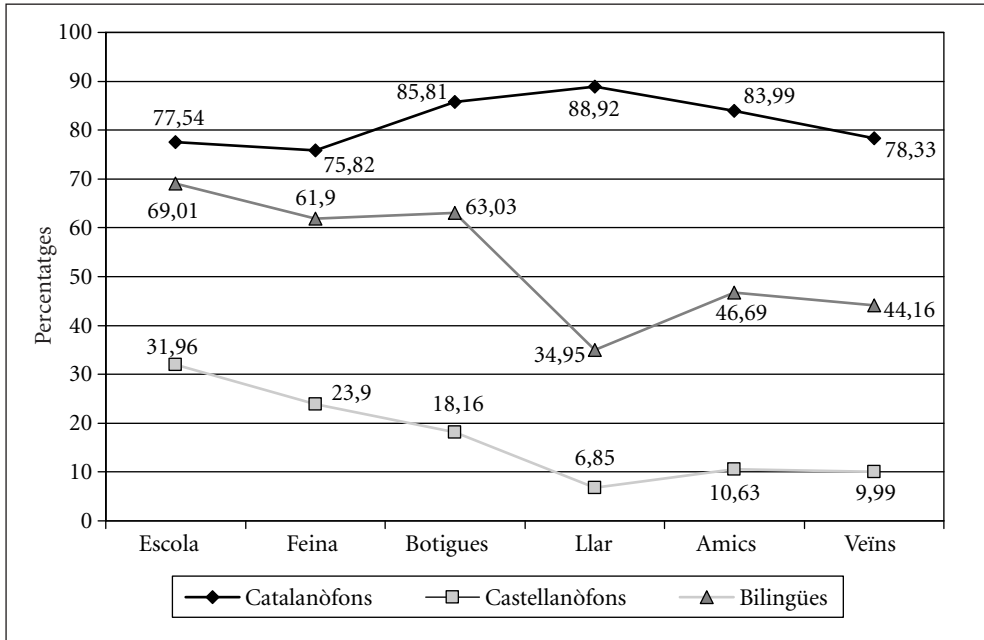
LA LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ I ALTRES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

Si atenem a les mitjanes d'ús del català en les diverses situacions analitzades per percentatges d'ús, el panorama que es dibuixa és el del Gràfic 16. El comentarem des de dos punts de vista: l'ús del català per part dels catalanòfons, bilingües identitaris i castellanòfons, d'una banda; i les diferències que es produeixen entre els tres grups identitaris, pel tipus de situació, de l'altra (vegeu Gràfic 16).

Les mitjanes d'ús del català sempre són superiors en els catalanòfons, inferiors entre els castellanòfons, i intermèdies per als bilingües identitaris. Si hom en fes una mitjana (de les sis mitjanes), el resultat seria de gairebé 82 punts per als primers, 53 punts per als bilingües, i de pràcticament 17 punts, pel que fa als castellanòfons. Un resultat força previsible. Tot i això, cal remarcar que, entre els catalanòfons, no s'assoleix, ni de bon tros, el valor màxim, per al qual encara hi manquen 20 punts. I que per als castellanòfons les mitjanes no són pràcticament nul·les, encara que els valors de català siguin baixos. Pel que fa als bilingües, la mitjana es troba al bell mig del recorregut. Quant a les altres llengües, que no apareixen al gràfic, els valors són molt semblants al dels castellanòfons. Tanmateix, cal tenir en compte que el contingent d'enquestats que responen aquesta opció són relativament pocs (170 individus) i això fa augmentar-ne el marge d'error fins a 7,67 punts; i que la diversitat sociolingüística d'aquest grup no fa aconsellable una anàlisi conjunta. Consegüentment, a partir d'ara, no en tornarem a fer menció.

Gràfic 16.

Mitjanes d'ús del català en diverses situacions per llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tot resseguint el fil argumental que havíem deixat ocasionalment (a causa del comentari sobre les altres llengües), cal dir que ens trobem en una situació bastant polaritzada, amb alguns matisos: la presència dels bilingües, amb valors intermedis (tot i que són un contingent petit de població, no cal perdre-ho de vista); i la presència d'una aportació, encara que petita, al total d'ús de català per part dels no catalanòfons (que, simètricament, implica una aportació dels catalanòfons al total d'ús del castellà).

Si ara tenim en compte les diferents situacions analitzades, en lloc d'atendre a les mitjanes (que són mitjanes de mitjanes, no ho oblidem), les diferències són ben marcades. Ens ho indica, entre altres elements, el valor del coeficient Lambda (en el cas simètric)

per a cadascun dels encreuaments. Va des d'un notable 0,649 quant a la llengua a la llar, fins a un escàs 0,168, pel que fa l'escola, passant per un 0,351 a la feina, o valors propers a 0,5 en els altres tres casos (amb els amics, els veïns i les botigues). Aquest coeficient indica el grau d'associació estadística entre dues variables i el seu valor va de 0 (cap mena d'associació) a 1 (associació plena).⁸

El valor major de Lambda, quant a la llengua a la llar, s'adiu amb la marcada polarització d'aquest cas. És on els catalanòfons assoleixen el seu índex màxim, de 88,92 punts, i els castellanòfons i els bilingües, els mínims, de 6,85 i 34,95 punts, respectivament. S'hi intueix el pes notable de les immigracions dels anys cinquanta, seixanta i setanta. Enmig queden l'ús amb els amics i els veïns, amb valors molt semblants pel que fa als castellanòfons (al voltant de 10 punts) i els bilingües (vorejant, per dalt o per baix, els 45 punts), i menors que a la llar, quant als catalanòfons (amb índexs més baixos amb els veïns, que amb els amics, atès que aquests es poden escollir més que els veïns). Finalment, a les botigues, a la feina i a l'escola és on els bilingües i, especialment, els castellanòfons assoleixen els seus índexs més alts, gens negligibles, d'altra banda. Contràriament, per als catalanòfons, tornen a davallar, si hom els compara amb l'ús del català a la llar.

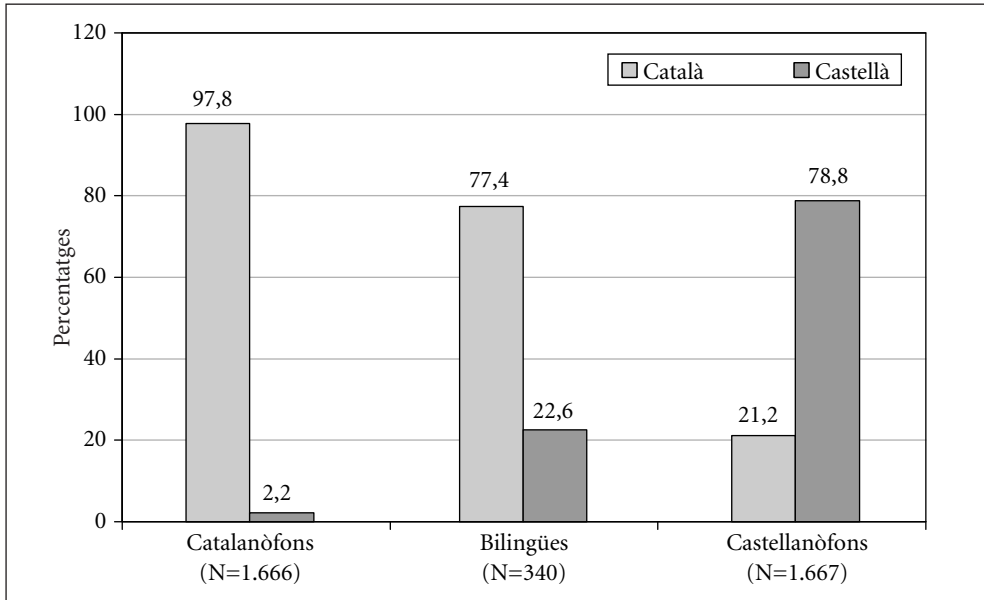
Si de l'ús passem a la llengua de l'enquesta, que ens n'indica l'ús potencial que es podria aconseguir, en un context favorable a l'ús del català, el resultat és el Gràfic 17.

Tornem a trobar-nos amb un escenari semblant (però amb uns índexs molt més substancials, per al català): els catalanòfons obtenen els valors de català més alts, els castellanòfons els més baixos, i els bilingües, uns valors intermedis. Ara bé, si hom compara aquestes xifres amb les mitjanes de les diverses situacions del gràfic anterior, la distància (sempre favorable als valors de català de la llengua de l'enquesta) més notable es troba entre els bilingües, que passarien de 53 punts a 77,4 (24,4 punts de diferència); els segueixen els catalanòfons, que passen de 82 a 97,8 punts (15,8 punts

8. Per al càlcul de les respectives Lambda hem utilitzat, per qüestions tècniques, la variable sobre l'ús percentual del català, agrupat en franges del 0%, d'1 a 25%, de 26 a 50%, de 51 a 75%, de 76 a 99%, i de 100%.

Gràfic 17.

Llengua de l'enquesta i llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de diferència), i tanquen els castellanòfons, que van de 17 a 21,2 punts (amb 4,2 punts de diferència). Això és, si ho mirem des del punt de vista de la competència lingüística, entre els qui afirmen que la seva llengua és el català, pràcticament tots el saben parlar efectivament; més de $\frac{3}{4}$ parts dels bilingües identitaris són capaços de parlar en català; mentre que només un 20%, aproximadament, dels castellanòfons ho poden fer (cal tenir en compte, però, que, prèviament, s'ha passat pel sedàs de preguntar "com es vol fer l'entrevista" i que amb un protocol diferent, com a l'enquesta Fabà *et al.* 2000, aquesta xifra podria ser superior).⁹

9. Certament, a l'enquesta Fabà *et al.* 2000, les xifres de la llengua de l'enquesta, pel que fa als catalanòfons i bilingües identitaris, eren molt semblants a les del PaD, però per als castellanòfons eren més nombroses, i s'apropaven al 40% d'aquest grup identitari.

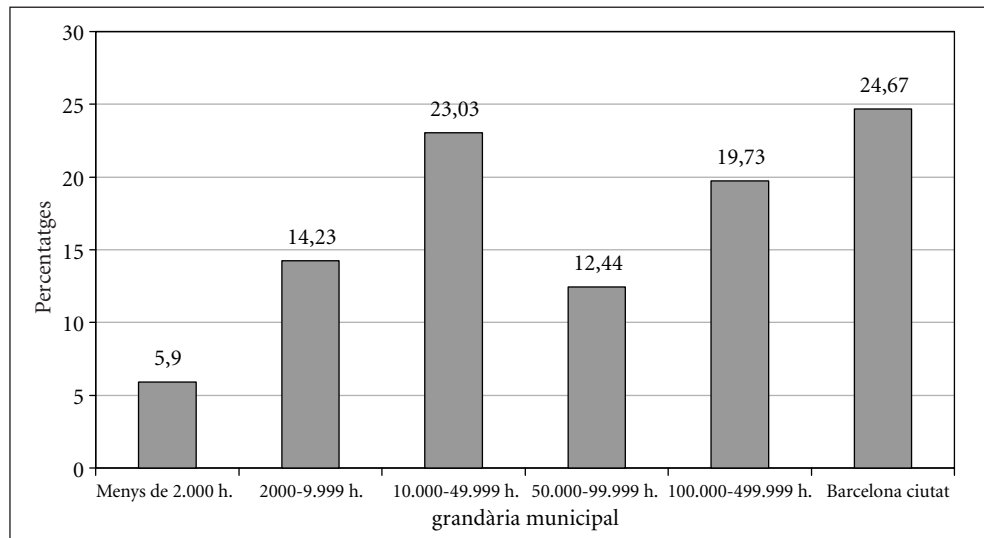
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, TERRITORI, EDAT I ORIGEN GEOGRÀFIC

Hem triat, com a variable territorial, la grandària municipal, perquè ens dona una informació més fina que la divisió per províncies, que és l'altra que podríem emprar. N'hi ha sis categories, que enumerem, i exemplifiquem entre parèntesi algunes de les ciutats o pobles que en formen part¹⁰ (quatre, una per província: Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona), per fer-se'n una imatge més gràfica.

Els habitants de pobles de menys de 2.000 habitants, que representen el 5,9% del total de la mostra (p. e. Guardiola de Berguedà, Ascó, Sort o Pals); de pobles o ciutats entre 2.000 i 9.999 habitants, que són el 14,23% del conjunt (p. e. Montgat, Ganesa, Tremp o Puigcerdà); de 10.000 a 49.999 habitants, amb el 23% del total (p. e. Castelldefels,

Gràfic 18.

Pes relatiu d'acord a la grandària municipal

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

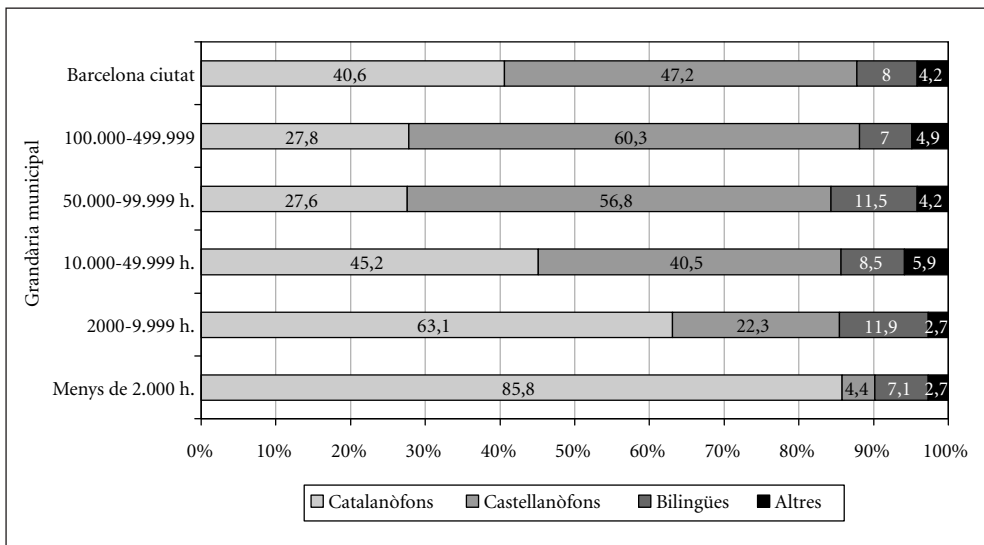
10. Segons les dades de l'*Anuario Social* 2001, de la Fundació La Caixa.

Tortosa, Balaguer o Olot); entre 50.000 i 99.999 habitants, que representen el 12,4% del conjunt de la mostra (p. e. Manresa, Reus o Girona¹¹); entre 100.000 i 499.999 habitants, amb el 19,7% de la població (p. e. Santa Coloma de Gramenet, Tarragona o Lleida); i Barcelona ciutat, amb el 24,67% del total (Gràfic 18).

Quant a la distribució dels grups lingüístics a cadascuna d'aquestes demarcacions territorials, la podem observar al Gràfic 19.

S'hi insinuen tres possibles agrupacions: allà on els catalanòfons depassen amb escreix la meitat de la població (pobles o ciutats fins a 10.000 habitants), amb un 20% del conjunt de la mostra; els territoris amb un nombre de catalanòfons al voltant del

Gràfic 19.
Llengua d'identificació i grandària municipal

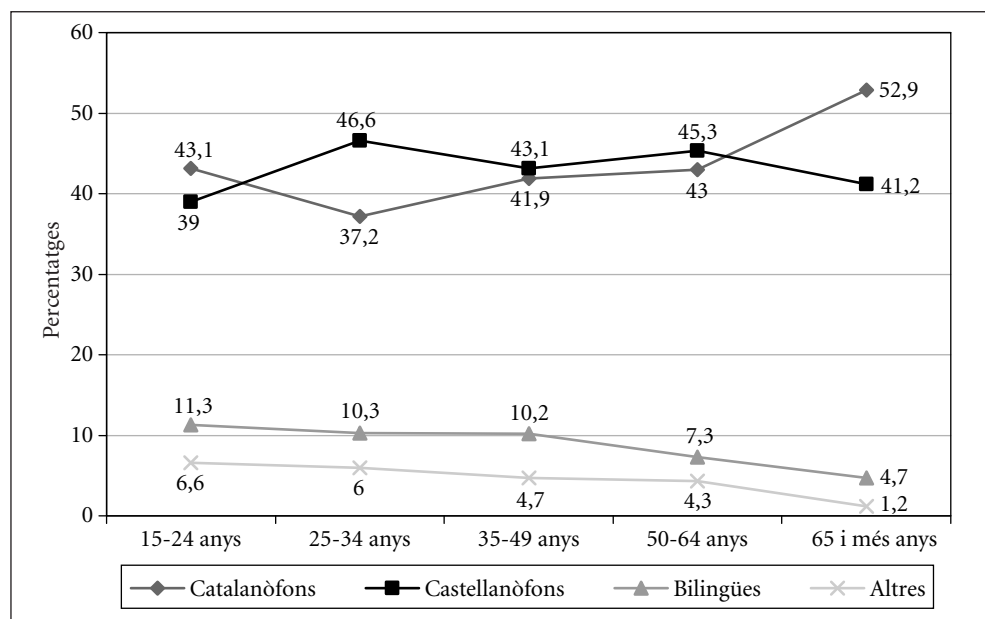
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

11. A Lleida no hi ha cap ciutat que tingui entre 50.000 i 99.999 habitants. De la mateixa manera, a Girona no n'hi ha cap que tingui entre 100.000 i 499.999 habitants.

40-45% (ciutats entre 10.000 i 9.999 habitants, i Barcelona ciutat), que representen, aproximadament, el 48% de la mostra (en el cas de la ciutat de Barcelona, la xifra és enganyosa, ateses les àmplies diferències entre districtes); i finalment, les ciutats on el nombre de persones que afirmen que la seva llengua és el català no arriba a un terç del conjunt (territoris entre 50.000 i 499.999 habitants), amb un 32% del total, aproximadament.

Gràfic 20.

Llengua d'identificació i grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a l'edat, l'únic grup on el nombre de catalanòfons es majoritari és el dels més grans, de 65 anys i més, amb un 52,9% del total. I de fet, és l'única diferència estadísticament significativa, atès que la lleugera davallada del grup de 25 a 34 anys no ho és, de significativa. Pel que fa als bilingües i als que s'identifiquen amb altres llengües, estan relativament ben distribuïts entre tots els grups d'edat (el nombre

inferior dels qui tenen 65 anys i més només és indicial, perquè no és significatiu estadísticament).

Consegüentment, la diferència més important es produeix entre els de 65 anys i més, i la resta d'enquestats.

En el grup dels més grans predominen els catalanòfons, amb aproximadament un 53% del conjunt, segueixen els no catalanòfons, amb un 42% (si sumem el nombre de castellanòfons i altres llengües), i tanquen la classificació els bilingües identitaris, amb un 5%, aproximadament.

A la resta de grups d'edat, per contra, predominen els no catalanòfons, amb valors al voltant del 47% del total, segueixen els qui afirmen que la seva llengua és el català, amb valors al voltant del 40%, i tanquen, altre cop, els bilingües identitaris, amb un 10%, si fa o no fa.

Atès que les generacions més grans aniran desapareixent, amb el temps, ens acarem a una situació progressivament menys favorable per al català, almenys quant a la llengua d'identificació. Sempre que no es produeixi alguna tendència contrarestant, com ara el traspass d'alguns contingents cap al català o els bilingües identitaris.

Per afrontar la relació entre l'origen geogràfic dels enquestats i la seva llengua d'identificació, ens referirem a dues variables, el seu lloc de naixement, i l'any d'arribada a Catalunya, en el cas d'aquells que van néixer a altres territoris (Taula 5).

Entre els nascuts a la resta de l'Estat espanyol la gran majoria són castellanòfons, però n'hi ha un grup significatiu que consideren que la seva llengua és el català (de forma exclusiva o compartida amb el castellà), que ateny gairebé al 15% del seu conjunt. És un testimoni que, durant aquestes dècades, el català ha tingut una certa capacitat d'atracció de les persones al·lòfones, tal com indiquen d'altres estudis (CIS, Fabà *et al.* 2000, EULC 2003).

No obstant això, atès que aquesta atracció s'ha limitat exclusivament a una part dels

Taula 5.
Llengua d'identificació i lloc de naixement

Lloc de naixement	Catalanòfons	Castellanòfons	Bilingües	Altres	Total
Catalunya (2.507)	63,4%	25,4%	9,7%	1,5%	100%
Espanya (1.141)	6,7%	82,6%	8,2%	2,5%	100%
Estranger (205)	2%	44,4%	2,9%	50,7%	100%

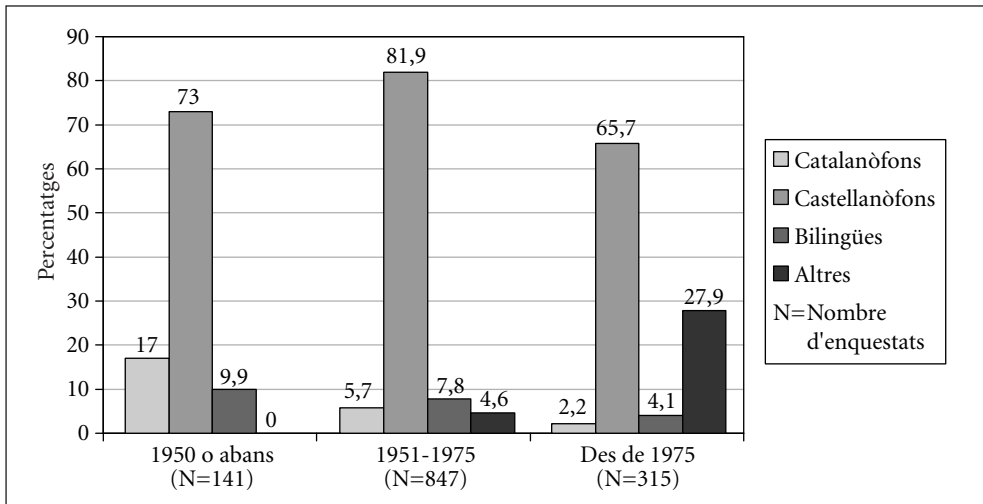
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

immigrats durant el tercer quart del segle xx, bona part dels seus descendents, ja nascuts a Catalunya, segueixen considerant que la seva llengua d'identificació és el castellà. Això explica que el 25% dels nats a Catalunya siguin castellanòfons.

Finalment, quant als nascuts a l'estranger, es migparteixen entre els castellanòfons (probablement llatinoamericans) i els qui tenen altres llengües d'identificació, fruit de la nova onada immigratòria de la darrera dècada del segle xx, i que s'ha accentuat especialment en el que portem d'aquest nou segle. Un fenomen que queda ben palès al Gràfic 21.

Certament, per any d'arribada a Catalunya, dels que no hi van néixer, la presència d'altres llengües d'identificació es fa especialment manifesta a partir del 1975 (si filéssim més prim, a finals dels vuitanta). Si atenem a la diversitat interna d'aquest grup, ja mencionada anteriorment, és ben segur que la presència d'un cert contingent entre el 1951 i el 1975 es deu a l'arribada, en els anys del *boom* d'aquesta onada immigratòria, de gent procedent de Galícia (sobretot) o el País Basc.

Destaca que el volum de castellanòfons sempre és molt gran. És cert que el volum de catalanòfons és més notable entre els immigrants abans de la gran onada del sud peninsular, però, fins i tot afegint-hi els aproximadament 10 punts del marge d'error, no ateny una xifra, ni de bon tros, majoritària. Això indica que la capacitat d'atracció del català era, probablement, més notable en aquells processos migratoris del pri-

Gràfic 21.**Llengua d'identificació i any d'arribada a Catalunya**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

mer terç del segle xx, però devia atènyer més a les segones generacions, descendents dels immigrants, que als propis immigrants. En bona part, aquest resultat trenca amb l'esquema que les persones que arribaren a Catalunya en els anys vint o trenta del segle passat, s'hi integraren plenament, des del punt de vista lingüístic.

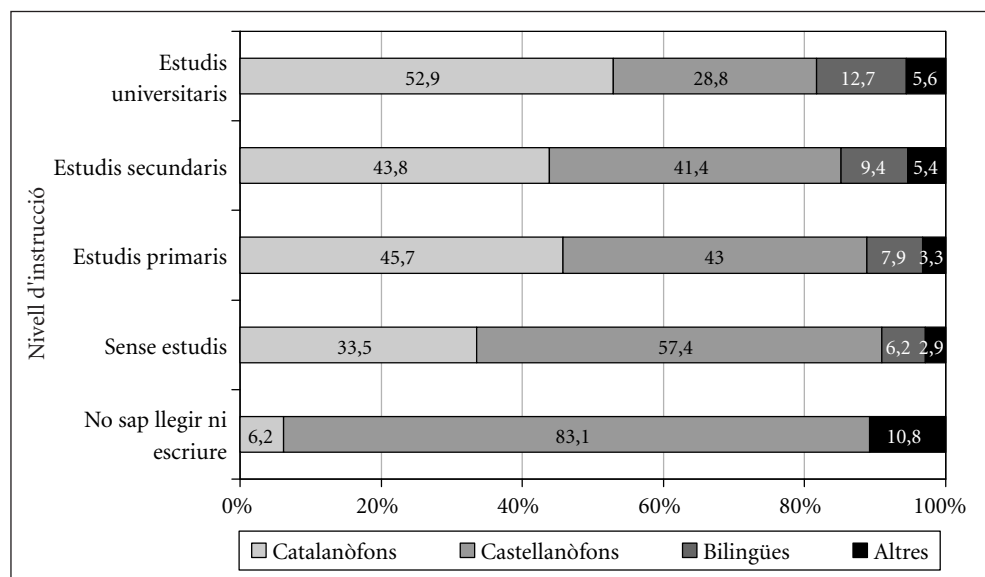
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, NIVELL D'INSTRUCCIÓ I CLASSE SOCIAL

Hem agrupat en aquest subapartat les variables de nivell d'instrucció i classe social, atès que ambdues estan relativament relacionades. Allà on el contrast es fa més manifest és entre el percentatge d'enquestats que tenen estudis universitaris. Així, entre la classe mitjana assalariada (que té un 44,3% de persones amb estudis universitaris) i la classe treballadora (que només en té un 3,9%) la diferència esdevé claríssima. On l'estructura classista i de nivell d'instrucció ja no s'ajusta tan bé és en la comparació entre la classe mitjana propietària (amb un 21% de persones amb estudis universi-

taris) i la classe mitjana assalariada, ja que aquesta pràcticament dobla l'anterior en percentatge d'enquestats amb estudis universitaris. Vegem, però, l'encreuament per llengua d'identificació, tant d'un cas com de l'altre.

Gràfic 22.

Llengua d'identificació i nivell d'instrucció

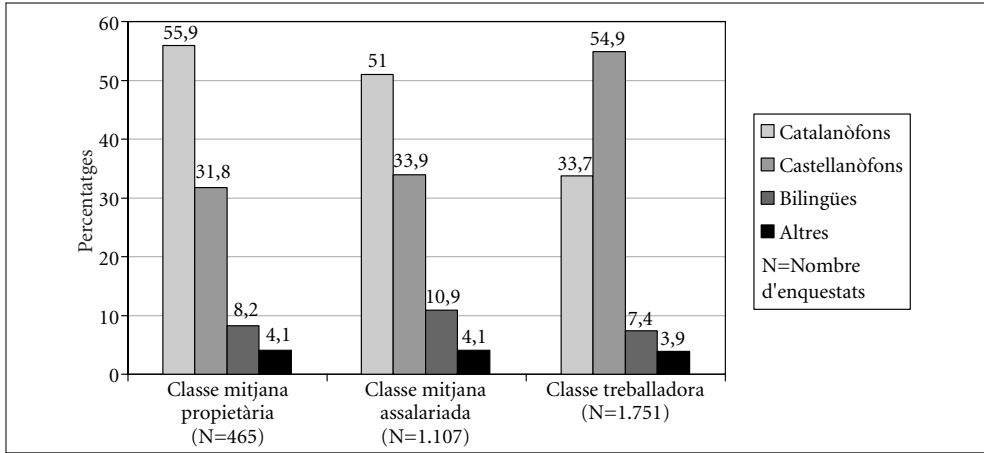
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom considera el nombre de no catalanòfons (castellanòfons + altres llengües), s'hi dibuixen tres grups: els qui tenen estudis universitaris, on els no catalanòfons són minoritaris (tot i que una minoria notable), amb una mica més d'un terç dels seus efectius; els d'estudis primaris o secundaris, on hi ha una situació més equilibrada; i els qui no tenen estudis, o no saben llegir i escriure, on predominen els no catalanòfons.

Quan ens fixem en les classes socials, el contrast més remarcable es dona entre la classe treballadora i els altres casos, tal com podem apreciar al Gràfic 23.

Gràfic 23.

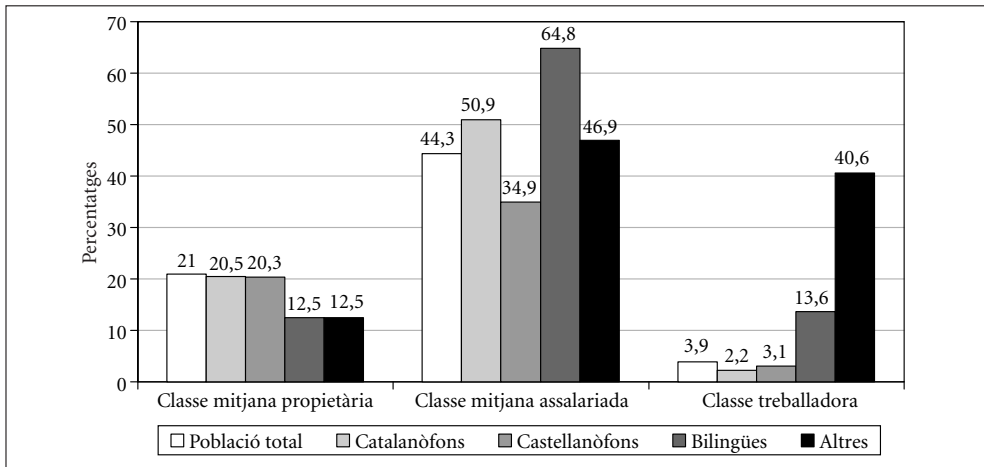
Llengua d'identificació i classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 24.

Persones amb formació universitària, per llengua d'identificació i classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així, l'únic grup on els castellanòfons són majoritaris és entre els membres de la classe treballadora, mentre que a la resta de grups socials ho són els catalanòfons. Un contrast, doncs, ben marcat que s'adiu, d'altra banda, amb les dades anteriors, relacionades amb el nivell d'instrucció. Si hom relaciona ambdues variables (nivell d'instrucció i classe social) amb la llengua d'identificació, ens en resulta el Gràfic 24.

El gràfic s'ha d'interpretar de la següent manera: del conjunt de la classe mitjana propietària, n'hi ha un 21% que tenen estudis universitaris, però si el que avaluem són els catalanòfons de classe mitjana propietària, els de formació universitària en són un 20,5%. De forma anàloga procediríem amb els altres subgrups. Només cal tenir en compte que els contingents dels corresponents subgrups dels bilingües i d'altres llengües són petits i, per tant, només tenen significació estadística aquells casos on les diferències són molt grans.

Tot plegat, doncs, el més remarcable és, d'una banda, la major representació dels que tenen formació universitària entre els catalanòfons i bilingües de classe mitjana assalariada, si hom els compara amb el conjunt dels components d'aquesta classe social, i la infrarepresentació entre els castellanòfons que pertanyen al mateix grup social; i de l'altra, la presència exageradament marcada d'universitaris entre els de classe treballadora amb altres llengües d'identificació, que contrasta amb la dels altres grups.

En fi, la presència més notable entre els grups socials que tenen més prestigi (els que tenen formació universitària i les classes mitjanes, o propietària o assalariada) dels catalanòfons pot ajudar a entendre el prestigi social que té la llengua catalana a Catalunya, com indiquen diversos indicadors que podem trobar a les enquestes a les quals hem fet referència. I, en el fons, pot ajudar a explicar, ni que sigui parcialment, la capacitat d'atracció que ha tingut i té encara la nostra llengua.

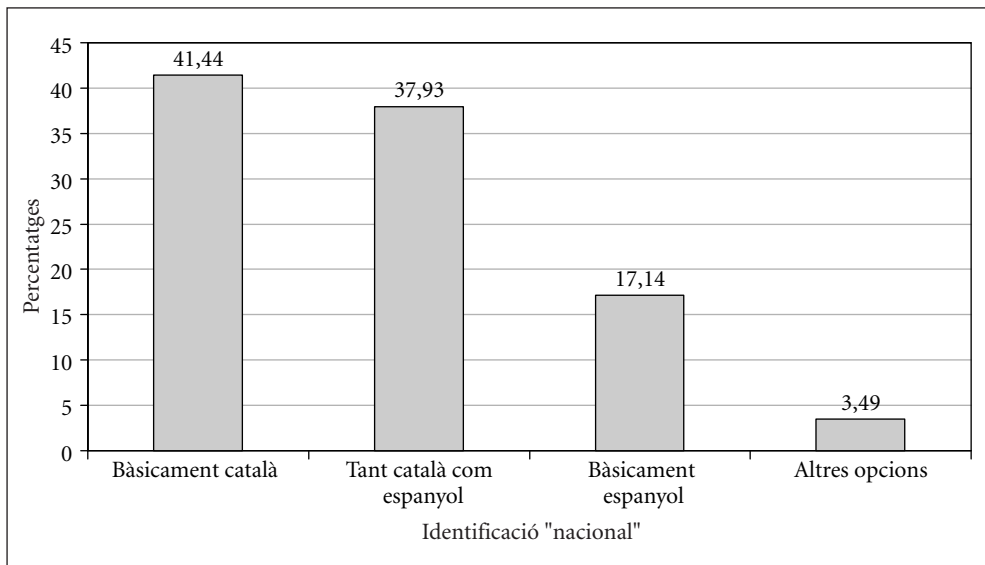
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, AUTOPOSICIONAMENT “NACIONAL” I POLÍTIC

Abordarem ara l'encreuament d'una pregunta clàssica de la sociologia a Catalunya (l'autoposicionament nacional) i la llengua d'identificació. De fet, representarà tota una primícia, atès que no coneixem que s'hagi publicat cap anàlisi d'aquesta mena.

Parlem de la pregunta “vostè se sent: només català, més català que espanyol, tant català com espanyol, més espanyol que català, només espanyol, o altres respostes?”. Hom pot pensar que és sobrer encreuar-la amb la llengua d'identificació, perquè es pot pensar que són dues maneres de preguntar gairebé el mateix, però els resultats ens permetran matisar força aquest prejudici. A efectes pràctics, hem agrupat les dues primeres opcions de resposta (bàsicament català), i la quarta i la cinquena (bàsicament espanyol). I per oferir una panoràmica de la força demogràfica de cada opció, hem confeccionat el Gràfic 25.

Gràfic 25.

Pes relatiu respecte a la identificació “nacional”

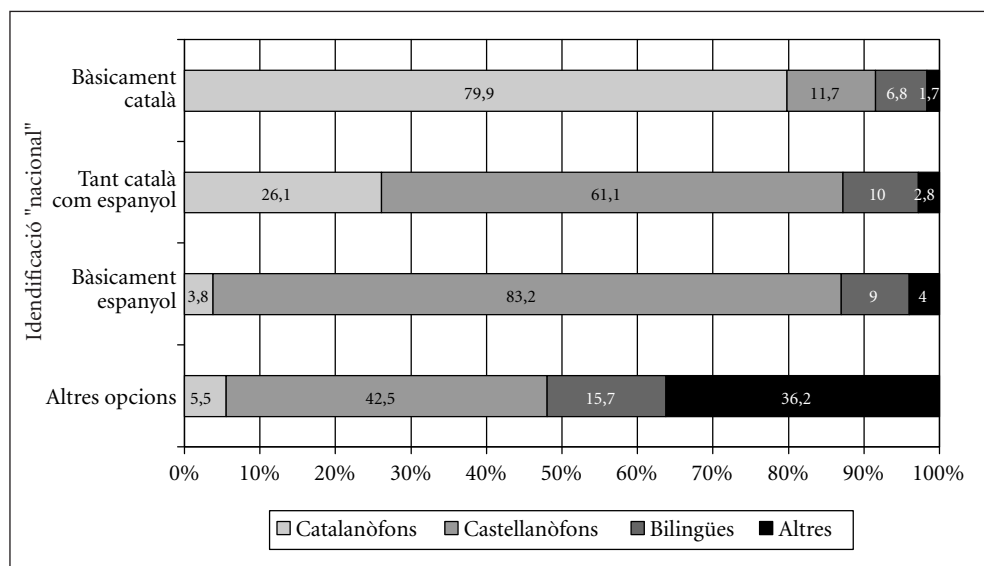
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El grup majoritari és el de les persones que se senten bàsicament catalanes (16,4% només catalans i 25% més catalans que espanyols), d'acord amb els resultats obtinguts per les darreres enquestes on s'ha fet aquesta pregunta; molt a prop hi ha els que declaren una identitat compartida catalanoespanyola, amb gairebé el 38% de la població, i

un grup minoritari que se sent bàsicament espanyol (8% només espanyol i 9,1% més espanyol que català); resta un 3,5% que o bé no ho sap o declara altres opcions.

Gràfic 26.

Autoposicionament “nacional” i llengua d’identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En els dos grups dels extrems, els resultats són coherents amb allò que hom podria esperar, amb uns certs matisos. La gran majoria dels que se senten bàsicament catalans són catalanòfons, però n’hi ha percentatges significatius de castellanòfons i bilingües identitaris (un fenomen que també es dona, encara que amb menys intensitat, quan hom es refereix als qui només se senten catalans). Per contra, entre els que se senten bàsicament espanyols la presència de catalanòfons no és significativa estadísticament, però sí que ho és la de bilingües identitaris (l’escassa o nul·la presència de catalanòfons s’accentua encara més clarament, si hom ateny als que només es consideren espanyols).

Quant a la franja intermèdia, la dels qui afirmen sentir-se tan catalans com espanyols,

hi predominen els castellanòfons, en segon lloc els catalanòfons, i tanquen la classificació els bilingües.

Finalment, pel que fa a les altres opcions, un gruix important es consideren d'altres llengües (de forma coherent amb el fet que són majoritàriament estrangers), i castellanòfons (els estrangers llatinoamericans).

També podem analitzar les dades des d'un altre punt de vista: com es consideren els catalanòfons, els castellanòfons, els bilingües identitaris o els "al·lòfons", respecte al seu posicionament "nacional"? Ho podem comprovar a la Taula 6.

Taula 6.

Llengua d'identificació i autoposicionament "nacional"

Identificació "nacional"	Catalanòfons	Castellanòfons	Bilingües	Altres
Bàsicament catalans	75,5%	11,1%	32,3%	18,7%
Tant catalans com espanyols	22,6%	52,9%	43,7%	28,4%
Bàsicament espanyols	1,5%	32,6%	17,7%	18,7%
Altres opcions	0,4%	3,4%	6,3%	34,3%
	N= 1.596	N= 1.594	N= 316	N= 134

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

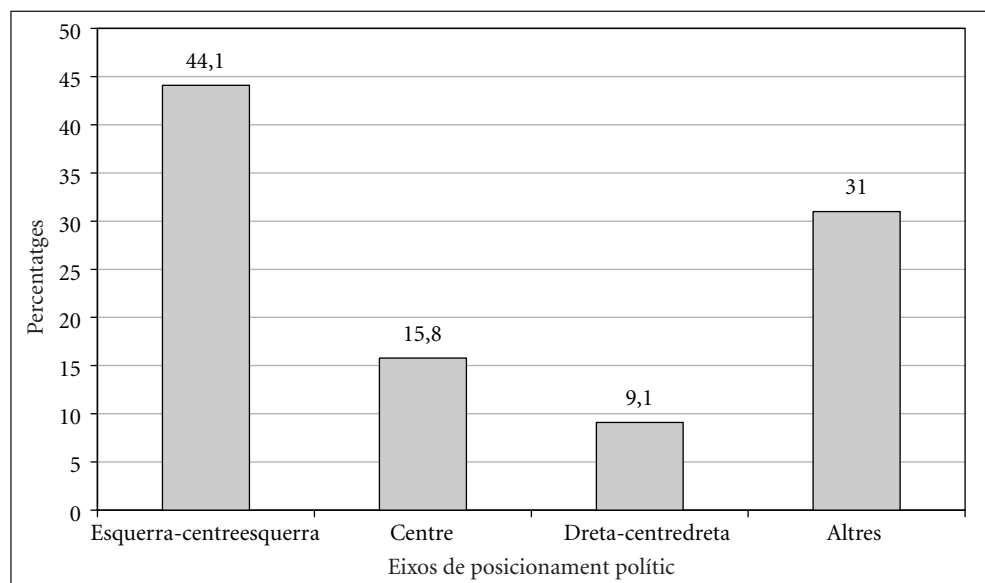
El grup més notable entre els catalanòfons és el que es consideren bàsicament catalans, però també n'hi ha un gruix important d'hispanocatalans. Un resultat que matisa notablement la perspectiva anterior. Encara és més matisat el cas dels castellanòfons, ja que, majoritàriament, es consideren tant catalans com espanyols i un gruix significatiu bàsicament catalans. I els bilingües identitaris, des d'aquest punt de vista, també es troben enmig dels altres dos grups: quant al grup majoritari, s'assemblen més als castellanòfons que als catalanòfons, atès que el 43,7% es considera tant català com espanyol; però el segon grup en importància ja no és el dels bàsicament espanyols, sinó el dels bàsicament catalans. I els que s'identifiquen amb altres llengües tornen a expressar aquí la seva diversitat constitutiva, en migpartir-se entre les diverses opcions.

En general, doncs, si abans hem parlat de la capacitat d'atracció del català (quan comparàvem el lloc de naixement dels enquestats amb la llengua d'identificació catalana), tot sembla indicar que, quant a la identificació "nacional" encara s'accentua aquesta capacitat d'atreure fins i tot a persones que no consideren el català com la seva llengua. Un balanç parcialment matisat, però, per aquest 22,6% de catalanòfons hispanocatalans.

Hom parla que a Catalunya, per entendre la situació política i el seu sistema específic de partits, cal tenir en compte dos eixos, la dimensió nacional (que hem analitzat una mica més amunt) i la de l'eix dreta/esquerra, que també té una important força evocadora. És el que farem a continuació. Però, com abans, indicarem, al Gràfic 27 el pes demogràfic de cadascuna de les opcions, en aquest eix dreta/esquerra. Com hem fet anteriorment, hem hagut d'agrupar els enquestats d'una manera relativament con-

Gràfic 27.

Pes relatiu respecte a l'autoposicionament polític

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vencional: esquerra/centre esquerra, d'una banda; centre, en sentit estRICTE, per l'altra; i finalment, dreta/centredreta; queda un grup notable de persones que majoritàriament no se situen políticament, o es consideren "apolítics".

Gairebé és un tòpic afirmar que la societat catalana està fortament esbiaixada cap a l'esquerra. L'agrupació que hem hagut de fer encara marca més aquest fet, i per això s'escau recordar els resultats originals: extrema esquerra (1,1%), esquerra (25,5%), centreesquerra (17,5%), centre (15,8%), centredreta (5,9%), dreta (3%), extrema dreta (0,2%), altres respostes o no sap no contesta (31%).

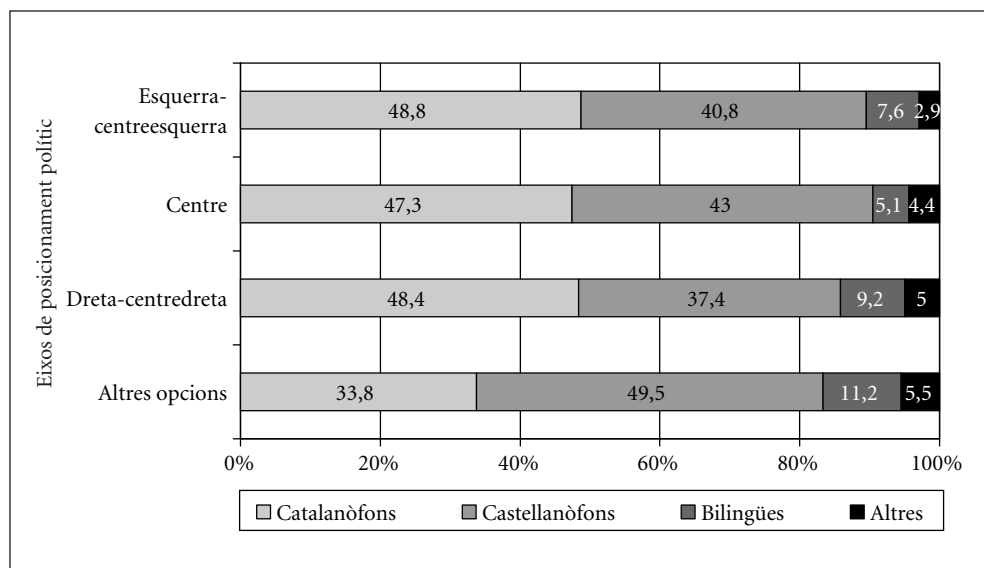
El contrast torna a ser clar: d'una banda, el grup majoritari, si hom exclou el darrer, és el dels "esquerrans"; i, de l'altra, els grups situats a l'esquerra sempre estan més poblats (1,1% d'extrema esquerra front a un 0,2% d'extrema dreta; 25,55 d'esquerra front a un 3% de dreta; i un 17,5% de centreesquerra, front a un 5,9% de centredreta). Tanmateix, tampoc s'ha d'oblidar: 1) que si sumem tots els espais de "centre" (centreesquerra, centre i centredreta), aquest esdevé el grup àmpliament majoritari; i 2) que el grup més poblat demogràficament és el dels que o bé no contesten, o bé es declaren "apolítics" (molta gent d'aquest grup potser no votarà, però d'altres sí, i seria interessant saber cap a on s'orienten les seves preferències electorals, la qual cosa potser matisaria notablement el panorama anterior).

Quan encreuem aquestes dades i les de la llengua d'identificació el resultat és que no hi ha gaires diferències significatives, excepte en un cas: les altres opcions de resposta (+ no sap, no contesta), on el nombre de castellanòfons és més notable. Un altre indicador que potser aquesta manera de respondre la pregunta és políticament i sociològicament rellevant.

Per acabar de treure tot el suc de l'anàlisi de l'eix nacional i d'esquerra/dreta, en farem un encreuament, i compararem els resultats entre els catalanòfons i els castellanòfons (atès que la migradesa d'efectius dels altres dos grups identitaris no ens en permetria treure'n l'entrellat).

Gràfic 28.

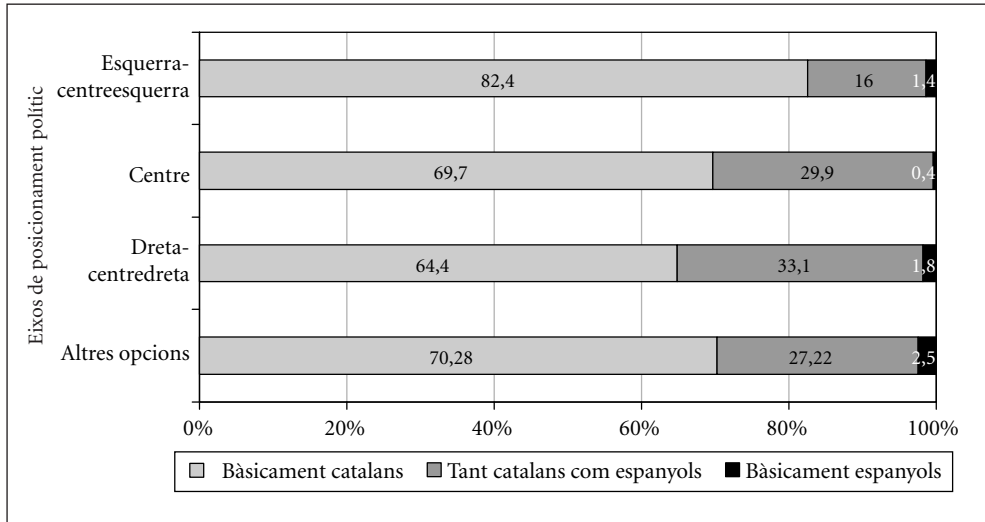
Autoposicionament polític i llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom té en compte el nombre d'enquestats catalanòfons que s'adscriuen a cada camp, des del punt de vista de l'eix esquerra/dreta, ens adonem que: *a)* el grup més nombrós és el d'esquerra-centreesquerra, amb un 49,9%; *b)* més lluny, hi ha el dels que no contesten, o no s'hi adscriuen, a aquest eix, amb un 22,6%; *c)* segueixen els de centre, amb un 17,2%; *d)* per acabar, tanquen la classificació, els de dreta-centredreta, amb un 10,3%.

Quant a la classificació en l'eix nacional: *a)* sempre hi ha un grup majoritari que es considera bàsicament català, tot i que una minoria significativa s'adscriu al grup dels catalanoespanyols; *b)* pràcticament no hi ha catalanòfons que es considerin bàsicament espanyols; *c)* finalment, es important introduir el matís que allà on hi ha més persones que se senten bàsicament catalanes és a l'espai d'esquerra-centreesquerra.

Gràfic 29.**Autoposicionament polític i “nacional” dels catalanòfons**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Sintèticament, si tenim en compte els dos eixos, les conclusions principals són les següents:

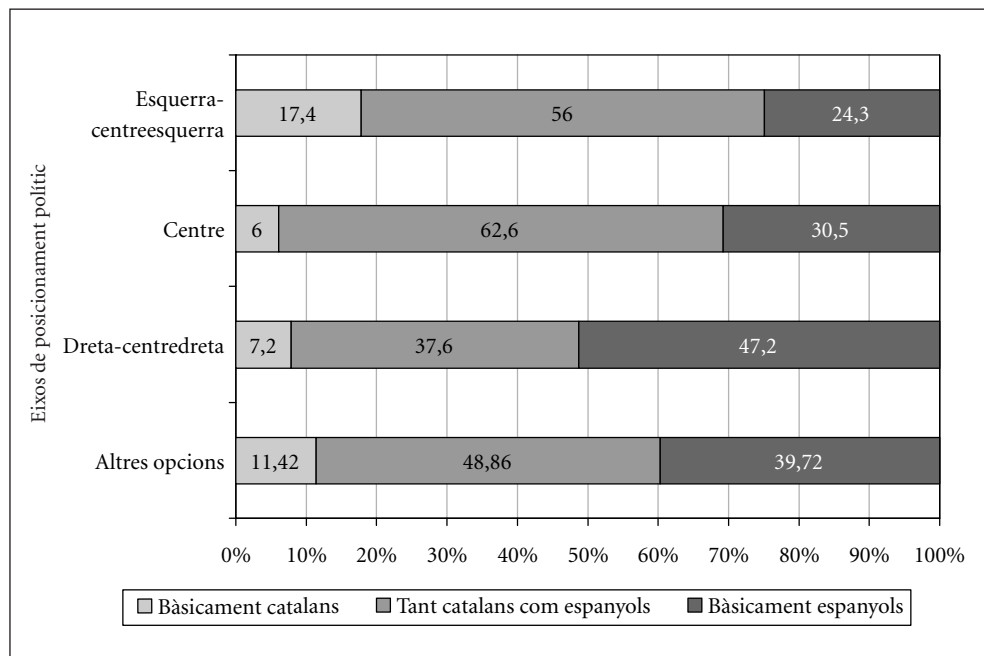
1. Per ocupar un espai polític important entre els catalanòfons, cal donar una imatge bàsicament catalana o, com a molt, tant catalana com espanyola. Si hom pot oferir una imatge que s'adigui als dos perfils, sense que aparegui com excessivament contradictòria, tindria molt de guanyat.
2. El pes de l'espai esquerra-centreesquerra bàsicament catalans és espectacular (d'un 41,1% del total). Aquest espai, doncs, serà especialment disputat, perquè serà molt atractiu per a les forces polítiques que comptin, bàsicament, amb un electorat catalanòfon.
3. El pes de les altres opcions (quant a l'eix esquerra/dreta) és força notable i cal comptar-hi. Així, si hom pot desactivar l'eix esquerra/dreta i donar molta força a l'eix nacional, pot tenir possibilitats d'endur-se una part d'aquest públic.

4. Hi ha un espai, petit però significatiu, de dreta-centredreta bàsicament català o catalanoespanyol (d'un 10%, aproximadament, si sumem ambdues opcions).
5. Si hom activa de forma eficaç l'eix esquerra/dreta, la força (o forces) que tenen més possibilitats d'endur-se el gat a l'aigua, es la que ocupi (o ocupin) el primer espai, el d'una força bàsicament catalana. En aquest cas, només es podria intentar contrarestar aquesta tendència amb un intent d'aglutinar el vot dels altres espais (que aconseguirien un 27% aproximadament del total). Però per ocupar un lloc central, caldria mobilitzar una part, almenys, dels que es consideren d'altres opcions.

Però passem ara a l'anàlisi dels castellanòfons, al Gràfic 30.

Gràfic 30.

Autoposicionament polític i "nacional" dels castellanòfons

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom té en compte el nombre d'enquestats castellanòfons que s'adscriuen a cada camp, des del punt de vista de l'eix esquerra/dreta, tal com havíem fet abans amb els catalanòfons, ens adonem que: 1) hi ha dos grups relativament equilibrats, el d'esquerra-centreesquerra, amb un 40,8%, però segueix de molt a prop el dels que no contesten, o no s'hi adscriuen, a aquest eix, amb un 35,8%; 2) segueixen els de centre, amb un 15,6%, i tanquen la classificació, els de dreta-centredreta, amb un 7,8%.

Quant a la classificació en l'eix nacional, en la majoria dels casos (excepte els de dreta-centredreta) sempre hi ha un grup majoritari que es considera tant català com espanyol. Però l'opció dels bàsicament espanyols sempre té percentatges força significatius. Finalment, entre els castellanòfons hi ha persones que se senten bàsicament catalans, però sempre en són una minoria.

Sintèticament, si tenim en compte els dos eixos, les conclusions principals són les següents:

1. Per ocupar un espai polític important entre els castellanòfons, cal donar una imatge fonamentalment catalanoespanyola, tot i que tenen un pes important els que es consideren bàsicament espanyols. Si hom pot oferir una imatge que s'adigui als dos perfils, sense que aparegui com excessivament contradictòria, hom tindria molt, de guanyat.
2. El pes de l'espai majoritari (esquerra-centreesquerra catalanoespanyol) és important, però no tan espectacularment decisiu com el majoritari entre els catalanòfons (d'un 22,8% del total, per un 41,1% entre els catalanòfons). Aquest espai, doncs, probablement no serà tan disputat com l'anterior, i les estratègies d'ocupació d'espais seran més diversificades.
3. Així, dues possibles estratègies que s'adrecessin a: aglutinar el vot del centre+dreta-centredreta bàsicament espanyol o catalanoespanyol, i que aconseguís mobilitzar un part significativa de les altres opcions (amb un 32% del total, aproximadament); o a ajuntar el vot dels bàsicament espanyols+dreta-centredreta catalanoespanyols (amb un 37,45% del total) podrien esdevenir opcions majoritàries front a la que hem comentat en el punt anterior.

En fi, no cal esforçar-se molt per adonar-se que aquests fets juguen un paper important en la imatge i la disputa dels espais polítics que es produeixen entre les principals forces del sistema de partits polítics català.

CiU i ERC, com a principals organitzacions que es disputen els vots dels catalanòfons; PSC (almenys fins ara) i PP com a principals protagonistes del vot dels castellanòfons; mentre que ICV tindria un públic més diversificat.

Des del punt de vista nacional (almenys fins ara, també), amb ERC amb una imatge bàsicament catalana, CiU també (tot i que amb un nombrós públic catalanoespanyol), el PSC amb una majoria de votants catalanoespanyols, i el PP com la força amb una imatge més clarament espanyola.

I, pel que fa a l'eix esquerra/dreta, ICV i ERC, amb un perfil molt escorat cap a l'esquerra, el PSC amb una imatge un xic més moderada (esquerra, centre-esquerra, centre) i un PP orientat cap al sector dreta-centredreta, malgrat els esforços de Josep Piqué d'ocupar espais més clarament "centrats". I amb un esforç molt notable (especialment després de la pèrdua de la Generalitat) per part de CiU (i molt més marcadament, en el cas de CDC) d'intentar desactivar aquest eix esquerra/dreta i, per contra, activar l'eix nacional (el PSC com un partit totalment supeditat a un PSOE espanyol, molt poc diferenciat de l'altre partit espanyol, el PP).

Atès que som en un moment de transició, quant a l'articulació d'un nou sistema de partits polítics, a Catalunya, i en una legislatura amb un contingut polític important (discussió d'un nou estatut, un nou sistema de finançament, etc.), no sabem del cert com s'aniran configurant els diversos espais polítics i electorals. Però segur que, darrere dels conflictes polítics que es produiran, i dels intents de definir la pròpia imatge política, i la dels contraris, hi haurà (en molt bona part) les dades que aquí hem analitzat. Tot comptant, a més, que ja s'insinua la introducció d'un debat a la política catalana que fins ara s'havia deixat de banda (del conflicte partidista), i que pot mobilitzar una part (potser, fins i tot, molt important) d'aquelles persones (catalanòfons o castellanòfons) que no se senten motivats per l'eix esquerra/dreta: la irrupció, amb força, de les noves immigracions.

Una panoràmica més àmplia

Per completar aquest apartat exposarem les dades que havíem fet servir com a resum dels resultats, però encreuades per grandària municipal, edat, lloc de naixement dels enquestats i classe social.

Recordem que en els següents gràfics hi trobarem el percentatge de catalanòfons (exclusius, o en sentit ampli, afegint-hi els bilingües identitaris), el dels catalanoparlants (calculant els enquestats que afirmaven parlar un 50% o més, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues); la mitjana d'ús del català de les situacions anteriors; i, finalment, el percentatge d'enquestats que han efectuat l'entrevista en català. Hi hem afegit els resultats del conjunt de l'enquesta, en cadascun d'aquests casos, per poder-ne tenir una referència general.

PER GRANDÀRIA MUNICIPAL

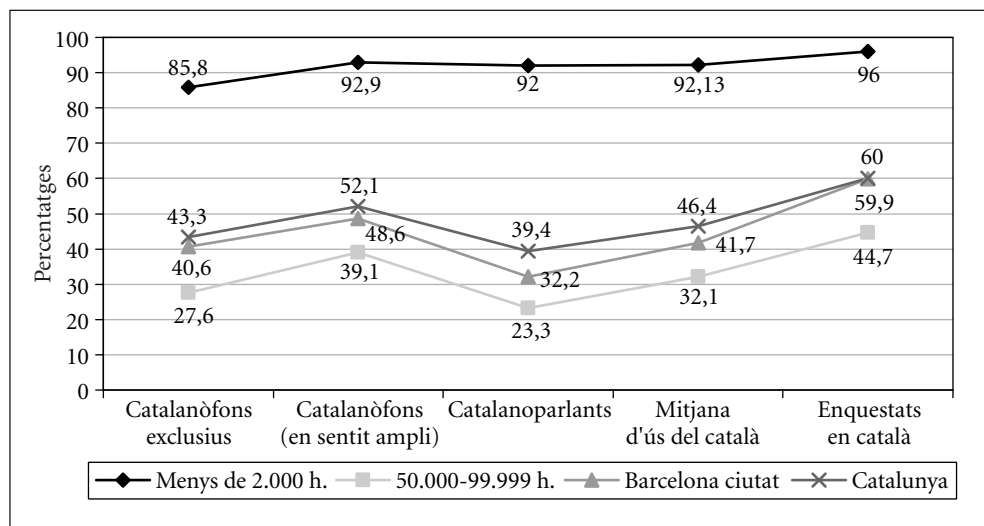
En aquest cas hi havia sis categories: municipis de menys de 2.000 habitants, de 2.000 a 9.999 habitants, de 10.000 a 49.999, de 50.000 a 99.999, de 100.000 a 499.999, i la ciutat de Barcelona. Per tal de simplificar la informació, n'hem triat tres: una que sempre està a la franja alta, pel que fa al català (menys de 2.000 h.), l'altra a la franja baixa (de 50.000 habitants a 499.999), i una altra d'intermèdia (la ciutat de Barcelona).

Tal com es podia preveure, els valors de la ciutat de Barcelona es troben molt a prop dels de Catalunya (de fet, la ciutat és una Catalunya en miniatura, atesa la seva diversitat interna). I ambdues línies són força paral·leles: els valors màxims s'obtenen en el nombre de catalanòfons en sentit ampli (quan hom suma els catalanòfons i els bilingües identitaris) i, sobretot, en el nombre d'enquestats en català (que supera en 10 punts, aproximadament, la xifra anterior). Per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, sempre més baixa que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català.

Quant als enquestats que resideixen a les ciutats "mitjanes" (de 50.000 a 100.000 habitants), sempre obtenen valors molt més baixos, tot i que segueixen una pauta semblant a les anteriors, per la qual cosa la línia segueix sent força paral·lela.

Gràfic 31.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per grandària municipal i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

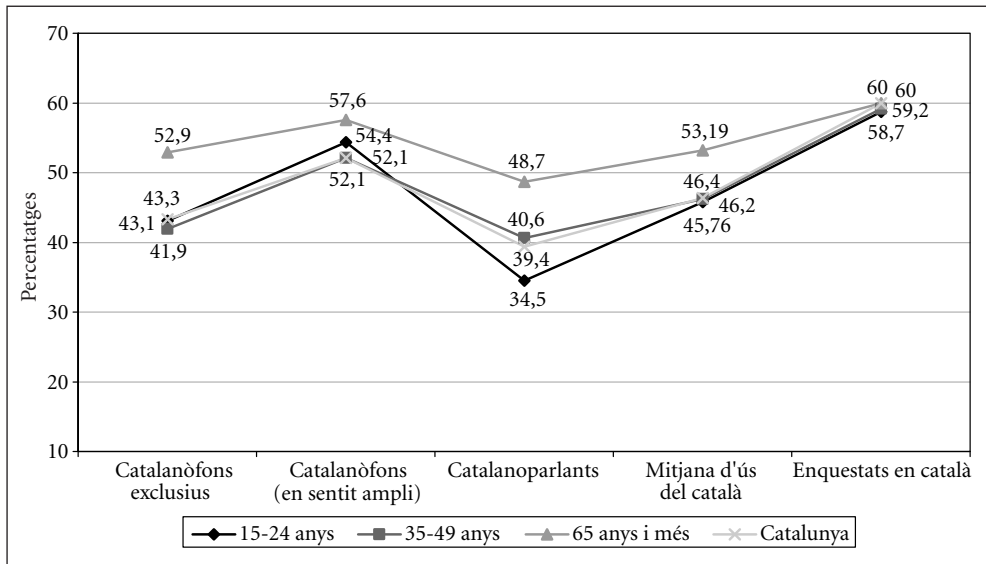
Per contra, allà on els valors del català són molt elevats (molt propers o superiors al 90% dels enquestats d'aquest grup), els enquestats que viuen a pobles de menys de 2.000 habitants, la pauta que se segueix es diferent: la línia és pràcticament recta, ja que només s'eleva lleugerament, quan hom passa d'un 85,8% de catalanòfons en sentit estricte, a un 92,9% quan se li afegeixen els bilingües. Del perquè d'aquesta diferència en parlarem més endavant, a les conclusions.

PER EDAT

Aquí les agrupacions es van realitzar per grups d'edat de 15 a 24 anys, de 25 a 34, de 35 a 49, de 50 a 64, i de 65 i més anys. Tanmateix, igual que abans, hem limitat l'exposició a tres grups d'edat.

Gràfic 32.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per edat i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els grups d'edat dels joves i de les persones que tenen entre 35 i 49 anys se situen en valors molt semblants als del conjunt de Catalunya. Contràriament, el grup d'edat superior, de 65 anys i més, sempre obté valors més alts, tret de la llengua en què es va efectuar l'enquesta, on pràcticament no hi ha diferències.

Aquest darrer fet indica que el creixement que s'ha produït en les darreres dècades, especialment entre les generacions més joves, pel que fa a l'autoavaluació del coneixement del català (d'acord amb les dades dels censos i els padrons lingüístics), s'adiu amb un increment efectiu de la possibilitat de parlar en català.

Pel que fa a les pautes observades, s'assemblen força, tot i que en el grup dels més joves es poden observar algunes dissemblances, especialment si el comparem amb el

grup de més edat. Comparativament, entre els més joves és on hi ha més abundància de bilingües identitaris (com es veu per l'important increment, quan hom passa dels catalòfons en sentit ampli, a afegir-hi els bilingües identitaris); però allò que és més manifest és la davallada dels catalanoparlants “joves”.

Pot semblar una paradoxa que aquesta davallada no es faci especialment manifesta, quan hom es refereix a la mitjana d'ús del català, que es manté amb valors semblants a la mitjana del conjunt de la població de Catalunya o als del grup d'edat de 35 a 49 anys. Però no ho és, una paradoxa. Recordem que havíem “construït” els catalanoparlants com els enquestats que declaraven un ús igual o superior al 50%, però de forma simultània en totes les situacions indicades. Probablement, doncs, entre els joves es donen situacions més diversificades (utilitzaran el 50% o més en una situació, però no en un altra, mentre que en els altres grups d'edat l'ús és més compacte i homogeni). Una altra explicació (que s'adiu amb dades d'altres enquestes) és que, entre els joves, creix l'ús minoritari del català, però decreix l'ús nul o pràcticament nul. Aquests joves no tindran un ús igual o superior al 50% (consegüentment, no els considerarem catalanoparlants), però la seva mitjana d'ús del català serà superior a la d'altres enquestats més grans, que pràcticament no l'usen, o l'usen molt poc.

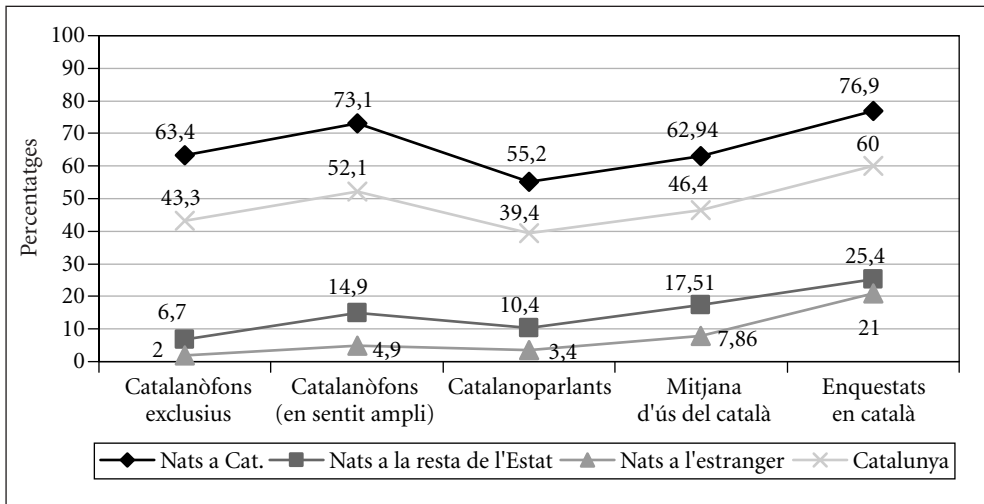
PER LLOC DE NAIXEMENT

En aquest cas hem mantingut les dades dels tres grups analitzats: els qui van néixer a Catalunya, els nascuts a la resta de territoris de l'Estat espanyol, i els nats a l'estranger, atès que les xifres dels tres casos són prou diversificades.

Els valors obtinguts són molt diferenciats, entre els nascuts a Catalunya, d'una banda, i els nats a la resta de l'Estat espanyol i els estrangers, de l'altra. Probablement, aquest darrer fet (l'escassa dissemblança entre un grup i l'altre) és relativament sorprenent, atès que les persones que van néixer a la resta de l'Estat espanyol fa molt més temps que són a Catalunya, que els nats a l'estranger. Pot indicar, si més no, que el context en què es produeix aquesta nova immigració és relativament més favorable al català (que ara té més presència social i possibilitats d'acolliment lingüístic) que les immigracions dels anys cinquanta, seixanta o setanta.

Gràfic 33.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per lloc de naixement i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa als nascuts a Catalunya, obtenen valors més alts, però gens espectaculars. Tot plegat, indica que bona part dels nats a Catalunya, descendents dels nats fora, encara mantenen el castellà com la seva llengua d'identificació o la seva llengua d'ús habitual.

Les pautes observades, en aquest cas, són relativament semblants, tot i que es poden diferenciar dos grups: el dels nats a Catalunya, i les dades del conjunt de Catalunya, d'una banda, i el dels altres dos grups, de l'altra.

En el primer cas, els valors màxims s'obtenen en el nombre de catalanòfons en sentit ampli (quan hom suma els catalanòfons i els bilingües identitaris), i en el nombre d'enquestats en català. Per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, sempre més baixa que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català.

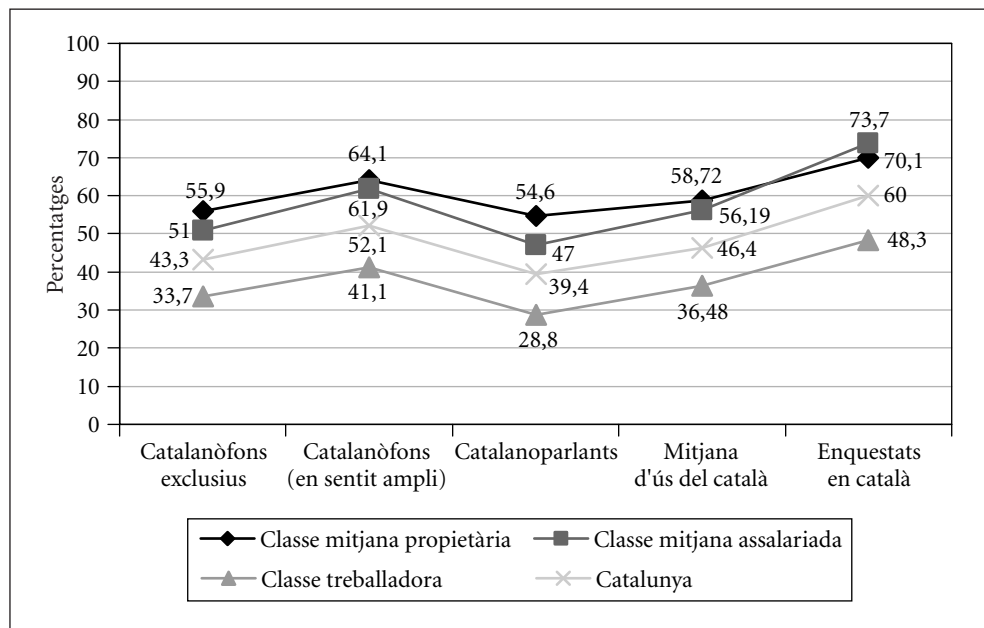
Però en els nats a l'estranger i a la resta de l'Estat espanyol, que, recordem-ho, sempre obtenen valors molt baixos, els més alts els aconseguixen sempre la mitjana d'ús del català i, especialment, el nombre d'enquestats en català. Vol dir que, si més no, en la capacitat de parlar en català (i en la voluntat de fer-ho, no ho hem d'oblidar) hi ha hagut un guany important.

PER CLASSE SOCIAL

També aquí hem mantingut la informació de totes les categories: classe mitjana propietària, classe mitjana assalariada i classe treballadora.

Gràfic 34.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per classe social i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els valors de la classe mitjana (tant la propietària, com l'assalariada) són superiors al del conjunt català, i els de la classe treballadora, inferiors. Les pautes que se segueixen són relativament semblants, en tots els casos.

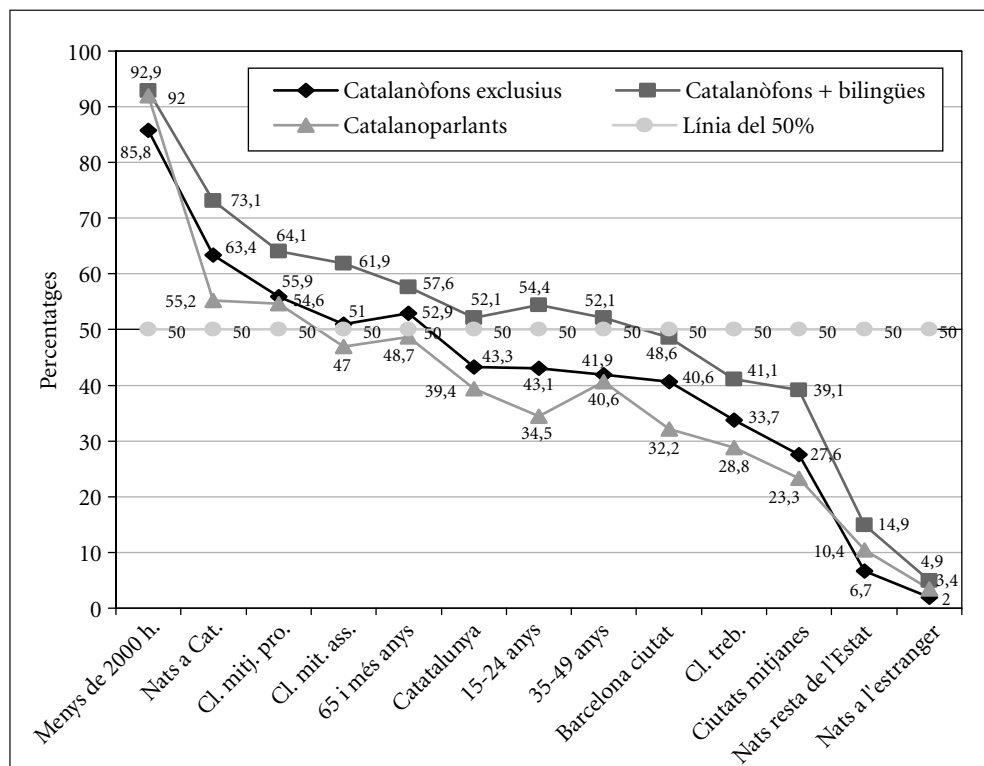
RESUM I CONCLUSIONS

Per resumir les informacions anteriors ho farem en dues fases. D'una banda, exposarem en dos gràfics els valors de tots els subgrups analitzats, començant per aquells on el català obté millors resultats. De l'altra, exposarem els subgrups on la pauta que hem anat observant no es compleix (les xifres més elevades les obté el nombre de catalanòfons en sentit ampli i el d'enquestats en català; per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, gairebé sempre inferior que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català).

1. El nombre de catalanòfons a Catalunya és del 43,3% de la població, inferior, en qualsevol dels casos, al 50%. Si hom hi afegeix els bilingües identitaris arribem a una mica més de la meitat, el 52,1%.
2. Si comparem aquestes xifres amb el volum de catalanoparlants, en la majoria dels casos, aquest sempre és més petit. És el que passa al conjunt de Catalunya, on el nombre de catalanoparlants (amb un 39,4%) és lleugerament inferior al de catalanòfons (amb un 43,3%).
3. Aquest fenomen és molt més marcat en els següents subgrups: entre els nats a Catalunya, els joves de 15 a 24 anys, i la ciutat de Barcelona. Tot plegat, això indica que els contextos d'ús dels catalanòfons no són prou favorables per tal d'usar el català un 50% o més en les situacions analitzades (la llar, els veïns, els amics, i a les botigues).
4. Per contra, hi ha tres subgrups on no se segueix aquesta regularitat: els que resideixen a pobles de menys de 2.000 habitants, els nats a la resta de l'Estat espanyol i, finalment, els nascuts a l'estranger. En el primer cas, és fruit d'un context d'ús molt favorable al català; en els dos últims, d'un volum de catalanòfons molt baix.
5. Fruit de les tendències expressades als punts anteriors, només hi ha tres subgrups (el 23% del total) on el volum de catalanoparlants sigui superior al 50%: els que viuen a pobles de menys de 2.000 habitants, els nats a Catalunya, i els de classe mitjana

Gràfic 35.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli) i catalanoparlants per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

propietària, i encara en aquests dos darrers casos, per molt poc. Un símptoma de les dificultats amb què ens trobem, quant a l'ús del català.

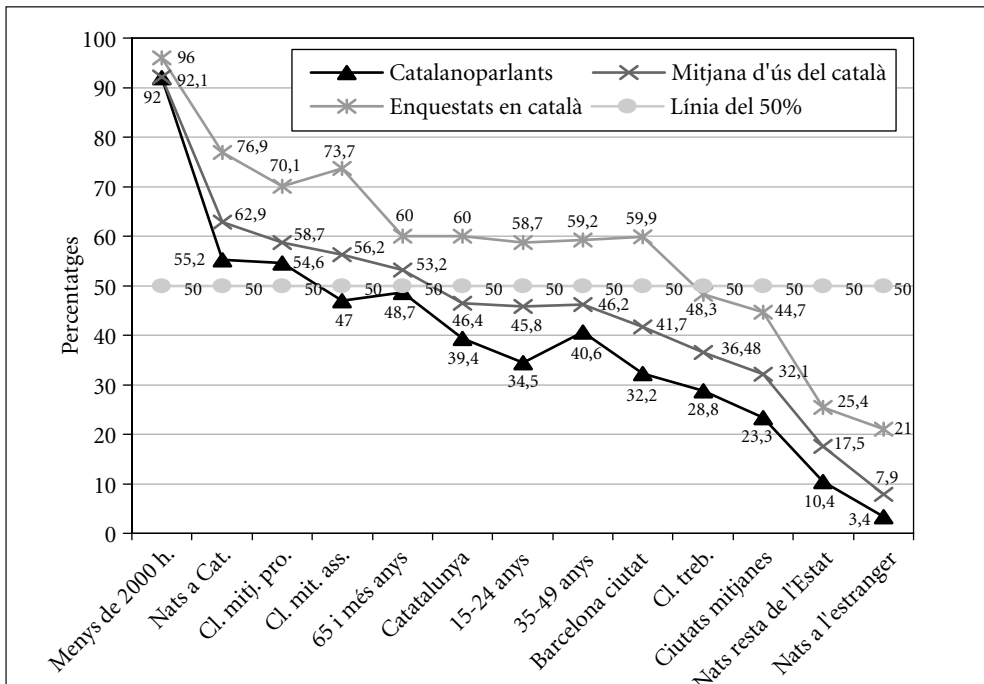
6. Quant al nombre de catalanòfons, ja ampliem a cinc (un 38% del conjunt) el nombre de subgrups que en tenen un volum superior al 50%: s'hi afegeixen la classe mitjana assalariada, i els enquestats de 65 anys o més.
7. Finalment, si hi afegim els bilingües identitaris, el nombre de subgrups que en tenen un 50% o més (de catalanòfons exclusius + bilingües identitaris) s'exemplifica, i

arribem als vuit subgrups (un 61% del total). S’hi incorporen la mitjana catalana, els joves de 15 a 24 anys, i els de 35 a 49 anys.

- Per sota hi queden, de major a menor, la ciutat de Barcelona (fregant la meitat de catalanòfons + bilingües); el bloc de la classe treballadora i les ciutats mitjanes, amb valors més baixos; i els nats a la resta de l’Estat espanyol, i els nascuts a l’estranger amb valors molt i molt baixos.

Gràfic 36.

Catalanoparlants, mitjana d’ús del català i llengua de l’enquesta, per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

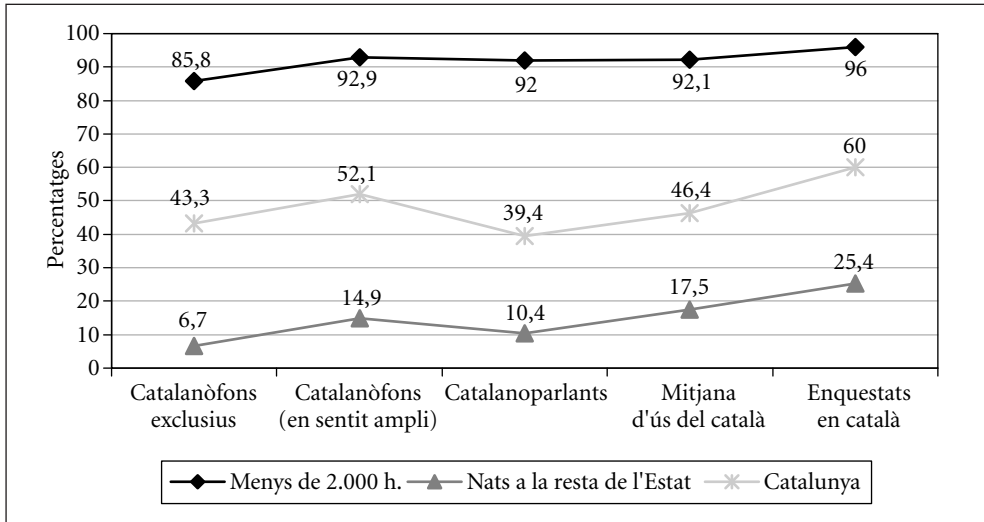
- Si hom té en compte la mitjana d’ús del català, és de 46,4 punts, molt semblant al volum total de catalanòfons (43,3% de la població). Aquesta semblança encobreix el

fet que l'aportació dels catalanòfons a la mitjana d'ús del català és important, però no exclusiva: les aportacions dels no-catalanòfons i, especialment, dels bilingües identitaris és significativa.

10. Si comparem les mitjanes d'ús del català amb el volum de catalanoparlants, en la majoria dels casos, aquest sempre és inferior. Dit d'una altra manera, les mitjanes d'ús del català sempre són superiors o iguals al nombre de catalanoparlants. És el que passa al conjunt de Catalunya, on s'obté una mitjana d'ús de 46,4 punts i només hi ha un 39,4% de catalanoparlants (recordem que hem definit catalanoparlant com la persona que usa el català un 50% o més en totes les situacions analitzades, de forma simultània). Aquesta paradoxa aparent ens indica, igual que abans, que les aportacions a les mitjanes d'ús dels casos en què el català s'usa de forma minoritària són significatives.
11. Aquesta dissemblança és especialment marcada, pel que fa als joves de 15 a 24 anys. Ens indica, doncs, que en aquest grup d'edat tenen una importància especial els casos en què el català s'usa, però de forma minoritària.
12. Quant a la llengua en què es va efectuar l'enquesta, sempre obté els màxims valors, amb una diferència, en la majoria dels casos, de més de 10 punts. Tot i això, hi ha tres subgrups que no hi arriben: els nats a l'Estat espanyol (amb una diferència de 7,9 punts), els de 65 i més anys (6,8 punts de diferència) i, sobretot, els que viuen a pobles de menys de 2000 habitants (amb només 3,9 punts). Per contra, els grups més contrastats són la classe mitjana assalariada (17,5 punts) i la ciutat de Barcelona (amb 18,2 punts de diferència).
13. Aquest fenomen, tan generalitzat, ens indica que tenim un marge d'avenç de l'ús del català relativament ampli, però que no es fa efectiu. Probablement a conseqüència del hàbit (força estès entre els catalanòfons) d'adaptar-se al castellà en converses bilingües.
14. Consegüentment, si hom té en compte el nombre de subgrups que es troben per sobre del 50%, quant al volum d'enquestats en català, s'obté el valor màxim, amb nou subgrups (amb un 69% del total). Només hi restarien fora quatre subgrups: la classe treballadora i les ciutats mitjanes (molt a prop, però, del 50%) i, sobretot, els nats a la resta de l'Estat espanyol i els nascuts al estranger (però que obtenen valors gens negligibles, al voltant del 20% del grup respectiu).
15. La pauta majoritària, tal com hem indicat diverses vegades, és la següent: les xifres més elevades les obté el nombre d'enquestats en català, i en segon lloc el volum de

Gràfic 37.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

catalanòfons + bilingües identitaris; per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, gairebé sempre inferior que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català. Un exemple ben marcat, en el cas de les xifres mitjanes de Catalunya.

16. Surten d'aquesta pauta tres grups: els que viuen a ciutats de menys de 2.000 habitants, d'una banda; i els nats a la resta de l'Estat espanyol i els nascuts a l'estranger, de l'altra.
17. En el primer cas, el context és molt favorable al català, i això condueix a una escassa diferenciació entre el volum de catalanòfons (en sentit ampli), el de catalanoparlants, la mitjana d'ús del català i el de persones que en són capaces de parlar-lo. És una situació la qual hom té tendència de qualificar de "normal" i que resulta més rigorós d'adjectivar com monolingüe o quasi-monolingüe.

18. Contràriament, els altres dos casos (que aquí hem exemplificat exclusivament amb els nats a la resta de l'Estat espanyol) es caracteritzen per un context molt desfavorable per al català. I aquí els valors superiors són la mitjana d'ús del català i, sobretot, el nombre d'enquestats en català. Sembla, doncs, que en aquests casos, la seva incorporació al català s'ha de fer més per la via de l'ús contextual (és a dir, de l'ús en els contextos més favorables), que de la llengua d'identificació o de l'ús en totes les situacions.

UNA ANÀLISI MULTIVARIABLE: ELS *CLUSTERS*

Fins ara hem exposat els resultats globals de les preguntes lingüístiques del PaD 2001-2002, i diverses anàlisis bivariades. L'única exploració que hem fet d'una explotació multivariable ha estat la variable construïda sobre l'ús lingüístic. Recordem com l'hem “construït”: hem anomenat catalanoparlants les persones que declaren utilitzar el català un 50% o més en cadascuna de les situacions analitzades (a la llar, amb els veïns, els amics, i quan es va a les botigues). Però aquesta manera d'interrelacionar aquestes quatre variables no deixa de ser relativament arbitrària. Per aquest motiu, hem volgut emprar un mètode multivariable més “estàndard”. Es tracta d'una anàlisi de *clusters* o conglomerats. N'explicarem el contingut, els conglomerats sorgits, i els principals encreuaments amb diverses variables, tant lingüístiques com sociodemogràfiques. Tot plegat, ens ajudarà a complementar la imatge que ens hem fet sobre la situació de les llengües a Catalunya a principis del segle XXI.

Qüestions metodològiques

Una anàlisi de conglomerats el que fa és agrupar tots i cadascun dels individus enquestats, tot atenent a les distàncies que s'estableixen, en relació a les diverses variables emprades. Es tracta que cada conglomerat agrupi els individus que es troben més a prop, i que cada conglomerat se situï el més lluny possible dels altres conglomerats. I l'agrupació es fa de manera automàtica, amb una mínima decisió prèvia de l'analista.

Cal prendre, això sí, algunes decisions. El nombre de variables emprades en l'anàlisi, per exemple. En el nostre cas, hem utilitzat pràcticament totes les preguntes lingüístiques, exceptuant l'ús a la feina i a l'escola, perquè disposaven d'un volum inferior d'enquestats. Els conglomerats s'han obtingut, doncs, mitjançant la utilització de les preguntes següents:

1. Quina és la seva llengua
2. Ús amb els veïns
3. Ús amb els amics
4. Ús a la llar
5. Ús a les botigues
6. Ús amb un desconegut
7. Llengua de l'enquesta

Atès que calia convertir totes les variables en numèriques (i que la gran majoria ja ho eren, ja que l'ús s'expressava d'una manera percentual), només hem hagut de fer un procés de transformació en els casos 1, 6 i 7. Sempre hem assimilat català al valor 100 (com si es tractés d'un 100% de català); català i castellà (o indiferent, a les preguntes 6 i 7) a 50; i els altres casos al valor 0. El resultat han estat tres conglomerats o *clusters*.

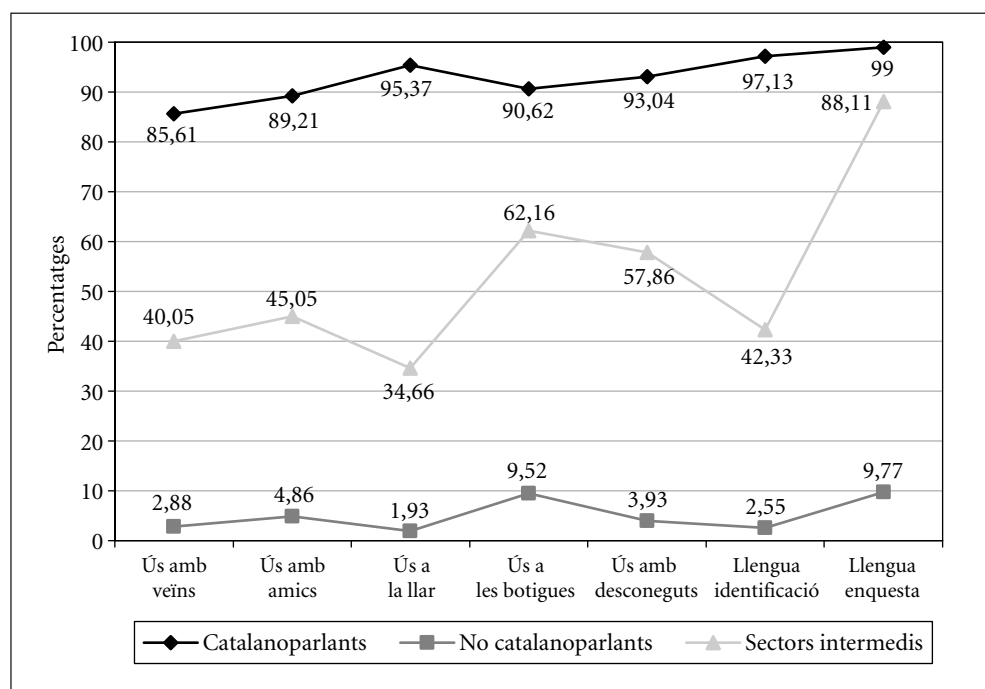
Els conglomerats obtinguts

Al Gràfic 38 podem observar els valors obtinguts per cada conglomerat en cadascuna de les preguntes analitzades. Com es pot apreciar, hi ha dos grups extrems, i un d'intermedi. En el primer (que hem anomenat catalanoparlants gairebé exclusius) els resultats, quant al català, sempre són molt elevats, entre 85 i 99 punts. Contràriament, al darrer (que hem batejat amb el nom de “pràcticament no catalanoparlants”) els valors són molt baixos, i en alguns casos pràcticament nuls. Finalment, els sectors intermedis tenen valors intermedis (valgui la redundància), però molt diversos en cadascun dels casos, fins al punt que en determinades situacions són superiors als 50 punts, i en d'altres inferiors. Vegem-ho.

En aquests sectors intermedis, la llengua d'identificació, i els usos més "privats" (a la llar, amb els amics i els veïns) assolixen els valors més baixos, al voltant de 40 punts. Per contra, l'ús a les botigues i amb desconeguts tenen índexs superiors als 50 punts, al voltant, de fet, dels 60. Finalment, la llengua de l'entrevista compta amb una puntuació força alta, de 88 punts.

Gràfic 38.

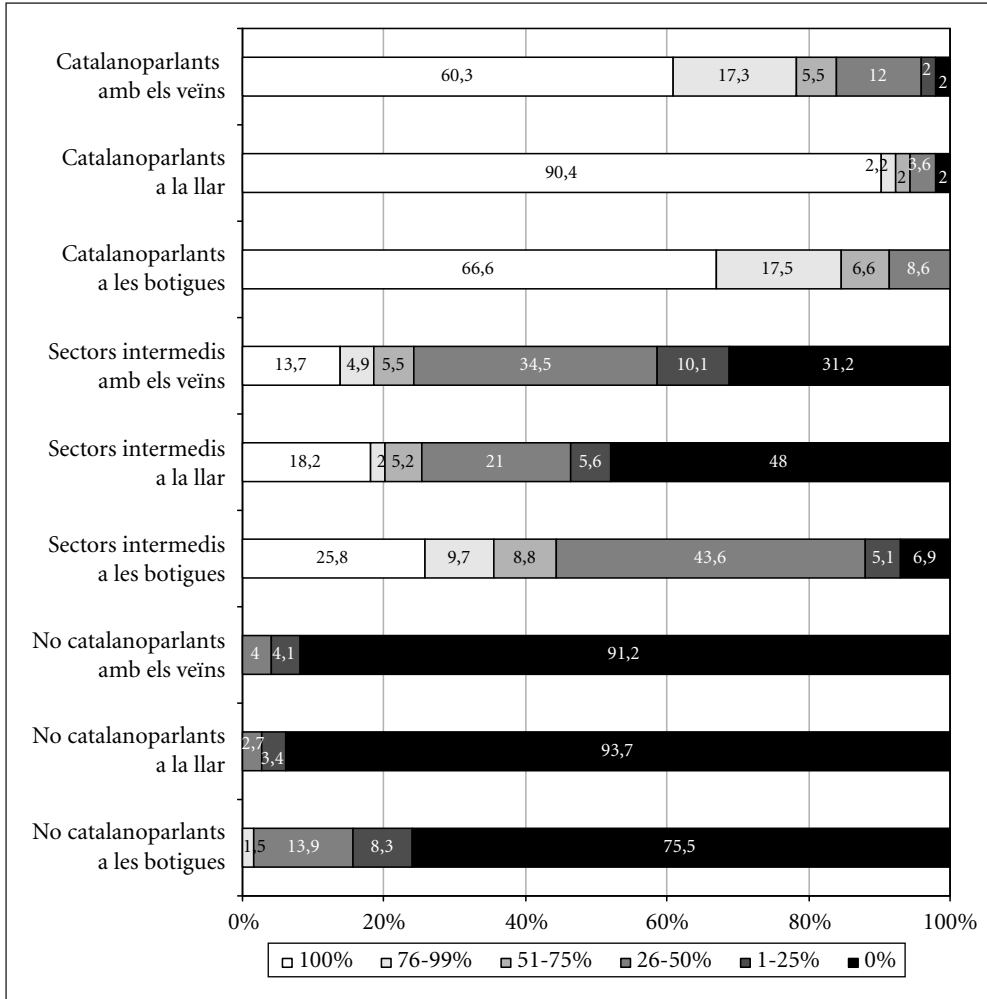
Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis. Mitjanes obtingudes a cada *cluster*

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 39.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grups percentuals d'ús del català amb els veïns, a la llar i a les botigues

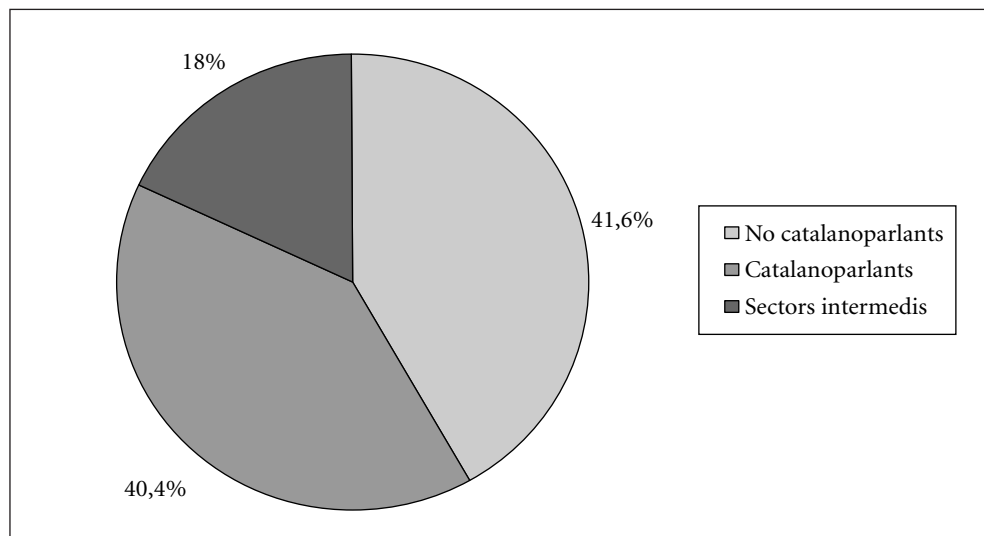
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També és convenient observar l'ús del català de cada conglomerat d'una manera més "fina", tal com hem fet al Gràfic 39. En aquest cas, la perspectiva que obtenim és més matisada.

Certament, en el grup dels catalanoparlants (gairebé exclusius) se'n matisa molt el caràcter d'exclusivitat, perquè l'ús del català només assoleix un caràcter total (al 100%) en el 90,4% dels membres d'aquest grup a la llar, mentre que, en els altres casos, aquest subgrup (de catalanoparlants exclusius) encara assoleix índexs inferiors (del 60,3% amb els veïns, i del 66,6% pel que fa a les botigues). I, el que és més notable encara, en aquestes dues darreres situacions, el volum dels que usen el català (a les botigues i, sobretot, amb els veïns) menys del 50% no és negligible. Per què hi són, doncs, en aquest grup? Cal tenir en compte, per explicar-s'ho, que els conglomerats s'obtenen considerant diverses preguntes; i que la pregunta "llengua de l'enquesta", posem per

Gràfic 40.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

cas, sempre obté valors molt notables, superiors, en qualsevol dels casos, a altres preguntes d'ús lingüístic.

Quant als (pràcticament) no catalanoparlants, el qualificatiu se'ls escau més, excepte a l'ús a les botigues, on un 22% dels membres del grup fan un ús del català, petit, però prou significatiu.

És remarcable, finalment, la constitució relativament heterogènia dels sectors intermedis, on trobem franges significatives d'enquestats que o bé no usen el català en cap situació, o bé l'usen al 100%. Sempre amb l'ús a les botigues com la situació més favorable per al català.

Però quin és el pes de cada conglomerat, en el conjunt de la mostra?

Ens trobem, com es pot veure, amb una situació força polaritzada en dos grups pràcticament equivalents, quant a contingents: un 41,6% de (pràcticament) no catalanoparlants i un 40,4% de catalanoparlants (gairebé exclusius). Enmig, una franja d'un 18% de sectors intermedis.

Taules de contingència

Primerament, encreuarem cada conglomerat amb les principals variables lingüístiques i, segonament amb la grandària municipal, l'edat, el lloc de naixement dels enquestats, el nivell d'instrucció i la classe social.

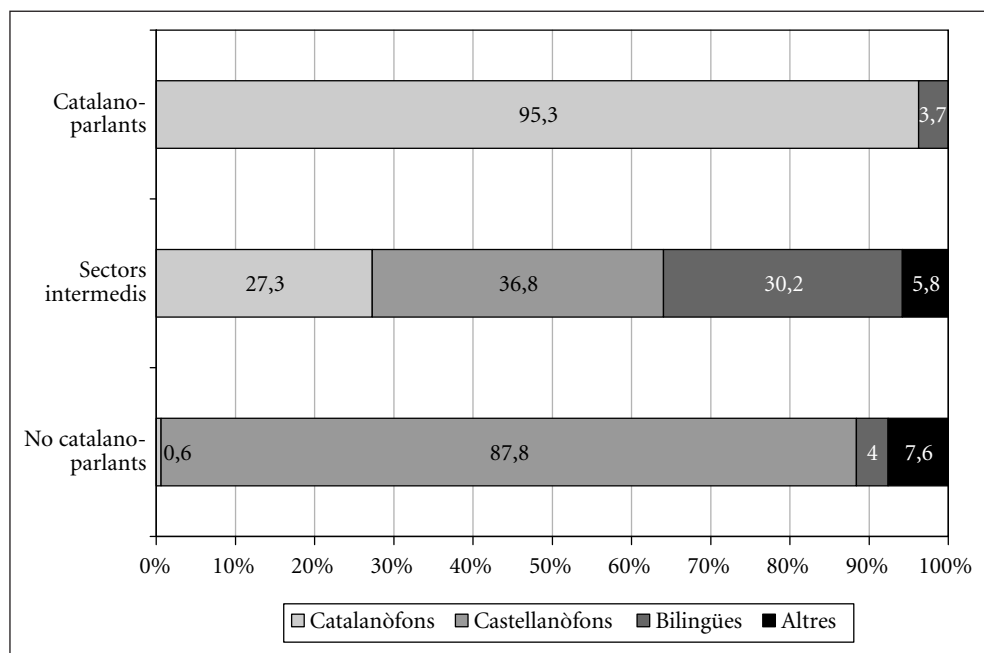
ENCREUAMENTS AMB LES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

Començarem el nostre itinerari amb la llengua d'identificació.

Com era d'esperar, els catalanoparlants (gairebé exclusius) són, pràcticament tots, catalanòfons, tot i que n'hi ha un 3,7% que es declaren bilingües identitaris. Passa el mateix amb els (pràcticament) no catalanoparlants: tots són no catalanòfons o, de

Gràfic 41.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

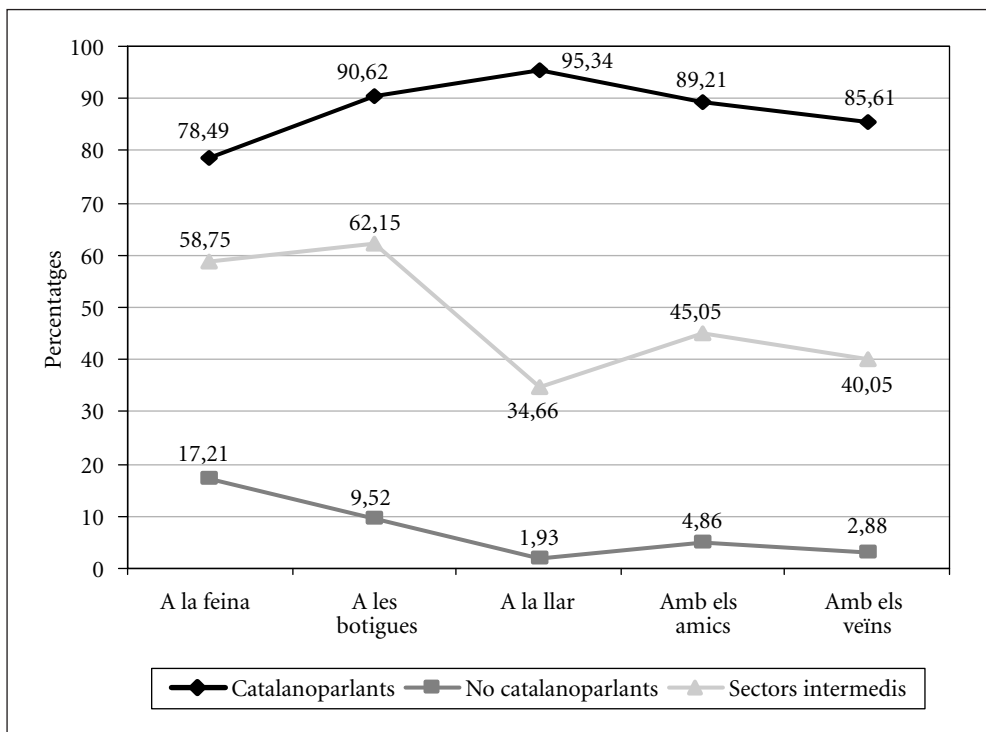
forma minoritària (d'un 4% del total), bilingües identitaris. I els sectors intermedis es troben migpartits entre els no catalanòfons (que hi estan una mica més ben representats), els catalanòfons i els bilingües identitaris.

Des d'un altre punt de vista, la gran majoria dels catalanòfons (el 88%) són catalanoparlants, però n'hi ha un 11,5% que formen part dels sectors intermedis. Altrament, un 84% dels castellanòfons són (pràcticament) no catalanoparlants, però també n'hi ha una minoria (d'un 15,3%) que es troba a les franges intermèdies. La majoria dels bilingües identitaris formen part d'aquests sectors intermedis, però n'hi ha un 17,3% de catalanoparlants, i un 19,4% de no catalanoparlants, la qual cosa abona el caràcter

força heterogeni d'aquest grup lingüístic. Finalment, entre els que declaren identificar-se amb altres llengües, un 71,4% són no catalanoparlants, un 23,8% cal col·locar-los a les franges intermèdies, i un 4,8% amb els catalanoparlants.

Gràfic 42.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per mitjana d'ús del català en diverses situacions

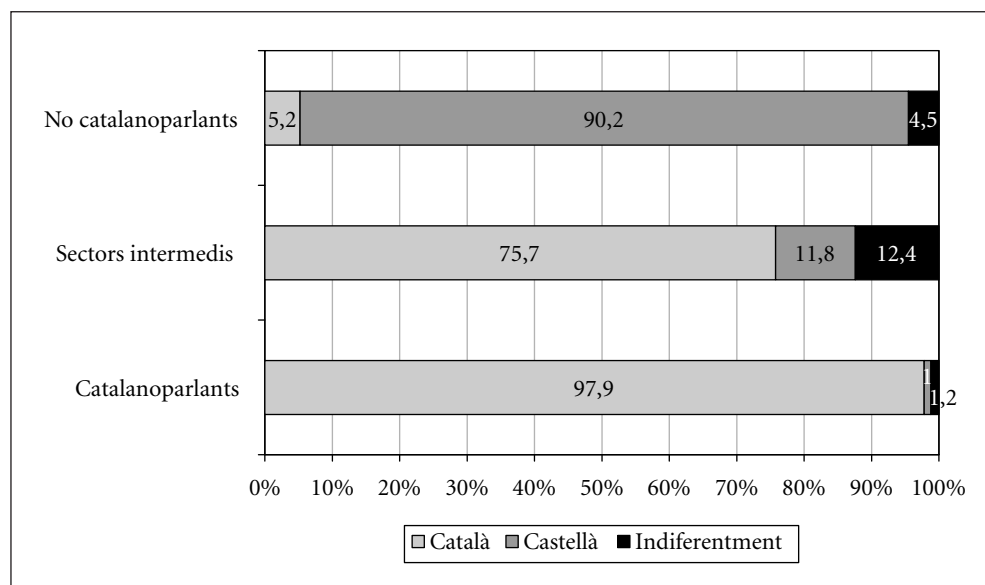
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les dades del Gràfic 41 resultarien sobrerres (ja que coincideixen parcialment amb les del 38 si no fos que hi hem inclòs la mitjana d'ús a la feina, una variable que no hem utilitzat, en definir els conglomerats. D'altra banda, aprofitarem per fer uns comentaris que abans no hem tingut ocasió de fer.

És ben clar que el context en què el català obté els valors superiors és ben diferent entre els catalanoparlants, d'una banda, i els no catalanoparlants i els sectors intermedis, de l'altra. Entre els primers, la llar és el context més favorable per al català; en els segons, per contra, el més desfavorable. I els contextos més "públics" són els més desfavorables per als catalanoparlants i, contràriament, els més favorables en els altres dos casos.

Gràfic 43.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per preferències de la llengua de l'enquesta

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

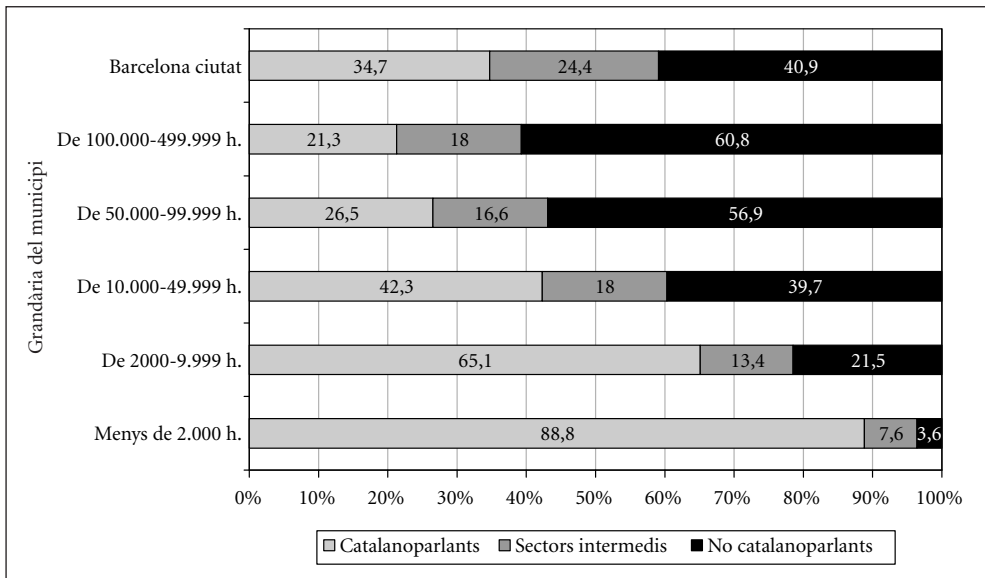
Finalment, quant a la llengua triada per fer l'entrevista, pràcticament tots els catalanoparlants trien el català, mentre que entre els no catalanoparlants hi ha dos grups, petits però significatius, que o bé trien el català, o bé els resulta indiferent. Una asimetria, en aquest cas, favorable al català. També els sectors intermedis s'inclinen per la tria d'aquesta llengua, fins al punt que només un 11,8% escollirien el castellà.

ENCREUAMENTS AMB VARIABLES SOCIODEMOGRÀFIQUES

Iniciarem els encreuaments sociodemogràfics amb la grandària municipal, continuarem amb l'edat, el lloc de naixement i el nivell d'instrucció, per acabar amb les classes socials.

Gràfic 44.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grandària municipal

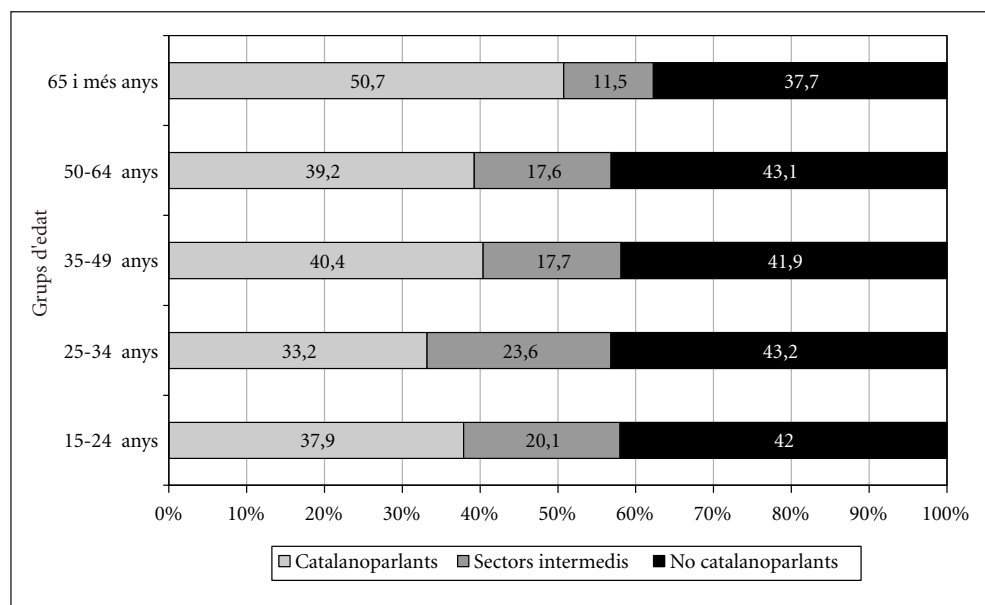
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els sectors intermedis es troben presents arreu, amb més o menys intensitat. Són més abundosos a Barcelona ciutat, i menys als pobles de menys de 2.000 habitants, amb xifres al voltant del 20%, excepte als dos darrers territoris, allà on els catalanoparlants estan més ben representats. També hi ha no catalanoparlants a tots els territoris, tot i que en el darrer grup són molt pocs. Tanmateix, a la resta de zones no depassen el 20% del total.

Finalment, si hom ateny al nombre de catalanoparlants, ens tornem a trobar tres tipologies: els territoris on hi són més nombrosos (els dos darrers); allà on assoleixen valors entre el 30% i el 40% de la població (Barcelona ciutat, i allà on viuen de 10.000 a 49.999 habitants); i per últim les ciutats mitjanes, on el nombre de catalanoparlants és baix, al voltant del 20% del total.

Gràfic 45.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grups d'edat

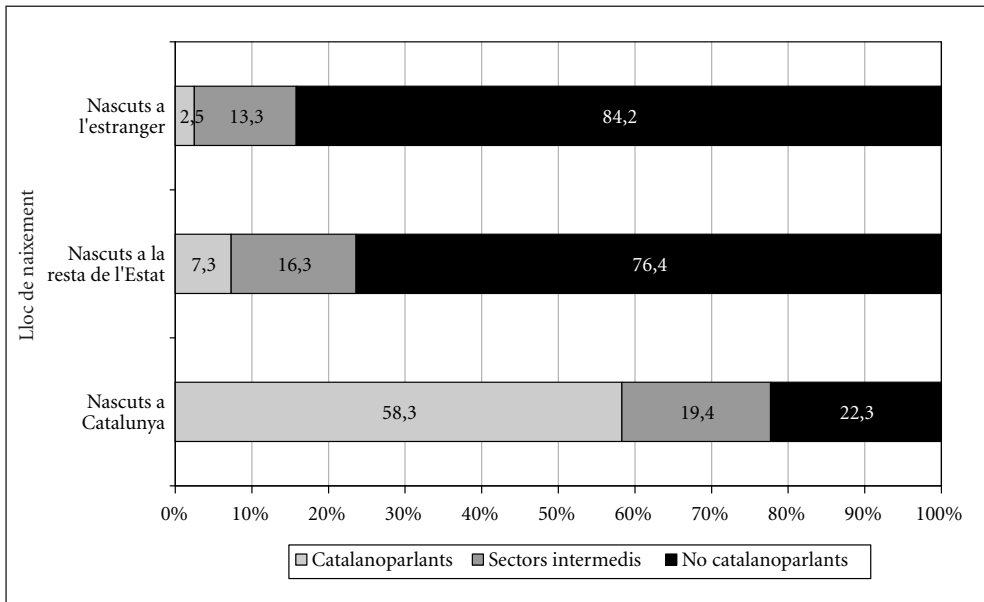

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a l'edat, tornem a tenir unes franges intermèdies ben presents en tots els grups generacionals, tot i que són més abundants entre els més joves, i menys abundants entre els que tenen 65 anys i més. Pel que fa als altres dos grups, la diferència més significativa es troba entre els més grans i la resta: entre els de 65 anys i més, hi ha més catalanoparlants que a la resta de grups generacionals.

Gràfic 46.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

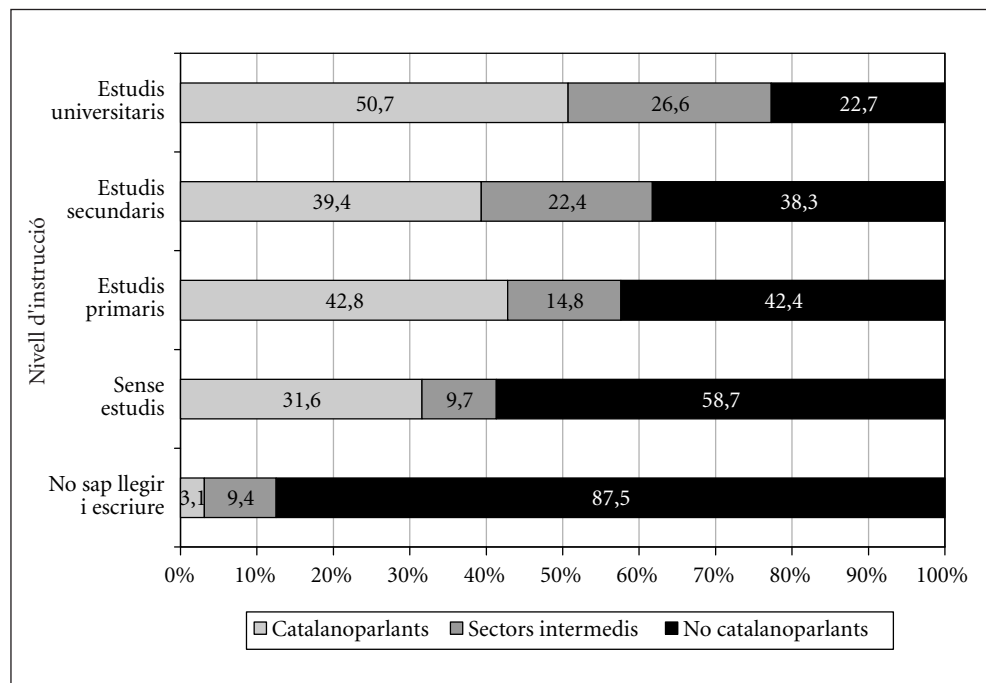
També a tots els grups per lloc de naixement la presència dels sectors intermedis és important. Tant entre els nats a Catalunya, com en els nascuts a la resta de l'Estat espanyol, o a l'estranger n'hi ha un 10% del total. La principal diferència s'escau en el nombre de catalanoparlants: majoritària, entre els nats a Catalunya, i petita (molt petita entre els nats a l'estranger) en els altres dos grups. No obstant això, entre els nats a Catalunya hi ha un percentatge significatiu de no catalanoparlants (d'un 22,3%).

Entre els universitaris i els qui tenen estudis secundaris és on els sectors intermedis assolixen els valors superiors. Però també estan representats en els sectors amb menys estudis, allà on el volum de no catalanoparlants és més notable. Alhora, el grup on més abunden els catalanoparlants també és el dels qui tenen estudis universitaris. Un

fet que s'adiu amb els indicadors que assenyalen l'existència d'un important prestigi social per al català, a la societat catalana.

Gràfic 47.

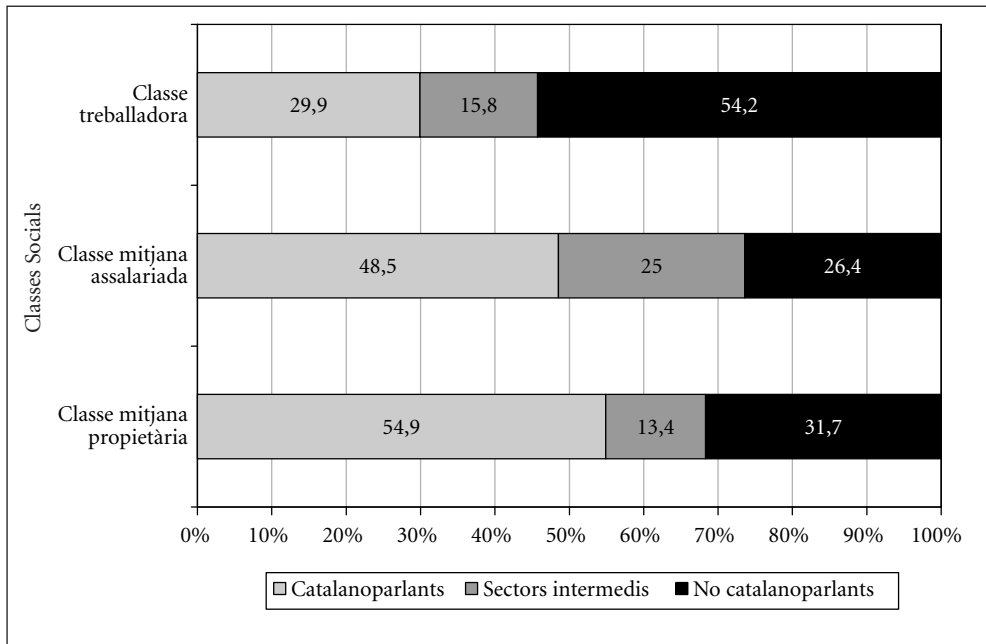
Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 48.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

I acabem aquest apartat amb les classes socials. Entre la classe social propietària abunda els catalanoparlants, que decreixen lleugerament a la classe mitjana assalariada. En aquest sector social és on es troben més ben representats els sectors intermedis. Contràriament, a la classe treballadora el grup majoritari és el dels no catalanoparlants.

UN ASSAIG DE SÍNTESI

En aquest apartat exposarem el perfil més característic dels integrants de cadascun dels conglomerats obtinguts: els catalanoparlants (gairebé exclusius), els (pràcticament) no catalanoparlants, i els sectors intermedis.

Un catalanoparlant (gairebé exclusiu) prototípic considera que la seva llengua d'identificació és el català (el 95,3% del total de catalanoparlants se'n consideren); utilitza el català al 100% a la llar (el 90,4% del total), i molt majoritàriament amb els seus veïns (un 77,3% l'utilitzen més d'un 75%) i quan va a les botigues (un 84,1% l'utilitzen més el 75%), tot i que la seva mitjana d'ús a la feina és una mica inferior; diu que s'adreça en català a un desconegut (el 90,8% ho afirma); i prefereix fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en català (d'un 97,9% del total).

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) es troben més ben representats a les ciutats o pobles més petits de 10.000 habitants (entre el 65% i el 88% del total); a les ciutats entre 10.000 i 49.999 habitants tenen el mateix pes que a la mitjana de Catalunya; i són menys abundants a la ciutat de Barcelona (d'un 34,7% del total) i, sobretot, a les ciutats mitjanes (al voltant del 20% del conjunt).

Es troben sobrerrepresentats al grup dels més grans, de 65 anys i més (en són un 50,7% del total), mentre que a la resta de grups d'edat tenen el mateix pes que a la mitjana catalana (d'un 40% del total), excepte entre els de 25 a 34 anys, on hi estan menys representats (d'un 33,2% del total). Són majoritaris entre els nats a Catalunya (d'un 58,3%), i minoritaris entre els nats a la resta de l'Estat espanyol (d'un 7,3%), i pràcticament inexistents entre els nats a l'estranger.

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) estan sobrerrepresentats entre els qui tenen estudis universitaris (en són un 50,7% del total), els que són de classe mitjana propietària (en representen un 50,7%) i, en menor mesura, de classe mitjana assalariada (en són un 48,5%).

Sintetitzant, la majoria dels catalanoparlants (gairebé exclusius) són catalanòfons, que fan pràcticament la seva vida en català i força lleials a la seva llengua; que viuen a ciutats de menys de 50.000 habitants; de 40 anys o més; nascuts a Catalunya; amb estudis secundaris o universitaris; i de classe mitjana propietària o assalariada.

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) representen el 40,4% del total de la mostra utilitzada.

Un (pràcticament) no catalanoparlant prototípic considera que la seva llengua d'identificació és el castellà (el 87,8% del total de catalanoparlants se'n consideren); utilitza el castellà al 100% a la llar (el 93,7% del total) i amb els veïns (el 91,2% del total), i molt majoritàriament quan va a les botigues (un 83,8% l'utilitzen més el 75%), tot i que la seva mitjana d'ús (del castellà) a la feina és una mica inferior; diu que s'adreça en castellà a un desconegut (el 94% ho afirma); i també prefereix fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en castellà (d'un 90,2% del total).

Els no catalanoparlants es troben més ben representats a les ciutats mitjanes, entre 50.000 i 499.999 habitants (al voltant del 60% del total); a les ciutats entre 10.000 i 49.999 habitants i a Barcelona ciutat tenen el mateix pes que a la mitjana de Catalunya; i són menys abundants a les ciutats de menys de 10.000 habitants (d'un 21,5% del total) i pràcticament inexistent als pobles més petits.

Estan distribuïts de forma equilibrada entre els diversos grups d'edat, amb un pes aproximadament equivalent a la mitjana de Catalunya. Són majoritaris entre els nats a la resta de l'Estat espanyol (d'un 76,4%), i els nats a l'estranger (d'un 84,2%), i minoritaris entre els nats a Catalunya (d'un 22,3%).

Els no catalanoparlants estan sobrerrepresentats entre els qui no tenen estudis (en són un 58,7% del total), o els qui no saben llegir i escriure (d'un 87,5%), mentre que són minoritaris entre els qui tenen estudis universitaris (d'un 22,7%). Són la majoria de la classe treballadora (d'un 54,2%).

Sintetitzant, la majoria dels (pràcticament) no catalanoparlants són castellanòfons, que fan pràcticament la seva vida en castellà i força lleials a la seva llengua; que viuen a ciutats de més de 50.000 habitants; de 40 anys o més; nascuts a la resta de l'Estat espanyol (tot i que n'hi ha un nombre important nascuts a Catalunya); amb estudis primaris o sense estudis; i de classe treballadora.

Els (pràcticament) no catalanoparlants representen el 41,6% del total de la mostra utilitzada.

Si ens aturéssim aquí, podríem concloure que la situació sociolingüística catalana està molt polaritzada. Pràcticament són com dos móns: allà on són majoritaris els catalanoparlants no ho és l'altre grup, i a l'inrevés; tret de l'edat, on tots dos grups es troben ben representats, matisat pel fet que, entre els de 65 o més anys, els catalanoparlants són majoritaris.

El balanç, però, no es pot fer amb tons blanquinosos o ennegrits, sinó més matisats. El castellà predomina a les àrees més poblades i amb més força política (Barcelona i la seva àrea metropolitana), però el català és majoritari en els sectors amb més prestigi social (els qui tenen més estudis i les classes mitjanes), i també ho és entre els nascuts a Catalunya.

Si a això li afegim el tercer grup que encara no ha aparegut a l'escena, el dels sectors intermedis, els matisos encara són més necessaris.

Un membre prototípic dels sectors intermedis és no catalanòfon (un 42,6% del total d'aquest grup), però també hi estan ben representats els catalanòfons (un 27,3% s'hi consideren) i els bilingües identitaris (un 30,2% del total). Utilitza majoritàriament el castellà a la seva llar (el 53,6% del total l'empra més del 75%); però es troba migpartit entre els qui utilitzen el català majoritàriament en altres usos (un 18,6% del total dels sectors intermedis, amb els veïns; i un 35,5% a les botigues), els que utilitzen el castellà (41,3% amb els veïns, però el 12% a les botigues) i els qui en fan un ús relativament equilibrat (40% amb els veïns, i 52,4% a les botigues); tenen una mitjana d'ús del català a la feina, relativament elevada (de 58,75 punts); diu que s'adrecen majoritàriament en català a un desconegut (el 45,8% ho afirma) o els resulta indiferent adreçar-s'hi en català o en castellà (d'un 24,1%); i també prefereixen fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en català (d'un 75,7% del total). En definitiva, quant a l'ús, aquest grup es troba lleugerament desequilibrat a favor del català.

Els sectors intermedis es troben ben representats arreu del territori, tot i que lleugerament menys presents als pobles més petits. També estan distribuïts de forma equilibrada entre els diversos grups d'edat, tot i que hi són més ben representats entre els joves de 15 a 24 anys, i menys entre els de 65 i més anys. Alhora, són presents amb una intensitat semblant en tots els grups, per lloc de naixement.

Quant al nivell d'instrucció, els sectors intermedis estan sobrerrepresentats entre els qui tenen estudis superiors (en són un 26,6% del total), i amb menys presència entre els sense estudis (amb un 9,7% d'aquest grup) i els qui no saben llegir i escriure (d'un 9,4%). També es troben especialment presents a la classe mitjana assalariada (amb un 25% del total).

Sintetitzant, la majoria dels membres dels sectors intermedis són castellanòfons, però hi estan ben representats els catalanòfons i els bilingües identitaris; utilitzen majoritàriament el castellà a la llar, i fan una combinació relativament equilibrada d'ambdues llengües en altres situacions, amb un lleuger avantatge per al català en els usos professionals, i a les botigues; prefereixen el català, en un context favorable a aquesta llengua. Estan ben distribuïts al conjunt del territori, tret dels pobles petits; de menys de 40 anys; majoritàriament nats a Catalunya, amb estudis secundaris o universitaris, i de classe mitjana assalariada o classe treballadora.

Els sectors intermedis representen el 18% del total de la mostra utilitzada.

Bibliografia

AADD (2003). "L'ús oral del català. Dades, reflexions i propostes", a *Treballs de Sociolingüística Catalana* núm. 17. Onada edicions.

ARAGAY, J. M. (1996) *Inuscat 1996*. (Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1996).

CASTELLS, M. i TUBELLA, I. (2002). *La societat xarxa a Catalunya: anàlisi empírica*, a: <http://www.uoc.edu/in3/pic/1/>.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (1996). "Conciencia nacional y regional. Estudio núm. 2.228". *Opiniones y actitudes CIS*, núm. 18 i 26.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2001). Estudio núm. 2.228. a: <http://www.cis.es/home800.aspx>.

FABÀ, A. (2003). "L'ús interpersonal del català i altres variables sociolingüístiques. Assaig d'un model numèric. El cas de Santa Coloma de Gramenet", a *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40.

FABÀ, A. (en premsa) “Usos lingüístics i grups identitaris. Preferències i opinions lingüístiques”, a *Llengua i societat a Catalunya als inicis del segle XXI*. Explotació de l'EULC-03.

FABÀ, Albert; GÁLVEZ, Olga; MANRUBIA, Joan; SIMÓ, Anna; UBACH, Noemí (2003), “Usos, hàbits i actituds sobre la llengua catalana a Catalunya”, a *Symposia Philologica. Actes del I Congrés Internacional de Llengua, Societat i Ensenyament (Institut Universitari de Filologia Valenciana)*, p. 323-346.

FUNDACIÓ LA CAIXA (2001). *Anuario Social 2001*.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2004). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003*. Generalitat de Catalunya.

INSTITUT DYM (1998) *Informe sobre l'ús de la llengua catalana a Catalunya* (Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística).

ROMANÍ, J. M. (2002). “Estudis de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya” a *Noves SL*, Revista de Sociolingüística. Secretaria de Política Lingüística, hivern 2002.

SIGUAN, Miguel (1999). “Conocimiento y uso de las lenguas: investigación sobre el conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las comunidades autónomas bilingües” a *Opiniones y Actitudes CIS*, núm. 22.

TORRES, J. (2003a). “Les enquestes amb contingut sociolingüístic efectuades a Catalunya (1994-2002)” a *Noves SL*, Revista de Sociolingüística. Secretaria de Política Lingüística, primavera 2003.

TORRES, J. (2003b). “L'ús oral familiar a Catalunya” a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 47-76.

VILA I MORENO, F. XAVIER (2003). “Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI” a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 77-158.

Xarxa CRUSCAT (2004). *Les dades lingüístiques del Cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions*. Document electrònic: <http://www2.iecat.net/cruscat/>

Annex.

**Relació d'enquestadors i enquestadores de totes
les onades del PaD**

EQUIP D'ENQUESTADORS DE BARCELONA

María Alfonso Muñoz (2004); Carla Arasa Centelles (2001-2002); Meritxell Argelagués Besson (2003; 2004); Isaac Arriaza Requena (2003); Maite Auferil Font (2003); Sílvia Ayala i Rubió (2003); Marta Ayala Rovira (2005); Xavier Barniol Boixader (2003; 2004; 2005); Helena Bosch Navarra (2001-2002; 2004); Lluís Burillo Toledano (2004; 2005); Noelia Caballero Biosca (2004); Albert Cano Avalos (2005); Mònica Capistros Garcia (2001-2002); Josep Cara Rincón (2001-2002); Marta Cerulla Ruiz (2003); Xènia Chela Àlvarez (2004); Ferran Coronado Mataix (2001-2002; 2003); Ruth Cortés Alberola (2001-2002; 2003; 2004); Laia Cortés Cano (2001-2002); Nerea Craviotto Ortega (2001-2002); Joan Cucurella Cano (2003; 2004; 2005); Cristina de Sola Torrens (2001-2002); Ivonne del Pozo Pacheco (2001-2002; 2003); Carla Domínguez Derreumaux (2001-2002; 2003); Obdúlia Domínguez Torrecillas (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003); Núria Esteve Campllonch (2005); Saleta Fabra Anton (2005); Anna Fajarnés Giménez (2001-2002; 2003); Oriol Farrés Martínez (2003); Marta Fernández Prat (2003); Carme Ferrer Vilardell (2004; 2005); Júlia Fisas Fernández (2005); Gemma Funes Romero (2004; 2005); Beatriz Galindo Martín (coordinadora d'equip; 2004; 2005); Joan Lluís García del Moral Torres (2003); Ana Isabel García Jiménez (2003); Beatriz García Nuño (2004); Carlos García Oquillas (2001-2002); M. Àngels García Pérez (2001-2002); Manel Gil López (coordinador d'equip; 2001-2002; 2003); Roser Girós Calpe (2003); Núria Gómez Camprubí (2004); Isabel Graupera Gargallo (2003; 2004); Anabel Gutiérrez-Otero Mora (2004; 2005); Karen Hoberg (2001-2002);

Helena Lafita Ferré (2003); Nekane Lizarralde Urrutia (2001-2002); Hug Llàcer Palanca (coordinador d'equip; 2001-2002); Susana Llopart Belloc (2001-2002); Mariona Lozano Riera (2005); Montserrat Martí Martí (2001-2002); Daniel Martínez Arasil (2001-2002); Laura Martínez Villanueva (2003; 2004); Laia Masats Canals (2003; 2004; 2005); Marina Masclans Galimany (2005); Caterina Masramon i Casas (2001-2002); Mercè Mauri Casas (2005); Laura Mencía González (2004); Xavier Mestre Alloza (2004; 2005); Silvestre Moreno del Álamo (2001-2002); Neus Morgui Valls (2004); Elena Morilla Serrada (2005); Maria Murillo Cachadiña (2001-2002); Laura Nogués Inglés (2001-2002); Sandra Obiol Francés (2001-2002); Sonia Olmeda González (2004); Andrea Ortega López (2005); Elisabet Palet Tort (2004); Saida Palou Rubio (2003); Sílvia Pelay Bohajar (2004; 2005); Maribel Ponferrada Arteaga (2003; 2004); Maria Porcar i Guasch (2003); Onditz Portabella Cilveti (2001-2002; 2004); Laura Puerto Espín (coordinadora d'equip; 2001-2002); Anna Punyet León (2004; 2005); Elisenda Ramoneda Farreras (2001-2002); Carolina Recio Cáceres (2001-2002; 2003); Jesús Requena Hidalgo (2003); Elisenda Riera Casals (2003); Meritxell Rillo Moral (2004); Desiré Rodrigo García (2001-2002; 2003); David Rueda Reguill (2001-2002; 2003); Sílvia Ruiz Pérez (2001-2002; 2003; 2004); Núria Sabaté Gómez (2001-2002); Elisenda Salomó Cos (2001-2002); Anna Salvans Pujols (2001-2002; 2003); M. Yolanda Sánchez Burgos (2005); Eva Sánchez Dubé (2004); Maica Sánchez Garcia (2001-2002); Esther Sánchez Ledesma (2003; 2004; 2005); Jonatan Sánchez Rico (2004; 2005); Maria Ona Sanmartí Casanovas (2005); Laia Solans Ingla (2003; 2004; 2005); Mari Carmen Sorribas López (2004); Berta Tarragó Esteve (2001-2002); Paula Terribas Jonquera (2001-2002); Jordi Tria Janer (2001-2002; 2003); Clàudia Turró Ortega (2001-2002); Helena Vicente i Salazar (2001-2002); Guillem Vidal de Llobatera Perret (2005); Carles Vidal i Ribas (2003; 2004; 2005); Maria Vidal Llacuna (2001-2002); Joaquim Vila i Queralt (2001-2002; 2005); Llúcia Vives Vidal (2003).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE GIRONA

Begoña Ayarza Laso de la Vega (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Neus Bahí i Lloveras (2001-2002); Núria Balliu Castanyer (2001-2002); Montse Blancafort Clusells (2004); Elisenda Boix Masafret (2001-2002); Montserrat Cañete López (2001-2002); Lluís Co-

lomer Ribot (2003; 2004; 2005); Tània Cortés Nieto (2005); Maria Cufí Estarriol (2003; 2004); Carles Diaz Callejo (2004; 2005); Laia Dulcet i Budó (2003); David Encinas Ruiz (2004; 2005); Marta Faixedas Puig (2003; 2004; 2005); Berta Ferrer Villacampa (2003); Francisco García Ruiz (2003); Cristina Gómez Gili (2004; 2005); Sílvia Gómez Rovira (2001-2002); Marta González Masó (2004); Marina Griñón Toledo (2001-2002); Mònica Guillén Royo (coordinadora d'equip; 2001-2002); Carme Herreros Fernández (2003); Montserrat Illa Creixell (2001-2002); Isabel Llinàs Costa (2003; 2004); Irene Masdeu Torruella (2004); Anna Matas Domènech (2001-2002; 2003); Cristina Isabel Otero Estrabaut (2001-2002; 2003); Agnès Pagès Rigall (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Lúdia Pérez Conejo (2004); Lúdia Portal Núñez (2005); Glòria Queirós Badosa (2005); Núria Rodríguez i Rodríguez (2001-2002); Ada Roig Carreras (2004); Núria Ros Rué (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003; 2004; 2005); Jesús Ruiz García (2005); Carolina Ruz Fontàs (2001-2002); Sergi Sala Costa (2001-2002); Narcís Sastre i Fulcarà (2001-2002; 2003; 2004); Maria Rosa Saubí Cassany (2001-2002); Oriol Solé Canet (2001-2002; 2005); Alex Ventura i Clota (2003; 2004); M. José Vera Valdivieso (2001-2002); Roser Vilardell i Arévalo (2005).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE LLEIDA

Esther Aresté Sentís (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Marta Bernaus i Llera (2001-2002; 2003); Mireia Campanera i Reig (2001-2002; 2003); Marta Capdevila Ros (2003; 2004; 2005); M. Àngels Capell Bravo (2001-2002); Anna Carulla Caballé (2005); Gemma Casal Fité (2001-2002); Mariona Farré Rossell (2005); Òscar Gallinat Piró (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Gemma Gallinat Piró (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Míriam García Sala (2003; 2004; 2005); Manel Garriga Bosch (coordinador d'equip; 2001-2002; 2003; 2004; 2005); Jordi Guasch Tardà (2001-2002; 2003); Maria Rosa Guixés Nogués (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Maria Eila Jiménez García (2004); Laura Marín Barbé (2005); Anna Mata Romeu (2001-2002); Diego Mateo González (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Lluís Roca Solanes (2001-2002); Núria Sauret Nou (2001-2002; 2003); M. Eugènia Torreguitart Doncel (2003); Amparo Valios Blanco (2003; 2004; 2005); Maria del Carme Valls Bach (2004); Sílvia Vilanova Serrano (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Míriam Villòria Mombiola (2001-2002).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE TARRAGONA

Carme Anguera Riera (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003; 2004); M. Cinta Arasa Carot (2001-2002); Rosa Arbonès Escauriaza (2005); Mariola Arqués Rovira (2001-2002); Jordi Arrufat Agramunt (2001-2002); Rosa M. Banach Rovirosa (2001-2002; 2003); Beatriz Berganza Tomé (2004; 2005); Anna Ceprià Sorolla (2005); Yolanda Domingo Calduch (2004; 2005); Maite Egoscozabal Solé (2005); M. Neus Estrada Fortuny (2001-2002); Fani Fariñas Rebull (2001-2002); Albert Farré Bravo (2004; 2005); Pere Ferré Panisello (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Marta Fontaneda Miranda (2004; 2005); Anna Foraster Torres (coordinadora d'equip; 2003; 2004; 2005); Manel Gómez Canales (2001-2002); Manel Llarch Garcia (2004; 2005); Anna Lleixà Subirats (2001-2002); Carmen Llopis Pichardo (2003; 2004; 2005); Marta Martorell Camps (2003); Laura Núñez Jara (2004); Amaya María Osca Muñoz (2001-2002); Marta Panadès Manresa (2004); Olga Pedrola Doce (2004); Mercè Perpinyà Vallès (2001-2002; 2003); Fina Piñol Casadó (2001-2002); Maria Zaida Prat López (2003; 2004; 2005); Anna Prats Ollé (coordinadora d'equip; 2001-2002); Anabel Rodríguez Calero (2003); Joana Sabaté Bosch (2003; 2004); Maria Simón Lara (2005); Mònica Solé Casajús (2001-2002); Anna Ulldemolins Nadal (2003); Ester Vilar Altadill (2001-2002; 2005).

El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD) és una enquesta longitudinal per a l'estudi de l'estructura i les desigualtats socials a Catalunya impulsada per la Fundació Jaume Bofill. La seva pretensió principal és oferir a la comunitat investigadora les dades socials necessàries per a l'anàlisi de la societat catalana. I, en segona instància, espera poder fer arribar els resultats dels estudis a les administracions públiques catalanes perquè puguin revisar, reorientar i impulsar noves actuacions en matèria de polítiques socials.

Els dos volums que presentem són un recull ampli i divers de les principals anàlisis elaborades a partir de l'explotació de les dades de la primera onada del PaD. L'amplitud de temes que aborda l'enquesta, tot combinant el nivell de llar amb l'individual, ha permès anàlisis d'àmbits específics (treball, habitatge, llengua, salut, ingressos, educació) així com anàlisis transversals (estudi de les classes socials, la joventut, els fills).

La publicació porta adjunt un cd-rom amb una mostra parcial de les dades de la primera onada (2001-2002), que permet a qualsevol usuari fer operacions d'anàlisi estadística descriptiva i multivariant. La demanda de la matriu completa es pot fer des del web del PaD: www.obdesigualtats.org.

Editorial Mediterrània

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut,
joventut, habitatge
i llengua

FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut, joventut, habitatge i llengua

*SARA AYLLÓN, MAGDA MERCADER, XAVIER RAMOS,
CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA, HUG LLÀCER, PAU MIRET,
CARME TRILLA, JOFFRE LÓPEZ I ALBERT FABÀ*

Estructura social i desigualtats a Catalunya. Volum II

Pobresa, salut, joventut, habitatge
i llengua

*SARA AYLLÓN, MAGDA MERCADER, XAVIER RAMOS,
CRISTINA SÁNCHEZ, NÚRIA QUINTANA, HUG LLÀCER,
PAU MIRET, CARME TRILLA, JOFFRE LÓPEZ
I ALBERT FABÀ*

La col·lecció *Polítiques* és la principal col·lecció de la Fundació Jaume Bofill. S'hi publiquen aquelles investigacions que han estat encarregades i que es consideren més rellevants pel seu interès social i polític. Les opinions que s'hi expressen corresponen als autors.

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, compresos la reprografia i el tractament informàtic, resta rigorosament prohibida sense l'autorització dels propietaris del *copyright*, i estarà sotmesa a les sancions establertes a la llei.

Primera edició: abril de 2005

© Fundació Jaume Bofill, 2005

Provença, 324

08037 Barcelona

fbofill@fbofill.org

<http://www.fbofill.org>

© d'aquesta edició: Editorial Mediterrània, S. L.

Guillem Tell, 15, entl. 1a

08006 Barcelona

Tel. 93 218 34 58 – Fax 93 237 22 10

editorial@emediterrania.com

www.emediterrania.com

Disseny de la col·lecció: Martí Abril

Disseny de la coberta: Amador Garrell

Maquetació: Jordi Vives

ISBN de l'Obra Completa: 84-8334-656-7

ISBN del Volum II: 84-8334-658-3

DL: B-20.949-2005

Impressió: Romanyà Valls, Capellades (Anoia)

Imprès a Catalunya – *Printed in Catalonia*

Índex

Volum II

1. LA POBRESA A CATALUNYA: POBRESA MONETÀRIA I PRIVACIÓ A CATALUNYA A PRINCIPIS DEL SEGLE XXI	9
<i>Sara Ayllón Gatnau, Magda Mercader Prats (coord.) i Xavier Ramos Morilla</i>	
2. LES DESIGUALTATS SOCIALS I LA SALUT A CATALUNYA	159
<i>Cristina Sánchez Miret</i>	
3. UNA VISIÓ DE LA JOVENTUT A CATALUNYA	183
<i>Pau Miret Gamundi</i>	
4. ELS FILLS: PRESENT I FUTUR	247
<i>Cristina Sánchez Miret, Núria Quintana Garrido i Hug Llàcer Palanca</i>	
5. ELS HABITATGES DE LA POBLACIÓ CATALANA	287
<i>Carme Trilla Bellart i Joffre López Oller</i>	
6. LES LLENGÜES A CATALUNYA	321
<i>Albert Fabà Prats</i>	
ANNEX. RELACIÓ D'ENQUESTADORS I ENQUESTADORES DE TOTES LES ONADES DEL PAD	407

Volum I

PRESENTACIÓ

Jordi Sànchez Picanyol

1. EL PANEL DE DESIGUALTATS SOCIALS A CATALUNYA (PAD)

Laia Pineda Rüegg

2. LES CLASSES SOCIALS A CATALUNYA: DESIGUALTATS EN LES CONDICIONS DE VIDA DELS GRUPS SOCIALS

Cristina Sánchez Miret i Núria Quintana Garrido

3. DUES CRUÏLLES DEL SISTEMA ESCOLAR: L'ACCÉS A L'ESCOLA PÚBLICA I A L'ENSENYAMENT SECUNDARI POSTOBLIGATORI

Xavier Bonal Sarró, Xavier Rambla Marigot i Marc Ajenjo Cosp

4. LES DESIGUALTATS EN EL MERCAT DE TREBALL

Albert Recio Andreu i Carolina Recio Cáceres

5. EL REPARTIMENT DEL TREBALL DOMÈSTIC I FAMILIAR

Cristina Sánchez Miret i Hug Llàcer Palanca

6. LA GESTIÓ DEL TEMPS QUOTIDIÀ: DIFICULTATS D'ENCAIX, ESCASSETAT I DESIGUALTATS

Sara Moreno Colom

1

La pobresa a Catalunya: Pobresa monetària i privació a Catalunya a principis del segle XXI

Sara Ayllón Gatnau, Magda Mercader Prats (coord.)
i Xavier Ramos Morilla

Abstract

Cada dia es fa més evident a Catalunya que, al costat del progrés econòmic de bona part de la societat catalana hi ha una realitat persistent, la de la població que pateix situacions de pobresa. L'anàlisi detallada de les dades de la primera onada del PaD (2001-2002), ens porta a fer una constatació fonamental: la pobresa es manifesta de formes molt complexes i variades.

L'estudi no només s'ocupa de la quantificació de la pobresa sinó que en ressegueix els perfils a través del gènere, l'edat, l'estat civil, la situació d'activitat, l'habitatge o l'estat de salut, entre d'altres. A les ja conegudes formes de pobresa associades a la vellesa i a la inactivitat s'hi afegixen formes noves, vinculades als efectes de l'atur i a l'empitjorament de les condicions de treball. Finalment també s'analitzen els índexs de privació de les llars catalanes en tres àmbits: la privació bàsica de consum, la privació bàsica d'habitatge i la privació secundària. L'anàlisi de privació, que complementa l'estudi de la pobresa monetària, fa emergir les limitacions de moltes llars en l'accés a determinats béns que incideixen directament sobre el seu nivell de vida. L'estudi assenyala que les limitacions són especialment importants pel que fa a l'accés a l'habitatge de les llars més joves.

Índex

Introducció	13
La dimensió monetària de la pobresa a Catalunya l'any 2000	21
· Una visió panoràmica de la pobresa monetària	21
· Quants pobres hi ha a Catalunya?	21
· La pobresa per grups d'edat	25
· La pobresa segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència	28
· Pobresa i família	32
· Un enfocament a partir del tipus de família	32
· La pobresa segons la grandària de la llar	37
· Pobresa i mercat de treball	40
· L'efecte de l'activitat econòmica de la persona de referència	40
· Pobresa segons la concentració de persones ocupades al nucli familiar	44
· Pobresa entre la població assalariada	46
· Pobresa segons la categoria socioprofessional de la persona de referència	49
· Pobresa i atur o inactivitat	50
· Pobresa i règim de tinença de l'habitatge	55
· Pobresa i salut	57
· Pobresa i nova immigració	63
· Pobresa i nivell educatiu	65
· Síntesi. Els grups de risc de la pobresa monetària a Catalunya	70
La privació a Catalunya l'any 2000	72
· Privació i pobresa monetària	76
· Una visió panoràmica de la privació	78
· Privació per grups d'edat	79
· Privació segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència	80
· Privació i família	82
· Un enfocament per tipus de família	82
· Privació segons la grandària de la llar	86
· Privació i mercat de treball	88
· L'efecte de l'activitat econòmica de la persona de referència	88

· Privació segons la concentració d'ocupats al nucli familiar	90
· Privació entre la població assalariada	92
· Privació segons la categoria socioprofessional de la persona de referència	94
· Privació i atur o inactivitat	95
· Privació i règim de tinença de l'habitatge	97
· Privació i salut	99
· Privació i nova immigració	102
· Privació i nivell educatiu	103
· Síntesi. Els grups de risc de la privació a Catalunya	105
Conclusions i reflexions finals	107
Annex metodològic	111
· Pobresa monetària i privació: dues perspectives complementàries per a l'estudi de la pobresa a Catalunya	111
· El PaD: nova font de microdades per a l'estudi de la pobresa a Catalunya	116
· Què és el PaD?	116
· La representativitat poblacional de la mostra del PaD	119
· La problemàtica associada als ingressos al PaD 2001	127
· Opcions metodològiques adoptades a l'anàlisi	130
· Metodologia emprada per a l'anàlisi de la pobresa monetària	131
· Metodologia emprada per a l'anàlisi de la privació	135
· La construcció dels grups poblacionals	145
Bibliografia	153

INTRODUCCIÓ¹

Cada dia es fa més evident a Catalunya que, al costat d'un progrés econòmic de bona part de la societat catalana, hi ha una nova realitat, la de la població en situació de risc de pobresa i exclusió social. Es tracta d'una pobresa no sempre lligada al fet de passar gana, sinó a la dinàmica econòmica i social de les societats més riques.

Segons els indicadors socials primaris sobre pobresa i distribució de la renda publicats per la Unió Europea i referents a l'any 1999, l'Estat espanyol se situa en el grup de països a la cua d'Europa, amb un dels diagnòstics més greus de pobresa monetària. En relació amb la mitjana europea, una proporció més elevada de persones es troben en situació de risc de pobresa, i tant la intensitat com la durada d'aquesta és també superior a la mitjana comunitària.² Les últimes estimacions recollides sobre les tendències en el nivell de pobresa al conjunt de l'Estat no són optimistes: després d'uns anys (la dècada dels vuitanta) de lleu reducció de les taxes de pobresa, a principis dels anys noranta s'hauria produït un canvi de tendència.³ Catalunya no n'és una excepció. Segons les

1. Aquest estudi va ser publicat el desembre de 2003 per la Fundació Un Sol Món i la Fundació Jaume Bofill amb el títol *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*, un informe de l'Observatori de la Pobresa i l'Exclusió Social de La Fundació Un Sol Món de la Caixa de Catalunya. De l'esmentat estudi l'únic que no es reproduïx aquí és l'annex estadístic.

2. Vegeu Eurostat (2003) i García-Serrano *et al.* (2001).

3. Vegeu Del Río i Ruiz Castillo (1997), Martínez *et al.* (1998) i Cantó *et al.* (2002).

estimacions disponibles d'edicions anteriors de l'Observatori, la pobresa a Catalunya l'any 1996 afectava un 15,2% de les llars catalanes.

Diversos són els elements que poden ajudar a entendre aquesta nova problemàtica social.⁴ Un mercat de treball en el qual persisteix l'atur, la precarietat de l'ocupació i els baixos salaris; els canvis en les formes tradicionals de família; les tendències dels últims anys en el preu de l'habitatge i les noves formes d'immigració són potser quatre dels elements de canvi social més importants a l'hora d'entendre l'emergència d'aquestes noves formes de precarietat econòmica, pobresa i exclusió social. A més d'aquests canvis socials no es pot obviar el paper que haurien de jugar les polítiques públiques per tal de combatre aquestes problemàtiques.

En efecte, malgrat la reducció de les xifres d'atur dels últims anys, a Catalunya l'any 2002 hi ha una mitjana de 294.700 persones en edat activa que volen treballar però no troben feina, un 9,6% de la població activa (no inclou els aturats que busquen la primera feina). Per aquest mateix any 2002, un 40,2% dels aturats fa més d'un any que són a l'atur. A més a més, la feina constitueix cada dia menys una garantia de poder escapar de les situacions de vulnerabilitat econòmica. La precarietat en l'ocupació i els baixos salaris que han caracteritzat el model de creixement econòmic de les últimes dècades, fan que la nova pobresa ja no s'associï només a la inactivitat i a la malaltia, sinó que la nova pobresa afecta cada dia més la població treballadora.⁵

Un segon element que pot ajudar a entendre les noves formes de pobresa, té l'arrel en les tendències demogràfiques recents, les quals indiquen que s'estan produint canvis importants en les formes tradicionals de família, la qual cosa comporta sovint l'emergència de llars financerament més vulnerables. Avui la família a Catalunya ja no és un tot homogeni basat en la tradicional parella amb fills. Les opcions de vida són cada vegada més variades, les ruptures familiars més freqüents i els fills en el marc del

4. Vegeu els treballs anteriors de l'Observatori de la Pobresa i l'Exclusió Social de la Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya, així com les contribucions de Van den Bosch *et al.* (1993), Masats (1996) o Mercader i Delicado (1998). Vegeu també els treballs de Càritas Diocesana (1983, 1985) i EDIS (1996, 1998).

5. L'any 2002, el 86% dels contractes de treball registrats van ser temporals segons dades de Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya. Vegeu també Carrasquer i Romero (1999).

matrimoni cada cop són menys la regla. En les últimes dècades s'observa un augment significatiu de les llars monoparentals i unipersonals. Les estadístiques també són reveladores d'aquests canvis.⁶

Les interrelacions entre els canvis demogràfics i la pobresa no són, tanmateix, senzilles, i estan certament condicionades per molts altres factors. Si bé, aquestes tendències demogràfiques suggereixen un debilitament de la xarxa familiar contrasten amb les taxes de dependència juvenil que mostren una tendència alcista els últims anys. Capellades i Farré (2001) constaten que els patrons d'emancipació dels joves catalans difereixen considerablement dels d'altres països europeus. A Catalunya preval la permanència a la llar dels pares i, si bé es detecta un cert augment de les formes alternatives d'emancipació, aquestes no deixen de ser bastant minoritàries.

Tal com apunten diversos autors, els efectes sobre la pobresa del deteriorament del mercat de treball a Catalunya han quedat molt mitigats per la xarxa familiar i l'ajust demogràfic dels últims anys. Malgrat les elevades taxes d'atur i precarietat en l'ocupació, molt superiors a la mitjana europea, des d'una perspectiva familiar, Catalunya es caracteritza per tenir un dels percentatges més baixos de llars en les quals tots els membres estan a l'atur o són inactius, és a dir, llars on no hi ha ningú que treballi⁷. Els efectes de la precarietat laboral, especialment intensa entre les dones i els joves, s'han vist molt atenuats per les estratègies en el si de les famílies. El retard en les decisions d'emancipació i/o formació de noves famílies o el reagrupament familiar, en un context en el qual la protecció social per fer front a aquesta precarietat laboral ha estat molt limitada, són exemples d'aquestes estratègies. És poc sorprenent que Catalunya presenti avui una de les taxes de fecunditat més baixes del món. Roigé (2001) defensa que Catalunya manté un dels índexs de complexitat familiar més alts d'Europa, amb un elevat grau de residència intergeneracional. En efecte, a Catalunya la família és

6. Segons Capellades i Farré (2001) es produeix un augment remarcable de les llars unipersonals i monoparentals entre 1991 i 1996. El percentatge de naixements de dones no casades sobre el total a Catalunya assoleix la xifra d'un 20,3% l'any 2000 en comparació al 12,9% del 1994. Igualment reveladora és la xifra de divorcis a l'Estat espanyol (separacions i nul·litats): de cada 100 matrimonis registrats, 27 acabaren en divorci l'any 1990 i 47,3 l'any 2000. Vegi's també Ajenjo i Blanes (1999).

7. Vegeu Mercader (2001).

vista com una institució fonamental en la protecció dels seus membres davant de l'adversitat econòmica.⁸

Aquestes tendències en l'emancipació juvenil, tampoc són independents de les referents al preu de l'habitatge, el tercer element important de canvi per entendre les noves realitats de pobresa i exclusió social a Catalunya. A la dècada dels noranta, el preu de l'habitatge s'ha incrementat gairebé d'un 25% més que els salaris mitjans bruts. Per tant, l'esforç econòmic que suposa l'habitatge és cada vegada superior per al conjunt de la població, però encara ho és més per a un col·lectiu de joves que normalment obtenen sous per sota la mitjana de la població. Aquesta tendència alcista s'ha reforçat en els últims anys.

Finalment, un quart element de canvi és l'arribada del fenomen de la nova immigració. Catalunya presenta una de les taxes de creixement de població estrangera més altes d'Europa. Si la de dret a Catalunya l'any 1996 era de 114.000 individus, l'any 2002 superava els 328.000, molt per sobre dels nivells observats des d'una perspectiva històrica recent. La naturalesa d'aquesta immigració també ha canviat. Entre el 2001 i el 2002 la població estrangera no comunitària ha representat un augment vertaderament important, per exemple, el 2002, quatre de cada deu immigrants a Catalunya provenia del continent africà.

Davant d'aquestes dinàmiques de canvi, certament no es pot obviar el paper que juguen les polítiques públiques en el combat de la pobresa i l'exclusió social. Si els anys vuitanta es van caracteritzar per un increment de la despesa social, lligada sobretot a les reformes en el sistema de pensions i a la universalització de l'educació i la sanitat al conjunt de l'Estat, els anys noranta ho han estat per un debilitament de l'acció pública en el camp social. Les xifres de despesa social per habitant en són una bona mostra. Diversos estudis recents⁹ han destacat el baix nivell de despesa pública social a Catalunya (i a Espanya) i el seu procés de divergència respecte als països membres

8. D'acord amb la classificació d'estats del benestar àmpliament utilitzada d'Esping-Andersen (1993), Espanya (i Catalunya) se situaria dins dels règims d'estats del benestar corporativistes en els quals l'Estat intervindria només quan s'acaba la capacitat de la família de protegir els seus membres.

9. Vegeu Navarro (2003) i Navarro i Quiroga (2003).

de la Unió Europea. Catalunya mostra la despesa pública social més baixa de la Unió Europea (amb l'excepció d'Irlanda).¹⁰

Pel que fa a la protecció financera de les rendes baixes, en les últimes dècades el sistema de prestacions de la Seguretat Social s'ha anat transformant i adaptant a aquestes noves realitats socials, introduint un conjunt de programes assistencials que integrarien les pensions mínimes, les pensions no contributives i assistencials, el subsidi assistencial d'atur o la prestació per fill a càrrec. A aquest conjunt de programes d'àmbit estatal s'hi afegeix a Catalunya l'últim esglaió de la protecció amb vocació universal, la PIRMI. Aquest programa instaurat a principis dels anys 90 lluny de consolidar-se com un instrument flexible que garanteixi uns recursos mínims a qualsevol persona en situació de necessitat a Catalunya, tal com ha passat amb els programes de rendes mínimes a Navarra o Euskadi¹¹, s'ha convertit en un sistema residual amb condicions d'accés que deixen fora de la seva cobertura bona part de la població en situació de pobresa extrema.¹²

En aquest context, l'objectiu del treball és contribuir a un millor coneixement de les realitats actuals de pobresa i exclusió social a Catalunya. El treball se centra fonamentalment en l'estudi de la dimensió econòmica d'aquests fenòmens i ofereix una descripció exhaustiva dels recursos i les condicions de vida de la població més desfavorida a Catalunya l'any 2000.

El cert és que no hi ha gairebé consens entre els científics socials sobre com mesurar el fenomen de la pobresa. Davant d'aquesta manca de definició, l'aproximació d'aquest estudi serà eminentment pragmàtica. La qüestió clau que cal plantejar és com aproximar-se a la mesura de la pobresa de manera vàlida, que tingui sentit en el context català

10. La despesa pública social a Catalunya representava el 17,5% del PIB al 1999. Aquest percentatge està per sota l'espanyol (19,9%) i molt lluny de la mitjana de la UE-15 (27,6%). A més, l'evolució relativa d'aquesta despesa ha estat negativa des del 1993, quan representava el 21,8% del PIB.

11. Vegeu Laparra *et al.* (2002) per al cas de la comunitat de Navarra o Sanzo (2002) per al cas del País Basc.

12. Per una revisió crítica dels canvis recents en l'estat del benestar vegi's Adelantado (2000). Per una anàlisi de l'impacte sobre la pobresa del conjunt de prestacions assistencials a l'Estat vegi's Levy i Mercader (2001).

i que sigui útil per al disseny de polítiques. Per tant, l'objectiu de l'estudi no pot ser oferir una xifra única de pobresa o proporcionar un mètode "oficial" per mesurar-la, ja que aquests objectius no tenen massa sentit atesa la naturalesa mateixa del fenomen. En aquest monogràfic, l'objectiu és molt menys ambiciós. Es provarà d'apropar-se des de diferents perspectives a la mesura de la dimensió econòmica de la pobresa, per veure què és possible dir sobre la pobresa econòmica a Catalunya a principis del segle XXI. Més concretament, se centrarà l'interès en la identificació dels grups que pateixen una situació de risc més elevat de pobresa i exclusió social en el context català. Es farà a partir de dues aproximacions complementàries: una de més convencional, basada en els ingressos de les famílies i, una altra, fonamentada en el nivell de vida, mesurat a partir de les condicions de privació que suporten les famílies.

L'anàlisi dels ingressos permetrà estudiar la dimensió monetària de la pobresa. Tal com postula l'aproximació dels drets, el dret a un nivell mínim de recursos és una condició necessària per garantir la participació social (vegeu Atkinson, 1989). Des d'aquesta perspectiva, s'estudiarà la població que no és capaç d'assolir un nivell mínim de recursos a Catalunya. La dimensió monetària és important no només des de la perspectiva dels drets. Els indicadors de pobresa monetària juguen un paper clau en el conjunt d'indicadors que recentment ha elaborat la Unió Europea per a l'anàlisi i el seguiment de les realitats de pobresa i exclusió social als diferents estats membres. L'enfocament a través dels ingressos es fonamentarà en un llinar relatiu a la distribució de la renda a Catalunya i, metodològicament, seguirà les directrius recentment marcades per la Unió Europea en l'establiment dels indicadors socials primaris de pobresa i distribució de la renda.¹³

L'examen de la privació permetrà complementar l'anàlisi corresponent als ingressos. Es tracta d'estudiar la població que sofreix una acumulació important de mancances que incideixen directament sobre el seu nivell de vida, a causa de la falta de mitjans econòmics. S'estudien les carències de la població en una sèrie d'àmbits com el de l'alimentació, el consum en alguns béns bàsics o les condicions de l'habitatge. Més

13. Vegeu http://www.europa.eu.int/comm/employment_social.

concretament en aquest treball, s'estudia la privació en tres àmbits: la privació bàsica de consum, la privació bàsica d'habitatge i la privació secundària. La privació bàsica de consum recull els aspectes més bàsics de la privació relacionats amb el consum de béns bàsics com l'alimentació, el vestit o el calçat, els medicaments o les despeses d'aigua o llum de la casa. Es tracta d'identificar les persones que pateixen dificultats, que es podrien qualificar com a bàsiques per a la subsistència, lligades a la dimensió més absoluta de la pobresa. La privació bàsica d'habitatge recull els aspectes més fonamentals de l'habitatge, com el fet de disposar de vàter o d'aigua corrent. Finalment, la dimensió secundària recull aspectes potser menys bàsics, però que també integren aspectes fonamentals del benestar, com el fet de disposar d'alguns béns d'equipament a la llar, poder reparar-los quan es fan malbé o no patir problemes econòmics per poder anar de vacances almenys un cop l'any.

Tal com mostra l'evidència empírica,¹⁴ les aportacions de l'enfocament de la privació a l'hora d'identificar les llars i persones en situació de pobresa i exclusió social, són importants, ja que la mesura de la privació permet incorporar la multidimensionalitat de la pobresa a l'anàlisi. Els resultats de la introducció d'aquesta multidimensionalitat forcen a fer un salt cap a l'observació dels processos d'acumulació i erosió dels recursos de les llars i les persones, i cap a una comprensió més àmplia de les dinàmiques de pobresa i exclusió social. A més a més, la present aproximació a la privació permet superar algunes de les limitacions que tradicionalment s'han atribuït a la variable dels ingressos monetaris, per la seva falta de fiabilitat. A l'inici de l'annex metodològic s'aprofundeix en la complementarietat que presenten l'anàlisi de la pobresa monetària i el de la privació a l'hora de mesurar la pobresa.

En aquest treball, l'estudi de la pobresa i privació segons diferents tipologies de persones i llars constitueix una part essencial, per tal d'oferir una diagnosi dels perfils de la pobresa a Catalunya. A més a més d'una anàlisi per edats, sexes i estat civil de la població catalana, l'estudi per grups considera la relació entre la pobresa i la família, el mercat de treball, la inactivitat, l'habitatge, l'estat de salut, la nova immigració i el

14. Vegeu Nolan i Whelan (1996) i Martínez i Ruiz-Huerta (1999).

nivell educatiu. Aquesta visió per grups permet tenir una primera observació de com diferents col·lectius estan afectats per les situacions de risc de pobresa i privació, per, a partir d'aquí, plantejar una primera sèrie d'hipòtesis sobre les possibles causes i dinàmiques que duen cap aquesta situació. Tenir en compte els diferents col·lectius aporta molta llum en la comprensió del fenomen i pot ser d'utilitat en un primer pas pel disseny de polítiques públiques. La manera com s'han construït els grups poblacionals que s'estudien es detalla al darrer epígraf de l'annex metodològic.

L'estudi es fonamenta en l'evidència procedent de la primera onada del PaD, el Panel de Desigualtats Socials a Catalunya, amb informació de l'any 2000. El PaD és una nova enquesta representativa de la població catalana que viu en llars privades a Catalunya amb una mostra de 1.991 llars i 5.757 individus. Aquesta nova font estadística, conté informació detallada molt valuosa per a l'anàlisi social en general i per a l'estudi de la pobresa econòmica en particular, en les dues vessants que s'han volgut tractar: la pobresa monetària i la privació (l'epígraf sobre el PaD com a nova font de microdades de l'annex metodològic conté tota la informació referent a aquesta nova base de dades).

Aquest treball consta de dos grans apartats: el primer, examina la pobresa monetària, a partir de l'explotació de la distribució dels ingressos familiars. Seguint en bona mesura les metodologies proposades a escala europea, es presenten estimacions de la pobresa monetària per al conjunt de la població catalana i per als diferents grups poblacionals ja assenyalats, de cara a caracteritzar la població amb un risc elevat de pobresa monetària. Tota l'anàlisi de la pobresa monetària està basada en tres índexs de pobresa que capturen diferents dimensions del fenomen: el risc de pobresa, la intensitat i la severitat de la pobresa. A més d'estudiar el risc de pobresa per als diferents grups, hi ha també una descripció de la importància d'aquests dins de la població pobra.

El segon apartat ofereix una observació paral·lela de la privació. La primera part s'ha focalitzat en la relació entre pobresa monetària i privació. A continuació, s'han construït els índexs de privació de cada una de les dimensions —bàsica de consum, bàsica d'habitatge i secundària—, així com l'índex de privació global, per als diferents col·lectius d'interès, identificant els grups amb graus de privació relativa més importants entre la població catalana.

La síntesi de les principals conclusions i qüestions obertes s'exposen a l'epígraf de "Conclusions i reflexions finals".

Es tanca el monogràfic, amb l'annex metodològic¹⁵ que conté tres parts. A la primera part es discuteixen, des d'una perspectiva més teòrica, les aportacions a la mesura de la pobresa de les aproximacions basades en els ingressos i en la privació i s'emfasitza la complementaritat entre aquestes dues aproximacions. Una bona part de l'annex metodològic està dedicada a presentar el PaD, el seu abast i les seves principals limitacions, ja que es tracta d'una base de dades nova i poc coneguda encara. A la darrera part de l'annex metodològic s'explica de manera més precisa les opcions concretes que hi ha al darrere de les estimacions de pobresa monetària i privació.

LA DIMENSIÓ MONETÀRIA DE LA POBRESA A CATALUNYA L'ANY 2000

Una visió panoràmica de la pobresa monetària

QUANTS POBRES HI HA A CATALUNYA?

Aquesta pregunta, per a la qual tothom vol una resposta concreta i precisa, és difícil de respondre. Per poder mesurar la pobresa monetària, cal fer una sèrie de tries metodològiques que inevitablement introdueixen judicis de valor a l'anàlisi, i que en bona mesura en condicionen els resultats. Bona part de les tries fetes en aquest apartat per mesurar la pobresa monetària es fonamenten en les directrius fixades per la Comissió Europea en l'establiment d'un conjunt d'indicadors socials per a l'avaluació de la pobresa i la distribució de la renda. El detall de la metodologia emprada per mesurar la pobresa monetària és a l'annex metodològic.

15. L'estudi original també inclou un annex estadístic amb un conjunt de taules que complementen l'anàlisi presentada en cada un dels apartats de l'estudi. Podeu accedir a l'annex estadístic consultant la font original *La pobresa a Catalunya. Informe 2003*. Fundació Un Sol Món de Caixa Catalunya i Fundació Jaume Bofill, desembre 2003, o bé descarregar-vos els arxius de l'estudi de <http://www.obrasocial.caixacatalunya.es> o del web de la Fundació Jaume Bofill <http://www.obdesigualtats.org>.

D'aquesta manera, l'anàlisi de la pobresa monetària se centra únicament en la dimensió relativa de la pobresa i es consideren pobres aquelles persones que conviuen en una llar amb una renda equivalent disponible inferior al 60% de la renda mediana.¹⁶ L'escala d'equivalència utilitzada que ajusta la renda familiar a les necessitats de la llar és l'anomenada escala de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic) modificada. La unitat d'anàlisi en la qual es fonamenta l'estudi és la llar, sota el supòsit que tots els membres de la llar comparteixen el mateix nivell de benestar i la unitat de ponderació és el nombre d'individus a la llar. Pel que fa a la definició d'ingrés, s'ha usat l'ingrés disponible anual de la llar.

D'acord amb les opcions metodològiques adoptades la taxa de pobresa a Catalunya l'any 2000 era d'un 18,6 %, és a dir, 1.181.700 individus patirien el risc de la pobresa. De manera més precisa, un 18,6% de la població catalana viuria en llars amb uns ingressos equivalents per sota del llindar de pobresa establert en el 60% de la renda mediana, llindar que per a una persona sola té un valor de 5.805,8 euros l'any (966.000 pessetes).¹⁷ Es tracta d'un percentatge de pobresa molt proper, encara que lleugerament per sota del del conjunt de l'Estat, i significativament més elevat que el de la mitjana dels països europeus, tal com evidencia el Gràfic 1 que mostra les taxes de pobresa als diferents països Europeus l'any 1999.

Val la pena assenyalar que es tracta d'una taxa de pobresa més elevada que la que s'havia obtingut en estudis anteriors. Segons les dades publicades per l'*Observatori a La pobresa a Catalunya. Informe 2002*, la taxa de pobresa l'any 1996 era d'un 15,2% a les llars catalanes.¹⁸ Igualment, estimacions basades en l'Enquesta de Pressupostos

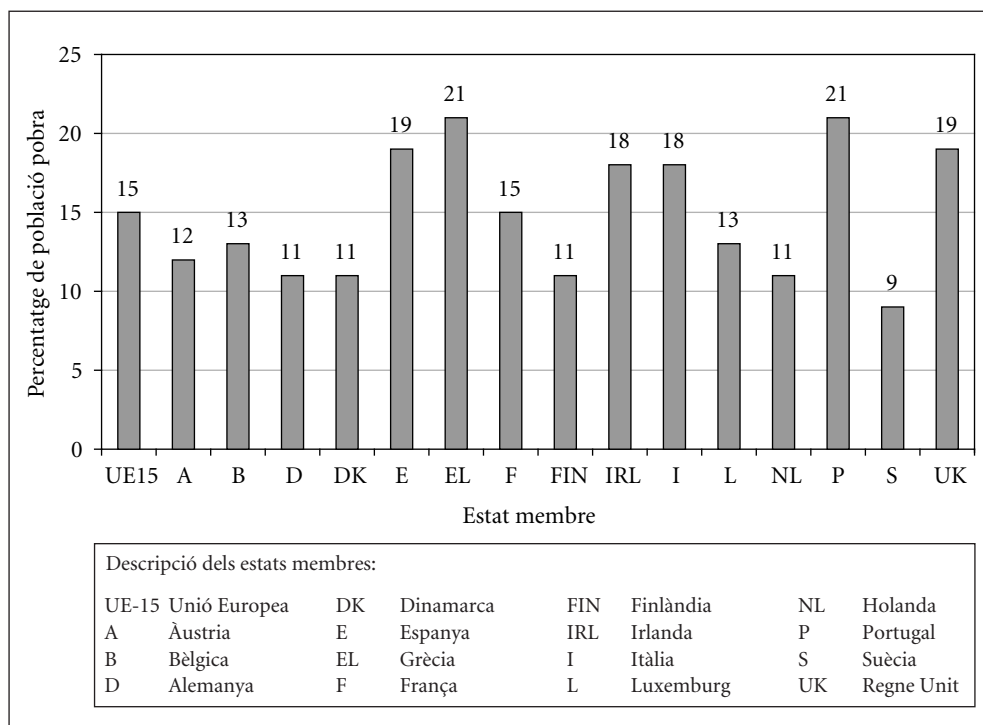
.....
16. Si bé en anteriors informes de l'Observatori el llindar de pobresa emprat era el 50% de la renda mitjana, ha semblat oportú modificar-lo d'acord amb els indicadors socials europeus. La mitjana és un estimador de posició molt sensible als valors extrems de la cua alta de la distribució. Cowell i Victoria-Feser (1996) mostren que en presència de dades contaminades, per exemple a causa d'errors de mesura, els estimadors de pobresa basats en un llindar fixat d'acord amb la mediana són més robustos que els basats en la mitjana. Malgrat tot, val a dir que, en el cas de Catalunya, el 50% de la renda mitjana és molt similar al 60% de la renda mediana.

17. Vegeu la Taula A.8 a l'annex metodològic, on es descriu el valor dels llindars per als diferents tipus de família.

18. Tot i que tant les dades com les opcions metodològiques utilitzades en l'Informe 2001 difereixen

Gràfic 1.

Percentatge de pobresa en cada un dels estats membres de la Unió Europea. 1999

Font: *Statistics in Focus. Population and Social Conditions*, 2003.

Familiars per a l'any 1990-91 situaven la taxa de pobresa en termes de renda disponible entre un 14 i un 15%. Una primera comparació temptativa entre aquestes xifres i les de l'any 2000 obtingudes aquí, suggereix que la pobresa a Catalunya s'ha incrementat de manera significativa durant els anys noranta. En qualsevol cas, l'evolució de la taxa

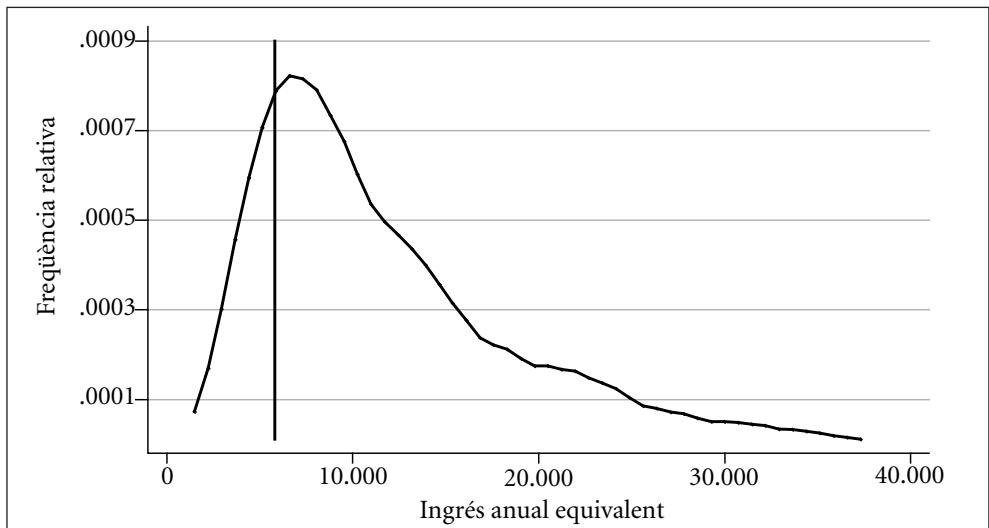
substancialment de les adoptades en aquest informe, els llindars de pobresa utilitzats en ambdós informes són coherents. En altres paraules, quan s'estima el llindar de pobresa utilitzat en l'*Informe 2001* amb les dades del PaD s'obté una xifra (720.100 pessetes del 1996) que es troba dins del rang de valors utilitzats en l'*Informe 2001*.

de pobresa a Catalunya requereix una anàlisi molt més acurada que s'espera abordar en futurs treballs, ja que ni les bases de dades ni les metodologies emprades en aquests treballs són exactament equivalents.

El Gràfic 2 mostra la funció de densitat de la renda (equivalent) a Catalunya l'any 2000, de manera que es pot veure el percentatge de la població per a cada nivell de renda. Tal com pot observar-se en el gràfic, la població catalana està molt concentrada entorn del llindar de pobresa, cosa que fa que petits canvis en el llindar comportin estimacions de pobresa força diferents. La Taula 1 mostra el percentatge de la població amb rendes per sota del 50 i del 70% de la renda mediana. Per sota d'un llindar del 50% de la mediana, equivalent a 4.838,1 euros/any (805.000 pessetes), encara hi ha un 11,3% de la població catalana, mentre que per sota d'un llindar del 70 per cent de la mediana (6.773,4 euros o 1.127.000 ptes/any) un 27,1% del total.

Gràfic 2.

Funció de densitat de l'ingrés anual equivalent a Catalunya i llindar de pobresa. Dades monetàries en euros/any

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 1.

Percentatge de pobres, intensitat i severitat de la pobresa a Catalunya segons diferents llindars

Llindar (com a % de la mediana)	50%	60%	70%
Llindar de pobresa (€/any)	4.838,1	5.805,8	6.773,4
Percentatge de pobres	11,3	18,6	27,1
Intensitat	2,0	4,2	6,9
Severitat	0,5	1,3	2,4
Població pobra (en milers)	721,5	1.181,7	1.720,7

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

A més a més del percentatge de població pobra —que ens indica la proporció d'individus a la població que viuen per sota del llindar de pobresa—, la Taula 1 ofereix també els nivells d'intensitat i severitat de la pobresa mitjans pel conjunt de la població catalana. La intensitat de la pobresa depèn de la distància de les rendes dels pobres al llindar de pobresa mentre que la severitat de la pobresa, igual que l'anterior depèn de la distància al llindar de pobresa, però dóna més importància als individus més pobres. Aquests valors mitjans pel conjunt de la població serviran de referència per avaluar la situació d'intensitat i severitat relativa de la pobresa dels diferents col·lectius estudiats.¹⁹

LA POBRESA PER GRUPS D'EDAT

No tots els grups demogràfics són igualment vulnerables al problema de la pobresa. Els infants i la gent gran se situen entre els grups demogràfics més propensos a patir-ne. Els primers perquè poc o res poden fer per alterar el seu benestar econòmic, els segons perquè són dependents de rendes no laborals. En el cas de la pobresa infantil aquesta dependència és especialment important perquè la pobresa a edats joves té conseqüències molt profundes sobre les oportunitats vitals dels individus. En els últims anys, el problema de l'atur juvenil i el deteriorament del mercat de treball ha deixat els joves en un estat de semidependència.

.....
19. A l'annex metodològic es dóna el detall de com es construeixen aquests indicadors.

S'analitza a continuació, quin és el risc de pobresa monetària per als diferents grups d'edat. La Taula 2 presenta el risc de pobresa per grups d'edat, així com les taxes d'intensitat i severitat expressades en relació amb la mitjana poblacional.

Taula 2.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons grups d'edat

Grups d'edat	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Menys de 16 anys	14,2	0,6	0,5
16-29 anys	18,2	1,1	1,2
30-49 anys	12,3	0,6	0,6
50-64 anys	20,5	1,1	1,1
65 o més anys	33,3	1,8	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

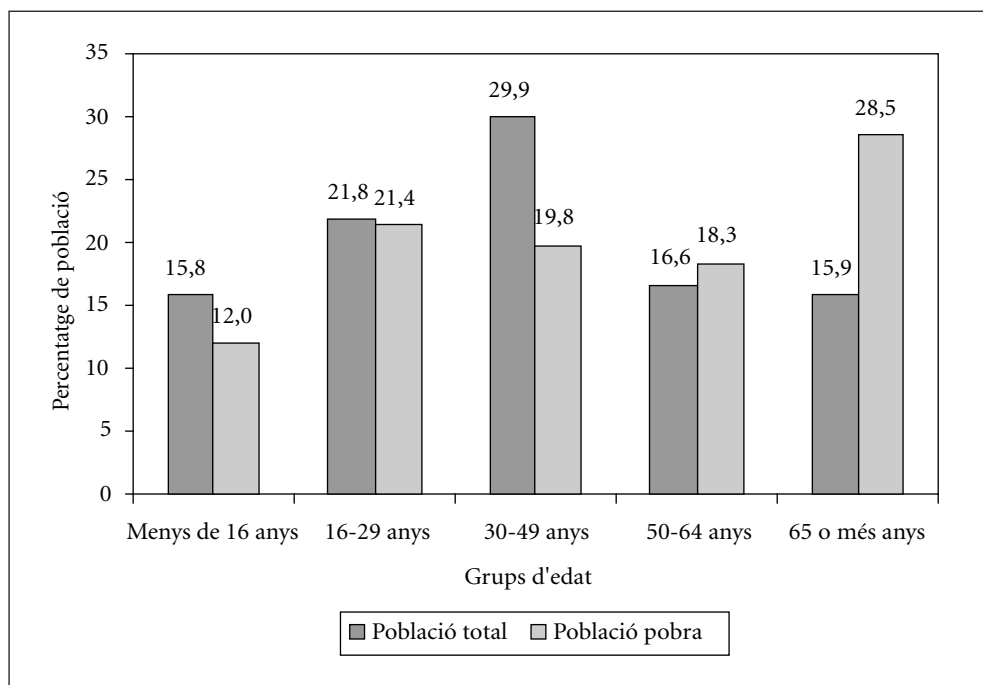
Segons les dades de renda, el grup d'edat amb un risc de pobresa més important és el de les persones grans. Més de tres de cada deu estarien en situació de pobresa amb nivells d'intensitat i severitat molt alts, un 80% per sobre la mitjana. S'observa també en el Gràfic 3 com el percentatge de persones grans que són pobres pràcticament dobla el pes poblacional d'aquest grup, de manera que el risc de pobresa a Catalunya es troba especialment associat a les llars amb persones d'edat avançada.

La població amb edats entre 50 i 64 anys, i els joves d'entre 16 i 29 anys serien grups amb una taxa similar a la mitjana (dos de cada deu, aproximadament, patiria el risc de la pobresa), mentre que els grups d'edat amb un risc més baix serien els nens i les persones entre 30 i 49 anys. La taxa de pobresa infantil és sorprenentment baixa, del 14,2%, lleugerament inferior a l'obtinguda en estudis anteriors per a l'any 1990, que utilitzaven metodologies similars.²⁰

20. Vegeu Mercader i Delicado (1998).

Gràfic 3.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons grups d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tal com constaten estudis anteriors en l'àmbit català i espanyol, el deteriorament del mercat de treball (que s'esperaria que es reflectís amb unes taxes de pobresa més elevades entre els joves i els seus fills), no influeix negativament en l'anàlisi de pobresa per aquests grups.²¹ Sens dubte, les baixes taxes de pobresa entre aquests col·lectius no es

21. El citat estudi de Mercader i Delicado (1998) ja posava en relleu aquest resultat que contrasta amb les elevades taxes de pobresa infantil que presenten països com el Regne Unit o els Estats Units (vegeu, per exemple, les contribucions de Vleminckx i Smeeding, 2001).

poden explicar sense tenir en compte els importants canvis demogràfics dels últims anys, relacionats amb el retard en l'emancipació dels joves i els importants ajustos en la fecunditat que, a Catalunya, presenta un dels nivells més baixos del món. Tant la decisió d'emancipació com l'arribada dels fills sembla que van lligades (majoritàriament) al gaudi d'una seguretat econòmica suficient. Els resultats semblen indicar que, globalment, a Catalunya s'emancipa i té fills qui s'ho pot permetre econòmicament. L'anàlisi per tipus de llar acabarà de complementar aquestes observacions per grups d'edat.

LA POBRESA SEGONS EL SEXE I L'ESTAT CIVIL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

L'examen de la vessant de pobresa entre homes i dones es pot fer des de diverses perspectives. Aquí es presenta una visió de la pobresa segons si la persona de referència és un home o una dona, de manera que no s'estan considerant totes les dones i homes, sinó només els que són persona de referència de la llar. Tal com s'assenyala en l'annex metodològic, l'anàlisi que es presenta ignora les desigualtats en el si de la parella, ja que considera la llar com un tot homogeni.

La Taula 3 mostra les taxes de pobresa de les llars on la persona de referència és un home o una dona, tenint en compte també el seu estat civil. El Gràfic 4 presenta la importància poblacional i la distribució de la població pobra per sexes. Segons el PaD al voltant d'un terç de la població catalana viu en una llar on la persona de referència és una dona (gairebé dos milions de persones). La resta, en canvi, ho fa en llars amb un home al capdavant. Tenint en compte la definició que s'ha fet servir de persona de referència, les dades indiquen que l'home segueix sent la persona que, de manera generalitzada, més guanya a la llar.

El risc de pobresa és superior en la població que viu en llars amb una dona al capdavant que la que té un home com a persona de referència. Les diferències entre sexes, de mitjana, no són però gaire importants: per sobre d'un 22% de les llars amb la persona de referència femenina serien pobres, percentatge superior, doncs, al 17% de les llars que tenen un home com a persona de referència.

Lògicament, les llars encapçalades per dones es troben sobrerrepresentades entre la població pobra catalana respecte al seu pes poblacional. Sobre la població pobra total,

Taula 3.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Segons el sexe de la persona de referència			
Home	17,0	0,9	0,8
Dona	22,1	1,2	1,2
Segons l'estat civil de la persona de referència			
Si la persona de referència és home			
Casat	15,7	0,8	0,8
Solter	23,1	1,3	1,2
Separat o divorciat	14,0	0,3	0,2
Vidu	15,5	0,5	0,3
Si la persona de referència és dona			
Casada	17,3	0,8	0,8
Soltera	26,2	1,9	2,1
Separada o divorciada	21,1	1,0	0,9
Vídua	36,7	2,1	2,1
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

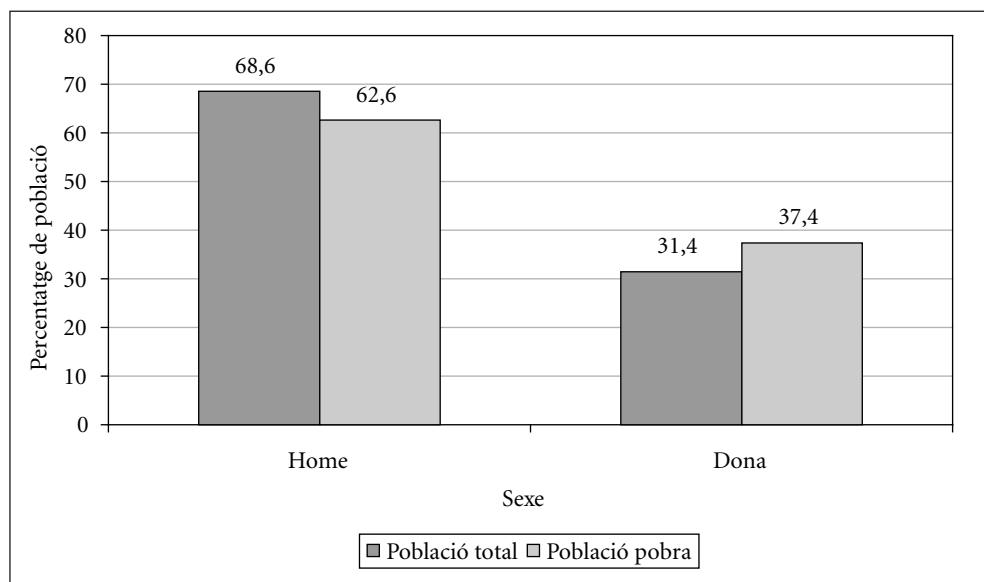
poc més d'un terç conviuria en una llar femenina, mentre que un 62,6% ho faria en llars amb un home al capdavant.

Com ja es va fer visible en anteriors estudis i es constatarà aquí també, hi ha una sèrie de característiques que diferencien les llars encapçalades per dones de les encapçalades per homes, relacionades amb la vellesa i la monoparentalitat, sovint associada a la viduïtat, el divorci i la separació.

Com es desprèn de la Taula 3, en el cas dels homes, excepte per als solters, totes les taxes de pobresa es troben per sota de la mitjana poblacional, mentre que per a les

Gràfic 4.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el sexe de la persona de referència

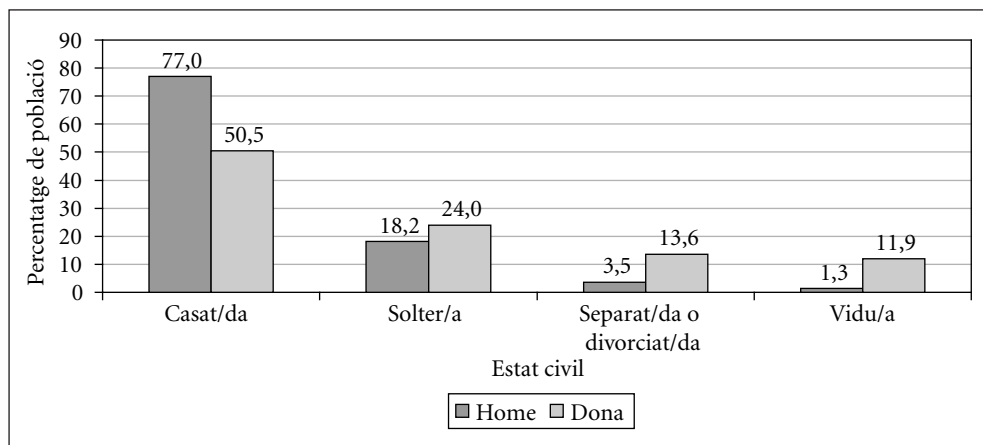
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

dones solteres i vídues, les taxes d'intensitat i severitat de la pobresa doblen les del conjunt de la població.

El Gràfic 5 mostra la distribució de la població total segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència. Com es deriva del gràfic, quan la persona de referència és un home, aquest és, majoritàriament, casat, i en un segon nivell, però a molta distància, solter. D'acord amb el PaD, menys d'un 5% dels individus que viuen en llars encapçalades per homes, tindrien un separat, divorciat o vidu com a cap de la llar. Els percentatges en el cas de les llars encapçalades per dones es troben molt més repartits entre els diferents estats civils: dos de cada quatre individus viuria en una llar on la persona de referència és casada, una de cada quatre, soltera, i la resta separada, divorciada o vídua.

Gràfic 5.

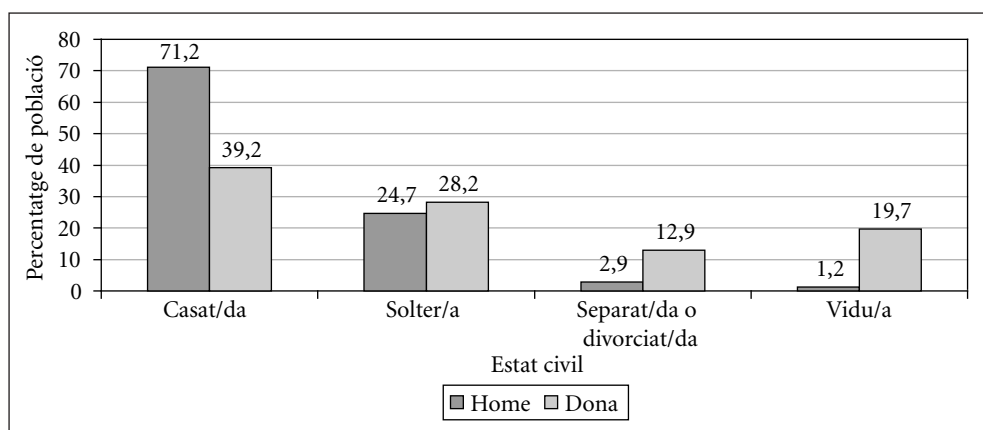
Distribució de la població total a Catalunya segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 6.

Distribució de la població pobre a Catalunya segons l'estat civil i el sexe de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Més interessant és la diferència de perfils de les llars pobres encapçalades per homes i dones segons el seu estat civil, i així ho il·lustra el Gràfic 6. És fàcil comprovar com, quan una llar pobre és encapçalada per un home, aquest és casat en set de cada deu casos, mentre que en el cas de les dones, només seria així en quatre de cada deu. En el pol oposat, gairebé un 33% dels individus pobres que viuen en llars encapçalades per una dona, tenen una vídua, separada o divorciada com a persona de referència, percentatge que cau fins al 4% quan la persona de referència és un home. Finalment, la condició de solter/a sembla trobar-se associada al risc de pobresa per part d'ambdós sexes.

Pobresa i família

Quina és la incidència de la pobresa per diferents tipus de famílies a Catalunya? En aquests epígraf s'estudia la pobresa segons els diferents tipus de famílies i la grandària de les llars.

UN ENFOCAMENT A PARTIR DEL TIPUS DE FAMÍLIA

Per provar de respondre aquesta pregunta s'ha construït una tipologia que classifica les llars segons l'edat de la persona de referència (jove, d'edats intermèdies o persona gran), si la persona de referència viu en parella o no, i segons si a la llar hi ha nens (menors de setze anys) i joves (amb edats entre els setze i els vint-i-nou anys). A la Taula A.13 de l'annex metodològic es detalla com s'ha fet aquesta tipologia de famílies que permetrà complementar la visió demogràfica anterior.

El Gràfic 7 i la Taula 4 reflecteixen, respectivament, la importància poblacional de cada una de les categories, la seva distribució entre la població pobre i les taxes de pobresa segons les diferents tipologies de família que s'analitzen amb detall a continuació.

D'acord amb el que ja mostrava l'anàlisi per grups d'edats i com queda clarament reflectit a la Taula 4, les taxes de pobresa són més elevades en les edats avançades que en nuclis on la persona de referència està en edat activa. Gairebé una mitjana de quatre (39,3%) de cada deu individus que viuen en llars envellides són pobres. Aquestes categories es recullen als tipus de llars "10. Persona gran, nucli sense parella" i "11. Persona gran, nucli

amb parella”. Com il·lustra el Gràfic 7, el col·lectiu de persones pobres que conviuen amb una persona gran al capdavant representa 382,3 mil persones, un terç de la població pobra a Catalunya, mentre que el seu pes poblacional és de només un 15,3%. Els índexs d'intensitat i severitat de la pobresa que es presenten a la Taula 4 indiquen que les situacions de pobresa severa també són més freqüents entre la gent gran.

La majoria, un 70%, d'aquesta població pobra envellida viu en llars en les quals hi conviu una parella de pensionistes. És interessant assenyalar, però, que la taxa de pobresa més alta la tenen les famílies on la persona de referència és d'edat avançada i no viu en parella. Tant és així, que pràcticament una de cada dues persones que conviuen en aquest tipus de família serien pobres. La precarietat d'aquest grup és especialment intensa quan en aquestes llars hi conviuen varis membres; aquest grup, a més, presenta les taxes d'intensitat i severitat de pobresa monetària més altes de la societat catalana, o sigui, els més pobres d'entre els pobres es trobarien vivint en aquest tipus de llar. Pel que fa a la intensitat, la taxa és gairebé tres vegades la taxa mitjana que trobem a la població total, igual que la severitat que pràcticament triplica la del conjunt de la població. El col·lectiu de persones grans pobres que viuen sense parella està constituït per uns 116 mil individus, i el formen, en un 79,7% dels casos, una llar encapçalada per una dona l'edat mitjana de la qual és de 74 anys, i, en un 74,2% dels casos, és vídua.

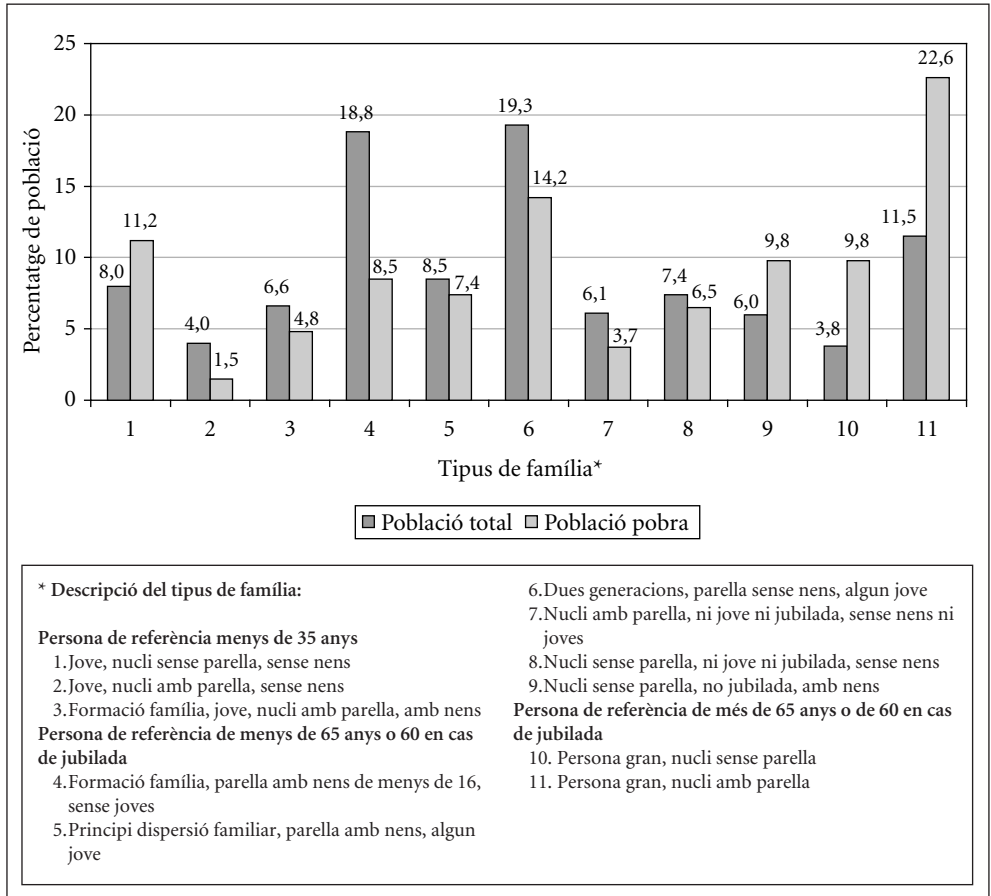
Als informes de la pobresa a Catalunya del 2001 i del 2002, ja es descrivia el col·lectiu de dones grans i soles com el tipus de pobresa estructural de Catalunya, ateses les dificultats d'aquestes persones de beneficiar-se de la millora de les condicions econòmiques. En aquest informe, de nou, es constata aquesta realitat.

Si l'evidència empírica recent tendeix a destacar la pobresa en les llars monoparentals més envellides, un segon col·lectiu amb un risc de pobresa elevat és el de llars formades per un pare o mare sol en edat activa amb algun menor a càrrec. Aquest tipus de llar es recull en la categoria “9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens”.²² Tres de cada

22. Es tracta de llars monoparentals on la persona de referència té algun menor a càrrec. Almeda (2001) destaca la importància de distingir aquest col·lectiu de llars monoparentals, de les més envellides ja que es tracta de dues realitats molt diferents.

Gràfic 7.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el tipus de família

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

deu de les persones que hi conviuen tenen recursos per sota del llindar de pobresa. La carència d'aquestes persones i, sobretot, la severitat d'aquesta pobresa dobla els nivells que corresponen a la població en el seu conjunt. Les persones que viuen en aquests nuclis representen un 9,8% del total de pobres, unes 116 mil persones.

Taula 4.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el tipus de família

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència menys de 35 anys	17,5	1,0	0,9
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	25,8	1,7	1,8
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	6,8	0,2	0,2
3. Formació família, jove, nucli amb parella, amb nens	13,7	0,5	0,3
Persona de referència de menys de 65 anys o 60 en cas de jubilada	14,1	0,7	0,8
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves	8,4	0,3	0,2
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens de menya de 16, algun jove	16,1	0,9	0,8
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	13,6	0,7	0,8
7. Nucli amb parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves	11,5	0,7	0,8
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens	16,3	0,8	0,8
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	30,5	1,9	2,1
Persona de referència de més de 65 o de 60 en cas de jubilada	39,3	2,1	2,1
10. Persona gran, nucli sense parella	48,5	2,8	2,7
11. Persona gran, nucli amb parella	36,3	1,9	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

És important assenyalar que en aquest cas també hi ha, en un 69,2% dels casos, llars monoparentals amb menors que tenen una dona al capdavant majoritàriament separada, divorciada o vídua. Sovint, en un 78,0%, aquesta mare o pare amb nens conviu amb altres adults o joves a la llar.

El risc de pobresa es redueix per sota de la mitjana del conjunt de la població quan en aquest nucli no hi ha nens. La categoria “8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens” conté llars amb 2,3 adults de mitjana que, en un 63,1% dels casos, també tenen una dona al capdavant. Es tracta d’un grup poblacional heterogeni que integra,

per exemple, mares amb joves, altres relacions de parentiu més complexes o llars amb membres sense cap vincle familiar. Un 7,4% de la població catalana viuria en aquests tipus de llar que apareix subrepresentada entre els pobres en ingressos.

L'anàlisi també posa en relleu l'emergència d'un nou col·lectiu de risc: els nuclis familiars sense parella amb una persona jove al capdavant (categoria "1. Jove, nucli sense parella, sense nens"). Una de cada quatre persones que viuen en aquest tipus de llar es trobaria en situació de pobresa amb uns índexs d'intensitat i severitat de gairebé el doble de la mitjana poblacional. Aquest col·lectiu té un pes important en la població pobra, ja que en representa un 11%.

Es podria pensar que aquest col·lectiu l'integren joves que s'han emancipat però que no viuen en parella. Al cap i a la fi, són els joves els que estan patint més els efectes del deteriorament del mercat de treball. Però una anàlisi més detallada de les dades confirma que no és així. En un 89,0% dels casos aquest jove conviu amb altres adults o joves a la llar, i, en la majoria de casos, aquests adults són els seus pares i germans. No es tracta, doncs, de joves que s'han emancipat, sinó de joves que no han sortit de casa dels pares i que, dins de la llar, són els que, d'acord amb les dades analitzades, més diners guanyen. És un fet especialment punyent que una de cada quatre persones que viu en aquest tipus de llar no aconsegueixi escapar de la pobresa. Les dades semblen corroborar el que ja s'havia trobat en d'altres treballs recents pel conjunt de l'Estat: els joves que treballen juguen un paper clau en la prevenció de la pobresa en llars de baixa renda. El coixí familiar, en aquest cas des dels fills a pares i germans, sembla que seria l'estratègia de moltes famílies de baixa renda per escapar de la pobresa.²³ En qualsevol cas, caldrà aprofundir en l'anàlisi d'aquest resultat i les seves possibles implicacions.

Les parelles joves sense fills (categoria "2. Jove, nucli amb parella, sense nens") presenten la taxa de pobresa més baixa de totes les categories. Un 6,8% seria pobre, d'acord amb les estimacions fetes, el que equival a un 1,5% de la població pobra. Quan hi ha parella, si aquesta treballa, esdevé un element clau en la reducció del risc de pobresa, tal com es veu en l'anàlisi que segueix.

23. Vegeu Cantó i Mercader (2001).

Probablement un altre dels resultats més sorprenents és la taxa de pobresa de les famílies en formació, o sigui de les parelles amb nens menors de 16 anys, en la mesura que les taxes de pobresa d'aquest col·lectiu es troben per sota de la taxa mitjana de la població. Aquest és el cas de la persona de referència tant quan té una edat inferior als 35 anys com quan té més edat. Aquestes llars es recullen a la taula a les categories 3 i 4 “Formació de família”. De fet, d'acord amb els resultats obtinguts (que no es presenten a la taula), la menor taxa de pobresa d'entre tots els tipus de llars és la de les llars formades per una parella sola amb un sol nen/a menor de setze anys. Tal com ja s'assenyalava en l'epígraf anterior, aquest resultat tampoc es pot desvincular dels canvis demogràfics que han afectat les pautes d'emancipació i fecunditat dels darrers anys. Malgrat aquest baix risc de patir els efectes de la pobresa per les persones que viuen en llars en la fase de formació de família, atès l'important pes demogràfic que té aquesta categoria, un 13,3% de la població pobra pertany a aquest col·lectiu.

Els tipus de llars a les categories 5 i 6, estan constituïts majoritàriament per nuclis amb parella i fills joves, i concentren una part important de la població catalana (un 27,8%). La grandària mitjana d'aquestes llars és superior a la de la resta de grups, ja que hi conviuen una mitjana d'entre quatre i cinc persones. Aquest tipus de llars tenen un risc de pobresa per sota de la mitjana (d'un 16,1 i un 13,6%, respectivament), però ja que el seu pes poblacional és important, acaben representant més d'un 21,6% de la població pobra.

Finalment, el “Nucli amb parella, sense nens ni joves”, quan la persona de referència es troba en edat activa, recollida a la categoria 7, també mostra un risc de pobresa per sota de la mitjana poblacional. Es tractaria majoritàriament de parelles sense fills o amb fills que ja s'han emancipat.

LA POBRESA SEGONS LA GRANDÀRIA DE LA LLAR

L'anàlisi del risc de pobresa segons el nombre de membres que conviuen a la llar complementa aquesta anàlisi per categories de tipus de família. L'estudi segons la grandària de la llar revela que el risc més elevat de pobresa el pateixen les llars unipersonals i les més grans, amb sis o més membres (vegeu a continuació la Taula 5). Per a aquestes llars de grandària elevada, el risc assoleix un màxim del 45%, és a dir, gairebé la meitat

Taula 5.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la grandària de la llar

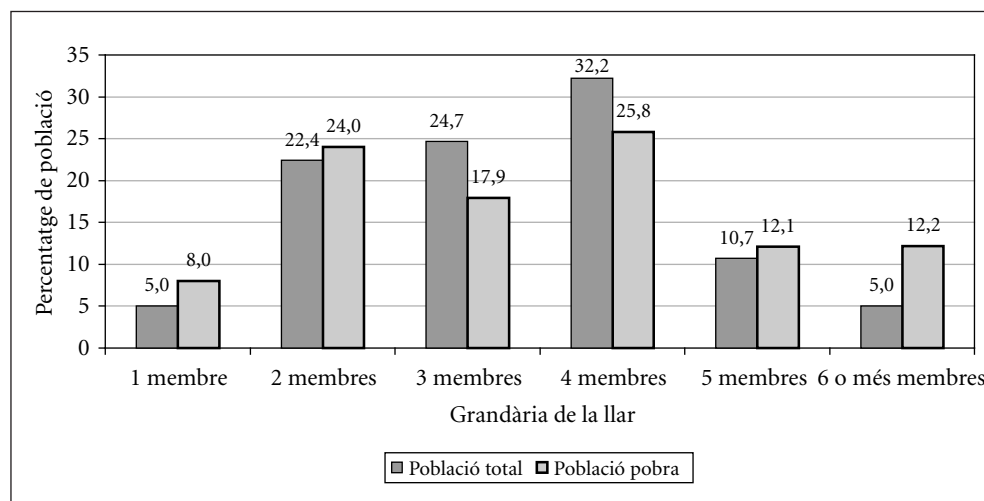
Número de membres	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
1 membre	29,9	1,4	1,2
2 membres	19,9	1,1	1,2
3 membres	13,4	0,7	0,8
4 membres	14,9	0,6	0,5
5 membres	21,0	1,3	1,4
6 o més membres	45,4	3,2	3,5
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 8.

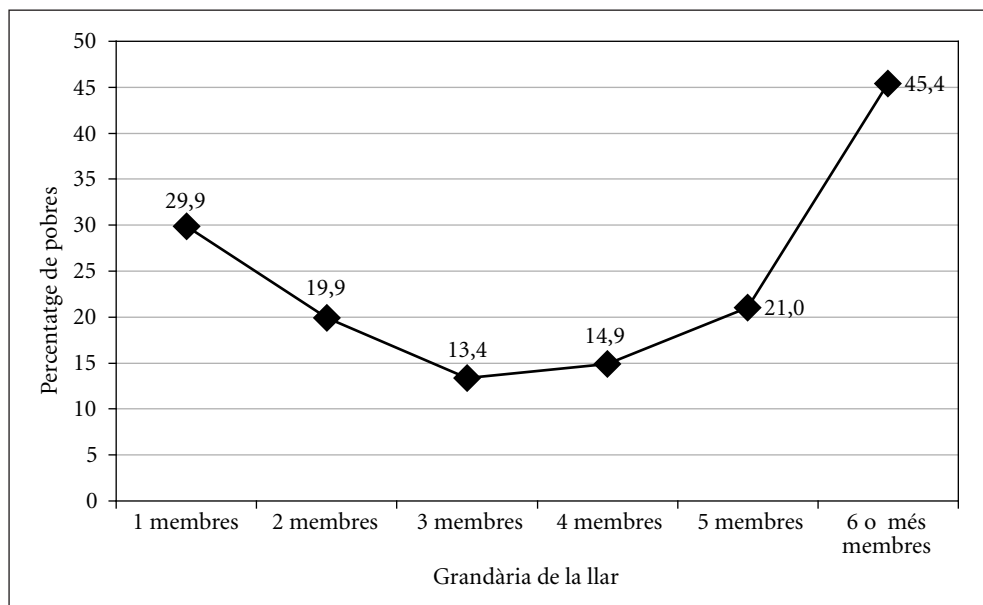
Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la grandària de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Relació entre la grandària de la llar i el percentatge de pobres a Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de la població en aquest grup se situa per sota del llindar de la pobresa. Per a les llars unipersonals, una de cada tres seria pobre. El Gràfic 8 mostra com, si bé a la població catalana només un 10% dels catalans viuen en llars unipersonals i de més de cinc membres, aquest percentatge s'eleva al 20% quan es parla de la població pobre. Cal però tenir present aquí que les llars unipersonals i en menys mesura les més nombroses, es troben subrepresentades al PaD.

Tal com il·lustra el Gràfic 9 es pot parlar d'una relació en forma de U entre pobresa i grandària de la llar: decreixent per a les llars fins a tres membres, i creixent per a les llars amb quatre individus o més. Les situacions de més intensitat i severitat també es concentren als extrems, molt especialment a partir dels cinc membres. El risc de patir pobresa severa a les llars amb més de cinc membres és 3,5 vegades el risc mitjà.

En tercer i quart lloc, i amb una proporció de pobres encara per sobre de la mitjana de la població, hi ha les llars formades per cinc i dos membres, amb taxes de pobresa del 21,0% i del 19,9%, respectivament. Les taxes de pobresa de les llars formades per tres i quatre membres són les úniques que es troben per sota de la mitjana de la població.

Tot i que el risc de pobresa es trobi especialment associat a les llars més petites i més grans, la majoria de la població pobra viu en llars de dos, tres i quatre membres. Aquests tres grups concentren el 67,7% de la població pobra total, atès el seu pes poblacional més elevat.

Pobresa i mercat de treball

En aquest epígraf s'estudia la població que viu en llars la persona de referència de les quals no està jubilada. Les llars d'estudiants no formen part d'aquest camp d'estudi. Primer s'ofereix una visió panoràmica per passar, després, a l'anàlisi més en detall del col·lectiu dels assalariats.

L'EFECTE DE L'ACTIVITAT ECONÒMICA DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 6 i el Gràfic 10 ofereixen la distribució de la població total i pobra, i el risc de pobresa segons l'activitat econòmica que realitza la persona de referència, distingint entre els que treballen, els aturats, les persones en situació d'invalidesa laboral, i altres tipus d'inactius.

Quan la persona de referència de la llar està en situació d'atur, invalidesa laboral o altres situacions d'inactivitat, el risc de pobresa en les seves tres dimensions (abast, intensitat i severitat) és molt elevat, se situa a nivells que doblen els de la població en el seu conjunt. Entre tres i quatre de cada deu d'aquestes persones es trobarien en situació de pobresa. En conjunt, aquesta població comptaria amb 648 mil persones (per sobre d'un 10% del total de la població catalana). Les situacions més greus —quan la severitat dobla la mitjana de la població en el seu conjunt—, es troben en la categoria dels aturats i d'altres inactius. Els col·lectius que conviuen amb una persona de

Taula 6.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

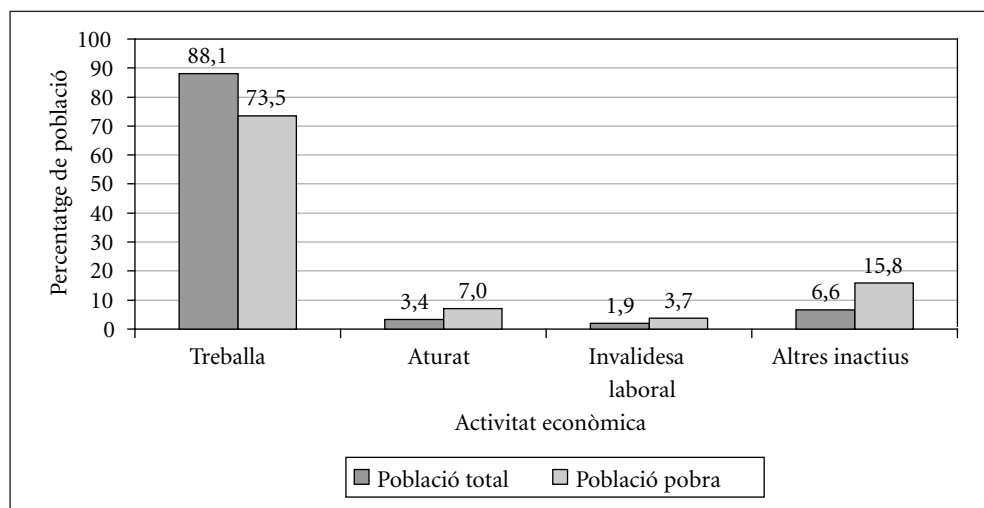
Activitat econòmica	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Treballa	12,7	0,6	0,6
Aturat	31,5	2,0	2,3
Invalidesa laboral	29,1	1,4	1,4
Activitat no econòmica (altres inactius)	36,3	2,1	2,2
Població total	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 10.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

referència amb invalidesa laboral presenten uns nivells d'intensitat i severitat elevats, però lleugerament inferiors als dels aturats i altres inactius.

Amb un risc de pobresa per sota de la mitjana hi ha les llars amb una persona de referència que treballa. Quan la persona de referència treballa, entre una i dues persones de cada deu es trobarien en situació de pobresa. Malgrat tractar-se d'un grup amb un risc mitjà o baix, representa el 73,5% de la població pobra (607,5 mil individus) dins d'aquest subgrup poblacional. Són les llars amb persones que treballen i que no són capaces de superar la situació de precarietat econòmica. Aquest és un tema que s'analitzarà amb més detall en les pàgines següents.

La Taula 7 mostra la situació en relació amb la pobresa per al col·lectiu dels treballadors, distingint entre els treballadors per compte propi i els que desenvolupen una activitat per compte d'altri. Malauradament, la falta de resposta a l'enquesta pel que fa al tipus de treball realitzat és rellevant. Aquesta falta obliga a prendre amb molta precaució qualsevol conclusió que es pugui extreure d'aquesta taula.

Les taxes de pobresa a la població amb la persona de referència treballant per compte propi són significativament més baixes que les que corresponen al conjunt de la població treballant per compte d'altri. Poc més de quatre de cada cent individus que

Taula 7.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Treballa per compte d'altri ²	12,1	0,6	0,6
Treballa per compte propi ³	4,5	0,1	0,1
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

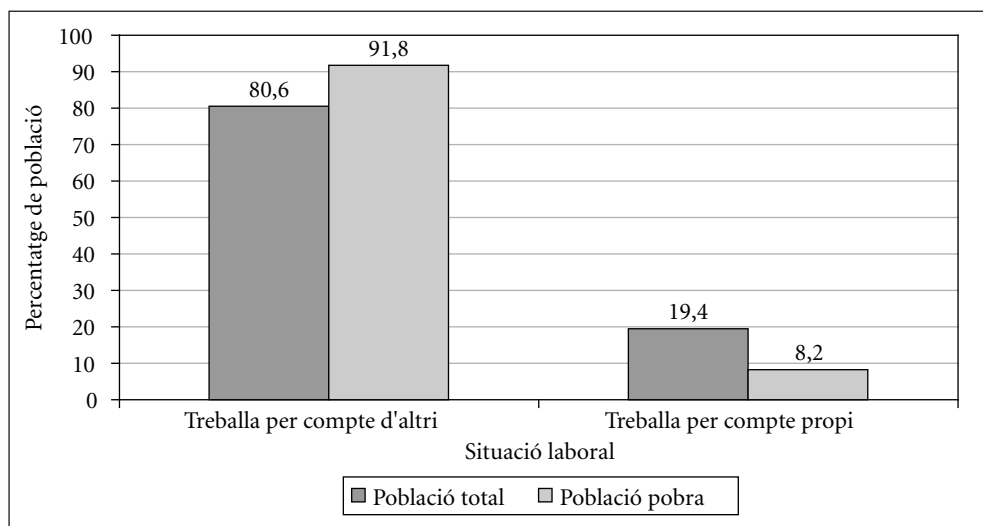
2. Inclou també 'Ajuda en el negoci familiar' i arrendataris o masovers.

3. Inclou també els cooperativistes o socis / treballadors d'una SAL o d'una SLL.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 11.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

viuen en llars on la persona de referència és un treballador per compte propi serien pobres a Catalunya. En la mateixa línia, les taxes d'intensitat i severitat es troben molt per sota de la mitjana de la població. Els treballadors per compte propi representen el 19,4% de la població treballadora però entre la població pobra aquest percentatge cau al 8,2%, i així ho mostra el Gràfic 11.

D'acord amb les dades disponibles es tracta, en un 50,7% dels casos, de professionals liberals. També el 71,8% dels treballadors per compte propi diuen ser propietaris o copropietaris del seu negoci i minoritàriament treballadors d'altres empreses. Un 82,9% d'aquests treballadors es constitueixen com a autònoms o paguen alguna mutualitat obligatòria i, pel que fa a la categoria professional, es tracta majoritàriament de directius o gerents d'empreses en un 33,6% dels casos, de treballadors agraris, en un 7,5%, o de treballadors qualificats del sector serveis, en un 12,7%, entre d'altres.

POBRESA SEGONS LA CONCENTRACIÓ DE PERSONES OCUPADES AL NUCLI FAMILIAR

La Taula 8 mostra el risc de pobresa segons el nombre de persones ocupades, distingint entre els nuclis familiars amb parella i els nuclis familiars sense parella, informació que complementa la de l'epígraf anterior, integrant la importància que, cada dia més, té la presència de la dona al mercat de treball. A l'hora de comptar els ocupats a cada llar només es té en compte la persona de referència i la seva eventual parella. La població jubilada està fora del camp d'estudi, excepte els menors de 60 anys.

Taula 8.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal²

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
La persona de referència viu en parella	11,9	0,6	0,5
Cap membre treballa	44,4	3,3	3,9
1 membre treballa	17,4	0,7	0,6
2 membres treballen	7,1	0,3	0,3
La persona de referència no viu en parella	23,2	1,4	1,5
No treballa	39,3	2,7	3,3
Treballa	21,0	1,2	1,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

2. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

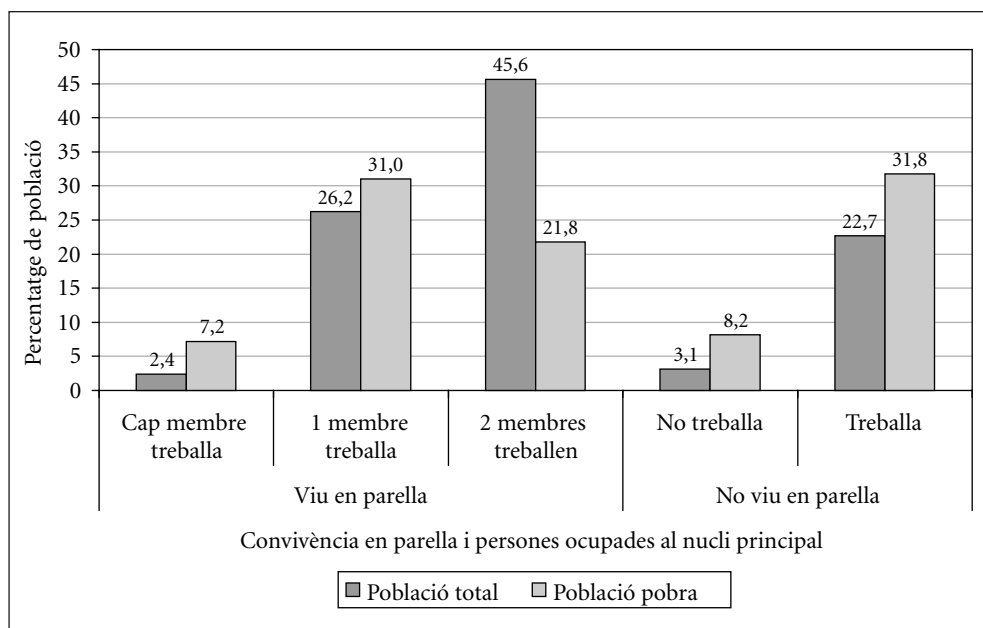
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com era previsible, els riscos més alts de pobresa, en les seves tres dimensions d'abast, intensitat i severitat, es concentren en les llars en les quals cap membre treballa, tant si la persona de referència viu en parella com si no hi viu. El total d'individus pobres que viuen en aquest tipus de llars són uns 120.000 i representen un 15,4% de la població de pobres, tal com mostra el Gràfic 12. Es tracta de llars la persona de referència

(i l'eventual parella) de les quals està a l'atur o inactiva. Les llars amb parella on cap membre treballa apareixen en una situació lleugerament menys favorable que quan la persona que no treballa no viu en parella, tot i que estadísticament aquesta diferència no és significativa.

Gràfic 12.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal¹

1. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El risc de pobresa es redueix significativament quan algun membre del nucli treballa. El percentatge de pobres es divideix pràcticament per dos, mentre que la severitat de la pobresa es divideix per entre 3 i 5, segons si la persona viu en parella o no. Quan la parella treballa, el risc de pobresa és baix o molt baix, d'un 7,1%.

L'ocupació no garanteix una cobertura adequada davant del risc de pobresa econòmica. Encara que el risc de pobresa es redueixi quan augmenta el nombre de membres que treballen, el gruix de la població en situació de precarietat el constitueixen les llars amb algun ocupat. En efecte, el 94,5% de la població conviu en llars on la persona de referència està en edat activa i algun membre del nucli principal treballa, fet que no evita que gairebé un 85% de la població pobra considerada visqui en llars amb un ocupat. L'epígraf següent reflecteix que, en un context del mercat de treball de salaris baixos i precarietat en l'ocupació, tenir feina ja no constitueix sempre una garantia contra la pobresa econòmica.

És interessant destacar que, malgrat tenir un risc de pobresa relativament baix (7,1%), més d'un 21,8% de la població pobra conviu en llars amb una parella al capdavant i on tots dos membres treballen. Malgrat els esforços d'aquestes parelles per sortir de la vulnerabilitat econòmica que pateixen, l'ocupació de tots dos no és suficient per garantir-los un nivell de vida suficient, si bé aquests col·lectius són capaços de superar els problemes de pobresa severa. Com s'analitza en l'epígraf següent, la temporalitat en el contracte d'almenys un dels dos treballadors es revela com un factor clau per entendre la pobresa d'aquest col·lectiu.

POBRESA ENTRE LA POBLACIÓ ASSALARIADA

La Taula 9 mostra que no només el nombre d'ocupats és important a l'hora d'entendre el risc de pobresa. L'estabilitat de la relació amb el mercat de treball i el tipus de jornada és crucial per al col·lectiu dels assalariats, especialment quan a la llar només hi ha una persona ocupada.

Entre 3 i 4 de cada 10 de les persones que conviuen en llars amb un sol assalariat treballant amb contracte temporal o a temps parcial són pobres. El grau d'intensitat i severitat d'aquesta pobresa és notablement alt, i se situa a un nivell que dobla i triplica el del conjunt de la població. La població pobra en aquest col·lectiu és de gairebé 160 mil persones (138,7 mil amb contracte temporal i 20,6 mil amb contracte a temps parcial).

Taula 9.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nombre d'ocupats al nucli principal, el tipus de jornada i el tipus de contracte entre la població assalariada

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
2 ocupats	5,2	0,2	0,2
Ambdós jornada completa i fixos	3,8	0,2	0,2
Ambdós fixos, un jornada completa i l'altre parcial o intermitent	4,0	0,1	0,0
Un fix i jornada completa i l'altre amb contracte temporal	7,3	0,4	0,4
Ambdós contractes temporals (ambdues jornades)	12,6	0,2	0,0
La persona de referència assalariada i la parella, compte propi	4,2	0,2	0,2
1 ocupat	18,8	1,0	1,0
Fix i jornada completa	11,5	0,4	0,3
Fix i jornada parcial	33,0	3,0	3,9
Contracte temporal (ambdues jornades)	41,4	2,7	3,0
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

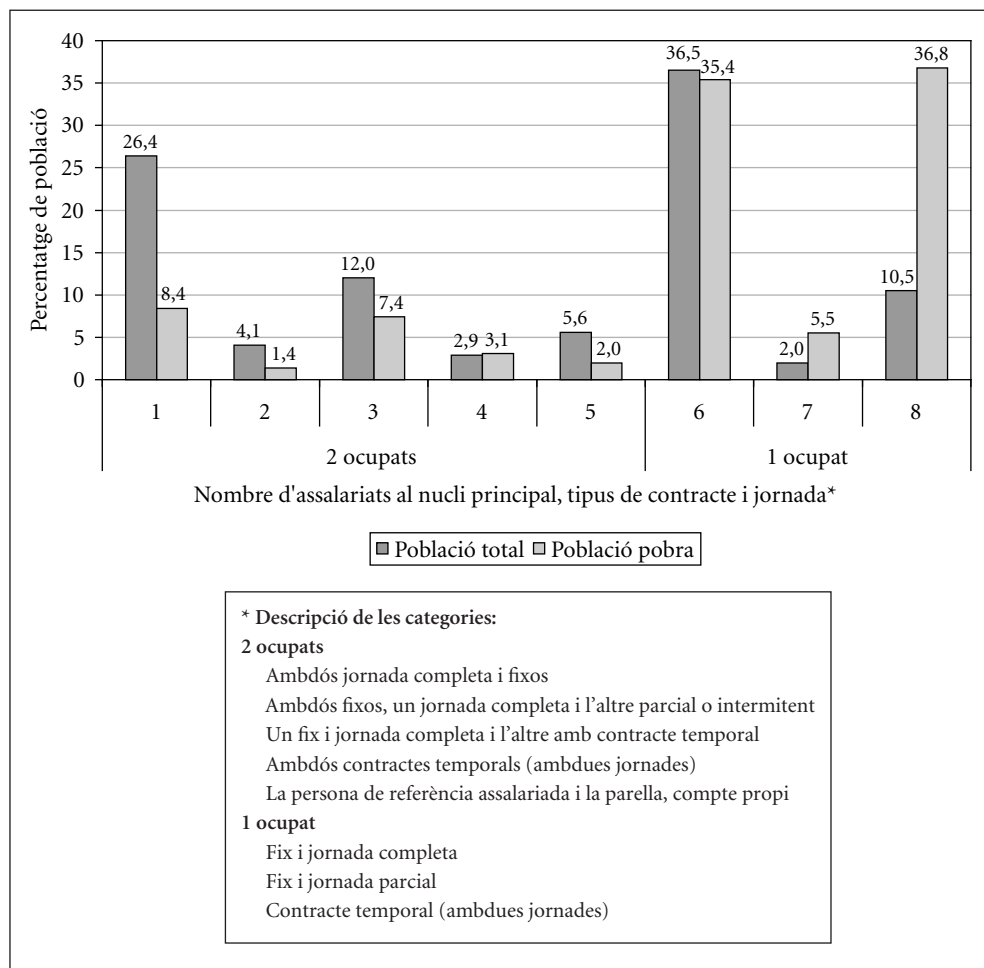
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quan només hi ha un assalariat, però aquest treballa a jornada completa i és fix, el risc de pobresa es redueix molt sensiblement (fins a un 11,5%), així com els nivells de severitat i intensitat d'aquesta pobresa. Tanmateix, atès el pes poblacional d'aquest grup, més d'un terç de la població pobra s'integra en aquest tipus de llar (vegeu Gràfic 13).

La situació més favorable en termes de risc de pobresa és per a les persones que viuen en nuclis amb parelles on tots dos membres treballen a jornada completa i són fixos: només quatre de cada cent tindrien rendes per sota del llindar. A mesura que es deteriora el vincle amb el mercat de treball de la parella d'ocupats el risc de pobresa augmenta. Quan l'ocupació d'un membre és fixa i a jornada completa i l'altre té un contracte temporal, la precarietat creix (7 de cada 100 estarien en situació de pobresa), i quan tots dos tenen un contracte temporal 12 de cada 100 passen a estar en situació de risc.

Gràfic 13.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el nombre d'ocupats, el tipus de jornada i el tipus de contracte entre la població assalariada

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat aquest augment en la taxa de pobresa, el risc per a aquest col·lectiu segueix sent relativament baix. L'ocupació del segon membre apareix com una garantia per evitar situacions de pobresa, i, sobretot, de pobresa més severa. Els nivells de severitat i intensitat per a aquest grup són molt baixos. Tanmateix, cal recordar que, atès l'important pes poblacional de les llars amb dos ocupats, aquests col·lectius representen una part important de la pobresa a Catalunya.

D'acord amb aquesta evidència, moltes famílies aconsegueixen escapar de la pobresa monetària, i, per tant, tenir un nivell de vida mínimament acceptable perquè dediquen una part molt important del seu temps al treball remunerat.

El treball a temps parcial o el fet de desenvolupar una activitat per compte propi per part del segon ocupat dins del nucli familiar no es tradueix en un deteriorament respecte a la situació de dos assalariats, jornada completa i fixos.

POBRESA SEGONS LA CATEGORIA SOCIOPROFSSIONAL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 10 presenta el risc de pobresa segons la categoria professional de la persona de referència, distingint entre directius o gerents d'empresa, tècnics de diferents graus, treballadors de la indústria i els serveis, qualificats o no, i treballadors del sector agrari.

D'entre les persones que viuen en llars la persona de referència de les quals treballa, les que pateixen un nivell de precarietat més alt són els treballadors no qualificats de la indústria i els serveis, juntament amb els treballadors del sector agrari. Entre dos i tres persones de cada deu que formen part d'aquest col·lectiu estarien en situació de pobresa. Aquests constituïrien un 31,3% del total de la població pobra que viu en llars on la persona de referència treballa, és a dir, unes 141 mil persones (vegeu el Gràfic 14). Dels 450.200 treballadors en situació de pobresa, gairebé la meitat són treballadors qualificats de la indústria o els serveis, si bé el risc de pobresa d'aquest col·lectiu es troba entorn d'un 16%. Les taxes de pobresa per als grups de directius, tècnics i administratius, i d'altres són relativament baixes. Cal destacar la importància

Taula 10.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Categoria professional	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Director o gerent d'empresa	3,2	0,1	0,1
Tècnic alt (administratiu, comercial o tècnic)	1,0	0,1	0,2
Tècnic mitjà (administratiu, comercial o tècnic)	6,8	0,5	0,5
Altres administratius, comercials o encarregats	1,1	0,0	0,1
Treballador indústria qualificat	15,7	0,5	0,2
Treballador indústria no qualificat	22,8	1,4	1,4
Treballador serveis qualificat	16,5	1,0	1,0
Treballador serveis no qualificat	23,8	1,2	1,3
Treballador agrari	27,4	1,0	0,8
No classificable	13,7	0,4	0,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

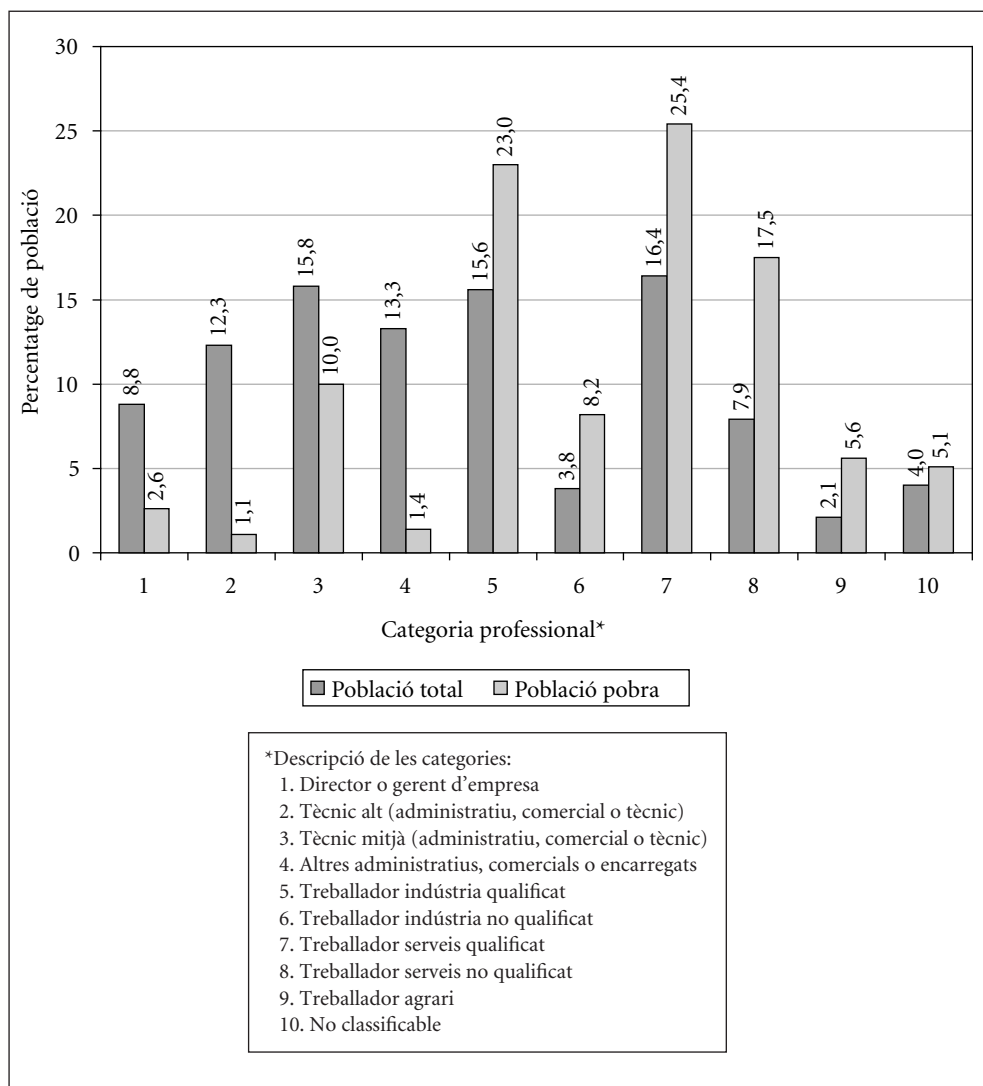
del col·lectiu de tècnics mitjans dins dels pobres, que representa un 10% d'aquesta població.

Pobresa i atur o inactivitat

Com ja s'ha constatat en l'anàlisi precedent, un dels grups de risc més afectats de pobresa és el de les llars la persona de referència de les quals està aturada o és inactiva. S'ha vist que aquest elevat risc ocorre en els períodes d'inactivitat durant els anys de vida activa, però també a la jubilació. A la Taula 11 s'estudia la pobresa durant els períodes d'inactivitat i atur, tenint en compte el tipus de prestació pública que rep la persona de referència que pertany a aquest grup. Aquesta informació es complementa amb una anàlisi de tres poblacions dins d'aquest col·lectiu. D'una banda, la situació de les persones de referència

Gràfic 14.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

que es declaren inactives o aturades però que diuen realitzar alguna feineteta. En segon lloc, l'efecte que té sobre aquestes llars que hi hagi algun altre membre que treballi. I, finalment, l'impacte de rebre més d'una prestació pública a la llar.

Alguns resultats interessants emergeixen de l'anàlisi d'aquesta Taula 11. Segons les xifres del PaD, la població que viu en llars on la persona de referència rep algun tipus

Taula 11.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència aturada o inactiva

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Segons tipus de prestació			
Atur ²	36,1	1,1	0,9
Jubilació	33,7	1,9	1,9
Viduitat	53,7	2,9	2,7
Invalidesa	42,1	2,5	2,6
PIRMI o altres ³	35,6	2,3	3,0
Altres efectes			
No rep cap prestació	32,0	1,9	1,8
La llar rep més d'una prestació ³	33,0	1,9	2,0
A la llar hi ha algun membre que treballa	28,6	1,5	1,7
La persona de referència inactiva			
Fa una feineteta	19,9	0,9	0,6
No fa cap feineteta	39,1	2,2	2,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

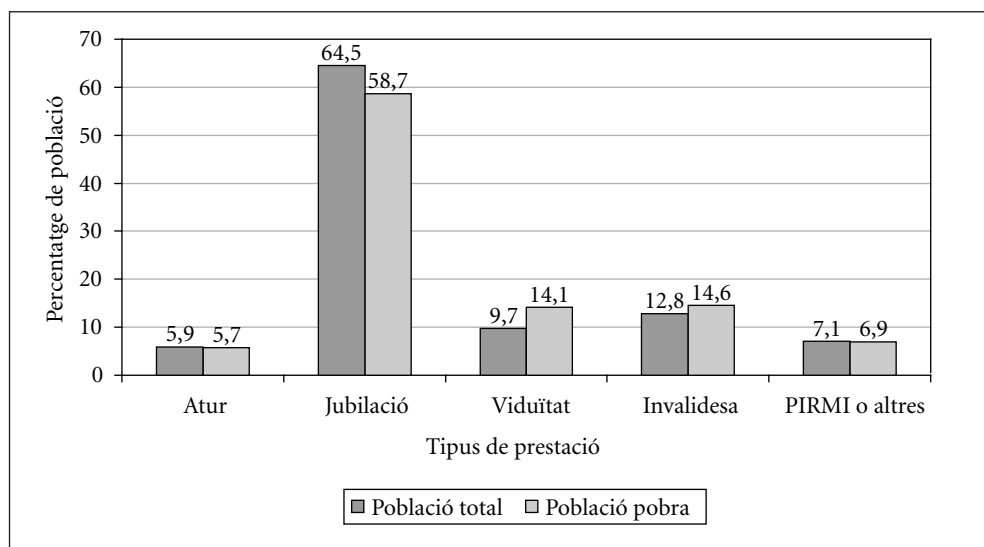
1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.
2. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur), i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).
3. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si cap llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de prestació pública és d'1.180.000 persones (un 18,5% de la població catalana total). Un 64,5% d'aquests són jubilats, un 12,8% rep pensions d'invalidesa, un 9,7% prestacions de viduïtat, un 5,9% prestació d'atur²⁴ i el 7,1% restant rep una prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mínimes d'Inserció (en endavant PIRMI), o altres prestacions.²⁵ El Gràfic 15 mostra aquesta distribució.

Gràfic 15.

Distribució de la població total i pobra inactiva o aturada a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

24. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur) i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).

25. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur en el còmput del tipus de prestació assignat.

Per al conjunt del col·lectiu receptor de prestacions públiques el risc de pobresa és rellevant en les seves tres dimensions, abast, intensitat i severitat. Entre quatre i cinc de cada deu persones d'aquests col·lectius estarien en situació de pobresa.

D'entre els receptors d'algun tipus de prestació pública, són els jubilats i els receptors d'una prestació d'atur els que, en el seu conjunt, estan una mica millor, ja que mostren un risc de pobresa lleugerament més baix que la resta pel que fa a les situacions de pobresa més extrema. El PaD no permet distingir entre les prestacions contributives i no contributives de vellesa i invalidesa, ni tampoc entre la prestació contributiva i l'atur assistencial per manca de suficients observacions, però de ben segur, si poguéssim distingir entre aquests tipus de prestacions identificaríem un major risc de pobresa en els col·lectius de jubilats i aturats amb una prestació de nivell més baix. Les situacions d'intensitat i severitat més greus també es donen entre els receptors d'un subsidi d'invalidesa, una pensió de viduïtat o una PIRMI.

És molt freqüent que en les llars amb una persona inactiva o aturada al capdavant s'hi rebi més d'una prestació pública. De fet segons les dades del PaD, del total de la població que conviu amb una persona de referència inactiva o aturada, un 67% viuria en llars que reben més d'una prestació. Aquesta acumulació de prestacions no sembla tenir cap efecte significatiu sobre els nivells de pobresa d'aquest col·lectiu, que mostra un risc de pobresa similar al de la mitjana d'aquest grup.

També segons el PaD, del total de la població que viu en llars amb una persona de referència inactiva o aturada, en un 36% dels casos algun membre treballa. Aquest efecte del treballador en aquestes llars sembla ser de petita magnitud pel que fa als nivells de pobresa d'aquest col·lectiu, atès que es mostra molt similar al de la mitjana del grup, si bé estadísticament és significatiu. Tal com s'assenyala en l'annex metodològic, també pot ser que estigui mal recollida la renda de les persones fora del nucli principal en aquest tipus de llar.

Igualment, el PaD ofereix informació interessant pel que fa a la població inactiva que desenvolupa algun tipus de feineta, malgrat la seva condició d'inactivitat. Un 12,8% de la població amb un inactiu al capdavant reconeix fer algun tipus de feineta, i els efectes

d'aquesta feineta es manifesten en una reducció del risc de pobresa d'aquest col·lectiu, que mostra nivells de pobresa molt similars als de la mitjana del conjunt de la població catalana, i també reduccions molt significatives sobretot pel que fa a la pobresa extrema. Aquest efecte posa en relleu la importància que el disseny de les prestacions públiques no penalitzi la participació al mercat de treball dels col·lectius d'aturats i inactius.

A Catalunya, també hi ha un grup de llars on la persona de referència és inactiva però no rep cap prestació, i on hi viuen 364 mil persones. Mostren una situació de risc també elevat, similar al de la població amb la persona de referència inactiva. Es tracta d'un grup molt heterogeni que inclouria grups amb un alt risc de pobresa, des d'aturats sense prestació, persones amb algun tipus d'invalidesa no coberta pel sistema de prestacions, fins a rendistes.

Pobresa i règim de tinença de l'habitatge

Un altre dels factors claus a l'hora d'entendre les noves formes de pobresa és el relacionat amb l'habitatge. El Gràfic 16 mostra la distribució de la població segons el règim de tinença de l'habitatge principal de la llar, distingint entre les categories de propietat —amb i sense préstecs o hipoteques—, lloguer i cessió gratuïta o semigratuïta. Com il·lustra aquest gràfic, segons el PaD, el 80,8% de la població catalana viu en llars amb règim de propietat (un 49,8% sense pagaments pendents i un 31% amb préstecs o hipoteques pendents). Gairebé un 15% hi viu en règim de lloguer, i el 4,5% restant en règim de cessió gratuïta o semigratuïta.²⁶ Aquest últim col·lectiu el configuren, en la seva majoria, llars que viuen en una casa cedida per algun familiar (pares que cedeixen segones residències als fills, per exemple).

La Taula 12 reflecteix la pobresa segons el règim de tinença de l'habitatge principal de la llar. Els resultats d'aquesta taula no donen lloc a l'ambigüitat. Tres de cada deu per-

26. Aquesta distribució és coherent amb la distribució del parc d'habitatges segons el règim de tinença provinent d'altres fonts. Per exemple, Trilla (2001) troba que el 86% dels habitatges són de propietat, mentre que el 14% són de lloguer.

Taula 12.

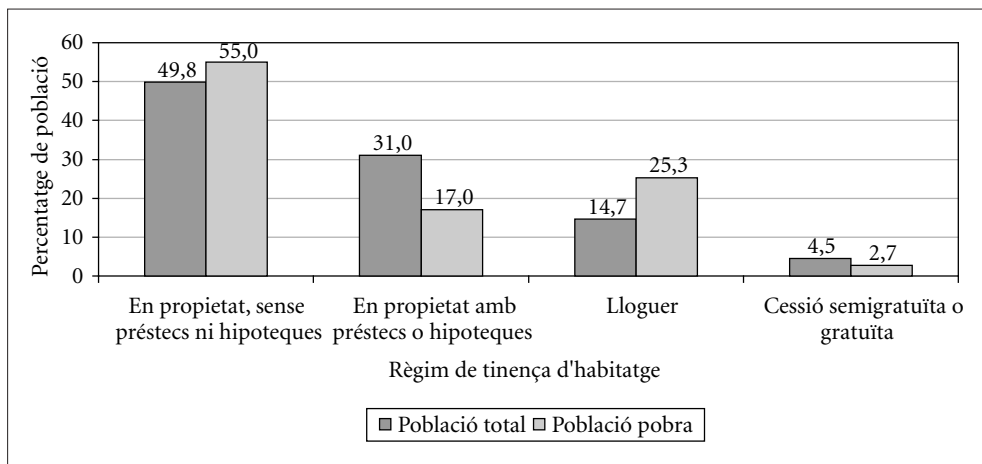
Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Règim de tinença d'habitatge	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
En propietat, sense préstecs ni hipoteques	20,5	1,0	0,9
En propietat amb préstecs o hipoteques	10,2	0,5	0,4
Lloguer	32,0	2,1	2,4
Cessió semigratuïta o gratuïta	11,1	0,6	0,7
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.
 Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 16.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

sones en un habitatge de lloguer té rendes per sota del llindar de pobresa. La intensitat i la severitat de la pobresa d'aquest col·lectiu dobla les de la mitjana de la població. En aquest tipus de llar s'hi concentrarien uns 300 mil individus pobres, que representen una quarta part de la població pobra. Una part important dels individus que viuen de lloguer, per tant, sembla fer-ho perquè no poden comprar un habitatge.²⁷ El següent grup de risc en ordre decreixent d'importància és el dels propietaris sense préstecs ni hipoteques pendents. Dos de cada deu estarien en risc de pobresa. Aquests representen més de la meitat de la població de pobres de Catalunya. Una part important dels pobres que són propietaris sense préstecs ni hipoteques pendents són persones grans que viuen en habitatges mal adaptats o que no han gaudit d'un manteniment adequat.²⁸ D'acord amb Trilla (2001), aquesta és una de les problemàtiques importants que presenten els habitatges de propietat a finals dels anys noranta.

La situació més avantatjosa la mostren els col·lectius que han accedit a la propietat recentment i encara estan pagant préstecs i hipoteques, o bé els que es beneficien d'una cessió gratuïta o semigratuïta. En aquests grups només una de cada deu persones estaria entre els pobres, amb uns nivells d'intensitat i severitat baixos.

Val la pena assenyalar aquí que el concepte de renda emprat a l'anàlisi no té en compte els costos de l'habitatge.

Pobresa i salut

Sens dubte, l'estat de salut dels membres que formen una llar és una altra de les característiques que cal tenir en compte quan s'estudia la pobresa, i és així des d'una doble perspectiva. D'una banda, la malaltia o discapacitat d'una persona té conseqüències

.....
27. En efecte, d'acord amb un estudi recent del Parlament Europeu (MacLennan, Stephens i Kemp, 1997) els usuaris del parc de lloguer es poden classificar en quatre grans grups, tres dels quals tindrien rendes baixes: (i) llars d'edat avançada, amb ingressos baixos, i amb condicions de l'habitatge molt desfavorables; (ii) joves solters, que conviuen amb altres persones, també amb ingressos baixos o a l'atur, i en els habitatges de pitjor qualitat; (iii) llars pobres que no poden permetre's arribar a ser propietaris, i (iv) joves amb feina, en lloguer transitori, però que, amb el temps, arribaran a ser propietaris.

28. L'edat mitjana dels individus pobres que viuen en llars de propietat és de 54 anys.

molt importants sobre les possibilitats d'aquesta i de les persones que en tenen cura d'incorporar-se plenament al mercat de treball, cosa que fa que, molt sovint, la llar depengui de rendes no salarials i de la protecció social que l'Estat del benestar els pugui proporcionar. D'altra banda, tal com apunten Gómez (1998) i Borrell i Benach (2003), les condicions de vida de la població pobra fan que aquest col·lectiu sigui més sensible a estats de salut deteriorats, perquè estan exposats a una situació global menys saludable, i perquè disposen de menys renda per cobrir necessitats bàsiques (mantenir una dieta prou rica o comprar medicaments, etc).²⁹ Normalment, les classes socials menys avantatjades treballen en ocupacions que són més propenses a factors de risc físics i psicosocials, habiten en vivendes de menys qualitat (és a dir, amb pitjors característiques i amb pitjors serveis) i, sovint, viuen en àrees on hi ha més contaminació ambiental (Davey Smith *et al.*, 1994).

Per tant, l'estat de salut i els baixos nivells de renda són dos elements que es retroalimenten formant un cercle viciós, de tal forma que les persones pobres pateixen pitjors condicions i nivells de vida que els porten a estats de salut més deteriorats i, al mateix temps, un pitjor estat de salut representa un impediment per poder sortir de la situació de pobresa.

En aquesta secció, s'analitzen les taxes de pobresa a les llars amb persones discapacitades, amb adults dependents,³⁰ i segons la percepció subjectiva de l'estat de salut de la persona de referència.

La Taula 13 presenta taxes de pobresa segons la condició de discapacitat de la persona de referència, discapacitat que pot ser física-sensorial, física-motriu, psíquica o mental. Segons es deriva dels resultats obtinguts, el percentatge d'individus pobres a les llars que tenen una persona de referència amb una discapacitat, pràcticament dobla la de la resta de la població catalana. De cada deu individus que viuen en llars on la persona de referència té una discapacitat, gairebé quatre són pobres. Dins del col·lectiu de la població pobra, aquests individus representen un 4,4% del total.

29. Aspectes que s'estudiaran en el proper apartat amb l'anàlisi de la privació a Catalunya.

30. El col·lectiu dels dependents i discapacitats només coincideix en un 38% dels casos.

Taula 13.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la condició de discapacitat de la persona de referència, la presència de membres amb alguna discapacitat o d'adults dependents a la llar

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència			
Sense discapacitat	18,2	1,0	1,0
Amb discapacitat	35,3	1,3	1,2
Membres de la llar amb discapacitat			
Cap discapacitat	17,2	0,9	0,9
Almenys un discapacitat a la llar	32,6	1,8	1,9
Adults dependents a la llar			
Cap dependent	17,3	0,9	0,9
Almenys un adult dependent a la llar	37,0	2,1	2,2
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

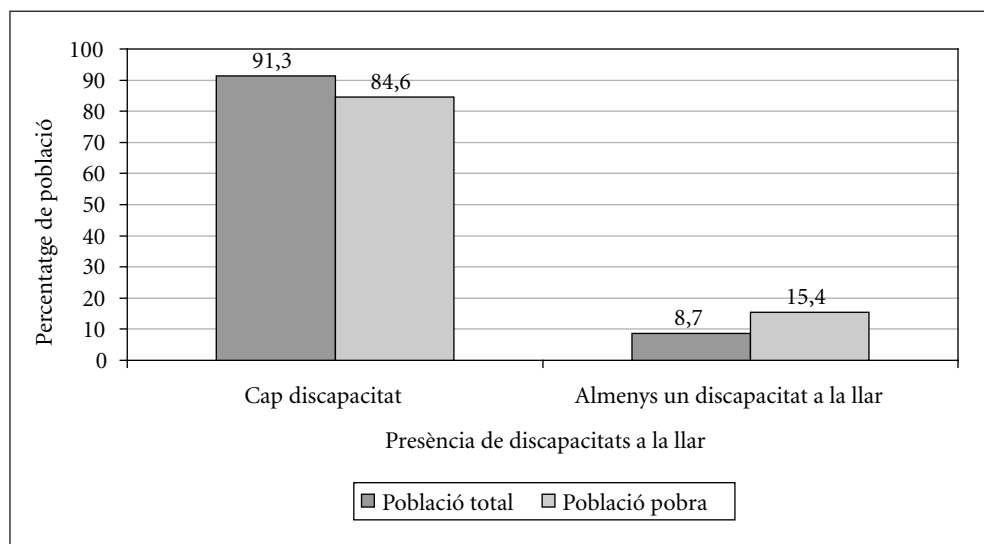
1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La mateixa taula mostra també les taxes de pobresa segons si a la llars hi ha cap discapacitat. Els percentatges a la població total són ara molt més importants. Gairebé nou de cada cent catalans viurien en una llar on algun membre pateix una discapacitat. Les taxes de pobresa, una vegada més, pràcticament es doblen quan a la llar hi ha persones amb alguna discapacitat. D'entre la població pobra, les llars amb persones discapacitades representen un 15,4%, percentatge que no arriba al 9% quan es tracta del conjunt de la població (vegeu Gràfic 17).

La mateixa Taula 13 mostra les taxes de pobresa de la població si conviu amb una persona adulta dependent. D'acord amb la informació de què es disposa, s'ha considerat com a dependent el membre de la llar adult amb dificultats per menjar sol, per caminar cent metres, per baixar o pujar escales, per moure's dins de casa, per vestir-se sol, i per

Gràfic 17.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la presència de discapacitats o no a la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

realitzar la higiene personal autònomament. Els resultats són, una vegada més, clars: el percentatge d'individus pobres es dobla amb la presència d'adults dependents a llar. Alhora, si bé els individus que viuen en llars amb adults dependents representen poc més del 6,3% de la població catalana, aquest percentatge passa al 12,7% quan es tracta de la població pobra.

Una manera alternativa d'analitzar la relació entre pobresa i salut consisteix a veure què opinen els membres de la llar del seu estat de salut, i com aquesta percepció subjectiva es relaciona amb els ingressos de la llar. Els resultats, quant a la persona de referència, mostren una relació clara i directa entre pobresa i estats de salut deteriorats, tal com es pot veure a la Taula 14.

Taula 14.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la percepció de l'estat de salut general i la condició de jubilat o no de la persona de referència

	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Estat de salut			
Molt bona o bona	13,3	0,6	0,6
Regular	26,0	1,6	1,8
Molt dolenta o dolenta	42,4	2,4	2,5
Jubilats			
Molt bona o bona	24,4	1,0	0,8
Regular	42,1	2,8	3,1
Molt dolenta o dolenta	69,3	3,8	3,7
No jubilats			
Molt bona o bona	11,9	0,6	0,6
Regular	20,1	1,2	1,3
Molt dolenta o dolenta	25,7	1,5	1,8
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

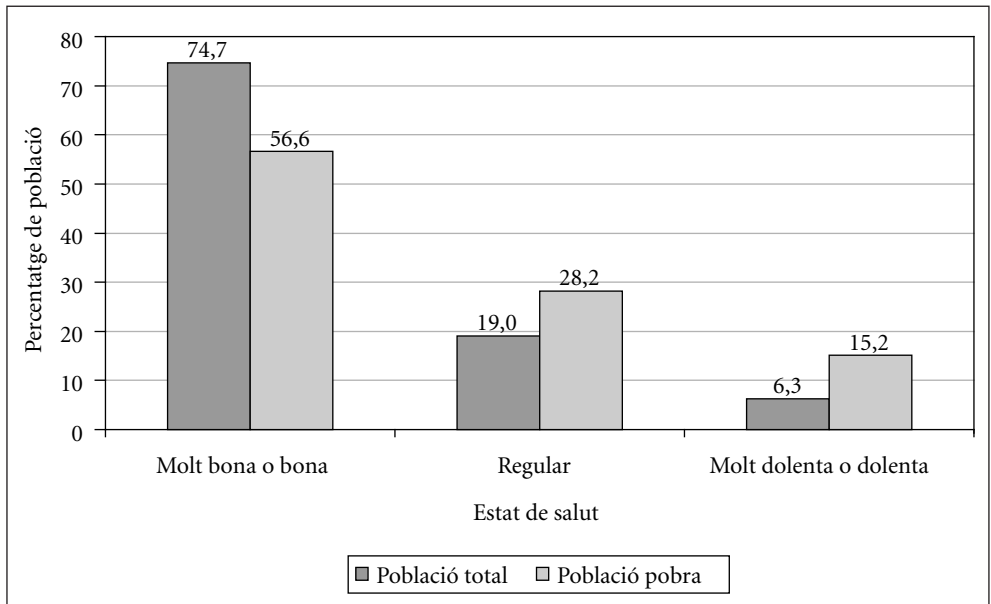
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

S'observa que quan la persona de referència de la llar diu gaudir d'un estat de salut bo o molt bo, només el 13,3% dels individus serien pobres. En l'extrem oposat, quatre de cada deu individus serien pobres quan la llar l'encapçala una persona amb un estat de salut dolent o molt dolent. Les taxes de pobresa també són força superiors a la mitjana quan es tracta d'estats de salut regulars.

El Gràfic 18 dibuixa clarament com la població pobra es troba clarament sobrerrepresentada quan es tracta d'estats de salut deteriorats. Per exemple, el percentatge d'individus pobres amb un estat de salut dolent o molt dolent és més de dues vegades el pes poblacional d'aquest grup. En total, un 43,4% de la població pobra patiria un estat de salut regular, dolent o molt dolent.

Gràfic 18.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la percepció de l'estat de salut de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'estat de salut està molt relacionat amb l'edat dels individus, fins al punt que es podria pensar que la relació negativa entre estat de salut i pobresa ve explicada, en gran part, pel major percentatge de persones grans que declaren tenir una salut dolenta o molt dolenta. Per investigar si, efectivament, la relació entre l'estat de salut i l'edat distorsiona la relació entre pobresa i estat de salut, els dos panells inferiors de la Taula 14 presenten les taxes de pobresa per als tres estats de salut considerats, segons la persona de referència estigui o no jubilada. En primer lloc, cal destacar que la relació negativa entre estat de salut i pobresa es manté. Tant per a les persones jubilades com per a les no jubilades, un millor estat de salut està relacionat amb una taxa de pobresa més baixa. Així mateix, com era previsible, les taxes de pobresa dels jubilats són molt més elevades (doblen) que les dels no jubilats amb el mateix estat de salut. Per tant, si bé

és cert que l'edat incideix en la relació entre l'estat de salut i la pobresa, aquest efecte és especialment important en les persones d'edat avançada, ja que el risc de pobresa monetària, sobretot la més extrema, està associada a les persones grans amb un estat de salut dolent o molt dolent.

Pobresa i nova immigració

Un dels nous col·lectius amb un risc més elevat de pobresa és el dels nous immigrants que ha crescut de manera important a Catalunya. La Taula 15 mostra el risc de pobresa econòmica d'aquest col·lectiu, i aquest mateix risc segons l'origen d'aquesta població immigrant, ja sigui d'Europa, o de l'Àfrica, l'Amèrica Central, del Sud o d'Àsia. El Gràfic 19 mostra també la distribució de la població total i pobra segons la condició d'immigrant de la persona de referència. Atesa la poca mostra que hi ha al PaD per aquesta anàlisi (76 observacions), només es donen els resultats de dos grups d'immigrants segons el seu origen: els procedents del continent europeu i els de fora d'aquest.

Taula 15.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència i el seu origen

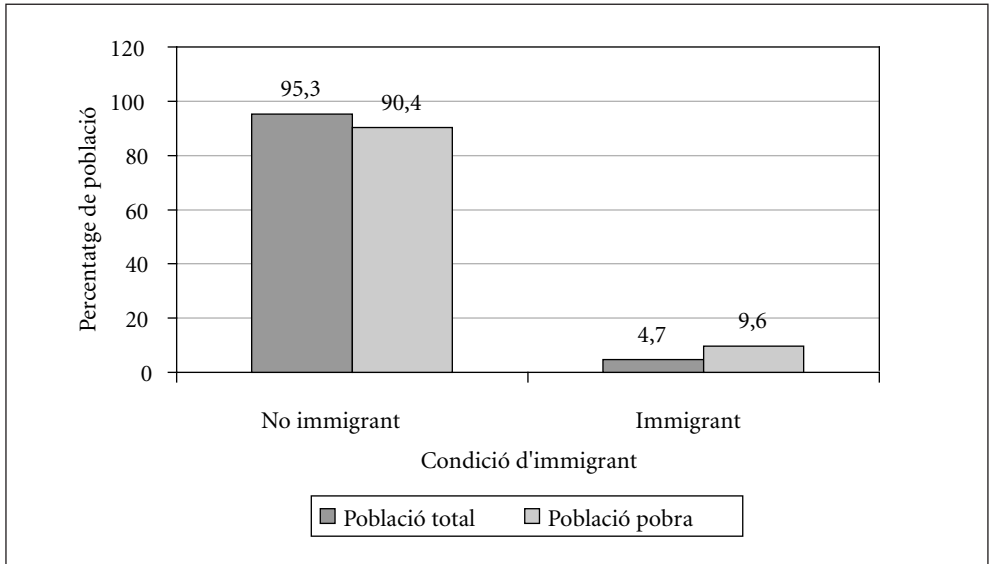
	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Persona de referència			
No immigrant	17,6	0,9	0,9
Immigrant	38,1	2,4	2,8
Segons l'origen de la població immigrada			
Europa	15,8	1,1	1,4
Amèrica del Sud, Central, Àsia o Àfrica	44,7	2,8	3,3
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 19.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència

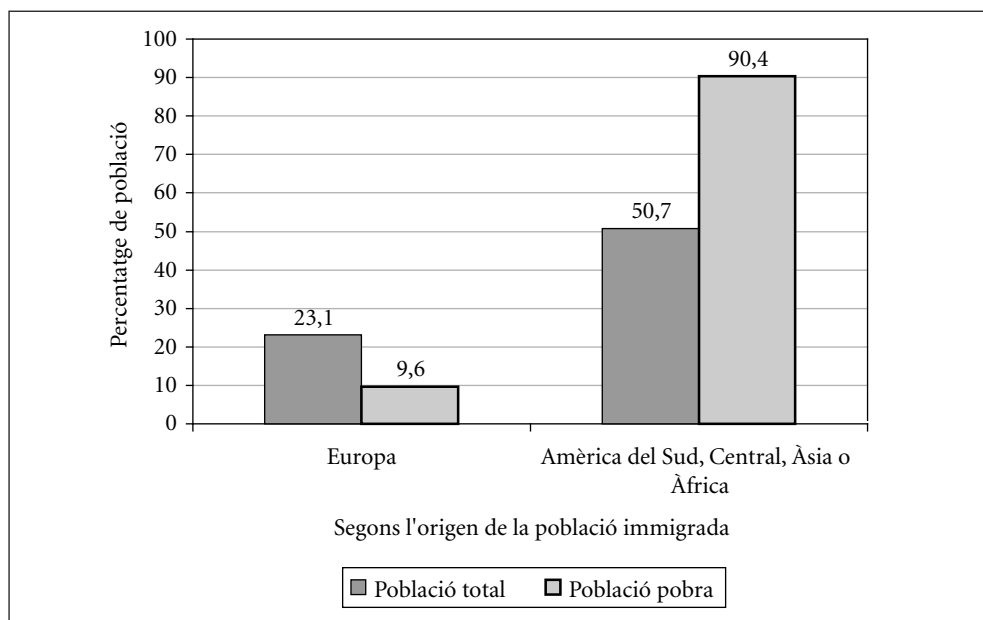

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

D'acord amb els resultats obtinguts, quatre de cada deu persones immigrants no europees es troben en situació de pobresa. La intensitat i severitat d'aquesta pobresa és igualment elevada, cosa que indica que aquest col·lectiu també està sobrerrepresentat a la pobresa extrema. La situació d'aquest col·lectiu és molt diferent segons el país d'origen. La Taula 15 reflecteix que en la pitjor situació estarien els immigrants d'origen africà, els procedents d'Amèrica del Sud, Central o d'Àsia. Els immigrants procedents d'Europa mostren una taxa de pobresa inferior a la mitjana del conjunt de Catalunya. En suma, però, el pes d'aquesta població immigrant sobre el total de pobres és d'un 9,6% (vegeu Gràfic 20).

Gràfic 20.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons l'origen de la persona de referència immigrada

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pobresa i nivell educatiu

La formació és, sens dubte, un element clau a l'hora de garantir la igualtat d'oportunitats i combatre la pobresa econòmica. La teoria econòmica potser més influent per analitzar la relació positiva que s'observa entre el nivell educatiu i d'ingressos d'un individu és la teoria del capital humà. Aquesta prediu que els coneixements i aptituds adquirits en el procés educatiu són importants determinants del nivell de renda salarial.³¹ Per tant, cal esperar trobar una relació positiva entre el nivell d'estudis i el nivell

31. Per altra banda, una de les principals teories alternatives a la del capital humà, la teoria de la senya-

mig de renda, i per tant, una relació negativa entre un baix nivell d'estudis i el risc de pobresa, sobretot per als col·lectius les rendes salarials dels quals representen una part important de la renda familiar.³²

Ara bé, a l'hora d'analitzar la relació entre educació i pobresa a Catalunya, cal tenir ben present que el nivell educatiu dels grups d'edat més joves és substancialment més alt que el dels grups més vells. Per il·lustrar aquest canvi el Gràfic 21 dibuixa la distribució dels nivells educatius per a les persones de referència menors i majors de 40 anys (grup d'edat jove i grup d'edat gran). Els dos trets més importants d'aquest efecte de l'agrupació per edat en el nivell d'estudis són la menor proporció de persones de referència del grup jove en els dos nivells educatius inferiors (sense estudis i amb estudis primaris), i la major proporció d'aquests en el nivell d'estudis secundaris.³³

A continuació s'analitza la relació entre el nivell educatiu de la persona de referència i la pobresa. La Taula 16 plasma les taxes de pobresa segons el nivell d'estudis més elevat de la persona de referència a la llar, i el Gràfic 22, les distribucions de la població total i pobra. Els resultats no deixen lloc als dubtes: d'acord amb el que es preveia, hi ha una relació monotònica decreixent entre el nivell educatiu i el risc de pobresa. El risc de pobresa més rellevant el pateixen els individus que conviuen amb una persona de referència que no té estudis: el 44% d'aquestes persones serien pobres. La situació d'aquests és molt similar a la d'aquells que no van completar els estudis primaris. Un 36,3% de la població pobra total viu en llars la persona de referència de les quals no té la primària completa.

El percentatge de pobres es redueix a la meitat quan la persona de referència té el graduat escolar —dues de cada deu estarien en situació de pobresa en aquest cas—,

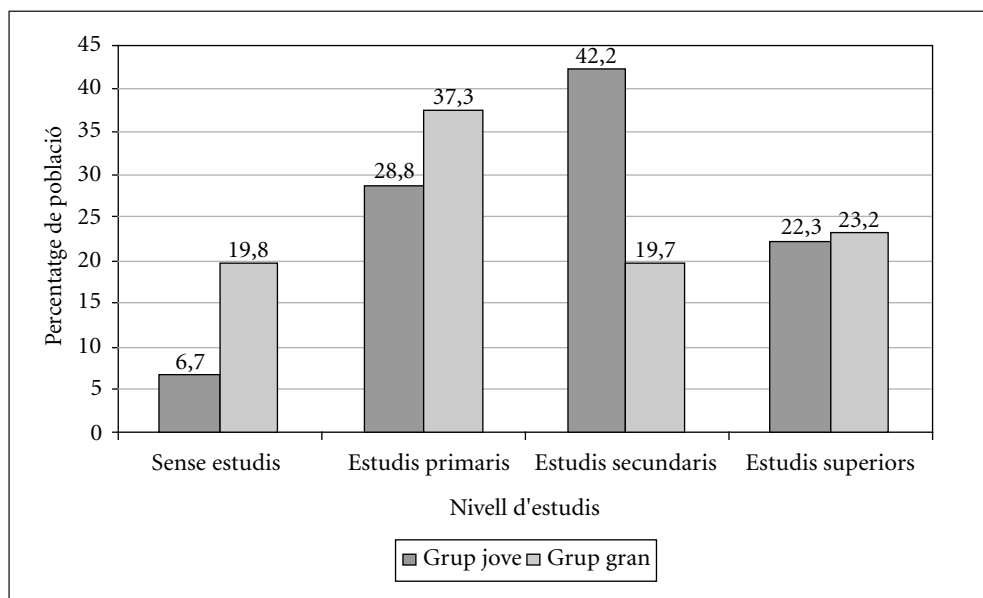
lització, prediu que són els títols obtinguts en el sistema educatiu, més que els coneixements adquirits en el procés educatiu, els que serveixen de senyal en el mercat de treball i, per tant, els que donen accés a millors carreres professionals i salaris més alts.

32. Els col·lectius que depenen principalment de les pensions de jubilació contributives també s'inclourien, ja que aquestes s'estableixen en funció de les rendes salarials que perceben quan es trobaven en actiu.

33. Aquest canvi en els nivells educatius queda també reflectit en les dades del Padró d'Habitants de 1996 contingudes a *La pobresa a Catalunya. Informe 2001*.

Gràfic 21.

Distribució de la població total a Catalunya segons el nivell d'estudis i el grup d'edat¹ de la persona de referència

1. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tot i que en aquest grup hi ha gairebé el 40% de la població pobra total (467,5 mil persones).

El risc de pobresa baixa considerablement en nivells educatius superiors al graduat escolar, tanmateix s'hi constata una bossa de pobres entre els nivells educatius més elevats. Gairebé un 24% de la població pobra té un nivell d'educació superior al graduat escolar. Fins i tot, un 9,2% del total del pobres tenen estudis universitaris.

Com s'ha apuntat més amunt, el gran canvi en el nivell educatiu de la població catalana aconsella desagregar aquesta anàlisi en dos grups d'edat: el grup jove, integrat

Taula 16.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència

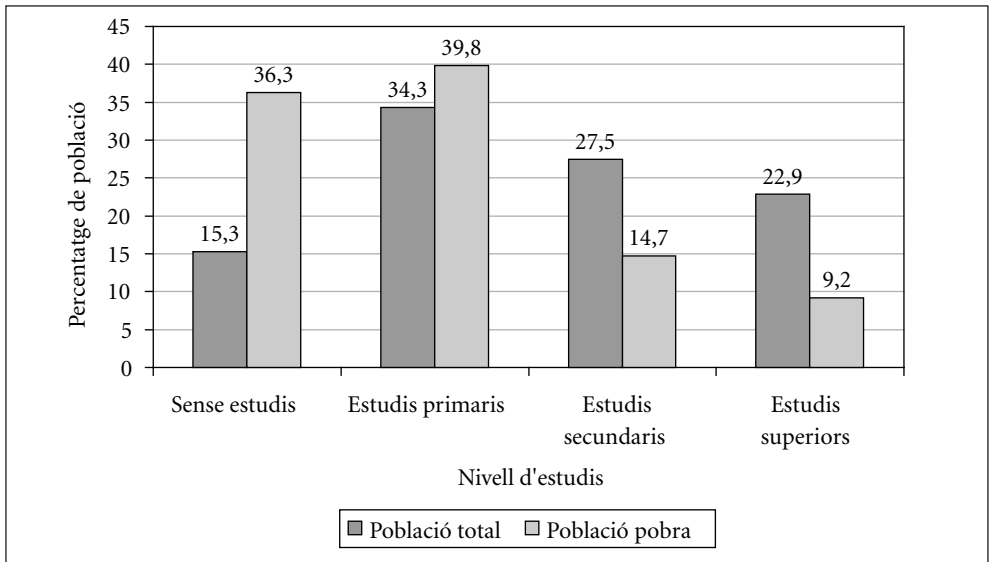
Nivell d'estudis	Percentatge de pobres	Intensitat relativa	Severitat relativa
Sense estudis	44,0	2,4	2,5
Estudis primaris	21,5	1,1	1,0
Estudis secundaris	9,9	0,5	0,5
Estudis superiors	7,5	0,5	0,5
Conjunt població	18,6	1,0	1,0

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 22.

Distribució de la població total i pobra a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

per les persones de referència menors de 40 anys, i el grup gran, integrat per les de 40 o més anys. D'acord amb les estimacions de la Taula 17, el grup jove mostra taxes de pobresa més elevades que les del grup gran. Aquestes diferències podrien explicar-se, entre d'altres, per dos fets. Per una banda, els grups d'edat més joves es troben en una etapa més primerenca de la seva carrera laboral i, per tant, tenen rendes inferiors. Per altra banda, el mercat de treball pateix un desajust important entre l'educació dels treballadors —sobretot dels joves— i les necessitats del lloc de treball que ocupen, de la qual cosa resulten salaris més baixos per a les generacions més joves.³⁴

L'únic col·lectiu amb taxes de pobresa més altes per al grup d'edat més gran és l'integrat per persones de referència sense estudis. Això s'explica pel fet que no hi ha cap persona de les generacions joves que no sàpiga llegir ni escriure a la mostra del PaD.

Taula 17.

Percentatge de pobres, intensitat relativa i severitat relativa¹ de la pobresa a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència i el grup d'edat²

Nivell d'estudis	Percentatge de pobres		Intensitat relativa		Severitat relativa	
	Grup jove	Grup gran	Grup jove	Grup gran	Grup jove	Grup gran
Sense estudis	26,8	47,1	1,6	2,5	2,0	2,5
Estudis primaris	22,9	20,9	1,0	1,1	0,7	1,1
Estudis secundaris	13,7	5,5	0,7	0,3	0,7	0,3
Estudis superiors	10,5	5,9	0,7	0,4	0,7	0,5
Conjunt població	18,6		1,0		1,0	

1. La intensitat i la severitat es mesuren en relació amb els nivells mitjans del conjunt de la població.

2. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

34. En efecte, com il·lustra el treball de J. Oliver *et al.* (2002) per al mercat de treball espanyol, el nivell educatiu —sobretot dels joves— és més elevat que les necessitats del lloc de treball que acaben ocupant. Per tant, al mercat de treball hi ha un problema de sobreeducació. Aquest 'excés educatiu' implica que

Per acabar aquesta anàlisi de la pobresa econòmica per grups poblacionals, s'ha estimat la probabilitat de pobresa a partir d'un model multivariant pròbit la variable dependent del qual és binària segons la llar sigui, o no, pobra. Les variables explicatives d'aquest model són les que s'han analitzat en aquesta secció, i inclouen la composició familiar, passant per la situació socioeconòmica de la parella, el règim de tinença de l'habitatge, si hi ha adults dependents a la llar, la condició d'immigrant, i el nivell educatiu de la persona de referència.³⁵ Els resultats d'aquesta estimació permeten confirmar tant la direcció com el significat estadístic dels efectes descrits. Per tant, els resultats examinats del risc de pobresa que pateixen els diferents col·lectius són vàlids quan es passa a una anàlisi multivariant.

Síntesi. Els grups de risc de la pobresa monetària a Catalunya

Una conclusió clara emergeix d'aquesta primera anàlisi: la pobresa econòmica té moltes cares a Catalunya. Als qui la pateixen no se'ls pot caracteritzar amb un únic perfil.

Per una banda, aquest monogràfic posa en evidència la cara més tradicional de la pobresa, associada a la vellesa i la inactivitat. Entorn d'un terç de la població catalana pobra viu en una llar on la persona de referència té més de 65 anys (o més de 60, si està jubilada). D'entre la població d'edat avançada, les situacions més greus es donen en els nuclis sense parella, en la majoria dels casos amb una dona al capdavant. D'entre la població pobra, un 13,6% viu en llars la persona de referència de les quals es troba en situació d'inactivitat (invalidesa laboral, viduïtat o d'altres), si bé està en edat activa. Conjuntament, aquests dos col·lectius representen gairebé la meitat dels pobres

la renda d'aquestes joves és inferior a la que podrien tenir si no existís el problema de la sobreeducació i, per tant, contribueix a explicar unes taxes de pobresa més altes per als més joves amb el mateix nivell d'estudis que les persones de més edat. Tanmateix, altres autors com Alba (1993) consideren que aquest excés educatiu és més aparent que real, ja que simplement reflecteix un deteriorament de la qualitat de l'educació.

35. Les variables sobre l'estat subjectiu de salut de la persona de referència, el tipus de prestacions que reben els inactius o aturats o el sexe, entre d'altres, no s'han incorporat a la regressió perquè es troben molt correlacionades amb les altres variables explicatives del model.

de Catalunya (un 42,4% del total). Es tracta de llars, en bona mesura, de persones dependents d'algun tipus de prestació pública, ja sigui d'invalidesa, viduïtat, vellesa o d'altres. L'examen per tipus de prestació que rep la persona de referència ha permès constatar que els perceptors de pensions de viduïtat, invalidesa, d'altres com la PIRMI, i en menys mesura, els perceptors de pensions de jubilació, són col·lectius amb unes taxes de pobresa monetària molt elevades.

Per altra banda, al costat d'aquesta cara més tradicional hi ha les noves formes de pobresa que afecten la població activa que pateix els efectes de l'atur i del deteriorament progressiu del mercat de treball com a mecanisme de garantia de rendes. En aquest sentit, l'anàlisi revela un risc molt elevat de pobresa monetària entre les persones en llars encapçalades per un aturat, si bé el pes poblacional d'aquest col·lectiu sobre el total de pobres és relativament més petit, d'un 5%. El gruix de la població activa en situació de pobresa és el constituït per llars en les quals hi ha algun ocupat. Més de la meitat de la població pobra a Catalunya conviu en llars on hi ha almenys una persona ocupada al nucli principal, tot i que el risc de pobresa sigui notablement més baix que la mitjana poblacional quan la persona de referència treballa. És igualment alt el risc per a les persones en llars amb una sola persona ocupada amb contracte temporal o a temps parcial. D'entre els treballadors, quan la persona de referència és un treballador o treballadora no qualificat, ja sigui a la indústria o als serveis, o un treballador agrari, el risc de pobresa monetària també se situa per sobre de la mitjana. L'ocupació de dos membres al nucli aconsegueix reduir-ne molt significativament el risc, un dels més baixos d'entre tots els grups, malgrat que gairebé un 14,4% de la població pobra a Catalunya pertany a llars on tots dos membres de la parella treballen.

Un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o dependents a la llar, així com un deteriorat estat de salut de la persona de referència, agreugen de manera significativa el risc de precarietat econòmica per a les persones afectades.

Sorpren el baix nivell de pobresa monetària entre la població infantil, situant-se molt per sota del corresponent a la mitjana poblacional. Aquest resultat pot ser un indicador del fet que a Catalunya no siguin les llars més desfavorides aquelles que, de mitjana,

tenen fills. Alternativament, pot ser que la renda monetària no estigui captant de manera adequada el nivell de vida de les famílies amb fills a càrrec. L'estudi de la privació serà interessant per aclarir aquest punt. Igualment baixes són les taxes de pobresa monetària per al conjunt de la població jove, un fet que, sens dubte, està lligat a les estratègies que les famílies tenen per tal de fer front a la precarietat del mercat de treball per als joves. Malgrat que les taxes de pobresa monetària estan per sota de la taxa mitjana, nens i joves constitueixen un terç del total de la població pobra.

Un altre dels factors de risc de pobresa monetària està lligat a la monoparentalitat. Quan tenim un nucli sense parella amb la persona de referència en edat activa i amb nens a càrrec, el risc de pobresa monetària és important. Aquest col·lectiu representa un 9,8% del total de la població pobra. Al costat d'aquest resultat, en la línia del que s'obté en països propers, es constata, per primer cop, l'emergència d'un nou col·lectiu de risc, el de les llars encapçalades per un jove que sovint conviu amb els seus pares i germans. Un 11,2% de la població pobra viuria en aquest tipus de llar, que mereix un estudi més en profunditat que el que traça aquest monogràfic.

Una altra, d'entre aquestes noves cares de la pobresa monetària, és la de la nova immigració, amb un risc de pobresa monetària que gairebé dobla el del conjunt de la població. Un 9,6% de la població pobra seria immigrant. Finalment, el risc de pobresa és sensiblement superior en aquells que lloguen l'habitatge que en els que opten per la compra o estan en situació d'accés a la propietat. En aquest darrer cas, els llogaters representen un 25,3% de la població pobra a Catalunya, mentre que el gruix de la població pobra es concentra en habitatges de propietat sense càrregues pendent.

LA PRIVACIÓ A CATALUNYA L'ANY 2000

En l'apartat anterior s'ha estudiat la pobresa monetària a Catalunya utilitzant la renda com a únic indicador del nivell de vida dels individus. Tanmateix, el nivell de renda es correspon només de forma imperfecta amb el nivell de vida en les societats contemporànies. Les decisions d'estalvi i desestalvi prèvies a l'observació de la renda corrent, i la impossibilitat d'incloure la variable riquesa en l'anàlisi poden tenir efectes

importants sobre el nivell de vida de les persones. Malgrat tot, aquests dos factors no es veuen reflectits en la renda corrent.

Aquest apartat té la intenció de complementar l'anàlisi de la pobresa monetària amb una anàlisi sobre la privació de la població a Catalunya que tingui en compte aquests elements. L'aproximació de la privació estudia les carències de la població en una sèrie d'àmbits (o dimensions) rellevants a l'hora d'estimar-ne el nivell de vida. Es passa, doncs, d'un enfocament unidimensional, basat en un sol indicador, la renda corrent, a un de multidimensional, en el qual es tenen en compte els aspectes que es consideren fonamentals per assolir un nivell de vida mínim.

Per tal d'avaluar el nivell de privació de la població catalana, s'ha tingut en compte la informació continguda en un conjunt de 22 indicadors de mancances disponibles al PaD que permeten aproximar-se al nivell de vida de les persones. Aquests indicadors es recullen a la Taula 18 on es mostra el percentatge de la població catalana afectada per cada una de les mancances. En tots els casos es tracta de situacions de mancaça degudes a la falta de mitjans econòmics. Tal com es pot observar, els indicadors s'agrupen en tres dimensions: la dimensió bàsica de consum, la dimensió bàsica d'habitatge i la dimensió secundària.

Com es desprèn de la taula, la dimensió bàsica de consum conté 8 indicadors que recullen situacions d'alimentació inadequada, falta de recursos per renovar el vestuari, problemes econòmics per comprar medicaments, o dificultats per afrontar les despeses corrents, com haver-se retardat en el pagament del lloguer, la hipoteca o algun dels rebuts de l'aigua, el gas o la llum. Un percentatge reduït però significatiu de la població viu en llars en les quals no es poden permetre menjar carn i peix setmanalment, unes 66.000 persones per al conjunt de Catalunya. Significativa també és la proporció de la població en llars que pateixen retards en el pagament de despeses bàsiques relacionades amb l'habitatge, o que declaren que comprar els medicaments receptats pel metge els suposa un esforç molt gran. Aquests percentatges de la població amb mancances s'incrementen quan es consideren altres partides de despesa com les relacionades amb el vestit i el calçat. Un 6% de la població catalana declara que no es pot permetre comprar sabates un cop l'any i entre un 11 i un 12% dels catalans no es poden permetre econòmicament comprar roba anualment.

Taula 18.

Percentatge d'individus a la població catalana afectats per tipus de mancaça

Tipus de mancaça	%
DIMENSIO BÀSICA CONSUM	
La llar no es pot permetre econòmicament comprar carn i peix setmanalment	1,04
Comprar medicaments que recepta el metge suposa un esforç molt gran per a la llar	3,58
La llar no es pot permetre econòmicament comprar roba d'abric un cop a l'any	11,07
La llar no es pot permetre econòmicament comprar roba nova cada temporada	12,85
La llar no es pot permetre econòmicament comprar sabates cada any	6,05
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar el lloguer de l'habitatge	1,61
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar la hipoteca	2,68
La llar s'ha retardat a l'hora de pagar els rebuts de l'aigua, el gas o el llum	6,01
DIMENSIO BÀSICA HABITATGE	
L'habitatge té una deficiència greu i la llar té moltes o força dificultats per solucionar-la amb els recursos de què disposa	7,33
A la llar hi manca aigua corrent i/o vàter i/o bany	0,40
A la llar hi ha problemes d'humitat	1,92
A la llar hi ha problemes de manca de ventilació, esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat	3,76
A la llar hi ha males instal·lacions d'aigua, gas o llum	1,99
A l'habitatge hi ha problemes de fred per mal aïllament	1,92
DIMENSIO SECUNDÀRIA	
La llar amb els ingressos que té diu que arriba a final de mes amb molta dificultat	14,24
Les despeses de l'habitatge suposen per a la llar molt d'esforç	19,71
La llar no es pot permetre econòmicament una casa confortable	8,47
La llar no es pot permetre econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé	23,92
La llar no es pot permetre econòmicament canviar els electrodomèstics quan s'espatllen	5,34
A la llar no hi ha cap membre que disposi sempre de cotxe	2,11
La llar no es pot permetre econòmicament fer regals a amics o familiars un cop a l'any	7,61
La llar no es pot permetre econòmicament anar de vacances un cop a l'any	23,83

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per altra banda, la dimensió bàsica d'habitatge conté 6 indicadors que recullen deficiències relacionades amb les condicions i instal·lacions de l'habitatge, com tenir un habitatge amb alguna deficiència greu i tenir problemes financers per solucionar-la, patir problemes d'humitat, de fred o de seguretat, com esquerdes a la paret o aluminosi, tenir instal·lacions deficientes d'aigua, gas o llum, o no disposar d'aigua corrent, vàter o bany. Segons l'anàlisi realitzada amb el PaD, un percentatge molt reduït de

la població catalana viu encara en habitatges sense aigua corrent i/o vàter i/o bany. El pes de la població en habitatges amb problemes d'humitat, de fred, o amb males instal·lacions d'aigua, gas o llum és també reduït però significatiu, un 2% del total. Gairebé un 4% de la població viu en llars on hi manca la ventilació, hi ha esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat. Finalment, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les.

Finalment, la tercera dimensió de la privació estudiada és l'anomenada dimensió secundària que conté 8 indicadors. Recullen situacions de manca més generalitzades entre la població que les recollides en els indicadors de les dues dimensions bàsiques, però que corresponen a béns o activitats considerats, en la majoria d'estudis, com a necessitats que qualsevol persona s'hauria de poder permetre. En aquest sentit, cal ressaltar que les situacions de manca incloses en aquesta dimensió secundària en cap cas afecten més d'una quarta part de la població catalana. En la dimensió secundària s'inclouen indicadors com el de si la llar disposa de cotxe, si la llar es pot permetre econòmicament una casa confortable, canviar els mobles i electrodomèstics quan es fan malbé, fer regals a amics i familiars o anar de vacances un cop l'any. També es tenen en compte variables més subjectives, com el grau de dificultat amb què la llar arriba a final de mes o l'esforç que li suposen les despeses d'habitatge. Un 14% de la població a Catalunya declara arribar a final de mes amb molta dificultat. Gairebé una quarta part (un 24%) declara no poder permetre's econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé o anar de vacances un cop l'any. Per a un 20% de la població les despeses de l'habitatge li suposen molt d'esforç.

Una anàlisi acurada de la població amb mancances (vegeu apèndix metodològic per a més detall) permet constatar que un 53,5% de la població catalana viu en llars en les quals s'hi manifesta alguna manca en algun dels àmbits considerats. Al voltant d'una quarta part de la població catalana (un 24,5%) pateix alguna situació de manca bàsica de consum, mentre que la població afectada per alguna de les mancances bàsiques d'habitatge és només d'un 9,2% i la privació secundària afecta aproximadament la meitat de la població. A més a més, un 7% dels individus que pateixen mancances ho fan en els tres àmbits de privació, el 41% en dos dels tres

àmbits i el 52% en una de les tres dimensions. Aquestes interseccions, però, no afecten totes les dimensions de la mateixa forma. Quatre de cada deu individus (39,4%) que suporten caresties en l'habitatge també en tenen en els altres dos àmbits. Aquest percentatge disminueix substancialment per aquells que en pateixen en les dimensions bàsica de consum o secundària. Per exemple, tres quartes parts dels que pateixen alguna mancança en la dimensió bàsica de consum també ho fan en un altre àmbit, mentre que els que en tenen en la dimensió secundària gairebé la meitat també en pateixen en un altre àmbit. Finalment, el 47,8% dels que experimenten caresties en la dimensió secundària només n'experimenten en aquest àmbit, mentre que aquest percentatge es redueix a menys de la meitat per als altres dos col·lectius, és a dir, els que n'experimenten en les dues dimensions bàsiques: de consum i d'habitatge. Així, les llars que suporten caresties en la dimensió bàsica tenen més possibilitats de patir-ne en els altres àmbits.

Per tal d'avaluar la privació que pateix la població, s'agrega la informació continguda en cada un dels indicadors de mancança recollits a la taula 18 en un índex. D'aquesta manera, s'obté un índex per a cada dimensió (bàsica consum, bàsica habitatge i secundària) i un de global que recull la informació dels 22 indicadors. Un cop construït aquest índex i per tal que l'anàlisi de la privació sigui coherent amb el de pobresa monetària, s'ha definit el llindar de privació de manera que s'obtingui un grup poblacional de grandària comparable al dels pobres segons el criteri de renda. El llindar de privació adoptat és el que correspon a un índex de privació global igual al 12,8 i una taxa agregada de privació d'un 18,9% de la població. El detall pel que fa a la metodologia utilitzada per mesurar la privació es troba a l'annex.

Privació i pobresa monetària

L'objectiu principal d'aquest epígraf és estudiar quina és la relació entre renda corrent i nivell de vida a Catalunya, i, d'aquesta forma, complementar l'anàlisi sobre la pobresa monetària, basada en la renda corrent. Més concretament, l'estudi se centrarà en la privació de la cua baixa de la distribució de la renda.

En primer lloc, és obligat examinar el comportament de la privació al voltant del llindar de pobresa monetària utilitzat en aquest estudi. La Taula 19 presenta el valor mitjà dels índexs de privació global, segons les tres dimensions estudiades per diferents trams de renda. Els trams de renda s'expressen en funció de la renda mediana i cal recordar aquí que el llindar de pobresa monetària s'ha establert en el 60% de la renda mediana. Les dades d'aquesta taula són prou reveladores: la població amb una renda inferior al llindar de pobresa monetària mostra uns índexs de privació molt superiors als de la mitjana poblacional per a les tres dimensions de privació considerades.

La Taula 19 mostra que els valors mitjans dels índexs de la població pobra dupliquen els del conjunt de la població. Si bé en termes generals la mitjana de l'índex global de privació decreix amb l'ingrés, la població que es troba a l'extrem més baix de la distribució (renda inferior al 40% de la mediana) no és la que mostra un índex de privació més elevat en cap de les tres dimensions considerades. El nivell de privació mitjà de la població en aquest interval és similar al dels individus que es troben just per sota del llindar. L'anàlisi de la privació en aquest punt permet il·lustrar la complementarietat entre els dos enfocaments de mesura adoptats. En termes dels índexs de privació, el tram de renda en una situació de desavantatge més gran és el de les rendes compreses entre el 40 i el 50% de la mediana, i no el de les rendes menors al 40 per cent de la

Taula 19.

Valors mitjans dels índexs de privació per trams de renda a Catalunya

Trams de renda com a % de la mediana	Població		Valors mitjans			
	Nombre d'individus	%	Índex bàsic consum	Índex bàsic habitatge	Índex secundari	Índex global
< 40	286.200	4,50	10,19	4,77	24,89	13,67
40 – 50	435.260	6,84	16,66	5,88	28,80	17,72
50 – 60	460.290	7,24	13,29	2,81	23,06	13,62
60 – 70	538.970	8,47	6,04	3,68	16,76	9,03
70 – 80	434.880	6,84	4,78	3,95	12,72	7,25
> 80	4.205.400	66,11	3,08	2,17	8,12	4,54
TOTAL	6.361.000	100,0	5,44	2,83	12,42	7,08

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

mediana. Així mateix, és interessant constatar que just per sobre del llindar de pobresa monetària hi ha una part important de la població (gairebé un milió), amb uns índexs de privació mitjana per sobre (o molt propers) dels del conjunt de la població. Aquests individus tenen rendes entre el 60 i el 70 o el 80% de la mediana.

En termes generals, si bé no hi ha evidència suficient que permeti identificar un nivell de renda com a llindar objectiu que separi els individus que presenten privació múltiple dels que estan lliures d'aquestes situacions de mancança, el llindar de pobresa monetària establert aconsegueix captar la població amb uns nivells de privació mitjans més rellevants.

Per tant, tot i que els índexs de privació augmenten quan disminueix la renda, a Catalunya les dades mostren que l'anàlisi de la privació pot resultar un complement molt valuós a l'hora d'identificar aquells individus en risc de pobresa i exclusió social. Aquest fet és, com s'argumentava al principi d'aquest apartat sobre la privació a Catalunya l'any 2000, una de les principals motivacions dels estudis multidimensionals de privació i, per tant, la seva corroboració empírica a Catalunya omple de sentit aquesta anàlisi de privació, i permet veure fins a quin punt pobresa monetària i privació duen als mateixos resultats, per exemple, en termes de col·lectius afectats.

Una visió panoràmica de la privació

Per tal de caracteritzar la privació a Catalunya, a continuació s'examina la privació que pateixen els mateixos col·lectius analitzats a l'apartat anterior. Per tant, les reflexions que es presenten tot seguit, segueixen de forma paral·lela l'anàlisi per grups poblacionals realitzada per a la pobresa monetària.

Les taules que es presenten mostren el risc de privació per als diferents grups poblacionals (el risc queda definit com el nombre d'individus en situació de privació sobre el total d'individus de cada grup, i expressat en percentatge), així com el valor mitjà dels índexs de privació dels diferents àmbits de privació (bàsica de consum, bàsica d'habitatge i secundària) i de l'índex de privació global en relació amb la mitjana

poblacional. Per tant, aquests índexs recullen el nivell relatiu de privació per cadascun dels àmbits de privació. Per una millor comoditat, també s'exposen els riscos de pobresa monetària obtinguts en l'apartat anterior de cadascun dels col·lectius estudiats. Això facilitarà la comparació dels resultats de pobresa monetària i de privació per a un col·lectiu determinat, i es faran paleses les similituds i diferències entre les dues anàlisis.

PRIVACIÓ PER GRUPS D'EDAT

A diferència de les observacions fetes en termes de renda, el risc de privació dels infants és similar al de les persones grans, i, en ambdós casos, relativament elevat tal com mostra la Taula 20. L'índex mitjà de privació global coincideix en els infants, els joves i les persones grans, i se situa 10 punts percentuals per sobre del corresponent al conjunt de la població. Tot i que aquests dos grups presenten riscos de privació molt similars, és interessant destacar que el tipus de privació que pateixen és diferent. Mentre el col·lectiu de persones grans pateix, sobretot, privació bàsica de consum, el grup integrat pels infants en pateix sobretot d'habitatge.

Taula 20.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons l'edat dels membres que componen la llar

Grups d'edat	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Menys de 16	14,2	21,5	1,0	1,2	1,1	1,1
16-29	18,2	19,3	1,0	1,1	1,1	1,1
30-49	12,3	16,2	0,8	1,1	0,9	0,9
50-64	20,5	16,1	1,1	0,8	0,9	0,9
65 o més	33,3	23,4	1,3	0,8	1,0	1,1
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per altra banda, la població amb edats compreses entre els 30 i els 64 anys suporten riscos de privació menors que se situen una mica per sota de la taxa de privació de tota la població.

De les dades de privació i de pobresa monetària, en destaca el protagonisme del grup d'infants, amb riscos més baixos de pobresa monetària, però més alts de privació. Aquest fet mostra la importància de complementar les anàlisis estàtiques de renda amb les de privació, per tal d'entendre el procés d'acumulació i erosió dels recursos al llarg del temps, i per tal d'identificar d'una manera correcta els col·lectius més vulnerables. Per la seva banda, les persones grans, tot i tenir riscos importants de privació i pobresa monetària, presenten taxes de privació molt més baixes (10 punts percentuals inferiors) que les taxes de pobresa monetària, cosa que reflecteix una situació més avantatjosa en la dimensió d'habitatge.

PRIVACIÓ SEGONS EL SEXE I L'ESTAT CIVIL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La taxa de privació de les persones que conviuen en llars encapçalades per una dona és superior a les que tenen un home al capdavant, i aquestes taxes són molt similars a les taxes de pobresa monetària tal com mostra la Taula 21.

D'altra banda, i en la línia de l'apartat anterior, les taxes de privació varien de forma important segons l'estat civil de la persona de referència. Les taxes i els nivells de privació són superiors als de la mitjana poblacional per a les persones de referència solteres, separades i divorciades, tant si es tracta de dones com si es tracta d'homes. En el cas dels homes, els casats i els vidus, especialment aquests darrers, tenen taxes de privació per sota de la mitjana poblacional, com succeïa amb les taxes de pobresa monetària. Les llars encapçalades per homes solters són les que presenten taxes de privació més altes, especialment pel que fa a la dimensió bàsica de consum, l'índex de la qual és un 50% superior al de la mitjana poblacional. Per acabar, cal afegir el cas sorprenent dels divorciats o separats, que si bé presentaven les taxes de pobresa més baixes entre els homes, tenen taxes de privació per sobre de la mitjana poblacional. D'acord amb els valors mitjans dels índexs, seria en la dimensió bàsica d'habitatge on aquest subgrup patiria nivells més alts de privació.

Taula 21.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el sexe i l'estat civil de la persona de referència

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Segons el sexe de la persona de referència						
Home	17,0	17,8	0,9	1,0	0,9	0,9
Dona	22,1	21,1	1,1	1,1	1,2	1,2
Segons l'estat civil de la persona de referència						
Si la persona de referència és home						
Casat	15,7	15,7	0,8	1,0	0,8	0,8
Solter	23,1	26,5	1,5	0,9	1,3	1,3
Separat o divorciat	14,0	22,5	1,0	1,4	1,2	1,2
Vidu	15,5	11,6	0,6	0,2	0,5	0,5
Si la persona de referència és dona						
Casada	17,3	15,2	0,8	0,8	0,9	0,9
Soltera	26,2	25,3	1,2	1,5	1,3	1,3
Separada o divorciada	21,1	25,4	1,6	1,6	1,8	1,7
Vídua	36,7	33,7	1,8	1,1	1,5	1,5
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa a les dones, les taxes de pobresa monetària i privació són força similars, de manera que les dones casades serien les úniques amb una taxa de privació inferior a la mitjana poblacional —igual com succeeix en el cas de la pobresa monetària. A les dificultats de les dones solteres i les separades o divorciades, s'hi afegeixen les que mostren les dones vídues que són les que pateixen un risc de privació més elevat. El seu índex de privació bàsica de consum es trobaria un 80% per sobre la mitjana poblacional, i, el secundari, un 50%.

Privació i família

La composició familiar juga un paper important per determinar el nivell de vida, i, per tant, el nivell de privació de les persones. A continuació, s'analitza la privació per tipus de família. Com s'ha fet en l'estudi de la pobresa monetària, aquesta anàlisi és rellevant, atès que incorpora aspectes com les 'càrregues' familiars que tenen els diferents tipus de llar, el nombre de persones que poden estar vinculades al mercat de treball, i l'etapa de la carrera professional en la qual es troben els membres actius del nucli familiar. A continuació es completa l'anàlisi considerant la grandària de la llar.

UN ENFOCAMENT PER TIPUS DE FAMÍLIA

La Taula 22 dibuixa les taxes de privació i el valor mitjà dels índexs de privació per onze tipus de famílies diferents. En primer lloc, s'observa la privació de les llars amb una persona gran al capdavant (categories 10 i 11). D'acord amb l'anàlisi realitzada per grups d'edat, el col·lectiu de persones grans mostrava una de les taxes de pobresa monetària més marcades. La informació continguda a la Taula 22 indica clarament que aquesta conclusió s'ha de puntualitzar, ja que els riscos de privació són molt diferents si la persona gran encapçala una llar amb o sense parella. La taxa de privació de les llars encapçalades per un persona gran sense parella és la més alta entre totes les categories del cicle vital. Quatre de cada deu persones que viuen en aquest tipus de llar es troben en situació de privació. Addicionalment, tal com indica el valor mitjà dels índexs de privació en les diferents dimensions, aquest grup pateix un dels nivells relatius de privació més alts en cadascun dels àmbits de privació, especialment en el de consum. Per tant, aquest tipus de llar presenta una taxa i uns nivells de privació molt elevats.

En canvi, quan la persona de referència de la llar és una persona gran que viu amb la parella (categoria 11), el risc de privació es redueix a la meitat, i se situa just per sobre la mitjana del total de la població (19,2%). Aquesta davallada en la taxa de privació és molt més important que la reducció observada en la taxa de pobresa, i s'explica pel bon comportament dels nivells relatius de privació bàsica d'habitatge i de privació secundària. En altres paraules, tot i que les persones que conviuen en llars encapçalades per persones grans amb parella tenen unes rendes suficientment baixes com per tenir

Taula 22.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el tipus de família

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència menys de 35 anys						
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	25,8	20,1	1,3	1,1	1,1	1,1
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	6,8	13,0	0,7	0,6	0,8	0,8
3. Formació família, jove, nucli amb parella, amb nens	13,7	27,7	1,1	2,2	1,3	1,4
Persona de referència de menys de 65 anys o de 60 si jubilada						
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves	8,4	16,4	0,8	0,8	0,9	0,9
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens i algun jove	16,1	24,7	1,1	1,4	0,9	1,0
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	13,6	10,9	0,6	0,8	0,8	0,7
7. Nucli amb parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves	11,5	16,4	1,1	0,8	0,8	0,9
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens	16,3	20,9	1,2	1,0	1,3	1,2
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	30,5	22,7	1,1	1,4	1,7	1,5
Persona de referència de més de 65 o més de 60 si jubilada						
10. Persona gran, nucli sense parella	48,5	40,2	2,1	1,3	1,5	1,7
11. Persona gran, nucli amb parella	36,3	19,2	1,2	0,7	0,9	1,0
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

una taxa de pobresa monetària que duplica la taxa del conjunt de Catalunya, suporten nivells de mancances similars a la mitjana de la població catalana.

Un segon col·lectiu amb un risc de privació prominent és el de les famílies joves en formació amb nens, on la persona de referència té menys de 35 anys, i, per tant, els nens són relativament petits (categoria 3). Gairebé tres de cada deu de les persones que conviuen en aquest tipus de llar suportarien privacions o estarien privats (la taxa de privació és del 27,7%). L'elevada taxa de privació d'aquest col·lectiu contrasta amb la taxa relativament baixa de pobresa monetària. Els nivells relatius de privació en tots els àmbits de privació d'aquest grup també són elevats, sobretot en termes de

privació bàsica d'habitatge. Per tant, és un segment poblacional jove, amb càrregues familiars que disposa de la renda suficient per evitar el risc de pobresa, però no tant com per no patir carències importants, sobretot d'habitatge. Si bé caldria analitzar-los amb més detall, aquests destacats nivells de privació en la dimensió d'habitatge són certament una conseqüència dels importants costos (tant de compra com de lloguer) de l'habitatge als quals es veuen obligats a fer front les famílies joves.

Quan la persona de referència d'aquesta família en formació és major de 35 anys (categoria 4), i, segurament, es troba en una fase més madura de la carrera laboral, la taxa de privació disminueix de forma dràstica fins el 16,4%, i se situa, per tant, per sota la mitjana del conjunt de la població. Aquesta davallada important del risc de privació, que també s'observa, però en menor mesura, en termes de pobresa monetària, es veu acompanyada de nivells relatius de privació molt més baixos que els del col·lectiu anterior.³⁶ En particular, pel que fa referència a la privació bàsica d'habitatge, aquesta se situa clarament per sota la mitjana poblacional.

A l'anàlisi de la pobresa monetària es feia evident l'emergència d'un nou col·lectiu de risc format per nuclis familiars sense parella ni nens amb una persona jove al capdavant (categoria 1). L'examen de la privació corrobora la difícil situació d'aquest grup, amb una taxa de privació per sobre la mitjana catalana (del 20,1%). Els nivells relatius de privació d'aquest grup són especialment preocupants en la dimensió bàsica de consum. Cal recordar que a diferència del que es pugui pensar, aquest grup no està majoritàriament integrat per joves que s'han emancipat i que no viuen en parella, sinó per joves que encara conviuen amb altres familiars, sobretot pares i germans. Per tant, és una situació difícil, on els joves són la persona de referència de la llar, ja que la resta d'adults que hi viuen (com els seus pares) no aconsegueixen obtenir rendes superiors a la dels joves. La renda total del nucli familiar no els permet escapar de la pobresa monetària i, a més a més, pateixen nivells de privació importants en aspectes bàsics.

La situació de les parelles joves sense fills (categoria 2) és molt diferent, ja que per a aquest col·lectiu, la taxa de privació es redueix de forma substancial. De fet, les parelles joves

36. Aquesta diferència, però, només és estadísticament significativa al 10%.

sense fills presenten una de les taxes de privació més baixes de totes les categories. Atesa la baixa taxa de pobresa monetària observada en aquest tipus de llars, es pot concloure que les parelles joves sense fills constitueixen un dels grups més privilegiats, tant en termes de pobresa monetària com de privació. La composició d'aquestes parelles joves sense nens difereix de forma substancial d'aquells nuclis encapçalats per joves que conviuen amb els pares, ja que les parelles joves no pateixen la 'càrrega' que suposen els altres adults. És interessant destacar, que malgrat que aquest tipus de llars es troba en una etapa molt primerenca del cicle vital, el nivell relatiu de privació bàsica d'habitatge és molt baix. Això és, de ben segur, un indicador de la seva solvència econòmica, sobretot si treballen, i, per tant, de les escasses restriccions del crèdit que tenen.

Els nuclis familiars constituïts per una parella amb nens de menys de 16 anys i algun jove (categoria 5) mostren una taxa de privació força més elevada que la taxa mitjana poblacional. L'anàlisi dels nivells relatius de privació indica que aquest col·lectiu sofreix nivells importants de privació sobretot d'habitatge. En efecte, els índexs de privació bàsica (tant de consum com d'habitatge) es troben per sobre la mitjana poblacional, cosa que revela que els nivells relatius de privació bàsica d'aquest col·lectiu són importants, i molt superiors als del col·lectiu de parelles amb nens de menys de 16 anys sense joves. La diferència però entre les llars amb nens menors sense o amb algun jove estadísticament no és significativa.

El tipus de llar amb un menor risc de privació és l'integrat per una parella sense nens i amb algun jove (categoria 6). En aquest cas només un de cada deu individus patirien privació. Tant aquesta baixa taxa com el nivell de privació són coherents amb la relativament baixa taxa de pobresa monetària. Tot i que la grandària mitjana d'aquestes llars és superior a la de la resta de grups, la possible participació en el mercat de treball tant de la parella com d'algun jove, juntament amb l'absència de nens menors de 16 anys, contribueixen a fer que els nivells de privació siguin els més baixos de tots els grups (un 10,9%).

Els nuclis familiars integrats per una parella que no és ni jove ni jubilada sense nens ni joves (categoria 7) mostren una taxa de privació que se situa just per sota la mitjana catalana (16,4%). Si es mira quin dels diferents àmbits de privació és el responsable

d'aquesta taxa, s'observa que les mancances més importants es donen en la dimensió bàsica de consum. Tot i que la taxa de privació està per sota la mitjana poblacional, aquest resultat no deixa de ser sorprenent. Per una banda, la seva taxa de pobresa monetària és relativament baixa (11,5%), i, per l'altra, aquests nuclis familiars, composts per parelles (per tant amb la possibilitat de tenir dues persones que treballin) que s'haurien de trobar en una etapa madura de la seva vida professional (majors de 35 anys i no jubilades), no tenen 'càrregues' ni de nens ni de joves.

S'examina a continuació un dels col·lectius tradicionalment colpejats per la pobresa monetària: el de les llars monoparentals amb algun menor a càrrec (categoria 9). El risc de privació, tot i trobar-se clarament per sobre del conjunt de la població (22,7%), no és tant elevat com el seu risc de pobresa monetària, que es troba 12 punts percentuals per sobre el del conjunt de la població. Aquest quadre, però, canvia sensiblement quan es té en compte el valor mitjà dels índexs de privació en els diversos àmbits, ja que aquestes llars monoparentals mostren elevats nivells relatius de privació d'habitatge i secundària.

Finalment, la taxa de privació dels nuclis sense parella que no són ni joves ni jubilats, i que tampoc tenen cap menor a càrrec (categoria 8), és inferior (en dos punts) a la taxa de privació de les famílies monoparentals amb menors a càrrec (categoria 9). Així mateix, els nivells relatius de privació del primer grup són sensiblement menors als de les famílies monoparentals en totes les dimensions menys en la privació bàsica de consum. Quan es compara aquests dos grups, és important assenyalar que mentre els nuclis sense parella i sense menors a càrrec no pateixen greus nivells de privació d'habitatge, sí que en suporten les famílies monoparentals amb nens al seu càrrec. Cal recordar també, que la categoria 8 està formada per un grup molt heterogeni de persones: des de llars amb individus que no tenen cap parentiu, fins a fills adults que viuen amb els pares.

PRIVACIÓ SEGONS LA GRANDÀRIA DE LA LLAR

Tal com s'ha fet en l'anàlisi de la pobresa monetària, a continuació es complementa l'estudi de privació i família amb un examen segons la grandària de la llar. En termes

generals, les taxes de privació de les llars amb diferents grandàries presentades a la Taula 23 no difereixen substancialment de les de pobresa monetària de la Taula 5, i reproduïdes a la primera columna. Malgrat tot, val la pena fer dues matisacions.

Taula 23.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la grandària de la llar

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
1 membre	29,9	31,9	1,7	1,5	1,3	1,4
2 membres	19,9	19,7	1,1	1,0	1,0	1,0
3 membres	13,4	16,0	0,8	1,0	0,9	0,9
4 membres	14,9	17,3	0,8	0,9	1,0	0,9
5 membres	21,0	15,7	1,0	0,9	1,1	1,0
6 o més memb	45,4	32,5	1,8	1,3	1,4	1,5
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En primer lloc, les llars que tenen un risc més elevat de privació segueixen sent les llars amb grandàries menors i majors (és a dir, les integrades per un sol membre i les integrades per sis o més), amb taxes de privació semblants a les de pobresa monetària. Tres de cada deu persones que pertanyen a aquest tipus de llars tenen mancances prou importants com per considerar-les en situació de privació. Cal afegir que només aquests dos tipus de llars sofreixen nivells relatius de privació elevats i molt superiors a la mitjana poblacional en tots i cadascun dels àmbits de privació.

En segon lloc, la relació en forma de U entre pobresa i grandària de la llar, no es compleix en termes de privació. La relació entre el risc de privació i grandària de la llar és decreixent en gairebé totes les grandàries de llar inferiors a sis membres. És a dir, a mesura que s'incrementa la grandària de la llar la taxa de privació es redueix en les de menys de sis membres. Com s'ha esmentat, les llars amb sis o més membres mostren una taxa molt superior a tots els tipus de llar excepte a les unipersonals.

Privació i mercat de treball

Per començar s'estudia la privació de les llars on la persona de referència no està jubilada, per passar més endavant a veure els efectes de l'ocupació en el nucli principal de la llar. A continuació, s'analitza el risc de privació entre la població assalariada i, finalment, segons la categoria professional de la persona de referència.

L'EFECTE DE L'ACTIVITAT ECONÒMICA DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 24 presenta la població pobre i amb privació segons l'activitat econòmica de la persona de referència, distingint entre els que treballen, els aturats, les persones en situació d'invalidesa temporal i altres inactius.

Quan la persona de referència de la llar no treballa, és a dir, està en situació d'atur, invalidesa temporal o en altres situacions d'inactivitat laboral, el risc de privació és molt alt. Entre els que no treballen, els aturats són els que s'enfronten a un risc de privació més gran. Quatre de cada deu individus que conviuen en llars on la persona de referència està a l'atur es trobarien en una situació de privació econòmica. Aquest

Taula 24.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència, excepte jubilats

Activitat econòmica	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Treballa	12,7	16,1	0,8	1,0	0,9	0,9
Aturat	31,5	40,0	2,6	1,0	1,8	1,9
Invalidesa laboral	29,1	25,3	1,8	1,9	1,5	1,6
Activitat no econòmica (altres inactius)	36,3	31,9	1,7	1,7	1,5	1,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

col·lectiu pateix sobretot nivells importants de privació en les dimensions bàsica de consum i secundària, però no d'habitatge. En canvi, les llars encapçalades per persones que es troben en situació d'invalidesa laboral o en altres situacions d'inactivitat laboral, sí que presenten problemes greus de privació d'habitatge, a més de mostrar-ne en les altres dues dimensions.

Les llars encapçalades per persones que treballen presenten riscos de privació que se situen just per sota del risc mitjà del conjunt de la població, amb tot, com que el seu pes poblacional és molt important, el 78,1% de la població privada no jubilada viu en aquest tipus de llars. El fet que la taxa de privació sigui més gran que la de pobresa monetària indica que, a més d'aquelles llars amb persones que treballen i que no són capaces de superar el llindar de la pobresa monetària, n'hi ha d'altres que, tot i no ser considerats pobres en renda, suporten privacions econòmiques.

D'entre les llars encapçalades per persones que treballen és interessant saber quina és la situació en termes de privació dels que ho fan per compte propi i dels que ho fan per compte d'altri (vegeu la Taula 25). Tanmateix, abans de passar a comentar l'evidència empírica per a aquests dos col·lectius cal recordar que la notable falta de resposta dins d'aquests col·lectius obliga a prendre amb molta precaució les conclusions que segueixen.

Taula 25.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la situació laboral de la persona de referència en cas de ser treballador/a

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Treballa per compte d'altri	12,1	14,4	0,7	1,1	0,8	0,8
Treballa per compte propi	4,5	13,2	0,7	0,5	0,8	0,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les taxes de privació per a la població amb la persona de referència treballant per compte propi són lleugerament més baixes que les que corresponen al col·lectiu de llars encapçalades per un treballador per compte d'altri.³⁷ En qualsevol cas, d'acord amb allò esmentat anteriorment, les taxes de privació d'aquests dos col·lectius es troben per sota les de la mitjana de la població. El que resulta més significatiu és que la taxa de privació de les llars encapçalades per un treballador per compte propi és molt més elevada que la seva taxa de pobresa monetària. Malgrat això, cal destacar que el nivell relatiu de privació d'habitatge és la meitat del de la mitjana poblacional, i que els índexs globals de privació són molt similars per a totes dues situacions laborals.

PRIVACIÓ SEGONS LA CONCENTRACIÓ D'OCUPATS AL NUCLI FAMILIAR

La Taula 26 mostra el risc i els nivells relatius de privació dels diferents àmbits segons el nombre de persones ocupades al nucli principal, distingint entre famílies amb parella i sense. Recordi's que en aquesta anàlisi només es té en compte l'ocupació de la persona de referència i la seva eventual parella, i que no es considera la població jubilada o prejubilada (a partir dels 60 anys).

Les taxes de privació segueixen el mateix patró que les de pobresa monetària. Els nuclis familiars on cap membre treballa, tant si la persona de referència viu en parella com si no, presenten els riscos de privació més elevats. Per a aquestes llars, on tant la persona de referència com la parella, si n'hi ha, són aturades o inactives, els nivells relatius de privació en els tres àmbits són també els més prominents de tots els grups. En aquest sentit, cal destacar que quan la persona de referència viu en parella (i cap dels dos membres treballa) els nivells relatius més rellevants de privació es troben a la dimensió bàsica de consum (amb nivells que doblen la mitjana catalana). Ara bé, si la persona de referència no viu en parella (i no treballa), a més a més, pateix nivells de privació molt considerables (que de nou gairebé doblen la mitjana poblacional) en l'àmbit bàsic d'habitatge.

37. Noteu que la mitjana ponderada de les taxes de privació d'aquests dos col·lectius no es correspon (és inferior) a la taxa de privació que mostra la Taula 24 per al conjunt de treballadors, atès que el conjunt de llars encapçalades per individus dels quals se'n desconeix si treballen per compte d'altri o per compte propi experimenta una taxa de privació més elevada que la del conjunt de tots els treballadors.

Taula 26.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la concentració de persones ocupades al nucli principal²

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
La persona de referència viu en parella						
Cap membre treballa	44,4	32,2	2,3	1,1	1,9	1,9
1 membre treballa	17,2	20,0	1,0	0,8	1,1	1,0
2 membres treballen	7,1	14,6	0,6	1,1	0,7	0,8
La persona de referència no viu en parella						
No treballa	39,3	36,4	2,1	1,8	1,8	1,9
Treballa	21,0	19,2	1,1	1,1	1,2	1,2
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. La persona de referència té menys de 65 anys i no està jubilada ni és estudiant, o bé té menys de 60 anys en cas d'estar jubilada.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El risc de privació es redueix significativament quan la persona de referència treballa, però aquest és inferior al risc mitjà del conjunt de la població només quan els dos membres treballen. Per tant, l'ocupació no només no garanteix una cobertura adequada enfront del risc de pobresa monetària, sinó que tampoc representa una garantia davant del risc de privació. Atès l'important pes poblacional de les llars amb algun ocupat, el 89,5% de la població amb privació en edat activa viu en llars on almenys un dels dos membres de la parella treballa.

A l'hora d'estudiar la pobresa monetària destacàvem que un 21,8% de la població pobra en edat activa conviu en llars encapçalades per una parella, els dos membres de la qual treballen. En termes de privació, aquest percentatge s'incrementa significativament fins al punt que un 36,8% de la població catalana amb privació en edat activa viu en aquest tipus de llars.

PRIVACIÓ ENTRE LA POBLACIÓ ASSALARIADA

Tal com succeeix en el cas de la pobresa monetària, la Taula 27 mostra que el tipus de contracte laboral i de jornada de treball són elements claus per entendre millor el risc de privació. Com s'analitza a continuació amb més detall, a diferència del que succeeix per la pobresa monetària, el fet de comptar amb dos ocupats no representa una garantia davant del risc de privació si el segon perceptor treballa amb un contracte temporal.

En efecte, la presència d'un contracte temporal sembla que és sinònim de problemes importants de privació. Això es manifesta clarament als nuclis familiars en els quals

Taula 27.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el nombre d'ocupats, tipus de jornada i contracte entre la població assalariada²

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
2 ocupats						
Ambdós jornada completa i fixos	3,8	8,4	0,3	0,8	0,5	0,5
Ambdós fixos, un jornada completa i l'altre parcial o intermitent	4,0	3,3	0,3	0,5	0,6	0,5
Un fix i jornada completa i l'altre amb contracte temporal	7,3	26,0	0,8	2,5	1,1	1,1
Ambdós contractes temporals (ambdues jornades)	12,6	27,5	0,5	4,9	0,9	1,3
La persona de referència assalariada i la parella, compte propi	4,2	6,8	0,6	0,5	0,3	0,4
1 ocupat						
Fix i jornada completa	11,5	9,9	0,6	0,6	0,8	0,7
Fix i jornada parcial	33,0	25,9	0,7	0,4	1,8	1,3
Contracte temporal (ambdues jornades)	41,4	32,5	1,6	1,9	1,7	1,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. El nombre d'ocupats només fa referència al nucli principal.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

l'únic assalariat treballa amb un contracte temporal. Tres de cada deu individus que conviuen en aquest tipus de llars patirien privació, i els nivells de privació en els tres àmbits se situarien molt per sobre dels nivells mitjans del conjunt de la població. Quan hi ha dos ocupats a la llar, i almenys un d'ells té un contracte temporal, els riscs de privació també està per sobre el risc mitjà del conjunt de la població catalana. Adicionalment, aquests dos col·lectius mostren nivells molt elevats de privació bàsica d'habitatge. D'aquests, el cas més preocupant es dona quan els dos ocupats tenen un contracte temporal, ja que aquests tipus de llars no només mostren una taxa de privació superior, sinó que també pateixen nivells molt més elevats de privació bàsica d'habitatge (cinc vegades superior a la mitjana poblacional).

Un altre grup que també mostra un remarcable risc de privació és el de les llars que només compten amb una persona ocupada treballant a temps parcial. Entre dos i tres de cada deu individus que hi viuen es trobarien en situació de privació. Malgrat això, els nivells de privació tant en l'àmbit bàsic de consum com en l'àmbit bàsic d'habitatge són relativament baixos, sobretot en el segon, i només pateixen problemes importants de privació en l'àmbit secundari. És, per tant, probable que es tracti de persones de referència que es veuen obligades a participar en el mercat de treball només a temps parcial, tant si és per motius relacionats amb l'atenció a familiars, com per la impossibilitat d'accedir a un treball a jornada completa.

La presència d'un ocupat treballant a jornada completa i amb un contracte fix, garanteix en termes generals, riscos de privació relativament baixos, i sempre per sota del risc del conjunt de la població, a excepció, com ja s'ha vist, d'aquells nuclis familiars on el segon ocupat treballa amb un contracte temporal.

Finalment, tal com es fa palès en relació amb la pobresa monetària, el treball a temps parcial o el fet de desenvolupar una activitat per compte propi per part del segon ocupat no significa un deteriorament en la taxa de privació respecte a la situació on els dos assalariats treballen a jornada completa amb un contracte fix, ans el contrari. El cas de les llars amb un dels dos membres del nucli principal ocupats a temps parcial mereix un comentari addicional. S'ha dit que aquest col·lectiu mostra una taxa de privació més baixa que la del col·lectiu integrat per dos membres treballant a jornada completa

i amb contracte fix; possiblement, perquè gran part de l'escassa oferta de treballs a temps parcial els ocupen segons perceptors de renda que, en conviure amb persones de referència que obtenen rendes relativament altes, es poden permetre escollir el tipus de jornada laboral. Per tant, la seva renda resulta una aportació complementària, però no estrictament necessària perquè la llar pugui assolir un nivell de vida mínim. No obstant, aquesta evidència s'ha d'interpretar amb molta cura, ja que el nombre d'observacions mostrals d'aquest grup és relativament petit.

PRIVACIÓ SEGONS LA CATEGORIA SOCIOPROFSSIONAL DE LA PERSONA DE REFERÈNCIA

La Taula 28 reflecteix el risc i els nivells relatius de privació segons la categoria professional de la persona de referència, distingint entre directius o gerents d'empresa,

Taula 28.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la categoria professional de la persona de referència

Categoria professional	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Director o gerent d'empresa	3,2	5,6	0,2	0,5	0,4	0,4
Tècnic alt (administratiu, comercial o tècnic)	1,0	4,4	0,4	0,4	0,5	0,5
Tècnic mitjà (administratiu, comercial o tècnic)	6,8	5,8	0,4	0,1	0,6	0,5
Altres administratius, comercials o encarregats	1,1	9,9	0,4	0,5	0,7	0,6
Treballador indústria qualificat	15,7	23,3	1,0	1,9	1,3	1,3
Treballador indústria no qualificat	22,8	26,5	0,8	4,2	1,1	1,4
Treballador serveis qualificat	16,5	22,4	0,8	1,3	1,0	1,0
Treballador serveis no qualificat	23,8	21,9	1,2	1,3	1,4	1,3
Treballador agrari	27,4	18,4	1,0	1,4	0,8	1,0
No classificable	13,7	12,1	0,8	0,3	0,7	0,7
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tècnics de diferents graus, treballadors de la indústria i els serveis, qualificats o no, i treballadors del sector agrari.

D'entre les persones que viuen en llars encapçalades per una persona que treballa, els que tenen un risc més important de privació són els treballadors de la indústria i dels serveis. Entre dues i tres persones de cada deu d'aquests col·lectius estarien en situació de privació. La distància que hi ha en termes de risc de privació entre aquests treballadors i els directores, tècnics, altres administratius, comercials o encarregats és molt significativa. Aquest últim grup presenta taxes de privació que no arriben a la meitat de la taxa pel conjunt de la població catalana. La diferència en nivells de privació entre els treballadors de la indústria i els serveis i els tècnics alts o mitjans també és força gran per a tots els àmbits de privació. El grup pitjor situat és el dels treballadors de la indústria no qualificats, amb una taxa de privació del 26,5%. Aquest grup (juntament amb els treballadors de la indústria qualificats) suporta nivells particularment elevats de privació d'habitatge.

El col·lectiu dels treballadors agraris il·lustra uns nivells de privació similars a la mitjana de la població i significativament inferiors als nivells de pobresa monetària, fet que evidenciaria la impossibilitat de captar adequadament les rendes d'aquest col·lectiu.

Privació i atur o inactivitat

Com posa de manifest l'anàlisi de pobresa monetària, les llars encapçalades per una persona aturada o inactiva (ja sigui en edat activa o jubilada) presenten sistemàticament taxes de pobresa monetària molt elevades. Així mateix, l'examen precedent també constata els problemes de privació que pateixen aquests col·lectius. A continuació, i amb l'ajut de la Taula 29, s'estudia amb més detall aquest col·lectiu segons el tipus de prestació que rep la persona de referència. En primer lloc, és un imperatiu destacar que, tal com s'observa en el cas de la pobresa monetària, una gran majoria del conjunt de perceptors de prestacions públiques pateixen greus problemes de privació. D'entre tots aquests col·lectius, els jubilats són els millor situats, amb una taxa de privació que no difereix de la poblacional, i amb nivells de privació per sota la mitjana catalana en

gairebé totes les dimensions de privació. A l'altre extrem hi ha les persones de referència que reben una prestació de viduïtat. Aquest col·lectiu mostra una situació molt precària, atès que una de cada dues persones que viuen en aquest tipus de llar serien privades i tindrien un nivell mitjà de privació dues vegades superior a la mitjana del conjunt de la població. Molt precària és també la situació d'aquells que reben prestacions d'atur i d'invalidesa, sobretot pel que fa a la dimensió bàsica de consum.

Taula 29.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el tipus de prestació que rep la persona de referència inactiva o aturada

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Segons tipus de prestació						
Atur ²	36,1	36,2	2,5	1,2	1,6	1,8
Jubilació	33,7	18,3	1,1	0,6	0,8	0,9
Viduïtat	53,7	50,7	2,5	1,9	1,9	2,1
Invalidesa	42,1	29,9	2,2	1,7	1,6	1,8
PIRMI o altres ³	35,6	30,0	1,2	1,0	1,3	1,3
Altres efectes						
No rep cap prestació	32,0	35,4	1,9	1,6	1,6	1,7
La llar rep més d'una prestació ³	33,0	23,5	1,4	0,9	1,2	1,2
A la llar hi ha algun membre que treballa	28,6	24,0	1,3	1,0	1,1	1,2
La persona de referència inactiva						
Fa una feineta	19,9	8,0	0,5	1,0	1,0	0,8
No fa cap feineta	39,1	28,3	1,6	1,1	1,2	1,3
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.
2. Inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats (o prestació d'atur) i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat).
3. Inclou ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dóna prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat les elevades taxes de privació que configuren tots aquests grups, cal destacar que són menors que les taxes de pobresa monetària. Això significa que el precari nivell de vida d'aquestes persones no depèn únicament de la seva renda corrent, sinó que altres factors com els estalvis, en el cas d'alguns inactius, o les inversions prèvies en habitatge, en el cas dels jubilats, possiblement juguen un paper positiu a l'hora de mitigar el nivell de privació.

Com s'ha posat de manifest en l'examen de la pobresa monetària, hi ha factors que poden ajudar a mitigar les condicions de vida pobres de les persones que conviuen en els col·lectius de llars encapçalades per perceptors de prestacions públiques. En aquest sentit, el fet de comptar amb algun membre que treballi suposa una reducció important tant del risc com dels nivells de privació. Malgrat tot, el risc i els nivells de privació d'aquests col·lectius segueixen estant per sobre la mitjana poblacional. Així mateix, i a diferència de la pobresa monetària, les llars que reben més d'una prestació també veuen substancialment reduït el risc de privació respecte de les llars que no en reben cap o una, diferències estadísticament significatives. Això suggereix un possible error de mesura en la renda familiar quan a la llar hi ha més d'un perceptor de prestacions.

Tanmateix, l'element més efectiu a l'hora d'ajudar a mitigar l'elevat risc i nivells de privació d'aquests col·lectius, és el fet de realitzar alguna feineta. Efectivament, el col·lectiu de llars encapçalades per un inactiu que declara fer algun tipus de feineta és l'únic que mostra taxes de privació inferiors a la taxa mitjana del conjunt de la població catalana. En particular, el fet de fer-ne suposa una reducció de 20 punts percentuals respecte de no fer-ne cap.

Privació i règim de tinença de l'habitatge

Les condicions de l'habitatge constitueixen una de les tres dimensions de l'anàlisi de la privació. Per tant, el règim de tinença de l'habitatge és per si mateix un element clau a l'hora d'entendre millor el patró de la privació a Catalunya. No obstant, el règim de tinença de l'habitatge no només és important perquè es tracta d'un element constitutiu de l'índex de privació, sinó que en el cas de disposar d'un habitatge en propietat del

qual encara s'està pagant la hipoteca, si bé no té cap incidència directa sobre la pobresa monetària (ja que s'estima utilitzant la renda de la llar com a indicador), té un efecte molt clar sobre el nivell de vida, i, per tant, sobre la privació d'aquestes famílies. En la Taula 30, això queda perfectament reflectit en la diferència entre la taxa de privació de les llars que viuen en un habitatge en propietat sense o amb hipoteca. Els individus que viuen en un habitatge de propietat hipotecat tenen una taxa de privació força més prominent (19,4%) que els que viuen en un habitatge de propietat sense pagaments pendents (12,5%). Per veure l'efecte de la càrrega que suposa la hipoteca només cal comparar aquestes taxes de privació amb les taxes de pobresa monetària obtingudes en el primer apartat. Cal recordar que els individus sense hipoteca tenen un risc més elevat de pobresa monetària que els que encara tenen pagaments pendents. És a dir, és possible que els individus que viuen en un habitatge de propietat hipotecat tinguin un nivell mitjà de renda prou important per estar menys exposats al risc de pobresa monetària que els individus sense hipoteca, no obstant la càrrega econòmica de la hipoteca provoca, si més no en part, que el seu nivell mitjà de vida sigui inferior i que, per tant, estiguin més exposats al risc de privació.

El que no canvia en aquesta anàlisi de privació respecte de l'anàlisi de pobresa monetària és que el col·lectiu que pateix les taxes i els nivells de privació més contundents

Taula 30.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el règim de tinença de l'habitatge principal

Règim tinença habitatge	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
En propietat, sense préstecs ni hipoteques	20,5	12,5	0,8	0,6	0,8	0,8
En propietat amb préstecs o hipoteques	10,2	19,4	0,9	0,6	1,0	1,0
Lloguer	32,0	39,5	1,7	3,3	1,7	1,9
Cessió semigratuïta o gratuïta	11,1	18,2	1,1	0,7	1,2	1,1
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

és el d'individus que viuen en un habitatge de lloguer. Aquests presenten una taxa de privació que dobla la de la mitjana poblacional, i un nivell de privació d'habitatge que triplica el de la mitjana del conjunt de la població. Malgrat que el grup de llogaters és un col·lectiu relativament heterogeni, l'elevat nivell de privació d'habitatge és la conseqüència de la interrelació de diversos factors: nivells de renda baixos, problemes per accedir al mercat del crèdit i tenir pocs incentius per condicionar, o, si més no, millorar, un habitatge que no els pertany.

Privació i salut

En l'apartat sobre la dimensió monetària de la pobresa l'estat de salut representa un factor clau a l'hora de determinar el nivell de vida dels individus, ja que pot interferir de forma important en la participació laboral tant dels malalts i discapacitats com dels que en tenen cura. Com corroboren les observacions de pobresa monetària, aquesta circumstància condueix a situacions de pobresa econòmica que, per la seva banda, poden impedir el gaudi de les condicions necessàries per evitar estats de salut deteriorats, com disposar d'un habitatge confortable, seguir una dieta equilibrada o poder comprar els medicaments necessaris. D'acord amb aquests arguments, que duen cap a un cercle viciós, juntament amb l'evidència sobre la incidència de la pobresa monetària entre els individus amb un estat de salut precari, o a les llars amb presència de discapacitats o adults dependents, s'esperaria trobar nivells de vida relativament baixos en aquestes llars.

Els resultats de la Taula 31 mostren que, efectivament, el nivell de vida d'aquests col·lectius és molt inferior al d'aquells individus que no tenen problemes greus de salut o de discapacitació. D'acord amb el primer panell de resultats de la Taula 31, les llars encapçalades per discapacitats s'enfronten a un risc de privació del 35,5%, que pràcticament duplica el risc de les llars encapçalades per una persona no discapacitada.

Per altra banda, com succeïa en el cas de la pobresa monetària, el simple fet de conviure amb un discapacitat o un adult dependent, incrementa tant el risc com els nivells de privació. El següent panell de resultats evidencia que les llars amb discapacitats tenen

Taula 31.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la condició de discapacitat de la persona de referència, i la presència de membres amb alguna discapacitat o adults dependents a la llar

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència						
Sense discapacitat	18,2	18,5	1,0	1,0	1,0	1,0
Amb discapacitat	35,3	35,5	2,0	1,2	1,8	1,8
A la llar hi ha persones amb discapacitat						
Cap discapacitat	17,2	17,8	0,9	1,0	1,0	0,9
Almenys una persona discapacitada	32,6	30,0	1,8	1,4	1,5	1,6
A la llar hi ha adults dependents						
Sense dependents	17,3	18,5	1,0	1,0	1,0	1,0
Almenys un adult dependent	37,0	24,4	1,7	1,1	1,2	1,3
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: elaboració pròpia a partir del PaD 2001 sobre una mostra de 1.730 llars.

nivells de privació especialment elevats en l'àmbit bàsic de consum (un 80% per sobre de la mitjana poblacional).

Finalment, d'acord amb les taxes de privació segons l'estat de salut subjectiu de la persona de referència que presenta la Taula 32, la relació entre l'estat de salut i el risc de privació és negativa. És a dir, tant el risc com els nivells de privació són molt menors en aquells individus que conviuen en llars on la persona de referència gaudeix d'una molt bona salut, que en aquelles altres llars on la salut de la persona de referència és dolenta o molt dolenta.

Com ja s'ha comentat en l'apartat anterior, l'estat de salut d'una persona està molt lligat a la seva edat. En la present anàlisi també s'ha volgut fer l'exercici de comparar

Taula 32.

Percentatge de població pobra i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la percepció subjectiva de l'estat de salut i la condició de jubilat o no de la persona de referència

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Conjunt població						
Molt bona o bona	13,3	14,1	0,7	1,0	0,8	0,8
Regular	26,0	25,6	1,3	1,0	1,2	1,2
Molt dolenta o dolenta	42,4	35,6	2,1	0,9	1,8	1,8
Població jubilada						
Molt bona o bona	24,4	14,2	0,8	0,6	0,7	0,7
Regular	42,1	25,7	1,3	0,9	1,0	1,1
Molt dolenta o dolenta	69,3	46,5	2,6	1,0	1,9	2,0
Població no jubilada						
Molt bona o bona	11,9	14,1	0,7	1,1	0,8	0,8
Regular	20,1	25,5	1,3	1,0	1,2	1,2
Molt dolenta o dolenta	25,7	28,9	1,8	0,8	1,7	1,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

les taxes de privació distingint entre la població jubilada i la que no ho està. Com es pot comprovar, la relació entre estats de salut deteriorats i privació es manté tant per la població jubilada com per la que no ho està. Amb tot, hi ha diferències de nivell importants, ja que els jubilats amb un estat de salut dolent o molt dolent tenen moltes més privacions que els individus amb el mateix estat de salut, però que encara no s'han jubilat. Tant és així que pràcticament un de cada dos individus jubilats amb una salut dolenta o molt dolenta es trobarien en situació de privació, amb taxes de privació a nivell bàsic de consum de 2,6 vegades les del conjunt de la població.

Privació i nova immigració

En la Taula 33 el col·lectiu dels nous immigrants té un risc de privació que dobla el de la població no immigrant. Entre quatre i cinc de cada deu immigrants, doncs, es trobarien en una situació de privació alarmant, sobretot pel que respecte a l'habitatge. Igual com passava a la pobresa monetària, l'origen dels immigrants és rellevant a l'hora de determinar-ne el risc de privació. Els millor situats són els immigrants europeus, amb una taxa de privació del 27%. Per interpretar correctament aquest risc de privació cal tenir present que aquest està integrat per dos col·lectius ben diferents: els individus més benestants que provenen d'algun país membre de la Unió Europea, Suïssa i Noruega, i els que provenen d'altres països europeus, amb nivells de vida, generalment, molt inferiors. El pes relatiu d'aquest segon grup, juntament a les seva situació molt més precària, fa que aquest col·lectiu tingui una taxa de privació mitjana per sobre de la del conjunt de Catalunya.

Els immigrants que provenen de l'Amèrica del Sud o Central, Àsia o Àfrica, mostren una taxa de privació molt superior a la dels immigrants europeus, segons la qual,

Taula 33.

Percentatge de població pobra i amb privació i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons la condició d'immigrant de la persona de referència i el seu origen

	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índex			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Persona de referència						
No immigrant	17,6	17,6	1,0	0,9	1,0	1,0
Immigrant	38,1	44,0	1,7	4,0	1,5	1,8
Segons l'origen de la població immigrada						
Europa	15,8	26,9	1,7	4,1	1,1	1,6
Amèrica del Sud, Central, Àsia o Àfrica	44,7	49,2	1,7	4,0	1,6	1,9
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pràcticament un de cada dos immigrants estaria en situació de privació. Possiblement el que esdevé més preocupant és la situació d'aquests individus respecte a l'habitatge, doncs el valor mitjà de l'índex de privació d'habitatge quadruplica l'índex mitjà del conjunt de la població.

Privació i nivell educatiu

De l'anàlisi prèvia entre educació i pobresa monetària se'n deriva que la formació constitueix un factor important per entendre el patró del nivell de vida a Catalunya. Tanmateix, l'educació no només contribueix a millorar el nivell de vida en la mesura que proporciona més ingressos, sinó que també té un segon efecte directe sobre el nivell de vida dels individus. Els individus més formats tenen menys dificultats en una societat moderna i desenvolupada, caracteritzada per elevats fluxos d'informació i institucions complexes que, tot i que ajuden a estructurar la societat, requereixen del ciutadà una certa habilitat per assolir un bon nivell de vida.

Com en l'examen de la pobresa monetària, a continuació s'observa la relació entre l'educació i la privació tenint en compte el nivell d'estudis de la persona de referència de la llar, distingint entre els menors i els majors de 40 anys. La Taula 34 recull la informació rellevant per analitzar la relació entre la privació i el nivell d'estudis de la persona de referència de la llar. Les taxes de privació corroboren la principal conclusió de l'examen de la pobresa monetària: hi ha una relació decreixent entre el nivell educatiu i el risc de privació.

Com era previsible, el grup que mostra problemes de privació més greus és el de les llars encapçalades per persones sense cap títol, és a dir, els que no saben ni llegir ni escriure, els que tot i no haver cursat estudis saben llegir i escriure, i els que no han finalitzat l'educació primària. El grup integrat per persones amb graduat escolar encara pateix taxes de privació lleugerament superiors a la mitjana poblacional. Per tant, els estudis secundaris de grau mitjà representen el punt de tall entre aquells que pateixen riscos de privació per sobre i per sota la mitjana catalana. D'entre els col·lectius amb riscos de privació inferiors a la mitjana catalana, els més ben posicionats són els que han cursat educació superior, amb una taxa de privació del 9%.

Taula 34.

Percentatge de població pobre i amb privació, i valors mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya segons el nivell d'estudis de la persona de referència i segons el grup d'edat²

Nivell d'estudis	Població (%)		Valors mitjans relatius dels índexs			
	pobra	amb privació	consum	habitatge	secundari	global
Conjunt població						
Sense estudis	44,0	40,4	2,2	1,5	1,9	1,9
Estudis primaris	21,5	19,9	1,1	1,0	1,1	1,1
Estudis secundaris	9,9	13,7	0,7	1,0	0,8	0,8
Estudis superiors	7,5	9,0	0,4	0,7	0,5	0,5
Grup jove						
Sense estudis	26,8	46,1	2,7	2,2	2,3	2,4
Estudis primaris	22,9	34,3	1,6	1,4	1,6	1,6
Estudis secundaris	13,7	19,3	0,9	1,3	1,0	1,0
Estudis superiors	10,5	5,3	0,3	0,5	0,4	0,4
Grup gran						
Sense estudis	47,1	39,4	2,1	1,4	1,8	1,8
Estudis primaris	20,9	14,1	0,9	0,8	0,9	0,9
Estudis secundaris	5,5	7,5	0,4	0,8	0,6	0,6
Estudis superiors	5,9	10,8	0,5	0,7	0,6	0,6
Conjunt població	18,6	18,9	1,0	1,0	1,0	1,0

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans del conjunt de la població per cada dimensió.

2. Grup jove: persones de referència menors de 40 anys.

Grup gran: persones de referència de 40 o més anys.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els dos últims panells de la Taula 34 il·lustren el risc i els índexs relatius de privació dels dos grups d'edat considerats en l'estudi de la pobresa monetària. D'acord amb els resultats, el grup jove mostra taxes i nivells de privació més elevats que el grup gran. Per tant, les llars encapçalades per persones de referència sense estudis menors de 40 anys (és a dir, que pertanyen al grup d'edat jove) són les que afronten el risc i els nivells de privació més greus.

Finalment cal concloure que les observacions entorn de la privació per grups poblacionals es veuen corroborades per una anàlisi de regressió multivariant. En particular, s'ha estimat la probabilitat de privació a partir d'un model pròbit, amb les mateixes variables explicatives que les utilitzades per a l'examen multivariant de la pobresa monetària, i quatre regressions per mínims quadrats ordinaris, on les variables dependents han estat els nivells de privació de cadascun dels àmbits de privació, i el nivell de privació global. La conclusió és que els principals resultats d'aquest segon apartat sobre la privació dels diferents col·lectius són vàlids en una anàlisi multivariant.

Síntesi. Els grups de risc de la privació a Catalunya

L'anàlisi de la privació a Catalunya ha permès constatar que una part significativa de la població pateix mancances, tant si és en la dimensió bàsica de consum, en la d'habitatge o en la dimensió secundària. Per exemple, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les, o un 14% diu que arriba a final de mes amb molta dificultat.

Per grups poblacionals, la cara més tradicional de la pobresa monetària, vinculada a la inactivitat i a la vellesa, tampoc escapa de la privació, si bé amb algunes diferències. El nivell mitjà de privació de la població d'edats avançades és significativament més baix que el risc de pobresa monetària. Entorn d'un 20% de la població catalana que pateix privació viu en una llar on la persona de referència té més de 65 anys (o més de 60 si està jubilada). Dins del col·lectiu de la gent gran, però, les diferències de privació són notables, segons si la persona gran viu en un nucli amb parella o sense. Mentre que les persones grans amb un nucli sense parella pateixen un risc de privació molt alt, que afecta especialment la dimensió bàsica de consum, quan la persona gran conviu amb parella els seus nivells de privació són molt similars a la mitjana. Contrastant amb els resultats de pobresa monetària, s'observa que el col·lectiu de la gent gran apareix amb tanta privació com el de la població dels infants o la dels joves en el seu conjunt.

Per altra banda, un 14,4% de la població privada en edat activa viu en llars on la persona de referència no està jubilada, però es troba en situació d'inactivitat (invalidesa

laboral, viduïtat o d'altres). Aquest col·lectiu també pateix un risc de privació elevat. Conjuntament, el col·lectiu de la gent gran i el de la població en edat activa, però en situació d'inactivitat, representen gairebé un terç de la població en risc de privació a Catalunya (un 29,5% del total). L'examen sobre el tipus de prestació que rep la persona de referència ha permès constatar que els perceptors de pensions de viduïtat, d'invalidesa, o d'altres com la PIRMI, són els col·lectius amb unes taxes de privació més prominents, mentre que els perceptors de pensions de jubilació mostren un risc mitjà molt proper al del conjunt de la població, i significativament més baix en la dimensió d'habitatge.

Per altra banda, la població amb privacions que conviu amb una persona de referència laboralment activa constitueix un 64,1% del total. S'ha constatat un risc de privació alt per al col·lectiu de persones en llars encapçalades per un aturat amb un risc de privació és elevat, sobretot en la dimensió bàsica de consum i en la dimensió secundària i més reduït en la dimensió bàsica d'habitatge. Tal com s'afirmava en el cas de la pobresa monetària, el gruix de la població activa en situació de privació és el constituït per llars en les quals hi ha algun ocupat. Gairebé un 90% de la població amb privació en edat activa a Catalunya conviu en llars en les quals almenys hi ha un ocupat. De fet, la privació apareix molt més associada a la temporalitat en l'ocupació que la pobresa monetària. El risc de privació és més gran quan la persona de referència treballa amb un contracte temporal o a temps parcial, però la situació no millora gaire en termes de privació quan a la llar hi ha dos ocupats, tots dos amb un contracte temporal. La privació en la dimensió bàsica d'habitatge de les persones en una llar on tots dos membres de la parella treballen amb un contracte temporal és cinc vegades superior a la mitjana. Malgrat els esforços de moltes parelles, si la precarietat en l'ocupació els permet escapar de la pobresa monetària, no els permet d'evitar nivells elevats de privació.

De nou, un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o adults dependents a la llar o bé un deteriorat estat de salut de la persona de referència, empitjoren de manera molt important el risc de privació econòmica d'aquestes llars, tal com succeïa en el cas de la pobresa monetària.

Una cara nova de la privació és la de la pobresa que afecta les llars en formació, quan la persona de referència té menys de trenta-cinc anys. Aquesta nova cara està vinculada a la 'càrrega' que representen els nens i els joves per a les famílies. Si bé les famílies en formació sembla que poden garantir un nivell mínim de recursos corrents, en termes de privació sobretot pel que fa referència a les condicions de l'habitatge, se situarien entre els grups amb un risc més elevat.

En canvi, hi ha una part important de les famílies monoparentals que, malgrat mostrar un risc elevat de pobresa monetària, aconsegueixen reduir molt sensiblement el risc de privació. Tot i això, els nivells de privació en la dimensió bàsica d'habitatge i secundària són elevats en el cas de les llars monoparentals amb menors a càrrec.

Els indicadors de pobresa i privació tampoc coincideixen per als treballadors agraris. Els nivells de privació d'aquest col·lectiu se situen per sota dels nivells mitjans, a diferència d'allò que passava amb la pobresa monetària. Les dificultats per mesurar acuradament les rendes d'aquests grups a l'enquesta podrien explicar aquestes diferències.

La població immigrant extraeuropea mostra un risc de privació que gairebé dobla el del conjunt de la població. Igualment, el risc de privació és sensiblement superior per a aquells que estan en situació d'accés a la propietat o que lloguen l'habitatge. En aquest darrer cas, els llogaters representen un 30,9% de la població privada, un percentatge similar al corresponent a la població amb privació que es concentra en habitatges de propietat sense càrregues pendents.

CONCLUSIONS I REFLEXIONS FINALS

Tal com s'anunciava a la introducció d'aquest treball, el principal objectiu al llarg d'aquestes pàgines ha estat contribuir a un millor coneixement de les realitats actuals de la pobresa i l'exclusió social a Catalunya. A través, fonamentalment, de l'estudi de la dimensió econòmica d'aquests fenòmens, s'ha ofert una descripció exhaustiva dels recursos i les condicions de vida de la població més desafavorida a Catalunya l'any 2001 a partir de les microdades que ofereix el PaD.

Una de les principals conclusions del treball és que els qui pateixen pobresa monetària i privació a Catalunya no es poden caracteritzar a partir d'un únic perfil, sinó que són fenòmens complexos, associats a un conjunt també complex de situacions i circumstàncies.

Per una banda, l'anàlisi evidencia la cara de la pobresa potser més tradicional, associada a la vellesa i la inactivitat. Conjuntament, aquests dos col·lectius representen gairebé la meitat dels pobres, segons els ingressos, a Catalunya. D'entre els individus amb privació, el pes d'aquest grup es redueix a un terç, ja que té un risc mitjà de privació inferior al risc de pobresa monetària. Pel que fa als nivells de privació, s'ha detectat que són especialment elevats en les persones grans que viuen en un nucli sense parella (vídues en un 71,8% dels casos), especialment en la dimensió bàsica de consum, i en les persones de referència en edat activa que es declaren inactives o en situació d'incapacitat. Per altra banda, les persones grans que viuen en parella i els perceptors de pensions de jubilació mostren uns nivells de privació, especialment en la dimensió bàsica d'habitatge, per sota dels de la mitjana poblacional.

El fet que el col·lectiu de persones grans i inactives estigui integrat en bona mesura per persones dependents d'algun tipus de prestació pública, tant si és de vellesa, invalidesa, viduïtat com d'altres, fa pensar que les prestacions mínimes i assistencials del sistema de garantia de rendes són insuficients; no només perquè les prestacions actuals no permeten una correcta participació social de bona part d'aquest col·lectiu (entre tres i quatre de cada deu persones dins d'aquest grup patirien els efectes de la pobresa monetària) sinó, i encara és més greu, perquè una part no pot escapar de la pobresa més absoluta, lligada a la privació en la dimensió bàsica de consum.

Al costat d'aquesta cara de la pobresa lligada a la vellesa i a la inactivitat, hi ha les noves formes de pobresa que afecten la població activa que arrossega els efectes de l'atur i del progressiu deteriorament del mercat de treball com a mecanisme de garantia de rendes. En aquest sentit, s'ha constatat un risc molt alt de pobresa monetària, i sobretot de privació en la dimensió bàsica de consum (i també secundària) en les persones que viuen en llars encapçalades per un aturat, el pes dels quals, sobre el total, és relativament reduït, però els efectes d'aquesta pobresa severs. Novament, es posa

de manifest la inadequada protecció que ofereix el sistema de garantia de rendes a la població aturada a Catalunya.

Si aquesta població inactiva té la possibilitat de vincular-se al mercat de treball de manera informal, aconseguix reduir de manera significativa la seva precarietat de recursos i els seus nivells de privació. El resultat indicaria la importància del fet que els sistemes de garantia de rendes s'estableixin de manera que no es penalitzi l'esforç personal i els possibles vincles amb el mercat de treball.

La pobresa monetària i la privació no només afecten la gent gran, els inactius o els aturats. Els resultats mostren que, si bé el risc de pobresa i privació es redueix de manera significativa quan algú al nucli de la llar treballa, el gruix de la població que pateix la pobresa i, encara més, la privació és el constituït per les persones que conviuen en llars on algú al nucli treballa. L'anàlisi ha permès associar la precarietat en l'ocupació amb el risc de pobresa i privació. El risc de pobresa, i especialment el risc de privació, és elevat quan al nucli només hi ha un ocupat i aquest treballa amb un contracte temporal o a temps parcial. Quan al nucli hi ha dos ocupats, i tots dos treballen de manera precària, tot i que aconseguixen reduir sensiblement el risc de pobresa monetària, es constata que sofreixen uns nivells de privació, sobretot pel que fa a la dimensió bàsica d'habitatge, molt elevats. Malgrat els esforços de moltes parelles per escapar de la vulnerabilitat econòmica, la precarietat en l'ocupació no els permet l'accés a un habitatge digne.

D'entre els treballadors, quan la persona de referència és un treballador o treballadora no qualificat, tant si és a la indústria com als serveis, el risc de pobresa monetària i privació també se situa per sobre de la mitjana.

L'examen de les condicions de vida ha permès corroborar una cara nova de la privació que no s'observa per a la pobresa monetària i que afecta les llars en formació més joves. Encara que les famílies més joves en formació sembla que són capaces de garantir un nivell mínim de recursos corrents, en termes de privació, sobretot pel que fa referència a les condicions de l'habitatge, se situarien entre els grups en pitjor situació. Les famílies monoparentals amb menors dibuixen també un risc elevat de pobresa monetària

i uns nivells de privació per sobre de la mitjana. En conjunt, si l'anàlisi en termes de pobresa monetària situava les persones grans en clar desavantatge, quan s'observen les condicions de vida, els nivells de privació per a la gent gran són equivalents als dels grups dels infants o els joves.

Finalment, aquest treball també ha confirmat que un nivell educatiu baix (primària incompleta), la presència de persones discapacitades o dependents a la llar, així com un deteriorat estat de salut de la persona de referència, agreugen de manera significativa el risc de precarietat econòmica i de privació de les persones afectades. Igualment, el risc de pobresa i sobretot de privació és més alt per aquells que lloguen l'habitatge, i per a la població immigrant no europea.

S'han anat remarcant al llarg d'aquest monogràfic algunes de les limitacions que caldrà subsanar en futurs estudis. Tanmateix, es confia que aquest treball posi en evidència de manera prou contundent les realitats de pobresa i exclusió social a Catalunya i la necessitat d'una acció pública molt més decidida de cara a combatre aquestes situacions. S'és conscient, però, que les recomanacions polítiques no són senzilles.

Al llarg d'aquest treball s'ha recalcat la necessitat d'una adequada política de garantia de rendes. L'anàlisi fa ben palesa la importància que tenen les polítiques laborals, les familiars, les d'habitatge, les de salut, les d'educació o d'immigració, en l'establiment d'allò que hauria de ser una estratègia integral per combatre la pobresa i l'exclusió social a Catalunya.

ANNEX METODOLÒGIC

Aquest annex té per objectiu presentar de forma sintètica les opcions conceptuals i metodològiques adoptades en aquest estudi i presentar les dades microeconòmiques utilitzades per avaluar la pobresa a Catalunya. En la primera part, es descriu des d'una perspectiva conceptual la complementarietat entre les dues aproximacions a la mesura de la pobresa que s'empren en aquest monogràfic: la de la pobresa monetària i la de la privació. En una segona part, es presenten els continguts del PaD, la font de dades microeconòmiques en la qual es basa aquest treball. Atès que es tracta d'una nova base de dades i que és una de les primeres vegades que s'utilitza, s'ha cregut oportú aprofundir en el seu abast i limitacions per a l'estudi de la pobresa a Catalunya. Finalment, en la tercera part es detalla la metodologia utilitzada en l'anàlisi de la pobresa monetària i la privació.

Pobresa monetària i privació: dues perspectives complementàries per a l'estudi de la pobresa a Catalunya

A pesar de la importància que tenen les xifres de pobresa en el debat públic, el concepte de pobresa, pràcticament com qualsevol concepte de naturalesa social, està subjecte a ambigüitats i confusions. Si una cosa queda clara de la recerca empírica sobre la mesura de la pobresa és que no hi ha una manera “correcta” o única de mesurar aquest fenomen. Qualsevol aproximació empírica a la mesura de la pobresa comporta un conjunt de decisions metodològiques i conceptuals que duen inevitablement a l'adopció de judicis de valor. Aquestes tries, si bé permeten mesurar el concepte, allunyen sovint el consens necessari pel que fa als resultats o conclusions de l'anàlisi.

Sen (1976) distingeix dues fases fonamentals a l'hora de mesurar la pobresa: la de la identificació i la de l'agregació. La identificació consisteix a delimitar, per a una població determinada, qui és pobre i qui no ho és. Aquesta fase demana, entre altres aspectes, l'establiment d'un llindar de pobresa o d'un indicador de benestar. L'agregació, en canvi, resumeix, sovint a través d'un índex, el nivell de pobresa d'una determinada societat. Si durant els anys setanta i vuitanta, el problema de l'agregació va centrar

bona part dels esforços dels investigadors en aquest camp, i avui es coneixen prou bé les propietats dels diferents índexs i instruments disponibles per dur a terme l'agregació, més recentment, els esforços sobre la mesura s'estan concentrant en la correcta identificació de la població de risc. Aquest darrer tema ha centrat i centra l'esforç de molts investigadors socials.

De manera generalitzada, i a causa probablement de la influència que la Unió Europea ha tingut en l'elaboració de xifres de pobresa en les últimes dècades, el concepte de pobresa s'ha identificat amb el de pobresa relativa mesurada en una sola dimensió, la dels recursos econòmics, normalment a través dels ingressos monetaris. Ja l'any 1975 el Consell Europeu de Ministres considera en situació de pobresa aquells "individus i famílies els recursos dels quals són tan minsos que no els permeten compartir les formes de vida mínimament acceptables a l'estat membre on viuen". D'acord amb aquesta definició, la majoria d'estudis publicats durant els anys vuitanta i noranta per Eurostat es fonamenten en una visió relativa de la pobresa: consideren que una persona és pobra quan la seva renda 'ajustada o equivalent' està per sota del 50% de la renda mitjana de l'estat en què viu.³⁸

Malgrat la importància que l'aproximació monetària té en els estudis de pobresa, aquest enfocament unidimensional i relatiu ha estat objecte de moltes crítiques, sobretot per part d'aquells que veuen la pobresa, no tant com la manca de recursos corrents, sinó com la impossibilitat de compartir un nivell de vida digne en una determinada societat. En els últims anys hi ha hagut un canvi important en l'orientació dels estudis de pobresa, cap a una voluntat d'integrar la multidimensionalitat del fenomen i identificar-ne els processos que estan al darrere de la seva emergència i agreujament. També s'ha produït un canvi terminològic, de la "pobresa" s'ha passat a dir-ne "exclusió social". En el conjunt d'indicadors socials que la Unió Europea ha posat en marxa recentment per a l'avaluació i seguiment dels diferents plans nacionals per a la inclusió social es manifesta aquest canvi d'èmfasi. Si bé els indicadors de pobresa monetària juguen un paper central com a indicadors de risc de pobresa i exclusió, el conjunt

38. D'aquestes primeres anàlisis, el treball d'O'Higgins i Jenkins (1989) n'és una bona mostra.

d'indicadors socials és molt més ampli i integra aspectes relacionats amb l'ocupació, l'atur, l'educació, la salut i l'habitatge entre d'altres.³⁹

Una crítica fonamental a l'enfocament basat només en la renda rau en les limitacions que presenta com a única eina de mesura del benestar econòmic. De fet, la renda només és una *proxy* imperfecta del nivell de vida, ja que persones amb els mateixos recursos corrents poden gaudir, a la pràctica, de nivells de vida molt diferents. Això ha portat a una prolífica literatura amb aproximacions complementàries a la de la renda entre les quals caldria destacar la de la privació. Segons aquesta perspectiva, el concepte de pobresa consistiria en una situació de carestia en una sèrie d'àmbits com el de l'alimentació o el consum d'altres béns bàsics, les condicions de l'habitatge o qualsevol altra àrea que es consideri rellevant en cada societat i moment. Segons l'aproximació de la privació, es tracta d'identificar com a pobres o amb privació aquells que, a causa de la insuficiència de recursos, mostren una acumulació de mancances en aspectes considerats fonamentals en la determinació del nivell de vida d'una societat.

En el treball pioner de Townsend (1979), aquest autor analitza 'estils de vida' al Regne Unit i desenvolupa una sèrie d'indicadors de privació objectiva, és a dir, estudia si les famílies presenten mancances a les llars en les quals viuen i si poden participar en activitats on la majoria de la població participa. En el seu treball original, Townsend s'aproxima a l'anàlisi de les condicions 'objectives' de privació relativa a través de la definició de l'estil de vida compartit o aprovat de manera generalitzada per cada societat, i estudia si hi ha un punt en l'escala de la distribució de recursos per sota del qual les famílies tenen cada vegada més dificultats per compartir els costums, les activitats i les dietes d'aquest estil de vida. Ateses les dificultats que empíricament s'han trobat per establir aquest punt de tall a l'escala de renda, les anàlisis posteriors de privació com la de Nolan i Whelan (1996), i molts d'altres, s'han centrat en l'aprofundiment de la relació entre privació i pobresa monetària, integrant la mateixa privació com a element constitutiu del benestar econòmic a l'hora de determinar la condició de pobre.

39. Vegeu http://www.europa.eu.int/comm/employment_social. En aquesta pàgina web es poden consultar els diferents documents i indicadors elaborats com a part de l'estratègia de coordinació oberta i impulsada per a la construcció de l'Europa Social.

Els estudis sobre renda i privació posen de manifest que la relació empírica entre aquests conceptes és molt menor del que a priori s'hauria pogut anticipar. Una bona part de les persones, que s'identifiquen com a pobres d'acord amb la renda, no experimenten privació, ja que l'ús de la renda com a únic indicador de benestar seria problemàtic. La identificació de pobres amb els individus que pateixen privació també és problemàtica perquè una proporció important dels individus amb privació no se situa a la cua baixa de la distribució de la renda. El fet és que el nivell de vida està condicionat no només pels recursos corrents, sinó per un concepte més ampli i proper al de la renda permanent que incorporaria els estalvis així com altres actius, i els béns i serveis públics.

Si bé el nivell de renda d'un individu condiciona o determina el seu grau de privació, hi ha arguments de pes per pensar que individus que gaudeixen de la mateixa renda pateixen graus de privació diferents. En altres paraules, per una sèrie de raons, que s'addueixen tot seguit, el nivell de renda es correspon només de forma imperfecta amb el nivell de vida en les societats contemporànies. Els dos arguments més importants estan relacionats amb les decisions d'estalvi i desestalvi prèvies a l'observació de la renda corrent, i amb la impossibilitat d'incloure la variable riquesa en l'anàlisi.

En primer lloc, la utilització de la renda anual no permet tenir en compte les pautes d'estalvi i desestalvi seguides pels individus en els períodes previs al cobert per l'enquesta. L'estalvi o desestalvi acumulat certament condiciona de forma important la capacitat de consum corrent i, per tant, influeix sobre el nivell de vida dels individus. En conseqüència, persones amb un mateix nivell de renda corrent poden tenir nivells de vida diferents, o en altres paraules, graus de privació diferents.

En segon lloc, quan s'utilitza la variable renda no es té en compte la riquesa dels individus. Aquesta constitueix una font addicional de recursos i una garantia que facilita l'accés al crèdit, i, per tant, condiciona les pautes d'estalvi i desestalvi. Tant la riquesa com l'accés al crèdit que aquesta facilita, estan molt més vinculades a certes inversions o consums (com la inversió en habitatge o l'adquisició d'equipament per a la llar) que a la renda corrent. Per tant, hi ha elements importants que determinen el nivell de vida individual que no estan estretament vinculats al nivell de renda corrent dels individus, però que sí que es tenen en compte a l'hora de mesurar la privació.

Altres consideracions també juguen un paper afí a l'hora d'explicar el grau de dissociació entre la renda corrent i el nivell de vida dels individus. Per una banda cal tenir en compte els problemes de subestimació de rendes no homogènia que presenten la majoria de bases de dades. Com que la subestimació de la renda no afecta de la mateixa manera tots els col·lectius, les dades de renda poden conduir a errors a l'hora d'avaluar la situació econòmica de determinats grups poblacionals. Addicionalment, la dificultat per avaluar correctament les diferents necessitats dels individus que pertanyen a diferents llars no permet estimar de forma inequívoca els recursos necessaris per assolir un cert benestar econòmic. Per altra banda, l'exclusió d'una sèrie de components no monetaris del nivell de vida pot ser important a l'hora d'avaluar el nivell de vida de certs col·lectius. Aquests components no monetaris inclouen, entre d'altres, les retribucions en espècie relacionades amb el treball, la producció, per exemple agrícola, dedicada a l'autoconsum, la propietat, sobretot de l'habitatge, o les prestacions no monetàries que resulten de la utilització dels serveis públics i comunitaris.

Malgrat les crítiques que ha rebut l'ingrés com a aproximació al nivell de vida de les persones, alguns autors com Atkinson (1989) n'han reivindicat l'ús en les anàlisis de pobresa des d'una perspectiva diferent, la dels drets socials. En la societat actual, cal garantir el dret de qualsevol persona a un mínim de recursos, com a condició necessària per a la participació social. Des d'aquesta perspectiva, la població que no és capaç d'assolir un mínim de recursos ha de ser motiu de preocupació social, independentment d'altres qüestions.

Aquestes observacions porten a considerar l'estudi de la pobresa a Catalunya no només des de la perspectiva dels ingressos, sinó també a partir de l'aproximació de la privació. L'objectiu és el de mesurar la pobresa des d'aquestes dues vessants: la dels ingressos i la de la privació. Per una banda, l'anàlisi dels ingressos permet aprofundir en una de les dimensions claus de la pobresa, la pobresa monetària, i determinar quina és la població que a Catalunya no assoleix un nivell mínim d'ingrés. Per altra banda, i tal com mostra l'evidència empírica, les aportacions de l'enfocament de la privació a l'hora d'identificar les llars i persones en situació de pobresa i exclusió social, són importants, ja que la mesura de la privació permet incorporar la multidimensionalitat de la pobresa a l'anàlisi. Els resultats de la introducció d'aquesta multidimensionalitat

demanen un salt cap a l'estudi dels processos d'acumulació i erosió dels recursos de les llars i les persones, i cap a una comprensió més àmplia de les dinàmiques de pobresa i exclusió social. L'examen de la privació també està relacionat amb el de les capacitats i funcionaments referits per Sen (1980, 1983, 1999). Sen defensa la mesura del nivell de vida en termes de capacitats. És la capacitat de funcionar el més proper al benestar social. L'anàlisi de la pobresa hauria de ser sensible a les diferències que per raó d'edat, de sexe o d'incapacitat, per exemple, fan que determinades persones, encara que tinguin el mateix nivell de recursos, es trobin en situacions clarament desavantatjoses per a la consecució dels seus fins.

En aquest monogràfic només es prova d'oferir una primera descripció dels col·lectius en situació de risc de pobresa monetària i de risc de privació. S'espera poder aprofundir en una identificació més adient del col·lectiu de pobres a Catalunya en futurs monogràfics, combinant la informació dels ingressos amb els de la privació tal com ho fan, oficialment, a Euskadi o Irlanda.⁴⁰

El PaD: nova font de microdades per a l'estudi de la pobresa a Catalunya

QUÈ ÉS EL PAD?⁴¹

El PaD és l'abreviatura del Panel de Desigualtats Socials de Catalunya, creat per l'Observatori de les Desigualtats Socials de la Fundació Jaume Bofill⁴² amb l'objectiu d'aportar nova informació que permeti a investigadors i agents socials conèixer millor quins són els mecanismes que generen la desigualtat a Catalunya. El PaD se centra, entre altres coses, en qüestions relacionades amb l'educació, l'habitatge, la salut, el treball, els ingressos o la distribució de responsabilitats dins d'una llar. El PaD pregunta

40. Vegeu Layte *et al.* (2000) o Sanzo (2000). També Lollivier i Verger (1997).

41. Nota de l'editor: Tot i que el PaD es descriu àmpliament a l'inici d'aquesta publicació, ens ha semblat pertinent reproduir una valoració externa i rigorosa de qui ha fet ús de les dades del PaD i n'exposa tant el potencial com les limitacions.

42. Per a més informació vegeu www.obdesigualtats.org o www.fbofill.org

sobre les oportunitats i limitacions dels catalans a l'hora de trobar feina, de tenir els recursos necessaris per viure, de gaudir de bona salut, de poder tenir cura dels fills o altres membres de la llar, de disposar d'atenció mèdica, etc. Es tracta, per tant, d'una base de dades extraordinàriament rica en informació, pensada i dissenyada per facilitar la investigació social a Catalunya.

Un dels aspectes destacables del PaD és el fet que recull molta informació dels membres de la llar, i no només de l'informant principal com acostuma a passar en aquest tipus de base de dades. D'aquesta manera, el PaD permet la investigació sobre aquells que normalment no són persona de referència, com ara els joves o els discapacitats. En concret, el PaD inclou quatre tipus de qüestionari: un per a l'informant principal, un per a la parella de l'informant principal, un qüestionari individual i un de *proxy*. L'informant principal és la persona de la llar que respon a totes les preguntes del qüestionari, tant les que fan referència a la seva persona com al conjunt de la llar. És el que, per exemple, informa del règim de tinença de l'habitatge, de la presència d'infants a la llar, del nombre de membres o de si la llar es pot permetre econòmicament un determinat bé. El qüestionari de la parella de l'informant principal i l'individual són molt similars, i inclouen només informació personal, com ara el nivell d'estudis més

Taula A.1.

Composició de la mostra del PaD 2001 segons tipus de qüestionari

Composició de la mostra del PaD 2001	
Nombre de llars a la mostra	1.991
Qüestionaris d'informant principal	1.991
Qüestionaris de parella de l'informant principal	1.188
Qüestionaris individuals	801
Qüestionaris <i>proxy</i>	609
Nens menors de 16 anys	868
Individus que no col·laboren	300
Nombre d'individus a la mostra	5.757

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

elevat aconseguit, el sou mensual o la percepció de l'estat de salut. Quan un dels membres no es troba present a la llar en el moment de l'entrevista, s'utilitza el qüestionari *proxy*, mitjançant el qual algun altre membre respon a algunes preguntes en nom de la persona absent. La Taula A.1 d'aquest annex presenta el nombre de qüestionaris que inclou el PaD 2001 i el total de la mostra.

Un altre aspecte important del PaD és que recull molta informació sobre diferents aspectes de la vida dels individus que, fins a l'arribada del PaD, no eren presents a la societat catalana d'una forma consistent. Com es detalla més endavant, a l'epígraf sobre la metodologia emprada per a l'anàlisi de la privació d'aquest annex, aquesta informació inclou elements objectius —com les condicions i l'equipament de la llar o el fet d'haver-se retardat en el pagament d'algun rebut— i valoracions subjectives —com la percepció individual sobre la dificultat per arribar a final de mes o per satisfer certes necessitats—. A més, el PaD proporciona informació sobre si la llar prefereix no tenir un determinat bé, o no el té perquè no se'l pot permetre econòmicament.⁴³ Aquesta informació, com s'argumenta al principi de l'anàlisi de privació, esdevé crucial per distingir entre la població que pateix privació i la que no en pateix. Per tant, el PaD brinda una oportunitat única per avaluar el nivell de vida dels individus que fins ara no estava a l'abast dels investigadors. Cal advertir que el PaD ofereix més possibilitats en l'estudi de l'exclusió social que les que s'han explotat en aquest monogràfic. En particular, el PaD ofereix dades de gran interès en relació amb la importància de la xarxa familiar i social i amb la participació política de les persones, informació que no s'examinarà, si bé constituiria un bon complement d'aquest estudi, d'orientació més econòmica.

Com indica el seu nom, el PaD és un panel, o sigui que l'enquesta es realitza cada any sobre les mateixes famílies, cosa que permet no només conèixer què succeeix en un moment concret, sinó també fer un seguiment de les trajectòries vitals dels individus.⁴⁴

43. Aquesta informació sí que està disponible, si més no de forma parcial, al Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE). Aquesta enquesta, però, no és representativa per a Catalunya, sinó només per a Espanya i per als altres països que hi participen.

44. La Fundació Jaume Bofill té el compromís de garantir el projecte del PaD com a mínim durant quatre onades, del 2001 al 2005.

Tant és així, que l'objectiu del PaD és continuar entrevistant aquells membres que deixen la llar, per exemple, per formar-ne una de nova. Aquesta perspectiva longitudinal permet introduir en anàlisis futures l'estudi de la dinàmica de la pobresa. Tal com posa de manifest la recerca empírica, és tracta d'un aspecte clau en aquest camp, ja que una bona part de la població identificada com a pobra segons el seu nivell d'ingressos només pateix una situació de pobresa transitòria. La fotografia estàtica de la pobresa tendeix a sobrerrepresentar aquells col·lectius que experimenten una pobresa de més llarga durada.⁴⁵ A més a més, les dades longitudinals possibiliten la investigació dels efectes que tenen sobre la pobresa els canvis claus en la vida de les persones, com són les transicions de l'ocupació a l'atur, el cas de divorci o separació, el moment de l'emancipació dels joves o l'arribada dels fills.

Aquesta anàlisi longitudinal, però, haurà d'esperar almenys un any, ja que requereix informació —per a dos o més períodes— que encara no està a l'abast dels investigadors. Per tant, els resultats deriven de les dades de la primera onada (de tall transversal), de les entrevistes realitzades entre l'octubre del 2001 i el juny del 2002.

LA REPRESENTATIVITAT POBLACIONAL DE LA MOSTRA DEL PAD

Atès que fa poc que s'utilitza el PaD, ha calgut fer una anàlisi molt acurada de l'abast i les limitacions d'aquesta nova font d'informació a Catalunya.

Mostreig i factors d'elevació de la mostra

El disseny de la mostra és polietàpic, i combina el mostreig estratificat, el basat en conglomerats i el sistemàtic. Es va fixar en 2.000 el nombre de llars per entrevistar. Per tal de garantir la representativitat territorial a nivell provincial es van definir quatre estrats bàsics, un per a cada província. Es va fer una primera assignació no proporcional d'elements de la mostra a cada estrat: 800 llars per a Barcelona i 400 per als altres tres estrats. La província de Barcelona es va dividir en tres estrats, Barcelona ciutat, regió

45. Vegeu Cantó *et al.* (2002).

metropolitana i comarques centrals, i es va fer una distribució proporcional de llars que calia entrevistar entre aquestes tres zones. Per tant, és com si es treballés amb sis estrats i amb una assignació no proporcional.

Cadascun d'aquests sis estrats es va dividir en tres subestrats segons la grandària del municipi (es van fer cinc trams: menor de 5.000, entre 5.000 i 20.000, de 20.000 a 100.000, de 100.000 a 500.000, i més gran de 500.000 habitants). Així, es van definir divuit estrats (no totes les grandàries de municipi estan presents en cadascun dels sis estrats originals).

La manera com es van seleccionar les llars dins de cadascun dels divuit estrats va ser mitjançant una tria prèvia d'algunes seccions censals de l'estrat, que funcionen com a conglomerats de llars. El 1996 a Catalunya hi havia 5.186 seccions censals amb, com a màxim, 2.500 persones (870 llars aproximadament) en cada una. Per raons d'eficiència en el treball de camp, es va fixar en 10 el nombre idoni de llars a entrevistar per secció censal. Això vol dir que es van haver de seleccionar prop de 200 seccions censals (finalment se'n van seleccionar 203).

Es van ordenar les seccions censals de cada un dels divuit estrats segons el percentatge de classe. Cada estrat es va dividir per la meitat segons aquesta ordenació, que va donar lloc a un total de trenta-sis estrats que intenten reflectir la variabilitat segons el territori, la grandària del municipi i les característiques sociològiques. Dins de cada nou estrat es van ordenar les seccions censals segons el percentatge de persones inactives, i es va fer un mostreig sistemàtic de les seccions censals corresponents a cada un dels trenta-sis estrats.

Una vegada triats els conglomerats (seccions censals) on s'haurien de seleccionar les llars, dins de cadascun es van escollir de forma aleatòria 80 adreces. Els enquestadors havien de captar 10 llars per secció censal. No es van seguir rutes ni cap mètode sistemàtic, ja que es considerava que l'elecció feta fins aleshores era vàlida per a tots els membres de la secció censal. Quan una llar seleccionada originalment no vol col·laborar, l'enquestador ho intenta amb una altra de la llista de 80 adreces.

Per tal de garantir la representativitat de la mostra s'ha construït un factor d'elevació poblacional. Si s'estudia el disseny de la mostra s'observa que l'assignació de llars entrevistades a cadascun dels trenta-sis estrats no ha estat feta de forma proporcional (en cas de fer-ho als estrats que formen Barcelona capital i la regió metropolitana els haurien correspost més llars). Per tant, hi ha llars de la mostra final que representen un nombre diferent de llars poblacionals. Per tal de garantir la representativitat de la mostra s'ha d'assignar a cada llar mostral el que s'anomena factor d'elevació poblacional. El factor d'elevació d'una llar és el nombre de llars poblacionals representades per aquesta unitat mostral i és el pes que la llar tindrà a l'hora de fer qualsevol càlcul estadístic amb la mostra. Aquest factor es corregeix pel factor disseny de la mostra.⁴⁶ A més a més, aquest pes s'ha reescalat de manera que la població total es correspongui amb la del Cens de l'any 2001, és a dir, 6.361 milers de persones.

Estructura de la població al PaD i a altres fonts estadístiques

Per tal de comprovar la fiabilitat de la mostra del PaD per a l'estudi de la pobresa a Catalunya, s'ha considerat necessari establir una sèrie de primeres comparacions entre les dades del PaD i les provinents de fonts externes, particularment del Cens de Població i de l'Enquesta de Població Activa per a Catalunya (en endavant, EPA), per tal de veure els desajustos d'estructura de la població, entre aquesta nova font i les citades. En particular, s'ha establert una simple comparació de l'estructura de la població per grups d'edats, grandària de la llar i relació amb l'activitat econòmica (només per la població major de setze anys).

Abans de passar a comentar els resultats d'aquestes taules, cal assenyalar que la mostra del PaD és només representativa dels individus que viuen en llars privades, deixant

46. En un mostreig aleatori simple, on es trien amb equiprobabilitat n individus dins d'una població de mida N , cada cas mostral representa el mateix nombre d'individus poblacionals: N/n . Per tant, cada element de la mostra tindrà un factor d'elevació igual a N/n . En general, per a dissenys mostrals més complexos, el factor d'elevació de cada element de la mostra és l'invers a la probabilitat que l'element mostral tenia de formar part de la mostra. Aleshores, en un mostreig estratificat com el que ens ocupa, amb trenta-sis estrats, el factor d'elevació d'una llar mostral és el quocient del nombre de llars que, a la població, pertanyen al seu estrat, partit pel nombre de llars mostrals que comparteixen estrat amb ell.

de banda, pel seu propi disseny, a les persones que viuen en institucions, al carrer o no tenen residència estable.⁴⁷ De fet, els impulsors del PaD són molt conscients que aquesta font de dades no permet l'anàlisi de les situacions de pobresa més extrema. Caldrà tenir en compte, doncs, que aquesta enquesta, com totes les que habitualment s'utilitzen en aquest tipus d'estudis, deixa fora del seu àmbit de cobertura una part de la població catalana que, en molts casos, és la més afectada pels nous fenòmens d'exclusió social. Dades no oficials afirmen que a Catalunya hi podria haver fins a 8.000 individus sense sostre⁴⁸ i 34.594 persones que viuen en allotjaments col·lectius. Deixar de banda aquests grups de risc és, sens dubte, una limitació d'aquest estudi, que caldrà tenir present per complementar els resultats amb els que provenen d'estudis específics sobre aquests col·lectius exclosos.

Pel que fa a l'estructura per edats de la població, el PaD és molt similar al Cens de l'any 2001. Les diferències percentuals més importants es donen a la població d'edats entre els 60 i 79 anys, que es trobaria infrarepresentada al PaD, gairebé un 9% (vegeu Taula A.2 d'aquest annex metodològic) i els nens i joves fins a 19 anys que es trobarien sobrerrepresentats en un 6%. Els percentatges per a la resta de grups d'edat varien com a màxim un 3% respecte al Cens, percentatge que no representa cap biaix important a l'anàlisi.

Gens sorprenents són els resultats de la Taula A.3 que exposem a continuació, en la qual s'observa una infravaloració de llars amb un sol membre (el PaD recolliria un 67% de la població total en aquest grup) i de les llars amb grandària relativament elevada (sis o més membres), tot i que les diferències en aquest cas no arriben al 7%. Aquest biaix és comú en les enquestes com el PaD, la britànica o l'espanyola (EPF). Per altra banda, s'hi troben sobrerrepresentades, sobretot, les llars de dos i de quatre membres (ambdues en 11 punts percentuals respecte al Cens).

47. Si bé en el PaD es fa un esforç per captar llars on altres membres que en depenen viuen fora, tant si és en una residència per a la gent gran, un pis d'estudiants, un hospital, un centre de menors, una presó o altres institucions, aquesta informació no s'ha tingut en compte en aquest treball.

48. En aquest sentit Baquer (1999), en un estudi sobre els sense sostre a la ciutat de Barcelona, argumenta que el nombre de persones sense llar ateses va augmentar de 1.529 l'any 1993, a 1.931 l'any 1996. Així mateix, el nombre d'estades en centres d'atenció primària va passar de 23.000 a 56.000, en aquests mateixos anys.

Taula A.2.

Estructura per edats de la població catalana l'any 2001. Comparació entre el PaD i les dades del Cens de Població

Edats	PaD (en milers)	Idescat (en milers)	PaD/Idescat (en %)
0-19 anys	1.256	1.218	103,1
20-39 anys	2.005	2.069	96,9
40-59 anys	1.651	1.658	99,6
60-79 anys	1.043	1.139	91,6
80 i més anys	265	258	102,7

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i PaD 2001.

Taula A.3.

Dimensió de les llars catalanes l'any 2001. Comparació entre el PaD i les dades del Cens de Població

Membres	PaD (en milers)	Idescat (en milers)	PaD/Idescat (en %)
1	338	500	67,6
2	723	651	111,1
3	558	520	107,3
4	515	463	111,2
5	141	137	102,9
6 o més	57	61	93,4

Font: Web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat) i PaD 2001.

Els resultats no són molt satisfactoris pel que fa a l'activitat socioeconòmica de la població, atès que les diferències entre fonts són importants sobretot pel que fa referència als aturats, que apareixen infrarepresentats a la mostra de 17 punts percentuals respecte a l'EPA (vegeu Taula A.4). Per grups d'edat (Taula A.5), els problemes de subestimació més greus són entre els aturats més joves (de 16 a 19 anys), ja que el PaD només recolliria el 33% d'aquesta població. La falta de col·laboració d'alguns joves a

l'enquesta, com es comenta més endavant, és una possible causa d'aquest biaix. Els aturats majors de 20 anys també estarien infrarepresentats al PaD amb un màxim de 9 punts percentuals en relació amb l'EPA pel grup de 25 a 54 anys. Igualment, si bé la població global dels inactius al PaD seria un 89% de la registrada a l'EPA, la Taula A.6 mostra com les persones classificades en 'Altres situacions d'inactivitat' (mestresses de casa, estudiants, rendistes, etc.) al PaD són molt més freqüents que a l'EPA. Cal recordar aquí que aquests són també biaixos típics en aquest tipus d'enquestes.

Taula A.4.

Població de més de 16 anys a Catalunya segons la seva relació amb l'activitat econòmica l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)

Activitat econòmica	PaD (en milers)	EPA (en milers)	PaD/EPA (en %)
Ocupats	2.868	2.765	103,7
Aturats	237	288	82,3
Inactius	1.991	2.233	89,2
Total	5.096	5.286	96,4

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Taula A.5.

Població aturada a Catalunya segons grups d'edat l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)¹

	De 16 a 19 anys	De 20 a 24 anys	De 25 a 54 anys	Més de 54 anys
PaD (en milers)	9	42	148	19
EPA (en milers)	27	44	163	19
PaD/EPA (en %)	33,3	95,5	90,8	100,0

1. No inclou els aturats que busquen la primera feina atès que l'EPA no els inclou en aquesta informació.

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Taula A.6.

Inactius a Catalunya segons la situació d'inactivitat l'any 2001. Comparació entre el PaD i l'Enquesta de Població Activa (INE)

	Estudiant	Jubilat o pensionista	Es dedica a la llar	Incapacitat permanent	Altres
PaD (en milers)	336	913	518	93	131
EPA (en milers)	317	1006	692	147	70
PaD/EPA (en %)	106,0	90,8	74,9	63,3	187,1

Font: Web de l'Institut Nacional d'Estadística (INE) i PaD 2001.

Si a primer cop d'ull aquests desajustos poden semblar importants, l'evidència empírica mostra que són similars als d'altres comparacions semblants amb enquestes com el Panel de Llars de la Unió Europea (PHOGUE) o l'Enquesta de Pressupostos Familiars (EPF).⁴⁹ En definitiva, una primera anàlisi de la representativitat poblacional del PaD 2001 permet constatar que aquesta s'assembla a la que presenten enquestes d'aquesta naturalesa en l'àmbit espanyol o europeu.

Falta de resposta al PaD

Un segon problema del PaD és la falta de resposta parcial, és a dir, quan la llar col·labora en el Panel, però la mostra no inclou tota la informació que hauria de contenir per aquesta llar, tant si és perquè algunes variables concretes no es contesten com perquè alguns individus de la llar seleccionada no col·laboren.

Tal com passa en les enquestes d'aquesta naturalesa, la falta de resposta individual és la conseqüència del fet que no tots els individus que pertanyen a llars que col·laboren, responen al qüestionari individual, ja sigui perquè decideixen no fer-ho deliberadament o perquè no hi són en el moment de l'entrevista.

.....
 49. Vegeu Andrés i Mercader (2001), Alegre *et al.* (2001), i Sanz (1995) per a la comparació detallada d'aquestes dues enquestes amb fonts externes.

Més concretament, tal com s'esmentava, la mostra del PaD 2001 conté 5.757 individus que conviuen en 1.991 llars. D'aquests 5.757 individus, 609 contesten a través d'un qüestionari *proxy* (un 10,6% del total). Per aquests individus només es disposa d'informació parcial. Es coneix, per exemple, si treballen, però se'n desconeix la situació laboral, el tipus de contracte que tenen, o l'ofici. Un problema més greu que el dels individus *proxy* és el dels individus majors de 16 anys dels quals no hi ha cap informació perquè han decidit no col·laborar. Aquest problema afecta 270 adults.⁵⁰ Tot això fa que per a un 15,7% de la mostra d'individus majors de 16 anys hi hagi informació incompleta en els qüestionaris individuals, ja sigui parcial o total. A aquests casos, s'hi afegeix també el problema d'aquells individus que, tot i col·laborar-hi, decideixen no respondre a algunes de les preguntes del qüestionari.

Una primera anàlisi de la falta de resposta individual revela que la majoria de les persones de la llar que no col·laboren són els joves o els avis molt grans. En aquest últim cas, a causa de la impossibilitat de moltes d'aquestes persones grans per contestar cap qüestionari.

D'altra banda, la falta de resposta parcial també afecta variables concretes com les d'ingrés o de privació, que també poden ser importants per a alguns col·lectius, especialment els situats als extrems de la distribució de la renda.

Cal tenir en compte que l'anàlisi no corregeix el problema de falta de resposta. Les estimacions que es presenten, doncs, no tenen en compte les observacions amb informació no disponible.⁵¹ A més, ja s'assenyala en el text aquells casos en què s'espera que la falta de resposta introdueixi un biaix més important. Cal poder aprofundir i tractar més acuradament aquest problema en futurs treballs.

50. També hi ha 30 casos de persones que no col·laboren de les quals desconeixem l'edat.

51. S'ha inclòs al peu de les diferents taules que s'han elaborat a l'annex estadístic la importància de la falta de resposta en cada cas, per tal que el lector tingui en compte la importància dels possibles biaixos que aquesta pot causar (recordem que podeu consultar l'annex estadístic d'aquest estudi a: <http://www.obrasocial.caixacatalunya.es> o a <http://www.obdesigualtats.org>).

De cara a l'efecte global que la falta de resposta pot tenir sobre els resultats, si bé és un problema important, no afecta de forma substancial el monogràfic. Això és gràcies al fet que aquest estudi està molt centrat en l'anàlisi del conjunt de la llar, i en les característiques de la persona de referència de la llar, de qui generalment se'n té la informació completa.

LA PROBLEMÀTICA ASSOCIADA ALS INGRESSOS AL PAD 2001

La primera onada del PaD conté informació força completa dels ingressos disponibles corrents de la llar l'any 2000, cosa que facilita l'anàlisi de la pobresa monetària a Catalunya. La informació sobre ingressos del PaD es pot agrupar en la recollida a nivell individual i de llar. D'una banda, la matriu de dades inclou allò que en el qüestionari consta com a 'ingrés mensual net', que seria el conjunt de rendes que l'individu ingressa procedent de qualsevol tipus de font de renda (treball, prestacions públiques, capital mobiliari i immobiliari, i altres ingressos regulars i irregulars). Aquest ingrés mensual seria net de pagaments a compte de l'IRPF i cotitzacions a la Seguretat Social. A nivell individual també s'afegeixen, de manera més detallada, els ingressos mensuals i anuals procedents del treball (per compte propi i d'altri). L'enquesta també fa un esforç important d'inclusió dels ingressos procedents d'activitats laborals secundàries. D'altra banda, l'enquesta dona informació sobre 'l'ingrés anual' que rep la llar en el seu conjunt.⁵² Aquesta informació es desglossa a la Taula A.7.

Malauradament, la informació sobre els ingressos és una informació més nominal que real en aquesta primera onada del PaD. La recollida de la informació va anar acompanyada d'una certa confusió per part dels enquestadors a l'hora d'omplir els qüestionaris (les preguntes d'ingrés es podien respondre en milers o milions), cosa que va resultar en un nombre exageradament alt de valors extrems. És per això que bona part de la feina

52. A l'enquesta, aquesta variable d'ingrés anual pel que fa al conjunt de la llar s'anomena 'ingrés anual brut'. Tanmateix, es creu que en el context institucional català el concepte d'ingressos que la gent coneix no és el de la remuneració bruta, sinó el dels ingressos nets de pagaments a compte de l'IRPF i cotitzacions a la Seguretat Social. Per tant, cal defensar que, malgrat la terminologia emprada en el qüestionari, al darrere d'aquest ingrés anual hi tindriem un concepte més proper a l'ingrés net que al brut.

Taula A.7.

Informació sobre ingressos als qüestionaris del PaD 2001¹

A. Informació ingressos corrents individuals
1. Tota la població major de 16 anys Ingressos mensuals nets
2. Assalariats, ajuda familiar o masover Sou net al mes (inclòs als qüestionaris proxys) Sou brut anual Sous bruts i nets procedents de segones i tercers feines
3. Treballadors per compte propi o cooperativistes Sou net al mes Beneficis anuals nets sense considerar el total del sou
4. Aturats No es té el valor de la prestació però se sap si rep prestació d'atur
5. Inactius Només coneixem si l'inactiu, rep prestació de jubilació rep prestació d'invalidesa rep prestació de viduïtat rep prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mímines d'Inserció (PIRMI) rep altres tipus de subsidis o ajuts rep una beca
6. Població que es declara inactiva, si realitzen algun tipus de feineteta Sou net al mes Sou brut anual
7. Llars amb nens en edat escolar Import mensual o anual de beques o ajuts per estudiar
B. Informació ingressos corrents de la llar
Ingressos anuals bruts de la llar

1. Els qüestionaris *proxy* no inclouen aquesta informació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

abans de fer l'estimació de la pobresa, ha consistit a estudiar les diferents distribucions de la renda que apareixen a l'enquesta, per tal de treballar en la més adequada.

Els problemes més greus en la recollida de la informació s'han detectat en la variable 'ingrés mensual net', contestada a nivell individual. Aquest fet ha portat a decidir no utilitzar-la per a les estimacions de pobresa fins que es disposi de la segona onada del panel, i se'n pugui contrastar el contingut i eliminar-ne els possibles problemes de mesura. Una primera exploració de la informació sobre rendes del treball assalariat va ser molt més satisfactòria.

Afortunadament, aquest problema va ser molt menor en el cas de la variable 'ingrés anual' recollida a nivell de la llar i, per tant, s'ha basat l'anàlisi en aquesta variable. Cal tenir en compte que, per la mateixa naturalesa d'aquesta pregunta —es tracta de la renda agregada per totes les fonts i tots els membres de la llar l'últim any—, resulta sovint una subestimació de la renda verdadera de la llar. Pot ser perquè l'informant principal no sigui capaç de tenir en compte tots els components de la renda i n'obviï (deliberadament o no) alguns. Pot ser també perquè la persona informant no conegui amb detall les rendes de tots els membres. És probable, a més, que la subestimació creixi amb la grandària de la llar.⁵³

Com ja s'ha assenyalat, els problemes de falta de resposta parcial afecten les variables d'ingrés i el cas de l'ingrés anual de la llar no és una excepció. Del total de 1.991 llars que hi ha a la mostra, 1.209 responen a la pregunta en milers o milions, 593 llars no donen la resposta exacta sinó l'interval en el qual es troba la seva renda i, finalment, 189 llars no donen cap informació.

Pel que fa a les 593 observacions que responen a la variable en interval, s'ha imputat el punt mig de l'interval.⁵⁴ Amb tot, s'ha ajustat la imputació per aquells casos en què

53. En principi, la informació recollida a nivell individual hauria de ser més acurada que la recollida a nivell de la llar. L'experiència suggereix que quan els ingressos es recullen com un agregat de fonts i rendes, aquesta és només una aproximació imperfecta als vertaders valors d'ingrés.

54. Val a dir que els intervals en aquesta variable al PaD són relativament petits, de 3.000 euros.

la suma de les rendes del treball declarades era superior a l'ingrés anual declarat, com una millor manera d'aproximar-se al vertader valor de la renda anual de la llar.

S'han deixat de banda les 189 llars de les quals no s'ha aconseguit cap informació, ja que en aquestes llars calia un treball molt més ambiciós. La falta de resposta en la declaració dels ingressos és més freqüent en determinats col·lectius com el dels treballadors per compte propi, agricultors o perceptors de rendes del capital, no només per la propensió que poden tenir aquests col·lectius a amagar una part de la renda que guanyen, sinó per la mateixa dificultat que comporta l'estimació dels seus ingressos. És probable, també, que una part d'aquesta població es centri a les cues de la distribució, cosa que fa difícil de preveure el possible biaix sobre les estimacions de pobresa que representa aquesta omisió. S'espera que en futurs treballs es puguin corregir i quantificar aquests biaixos.

Finalment, en un acte de prudència, s'ha decidit basar l'anàlisi en la mostra del PaD que s'obté després de podar el 2% de la població en els extrems de la distribució de la renda. L'examen que es presenta, per tant, no està basat en les 1.991 observacions del PaD original, sinó en 1.730 observacions de llars i 4.995 d'individus. La tècnica de poda és útil per tal de fer que els càlculs estadístics siguin més robustos (menys sensibles) a la presència de valors atípics a les dades mostrals. Les dades atípiques apareixen per múltiples causes (errors de mesura o de transcripció, existència d'individus que realment tenen poc a veure amb la resta de la mostra, etc.), i poden arribar a fer que els resultats de les anàlisis estadístiques siguin poc representatives de la població estudiada. Per tant, l'esmentat mecanisme de poda és adient per mitigar-ne els efectes.

Opcions metodològiques adoptades a l'anàlisi

Un cop descrit el que es pretén mesurar i la informació disponible per fer-ho, cal abordar, a continuació, la descripció dels detalls pel que fa a les metodologies d'anàlisi de la pobresa monetària, primer, i de l'anàlisi de la privació, després. També es presenten, al final, els grups poblacionals emprats per caracteritzar els col·lectius de risc, i el perfil de la pobresa i la privació a Catalunya.

METODOLOGIA EMPRADA PER A L'ANÀLISI DE LA POBRESA MONETÀRIA

La mesura de la pobresa monetària no és tampoc una tasca senzilla. Encara que es restringeixi l'atenció a la dimensió dels ingressos, hi ha tota una sèrie de qüestions metodològiques importants que cal resoldre en la mesura de la pobresa monetària que són de màxima rellevància empírica, per bé que aquest treball no aprofundirà en aquests temes. Aquestes qüestions inclouen l'elecció d'un llindar de pobresa, de la unitat d'anàlisi perceptora de renda, de l'escala d'equivalència, i la unitat de ponderació del període de referència en el qual es mesuren els ingressos, o la definició mateixa d'ingrés.⁵⁵

En aquest monogràfic s'ha optat per un enfocament molt pragmàtic a l'hora de mesurar la pobresa monetària. Les decisions metodològiques es fonamenten, en bona part, en les directrius que recentment ha fixat la Comissió Europea en l'establiment d'un conjunt d'indicadors socials per a l'avaluació de la pobresa i l'exclusió social als diferents països europeus, basades en el treball a fons d'un grup d'experts en aquest camp d'estudi.⁵⁶

L'examen de la pobresa monetària se centra únicament en la dimensió relativa de la pobresa. Es consideren pobres aquelles persones que conviuen en llars amb una renda equivalent disponible inferior a un llindar de pobresa igual al 60% de la renda mediana.

La unitat d'anàlisi en la qual es fonamenta l'estudi és la llar que, segons el PaD, és la persona o el conjunt de persones que comparteixen un allotjament per viure-hi (mínim sis mesos, excloent estudiants en període de vacances) o que comparteixen un menjar al dia i que tenen l'habitatge com la seva residència única o principal. Es

55. Per a una discussió general d'aquestes qüestions i les seves implicacions empíriques en el context de les comparacions entre països vegeu, per exemple, Atkinson *et al.* (1993) o Mercader (1993). Per una anàlisi de la sensibilitat en la composició de la pobresa en la tria de l'escala d'equivalència vegeu, també, Duclos i Mercader (1999).

56. Vegeu Atkinson *et al.* (2002).

considera que tots els individus, nens, adults, o gent gran, dins d'una mateixa llar comparteixen la renda conjunta de la llar i gaudeixen del mateix nivell de benestar econòmic.⁵⁷ Aquest benestar econòmic no només depèn de la renda total de la llar sinó també de les necessitats d'aquesta llar. Per tal d'ajustar la renda familiar a les necessitats de les llars s'utilitza l'escala d'equivalència anomenada de l'OCDE (Organització per a la Cooperació i Desenvolupament Econòmic) modificada. Segons aquesta escala d'equivalència, les necessitats de la llar augmenten amb el nombre d'infants (menors de 14 anys) i d'adults d'acord amb la següent relació:

$$E_h = 1 + 0,5 * (A_h - 1) + 0,3 * C_h$$

on E_h és el nombre d'adults equivalents, A_h és el número d'adults i C_h és el nombre de menors de 14 anys a la llar h . Es tracta d'una escala d'equivalència molt emprada actualment en el context internacional per la seva simplicitat, i perquè es troba a mig camí de bona part de les escales d'equivalència existents. A partir de la renda i del nombre d'adults equivalents de cada llar, s'estima la renda equivalent de la llar, com el quocient entre la renda familiar i el nombre d'adults equivalents, E_h .

D'acord amb aquestes hipòtesis, a Catalunya el llindar de pobresa corresponent per a una llar formada per un sol adult seria, l'any 2000, de 5.805,8 euros/any (966.000 pessetes/any). Es tracta d'una xifra molt propera al Salari Mínim Interprofessional (en endavant SMI) vigent aquest mateix any (d'un total de 5.947,2 euros). A la Taula A.8 d'aquest annex es detalla el valor del llindar de pobresa per famílies amb diferents grandàries i composicions d'acord amb l'escala d'equivalència emprada.

Es considera que un individu és pobre quan viu en una llar amb una renda equivalent inferior al llindar de pobresa que li correspon segons la seva composició. La distribució personal (que no familiar) de la renda amb què es treballa s'elabora reponderant cada llar pel nombre d'individus que hi ha, atès que interessa el nombre de persones que pateixen la pobresa i no el nombre de llars.

57. Caldrà tenir en compte que com que l'estudi es basa en la llar, l'anàlisi que es presenta amaga les dificultats que tenen certs col·lectius com els joves o les dones a la societat actual.

Taula A.8.**Llindars de pobresa segons grandària i composició de la llar a Catalunya**

Composició de la llar	Nombre d'adults equivalent	Llindar de pobresa (€/any)
Llar unipersonal	1	5.805,8
Un adult amb 1 nen	1,3	7.547,5
Parella d'adults	1,5	8.708,7
Parella d'adults amb 1 nen	1,8	10.450,4
Parella d'adults amb 2 nens	2,1	12.192,2
Parella d'adults amb 3 nens	2,4	13.933,9
Parella d'adults amb 1 nen i un adult	2,3	13.353,3

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així, el risc de pobresa monetària es mesura a partir de la renda de la llar, ajustada a través de l'escala de l'OCDE modificada. Cada llar rep un pes igual al nombre de membres que hi ha. El risc de pobresa monetària s'estableix a partir d'un llindar relatiu igual al 60% de la renda equivalent mediana a Catalunya. Les decisions metodològiques segueixen els indicadors de nivell 1 establerts per la Unió Europea.

Com ja s'ha assenyalat en l'epígraf anterior, les observacions es basen en l'ingrés disponible net, mesurat a partir de l'ingrés anual de la llar en la matriu de dades del PaD. El concepte de renda utilitzat que aproxima aquesta variable és el de renda disponible anual, que inclou els sous i salaris, tant del treball per compte d'altri com el corresponent a compte propi, les rendes del capital mobiliari i immobiliari i les transferències regulars, tant si són públiques com privades. Aquestes quantitats apareixen netes d'impostos⁵⁸ i cotitzacions a la Seguretat Social.

En aquest treball no s'examina tota una part de l'enquesta que fa referència a les despeses associades al cost de l'habitatge principal. Com és ben sabut, en els últims anys han

58. Més exactament, les diferents fonts de renda apareixen netes de les retencions corresponents a l'IRPF.

augmentat considerablement els costos associats a l'habitatge principal, que són una part cada cop més important del pressupost familiar. Tal com argumenten Atkinson i Cazes (1990), si les despeses associades a l'habitatge principal es consideren una part exògena del pressupost familiar, té sentit considerar els recursos (de renda o despesa) nets d'aquestes despeses.

Pel que fa a l'índex de pobresa, avui hi ha un ventall molt ampli d'índexs de pobresa, d'entre els quals es pot triar a l'hora de quantificar el fenomen. La recerca acadèmica en aquest camp ha estat, a més, molt prolifera aquests últims anys, cosa que fa que avui es coneguin bé les propietats de cada un d'aquests índexs.⁵⁹ Aquest estudi se centrarà únicament en tres d'aquestes mesures: el percentatge de pobres, H, el desnivell de la pobresa (o *poverty-gap*), PG, i l'índex de Foster-Greer-Thorbecke de paràmetre 2. El motiu pel qual s'han triat és que cada un mesura aspectes diferents de la pobresa: l'abast (o magnitud), la intensitat i la severitat del fenomen.⁶⁰ De fet, aquests tres índexs pertanyen a la família dels índexs de FGT_α descomposables de forma additiva. Sigui (x_1, x_2, \dots, x_n) una distribució de la renda sobre la qual mesurar la pobresa, on x_i representa la renda de l'individu i , i z el llindar de pobresa. La família dels índexs de FGT_α té la fórmula analítica següent:

$$FGT_\alpha = \frac{1}{n} \cdot \sum_q \frac{(z - x_i)^\alpha}{z}$$

on el sumatori \sum_q fa referència a la població per sota del llindar de pobresa.

Per un valor d' α igual a 0 (zero) hi ha l'índex més simple, i també el més utilitzat a la pràctica, el percentatge de pobres, que dona la proporció de la població amb un nivell de renda inferior al llindar de pobresa. Aquest índex mesura l'abast o magni-

59. Per a una revisió d'aquests índexs vegeu, per exemple, Foster (1984). Vegeu també Sen (1976) i Atkinson (1987). Els índexs de pobresa també es presenten amb detall en el treball pioner a l'Estat de Ruiz-Castillo (1987).

60. S'ha seguit en aquest punt el treball de Ravallion (1992).

tud del fenomen de la pobresa o, altrament dit, risc de pobresa. Si la principal virtut d'aquest és la seva simplicitat, presenta el problema (entre d'altres) de ser insensible a la intensitat de la pobresa, és a dir, si algun pobre esdevé sobtadament més pobre, el percentatge de pobres no s'altera.

Una millor mesura de la intensitat de la pobresa és l'anomenat desnivell de la pobresa (o *poverty-gap* en anglès), basat en el dèficit agregat de pobresa, que depèn de la distància entre les rendes dels pobres i el llindar de pobresa i que, adequadament normalitzat, correspon al FGT per un valor d' $\alpha = 1$.

Un dels problemes que planteja aquest índex és que no és una bona mesura de la severitat de la pobresa, perquè no té en compte la desigualtat de la renda entre els pobres: l'índex no varia si es transfereix renda d'un individu pobre a un no tan pobre (però que roman pobre després de la transferència). Un índex que sí té en compte la severitat de la pobresa és el de FGT per un valor d' $\alpha = 2$, i ho fa ponderant les distàncies de pobresa per elles mateixes, donant així un pes més elevat als pobres amb rendes més allunyades del llindar de pobresa.

METODOLOGIA EMPRADA PER A L'ANÀLISI DE LA PRIVACIÓ

Les decisions metodològiques a prendre per poder portar a terme l'anàlisi de la privació no estan exemptes d'un cert grau de subjectivitat. En primer lloc, cal definir les dimensions per mesurar la privació i seleccionar els indicadors que integraran cadascuna d'aquestes dimensions. Els problemes i les consideracions que cal tenir presents a l'hora de seleccionar els indicadors són diversos, i alguns d'ells són de difícil solució. Òbviament la primera qüestió que cal adreçar és quins són els aspectes o elements que s'haurien de tenir presents per tal de mesurar adequadament les diverses facetes o cares de la privació. Mack i Lansley (1985), en un estudi ja clàssic realitzat per al Regne Unit, adopten un enfocament "consensual" per determinar la llista d'indicadors. D'aquesta manera, aquests dos autors observen aquells elements que una àmplia majoria de la població té com a necessitats. Amb el temps, l'estudi de Mack i Lansley s'ha convertit en un punt de referència per a estudis posteriors, ja que aquests últims no han disposat de la informació per poder determinar els diferents elements considerats 'necessitats'

—i en aquest sentit, aquest estudi no és una excepció. Per tant, la llista d'indicadors proposada per Mack i Lansley ha exercit una influència important sobre els estudis europeus que s'han dedicat a analitzar la privació, de manera que els estudis de privació desenvolupats a partir de la segona meitat de la dècada dels vuitanta mostren un fort consens pel que fa al conjunt d'indicadors utilitzats.

La voluntarietat o impossibilitat econòmica d'una situació de manca és un aspecte fonamental que cal tenir en compte a l'hora de definir els indicadors de privació. Certes situacions de manca es donen de forma voluntària i responen als gustos i les preferències dels individus. Per exemple, un dels indicadors tradicionalment utilitzats de privació bàsica fa referència a la possibilitat de comprar carn i peix amb certa freqüència. Els individus vegetarians, és a dir, aquells que per raons de gustos o conviccions no mengen ni carn ni peix, declararien no comprar aquests productes bàsics, i si no es té en compte que aquesta decisió no és la causa d'una restricció econòmica, sinó que és el resultat de les seves preferències, s'estaran identificant com a individus amb privació de forma errònia. Per tant, és imprescindible definir els indicadors de privació en termes de la impossibilitat econòmica per part dels individus d'adquirir un cert bé o servei o de realitzar alguna acció —informació que inclou el PaD.

Respectant, en la mesura del que ha estat possible, els treballs sobre la matèria, per estudiar la privació a Catalunya s'agrupen els indicadors que han estat àmpliament utilitzats als estudis previs en tres grans dimensions, la dimensió bàsica de consum, la dimensió bàsica d'habitatge i la dimensió secundària, d'acord amb els dos criteris següents:

1. En primer lloc, s'han inclòs aquells béns i situacions que es pot considerar que formen part de les necessitats bàsiques i que la majoria de la població a Catalunya pot cobrir, com alimentar-se adequadament, comprar roba nova o sabates de tant en tant, disposar de serveis fonamentals a la llar, tenir bany i vàter, o tenir bones instal·lacions d'aigua, gas o llum, etc. Ja que algunes d'aquestes necessitats tenen un caràcter més vinculat al consum i d'altres estan més relacionades amb decisions d'inversió vinculades a l'habitatge, s'ha distingit entre una dimensió bàsica de consum i una dimensió bàsica d'habitatge.

2. En segon lloc, s'han considerat altres béns (i situacions) de possessió menys generalitzada, i potser no considerats tan necessaris, però la carència dels quals és la causa de la manca de recursos per obtenir-los i, per tant, no és fruit de l'elecció personal o d'un determinat estil de vida. Aquests béns i situacions s'han englobat en una dimensió denominada secundària, i inclouen aspectes com no poder canviar els mobles o els electrodomèstics quan es fan malbé, no poder disposar de cotxe o no poder anar de vacances un cop l'any.

Com es veurà més endavant, aquestes tres dimensions recullen àrees de privació diferenciades, en el sentit que els individus que mostren graus considerables de privació en cadascuna de les tres dimensions pertanyen a grups poblacionals no necessàriament coincidents. La informació del PaD 2001 permet considerar els aspectes més importants que normalment s'utilitzen en la literatura econòmica per mesurar la privació.⁶¹

Tal com mostra la Taula 18 de l'apartat sobre privació, la dimensió bàsica de consum conté 8 indicadors que recullen situacions d'alimentació inadequada, falta de recursos per renovar el vestuari, problemes econòmics per comprar medicaments, o dificultats per afrontar les despeses corrents, com haver-se retardat en el pagament del lloguer, la hipoteca o algun dels rebuts de l'aigua, el gas o la llum.

Un percentatge reduït però significatiu de la població viu en llars en les quals no es poden permetre menjar carn i peix setmanalment, unes 66.000 persones per al conjunt de Catalunya. Significativa també és la proporció de la població en llars que pateixen retards en el pagament de despeses bàsiques relacionades amb l'habitatge, o que declaren que comprar els medicaments receptats pel metge els suposa un esforç molt gran. Aquests percentatges de la població amb mancances s'incrementen quan es consideren altres partides de despesa com les relacionades amb el vestit i el calçat. Un 6% de la població catalana declara que no es pot permetre comprar sabates un cop l'any i entre un 11 i un 12% dels catalans no es poden permetre econòmicament comprar roba anualment.

61. Vegeu Nolan i Whelan (1996), i Martínez i Ruiz-Huerta (1999).

Per altra banda, la dimensió bàsica d'habitatge conté sis indicadors que recullen deficiències relacionades amb les condicions i instal·lacions de l'habitatge, com tenir un habitatge amb alguna deficiència greu i tenir problemes financers per solucionar-la, patir problemes d'humiditat, de fred o de seguretat, com esquerdes a la paret o aluminosi, tenir instal·lacions deficientes d'aigua, gas o llum, o no disposar d'aigua corrent, vàter o bany.

Segons l'anàlisi realitzada amb el PaD, un percentatge molt reduït de la població catalana viu encara en habitatges sense aigua corrent i/o vàter i/o bany. El pes de la població en habitatges amb problemes d'humitats, de fred, o amb males instal·lacions d'aigua, gas o llum és també reduït però significatiu, un 2% del total. Gairebé un 4% de la població viu en llars on hi manca la ventilació, hi ha esquerdes a la paret, aluminosi, corcadura o altres problemes de seguretat. També, un 7,3% de la població declara viure en llars que pateixen deficiències greus en l'habitatge amb dificultats econòmiques per resoldre-les.

Finalment, la tercera dimensió de la privació estudiada és l'anomenada dimensió secundària que conté vuit indicadors. Recullen situacions de mancança més generalitzades entre la població que les recollides en els indicadors de les dues dimensions bàsiques, però que corresponen a béns o activitats considerats, en la majoria d'estudis, com a necessitats que qualsevol persona s'hauria de poder permetre. En aquest sentit, cal ressaltar que les situacions de mancança incloses en aquesta dimensió secundària en cap cas afecten més d'una quarta part de la població catalana.

En la dimensió secundària s'inclouen indicadors tals com el de si la llar disposa de cotxe, si la llar es pot permetre econòmicament una casa confortable, canviar els mobles i electrodomèstics quan es fan malbé, fer regals a amics i familiars o anar de vacances un cop l'any. També es tenen en compte variables més subjectives, com el grau de dificultat amb què la llar arriba a final de mes o l'esforç que li suposen les despeses d'habitatge.

Un 14% de la població a Catalunya declara arribar a final de mes amb molta dificultat. Gairebé una quarta part (un 24%) declara no poder permetre's econòmicament canviar els mobles quan es fan malbé o anar de vacances un cop l'any. Per a un 20% de la població les despeses de l'habitatge li suposen molt d'esforç.

Per tal d'analitzar la rellevància de les tres dimensions, a continuació s'estudia l'acumulació de mancances, per a cada una de les dimensions i entre dimensions.

La Taula A.9 mostra la distribució de la població catalana segons el nombre de mancances per cadascuna de les tres dimensions de la privació, així com per les tres dimensions considerades conjuntament. Com es desprèn de la distribució mostrada en l'última columna de la taula, un 53,5% de la població catalana viu en llars en les quals s'hi manifesta alguna mancança en algun dels àmbits considerats (el 46,5% restant no pateix cap situació de mancança).

Taula A.9.

Percentatge de població afectada per tipus de mancança segons nombre de mancances

Nombre de mancances	Dimensió bàsica consum		Dimensió bàsica habitatge		Dimensió secundària		Totes les dimensions	
	%	% acumulat	%	% acumulat	%	% acumulat	%	% acumulat
Més de 10	-		-		-		1,16	1,16
10	-		-		-		0,47	1,63
9	-		-		-		1,00	2,63
8	-		-		-		1,18	3,81
7	-		-		0,18	0,18	1,97	5,78
6	0,16	0,16	-		1,64	1,82	2,67	8,45
5	0,76	0,92	0,08	0,08	2,45	4,27	3,74	12,19
4	1,11	2,03	0,96	1,04	3,23	7,50	5,37	17,56
3	3,47	5,50	1,30	2,34	8,65	16,15	7,03	24,59
2	6,27	11,77	2,31	4,65	10,09	26,24	10,39	34,98
1	12,76	24,53	4,57	9,22	22,82	49,06	18,56	53,54
0	75,48	100,00	90,79	100,00	50,94	100,00	46,46	100,00
TOTAL	100,00		100,00		100,00		100,00	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Segons dimensions, al voltant d'una quarta part de la població catalana (un 24,5%) pateix alguna situació de mancança bàsica de consum. En canvi, la població afectada per alguna de les mancances bàsiques d'habitatge és només d'un 9,2%. Finalment,

pel que fa a l'àmbit de privació secundària, aproximadament la meitat de la població experimenta alguna situació de manca.

Com era previsible, les dues dimensions bàsiques de la privació, que recullen els aspectes més fonamentals de la privació, afecten una part més petita de la població que la dimensió secundària de privació, que té en compte elements no tan necessaris.

Fins ara s'ha analitzat l'acumulació de mancances dins d'un mateix àmbit. Cal tenir present també els individus amb alguna manca en diferents àmbits. És a dir, és important conèixer fins a quin punt els individus que pateixen alguna carestia en una de les dimensions també en suporten en d'altres, o si pel contrari, els individus que pateixen mancances en una dimensió no en sofreixen en d'altres.

Una primera anàlisi agregada de correlacions simples entre les diferents dimensions indica que hi ha una relació positiva entre les tres dimensions, però que aquesta no és particularment forta.⁶² Això suggereix que hi ha un grup de persones que acumulen mancances en més d'una dimensió. El detall de la Taula A.10 i el Gràfic A.1 d'aquest annex revela que només el 7% dels individus que pateixen mancances ho fan en els tres àmbits de privació, el 41% en dos dels tres àmbits i el 52% en una de les tres dimensions. Aquestes interseccions, però, no afecten totes les dimensions de la mateixa manera. Quatre de cada deu individus (39,4%) que suporten caresties en l'habitatge també en tenen en els altres dos àmbits. Aquest percentatge disminueix substancialment per aquells que en pateixen en les dimensions bàsica de consum o secundària. Per exemple, tres quartes parts dels que pateixen alguna manca en la dimensió bàsica de consum també ho fan en un altre àmbit, mentre que els que en tenen en la dimensió

62. Les dues àrees més relacionades són la bàsica de consum i la secundària, amb un coeficient de correlació (r) del 0,64, mentre que la dimensió bàsica d'habitatge mostra un vincle molt més feble amb les altres dues dimensions —amb coeficients de correlació respectivament del 0,15 i 0,27 amb les dues altres dimensions (bàsica de consum i secundària). Pel que fa referència a la relació entre cadascun d'aquests tres àmbits i l'índex global, la dimensió secundària és la que mostra una relació més forta ($r = 0,91$); relació molt similar a la de la privació global i la dimensió bàsica de consum ($r = 0,82$). Finalment, i com es pot deduir de les correlacions anteriors, la dimensió bàsica d'habitatge és la que té un grau d'associació més feble amb la privació global ($r = 0,50$).

secundària gairebé la meitat també en pateixen en un altre àmbit. Finalment, el 47,8% dels que experimenten caresties en la dimensió secundària només n'experimenten en aquest àmbit, mentre que aquest percentatge es redueix a menys de la meitat per als altres dos col·lectius, és a dir, els que n'experimenten en les dues dimensions bàsiques: de consum i d'habitatge.

Per tant, patir carències en un dels àmbits d'alguna forma condiona la possibilitat que l'individu en pateixi en més d'un àmbit. En particular, els que en suporten en

Taula A.10.

Distribució de la població amb alguna mancança a Catalunya

	Nombre d'individus	%
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	6,8
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.400.000	41,1
Amb alguna mancança en només 1 dimensió	1.774.800	52,1
Total	3.405.400	100,00

Amb alguna mancança bàsica de consum	1.559.900	100,00
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	14,8
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.173.300	75,2
Amb alguna mancança només en aquesta dimensió	156.000	10,0

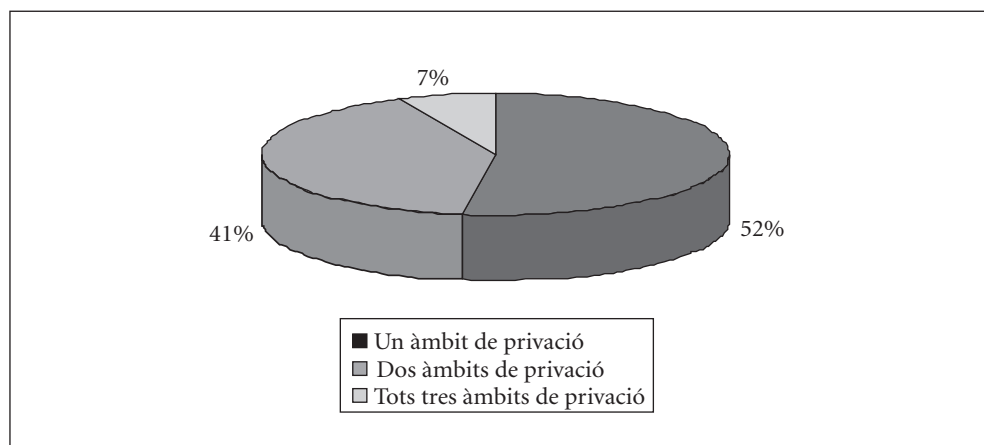
Amb alguna mancança bàsica d'habitatge	585.900	100,0
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	39,4
Amb alguna mancança en 2 dimensions	227.900	38,9
Amb alguna mancança en només aquesta dimensió	127.400	21,7

Amb alguna mancança secundària	3.120.800	100,00
Amb alguna mancança en les 3 dimensions	230.600	7,4
Amb alguna mancança en 2 dimensions	1.398.800	44,8
Amb alguna mancança en només aquesta dimensió	1.491.400	47,8

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic A.1.

Distribució de la població amb mancances segons el nombre de dimensions on en pateixen

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

la dimensió bàsica d'habitatge tenen més possibilitats de patir-ne també en altres àmbits, mentre que els que en sofreixen en la dimensió secundària són els que menys possibilitats tenen de patir-ne simultàniament en altres àmbits.

Des d'un punt de vista metodològic, cal destacar que, tal com s'apuntava a l'hora de definir les tres dimensions de la privació, aquestes diferències posen de manifest que els tres àmbits (i per tant, els índexs de privació que se'n deriven) mesuren aspectes diferents del nivell de vida, no necessàriament influïts pels mateixos factors.

En segon lloc, i una vegada definides les dimensions rellevants, cal construir un índex de privació per a cadascuna de les dimensions, que sintetitzi de forma satisfactòria, el nivell de privació de cada individu. En altres paraules, cal establir un mecanisme que permeti agregar la informació continguda en cadascun dels indicadors per a cada una de les dimensions rellevants. D'aquesta forma s'obté un índex que mesura la privació en cada una de les dimensions per a cada individu.

L'índex de privació per a una determinada dimensió, P_d , s'ha construït com la suma ponderada i normalitzada a 100 dels valors que prenen els diferents indicadors de manca per a cada dimensió d (o àmbit) per a cada individu. És a dir:

$$P_d = \frac{\sum_{i=1}^n I_i p_i}{\sum_{i=1}^n p_i} \cdot 100$$

on I_i és una variable dicòtoma que pren el valor 1 quan la llar no posseeix el bé i -èssim i el valor 0 en cas contrari, i p_i és la proporció de persones que no pateix privació en aquest àmbit. La utilització d'aquestes ponderacions (p_i) permet donar una major importància a aquells indicadors per als quals hi ha una major proporció de llars que no mostra privació. És a dir, ajuda a atorgar un major pes a aquelles situacions de privació més minoritàries. El valor d'aquest índex es pot interpretar com el percentatge de privació experimentat per un individu en relació amb el valor teòric màxim, que s'assoliria si l'individu patís privació en totes les situacions de manca considerades per calcular l'índex.

L'índex de privació global s'elabora de manera semblant, agregant els 22 indicadors de manca que conjuntament integren les tres dimensions de privació.

La Taula A.11 d'aquest annex complementa la informació de la Taula A.10 mostrant els valors dels índexs mitjans de privació calculats d'acord amb la metodologia presentada. Més concretament, la taula mostra el nivell relatiu de privació (en relació amb la mitjana) de la població que pateix algun tipus de carestia en els diferents àmbits. D'entre els individus que en suporten en més d'un àmbit, cal destacar que la majoria ho fan en les dimensions de consum i secundària (una tercera part dels individus que pateixen alguna manca). En els altres col·lectius les combinacions són molt més reduïdes. Els que en sofreixen en els àmbits d'habitatge i secundària representen el 6,6% dels individus amb alguna manca, mentre que només el 0,04% en pateixen en les dues dimensions bàsiques de consum i habitatge. Això indica que els que en suporten en aquests dos àmbits, també en tenen en la dimensió secundària, cosa que denota la diferent naturalesa de les dimensions de privació estudiades.

Taula A.11.

Distribució de la població amb alguna mancança i quocients mitjans relatius dels índexs de privació¹ a Catalunya

Alguna mancança en les següents dimensions	Població total		Valors mitjans relatius dels índexs			
	Individus	%	Global	Bàsic consum	Bàsic habitatge	Secundari
Almenys una mancança en cada dimensió	230.600	6,77	4,94	5,39	11,15	3,54
Bàsica de consum i habitatge*	1.200	0,04	1,29	2,28	5,61	-
Bàsica de consum i secundària	1.172.100	34,42	2,61	4,02	-	2,44
Bàsica de habitatge i secundària	226.700	6,66	2,54	-	11,16	2,11
Bàsica de consum	156.000	4,58	0,74	2,58	-	-
Bàsica d'habitatge	127.400	3,74	1,13	-	9,83	-
Secundària	1.491.400	43,80	0,88	-	-	1,48
Total individus amb alguna mancança	3.405.400	100,00	1,9	1,9	1,9	1,9

* Aquest subgrup només conté una observació.

1. Els valors dels índexs de privació es mesuren en relació amb els valors mitjans pel conjunt de la població per cada dimensió.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per tant, una de les conclusions importants que es deriva de la taula és que els individus que arrossegueu mancances en més d'un àmbit, normalment, tenen nivells de privació superiors en cadascun dels àmbits afectats. Per exemple, un quocient mitjà global de 4,94 indica que aquelles persones que presenten alguna mancança en cada una de les dimensions tenen un índex de privació que quintuplica el valor de l'índex global del conjunt de la població.

També cal tenir en compte que el nivell relatiu de privació dels individus que només suporten caresties en la dimensió secundària és de l'1,5% respecte a la privació mitjana en aquest àmbit, mentre que si, a més a més de mancances en la dimensió secundària, també en sofreixen en alguna de les dimensions bàsiques, la privació mitjana relativa es dobla. Alhora, si els individus estan subjectes a mancances en els tres àmbits, el nivell de privació secundària és 3,5 vegades superior al nivell mitjà de privació secundària.

Per tant, i en termes generals, els individus que en tenen en més d'un àmbit no només es troben en pitjors condicions a causa d'aquesta acumulació de caresties en diferents àmbits, sinó que també carreguen amb nivells de privació més elevats en cadascun dels àmbits de privació.

Finalment, l'última decisió metodològica que cal tenir present fa referència al lliniar de privació que ha de permetre distingir la població que pateix privació de la que no en pateix. D'acord amb la literatura econòmica internacional i per tal que l'anàlisi de la privació sigui coherent amb el de pobresa monetària, s'ha definit el lliniar de manera que s'obtingui un grup de grandària comparable al dels pobres segons el criteri de renda. El lliniar de privació adoptat és el que correspon a un índex de privació global igual al 12,8 i una taxa agregada de privació d'un 18,9% de la població.

LA CONSTRUCCIÓ DELS GRUPS POBLACIONALS

Tal com ja s'ha assenyalat, un dels objectius principals consisteix a identificar els grups en situació de risc de pobresa i privació, per a això, s'han construït una sèrie de grups poblacionals d'interès a partir de la informació del PaD. La Taula A.12 que segueix recull els grups dels quals es descriuen els nivells de pobresa i de privació. El detall referit a la construcció d'aquests grups s'inclou al Requadre A.1.

Com es pot comprovar, molts d'aquests grups han estat creats entorn del concepte de persona de referència de la llar. S'ha identificat a la persona de referència de la llar com qui té els ingressos mensuals més elevats, sense tenir en compte el seu parentiu amb la resta de membres de la llar, el seu sexe o la seva edat. No es tracta, doncs, del tradicional pare cap de família ni tampoc d'allò que l'enquesta considera informant principal, tot i que en bona part dels casos coincideixen, bé amb la parella o bé amb l'informant principal.⁶³ Altres estimacions tenen en compte el nucli familiar, tant si està format per un únic individu —la persona de referència—, o per dos —la persona de referència i la seva parella.

.....
63. Només en casos excepcionals (quan a la llar tots els membres guanyen el mateix o quan ningú de la llar dona informació pel que fa a l'ingrés mensual net) s'ha escollit a l'informant principal com a persona de referència.

Taula A.12.

Grups poblacionals utilitzats per a l'anàlisi de la pobresa monetària i la privació a Catalunya

Grups poblacionals
<p>A. Característiques demogràfiques</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Grups segons l'edat de tots els membres de la llar 2. Sexe i estat civil de la persona de referència 4. Tipus de família 5. Grandària de la llar
<p>B. Mercat de treball</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Relació amb l'activitat econòmica de la persona de referència 2. Situació laboral (treballadors per compte propi o per compte d'altri) 3. Nombre d'ocupats dins del nucli principal de la llar 4. Tipus de contracte i jornada laboral entre la població assalariada al nucli principal 5. Categoria professional de la persona de referència
<p>C. Inactivitat o atur</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Tipus de prestació que rep la persona de referència 2. Altres efectes: presència d'un treballador o d'altres membres perceptors de prestacions 3. L'efecte de la realització d'una feina quan la persona de referència és inactiva
<p>D. Règim de tinença de l'habitatge</p>
<p>E. Salut</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. La persona de referència té alguna discapacitat 2. Presència de discapacitats o adults dependents a la llar 3. Percepció subjectiva de l'estat de salut de la persona de referència
<p>F. Immigració</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Condició d'immigrant de la persona de referència 2. Origen de la persona de referència immigrada
<p>G. Estudis</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Nivell d'estudis de la persona de referència 2. Nivell d'estudis de la persona de referència segons el grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula A.13.

Detall dels trets demogràfics que caracteritzen la tipologia de família utilitzada

	1	2	3	4	5	6	7
Persona de referència menys de 35 anys							
1. Jove, nucli sense parella, sense nens	x				y	Y	
2. Jove, nucli amb parella, sense nens	x				y	y	x
3. Jove, nucli amb parella, amb nens	x			x		y	x
Persona de referència de menys de 65 anys o menys de 60 en cas de jubilada							
4. Formació família, parella amb nens de menys de 16, sense joves		x		x		y	x
5. Principi dispersió familiar, parella amb nens de menys de 16, algun jove	y	x		x	x	y	x
6. Dues generacions, parella sense nens, algun jove	y	x			x	y	x
7. Nucli amb Parella, ni jove ni jubilada, sense nens ni joves		x				y	x
8. Nucli sense parella, ni jove ni jubilada, sense nens		x			y	y	
9. Nucli sense parella, no jubilada, amb nens	y	x		x	y	y	
Persona de referència de més de 65 o més de 60 en cas de jubilada							
10. Persona gran, nucli sense parella			x		y	y	
11. Persona gran, nucli amb parella			x	y	y	y	x

Segons l'edat de la persona de referència:

- (1) Menor de 35 anys
- (2) Menor de 65 anys o 60 en cas de jubilat
- (3) Més de 65 anys o més de 60 en cas de jubilat

Segons els membres de la llar:

- (4) Presència de nens
- (5) Presència de joves (fora del nucli)
- (6) Presència d'altres adults (fora del nucli)
- (7) Presència de parella

Nota: x fa referència a una característica que és obligatòria en determinat tipus de llar, mentre que y denota una característica que pot ser que es compleixi i pot ser que no. Per exemple, a les llars on la persona de referència és jove i viu amb parella amb nens pot ser que hi visquin també altres adults.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Requadre A.1

Detall sobre la construcció dels grups poblacionals emprats a l'anàlisi

A. Característiques demogràfiques

Grups d'edat: edat de tots els individus de la llar calculada a partir de la data de naixement i del dia de l'entrevista. Es distingeix entre els menors de 16 anys, els joves a partir dels 16 anys i fins a 29 anys, els intervals d'edat entre 30 i 49, entre 50 i 64, i a partir de 65 anys.

Sexe i estat civil: només es consideren aquestes característiques per a la persona de referència. En relació a la variable estat civil, es distingeix entre casats/des, solters/res, separats/des legalment o divorciats/des i vidus/es.

Tipus de família: es considera l'edat de la persona de referència i la presència d'altres membres a la llar —distingint entre parella, nens, joves i altres adults. Es té en compte la variable parentiu per identificar la parella, i l'edat dels membres per separar els nens dels joves i dels altres adults (vegeu Taula A.13).

Grandària de la llar: nombre de membres a la llar. Es consideren totes les llars de sis membres o més, conjuntament.⁶⁴

B. Mercat de treball**Relació amb l'activitat econòmica habitual de la persona de referència:**

Treballador: es considera que una persona treballa quan declara que treballa a jornada completa, a temps parcial o de forma variable i intermitent respecte a la jornada.

.....
64. No es tenen en compte els membres de la llar que no hi viuen però que en podrien dependre econòmicament com ara avis que són en una residència per a la gent gran o fills estudiant fora de la ciutat on viuen els pares.

Aturat: declara que no treballa però busca feina —sigui aquesta la primera feina, o no.

Invalidesa permanent: la persona de referència diu tenir una invalidesa laboral.

Altres inactius: inclou les categories ‘Mestressa de casa o s’ocupa de les tasques de la llar’, ‘Estudiant’, ‘Rendista’ o ‘Altres situacions d’inactivitat’.

Segons la situació laboral de la persona de referència:

Treballador per compte d’altri: agrupa ‘Assalariat’, ‘Ajuda familiar’, ‘Arrendatari o masover’.

Treballador per compte propi: inclou ‘Empresari, autònom, professional’, ‘Cooperativista o treballador d’una SAL o d’una SLL’.

Segons la concentració de l’ocupació dins del nucli familiar: Només es té en compte el treball de la persona de referència i la seva eventual parella, i s’utilitza la informació anterior referent a la situació laboral.

Segons el tipus de contracte i jornada de la població assalariada: (de nou es té en compte només la persona de referència i la seva eventual parella):

Fix: si l’individu diu que és funcionari o té un contracte indefinit.

Temporal: contractes de pràctiques, d’aprenentatge, d’obra i servei, d’interinitat o eventuais, entre d’altres.

Jornada completa

Jornada parcial: parcial, variable o intermitent.

Segons la categoria professional: s’utilitza la informació tal i com es presenta al PaD, però s’agrupen les categories ‘Altres administratius o treballadors no manuals’, ‘Comercials’ i ‘Encarregats’ en un mateix grup.

C. Inactivitat o atur

Tipus de prestació:

Prestació d'atur: inclou el subsidi d'atur per mesos cotitzats i la prestació complementària (quan la primera s'ha esgotat)

Pensió de jubilació

Pensió d'invalidesa

Pensió de viduïtat

PIRMI o altres: inclou la prestació del Programa Interdepartamental de Rendes Mínimes d'Inserció, els ajuts econòmics de l'Administració local, tant ajuntaments com consells comarcals, de la Generalitat, del Govern central, de la Unió Europea o d'entitats privades com ara Càritas.⁶⁵

Altres efectes:

No rebre cap prestació: es consideren només aquelles llars on explícitament la persona de referència aturada o inactiva fa constar que no rep cap prestació o pensió.

La llar rep més d'una prestació: es tenen en compte aquelles llars on altres membres inactius o aturats de la llar fan constar que reben algun tipus de pensió o prestació (es consideren les mateixes prestacions que anteriorment).

A la llar hi ha algun membre que treballa: les estimacions es fan per aquelles llars on algun dels seus membres treballa, tant si és a jornada completa, parcial o intermitent.

La persona de referència fa alguna feineta: només es consideren les llars on la persona de referència és inactiva, i segons si declara fer 'alguna feineta' o no.

D. Règim de tinença de l'habitatge

La informació del PaD ha estat resumida en les següents categories:

En propietat sense préstecs ni hipoteques: inclou 'Propietat totalment pagada',

65. Si alguna llar rep més d'una prestació, per exemple, el subsidi d'atur i un ajut econòmic d'alguna institució es dona prioritat a la recepció de la prestació d'atur.

‘Propietat per herència o donació total de l’habitatge’, ‘Propietat per herència o donació parcial de l’habitatge’ i ‘Altres tipus de propietat’.

En propietat amb préstecs o hipoteques: ‘Propietat amb pagaments pendents (hipoteca)’.

Lloguer: inclou ‘Lloguer amb contracte a terminis’, ‘Lloguer amb contracte indefinit’, ‘Subarrendament’ i ‘Altres tipus de lloguer’.

Cessió semigratuïta o gratuïta : agrupa ‘Cedit semigratuïtament’, ‘Cedit gratuïtament per un familiar que no viu a la llar’, ‘Cedit gratuïtament per l’empresa on treballa un membre de la llar’, ‘Cedit gratuïtament per algun organisme o institució’ i ‘Altres tipus de cessió gratuïta’.

E. Estat de salut

La persona de referència té alguna discapacitat: es considera que la persona de referència té alguna discapacitat si a la fitxa familiar s’hi fa constar que té una discapacitat ‘Física sensorial’, ‘Física motriu’, ‘Psíquica’, una ‘Malatia mental’ o ‘Altres’.

Presència de discapacitats o adults dependents a la llar:

A la llar hi ha almenys una persona discapacitada: es té en compte la mateixa informació que anteriorment, però per a tots els membres de la llar.

A la llar hi ha almenys un adult dependent: es considera una persona com adult dependent si ella mateixa o algun dels membres respon afirmativament que té ‘Dificultats per menjar sol’, ‘Dificultats per caminar cent metres’, ‘Dificultats per baixar o pujar escales’, ‘Dificultats per moure’s dins de casa’, ‘Dificultats per vestir-se sol’ i/o ‘Dificultats per realitzar la higiene personal autònomament’.

La percepció subjectiva de l’estat de salut de la persona de referència: les cinc categories que consten al PaD s’agrupen en tres: ‘Salut molt bona’ i ‘Salut bona’, ‘Salut regular’, ‘Salut dolenta’ i ‘Salut molt dolenta’. La mateixa anàlisi es fa tenint en compte la condició de jubilat de la persona de referència.

F. Immigració

Segons la condició d'immigrant de la persona de referència: es consideren immigrants tots els individus que fan constar un país de naixement diferent a l'Estat espanyol.

Segons l'origen de la població immigrada⁶⁶:

Europa: inclou Estats membre de la Unió Europea i resta del continent europeu.

Àfrica, Àsia, Àmerica Central o del Sud

G. Estudis

Segons el nivell d'estudis aconseguit per la persona de referència:

Sense estudis: inclou les categories 'No sap llegir ni escriure', 'No ha cursat estudis però sap llegir i escriure' i 'Primària incompleta (certificat d'escolaritat)'.
Estudis primaris: agrupa 'Primària completa (graduat escolar)', 'Comerç o estudis mercantils (graduat escolar)' i 'EGB o Batxillerat elemental (graduat escolar)'.

Estudis secundaris: 'FP1 o oficial industrial', 'FP2 o pèrit mercantil o mestre industrial', 'BUP o Batxillerat superior', 'COU', 'Educació secundària obligatòria (ESO)', 'Cicles formatius de grau mitjà', 'Cicles formatius de grau superior' i 'Batxillerat post-obligatori LOGSE'.

Estudis superiors: 'Diplomatura universitària, arquitectura o enginyeria tècnica', 'Llicenciatura universitària, arquitectura o enginyeria' i 'Doctorat, estudis de postgrau, màster, MIR o similar'.

Segons el nivell d'estudis i el grup d'edat:

S'agrupen els individus segons si pertanyen a un 'grup d'edat jove' (tenen menys de 40 anys) o un 'grup d'edat gran' (40 o més anys).

66. No hi ha observacions ni d'Austràlia ni d'Amèrica del Nord.

Bibliografia

ADELANTADO, J. (coord.) (2000). *Cambios en el Estado del Bienestar*. Icaria, Antrazyt, Economía, Universitat Autònoma de Barcelona.

AJENJO, M i BLANES, A. (1999). “La població de Catalunya”, a *Informe per a la Catalunya del 2000*. Fundació Jaume Bofill. Ed. Mediterrània, Barcelona.

ALBA, A. (1993). “Mismatch in the Spanish labour market: Overeducation?”, a *Journal of Human Resources*, 24 (2), p. 259-78.

ALMEDA, E. (2001). “Les famílies monoparentals i les ruptures matrimonials”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*, Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 120-143.

ALEGRE, J; ARCARONS, J; CALONGE, S. i MANRESA, A. (2001). “El método de fusión Estadística: una aplicación entre la encuesta de presupuestos familiares (EPP90) y una muestra de declarantes del Impuesto sobre la Renta de las Personas Físicas (IRPF90)”, a *Desigualdad, redistribución y bienestar: una aproximación a partir de la microsimulación de reformas fiscales*, Labeaga i Mercader (coord.). Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

ANDRÉS, L. i MERCADER, M. (2001). “Sobre la fiabilidad de los datos de renta en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE, 1994)”, a *Revista Estadística Española*, n. 148, vol. 43, juliol-desembre. Instituto Nacional de Estadística, Madrid.

ATKINSON, A. B. (1987). “On the measurement of poverty”, a *Econometrica*, vol. 55, p. 794-764.

ATKINSON, A. B. (1989). *Poverty and Social Security*. Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.

ATKINSON, A. B. i CAZES, S. (1990). “Measures de la pauvreté et politiques sociales”, a *Observations et Diagnostiques Economiques*. Revue de l’OFCE, n. 33, p. 105-130.

ATKINSON, A. B. (1998). *Poverty in Europe*. Yrjö Jahnsson Lectures, Blackwell Publishers.

ATKINSON, A. B; GARDINER, K; LECHÈNE, V. i SUTHERLAND, H. (1993). “Comparing low incomes in France and the United Kingdom: evidence form household expenditure surveys”, a *Microsimulation Unit Discussion Paper Series*, n. 1. Departement of Applied Economics, University of Cambridge.

ATKINSON, T; CANTILLON, B; MARLIER, B. i NOLAN, B. (2002). *Social Indicators. The EU and Social Inclusion*. Oxford University Press, Oxford.

BAQUER, B. (1999). “El col·lectiu dels sense sostre a Barcelona: algunes possibles respostes”, a *Les desigualtats socials a Catalunya*. Ed. Mediterrània, Politiques 24. Barcelona, p. 381-399.

BORRELL, C. i BENACH J. (2003). *Les Desigualtats en la Salut a Catalunya*. Ed. Mediterrània, Politiques 35. Barcelona.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2000). *La pobreza infantil en España: alcance, evolución y duración*, Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Series, n. 66. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Comité Español UNICEF.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2001). “Young people leaving home: the impact on poverty in Spain” a *The Dynamics of Child Poverty in Industrialised Countries*. Editat per Bruce Bradbury, Stephen Jenkins i John Micklewright. Cambridge University Press, p. 215-235.

CANTÓ, O. i MERCADER, M. (2001). “Pobreza y familia: ¿son los jóvenes una carga o una ayuda?”, a *Papeles de Economía Española*, n. 88, p.151-165, Madrid.

CANTÓ, O; DEL RÍO, C. i GRADÍN, C. (2002). “La evolución de la pobreza estática y dinámica en España en el período 1985-1995”, a *Papeles de Trabajo*, n. 24. Instituto de Estudios Fiscales, Madrid.

CAPELLADES, J. i FARRÉ, M. (2001). “Evolució de la nupcialitat i la fecunditat”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 25-59.

CÀRITAS DIOCESANA (1983). *Un aspecte de la marginació a casa nostra: els beneficiaris del FAS*. Diòcesis de Barcelona, Barcelona.

CÀRITAS DIOCESANA (1985). *La cara amagada de l'atur*. Diòcesis de Barcelona, Barcelona.

CARRASQUER, P. i ROMERO, A. (1999). “El treball i l'ocupació a Catalunya”, a *Informe per a la Catalunya del 2000*. Jordi Sànchez (coord.). Ed. Mediterrània, Barcelona.

COWELL, F. A. i VICTORIA-FESER, M. P. (1996). “Poverty Measurement with Contaminated Data: A Robust Approach”, a *European Economic Review*, vol. 4, p. 1761-1771.

DAVEY-SMITH, G; BLANE, D. i BARTLEY, M. (1994). “Explanations for socio-economic differentials in mortality. Evidence from Britain and elsewhere”, a *European Journal of Public Health*, 4, p. 131-44.

DEL RÍO, C. i RUIZ-CASTILLO, J. (1997). “TIP's for poverty analysis. The case of Spain, 1980-81 to 1990-91”, a *Investigaciones económicas*, XXV (1), p. 63-91.

Departament de Treball, Indústria, Comerç i Turisme de la Generalitat de Catalunya. Gabinet de Comunicació, Oficina de Premsa: www.gencat.es/dict/premsa/9_afers_lab/text_afers03/contract.pdf

DUCLOS, J. Y. i MERCADER, M. (1999). "Household needs and poverty: with application to Spain and the UK", a *The Review of Income and Wealth*, Sèrie 45, núm. 1, març, p. 77-98.

EDIS (1996). *Las condiciones de vida de la población pobre en la Diócesis de Barcelona*. Fundación Foessa, Sèrie Pobreza 15, Madrid.

EDIS (1998). *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe General*. Fundación Foessa, Colección de Estudios.

ESPING-ANDERSEN, G. (1993). *Los tres mundos del Estado del bienestar*. Edicions Alfons el Magnànim, Generalitat Valenciana.

EUROSTAT (2003). "Poverty and Social exclusion in the EU after Leaken-part I", a *Statistics in Focus: Population and Social Conditions*, Theme 3-8.

FOSTER, J. E. (1984). "On economic poverty: a survey of aggregate measures", a *Advances in Econometrics*, vol. 3, p. 215-251.

GARCÍA-SERRANO, C; Malo, M. A. i Toharia, L. (2001). *La pobreza en España. Un análisis crítico basado en el Panel de Hogares de la Unión Europea (PHOGUE)*. Colección de Estudios, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

GÓMEZ, E. (1998). "Descripción analítica de la población pobre", a *Las condiciones de vida de la población pobre en España. Informe general*. Fundación Foessa, Colección de Estudios, p. 301-356.

Institut d'Estadística de Catalunya, Estadística Bàsica de Catalunya. Demografia, economia i qualitat de vida: www.idescat.es

Instituto Nacional de Estadística, INEbase. Mercado de Trabajo. Indicadores sociales: www.ine.es

LAPARRA, M.; AGUILAR, M; LIBERAL, B; PÉREZ, B. i CORERA, C. (2002). "El impacto de las rentas mínimas en el espacio social de la exclusión social a partir del caso de Navarra", a *Pobreza y exclusión: la última red de protección social*, Luis Moreno (comp.), CSIC Politeya, Madrid.

LAYTE, B; NOLAN, B. i WHELAN, C. T. (2000). "Targeting Poverty: Lessons from monitoring Ireland's National Antipoverty Strategy", a *Journal of Social Policy*, 29, p. 553-575.

Levy, H. i Mercader, M. (2001). "Eficacia y eficiencia de los subsidios asistenciales en la lucha contra la

pobreza en España. El sistema actual y alternativas de reforma basadas en el establecimiento de una Renta Mínima Garantizada”, a *Políticas públicas y redistribución de la renta*. Fundación BBVA, de propera aparició. Disponible com a document de treball del Departament d’Economia Aplicada, Universitat Autònoma de Barcelona: <http://www.eco.uab.es>

LOLLIVIER, S. i VERGER, D. (1997). “Pauvreté existence, monétaire ou subjective sont distinctes”, a *Économie et Statistique*, 308-9-10, p. 113-142.

MACK, J. i LANSLEY, S. (1985). *Poor Britain*. Allen and Unwin, Londres.

MACLENNAN, D; STEPHENS M. i KEMP, P. (1997). *La Politique du Logement dans les États Membres de l’Union Européenne*. Parlement Europeu, Direcció General d’Estudis, Luxemburg.

MARTÍNEZ, R; RUIZ-HUERTA, J. i AYALA L. (1998). “Desigualdad y pobreza en la OCDE: una comparación de diez países”, a *Economiaz*, n. 40, primer cuatrimestre, p. 42-67.

MARTÍNEZ, R. i RUIZ-HUERTA, J. (1999). “Algunas reflexiones sobre la medición de la Pobreza. Una aplicación al caso español”, a *III Simposio sobre Igualdad y Distribución de la Renta y la Riqueza*. J. M. Maravall (ed.) Fundación Argentaria, Madrid.

MASATS, M. (1996). “La distribució social de la renda”, a *Nota d’Economia*, n. 56. Departament d’Economia i Finances, Generalitat de Catalunya.

MERCADER, M. (2001). “El coixí familiar: Una peça clau en la lluita contra la pobresa i l’exclusió social a Catalunya”, a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*. Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 76-89.

MERCADER, M. (1993). “Bajos niveles de renta en España y una comparación con el Reino Unido y Francia”, a *La distribución de la renta*, vol. II. I Simposium sobre Igualdad y Distribución de la Renta y la Riqueza. Fundación Argentaria, p. 137-149.

MERCADER, M. i DELICADO, P. (1998). “La dimensió econòmica de la pobresa a Catalunya, 1973-1990”, a *Les desigualtats socials a Catalunya*. Mediterrània, Polítics 24, p. 261-311. Barcelona.

MINISTERIO DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES (2002). *Plan Nacional para la Inclusión Social en el Reino de España*. juny 2001-juny 2003, Madrid.

MINISTERIO DE FOMENTO, Información estadística. Boletín núm. 34.3, 17/09/2003: www.mfom.es

NAVARRO, V. i QUIROGA, À. (2003). “La protecció social en España y su desconvergencia con la Unión Europea”. Informe preparat per al seminari ‘La convergencia social de España con la Unión Europea’, Universidad

INTERNACIONAL MENÉNDEZ Y PELAYO, Santander, 1-5 de setembre 2003. També a www.vnavarro.org

NAVARRO V. (2003). *L'Estat del Benestar a Catalunya*. Manuscrit: www.vnavarro.org

NOLAN, B. i WHELAN, C.T. (1996). *Resources, Deprivation and Poverty*. Clarendon Press, Oxford.

O'HIGGINS, M. i JENKINS, S. (1989), *Poverty in Europe: Estimates for 1975, 1980 and 1985*. Article presentat a Eurostat conference, Noordwijk.

OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2001). *La Pobresa a Catalunya. Informe 2001*. Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya, Barcelona.

OBSERVATORIO PERMANENTE DE LA INMIGRACIÓN. Delegación del Gobierno para la Extranjería y la Inmigración. Ministerio del Interior. Anuario Estadístico de Extranjería (1996-2002): www.mir.es/dgei

OLIVER, J.; PUJOLAR, D. i col·laboradors (2003): *La Pobresa a Catalunya. Informe 2002*. Fundació Un Sol Món, Caixa Catalunya, Barcelona.

OLIVER, J; RAYMOND, J. L; Mañé, F. i Sala, H. (2002). "Educación Formal y Demanda de Cualificación de la mano de Obra en España. Una Visión a Largo Plazo", a *Document d'Economia Industrial*, n. 14, Centre d'Economia Industrial, Barcelona.

RAVALLION, M. (1992). *Poverty Comparisons. A Guide to Concepts and Methods*. The World Bank, Washington, D.C.

ROIGÉ, X. (2001) "Canvis en la família i relacions generacionals" a *Informe sobre la situació de la família a Catalunya: Un intent de diagnòstic*, Lluís Flaquer (coord.). Departament de Benestar Social, Generalitat de Catalunya, p. 60-75.

RUIZ-CASTILLO, J. (1987). *La medición de la pobreza y de la desigualdad en España, 1980-81*. Estudios Económicos, Banco de España, n. 42.

SANZ, B. (1995). "La articulación macro-micro en el sector hogares: de la Encuesta de Presupuestos Familiares a la Contabilidad Nacional", a *Papeles de Trabajo*, n. 27/95, Instituto de Estudios Fiscales.

SANZO, L. (2000). *La pobreza en la Comunidad Autónoma de Euskadi*, Mimeo.

SANZO, L. (2002). *La política de lucha contra la pobreza en Euskadi, Contenido y resultados*, treball presentat en el II Simposio de la Red Renta Básica, Vitoria-Gasteiz.

SEN, A. (1976). "Poverty: An ordinal approach to measurement", a *Econometrica*, vol. 44, n. 2, p. 219-231.

SEN, A. (1980). "Equality of what?", a *Tanner Lectures on Human Values*. S. McMurrin (ed.). Cambridge University Press.

SEN, A. (1983). "Poor, relatively speaking", a *Oxford Economic Papers*, n. 35.

Sen, A. (1999). *Commodities and Capabilities*. Oxford University Press, Oxford India Paperbacks.

TOWNSEND, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Penguin Books, Harmondsworth.

TRILLA, C. (2001). *La Política d'Habitatge en una Perspectiva Europea Comparada*. Col·lecció Estudis Socials, n. 9. Fundació La Caixa, Barcelona.

VAN DEN BOSCH, K; CALLAN, T; ESTIVILL, J; HAUSMAN, P; JEANDIDIER, B; MUFFELS, R. i YFANTOPOULOS, J. (1993). "A comparison of poverty in seven European countries and regions using subjective and relative measures", a *Journal of Population Economics*, vol. 6, p. 235-259.

VLEMINCKX, K. i SMEEDING (Ed.) (2001). *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations*. The Policy Press, Bristol.

2 Les desigualtats socials i la salut a Catalunya

Cristina Sánchez Miret

Abstract

La qualitat de vida que proporciona l'Estat del benestar als ciutadans és un tema de vital importància per a les societats en el seu conjunt, però especialment ho és per als membres que la componen. En aquestes pàgines ens centrarem en la vida quotidiana dels ciutadans de Catalunya, atès que les dades del PaD de Catalunya ens diuen com viuen, què els agrada, què els falta i quins problemes tenen. Al qüestionari del PaD no es demana als enquestats quina opinió els mereix l'Estat del benestar ni com els afecten les polítiques públiques o la seva absència. Se'ls demana què està passant a les seves vides i a la de les seves famílies i, per tant, tenim una radiografia molt acurada del que suposa viure a Catalunya per a cada un dels grups socials. És a partir de l'anàlisi d'aquesta situació que queda clar quines són les mancances de l'Estat del benestar a Catalunya, en quins camps cal actuar i quins efectes tenen sobre els ciutadans els tipus d'actuacions que es duen a terme.

Índex

Introducció	163
L'estat de salut percebut i la satisfacció amb la salut	164
El tipus de cobertura sanitària	169
L'esforç econòmic que suposa la compra de serveis i medicaments	172
La cura de persones grans o malaltes	174
Conclusions	178
Bibliografia	181

INTRODUCCIÓ¹

El que omple de contingut el concepte de desigualtat social és la diferència d'accés que trobem, entre els ciutadans d'una mateixa comunitat, en quantitat i qualitat, als recursos i béns socials. La desigualtat social no és un fenomen modern, ha existit sempre. El que va variant és el grau en què es presenta, i el tipus de recursos i béns socials de què parlem, atès que cada societat i moment històric té com a referent uns mínims acceptables de condicions i qualitat de vida. Són aquells col·lectius amb més poder econòmic, polític, social i cultural els que gaudiran de més oportunitats, i aquestes es traduiran en condicions de vida millors. Aquests privilegis d'uns sobre els altres, és evident que actuen negativament sobre els grups socials més desfavorits però també, encara que sempre resulta més difícil d'acceptar, actuen negativament en el desenvolupament de la societat com a conjunt. Malgrat aquesta constatació de la manca d'igualtat social i els prejudicis que suposa, les desigualtats segueixen existint, i fins i tot tendeixen a créixer, tant perquè són la base sobre la qual es recolza el nostre model de societat com perquè se n'emascara l'existència.²

1. Aquest article ha estat publicat anteriorment per la Diputació de Barcelona (vegeu Navarro, V. 2003).

2. Els grups dominants en tots els àmbits socials tendeixen a fer un discurs de legitimació de les desigualtats amagant-ne la causa social, i fonamentant-les en la dimensió de diferència individual producte de l'esforç, la sort, el caràcter, la intel·ligència, etc.

En aquest article ens acostarem a una part de les desigualtats socials a Catalunya, les relacionades amb la salut, bàsicament a partir de cinc preguntes del PaD de Catalunya: l'estat de salut percebut, la satisfacció amb aquesta que té cadascú, el tipus de cobertura sanitària, l'esforç que suposa per a la llar la compra dels medicaments que recepta el metge i la cura de persones grans o malaltes. Analitzarem les dades observant quines desigualtats hi ha i com afecten els diferents col·lectius socials: les dones i els homes, els joves i els vells, els immigrants i els nascuts a Catalunya, la classe mitjana i la classe treballadora.

Abans, però, cal tenir molt present la interrelació entre els diferents factors d'explicació, encara que nosaltres parlem dels col·lectius per separat. Els homes i les dones, els joves i els vells, no només són això, els ciutadans tenim alhora un sexe, una edat, un origen geogràfic i una classe social, i és a partir de totes aquestes dimensions que s'explica la nostra vida quotidiana —condicions de vida, béns, usos, valors i costums— i la posició que ocupem en la societat. Així, doncs, no té les mateixes oportunitats o la mateixa qualitat de vida una dona que un home, però també hi ha diferències entre una dona de classe mitjana assalariada i una de classe treballadora.

L'ESTAT DE SALUT PERCEBUT I LA SATISFACCIÓ AMB LA SALUT

L'estat de salut percebut i la satisfacció amb aquesta són dues maneres diferents d'aproximar-se a la valoració que fan els entrevistats de la seva salut. Els dos casos són indicadors subjectius de salut, però es diferencien en el fet que el primer avalua l'estat de salut i el segon ens informa sobre com viu aquest estat de salut l'entrevistat. Evidentment els dos indicadors estan estretament relacionats, però mostren algunes diferències prou interessants: els dos indicadors segueixen la mateixa tendència però el de satisfacció accentua més els trets característics dels diferents col·lectius de població. Comencem per l'estat de salut percebut.

La resposta dels ciutadans de Catalunya a l'estat de salut percebut és força bona. Per una mica més de la meitat de la població l'estat de salut és bo (52,4%); i aproximadament per a 1 de cada 5 la salut és “molt bona” (19,1%) i “regular” (20,7%). Els entrevistats

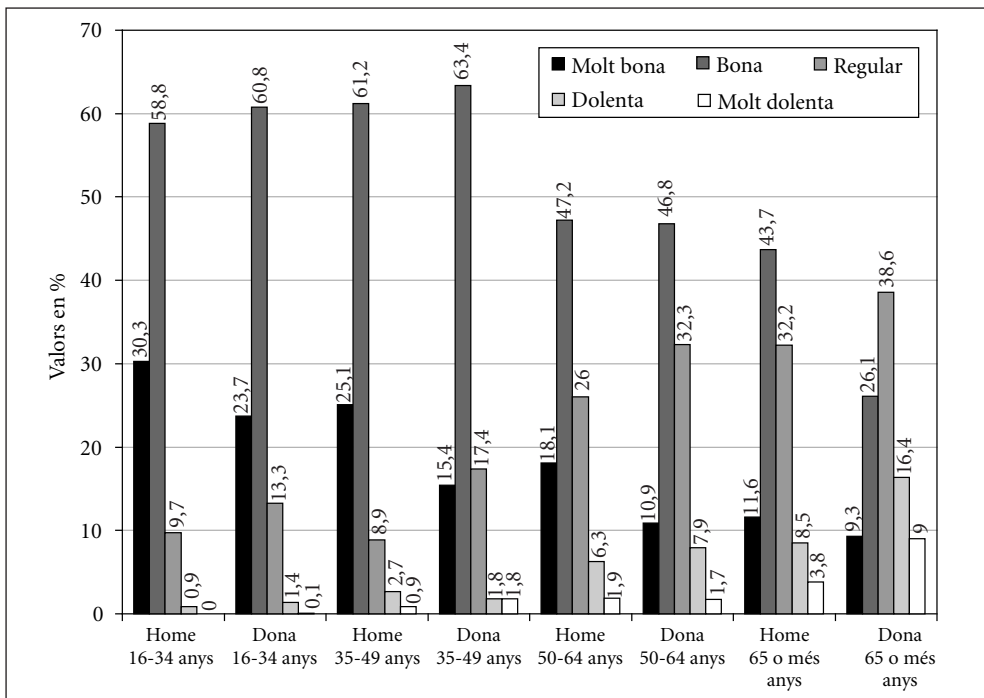
que qualifiquen la seva salut de “dolenta” o “molt dolenta” no arriben a 1 de cada 10 (5,1% i 2,1% respectivament).

Són les dones les que tenen un estat de salut percebut pitjor, i es caracteritzen per les respostes negatives: “regular” (23,9%), “dolent” (6,1%) i “molt dolent” (2,8%). En canvi, els homes es caracteritzen per contestar que tenen una salut “molt bona” (23,1%).

Per edat, la norma genèrica és que a més edat pitjor és l'estat de salut percebut, i en els diferents grups d'edat les diferències entre els sexes es mantenen en el mateix sentit (Gràfic 1).

Gràfic 1.

Estat de salut percebut, per sexe i grups d'edat

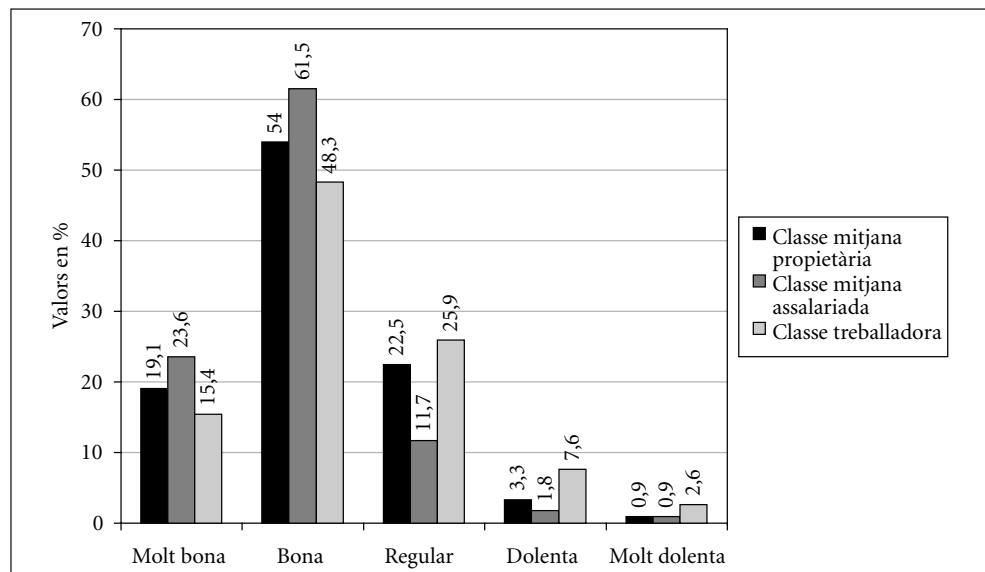
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Com més alt és el nivell educatiu millor és l'estat de salut percebut. Així, doncs, són els que tenen estudis secundaris i universitaris els que tenen una freqüència més alta de respostes positives: els que tenen estudis secundaris responen amb un 23,3% “molt bona”, i amb un 60,6% “bona”; i els que tenen estudis universitaris en un 29,4% “molt bona”, i en un 61,4% “bona”. El tipus de resposta que dona la població segons el nivell educatiu està molt influïda per l'edat del grup i, alhora, per la classe social.

És la classe mitjana assalariada —que té el percentatge més alt de titulats universitaris— la que, en comparació a les altres classes, té un estat de salut millor: apareixen com a significatives per al grup les categories de resposta “molt bona”(23,6%) i “bona” (61,55%). En canvi, per a la classe treballadora la situació és molt diferent. Malgrat que la categoria de resposta majoritària segueix sent la de “bona” (48,3%), aquesta ja no arriba ni a la meitat del grup i apareixen com a significatives les categories de “dolenta” (25,9%) i “molt dolenta” (7,6%) (Gràfic 2).

Gràfic 2.

Estat de salut percebut, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En resposta a la pregunta de com valora la seva salut en una escala de 0 a 10, on 10 representa la total satisfacció amb la salut, la mitjana dels catalans és força alta: 7,47. La resposta majoritària és “bé” (47,3%), seguida de “molt bé” (28,3%), de “regular” (17,4%), de “malament” (4%) i de “molt malament” (2,3%). Malgrat aquesta resposta de conjunt positiva, hi ha diferències prou significatives per sexe i edat. Les respostes que caracteritzen les dones en comparació als homes són les negatives: “regular” (20%) i “molt malament” (3,1%); en canvi, els homes responen amb molta més freqüència “molt bé” (31%).

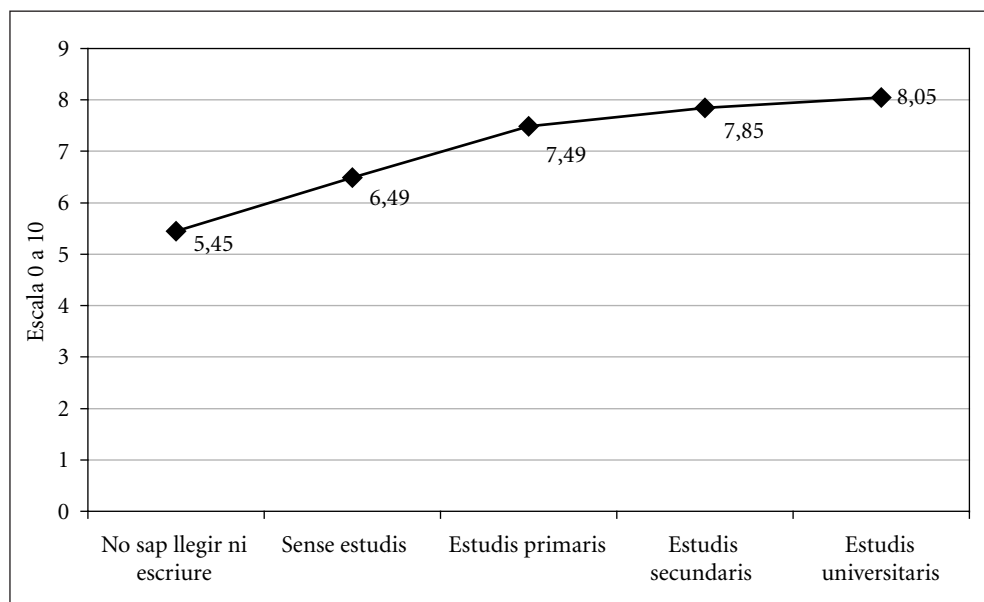
La insatisfacció amb la salut creix a mesura que augmenta l’edat: els més grans de 65 anys es caracteritzen per la categoria de resposta “molt malament” (6,4% que representa el 55% d’aquest tipus de resposta), “malament” (7,8%, que representa el 39,3% d’aquests tipus de resposta) i “regular” (29,7%); els de 50 a 64 anys es caracteritzen per la resposta “regular” (23,1%), els de 35 a 49 per la categoria “bé” (55,9%), i els de 25 a 34 i els menors de 25 per la resposta “molt bé” (36,6% i 41,9% respectivament). Per origen geogràfic, els nascuts a la resta de l’Estat espanyol són els que més es caracteritzen per una valoració negativa de la seva salut: “molt malament” (5,7%), “malament” (7,4%) i “regular” (22,4%); i els nascuts en un altre país per la resposta més positiva “molt bé” (36,8%). Dades del tot influïdes per la diferència d’edats entre els dos col·lectius.

Per nivell d’estudis, a mesura que aquest augmenta millor és la puntuació que de la seva salut fan els entrevistats (Gràfic 3), pensem però que el nivell educatiu està directament relacionat amb l’edat —només les generacions més joves tenen índexs significatius d’estudis universitaris—, i amb la classe social.

El col·lectiu de ciutadans que no sap llegir ni escriure es caracteritza per les opcions de resposta “molt malament” (15,5%), “malament” (16,4%) i “regular” (36,5%), és a dir, que gairebé el 70% del col·lectiu no està content amb la seva salut. Els que no tenen estudis però saben llegir i escriure, els caracteritzen les mateixes opcions de resposta, però ara els que no estan satisfets no arriben al 50% del grup: “molt malament” (7,3%), “malament” (9,4%) i “regular” (27,8%). Els que tenen estudis primaris es caracteritzen per la resposta “regular” (19,8%); els que tenen estudis secundaris per

Gràfic 3.

Valoració de l'estat de salut, per nivell d'estudis (mitjana)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

la resposta “molt bé” (33,5%); i els que en tenen d'universitaris per les respostes “molt bé” (35%) i bé (56%).

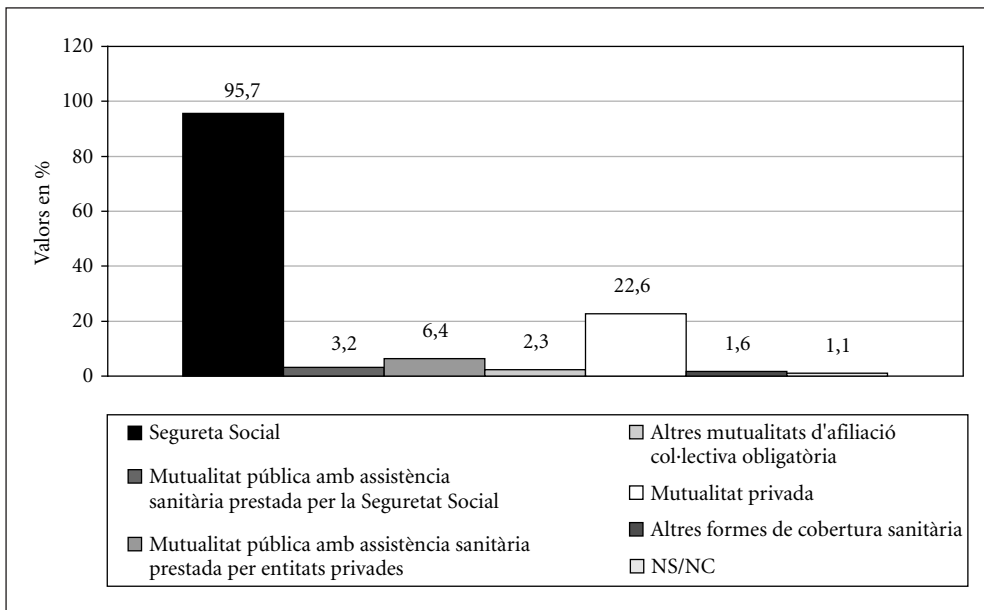
Per classe social, és la classe treballadora la que es mostra menys satisfeta amb la seva salut: “molt malament” (3,7%), “malament” (5%) i “regular” (21%); i la classe mitjana assalariada la que es mostra més satisfeta: “bé” (54%) i “molt bé” (33%).

L'anàlisi per territori no és significativa en aquest cas, tret a la província de Girona que és on menys responen “molt malament” els entrevistats (0,5%); i per nombre d'habitants del municipi, només s'ha de comentar que els de 100.000 a 499.999 habitants tenen un percentatge de resposta significativament més alt a la categoria “malament” (6,2%).

EL TIPUS DE COBERTURA SANITÀRIA

El sistema sanitari públic és el pilar fonamental de la cobertura sanitària de les llars catalanes: el 95,7% de les llars tenen cobertura pública de la Seguretat Social,³ el 2,3% pertanyen a altres mutualitats d’afiliació col·lectiva obligatòria, l’1,6% respon que gaudeix d’altres formes de cobertura sanitària, i no saben quina cobertura tenen l’1,1% de les llars. Però alhora el 22,6% de les llars declaren que tenen assistència sanitària d’una mutualitat privada (Gràfic 4). Anem a veure qui són.

Gràfic 4.
Cobertura sanitària dels membres de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
3. El 6,4% de les llars pertanyen a una mutualitat pública amb assistència sanitària prestada per una entitat privada.

La presència de les diferents formes de cobertura sanitària varia en el territori. D'una banda, la província de Lleida té percentatges més alts de mutualitat privada, i la de Tarragona altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria; tot al contrari de la província de Barcelona que se situa per sota de la mitjana en aquests tipus de mutualitat. Girona és la que més fidelment manté el perfil de cobertura sanitària del conjunt de Catalunya.

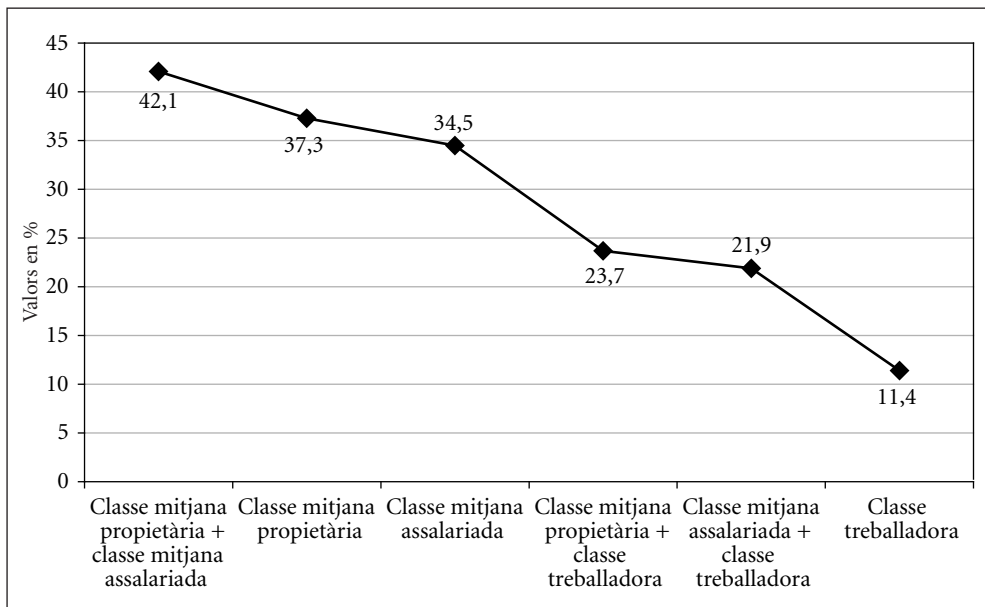
D'altra banda, segons el nombre d'habitants del municipi de residència també trobem diferències importants. Barcelona ciutat es caracteritza per la mutualitat pública amb assistència sanitària prestada per entitats privades (10,4%). A l'altre extrem trobem els municipis de 2.000 a 9.999 habitants, que es caracteritzen per les altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria (3,8%, el 23% d'aquesta modalitat es dona a les llars de municipis amb aquest nombre d'habitants), i per altres formes de cobertura sanitària (3,3%, el 31% del total d'aquesta modalitat). Els municipis de 10.000 a 49.999 habitants es caracteritzen per la mutualitat privada (26,3%), i per estar per sota de la mitjana de Catalunya en les mutualitats públiques amb assistència sanitària prestada per entitats privades (4%). Els municipis de 50.000 a 99.999 habitants estan subrepresentats, és a dir, tenen menys casos en comparació a la resta de tipus de municipi en la mutualitat privada (17,7%), i els de 100.000 a 499.999 habitants estan subrepresentats en les mutualitats públiques amb assistència sanitària tant de la Seguretat Social (1,3), com d'entitats privades (3,4%), i també de les mutualitats privades (18,1%).

Aquesta primera visió de les diferències en el territori s'explica perquè les classes socials no es reparteixen de la mateixa manera en el territori català, i alhora per les diferències entre grups socials dins d'una mateixa classe. Per exemple, la singularitat de Barcelona ve donada per un percentatge més alt de classe mitjana assalariada, i per un perfil més jove i amb un nivell educatiu més alt de la població. Les mutualitats públiques amb assistència sanitària privada són un tipus de cobertura que està molt lligada als funcionaris; i és a les grans ciutats de Catalunya, i especialment a Barcelona, on hi ha una concentració més alta del sector dels serveis i de llocs de treball de les administracions públiques. D'altra banda, és als municipis més petits on trobem un percentatge més alt de classe mitjana propietària, però especialment dels propietaris agraris i ramaders.

Segons la classe social de l'entrevistat, és a dir amb dades individuals, la mutualitat privada és característica de la classe mitjana propietària (32,4%) i de la classe mitjana assalariada (32%), però en aquest darrer cas comparteix protagonisme amb les mutualitats públiques amb assistència sanitària prestada per entitats privades (11,4%) i per les altres mutualitats d'afiliació col·lectiva obligatòria (3,3%). La classe treballadora té una freqüència significativament molt per sota de la mitjana en totes aquelles formes de cobertura sanitària que no són la Seguretat Social. Els immigrants nascuts en un altre país, malgrat que la resposta majoritària que donen és la Seguretat Social (94,4%), es caracteritzen com a col·lectiu per la resposta “no ho sap” (7,1%), i per la resposta “altres formes de cobertura sanitària” (3,8%), que és on s'agrupen totes les respostes que no s'han pogut classificar.

Gràfic 5.

Llars amb mutualitat privada, per classe social

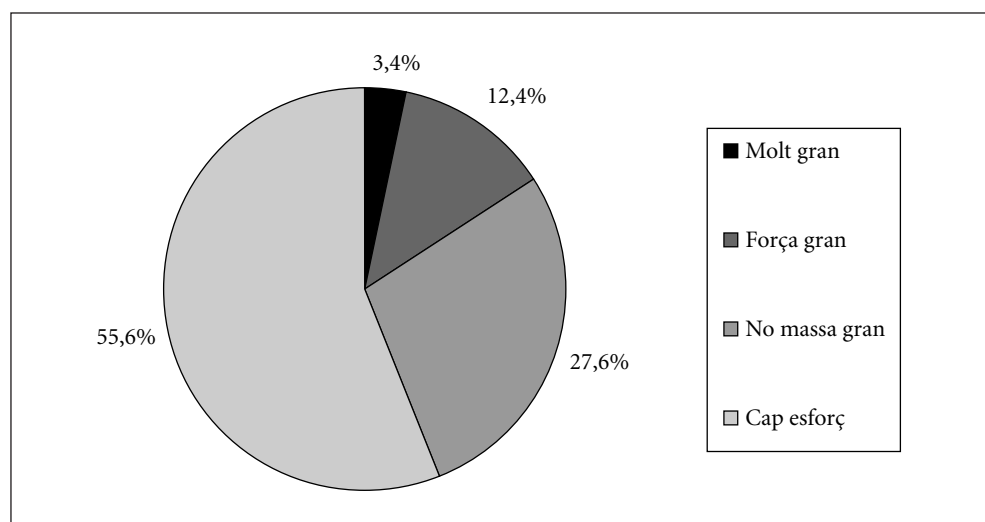
Font: Elaboració pròpia amb dades de llar del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ESFORÇ ECONÒMIC QUE SUPOSA LA COMPRA DE SERVEIS I MEDICAMENTS

Un altre aspecte molt important de les llars de Catalunya, no només per a la seva salut sinó també per a la seva economia, és que la compra de remeis i medicaments que els recepta el metge els suposa un esforç econòmic. Per al 43,4% de les llars els suposa un esforç, encara que de diferent grau: per al 27,6% és un esforç “no massa gran”, per al 12,4% és “força gran” i pel 3,4% és “molt gran”. A la resta de llars (55,6%) no els suposa cap esforç (Gràfic 6).

Gràfic 6.

Esforç econòmic de les llars per la compra de medicaments

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

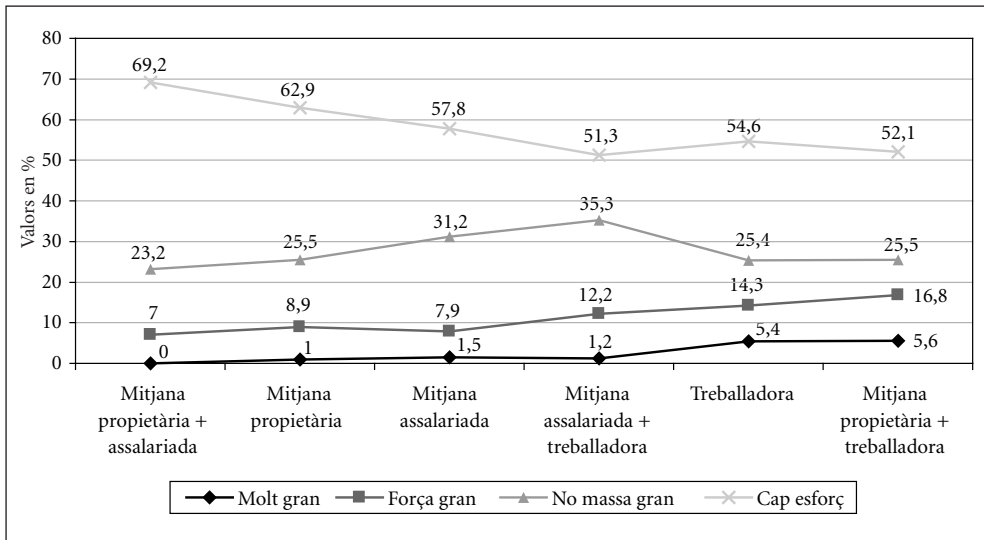
En aquest cas, l'edat avançada dels individus juga a favor de la inexistència d'esforç, atès que no han de pagar els medicaments receptats. Són els més grans de 65 anys els que presenten una situació millor, sense que això vulgui dir que a cap d'aquestes llars no els suposa un esforç (una de cada 4). Per exemple, les llars unipersonals que estan

formades majoritàriament per dones vídues grans, en el 65,6% dels casos declaren que no els suposa cap esforç. En canvi, a 1 de cada 5 llars extenses —nucli més altres parents— diuen que l'esforç és “força gran” (20%).

Per classe social, és la classe treballadora la més perjudicada: les llars de classe treballadora es caracteritzen, en comparació a la resta, per respondre que és un esforç “molt gran” (5,4%), i per estar per sobre de la mitjana en “força gran” (14,3%). En canvi, en les llars de classe mitjana assalariada i classe treballadora,⁴ la resposta que és diferent és la de “no massa gran” (35,3%), que està 8 punts per sobre de la mitjana, i que denota una situació millor. De fet, per ingressos, les categories de resposta més negatives s'associen a les llars amb ingressos més baixos (Gràfic 7).

Gràfic 7.

Esforç econòmic de les llars per la compra de medicaments, segons classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

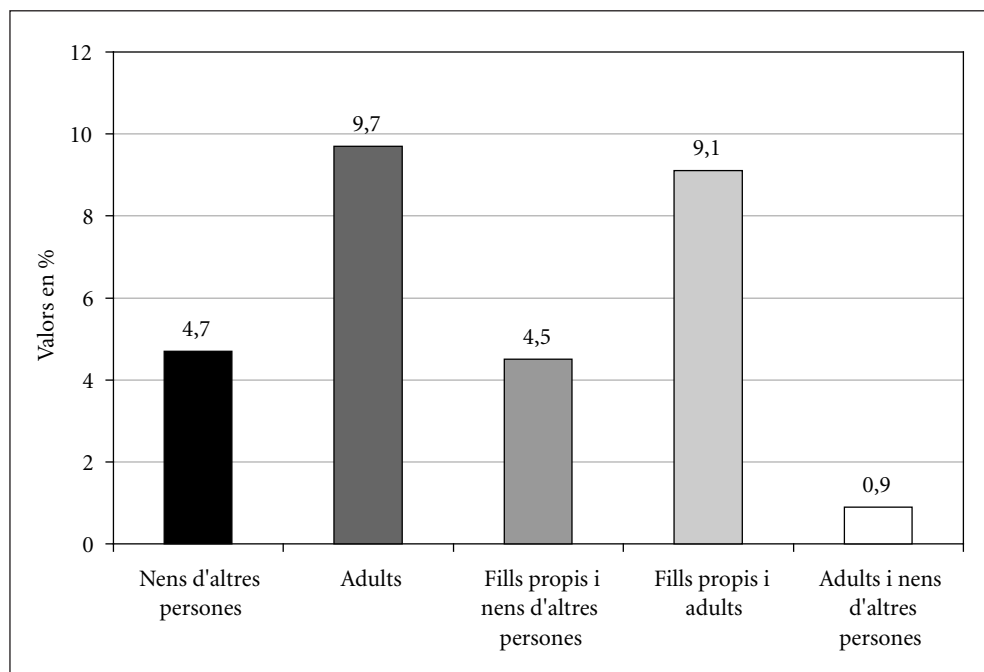
4. La classe social de la llar assenyalada la posició de classe del nucli de la llar, en els casos en què la classe social dels dos membres no coincideix, apareix la classe social dels dos membres de la parella, per exemple: classe mitjana propietària i classe treballadora.

LA CURA DE PERSONES GRANS O MALALTES

El 6% de les llars tenen algun membre amb dificultats per menjar, desplaçar-se, vestir-se o realitzar la seva higiene personal. D'aquestes llars, la majoria tenen només un membre amb dificultats per desenvolupar les tasques de la vida quotidiana (88,9%), però també hi ha força llars d'aquestes amb dos membres amb dificultats (7,8%), i fins i tot n'hi ha en les quals els membres són tres (1,7%). En la majoria de llars la persona sense autonomia és la mare d'un dels dos membres de la parella nucli de la llar (29%), seguit en nombre de casos per un dels dos membres de la parella nucli de la llar: per la dona (21,6%) i per l'home (17,6%). Després se situa la categoria de resposta "fills i

Gràfic 8.

Llars que tenen cura de nens i/o d'adults

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

filles” (16,1%), seguida de la del pare d’un dels dos membres de la parella nucli de la llar (8,5%). També hi ha un 7,2% de casos de persones amb altres parentius.

Des del punt de vista territorial, la diferència més significativa és que a la província de Tarragona gairebé es dobla el percentatge de llars amb algun membre amb dificultats per desenvolupar la seva vida quotidiana.

Les llars amb un nivell educatiu d’estudis primaris són les que tenen el percentatge més alt de llars (9,9%) amb algun membre amb dificultats per desenvolupar les tasques habituals de la vida quotidiana. Per classe social, disminueix significativament el nombre de llars a la classe mitjana assalariada (3%).

Però tenir cura de les persones va més enllà de la llar, com mostra el Gràfic 8.

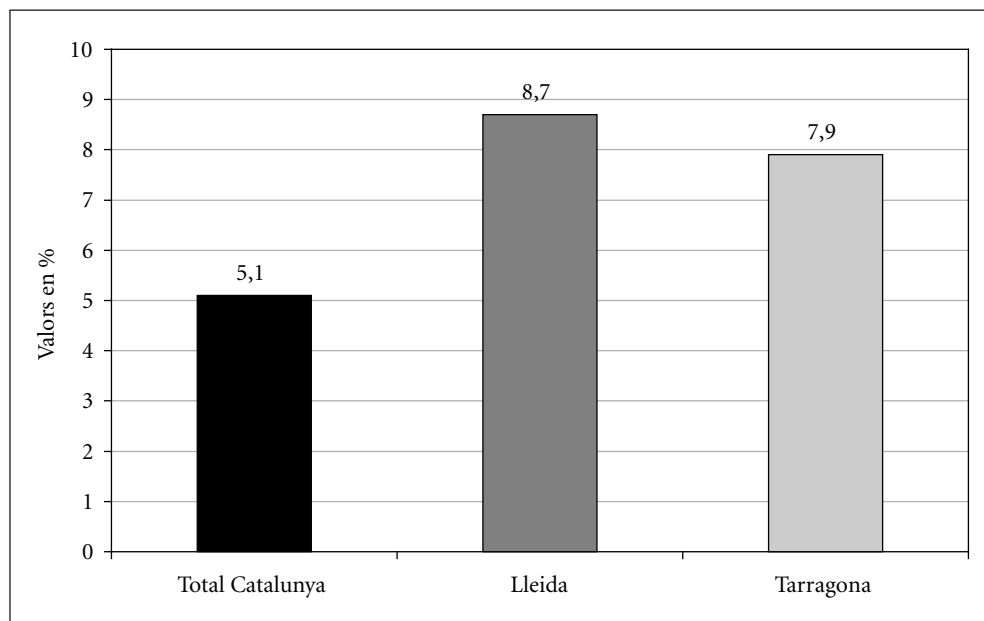
Anem a veure les xifres tenint en compte també els adults dels quals es té cura i que no viuen a la llar. Malgrat que les llars sense adults al seu càrrec són majoritàries (93,3%), a Catalunya actualment hi ha un 4,2% de llars amb un adult al seu càrrec, i amb més d’un adult el 0,9%. Aquest tipus de llars no estan igualment repartides per tot el territori. Els municipis de menys de 2.000 habitants es caracteritzen, comparativament parlant, per aquest tipus de llars: amb un adult al seu càrrec (8%), i també les províncies de Lleida (8,7%) i Tarragona (7,9%) (Gràfic 9).

Per classe social, és la classe mitjana assalariada la que menys adults cuida, i en canvi la classe mitjana propietària es caracteritza per un adult al seu càrrec (6,3%), i la classe treballadora per més d’un adult (1,4%).

Com a contesta a la pregunta d’on viuen aquests adults que cuida, ens responen majoritàriament “fora de la llar de l’entrevistat” (52,8%), seguit de la resposta “a la mateixa llar” (43,4%), “uns a la mateixa llar i uns altres a una altra llar” (1,7%), i “no sap / no contesta” (2,1%). Pel que fa al percentatge d’hores que es dediquen a tenir cura d’aquests adults la resposta “no sé” és molt alta (20%), segurament perquè les necessitats fluctuen, i perquè no és una feina que es faci amb un horari predeterminat. La situació és molt variada, però la majoria de casos se situen per igual en els inter-

Gràfic 9.

Llars amb adults al seu càrrec

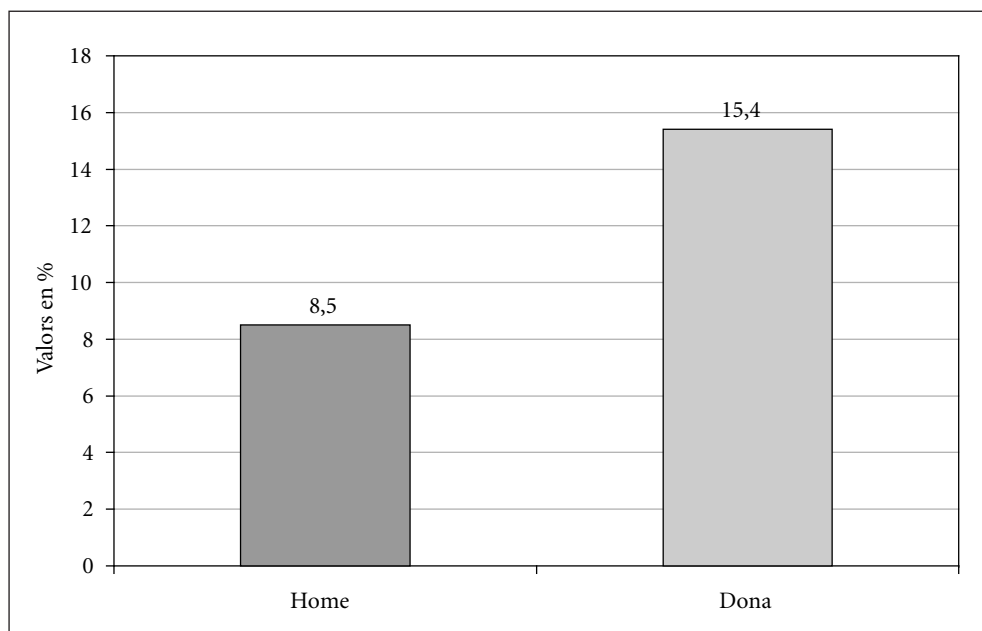
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vals fins a 2 hores, de 5 a 10 i de 10 a 20 hores amb aproximadament un 16% en cada cas. Cal assenyalar que segons els estudis dels entrevistats, en el nivell educatiu més baix —sense estudis (56,9%)—, el més habitual és que aquestes persones dependents visquin a la mateixa llar, i entre els que tenen un nivell educatiu universitari que ho facin en una altra llar (82,1%).

Alhora, en resposta a la pregunta de si té cura o ha tingut cura d'alguna persona hospitalitzada en els darrers 12 mesos, el 12,3% dels entrevistats respon que sí. El percentatge de les dones (15,4%) és el doble que el dels homes (8,5%) (Gràfic 9), i són els més grans (més de 65 anys) els que menys ho han fet (9,3%).

Gràfic 9.

Cura de persones hospitalitzades en el darrer any, per sexe de qui s'ha responsabilitzat de la cura

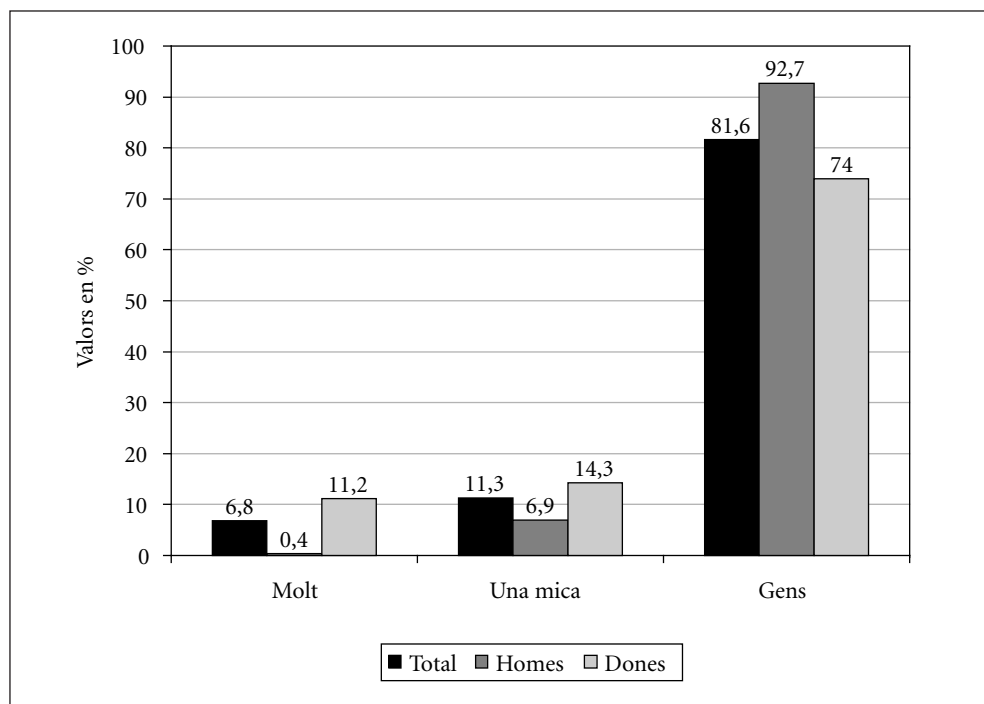

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tenir cura dels adults dependents té efectes importants en el benestar de la llar, especialment en les respostes de les dones. Per exemple, dificulta millorar la situació laboral: “sí, molt” 6,8%, “sí, una mica” 11,3%. Per classe social no hi ha diferències significatives, però sí que n’hi ha per sexe. Són també les dones les que responen en més casos que tenen dificultats, malgrat que tant per homes (92,7%) com per dones (74%) són majoritaris els que diuen que no. El 14,3% de les dones tenen una mica de dificultat per millorar la situació laboral i dels homes només el 6,9%. També hi ha un 11,2% de dones que tenen moltes dificultats per millorar la situació laboral i dels homes només el 0,4% (Gràfic 10).

Gràfic 10.

Cura de persones adultes i dificultats per millorar la situació laboral, per sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

CONCLUSIONS

Les dades del PaD de Catalunya demostren clarament que la qualitat de vida de la població catalana no és la mateixa per a tots els ciutadans, i que les diferències entre el benestar dels ciutadans s'explica per les seves característiques socials; de manera que el que es posa de relleu no és pas que un ciutadà sigui diferent d'un altre, sinó que els ciutadans conviuen en una situació de desigualtat social sobre la qual l'Estat ha d'actuar. No és altre que aquest el paper de l'Estat del benestar: reduir la desigualtat

social proporcionant a tots els ciutadans les mateixes oportunitats no només legals, sinó també de fet o de resultats. Hem vist que els eixos socials que ens expliquen les desigualtats a Catalunya actualment són bàsicament la classe social, el sexe, l'edat i l'origen geogràfic.⁵

Per acabar cal que tornem a parlar de quin és el paper de l'Estat i quines són les polítiques públiques necessàries per reduir, si no es poden fer desaparèixer, aquestes desigualtats.

Pel que fa a la cobertura sanitària i al fet que la classe mitjana contracta cobertura sanitària privada paral·lela a la pública, no podem caure en explicacions simplistes —no saben en què gastar-se els diners o ho fan com a element de distinció—, o funcionals per al sistema —permet que funcioni millor el sistema perquè no usen els serveis públics i, per tant, en redueixen els costos. Sinó que hauríem de reflexionar sobre el que té aquest comportament de crítica implícita al funcionament del sistema públic: prou conegudes són les llistes d'espera, el temps programat per a les visites, les diferències entre zones

5. Segur que el lector trobarà a faltar en aquest resum el nivell educatiu i el nivell econòmic, factors que han aparegut al llarg de l'explicació. No és pas que els obviem sinó que atès que aquests factors de desigualtat tenen un referent de classe social, és més a través d'aquesta última que s'explica la desigualtat que no pas directament per ells, malgrat que també hi contribueixen. Intentarem posar un exemple entenedor: tenir una titulació universitària és un bé social molt preuat però la posició social de la persona que té aquesta titulació depèn del tipus de feina que acaba exercint en el mercat laboral. El títol universitari dóna més oportunitats de tenir una bona feina (tècnic alt, directiu, etc.), però si aquesta no s'aconsegueix, la nostra posició social, malgrat tenir un títol, serà del nivell que determini la feina que fem, per exemple, treballador de la cadena d'una empresa de cotxes. Alhora, respecte del nivell econòmic cal dir que és evident que determina les possibilitats que tenim d'adquirir béns socials de tota mena, però els mecanismes socials que estableixen la desigualtat d'oportunitats són molt més complexos que tot això. Per exemple, el nivell econòmic de les persones i del conjunt de la llar possibilita unes determinades actuacions en el camp de la salut però no sempre es duen a terme (mútues privades, medicina alternativa, etc.), i això sí que està relacionat amb la classe social de les persones i de les llars. No podem dir però, que el nivell econòmic no estigui alhora relacionat amb la classe social, i de fet la classe mitjana en el seu conjunt té un nivell econòmic més alt que la classe treballadora, però determinats estrats de la classe mitjana disposen de menys diners que altres estrats de la classe treballadora; i en canvi, les pautes de “en què gasten els diners” segueixen essent de classe, és a dir que són diferents (és el cas de tenir o no contractada una mútua privada o un altre tipus de cobertura sanitària a més a més de la pública).

i centres de la xarxa pública, i la definició restringida d'aspectes de salut que cobreix. És necessari que s'ampliïn les prestacions del Servei Nacional de Salut, i es promogui la utilització d'aquest servei per part de totes les classes socials, perquè així es garanteix que el servei públic de salut tingui més importància política i més finançament.

Així mateix hem vist com entre els immigrants és característic el desconeixement de quin tipus de cobertura sanitària tenen. Calen, doncs, polítiques que afavoreixin la integració i el ple coneixement dels immigrants del sistema sociosanitari del nostre país, que és el seu d'acollida.

Alhora les dades també ens mostren com a una bona part de les llars catalanes els suposa un esforç pagar els medicaments i remeis que els recepta el metge, especialment a la classe treballadora i a les que tenen els ingressos més baixos, cosa que no passa amb les llars de jubilats per tenir-ho com a prestació per part del Servei Nacional de Salut. Cal que aquesta sigui, però, una prestació estesa a tota la població, o si més no a aquells col·lectius de risc, perquè de la mateixa manera que l'atenció és universal també ho ha de ser el tractament en tots els seus aspectes, perquè si no les oportunitats de guarir-se són molt desiguals per als diferents col·lectius socials.

Si parlem ara de l'atenció als dependents (persones grans o malaltes que veuen reduïda la seva autonomia quotidiana momentàniament o permanentment), el que les dades posen de manifest és que aquesta és una realitat que, atès el grau d'envelliment de la població catalana, cada vegada anirà més en augment, i que de moment la responsabilitat de tenir-ne cura recau en la família. Bé, de fet, dir-ho així és un eufemisme, perquè la realitat és que recau en les dones, és a dir, mares, esposes i filles —però també parentes més llunyanes— dels malalts que han d'adaptar la seva vida a tenir cura dels altres, fins i tot deixar la feina. Es necessiten polítiques públiques que facilitin la conciliació entre les responsabilitats laborals i familiars, però han de ser polítiques que tinguin en compte les desigualtats entre els sexes i articulin mesures d'igualtat de gènere, perquè sinó contribuiran a reproduir el problema. Aquesta situació pot canviar molt segons les polítiques públiques que s'apliquin, o en la seva absència passar a ser un element més que augmenta el conjunt de desigualtats socials que afecten les dones.

Alhora, en l'atenció als adults es posa de manifest que la problemàtica es distribueix diferentment en el territori i afecta més unes províncies determinades, Lleida i Tarragona, i d'altra banda els municipis més petits independentment de la província. Caldria, doncs, que les polítiques públiques tinguessin en compte les particularitats territorials tant com les de gènere o classe social, per tal que els serveis estiguessin disponibles allà on hi ha col·lectius que els necessitin.

Per acabar només dir que l'estat de salut està directament relacionat amb la qualitat de vida de què gaudeix una persona, i que per aconseguir nivells de salut millors i iguals per a la població cal contemplar en el seu conjunt la vida dels ciutadans.⁶ És a dir, la salut es veu influïda pel tipus de treball que tenim i, sobretot, per les condicions en què realitzem aquest treball, per les possibilitats que tenim d'aconseguir un habitatge digne, per les oportunitats que tenen els nostres fills de rebre una bona educació i els vells de tenir una vida autònoma. I, per descomptat, també es veu influïda per la importància que dóna l'Estat a la salut i a la qualitat de vida de la població, i per les polítiques públiques que porta a terme per tenir un bon sistema sanitari que faci que la salut dels ciutadans no depengui del nivell econòmic que aquests tinguin, de la quantitat d'informació de què disposin o siguin capaços de processar, del sexe i/o edat que tinguin, de si acaben o no d'arribar a Catalunya i en quines condicions ho han fet, i en definitiva de la seva classe social que encara avui en dia està relacionada amb pautes de mortalitat diferencial.

Bibliografia

ADELANTADO, J. (coord.) (2000). *Cambios en el Estado del Bienestar. Políticas sociales y desigualdades en España*. Barcelona, Icaria.

BORRELL, C.; BENACH, J. (coords.) (2003). *Les desigualtats en la salut a Catalunya*. Barcelona, Mediterrània. Col. Polítiques, 35.

6. L'Organització Mundial de la Salut defineix la salut com el benestar físic, psíquic i social complet, i considera que les desigualtats són diferències innecessàries, evitables i injustes.

Fundació Jaume Bofill (1999). *Les desigualtats socials a Catalunya*. Barcelona, Mediterrània. Col. Polítics, 24.

GOMÀ, R.; SUBIRATS, J. (coord.) (1998). *Políticas públicas en España. Contenidos, redes de actores y niveles de gobierno*. Madrid, Ariel Ciencia Política.

MIGUÉLEZ, F.; GARCÍA, T.; REBOLLO, O.; SÁNCHEZ, C.; ROMERO, A. (1997). *Desigualtat i canvi. L'estructura social contemporània*. Barcelona, Proa.

NAVARRO, V. (2002) *Bienestar insuficiente, democracia incompleta. Sobre lo que no se habla en nuestro país*. Barcelona, Anagrama.

NAVARRO, V. (ed.) (2002). *The Political Economy of Social Inequalities. Consequences for Health and Quality of Life*. Nova York, Baywood Publishing Company Inc.

NAVARRO, V. (coord.) (2003). *L'Estat del benestar a Catalunya*. Diputació de Barcelona.

SÁNCHEZ, J. (coord.) (1999). *Informe per a la Catalunya del 2000. Societat, Economia, Política i Cultura*. Barcelona, Mediterrània.

SÁNCHEZ, C. (2003). *Les desigualtats a Catalunya a partir de les dades de l'Enquesta Panel de Desigualtats de Catalunya 2001-2002. Avanç primers resultats*. Barcelona, Fundació Jaume Bofill. (Inèdit)

WILKINSON, R. G. (1996). *Unhealthy Societies. The Afflictions of Inequality*. Londres, Routledge.

3 Una visió de la joventut a Catalunya

Pau Miret Gamundi

Abstract

Des d'una perspectiva biogràfica, la joventut és una etapa vital que transcorre entre la infantesa i el món adult. Delimitar-la en un interval d'edats no és tasca fàcil i a les estadístiques oficials no és estrany veure ballar aquest rang d'edats en funció del moment històric en què s'han publicat. En el cas que ens ocupa s'ha considerat que la joventut comença als quinze anys i es perllonga fins als quaranta. Aquests són els i les joves que es fotografien amb tot luxe de detalls, a partir de les dades del PaD (2001-2002).

Altres preguntes a les que s'intenta donar resposta fan referència al procés d'emancipació dels joves, analitzant les variables que hi intervenen. En tercer lloc, aprofitant la informació retrospectiva de les generacions més grans de la mostra, es reconstrueixen algunes dimensions de la seva joventut, com la transició de deixar l'escola, inserir-se en el mercat de treball o formar una parella. Finalment, s'explota una succinta informació disponible sobre els fills i filles dels entrevistats i algunes qüestions sobre habitatge.

Índex

Presentació	187
Joves i joventut: construcció de l'objecte d'estudi	188
Descripció dels joves: les variables independents o factors explicatius	192
· El sexe, l'edat, la província de residència, la grandària del municipi i el lloc de naixement	192
· El nivell d'instrucció	195
· La inserció al mercat de treball	197
· La distribució de la renda	203
Característiques de l'emancipació familiar a Catalunya l'any 2001	207
· Primer pas: l'edat	210
· Segon pas: el lloc de naixement	210
· Tercer pas: el sexe	214
· Quart pas: el nivell d'instrucció	216
· Cinquè pas: estar estudiant	217
· Sisè pas: la grandària del municipi de residència	218
Deixar l'escola, començar a treballar	219
· Deixar l'escola	221
· Entrar a treballar	227
Al voltant de l'informant principal al PaD	232
· Formació de la parella	233
· Fills a casa, fills emancipats	236
· L'habitatge dels joves	237
Conclusions	240
Annex estadístic	243
Bibliografia	245

PRESENTACIÓ

Aquest informe és una de les mirades parcials encarregades per la Fundació Jaume Bofill que centra la seva atenció sobre la joventut en particular. Però la joventut és, certament, un concepte multidimensional, tan ampli que pot ser tractat des de diverses perspectives, si s'aprofiten totes les possibilitats que ofereix el PaD. De fet, al concepte de joventut se n'hi associen molts d'altres, com poden ser l'educació, el treball o la família, que segurament seran tractats més en profunditat en altres estudis realitzats amb aquesta font de dades.

Per començar, es farà un prolegomen sobre què s'entén per joventut, per continuar amb una descripció dels i de les joves a Catalunya l'any 2001 a la llum del PaD¹. En una tercera part, es delimitaran les característiques que feien que uns joves estiguessin emancipats i uns altres no. Finalment, es presentaran alguns indicadors que han permès reconstruir la informació retrospectiva, defensant la seva utilitat i evidenciant els seus problemes.

1. El treball de camp de la primera onada del PaD abraça des de setembre de 2001 fins a juny de 2002: en conseqüència, es considerarà l'any 2001 com a data de referència del PaD. Tractant-se d'una base de dades que de moment només abraça una onada, la informació proveïda és forçosament transversal, amb algunes excepcions en què la informació retrospectiva ha possibilitat una anàlisi biogràfica.

El treball que aquí es presenta sobre el PaD és responsabilitat plena del seu autor, Pau Miret Gamundi, investigador del Centre d'Estudis Demogràfics de Barcelona, especialista en temes sobre l'emancipació juvenil en aquesta institució.

S'ha fet ús de les tècniques estadístiques necessàries per treballar amb una mostra com la que es té entre mans; es recomana, però, a qui no hi estigui versat, que en prescindeixi, que oblidí els instruments i es quedi només amb la substància de l'anàlisi.

JOVES I JOVENTUT: CONSTRUCCIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI

La joventut es defineix com un procés progressiu d'acumulació de mitjans per accedir a la vida adulta, procurant-se una llar independent, una autonomia financera i unes relacions personals diferents a les de la família d'origen (Gil Calvo, 1985 i 2001; Garrido i Requena, 1996). En altres paraules, el concepte de joventut té tres dimensions ineludibles, a saber, llar, feina i família. En efecte, mentre que ser jove és qüestió d'edat (i per ser-ho, segons la majoria de les definicions *oficials*, només cal tenir entre 15 i 30 anys), la joventut és un procés vers l'emancipació i l'autonomia familiar (Casal *et al.*, 2003). Aquí es té la intenció de tractar no només sobre els joves, sinó més específicament sobre la joventut, una etapa vital que es va perdent pas a pas, a mesura que es van adquirint les característiques que conformen el món adult; un procés quasi sempre vitalment irreversible i sovint inevitable.

Un dels aspectes fonamentals que delimiten la joventut és la dependència familiar, és a dir, conviure *encara* amb els pares; deixar enrere la joventut suposa començar a viure *pel teu compte*. Aquesta primera onada del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD), proporciona majoritàriament informació sobre un instant en el temps (amb l'excepció d'algunes preguntes retrospectives, que més endavant es descobriran), per aquest motiu no és possible saber quan algú va deixar de viure amb els seus pares, sinó només si un individu estava convivint l'any 2001 si més no amb un dels seus pares o si, pel contrari, no vivia amb cap dels dos (Gràfic 1).

D'aquesta manera, pot comprovar-se que la proporció de població que no convivia

ni amb el pare ni amb la mare era insignificant entre els i les menors de 15 anys, i que les diferències més importants es trobaven entre els 15 i els 39 anys, de manera que, mentre que als 15-19 anys un 95% dels catalans i catalanes convivia almenys amb un dels pares, als 35-39 anys estaven en aquesta situació de convivència un 15% de la població de Catalunya, sense apreciar-se diferències significatives entre els 35-39 i els 55-59 anys (Gràfic 1). En conseqüència, els llindars d'edat que cal considerar en l'anàlisi de l'emancipació residencial a Catalunya, és a dir, en el fet de viure *per compte propi*, van dels 15 als 39 anys, tot i que els processos més substancials es circumscriuen dins el rang d'edats dels 20 als 35 anys.

Amb tot, com que es tracta d'una font de dades transversal, no és possible conèixer sense dubte si s'havia produït realment un procés d'emancipació de la família de procedència, ja que es podria donar el cas que (1) els pares, malauradament, fossin morts (i aquest era el motiu dramàtic per no viure amb ells), o podia ocórrer que (2) entre els que vivien amb els pares s'incloués gent que d'antuvi havia deixat la llar paterna però que hi havia retornat, o bé podia ser que, (3) en realitat, haguessin estat els pares els que van anar a viure amb els seus fills, quan aquests ja estaven emancipats. Aquestes són unes primeres limitacions d'aquesta investigació, tot i que s'assumirà que aquestes possibilitats gairebé no van tenir efecte sobre els indicadors que es presenten.

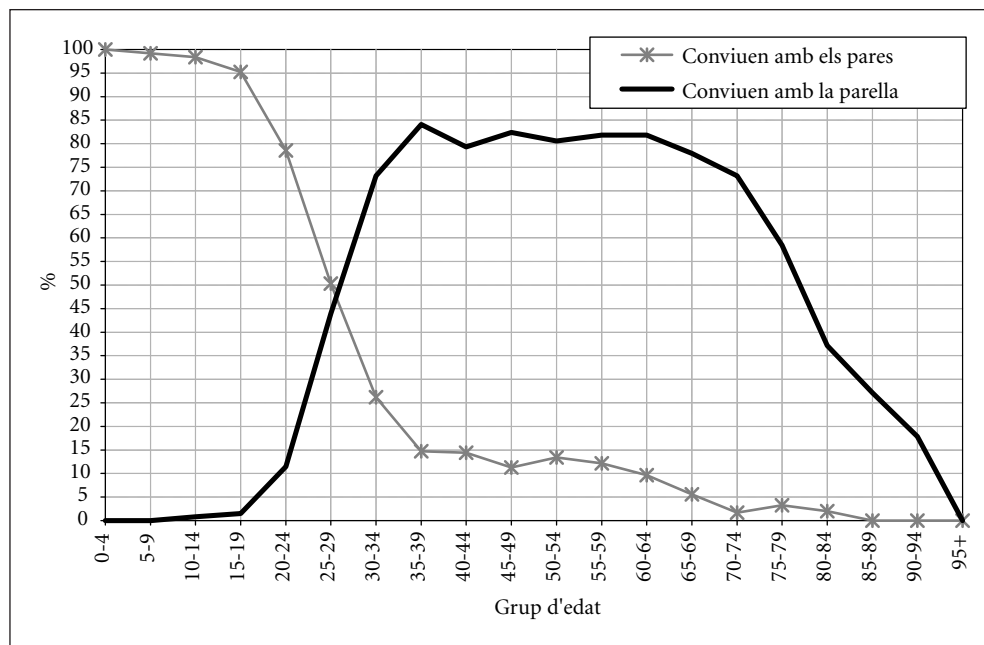
Una altra dimensió que es tindrà en compte per destriar operativament el concepte de joventut és la convivència en parella (Gràfic 1): la constitució d'un nucli familiar implica deixar de formar part del nucli d'origen, malgrat que en alguns casos pugui no suposar la formació d'una llar independent a la dels pares.² A Catalunya, en l'any 2001, entre els menors de 15 anys ningú no convivia amb la seva parella, i ho feia molt poca gent amb menys de 20 anys (en concret, un 1,5% als 15-19 anys), però a partir de la vintena d'aniversaris, la proporció de població amb parella era més elevat com major era el grup d'edat considerat, fins a abastar un màxim del 84% als 35-39 anys, una cota similar fins als 60-65 anys (Gràfic 1). Utilitzant com a llicència analítica imaginar

2. En el mateix sentit, també caldria haver considerat els nuclis familiars monoparentals, els quals constitueixen un nucli familiar independent del de procedència, tanmateix el seu baix nombre ha fet desistir d'aquesta possibilitat.

una grup fictici que, al llarg del seu curs vital, hagués mostrat les proporcions per edat de població convivint amb parella que mostra el Gràfic 1, es podria concloure que el rang d'edats sensibles a l'inici d'una parella era a la Catalunya del 2001 dels 20 als 39 anys (com efectivament és el cas: vegeu Miret, 2003).

Gràfic 1.

Proporció de persones segons grups quinquennals d'edat que conviuen amb els pares i proporció dels que conviuen amb la seva parella

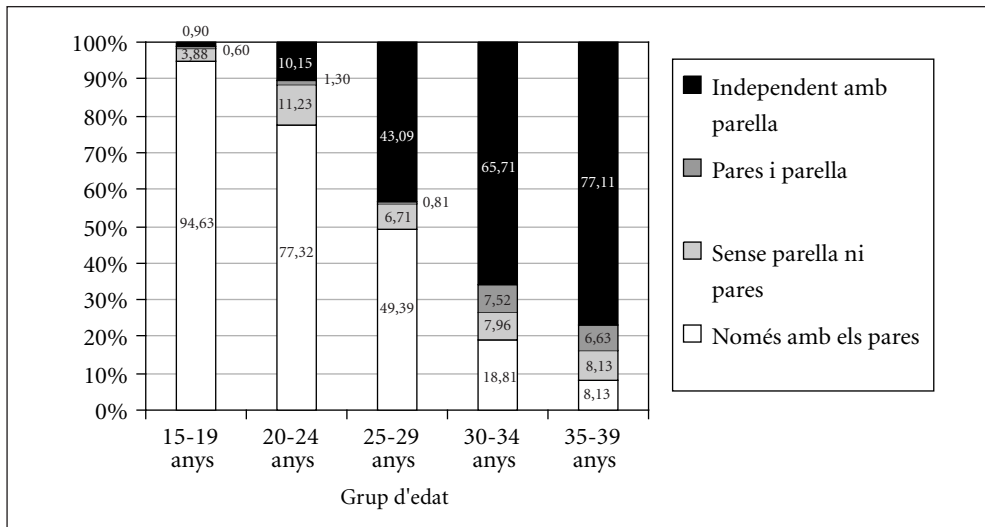
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En definitiva, afegint el fet de no conviure amb els pares amb el de cohabitar amb la parella, la finestra d'observació que interessa per analitzar la joventut abasta des dels 15 fins als 39 anys, motiu pel qual aquest serà el rang d'edats seleccionats com *els i les joves* a efectes d'aquesta investigació. Certament, entre el rang d'edats 15-39, les dues situacions de convivència més habituals eren o bé conviure només amb els pares o

només amb la parella, sense barrejar pares i parella en una mateixa llar (Gràfic 2): es tracta del que s'anomena família nuclear. No obstant això, les altres dues possibles situacions de convivència no eren insignificants: per una part, viure independentment dels pares però fora d'una unió (és a dir, sol o en un grup de persones no emparentades)

Gràfic 2.

Classificació de la població de 15 a 39 anys per grups quinquennals d'edat segons situació de convivència

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

involucrava un 4% de la població de 15-19 anys, un 11% als 20-24 anys i a un 7-8% entre els 25 i els 39 anys; i, per altra part, convisure amb la parella i els pares (formant una llar extensa) afectava des de l'1% entre els menors de 30 anys fins a un 7% més enllà d'aquesta edat. En conclusió, als 35-39 anys, entre els adults joves, del 15% que conviuen amb els seus pares, es pot estimar que la meitat residien també amb la seva parella, i del 15% que no conviuen amb la seva parella, es pot estimar que la meitat vivien per compte propi.

En resum, s'analitzarà la població de 15 fins a 39 anys (ambdós inclosos), i es definirà operativament la joventut com aquella situació de convivència amb els pares i sense viure amb una parella. Quines característiques tenien aquests individus respecte als que ja no conviuen amb els pares o havien format una unió? Aquesta és la pregunta d'investigació que, per començar, es vol contestar per a la Catalunya de 2001 amb les dades del Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD).

DESCRIPCIÓ DELS JOVES: LES VARIABLES INDEPENDENTS O FACTORS EXPLICATIUS

Les característiques que es poden utilitzar en la definició de joventut, vénen determinades per la base de dades posada a la nostra disposició pel PaD. En aquest apartat es presenten quins són els possibles factors per delimitar la joventut amb tota la informació que ens proporciona aquesta font. La mostra de joves del PaD es compon de 2.017 catalans i catalanes d'entre 15 i 39 anys, 1.012 homes i 1.005 dones.

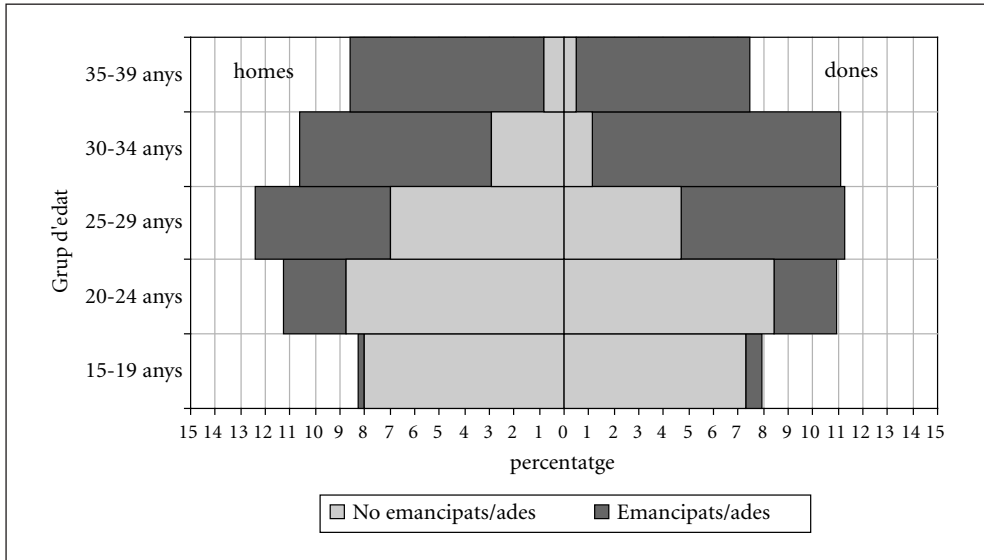
El sexe, l'edat, la província de residència, la grandària del municipi i el lloc de naixement

La piràmide del Gràfic 3 presenta l'estructura per sexe i edat de la població jove. En la piràmide s'ha dividit els emancipats dels que no ho estan (segons la definició presentada en l'apartat anterior), i a primer cop d'ull, abans d'entrar en una anàlisi més aprofundida, es veu com tant el sexe com l'edat són variables decisives en la delimitació de la joventut, ja que, per una part, els homes estan proporcionalment menys emancipats que les dones (dins d'un mateix grup d'edat), i, per l'altra, com més jove s'és, menor grau d'autonomia familiar es té; la primera conclusió podria ser un efecte de calendari (els homes s'emancipen més tard) i la segona conclusió és, certament, un reflex obvi de les pautes biogràfiques (com més gran et fas, major és la tendència a emancipar-te).

A més del sexe i l'edat, es poden copsar gràcies al PaD tres variables de tipus geogràfic o espacial, a saber, la província de residència, la grandària municipal (vegeu Taula 1) i el lloc de naixement.

Gràfic 3.

Piràmide de població entre 15 i 39 anys segons si s'estava o no emancipat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El PaD té una selecció de la mostra a escala provincial no proporcional, de manera que les províncies de Girona, Lleida i Tarragona van ser voluntàriament sobrerrepresentades; per aquest motiu, es fa necessari ponderar les dades mitjançant uns pesos que reequilibrin la mostra segons la distribució real de la població a Catalunya. Per això, un 40% dels joves de la mostra residien a la província de Barcelona, i el 60% restant es repartien en parts similars en les altres tres províncies. Un cop aplicada la ponderació corresponent obtenim els valors que es mostren en una segona columna a la Taula 1: els joves residents a la província de Barcelona representaven en realitat un 76% dels joves catalans, un 9% els entrevistats a Girona, el mateix percentatge els de Tarragona i un 5% els de Lleida. Cal remarcar que tots els estadístics descriptius que es presenten en aquest informe han estat degudament ponderats. A la Taula 1 també es presenta la diferència entre el nombre d'individus de la mostra del PaD i a quants representaven.

Taula 1.

Grandària de la mostra (n) dels joves (15-39 anys) en el PaD segons província de residència i número d'habitants al municipi de residència

	Província de residència								
	Barcelona		Girona		Lleida		Tarragona		grandària
	mostra	ponderat	mostra	ponderat	mostra	ponderat	mostra	ponderat	ponderat
Grandària municipal									%
Menys de 2.000 h.	8	16	48	21	92	30	53	26	4,49
De 2.000 a 9.999 h.	98	185	108	47	104	33	106	51	15,24
De 10.000 a 49.999 h.	209	395	214	95	47	15	113	54	26,97
De 50.000 a 99.999 h.	107	203	43	19			58	27	12,01
De 100.000 a 499.999 h.	174	331			122	37	73	35	19,44
1.000.000 h. o més	240	453							21,85
TOTAL	836	1.583	413	182	365	115	403	193	
%	41,45	76,36	20,48	8,78	18,10	5,55	19,98	9,31	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Una tercera variable relacionada amb el territori que serà considerada, és el lloc de naixement del jovent català: en concret, l'any 2001, un 85% de la població d'entre 15 i 39 anys havia nascut a Catalunya, un 8% a Espanya i un 7% fora d'Espanya.

A més del sexe, de l'edat i de les tres variables geogràfiques que s'acaben de presentar, se'n van utilitzar d'altres que, a escala individual, indicaven el nivell d'instrucció més alt assolit, si s'estava o no estudiant, l'activitat laboral i els ingressos personals. En total, nou variables conformen els possibles factors explicatius de la joventut a Catalunya l'any 2001, que en aquest apartat només es pretén descriure, però que en el següent s'utilitzaran com a peces en el trencaclosques del concepte de joventut a Catalunya a trenc d'alba del segle XXI.

El nivell d'instrucció

El nivell d'instrucció, malauradament, és desconegut per a part de la mostra del PaD, especialment entre la població més jove, problema que afecta de manera molt similar ambdós sexes (Gràfic 4): així, aquesta manca d'informació respecte al grau educatiu afecta un 25% dins el grup de 15-19 anys, el 10% en el de 20-24 anys i poc més del 5% per als de 25 o més anys.³

És obvi que tothom amb més de 15 anys de vida ha disposat de temps suficient per fer-se amb un títol educatiu, ni que sigui de primària, sempre i quan, és cert, el temps de formació s'hagi desenvolupat com un procés continu i sense interrupcions; en conseqüència, no tenir estudis formals pot ser utilitzat com a indicador de fracàs escolar: així, el 5-10% de joves sense estudis pot ser considerat com la cota de fracàs escolar entre els joves a Catalunya l'any 2001, un percentatge que no s'havia reduït en els darrers anys, ja que afectava de manera similar tots els grups d'edat analitzats (Gràfic 4).⁴

En general, però, no tenir estudis era una situació molt minoritària. Així, als 15-19 anys, la majoria tenien estudis secundaris (un 65%), al voltant d'un 25% de la població havia assolit una educació primària, i fins i tot un 2% dels homes i un 4% de les dones de 15-19 anys tenien estudis universitaris; es percep així, ja entre els més joves, el major grau educatiu de les dones respecte als homes.⁵

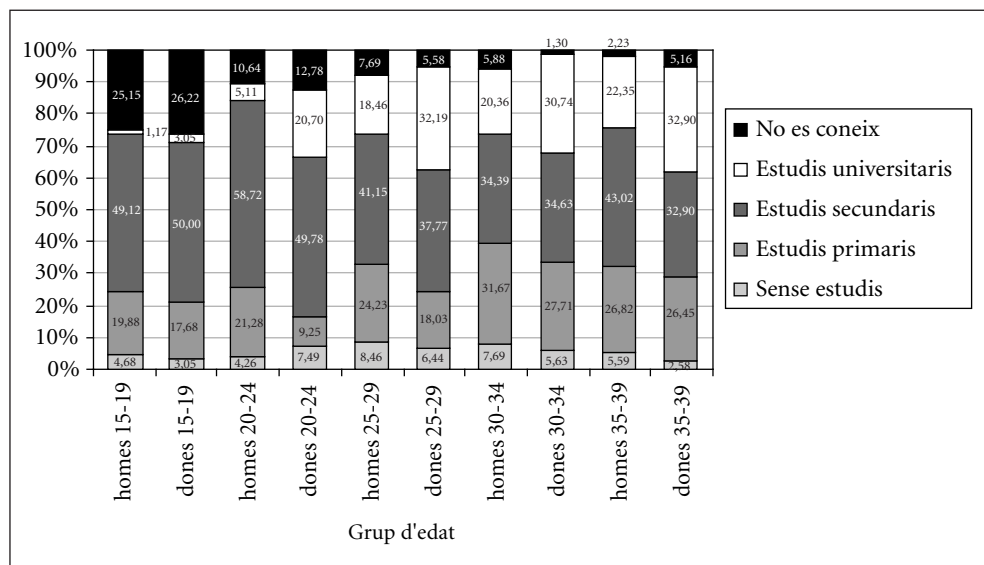
3. En els percentatges que s'exposaran a continuació no seran considerats els casos en què no es precisa el grau educatiu.

4. Tanmateix, en comparar aquests nivells de joves sense estudis a Catalunya amb les dades del Cens de població de 2001 (Taula A.1, annex estadístic), es comprova que el fracàs escolar està una mica sobreestimat amb el PaD, ja que en realitat abraçava entre un 2 i un 4% de la població jove.

5. En comparar aquestes dades amb les del Cens de 2001, el nivell d'instrucció als 15-19 anys apareix un xic sobreestimat amb el PaD, ja que, segons la informació censal (vegeu Taula A.1, annex estadístic), l'educació primària obligatòria apareix com la més comuna per a aquest grup d'edat (44% dels homes i 42% de les dones l'havien assolit als 15-19 anys), seguida de la primària incompleta (31% i 27% respectivament). Per altra part, l'educació secundària (batxillerat o formació professional) abastà un 21% dels homes i un 28% de les dones. Finalment, pràcticament ningú als 15-19 anys quedà registrat amb una educació universitària.

Gràfic 4.

Joves segons sexe, grup d'edat i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tot i que els estudis de secundària eren els més habituals per a ambdós sexes (el 65% dels homes i el 60% de les dones de 20-24 anys tenien una educació mitjana), també per al grup d'edat 20-24, mentre que el segon nivell d'instrucció en importància per als barons d'aquesta edat eren els estudis primaris (24%), per a les dones eren els estudis universitaris (24% de les de 20-24 anys tenien estudis superiors); complementàriament, dins aquest grup d'edat, el tercer grau educatiu més comú entre els homes eren els estudis universitaris (6%), i per a les dones els primaris (11%).⁶

6. Segons el Cens de 2001, certament, la secundària era el nivell d'instrucció més habitual als 20-24 anys, tot i que els percentatges són més baixos que els registrats amb el PaD, en concret, d'un 43% per als homes i d'un 47% per a les dones (Taula A.1, annex estadístic). Molts, tanmateix, semblaven aturats al nivell de la primària, ja fos incompleta (12% dels homes, 8% de les dones) o finalitzada, ja fos l'EGB o l'ESO, tal i com es registrarà per a un 31% dels homes i per a un 23% de les dones. Finalment, havien assolit ja un grau universitari un 11% dels homes i un 20% de les dones de 20-24 anys.

Com es podia esperar, a major edat, major proporció de població jove amb estudis universitaris, però, mentre que la màxima proporció entre els homes arribava a poc més del 20%, entre les dones era del 35%: quasi quinze punts percentuals de diferència entre sexes; tanmateix, cal apuntar que aquests percentatges d'universitaris amagaven una divisió de gènere respecte a l'elecció entre carreres de tres anys o de més temps: per als joves universitaris majors de 30 anys, mentre que entre els homes un 30% tenia una diplomatura o enginyeria tècnica i un 70% tenia una llicenciatura o enginyeria superior, entre les dones aquestes proporcions eren respectivament del 40 i del 60%, és a dir, amb una major importància per a elles que per a ells del primer cicle universitari sobre el segon.⁷

La inserció al mercat de treball

El treball és l'altre gran eix sobre el qual gira el concepte de joventut: la inserció en el mercat laboral és una transició que entronca la joventut amb el món adult. D'antuvi, l'etapa de formació o bé era inexistent o bé precedia la feina, tanmateix, en l'actualitat, els joves catalans sovint combinen l'educació amb el treball. A la Taula 2 es mostra com es reflecteixen aquestes dues variables per als diferents grups d'edat analitzats. Un altre cop, un primer problema amb el qual cal enfrontar-se és la manca d'informació que tenim en analitzar la variable, en especial entre els més joves: sabem si estudien o no, i la seva situació d'activitat en el 73% de la població de 15-19 anys, per a un 88% en el grup d'edat de 20-24 anys i d'un 92% del de 25-29 anys, i és necessari esperar a observar la població de 30-39 anys per tenir una informació gairebé completa de si

7. L'accés cada cop major a la universitat queda reflectit amb claredat amb les dades censals, ja que si als 35-39 anys un 18% dels homes i un 23% de les dones havien assolit un títol universitari, aquest percentatge era major com més jove era el grup d'edat considerat: als 30-34 anys era d'un 20% i 27% per homes i dones respectivament, i als 25-29 anys d'un 21% i 32% respectivament. Sens dubte, l'efecte de la caiguda en la natalitat de les generacions més joves està sent en part compensada amb un increment en l'accés a l'educació universitària. Per altra part, l'elecció diferencial per gènere entre diplomatura i llicenciatura també queda confirmada amb les dades censals, tot i que la distància no és tan forta com l'estimada pel PaD (vegeu Taula A.1, annex estadístic).

Taula 2.

Joves segons relació amb els estudis, per grup d'edat i situació d'activitat

	Grup d'edat	Ocupats (%)	Inactius (%)	Total (%) ¹
No estudien	15-19 anys	14,33	4,18	21,79
	20-24 anys	38,96	3,25	50,00
	25-29 anys	66,40	7,33	79,63
	30-34 anys	67,41	11,09	84,70
	35-39 anys	76,74	8,16	88,52
Estudien	15-19 anys	3,58	48,06	51,64
	20-24 anys	14,72	21,00	37,66
	25-29 anys	9,78	2,65	12,83
	30-34 anys	8,65	1,55	10,64
	35-39 anys	7,55	0,00	7,55
Total	15-19 anys	17,91	52,24	73,43
	20-24 anys	53,68	24,24	87,66
	25-29 anys	76,17	9,98	92,46
	30-34 anys	76,05	12,64	95,34
	35-39 anys	84,29	8,16	96,07

1. Aquests totals indiquen el percentatge de casos de cada grup d'edat i la seva relació amb els estudis dels quals es disposa d'informació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

estan estudiant i de la situació d'activitat (en concret, per aquestes edats, es té per un xic més del 95% dels individus).⁸

En l'aspecte de l'activitat laboral, com es podia esperar, com major era el grup d'edat considerat, menor era la proporció dels que tenien l'estudi com a única activitat, registrant-se un 50% en el grup d'edat 15-19 anys, un 40% als 20-24 anys i al voltant del 10% més enllà dels 25 anys; certament, l'etapa de formació està encara molt lligada a l'edat.⁹ Així, per exemple, els de 15-19 anys eren pràcticament tots o bé estudiants

8. També aquí, i ja en el Gràfic 5, no han estat considerats els individus dels quals es mancava d'informació.

9. La Taula A.2 de l'annex estadístic ens mostra les proporcions d'estudiants segons el Cens de 2001 a

Taula 3.

Ingressos mensuals mitjans (en pessetes) dels joves segons grup d'edat i sexe

HOMES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
n (amb informació)	105	153	149	153	137
% casos perduts	39,66	37,04	33,18	25,00	18,45
Mitjana	76.439	124.397	211.189	265.834	298.952
Error (95%)	29.851	27.453	36.242	39.741	46.363
Desviació típica	156.060	173.251	225.707	250.803	276.868
DONES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
n (amb informació)	111	160	162	179	147
% casos perduts	37,64	31,91	24,65	13,11	14,04
Mitjana	53.410	113.329	206.498	223.438	214.905
Error (95%)	23.884	28.668	39.042	38.050	39.213
Desviació típica	128.383	185.015	253.534	259.729	242.569

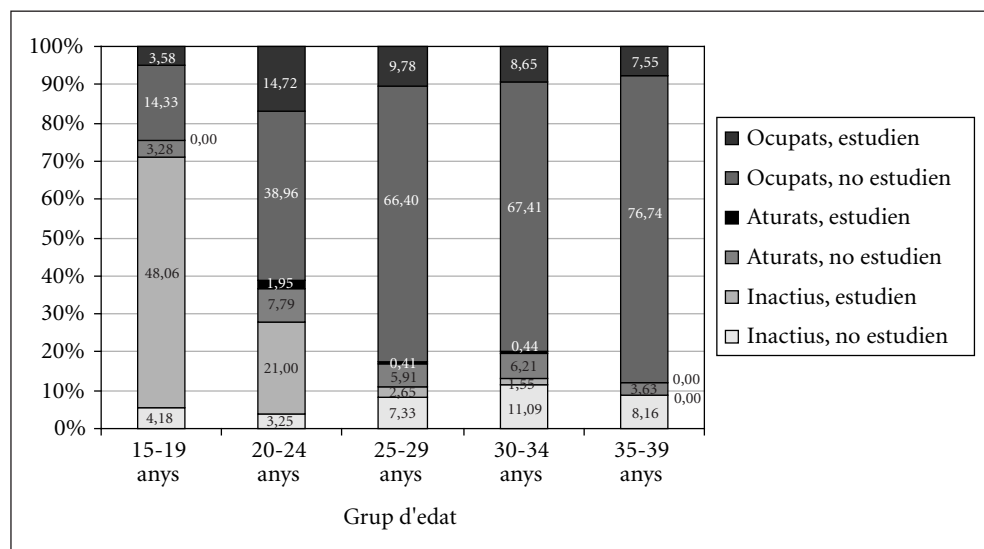
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

o bé ocupats en estat pur, ja que quasi tothom que a aquesta edat estava estudiant es declarà inactiu, i els que no estaven estudiant es van declarar actius (Gràfic 5). Però aquesta dicotomia tan clara es trencava per a la població de 20-24 anys: certament, entre els que no estudiaven, o bé s'estava ocupat o bé aturat (eren, doncs, actius), però pràcticament la meitat entre els que estaven estudiant es trobaven alhora treballant. Certament, com ja s'havia fet notar en altres estudis (per exemple, Garrido i Requena, 1996), molts joves avui en dia combinen estudis i feina. Finalment, més enllà dels 25 anys la pràctica totalitat dels joves no estaven estudiant i es trobaven dins del mercat de treball i amb feina, tot i que un important 6% estava a l'atur i un significatiu 10% combinava treball i formació (Gràfic 5).

Catalunya per grups d'edat, confirmant-se així les dades descobertes amb el PaD: als 15-19 anys, un 62% dels homes i un 70% de les dones eren exclusivament estudiants, percentatges que als 20-24 anys eren respectivament de 22% i 27%, als 25-29 anys del 5% per ambdós sexes, i més enllà dels 30 anys ho eren al voltant de l'1%.

Gràfic 5.

Situació d'activitat dels joves segons grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

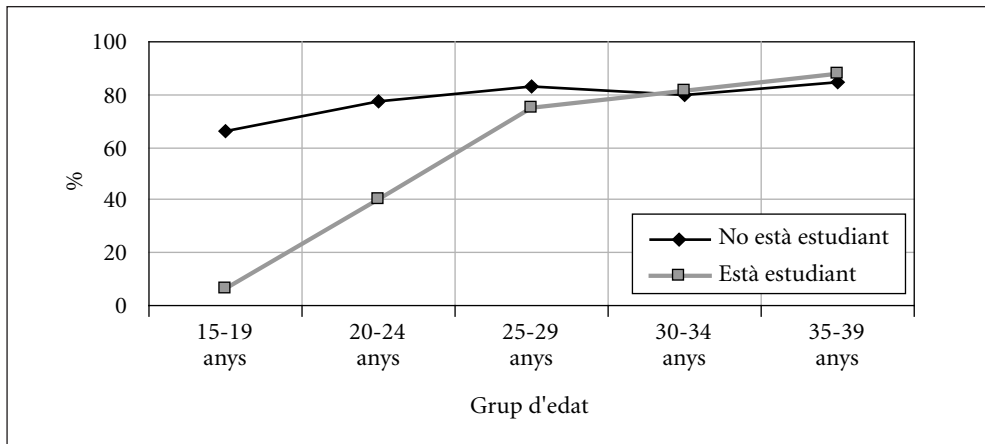
Una sentència que va tenir cert ressò a finals dels setanta fou aquella que predicava que la universitat era una *fàbrica d'aturats* (Martín Moreno i de Miguel, 1979); la forta entrada a la universitat havia produït que els títols aconseguits en aquesta institució no trobessin el seu reflex en el mercat de treball. Es tenen amb el PaD totes les variables necessàries per contrastar aquesta hipòtesi entre els joves catalans, ja que es disposa del nivell d'instrucció i de la situació d'activitat dels individus, a més de la seva edat, sexe i de si es trobava estudiant o no en el moment de l'enquesta.

El disseny de l'anàlisi és senzill, ja que només cal controlar sexe i edat a l'hora d'esbrinar si estar estudiant o no i el nivell d'instrucció assolit tenen un efecte significatiu sobre la probabilitat d'estar ocupat a Catalunya l'any 2001. Les variables de control són necessàries, ja que el fet d'estar ocupat està, òbviament, molt influenciat per l'edat (com major és aquesta, major la probabilitat d'estar treballant) i pel sexe (per les divisions

de gènere presents a la societat catalana). Tanmateix, en construir un model explicatiu de la probabilitat d'estar ocupat, la variable més explicativa és si l'individu es troba o no escolaritzat: així, mentre que la probabilitat de tenir feina era d'un 80% si una persona no estava estudiant, era d'un 40% si estudiava. En definitiva, encara hi havia una forta implantació del model en què se separava el treball i els estudis.

Gràfic 6.

Probabilitat d'estar ocupat per grup d'edat i relació amb els estudis

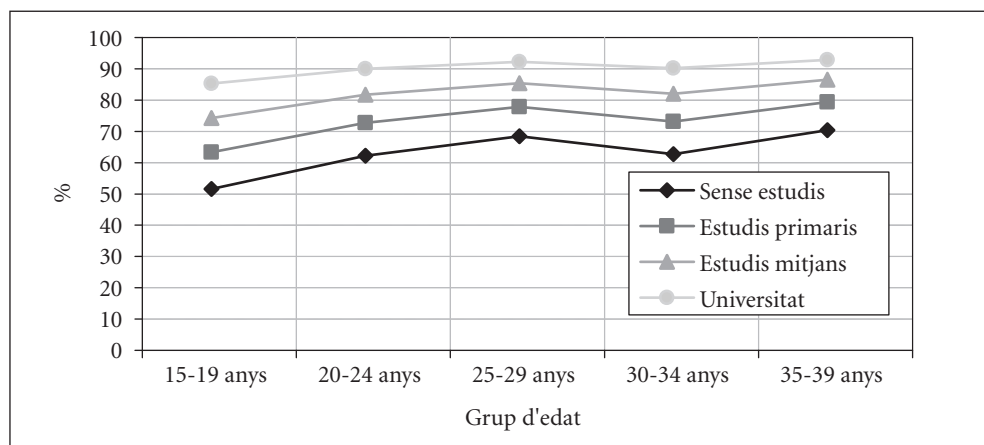

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

Però aquesta realitat tan contundent depèn, en gran mesura, de l'edat considerada, ja que és més acusada com menor és el grup d'edat, i deixa de tenir presència per als majors de 25 anys (Gràfic 6): així, la probabilitat d'estar ocupat per a un jove de 15-19 anys era del 7% si encara estava estudiant, però del 66% si havia acabat els estudis, i als 20-24 anys aquests percentatges foren del 40% i del 78% respectivament; en contrast, a partir dels 25 anys, el fet d'estar o no escolaritzat no influïa per a res en la probabilitat de tenir feina. En definitiva, els estudis suposaven un clar retard en l'entrada al mercat de treball, tot i que no una intensitat final diferent (tal i com es pot comprovar amb altres fonts: vegeu Miret, 2004).

Gràfic 7.

Probabilitat d'estar ocupat de la població que ha finalitzat els estudis per grup d'edat i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

La següent variable a considerar és el nivell d'instrucció, per a la qual apareix un model que senyala clarament que a major grau educatiu, major probabilitat d'estar treballant (Gràfic 7), de manera que un nivell d'instrucció superior suposava una probabilitat d'estar ocupat onze punts percentuals superior a la del nivell d'instrucció immediatament anterior; queda, doncs, desmentida plenament la hipòtesi que un nivell d'instrucció universitari suposa un major atur. Un altre tema seria, però, si la feina responia al tipus de preparació de l'universitari, punt que no podem respondre amb aquesta anàlisi.

Finalment, cal preguntar-se si es van donar en aquest sentit models específics per gènere. De fet, aquesta variable sorgeix amb força, ja que el fet de ser dona suposava una probabilitat menor de tenir feina, un cop havien estat controlades les variables degudes a l'edat, al fet d'estar estudiant i al nivell d'estudis, de manera que mentre un home universitari que hagués acabat d'estudiar tenia una probabilitat d'un 95% d'estar treballant, independentment de la seva edat, per a la dona amb les mateixes característiques la probabilitat era deu punts percentuals més baixa (Gràfic 8).

La distribució de la renda

Tot i que l'activitat laboral és una dimensió important del concepte de joventut, aquesta variable ha estat substituïda o combinada en alguns estudis per la dels ingressos (molt especialment, en l'àmbit de l'economia: vegeu, per exemple, Toharia *et al.*, 2001), atès que és la renda personal la que situa un individu en una escala de major a menor autonomia econòmica. Malauradament, per a aquesta variable hi ha un volum important de casos sense informació: un 30% de la mostra d'individus d'entre 15 i 39 anys no aporten la seva renda mensual, percentatge al qual cal afegir un 5% que afirmen desconeixer-la. Per reduir aquest percentatge, s'assumirà que qui no va explicitar la seva renda individual, si era inactiu, no ingressava diners a casa.

Amb aquest supòsit, a la Taula 3, s'ofereix l'estimació dels ingressos mitjans dels joves segons grups d'edat i sexe, així com l'error mostral associat a aquest estadístic i la desviació típica. Com es pot observar, la mitjana d'ingressos és major com més gran és el grup d'edat considerat, i també és superior per als homes que per a les dones: així, mentre que els barons de 15-19 anys van tenir l'any 2000 una renda mensual mitjana de 76.439 pessetes, per als de 35-39 anys va ser de 298.952 pessetes; i per a les dones, els ingressos mensuals mitjans per als grups d'edat 15-19 a 35-39 anys van oscil·lar des de les 23.884 pessetes per a les més joves fins a les 214.905 pessetes per a les més grans.¹⁰ Però la dispersió (mesurada a través de la desviació típica) també va ser molt elevada, així com l'error estadístic; punts que indiquen, per una part, que la desigualtat sobre els ingressos dels joves era molt àmplia (per a un grup d'edat i sexe determinat), i que l'interval de confiança al voltant de la mitjana d'ingressos era preocupant per la seva amplitud.¹¹

Un cop fetes totes aquestes apreciacions, es pot procedir a representar la distribució de renda dels joves catalans mitjançant un diagrama de caixa, un gràfic que mostra els

10. Per al càlcul d'aquests estadístics, s'ha considerat la renda agrupada en intervals, i s'han elaborat a partir de la marca de classe o punt mitjà de l'interval.

11. L'interval de confiança s'obté sumant i restant l'error a la mitjana calculada. Així, per exemple, per a les dones de 15-19 anys, tenint en compte l'error estadístic, els ingressos mitjans oscil·laven entre 29.526 i 77.293 pessetes.

Taula 4.

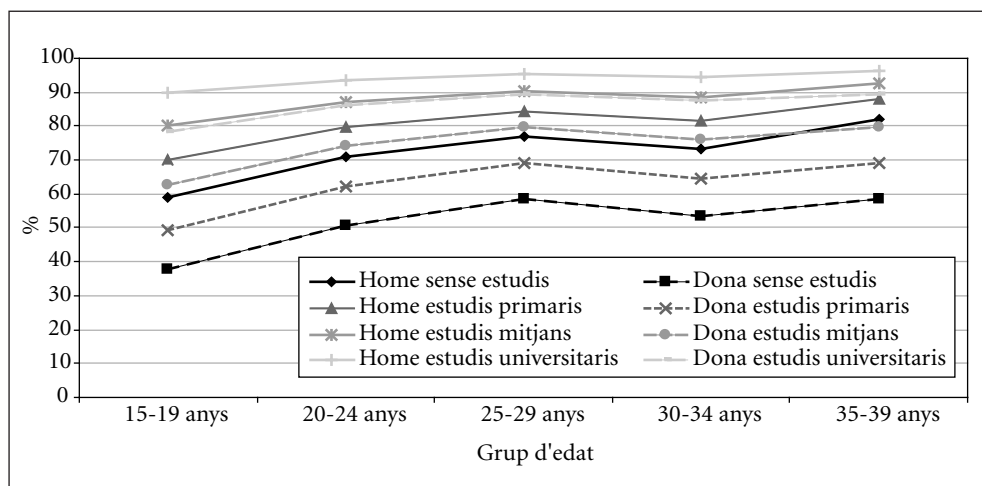
Model explicatiu per etapes de la probabilitat d'estar ocupat: segons escolarització, edat, nivell d'instrucció, i sexe

	1r pas		2n pas		3r pas		4r pas	
	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.
Escolarització								
No està estudiant	0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.
Està estudiant	-1,85	0,000	-3,32	0,000	-3,64	0,000	-4,01	0,000
No se sap	-0,09	0,918	-0,03	0,863	-0,49	0,980	-1,72	0,284
Grup d'edat								
15-19 anys			0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.
20-24 anys			0,57	0,057	0,43	0,137	0,53	0,077
25-29 anys			0,94	0,002	0,71	0,023	0,84	0,008
30-34 anys			0,69	0,027	0,46	0,130	0,64	0,046
35-39 anys			1,06	0,000	0,80	0,006	1,15	0,000
Interacció estar estudiant amb grup d'edat								
20-24 anys			1,67	0,001	1,60	0,003	1,48	0,008
25-29 anys			2,81	0,000	2,68	0,000	2,52	0,000
30-34 anys			3,44	0,000	3,47	0,000	3,29	0,000
35-39 anys			3,60	0,000	3,41	0,000	3,14	0,000
Nivell d'instrucció								
Sense estudis					0,00	ref.	0,00	ref.
Primaris					0,48	0,001	0,47	0,001
Secundaris					1,00	0,000	1,02	0,000
Universitaris					1,70	0,000	1,80	0,000
Especial					0,38	0,407	0,09	0,570
No se sap					1,16	0,655	0,71	0,587
Sexe								
Home							0,00	ref.
Dona							-0,88	0,000
Interacció sexe amb escolarització								
Està estudiant							0,95	0,023
No se sap							21,75	0,999
Interacció SEXE (dona) amb grup d'edat 35-39 anys								
CONSTANT	1,46	0,000	0,68	0,003	0,06	0,996	0,37	0,440
-2 log versemblança		1992		1809		1759		1711
Millora punts percentuals				9,22		2,74		2,74

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 8.

Probabilitat d'estar ocupat de la població que ja ha finalitzat els estudis per edat, nivell d'instrucció i sexe

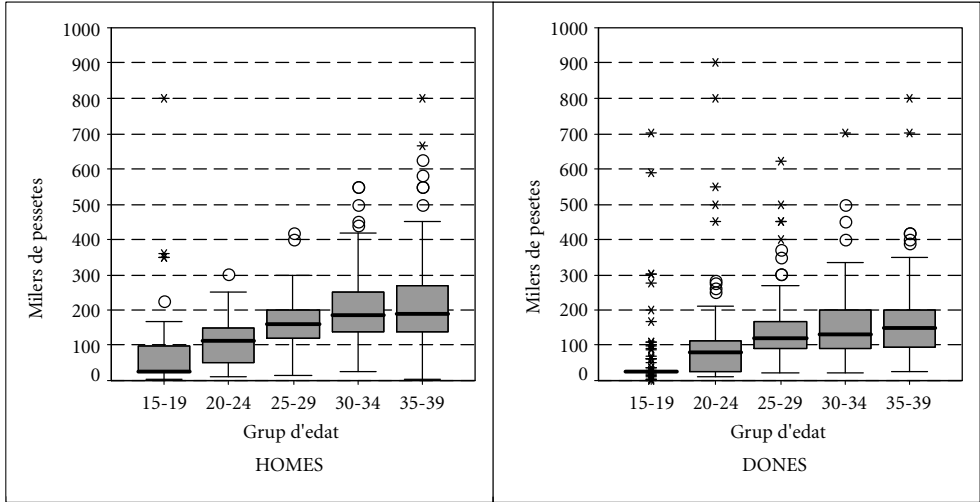
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 4.

anomenats cinc números resum d'una distribució, dividint aquesta en quatre segments (amb un 25% de casos a cadascun d'ells): així, la línia horitzontal més baixa presenta el mínim, la caixa dibuixa de baix a dalt els tres quartils (el 25% o quartil primer, el 50% o quartil segon o mediana, i el 75% o tercer quartil) i, finalment, la línia vertical superior indica el màxim de la distribució; a més, es mostren els valors atípics (senyalats amb un cercle), que apunten aquells casos clarament fora de la distribució central, i els valors extrems (senyalats amb un asterisc), que col·loquen els valors abruptament externs a la distribució.

El Gràfic 9 representa la distribució de la renda segons grup d'edat i sexe, i es comprova que, com ja s'havia anotat, per una part, (1) a major edat, majors ingressos i que, per altra part, (2) els homes, dins un mateix grup d'edat, tenen uns ingressos superiors a les dones. També es pot observar que, sense considerar els valors de la gent que té una

Gràfic 9.

Distribució de la renda segons grup d'edat i sexe

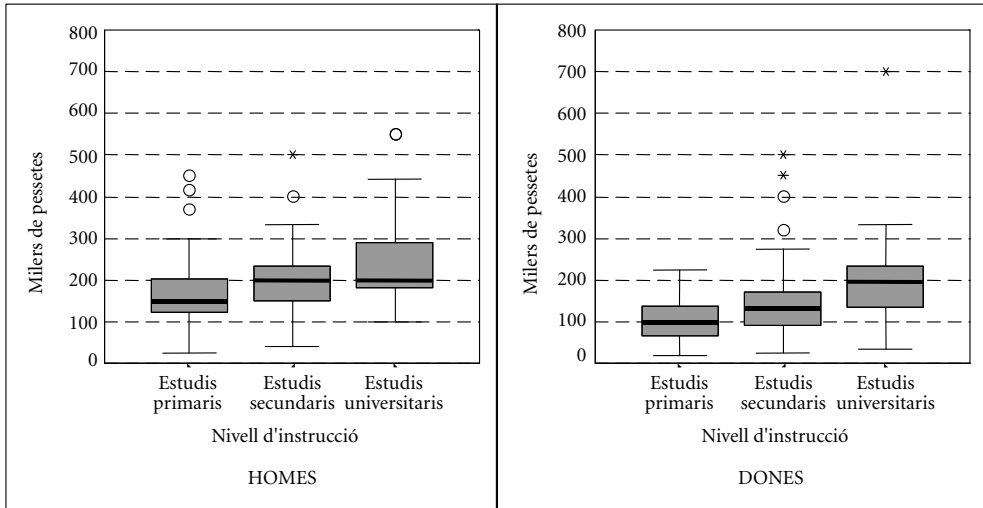
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

renda atípicament o extremadament per sobre dels seus companys, com major és el grup d'edat, major és la diferència que es dona en la distribució d'ingressos.

Aquesta anàlisi s'ha fet també per als grups d'edat 30-34 anys segons nivell d'instrucció, per esbrinar si es pot considerar que un major grau d'instrucció suposa una major renda (Gràfic 10), i, eliminant d'aquesta submostra a qui no té renda en absolut, es pot concloure que a major nivell d'estudis, major renda, però també major desigualtat entre els components d'un determinat grup d'instrucció. A més, un altre cop s'evidencia que la variable gènere influencia per si mateixa la distribució de renda, ja que per a un mateix nivell d'instrucció, les dones tenen una renda inferior als homes.

Gràfic 10.

Distribució de la renda per a la població de 30-34 anys segons nivell d'instrucció i sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

CARACTERÍSTIQUES DE L'EMANCIPACIÓ FAMILIAR A CATALUNYA L'ANY 2001

No totes les característiques apuntades per definir la joventut tenien la mateixa importància, i fins i tot n'hi ha algunes de les quals es pot prescindir. Es proposa aquí utilitzar la tècnica de la regressió logística (Jovell, 1995)¹² per destriar el gra de la palla. La variable dependent és estar emancipat familiarment, és a dir, residir en una llar independent a la dels pares o conviure amb la teva parella (independentment de si els pares també viuen amb tu). Es tracta que les variables independents descrites en l'apartat anterior indiquin la seva posició com a factors explicatius d'aquest objecte d'estudi.

12. Aquesta mateixa tècnica és la que s'ha utilitzat en l'anàlisi de la relació entre nivell d'instrucció i ocupació, tot i que s'ha considerat més convenient presentar-la aquí.

A la Taula 5 s'ofereixen els sis passos realitzats en la construcció d'aquest model explicatiu de la joventut a Catalunya l'any 2001; cada pas es correspon amb la introducció d'una variable independent significativa per a la comprensió de l'objecte d'estudi; començant per l'edat (1r pas), passant pel lloc de naixement (2n), el sexe (3r), el nivell d'instrucció (4rt), si s'està o no cursant estudis (5è), i finalment el número d'habitants del municipi de residència (6è). El model busca expressar la probabilitat d'un individu d'entre 15 i 39 anys que no està convivint amb els seus pares o que ha constituït una unió conjugal (fos matrimoni o unió consensual), estimant uns paràmetres que descriuen l'efecte de cada variable independent o factor explicatiu sobre la variable dependent o objecte d'estudi.¹³

L'objecte d'estudi, com s'havia comentat, és una variable binària, que indica si s'està o no emancipat familiarment. Per altra part, els factors explicatius poden ser o bé variables numèriques o bé categòriques. En el primer cas, una variable numèrica, el model informa de quant canvia la variable dependent per cada unitat en què canvia la independent; en el segon, una variable categòrica, el model exposa la diferència de cada categoria de la variable independent respecte a una categoria de referència. Aquestes consideracions tècniques, que poden semblar a primer cop d'ull un mica obtuses, s'aniran presentant i posant a la pràctica a continuació amb la meta final, cal recordar, de delimitar al màxim el concepte de joventut, en el cas concret de Catalunya, l'any 2001.

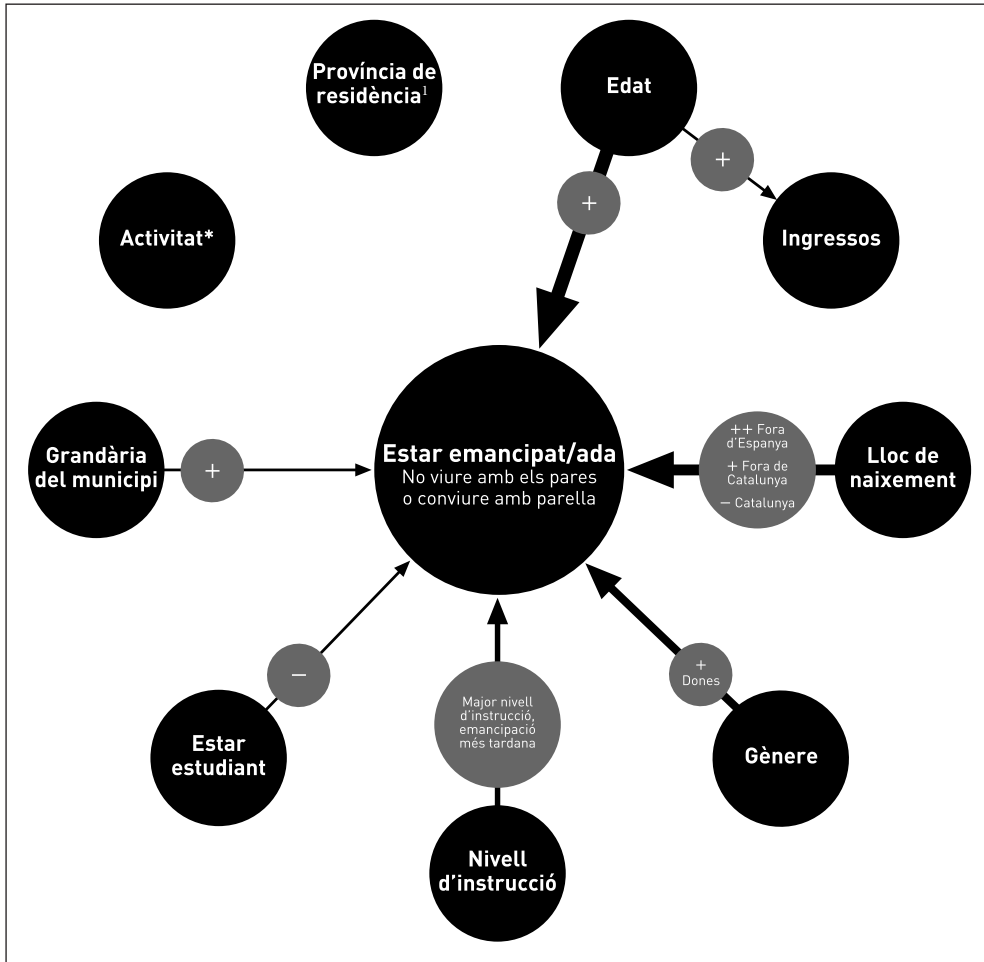
Per començar, hi ha dues variables que no tenen raó de ser en el model, ja que no ajuden en res a distingir els que estaven emancipats dels que no ho estaven; aquestes

13. La significació dels paràmetres s'ofereix al costat d'aquests, abastant des d'un nivell de significació estadística del 99% (quan el valor que mostra la columna corresponent és menor de 0,01), passant per un del 95% (amb un valor menor de 0,05) fins a un nivell de significació del 90% (menor de 0,10); quan el valor és superior a 0,10 es pot concloure que l'estimació d'un paràmetre no és significativament diferent a aquell amb el qual el comparem.

La forma d'esbrinar fins a quin punt aquesta variable ens ajuda a comprendre les característiques de la joventut és mitjançant el valor obtingut per menys dues vegades el logaritme de la versemblança (vegeu a la Taula 5, el valor de $-2 \log. versemblança$), valor que cal anar progressivament disminuint de forma que es vagi perfilant un model explicatiu cada cop més adient: la perfecció en aquest sentit s'abastaria si aquest valor fos igual a zero, cosa que significaria que s'estava en posició d'afirmar exactament si algú estava o no emancipat en funció dels trets recollits en el model.

Gràfic 11.

Diagrama del model explicatiu de l'emancipació a Catalunya, 2001²

1. La província de residència i l'activitat desenvolupada no estan relacionades amb el fet d'estar o no emancipat.

2. A major gruix de fletxa, major nivell de relació.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

dues variables que es rebutgen d'entrada són la província de residència i la situació d'activitat laboral. És a dir, amb les dades del PaD, s'afirma que en la situació d'emancipació familiar dels joves catalans, per una part, la divisió administrativa provincial no hi tenia res a veure, i, per altra part, que estar ocupat, aturat o inactiu no era un tret característic en l'emancipació juvenil. Tots els altres factors explicatius sí que ajuden a emmarcar la joventut a Catalunya, tot i que uns més que d'altres.

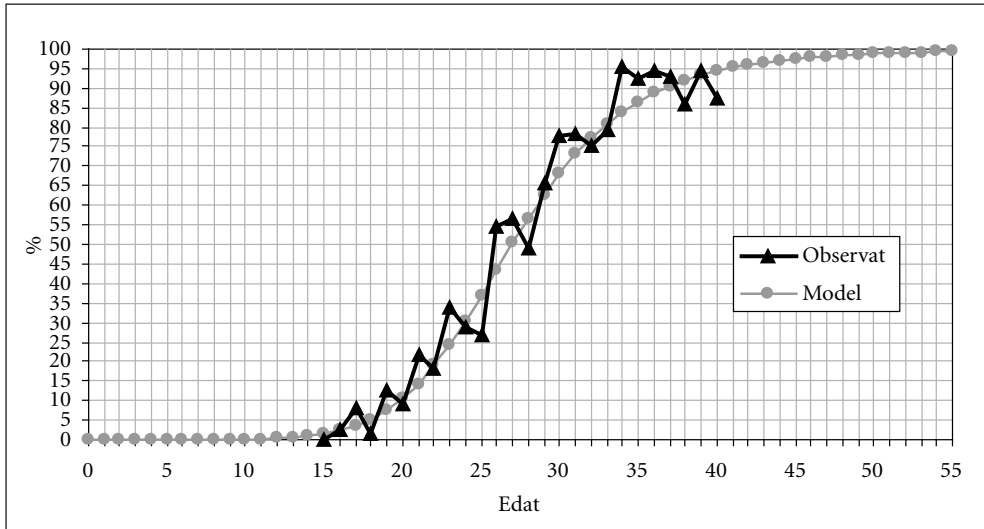
Primer pas: l'edat

El model de joventut construït situa l'edat com la variable més important per definir aquest concepte: la probabilitat d'estar emancipat familiarment segueix la pauta per edat clàssica de la distribució logística (Gràfic 12),¹⁴ amb una proporció mínima d'1,3% emancipats als 15 anys, i que arriba a un 95% d'emancipats al voltant dels 40 anys, proporció que podem considerar com a nivell de l'emancipació definitiva a Catalunya. En definitiva, com es podia suposar, la joventut té com a component fonamental ser jove d'edat, i a mesura que ets menys jove, augmenten les teves probabilitats d'estar emancipat o, segons la definició donada, de viure en una llar separada de la dels pares o convivint amb la teva parella. Amb aquesta distribució es pot comprovar que a Catalunya l'any 2001, als 23 anys, un 25% de la població estava ja familiarment emancipada, els 27 anys és l'edat en què ho estaven la meitat i els 32 anys aquella en què ja no residien amb els pares o havien format parella un 75% de la població catalana.

Segon pas: el lloc de naixement

Però aquesta pauta per edat canviava molt segons on s'hagués nascut (Gràfic 13). Si només considerem els nascuts a Catalunya (la immensa majoria, un 85% dels joves) es pot comprovar que l'edat mínima de l'emancipació no eren els 15 ni els 16 anys (en què pràcticament ningú vivia emancipat familiarment), sinó més aviat calia situar-la

14. El gràfic representa el percentatge per edat d'emancipats registrats i el deduït segons el model construït.

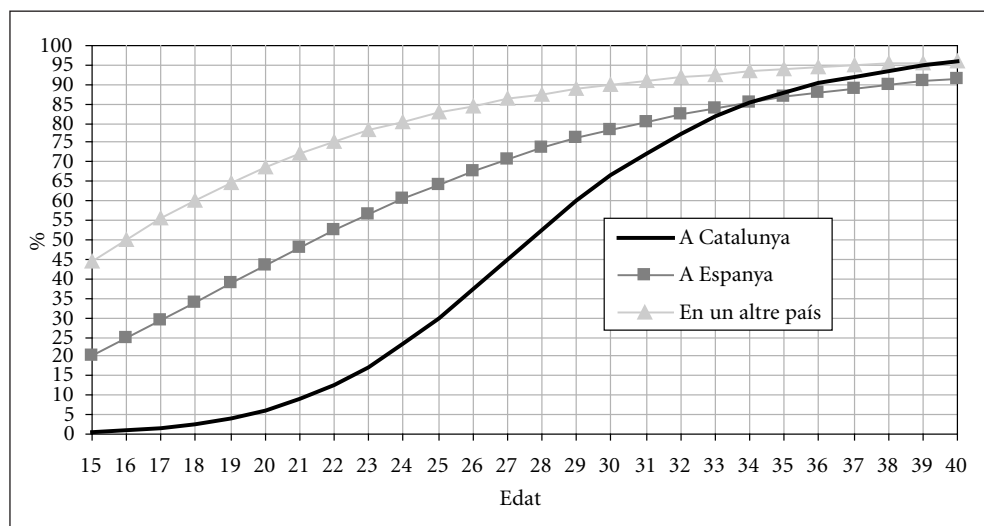
Gràfic 12.**Proporció de població emancipada per edat**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

als 18 anys. De fet, si s'havia observat entre aquestes edats més joves un percentatge d'emancipats més elevat, era per la contribució que a aquest indicador li va fer l'alt nivell d'emancipació de la població nascuda a Espanya (fora de Catalunya) i, encara més, de la nascuda fora d'Espanya. Aquestes proporcions probablement les van causar processos paral·lels d'emancipació i migració, malgrat que aquest fenomen no es pot comprovar amb les dades transversals del PaD. En general, la pauta d'emancipació dels individus nascuts a Catalunya respecte al total de residents al país, era un any més tardana entre els més joves i mig any més retardada entre els de major edat: així, per observar un 25% d'emancipats calia arribar als 24 anys d'edat, als 27,5 anys per veure un 50% dels joves emancipats i als 31,5 anys per copsar que un 75% estaven ja emancipats; la intensitat final de l'emancipació, però, mesurada als 40 anys, continuava sent del 95%, de manera que s'estima que un 5% dels joves catalans mai s'emancipaven del nucli familiar de procedència.

Gràfic 13.

Proporció de població emancipada per edat i lloc de naixement

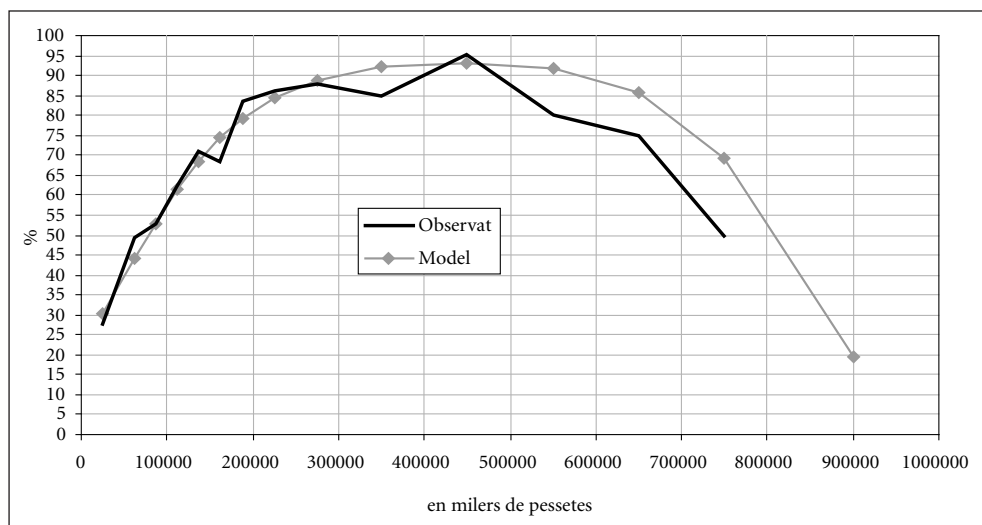

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

La tercera variable que cal analitzar és la referent a la renda personal. La relació entre els ingressos i la probabilitat d'estar emancipat té forma d'*U* invertida (Gràfic 14)¹⁵: la probabilitat d'estar emancipat era major quant més es guanyava, amb un màxim per sobre del 90% de probabilitat si la renda mensual era d'entre les 350.000 i les 550.000 pessetes, punt a partir del qual la probabilitat disminuïa.¹⁶ Òbviament, la zona de la distribució que més interessa és la inicial, ja que són molt pocs els joves que perceben més de 350.000 pessetes mensuals! En conclusió, uns ingressos majors suposaven una probabilitat major d'estar emancipat; una afirmació que no sobta gaire el sentit comú. Podem fer un petit experiment (virtual) per esbrinar la probabilitat d'estar emancipat

15. Es tracta, doncs, d'una paràbola, que pot ser descrita amb la renda i la renda al quadrat.

16. Qui amb una renda superior a cinc centes mil pessetes mensuals no s'emancipava era perquè hi havia algun tipus de vincle amb els pares molt difícil de destruir.

Gràfic 14.**Proporció de població emancipada segons ingressos**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

segons les circumstàncies conjunturals de l'any 2001: així, amb una renda de 120.000 pessetes mensuals (que era el quartil primer entre els homes de 25-29 anys i el quartil segon entre les dones dins del mateix grup d'edat), la probabilitat d'estar emancipat era d'un 64%; si augmentava la renda fins a 160.000 pessetes mensuals (el quartil segon entre els homes de 25-29 anys i el tercer entre les dones del mateix grup d'edat), la probabilitat augmentava fins a un 75%, i si es cobraven 200.000 pessetes (renda que com a mínim tenien un 25% dels homes de 25-29 anys més rics) la probabilitat s'incrementava fins a un 80%.

No es pot, tècnicament, utilitzar com a variables independents l'edat i la renda alhora, ja que els ingressos estan corelacionats amb l'edat, és a dir, com s'ha vist en l'apartat anterior, a major edat, ingressos més elevats.¹⁷ Tècnicament, en conseqüència, cal seleccionar una de les dues variables: s'ha escollit l'edat, que té els avantatges que pot

ser capturada de manera més simple.¹⁸ A més, l'edat es presta menys a la imprecisió o a la no contestació per part dels entrevistats que la renda.

També s'ha comprovat que, en contra d'allò que es podria intuir, la renda no pot ser substituïda per la variable de la relació amb l'activitat laboral, ja que en comparar els ocupats amb els aturats o els inactius i el seu efecte sobre l'emancipació juvenil, cap categoria apareix amb una probabilitat d'estar emancipat estadísticament diferent a les altres. Per aquest motiu, la variable referida a la relació amb l'activitat no està inclosa en el model explicatiu, ja que la relació amb l'activitat del jove no serveix per avaluar el seu nivell d'emancipació.

Tercer pas: el sexe

La següent variable a introduir en el model explicatiu és el sexe (Taula 5): les dones joves, independentment de la seva edat i lloc de naixement tenien una probabilitat d'estar emancipades significativament superior a la dels homes. Els paràmetres estimats a la Taula 5 exposen la diferència en la relació entre aquells que estan emancipats i aquells que no ho estan, aïllant l'efecte de cada variable independent, és a dir, un cop controlades les altres variables independents incloses en el model. Així, ser dona suposa que aquesta relació d'emancipació és el doble que la dels homes, amb independència del valor de les altres variables.

17. La coeficient r de Pearson entre les dues variables és de 0,5; valor que en ciències socials pot ser considerat com molt alt. Cal anotar, per arrodonir la justificació de la decisió de no incloure la renda, que si el model inclou alhora l'edat i els ingressos, aquests últims deixen de ser estadísticament significatius per a l'explicació de la joventut.

18. Ja que mentre que només és necessari utilitzar el logaritme de l'edat com a variable independent, per a introduir la renda en el model és necessari utilitzar els milers de pessetes que es guanyen i el quadrat d'aquesta quantitat; només així s'observa la pauta dibuixada en el Gràfic 14.

Taula 5.
Model explicatiu de la joventut a Catalunya 2001

	1r pas		2n pas		3r pas		4t pas		5è pas		6è pas	
	β	Sig.	β	Sig.	β	Sig.	e^{β}	Sig.	β	Sig.	e^{β}	Sig.
Logaritme de l'EDAT	7,43	0,000	8,46	0,000	8,59	0,000	6,52	0,000	6,41	0,000	6,63	0,000
LLOC DE NAIXEMENT												
Catalunya			0,00	ref.	0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Espanya			16,39	0,000	16,03	0,000	15,00	0,001	15,13	0,001	16,50	0,000
Altres països			18,45	0,000	19,09	0,000	21,11	0,000	20,59	0,000	20,67	0,000
No se sap			14,74	0,195	14,75	0,186	13,83	0,206	12,48	0,251	12,25	0,284
INTERACCIONS EDAT AMB LLOC DE NAIXEMENT												
Catalunya			0,00		0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Espanya			-4,65	0,001	-4,54	0,001	-4,19	0,002	-4,22	0,002	-4,63	0,001
Altres països			-4,98	0,000	-5,17	0,000	-5,76	0,001	-5,61	0,001	-5,66	0,000
No se sap			-4,63	0,182	-4,63	0,173	-4,42	0,184	-4,04	0,222	-3,99	0,246
SEXE												
Homes					0,00	ref.	1,00	ref.	1,00	0,00	0,00	ref.
Dones					0,61	0,000	1,83	0,70	0,70	0,000	2,02	0,000
NIVELL D'INSTRUCCIÓ												
Sense estudis												
Primaris					0,00	ref.	0,00	ref.			0,00	ref.
Secundaris					-0,15	0,370	-0,14	0,370	-0,14	0,370	-0,19	0,388
Universitaris					-10,34	0,000	-8,75	0,001	-8,75	0,001	-8,78	0,001
No se sap					-21,05	0,000	-20,29	0,000	-20,29	0,000	-21,17	0,000
INTERACCIO DE L'EDAT AMB:												
Estudis Secundaris												
Estudis Universitaris					3,08	0,000	6,11	0,000	2,63	0,001	2,61	0,001
ESCOLARITZACIO									5,92	0,000	6,15	0,000
No estudia												
Està estudiant									0,00	ref.	0,00	ref.
No se sap									-0,53	0,002	0,59	0,001
HABITANTS DEL MUNICIPI DE RESIDÈNCIA									-0,10	0,768	-0,19	0,873
Menys de 2.000 habitants												
De 2.000 a 9.999 habitants											0,00	ref.
De 10.000 a 49.999 habitants											0,62	0,107
De 50.000 a 99.999 habitants											0,58	0,091
De 100.000 a 499.999 habitants											0,90	0,024
1.000.000 o més											0,53	0,108
CONSTANT	-24,47	0,000	-28,08	0,000	-28,80	0,000	-21,61	0,000	-21,21	0,000	-22,58	0,000
-2 log. de la versemblança					1,679	1,656					1,516	
Millora (absoluta)					108	23					10	
Millora (%)					6,02	1,37					0,62	
												1,39

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quart pas: el nivell d'instrucció

Això es pot comprovar en introduir com a variable independent el nivell d'instrucció (Gràfic 15, 5è pas, a la Taula 5). Així, per exemple, si comparem els i les joves sense estudis, la pauta per edat de la proporció d'emancipades és clarament superior al dels barons (amb una diferència per a les edats centrals de quinze punts percentuals), de manera que, per observar una mateixa proporció de població que no conviu amb els seus pares o que ho fa amb la seva parella entre aquells i aquelles que no tenen estudis, calia comparar els homes amb les dones dos o tres anys més joves.

El nivell d'instrucció assolit provoca una pauta diferencial per edat en la probabilitat d'estar emancipat familiarment (Gràfic 10), influint de la mateixa forma en homes que en dones. La pauta per edat era pràcticament idèntica per a tots aquells que disposaven com a màxim d'educació primària (que constituïa la categoria de referència), és a dir, entre qui no havia finalitzat uns estudis bàsics i qui sí que ho havia fet però s'havia quedat amb aquest nivell d'estudis.¹⁹

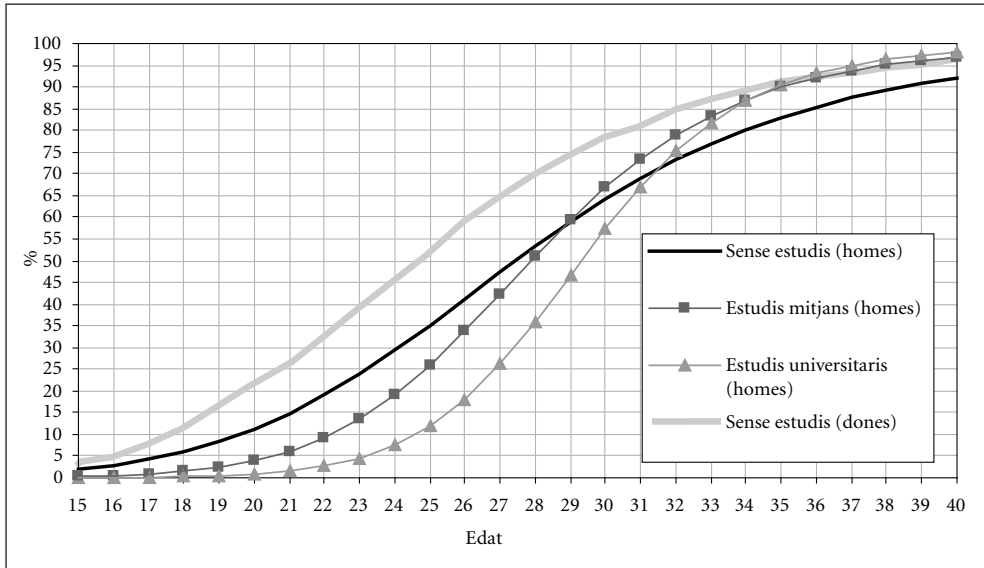
Tanmateix, la forma de la pauta per edat en la proporció d'emancipats no era la mateixa si es tenia un títol d'estudis mitjans. En comparació amb els que tenien com a màxim una educació primària, els estudis secundaris suposaven una probabilitat menor d'estar emancipats si es tenia menys de 29 anys, però la probabilitat d'estar emancipat era major si s'havia ja sobrepassat aquesta edat. També tenir estudis universitaris implicava una emancipació notablement més tardana, ja que les proporcions d'emancipats eren inferiors als de com a màxim primària fins als 32 anys, i igualaven als dels estudis secundaris només més enllà dels 34 anys (Gràfic 10).

Sens dubte, tenir estudis comportava una menor emancipació com més jove s'era, tot i que a edats menys joves podia inferir-se una recuperació de l'emancipació per als de major nivell d'instrucció; en definitiva, s'aprecia que el nivell d'instrucció molt

19. Com es pot comprovar al 4rt pas de la Taula 5 no hi ha diferència significativa entre el nivell d'emancipació de la gent sense estudis i aquells amb estudis primaris (la significació és major a 0,10).

Gràfic 15.

Proporció de població emancipada segons edat, sexe i nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

probablement provocava un endarreriment de l'emancipació, un retard del moment de deixar de viure amb els pares.²⁰

Cinquè pas: estar estudiant

Aquesta realitat de l'educació adquireix major protagonisme en introduir-se la següent variable independent en el model explicatiu, a saber, si s'estava o no estudiant en el moment de l'enquesta (Taula 5, cinquè pas): en efecte, la probabilitat d'estar emanci-

20. Un tret cultural del sud d'Europa, ja que al nord o centre Europa és comú deixar de viure amb els pares quan s'inicia l'educació universitària.

pat si algú estava cursant estudis era un 60% la d'algú que no ho estava. En conclusió, no només l'educació endarrerix l'emancipació, sinó que l'escolarització és un fort entrebanc a la mateixa.

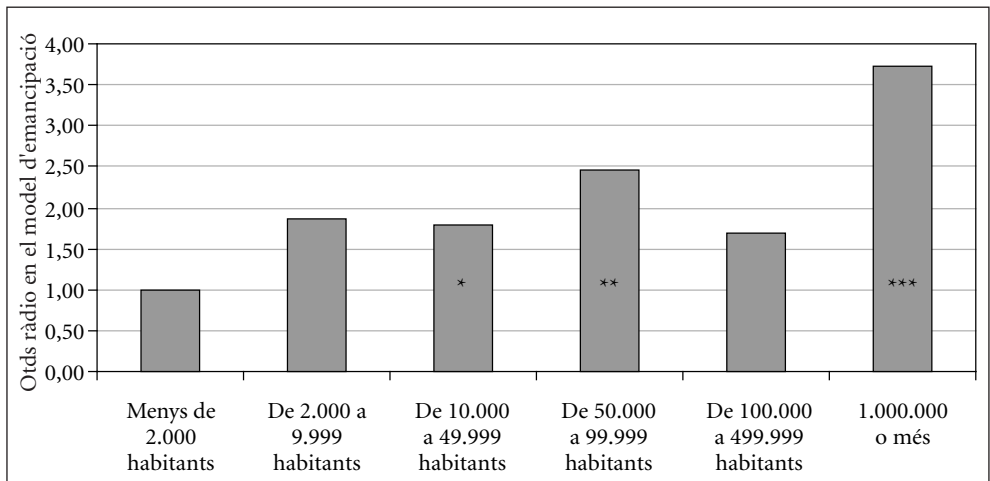
Sisè pas: la grandària del municipi de residència

Aquest recorregut per les característiques de la joventut s'acaba amb la darrera variable independent utilitzada, la grandària del municipi de residència (Taula 5, sisè pas). En general, un municipi més gran suposava una probabilitat major d'estar emancipat, tot i que aquest efecte només s'observava amb suficient significació estadística per als municipis majors d'un milió d'habitants (Gràfic 16).

En definitiva, el model construït és el que es pot veure esquemàticament al Gràfic 11, i en tota la seva amplitud matemàtica a la Taula 5.

Gràfic 16.

Probabilitat d'estar emancipat segons grandària del municipi¹

1. Coeficients que expressen la probabilitat d'estar emancipat. Vegeu Taula 5.

* significatiu al 90%, ** significatiu al 95%, *** significatiu al 99%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

DEIXAR L'ESCOLA, COMENÇAR A TREBALLAR

Com que al PaD es recull l'edat en què es va acabar l'escola i l'edat en què es va començar a treballar, és possible estimar les pautes per aquests dos fenòmens tan lligats a la transició entre la joventut i el món adult. D'aquesta manera, es pot reconstruir la memòria de les generacions presents a Catalunya l'any 2001 en referència a la sortida de l'escola —sempre i quan, òbviament, alguna vegada s'hi hagués entrat—, i respecte a la inserció al mercat laboral, en cas d'haver-hi treballat fora de l'àmbit domèstic o reproductiu alguna vegada a la vida.

Per situar les generacions en el seu marc històric, es presenta un diagrama de Lexis (Gràfic 17), amb les tres perspectives temporals en què estan emmarcades les persones que en breu explicaran un aspecte de la seva història escolar i laboral, a saber: (1) la perspectiva de l'edat, (2) la de l'any en què vivien i (3) la de la generació²¹ a la qual pertanyen. Així, (1) l'eix horitzontal del diagrama ofereix l'edat, marcada des del naixement (edat 0) fins al 75è aniversari, en talls cada cinc anys que es perllonguen d'esquerra a dreta en el gràfic; (2) a l'eix vertical tenim l'any natural dins del continu històric, que en el Gràfic 17 comença l'any 1921 i acaba en el moment en què foren recollides les dades del PaD, l'any 2001 (els anys són senyalats amb línies de baix a dalt); i, finalment, (3) les línies diagonals delimiten les generacions, des del moment en què van néixer (quan el rellotge del curs vital es va posar a edat zero), i marcant tots els aniversaris cada cinc anys com a recordatori de l'edat que tenien a cada moment temporal.²²

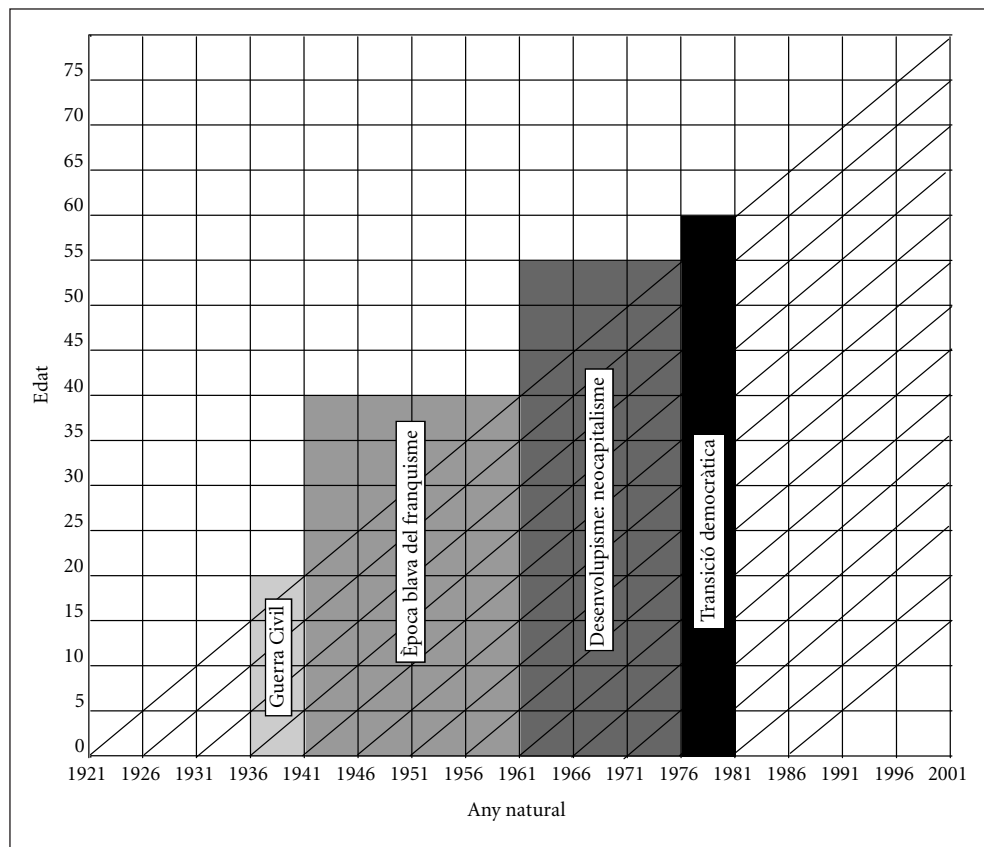
No totes les generacions van ser joves en les mateixes circumstàncies: per exemple, els nascuts l'any 1921 van complir el 15è aniversari l'any 1936 (només cal resseguir el punt on es creua la línia diagonal corresponent a la seva generació —que comença l'any 1921— amb la línia horitzontal corresponent a l'edat 15, i mirar a quin moment correspon amb la línia vertical), un any marcat per l'esclat de la Guerra Civil espa-

21. En anàlisi demogràfica, s'entén com a generació l'any de naixement d'una persona, de manera que tothom que va néixer en un any natural determinat comparteix una mateixa generació amb els seus congèneres. La generació així considerada també se la coneix com a *cohort de naixement*.

22. Per a qualsevol dubte sobre la interpretació del gràfic es recomana consultar Leguina, 1981, p. 26 i seg.

Gràfic 17.

Diagrama de Lexis que mostra les trajectòries biogràfiques de les generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

nyola; i quan finalitzà el conflicte bèl·lic tenien 20 anys, i en la llarga postguerra que aleshores es va iniciar van cremar els seus ser joves, i van complir 25 anys el 1946 i 30 anys el 1951, període històric que habitualment s'anomena *l'època blava* dins del règim franquista. En contrast, els nascuts entre 1941 i 1945 van centrar el seu periple per la joventut coincidint amb el desenvolupament industrial dels anys seixanta, i amb els canvis culturals que s'albiraven en aquesta època; sens dubte, van ser joves d'un altra

manera. Una joventut que segurament va ser molt diferent a la dels nascuts l'any 1961, que van complir 15 anys coincidint amb la mort de Franco i l'inici de la transició cap a la democràcia política, i que en fer 20 anys van tenir la possibilitat de votar en unes eleccions que van portar al poder el PSOE a l'Estat espanyol, hègira política sota la qual van viure a nivell estatal durant tot el seu període juvenil. Certament, són tres exemples de circumstàncies vitals ben diferents.

En aquest apartat es tractarà de dues dimensions respecte a la transició que suposa passar de la joventut al món adult, a saber, deixar l'escola i entrar al mercat laboral. Les generacions analitzades seran les nascudes amb posterioritat a l'any 1921, ja que així ho permet la informació retrospectiva que es pot obtenir amb la primera onada del PaD. S'estudiarà la població catalana segons el grup quinquennal de generacions al qual pertany i el seu sexe. La tècnica que s'utilitzarà serà la taula de vida, amb la qual, per a una base estàndard de 100 persones nascudes durant un mateix període temporal, es construeix, per una part, (1) una taula amb les probabilitats per edat de deixar l'escola i, per altra, (2) una altra taula amb les probabilitats d'aconseguir una primera feina: són, en el primer cas, els i les *supervivents* que encara anaven a l'escola a una edat donada, i, en el segon cas, són els i les que, a una determinada edat, mai no havien tingut una feina (vegeu Leguina, 1981, p. 72-77).

Deixar l'escola

Cal recordar, però, que no es pregunta sobre el moment en què per primera vegada es van abandonar els estudis (pregunta amb la qual es podria construir amb propietat una taula de supervivència), sinó quan, si una persona no estava estudiant l'any 2001, va deixar per darrer cop d'estudiar. Així, no es pot descartar que part dels que aleshores es trobaven estudiant, especialment entre les generacions més antigues, hi haguessin tornat després de deixar d'estudiar quan eren joves: per això, les corbes que exposen les pautes de sortida del sistema educatiu formal poden estar un xic sobreestimades.²³

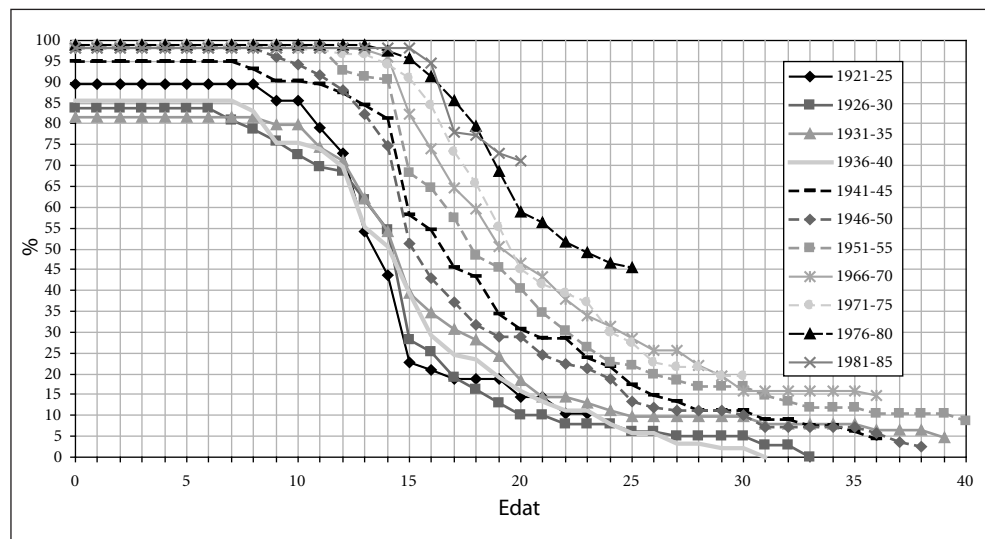
23. Es poden comparar aquestes dades amb el percentatge de població només estudiant segons el Cens de 2001, que es presenta a la Taula A.2 de l'annex estadístic.

Es dibuixa així, en el cas de l'escolarització, una línia que assenyalava la proporció de persones que encara anaven a l'escola a cada edat, des dels 0 fins als 40 anys, o l'edat a què havien arribat quan es va fer l'enquesta, ja que al 2001 només tenien com a mínim 40 anys les generacions nascudes abans de 1960 (Gràfic 18 per als homes i 19 per a les dones).

No totes les generacions parteixen de la totalitat dels seus efectius, ja que alguns mai no van estar escolaritzats: a ells i elles no se'ls va donar l'oportunitat de deixar l'escola, ja que no van entrar-hi, motiu pel qual van tenir una joventut en cert sentit escapçada. Així, no tots els grups de generació i sexe van iniciar el seu camí formatiu amb un 100% dels seu components (vegeu Gràfics 18 i 19), sinó que una part important de les cohorts de naixement més antigues no van tenir accés al sistema educatiu: com va ser el cas d'un 10% de les generacions 1921-25, un 16% de les generacions masculines 1926-30, i un 23% de les femenines nascudes al mateix període; o entre les generacions

Gràfic 18.

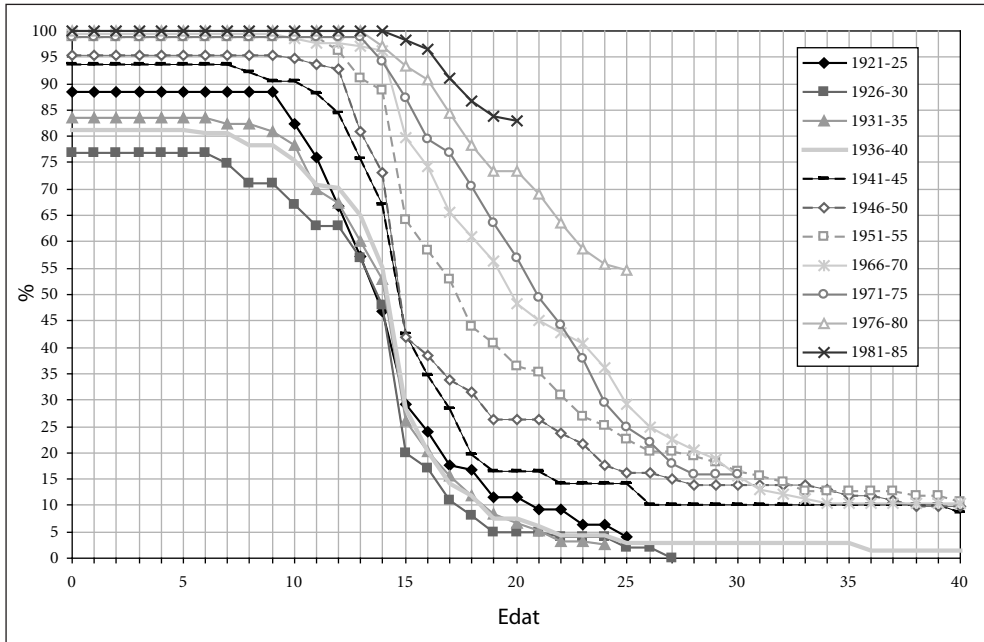
Proporció d'homes encara a l'escola segons edat i grup de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 19.

Proporció de dones encara a l'escola segons edat i grup de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

1931-35, a un 19% dels homes i a un 16% de les dones se'ls va negar el dret d'anar a l'escola. Trepitjar una escola, si més no durant la infantesa, va ser amb el pas del temps cada cop més habitual, de manera que només un 5% de les generacions 1941-45 mai no van anar a l'escola, i aquesta situació educativa pràcticament va desaparèixer per als homes nascuts de 1945 en endavant, i per a les dones nascudes amb posterioritat a 1950: entre ells i elles, tothom va anar a escola alguna vegada a la vida.

Una dimensió de la joventut és la que té a veure amb l'escolarització, ja que abandonar l'educació és una de les transicions que porten cap al món adult. Per a les generacions més antigues utilitzades, aquest procés tenia una primera fase entre els 10 i els 15 anys

(Gràfics 18 i 19), període vital en el qual es produïa una caiguda en l'escolarització d'entre cinquanta i seixanta punts percentuals. Aquest és un indicador clar de fins a quin punt, per aquestes generacions catalanes, la joventut va ser un període de vida en gran part coincident amb l'adolescència, i va anar poc més enllà.

Aquesta diferència entre els escolaritzats als 10 anys i als 15 anys va disminuir substancialment per a les generacions 1941-50, que van viure l'etapa vital al final de l'època blava del franquisme; molt més amb les generacions 1951-55, que van veure com augmentaven els seus anys d'escola alhora que històricament tenia lloc el *desenvolupisme* de principis dels anys seixanta, i va desaparèixer per a les generacions posteriors, que es van beneficiar de la posada en marxa del sistema de l'Educació General Bàsica (EGB), dins de la Llei general d'educació del 1970: per als nascuts amb posterioritat a 1955, deixar l'escola abans dels 14 anys era una il·legalitat; per a ells i per a elles, el procés de deixar l'escola tindria lloc sempre dels 15 anys en endavant, però aquesta no havia estat, ni de bon tros, la situació habitual entre els joves catalans, sinó que era una autèntica novetat històrica.

Evidentment, com més jove era un generació menor era la pauta susceptible de ser analitzada: en efecte, els joves tenien menys història recorreguda per contar. Així, per al grup de generacions més joves observat (els nascuts durant el període 1981-85, que tenien 15-19 anys en el moment de l'enquesta), només podem abastar la seva història educativa fins al límit dels 20 anys, sempre i quan se suposi que els congèneres més joves (que tot just havien complert els 15 anys aleshores) es comportessin com els que eren més grans (que n'havien complert 19). Podem afirmar així, com s'acaba de comentar, que la pràctica totalitat van ser escolaritzats (tot i que hi ha un 2% dels barons que no ho va ser), que ningú va deixar l'escola abans dels 15 anys (com era preceptiu legalment), i que el període d'escolarització va ser clarament superior per a les dones que per als homes: així, tot i que als 16 anys un 95% d'ambdós sexes continuava a l'escola, als 17 anys hi continuava un 78% dels nois però un 91% de les noies, als 18 anys aquest percentatge era respectivament de 77% i 87%, als 19 anys de 73% i 84% i, fins on es pot albirar per a la generació 1981-85, als 20 anys, mentre que un 71% dels homes nascuts en el primer quinquenni de la dècada dels vuitanta seguien escolaritzats, ho estaven un 83% de les dones; deu punts percentuals que informen d'una important

diferència de gènere a favor de les dones joves respecte a la seva inversió en formació en comparació amb la masculina.²⁴

Al grup de generacions 1976-80 el podem seguir fins als 25 anys, i podem apreciar com el degoteig de l'escola va començar més tard que per a les generacions anteriors, però abans que per a les generacions posteriors: les generacions més joves clarament estudiaven més que les més grans, però menys que les més joves. Així, als 25 anys, els homes nascuts al 1976-80 estaven estudiant quinze punts percentuals més que els nascuts cinc anys abans, i encara més categòrica era la diferència percentual de les dones, que assolía els vint-i-cinc punts percentuals de diferència. Les mateixes generacions 1976-80, als 20 anys, continuaven estudiant una proporció deu punts menor que les generacions cinc anys més joves. A més, es mantenia la diferència de deu punts percentuals en el percentatge de encara escolaritzats entre homes i dones: així, als 25 anys, mentre que seguïen estudiant un 45% d'ells, ho feien un 55% d'elles.²⁵

La sortida de l'escola de les generacions 1971-75 va ser també clarament més primerenca que per a les generacions cinc anys més joves, que acaba de ser descrita. S'ha pogut reconstruir la seva pauta educativa fins al llindar dels 30 anys, edat en la qual, segons aquestes dades, encara anaven a l'escola un 19% dels homes i un 16% de les dones;²⁶ la major inversió educativa de les dones respecte als homes, en conseqüència, encara no s'havia posat en marxa. Els nascuts el 1971-75, considerat en el seu conjunt, van començar a deixar l'escola a partir dels 14 anys, acabada l'escolarització aleshores obligatòria (l'EGB), però als 17 anys, en el límit del final de l'educació secundària,

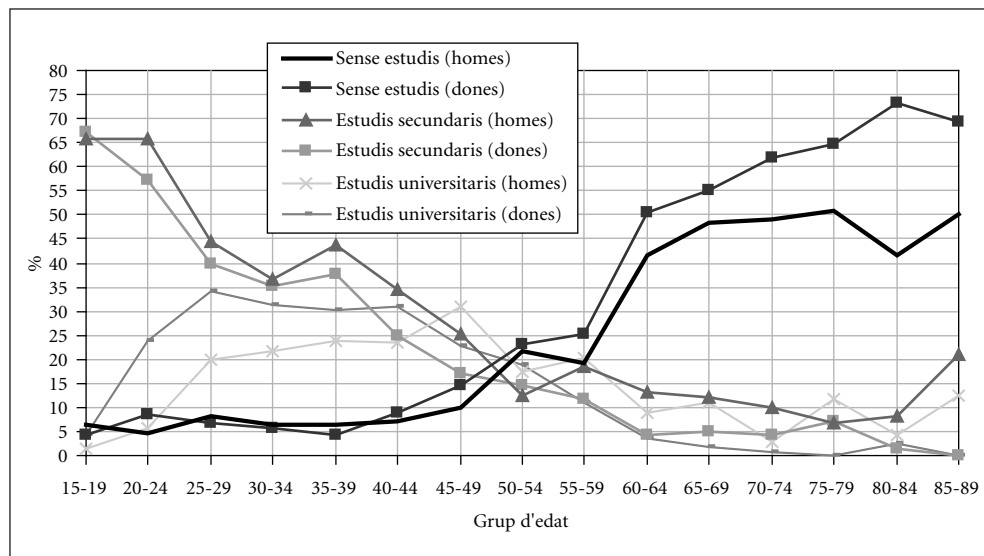
24. Acaben de fer-se públics els primers resultats definitius del Cens de població de 2001, una operació estadística molt propera en el temps amb la que s'està analitzant. Segons aquestes dades (Taula A.2, annex estadístic), als 15-19 anys, un 62% dels homes i un 70% de les dones residents a Catalunya estaven només estudiant (fora, doncs, del mercat de treball). A aquests percentatges caldria afegir-hi els de qui es trobava alhora treballant i estudiant, classificats ara per ara en el Cens només com a ocupats. Tot i així, es reflecteix novament amb les dades censals aquesta diferència de deu punts percentuals entre sexes.

25. Tot i que, a més d'estudiar, podien estar també treballant, aquests percentatges semblen força elevats. Malgrat tot, segons el Cens de 2001, als 20-25 anys, es registra un 26% dels homes i un 30% de les dones que encara estaven estudiant com a única activitat.

26. Segons el Cens de 2001, eren estudiants a temps complet (sense estar dins del mercat de treball) un 8,5% dels homes i un 9% de les dones.

Gràfic 20.

Nivell d'instrucció segons grup de generacions i sexe

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

estaven encara estudiant 3 de cada 4 catalans i catalanes, i als 23 anys, habitualment frontera final de l'educació universitària, encara estaven dins el sistema educatiu poc més del 35%. La pauta d'escolarització per a les generacions 1966-70 va ser molt similar a aquesta darrera, de manera que es pot parlar d'una pauta comuna per a les generacions catalanes 1961-70.

L'extensió de l'escolarització es va veure finalment reflectit en un cada cop més elevat nivell d'instrucció per a les generacions (Gràfic 20). En efecte, que a major edat correspongui un nivell d'instrucció menor només té com a explicació l'accés molt més restringit de les generacions més antigues al sistema d'educació formal respecte a les generacions més joves. També s'observa una clara discriminació per gènere entre les generacions més antigues, ja que els percentatges de sense estudis són substancialment més elevats entre les dones que entre els homes: així, mentre que la meitat dels barons

entre els 65 i 90 anys no havien assolit cap grau educatiu, aquest indicador arribava a un 50% per a les dones de 60-64, i anava augmentant cinc punts percentuals a mesura que es considerava un grup d'edat cinc anys més gran, fins a assolir un 70% per a les majors de 80 anys (Gràfic 20).

També en els nivells d'instrucció més enllà de la primària es constata aquesta tendència, tot i que s'inverteix la causada pel gènere. Entre els 15 i els 35 anys, com major és el grup d'edat, major la proporció de població amb estudis universitaris (naturalment, és un efecte de l'edat, ja que han tingut més temps per acabar-los). Aquests percentatges assolixen un màxim entre els 25 i els 45 anys (generacions 1956-75), d'un 25% per als homes i un 30% per a les dones, i inicien un descens a partir dels 50 anys que situa el nivell d'universitaris més enllà dels 60 anys en un 10% per als homes i un 5% per a les dones.

En definitiva, com més antiga era una generació, menys temps havia estat escolaritzada, és a dir, més aviat havia abandonat el sistema educatiu; i mentre que entre les generacions més contemporànies la dona havia passat molts més anys a l'escola que l'home, entre les més antigues es va donar la situació oposada.

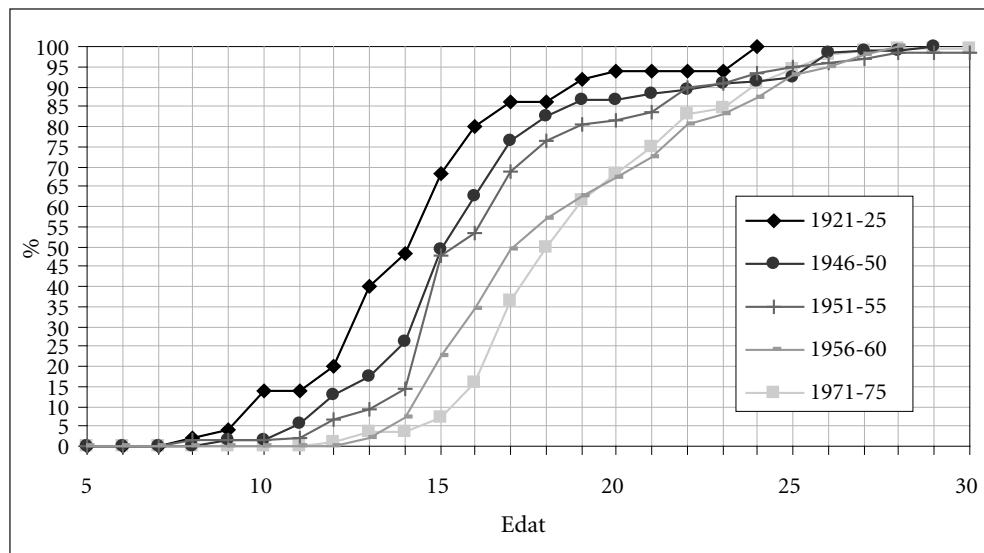
Entrar a treballar

Amb la informació del PaD també es pot formar una idea força precisa d'un altra dimensió del pas de la joventut al món adult, a saber, l'entrada en el mercat de treball a través de la primera ocupació. Els Gràfics 21 i 22 presenten el percentatge acumulat per edat d'homes i dones respectivament que han aconseguit una primera feina.

Es perfilen tres grans grups de generacions masculines respecte a la pauta d'entrada al mercat de treball: la dels nascuts entre 1921 i 1945, la dels nascuts entre aquest darrer any i el 1950, i els nascuts amb posterioritat a 1950. El Gràfic 21 mostra aquestes pautes diferencials per a les generacions més representatives de cadascuna, i s'observa una incorporació al mercat de treball cada cop més tardana, fenomen que suposava perllongar l'etapa vital de la joventut. En efecte, entre les generacions més antigues, un

Gràfic 21.

Proporció acumulada d'homes algun cop ocupats, per grups de generacions

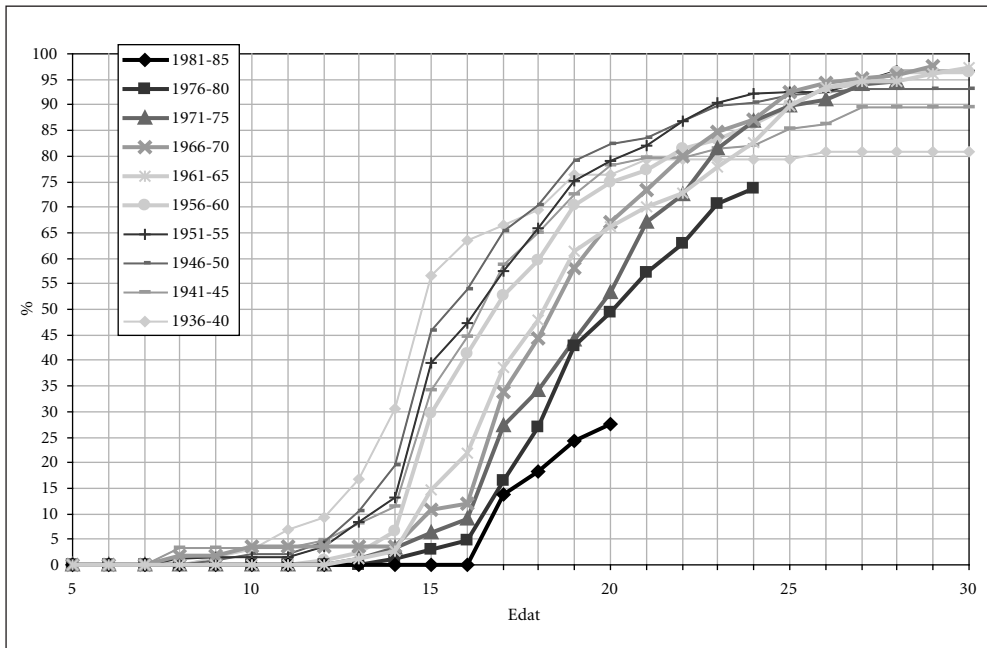
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

15% assegurava que ja havia entrat al mercat de treball quan tenia 10 o 11 anys (una entrada molt precoç amb els estàndards actuals); percentatge que s'assolia als 13 anys per a les generacions 1946-50, als 14 per a les de 1951-55, i als 16 anys per als nascuts el 1971-75. Així també, mentre que la meitat de les generacions 1921-25 treballaven als 14 anys, va ser als 15 anys quan van abastar aquesta cota els nascuts al 1946-55, als 17 anys els de les generacions 1956-60, i als 18 anys els nascuts el 1971-75. I així podem veure el desplaçament de tota la corba que representa la freqüència acumulada dels homes algun cop al mercat de treball. En totes les pautes es constata una entrada al mercat de treball relativament primerenca, una més habitual (sempre en relació al total de la generació) i una de tardana.

Les pautes femenines d'entrada al mercat de treball s'agrupen en tres conjunts generacionals (Gràfic 22): (1) des de les més antigues (nascudes l'any 1925) fins a la

Gràfic 22.

Proporció acumulada de dones algun cop ocupades, per grups de generacions

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

generació de 1940, (2) les cohorts de naixement de 1941-60, i (3) les nascudes amb posterioritat a 1960 (en lloc de dues bibliografies, com assenyala Luis Garrido en el seu llibre (1992), se'n troben tres).

Les dones nascudes entre 1925 i el final de la Guerra Civil (1939) van entrar molt aviat a treballar (en comparació amb les més joves), tot i que moltes mai no van tenir una feina fora de l'àmbit domèstic. Així, un 10% ja havien treballat quan tenien 11 o 12 anys, un 18% als 13 anys, un 30% als 14 anys, un 70% als 18 anys, i van assolir el màxim d'algun cop ocupades als 21 anys amb un 80%; és a dir, un 20% d'elles mai no van tenir una feina fora de l'economia de la llar.

Les generacions femenines 1941-45 van començar a treballar més tard, i també va augmentar el nombre que treballaven, si més no un cop a la seva vida, que va ser del 90%, deu punts més que les nascudes als anys vint i trenta. Per a les generacions femenines 1946-50 el calendari d'entrada en el mercat de treball es va avançar i la intensitat es va incrementar: als 13 anys ja havien treballat algun cop en un 11%, als 15 anys en un 46%, als 20 anys en un 82% i la intensitat final va abastar un 93%. Les nascudes als anys cinquanta van entrar a treballar cada cop més tard, però en major proporció que les seves companyes més grans, de manera que pràcticament la totalitat d'elles van estar vinculades al mercat laboral alguna vegada.

Com es pot comprovar en el Gràfic 22, hi va haver un canvi substantiu entre les nascudes el 1956-60 i les nascudes el 1961-65; no va ser simplement una continuació de la tendència històrica.

Aquesta ha estat també la característica de les generacions nascudes els anys seixanta que, a més, van entrar a treballar més tard que les anteriors, tendència que va continuar per a les generacions més contemporànies, és a dir, com més joves eren, més tard s'iniciaven les joves en el mercat de treball, tot i que pràcticament entre aquestes generacions totes treballaven si més no un cop a la vida. Així, les nascudes a la dècada dels seixanta van experimentar una edat mínima d'entrada al mercat de treball de 14 anys, havien tingut una feina algun cop en un 25% als 16 anys, en un 50% als 18 anys, en un 75% als 21 anys les més joves entre elles (amb 30 anys al 2001), i als 23 les més grans (amb 40 anys al 2001); i quasi la totalitat d'elles (un 97%) van treballar algun cop.

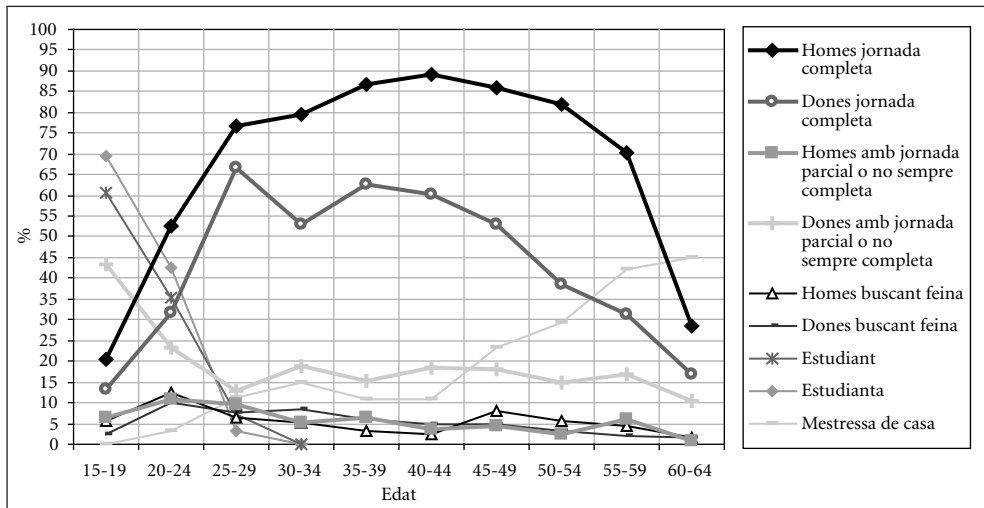
L'entrada de la dona al mercat de treball s'ha produït històricament més i més tard, evolució que suposa una prolongació de la joventut. Entre les nascudes el 1981-85, als 20 anys, un 72% no havien entrat mai al mercat de treball, quan allò normal per a les generacions femenines cinc anys més joves havia estat que, en aquesta edat, la meitat de la població hagués estat algun cop ocupada; però és que, a mesura que mirem més enllà en el temps, les diferències es fan més estridents: les nascudes els anys seixanta havien treballat algun cop a la seva vida quan tenien 20 anys en un 66%, les nascudes el 1956-60 en un 75%, les nascudes el 1951-55 en un 79%...

No és possible fer una anàlisi longitudinal sobre el tipus d'activitat laboral que les persones tenien a cada moment de la seva vida, tot i que sí que es pot tenir una panoràmica general de la situació quan es va fer el PaD, comparant joves amb no tan joves (Gràfic 23). Les diferències observades barregen els efectes de canvi històric amb els efectes de discriminació o idiosincràsia per gènere.

La situació d'estudiant com a activitat exclusiva és molt minoritària als 25-29 anys, i desapareix més enllà dels 30 anys. En el cas de les dones, a més, destaca entre les més joves la forta presència del treball a jornada parcial, tal com feien un 43% de les de 15-19 anys, un 23% als 20-24 anys i un 13% als 25-29 anys. En general, la pauta per edat entre els 15-19 anys i els 30-34 anys mostrava una menor proporció d'homes estudiants i de dones estudiantes o treballant a temps parcial com major era el grup d'edat considerat, la qual era *compensada* per una més elevada proporció d'homes

Gràfic 23.

Proporció de població segons situació d'activitat i jornada laboral, per sexe i edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

ocupats a jornada completa i de dones treballant a temps complet o dedicades en exclusiva a l'economia domèstica.

Si s'utilitza la figura analítica d'imaginar que les proporcions observades es corresponen a una cohort fictícia que experimentés aquests percentatges al llarg de la seva vida, es pot imaginar que la pauta majoritària masculina de transitar de la joventut al món adult suposava deixar d'estudiar per incorporar-se al mercat de treball amb una feina a temps complet. Tanmateix, entre els barons, un 5% es trobava a l'atur i un altre 5% tenia una jornada parcial o no sempre completa. Per altra part, tot i que la majoria de les dones joves en fer-se adultes també deixaven d'estudiar i accedien a una feina a jornada completa, una part molt significativa patia una situació de jornada parcial i continuava mantenint-la (15-20%), o es dedicava en exclusivitat a ser mestressa de casa (10-15%). Certament, el model de dedicar-se plenament a l'economia domèstica havia disminuït substancialment al llarg del temps (entre les majors de 45 anys estava menys present com més antiga era una generació), però no havia desaparegut i el treball a temps parcial (també en certa mesura relacionat amb la necessitat de combinar la feina amb el treball domèstic) continuava tenint un pes específic similar per a les adultes joves que per a les més grans (Hakim, 2003).

AL VOLTANT DE L'INFORMANT PRINCIPAL AL PAD

La primera onada del PaD va utilitzar quatre tipus de qüestionaris, de manera que a cada llar només a un individu se li van fer les preguntes relatives a la llar en general, entre aquestes, les que són d'especial interès pel tema de la joventut són la informació relativa a l'habitatge, al tipus de parella que s'ha format —si conviu en una unió matrimonial o consensual—, o algunes característiques dels fills ja emancipats. A aquesta persona se la va dotar de l'estatus d'*informant principal*, i sobre les dades aportades per ell o ella s'ha elaborat aquest apartat.

La mostra la componen 1.991 informants principals, dels quals 811 eren homes i 1180 eren dones.²⁷

27. S'ha aplicat com a ponderador el pes corresponent a l'informant.

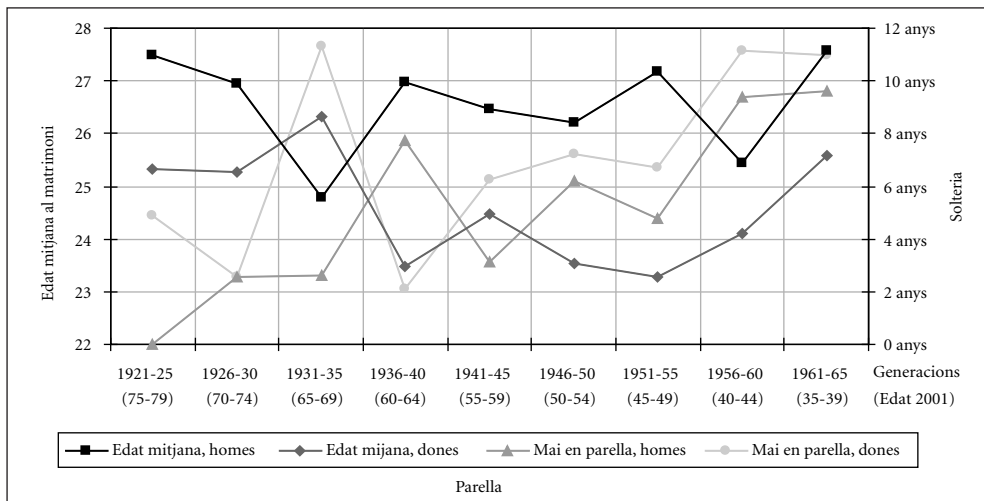
Formació de la parella

El procés de formació de la parella presenta una intensitat i una pauta per edat o calendari; els dos indicadors seran estimats en aquest apartat. Es considerarà que tothom que estava solter i no vivia amb la seva parella en el moment del treball de camp del PaD era perquè mai havia format una unió: aquest serà l'indicador d'intensitat en la formació de la parella. De manera complementària, s'assumirà que el calendari calculat a partir de la pregunta referent als anys de convivència en parella entre aquells i aquelles informants principals que formaven una unió (fos matrimonial o consensual) el 2001 era representatiu de la pauta per edat en la formació familiar: sobre aquesta informació s'ha construït l'edat mitjana de formació de la parella (Gràfic 24).

Està comprovat que la mortalitat entre els solters és més alta que entre els casats (vegeu, per exemple, Miret, 1993). Aquest fet provoca que les proporcions de solteria

Gràfic 24.

Edat mitjana de la formació de la parella i percentatge de població mai en parella

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002 i Taula 5.

pateixin una subestimació, major com més antiga és una generació. Per altra part, es consideren com a indicadors de solteria definitiva els registrats als 45-49 anys (tal i com es fa habitualment en aquest tipus d'anàlisi, vegeu Hajnal, 1955), i els nascuts amb posterioritat a 1955 encara no havien assolit els 45 anys el 2001; així, per exemple, les generacions 1961-65, les més joves analitzades ara, tenien 35-39 anys i encara podien incrementar la seva formació de parelles (tot i que ja no com a *joves*).

Així, considerant la solteria àmpliament, no només com a estat civil sinó també excloent dels solters aquells que es trobaven cohabitant en parella tot i que no casats, es comprova com la solteria masculina s'ha anat incrementant, amb l'única excepció d'aquells nascuts durant la Guerra Civil espanyola. En comparar aquesta evolució amb la que es desprèn per altres operacions estadístiques, es posar en quarantena alguns d'aquests resultats, ja que no va ser aquesta l'evolució real, sinó que des de les generacions 1921-25 a 1941-45 la solteria masculina a Catalunya va créixer lleugerament del 8 a l'11% (Cabré, 1999).

També els indicadors de solteria femenina presenten una tendència en ziga-zaga que no responen a la realitat, ja que aquesta fou, en realitat, cada cop més reduïda, passant del 12% per a les generacions nascudes el 1921-25 al 9% observat per a les nascudes al 1941-45 (Cabré, 1999).

Amb tot, una tendència plenament constatada és la que apunta que, des de les generacions nascudes als anys quaranta fins a les nascudes durant el primer quinquenni de la dècada dels seixanta, la solteria no ha deixat d'augmentar, i mentre que era molt reduïda aleshores, en l'actualitat voreja el 10%,²⁸ una mica més alta en el cas dels homes.

Els indicadors de calendari han estat calculats sobre la pauta de formació de la parella entre els 15 i els 35 anys (ambdós inclosos) de les generacions. També en el cas de l'edat mitjana s'ofereixen a la Taula 6 els errors estàndards de les estimacions,²⁹ i a

28. A més, cal tenir en consideració els errors mostrals, que abasten el 5% per a les estimacions sobre la solteria definitiva de les generacions masculines 1936-40 i les femenines 1931-35, tot i que, en general, oscil·len entre el 2 i el 3%, valors molt més assumibles.

29. Que, malauradament, arriben sovint a l'any i fins i tot s'enfilen en alguns casos als dos anys.

més la desviació típica com a indicador de dispersió del calendari. Tampoc en el cas del calendari l'evolució és molt diàfana, tot i que la tendència de l'edat mitjana sembla indicar que la formació de la parella va anar rejuenint-se des de les generacions analitzades més antigues fins a les nascudes als anys cinquanta, de manera molt més acusada per a les dones, però per a les generacions més joves ja s'aprecia un punt d'inflexió en sentit contrari, és a dir, cap a l'endarreriment del calendari en la formació de la parella. En efecte, per a Catalunya, l'edat mitjana al matrimoni va anar rejuenint-se entre les generacions 1921-25 i 1936-40, passant entre els homes de 29,7 anys als 17,5 anys i entre les dones de 27,5 anys als 25,0 anys respectivament. Sens dubte, les dades del PaD en aquest apartat en particular ofereixen algunes deficiències en la fiabilitat (vegeu Taula 6). Un altre cop, es comprova que l'evolució més contemporània és més

Taula 6.

Solteria, edat mitjana i desviació típica de l'edat al matrimoni (i error estàndard associat a la solteria i a l'edat mitjana)

	1921-25 (75-79)	1926-30 (70-74)	1931-35 (65-69)	1936-40 (60-64)	1941-45 (55-59)	1946-50 (50-54)	1951-55 (45-49)	1956-60 (40-44)	1961-65 (35-39)
Solteria, homes	0,00%	2,56%	2,60%	7,76%	3,13%	6,22%	4,79%	9,41%	9,59%
Solteria, dones	4,88%	2,56%	11,31%	2,11%	6,25%	7,21%	6,70%	11,16%	11,00%
Edat mitjana, homes (anys)	27,50	26,95	24,79	26,97	26,45	26,21	27,18	25,43	27,58
Edat mitjana, dones (anys)	25,32	25,26	26,33	23,49	24,48	23,53	23,29	24,11	25,59
Desviació típica, homes (anys)	3,84	3,54	3,50	3,58	3,25	3,56	3,63	3,38	3,49
Desviació típica, dones (anys)	4,89	4,58	4,04	3,43	3,85	3,66	3,72	3,53	3,16
Error estàndard mostral de la solteria									
Homes	0,00%	2,86%	2,51%	4,87%	2,70%	3,27%	3,24%	4,03%	3,90%
Dones	3,81%	2,86%	4,79%	2,37%	3,95%	3,52%	3,52%	4,12%	4,34%
Error estàndard mostral de l'edat mitjana									
Homes (anys)	0,96	0,83	0,86	0,86	0,72	0,87	0,87	0,80	0,79
Dones (anys)	1,66	1,46	1,11	0,80	1,03	0,91	0,93	0,86	0,70

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

plausible, però el valor de les edats mitjanes tal i com s'han calculat aquí continuen sent, per aquestes generacions més joves, una mica subestimades.

Destacar, finalment, que per als homes, aquest indicador sempre ha estat molt homogeni (amb una desviació típica de 3,5 anys), i per a les dones l'homogeneïtat va augmentar entre les generacions nascudes abans de la Guerra Civil (la desviació típica era de 5 anys per a les nascudes al 1921-25), i va arribar a ser la mateixa que per als homes a partir de les nascudes amb posterioritat a 1936.

En conclusió, respecte a la dimensió de la formació de la parella en la transició de la joventut al món adult per a les generacions catalanes, s'aprecia en l'actualitat un increment en els nivells de solteria entre els i les joves, així com un endarreriment de la constitució de la parella.

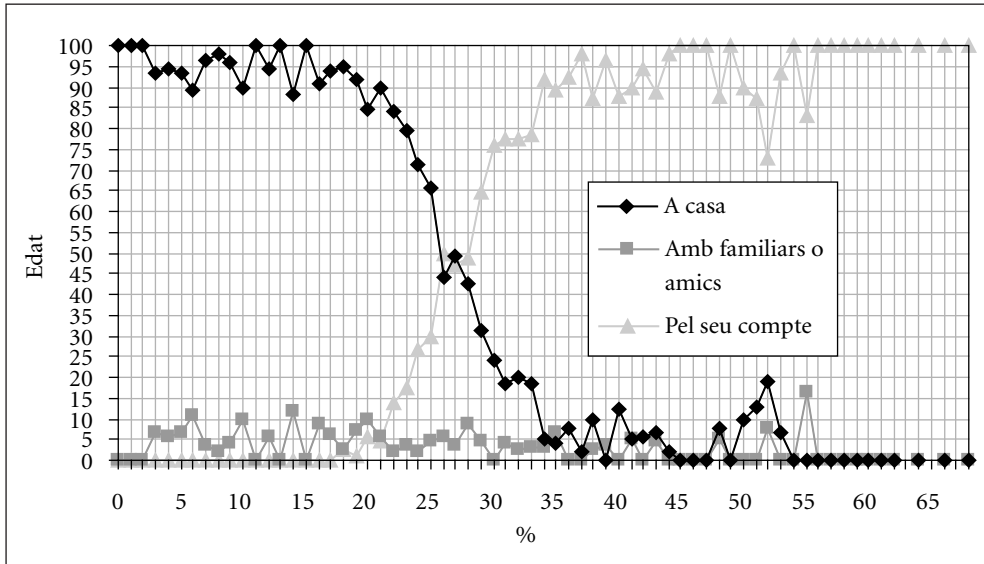
Fills a casa, fills emancipats

També es pot conèixer si els fills de l'informant —si els té— conviuen amb ell o no. Amb aquestes dades, s'ha construït un arxiu amb la situació de residència de tots els fills i filles de l'informant a més de la seva edat. En total, els 3.322 fills recollits per l'enquesta es distribuïen segons presenta el Gràfic 25 respecte a la seva situació de convivència. S'observa clarament com els canvis s'experimenten a la Catalunya contemporània entre els 19 i els 37 anys, de manera que, mentre que els nois i les noies de 19 anys vivien a casa els pares (o amb altres familiars), als 37 anys pràcticament tothom vivia pel seu compte. En efecte, utilitzant la llicència de pensar en una generació fictícia que seguís la pauta observada a la Catalunya de 2001, podem suposar que als 24 anys un 25% ja no conviurien amb els seus pares (emancipació precoç), als 27 anys un 59% viurien ja pel seu compte i als 30 anys ja ho farien un 75%.

Els que no conviuen amb els seus pares, però, no ho feien gaire lluny: en concret, aproximadament un 10% residien en el mateix barri que els pares (i fins i tot en alguns casos anecdòtics en el mateix edifici), un 30% més residien en el mateix poble o ciutat, i al voltant d'un 50% més residien a Catalunya (Gràfic 26).

Gràfic 25.

Amb qui residien els fills dels informants principals

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

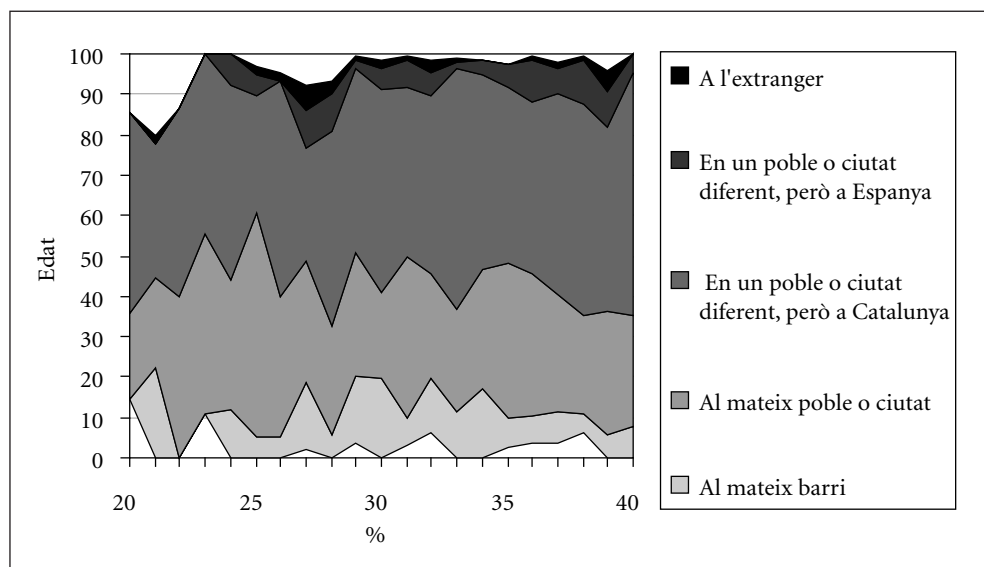
L'habitatge dels joves

Pel que fa al tipus de tinença de l'habitatge, també, només és pregunta als informants principals; entre aquests n'hi ha 576 que tenien entre 20 i 39 anys, i aquesta serà la mostra que informi sobre el tema: òbviament, tots aquests joves es trobaven vivint com a persona de referència dins de la seva llar, ja que només les persones amb aquest estatus podien ser informants principals del PaD.

El Gràfic 27 recull les situacions més comunes respecte a aquest punt. Per als més joves (20-24 anys) ja emancipats allò més habitual era tenir un habitatge amb un lloguer temporal (42%). Es pot veure així la importància del lloguer en l'emancipació dels

Gràfic 26.

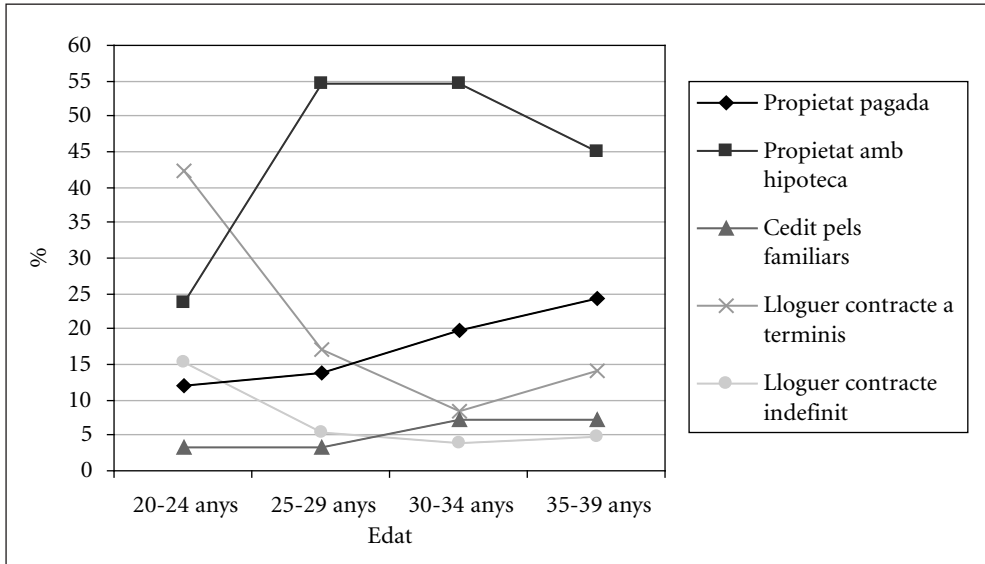
Lloc de residència dels fills emancipats dels informants principals respecte als seus pares

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

joves (vegeu en aquest sentit, Jurado, 2003). Aquest *camí* era menys utilitzat com major era l'edat, i arribava a un mínim per als de 30-34 anys del 10%.

Més enllà dels 25 anys l'opció més normal entre els joves caps de llar era tenir una propietat amb l'ajut d'una hipoteca; mentre que aquesta era la tinença en un 25% dels joves de 20-24 anys, un 55% entre els de 25 a 34 anys, i un 45% entre els de 35-39 anys compartien la propietat de la casa amb una entitat financera. A mesura que el grup d'edat considerat era menys jove o més adult, augmentava la proporció de joves caps de llar que eren propietaris i que ja havien pagat l'habitatge en la seva totalitat, una tendència que feia que aquesta proporció fos del 12% als 20-24 anys, d'un 14% als 25-29 anys, del 20% als 30-34 anys i del 25% als 35-39 anys; en definitiva, podem estimar que als 30-34 anys un de cada cinc joves ja emancipats era propietari del seu

Gràfic 27.**Tipus de tinença de l'habitatge entre els joves**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

pis i ja el tenia pagat, i als 35-39 anys aquest percentatge era d'un de cada quatre. Aquestes dades apunten a l'extraordinària importància de la tinença en propietat entre els joves emancipats.

Complementàriament, el lloguer (fos a termini o indefinit) tenia una importància menor com major era l'edat, i era d'un 5% més enllà dels 25 anys.

Finalment, cal destacar que l'habitatge cedit pels familiars no era insignificant (4% als 20-29 anys i 7% als 30-39 anys), com ja han posat al descobert altres estudis sobre aquest tema (vegeu, per exemple, Trilla, 2000).

CONCLUSIONS

S'ha definit la joventut com la població entre 15 i 39 anys que conviu amb els seus pares sense haver format una parella estable; complementàriament, ja *no és jove* —segons la nostra definició— aquell que resideix en una llar independent a la dels pares o conviu amb la seva parella. S'han utilitzat nou variables en l'anàlisi de la joventut a Catalunya l'any 2001: (1) sexe, (2) edat, (3) província de residència, (4) lloc de naixement, (5) grandària del municipi de residència, (6) nivell d'instrucció, (7) si s'està o no estudiant, (8) activitat laboral i (9) ingressos personals; i s'han seleccionat les realment operatives per delimitar la joventut i construir amb elles un model descriptiu.

Així, s'ha trobat que no són efectives ni la província de residència ni l'activitat laboral, motiu pel qual no han estat considerades.

El pes de l'edat és el factor que influeix de forma més contundent el fet d'estar emancipat de la família d'origen: com era d'esperar, a mesura que et fas gran, disminueix la probabilitat de romandre al domicili patern; de totes formes, la pressió, l'actitud o l'aptitud d'un jove per emancipar-se no deu ser molt alta a Catalunya quan als 27 anys encara la meitat del joves no havien format una llar independent. A més, aquesta pauta per edat era tremendament diversa en comparar uns joves amb uns altres segons el seu lloc de naixement: per exemple, entre els no nascuts a Catalunya, als 25 anys, un 65% estava emancipat si havia nascut a Espanya i un 75% ja ho estaven si havien nascut a l'estranger. Molt probablement, aquest model tan contrastat tenia a veure amb la relació entre emancipació i mobilitat residencial, però, amb tot, la pauta d'emancipació dels residents a Catalunya que han nascut al país encara es presenta molt més tardana.

Per altra banda, sembla que a les dones joves les empenyien cap a l'emancipació de la família d'origen forces de major intensitat que les sofertes pels homes, ja que aquests mostren una emancipació substancialment més tardana.

El nivell d'instrucció també influïa, tot i que d'una manera específica entre els menors i entre els majors de 30 anys, ja que si fins a aquesta edat, a major nivell d'instrucció

menor probabilitat d'estar emancipat, més enllà d'aquesta edat el grau educatiu no tenia cap efecte sobre el nivell d'emancipació.

Històricament, la població catalana ha guanyat en anys d'escolarització, i s'ha reduït de forma important l'analfabetisme i la manca d'estudis. Entre les generacions més antigues analitzades, un de cada quatre nens i nenes mai no van assistir a l'escola, entre els nascuts als anys quaranta aquest percentatge es va reduir a un 5% i es va esvaïr per a les generacions més contemporànies. A més, deixar l'escola, per als que hi anaven, era una transició que cada cop tenia lloc més tard, de manera que les generacions catalanes obtenien un major nivell d'instrucció com més joves eren, i així, com que moltes persones entre les més antigues no van ser mai escolaritzades, les més contemporànies han experimentat una gran entrada a l'educació secundària i a la universitat. En efecte, respecte al nivell d'estudis, es constata un clar efecte generació (les generacions més antigues havien gaudit menys de l'educació), combinat amb un efecte gènere (en comparar les dones amb els homes, dins un mateix grup de generacions, aquelles havien accedit notablement menys a l'educació).

Aquesta pauta d'escolarització es complementa amb la d'entrada al món del treball. El model respecte a la inserció laboral ha estat mot diferent per a homes i per a dones. Per als primers, la tendència ha estat entrar més tard com més jove era una generació, de manera que néixer després en el temps ha suposat una joventut més extensa, amb una dedicació major a l'estudi i una inserció més tardana a la feina.

En contrast, per a les dones, la dimensió d'entrada al mercat de treball presenta en el temps analitzat dues tendències clares: des d'un model on relativament poques entraven a treballar i aquelles que ho feien començaven molt joves, cap a un model en què s'incrementa la proporció de les que tenien una feina fora de casa, si més no algun cop mentre es mantenia el calendari d'entrada; és a dir, cap a un model més contemporani en què s'entra a treballar cada cop més tard però tothom entra algun cop al mercat de treball. Per exemple, si entre les generacions més antigues, una de cada quatre dones mai no treballà fora de l'àmbit domèstic, tot i que les que sí que ho feien van entrar a la feina força joves; les nascudes a principis dels anys quaranta van tenir una primera feina més tard i quasi totes van estar dins el món laboral si més no un cop a la vida

(una de cada deu, però, va treballar sempre en l'economia domèstica); tanmateix, les nascudes durant el segon quinquenni de la dècada de 1940 van treballar més i més aviat, tendència que es va trencar entre les més joves que van iniciar el procés contrari, és a dir, un retard sostingut en el calendari d'entrada, tot i que es mantenia una inserció al mercat de treball cada cop major.

Respecte a la formació de la parella, una altra dimensió amb què es construeix la joventut, les dades assenyalen que, des de les generacions més antigues considerades fins a les nascudes als anys cinquanta, s'ha produït un avançament del calendari, és a dir, les parelles es constituïen cada cop més aviat; tanmateix, entre les generacions més joves s'observa clarament el procés contrari: cada cop s'uneixen en parella més tard.

ANNEX ESTADÍSTIC

Taula A.1.

Proporció de població a Catalunya per nivell d'instrucció segons grup d'edat i sexe

HOMES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
Sense estudis	3,69	2,89	3,27	3,60	4,13
Obligatòria incompleta	31,00	12,45	12,14	12,23	13,85
Obligatòria completa	44,16	30,85	28,66	28,69	30,34
Batxillerat	13,81	20,73	14,01	14,54	15,55
FP Grau Mitjà	5,51	10,77	9,25	10,34	8,88
FP Grau Superior	1,82	11,55	11,63	10,74	8,71
Secundària	21,15	43,04	34,90	35,63	33,14
Diplomatura	0,00	7,69	9,61	7,84	6,82
Llicenciatura	0,00	3,08	11,42	12,02	11,71
Universitat	0,00	10,77	21,03	19,86	18,54

DONES	15-19 anys	20-24 anys	25-29 anys	30-34 anys	35-39 anys
Sense estudis	3,21	2,31	2,45	2,83	3,61
Obligatòria incompleta	26,62	7,77	7,90	9,52	12,47
Obligatòria completa	42,25	23,16	22,52	26,13	29,89
Batxillerat	20,09	24,17	14,82	15,58	15,52
FP Grau Mitjà	5,25	9,55	8,29	9,08	8,87
FP Grau Superior	2,58	13,28	12,37	10,06	6,84
Secundària	27,92	47,00	35,49	34,72	31,23
Diplomatura	0,00	14,70	15,47	12,01	9,93
Llicenciatura	0,00	5,06	16,18	14,78	12,87
Universitat	0,00	19,76	31,65	26,79	22,80

Font: Elaboració a partir de les dades definitives del Cens 2001.

Taula A.2.

Proporció de població només estudiant a Catalunya segons grup d'edat i sexe

	Homes	Dones
15-19 anys	61,91%	70,39%
20-24 anys	22,47%	26,88%
25-29 anys	4,60%	5,14%
30-34 anys	1,15%	1,72%
35-39 anys	0,49%	1,16%

Font: Elaboració a partir de les dades definitives del Cens 2001.

Bibliografia

- CABRÉ, A. (1999). *El sistema català de reproducció*. Barcelona, Proa (La Mirada Social).
- CASAL, J.; GARCÍA, M.; MERINO, R.; QUESADA, R. (2003). *Enquesta als joves de Catalunya 2002: Avançament de resultats*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Secretaria General de Joventut (Aportacions, 19).
- GARRIDO, L. (1992). *Las dos biografías de la mujer en España*. Madrid, Instituto de la Mujer (Estudios, 33).
- GARRIDO, L. i REQUENA, M. (1996). *La emancipación de los jóvenes en España*. Madrid, Injuve.
- GIL CALVO, E. (1985). *Los depredadores audiovisuales. Juventud urbana y cultura de masas*. Madrid, Tecnos.
- GIL CALVO, E. (2001). *Nacidos para cambiar. Cómo construimos nuestras biografías*. Madrid, Taurus.
- HAINAL, J. (1955). "Age at Marriage and Proporcions Marring", a *Population Studies*, v. VII, n. 2, novembre 1953, p. 111-136.
- HAKIM, C. (2003). *Models of the Family in Modern Societies: Ideals and realities*. Aldershot, Ashgate.
- JOVELL, A.J. (1995). *Análisis de regresión logística*. Madrid, CIS (Cuadernos Metodológicos).
- JURADO GUERRERO, T. (2003). "La vivienda como determinante de la formación familiar en España desde una perspectiva comparada", a *Revista de Investigaciones Sociológicas*, n. 103 (juliol-setembre 2003), p. 113-157.
- LEGUINA, J. (1981). *Fundamentos de demografía*, Madrid, Siglo XXI.
- MARTIN MORENO, J. i DE MIGUEL, A. (1979). *Universidad, fábrica de parados*. Barcelona, Vicens Vives.
- MIRET, P. (1993). "Casarse, cuestión de vida o muerte", a *Funeralia*, n. 7 (desembre 92-gener 93), Girona, Fira de Girona.
- MIRET, P. (2003). "La nupcialitat a Catalunya durant el període 1975-2000" [en línia]. Informe elaborat pel Centre d'Estudis Demogràfics per a l'Institut d'Estadística de Catalunya <http://www.ced.uab.es/PERSONAL/documents/pmiret/Nupcialitat%20a%20Catalunya.pdf> [consultada gener 2004]
- MIRET, P. (2004). "¿Qué relación tiene el aumento en los años de escolaridad no obligatoria en la emancipación de los jóvenes en Cataluña durante la segunda mitad del siglo xx?". Comunicació presentada

en el VII Congrés Internacional de la Asociación de Demografía Histórica, celebrat a Granada de l'1 al 3 d'abril de 2004 (segona versió).

TOHARIA, L.; DAVIA, M. A. i HERNANZ, V. (2001). *Flexibilidad, juventud y trayectorias laborales en el mercado de trabajo español*. Madrid, CIS (Opiniones y Actitudes, 40).

TRILLA, C. (2000). *Els joves catalans i l'habitatge*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut (Estudis, 3).

4 Els fills: present i futur

Cristina Sánchez Miret, Núria Quintana Garrido
i Hug Llàcer Palanca

Abstract

Aquest capítol s'ocupa de l'anàlisi de les llars amb fills de Catalunya, en tres aspectes diferents: la seva escolarització, la percepció que tenen els pares del futur dels fills i les satisfaccions que aquests fills proporcionen als pares. Són molts els aspectes relacionats amb els fills que no tractarem, i fins i tot d'aquells dels quals parlarem se'n podrien dir més coses, però el cert és que l'anàlisi de les dades del PaD ens dona una informació prou valuosa sobre la importància que té per a les llars l'educació dels fills i, en general, sobre la importància de les vides dels nostres fills per a nosaltres i per a la nostra societat.

Índex

L'escolarització dels fills en l'ensenyament obligatori	251
· Satisfacció amb l'escolarització dels fills	253
· Cost econòmic de l'escolarització	254
· Escola pública i escola privada	258
· Classes socials i escolarització dels fills	263
L'escolarització en l'ensenyament postobligatori	269
Satisfaccions i aspiracions dels pares	271
· Valoració dels fills segons els pares	272
· Valoració del rendiment escolar dels fills	273
· Comportament dels fills	274
· La feina que tenen els fills	276
· L'ambient de la llar	277
Expectatives de futur	279
A tall de conclusió	284

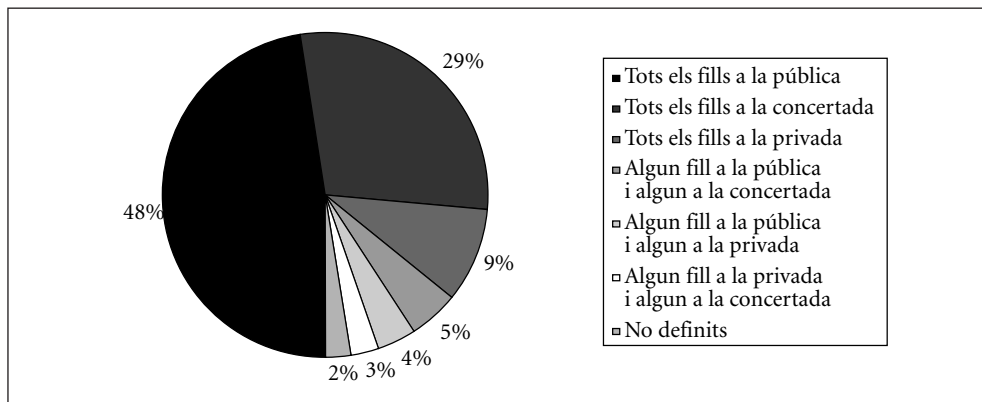
L'ESCOLARITZACIÓ DELS FILLS EN L'ENSENYAMENT OBLIGATORI

La majoria de les llars de Catalunya amb fills escolaritzats en l'ensenyament obligatori els porten a l'escola pública (48%). Aquesta dada influeix —en l'actualitat l'escola pública és laica— en què la majoria de les llars portin els fills a un centre laic (65%). No totes les llars porten els fills al mateix tipus d'escola, hi ha llars que han optat per solucions mixtes (12%), però entre aquestes darreres, les que inclouen els centres públics com una de les opcions també són majoritàries (9%) (Gràfics 1 i 2).

El mapa escolar de Catalunya no està equilibrat en el territori pel que fa a l'oferta dels diferents tipus de centres i això es reflecteix en l'opció educativa que trien les llars segons el lloc de residència. Com més petita és la localitat on es resideix, més llars hi ha que porten els seus fills a l'escola pública i com més gran és, a l'inrevés. A la ciutat de Barcelona és on menys llars porten els seus fills a l'escola pública, només una de cada cinc. Així mateix, Barcelona és la ciutat on més llars trien l'opció d'escola religiosa (27%).

Gràfic 1.

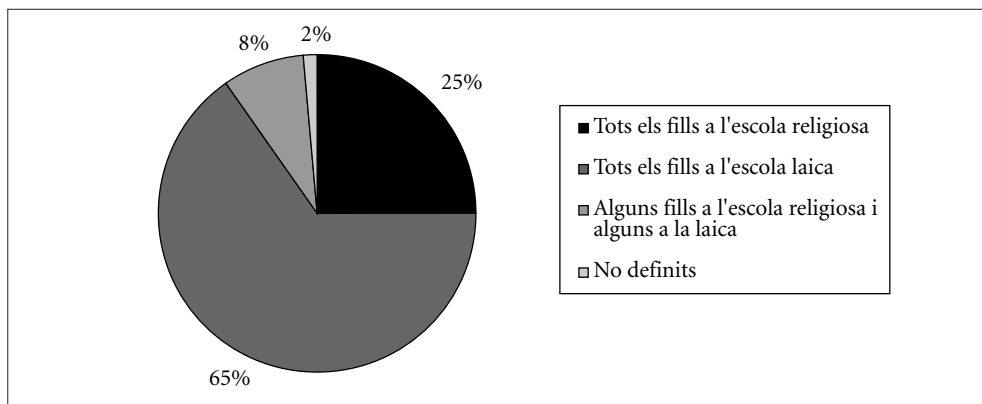
Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills ¹

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 2.

Tipus d'escola on les llars escolaritzen els seus fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
 1. Per tot aquest apartat de l'article (L'escolarització dels fills en l'ensenyament obligatori) les dades fan referència només als germans de les llars que estan en l'ensenyament obligatori.

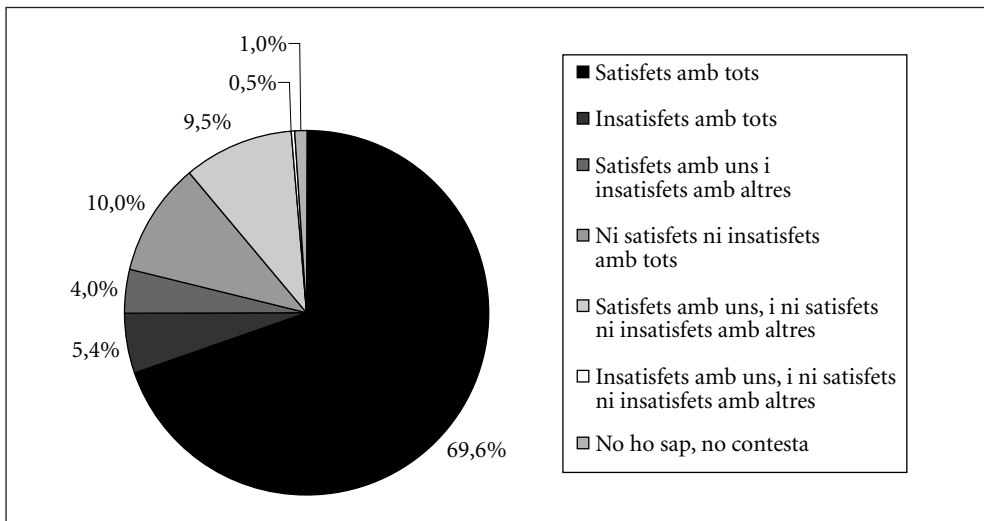
Satisfacció amb l'escolarització dels fills

Podem afirmar que la majoria de llars estan contentes amb el centre escolar on van els seus fills i amb els resultats escolars que hi obtenen (Gràfic 3), però més endavant veurem diferències importants per tipus de llar i tipus de centre. Les llars que declaren que a tots els fills els van bé els estudis són moltes (70%), seguides de lluny per les que diuen que a tots els va ni bé ni malament (només un 10% dels casos). Però també hi ha llars en què els estudis dels fills van malament (5%) i altres en què la situació és diversa i la resposta és diferent per cada fill (14%).

Si deixem de banda el rendiment escolar dels fills i demanem per la satisfacció amb el tipus d'educació escolar que imparteixen els centres educatius on estan escolaritzats els fills, la satisfacció encara és més alta (Gràfic 4). El 82% de les llars estan satisfetes amb l'educació que reben els fills, tot i que també hi ha un 11% que no ho està. Finalment, en el 6% dels casos depèn de quin fill es parla, d'uns n'estan satisfets i d'altres no.

Gràfic 3.

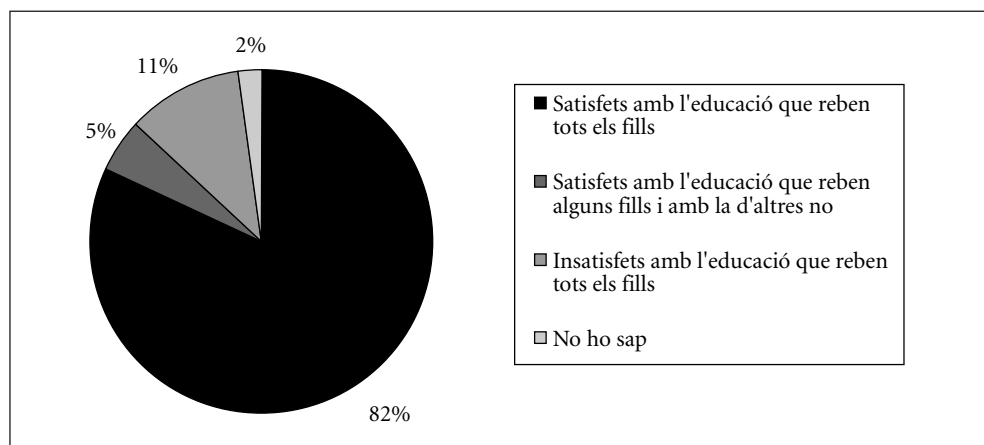
Satisfacció dels pares amb els resultats escolars dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 4.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació que reben els fills al centre escolar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

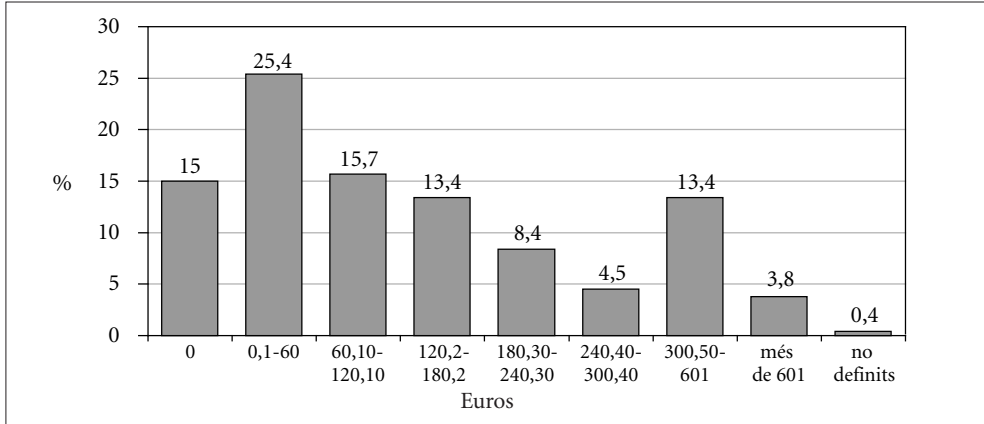
Cost econòmic de l'escolarització

La mitjana mensual que estan pagant les llars de Catalunya és de 91 euros per fill escolaritzat, la qual cosa situa la despesa per llar en 158 euros de mitjana per al conjunt dels fills. Les diferències entre llars són importants: mentre que un 15% no paga res, hi ha un 17,2% que paga més de 300 euros al més per aquest capítol de la despesa domèstica (Gràfic 5).

Si fem un càlcul de què suposa la despesa per escolarització dels fills en el balanç de la llar, esbrinem que les llars catalanes destinen el 7% dels seus ingressos a l'escolarització dels fills. Ens pot semblar que és un percentatge petit, però per a la majoria de llars aquest capítol de la despesa és carregós: per al 14% de les llars el cost de l'escolarització representa entre l'11% i el 20% dels ingressos anuals de la llar (Gràfic 6).

Gràfic 5.

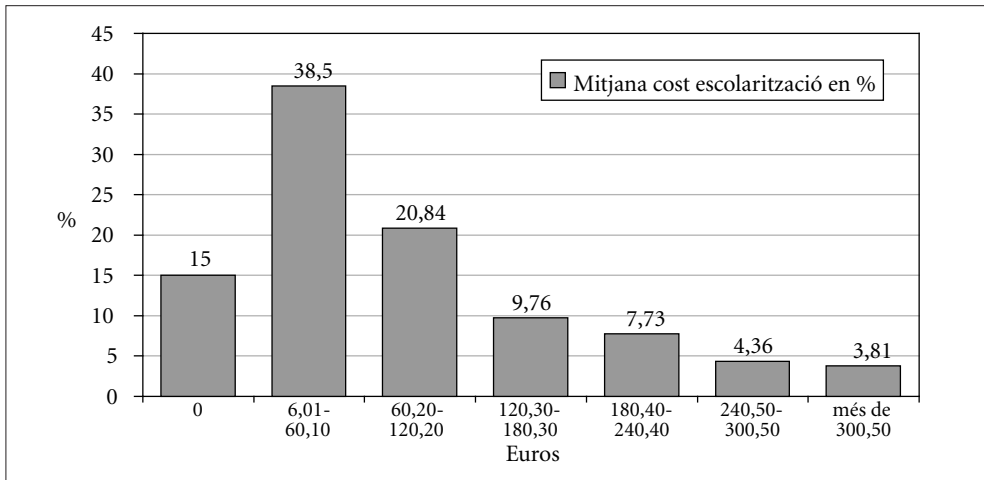
Cost mensual a la llar de l'escolarització dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 6.

Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització per fill escolaritzat

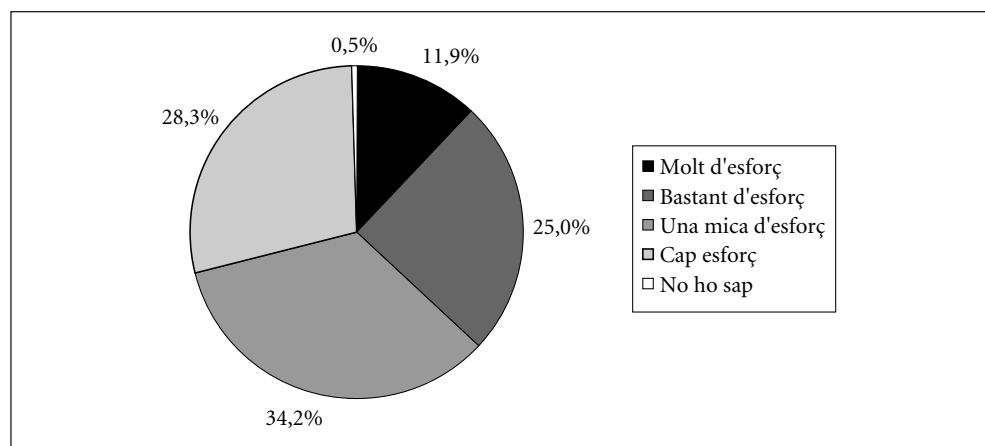

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així ho confessen les famílies. La majoria (el 71%) declara que sí que fa un esforç, malgrat que hi ha diferències en el grau d'aquest esforç: per a una tercera part del total de les llars l'esforç és petit (34%) —contesten “una mica d'esforç”—, per a una quarta part (25%) és bastant d'esforç, i per a un 12% de les llars pagar les despeses d'escolarització dels fills suposa molt d'esforç econòmic (Gràfic 7).

Gràfic 7.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills

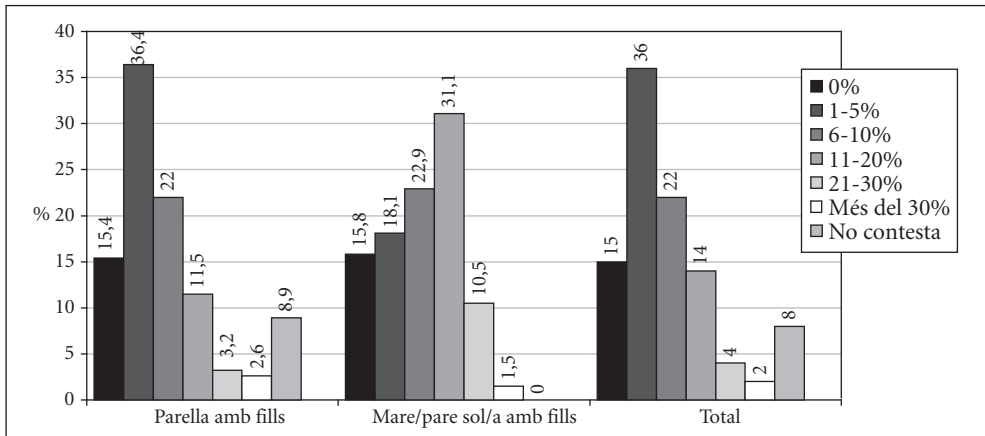
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a les despeses extraescolars (Gràfic 9) trobem el mateix, però els percentatges són menors. Per començar, hi ha un 12% de llars en les quals els fills no duen a terme activitats extraescolars i, en el 22% de les llars en què els fills en fan, això no suposa cap esforç econòmic per a l'economia familiar.

Hem de fer especial esment a les famílies monoparentals, perquè l'escolarització dels fills els resulta molt més carregosa (Gràfic 8). El percentatge de resposta “em suposa molt d'esforç pagar l'escolarització dels fills” és més del doble (27%) en aquestes famílies que en la resta i alhora també hi ha el doble de casos que declaren que pagar les activitats extraescolars dels fills els suposa bastant d'esforç (Gràfic 9).

Gràfic 8.

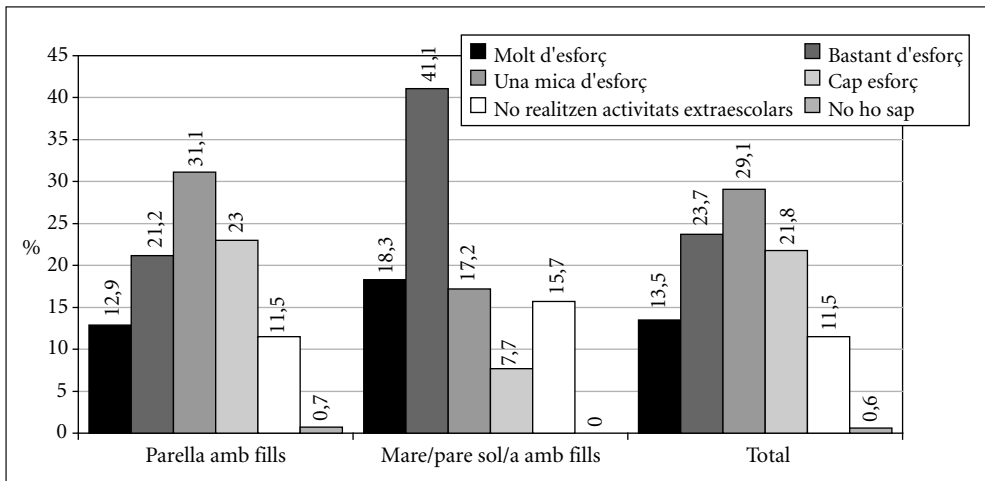
Percentatge del cost d'escolarització dels fills sobre els ingressos anuals de la llar, per tipus de família

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Esforç econòmic de la llar per les activitats extraescolars, per tipus de família

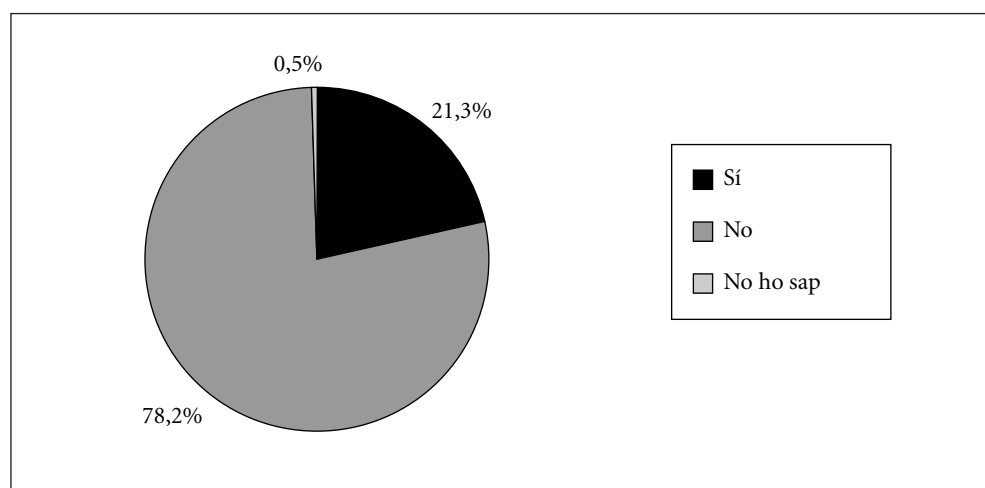

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També ens trobem amb força llars de Catalunya, una de cada cinc, que han descartat algun centre escolar que els agradava per a l'educació dels seus fills perquè no podien assumir el cost econòmic que comportava (Gràfic 10).

Gràfic 10.

Llars que han descartat algun centre educatiu pel seu cost econòmic

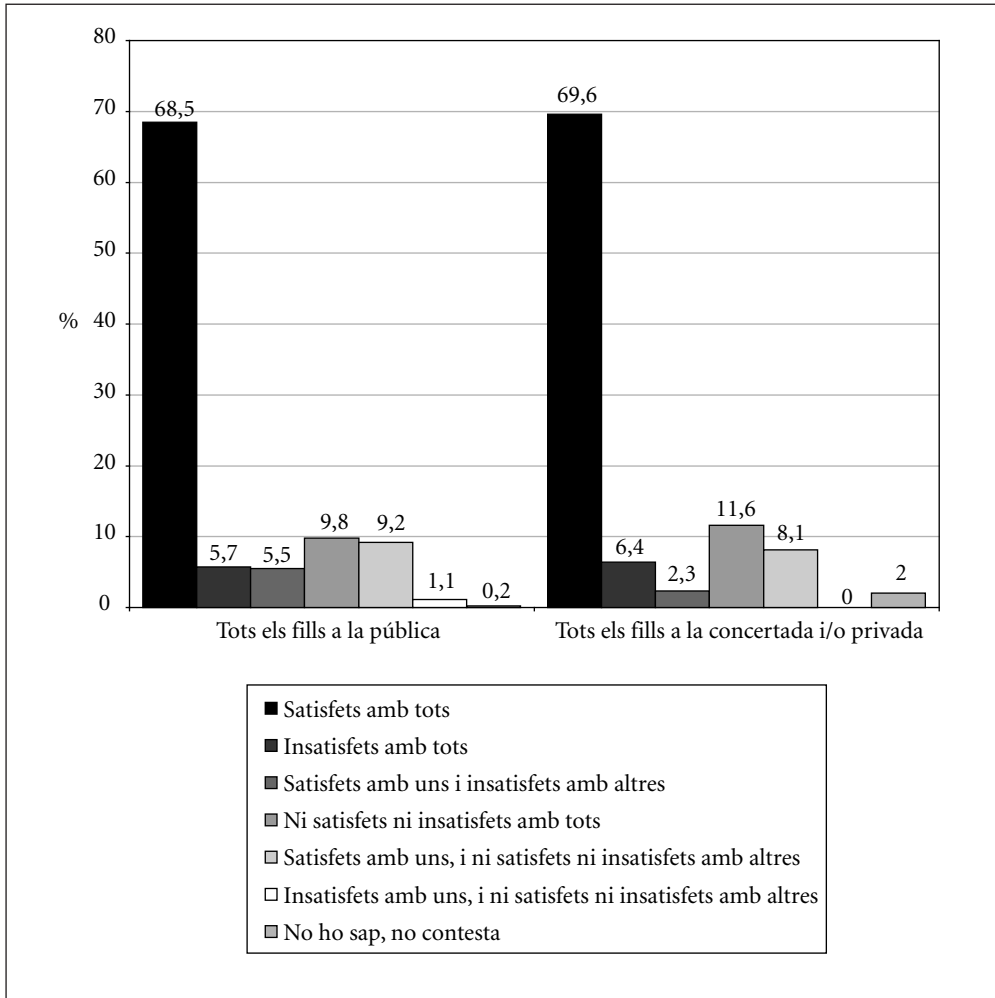
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Escola pública i escola privada

Vegem quines implicacions té portar els fills a un tipus d'escola o un altre. Mentre que no hi ha diferència en la satisfacció amb els estudis dels fills segons el tipus d'escola (Gràfic 11), sí que n'hi ha respecte al tipus d'educació escolar que reben els fills: hi ha més casos d'insatisfacció entre els que van a l'escola pública (19%) que no pas entre els que van a escola concertada (5%) o a l'escola privada (4%) (Gràfic 12).

Gràfic 11.

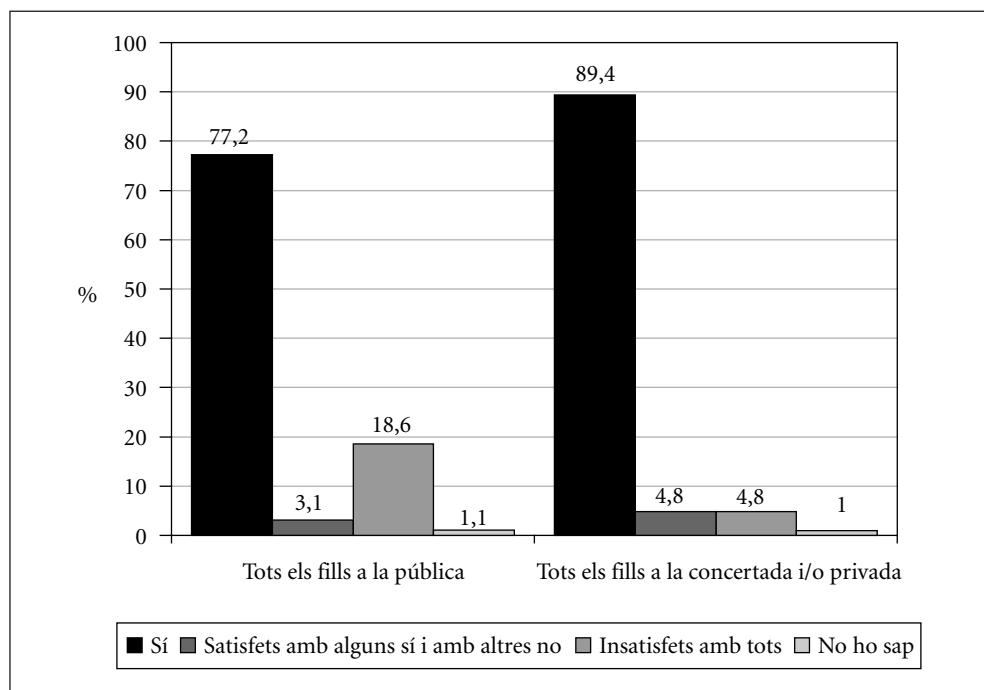
Satisfacció dels pares amb els estudis dels fills, per titularitat del centre escolar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 12.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació escolar que reben els fills, per titularitat del centre educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora, malgrat que la diferència no és gaire gran, hi ha més llars que han descartat un centre educatiu pel cost econòmic entre els que ara van a l'escola pública (24%) que no pas entre els que van a la privada i/o concertada (20%), i aquest fet pot estar influïnt en la valoració de l'escola.

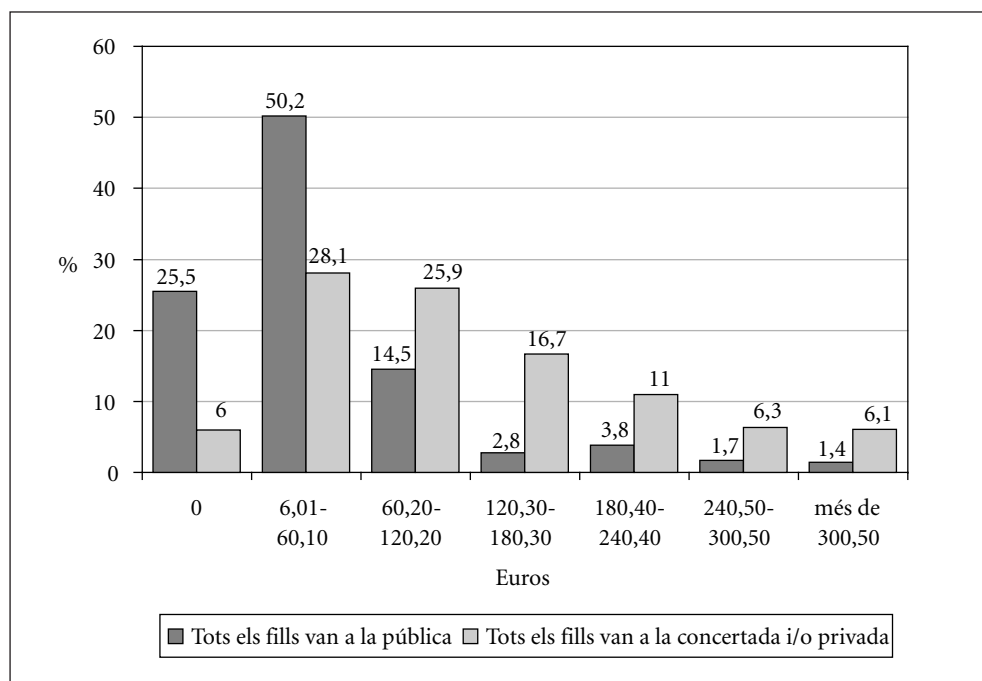
El cost econòmic també és diferent, no només perquè l'escola pública és gratuïta sinó perquè malgrat això s'estableix un gradient de nivell de despesa. Només el 25%, és a dir una de cada quatre llars que porta els fills a l'escola pública, diu que el cost és zero,

i la meitat situa la mitjana del cost d'escolarització per cada fill escolaritzat entre 6 i 60 euros mensuals. En resum, portar els fills a l'escola pública costa 48 euros mensuals per fill de mitjana, a la concertada costa 114 euros i a la privada 162 euros. Però hem de tenir present que sovint els que van a la concertada, malgrat que no és majoritari, paguen entre 120 i 240 euros mensuals, i els que van a la privada, paguen sovint més de 240 euros al mes (Gràfic 13).

Aquestes diferències de despesa tenen implicacions diferents en els pressupostos familiars: mentre que l'escolarització dels fills a l'escola pública només suposa el 5% dels ingressos

Gràfic 13.

Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització per fill escolaritzat, per titularitat del centre educatiu

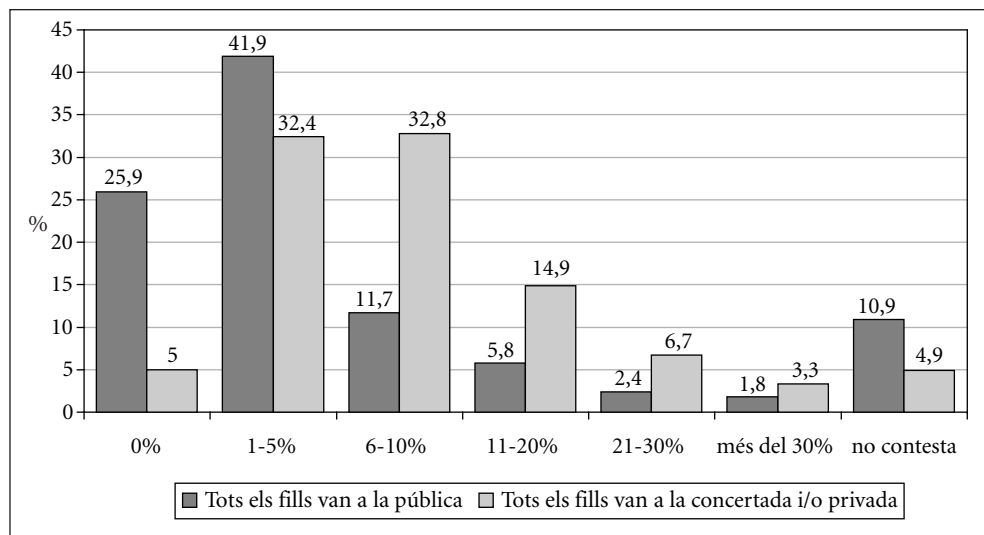

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

anuals de la llar, la mitjana s'incrementa fins al 7% per a les famílies que els porten a una escola concertada i fins al 15% per als que els porten a una escola privada. La importància, però, de les despeses d'escolarització en el conjunt del pressupost familiar no té a veure només amb el tipus de centre al qual van els fills (Gràfic 14).

Gràfic 14.

Cost d'escolarització dels fills sobre els ingressos anuals de la llar, per titularitat del centre educatiu

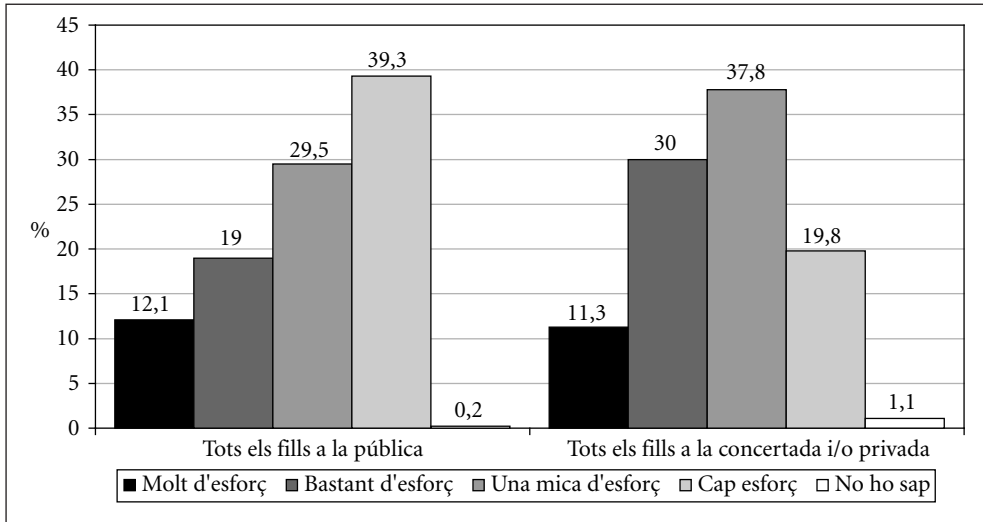

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En conseqüència resulta menys carregós, econòmicament parlant, per a les famílies portar els nens a l'escola pública que no pas a la privada o a la concertada: el 39% de les llars que porten els fills a l'escola pública diuen que l'escolarització no els suposa cap esforç, i un altre 30% que només els suposa una mica d'esforç. Malgrat això no hem d'oblidar que a la resta de famílies que porten els fills a l'escola pública (31%) també els resulta carregosa econòmicament l'escolarització (Gràfic 15). I, a més, hem d'afegir-hi les activitats extraescolars, que representen un esforç econòmic per a tres de cada quatre llars que porten els fills a l'escola pública.

Gràfic 15.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills, per titularitat del centre educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Classes socials i escolarització dels fills

En les característiques de l'escolarització dels fills té un pes important la classe social de la llar en què viuen.

Gairebé la meitat de les llars de classe mitjana porten els fills a l'escola privada o concertada (Gràfic 16).² Evidentment aquesta tria té implicacions importants en el cost de l'escolarització (Gràfic 17). La mitjana del cost mensual per fill escolaritzat en la classe mitjana és de 124 euros, i la de la classe treballadora 58 euros.³ Però alhora, fins i tot dins del grup dels que trien una escola pública o del grup de llars que escu-

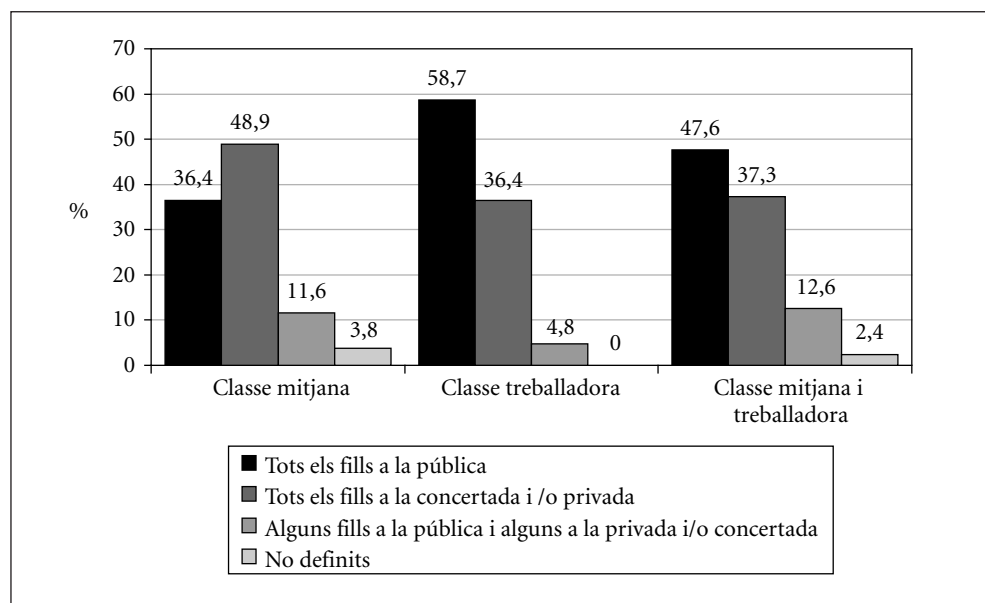
2. El 12% de les llars de classe mitjana porta algun dels seus fills a l'escola privada o concertada i algun a la pública.

3. El de les llars de classe mitjana i classe treballadora és de 97 euros.

llen una escola privada, el cost també és diferent. És a dir, la mitjana del que paga la classe mitjana assalariada d'escolarització per fill en l'escola pública és més alta que la mitjana del que paga la classe treballadora, i a l'inrevés, la mitjana del que paga la classe treballadora en l'escola privada és més baixa que la mitjana del que paga la classe mitjana en aquest tipus d'escola, la qual cosa ens indica que hi ha diferències en l'elecció de centre.

Gràfic 16.

Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills, per classe social

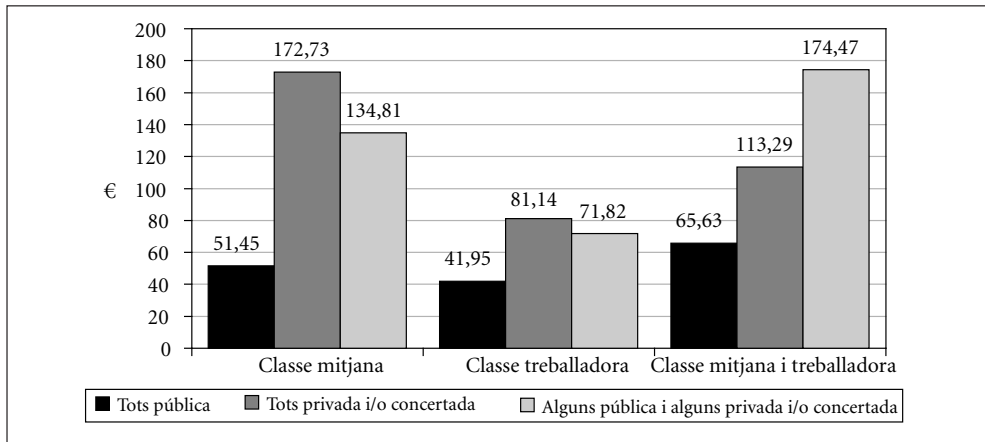

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tant la classe mitjana com la classe treballadora diuen en el 28% dels casos que no els suposa cap esforç pagar l'escolarització dels fills. Allò que les diferencia és que en el cas de la classe mitjana, el triple de llars contesten que fan un esforç molt gran per pagar l'escolarització dels fills (18%) (Gràfic 18).

Gràfic 17.

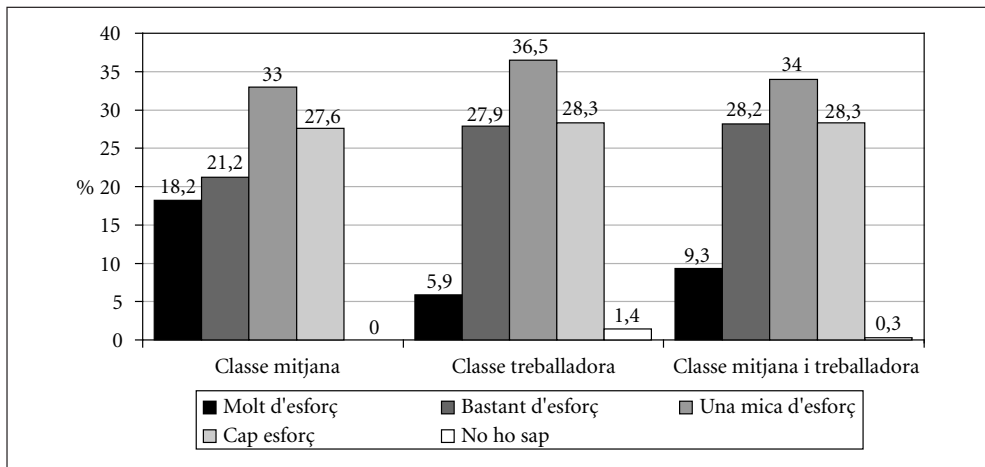
Mitjana del cost mensual a la llar de l'escolarització, per titularitat del centre educatiu i per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 18.

Esforç econòmic de la llar per l'escolarització dels fills, per classe social

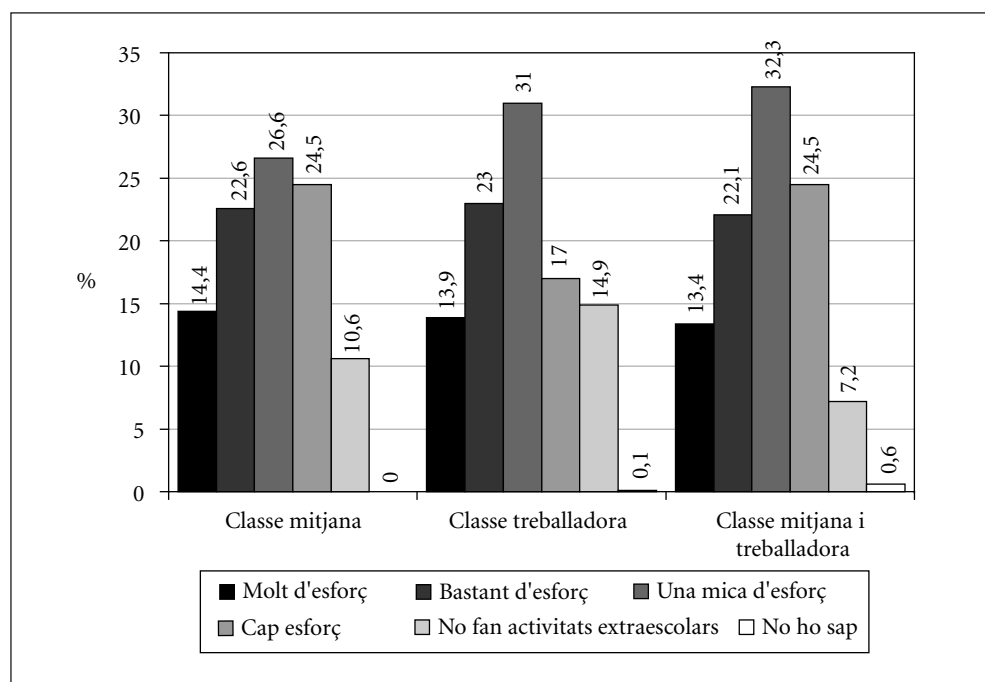

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora, en el capítol de les activitats extraescolars, el primer que cal assenyalar és que hi ha més llars en la classe treballadora en les quals els fills no fan activitats extraescolars que no pas en la classe mitjana, però la diferència és molt petita (4 punts). Per la resta només podem assenyalar que hi ha més casos de llars per les quals no suposa cap esforç pagar les activitats extraescolars entre la classe mitjana; en canvi, en la classe treballadora n'hi ha més a les quals això suposa una mica d'esforç. En ambdues classes socials hi ha un 37% de llars que fan un esforç econòmic considerable (“molt d'esforç” i “bastant d'esforç”) per pagar aquest tipus d'activitats (Gràfic 19).

Gràfic 19.

Esforç econòmic de la llar per les activitats extraescolars, per classe social

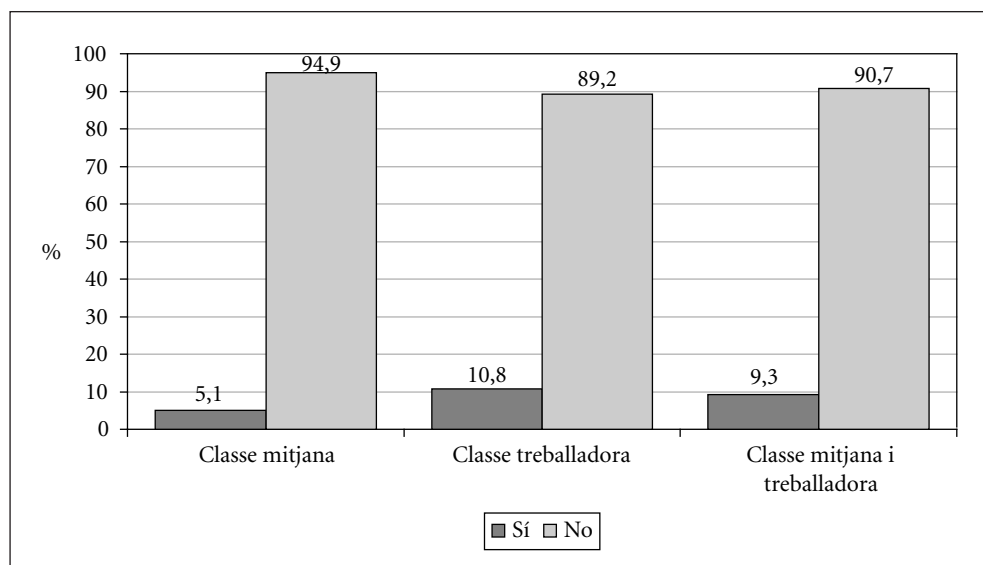

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Malgrat que en totes les classes socials hi ha llars que reben ajuts o beques d'escolarització, les diferències també són importants: en la classe mitjana propietària és on es dona menys aquesta situació, que és molt més característica de la classe mitjana assalariada i de la classe treballadora, tot i que, de les dues darreres, en la primera només hi ha un 8% de casos, mentre que en la segona el percentatge s'eleva a un 11% (Gràfic 20).

Gràfic 20.

Llars que reben ajuts per beca o escolarització, per classe social

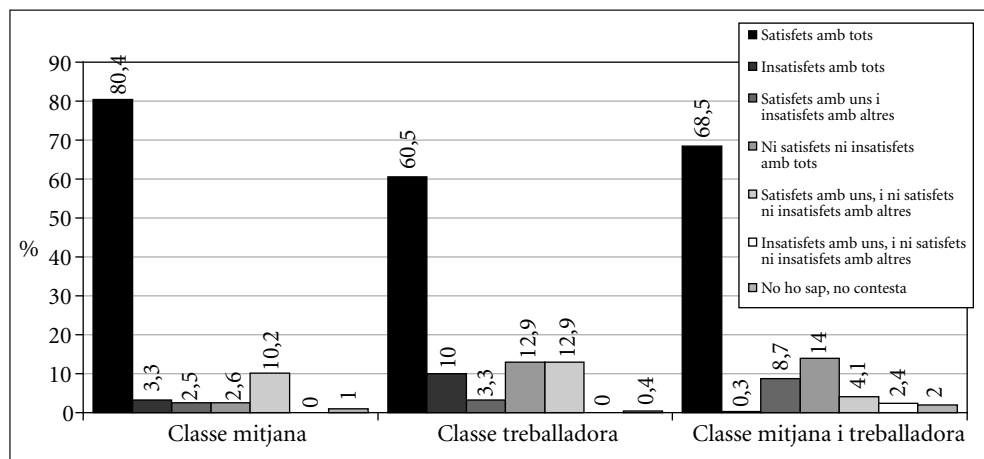

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Totes les llars, en conjunt, estan majoritàriament satisfetes (70%) del rendiment escolar dels fills, però la classe mitjana assalariada és la que més satisfeta n'està (86%) i la classe treballadora la que menys: un 10% de les llars, el doble de la mitjana pel conjunt, diu que als seus fills els van malament els estudis. Les llars mixtes de classe mitjana assalariada i classe treballadora es caracteritzen pel fet que en el 12% dels casos estan satisfetes d'alguns dels seus fills però d'altres no (Gràfic 21).

Gràfic 21.

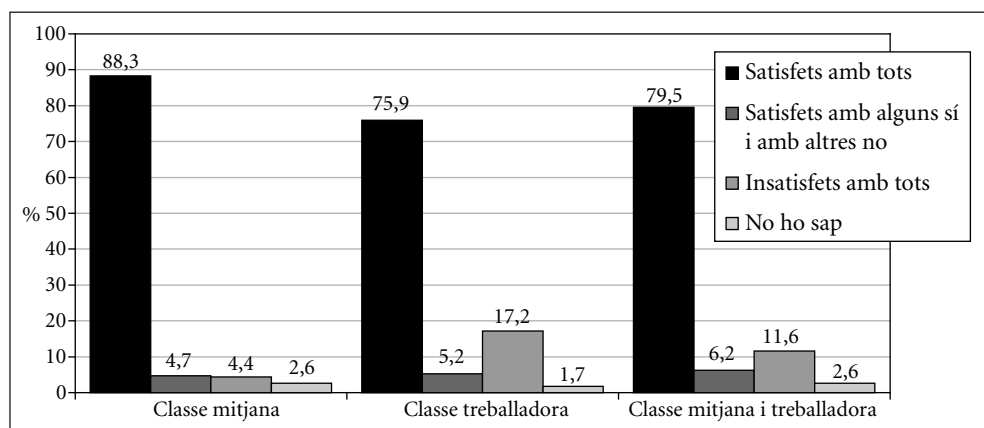
Satisfacció dels pares amb els estudis dels fills, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 22.

Satisfacció dels pares amb el tipus d'educació que reben els fills al centre escolar, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Alhora també és la classe treballadora la que més es queixa del tipus d'educació escolar que reben els fills (19% de les llars) (Gràfic 22). Respecte de les llars de classe mitjana, en aquesta classe social es doblen els casos de llars que han descartat algun centre educatiu perquè no podien assumir-ne el cost econòmic (28%).

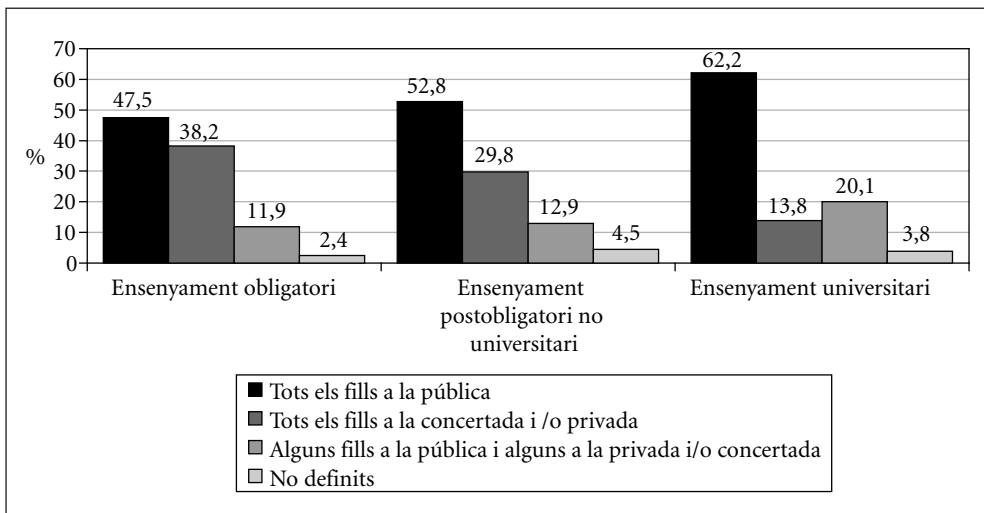
L'ESCOLARITZACIÓ EN L'ENSENYAMENT POSTOBLIGATORI

En les llars amb fills en l'ensenyament postobligatori també predomina l'opció de l'escola pública. De fet, la seva presència augmenta respecte de les llars amb fills en l'ensenyament obligatori (Gràfic 23).

Malgrat aquest augment de la presència de centres públics, la mitjana del cost d'escolarització per fill escolaritzat també augmenta a mesura que ens allunyem de l'es-

Gràfic 23.

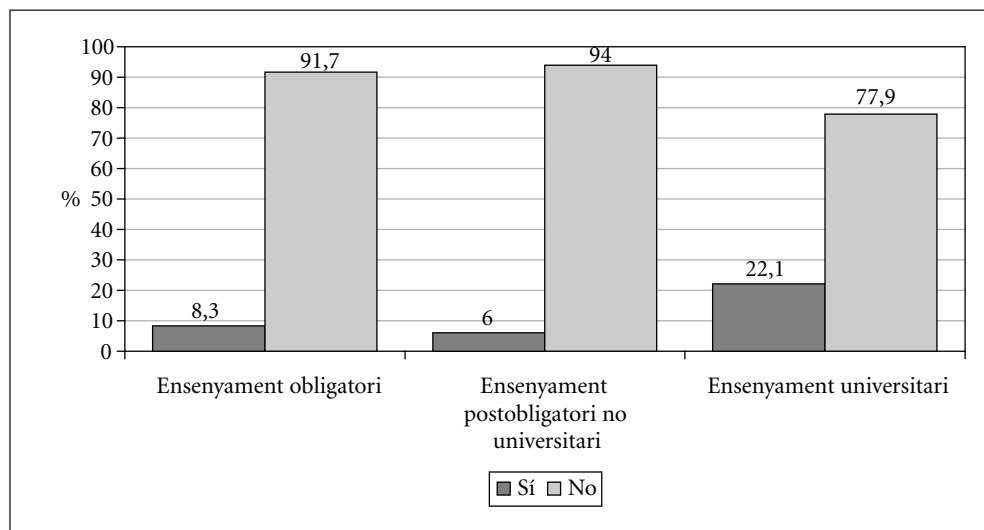
Titularitat del centre on les llars escolaritzen els seus fills, per nivell educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 24.

Llars que reben ajuts per beca o escolarització, per nivell educatiu

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

colarització obligatòria: se situa en 103 euros per l'ensenyament postobligatori no universitari i en 143 euros per l'universitari.

En canvi, pel que fa al nombre de llars que diuen que els suposa un esforç econòmic pagar l'educació dels fills, no hi ha diferències significatives respecte de l'etapa d'ensenyament obligatori.

Pel que fa al nombre de llars amb beques o ajuts per a l'educació cal destacar que el percentatge de les llars amb fills universitaris és el 22%, mentre que en les etapes educatives anteriors no arriba al 10%, ni de bon tros, el percentatge de llars que tenen aquest tipus d'ajut (Gràfic 24).

Un aspecte en el qual no apareixen diferències significatives entre les diferents etapes

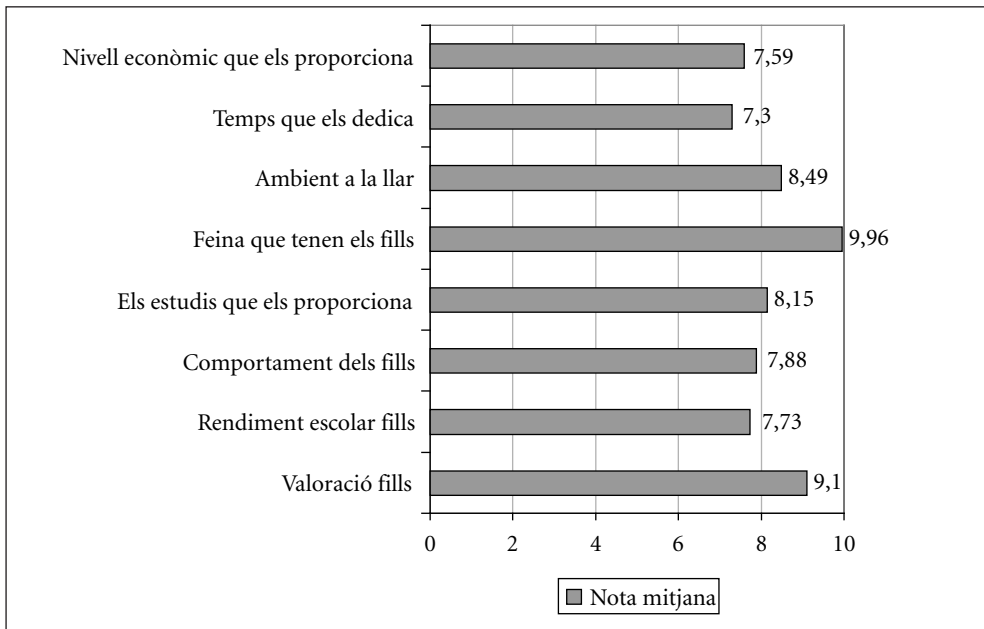
educatives és la satisfacció amb els estudis dels fills i la satisfacció amb el tipus d'educació que reben.

SATISFACCIONS I ASPIRACIONS DELS PARES

A continuació parlarem de les satisfaccions de les mares i els pares respecte a diversos aspectes de la vida dels seus fills i també veurem com valoren determinats aspectes de la relació pares-fills. En el qüestionari tenim una bateria de preguntes que s'havien de contestar puntuant-les en una escala de 0 a 10, segons si s'estava menys satisfet (0) o més satisfet (10) amb els temes que es plantejaven. Per tant, per dir-ho col·loquialment,

Gràfic 25.

Valoració que fan els pares d'aspectes relatius als fills (nota de 0 a 10)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vegem quina és la nota que han posat els pares als seus fills en els aspectes següents: com valoren els fills, com valoren el seu rendiment escolar, el seu comportament, l'ambient de la llar, la feina que tenen, el temps que els poden dedicar, els estudis que els han proporcionat, el nivell econòmic de la llar (Gràfic 25).

La valoració global dels fills ha estat molt bona, per tant, la nota que es posa als fills és molt alta: un 9,1. També són bones les valoracions dels diferents aspectes que es puntuen. Vegem-ho de nota més alta a menys alta.

El tema pel qual els pares expressen més satisfacció és per la feina dels seus fills; malgrat que la diversitat en la resposta és important, la mitjana és molt alta, la puntuació és 9,96. La puntuació que rep l'ambient que tenen els fills a la llar també és molt bona: 8,49. També és molt alta la nota que es donen els mateixos pares pels estudis que proporcionen o han proporcionat als fills: 8,15. Aquests són els aspectes que mereixen una nota per sobre de 8.

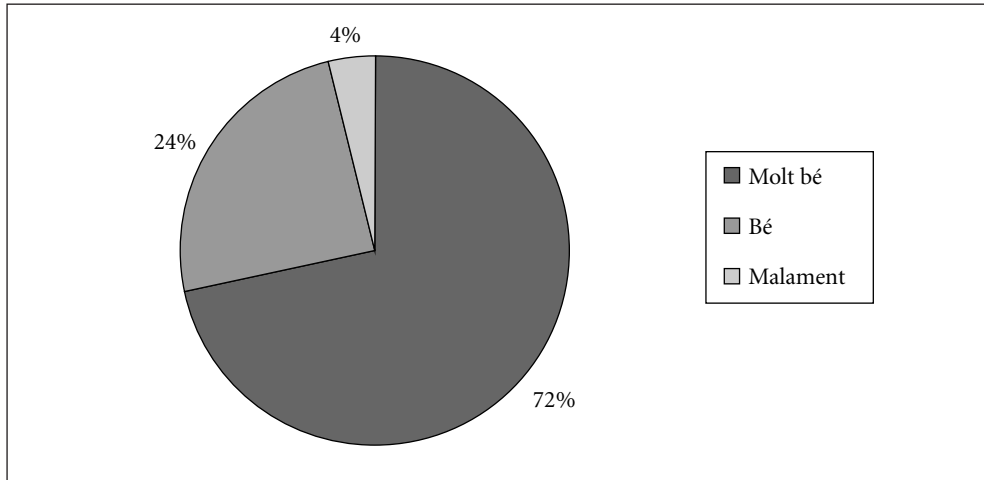
Vegem quins altres aspectes s'han quedat amb un notable baix. Comencem pel comportament dels fills, on la nota ja no és tan bona però continua sent força alta: 7,88. A continuació hi ha el nivell econòmic que els pares proporcionen als fills que encara viuen a la llar; la nota és 7,52. Si parlem del rendiment escolar dels fills, la nota és 7,33. La mateixa puntuació reben els pares pel temps que dediquen als fills i per l'ambient de la llar.

Passem ara a veure aquestes puntuacions amb més detall.

Valoració dels fills segons els pares

La valoració que fan els pares dels seus fills ha estat molt bona: la resposta donada ha estat “molt bé” de manera majoritària (72%) i “bé” (24%). Només en el 4% dels casos la resposta és negativa (Gràfic 26).

Per classe social s'ha de destacar que sembla que la classe mitjana està més satisfeta amb els seus fills que no pas la classe treballadora: la classe treballadora té una resposta més

Gràfic 26.**Valoració que fan els pares dels seus fills**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

alta que la resta a la categoria “regular” (5,17%) i les llars de classe mitjana assalariada més classe treballadora es caracteritzen per la resposta “bé” (30,98%)

Valoració del rendiment escolar dels fills

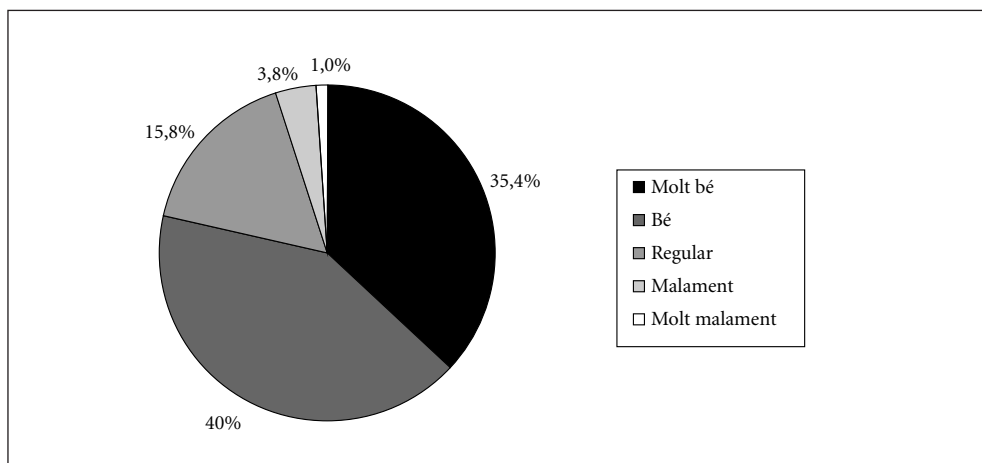
La majoria de llars puntua amb un “bé” (40%) el rendiment escolar dels seus fills. En segon lloc trobem les llars que diuen que ho fan “molt bé” (35,4%). Per tant, ja ho hem vist abans, la valoració és molt positiva tot i que el 15,8% diu que “regular”, el 3,8% diu que “malament” i l’1% diu que “molt malament” (Gràfic 27).

Destaca el cas dels municipis de 100.000 a 499.999 habitants, on el “molt malament” arriba a un percentatge del 4,1%. Alhora, les llars amb un nivell educatiu més baix també són les que estan més descontentes. Les llars amb estudis primaris es caracterit-

zen per la resposta “molt malament” (3,7%) i les llars mixtes sense estudis i primaris o secundaris per la resposta “malament” (13,7%).

Gràfic 27.

Valoració que fan els pares del rendiment escolar dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

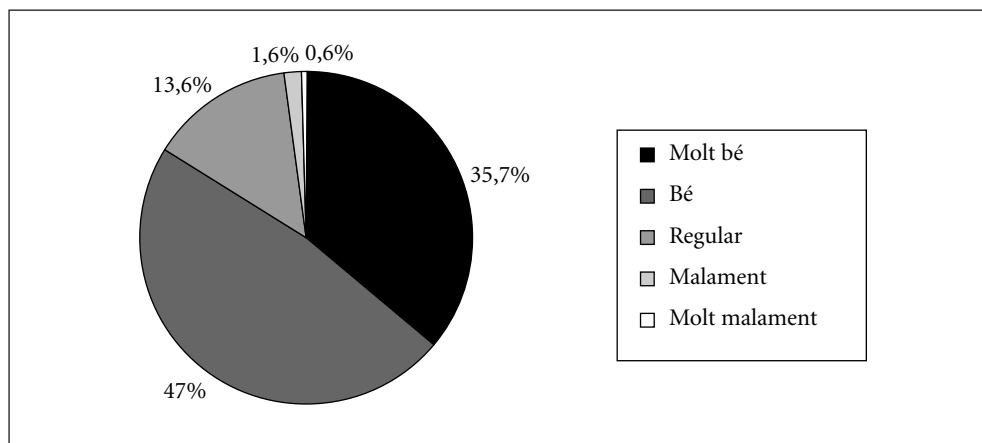
Comportament dels fills

Si parlem del comportament dels fills, les respostes positives també són majoritàries. La majoria diu que “bé” (47%), seguida dels que afirmen que “molt bé” (35,7%). Que és “regular” ho diu el 13,6%, “malament” l’1,6% i “molt malament” el 0,6%. Les llars amb un nivell d’estudis més baix sembla que són les que més problemes tenen amb el comportament dels fills (Gràfic 28). Les llars amb un nivell educatiu de sense estudis i primaris o secundaris es caracteritzen perquè sumen un 7,7% en la resposta “malament”.

Passem a parlar del grau de satisfacció dels pares amb els estudis que proporcionen o han proporcionat als fills. El perfil de la resposta de la població és positiu. La majoria

Gràfic 28.

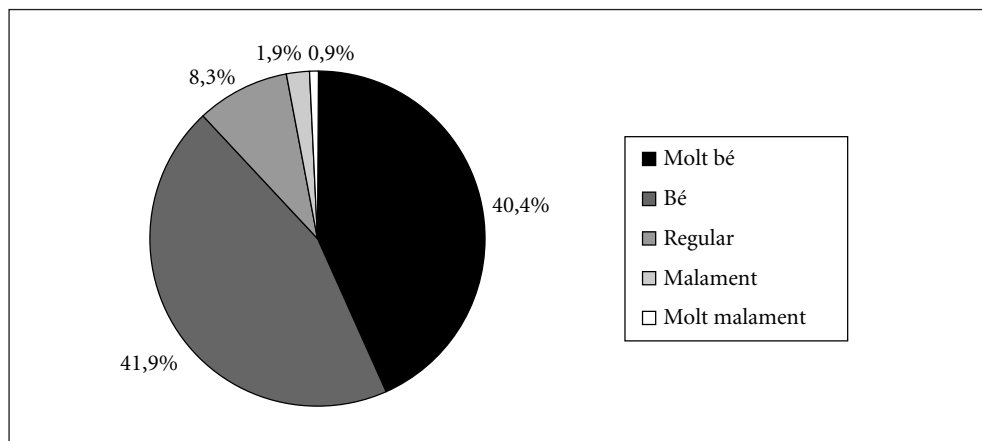
Valoració que fan els pares del comportament dels fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 29.

Valoració que fan els pares dels estudis proporcionats als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

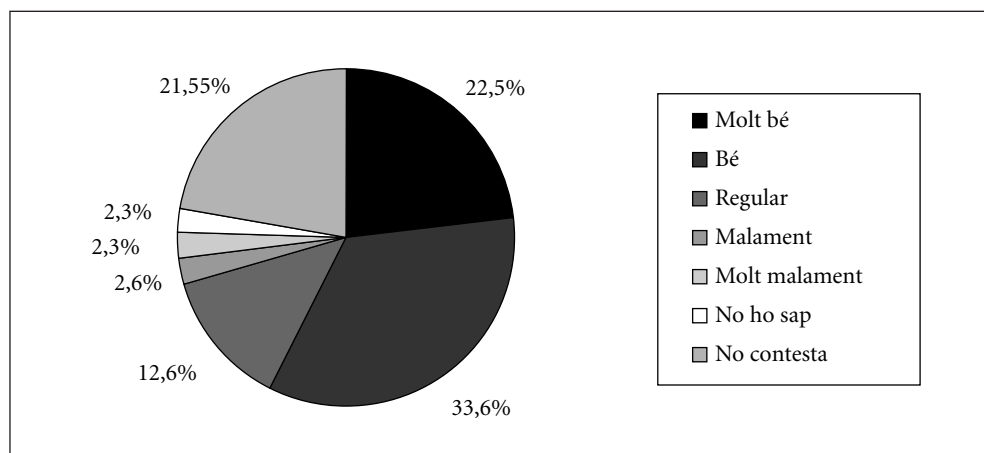
de llars se situen en la categoria “bé” (41,9%) i la categoria “molt bé” (40,4%). Però també hem de tenir present que un 8,3% respon que no estan pas gaire satisfets (“regular”) i un 3% gens satisfets (contesten “malament” i “molt malament”) (Gràfic 29). Per nivell educatiu les llars sense estudis són les que estan més descontentes: “molt malament” (6,1%), “malament” (4,4%) i “regular” (14%).

La feina que tenen els fills

Si parlem de la feina que tenen els fills hi ha molta més diversitat en la resposta, tot i que la mitjana és molt alta. La majoria diu que “bé” (33,6%) i “molt bé” (22,5%); que és “regular” ho afirma el 12,6%, que va “malament” el 2,6% i “molt malament” el 2,3%. No contesta el 21,5% i diu que no ho sap el 2,3% (Gràfic 30).

Gràfic 30.

Valoració que fan els pares de la feina que tenen els fills

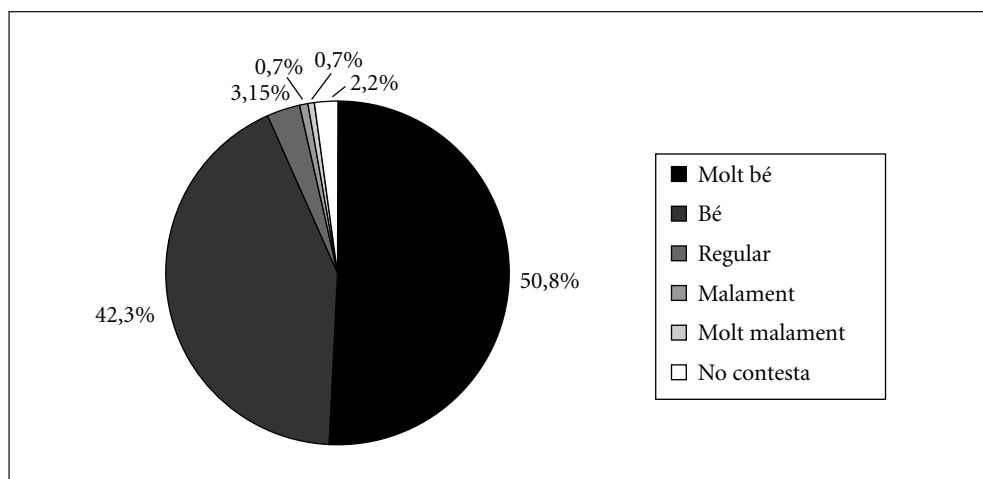
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ambient de la llar

La puntuació és molt bona; la meitat diu que està molt bé (50,8%) i bé” (42,3%). Considera que és “regular” només el 3,15% i que està “malament” i “molt malament”, el 0,7%. Només el 2,2% dels casos no contesta (Gràfic 31).

Gràfic 31.

Valoració que fan els pares de l'ambient que gaudeixen els fills a la llar

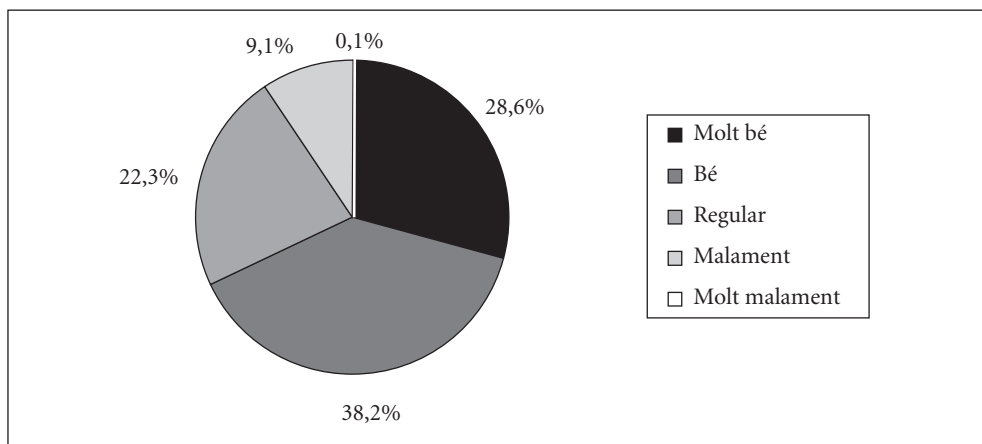
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Parlem ara del grau de satisfacció dels pares amb el temps que dediquen als seus fills menors de 16 anys. Com en el cas de l'ambient de la llar, la nota és alta però no tant: 7,3 de puntuació mitjana. El perfil de la població és majoritàriament “bé” (38,2%), després hi ha les opcions “molt bé” (28,6%), “regular” (22,3%), “malament” (9,1%) i “molt malament” (0,1%) (Gràfic 32).

Pel que fa al nivell econòmic que proporcionen els pares als fills que encara viuen a la llar, la majoria n'estan satisfets: “bé” (48,2%), seguit de “molt bé” (24,8%) i de “regu-

Gràfic 32.

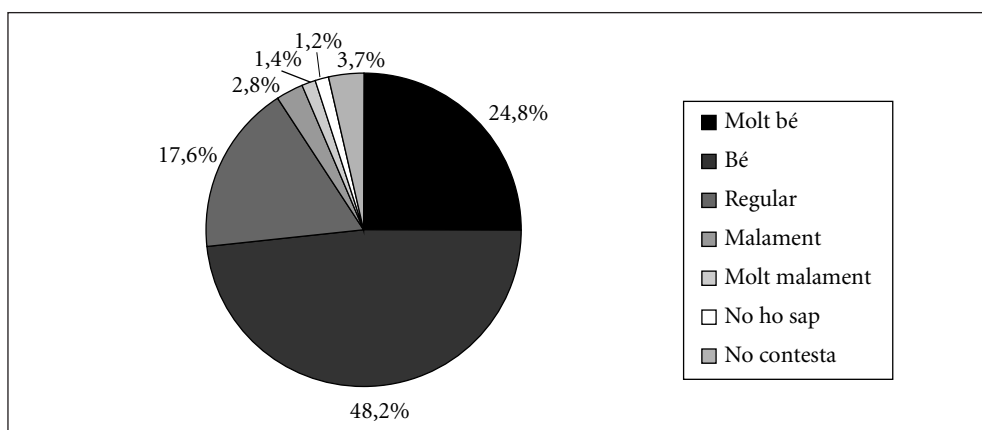
Valoració que fan els pares del temps que dediquen als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 33.

Valoració que fan els pares del nivell econòmic que proporcionen o han proporcionat als fills

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

lar” (17,6%); “malament” només ho afirma el 2,8% i “molt malament” només l’1,4%. No ho sap l’1,2% i no contesta el 3,7% (Gràfic 33). Els pares de les llars amb el nivell educatiu més baix, sense estudis, són les que menys satisfetes estan en aquest aspecte: “molt malament” (6,8%) i “malament” (5,7%).

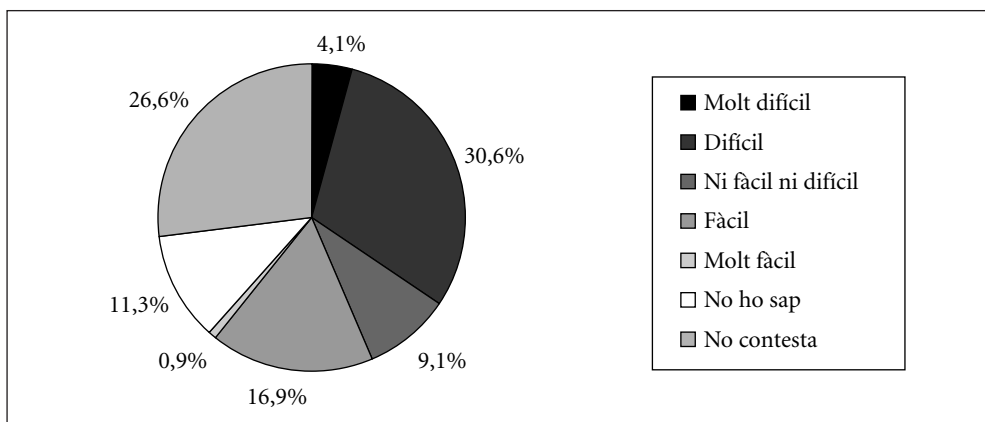
EXPECTATIVES DE FUTUR

Ara parlarem del futur dels fills. Hem demanat als nostres entrevistats un seguit d’opinions sobre com els anirà la vida, als seus fills. D’una banda els hem demanat si els serà fàcil o difícil trobar feina, si ho tindran millor o pitjor que els seus pares en aquesta vida i quina classe social tindran.

Els catalans són pessimistes respecte de la feina dels fills, contesten majoritàriament que ho tindran difícil (un 30,6%) i un 4,1% diu que ho tindran molt difícil. Només un 16,9% pensa que els serà fàcil i un 0,9% molt fàcil; el 9,1% diu que no els serà ni fàcil ni difícil. Finalment, el 26,6% no contesta i l’11,3% no ho sap (Gràfic 34).

Gràfic 34.

Valoració que fan els pares sobre la facilitat que tindran els fills de trobar feina

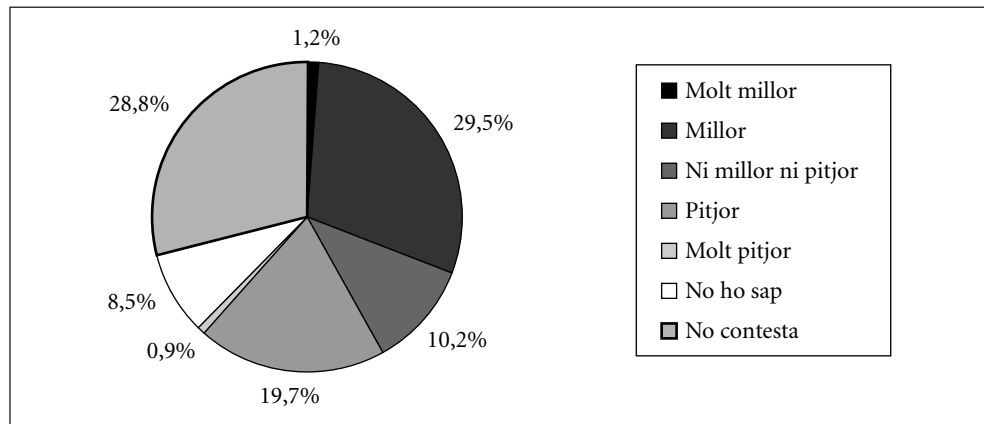
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Per nivell d'estudis de la llar, les llars amb estudis secundaris (15,1%) i les llars amb estudis universitaris (13,6%) es caracteritzen per la resposta “ni fàcil ni difícil” respecte a la resta de grups.

A la pregunta sobre si els fills i les filles ho tindran millor o pitjor que els entrevistats, curiosament la resposta és optimista malgrat el pessimisme mostrat en les possibilitats de trobar feina. La majoria diu que els anirà millor (29,5%) perquè segurament estan valorant coses que van més enllà de com es guanyaran la vida. Però també hi ha un 19,7% que diu que ho tindran pitjor; i no serà ni millor ni pitjor segons un 10,9%. Els extrems: “molt millor” (1,2%) i “molt pitjor” (0,9%) són respostes minoritàries. Els que no responen a aquesta pregunta són el 28,8% i diuen no saber-ho el 8,5% (Gràfic 35).

Gràfic 35.

Valoració que fan els pares de la situació social futura dels fills en comparació a la seva

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

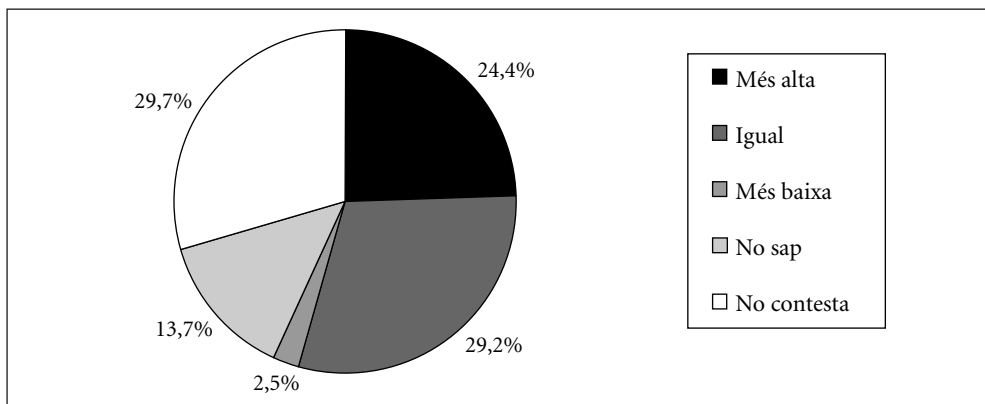
Si ho analitzem des del punt de vista del nivell educatiu, els més optimistes són els que tenen estudis secundaris, que diuen que els fills ho tindran millor en un percentatge per sobre de la mitjana poblacional (49,5%). En canvi, els que tenen estudis universitaris es

caracteritzen per la resposta “ni millor ni pitjor” (19,5%). Així mateix, la classe social de la llar també té una gran influència en l’opinió: les classes millor situades són les que pensen que ho tindran com ells: la classe mitjana propietària (17,87%) i la classe mitjana assalariada (17,94%) es caracteritzen per la resposta “ni millor ni pitjor”.

Per acabar fem una ullada a quina opinió tenen els pares de la posició social que assoliran els seus fills respecte de la que els ofereixen ells a la seva llar. En resposta a la pregunta “Com pensa que serà la classe social dels fills respecte de la seva”, el 24,4% dels entrevistats pensa que serà més alta, el 29,7% creu que serà igual i el 2,5% creu que serà més baixa; diuen no saber-ho el 13,7% dels entrevistats, i no contesten el 29,2% (Gràfic 36).

Gràfic 36.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills

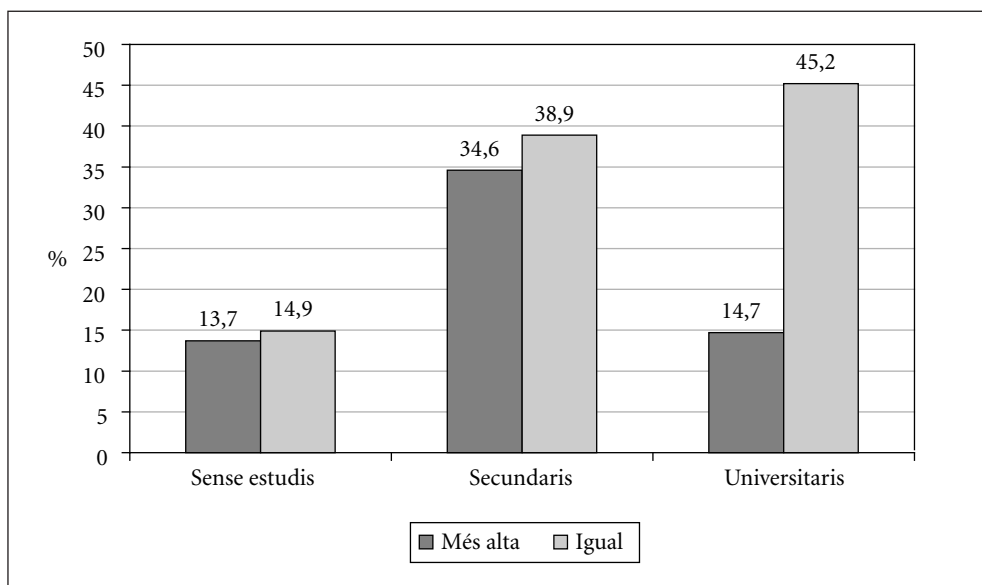
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si ho analitzem des del punt de vista del nivell educatiu de la llar (Gràfic 37), la situació és una mica complexa. Les llars sense estudis tenen l’opinió que la classe social dels seus fills serà més alta que la seva (13,7%) o igual (14,9%), per sota de la mitjana. Les llars on els dos membres de la parella tenen estudis secundaris mostren la situació contrària, estan per sobre de la mitjana de manera significativa en l’opinió que els seus

fills tindran una classe social més alta que no pas ells (34,6%) i en l'opinió que tindran la mateixa que ells (38,9%). En canvi en les llars on tots dos tenen estudis universitaris mostren el percentatge més alt en la consideració que els seus fills tindran la mateixa classe social que ells (45,2%) i també tenen un percentatge molt més baix en l'opinió que els seus fills tindran una classe social més alta que la seva (14,7%). Les llars mixtes d'estudis primaris i secundaris diuen de manera significativa que els seus fills tindran una classe social més alta (34,6%); i en canvi el que caracteritza les llars mixtes de sense estudis i primaris o secundaris alhora és que opten més, respecte a les altres classes, per totes aquelles opcions que no situen els seus fills en la seva mateixa classe social, de manera que només el 15% de les llars d'aquest nivell educatiu diu que tindran la mateixa classe social que ells.

Gràfic 37.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills, per nivell d'estudis de la llar

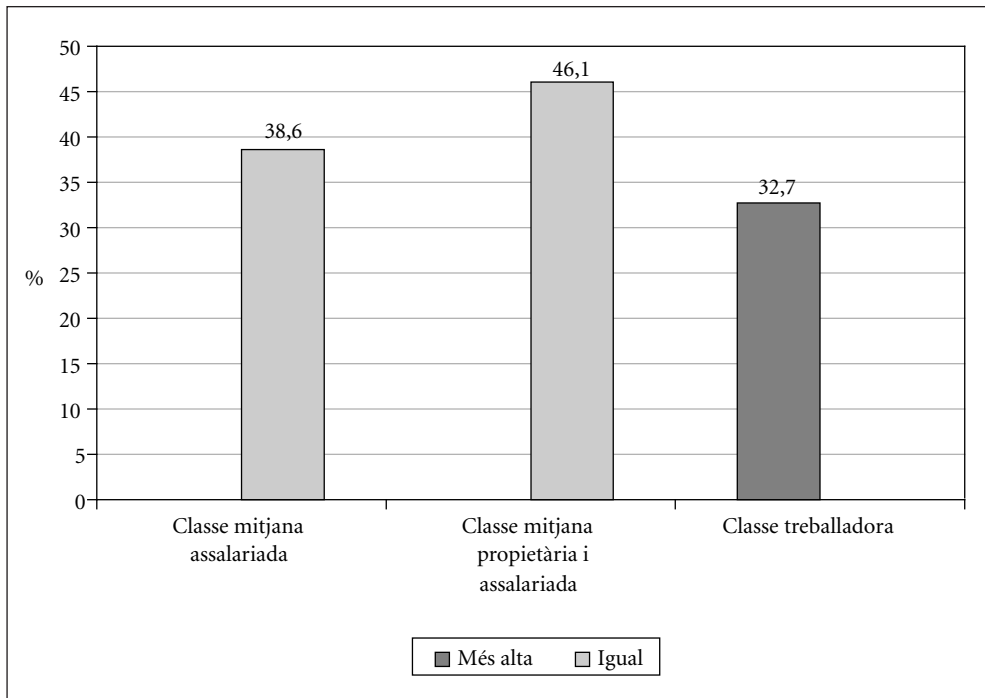

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En la resposta que tenim segons la classe social (Gràfic 38) veiem un reflex de la satisfacció dels pares amb la classe social que ells tenen: la classe mitjana assalariada es caracteritza per triar la resposta “igual” (38,60%) i les llars amb classe mitjana propietària i assalariada també (46,1%); en canvi, la classe treballadora contesta significativament que la classe social dels fills serà més alta (32,7%).

Gràfic 38.

Valoració que fan els pares de la posició social futura dels fills, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les diferències es donen també segons el nombre d'habitants del municipi de residència: els municipis de 10.000 a 49.999 habitants responen més majoritàriament que la classe social dels fills serà igual (36,7%) o bé que no ho saben (17,8%), i els que

viuen en municipis de 50.000 a 99.999 habitants pensen que la classe social dels fills serà més baixa (5,2%). Les llars dels municipis de 100.000 a 499.999 habitants són les que menys contesten que la classe serà igual (19,6%), i aquesta categoria deixa de ser majoritària en aquest tipus de territori.

A TALL DE CONCLUSIÓ

L'escolarització dels fills és un capítol molt important per a les llars catalanes, no només pel cost econòmic que els suposa sinó principalment perquè les famílies són molt conscients de la importància que té per al futur dels seus fills el pas per l'escola.

El que ens diuen les famílies és que no sempre poden triar l'escola que volen per als seus fills: una de cada cinc ha descartat un centre escolar a causa del seu cost. Alhora, en moltes llars l'educació dels fills resulta massa costosa per a l'economia domèstica; no només aquelles llars que porten els fills a l'escola privada, sinó també un percentatge important de les que els porten a l'escola pública. El cert és que hi ha diferències importants entre el cost econòmic de l'escola pública i la privada, però no són les úniques diferències: també n'hi ha en el grau de satisfacció expressat per les famílies respecte del rendiment escolar dels fills i del tipus d'educació que s'imparteix en el centre escolar on estan escolaritzats. D'aquests dos darrers aspectes se'n queixen més les llars que porten els seus fills a l'escola pública que no pas aquelles llars que els porten a la privada. D'altra banda no hem d'oblidar que la tria del centre escolar per als fills no es produeix en igualtat de condicions entre totes les famílies de Catalunya: ja hem vist que l'oferta no és la mateixa en tot el territori i, el que és més important, com millor és la posició social, més oportunitats de tria hi ha; és a dir, hi ha més llars de classe treballadora que han de renunciar a un centre educatiu que els agrada perquè no poden afrontar el seu cost econòmic.

Però la vida dels nostres fills no gira només al voltant de l'escolarització: la relació mares/pares-fills és fonamental en la vida familiar i ho és també, i tan important com les credencials educatives, per a les perspectives de futur. En les llars catalanes, els pares i les mares estan molt satisfets amb els seus fills i són més optimistes que no pas

pessimistes amb el futur que els espera. Tornem a trobar, però, diferències importants segons la classe social de la llar, la qual cosa ens indica la importància que tenen les condicions socials de pertinença en l'esdevenidor de la nostra vida.

5 Els habitatges de la població catalana

Carme Trilla Bellart i Joffre López Oller

Abstract

L'habitatge és una de les múltiples perspectives des de les quals es poden analitzar les condicions de vida de la població. Partint de l'explotació de la primera onada del PaD (2001-2002) i prenent com a element de contrast altres investigacions dutes a terme amb anterioritat, aquest informe aborda la forma d'allotjament dels residents a Catalunya.

A l'estudi s'examinen indicadors de l'espai físic dels habitatges i, aprofitant les potencialitats del PaD, s'introdueixen elements de caràcter més social com ara els tipus i el perfil socioeconòmic de les llars, el règim de tinença, la satisfacció residencial, les necessitats subjectives de rehabilitació, l'esforç que comporta el pagament mensual de l'habitatge, el paper de la família en l'accés a l'habitatge, la disposició de segones residències o el lligam entre classe social i superfície de l'habitatge. L'edat del nucli de la llar és una variable que es té especialment en compte en la mesura que permet identificar estats d'allotjament molt diferenciats. La mida mostral del PaD permet, en certes ocasions, la desagregació dels resultats amb relació a les províncies.

Índex

Introducció	291
Característiques de les llars	292
· Edat del nucli de llar	293
· Tipus de llar	294
· Dimensió de les llars	296
· Ingressos de les llars	297
Característiques dels habitatges	299
· El règim de tinença	299
· Habitatges protegits	302
· Dimensió dels habitatges	304
· Estat dels habitatges	307
· Disposició de segona residència	309
Ús i valoració dels habitatges	310
· Temps de residència en l'habitatge actual	310
· Satisfacció amb l'entorn i el barri de l'habitatge	311
El cost de l'habitatge	312
· Cost mensual de l'habitatge	312
· Ajuts al pagament de l'habitatge	317
· Dificultats de pagament	318

INTRODUCCIÓ

El Panel de Desigualtats Socials de Catalunya (PaD) permet una aproximació a les condicions de vida de la població catalana, en el sentit més ampli de la paraula (salut, educació, treball, habitatge, relacions socials, capacitat econòmica...). L'habitatge és una de les perspectives des de la qual es poden analitzar aquestes condicions. I, malgrat que la manera com les llars resolen les seves necessitats d'habitatge no és independent d'altres processos socioeconòmics, la manera com es resolen, o es procuren resoldre, és un bon indicador i reflex del context social general. Entendre l'habitatge és, en certa manera, entendre també una mica millor la nostra societat.

Existeixen altres sistemes d'aproximació a l'estudi de l'habitatge a Catalunya. Un d'ells és a partir dels censos de població i habitatge, especialment els dels anys 1991 i 2001 (quan estigui explotat en tota la seva riquesa), com a font més habitual i sòlida de referència per conèixer el nombre d'habitatges, les seves característiques, els seus usos i la interrelació entre habitatge, població i llars.

Metodològicament molt semblant al PaD, el Panel de Llars de la Unió Europea ofereix informació des de l'any 1994, però sense desagregar-la per comunitats autònomes o províncies fins l'any 1999; Catalunya només hi surt recollida de forma agregada amb les Illes Balears i la Comunitat Valenciana.

La tercera via és l'estudi *L'habitatge a Catalunya*,¹ dut a terme dues vegades, una primera l'any 2000 i una segona l'any 2002. Aquest estudi, a diferència del Panel de Llars de la UE o del PaD, està enfocat específicament a indagar la forma d'allotjament de la població a Catalunya i, per tant, ofereix un ventall més ampli d'informació dels diferents aspectes de l'habitatge; amb una mostra de 2.000 casos, permet una desagregació dels resultats a nivell provincial.

L'avantatge del PaD en relació a les aproximacions anteriors és que combina tots els aspectes metodològicament més interessants esmentats: la condició de panel i la vocació de continuïtat en onades successives, permeten fer un seguiment de les trajectòries individuals i familiars al llarg del temps; el nivell de representació territorial permet arribar fins a l'anàlisi provincial; i la multiplicitat de temàtiques que el PaD contempla permet establir relacions transversals que enriqueixen la visió estricta de l'allotjament, especialment en els aspectes econòmics i de percepció subjectiva.

Tant per la quantitat com per la qualitat de la informació que ha proporcionat la primera onada del PaD, es pot realitzar una aproximació a les condicions d'allotjament de la població catalana que ratifica, en alguns casos, o complementa i enriqueix, en d'altres, les dades disponibles fins avui.

CARACTERÍSTIQUES DE LES LLARS

La llar és la unitat d'anàlisi que sol utilitzar-se a l'hora d'examinar les característiques dels habitatges d'una població. La raó fonamental és que les llars constitueixen les unitats de convivència bàsiques de les persones en els habitatges. Parlar de llars no vol dir, però, parlar d'un únic tipus estàndard. Justament el que està succeint darrerament és el creixement d'altres formes de vincles familiars diferents de la "tradicional" llar uninuclear,² la qual cosa incideix de manera directa en els requeriments que hauria de

1. Estudi encarregat pel Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya a l'Institut DEP i a Carme Trilla.

2. Una llar uninuclear està formada per un matrimoni o una parella amb o sense fills.

satisfer l'habitatge. En efecte, cal tenir present que cada tipus de llar té unes necessitats diferenciades tant pel que fa als equipaments, la superfície, la localització, com a les condicions econòmiques.

Edat del nucli de la llar

La propensió a la formació de llars és diferent segons els diversos trams d'edat de la població. La taxa mitjana de la població de Catalunya és del 36,8%, i varia des de 9,4% per als més joves fins a un màxim del 48,5% per a aquells d'edats compreses entre 35 i 49 anys (Taula 1a).

Per tant, la distribució per edats de les llars catalanes, si ens atenem a l'edat mitjana dels integrants del nucli de la llar,³ mostra una forta concentració en els trams entre

Taula 1a.
Població i llars comparades per trams d'edat

Edat mitjana del nucli de la llar	Població (1)	%	Llars (2)	% (3)	% llars/ població
16-24 anys	761.277	14,1%	83.979	3,6%	9,4%
25-34 anys	1.085.043	20,1%	387.237	16,6%	30,4%
35-49 anys	1.397.381	25,8%	793.135	34,0%	48,5%
50-64 anys	1.060.349	19,6%	552.862	23,7%	44,5%
65 anys i més	1.104.113	20,4%	517.871	22,2%	40,0%
TOTAL	5.408.163	100%	2.332.751	100%	36,8%

(1) Cens d'Habitants de 2001

(2) Llars del Cens d'Habitants de 2001

(3) Percentatges obtinguts del PaD

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

3. El PaD no permet conèixer la identitat de la persona principal (persona de referència o cap de llar). El concepte de nucli de la llar que s'utilitza en aquest estudi equival a l'informant principal i la seva parella, quan n'hi ha.

Taula 1b.

Joves que han constituït una nova llar

Edat	Percentatge
18-24 anys	14,8%
25-29 anys	44,9%
30-34 anys	70,9%
TOTAL joves	41,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

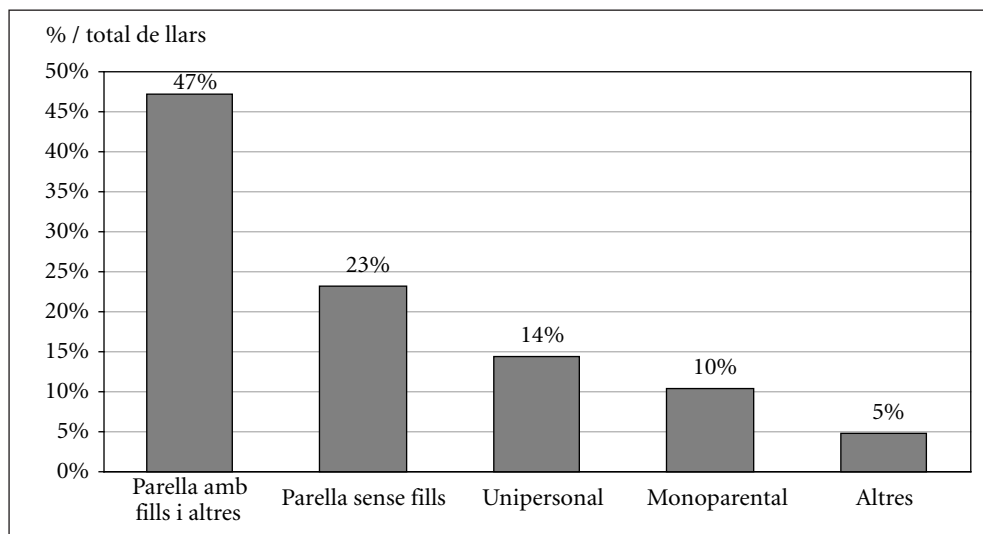
35 i 64 anys (58%), seguida d'un important 22,2% de més de 65 anys. Aquests percentatges són superiors en tots els casos als de la distribució de la població de les mateixes edats (Taula 1a).

En els trams joves, en canvi, es constata una presència lògicament molt menor de llars que d'efectius, ja que el procés emancipatori s'allarga fins a ben entrats els 30 anys. Com que aquest treball només es basa en una única onada del PaD, és a dir, en un tall temporal, no es pot veure quina és la tendència en el temps en la formació de llars per cada tram d'edat.

De fet, de l'explotació del PaD només se'n pot treure que tan sols el 15% dels joves entre 18 i 24 anys han abandonat la llar d'origen per constituir-ne una de nova; la proporció augmenta amb l'edat, de manera que se situa en el 45% entre els joves entre 25 i 29 anys, i arriba al 71% entre els que tenen de 30 a 34 anys (Taula 1b).

Tipus de llar

La primera onada del PaD mostra que, si bé les llars uninuclears eren el 70% de totes les llars catalanes existents l'any 2000 (un 47% amb fills i un 23% sense), la següent categoria en importància són les llars unipersonals, que representen un 14% del total (Gràfic 1). Cal assenyalar, però, que aquest percentatge, malgrat la seva importància, és força infe-

Gràfic 1.**Tipus de llars**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

rior a la mitjana europea que se situa al voltant del 27%.⁴ El tercer lloc en importància l'ocupen les llars monoparentals, amb un 10% del total de llars de Catalunya.

Aquesta distribució general amaga, però, diferències molt importants segons l'edat mitjana del nucli de la llar (Taules 2a i 2b):

1. Les llars unipersonals creixen fins a un 32% entre els nuclis de més de 65 anys.
2. Les llars monoparentals són especialment importants en els nuclis d'edats adultes (de 35 a 64 anys). Cal precisar que les llars monoparentals encapçalades per dones són el 86% del total.

4. Font: TRILLA, C. *La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada*. Barcelona, Fundació La Caixa, 2000.

Taula 2a.

Tipus de llar segons l'edat del nucli de la llar (% horitzontals)

Edat mitjana nucli llar	Unipersonal	Parella sense fills	Parella amb fills i altres	Mono-parental	Altres	TOTAL
16-24 anys	14,9%	21,6%	17,6%	13,5%	32,4%	100%
25-34 anys	11,1%	30,3%	47,2%	6,7%	4,7%	100%
35-49 anys	7,3%	7,8%	69,1%	12,4%	3,4%	100%
50-64 anys	10,2%	23,3%	49,1%	14,7%	2,7%	100%
65 anys i més	31,9%	41,9%	16,2%	5,2%	4,8%	100%
TOTAL	14,0%	29,0%	47,0%	10,0%	5,0%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 2b.

Tipus de llar segons l'edat del nucli de la llar (% verticals)

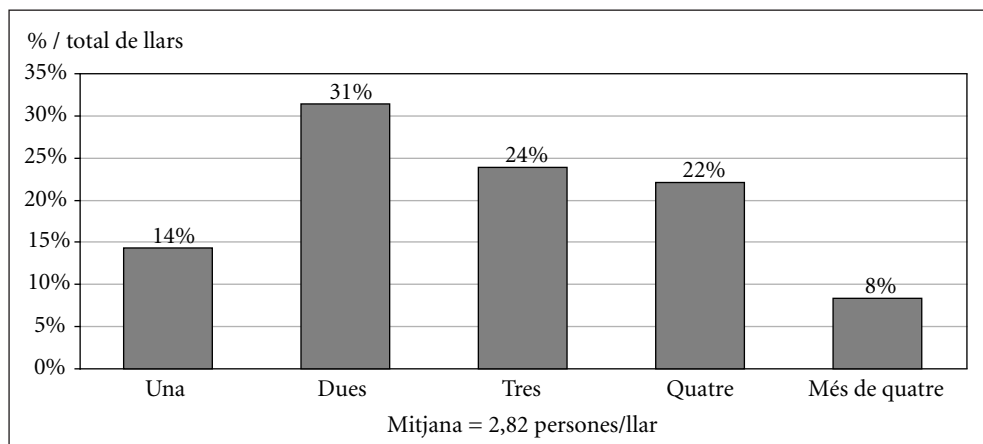
Edat mitjana nucli llar	Unipersonal	Parella sense fills	Parella amb fills i altres	Mono-parental	Altres	TOTAL
16-24 anys	3,7%	3,3%	1,3%	4,6%	24,2%	3,6%
25-34 anys	12,8%	21,6%	16,6%	10,6%	16,2%	16,6%
35-49 anys	17,2%	11,4%	49,8%	40,3%	24,2%	34,0%
50-64 anys	16,9%	23,7%	24,6%	33,3%	13,1%	23,7%
65 anys i més	49,3%	39,9%	7,6%	11,1%	22,2%	22,2%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

- Un 32% de les llars joves s'han constituït en altres formes de convivència diferents de les majoritàries; principalment es tracta de més d'una persona compartint l'habitatge, però sense cap vinculació familiar.

Dimensió de les llars

Una tercera part de les llars catalanes està formada per dues persones, un 24% per tres, i un 22% per quatre (Gràfic 2).

Gràfic 2.**Nombre de persones per llar**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La dimensió mitjana de les llars a Catalunya l'any 2000 és de 2,82 persones, i se situa en la mateixa línia que la d'altres països mediterranis del sud d'Europa, els quals, malgrat la reducció contínua d'aquesta dimensió que s'experimenta, encara compten amb llars comparativament més grans que al centre i nord d'Europa.⁵

Ingressos de les llars

Els ingressos mitjans bruts per llar l'any 2000 són a Catalunya de 1.833 € mensuals.

La distribució general d'ingressos del PaD revela que el 64% de la població es troba per sota d'aquesta mitjana, el 40,7% per sota dels 1.140 €, el 23,3% per sota dels 780 € i el 13,4% per sota dels 600 €. En l'extrem oposat, s'observa un 10% de les llars amb ingressos superiors a 2.400 € mensuals (Taula 3).

5. La mitjana de persones per llar als països de la UE l'any 2000 era de 2,4. Font: TRILLA, C. *La política d'habitatge en una perspectiva europea comparada*. Barcelona, Fundació La Caixa, 2000.

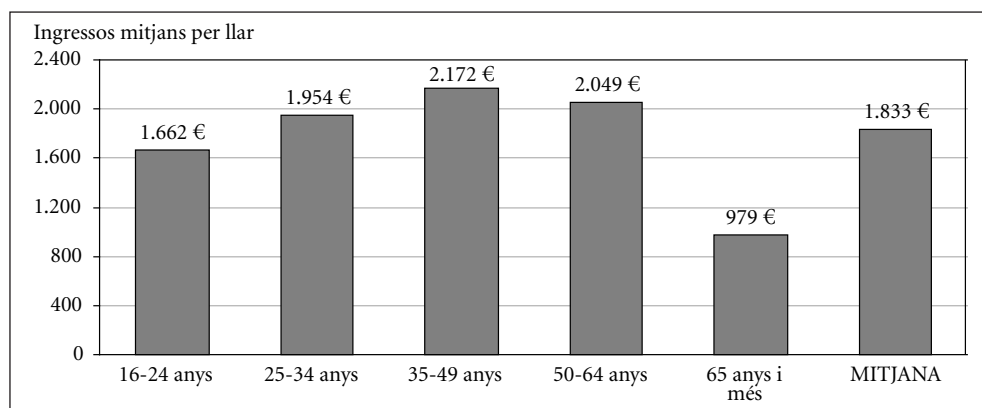
Aquests ingressos mitjans es distribueixen de manera diferent segons l'edat del nucli de la llar: al Gràfic 3 es comprova com la capacitat econòmica d'una llar augmenta amb l'edat del seu nucli fins als 50 anys, quan s'assoleix una mitjana màxima de

Taula 3.
Ingressos bruts mensuals per llar

Trams d'ingressos	% llars	% acumulat
Menys de 360 €	2,8%	2,8%
360 € - 600 €	10,6%	13,4%
600 € - 780 €	9,9%	23,3%
780 € - 1.140 €	17,4%	40,7%
1.140 € - 1.800 €	23,2%	63,9%
1.800 € - 2.400 €	14,5%	78,4%
2.400 € - 3.600 €	11,7%	90,1%
3.600 € - 4.800 €	5,7%	95,8%
Més de 4.800 €	4,4%	100%
Mitjana d'ingressos mensuals bruts	1.833 €	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 3.
Ingressos bruts mensuals segons l'edat mitjana del nucli de la llar (€)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

2.172 € mensuals. El descens és particularment fort en les llars de majors de 65 anys, els ingressos de les quals cauen fins als 979 € mensuals.

CARACTERÍSTIQUES DELS HABITATGES

El règim de tinença

El 83% de les llars catalanes se situaven, l'any 2000, en habitatges de la seva propietat o cedits i la resta, el 17%, en lloguer. Aquest resultat coincideix gairebé exactament amb el del darrer Cens d'Habitatges de 2001, segons el qual els habitatges de propietat suposen el 83,3% del total i els de lloguer el 16,4%.

Taula 4.

Règim de tinença de l'habitatge a Catalunya

Règim de tinença	% llars PaD		Cens 2001	
Propietat				
Propietat totalment pagada	45,9%	82,9%	45,8%	83,3%
Propietat amb pagaments pendents	27,2%		27,6%	
Propietat per herència o donació	5,1%		5,5%	
Altres tipus de propietat	0,3%		-	
Cedit i altres	4,4%		4,3%	
Lloguer				
Lloguer amb contracte a terminis	7,2%	17,1%	16,7%	16,7%
Lloguer amb contracte indefinit	9,4%			
Altres tipus de lloguer	0,5%			
TOTAL	100%		100%	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

6. S'entén, és clar, el pagament de l'accés a l'habitatge, ja que aquí no es compten les despeses d'ús i manteniment.

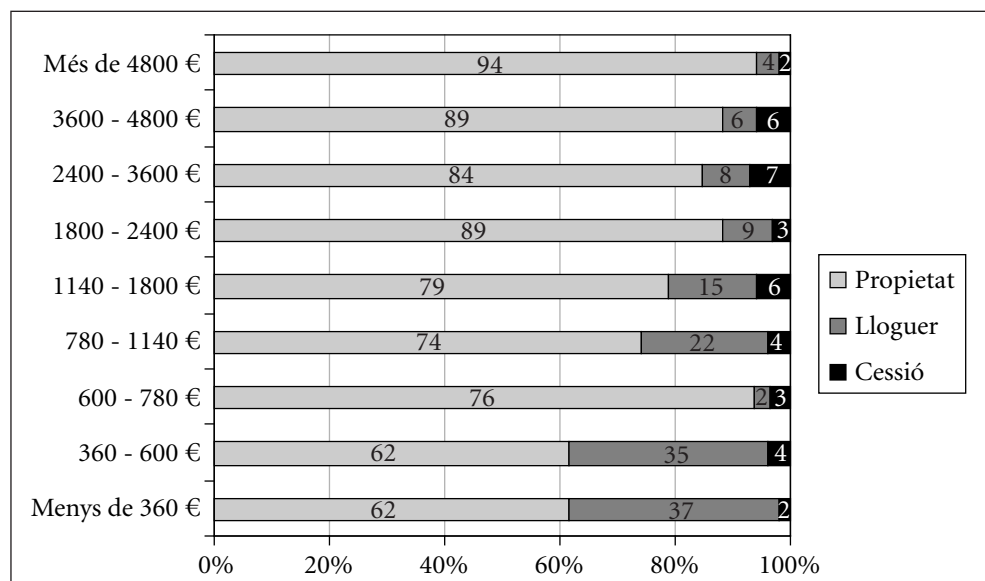
Si es té en compte que en un 46% de les llars l'habitatge està totalment pagat, que en el 5,1% és heretat o rebut, i que en el 4,4% és cedit, es pot afirmar que el 56% de la població catalana no ha de destinar cap recurs per al pagament del seu habitatge.⁶ Els que sí que han de pagar són el 27,2% de les llars en propietat amb pagaments pendents i el 17,1% que estan en lloguer (Taula 4).

De les llars en lloguer del PaD, més de la meitat, és a dir, el 9,4% del total, disposa de contractes indefinits, mentre que el 7,2% està subjecte a contractes amb termini fixat. Com veurem més endavant, aquesta diferència és un element clau en la renda mensual que han de pagar.

A partir de les diverses informacions treballades pel PaD es pot aprofundir en el perfil de les llars segons el règim de tinença dels habitatges:

Gràfic 4.

Règim de tinença segons el nivell d'ingressos mensuals bruts de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

- 1) En primer lloc, a partir del PaD es constata una forta correlació entre el règim de tinença i el nivell d'ingressos de les llars.

La modalitat de lloguer és molt més freqüent entre les llars amb ingressos més baixos: arriba al 40% entre les llars per sota dels 600 € mensuals, mentre que baixa al 5% entre les llars per sobre dels 4.800 € mensuals (Gràfic 4).

- 2) En segon lloc, amb el PaD es pot estudiar també la relació entre el règim de tinença i l'edat del nucli de les llars (Taula 5). Entre els joves més joves (de 16 a 24 anys) el lloguer és la modalitat de residència majoritària (56,8%), a diferència del que s'esdevé en els altres trams d'edat on la propietat i l'habitatge cedit són els règims més estesos, amb percentatges sempre superiors al 84%.

Taula 5.

Règim de tinença segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Règim de tinença	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més
Propietat	39,2%	77,0%	79,0%	84,0%	79,4%
Cedit	4,1%	7,1%	5,3%	2,5%	3,3%
Lloguer	56,8%	15,9%	15,7%	13,6%	17,3%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

- 3) En tercer lloc, el règim de tinença també es diferencia clarament segons l'origen del nucli de la llar. Per més que, com s'ha dit, el 83% de les llars s'allotja en habitatges de propietat o cedit, entre les llars formades per persones nascudes a Catalunya o Espanya aquest percentatge puja gairebé fins al 90%. En canvi, entre les llars amb algun integrant del nucli nascut a l'estranger, el règim de propietat i cessió baixa extraordinàriament fins al 62% i el lloguer se situa en el 38% (Taula 6).
- 4) També es constaten diferències significatives en el territori pel que fa a la tinença dels habitatges. La distribució provincial evidencia com a la província de Barcelona el parc de lloguer és força superior al de la mitjana (18,7%) i, a Lleida, inferior (9,4%)

Taula 6.

Règim de tinença segons l'origen geogràfic del nucli de la llar

Règim de tinença	Nascut a Catalunya	Nascut a Espanya	Nascut a Catalunya i Espanya	Altres*
Propietat	84,8%	88,8%	84,2%	59,0%
Cedit	5,2%	0,0%	4,4%	3,0%
Lloguer	10,1%	11,2%	11,4%	38,0%
TOTAL	100%	100%	100%	100%

* Amb algun membre del nucli nascut fora de Catalunya i Espanya.

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 7.

Règim de tinença dels habitatges segons la província de residència

Règim de tinença	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona
Propietat	77,5%	82,8%	82,9%	81,3%
Lloguer	18,7%	12,1%	9,4%	12,8%
Cedit	3,8%	5,2%	7,7%	5,9%
TOTAL	100%	100%	100%	100%

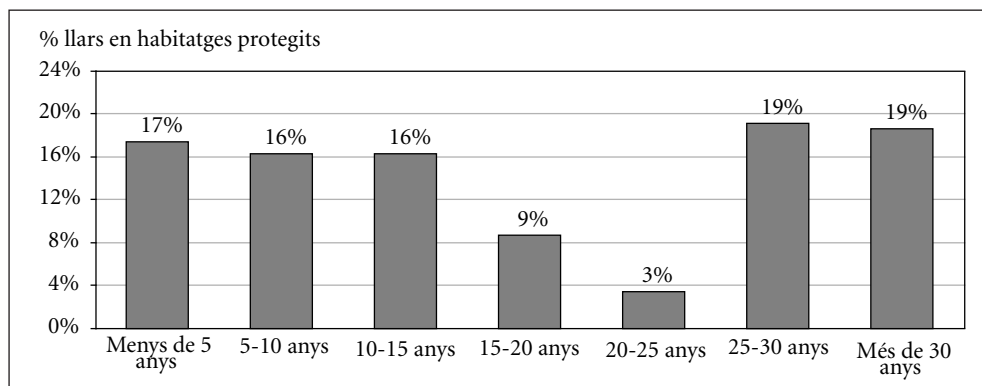
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

(Taula 7). La major proporció de lloguer a Barcelona ve explicada, en gran mesura, pel pes de Barcelona ciutat, on el parc d'habitatges de lloguer és més important que a la resta de Catalunya.⁷

Habitatges protegits

El 10,4% de les llars de Catalunya declara allotjar-se en habitatges que són d'algun tipus de modalitat protegida. Dins d'aquest grup de llars, el 17% fa menys de cinc

7. Segons el darrer Cens de 2001, el lloguer representa a la ciutat de Barcelona el 28,5% de tots els habitatges principals del municipi.

Gràfic 5.**Nombre d'anys de residència en habitatges protegits**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 8.**Ingressos bruts mensuals de les llars segons la modalitat del seu habitatge**

Trams d'ingressos	% total llars	% acumulat	% llars en habitatges protegits	% acumulat
Menys de 360 €	2,8%	2,8%	1,5%	1,5%
360 € - 600 €	10,6%	13,4%	9,1%	10,6%
600 € - 780 €	9,9%	23,3%	20,3%	30,9%
780 € - 1.140 €	17,4%	40,7%	22,5%	53,4%
1.140 € - 1.800 €	23,2%	63,9%	14,1%	67,5%
1.800 € - 2.400 €	14,5%	78,4%	13,6%	81,1%
2.400 € - 3.600 €	11,7%	90,1%	10,9%	92,0%
3.600 € - 4.800 €	5,7%	95,8%	6,7%	98,7%
Més de 4.800 \$	4,4%	100%	1,3%	100%
Mitjana d'ingressos mensuals bruts	1.833 €		1.544 €	

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

anys que hi viu; el 16% entre cinc i deu anys, i un altre 16% entre 10 i 15 anys (Gràfic 5). Els percentatges més elevats corresponen a les llars que porten entre 25 i 30 anys (19%), i més de 30 anys (19%) vivint en habitatges protegits.

Les llars que viuen en habitatges protegits no presenten un perfil diferenciat pel que fa a l'edat del nucli de la llar o al règim de tinença en comparació a la mitjana de la població. La proporció de lloguer és exactament la mateixa, 17,1%. Però, en canvi, sí que es produeixen diferències en el nivell d'ingressos (Taula 8).

La mitjana mensual d'ingressos bruts és gairebé 300 euros inferior a la del conjunt de la població (1.544 €). De fet, el valor modal se situa en trams d'ingressos diferents: per al conjunt de llars la moda està entre 1.140 € i 1.800 € (un 23,2% del total) i, per a les llars en habitatges protegits, baixa al tram inferior, entre 780 € i 1.140 € (un 22,5% del total) (Taula 8).

Dimensió dels habitatges

El 44% de la població catalana viu en habitatges d'entre 60 i 90 metres quadrats, i un 16% en habitatges més petits de seixanta metres quadrats. El 40% restant es distribueix en habitatges de 90 a 120 metres quadrats (24%) i habitatges més grans de 120 metres quadrats (16%) (Taula 9).

Taula 9.

Superfície dels habitatges on se situen les llars

Superfície	% llars
Menys de 60 m ²	16,5%
60 m ² - 90 m ²	43,8%
90 m ² - 120 m ²	24,2%
Més de 120 m ²	15,6%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

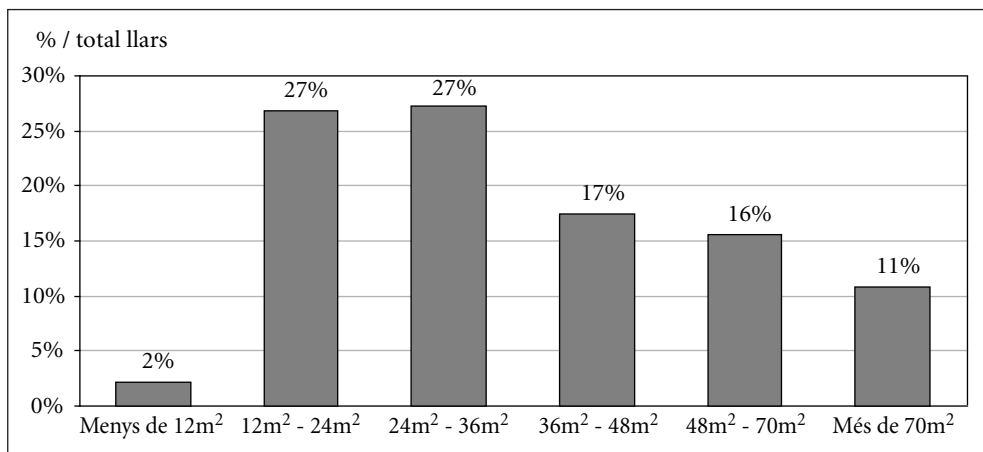
La superfície mitjana dels habitatges principals a Catalunya és de 96 metres quadrats. A la província de Barcelona aquesta superfície és menor que a la resta del territori, amb 90,4 m²; a les altres províncies, en canvi, és substancialment més alta: a Lleida és de 117,2 m², a Girona de 114,5 m² i a Tarragona de 111,3 m².

Pel que fa a la densitat, de l'encreuament entre la superfície dels habitatges i el nombre de residents a les llars s'obté que la disponibilitat mitjana a Catalunya és de 40,6 metres quadrats per persona. De cara a estimar nivells d'amuntegament, si s'adopta com a indicador una superfície inferior a 12 metres quadrats per persona, s'observa que un 2% de les llars es troba per sota d'aquest llindar, és a dir, que aquesta situació afecta unes 125.000 persones aproximadament (Gràfic 6).

Segons el tipus de llar, la disponibilitat de metres quadrats per persona varia notablement d'un màxim de 79,3 metres quadrats en les llars unipersonals, fins als 27,7 metres quadrats de les llars formades per una parella amb fills i/o altres membres, és a dir, com a mínim tres persones (Taula 10).

Gràfic 6.

Metres quadrats per persona

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 10.**Metres quadrats per persona segons el tipus de llar**

Tipus de llar	m ² per persona
Unipersonal	79,3
Parella sense fills	48,0
Monoparental	37,5
Altres	32,6
Parella amb fills i altres	27,7
TOTAL	40,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 11.**Metres quadrats per persona segons la classe social del nucli de la llar**

Classe social nucli de la llar	m ² per persona
Classe mitjana propietària	54,4
Classe mitjana propietària + classe treballadora	34,9
Classe mitjana assalariada	44,9
Classe mitjana assalariada + classe treballadora	33,5
Classe treballadora	37,5
TOTAL	40,6

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El nombre de metres quadrats per persona tampoc és independent de la classe social del nucli de la llar: la classe social amb més metres quadrats per persona és la classe mitjana propietària (54,4 m²), seguida de la classe mitjana assalariada (44,9 m²). Per sota la mitjana, es troben la classe treballadora (37,5 m²), els nuclis de llar formats per un membre de classe propietària i un altre de la classe treballadora (34,9 m²), i els integrats per un membre de la classe mitjana assalariada i un de la classe mitjana assalariada (33,5 m²) (Taula 11).

Estat dels habitatges

A partir del PaD l'estat dels habitatges es pot determinar a través de dos tipus d'indicadors, uns de caràcter objectiu, i uns altres de caràcter subjectiu.

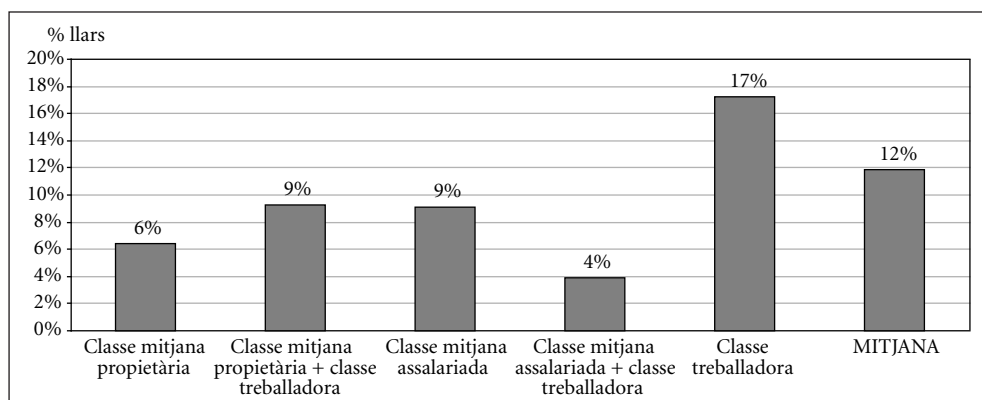
Els primers indicadors, els objectius, es basen en variables que fan referència als serveis i les condicions dels habitatges: la manca d'aigua corrent, de bany, les males instal·lacions (d'aigua, gas i llum), els problemes d'humitat, el mal aïllament, la mala ventilació, les esquerdes a les parets o l'existència d'aluminosi.

Segons aquests indicadors, el 8,7% de les llars de Catalunya l'any 2000, és a dir, unes 200.000, pateixen com a mínim alguna problemàtica significativa en els seus habitatges.

Els segons indicadors, els subjectius, són el resultat de les afirmacions dels informants de les llars segons si els seus habitatges presenten o no alguna deficiència greu a l'hora de viure-hi. D'acord amb aquest segon indicador, el nombre de llars que viuen en habitatges amb problemes pujaria fins a l'11,9%.

Gràfic 7.

Deficiències greus a l'habitatge segons la classe social del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En l'expressió d'aquesta necessitat subjectiva s'observen diferents intensitats segons la classe social (Gràfic 7): el nivell màxim, amb un 17%, es detecta en els nuclis de llar de classe treballadora, mentre que disminueix fins al 6% en els nuclis de llar de classe mitjana treballadora, i al 4% en els nuclis integrats per un membre de la classe mitjana assalariada i un altre de la classe treballadora.

I també s'esdevé el mateix en la desagregació de resultats per províncies: els informants de les llars de Barcelona (13%) declaren tenir proporcionalment més deficiències que no pas els de Tarragona (11%), Girona (9%), o Lleida (6%).

Pel que fa a la possible solució d'aquests problemes, segons l'opinió de les llars afec-

Taula 12.

¿Solucionarien les obres de rehabilitació les mancances de l'habitatge?

Resposta	% llars amb mancances
Sí	64,5%
No, cal un canvi d'habitatge	28,1%
No ho sap	7,4%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 13.

Dificultats econòmiques de les obres de rehabilitació

Dificultats econòmiques	% llars amb mancances
Moltes dificultats	51,9%
Força dificultats	16,1%
Algunes dificultats	14,2%
Cap dificultat	8,7%
No ho sap	9,2%
TOTAL	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

tades, només el 28,1% pensa que caldria canviar d'habitatge (Taula 12), mentre que el 64,5% declara que n'hi hauria prou amb obres de rehabilitació.

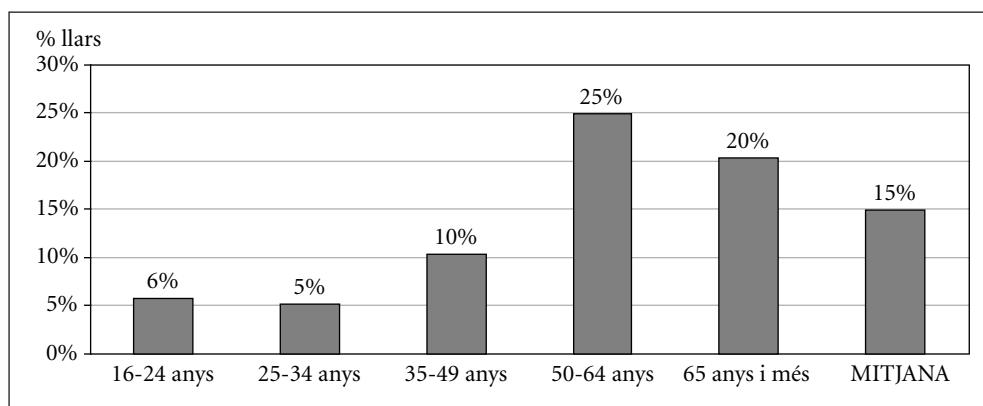
Des de la perspectiva de l'esforç econòmic que aquestes obres suposarien, el 51,9% de les llars amb deficiències manifesta que tindria moltes dificultats per poder fer-hi front i un altre 16% que li representaria força dificultats. Únicament en el 9% dels casos no seria cap problema (Taula 13).

Disposició de segona residència

Segons el PaD, el 15% de les llars catalanes, és a dir, unes 350.000, disposen d'una segona residència en propietat⁸ i, d'aquestes, un 9,8% en té més d'una. La disposició d'una segona residència en propietat augmenta segons la classe social, des del 9% de la classe treballadora, fins al 20% en la classe mitjana propietària.

Gràfic 8.

Llars que disposen d'una segona residència segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

8. Aquest xifra coincideix exactament amb la de l'estudi *L'habitatge a Catalunya* (2002) del Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

També varia el grau de disposició de segona residència entre les diverses edats, que se situen al punt màxim en els trams per sobre de 50 anys, on arriba a ser d'entre el 20% i el 25% (Gràfic 8).

En una distribució per zones, les diferències en disposició de segona residència, en canvi, són escasses: 14,9% entre les llars de la província de Barcelona; 13,8% entre les de Girona; 15,0% entre les de Lleida; i un 16,7% entre les de Tarragona.

ÚS I VALORACIÓ DELS HABITATGES

Temps de residència en l'habitatge actual

Les llars catalanes han viscut en l'habitatge actual 17 anys de mitjana. El 28,6% des de fa menys de 5 anys, un 15% entre 5 i 10 anys, i un 11,1% entre 10 i 15 anys. Per contra, un 35% de la població porta més de 20 anys sense haver canviat de domicili, i un 16% més de 30.

Es pot establir una relació directa entre l'edat mitjana del nucli de la llar i els anys de residència a l'habitatge: el 71,6% de les llars joves fa menys de 5 anys que viu en

Taula 14a.

Temps de residència a l'habitatge actual segons l'edat del nucli de la llar (% verticals)

Anys a l'habitatge	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més	TOTAL
Menys de 5 anys	71,6%	57,2%	28,9%	15,5%	9,8%	28,6%
5-10 anys	9,0%	29,7%	19,4%	8,3%	4,0%	15,0%
10-15 anys	1,5%	3,5%	17,9%	9,3%	9,8%	11,1%
15-20 anys	3,0%	2,8%	15,9%	11,4%	7,3%	10,4%
20-25 anys	11,9%	0,4%	10,6%	11,4%	11,3%	9,2%
25-30 anys	0,0%	3,5%	2,3%	20,9%	16,8%	9,7%
Més de 30 anys	3,0%	2,8%	5,0%	23,3%	41,2%	16,1%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 14b.

Temps de residència a l'habitatge actual segons l'edat del nucli de la llar (% horitzontals)

Anys a l'habitatge	16-24 anys	25-34 anys	35-49 anys	50-64 anys	65 anys i més	TOTAL
Menys de 5 anys	10,2%	34,5%	35,6%	12,8%	6,8%	100%
5-10 anys	2,4%	34,0%	45,3%	13,0%	5,3%	100%
10-15 anys	0,5%	5,5%	56,6%	19,8%	17,6%	100%
15-20 anys	1,2%	4,7%	54,1%	25,9%	14,1%	100%
20-25 anys	5,3%	0,7%	40,4%	29,1%	24,5%	100%
25-30 anys	0,0%	6,3%	8,2%	50,9%	34,6%	100%
Més de 30 anys	0,8%	3,0%	11,0%	34,1%	51,1%	100%
TOTAL	3,6%	16,6%	34,1%	23,6%	22,2%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

l'habitatge actual i, en canvi, el 41,2% de les llars de majors de 65 anys en porta més de 30. De totes maneres, és remarcable el nombre de llars adultes, entre 35 i 49 anys, i 50 i 64 anys, que duen vivint menys de cinc anys a l'habitatge actual: 28,9% i 15,5%, respectivament (Taules 14a i 14b).

Satisfacció amb l'entorn i el barri de l'habitatge

Bona part de les llars viuen en el barri i l'indret on desitgen viure (79,2%) però, en canvi, no n'hi ha tantes que viuen en l'habitatge que voldrien (65,4%).

Ara bé, el grau de satisfacció amb el barri no és homogeni i augmenta progressivament amb l'edat del nucli de la llar: 59,2% a les llars de menys de 25 anys; 69,2% a les d'entre 25 i 34 anys; 77,6% a les d'entre 35 i 49 anys; 81,5% a les d'entre 50 i 64 anys; i 90,1% a les llars on el nucli té més de 65 anys. La mateixa pauta es reproduïx amb el grau de satisfacció amb l'habitatge actual, ja que a una mica més de la meitat dels joves no els agrada i, per contra, només el 19,8% de les llars de més de 65 anys estan insatisfetes (Taula 15).

Taula 15.

Llars satisfetes amb el barri i l'habitatge on viuen actualment

Edat nucli de la llar	Llars satisfetes amb el barri	Llars satisfetes amb l'habitatge
16-24 anys	59,2%	48,6%
25-34 anys	69,2%	53,8%
35-49 anys	77,6%	61,2%
50-64 anys	81,5%	68,4%
65 anys i més	90,1%	80,2%
MITJANA	79,3%	65,4%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

EL COST DE L'HABITATGE**Cost mensual de l'habitatge**

Per més que les condicions actuals d'accés a l'habitatge s'han endurit darrerament, cal tenir present que, tal com s'ha dit, tan sols el 43% de les llars catalanes l'any 2000 havia de pagar pel seu habitatge: el 27% per habitatges de propietat que tenien pagaments pendents, i un 16% per habitatges de lloguer (vegeu la Taula 4).

Pel que fa a l'estudi del cost de l'habitatge per a aquells que l'estan pagant, cal distingir, per tant, entre els que estan en lloguer i els que tenen pagaments pendents de compra.

En el cas del lloguer, si bé els nous contractes de lloguer a Catalunya l'any 2000 van arribar a un import mitjà de 355 € mensuals,⁹ el lloguer mitjà de totes les llars que viuen en aquesta modalitat és de 219 € al mes. Aquesta diferència és deguda al fet que les rendes estan molt condicionades per l'any del contracte, ja que fins l'any 1985 estaven pràcticament congelades. Aquesta és la raó per la qual el cost mitjà dels contractes

9. Segons dades de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge, a partir de l'explotació de les fiances dels contractes de lloguer.

anteriors a 1985 és molt més moderat, de 128 € mensuals, mentre que els posteriors a aquesta data, que arrenquen d'un lloguer de mercat i augmenten anualment amb l'IPC, són marcadament superiors, fins arribar als 314 € mensuals com a mitjana del darrer quinquenni (Taula 16).

El major cost dels contractes de lloguer recents afecta de ple els joves, que són els que accedeixen més tard al mercat de l'habitatge. Com mostra el Gràfic 9, a les llars entre

Taula 16.

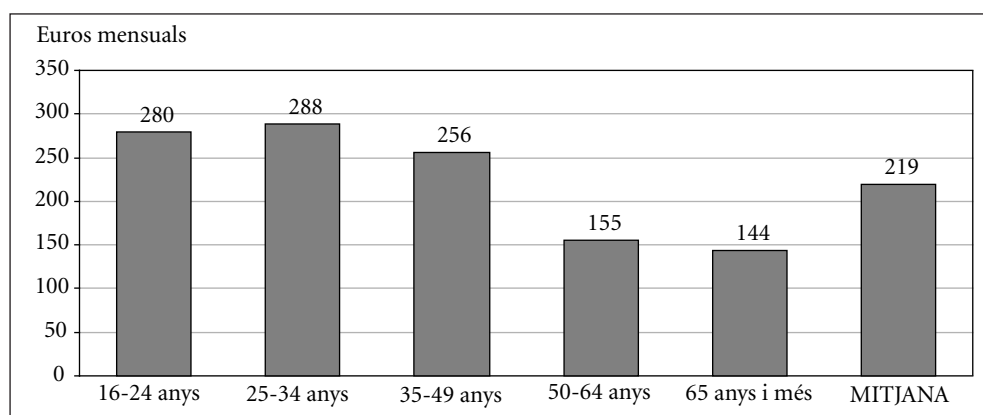
Cost mensual del lloguer segons l'any d'inici de residència a l'habitatge

Any d'inici de residència a l'habitatge actual	Import mensual del lloguer
Entre 1995 i 2000	314 €
Entre 1985 i 1994	220 €
Abans de 1985	128 €
MITJANA	219 €

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 9.

Cost mensual dels habitatges de lloguer segons l'edat del nucli de la llar

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

16 i 34 anys els lloguers mitjans es mantenen al voltant dels 280 € mensuals, mentre que baixen a 155 € al mes per a les llars de més de 50 anys, i a 144 € al mes per a les llars de més de 65 anys.

El major cost del lloguer dels joves significa per a ells una major pressió relativa ja que, com s'ha vist, són el col·lectiu que més utilitza aquesta modalitat de tinença. La Taula 17 evidencia com les 47.644 llars joves, entre els 16 i 24 anys, que estan en lloguer i que suposen el 12% del total de Catalunya, suporten el 15,3% del total de lloguers pagats. Inversament, les llars adultes i grans, de més de 50 anys, són el 45,9% de les llars però només suporten el 28,1% de tots els lloguers pagats a Catalunya.

En conseqüència, a la mateixa taula s'observa com l'import del lloguer representa per a les llars més joves una major proporció dels ingressos que la mitjana de llogaters.

Taula 17.

Cost mensual del lloguer segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Total llars	%/total	% llars en lloguer (1)	Nombre llars en lloguer	%/total (2)	Lloguer mitjà €/mes	%/total lloguers pagats (3)	Ingressos mitjans €/mes	%/total ingressos llars lloguer (4)	Esforç mitjà (5)
16-24 anys	83.979	3,6%	56,8%	47.644	12,0%	280 €	15,3%	994 €	10,3%	28,2%
25-34 anys	387.237	16,6%	15,9%	61.498	15,4%	288 €	20,3%	1.343 €	18,0%	21,4%
35-49 anys	793.135	34,0%	15,7%	124.375	31,2%	256 €	36,5%	1.396 €	37,8%	18,3%
50-64 anys	552.862	23,7%	13,6%	75.101	18,8%	155 €	13,3%	1.128 €	18,5%	13,7%
65 anys i més	517.871	22,2%	17,3%	89.486	22,5%	144 €	14,8%	746 €	14,6%	19,3%
MITJANA	2.332.751	100%	17,1%	398.430	100%	219 €	100%	1.152 €	100%	19,0%

(1) % de llars en lloguer sobre el total de llars per grup d'edat (% horitzontal)

(2) % de llars en lloguer sobre el total de llars en lloguer per grup d'edat (% vertical)

(3) % del total de lloguers pagats que suporta cada grup d'edat (% vertical)

(4) % dels ingressos totals que suposa el lloguer de l'habitatge per grup d'edat (% vertical)

(5) % dels ingressos destinats al pagament del lloguer de l'habitatge per grup d'edat (% horitzontal)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Taula 18.

Cost mensual de la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Total llars	%/total	% llars amb hipoteca (1)	Nombre llars amb hipoteca	%/total (2)	Hipoteca mitjana €/mes	%/ import total quotes pagades (3)	Ingressos mitjans €/mes	%/ ingressos totals llars amb hipoteca (4)	Esforç mitjà (5)
16-24 anys	83.979	3,6%	27,0%	22.670	3,4%	447 €	3,6%	3.195 €	4,7%	14,0%
25-34 anys	387.237	16,6%	57,3%	221.663	33,6%	450 €	35,1%	2.068 €	29,7%	21,8%
35-49 anys	793.135	34,0%	37,3%	295.244	44,8%	414 €	43,0%	2.471 €	47,2%	16,7%
50-64 anys	552.862	23,7%	17,8%	98.447	14,9%	462 €	16,0%	2.677 €	17,1%	17,3%
65 anys i més	517.871	22,2%	4,1%	21.458	3,3%	308 €	2,3%	1.112 €	1,5%	27,7%
MITJANA	2.332.751	100%	28,3%	658.944	100%	431 €	100%	2.344 €	100%	18,4%

(1) % de llars amb hipoteca sobre el total de llars per grup d'edat (% horitzontal)

(2) % de llars amb hipoteca sobre el total de llars amb hipoteca per grup d'edat (% vertical)

(3) % del total de quotes pagades que suporta cada grup d'edat (% vertical)

(4) % dels ingressos totals que suposa la hipoteca per grup d'edat (% vertical)

(5) % dels ingressos destinats al pagament de la hipoteca de l'habitatge per grup d'edat (% horitzontal)

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'esforç mitjà per al pagament del lloguer a Catalunya és del 19%, mentre que per als joves entre 16 i 24 anys puja al 28,2% i per als de 25 a 34 anys, al 21,4%. La pressió menor és la suportada per les llars entre 50 i 64 anys (13,7%). L'esforç s'endureix quan es tracta de llars de persones de més de 65 anys, entre les quals torna a pujar al 19,3%.

Pel que fa a la compra d'habitatges, el nombre de llars que estan pagant préstecs o hipoteques per als seus habitatges, se situa prop de les 660.000 a Catalunya. El pagament per la compra de l'habitatge es concentra marcadament en els trams d'edats compresos entre 25 i 49 anys: el 78% del total de llars que paguen hipoteques pertanyen a aquestes edats.

L'import mitjà del pagament mensual de les hipoteques, 431 € mensuals, gairebé dobla l'import mitjà del lloguer.

No s'observen massa diferències segons l'edat dels nuclis de la llar, llevat de les de majors de 65 anys, que paguen una quota mitjana sensiblement inferior, de 308 € (Taula 18). De totes maneres, cal tenir present que les llars de persones grans no representen una part important de les llars hipotecades, tant pel que fa al volum que paguen com pel nombre que són. El 78% de tot el valor de les hipoteques és suportat per les llars d'entre 25 i 34 anys (35%) i les d'entre 25 i 49 anys (43%).

Els períodes d'amortització dels préstecs són força llargs:¹⁰ malgrat que un 44% són per un període comprès entre 10 i 20 anys, el 38% són per 20 i 30 anys i un 12% per més de 30.

A més, la durada dels préstecs s'escurça a mesura que l'edat del nucli de llar és més alta: 25, 20, 18, 15 i 14 anys, segons que el nucli tingui menys de 25 anys, entre 25 i 34 anys, entre 35 i 49 anys, entre 50 i 64 anys i més de 65 anys, respectivament.

Taula 19.

Períodes d'amortització dels préstecs per a la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Nombre d'anys
16-24 anys	25
25-34 anys	20
35-49 anys	18
50-64 anys	15
65 anys i més	14
MITJANA	18,7

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

.....
 10. Períodes calculats com la diferència entre la data inicial del contracte i la data final de venciment. No són, doncs, el nombre d'anys restants per al pagament complet del préstec o la hipoteca.

Comparativament amb les llars en lloguer, l'esforç que realitzen les llars amb una hipoteca és lleugerament inferior, del 18,5% (Taula 18). Segons l'edat del nucli de la llar, l'esforç major és el de les llars de persones majors de 65 anys (27,2%), i el de les llars joves adultes, de 25 a 24 anys (21,8%). Més de la meitat de les llars en aquest tram d'edat estan actualment pagant una hipoteca per als seus habitatges, de manera que si bé són el 16,6% de les llars catalanes, representen el 33,6% de les que estan hipotecades.

El fet que l'esforç real per al pagament de l'habitatge no experimenti massa variacions segons el règim de tinença, tot i que l'import mitjà de les hipoteques (431 € mensuals) gairebé dobla el del lloguer, es deu al també enorme diferencial entre els ingressos de les llars amb lloguer i de les que paguen hipoteques. Si la mitjana d'ingressos bruts mensuals per llar a Catalunya l'any 2000, tal i com s'ha mostrat anteriorment, és de 1.833 €, el de les llars en lloguer és de 1.153 € i, per contra, el de les llars amb hipoteca de 2.344 €. I si tan sols es consideren les llars amb hipoteca amb nuclis de menys de 50 anys, el 82% del total, la quantitat dels ingressos mensuals bruts s'incrementa fins als 2.700 €.

Ajuts al pagament de l'habitatge

Per bé que les xifres anteriors sobre l'esforç que suposa el pagament de l'habitatge tan sols fan referència als ingressos bruts propis de la llar, la veritat és que en la majoria de casos són la font principal a l'hora de comprar o llogar un habitatge.

Tanmateix, força llars han rebut ajut familiar per al pagament de l'habitatge. En el cas del lloguer, són un 9,3% les llars ajudades. La intensitat de l'ajuda puja en el cas dels joves: prop del 20% de les llars de menys de 25 anys i prop del 12% de les d'entre 25 i 34 anys (Taula 20).

Però, davant d'aquests ajuts, adquireixen molta més importància els que les famílies donen per a la compra de l'habitatge, que arriben a prop del 18% dels casos. Els ajuts familiars a joves puguen, en el cas de la compra, al 27% o 28% dels casos.

Aquests ajuts familiars adopten la forma de donació de diners (60%) o de préstecs a retornar (34%).

Taula 20.

Llars que han rebut ajuts familiars en el pagament del lloguer i la compra de l'habitatge segons l'edat mitjana del nucli de la llar

Edat del nucli de la llar	Ajut familiar en el pagament del lloguer % llars en lloguer	Ajut en la compra de l'habitatge % llars en propietat
Menys de 25 anys	19,6%	26,7%
Entre 25 i 34 anys	11,6%	28,2%
Entre 35 i 49 anys	4,5%	18,5%
Entre 50 i 64 anys	10,1%	11,7%
65 anys i més	8,3%	11,4%
MITJANA	9,3%	17,9%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Dificultats de pagament

Per al 19% de les llars catalanes pagar l'habitatge suposa molt esforç, i per a un altre 39%, bastant (Gràfic 10).

Territorialment, és a la província de Barcelona on hi ha una major proporció de llars per a les quals l'esforç és màxim (20,7%), aquest percentatge baixa al 14,5% de les llars de Girona, el 10,6% de les de Lleida, i el 13,7% de les de Tarragona (Taula 21).

Les llars en habitatges de lloguer expressen una pressió major que les que paguen hipoteca: el percentatge de llars que declaren tenir moltes dificultats per fer front a les despeses de l'habitatge s'incrementa fins al 24,4%, la qual cosa coincideix amb el fet, abans esmentat, que aquestes llars dediquen una major part dels seus ingressos al pagament mensual de l'habitatge.

Taula 21.

Esforç econòmic que suposa per a la llar les despeses de l'habitatge

	TOTAL	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Propietat	Lloguer
Molt esforç	19,0%	20,7%	14,5%	10,6%	13,7%	18,2%	24,4%
Bastant esforç	38,8%	38,7%	42,2%	35,0%	38,7%	39,1%	38,7%
Ni molt ni poc esforç	21,2%	20,5%	23,0%	27,2%	22,1%	21,6%	18,4%
Poc esforç	13,3%	12,4%	12,9%	18,5%	17,7%	13,8%	10,5%
Gens d'esforç	7,2%	7,1%	6,6%	8,1%	7,6%	6,9%	7,4%
No ho sap o no és pertinent	0,6%	0,6%	0,8%	0,5%	0,2%	0,5%	0,6%
TOTAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les dificultats econòmiques sovint es tradueixen en retards en el pagament de l'habitatge o del subministrament dels serveis bàsics.

La intensitat dels casos de retards declarats en el pagament de l'habitatge és diferent segons el règim de tinença dels habitatges: el 7% de les llars amb préstecs hipotecaris per a la compra han manifestat haver patit aquesta mena d'endarreriments, en front del 12% de les llars en lloguer.

Pel que fa al pagament dels serveis bàsics (aigua, llum, gas...) es reproduïx la mateixa pauta: malgrat que la mitjana de llars que manifesten haver patit retards en el pagament d'aquests serveis és del 6,2%, la proporció disminueix fins al 4,9% a les llars en propietat, i augmenta fins al 10,8% en les llars en lloguer.

6 Les llengües a Catalunya

Albert Fabà Prats

Abstract

El PaD 2001-2002 conté diverses preguntes que fan referència a qüestions lingüístiques. Respecte a altres treballs, té dues innovacions metodològiques interessants: la utilització sistemàtica d'una escala percentual per avaluar l'ús lingüístic, i la reponderació de les dades, d'acord, entre altres variables, amb el lloc de naixement de les persones enquestades. Aquest darrer aspecte proporciona una credibilitat especial a les seves dades.

Quant a la llengua d'identificació, a Catalunya hi ha dos grups principals: els catalanoparlants (43,3%) i els castellanoparlants (43,4%). Molt lluny, hi ha els bilingües identitaris (8,8%) i els que declaren tenir altres llengües d'identificació (4,4%). Aquesta variable identitària influeix de manera decisiva en l'ús lingüístic, la qual cosa proporciona les següents mitjanes d'ús del català: 62,22%, a l'escola; 50,56%, a la feina; 51,6%, a les botigues; 45,94%, amb els amics; 45,28%, a la llar, i 42,81%, amb els veïns.

Índex

Introducció	325
Qüestions metodològiques	327
· Les preguntes	328
· Les mostres	329
· Les ponderacions	331
Els resultats	336
· La llengua d'identificació	337
· L'ús lingüístic	341
· A la llar, amb els amics, els veïns i a les botigues	342
· A la feina i l'escola	345
· En converses amb un desconegut	347
· Preferències lingüístiques i llengua de l'enquesta	349
· Resum i conclusions	351
Taules de contingència	353
· La llengua d'identificació	354
· La llengua d'identificació i altres variables lingüístiques	354
· Llengua d'identificació, territori, edat i origen geogràfic	358
· Llengua d'identificació, nivell d'instrucció i classe social	363
· Llengua d'identificació, autoposicionament “nacional” i polític	366
· Una panoràmica més àmplia	377
· Per grandària municipal	377
· Per edat	378
· Per lloc de naixement	380
· Per classe social	382
· Resum i conclusions	383
Una anàlisi multivariable: els <i>clusters</i>	388
· Qüestions metodològiques	388
· Els conglomerats obtinguts	389
· Taules de contingència	393

· Encreuaments amb les variables lingüístiques	393
· Encreuaments amb variables sociodemogràfiques	397
· Un assaig de síntesi	401
Bibliografia	405

INTRODUCCIÓ

Fa una dècada, quan hom parlava sobre les dades de què disposàvem sobre la situació de les llengües (i especialment del català) a Catalunya, gairebé resultava un tòpic afirmar que teníem una bona perspectiva sobre els coneixements lingüístics de la població, però que de l'ús pràcticament no en sabíem res.

A hores d'ara (fruit, potser, d'aquesta insistència?), el nombre d'enquestes sobre la situació de les llengües al Principat de Catalunya és molt notable. La inflexió es va produir cap a mitjan dècada dels anys noranta del segle passat. Només de repassar-ne la llista, ja ens en fem el compte: CIS-1993 (Siguan, 1999), Inuscat-1996 (Aragay, 1996), CIS-1996 (CIS, 1996), EUOC¹-1997 (Institut DYM, 1998), CIS-1998 (Siguan, 1999), Fabà *et al.*-2000 (Fabà *et al.*, 2003), CIS-2001 (CIS, 2001), PaD (2001-2002), Castells i Tubella-2002 (Castells i Tubella, 2002)² i EULC-2003 (Idescat, 2004). Però, a hores d'ara, només disposem d'un treball de síntesi (que no abraça, encara, els tres darrers estudis, perquè es va elaborar abans de publicar-ne els resultats), que podem consultar al núm. 17 de *Treballs de Sociolingüística Catalana* (AADD, 2003)³. Encara

1. També coneguda com a DYM-97.

2. Algunes de les característiques d'aquestes enquestes es poden consultar a ROMANÍ, J. M. (2002), i TORRES, J. (2003a).

3. És en tràmit de publicació un altre treball de síntesi, però aquest cop de la darrera enquesta efectuada, l'EULC-03.

resulta més important, però, que la darrera enquesta (Estadística d'Usos Lingüístics a Catalunya 2003 - EULC03) forma part de l'estadística oficial, per la qual cosa se n'assegura l'establiment d'un sèrie cronològica quadriennal.

Quin és el lloc que ocupa la informació sobre la situació de les llengües a Catalunya, que ens forneix el Panel de Desigualtats a Catalunya, en aquest ampli panorama?

D'una banda, se situa entre les enquestes de temàtica diversa que inclouen algun tipus d'informació lingüística (CIS 1996 i 2001, i Castells i Tubella 2002). Això ja ens n'indica els avantatges i els inconvenients, des del punt de vista sociolingüístic. Les preguntes que es refereixen exclusivament a les llengües solen ser escadusseres (la qual cosa ens proporciona una perspectiva necessàriament limitada). Per contra, les possibilitats d'encreuar aquesta informació amb altres variables sociodemogràfiques són molt àmplies.

El PaD 2001-2002 es refereix, exclusivament, a tres aspectes, però tots força importants: la llengua d'identificació, l'ús lingüístic en diverses situacions (a la llar, amb els amics, els veïns, a les botigues, l'escola, la feina, o amb converses amb un desconegut) i la llengua en què es va realitzar l'enquesta. Conté (respecte a altres treballs) dues interessants innovacions metodològiques: la utilització sistemàtica d'una escala percentual per avaluar l'ús lingüístic, i la reponderació de les dades, d'acord, entre altres variables, al lloc de naixement dels enquestats. Tractarem més àmpliament l'interès d'aquestes dues innovacions en el proper apartat de metodologia.

Tal com hem assenyalat, es pot obtenir un doll inesgotable d'informacions a partir dels encreuaments entre les vuit preguntes lingüístiques de l'enquesta i la resta de variables. En aquest informe ens hem limitat a fer-ho amb les següents: territori, edat, origen geogràfic, nivell d'instrucció, classe social, identitat "nacional" i autopoïcament polític. Tot i la limitació, l'encreuament sistemàtic d'aquestes variables amb les preguntes lingüístiques ens "inundava" de taules i gràfics, sovint redundants. Hem optat, doncs, per presentar aquests encreuaments, però només amb la llengua d'identificació (atès que diversos estudis afirmen l'amplia correlació entre la identificació lingüística dels parlants i el seu ús lingüístic). I hem fet un tractament més succint,

a l'apartat “Taules de contingència”, subapartat “Una panoràmica més àmplia”, de la resta d'anàlisis bivariants obtingudes. Sempre ens hem assegurat que aquests resultats fossin estadísticament significatius, mitjançant la prova de khi quadrat.

Així, en aquest treball, podem consultar, al tercer apartat, els resultats de les vuit preguntes, i els de la llengua en què es va efectuar l'enquesta; al quart apartat, les anàlisis bivariants entre la llengua d'identificació, d'una banda, i les variables sociodemogràfiques esmentades anteriorment, de l'altra; i al darrer apartat, una anàlisi multivariable de “conglomerats”, que clou l'informe amb un assaig de síntesi.

Finalment, un comentari terminològic. La complexa situació lingüística de Catalunya fa aconsellable utilitzar termes diferenciats per conceptes que sovint s'entortolliguen en l'ús lingüístic quotidià. Passa això amb la paraula “catalanoparlant”. Sovint la utilitzem indistintament per referir-nos a les persones que consideren que la seva llengua és el català (i, en aquest cas, ens referim a la llengua d'identificació), com a les que la van aprendre a casa seva, de petits (i parlem de la llengua inicial), com als que la saben parlar (ara fem referència a la competència lingüística oral), o simplement a l'ús lingüístic en general, o en un determinat context. Per evitar aquests equívocs, utilitzarem el nom de catalanòfons (o castellanòfons), per a les persones que afirmen que el català (o el castellà) és la seva identitat lingüística; catalanoparlants inicials, per a les que van aprendre el català com a primera llengua, a casa seva; i catalanoparlants a seques, quan aquestes persones emprin majoritàriament el català.⁴

QÜESTIONS METODOLÒGIQUES

Farem algunes referències a tres aspectes que considerem importants: les preguntes analitzades, les mostres emprades, i les ponderacions, especialment la que es refereix al lloc de naixement dels enquestats.

4. Aquests usos lingüístics no són contradictoris amb els que assenyala el diccionari de l'IEC. Així, “*catalanoparlant*: Que parla en català” i “*francòfon*: De parla francesa”.

Les preguntes

Ja hem indicat que les preguntes lingüístiques eren vuit, tot i que també inclourem en l'anàlisi les preferències lingüístiques dels enquestats, i la llengua en què es va efectuar l'entrevista. Les enumerarem, tot indicant les opcions de resposta, i en farem un petit comentari.

A. Quina és la seva llengua?

Les opcions de resposta eren català, castellà, gallec, àrab, francès, anglès, altres, llengua dels signes i no sap/no contesta. Hi havia la possibilitat de triar, simultàniament, diverses respostes, per la qual cosa hem agrupat, en una sola categoria, el cas català i castellà, alhora (on figuraran els enquestats que hagin triat simultàniament ambdues opcions de resposta). En fer aquest agrupament, i en ajuntar “gallec, àrab, francès, anglès, altres, i llengua dels signes” en una única opció (altres situacions) el resultat és el que utilitzarem en aquestes pàgines: català, castellà, català i castellà, altres situacions i no sap/no contesta. “Altres situacions”, doncs, inclourà bàsicament les altres llengües (diferents del català i el castellà); tanmateix, atès que es podien triar dos o tres opcions a la vegada, no és pot descartar que, en alguns d'aquests casos (sempre molt minoritaris), també s'hagi triat el català o el castellà, junt a alguna altra llengua.

B. Al llarg de la setmana amb quina freqüència ha parlat en català, en castellà o en altres llengües als següents llocs? A la feina, a l'escola, amb els amics, els veïns, a la llar, a les botigues.

La freqüència s'expressava mitjançant un percentatge (no s'assegurava que el total de percentatge d'ús del català, el castellà i altres llengües sumés 100).

Aquest mètode per avaluar l'ús lingüístic té força interès. D'una banda, el percentatge d'ús facilita un grau més alt d'objectivació, que altres maneres d'avaluar-lo (com ara: “usa el català molt, bastant, poc o gens”, que té un caire molt més subjectiu). I obvia el problema de l'engruiximent de les opcions que combinen l'ús de diverses llengües (especialment català i castellà), que ens apareix en altres enquestes, amb percentatges

significatius. Com hem de comptabilitzar aquests casos, com un ús al 50% d'ambdues llengües? O en un percentatge més asimètric d'una respecte a l'altra? En el nostre cas aquest problema no hi és. Finalment, ens permet un tractament analític molt divers. En podem fer la mitjana d'ús de català, castellà o altres llengües. Però també podem agrupar els enquestats per tipologies d'ús (els qui utilitzen el català un 0%, de 0 al 25%, etc.). En general, doncs, és un mètode més versàtil.

Aquesta manera d'avaluar l'ús ja s'havia utilitzat en altres ocasions —EUOC-97, a Institut DYM (1998)—, tot i que limitat a una pregunta sobre l'ús en general. La principal novetat del PaD 2001-2002 és que s'ha emprat sistemàticament en preguntes referides a diferents situacions.

C. Quan vostè s'adreça a un desconegut o desconeguda, en quin idioma inicia la conversa?

Les opcions de resposta eren: en català, en castellà, en català o castellà indiferentment, en una altra llengua, no ho sap, no pertinent (no s'adreça mai a desconeguts/des).

D. Preferències lingüístiques de l'enquesta.

El protocol lingüístic de l'enquesta era molt clar. Les persones que feien l'entrevista preguntaven als enquestats/des si volien fer-la en català, en castellà o els era indiferent. En aquest darrer cas, l'entrevista es realitzava en català. Disposarem, per tant, de dues dades: les preferències lingüístiques dels enquestats, i la llengua en què es va efectuar l'enquesta.

Les mostres

Com ja hem indicat anteriorment, el PaD és una àmplia enquesta que, en la seva primera onada (2001-2002), va ser contestada per gairebé 4.500 persones, representatives de la població de Catalunya de més de 15 anys, per la qual cosa té un marge d'error prou petit com per extreure'n conclusions significatives. Tot i això, pel que fa a les preguntes lingüístiques, la mostra és menor, en la majoria dels casos al voltant de 3.800 perso-

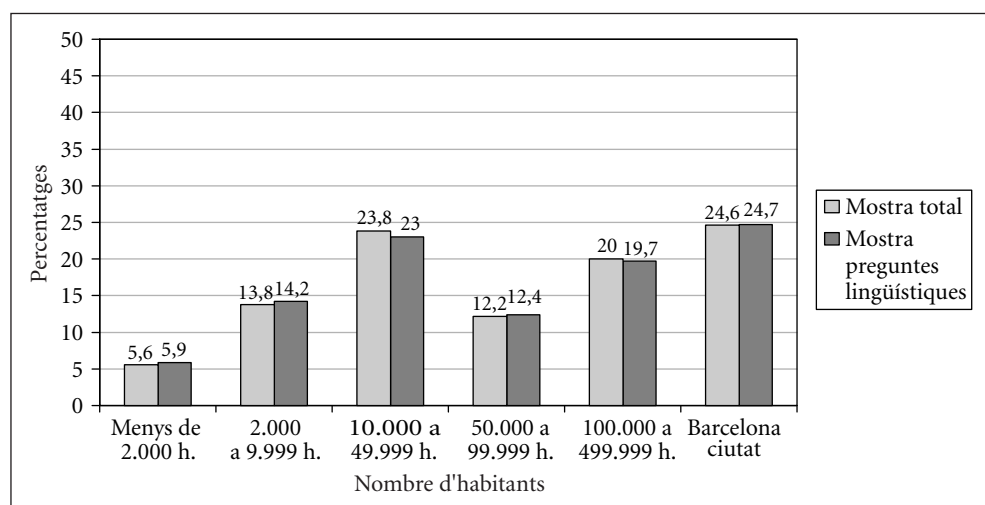
nes. La diferència entre ambdues mostres es deu al fet que una part de les preguntes (sobre les característiques de la llar) van ser respostes per algun altre membre de la llar, que no va respondre el qüestionari individual (en què s'inclouen les preguntes lingüístiques). Aquesta dissemblança, atès que les reponderacions que comentarem en el proper apartat es van fer al conjunt de la mostra, fa necessari comparar algunes de les variables sociodemogràfiques de la mostra més àmplia, amb la de les persones que van contestar les preguntes lingüístiques.

Els percentatges són pràcticament els mateixos, per la qual cosa no hi ha biaixos significatius de la segona mostra, respecte a la primera. Passa el mateix amb les variables sexe, lloc de naixement, edat i nivell d'instrucció.

A la gran majoria de les preguntes analitzades la mostra era de 3.858 persones, amb un marge d'error (amb un nivell de confiança del 95% i una variància $p=q=0,5$) de

Gràfic 1.

Nombre d'habitants del municipi de residència. Comparació de la mostra total i la mostra de les preguntes lingüístiques

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

$\pm 1,61$ punts. En algunes preguntes (ús a la feina, a l'escola) la mostra era més minsa, perquè el nombre de persones per a les quals aquesta situació no els era pertinent era nombrós. A la taula següent indiquem el nombre de casos d'algunes de les mostres emprades, i el marge d'error corresponent.

Taula 1.

Contingents d'algunes mostres i marges d'error associats

Pregunta	Nombre d'enquestes	Marge d'error
<i>Clusters</i>	3.817	$\pm 1,62$
Ús a la feina	2.144	$\pm 2,16$
Ús a l'escola	406	$\pm 4,96$

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Finalment, en efectuar els encreuaments, les submostres obtingudes, normalment, tenen un volum més petit als citats més a dalt. Per aquest motiu, ens hem limitat a estudiar les que assolien valors iguals o superiors a les 400 enquestes. Conseqüentment, en molt poques ocasions hem pogut obtenir dades en què una de les variables fos l'ús a l'escola, per raons òbvies. Únicament hem deixat de tenir en compte aquest criteri general quan les diferències entre les xifres de les diverses opcions eren força grans, superiors, en qualsevol dels casos, a la suma dels marges d'error considerats.

Les ponderacions

Si les mostres de les enquestes s'efectuessin de manera perfectament aleatòria (és a dir, si tots els components de l'univers estudiat tinguessin les mateixes possibilitats de formar part de la mostra), la seva representativitat estaria assegurada (amb els marges d'error corresponents).

Però aquesta condició òptima resulta difícil d'aconseguir. Entre altres raons, qualsevol enquesta sempre té un cert rebuig, la qual cosa pot implicar un determinat biaix. Per

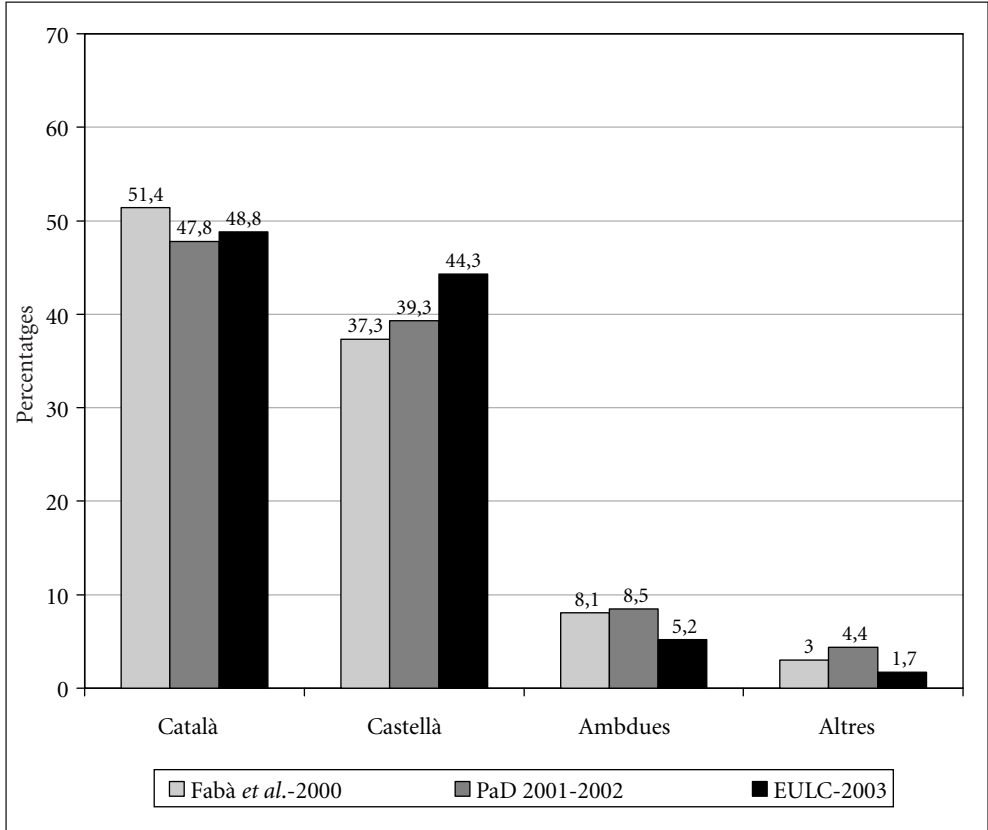
limitar aquesta possibilitat, molt freqüentment els estudis demoscòpics estableixen la necessitat que les mostres compleixin alguns requisits: que comptin amb una quota determinada d'individus, per exemple, d'acord a una o diverses variables sociodemogràfiques. De forma estàndard, aquestes variables acostumen a ser, com a mínim, el territori (quotes per províncies, per nombre d'habitants, etc.), el sexe i l'edat. La composició numèrica de les quotes s'estableix d'acord als contingents respectius dels censos i els padrons, pel que fa a aquestes variables (o altres estudis demogràfics, que es considerin prou solvents).

El contingent d'aquestes quotes es determina, per tant, de forma proporcional als dels corresponents estudis que es prenen com a referent. Això, de vegades, produeix un problema: els contingents d'alguns d'aquests grups són excessivament petits, si hom en vol desagregar les dades. Per evitar-ho, s'estableixen contingents no proporcionals, amb un nombre més gran de casos, dels que caldria si l'afixació fos estrictament proporcional. Però per evitar una distorsió de les dades del conjunt de l'enquesta, cal aplicar uns coeficients de reponderació per a aquests casos. Així s'ha fet, per exemple, tant al PaD 2001-2002 com a l'EULC-03 (Idescat, 2004).

Si hom compara les dades d'alguna pregunta d'enquestes força recents (en les quals s'han aplicat quotes o reponderacions, respecte a les tres variables abans esmentades), hom adverteix uns resultats semblants. Vegem, per exemple, la llengua d'identificació de les enquestes Fabà *et al.*-2000 (Fabà *et al.*, 2003), PaD 2001-2002 i EULC-03 (Idescat, 2004) (vegeu Gràfic 2).

Les xifres són, com hem dit, molt semblants, la qual cosa podria avalar, d'entrada, la seva plausibilitat. Però, per confirmar-ho, seria important contrastar-les amb el *límit de representativitat de Torres*.⁵ Aquest sociolingüista (ateses les àmplies diferències, d'enquestes força coetànies, entre preguntes relativament semblants) va proposar de contrastar els valors de la variable origen geogràfic (lloc de naixement) dels enquestats, i els dels censos o padrons de l'any més proper a l'enquesta en qüestió. Va establir que la diferència entre ambdues xifres no podia ser superior a la suma del marge d'error de l'enquesta més dos

.....
5. Veure Vila, F. X. (2003) i Torres, J. (2003b).

Gràfic 2.**Llengua d'identificació**

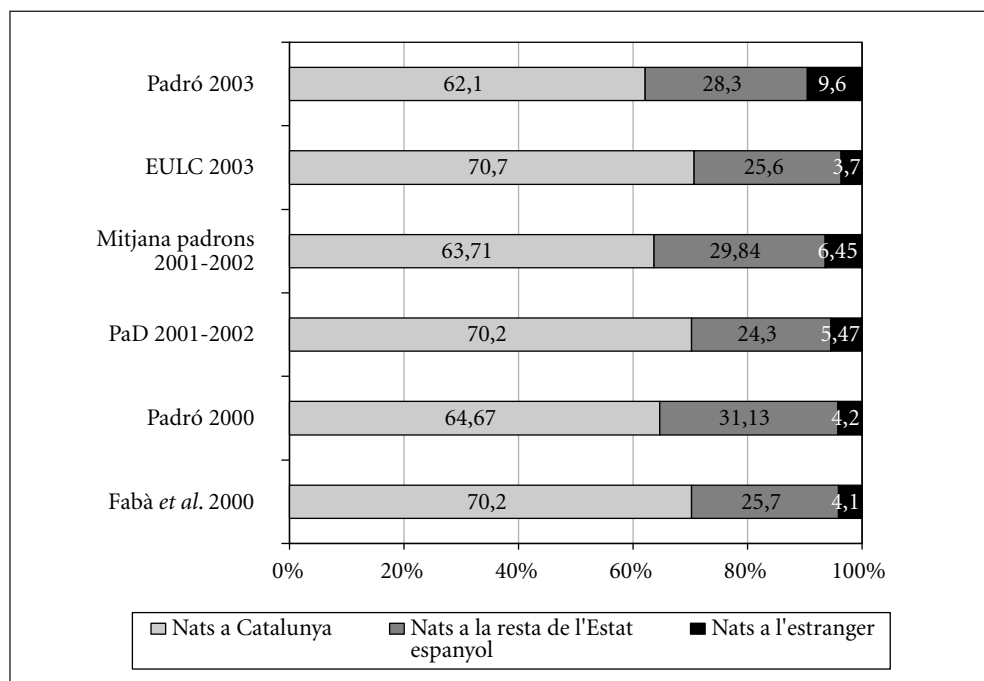
Font: Elaboració pròpia a partir de Fabà *et al.*-2000, PaD-2001/2002), EULC-03.

punts addicionals. Què passa si apliquem aquest criteri a les enquestes esmentades, tot considerant com a referència els padrons dels anys corresponents? (vegeu Gràfic 3).

Els patrons són força semblants entre els tres estudis: les enquestes compten amb un nombre superior de persones nascudes a Catalunya que els respectius padrons, i hi ha una subrepresentació de les nascudes a la resta de l'Estat espanyol o a l'estranger. Dintre

Gràfic 3.

Lloc de naixement dels enquestats, segons les enquestes i els padrons corresponents

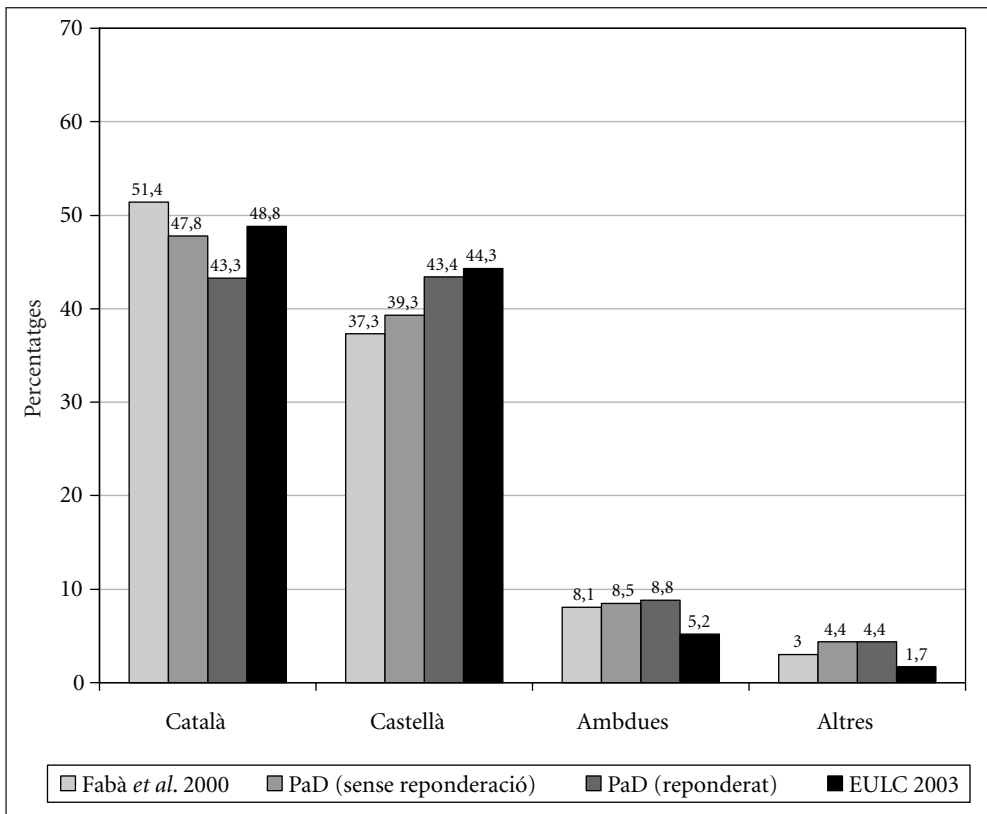

Font: Elaboració pròpia a partir de les enquestes: Fabà *et al.* 2000, PaD 2001-2002, padrons 2000 i 2003, EULC 2003.

de les semblances, les dues primeres (Fabà *et al.* i PaD 2001-2002) encara s'assemblen més, mentre que l'EULC-03 compta amb una representació més bona dels nascuts a la resta de l'Estat espanyol, i una subrepresentació més marcada dels nascuts a l'estranger. Si hom apliqués el sedàs de Torres (tot considerant únicament el percentatge de nats a Catalunya), les diferències respectives serien molt semblants (de 6,6 punts, 6,49 punts i 8,6 punts, respectivament). L'augment de dos punts de la darrera enquesta és conseqüència, d'una banda del creixement del nombre d'estrangers (d'acord al Padró del 2003) i de la seva subrepresentació (la més marcada de totes tres) en l'enquesta.

Tot i que el PaD es troba ben situat, atès que era possible reponderar les dades, tot considerant la variable origen geogràfic, així s'ha fet. Malgrat tot, per qüestions tècniques, la font que s'ha emprat ha estat el Cens del 2001. La diferència, tot aplicant la reponderació, és la següent (vegeu Gràfic 4):

Gràfic 4.
Llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia a partir de Fabà et al. 2000, PaD 2001-2002, EULC 2003.

El canvi només afecta al volum dels catalanòfons i els castellanòfons, i deixa pràcticament intactes els contingents dels altres dos grups. En el primer cas, tot i que el marge

és escàs, produeix un canvi qualitatiu important: mentre en l'enquesta no reponderada els catalanòfons eren el grup més nombrós, al PaD reponderat es produeix un clar equilibri entre els dos principals grups lingüístics.

A partir d'ara, totes les xifres es refereixen a l'enquesta reponderada. Així, doncs, el PaD 2001-2002 esdevé la primera enquesta, amb dades lingüístiques, reponderada d'acord a la variable de l'origen geogràfic (que diversos estudis, cada cop més, assenyalen com una variable amb una notòria correlació amb l'ús lingüístic).

En la presentació de les dades no hem tingut en compte els percentatges de no ho sap/no contesta, per la qual cosa és possible que la suma de les xifres que es presenten no sumi 100. En qualsevol dels casos, aquests percentatges sempre són molt minsos i no afecten substancialment els resultats finals.

ELS RESULTATS

Dividirem aquest apartat en quatre subapartats. En el primer, avaluarem els resultats de la llengua d'identificació. Cada cop més, les anàlisis sobre la situació de les llengües a Catalunya confirmen la notable correlació entre aquesta variable i l'ús lingüístic, per la qual cosa és especialment important copsar-ne el capteniment.

Segonament, estudiarem l'ús lingüístic. Tot distingint tres grups: l'ús a la llar, amb els amics, els veïns i a les botigues, d'una banda; a la feina i a l'escola, de l'altra; i, finalment, en converses amb un desconegut. El contrast entre els dos primers i el darrer és metodològic: mentre a aquells se n'avaluava l'ús mitjançant un percentatge, en el cas de la llengua amb desconeguts hi havia diverses opcions de resposta, i calia triar-ne una. Pel que fa al primer i el segon cas, hi ha una diferència, d'una banda, de precisió (no sabem a què ens referim exactament quan preguntem sobre l'ús a la feina o a l'escola: la llengua que usem amb els consumidors, amb els companys de feina, amb els caps...; l'idioma que emprem amb els companys de classe, el de les activitats acadèmiques...?). I de l'altra, de grandària de la mostra, tal com hem exposat en l'apartat anterior.

En el tercer subapartat, estudiarem les preferències lingüístiques, quant a la llengua de l'enquesta, i la llengua en què es va desenvolupar la conversa entre els enquestadors i els enquestats.

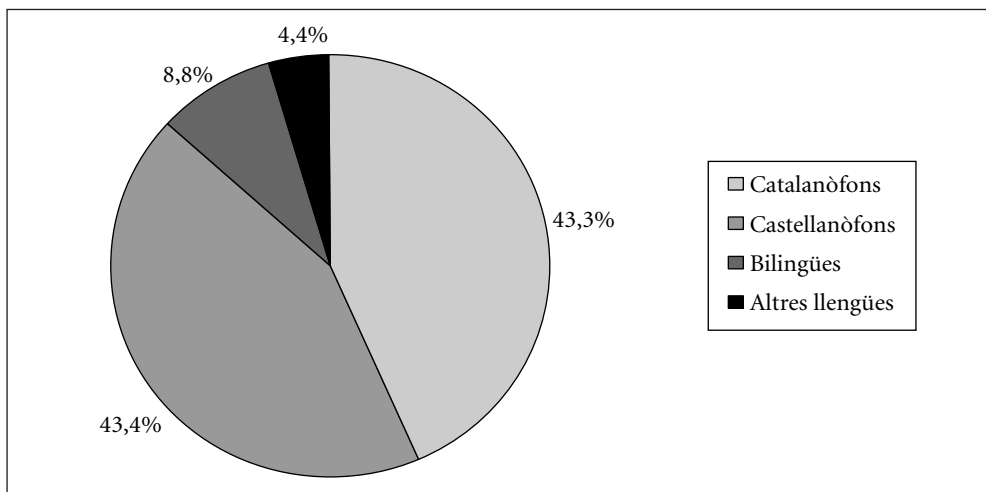
I clourem aquestes ratlles amb unes conclusions.

La llengua d'identificació

Recordem el comentari terminològic que hem fet a la introducció. En aquest informe anomenarem catalanòfons a les persones que afirmen que la seva llengua és el català; altrament, parlarem de castellanòfons. Els qui afirmen que tenen dues llengües d'identificació, el català i el castellà, seran els bilingües identitaris (en els gràfics, per simplificar, només hi posarem "bilingües"), mentre que no caldrà buscar un mot específic pels que declaren altres llengües d'identificació, atès que no en parlarem gaire (Gràfic 5).

Gràfic 5.

Llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Doncs, bé, segons l'enquesta, a Catalunya hi ha dos grans grups identitaris, amb una importància numèrica relativament semblant, la dels catalanòfons (43,3%) i els castellanòfons (43,4%). Molt lluny, hi ha els bilingües identitaris (8,8%) i els que declaren tenir altres llengües d'identificació (4,4%).

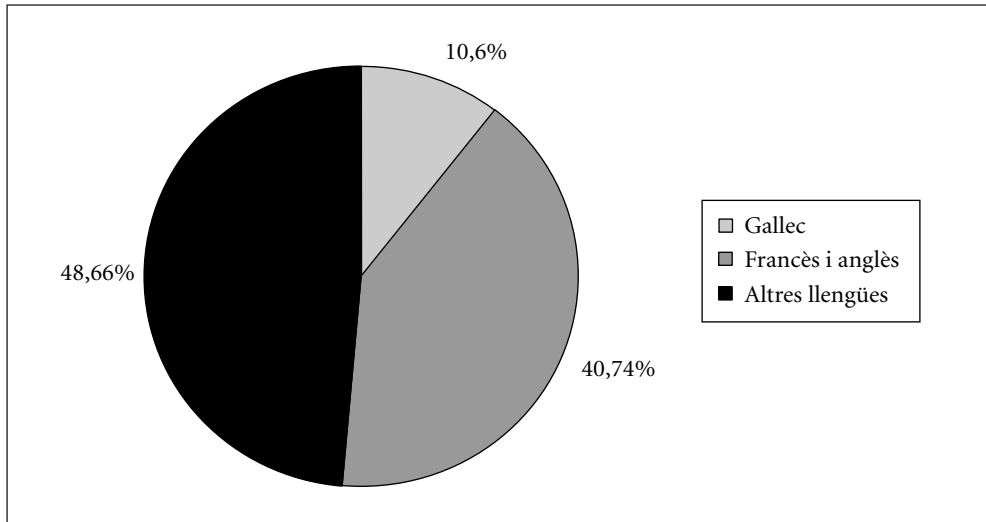
Aquesta situació reflecteix ben clarament la gran importància que van assolir al Principat les grans immigracions dels anys cinquanta, seixanta i setanta, amb l'aportació d'importantíssims contingents de població que tenien com a llengua el castellà. Aquesta importància encara seria més manifesta si hom fes referència a la llengua inicial (la que la població va aprendre, de petita, a casa seva). El PaD no conté aquesta pregunta, però altres fonts ens indiquen que, pel que fa a aquest aspecte, els castellanoparlants inicials sempre estan aproximadament deu punts per sobre dels que tenen el català com a llengua inicial (a l'EULC-03, per exemple, els percentatges respectius són d'un 53,5% de castellanoparlants inicials, respecte a un 40,4% de catalanoparlants, també inicials). I que hi ha un percentatge significatiu de catalanòfons que tenien com a llengua inicial el castellà. Consegüentment, si hi apliquéssim aquest esquema, els castellanoparlants inicials serien els més nombrosos, amb més d'un 50% de la població, i els catalanoparlants inicials no n'arribarien al 40%. Que amb aquestes xifres, la situació actual sigui relativament equilibrada és fruit de la capacitat d'atracció del català, que s'ha mantingut en aquestes dècades, tot i la important allau immigratòria. Una capacitat d'atracció, però, relativament limitada, ja que el català només ha aconseguit atreure una part minoritària (no més enllà del 15 o el 20%) de les persones amb llengua inicial castellana.

També és important assenyalar el 4,4% d'enquestats amb altres llengües. És un grup relativament heterogeni, com podem copsar al Gràfic 6.

La gran majoria dels gallegòfons són persones no nascudes a Catalunya (segurament nascudes a Galícia) que mantenen el gallec com la seva llengua d'identificació (no sabem si de forma exclusiva o combinada amb el castellà i/o el català), que provenen de les immigracions ja esmentades. Però els dos grups principals són els anglòfons i francòfons, d'una banda; i els qui afirmen tenir altres llengües d'identificació. El primer també és, probablement, un conjunt complex (un testimoni de la seva complexitat

Gràfic 6.

Altres llengües d'identificació, tret del català o el castellà

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

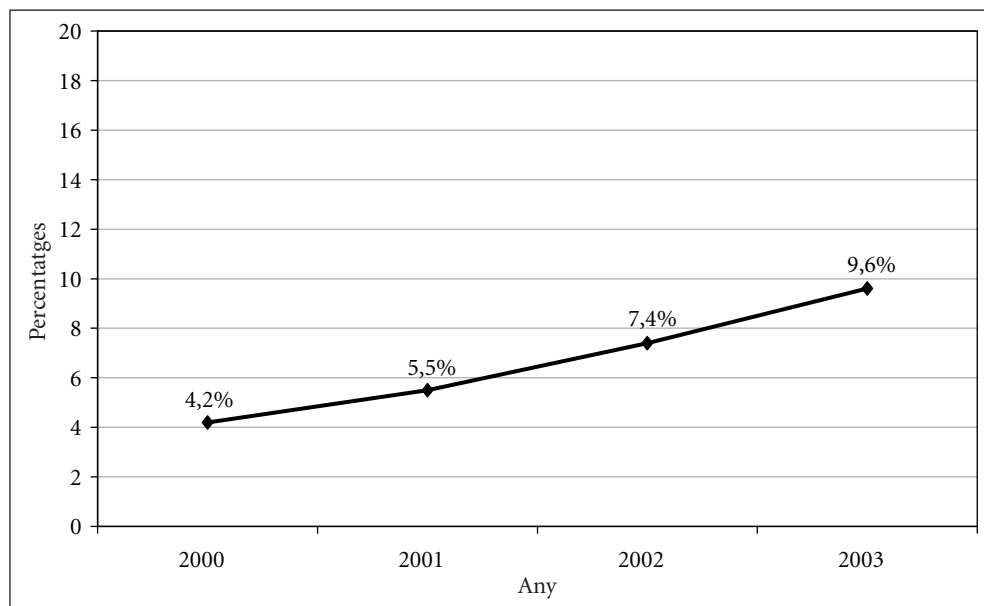
és que es migparteix entre els nascuts a Catalunya i els nats a l'estranger), mentre el segon és, majoritàriament, el de les persones immigrades que han arribat a Catalunya més recentment.

Perquè aquesta és una altra. Si fins fa uns anys, hom considerava que, a partir de mitjan dècada dels setanta, el procés immigratori s'havia aturat, ara ja es pot parlar amb claredat d'una nova onada immigratòria, amb un creixement molt intens d'ençà els darrers anys del segle xx. Una onada immigratòria formada, contràriament a l'anterior, bàsicament per estrangers (persones que no han nascut a l'Estat espanyol). N'és un bon testimoni l'evolució dels estrangers als padrons, des del 2000 fins al 2003 (respecte a la població de 15 anys o més) (vegeu Gràfic 7).

Sembla que és convenient analitzar els valors que obtindria la identitat lingüística, sense l'aportació dels estrangers. Vegem-ho.

Gràfic 7.

Percentatge de nats a l'estranger, respecte a la població de 15 anys o més

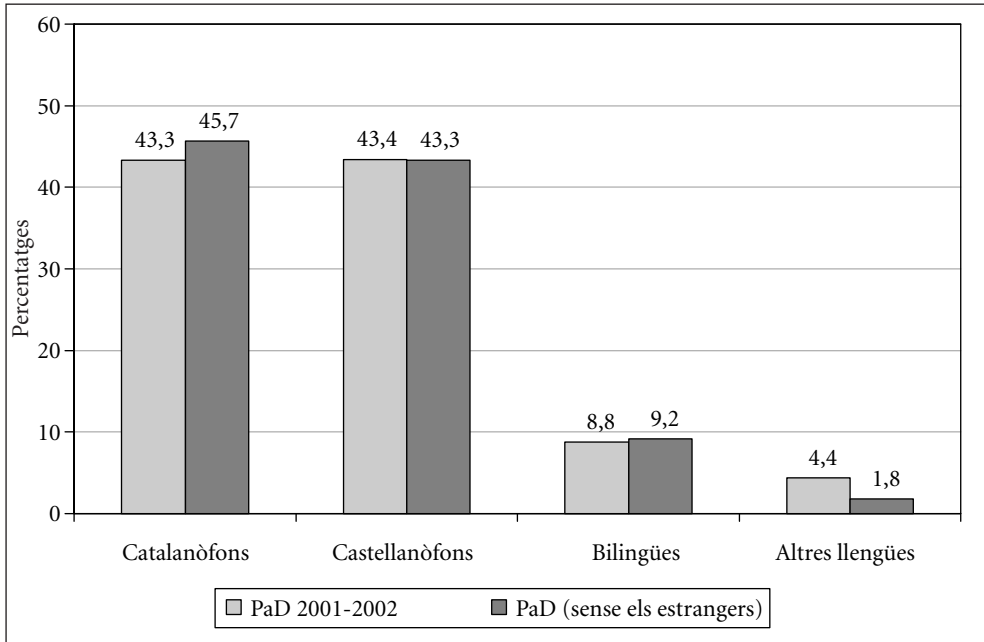

Font: Idescat. Padrans continus de població 2000-2003.

Les diferències no són aclaparadores. Però es produeix un canvi qualitatiu. Sense comptabilitzar els estrangers, el grup majoritari és el dels catalanòfons. I si hom agrupa els no catalanòfons, com hem fet anteriorment, la situació és molt equilibrada: aproximadament un 45% de la població serien catalanòfons, 45% no catalanòfons, i gairebé un 10% bilingües identitaris. Per contra, com hem vist abans, amb els estrangers, els no catalanòfons serien majoritaris, amb gairebé un 48% de la població, davant d'un 43% de catalanòfons. El més significatiu, de tot plegat, és que si les tendències al creixement dels estrangers es mantenen, aquesta discordança es pot incrementar.

Gràfic 8.

Llengua d'identificació, amb la població estrangera o sense

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

L'ús lingüístic

No ho hem dit fins ara, però convé remarcar-ho. Com sempre en les enquestes, les dades són declarades. I és possible que els enquestats tinguin una determinada propensió a inflar o desinflar les diverses opcions de resposta, sense que això s'adigui necessàriament als usos efectuats veritablement. Hem de prendre'ns, doncs, els resultats més com a indicatius de les grans tendències sobre l'ús lingüístic que com a xifres exactes.

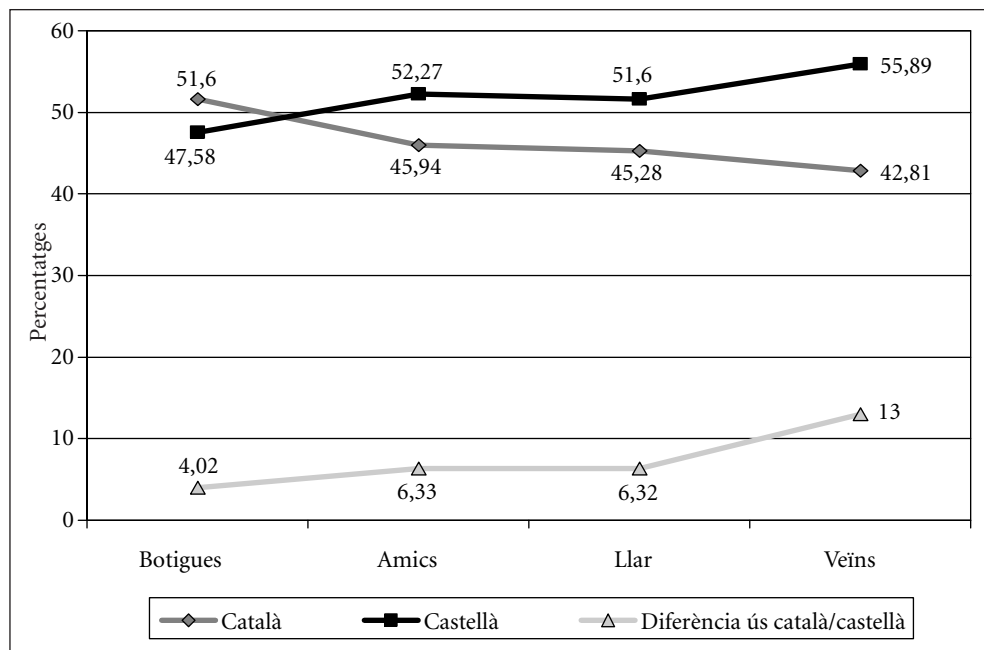
En cadascun dels apartats següents, exposarem les dades mitjançant tres mètodes: les mitjanes d'ús del català i el castellà (l'ús d'altres llengües sempre és molt baix); l'agrupació dels enquestats en tipologies, d'acord a l'ús, també del català i/o del castellà; i,

finalment, una altra agrupació, però atenent exclusivament al percentatge d'ús del català. La perspectiva que podem oferir serà, doncs, força completa.

A LA LLAR, AMB ELS AMICS, ELS VEÏNS I A LES BOTIGUES

Gràfic 9.

Mitjanes d'ús del català i el castellà a les botigues, amb els amics, a la llar i amb els veïns

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La mitjana d'ús del català està sempre per sota de la del castellà, excepte en l'ús lingüístic a les botigues, on el català és majoritari. Tot i això, la diferència entre ambdós usos, en aquest cas, és la més petita de totes, només de 4 punts. Allà on l'ús del català és més baix és amb els veïns, i també allà on la distància entre l'un i l'altre és més gran, de 13 punts a favor del castellà.

Per interpretar aquestes dades, probablement, caldria atènyer a diversos elements: el caràcter més o menys “públic” de les situacions; la possibilitat (o no) de triar els interlocutors per part dels catalanòfons (hom tria molt més els amics o la parella, que els veïns, posem per cas); les normes o hàbits lingüístics en interaccions “mixtes” (de catalanòfons amb no catalanòfons), etc. D’entrada, sembla com si les situacions més “públiques” (a les botigues) facilitessin més l’ús del català, mentre les més vinculades a la “privacitat” conduís al fenomen contrari; i d’aquestes últimes, el pitjor cas fóra aquell on la possibilitat de “triar” els interlocutors fos més difícil, i les interlocucions es produïssin de manera més propera a l’atzar. Cal prendre’s, però, aquestes possibles interpretacions d’una manera indicativa, atès que el ventall de possibilitats és molt petit.

Si de les mitjanes passem a una aproximació més rica en matisos, ens trobarem amb la Taula 2 i el Gràfic 10.

Taula 2.

Ús del català i el castellà a les botigues, amb els amics, a la llar i amb els veïns

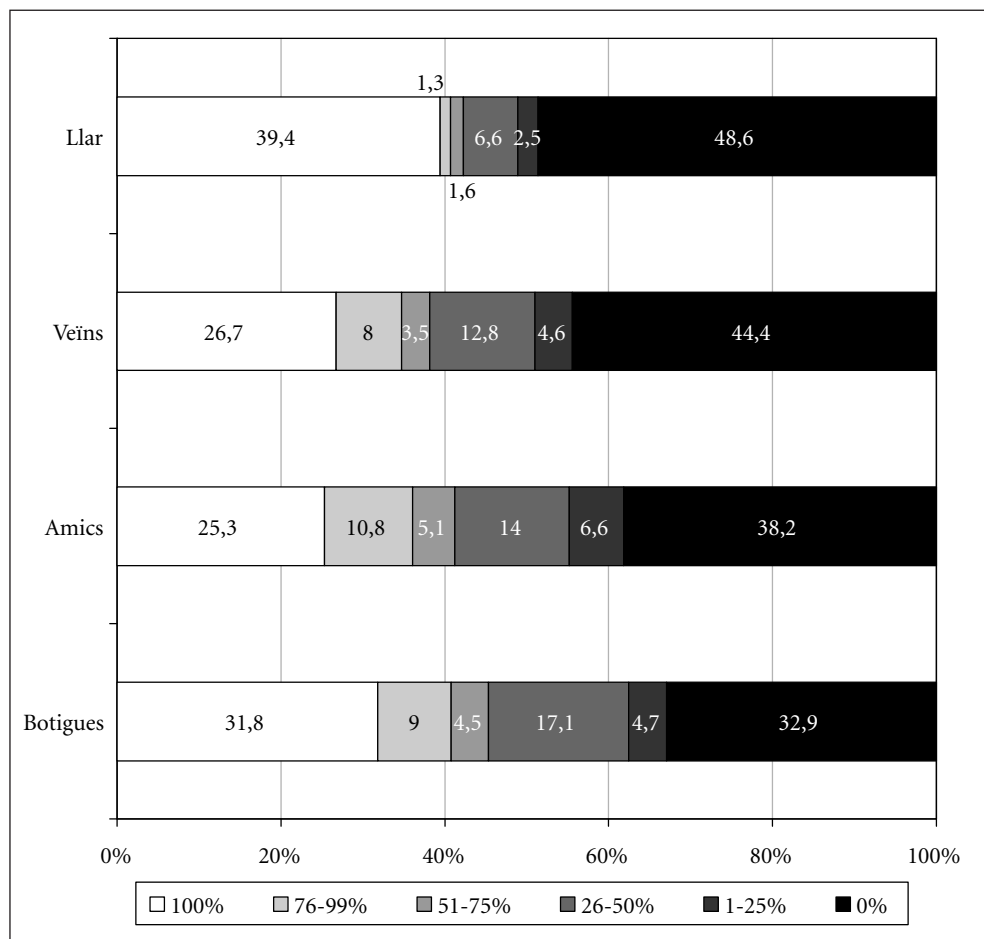
	Sempre en català	Majoritàriament en català	Igual en català que en castellà	Majoritàriament en castellà	Sempre en castellà
Botigues (3.831)	31,8%	13,9%	14,9%	7,2%	32%
Amics (3.858)	25,3%	15,8%	11,9%	8,8%	35,9%
Llar (3.858)	39,4%	3%	5,8%	3,3%	45,1%
Veïns (3.857)	26,7%	11,5%	10,8%	6,6%	43%

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si ens fixem únicament en els dos casos extrems (el dels que utilitzen sempre el català, i els que no l’empren mai), podem apreciar que és en l’ús a la llar on aquests percentatges esdevenen més nombrosos. Així, al gràfic, els usos combinats de català i castellà, a la llar, només són importants per a un 12% de la població. Per contra, si els ajuntéssim serien el grup majoritari (amb el 36%, aproximadament), tant pel que

Gràfic 10.

Ús del català a les botigues, amb els amics, els veïns i la llar, per grups percentuals

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

fa a les botigues, com amb els amics. I el segon grup, per ordre d'importància, amb els veïns. Podem obviar aquests casos, o tenir-ne poca consideració, quant als usos lingüístics a la llar, però de cap de les maneres en les altres situacions.

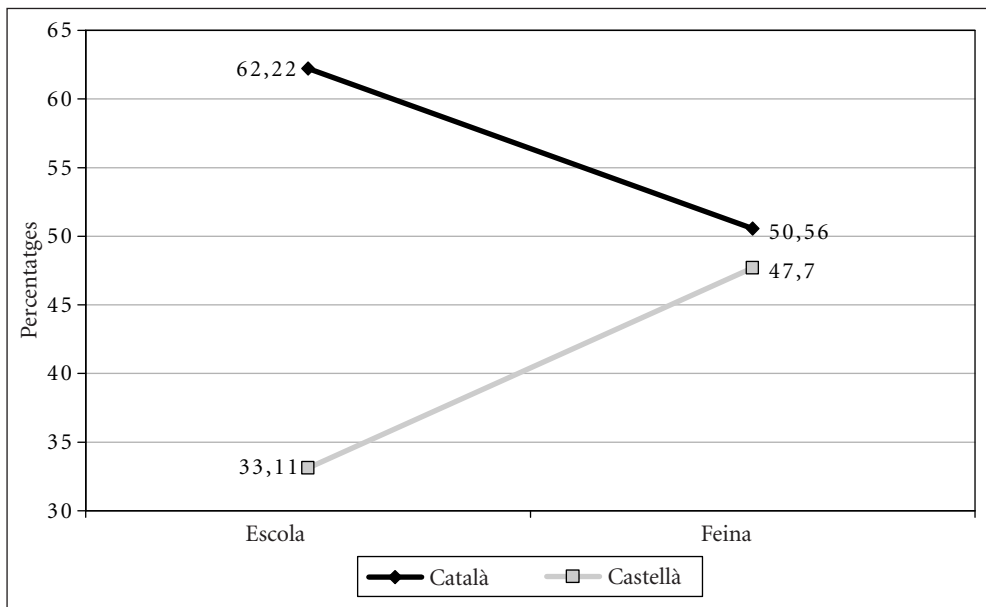
Tot retornant a les diferències que es produïen entre els mitjanes d'ús del català (tret de l'ús a la llar), l'ús majoritari del català a les botigues es produeix gràcies a un increment de l'ús exclusiu del català (un 31,8% de la població, enfront d'un 25,3% i un 26,7% amb els amics i els veïns, respectivament, d'acord tant al gràfic com la taula), i un decrement de l'ús nul (un 32,9%, enfront d'un 38,2% amb els amics i, especialment, d'un 44,4%, amb els veïns). L'acció combinada d'ambdós factors produiria el contrast del Gràfic 9. O, també en el cas dels veïns, el pes majoritari dels que no usen gens el català, afavoriria que aquesta situació se situés a la cua, quant a la mitjana d'ús del català.

A LA FEINA I L'ESCOLA

Aquestes dues situacions són més difícils d'interpretar, atès que no s'especifica a què ens estem referint. L'ús lingüístic a l'escola ¿ens parla, exclusivament, de l'ús entre els

Gràfic 11.

Mitjanes d'ús del català i el castellà a la feina i l'escola

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

companys de classe dels enquestats (recordem que només en són, aproximadament, uns 400), o bé es refereix a l'ús general, tot incloent les interlocucions acadèmiques? Si hom compara la mitjana d'ús (62,22), amb altres resultats que es refereixen a l'ús amb companys de classe (a l'EULC-03, per exemple, un càlcul ponderat de les diverses opcions de resposta assoliria un valor d'una mica més de 50 punts), més aviat ens decantaríem per la segona de les opcions. Pel que fa a l'ús a la feina, la situació seria relativament semblant.

Taula 3.

Ús del català i el castellà a l'escola i la feina

	Sempre en català	Majoritàriament en català	Igual en català que en castellà	Majoritàriament en castellà	Sempre en castellà
Escola (406)	29,9%	27%	13,6%	12,3%	11,3%
Feina (2.144)	17,8%	26,8%	15,2%	13,1%	23,7%

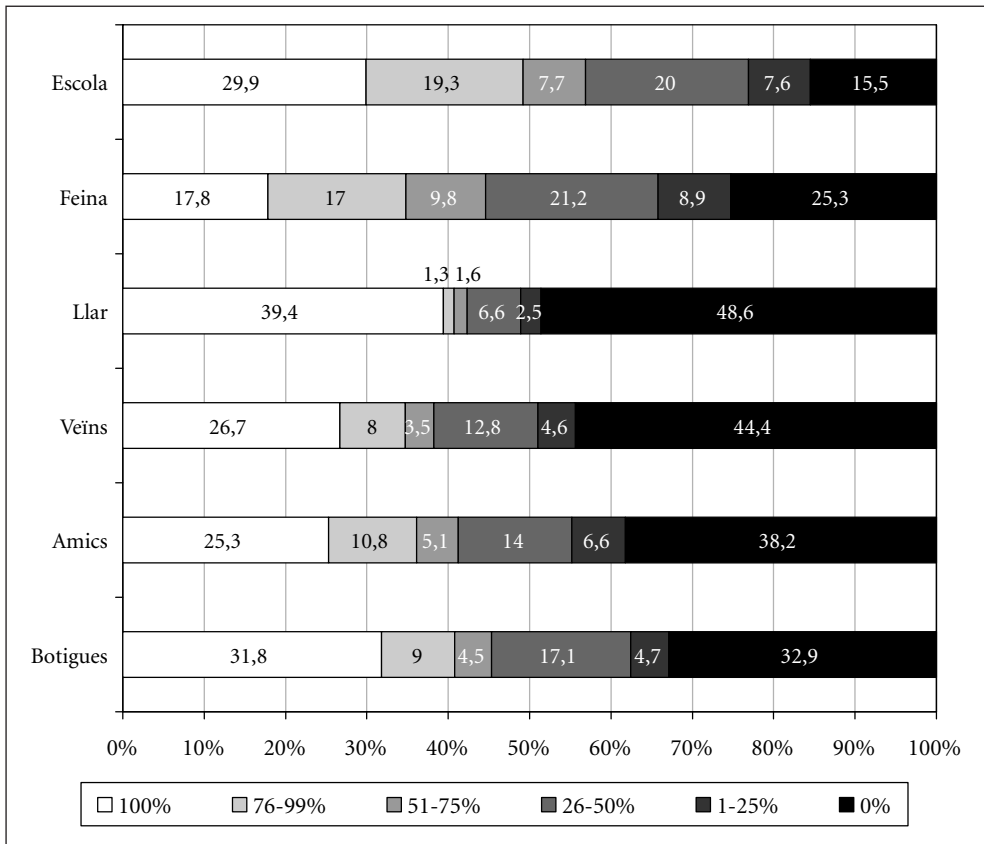
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Finalment, tot i les diferències assenyalades entre les situacions de l'apartat anterior i aquest, hem volgut observar-les conjuntament, per tenir-ne una perspectiva més global, al Gràfic 12.

S'hi insinuen tres tipologies: la llengua a la llar, on els casos en què es combina l'ús del català i el castellà és molt feble (només ateny a un 12% del conjunt dels enquestats); l'ús a l'escola i a les botigues, on l'ús exclusiu del català es troba al voltant del 30% del conjunt; i, finalment, els altres casos, en què aquest ús exclusiu va del 20% al 25% del total d'enquestats.

Gràfic 12.

Ús del català a les botigues, amb els amics, els veïns, la llar, a la feina i l'escola per grups percentuals

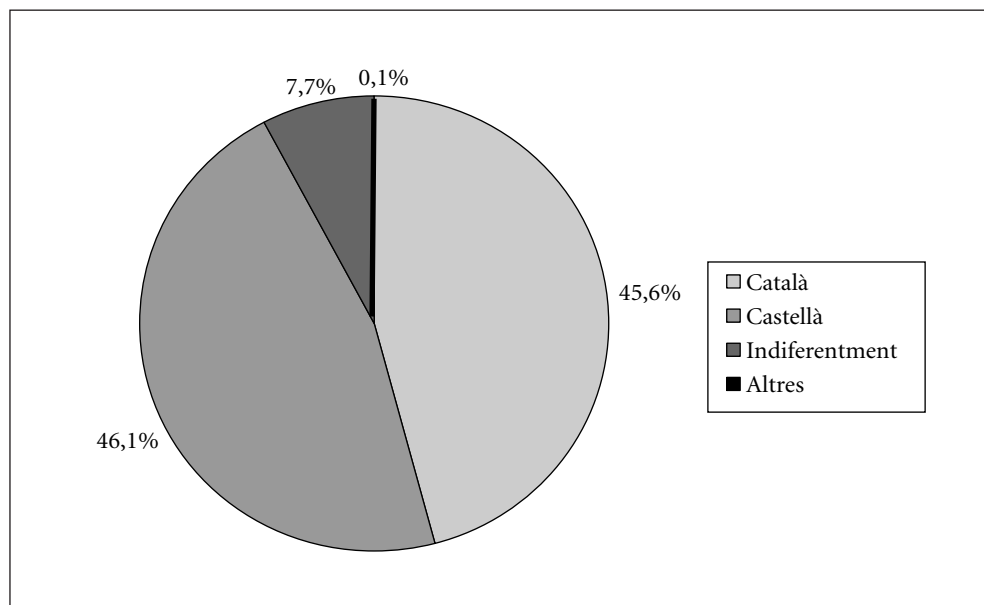
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

EN CONVERSES AMB UN DESCONEGUT

Recordem que la manera en què s'avalua l'ús lingüístic en aquesta pregunta és diferent a les anteriors. Així, si abans es demanava un percentatge d'ús del català, el castellà o altres llengües, ara les opcions de resposta són les que s'assenyalen al Gràfic 13.

Gràfic 13.

Llengua amb què inicia converses amb un desconegut

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els resultats dibuixen un panorama força equilibrat entre el català i el castellà, amb un petit percentatge de persones que utilitzen de forma indiferenciada ambdues llengües. Les altres llengües obtenen un valor molt baix. Per interpretar de forma adequada aquestes dades, cal tenir en compte que no és el mateix preguntar per la llengua que hom parlava amb el seu pare, o la seva mare, o els fills; que atendre a les preguntes de l'apartat anterior sobre l'ús lingüístic amb els veïns, els amics, o a les botigues; que respondre a una pregunta com la que aquí comentem: quina llengua parla amb un desconegut.

Probablement, els resultats de la llengua familiar siguin molt més fiables (es fàcil de recordar la llengua que es parla o es parlava amb els progenitors, o amb els fills, atès

que es refereix a pocs casos i, com hem vist, molt polaritzats en les situacions extremes); més problemàtic és concedir un valor absolut a l'ús en altres situacions (amb els amics, els veïns, les botigues...), atès que les situacions són més nombroses, i més diverses. Els haurem de concedir un significat més indicial, per tant, com l'expressió de tendències de fons. Finalment, la pregunta que ara comentem encara té un caràcter més accentuadament indicial. Hom pot enumerar qui són els seus amics (i com hi parla), però resulta més difícil de recordar les vegades en què s'ha tingut necessitat de preguntar a algun desconegut, al carrer, alguna indicació (l'hora, la manera d'apropar-se a un lloc determinat, etc.). I probablement l'ús lingüístic, en aquestes situacions, depèn molt del context (hom no farà el mateix si la pregunta es fa al peu de la boca de metro de la línia 1, al Fondo, a Santa Coloma de Gramenet, que si la situació es produeix a la vora de l'Ebre, al bell mig de Tortosa). Fet i fet, però, la pregunta s'ha utilitzat com una manera (sempre aproximada) d'intentar copsar el capteniment lingüístic de la població, en iniciar-se una conversa.⁶ Consegüentment, durant aquest informe, no ens hi referirem d'una manera especial.

Preferències lingüístiques i llengua de l'enquesta

En iniciar-se l'entrevista, es preguntava a les persones enquestades si es volia que aquesta es realitzés en català, en castellà, o els resultava indiferent. En aquest darrer cas, es feia en català.

Aquest protocol ens forneix dues informacions importants: d'una banda, una certa predisposició dels enquestats a utilitzar una llengua o l'altra; i, en segon lloc, una mesura indirecta sobre la capacitat de parlar en català, ni que sigui en un context tan limitat com una entrevista pautaada, com la del PaD que analitzem. Ens hi referirem, tant des d'un punt de vista, com de l'altre.

La gran majoria dels enquestats van triar el català, per fer l'enquesta, mentre que una petita porció (d'un 4,7%) escollien l'opció "indiferent". Tot plegat, el grup dels que

.....
6. Vegeu Fabà, A. (2003) i (en premsa).

Taula 4.
Preferències lingüístiques de l'enquesta

Català	55,3%
Castellà	40%
Indiferent	4,7%

N= 3.839

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

triaven el castellà, va esdevenir una minoria. Això sí, una minoria molt significativa. Si hom compara aquestes xifres amb les del percentatge de parlants de 15 anys o més que afirmen “saber parlar” el català, segons el Cens del 2001, la discrepància és manifesta. El 2001, un 74,60% eren, potencialment, parlants del català, i només un 60% el van parlar efectivament, a l'enquesta. D'on provenen, aquests gairebé 15 punts de diferència?

D'una banda, hom pot posar en qüestió el rigor de les dades del Cens del 2001, tal com ho ha manifestat la xarxa CRUSCAT de l'Institut d'Estudis Catalans.⁷ Però, de l'altra, hi ha prou indicis que les autoavaluacions sobre la capacitat de parlar el català, produeixen un biaix, especialment entre els no catalanòfons: sempre n'hi ha un nombre superior que diuen que saben parlar en català, dels que el parlen en un context favorable.

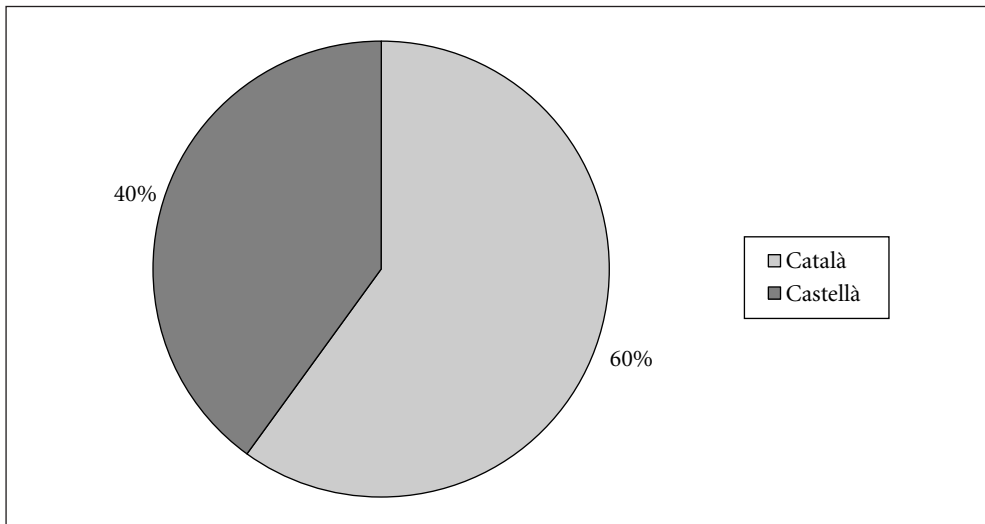
Així, a l'enquesta Fabà *et al.* de l'any 2000, un 81% dels enquestats afirmava que podia parlar en català, però només un 72% l'usaven efectivament durant l'entrevista de l'enquesta. Val a dir que, en aquest cas, el protocol lingüístic era diferent al del PaD: allà, les enquestadores s'adreçaven en català a les persones entrevistades, i només canviaven al castellà quan els mateixos enquestats ho feien. Doncs bé, en encreuar aquestes dades amb la llengua d'identificació, entre els catalanòfons la coincidència entre la capacitat de parlar el català i la llengua efectivament utilitzada en l'entrevista era plena; per contra, entre els bilingües identitaris i els castellanòfons, hi havia una

7. Vegeu Xarxa CRUSCAT (2004).

diferència de més de 15 punts, sempre a favor de l'autoavaluació sobre la competència oral en català. Tot sembla indicar, doncs, que el prestigi del català en fa sobrevalorar, en aquests casos, el seu coneixement.

Gràfic 14.

Llengua de l'enquesta

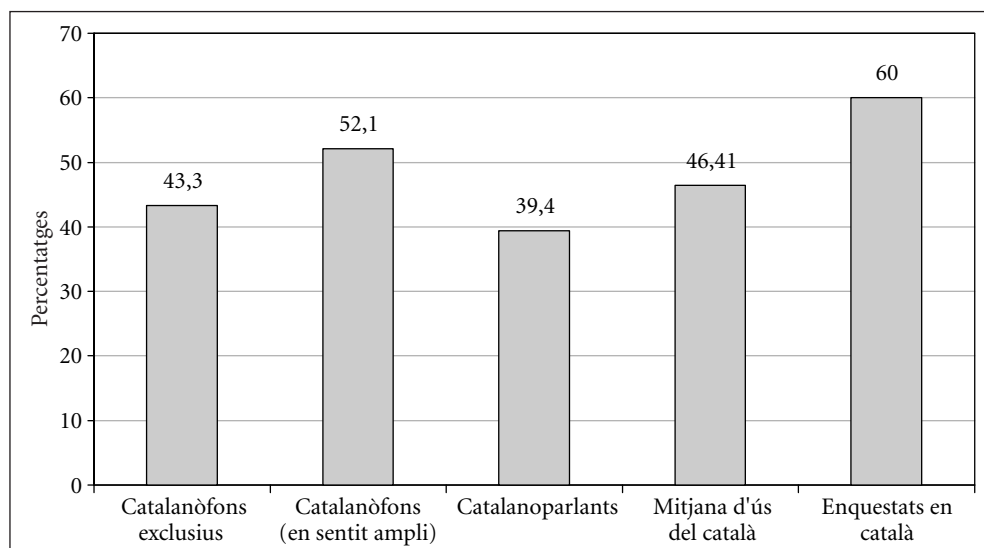
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Resum i conclusions

Per resumir les diverses dades exposades, hem recorregut a un expedient convencional, però efectiu. Hem col·locat, davant per davant, els resultats del percentatge de catalanòfons (exclusius, o en sentit ampli, afegint-hi els bilingües identitaris), el dels catalanoparlants (hem calculat els enquestats que afirmaven parlar un 50% o més, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues); la mitjana d'ús de català de les situacions anteriors; i, finalment, el percentatge d'enquestats que han efectuat l'entrevista en català.

Gràfic 15.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

La xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, amb un 39,4% del total. Aquí és important tenir en compte com hem definit aquest grup. Es tracta de les persones que afirmen emprar, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues un 50% o més de català. Si féssim el mateix, però amb el castellà, el resultat seria d'un 35,6% del conjunt. Enmig ens quedaria un volum important d'enquestats (del 25% del total) que es trobarien en situacions mixtes (com ara utilitzar un 50% o més el català a les botigues, però menys d'aquesta xifra a la llar). Tot plegat, ja ens indica la complexitat de la situació sociolingüística catalana, on el pes d'aquests casos més allunyats dels "extremes" és força important.

Si ara abordem l'ús del català, però des del punt de vista de les mitjanes, la xifra és més notable, tot i que no arriba al 50%. És normal que sigui més alta, atès que les situacions

mixtes que anteriorment no consideràvem o l'ús del català dels que no l'usen majoritàriament però l'utilitzen (ni que sigui amb uns percentatges relativament baixos), ara sí que estan comptabilitzades.

Una perspectiva sintètica de l'ús lingüístic del català ens la proporcionen, doncs, ambdues dades. El volum dels usuaris majoritaris del català arriba gairebé al 40% de la població, mentre que la mitjana d'ús és una mica més alta, al voltant dels 46 punts, amb una escala de 0 a 100. En qualsevol dels casos, doncs, l'ús del català no és majoritari, almenys des del punt de vista que l'hem analitzat aquí.

Si hom relaciona aquestes xifres amb la del nombre de catalanòfons, el resultat és molt similar, la qual cosa indica l'àmplia dependència (com veurem més endavant) d'ambdues variables. Amb els matisos corresponents, que podrem apreciar a la següent secció. Si s'hi afegeix el nombre de bilingües identitaris, les xifres són més importants, per sobre, en qualsevol dels casos, de les dades sobre l'ús. Probablement, això ens indica que l'aportació dels bilingües a l'ús lingüístic del català no es pot situar al mateix nivell que la dels catalanòfons.

Finalment, l'única xifra que depassa a bastament el 50% és la del percentatge d'enquêtats que parlaren en català a l'entrevista (recordem, d'altra banda, que era la suma dels que manifestaven la voluntat de fer l'entrevista en català, o bé els resultava indiferent). És un primer testimoniatge que hi ha un potencial desaprofitat: persones que podrien parlar en català (perquè en tenen la capacitat, provada, atès que aquesta no és una dada declarada, sinó que s'efectuà realment), i que volen fer-ho, o no els representa un problema, però que, a la seva vida quotidiana no l'empren, ni de bon tros, de forma majoritària. Entre el volum de catalanoparlants (un 39,4%) i aquests "catalanoparlants potencials" (60%) hi ha un salt, pràcticament, de 20 punts percentuals.

TAULES DE CONTINGÈNCIA

Dedicarem una atenció especial als encreuaments amb la llengua d'identificació, atesa la important correlació que es produeix entre aquesta variable i l'ús lingüístic. Però,

per completar la panoràmica, farem un resum tot encreuant les dades amb la grandària municipal, l'edat, el lloc de naixement dels enquestats i la classe social.

La llengua d'identificació

Començarem analitzant la relació entre la llengua d'identificació i les principals preguntes de tipus lingüístic (ús lingüístic, de forma percentual, i llengua de l'enquesta). Continuarem amb l'encreuament amb el territori, l'edat, l'origen geogràfic, el nivell d'instrucció i la classe social, per acabar amb l'autoposicionament nacional i polític.

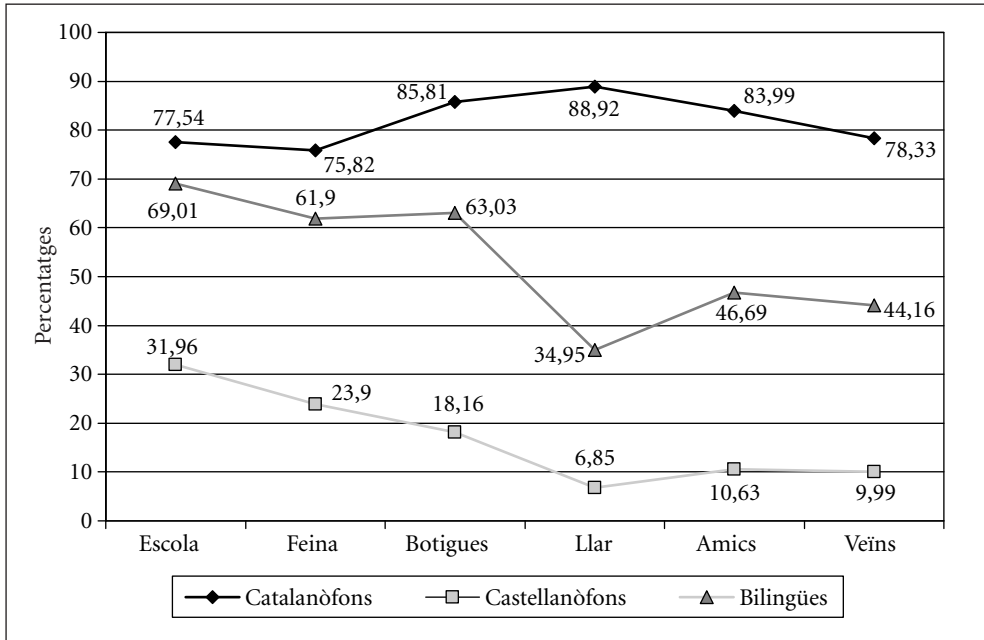
LA LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ I ALTRES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

Si atenem a les mitjanes d'ús del català en les diverses situacions analitzades per percentatges d'ús, el panorama que es dibuixa és el del Gràfic 16. El comentarem des de dos punts de vista: l'ús del català per part dels catalanòfons, bilingües identitaris i castellanòfons, d'una banda; i les diferències que es produeixen entre els tres grups identitaris, pel tipus de situació, de l'altra (vegeu Gràfic 16).

Les mitjanes d'ús del català sempre són superiors en els catalanòfons, inferiors entre els castellanòfons, i intermèdies per als bilingües identitaris. Si hom en fes una mitjana (de les sis mitjanes), el resultat seria de gairebé 82 punts per als primers, 53 punts per als bilingües, i de pràcticament 17 punts, pel que fa als castellanòfons. Un resultat força previsible. Tot i això, cal remarcar que, entre els catalanòfons, no s'assoleix, ni de bon tros, el valor màxim, per al qual encara hi manquen 20 punts. I que per als castellanòfons les mitjanes no són pràcticament nul·les, encara que els valors de català siguin baixos. Pel que fa als bilingües, la mitjana es troba al bell mig del recorregut. Quant a les altres llengües, que no apareixen al gràfic, els valors són molt semblants al dels castellanòfons. Tanmateix, cal tenir en compte que el contingent d'enquestats que responen aquesta opció són relativament pocs (170 individus) i això fa augmentar-ne el marge d'error fins a 7,67 punts; i que la diversitat sociolingüística d'aquest grup no fa aconsellable una anàlisi conjunta. Consegüentment, a partir d'ara, no en tornarem a fer menció.

Gràfic 16.

Mitjanes d'ús del català en diverses situacions per llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Tot resseguint el fil argumental que havíem deixat ocasionalment (a causa del comentari sobre les altres llengües), cal dir que ens trobem en una situació bastant polaritzada, amb alguns matisos: la presència dels bilingües, amb valors intermedis (tot i que són un contingent petit de població, no cal perdre-ho de vista); i la presència d'una aportació, encara que petita, al total d'ús de català per part dels no catalanòfons (que, simètricament, implica una aportació dels catalanòfons al total d'ús del castellà).

Si ara tenim en compte les diferents situacions analitzades, en lloc d'atendre a les mitjanes (que són mitjanes de mitjanes, no ho oblidem), les diferències són ben marcades. Ens ho indica, entre altres elements, el valor del coeficient Lambda (en el cas simètric)

per a cadascun dels encreuaments. Va des d'un notable 0,649 quant a la llengua a la llar, fins a un escàs 0,168, pel que fa l'escola, passant per un 0,351 a la feina, o valors propers a 0,5 en els altres tres casos (amb els amics, els veïns i les botigues). Aquest coeficient indica el grau d'associació estadística entre dues variables i el seu valor va de 0 (cap mena d'associació) a 1 (associació plena).⁸

El valor major de Lambda, quant a la llengua a la llar, s'adiu amb la marcada polarització d'aquest cas. És on els catalanòfons assoleixen el seu índex màxim, de 88,92 punts, i els castellanòfons i els bilingües, els mínims, de 6,85 i 34,95 punts, respectivament. S'hi intueix el pes notable de les immigracions dels anys cinquanta, seixanta i setanta. Enmig queden l'ús amb els amics i els veïns, amb valors molt semblants pel que fa als castellanòfons (al voltant de 10 punts) i els bilingües (vorejant, per dalt o per baix, els 45 punts), i menors que a la llar, quant als catalanòfons (amb índexs més baixos amb els veïns, que amb els amics, atès que aquests es poden escollir més que els veïns). Finalment, a les botigues, a la feina i a l'escola és on els bilingües i, especialment, els castellanòfons assoleixen els seus índexs més alts, gens negligibles, d'altra banda. Contràriament, per als catalanòfons, tornen a davallar, si hom els compara amb l'ús del català a la llar.

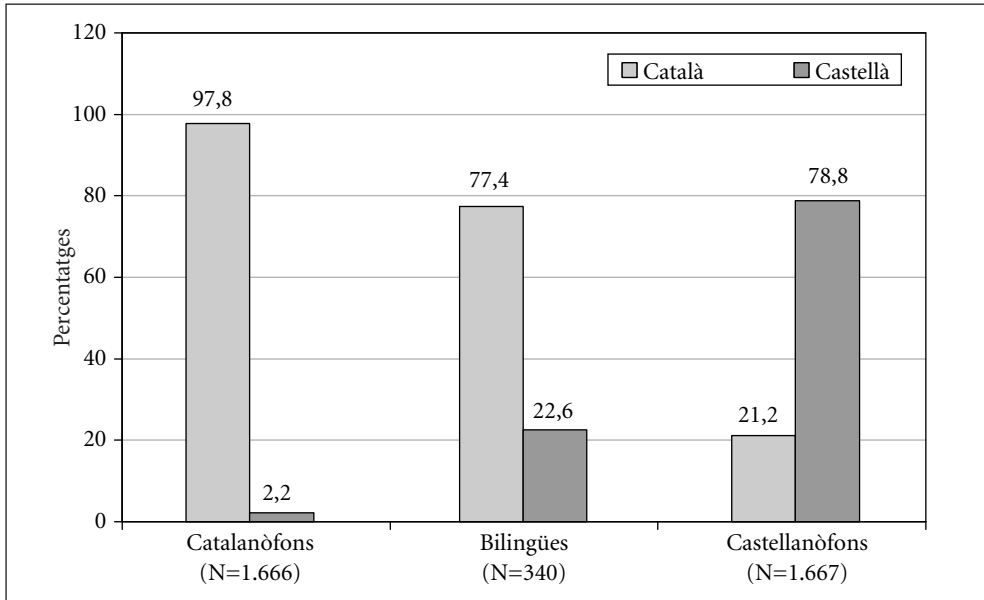
Si de l'ús passem a la llengua de l'enquesta, que ens n'indica l'ús potencial que es podria aconseguir, en un context favorable a l'ús del català, el resultat és el Gràfic 17.

Tornem a trobar-nos amb un escenari semblant (però amb uns índexs molt més substancials, per al català): els catalanòfons obtenen els valors de català més alts, els castellanòfons els més baixos, i els bilingües, uns valors intermedis. Ara bé, si hom compara aquestes xifres amb les mitjanes de les diverses situacions del gràfic anterior, la distància (sempre favorable als valors de català de la llengua de l'enquesta) més notable es troba entre els bilingües, que passarien de 53 punts a 77,4 (24,4 punts de diferència); els segueixen els catalanòfons, que passen de 82 a 97,8 punts (15,8 punts

8. Per al càlcul de les respectives Lambda hem utilitzat, per qüestions tècniques, la variable sobre l'ús percentual del català, agrupat en franges del 0%, d'1 a 25%, de 26 a 50%, de 51 a 75%, de 76 a 99%, i de 100%.

Gràfic 17.

Llengua de l'enquesta i llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

de diferència), i tanquen els castellanòfons, que van de 17 a 21,2 punts (amb 4,2 punts de diferència). Això és, si ho mirem des del punt de vista de la competència lingüística, entre els qui afirmen que la seva llengua és el català, pràcticament tots el saben parlar efectivament; més de $\frac{3}{4}$ parts dels bilingües identitaris són capaços de parlar en català; mentre que només un 20%, aproximadament, dels castellanòfons ho poden fer (cal tenir en compte, però, que, prèviament, s'ha passat pel sedàs de preguntar "com es vol fer l'entrevista" i que amb un protocol diferent, com a l'enquesta Fabà *et al.* 2000, aquesta xifra podria ser superior).⁹

9. Certament, a l'enquesta Fabà *et al.* 2000, les xifres de la llengua de l'enquesta, pel que fa als catalanòfons i bilingües identitaris, eren molt semblants a les del PaD, però per als castellanòfons eren més nombroses, i s'apropaven al 40% d'aquest grup identitari.

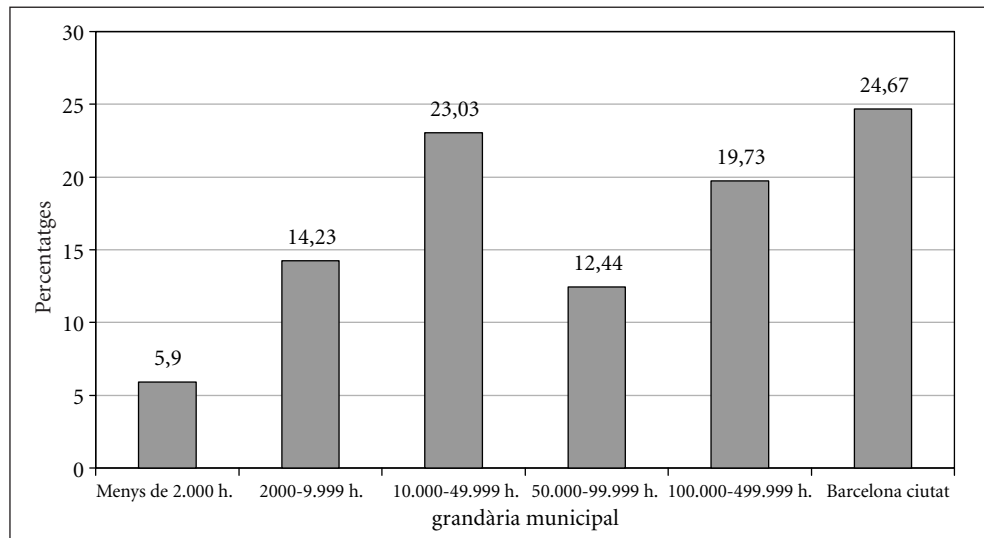
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, TERRITORI, EDAT I ORIGEN GEOGRÀFIC

Hem triat, com a variable territorial, la grandària municipal, perquè ens dona una informació més fina que la divisió per províncies, que és l'altra que podríem emprar. N'hi ha sis categories, que enumerem, i exemplifiquem entre parèntesi algunes de les ciutats o pobles que en formen part¹⁰ (quatre, una per província: Barcelona, Tarragona, Lleida i Girona), per fer-se'n una imatge més gràfica.

Els habitants de pobles de menys de 2.000 habitants, que representen el 5,9% del total de la mostra (p. e. Guardiola de Berguedà, Ascó, Sort o Pals); de pobles o ciutats entre 2.000 i 9.999 habitants, que són el 14,23% del conjunt (p. e. Montgat, Gadesa, Tremp o Puigcerdà); de 10.000 a 49.999 habitants, amb el 23% del total (p. e. Castelldefels,

Gràfic 18.

Pes relatiu d'acord a la grandària municipal

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

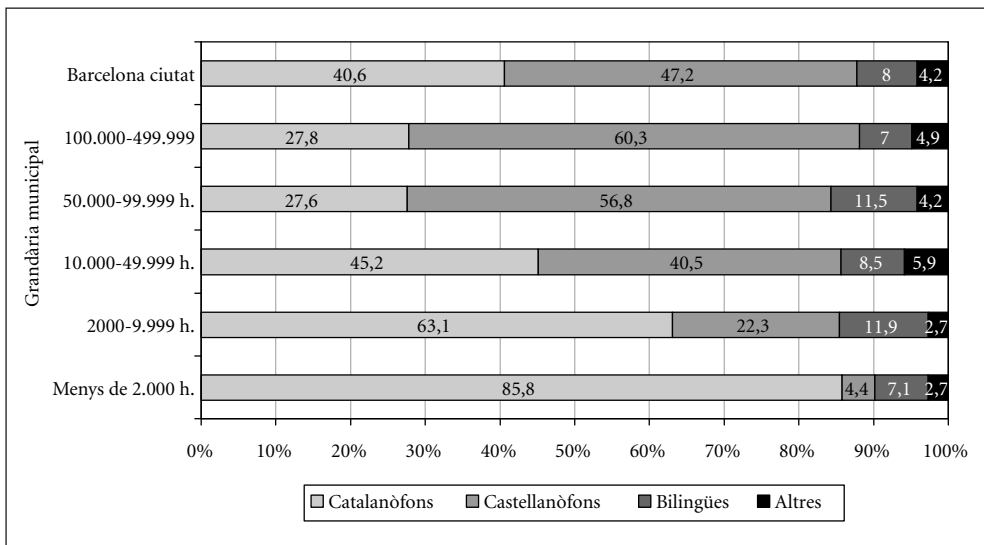
10. Segons les dades de l'*Anuario Social* 2001, de la Fundació La Caixa.

Tortosa, Balaguer o Olot); entre 50.000 i 99.999 habitants, que representen el 12,4% del conjunt de la mostra (p. e. Manresa, Reus o Girona¹¹); entre 100.000 i 499.999 habitants, amb el 19,7% de la població (p. e. Santa Coloma de Gramenet, Tarragona o Lleida); i Barcelona ciutat, amb el 24,67% del total (Gràfic 18).

Quant a la distribució dels grups lingüístics a cadascuna d'aquestes demarcacions territorials, la podem observar al Gràfic 19.

S'hi insinuen tres possibles agrupacions: allà on els catalanòfons depassen amb escreix la meitat de la població (pobles o ciutats fins a 10.000 habitants), amb un 20% del conjunt de la mostra; els territoris amb un nombre de catalanòfons al voltant del

Gràfic 19.
Llengua d'identificació i grandària municipal

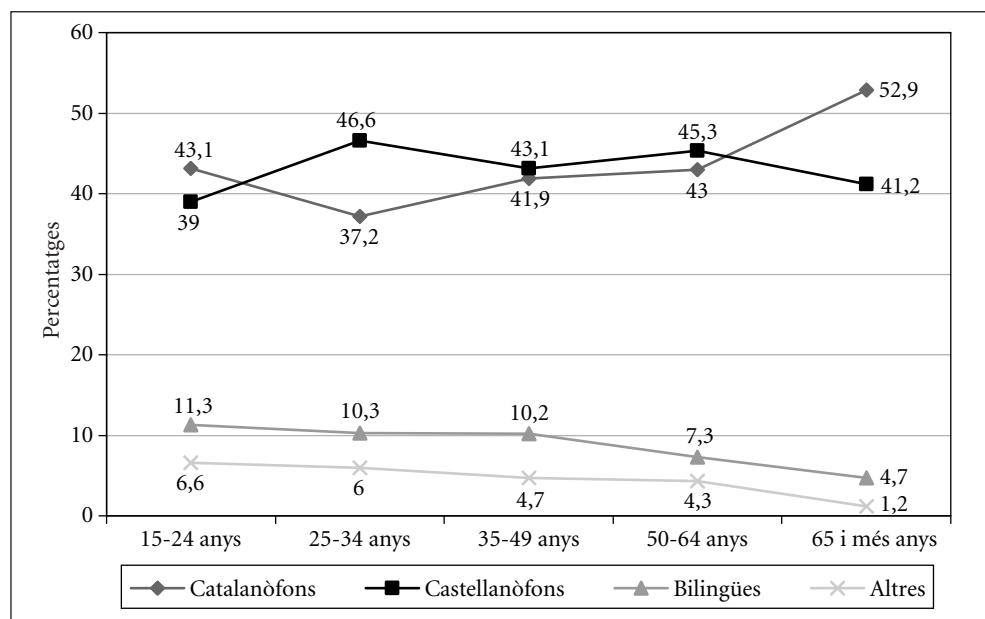
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

11. A Lleida no hi ha cap ciutat que tingui entre 50.000 i 99.999 habitants. De la mateixa manera, a Girona no n'hi ha cap que tingui entre 100.000 i 499.999 habitants.

40-45% (ciutats entre 10.000 i 9.999 habitants, i Barcelona ciutat), que representen, aproximadament, el 48% de la mostra (en el cas de la ciutat de Barcelona, la xifra és enganyosa, ateses les àmplies diferències entre districtes); i finalment, les ciutats on el nombre de persones que afirmen que la seva llengua és el català no arriba a un terç del conjunt (territoris entre 50.000 i 499.999 habitants), amb un 32% del total, aproximadament.

Gràfic 20.

Llengua d'identificació i grup d'edat

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a l'edat, l'únic grup on el nombre de catalanòfons es majoritari és el dels més grans, de 65 anys i més, amb un 52,9% del total. I de fet, és l'única diferència estadísticament significativa, atès que la lleugera davallada del grup de 25 a 34 anys no ho és, de significativa. Pel que fa als bilingües i als que s'identifiquen amb altres llengües, estan relativament ben distribuïts entre tots els grups d'edat (el nombre

inferior dels qui tenen 65 anys i més només és indicial, perquè no és significatiu estadísticament).

Consegüentment, la diferència més important es produeix entre els de 65 anys i més, i la resta d'enquestats.

En el grup dels més grans predominen els catalanòfons, amb aproximadament un 53% del conjunt, segueixen els no catalanòfons, amb un 42% (si sumem el nombre de castellanòfons i altres llengües), i tanquen la classificació els bilingües identitaris, amb un 5%, aproximadament.

A la resta de grups d'edat, per contra, predominen els no catalanòfons, amb valors al voltant del 47% del total, segueixen els qui afirmen que la seva llengua és el català, amb valors al voltant del 40%, i tanquen, altre cop, els bilingües identitaris, amb un 10%, si fa o no fa.

Atès que les generacions més grans aniran desapareixent, amb el temps, ens acarem a una situació progressivament menys favorable per al català, almenys quant a la llengua d'identificació. Sempre que no es produeixi alguna tendència contrarestant, com ara el traspass d'alguns contingents cap al català o els bilingües identitaris.

Per afrontar la relació entre l'origen geogràfic dels enquestats i la seva llengua d'identificació, ens referirem a dues variables, el seu lloc de naixement, i l'any d'arribada a Catalunya, en el cas d'aquells que van néixer a altres territoris (Taula 5).

Entre els nascuts a la resta de l'Estat espanyol la gran majoria són castellanòfons, però n'hi ha un grup significatiu que consideren que la seva llengua és el català (de forma exclusiva o compartida amb el castellà), que ateny gairebé al 15% del seu conjunt. És un testimoni que, durant aquestes dècades, el català ha tingut una certa capacitat d'atracció de les persones al·lòfones, tal com indiquen d'altres estudis (CIS, Fabà *et al.* 2000, EULC 2003).

No obstant això, atès que aquesta atracció s'ha limitat exclusivament a una part dels

Taula 5.

Llengua d'identificació i lloc de naixement

Lloc de naixement	Catalanòfons	Castellanòfons	Bilingües	Altres	Total
Catalunya (2.507)	63,4%	25,4%	9,7%	1,5%	100%
Espanya (1.141)	6,7%	82,6%	8,2%	2,5%	100%
Estranger (205)	2%	44,4%	2,9%	50,7%	100%

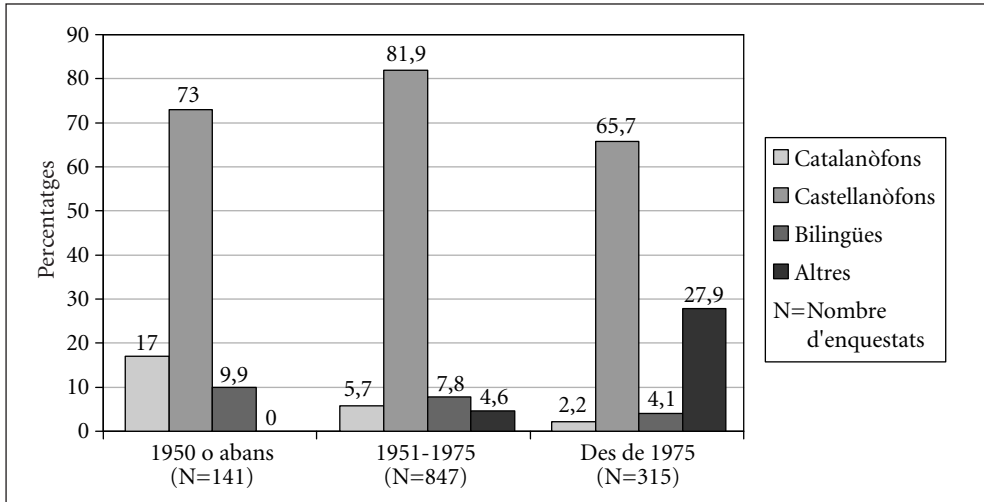
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

immigrats durant el tercer quart del segle xx, bona part dels seus descendents, ja nascuts a Catalunya, segueixen considerant que la seva llengua d'identificació és el castellà. Això explica que el 25% dels nats a Catalunya siguin castellanòfons.

Finalment, quant als nascuts a l'estranger, es migparteixen entre els castellanòfons (probablement llatinoamericans) i els qui tenen altres llengües d'identificació, fruit de la nova onada immigratòria de la darrera dècada del segle xx, i que s'ha accentuat especialment en el que portem d'aquest nou segle. Un fenomen que queda ben palès al Gràfic 21.

Certament, per any d'arribada a Catalunya, dels que no hi van néixer, la presència d'altres llengües d'identificació es fa especialment manifesta a partir del 1975 (si filéssim més prim, a finals dels vuitanta). Si atenem a la diversitat interna d'aquest grup, ja mencionada anteriorment, és ben segur que la presència d'un cert contingent entre el 1951 i el 1975 es deu a l'arribada, en els anys del *boom* d'aquesta onada immigratòria, de gent procedent de Galícia (sobretot) o el País Basc.

Destaca que el volum de castellanòfons sempre és molt gran. És cert que el volum de catalanòfons és més notable entre els immigrants abans de la gran onada del sud peninsular, però, fins i tot afegint-hi els aproximadament 10 punts del marge d'error, no ateny una xifra, ni de bon tros, majoritària. Això indica que la capacitat d'atracció del català era, probablement, més notable en aquells processos migratoris del pri-

Gràfic 21.**Llengua d'identificació i any d'arribada a Catalunya**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

mer terç del segle xx, però devia atènyer més a les segones generacions, descendents dels immigrants, que als propis immigrants. En bona part, aquest resultat trenca amb l'esquema que les persones que arribaren a Catalunya en els anys vint o trenta del segle passat, s'hi integraren plenament, des del punt de vista lingüístic.

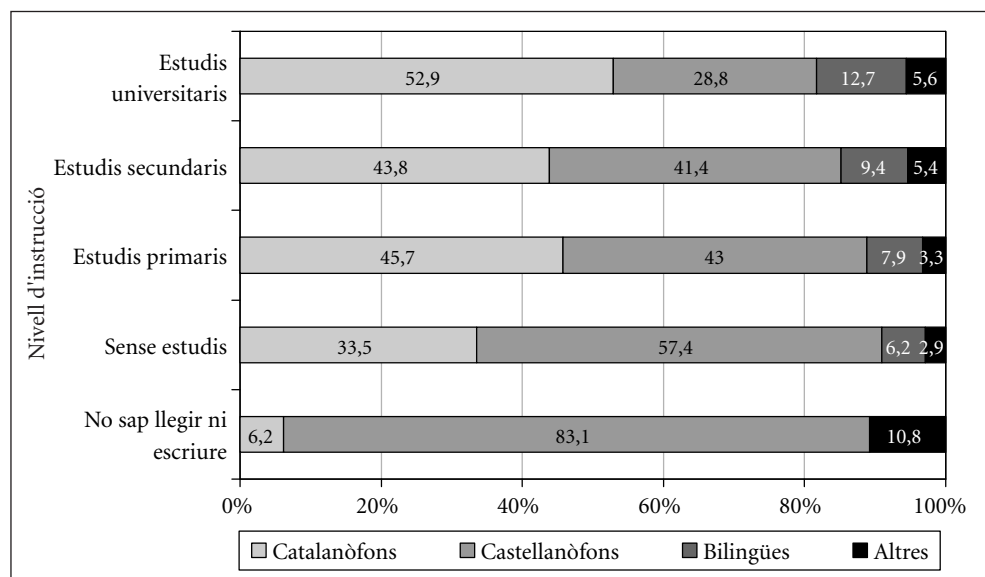
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, NIVELL D'INSTRUCCIÓ I CLASSE SOCIAL

Hem agrupat en aquest subapartat les variables de nivell d'instrucció i classe social, atès que ambdues estan relativament relacionades. Allà on el contrast es fa més manifest és entre el percentatge d'enquestats que tenen estudis universitaris. Així, entre la classe mitjana assalariada (que té un 44,3% de persones amb estudis universitaris) i la classe treballadora (que només en té un 3,9%) la diferència esdevé claríssima. On l'estructura classista i de nivell d'instrucció ja no s'ajusta tan bé és en la comparació entre la classe mitjana propietària (amb un 21% de persones amb estudis universi-

taris) i la classe mitjana assalariada, ja que aquesta pràcticament dobla l'anterior en percentatge d'enquestats amb estudis universitaris. Vegem, però, l'encreuament per llengua d'identificació, tant d'un cas com de l'altre.

Gràfic 22.

Llengua d'identificació i nivell d'instrucció

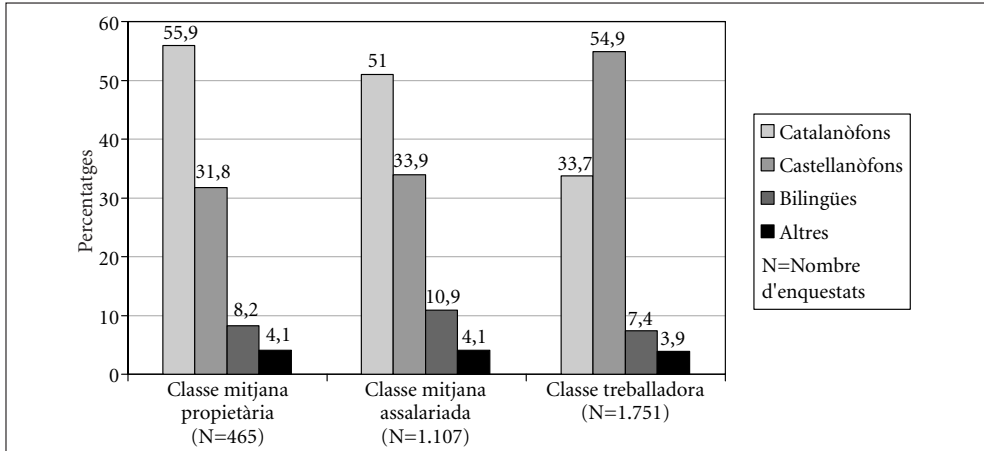
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom considera el nombre de no catalanòfons (castellanòfons + altres llengües), s'hi dibuixen tres grups: els qui tenen estudis universitaris, on els no catalanòfons són minoritaris (tot i que una minoria notable), amb una mica més d'un terç dels seus efectius; els d'estudis primaris o secundaris, on hi ha una situació més equilibrada; i els qui no tenen estudis, o no saben llegir i escriure, on predominen els no catalanòfons.

Quan ens fixem en les classes socials, el contrast més remarcable es dona entre la classe treballadora i els altres casos, tal com podem apreciar al Gràfic 23.

Gràfic 23.

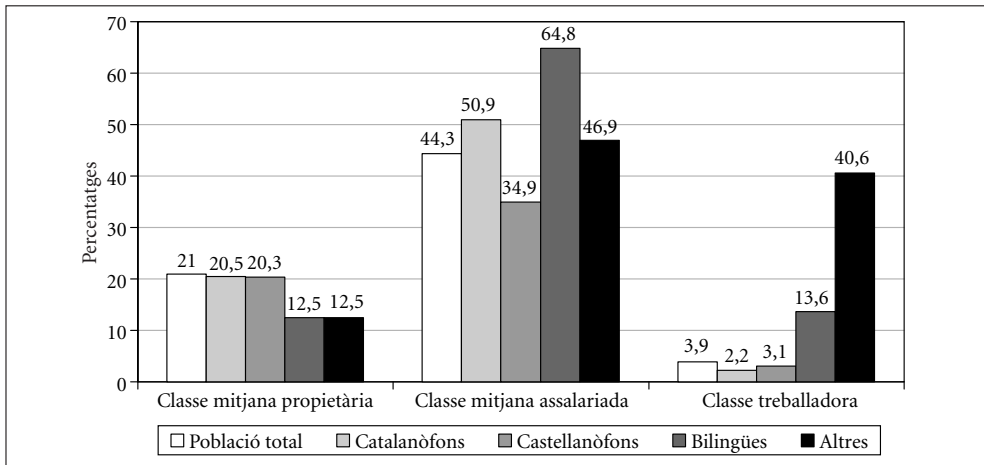
Llengua d'identificació i classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 24.

Persones amb formació universitària, per llengua d'identificació i classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Així, l'únic grup on els castellanòfons són majoritaris és entre els membres de la classe treballadora, mentre que a la resta de grups socials ho són els catalanòfons. Un contrast, doncs, ben marcat que s'adiu, d'altra banda, amb les dades anteriors, relacionades amb el nivell d'instrucció. Si hom relaciona ambdues variables (nivell d'instrucció i classe social) amb la llengua d'identificació, ens en resulta el Gràfic 24.

El gràfic s'ha d'interpretar de la següent manera: del conjunt de la classe mitjana propietària, n'hi ha un 21% que tenen estudis universitaris, però si el que avaluem són els catalanòfons de classe mitjana propietària, els de formació universitària en són un 20,5%. De forma anàloga procediríem amb els altres subgrups. Només cal tenir en compte que els contingents dels corresponents subgrups dels bilingües i d'altres llengües són petits i, per tant, només tenen significació estadística aquells casos on les diferències són molt grans.

Tot plegat, doncs, el més remarcable és, d'una banda, la major representació dels que tenen formació universitària entre els catalanòfons i bilingües de classe mitjana assalariada, si hom els compara amb el conjunt dels components d'aquesta classe social, i la infrarepresentació entre els castellanòfons que pertanyen al mateix grup social; i de l'altra, la presència exageradament marcada d'universitaris entre els de classe treballadora amb altres llengües d'identificació, que contrasta amb la dels altres grups.

En fi, la presència més notable entre els grups socials que tenen més prestigi (els que tenen formació universitària i les classes mitjanes, o propietària o assalariada) dels catalanòfons pot ajudar a entendre el prestigi social que té la llengua catalana a Catalunya, com indiquen diversos indicadors que podem trobar a les enquestes a les quals hem fet referència. I, en el fons, pot ajudar a explicar, ni que sigui parcialment, la capacitat d'atracció que ha tingut i té encara la nostra llengua.

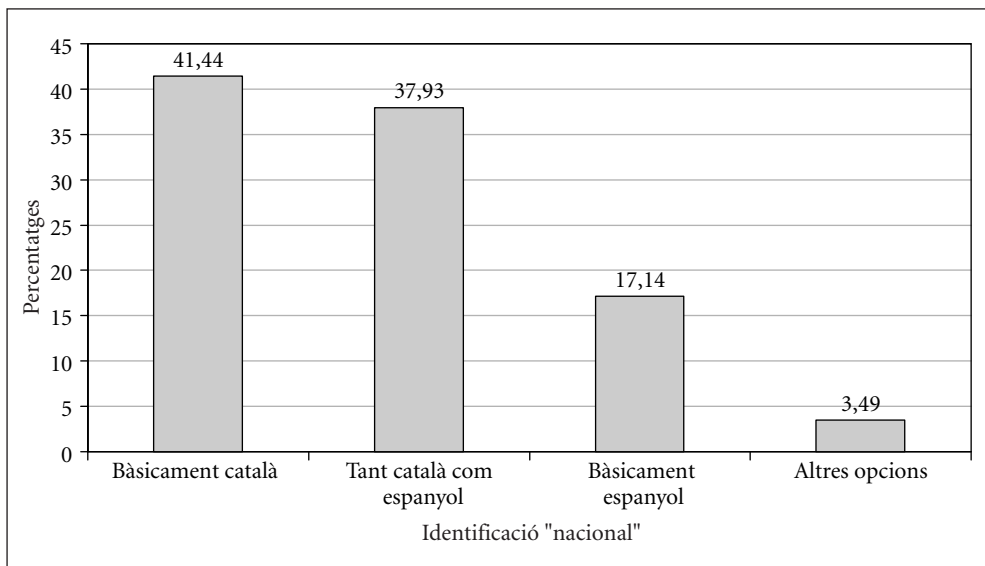
LLENGUA D'IDENTIFICACIÓ, AUTOPOSICIONAMENT “NACIONAL” I POLÍTIC

Abordarem ara l'encreuament d'una pregunta clàssica de la sociologia a Catalunya (l'autoposicionament nacional) i la llengua d'identificació. De fet, representarà tota una primícia, atès que no coneixem que s'hagi publicat cap anàlisi d'aquesta mena.

Parlem de la pregunta “vostè se sent: només català, més català que espanyol, tant català com espanyol, més espanyol que català, només espanyol, o altres respostes?”. Hom pot pensar que és sobrer encreuar-la amb la llengua d'identificació, perquè es pot pensar que són dues maneres de preguntar gairebé el mateix, però els resultats ens permetran matisar força aquest prejudici. A efectes pràctics, hem agrupat les dues primeres opcions de resposta (bàsicament català), i la quarta i la cinquena (bàsicament espanyol). I per oferir una panoràmica de la força demogràfica de cada opció, hem confeccionat el Gràfic 25.

Gràfic 25.

Pes relatiu respecte a la identificació “nacional”

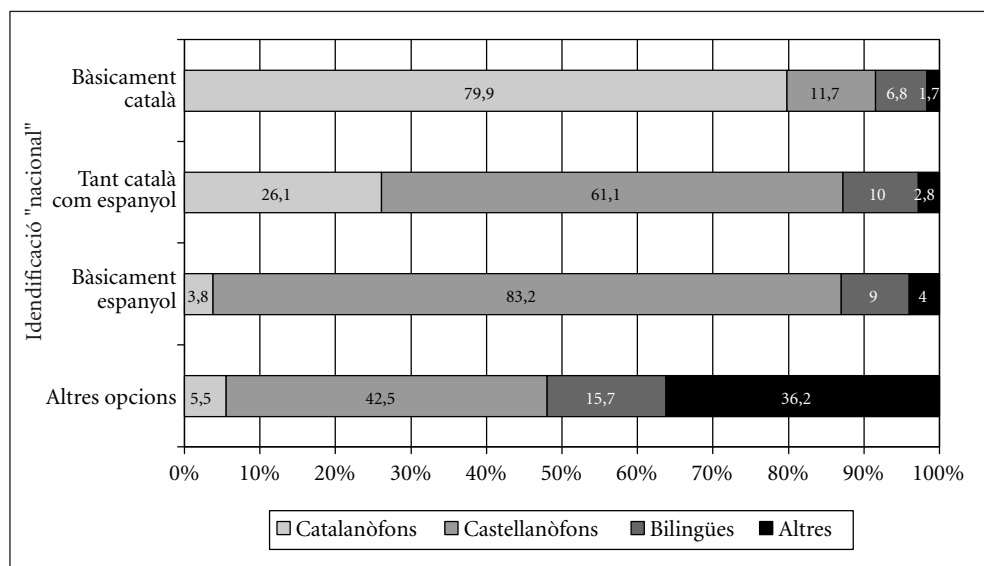
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

El grup majoritari és el de les persones que se senten bàsicament catalanes (16,4% només catalans i 25% més catalans que espanyols), d'acord amb els resultats obtinguts per les darreres enquestes on s'ha fet aquesta pregunta; molt a prop hi ha els que declaren una identitat compartida catalanoespanyola, amb gairebé el 38% de la població, i

un grup minoritari que se sent bàsicament espanyol (8% només espanyol i 9,1% més espanyol que català); resta un 3,5% que o bé no ho sap o declara altres opcions.

Gràfic 26.

Autoposicionament “nacional” i llengua d’identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

En els dos grups dels extrems, els resultats són coherents amb allò que hom podria esperar, amb uns certs matisos. La gran majoria dels que se senten bàsicament catalans són catalanòfons, però n’hi ha percentatges significatius de castellanòfons i bilingües identitaris (un fenomen que també es dona, encara que amb menys intensitat, quan hom es refereix als qui només se senten catalans). Per contra, entre els que se senten bàsicament espanyols la presència de catalanòfons no és significativa estadísticament, però sí que ho és la de bilingües identitaris (l’escassa o nul·la presència de catalanòfons s’accentua encara més clarament, si hom ateny als que només es consideren espanyols).

Quant a la franja intermèdia, la dels qui afirmen sentir-se tan catalans com espanyols,

hi predominen els castellanòfons, en segon lloc els catalanòfons, i tanquen la classificació els bilingües.

Finalment, pel que fa a les altres opcions, un gruix important es consideren d'altres llengües (de forma coherent amb el fet que són majoritàriament estrangers), i castellanòfons (els estrangers llatinoamericans).

També podem analitzar les dades des d'un altre punt de vista: com es consideren els catalanòfons, els castellanòfons, els bilingües identitaris o els "al·lòfons", respecte al seu posicionament "nacional"? Ho podem comprovar a la Taula 6.

Taula 6.

Llengua d'identificació i autoposicionament "nacional"

Identificació "nacional"	Catalanòfons	Castellanòfons	Bilingües	Altres
Bàsicament catalans	75,5%	11,1%	32,3%	18,7%
Tant catalans com espanyols	22,6%	52,9%	43,7%	28,4%
Bàsicament espanyols	1,5%	32,6%	17,7%	18,7%
Altres opcions	0,4%	3,4%	6,3%	34,3%
	N= 1.596	N= 1.594	N= 316	N= 134

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

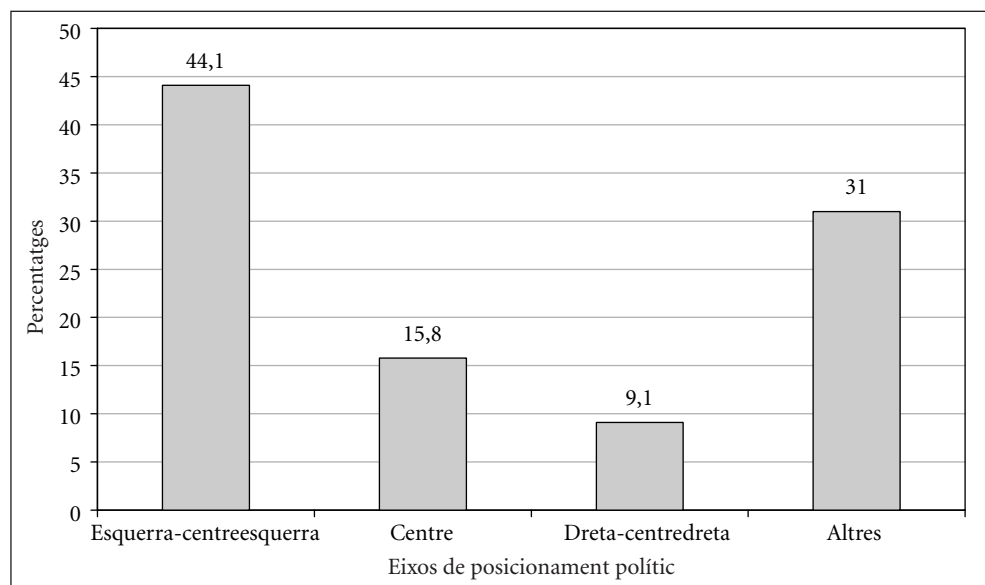
El grup més notable entre els catalanòfons és el que es consideren bàsicament catalans, però també n'hi ha un gruix important d'hispanocatalans. Un resultat que matisa notablement la perspectiva anterior. Encara és més matisat el cas dels castellanòfons, ja que, majoritàriament, es consideren tant catalans com espanyols i un gruix significatiu bàsicament catalans. I els bilingües identitaris, des d'aquest punt de vista, també es troben enmig dels altres dos grups: quant al grup majoritari, s'assemblen més als castellanòfons que als catalanòfons, atès que el 43,7% es considera tant català com espanyol; però el segon grup en importància ja no és el dels bàsicament espanyols, sinó el dels bàsicament catalans. I els que s'identifiquen amb altres llengües tornen a expressar aquí la seva diversitat constitutiva, en migpartir-se entre les diverses opcions.

En general, doncs, si abans hem parlat de la capacitat d'atracció del català (quan comparàvem el lloc de naixement dels enquestats amb la llengua d'identificació catalana), tot sembla indicar que, quant a la identificació "nacional" encara s'accentua aquesta capacitat d'atreure fins i tot a persones que no consideren el català com la seva llengua. Un balanç parcialment matisat, però, per aquest 22,6% de catalanòfons hispanocatalans.

Hom parla que a Catalunya, per entendre la situació política i el seu sistema específic de partits, cal tenir en compte dos eixos, la dimensió nacional (que hem analitzat una mica més amunt) i la de l'eix dreta/esquerra, que també té una important força evocadora. És el que farem a continuació. Però, com abans, indicarem, al Gràfic 27 el pes demogràfic de cadascuna de les opcions, en aquest eix dreta/esquerra. Com hem fet anteriorment, hem hagut d'agrupar els enquestats d'una manera relativament con-

Gràfic 27.

Pes relatiu respecte a l'autoposicionament polític

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

vencional: esquerra/centre esquerra, d'una banda; centre, en sentit estRICTE, per l'altra; i finalment, dreta/centredreta; queda un grup notable de persones que majoritàriament no se situen políticament, o es consideren "apolítics".

Gairebé és un tòpic afirmar que la societat catalana està fortament esbiaixada cap a l'esquerra. L'agrupació que hem hagut de fer encara marca més aquest fet, i per això s'escau recordar els resultats originals: extrema esquerra (1,1%), esquerra (25,5%), centreesquerra (17,5%), centre (15,8%), centredreta (5,9%), dreta (3%), extrema dreta (0,2%), altres respostes o no sap no contesta (31%).

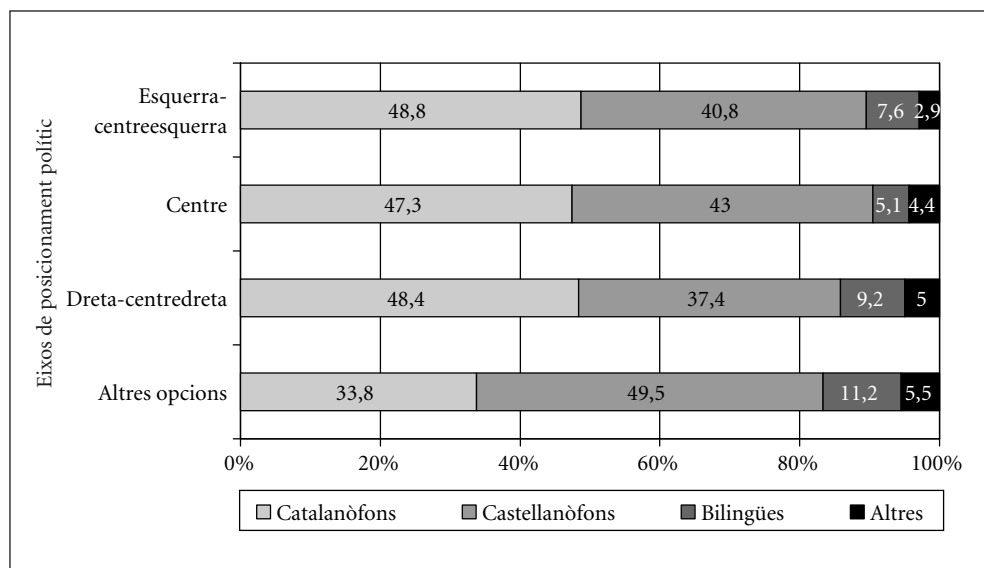
El contrast torna a ser clar: d'una banda, el grup majoritari, si hom exclou el darrer, és el dels "esquerrans"; i, de l'altra, els grups situats a l'esquerra sempre estan més poblats (1,1% d'extrema esquerra front a un 0,2% d'extrema dreta; 25,55 d'esquerra front a un 3% de dreta; i un 17,5% de centreesquerra, front a un 5,9% de centredreta). Tanmateix, tampoc s'ha d'oblidar: 1) que si sumem tots els espais de "centre" (centreesquerra, centre i centredreta), aquest esdevé el grup àmpliament majoritari; i 2) que el grup més poblat demogràficament és el dels que o bé no contesten, o bé es declaren "apolítics" (molta gent d'aquest grup potser no votarà, però d'altres sí, i seria interessant saber cap a on s'orienten les seves preferències electorals, la qual cosa potser matisaria notablement el panorama anterior).

Quan encreuem aquestes dades i les de la llengua d'identificació el resultat és que no hi ha gaires diferències significatives, excepte en un cas: les altres opcions de resposta (+ no sap, no contesta), on el nombre de castellanòfons és més notable. Un altre indicador que potser aquesta manera de respondre la pregunta és políticament i sociològicament rellevant.

Per acabar de treure tot el suc de l'anàlisi de l'eix nacional i d'esquerra/dreta, en farem un encreuament, i compararem els resultats entre els catalanòfons i els castellanòfons (atès que la migradesa d'efectius dels altres dos grups identitaris no ens en permetria treure'n l'entrellat).

Gràfic 28.

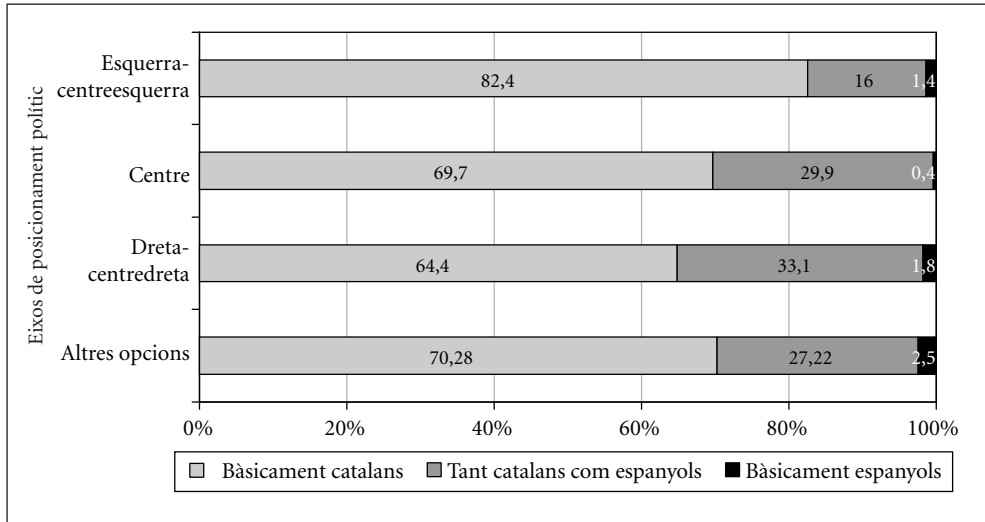
Autoposicionament polític i llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom té en compte el nombre d'enquestats catalanòfons que s'adscriuen a cada camp, des del punt de vista de l'eix esquerra/dreta, ens adonem que: *a)* el grup més nombrós és el d'esquerra-centreesquerra, amb un 49,9%; *b)* més lluny, hi ha el dels que no contesten, o no s'hi adscriuen, a aquest eix, amb un 22,6%; *c)* segueixen els de centre, amb un 17,2%; *d)* per acabar, tanquen la classificació, els de dreta-centredreta, amb un 10,3%.

Quant a la classificació en l'eix nacional: *a)* sempre hi ha un grup majoritari que es considera bàsicament català, tot i que una minoria significativa s'adscriu al grup dels catalanoespanyols; *b)* pràcticament no hi ha catalanòfons que es considerin bàsicament espanyols; *c)* finalment, es important introduir el matís que allà on hi ha més persones que se senten bàsicament catalanes és a l'espai d'esquerra-centreesquerra.

Gràfic 29.**Autoposicionament polític i “nacional” dels catalanòfons**

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Sintèticament, si tenim en compte els dos eixos, les conclusions principals són les següents:

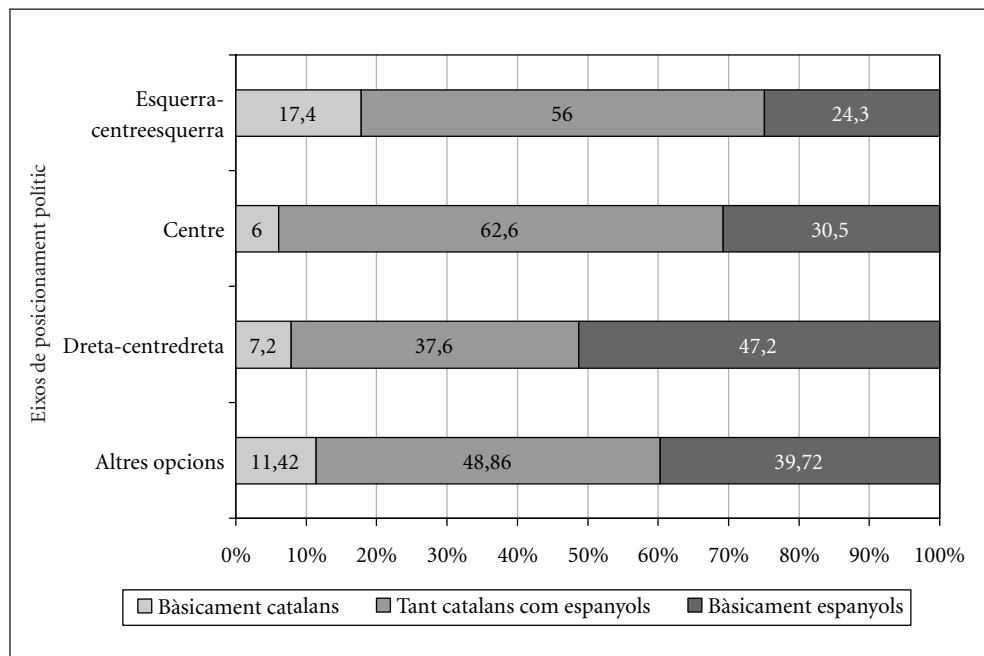
1. Per ocupar un espai polític important entre els catalanòfons, cal donar una imatge bàsicament catalana o, com a molt, tant catalana com espanyola. Si hom pot oferir una imatge que s'adigui als dos perfils, sense que aparegui com excessivament contradictòria, tindria molt de guanyat.
2. El pes de l'espai esquerra-centreesquerra bàsicament catalans és espectacular (d'un 41,1% del total). Aquest espai, doncs, serà especialment disputat, perquè serà molt atractiu per a les forces polítiques que comptin, bàsicament, amb un electorat catalanòfon.
3. El pes de les altres opcions (quant a l'eix esquerra/dreta) és força notable i cal comptar-hi. Així, si hom pot desactivar l'eix esquerra/dreta i donar molta força a l'eix nacional, pot tenir possibilitats d'endur-se una part d'aquest públic.

4. Hi ha un espai, petit però significatiu, de dreta-centredreta bàsicament català o catalanoespanyol (d'un 10%, aproximadament, si sumem ambdues opcions).
5. Si hom activa de forma eficaç l'eix esquerra/dreta, la força (o forces) que tenen més possibilitats d'endur-se el gat a l'aigua, es la que ocupi (o ocupin) el primer espai, el d'una força bàsicament catalana. En aquest cas, només es podria intentar contrarestar aquesta tendència amb un intent d'aglutinar el vot dels altres espais (que aconseguirien un 27% aproximadament del total). Però per ocupar un lloc central, caldria mobilitzar una part, almenys, dels que es consideren d'altres opcions.

Però passem ara a l'anàlisi dels castellanòfons, al Gràfic 30.

Gràfic 30.

Autoposicionament polític i "nacional" dels castellanòfons

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Si hom té en compte el nombre d'enquestats castellanòfons que s'adscriuen a cada camp, des del punt de vista de l'eix esquerra/dreta, tal com havíem fet abans amb els catalanòfons, ens adonem que: 1) hi ha dos grups relativament equilibrats, el d'esquerra-centreesquerra, amb un 40,8%, però segueix de molt a prop el dels que no contesten, o no s'hi adscriuen, a aquest eix, amb un 35,8%; 2) segueixen els de centre, amb un 15,6%, i tanquen la classificació, els de dreta-centredreta, amb un 7,8%.

Quant a la classificació en l'eix nacional, en la majoria dels casos (excepte els de dreta-centredreta) sempre hi ha un grup majoritari que es considera tant català com espanyol. Però l'opció dels bàsicament espanyols sempre té percentatges força significatius. Finalment, entre els castellanòfons hi ha persones que se senten bàsicament catalans, però sempre en són una minoria.

Sintèticament, si tenim en compte els dos eixos, les conclusions principals són les següents:

1. Per ocupar un espai polític important entre els castellanòfons, cal donar una imatge fonamentalment catalanoespanyola, tot i que tenen un pes important els que es consideren bàsicament espanyols. Si hom pot oferir una imatge que s'adigui als dos perfils, sense que aparegui com excessivament contradictòria, hom tindria molt, de guanyat.
2. El pes de l'espai majoritari (esquerra-centreesquerra catalanoespanyol) és important, però no tan espectacularment decisiu com el majoritari entre els catalanòfons (d'un 22,8% del total, per un 41,1% entre els catalanòfons). Aquest espai, doncs, probablement no serà tan disputat com l'anterior, i les estratègies d'ocupació d'espais seran més diversificades.
3. Així, dues possibles estratègies que s'adrecessin a: aglutinar el vot del centre+dreta-centredreta bàsicament espanyol o catalanoespanyol, i que aconseguís mobilitzar un part significativa de les altres opcions (amb un 32% del total, aproximadament); o a ajuntar el vot dels bàsicament espanyols+dreta-centredreta catalanoespanyols (amb un 37,45% del total) podrien esdevenir opcions majoritàries front a la que hem comentat en el punt anterior.

En fi, no cal esforçar-se molt per adonar-se que aquests fets juguen un paper important en la imatge i la disputa dels espais polítics que es produeixen entre les principals forces del sistema de partits polítics català.

CiU i ERC, com a principals organitzacions que es disputen els vots dels catalanòfons; PSC (almenys fins ara) i PP com a principals protagonistes del vot dels castellanòfons; mentre que ICV tindria un públic més diversificat.

Des del punt de vista nacional (almenys fins ara, també), amb ERC amb una imatge bàsicament catalana, CiU també (tot i que amb un nombrós públic catalanoespanyol), el PSC amb una majoria de votants catalanoespanyols, i el PP com la força amb una imatge més clarament espanyola.

I, pel que fa a l'eix esquerra/dreta, ICV i ERC, amb un perfil molt escorat cap a l'esquerra, el PSC amb una imatge un xic més moderada (esquerra, centre-esquerra, centre) i un PP orientat cap al sector dreta-centredreta, malgrat els esforços de Josep Piqué d'ocupar espais més clarament "centrats". I amb un esforç molt notable (especialment després de la pèrdua de la Generalitat) per part de CiU (i molt més marcadament, en el cas de CDC) d'intentar desactivar aquest eix esquerra/dreta i, per contra, activar l'eix nacional (el PSC com un partit totalment supeditat a un PSOE espanyol, molt poc diferenciat de l'altre partit espanyol, el PP).

Atès que som en un moment de transició, quant a l'articulació d'un nou sistema de partits polítics, a Catalunya, i en una legislatura amb un contingut polític important (discussió d'un nou estatut, un nou sistema de finançament, etc.), no sabem del cert com s'aniran configurant els diversos espais polítics i electorals. Però segur que, darrere dels conflictes polítics que es produiran, i dels intents de definir la pròpia imatge política, i la dels contraris, hi haurà (en molt bona part) les dades que aquí hem analitzat. Tot comptant, a més, que ja s'insinua la introducció d'un debat a la política catalana que fins ara s'havia deixat de banda (del conflicte partidista), i que pot mobilitzar una part (potser, fins i tot, molt important) d'aquelles persones (catalanòfons o castellanòfons) que no se senten motivats per l'eix esquerra/dreta: la irrupció, amb força, de les noves immigracions.

Una panoràmica més àmplia

Per completar aquest apartat exposarem les dades que havíem fet servir com a resum dels resultats, però encreuades per grandària municipal, edat, lloc de naixement dels enquestats i classe social.

Recordem que en els següents gràfics hi trobarem el percentatge de catalanòfons (exclusius, o en sentit ampli, afegint-hi els bilingües identitaris), el dels catalanoparlants (calculant els enquestats que afirmaven parlar un 50% o més, tant amb els amics, com a la llar, amb els veïns o a les botigues); la mitjana d'ús del català de les situacions anteriors; i, finalment, el percentatge d'enquestats que han efectuat l'entrevista en català. Hi hem afegit els resultats del conjunt de l'enquesta, en cadascun d'aquests casos, per poder-ne tenir una referència general.

PER GRANDÀRIA MUNICIPAL

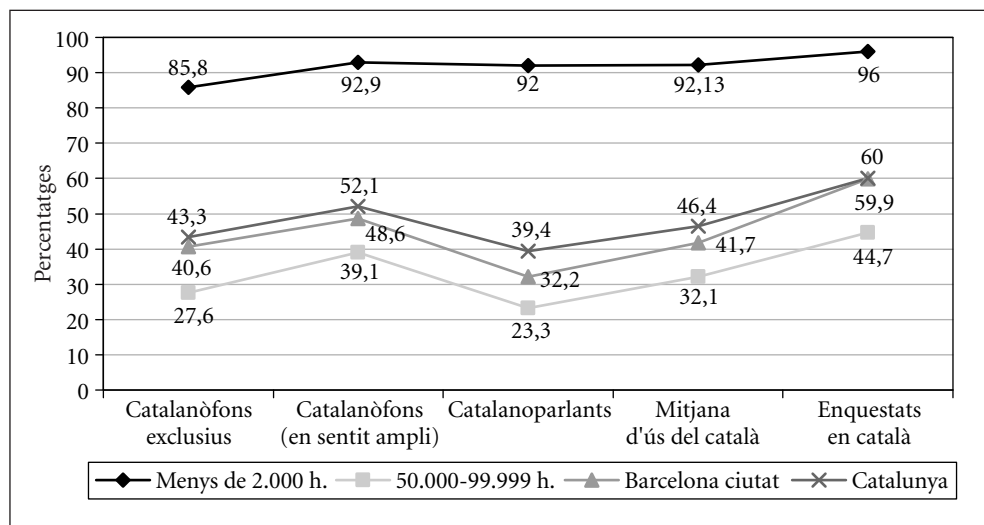
En aquest cas hi havia sis categories: municipis de menys de 2.000 habitants, de 2.000 a 9.999 habitants, de 10.000 a 49.999, de 50.000 a 99.999, de 100.000 a 499.999, i la ciutat de Barcelona. Per tal de simplificar la informació, n'hem triat tres: una que sempre està a la franja alta, pel que fa al català (menys de 2.000 h.), l'altra a la franja baixa (de 50.000 habitants a 499.999), i una altra d'intermèdia (la ciutat de Barcelona).

Tal com es podia preveure, els valors de la ciutat de Barcelona es troben molt a prop dels de Catalunya (de fet, la ciutat és una Catalunya en miniatura, atesa la seva diversitat interna). I ambdues línies són força paral·leles: els valors màxims s'obtenen en el nombre de catalanòfons en sentit ampli (quan hom suma els catalanòfons i els bilingües identitaris) i, sobretot, en el nombre d'enquestats en català (que supera en 10 punts, aproximadament, la xifra anterior). Per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, sempre més baixa que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català.

Quant als enquestats que resideixen a les ciutats "mitjanes" (de 50.000 a 100.000 habitants), sempre obtenen valors molt més baixos, tot i que segueixen una pauta semblant a les anteriors, per la qual cosa la línia segueix sent força paral·lela.

Gràfic 31.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per grandària municipal i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

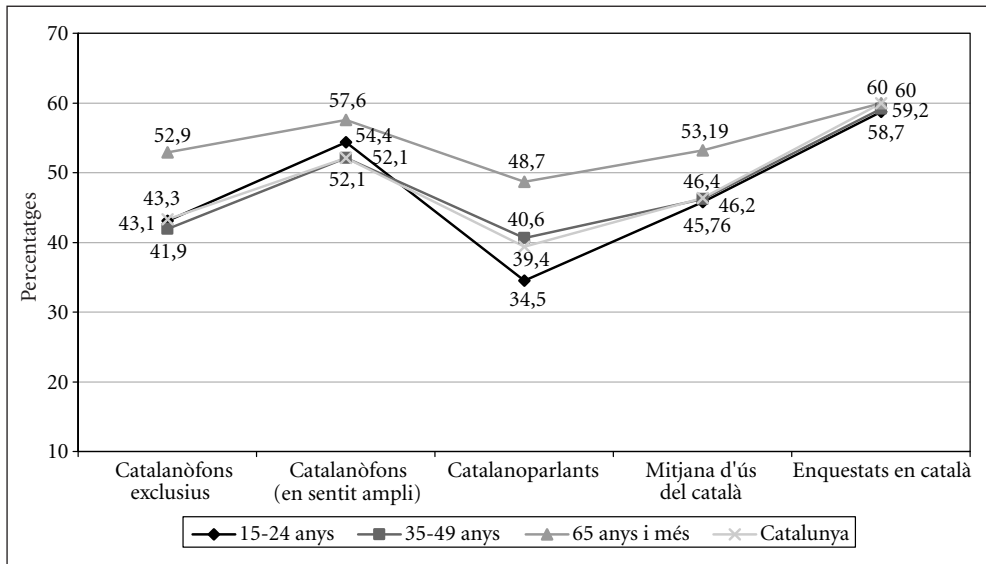
Per contra, allà on els valors del català són molt elevats (molt propers o superiors al 90% dels enquestats d'aquest grup), els enquestats que viuen a pobles de menys de 2.000 habitants, la pauta que se segueix es diferent: la línia és pràcticament recta, ja que només s'eleva lleugerament, quan hom passa d'un 85,8% de catalanòfons en sentit estricte, a un 92,9% quan se li afegeixen els bilingües. Del perquè d'aquesta diferència en parlarem més endavant, a les conclusions.

PER EDAT

Aquí les agrupacions es van realitzar per grups d'edat de 15 a 24 anys, de 25 a 34, de 35 a 49, de 50 a 64, i de 65 i més anys. Tanmateix, igual que abans, hem limitat l'exposició a tres grups d'edat.

Gràfic 32.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per edat i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els grups d'edat dels joves i de les persones que tenen entre 35 i 49 anys se situen en valors molt semblants als del conjunt de Catalunya. Contràriament, el grup d'edat superior, de 65 anys i més, sempre obté valors més alts, tret de la llengua en què es va efectuar l'enquesta, on pràcticament no hi ha diferències.

Aquest darrer fet indica que el creixement que s'ha produït en les darreres dècades, especialment entre les generacions més joves, pel que fa a l'autoavaluació del coneixement del català (d'acord amb les dades dels censos i els padrons lingüístics), s'adiu amb un increment efectiu de la possibilitat de parlar en català.

Pel que fa a les pautes observades, s'assemblen força, tot i que en el grup dels més joves es poden observar algunes dissemblances, especialment si el comparem amb el

grup de més edat. Comparativament, entre els més joves és on hi ha més abundància de bilingües identitaris (com es veu per l'important increment, quan hom passa dels catalòfons en sentit ampli, a afegir-hi els bilingües identitaris); però allò que és més manifest és la davallada dels catalanoparlants “joves”.

Pot semblar una paradoxa que aquesta davallada no es faci especialment manifesta, quan hom es refereix a la mitjana d'ús del català, que es manté amb valors semblants a la mitjana del conjunt de la població de Catalunya o als del grup d'edat de 35 a 49 anys. Però no ho és, una paradoxa. Recordem que havíem “construït” els catalanoparlants com els enquestats que declaraven un ús igual o superior al 50%, però de forma simultània en totes les situacions indicades. Probablement, doncs, entre els joves es donen situacions més diversificades (utilitzaran el 50% o més en una situació, però no en un altra, mentre que en els altres grups d'edat l'ús és més compacte i homogeni). Una altra explicació (que s'adiu amb dades d'altres enquestes) és que, entre els joves, creix l'ús minoritari del català, però decreix l'ús nul o pràcticament nul. Aquests joves no tindran un ús igual o superior al 50% (consegüentment, no els considerarem catalanoparlants), però la seva mitjana d'ús del català serà superior a la d'altres enquestats més grans, que pràcticament no l'usen, o l'usen molt poc.

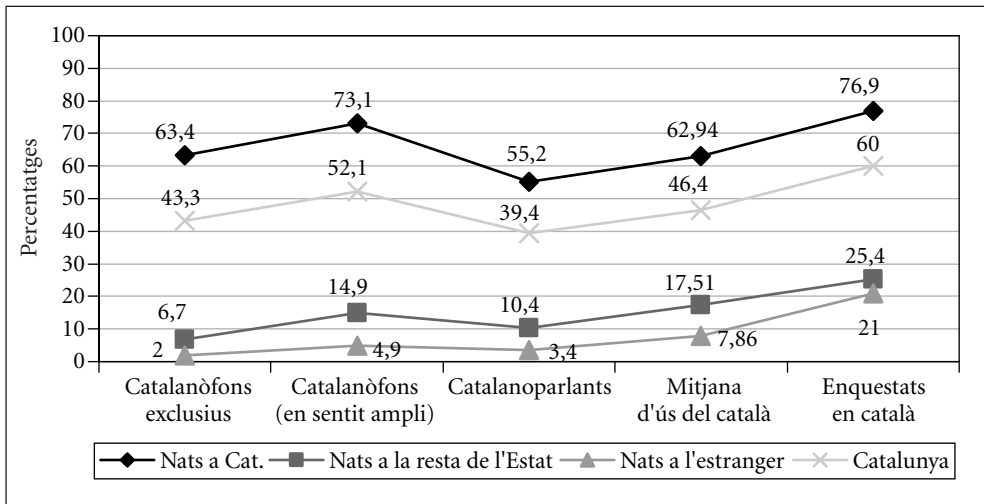
PER LLOC DE NAIXEMENT

En aquest cas hem mantingut les dades dels tres grups analitzats: els qui van néixer a Catalunya, els nascuts a la resta de territoris de l'Estat espanyol, i els nats a l'estranger, atès que les xifres dels tres casos són prou diversificades.

Els valors obtinguts són molt diferenciats, entre els nascuts a Catalunya, d'una banda, i els nats a la resta de l'Estat espanyol i els estrangers, de l'altra. Probablement, aquest darrer fet (l'escassa dissemblança entre un grup i l'altre) és relativament sorprenent, atès que les persones que van néixer a la resta de l'Estat espanyol fa molt més temps que són a Catalunya, que els nats a l'estranger. Pot indicar, si més no, que el context en què es produeix aquesta nova immigració és relativament més favorable al català (que ara té més presència social i possibilitats d'acolliment lingüístic) que les immigracions dels anys cinquanta, seixanta o setanta.

Gràfic 33.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per lloc de naixement i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Pel que fa als nascuts a Catalunya, obtenen valors més alts, però gens espectaculars. Tot plegat, indica que bona part dels nats a Catalunya, descendents dels nats fora, encara mantenen el castellà com la seva llengua d'identificació o la seva llengua d'ús habitual.

Les pautes observades, en aquest cas, són relativament semblants, tot i que es poden diferenciar dos grups: el dels nats a Catalunya, i les dades del conjunt de Catalunya, d'una banda, i el dels altres dos grups, de l'altra.

En el primer cas, els valors màxims s'obtenen en el nombre de catalanòfons en sentit ampli (quan hom suma els catalanòfons i els bilingües identitaris), i en el nombre d'enquestats en català. Per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, sempre més baixa que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català.

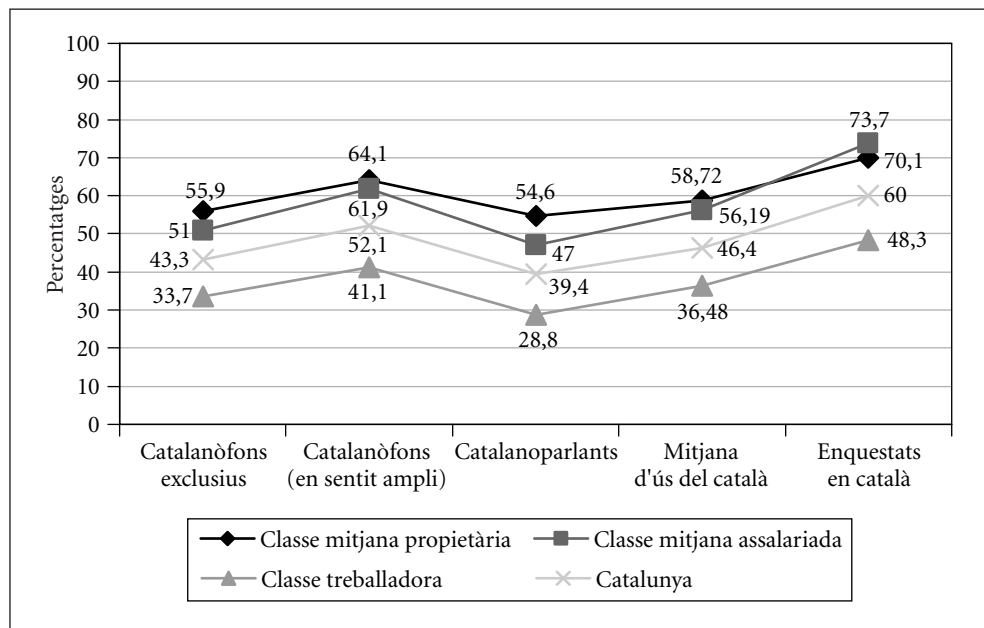
Però en els nats a l'estranger i a la resta de l'Estat espanyol, que, recordem-ho, sempre obtenen valors molt baixos, els més alts els aconsegueixen sempre la mitjana d'ús del català i, especialment, el nombre d'enquestats en català. Vol dir que, si més no, en la capacitat de parlar en català (i en la voluntat de fer-ho, no ho hem d'oblidar) hi ha hagut un guany important.

PER CLASSE SOCIAL

També aquí hem mantingut la informació de totes les categories: classe mitjana propietària, classe mitjana assalariada i classe treballadora.

Gràfic 34.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per classe social i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els valors de la classe mitjana (tant la propietària, com l'assalariada) són superiors al del conjunt català, i els de la classe treballadora, inferiors. Les pautes que se segueixen són relativament semblants, en tots els casos.

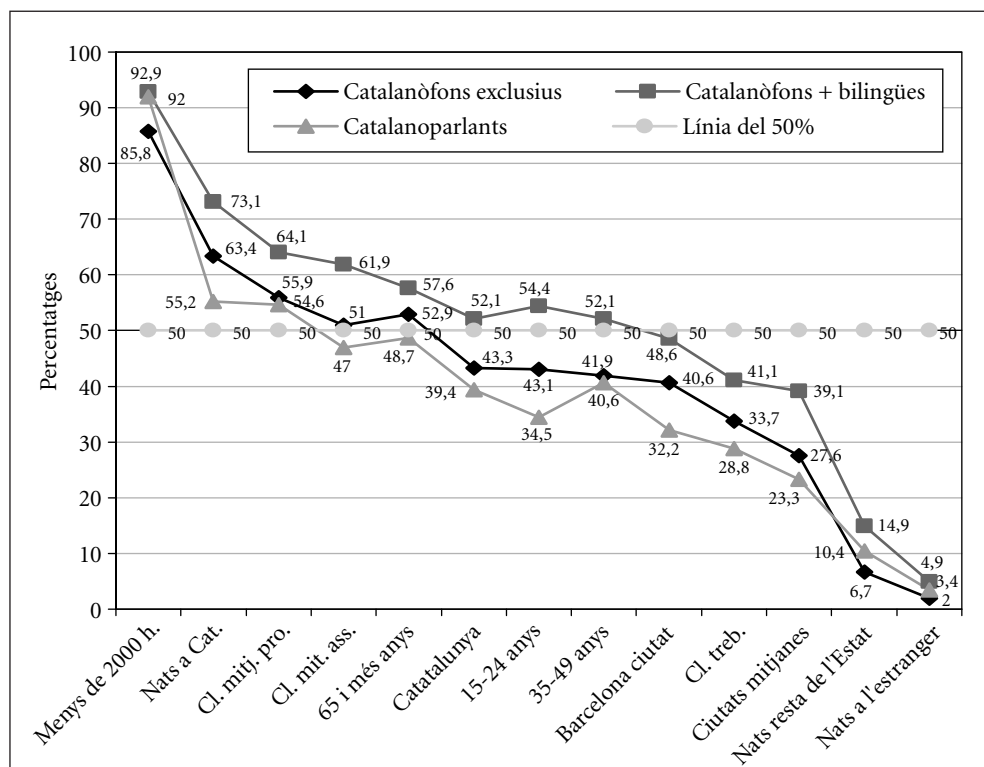
RESUM I CONCLUSIONS

Per resumir les informacions anteriors ho farem en dues fases. D'una banda, exposarem en dos gràfics els valors de tots els subgrups analitzats, començant per aquells on el català obté millors resultats. De l'altra, exposarem els subgrups on la pauta que hem anat observant no es compleix (les xifres més elevades les obté el nombre de catalanòfons en sentit ampli i el d'enquestats en català; per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, gairebé sempre inferior que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català).

1. El nombre de catalanòfons a Catalunya és del 43,3% de la població, inferior, en qualsevol dels casos, al 50%. Si hom hi afegeix els bilingües identitaris arribem a una mica més de la meitat, el 52,1%.
2. Si comparem aquestes xifres amb el volum de catalanoparlants, en la majoria dels casos, aquest sempre és més petit. És el que passa al conjunt de Catalunya, on el nombre de catalanoparlants (amb un 39,4%) és lleugerament inferior al de catalanòfons (amb un 43,3%).
3. Aquest fenomen és molt més marcat en els següents subgrups: entre els nats a Catalunya, els joves de 15 a 24 anys, i la ciutat de Barcelona. Tot plegat, això indica que els contextos d'ús dels catalanòfons no són prou favorables per tal d'usar el català un 50% o més en les situacions analitzades (la llar, els veïns, els amics, i a les botigues).
4. Per contra, hi ha tres subgrups on no se segueix aquesta regularitat: els que resideixen a pobles de menys de 2.000 habitants, els nats a la resta de l'Estat espanyol i, finalment, els nascuts a l'estranger. En el primer cas, és fruit d'un context d'ús molt favorable al català; en els dos últims, d'un volum de catalanòfons molt baix.
5. Fruit de les tendències expressades als punts anteriors, només hi ha tres subgrups (el 23% del total) on el volum de catalanoparlants sigui superior al 50%: els que viuen a pobles de menys de 2.000 habitants, els nats a Catalunya, i els de classe mitjana

Gràfic 35.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli) i catalanoparlants per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

propietària, i encara en aquests dos darrers casos, per molt poc. Un símptoma de les dificultats amb què ens trobem, quant a l'ús del català.

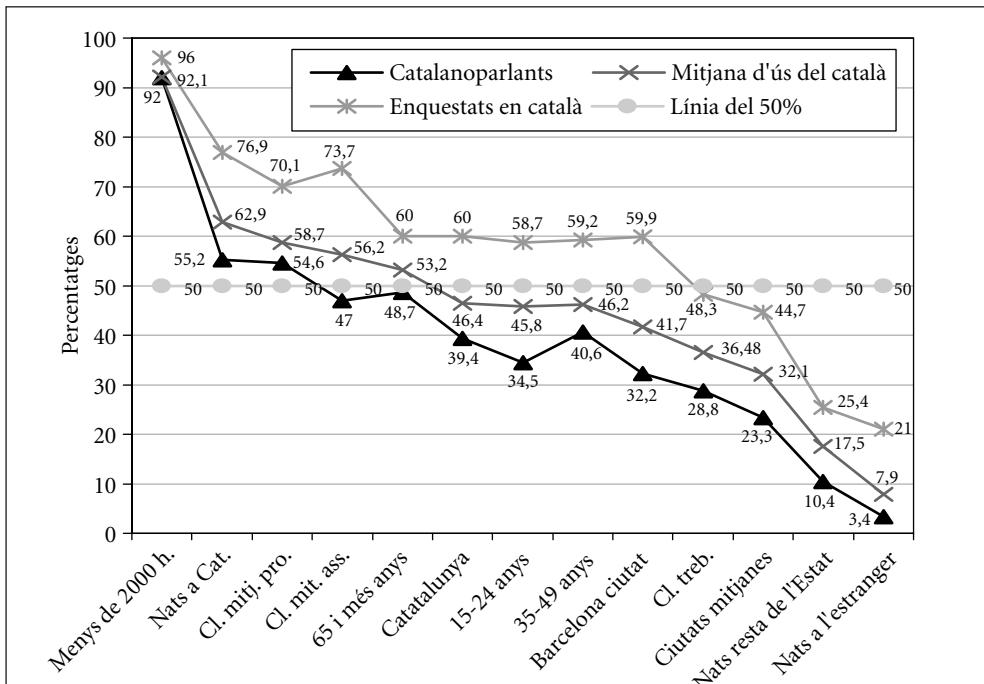
6. Quant al nombre de catalanòfons, ja ampliem a cinc (un 38% del conjunt) el nombre de subgrups que en tenen un volum superior al 50%: s'hi afegeixen la classe mitjana assalariada, i els enquestats de 65 anys o més.
7. Finalment, si hi afegim els bilingües identitaris, el nombre de subgrups que en tenen un 50% o més (de catalanòfons exclusius + bilingües identitaris) s'exemplifica, i

arribem als vuit subgrups (un 61% del total). S’hi incorporen la mitjana catalana, els joves de 15 a 24 anys, i els de 35 a 49 anys.

- Per sota hi queden, de major a menor, la ciutat de Barcelona (fregant la meitat de catalanòfons + bilingües); el bloc de la classe treballadora i les ciutats mitjanes, amb valors més baixos; i els nats a la resta de l’Estat espanyol, i els nascuts a l’estranger amb valors molt i molt baixos.

Gràfic 36.

Catalanoparlants, mitjana d’ús del català i llengua de l’enquesta, per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

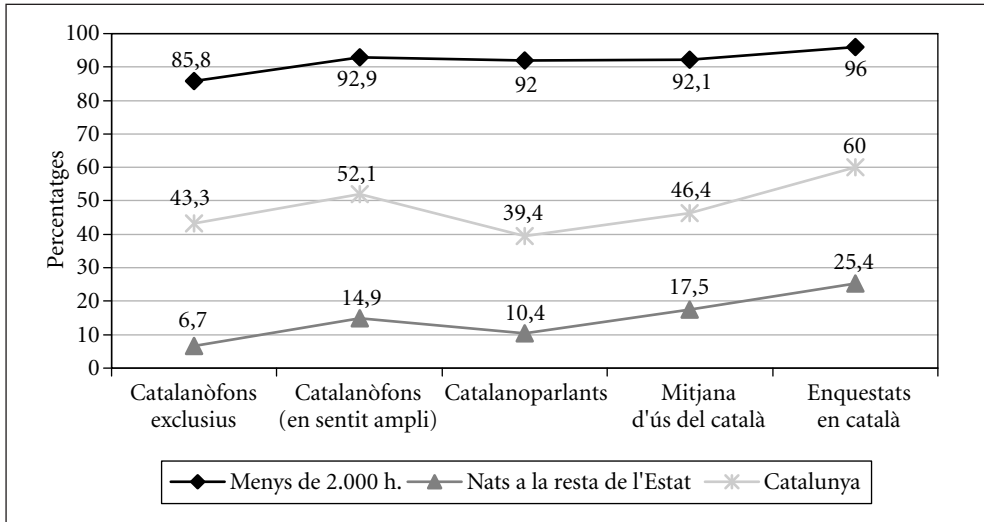
- Si hom té en compte la mitjana d’ús del català, és de 46,4 punts, molt semblant al volum total de catalanòfons (43,3% de la població). Aquesta semblança encobreix el

fet que l'aportació dels catalanòfons a la mitjana d'ús del català és important, però no exclusiva: les aportacions dels no-catalanòfons i, especialment, dels bilingües identitaris és significativa.

10. Si comparem les mitjanes d'ús del català amb el volum de catalanoparlants, en la majoria dels casos, aquest sempre és inferior. Dit d'una altra manera, les mitjanes d'ús del català sempre són superiors o iguals al nombre de catalanoparlants. És el que passa al conjunt de Catalunya, on s'obté una mitjana d'ús de 46,4 punts i només hi ha un 39,4% de catalanoparlants (recordem que hem definit catalanoparlant com la persona que usa el català un 50% o més en totes les situacions analitzades, de forma simultània). Aquesta paradoxa aparent ens indica, igual que abans, que les aportacions a les mitjanes d'ús dels casos en què el català s'usa de forma minoritària són significatives.
11. Aquesta dissemblança és especialment marcada, pel que fa als joves de 15 a 24 anys. Ens indica, doncs, que en aquest grup d'edat tenen una importància especial els casos en què el català s'usa, però de forma minoritària.
12. Quant a la llengua en què es va efectuar l'enquesta, sempre obté els màxims valors, amb una diferència, en la majoria dels casos, de més de 10 punts. Tot i això, hi ha tres subgrups que no hi arriben: els nats a l'Estat espanyol (amb una diferència de 7,9 punts), els de 65 i més anys (6,8 punts de diferència) i, sobretot, els que viuen a pobles de menys de 2000 habitants (amb només 3,9 punts). Per contra, els grups més contrastats són la classe mitjana assalariada (17,5 punts) i la ciutat de Barcelona (amb 18,2 punts de diferència).
13. Aquest fenomen, tan generalitzat, ens indica que tenim un marge d'avenç de l'ús del català relativament ampli, però que no es fa efectiu. Probablement a conseqüència del hàbit (força estès entre els catalanòfons) d'adaptar-se al castellà en converses bilingües.
14. Consegüentment, si hom té en compte el nombre de subgrups que es troben per sobre del 50%, quant al volum d'enquestats en català, s'obté el valor màxim, amb nou subgrups (amb un 69% del total). Només hi restarien fora quatre subgrups: la classe treballadora i les ciutats mitjanes (molt a prop, però, del 50%) i, sobretot, els nats a la resta de l'Estat espanyol i els nascuts al estranger (però que obtenen valors gens negligibles, al voltant del 20% del grup respectiu).
15. La pauta majoritària, tal com hem indicat diverses vegades, és la següent: les xifres més elevades les obté el nombre d'enquestats en català, i en segon lloc el volum de

Gràfic 37.

Catalanòfons (exclusius o en sentit ampli), catalanoparlants, mitjana d'ús del català i llengua de l'enquesta, per diversos grups, i dades del conjunt de Catalunya

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

catalanòfons + bilingües identitaris; per contra, la xifra més baixa és la del nombre de catalanoparlants, gairebé sempre inferior que el nombre de catalanòfons exclusius o la mitjana d'ús del català. Un exemple ben marcat, en el cas de les xifres mitjanes de Catalunya.

16. Surten d'aquesta pauta tres grups: els que viuen a ciutats de menys de 2.000 habitants, d'una banda; i els nats a la resta de l'Estat espanyol i els nascuts a l'estranger, de l'altra.
17. En el primer cas, el context és molt favorable al català, i això condueix a una escassa diferenciació entre el volum de catalanòfons (en sentit ampli), el de catalanoparlants, la mitjana d'ús del català i el de persones que en són capaces de parlar-lo. És una situació la qual hom té tendència de qualificar de "normal" i que resulta més rigorós d'adjectivar com monolingüe o quasi-monolingüe.

18. Contràriament, els altres dos casos (que aquí hem exemplificat exclusivament amb els nats a la resta de l'Estat espanyol) es caracteritzen per un context molt desfavorable per al català. I aquí els valors superiors són la mitjana d'ús del català i, sobretot, el nombre d'enquestats en català. Sembla, doncs, que en aquests casos, la seva incorporació al català s'ha de fer més per la via de l'ús contextual (és a dir, de l'ús en els contextos més favorables), que de la llengua d'identificació o de l'ús en totes les situacions.

UNA ANÀLISI MULTIVARIABLE: ELS *CLUSTERS*

Fins ara hem exposat els resultats globals de les preguntes lingüístiques del PaD 2001-2002, i diverses anàlisis bivariades. L'única exploració que hem fet d'una explotació multivariable ha estat la variable construïda sobre l'ús lingüístic. Recordem com l'hem “construït”: hem anomenat catalanoparlants les persones que declaren utilitzar el català un 50% o més en cadascuna de les situacions analitzades (a la llar, amb els veïns, els amics, i quan es va a les botigues). Però aquesta manera d'interrelacionar aquestes quatre variables no deixa de ser relativament arbitrària. Per aquest motiu, hem volgut emprar un mètode multivariable més “estàndard”. Es tracta d'una anàlisi de *clusters* o conglomerats. N'explicarem el contingut, els conglomerats sorgits, i els principals encreuaments amb diverses variables, tant lingüístiques com sociodemogràfiques. Tot plegat, ens ajudarà a complementar la imatge que ens hem fet sobre la situació de les llengües a Catalunya a principis del segle XXI.

Qüestions metodològiques

Una anàlisi de conglomerats el que fa és agrupar tots i cadascun dels individus enquestats, tot atenent a les distàncies que s'estableixen, en relació a les diverses variables emprades. Es tracta que cada conglomerat agrupi els individus que es troben més a prop, i que cada conglomerat se situï el més lluny possible dels altres conglomerats. I l'agrupació es fa de manera automàtica, amb una mínima decisió prèvia de l'analista.

Cal prendre, això sí, algunes decisions. El nombre de variables emprades en l'anàlisi, per exemple. En el nostre cas, hem utilitzat pràcticament totes les preguntes lingüístiques, exceptuant l'ús a la feina i a l'escola, perquè disposaven d'un volum inferior d'enquestats. Els conglomerats s'han obtingut, doncs, mitjançant la utilització de les preguntes següents:

1. Quina és la seva llengua
2. Ús amb els veïns
3. Ús amb els amics
4. Ús a la llar
5. Ús a les botigues
6. Ús amb un desconegut
7. Llengua de l'enquesta

Atès que calia convertir totes les variables en numèriques (i que la gran majoria ja ho eren, ja que l'ús s'expressava d'una manera percentual), només hem hagut de fer un procés de transformació en els casos 1, 6 i 7. Sempre hem assimilat català al valor 100 (com si es tractés d'un 100% de català); català i castellà (o indiferent, a les preguntes 6 i 7) a 50; i els altres casos al valor 0. El resultat han estat tres conglomerats o *clusters*.

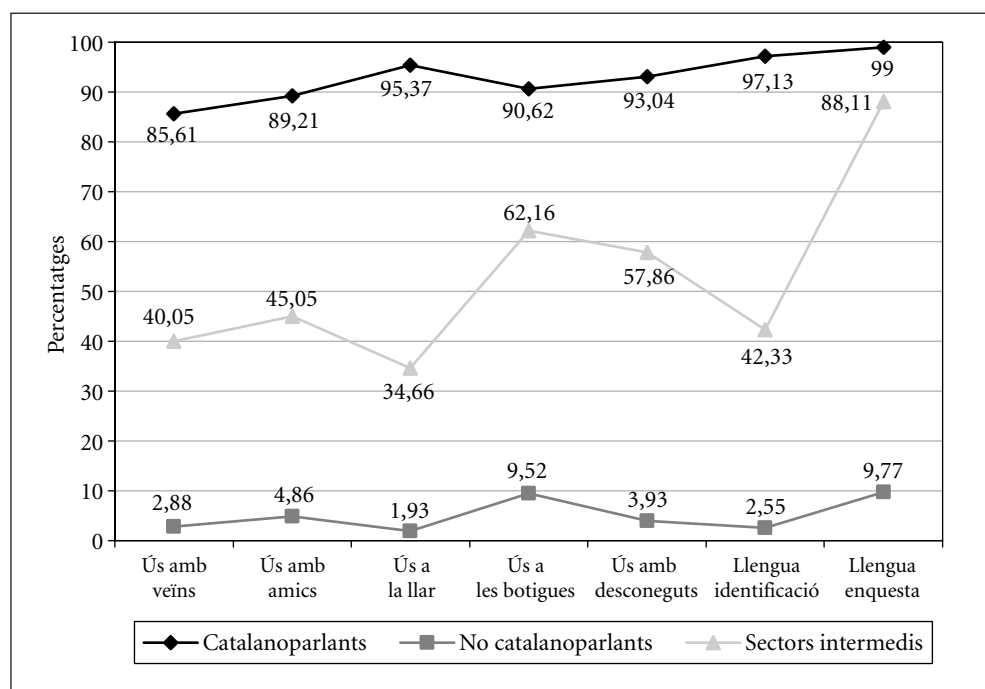
Els conglomerats obtinguts

Al Gràfic 38 podem observar els valors obtinguts per cada conglomerat en cadascuna de les preguntes analitzades. Com es pot apreciar, hi ha dos grups extrems, i un d'intermedi. En el primer (que hem anomenat catalanoparlants gairebé exclusius) els resultats, quant al català, sempre són molt elevats, entre 85 i 99 punts. Contràriament, al darrer (que hem batejat amb el nom de “pràcticament no catalanoparlants”) els valors són molt baixos, i en alguns casos pràcticament nuls. Finalment, els sectors intermedis tenen valors intermedis (valgui la redundància), però molt diversos en cadascun dels casos, fins al punt que en determinades situacions són superiors als 50 punts, i en d'altres inferiors. Vegem-ho.

En aquests sectors intermedis, la llengua d'identificació, i els usos més "privats" (a la llar, amb els amics i els veïns) assolixen els valors més baixos, al voltant de 40 punts. Per contra, l'ús a les botigues i amb desconeguts tenen índexs superiors als 50 punts, al voltant, de fet, dels 60. Finalment, la llengua de l'entrevista compta amb una puntuació força alta, de 88 punts.

Gràfic 38.

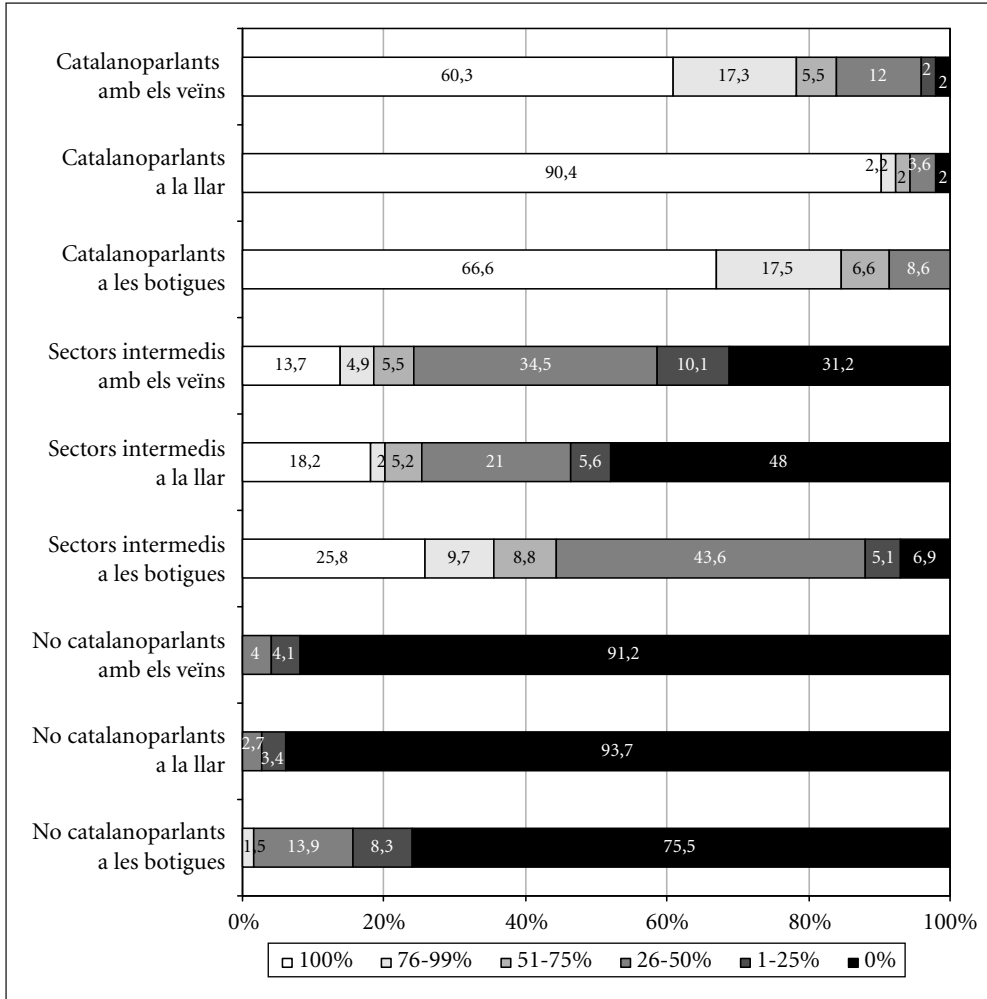
Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis. Mitjanes obtingudes a cada *cluster*

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 39.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grups percentuals d'ús del català amb els veïns, a la llar i a les botigues

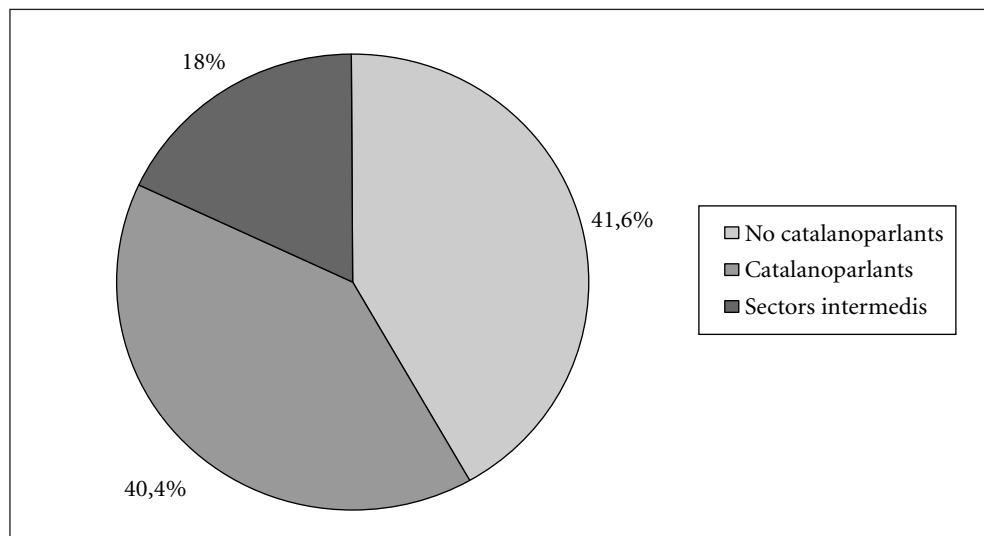
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

També és convenient observar l'ús del català de cada conglomerat d'una manera més "fina", tal com hem fet al Gràfic 39. En aquest cas, la perspectiva que obtenim és més matisada.

Certament, en el grup dels catalanoparlants (gairebé exclusius) se'n matisa molt el caràcter d'exclusivitat, perquè l'ús del català només assoleix un caràcter total (al 100%) en el 90,4% dels membres d'aquest grup a la llar, mentre que, en els altres casos, aquest subgrup (de catalanoparlants exclusius) encara assoleix índexs inferiors (del 60,3% amb els veïns, i del 66,6% pel que fa a les botigues). I, el que és més notable encara, en aquestes dues darreres situacions, el volum dels que usen el català (a les botigues i, sobretot, amb els veïns) menys del 50% no és negligible. Per què hi són, doncs, en aquest grup? Cal tenir en compte, per explicar-s'ho, que els conglomerats s'obtenen considerant diverses preguntes; i que la pregunta "llengua de l'enquesta", posem per

Gràfic 40.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

cas, sempre obté valors molt notables, superiors, en qualsevol dels casos, a altres preguntes d'ús lingüístic.

Quant als (pràcticament) no catalanoparlants, el qualificatiu se'ls escau més, excepte a l'ús a les botigues, on un 22% dels membres del grup fan un ús del català, petit, però prou significatiu.

És remarcable, finalment, la constitució relativament heterogènia dels sectors intermedis, on trobem franges significatives d'enquestats que o bé no usen el català en cap situació, o bé l'usen al 100%. Sempre amb l'ús a les botigues com la situació més favorable per al català.

Però quin és el pes de cada conglomerat, en el conjunt de la mostra?

Ens trobem, com es pot veure, amb una situació força polaritzada en dos grups pràcticament equivalents, quant a contingents: un 41,6% de (pràcticament) no catalanoparlants i un 40,4% de catalanoparlants (gairebé exclusius). Enmig, una franja d'un 18% de sectors intermedis.

Taules de contingència

Primerament, encreuarem cada conglomerat amb les principals variables lingüístiques i, segonament amb la grandària municipal, l'edat, el lloc de naixement dels enquestats, el nivell d'instrucció i la classe social.

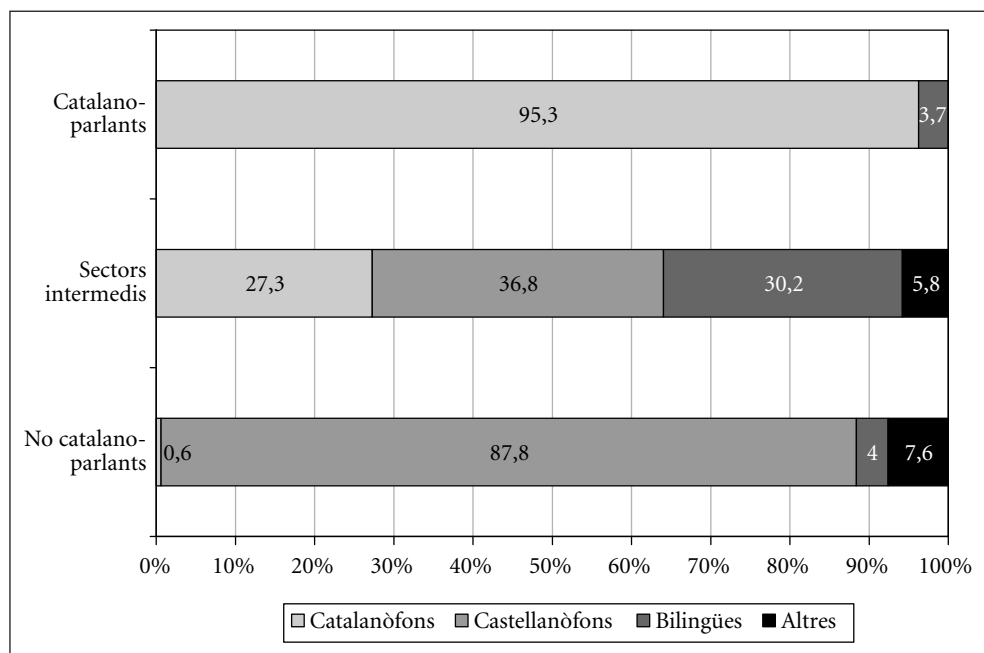
ENCREUAMENTS AMB LES VARIABLES LINGÜÍSTIQUES

Començarem el nostre itinerari amb la llengua d'identificació.

Com era d'esperar, els catalanoparlants (gairebé exclusius) són, pràcticament tots, catalanòfons, tot i que n'hi ha un 3,7% que es declaren bilingües identitaris. Passa el mateix amb els (pràcticament) no catalanoparlants: tots són no catalanòfons o, de

Gràfic 41.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per llengua d'identificació

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

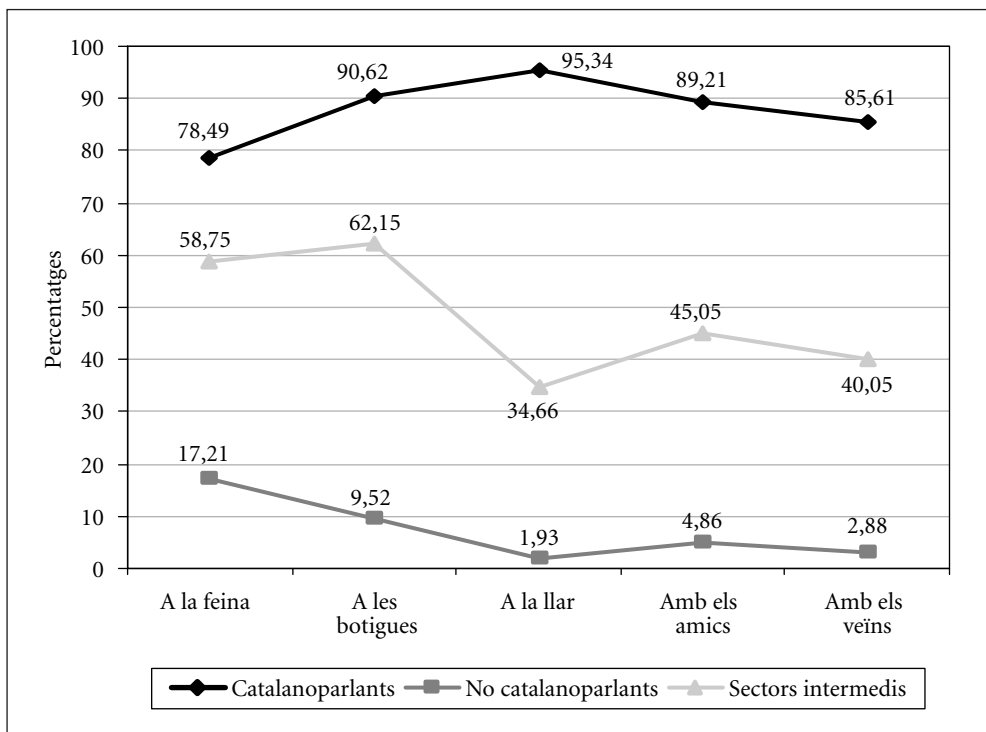
forma minoritària (d'un 4% del total), bilingües identitaris. I els sectors intermedis es troben migpartits entre els no catalanòfons (que hi estan una mica més ben representats), els catalanòfons i els bilingües identitaris.

Des d'un altre punt de vista, la gran majoria dels catalanòfons (el 88%) són catalanoparlants, però n'hi ha un 11,5% que formen part dels sectors intermedis. Altrament, un 84% dels castellanòfons són (pràcticament) no catalanoparlants, però també n'hi ha una minoria (d'un 15,3%) que es troba a les franges intermèdies. La majoria dels bilingües identitaris formen part d'aquests sectors intermedis, però n'hi ha un 17,3% de catalanoparlants, i un 19,4% de no catalanoparlants, la qual cosa abona el caràcter

força heterogeni d'aquest grup lingüístic. Finalment, entre els que declaren identificar-se amb altres llengües, un 71,4% són no catalanoparlants, un 23,8% cal col·locar-los a les franges intermèdies, i un 4,8% amb els catalanoparlants.

Gràfic 42.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per mitjana d'ús del català en diverses situacions

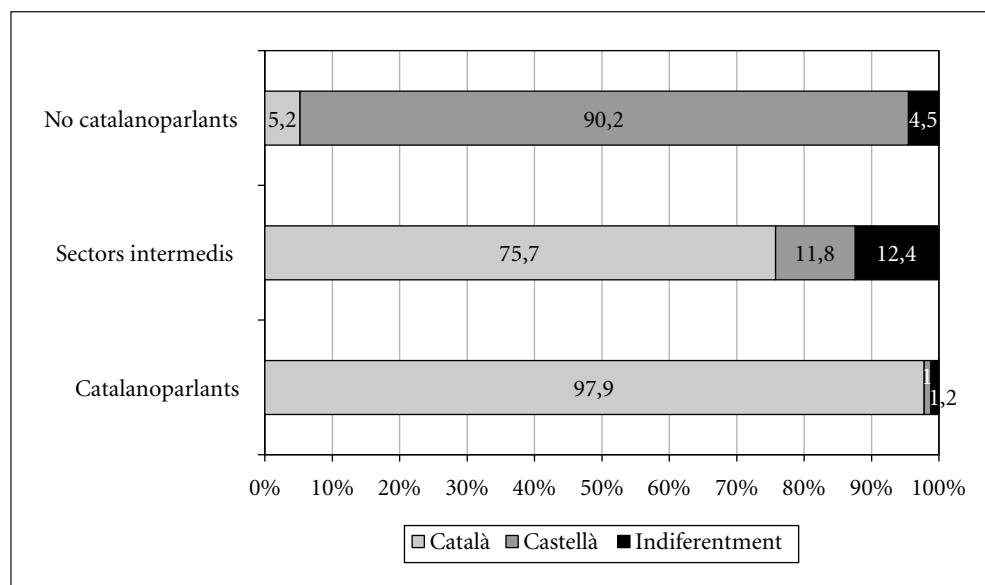
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Les dades del Gràfic 41 resultarien sobrerres (ja que coincideixen parcialment amb les del 38 si no fos que hi hem inclòs la mitjana d'ús a la feina, una variable que no hem utilitzat, en definir els conglomerats. D'altra banda, aprofitarem per fer uns comentaris que abans no hem tingut ocasió de fer.

És ben clar que el context en què el català obté els valors superiors és ben diferent entre els catalanoparlants, d'una banda, i els no catalanoparlants i els sectors intermedis, de l'altra. Entre els primers, la llar és el context més favorable per al català; en els segons, per contra, el més desfavorable. I els contextos més "públics" són els més desfavorables per als catalanoparlants i, contràriament, els més favorables en els altres dos casos.

Gràfic 43.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per preferències de la llengua de l'enquesta

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

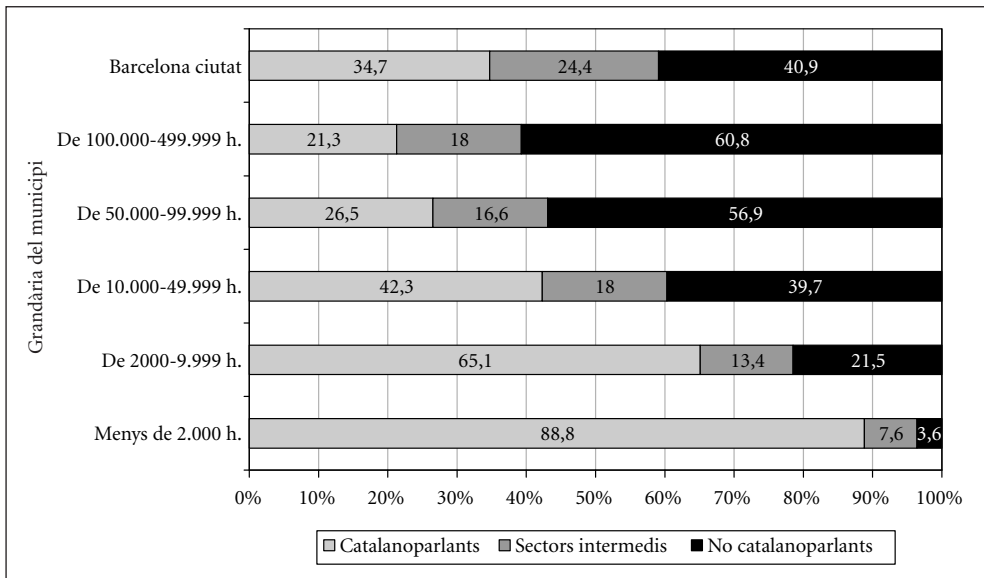
Finalment, quant a la llengua triada per fer l'entrevista, pràcticament tots els catalanoparlants trien el català, mentre que entre els no catalanoparlants hi ha dos grups, petits però significatius, que o bé trien el català, o bé els resulta indiferent. Una asimetria, en aquest cas, favorable al català. També els sectors intermedis s'inclinen per la tria d'aquesta llengua, fins al punt que només un 11,8% escollirien el castellà.

ENCREUAMENTS AMB VARIABLES SOCIODEMOGRÀFIQUES

Iniciarem els encreuaments sociodemogràfics amb la grandària municipal, continuarem amb l'edat, el lloc de naixement i el nivell d'instrucció, per acabar amb les classes socials.

Gràfic 44.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grandària municipal

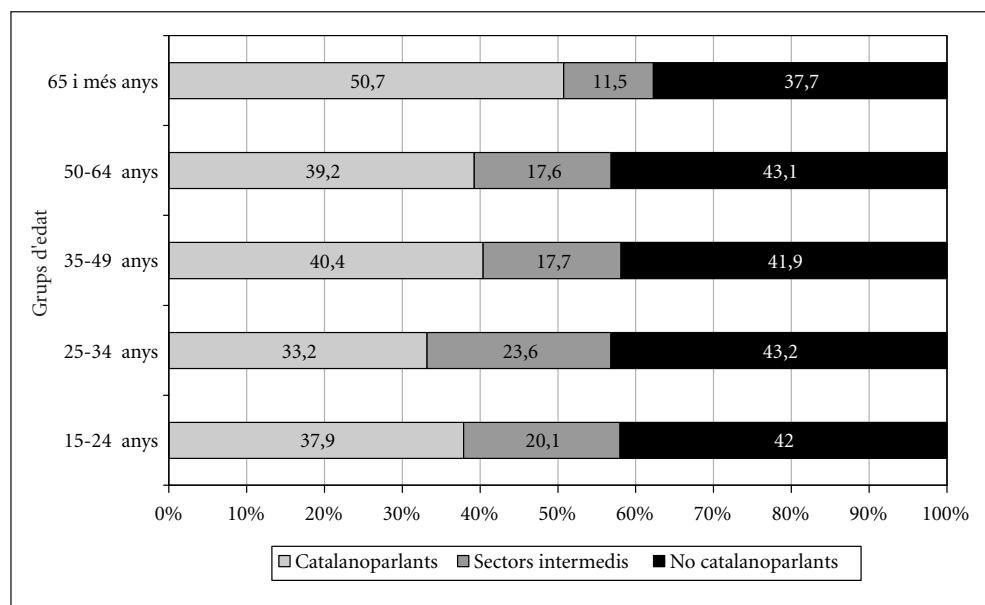
Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Els sectors intermedis es troben presents arreu, amb més o menys intensitat. Són més abundosos a Barcelona ciutat, i menys als pobles de menys de 2.000 habitants, amb xifres al voltant del 20%, excepte als dos darrers territoris, allà on els catalanoparlants estan més ben representats. També hi ha no catalanoparlants a tots els territoris, tot i que en el darrer grup són molt pocs. Tanmateix, a la resta de zones no depassen el 20% del total.

Finalment, si hom ateny al nombre de catalanoparlants, ens tornem a trobar tres tipologies: els territoris on hi són més nombrosos (els dos darrers); allà on assoleixen valors entre el 30% i el 40% de la població (Barcelona ciutat, i allà on viuen de 10.000 a 49.999 habitants); i per últim les ciutats mitjanes, on el nombre de catalanoparlants és baix, al voltant del 20% del total.

Gràfic 45.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per grups d'edat

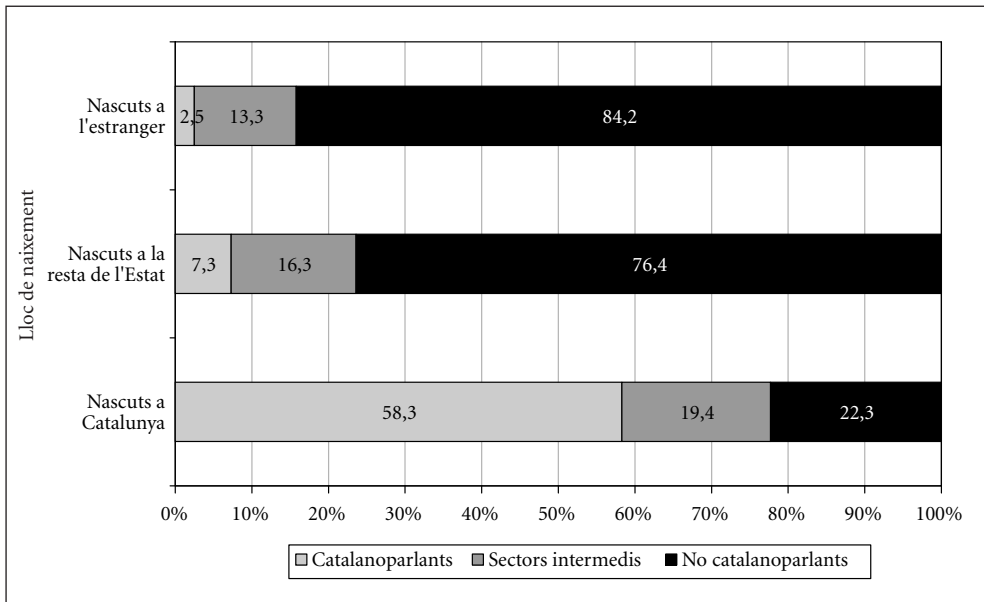

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Quant a l'edat, tornem a tenir unes franges intermèdies ben presents en tots els grups generacionals, tot i que són més abundants entre els més joves, i menys abundants entre els que tenen 65 anys i més. Pel que fa als altres dos grups, la diferència més significativa es troba entre els més grans i la resta: entre els de 65 anys i més, hi ha més catalanoparlants que a la resta de grups generacionals.

Gràfic 46.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per lloc de naixement

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

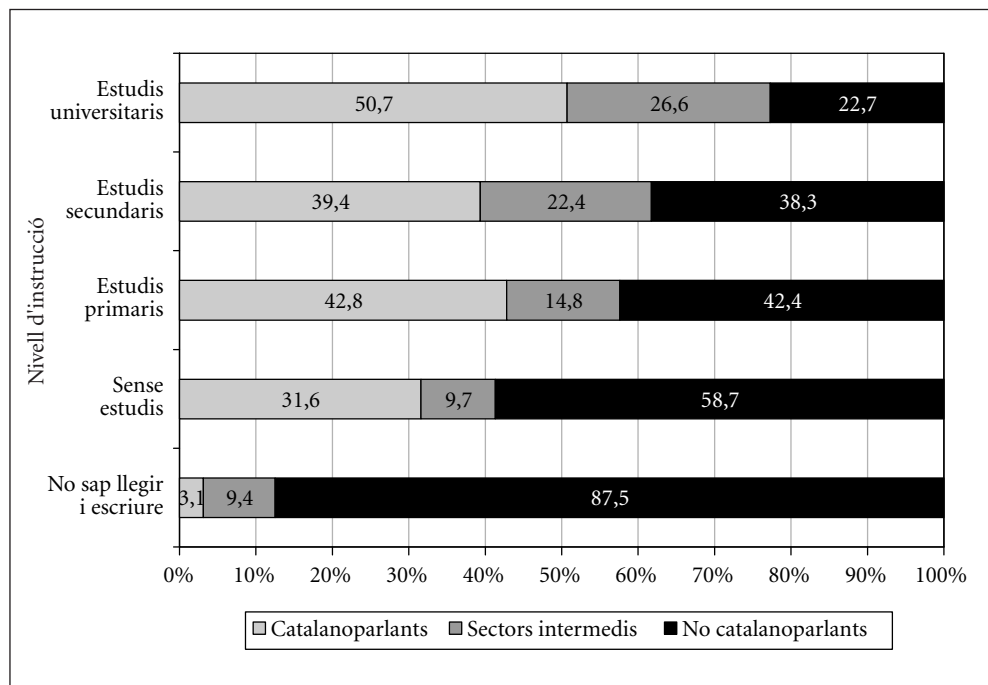
També a tots els grups per lloc de naixement la presència dels sectors intermedis és important. Tant entre els nats a Catalunya, com en els nascuts a la resta de l'Estat espanyol, o a l'estranger n'hi ha un 10% del total. La principal diferència s'escau en el nombre de catalanoparlants: majoritària, entre els nats a Catalunya, i petita (molt petita entre els nats a l'estranger) en els altres dos grups. No obstant això, entre els nats a Catalunya hi ha un percentatge significatiu de no catalanoparlants (d'un 22,3%).

Entre els universitaris i els qui tenen estudis secundaris és on els sectors intermedis assolixen els valors superiors. Però també estan representats en els sectors amb menys estudis, allà on el volum de no catalanoparlants és més notable. Alhora, el grup on més abunden els catalanoparlants també és el dels qui tenen estudis universitaris. Un

fet que s'adiu amb els indicadors que assenyalen l'existència d'un important prestigi social per al català, a la societat catalana.

Gràfic 47.

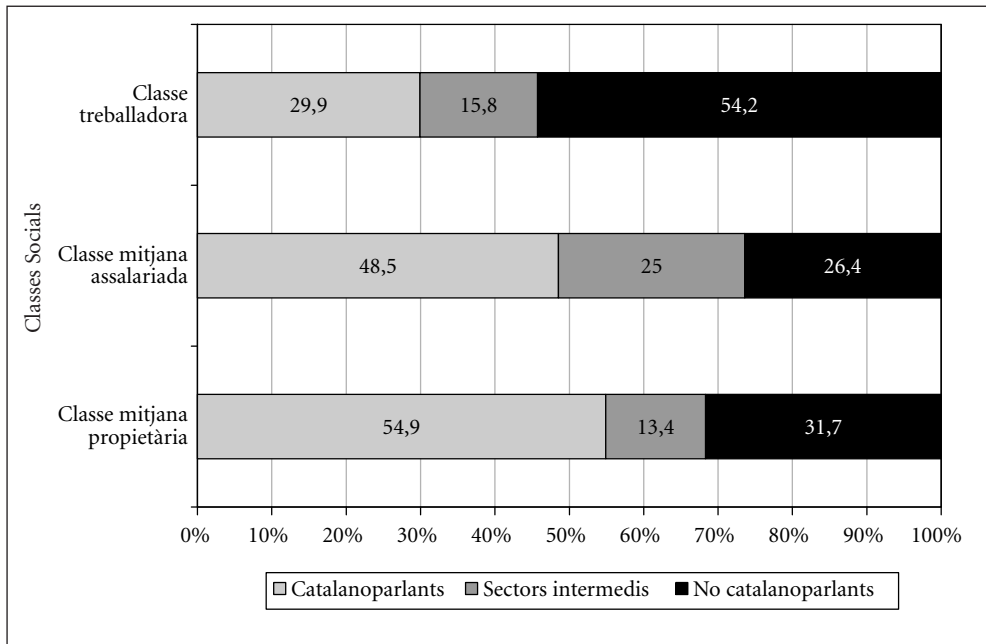
Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per nivell d'instrucció

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

Gràfic 48.

Catalanoparlants (gairebé exclusius), (pràcticament) no catalanoparlants i sectors intermedis, per classe social

Font: Elaboració pròpia amb dades del PaD. Primera onada: 2001-2002.

I acabem aquest apartat amb les classes socials. Entre la classe social propietària abunden els catalanoparlants, que decreixen lleugerament a la classe mitjana assalariada. En aquest sector social és on es troben més ben representats els sectors intermedis. Contràriament, a la classe treballadora el grup majoritari és el dels no catalanoparlants.

UN ASSAIG DE SÍNTESI

En aquest apartat exposarem el perfil més característic dels integrants de cadascun dels conglomerats obtinguts: els catalanoparlants (gairebé exclusius), els (pràcticament) no catalanoparlants, i els sectors intermedis.

Un catalanoparlant (gairebé exclusiu) prototípic considera que la seva llengua d'identificació és el català (el 95,3% del total de catalanoparlants se'n consideren); utilitza el català al 100% a la llar (el 90,4% del total), i molt majoritàriament amb els seus veïns (un 77,3% l'utilitzen més d'un 75%) i quan va a les botigues (un 84,1% l'utilitzen més el 75%), tot i que la seva mitjana d'ús a la feina és una mica inferior; diu que s'adreça en català a un desconegut (el 90,8% ho afirma); i prefereix fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en català (d'un 97,9% del total).

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) es troben més ben representats a les ciutats o pobles més petits de 10.000 habitants (entre el 65% i el 88% del total); a les ciutats entre 10.000 i 49.999 habitants tenen el mateix pes que a la mitjana de Catalunya; i són menys abundants a la ciutat de Barcelona (d'un 34,7% del total) i, sobretot, a les ciutats mitjanes (al voltant del 20% del conjunt).

Es troben sobrerrepresentats al grup dels més grans, de 65 anys i més (en són un 50,7% del total), mentre que a la resta de grups d'edat tenen el mateix pes que a la mitjana catalana (d'un 40% del total), excepte entre els de 25 a 34 anys, on hi estan menys representats (d'un 33,2% del total). Són majoritaris entre els nats a Catalunya (d'un 58,3%), i minoritaris entre els nats a la resta de l'Estat espanyol (d'un 7,3%), i pràcticament inexistents entre els nats a l'estranger.

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) estan sobrerrepresentats entre els qui tenen estudis universitaris (en són un 50,7% del total), els que són de classe mitjana propietària (en representen un 50,7%) i, en menor mesura, de classe mitjana assalariada (en són un 48,5%).

Sintetitzant, la majoria dels catalanoparlants (gairebé exclusius) són catalanòfons, que fan pràcticament la seva vida en català i força lleials a la seva llengua; que viuen a ciutats de menys de 50.000 habitants; de 40 anys o més; nascuts a Catalunya; amb estudis secundaris o universitaris; i de classe mitjana propietària o assalariada.

Els catalanoparlants (gairebé exclusius) representen el 40,4% del total de la mostra utilitzada.

Un (pràcticament) no catalanoparlant prototípic considera que la seva llengua d'identificació és el castellà (el 87,8% del total de catalanoparlants se'n consideren); utilitza el castellà al 100% a la llar (el 93,7% del total) i amb els veïns (el 91,2% del total), i molt majoritàriament quan va a les botigues (un 83,8% l'utilitzen més el 75%), tot i que la seva mitjana d'ús (del castellà) a la feina és una mica inferior; diu que s'adreça en castellà a un desconegut (el 94% ho afirma); i també prefereix fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en castellà (d'un 90,2% del total).

Els no catalanoparlants es troben més ben representats a les ciutats mitjanes, entre 50.000 i 499.999 habitants (al voltant del 60% del total); a les ciutats entre 10.000 i 49.999 habitants i a Barcelona ciutat tenen el mateix pes que a la mitjana de Catalunya; i són menys abundants a les ciutats de menys de 10.000 habitants (d'un 21,5% del total) i pràcticament inexistents als pobles més petits.

Estan distribuïts de forma equilibrada entre els diversos grups d'edat, amb un pes aproximadament equivalent a la mitjana de Catalunya. Són majoritaris entre els nats a la resta de l'Estat espanyol (d'un 76,4%), i els nats a l'estranger (d'un 84,2%), i minoritaris entre els nats a Catalunya (d'un 22,3%).

Els no catalanoparlants estan sobrerrepresentats entre els qui no tenen estudis (en són un 58,7% del total), o els qui no saben llegir i escriure (d'un 87,5%), mentre que són minoritaris entre els qui tenen estudis universitaris (d'un 22,7%). Són la majoria de la classe treballadora (d'un 54,2%).

Sintetitzant, la majoria dels (pràcticament) no catalanoparlants són castellanòfons, que fan pràcticament la seva vida en castellà i força lleials a la seva llengua; que viuen a ciutats de més de 50.000 habitants; de 40 anys o més; nascuts a la resta de l'Estat espanyol (tot i que n'hi ha un nombre important nascuts a Catalunya); amb estudis primaris o sense estudis; i de classe treballadora.

Els (pràcticament) no catalanoparlants representen el 41,6% del total de la mostra utilitzada.

Si ens aturéssim aquí, podríem concloure que la situació sociolingüística catalana està molt polaritzada. Pràcticament són com dos móns: allà on són majoritaris els catalanoparlants no ho és l'altre grup, i a l'inrevés; tret de l'edat, on tots dos grups es troben ben representats, matisat pel fet que, entre els de 65 o més anys, els catalanoparlants són majoritaris.

El balanç, però, no es pot fer amb tons blanquinosos o ennegrits, sinó més matisats. El castellà predomina a les àrees més poblades i amb més força política (Barcelona i la seva àrea metropolitana), però el català és majoritari en els sectors amb més prestigi social (els qui tenen més estudis i les classes mitjanes), i també ho és entre els nascuts a Catalunya.

Si a això li afegim el tercer grup que encara no ha aparegut a l'escena, el dels sectors intermedis, els matisos encara són més necessaris.

Un membre prototípic dels sectors intermedis és no catalanòfon (un 42,6% del total d'aquest grup), però també hi estan ben representats els catalanòfons (un 27,3% s'hi consideren) i els bilingües identitaris (un 30,2% del total). Utilitza majoritàriament el castellà a la seva llar (el 53,6% del total l'empra més del 75%); però es troba migpartit entre els qui utilitzen el català majoritàriament en altres usos (un 18,6% del total dels sectors intermedis, amb els veïns; i un 35,5% a les botigues), els que utilitzen el castellà (41,3% amb els veïns, però el 12% a les botigues) i els qui en fan un ús relativament equilibrat (40% amb els veïns, i 52,4% a les botigues); tenen una mitjana d'ús del català a la feina, relativament elevada (de 58,75 punts); diu que s'adrecen majoritàriament en català a un desconegut (el 45,8% ho afirma) o els resulta indiferent adreçar-s'hi en català o en castellà (d'un 24,1%); i també prefereixen fer l'entrevista en què es basa l'enquesta, en català (d'un 75,7% del total). En definitiva, quant a l'ús, aquest grup es troba lleugerament desequilibrat a favor del català.

Els sectors intermedis es troben ben representats arreu del territori, tot i que lleugerament menys presents als pobles més petits. També estan distribuïts de forma equilibrada entre els diversos grups d'edat, tot i que hi són més ben representats entre els joves de 15 a 24 anys, i menys entre els de 65 i més anys. Alhora, són presents amb una intensitat semblant en tots els grups, per lloc de naixement.

Quant al nivell d'instrucció, els sectors intermedis estan sobrerrepresentats entre els qui tenen estudis superiors (en són un 26,6% del total), i amb menys presència entre els sense estudis (amb un 9,7% d'aquest grup) i els qui no saben llegir i escriure (d'un 9,4%). També es troben especialment presents a la classe mitjana assalariada (amb un 25% del total).

Sintetitzant, la majoria dels membres dels sectors intermedis són castellanòfons, però hi estan ben representats els catalanòfons i els bilingües identitaris; utilitzen majoritàriament el castellà a la llar, i fan una combinació relativament equilibrada d'ambdues llengües en altres situacions, amb un lleuger avantatge per al català en els usos professionals, i a les botigues; prefereixen el català, en un context favorable a aquesta llengua. Estan ben distribuïts al conjunt del territori, tret dels pobles petits; de menys de 40 anys; majoritàriament nats a Catalunya, amb estudis secundaris o universitaris, i de classe mitjana assalariada o classe treballadora.

Els sectors intermedis representen el 18% del total de la mostra utilitzada.

Bibliografia

AADD (2003). "L'ús oral del català. Dades, reflexions i propostes", a *Treballs de Sociolingüística Catalana* núm. 17. Onada edicions.

ARAGAY, J. M. (1996) *Inuscat 1996*. (Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística, 1996).

CASTELLS, M. i TUBELLA, I. (2002). *La societat xarxa a Catalunya: anàlisi empírica*, a: <http://www.uoc.edu/in3/pic/1/>.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (1996). "Conciencia nacional y regional. Estudio núm. 2.228". *Opiniones y actitudes CIS*, núm. 18 i 26.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLOGICAS (2001). Estudio núm. 2.228. a: <http://www.cis.es/home800.aspx>.

FABÀ, A. (2003). "L'ús interpersonal del català i altres variables sociolingüístiques. Assaig d'un model numèric. El cas de Santa Coloma de Gramenet", a *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40.

FABÀ, A. (en premsa) “Usos lingüístics i grups identitaris. Preferències i opinions lingüístiques”, a *Llengua i societat a Catalunya als inicis del segle XXI*. Explotació de l'EULC-03.

FABÀ, Albert; GÁLVEZ, Olga; MANRUBIA, Joan; SIMÓ, Anna; UBACH, Noemí (2003), “Usos, hàbits i actituds sobre la llengua catalana a Catalunya”, a *Symposia Philologica. Actes del I Congrés Internacional de Llengua, Societat i Ensenyament (Institut Universitari de Filologia Valenciana)*, p. 323-346.

FUNDACIÓ LA CAIXA (2001). *Anuario Social 2001*.

INSTITUT D'ESTADÍSTICA DE CATALUNYA (2004). *Estadística d'usos lingüístics a Catalunya 2003*. Generalitat de Catalunya.

INSTITUT DYM (1998) *Informe sobre l'ús de la llengua catalana a Catalunya* (Informe presentat a la Direcció General de Política Lingüística).

ROMANÍ, J. M. (2002). “Estudis de la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya” a *Noves SL*, Revista de Sociolingüística. Secretaria de Política Lingüística, hivern 2002.

SIGUAN, Miguel (1999). “Conocimiento y uso de las lenguas: investigación sobre el conocimiento y uso de las lenguas cooficiales en las comunidades autónomas bilingües” a *Opiniones y Actitudes CIS*, núm. 22.

TORRES, J. (2003a). “Les enquestes amb contingut sociolingüístic efectuades a Catalunya (1994-2002)” a *Noves SL*, Revista de Sociolingüística. Secretaria de Política Lingüística, primavera 2003.

TORRES, J. (2003b). “L'ús oral familiar a Catalunya” a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 47-76.

VILA I MORENO, F. XAVIER (2003). “Els usos lingüístics interpersonals no familiars a Catalunya. Estat de la qüestió a començament del segle XXI” a *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 17, p. 77-158.

Xarxa CRUSCAT (2004). *Les dades lingüístiques del Cens de l'any 2001: alguns dubtes i limitacions*. Document electrònic: <http://www2.iecat.net/cruscat/>

Annex.

**Relació d'enquestadors i enquestadores de totes
les onades del PaD**

EQUIP D'ENQUESTADORS DE BARCELONA

María Alfonso Muñoz (2004); Carla Arasa Centelles (2001-2002); Meritxell Argelagués Besson (2003; 2004); Isaac Arriaza Requena (2003); Maite Auferil Font (2003); Sílvia Ayala i Rubió (2003); Marta Ayala Rovira (2005); Xavier Barniol Boixader (2003; 2004; 2005); Helena Bosch Navarra (2001-2002; 2004); Lluís Burillo Toledano (2004; 2005); Noelia Caballero Biosca (2004); Albert Cano Avalos (2005); Mònica Capistros Garcia (2001-2002); Josep Cara Rincón (2001-2002); Marta Cerulla Ruiz (2003); Xènia Chela Àlvarez (2004); Ferran Coronado Mataix (2001-2002; 2003); Ruth Cortés Alberola (2001-2002; 2003; 2004); Laia Cortés Cano (2001-2002); Nerea Craviotto Ortega (2001-2002); Joan Cucurella Cano (2003; 2004; 2005); Cristina de Sola Torrens (2001-2002); Ivonne del Pozo Pacheco (2001-2002; 2003); Carla Domínguez Derreumaux (2001-2002; 2003); Obdúlia Domínguez Torrecillas (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003); Núria Esteve Campllonch (2005); Saleta Fabra Anton (2005); Anna Fajarnés Giménez (2001-2002; 2003); Oriol Farrés Martínez (2003); Marta Fernández Prat (2003); Carme Ferrer Vilardell (2004; 2005); Júlia Fisas Fernández (2005); Gemma Funes Romero (2004; 2005); Beatriz Galindo Martín (coordinadora d'equip; 2004; 2005); Joan Lluís García del Moral Torres (2003); Ana Isabel García Jiménez (2003); Beatriz García Nuño (2004); Carlos García Oquillas (2001-2002); M. Àngels García Pérez (2001-2002); Manel Gil López (coordinador d'equip; 2001-2002; 2003); Roser Girós Calpe (2003); Núria Gómez Camprubí (2004); Isabel Graupera Gargallo (2003; 2004); Anabel Gutiérrez-Otero Mora (2004; 2005); Karen Hoberg (2001-2002);

Helena Lafita Ferré (2003); Nekane Lizarralde Urrutia (2001-2002); Hug Llàcer Palanca (coordinador d'equip; 2001-2002); Susana Llopart Belloc (2001-2002); Mariona Lozano Riera (2005); Montserrat Martí Martí (2001-2002); Daniel Martínez Arasil (2001-2002); Laura Martínez Villanueva (2003; 2004); Laia Masats Canals (2003; 2004; 2005); Marina Masclans Galimany (2005); Caterina Masramon i Casas (2001-2002); Mercè Mauri Casas (2005); Laura Mencía González (2004); Xavier Mestre Alloza (2004; 2005); Silvestre Moreno del Álamo (2001-2002); Neus Morgui Valls (2004); Elena Morilla Serrada (2005); Maria Murillo Cachadiña (2001-2002); Laura Nogués Inglés (2001-2002); Sandra Obiol Francés (2001-2002); Sonia Olmeda González (2004); Andrea Ortega López (2005); Elisabet Palet Tort (2004); Saida Palou Rubio (2003); Sílvia Pelay Bohajar (2004; 2005); Maribel Ponferrada Arteaga (2003; 2004); Maria Porcar i Guasch (2003); Onditz Portabella Cilveti (2001-2002; 2004); Laura Puerto Espín (coordinadora d'equip; 2001-2002); Anna Punyet León (2004; 2005); Elisenda Ramoneda Farreras (2001-2002); Carolina Recio Cáceres (2001-2002; 2003); Jesús Requena Hidalgo (2003); Elisenda Riera Casals (2003); Meritxell Rillo Moral (2004); Desiré Rodrigo García (2001-2002; 2003); David Rueda Reguill (2001-2002; 2003); Sílvia Ruiz Pérez (2001-2002; 2003; 2004); Núria Sabaté Gómez (2001-2002); Elisenda Salomó Cos (2001-2002); Anna Salvans Pujols (2001-2002; 2003); M. Yolanda Sánchez Burgos (2005); Eva Sánchez Dubé (2004); Maica Sánchez Garcia (2001-2002); Esther Sánchez Ledesma (2003; 2004; 2005); Jonatan Sánchez Rico (2004; 2005); Maria Ona Sanmartí Casanovas (2005); Laia Solans Ingla (2003; 2004; 2005); Mari Carmen Sorribas López (2004); Berta Tarragó Esteve (2001-2002); Paula Terribas Jonquera (2001-2002); Jordi Tria Janer (2001-2002; 2003); Clàudia Turró Ortega (2001-2002); Helena Vicente i Salazar (2001-2002); Guillem Vidal de Llobatera Perret (2005); Carles Vidal i Ribas (2003; 2004; 2005); Maria Vidal Llacuna (2001-2002); Joaquim Vila i Queralt (2001-2002; 2005); Llúcia Vives Vidal (2003).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE GIRONA

Begoña Ayarza Laso de la Vega (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Neus Bahí i Lloveras (2001-2002); Núria Balliu Castanyer (2001-2002); Montse Blancafort Clusells (2004); Elisenda Boix Masafret (2001-2002); Montserrat Cañete López (2001-2002); Lluís Co-

Iomer Ribot (2003; 2004; 2005); Tània Cortés Nieto (2005); Maria Cufí Estarriol (2003; 2004); Carles Diaz Callejo (2004; 2005); Laia Dulcet i Budó (2003); David Encinas Ruiz (2004; 2005); Marta Faixedas Puig (2003; 2004; 2005); Berta Ferrer Villacampa (2003); Francisco García Ruiz (2003); Cristina Gómez Gili (2004; 2005); Sílvia Gómez Rovira (2001-2002); Marta González Masó (2004); Marina Griñón Toledo (2001-2002); Mònica Guillén Royo (coordinadora d'equip; 2001-2002); Carme Herreros Fernández (2003); Montserrat Illa Creixell (2001-2002); Isabel Llinàs Costa (2003; 2004); Irene Masdeu Torruella (2004); Anna Matas Domènech (2001-2002; 2003); Cristina Isabel Otero Estrabaut (2001-2002; 2003); Agnès Pagès Rigall (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Lúdia Pérez Conejo (2004); Lúdia Portal Núñez (2005); Glòria Queirós Badosa (2005); Núria Rodríguez i Rodríguez (2001-2002); Ada Roig Carreras (2004); Núria Ros Rué (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003; 2004; 2005); Jesús Ruiz García (2005); Carolina Ruz Fontàs (2001-2002); Sergi Sala Costa (2001-2002); Narcís Sastre i Fulcarà (2001-2002; 2003; 2004); Maria Rosa Saubí Cassany (2001-2002); Oriol Solé Canet (2001-2002; 2005); Alex Ventura i Clota (2003; 2004); M. José Vera Valdivieso (2001-2002); Roser Vilardell i Arévalo (2005).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE LLEIDA

Esther Aresté Sentís (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Marta Bernaus i Llera (2001-2002; 2003); Mireia Campanera i Reig (2001-2002; 2003); Marta Capdevila Ros (2003; 2004; 2005); M. Àngels Capell Bravo (2001-2002); Anna Carulla Caballé (2005); Gemma Casal Fité (2001-2002); Mariona Farré Rossell (2005); Òscar Gallinat Piró (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Gemma Gallinat Piró (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Míriam García Sala (2003; 2004; 2005); Manel Garriga Bosch (coordinador d'equip; 2001-2002; 2003; 2004; 2005); Jordi Guasch Tardà (2001-2002; 2003); Maria Rosa Guixés Nogués (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Maria Eila Jiménez García (2004); Laura Marín Barbé (2005); Anna Mata Romeu (2001-2002); Diego Mateo González (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Lluís Roca Solanes (2001-2002); Núria Sauret Nou (2001-2002; 2003); M. Eugènia Torreguitart Doncel (2003); Amparo Valios Blanco (2003; 2004; 2005); Maria del Carme Valls Bach (2004); Sílvia Vilanova Serrano (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Míriam Villòria Mombiola (2001-2002).

EQUIP D'ENQUESTADORS DE TARRAGONA

Carme Anguera Riera (coordinadora d'equip; 2001-2002; 2003; 2004); M. Cinta Arasa Carot (2001-2002); Rosa Arbonès Escauriaza (2005); Mariola Arqués Rovira (2001-2002); Jordi Arrufat Agramunt (2001-2002); Rosa M. Banach Rovirosa (2001-2002; 2003); Beatriz Berganza Tomé (2004; 2005); Anna Ceprià Sorolla (2005); Yolanda Domingo Calduch (2004; 2005); Maite Egoscozabal Solé (2005); M. Neus Estrada Fortuny (2001-2002); Fani Fariñas Rebull (2001-2002); Albert Farré Bravo (2004; 2005); Pere Ferré Panisello (2001-2002; 2003; 2004; 2005); Marta Fontaneda Miranda (2004; 2005); Anna Foraster Torres (coordinadora d'equip; 2003; 2004; 2005); Manel Gómez Canales (2001-2002); Manel Llarch Garcia (2004; 2005); Anna Lleixà Subirats (2001-2002); Carmen Llopis Pichardo (2003; 2004; 2005); Marta Martorell Camps (2003); Laura Núñez Jara (2004); Amaya María Osca Muñoz (2001-2002); Marta Panadès Manresa (2004); Olga Pedrola Doce (2004); Mercè Perpinyà Vallès (2001-2002; 2003); Fina Piñol Casadó (2001-2002); Maria Zaida Prat López (2003; 2004; 2005); Anna Prats Ollé (coordinadora d'equip; 2001-2002); Anabel Rodríguez Calero (2003); Joana Sabaté Bosch (2003; 2004); Maria Simón Lara (2005); Mònica Solé Casajús (2001-2002); Anna Ulldemolins Nadal (2003); Ester Vilar Altadill (2001-2002; 2005).

El Panel de Desigualtats Socials a Catalunya (PaD) és una enquesta longitudinal per a l'estudi de l'estructura i les desigualtats socials a Catalunya impulsada per la Fundació Jaume Bofill. La seva pretensió principal és oferir a la comunitat investigadora les dades socials necessàries per a l'anàlisi de la societat catalana. I, en segona instància, espera poder fer arribar els resultats dels estudis a les administracions públiques catalanes perquè puguin revisar, reorientar i impulsar noves actuacions en matèria de polítiques socials.

Els dos volums que presentem són un recull ampli i divers de les principals anàlisis elaborades a partir de l'explotació de les dades de la primera onada del PaD. L'amplitud de temes que aborda l'enquesta, tot combinant el nivell de llar amb l'individual, ha permès anàlisis d'àmbits específics (treball, habitatge, llengua, salut, ingressos, educació) així com anàlisis transversals (estudi de les classes socials, la joventut, els fills).

La publicació porta adjunt un cd-rom amb una mostra parcial de les dades de la primera onada (2001-2002), que permet a qualsevol usuari fer operacions d'anàlisi estadística descriptiva i multivariant. La demanda de la matriu completa es pot fer des del web del PaD: www.obdesigualtats.org.

Editorial Mediterrània

